ΤΑΚΗΣ ΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ

ΝΕΑ ΘΕΣΙΣ

ΑΡΧΑΙΟ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΠΝΕΥΜΑ

ΤΑΚΗΣ ΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ

Ἀνέκδοτα - Γνωμικὰ
Παροιμίες - Εὐτράπελα - Διάφορα ἀνάλεκτα
καὶ
Στιγμιότυπα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΟΦΩΝ

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
(Ἐπηυξημένη - Βελτιωμένη)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΝΕΑ ΘΕΣΙΣ», Ἱπποκράτους 65, 10680 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 36.34.932, Fax.: 36.17.592

ΤΑΚΗΣ ΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ

(Ἀνέκδοτα – Γνωμικά – Παροιμίες – Εὐτράπελα – Διάφορα ἀνάλεκτα καὶ Στιγμιότυπα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Σοφῶν)

ΑΘΗΝΑ 1996

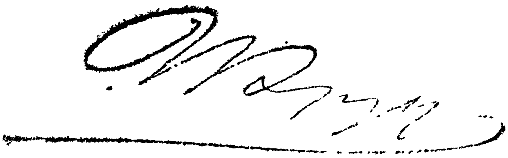
ΝΕΑ ΘΕΣΙΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΓΝΩΜΙΚΩΝ: ΤΑΚΗΣ ΝΑΤΣΟΥΛΗΣ
ΕΞΩΦΥΛΛΟ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΑΤΟΥΡΟΣ

«Τὰ δὲ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνῶμαι
ἀρετῇ πλουτίζειν τοῖς κεκτημένοις»
ΠΛΑΤΩΝ

«Μιὰ καλὴ ἱστορία εἶναι πάντα εὐπρόσδεκτη
ἀπ' τὸν καλόπιστο ἀναγνώστη»
ΗΡΟΔΟΤΟΣ

Κάθε γνήσιο ἀντίτυπο φέρει τὴν ὑπογραφὴ τοῦ συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος Πρῶτο

Μέρος δεύτερο

Μέρος Τρίτο

Μέρος Τέταρτο

Μέρος Πέμπτο

Μέρος Ἕκτο

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΟΦΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΟΦΩΝ

«Ἐκεῖνο ποὺ μοῦ ἀρέσει περισσότερο στὴν ἱστορία εἶναι τὰ ἀνέκδοτα καὶ μάλιστα αὐτὰ ποὺ ἀποδίδουν τὸ χαρακτῆρα ὡρισμένων ἐποχῶν, λαῶν καὶ προσώπων. Ὁμολογῶ, καὶ τὸ λέω μὲ ντροπή, ὅτι θὰ χάριζα ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ Θουκυδίδη γιὰ νὰ εἶχα τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς Ἀσπασίας ἢ τὸ ἡμερολόγιο ἑνὸς ἁπλοῦ ὑπηρέτη τοῦ Περικλῆ».

ΠΡΟΣΠΕΡ ΜΕΡΙΜΕ

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Στὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν προσπάθησα νὰ γράψω τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, γι' αὐτὸ δὲ θὰ βρεῖτε φιλοσοφικὲς θεωρίες καὶ μακροσκελεῖς βιογραφίες. Καὶ δὲ λέω πὼς ἔκανα κάτι τὸ πολὺ σπουδαῖο ἢ καινούργιο. Καὶ ἄλλοι, πολλοί, ἔχουν ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ ἴδια θέματα. Ὁ πολὺς κόσμος θέλει, μὰ δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὸ Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ Πνεῦμα, γιατὶ τὰ συγγράμματα ποὺ τὸ περιέχουν εἶναι πολλά, δυσεύρετα, ἀκριβὰ καὶ δύσκολα ἢ βαρετὰ γιὰ μερικούς.

Ἔτσι ἀποφάσισα νὰ μαζέψω ἀθάνατα ἀνέκδοτα, χρυσᾶ γνωμικὰ ἀποφθέγματα, παροιμίες, παροιμιώδεις ἐκφράσεις, εὐτράπελα, λογοπαίγνια καθὼς ἐπίσης στοιχεῖα γιὰ τὸν *Ὅρκο, τὸ Γάμο, τὴ Γυναίκα στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, τὶς Ἑταῖρες, τὸ Χορό, τὴ Μουσικὴ* καὶ πολλὰ ἄλλα γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητας καὶ νά σᾶς τὰ παρουσιάσω ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ σᾶς κουράσω. *«Μελέτη τὸ πᾶν»*, ὅπως μᾶς λέει καὶ ὁ Πίνδαρος καὶ ποὺ ὁ Θουκυδίδης συμπληρώνει: *«Ἡ ἀμάθεια εἶναι θρασεῖα, ἐνῷ ἡ γνώση εἶναι ἐπιφυλακτική»*.

Ἡ ἀντίληψη, ὅσον ἀφορᾶ τὴ γενικώτερη μόρφωση καὶ τὸν καταρτισμὸ ἑνὸς διαβασμένου ἀνθρώπου, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, θὰ διέψευδε ἐδῶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της. Ἡ σοφία εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐκδήλωση τῆς ψυχῆς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σοφοὶ κληροδότησαν στὴν ἀνθρωπό-

τητα, καὶ εἰδικώτερα στὴν Ἑλλάδα μὲ τὶς θεωρίες τους, πρακτικὰ ἀποτελέσματα. Κληροδότησαν στὴν πανανθρώπινη σκέψη μυθικοὺς θησαυρούς. Προετοίμασαν τὸ ἔδαφος στοὺς κατοπινοὺς ἐπιστήμονες, ἄνοιξαν τὸ δρόμο στοὺς μεγάλους ἐγκυκλοπαιδιστὲς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα μὲ τὶς τόσες σειρὲς τῶν φιλοσοφικῶν τους συστημάτων καὶ ἀνέτρεψαν, κατὰ καιρούς, τὸν τρόπο ποὺ σκέφτονταν οἱ ἄνθρωποι. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δημιούργησαν τὴν ἐπιστημονικὴ σκέψη: *«Μηδείς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω»*.[1]

Τὰ ἀνέκδοτα τοῦ βιβλίου μᾶς δίνουν μιὰν εἰκόνα τοῦ τρόπου ποὺ σκέπτονταν οἱ Ἕλληνες τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐποχῆς, γνωρίζοντας ἀπὸ κοντὰ τὴν ἑλληνικὴ συνείδηση.

Θὰ γνωρίσουμε τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες πτυχὲς τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πνεύματος ἀπὸ τὰ συγγράμματα ποὺ διασώθηκαν. Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα ἦταν φτιαγμένο γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν ἀναλογία, νὰ πηδάει πάνω ἀπὸ τὰ κενά, γιατὶ πίστευε πῶς ὁλόκληρο τὸ Σύμπαν ἀποτελεῖ μιὰν ἑνότητα —τὸ ὑλικό, τὸ ἠθικὸ καὶ τὸ θρησκευτικὸ Σύμπαν—, ὅπως γράφει στὸ βιβλίο του *«Ἕλληνες»* ὁ Ἄγγλος ἑλληνιστὴς H.D.F. Kitto.

Θ' ἀντιληφθοῦμε τὴν καθαρότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος, τὴν ἀκόρεστη ἑλληνικὴ δίψα τοῦ φωτός, τὴν αἰσιόδοξη ἰδιοσυγκρασία τῶν Ἑλλήνων.

Λαός *«Παγκόσμιος»*, πνεύματα ἀκόρεστα ὅσον ἀφορᾶ στὴ γνώση· ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἄφησαν καμμιὰ γωνιὰ τῆς ἀνθρώπινης διανόησης ἀνεξερεύνητη. Καὶ ὅπως λέει καὶ ὁ Σέλλεϋ: *«Ὅλοι εἴμαστε Ἕλληνες, οἱ νόμοι μας, ἡ φιλολογία, ἡ θρησκεία· οἱ τέχνες ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν Ἑλλάδα. Χωρὶς τὴν Ἑλλάδα (χωρὶς τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα), ἡ Ρώμη ποὺ κατέκτησε τὴν Ἑλλάδα δὲ θὰ διέχεε μὲ τὴ βία τὰ φῶτα της καὶ θὰ εἴμαστε ἀκόμα εἰδωλολάτρες καὶ ἄγριοι»*.

---

1. *Λένε πῶς ἡ φράση αὐτὴ ἦταν γραμμένη πάνω στὴν εἴσοδο τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνα.*

Ὅ,τι βγαίνει ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων συγγραφέων-σοφῶν, προσπάθησα μέσα στὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου νὰ τὸ δώσω ἀνεκδοτολογικά: Τὴ ζωή τους καὶ στὴν πιστὴ μετάφραση τὰ Γνωμικά τους ὅλα, τὶς γνωστὲς Παροιμίες καὶ Παροιμιώδεις Φράσεις τους, τὰ Εὐτράπελά τους καὶ πολλὰ ἄλλα...

Βοηθήθηκα πολὺ ἀπὸ τὸν Πλούταρχο, τὸ Διογένη Λαέρτιο, τὸν Ἀθήναιο, τὸν Ἡρόδοτο, τὸ Θουκυδίδη, τὸν Ὅμηρο, τὸ Δημήτριο Φαληρέα, τὸ Στοβαῖο, τὸ Διόδωρο καὶ πολλούς, ὅπως θ' ἀντιληφθεῖτε, ἄλλους.

Πολλὰ ἔχουν γραφτεῖ γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες φιλόσοφους· ἀλλὰ τὸ βιβλίο τοῦ Διογένη τοῦ Λαέρτιου *«Βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων»* ἢ *«Φιλοσόφων, βίων καὶ δογμάτων συναγωγὴ»*, εἶναι ἴσως τὸ πιὸ ἀποκαλυπτικό. Στὸ βιβλίο αὐτὸ ὁ Διογένης Λαέρτιος, ἀφηγούμενος συνοπτικὰ τὴ ζωὴ τῶν μεγαλύτερων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητας, τὴ διανθίζει μὲ ὡραιότατα ἀνέκδοτα, ποὺ φωτίζουν μὲ ἔντονο φῶς τὴ μορφή τους.

Ὁ Διογένης Λαέρτιος, ποὺ δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται μὲ ἄλλους ὁμώνυμούς του, ὅπως: Διογένης ὁ Κυνικός, ὁ Ἀπολλωνιάτης, ὁ Βαβυλώνιος κ.λπ., φάνηκε πιθανῶς στὸν τέταρτο μ.Χ. αἰῶνα, ὡς συλλέκτης ἀποκομμάτων διαφόρων προγενέστερων συγγραμμάτων, ποὺ μᾶς χάρισε γιὰ νὰ ζήσουν στοὺς αἰῶνες καὶ νὰ τὰ χαίρονται οἱ κατοπινοί.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος στούς *«Παράλληλους Βίους»* του ἔχει πλοῦτο ἀνεκδότων...

Τάκης Νατσούλης

Ἀγησίλαος

Διηγοῦνται πῶς ὁ Ἀγησίλαος, ὅταν ρωτήθηκε ποιὰ εἶναι ἡ καλύτερη· ἡ ἀνδρεία ἢ ἡ δικαιοσύνη; Ἀπάντησε:
—*«Δὲν θὰ εἴχαμε ἀνάγκη ἀνδρείας, ἂν ὅλοι ἦσαν δίκαιοι»!*

Κάποτε ὁ Ἐπαμεινώνδας (ὁ Θηβαῖος) βρέθηκε μπροστὰ στὶς πῦλες τῆς Σπάρτης καὶ βλέποντάς τον ὁ γέροντας βασιλιάς της Ἀγησίλαος, εἶπε: *«Ὦ τοῦ μεγαλοπράγμονος ἀνδρός»*, γιατὶ αὐτὸς ντυνόταν πολὺ ἁπλὰ καὶ δέν τοῦ ἄρεσε ἡ ἐπίδειξη.

Ποτὲ δὲν ἄφησε ζωγράφο νὰ τὸν ζωγραφίσει ἢ ἀγαλματοποιὸ νὰ τοῦ κάνει τὸν ἀνδριάντα του. Ὅταν, κάποτε, πῆγε στὴν Αἴγυπτο καὶ ἔφτασαν νὰ τὸν προϋπαντήσουν οἱ ἡγεμόνες της, τὸν εἶδαν ἔτσι καὶ εἶπαν: *«Ὤδινεν ὄρος, Ζεῦς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκε μῦν»*, δηλαδή: *«ἦρθαν οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ σὲ ἕνα βουνὸ καὶ ὁ Δίας ἄρχισε νὰ φοβᾶται, ἀλλὰ ἐκεῖνο γέννησε ἕνα ποντίκι».*

Ὁ Ἀγησίλαος, ὅταν ἦταν μικρός, βρέθηκε σὲ ἕναν παιδικὸ χορό. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ χοροῦ τὸν ἔβαλε νὰ καθήσει σὲ ἕνα ἀσήμαντο μέρος. Ἐκεῖνος δὲν ἔφερε ἀντίρρηση, ἂν καὶ ἦταν ὁ μελλοντικὸς βασιλιάς, λέγοντας: *«Δὲν εἶναι οἱ θέσεις ποὺ τιμοῦν τοὺς ἄντρες, παρὰ οἱ ἄντρες τὶς θέσεις».*

Κάποτε οἱ Θάσιοι, γιὰ νὰ δείξουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους στὸν Ἀγησίλαο, γιὰ τὶς μεγάλες εὐεργεσίες ποὺ τοὺς εἶχε κάνει, τοῦ ἔστησαν ναούς.

Ἄγις τοῦ Ἀρχιδάμου

Ὅταν, ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Ἄγις (τοῦ Ἀρχίδαμου), ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, πῆρε ἀπὸ τοὺς ἔφορους τῆς Σπάρτης τὴν ἐντολὴ νὰ παραλάβει ἀρκετοὺς νέους καὶ να ἀκολουθήσει κάποιον ποὺ τοὺς ὑποσχέθηκε νὰ τοὺς ὁδηγήσει κρυφὰ στὴν ἀκρόπολη τῆς πατρίδας του, εἶπε: *«Εἶναι ἄραγε σωστὸ νὰ ἐμπιστευτοῦμε τόσους στρατιῶτες μας σὲ κάποιον ποὺ ἐπιδιώκει νὰ προδώσει τὴν πατρίδα του»;*

Στὴ Μαντινεία οἱ σύμβουλοί του προσπαθοῦσαν νὰ τὸν ἀποτρέψουν νὰ δώσει μάχη, γιατὶ οἱ ἀντίπαλοί τους ἦταν πάρα πολλοί, καὶ ἐκεῖνος τοὺς ἀπάντησε: *«Αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ κυβερνήσει ἕνα μεγάλο λαό, πρέπει νὰ δείξει ὅτι μπορεῖ νὰ ἀντιπαρατάσσεται ἐναντίον πλήθους ἐχθρῶν».*

Ἕνας σοφιστὴς τοῦ ἔλεγε ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτα καλύτερο ἀπὸ τὴν ὁμιλία. *«Ὥστε λοιπὸν* —τοῦ ἀπάντησε ὁ Ἄγις— *ἐσὺ δὲν ἀξίζεις τίποτα ὅταν δὲν μιλᾶς;..».*

Κάποιος ἐπαινοῦσε τοὺς κατοίκους τῆς Ἠλείας μπροστά του, ποὺ τηροῦσαν δικαιοσύνη κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες. *«Τὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο* —εἶπε ὁ Ἄγις— *ἂν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι κατορθώνουν, κάθε πέντε χρόνια, νὰ εἶναι ἐπὶ τέλους καὶ μία φορὰ δίκαιοι!»* (Πλούταρχος).

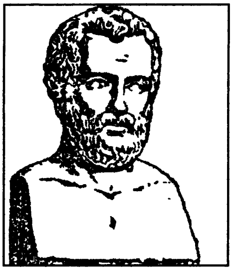
Ὅταν ρώτησαν τό βασιλιά τῆς Σπάρτης Ἄγι, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι ἐλεύθερος, εἶπε:

—*«Ἂν καταφρονεῖ τὸ θάνατο»!*

Ἄγις τοῦ Εὐδαμίδα

Κάποιος κακὸς ἄνθρωπος ρωτοῦσε συχνὰ τὸν Ἄγι, ποιός, κατὰ τὴ γνώμη του, ἦταν ὁ καλύτερος μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ ὁ Ἄγις τοῦ ἀπάντησε: *«Ἐκεῖνος ποὺ σοῦ μοιάζει πιὸ λίγο».*

Ὅταν ὁ Ἄγις ἔπεσε στὴν παγίδα τοῦ δόλου, οἱ ἔφοροι τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο χωρὶς νὰ τοῦ δώσουν τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολογηθεῖ. Τὴ στιγμὴ ποὺ τὸν ὁδηγοῦσαν στὸ μαρτύριο, εἶδε πὼς ἕνας ἀπὸ τοὺς δημίους του ἔκλαιγε, καὶ τότε ὁ Ἄγις γύρισε καὶ τοῦ εἶπε: *«Φίλε! Μὴν κλαῖς γιὰ μένα. Δὲν μοῦ πρέπει! Ἄξιοι γιὰ κλάματα εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μὲ καταδίκασαν ἄδικα».* Καὶ μόλις εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια, ἔδωσε τὸ λαιμό του γιὰ νὰ τοῦ περάσει ὁ δήμιος τὴ θηλιά. (Πλούταρχος, *«Βίοι Παράλληλοι»*).

Αἰσχίνης

Ὁ Αἰσχίνης ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπέστερους μαθητὲς τοῦ Σωκράτη. Ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν, εἶχε γράψει καὶ αὐτὸς σπουδαίους σωκρατικοὺς διαλόγους. Γιὰ νὰ ζήσει ἔγραφε *«δικανικούς»* λόγους γιὰ τοὺς ἀδικούμενους, ἀλλὰ ποτέ του δὲ γνώρισε μία, ἔστω καὶ μικρή, οἰκονομικὴ ἄνεση. Κάποτε, ποὺ τὸν εἶχε παρασφίξει ἡ φτώχεια, ρώτησε τὸ Σωκράτη τὶ ἔπρεπε νὰ κάνει. Ὁ Σωκράτης τοῦ εἶπε νὰ δανειστεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ὑπεξαιρῶντας τὰ τρόφιμα ποὺ ἔτρωγε. Μὲ αὐτὸ ἐννοοῦσε ὅτι ἔπρεπε νὰ τρώει λιγότερο, ὥστε τὰ τρόφιμα ποὺ διέθετε νὰ τοῦ ἐπαρκοῦν γιὰ περισσότερο χρόνο.

Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ποὺ μᾶς ἀφηγεῖται αὐτὸ τὸ ἀνέκδοτο, δὲν μᾶς λέει ἂν ὁ Αἰσχίνης ἀκολούθησε τὴ συμβουλὴ τοῦ Σωκράτη. Μᾶλλον θὰ προτίμησε νὰ δανειστεῖ ἀπὸ ἄλλους παρὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό. Διότι ὁ Αἰσχίνης, ἂν πιστέψουμε τοὺς ἐχθρούς του, δανειζόταν καὶ αὐτὰ ἀκόμα τὰ φιλοσοφικὰ του ἔργα. Μία μέρα, ποὺ διάβαζε στὰ Μέγαρα κάποιους διαλόγους του, ὁ Ἀρίστιππος σηκώθηκε καὶ τὸν σταμάτησε:

—*«Βρὲ ληστή, τοῦ εἶπε, ἀπὸ ποῦ τὰ ἔχεις κλεμμένα αὐτά»;*

Ὁ Αἰσχίνης ὑπερασπιζόταν μία μέρα στὸ δικαστήριο ἕνα φίλο του. Προσπάθησε νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ φίλος του κακολογεῖται συστηματικὰ ἀπὸ ἐμπάθεια καὶ ζηλοφθονία. Ἕνας δικαστὴς τοῦ εἶπε γελῶντας:

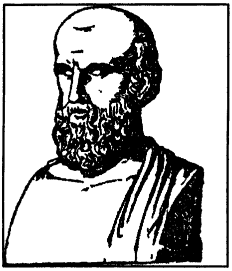
—*«Ἂν πίστευε κανεὶς ὅλους ὅσους κακολογοῦνται, δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένας ἄνθρωπος ἥσυχος στὸν κόσμο»!*

—*«Καὶ ἂν πίστευε κανεὶς ὅλους τοὺς δικαστές,* ἀπάντησε ὁ Αἰσχίνης, *δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένας ἀθῶος».*

Μία ἄλλη μέρα, μετὰ τὴν ἔκδοση τῆς ἀπόφασης ποὺ καταδίκαζε τὸν κατηγορούμενο σὲ φυλάκιση καὶ πρόστιμο, τὸ δικαστήριο ρώτησε τὸν Αἰσχίνη ἂν εἶχε τίποτα νὰ προσθέσει. Καὶ ἐκεῖνος ἀπάντησε:
—*«Ὄχι, μᾶλλον νὰ ἀφαιρέσω θὰ ἤθελα».*

Εἶναι γνωστὴ ἡ σφοδρὴ καὶ λυσσαλέα διαμάχη τοῦ Αἰσχίνη καὶ τοῦ Δημοσθένη, ποὺ τὴν προκάλεσε ἡ ἀντίθεσή τους, γιὰ τὴ στάση ποὺ ἔπρεπε νὰ κρατήσουν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέναντι στὸ Φίλιππο τῆς Μακεδονίας. Ὁ Δημοσθένης στὸν περίφημο λόγο του *«Περὶ στεφάνου»*, δὲν περιορίζεται νὰ ἀντικρούσει μονάχα τὶς πολιτικὲς ἰδέες τοῦ ἀντιπάλου του, ἀλλὰ διασύρει καὶ τὴν ἰδιωτική του ζωή. Ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ πατέρας του ἦταν ἕνας ἄθλιος γραμματοδιδάσκαλος, ὅτι ἡ μητέρα του χρηματιζόταν κάνοντας τὴν ἱέρεια μιᾶς μυστικῆς λατρείας μὲ πολὺ ὕποπτη φήμη, ὅτι τ' ἀδέλφια του δούλευαν σὲ χειρωνακτικὲς ἐργασίες καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Αἰσχίνης, σὲ νεαρὴ ἡλικία, ἦταν γραφιὰς καὶ ἀποτυχημένος ἠθοποιός.

Πράγματι ὁ Αἰσχίνης, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ζήσει, ἐπειδὴ ὁ πατέρας του εἶχε καταστραφεῖ οἰκονομικὰ ἀπὸ τὶς συμφορὲς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀνέβηκε στὸ παλκοσένικο, ὅπου ὅμως εἶχε πολὺ ἄδοξο τέλος. Ἕνα ἀτύχημα τὸν ἔκανε νὰ κόψει ἀπότομα τὴ θεατρική του σταδιοδρομία. Ἐνῶ ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ Οἰνομάου καὶ καταδίωκε τὸν Πέλοπα, γλίστρησε καὶ ἔπεσε μὲ ἕνα γελοῖο τρόπο. Ἀλλὰ οὐσιαστικά, τὸ πέσιμο αὐτό, ποὺ τὸν ἔκανε νὰ ἐγκαταλείψει τὸ Θέατρο διότι τὸν ἔκανε καταγέλαστο, τὸν ὠφέλησε. Ἀπὸ τότε ἔγινε ρήτορας καὶ ἄρχισε νὰ ἀνακατεύεται στὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς πατρίδας του. Πάνω στὴν πολιτικὴ σκηνή, ποὺ ἔδρασε πολλὰ χρόνια, δὲν εἶχε καμμία... πτώση. Ἀπεναντίας εἶχε συνέχεια ἄνοδο καὶ σπουδαία δράση, ποὺ τὸν ἔκανε πασίγνωστο μὲ ὄνομα ἀθάνατο.

Αἰσχύλος

Ὅταν ὁ Αἰσχύλος ἀνέβασε στὴ σκηνὴ τόν *«Προμηθέα Δεσμώτη»* (5ος αἰ. π.Χ.), ἡ τιτανικὴ ἰδιοσυγκρασία του τὸν ἔσπρωξε νὰ μισοαποκαλύψει, στὸ ἔργο αὐτό, ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μυστικὰ τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων. Καταλαβαίνετε τὸ δέος ποὺ προκάλεσε στοὺς θεατὲς τὸ ἔργο, ὅταν παιζότανε στὴ σκηνή. Οἱ χιλιάδες αὐτοὶ ἀμύητοι ἀναφρικίασαν στοὺς λόγους αὐτούς, ποὺ πρόφερε στὸ θέατρο τοῦ Διονύσου ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς παίζοντας τὸ ρόλο τοῦ Προμηθέα – λόγους ποὺ ἀπευθύνονταν στὸν Ἐθνικὸ Θεὸ ὅλων τῶν Ἑλλήνων: *«Καὶ ἐν τούτοις ὁ Δίας αὐτός, παρ' ὅλη τὴν ἀλαζονεία ποὺ γεμίζει τὴν ψυχή του, θὰ ἔρθει μέρα ποὺ θὰ ταπεινωθεῖ. Ὁ ὑμέναιος ποὺ ἑτοιμάζει θὰ τὸν ἀνατρέψει ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δύναμής του· θὰ πέσει ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ θὰ ἀφανιστεῖ ἡ πανίσχυρη βασιλεία του!»*. Ἡ τόλμη αὐτὴ προκάλεσε τὴν ἀγανάκτηση τοῦ πλήθους, ποὺ ὅρμησε πάνω στὴ σκηνὴ ἀπειλῶντας νὰ κατασπαράξει τὸν ἱερόσυλο. Ὁ ποιητὴς μόλις καὶ ξέφυγε ἀπὸ τὰ ἐκδικητικὰ ἐγχειρίδια. Πρόφτασε νὰ καταφύγει στὴν ὀρχήστρα καὶ νὰ ἀγκαλιάσει τὸ βωμό. Παρὰ λίγο, ἀπὸ μία ἐκλεπτυσμένη λογικὴ τῆς μοίρας, ἡ ἰδανικὴ τραγωδία νὰ γεννήσει ἕνα αἱματηρὸ δρᾶμα πάνω στὴ σκηνή, καὶ ἡ τύχη τοῦ ἥρωά του, λίγο ἔλειψε, νὰ γίνει ἡ τύχη τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ τὴ στιγμὴ ποὺ τὸν ἐνσάρκωνε.

Ὁ Αἰσχύλος ξέφυγε ἀπὸ το... λυντσάρισμα, ἀλλὰ τὸν παρέπεμψαν σὲ δίκη καὶ ἂν δὲν παρεμβαίνανε οἱ Εὐμολπίδες,[1]

1. *Εὐμολπίδες = Πανάρχαιας καταγωγῆς ἱερατικὸ γένος τῆς Ἀττικῆς, ποὺ γενάρχης τους ἦταν ὁ Εὔμολπος.*

ὁ Ἄρειος Πάγος θὰ τὸν εἶχε καταδικάσει νὰ πιεῖ τὸ κώνειο. Γιὰ νὰ σωθεῖ ἀπὸ ἕναν τέτοιο κίνδυνο, σημαίνει ὅτι ἦταν πολὺ τυχερός.

Ὁ Αἰσχύλος ξέφυγε ἀπὸ τὴ μανία τοῦ πλήθους καὶ ἀπὸ τὴν καταδίκη τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἀλλὰ τὴν ἔπαθε κατὰ μία παράδοση, ἀπὸ μία χελώνα. Κάποτε, στὸν θεατρικὸ ἀγῶνα, τὸν νίκησε ὁ νεαρότατος ἀκόμα Σοφοκλῆς. Ὁ Αἰσχύλος, δυσαρεστημένος ἀπὸ τὴν κρίση τῶν ἀγωνοθετῶν καὶ τοῦ κοινοῦ, ἐγκατέλειψε τὴν Ἀθήνα καὶ πῆγε στὴ Γέλα τῆς Σικελίας, ὅπου τὸν φιλοξένησε ὁ τύραννος Ἱέρωνας. Ἐκεῖ πέθανε ξαφνικὰ μὲ ἕναν περίεργο τρόπο. Ἕνας ἀετός, ποὺ τριγυρνοῦσε στὸν οὐρανὸ κρατῶντας στὸ ράμφος του μία χελώνα, πῆρε τὸ φαλακρό του κεφάλι γιὰ βράχο καὶ ἄφησε τὴ χελώνα νὰ πέσει ἐπάνω του.

Ἔτσι, ὁ πολυδοξασμένος ποιητὴς τῶν *«Περσῶν»* καὶ τῆς *«Ὀρέστειας»*, πέθανε... χελωνόπληκτος! Οἱ κάτοικοι τῆς Γέλας τὸν κήδεψαν μεγαλόπρεπα, τοῦ ἔκαναν σπουδαῖο μνημεῖο καὶ κάθε χρόνο τοῦ πρόσφεραν θυσίες.

Ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Περικλῆς εἶναι δύο ἀπὸ τὰ ἐνδοξότερα ὀνόματα τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας. Οἱ δύο αὐτοὶ μεγάλοι ἄνδρες τῶν Ἀθηνῶν συνεργάστηκαν κάποτε. Ὅταν ὁ Αἰσχύλος ἀνέβασε, τὴν ἄνοιξη τοῦ 472 π.Χ., τούς *«Πέρσες»* καὶ πῆρε τὸ πρῶτο βραβεῖο του, χορηγὸς τῆς τραγωδίας εἶχε ὁριστεῖ, ἀπὸ τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Περικλῆς, ποὺ δὲν ἦταν ἀκόμα οὔτε 20 ἐτῶν. Ἔτσι ἡ πρώτη παράσταση τῶν *«Περσῶν»* ἔγινε ἕνα τρίπτυχο ἀθάνατης δόξας. Οἱ *«Πέρσες»* ἦταν ἕνας μεγαλειώδης ὕμνος γιὰ τὴν ἱστορικὴ νίκη τῆς Σαλαμίνας, ποὺ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν βαρβάρων. Ὁ Αἰσχύλος εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου, ποὺ ἀνέβασε τὴ δραματικὴ τέχνη σὲ μεγάλα ὕψη. Καὶ ὁ Περικλῆς εἶναι ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ὁ πρωτεργάτης τοῦ χρυσοῦ αἰῶνα, ποὺ δὲ θὰ πάψει νὰ προκαλεῖ τὸ θαυμασμὸ ὅλων τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων.

Ὁ Αἰσχύλος στούς *«Πέρσες»* (402) γράφει:

«Ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε
ἐλευθεροῦτε πατρίδ' ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη,
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.

«Ἐμπρός, τῶν Ἑλλήνων
γενναῖα παιδιά! Νὰ ἐλευθερώσετε πατρίδα,
τέκνα, γυναῖκες καὶ τῶν πατρικῶν θεῶν σας
νὰ ἐλευθερῶστε τὰ ἱερὰ καὶ τῶν προγόνων
τοὺς τάφους. Τώρα γιὰ ὅλα 'ναι ποὺ πολεμᾶτε»
(Γρυπάρης).

Ὁ Αἰσχύλος ποὺ τὴν ἔπαθε ἀπὸ μία χελώνα, εἶχε κατορθώσει νὰ γελοιοποιήσει τὴν τρομερὴ ἀνθρωποφάγο Σφίγγα, ποὺ ἦταν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν κατοίκων τῆς Θήβας. Ἡ Θηβαϊκὴ τριλογία του, ποὺ ἄρχιζε μὲ τό *«Λάϊο»*, συνεχιζόταν μὲ τὸν *«Οἰδίποδα»* καὶ τέλειωνε μὲ τούς *«Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας»*, συμπληρωνότανε μὲ ἕνα σατιρικὸ δρᾶμα, τὴ *«Σφίγγα»*. Το κύριο πρόσωπο τῆς σάτιρας αὐτῆς ἦταν ἕνας Σειληνός, ποὺ ἀντιμετωπίζει τὴ Σφίγγα κρατῶντας στὸ κλεισμένο του χέρι ἕνα πουλί. Ρωτοῦσε τὴ Σφίγγα: *«Αὐτὸ ποὺ κρατάω στὸ χέρι μου εἶναι ζωντανὸ ἢ πεθαμένο;»*. Ἄν ἡ Σφίγγα ἔλεγε ζωντανό, ὁ Σειληνὸς θὰ ἔσφιγγε τὸ χέρι του καὶ θὰ ἔπνιγε τὸ πουλί· ἄν πάλι ἔλεγε πεθαμένο, θὰ ἄνοιγε τὸ χέρι του καὶ θὰ τὸ ἄφηνε νὰ πετάξει ζωντανό. Δὲν ξέρουμε τὶ ἀπὸ τὰ δύο συνέβη, διότι τὸ σατιρικὸ αὐτὸ δρᾶμα δὲ διασώθηκε. Ὁπωσδήποτε, ὅμως, ἡ Σφίγγα θὰ τὴν ἔπαθε γιὰ πρώτη καὶ μόνη φορά. Ὅταν, λοιπόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἔμαθαν τὸν ξαφνικὸ καὶ περίεργο θάνατο τοῦ Αἰσχύλου εἶπαν: *«ὁ ἀετὸς ἐκδικήθηκε τὴ Σφίγγα· ἔχουν καθὼς φαίνεται καὶ τὰ ζῶα ἀλληλεγγύη...»*.

Αἴσωπος

«Δὲ βλέπετε τὰ σπίτια σας ποὺ καίγονται μόν' θέτε,
γλεντζέδες τοῦ καλοῦ καιροῦ, τραγούδια νὰ μοῦ λέτε»;

Ἔτσι εἶπε τὸ παιδὶ στὰ σαλιγκάρια, ὅταν τὰ ἄκουσε νὰ τσιρίζουν πάνω στὴ φωτιά (Αἴσωπος - Κοχλίες).

Σὲ ἄλλο του μῦθο ὁ Αἴσωπος μᾶς λέει:

«Πειvασμένη μία ἀλεποῦ, καθὼς εἶδε
σὲ ψηλὴ κληματαριὰ
γινωμένα σταφύλια, ἐβουλήθη
ν' ἀνεβεῖ νὰ τὰ φάει. Μὰ ὡστόσο
νὰ φτάσει ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε
μιὰ στερνὴ ματιὰ τοὺς ρίχνει
καὶ τοὺς λέει: «Δὲ μοῦ κάνετε τώρα,
ἀγουρίδες γιατὶ εἶστε ἀκόμα».

Δηλαδή: *«Ὅσα δὲν πιάνει ἡ ἀλεποῦ τὰ κάνει κρεμαστάρια»* (*Ὄμφακες εἰσί*).

Στὸ μῦθο του *«Ἀνήφορος καὶ κατήφορος»*, ὁ Αἴσωπος ἀναφέρεται στὴν ἀπάντηση ποὺ ἔδωσε ἡ καμήλα ὅταν τὴ ρώτησαν τὶ προτιμάει· τὸν ἀνήφορο ἢ τὸν κατήφορο, κι' ἐκείνη ἀπάντησε: *«χάθηκε ὁ ἴσιος δρόμος»;*

«Γκαμήλα Ἀράπης φόρτωσε βαριὰ καὶ τὴ ρωτοῦσε:

—Θέλεις νὰ πᾶς ἀνήφορο
ἢ προτιμᾶς κατήφορο;»
Καὶ μὲ ἐξυπνάδ' ἀπάντησεν αὐτὴ ποὺ ἀγκομαχοῦσε:
—Καὶ χάθηκεν, ἀφέντη μου, ἡ ἴσια στράτα ὡστόσο,
κι ἐγὼ νὰ ξαλαφρώσω»;

Στὸ μῦθο του *«Τὸ ἄσπρο καὶ τὸ μαῦρο»* ὁ Αἴσωπος λέει:
«Ὁ καρβουνιάρης ζήτησε τὸ λευκαντὴ καὶ τοὖπε:
—Δὲν ἔρχεσαι νὰ κάτσουμε μαζὶ στὸ ἴδιο σπίτι;
Θάναι καὶ συμφερότερο καὶ ἀδέλφια θὰ γενοῦμε.
Κι ὁ λευκαντὴς ὀρθά-κοφτά τοῦ λέει τοῦ καρβουνιάρη:
—Καλὰ τὸ λές. Μὰ πῶς μπορῶ τὴ συντροφιά σου νάχω;
ποὺ ὅ,τι θ' ἀσπρίζω ὁ φουκαράς, ἐσὺ θὰ τὸ μαυρίζεις;
Δὲ συντροφεύουνε ποτὲς αὐτοὶ ποὺ δὲν ταιριάζουν!...».

Μιὰ μέρα, ὁ φιλόσοφος Ξάνθος, διέταξε τὸ δοῦλο του Αἴσωπο νὰ ἀγοράσει ὅ,τι ἐκλεκτότερο θὰ 'βρισκε στὴν ἀγορὰ γιὰ νὰ κάνει τὸ τραπέζι σὲ μερικοὺς φίλους του.

—*«Τώρα θὰ σοῦ μάθω ἐγώ, εἶπε ἀπὸ μέσα του ὁ Αἴσωπος, νὰ ἐκτιμᾶς μόνος σου τὶς ἐπιθυμίες σου καὶ νὰ μὴν τὶς ἀφήνεις στὴν προτίμηση ἑνὸς δούλου».*

Πῆγε λοιπὸν στὴν ἀγορά, ἀγόρασε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γλῶσσες μοσχαρίσιες καὶ βοδινὲς καὶ τὶς μαγείρεψε μὲ διαφορετικοὺς τρόπους. Τὸ πρῶτο πιάτο γλῶσσα βραστή, τὸ δεύτερο πιάτο γλῶσσα κοκκινιστὴ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Οἱ προσκεκλημένοι βρῆκαν νοστιμώτατη τὴ βραστὴ γλῶσσα, νόστιμη τὴν κοκκινιστή, στὸ τέλος ὅμως ἀηδίασαν.

—*«Δὲ σοῦ εἶπα νὰ αγοράσεις ὅ,τι καλύτερο θὰ 'βρισκες στην ἀγορά»;* ρώτησε θυμωμένος ὁ Ξάνθος.

—*«Καὶ ὑπάρχει τίποτα καλύτερο ἀπὸ τὴ γλώσσα;* ἀπάντησε ὁ Αἴσωπος *Ἡ γλώσσα εἶναι ὁ ρυθμιστὴς τῆς πολιτικῆς ζωῆς, τὸ κλειδὶ τῶν ἐπιστημῶν, τὸ ὄργανο τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς λογι-*

κῆς. Μὲ τὴ βοήθειά της ἀνοικοδομοῦνται καὶ κατοικοῦνται οἱ πόλεις, διδάσκει καὶ πείθει κ.λπ., κ.λπ.».

—*«Καλά, καλά!* εἶπε ὁ Ξάνθος. *Αὔριο νὰ μοῦ ἀγοράσεις ὅ,τι χειρότερο βρεῖς. Οἱ φίλοι, συμπολίτες ἀπὸ ἐδῶ, θὰ φᾶνε πάλι αὔριο μαζί μου καὶ θέλω νὰ τοὺς περιποιηθῶ».*

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Αἴσωπος σερβίρισε καὶ πάλι φαγητὰ μὲ γλῶσσες, λέγοντας ὅτι τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα στὸν κόσμο εἶναι ἡ γλῶσσα.

—*«Αὐτὴ εἶναι ἡ μητέρα τῶν φιλονεικιῶν, αὐτὴ τρέφει τὶς δίκες, ἡ πηγὴ τῶν διχονοιῶν καὶ τῶν πολέμων. Λένε πὼς εἶναι τὸ ὄργανο τῆς ἀλήθειας, εἶναι ὅμως καὶ τὸ ὄργανο τῆς πλάνης καὶ ἀκόμα περισσότερο τῆς συκοφαντίας. Μὲ τὴ βοήθειά της καταστρέφονται πόλεις, χάρη σὲ αὐτὴν παρακινοῦνται τὰ πλήθη σὲ πράξεις βαρβαρότητας. Ἀπὸ τὴ μία μεριὰ ὑμνεῖ τοὺς Θεοὺς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀναθεματίζει τὴ δύναμή τους».*

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας

Ὁ Ἀλέξανδρος μάθαινε καὶ νὰ γυμνάζεται παράλληλα μὲ τὰ ἄλλα μαθήματα, γιατὶ ὁ Ἀριστοτέλης πίστευε ὅτι μονάχα σὲ γερὸ σῶμα μπορεῖ νὰ κατοικήσει μία γεμάτη ὑγεία ψυχή. Ἔτσι ἀπόκτησε συμμετρία στὰ μέλη τοῦ σώματος, ρωμαλεότητα, θαυμαστὴ καρτερία στὶς πιὸ κουραστικὲς πορεῖες καὶ τὴν περιβόητη ἐκείνη *«ὠκύτητα»* (ταχύτητα) τῶν ποδιῶν του, γιὰ τὴν ὁποία τὸν ρώτησαν κάποτε ἂν θὰ ἤθελε νὰ ἀγωνιστεῖ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἀπάντησε: *«Θὰ ἤθελα βέβαια, ἂν ἐπρόκειτο νὰ εἶχα ἀνταγωνιστὲς βασιλεῖς»*.

Ὁ Ἀλέξανδρος μάθαινε ἐπίσης καὶ μουσική. Καὶ ἤξερε, ὅπως μᾶς ἀφηγεῖται ὁ Πλούταρχος, τόσο καλὰ νὰ παίζει κιθάρα καὶ νὰ τραγουδάει, ὥστε μία μέρα ποὺ τραγούδησε σὲ κάποιο συμπόσιο, ὁ Φίλιππος, πιστεύοντας ὅτι ἡ μεγάλη ἐμπειρία στὴ μουσικὴ ταιριάζει μόνο σὲ ἐκείνους ποὺ τὴν ἀσκοῦν γιὰ βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα —πρᾶγμα ποὺ ρητὰ ἀποδοκίμαζε ὁ δάσκαλος τοῦ γιοῦ του Ἀριστοτέλης— φώναξε στὸν Ἀλέξανδρο: *«Δὲν ντρέπεσαι νὰ τραγουδᾶς τόσο καλά»;*

Πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄργανα συγκινοῦσε τὸν Ἀλέξανδρο ὁ αὐλός. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ ἑξῆς γεγονός, ποὺ τὸ ἀναφέρουν πολλοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς: Κάποτε ὁ Ἀντιγενίδης ἔπαιζε στὸν αὐλό του τόν *«ἁρμάτειον νόμο»*. Ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀλέξανδρου τόσο πολὺ ἐνθουσιάστηκε

ἀπὸ τὴ μελωδία, ὥστε ἔτρεξε καὶ πῆρε τὰ ὅπλα του, φανταζόμενος ὅτι ἔβλεπε μπροστά του τοὺς ἐχθρούς.

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὡς φιλόμουσος ποὺ ἦταν, σεβόταν πάντοτε καὶ τιμοῦσε τοὺς διαπρεπεῖς μουσικούς. Κάποτε ἔδωσε ἐντολὴ νὰ φτιάξουν καὶ νὰ τοποθετήσουν στὴν Πυθῶ, ὅπου γίνονταν οἱ Πυθικοὶ ἀγῶνες, ἕναν χάλκινο ἀνδριάντα τοῦ κιθαρωδοῦ Ἀριστόνικου, ποὺ εἶχε πεθάνει ἔνδοξα σὲ κάποια μάχη. Ὁ ἀνδριάς, σύμφωνα μὲ τὴ διαταγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔπρεπε νὰ παριστάνει τὸν Ἀριστόνικο ὡς ἑξῆς: Στὸ ἕνα χέρι του νὰ κρατάει κιθάρα καὶ μὲ τὸ ἄλλο νὰ προτείνει τὸ δόρυ του, *«οὐ τὸν ἄνδρα τιμᾶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μουσικήν»* — ὅπως ἐξήγησε στὸ γλύπτη ὁ Ἀλέξανδρος.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα μαθήματα καὶ ἰδίως τὴ φιλοσοφία ποὺ δίδαξε ὁ Ἀριστοτέλης στὸν Ἀλέξανδρο, τὸν ἔκανε νὰ ἀγαπήσει καὶ τὴν ποίηση. Ἀπ' ὅλους τοὺς ἀρχαίους ποιητὲς ὁ Ἀλέξανδρος ἀγαποῦσε πιὸ πολὺ τὸν Ὅμηρο. Ὁ σεβασμός του στὸν ἐξαίσιο αὐτὸ ποιητὴ ἦταν βαθύτατος. Κάποτε, μετὰ τὴ μάχη στὰ Ἄρβηλα, μεταξὺ τῶν ἄλλων λαφύρων, βρέθηκε καὶ ἕνας χρυσὸς καὶ λιθοκόλλητος νάρθηκας. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι συζητοῦσαν τὶ θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμεύσει ὁ νάρθηκας ἐκεῖνος, ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς διέκοψε καὶ τοὺς εἶπε:

«Ἕνας τέτοιος νάρθηκας σὲ τίποτα καλύτερο δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει, παρὰ γιὰ νὰ φυλάξουμε ἐκεῖ μέσα τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου».

Τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, ὁ Ἀλέξανδρος, τὰ θεωροῦσε ὡς τὸ εὐγενέστερο προϊὸν τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας. Πιὸ πολὺ μάλιστα διάβαζε καὶ θαύμαζε τήν *«Ἰλιάδα»*, ποὺ τὴν νόμιζε καὶ τὴν ὀνόμαζε *«πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον»*. Ἔβαλε, λοιπόν, τήν *«Ἰλιάδα»* θεωρημένη καὶ διορθωμένη ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, μέσα στὸ χρυσὸ καὶ λιθοκόλλητο νάρθηκα, ποὺ ποτὲ πιὰ δὲν τὸν ἀποχωριζόταν. Ἡ Ἰλιὰς αὐτή, ἀπὸ

τότε, ὀνομάστηκε *«Ἰλιὰς ἐκ τοῦ νάρθηκος»* καὶ μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα πέρασε στὴν ἱστορία, γιὰ νὰ θυμίζει ταυτόχρονα δύο μεγάλες καὶ ὑπερπόντιες ἑλληνικὲς ἐκστρατεῖες καὶ δύο μεγάλα ἑλληνικὰ ὀνόματα: Τοῦ Ἀχιλλέα καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος διδάχτηκε ἀπὸ τὸ σοφό του δάσκαλο ὄχι μόνο τούς *«ἠθικούς»* καί *«πολιτικούς»* λόγους, ἀλλὰ καὶ τὰ βαθύτερα μυστήρια τῆς φιλοσοφίας, δηλαδὴ τίς *«ἀκροαματικές»* διδασκαλίες —ὅπως λέγονταν τότε— τὶς ὁποῖες κρατοῦσαν μυστικὲς γιὰ πολλούς.

Στὸν Ἀριστοτέλη ὀφείλονται, κατὰ τὸν Πλούταρχο, καὶ οἱ ἰατρικὲς γνώσεις ποὺ εἶχε ἀποκτήσει ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ οἱ γνώσεις αὐτὲς δὲν ἦσαν καθόλου ἐπιπόλαιες καὶ εὐκαταφρόνητες. Ἀπεναντίας μάλιστα, ἀφοῦ ἐπέτρεπαν στὸν Ἀλέξανδρο νὰ ἀντικαθιστᾶ πολλὲς φορὲς τοὺς γιατρούς. Ὅταν ἀρρώσταιναν οἱ φίλοι του, ὄχι μόνο τοὺς ἔδινε ἰατρικὲς συμβουλὲς καὶ τοὺς ὅριζε εἰδικὴ δίαιτα, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς τοὺς ἔγραφε καὶ συνταγές. Ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα φαίνεται κάπως ἀξιοπερίεργο, ὥστε νὰ καταντάει ἀπίστευτο, ἀναφέρουμε κατὰ λέξη τὴ μαρτυρία τοῦ Πλούταρχου. Μᾶς λέει, λοιπὸν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὶς ἰατρικές του γνώσεις *«καὶ νοσοῦσιν ἐβοήθει τοῖς φίλοις καὶ συνέταττεν αὐτοῖς θεραπείας τινὰς καὶ διαίτας»*.

Κάποτε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ποὺ πληροφορήθηκε ὅτι δύο Μακεδόνες, ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὴ δύναμη τοῦ Παρμενίωνα, ὁ Δάρων καὶ ὁ Τιμόθεος, εἶχαν βιάσει κάποιες μισθοφόρους γυναῖκες, ἔγραψε στὸν Παρμενίωνα, δίνοντάς του διαταγή, ὅτι ἂν ἀποδειχθεῖ τὸ ἔγκλημά τους, νὰ τοὺς τιμωρήσει σὰν θηρία ποὺ ζοῦν καὶ καταστρέφουν ἀνθρώπους, νὰ τοὺς σκοτώσει. Γιὰ τὸν ἑαυτό του δέ, ἔγραφε στὸ ἴδιο γράμμα, τὰ ἑξῆς: *«Γιὰ μένα δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι εἶδα τὴ γυναίκα τοῦ*

Δαρείου, ἢ ὅτι θέλησα νὰ τὴ δῶ, οὔτε ὅτι ἀνέχτηκα κἂν νὰ ἀκούσω νὰ μιλᾶνε μπροστά μου γιὰ τὴν ὀμορφιά της».

Ὅσες φορὲς ἄκουγε ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι ὁ πατέρας του Φίλιππος, κυρίευε κάποια δοξασμένη πόλη ἢ νικοῦσε στὶς διάφορες μάχες ποὺ ἔδινε, στενοχωριόταν καὶ ἔλεγε στοὺς συνομήλικούς του: *«Φίλοι μου, ὁ πατέρας μου θὰ τὰ κυριέψει ὅλα καὶ δὲ θὰ ἀφήσει τίποτα μεγάλο καὶ λαμπρὸ νὰ κατορθώσω καὶ ἐγὼ μαζί σας».*

Διότι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐπιθυμοῦσε οὔτε ἡδονὲς οὔτε πλούτη, παρὰ μόνο δόξα.

Ὅταν πάλι κάποτε, ὁ Φιλόνεικος ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ἔφερε νὰ πουλήσει στὸ Φίλιππο τὸ ἄλογο Βουκεφάλα καὶ τοῦ ζήτησε 13 τάλαντα, δοκίμασαν ὅλοι νὰ τὸ καβαλλικέψουν, ἀλλὰ στάθηκε ἀδύνατο, διότι τὸ ἄλογο ἦταν ἀτίθασο καὶ ἄγριο. Γι' αὐτὸ ὁ Φίλιππος τοῦ εἶπε νὰ τὸ πάρει καὶ νὰ φύγει. Τότε πετάχτηκε —παιδὶ ἀκόμη— ὁ Ἀλέξανδρος, ποὺ παρακολουθοῦσε τὴ σκηνὴ καὶ εἶπε: *«Τὶ ἄλογο ἀφήνουν ἀπὸ ἀπειρία καὶ δειλία νὰ τὸ δαμάσουν, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν νὰ τὸ μεταχειριστοῦν»!*

Ὁ πατέρας του ποὺ τὸν ἄκουσε τοῦ εἶπε ὅτι δὲν πρέπει νὰ κατηγορεῖ ἔμπειρους καὶ μεγαλύτερούς του, σὰν νὰ γνώριζε αὐτὸς καλύτερα.

—*«Καὶ βέβαια, ξέρω καὶ μπορῶ νὰ δαμάσω αὐτὸ τὸ ἄλογο».*

—*«Καὶ ἂν δὲν τὰ καταφέρεις, τότε ποιὰ θὰ εἶναι ἡ τιμωρία σου»;*

—*«Νὰ πληρώσω ἐγὼ τὴν τιμὴ τοῦ ἀλόγου».*

Ὅλοι τότε γέλασαν καὶ ὁ Φίλιππος ἐπέτρεψε στὸν Ἀλέξανδρο νὰ δοκιμάσει.

Ὁ Ἀλέξανδρος τότε τὸ πῆρε ἀπὸ τὰ χαλινάρια καὶ τὸ γύρισε νὰ βλέπει πρὸς τὸν ἥλιο, γιατὶ εἶχε παρατηρήσει ὅτι ἡ σκιά του τὸ τρόμαζε. Ὕστερα τὸ χάιδεψε στὴ μουσούδα του καὶ ὅταν νόμισε πὼς ἦταν ἤρεμο, τὸ καβάλλησε. Τὸ ἄλογο

τὸν δέχτηκε χωρὶς ἀντίρρηση καὶ ἄρχισε νὰ καλπάζει μὲ τὸν Ἀλέξανδρο στὴν πλάτη του. Ὅλοι τἄχασαν. Ὁ Φίλιππος βλέποντας τὴν ἐπιτυχία τοῦ γιοῦ του εἶπε: *«Παιδί μου, νὰ ζητᾶς βασίλειο ἄξιό σου, γιατὶ ἡ Μακεδονία δὲ σὲ χωράει».*

Σὲ μία του ἐκστρατεία ἔπιασε μεγάλη χιονοθύελλα τὸ Μ. Ἀλέξανδρο καὶ διέταξε νὰ σταματήσουν οἱ συμπολεμιστές του καὶ νὰ ἀνάψουν φωτιὲς γιὰ νὰ ζεσταθοῦν. Ὁ ἴδιος κάθισε σὲ μία φωτιὰ καὶ ζεσταινόταν, γιατὶ τὸ κρύο ἦταν δυνατό. Σὲ μία στιγμὴ ὅμως ἀντίκρυσε ἕνα γέροντα συμπολεμιστή του, ποὺ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς καὶ τουρτούριζε ἀπὸ τὸ κρύο. Κατέβηκε ἀμέσως ἀπὸ τὸ σκαμνί του, πῆγε κοντά του καὶ τὸν ὑποχρέωσε νὰ πάει νὰ καθίσει αὐτὸς στὸ σκαμνί του, κοντὰ στὴ φωτιά.

Μερικοὶ γράφουν, πὼς θέλοντας ὁ προφήτης τοῦ θεοῦ Ἄμμωνα νὰ προσφωνήσει ἑλληνικὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο, μὲ κάποια φιλοφροσύνη καὶ νὰ τὸν πεῖ *«ὦ παιδίον»*, ἄλλαξε τὴν τελευταία συλλαβή, ἀπὸ βαρβαρισμό, καὶ ἀντὶ νὰ μεταχειριστεῖ τὸ νι μεταχειρίστηκε τὸ σίγμα καὶ εἶπε: *«Ω ΠΑΙΔΙΟΣ»*, καὶ ὅτι ὅταν τὸ ἄκουσε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καταχάρηκε γιὰ τὸ λάθος τῆς προφορᾶς καὶ διαδόθηκε ὁ λόγος ὅτι ὁ Θεὸς τὸν προσφώνησε *«Παῖδα Διός»*.

Κάποτε ὅμως ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ ἕνα βέλος καὶ πονοῦσε εἶπε:

—*«Ὦ φίλοι, αὐτὸ ποὺ ρέει εἶναι αἷμα καὶ ὄχι "ἰχώρ", σὰν ἐκεῖνο ποὺ τρέχει στὶς φλέβες τῶν μακάριων θεῶν».*

Πρὶν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἀνεβεῖ στὸ πλοῖο του γιὰ νὰ ξεκινήσει γιὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Ἀνατολή, θέλησε νὰ τακτοποιήσει καὶ ὅλα τὰ κληρονομικὰ κ.λπ. θέματα. Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ εἶχε γράψει ὅλα στοὺς ἄλλους, ἀκόμα καὶ ὅλα τὰ βασιλικὰ κτήματα, ὁ Περδίκκας τοῦ εἶπε: —*«Σὲ σένα, βασιλιά μου, τὶ ἀφήνεις;»* καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἀποκρίθηκε:

—*«Τὶς ἐλπίδες»*.

Καὶ εἶπε τότε ἀμέσως ὁ Περδίκκας. *«Θὰ λάβουμε μέρος ἀπὸ αὐτὲς κι᾽ ἐμεῖς»*.

Ὁ Ἀνάξαρχος, φιλόσοφος ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα, ἦταν συγχρόνως καὶ στενότατος φίλος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τὸν συνόδευσε στὴν Ἀσία καὶ τοῦ μιλοῦσε πάντοτε πολὺ ἐλεύθερα. Μία μέρα, ὁ Ἀλέξανδρος, (ποὺ καυχιόταν ὅτι ἦταν γιὸς τοῦ Ἄμμωνα Δία), πληγώθηκε ἐλαφρά. *«Ἀλέξανδρε, αὐτὸ ποὺ βλέπω εἶναι ἀνθρώπινο αἷμα* —τοῦ εἶπε ἀδίστακτα ὁ φιλόσοφος, κοιτάζοντας τὴν ἀνοιχτὴ πληγή— *καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ αἷμα ἐκεῖνο ποὺ ἐμψυχώνει τοὺς θεούς»*.

Ἡ ἐλευθεροστομία καὶ ἡ εἰλικρίνεια τοῦ Ἀνάξαρχου, τοῦ δημιούργησε, ὅπως ἦταν ἑπόμενο, πολλοὺς καὶ ἄσπονδους ἐχθρούς. Καὶ στὸ τέλος τὴν πλήρωσε ἀκριβά. Μετὰ τὸν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ Ἀλέξανδρου, ὁ τύραννος τῆς Κύπρου Νικοκρέων συνέλαβε καὶ θανάτωσε τὸν Ἀνάξαρχο, ποὺ ὑπέμεινε μὲ μεγάλη ἀταραξία τὴ σκληρὴ ἀνταπόδοση τῆς εἰλικρίνειάς του.

Ὅταν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἔφτασε, ὕστερα ἀπὸ τὴ νίκη τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ τὸ 333 π.Χ., στὴν πόλη Γόρδιο τῆς Φρυγίας, εἶδε στὴν Ἀκρόπολή της τὴ μυθικὴ ἅμαξα τοῦ ἱδρυτοῦ της. Ὁ ζυγός της ἦταν δεμένος στὸ τιμόνι μὲ ἕνα τεχνικώτατο κόμπο ἀπὸ φλούδα κρανιᾶς, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ ξεμπερδευτεῖ, καὶ ἕνας χρησμὸς ἔλεγε πὼς ὅποιος θὰ κατόρθωνε νὰ τὸν λύσει θὰ κυριαρχοῦσε στὴν Ἀσία. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιχείρησε νὰ τὸν λύσει, ἀλλὰ μὴ βρίσκοντας καμμία ἀπὸ τὶς ἄκρες τοῦ κόμπου, καὶ μὴ θέλοντας νὰ τὸν ἀφήσει ἄλυτο, τὸν ἔλυσε κόβοντάς τον μὲ τὸ σπαθί του καὶ εἶπε: *«Δὲν ἔχει σημασία μὲ ποιὸν τρόπο θὰ λυθεῖ»* (Ἀρριανὸς 2, 3).

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἀρνήθηκε νὰ ἀκολουθήσει τὴ συμβουλὴ τῶν στρατηγῶν του πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη στὰ Γαυγάμη-

λα (331 π.Χ.), νὰ ριχτεῖ δηλαδὴ στοὺς πολυάριθμους ἐχθροὺς αἰφνιδιαστικὰ τὴ νύχτα, λέγοντας τὴν περίφημη ἱστορικὴ φράση: *«Οὐ κλέπτω τὴν νίκην»*, δηλαδὴ *δὲν κλέβω τὴ νίκη* (Πλούταρχος, Ἀλέξανδρος 31).

Ἀπό τους γυμνοσοφιστὲς ποὺ ἔπεισαν τὸ Σάββα νὰ ἀποστατήσει καὶ προξένησαν πολλὰ κακὰ στοὺς Μακεδόνες, συνέλαβαν τὰ στρατεύματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου δέκα καὶ τοὺς πέρασαν ἀπὸ δίκη. Τοὺς εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι θὰ τοὺς ὑποβάλουν δύσκολες ἐρωτήσεις καὶ θὰ σκοτώσει ἐκείνους ποὺ δὲν θὰ ἀπαντήσουν σωστά. Διέταξε τότε τὸν μεγαλύτερο σὲ ἡλικία νὰ κρίνει.

Ρωτήθηκε, λοιπὸν ὁ πρῶτος, ἂν νομίζει ὅτι αὐτοὶ ποὺ ζοῦν εἶναι περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πέθαναν. Καὶ αὐτὸς εἶπε:

—*«Οἱ ζωντανοὶ εἶναι περισσότεροι, γιατὶ ἀκόμα δὲν πέθαναν»*.

Ὁ δεύτερος ρωτήθηκε, ἂν ἡ γῆ ἢ ἡ θάλασσα τρέφει περισσότερα θηρία, καὶ ἀπάντησε:

—*«Ἡ γῆ, γιατὶ μέρος αὐτῆς εἶναι καὶ ἡ θάλασσα»*.

Ὁ τρίτος ρωτήθηκε *«ποιὸ ζῶο εἶναι πιὸ πανοῦργο»*.

—*«Ἐκεῖνο ποὺ δὲν τὸ ἔχει γνωρίσει ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος»*.

Τὸν τέταρτο τὸν ρώτησαν, τὶ σκέφτηκε καὶ τὶ ἀνάγκασε τὸ Σάββα νὰ ἀποστατήσει καὶ ἐκεῖνος ἀπάντησε, ὅτι *«πρέπει αὐτὸς ἢ νὰ ζῇ καλὰ ἢ καλὰ νὰ πεθαίνει»*.

Ὁ πέμπτος ρωτήθηκε τὶ νομίζει: *«ἡ μέρα ἔγινε πρῶτα ἢ ἡ νύχτα»;*

—*«Ἡ μέρα κατὰ μία μέρα»* καὶ πρόσθεσε ὅταν εἶδε νὰ ἀπορεῖ ὁ βασιλιάς, *«ἀλλὰ στὶς δύσκολες ἐρωτήσεις εἶναι δύσκολες καὶ οἱ ἀπαντήσεις»*.

Ὅταν πάλι ὁ Ἀλέξανδρος ρώτησε τὸν ἕκτο: *«Πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ γίνει ἀγαπητότερος»*, ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Ἂν ἐνῶ εἶναι ἰσχυρότατος δὲν εἶναι καὶ φοβερός»*.

Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ὁ ἕνας ρωτήθηκε: *«Πῶς μπορεῖ κα-*

νεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ γίνει Θεός», ἀπάντησε: *«Ἂν κάνει κάτι ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνει κανένας ἄνθρωπος».*

Ὁ ἄλλος ποὺ ρωτήθηκε: *«Ποιὸ εἶναι πιὸ δυνατό, ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος»* εἶπε: *«Ἡ ζωή, διότι φέρνει τόσα κακά».*

Τὸν τελευταῖο τὸν ρώτησε: *«Μέχρι πότε εἶναι καλὰ νὰ ζῇ ὁ ἄνθρωπος;»* Κι αὐτὸς ἀπάντησε: *«Μέχρις ὅτου δὲ νομίζει, ὅτι τὸ νὰ πεθάνει εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ ζῇ».*

Τότε ὁ Ἀλέξανδρος στράφηκε καὶ εἶπε στὸν δικαστὴ νὰ βγάλει τὴν ἀπόφασή του, καὶ ἐκεῖνος εἶπε πὼς ὅλοι τους ἀπάντησαν ὁ ἕνας χειρότερα ἀπὸ τὸν ἄλλον.

—*«Λοιπόν, εἶπε τότε ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ σὺ θὰ πεθάνεις ἀφοῦ ἔκρινες ἔτσι».*

—*«Ὄχι, βασιλιά μου, ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος, ἂν δὲν εἶπες ψέματα ὅτι θὰ σκοτώσεις ἐκεῖνον ποὺ ἀπάντησε πιὸ κακά».*

Τότε ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς ἄφησε ὅλους δίνοντάς τους πλούσια δῶρα.

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ὅταν ἦταν μικρός, μάθαινε λύρα. Κάποτε ὁ δάσκαλός του τοῦ εἶπε:

—*«Δὲν πρέπει νὰ παίζεις μὲ ὅποια χορδή σου ἀρέσει...».*

—*«Καὶ ποιὰ σημασία ἔχει αὐτό»;*

—*«Γιὰ ἕναν ποὺ πρόκειται νὰ γίνει βασιλιὰς καμμία. Σημασία ὅμως ἔχει γιὰ κεῖνον ποὺ θέλει νὰ γίνει μουσικός».*

Πεθαίνοντας ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἔδωσε στὸν Περδίκκα τὸ δαχτυλίδι του, δηλαδὴ τὴ σφραγίδα του. Ἀλλὰ ὅταν τὸν ρώτησαν ποιὸν ἤθελε νὰ ἀφήσει στὸ θρόνο του, ἀπάντησε: *«Τῷ κρατίστῳ».*

Ἀλκιβιάδης

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦταν ἱκανὸς γιὰ κάθε σκανδαλοθηρία. Εἶναι γνωστὸ ὅτι κάποτε ἔκοψε την οὐρὰ τοῦ σκύλου του λέγοντας: *«Ἀρκετὰ ἔγινε λόγος γιὰ μένα, τώρα ἂς μιλήσουν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ γιὰ τὸ σκύλο μου!..».*

Ἀντάξιος τῆς ζωῆς του ἦταν καὶ ὁ τραγικός του θάνατος στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του, ὅταν δηλαδὴ βάδιζε τὰ σαράντα πέντε του χρόνια.

Κατεστραμμένος, ἄθλιος, καταδιωκόμενος, μέ, μόνο σύντροφό του τὴν πιστὴ ἐρωμένη του τὴν ἑταίρα Τιμάνδρα, κατέφυγαν στὴν Περσία. Ἀλλὰ οἱ Σπαρτιάτες ζήτησαν τὸν θάνατό του ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κῦρο, ὁπότε στὴ Μέλισσα τῆς Φρυγίας, ὁ παλιός του φίλος Φαρνάβαζος, μαζὶ μὲ ἄλλους, ἔβαλε φωτιὰ στὸ σπίτι ποὺ εἶχε καταφύγει ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὁποῖος παρὰ λίγο νὰ καιγόταν ζωντανός. Ἀλλὰ εἶχε τὴν ἐξυπνάδα νὰ ρίξει ἐπάνω στοὺς ἐμπρηστὲς τὰ καιόμενα ροῦχα του καὶ αὐτός, με ἕνα σπαθὶ στὸ χέρι του, γυμνὸς καὶ μαζὶ μὲ τὴν Τιμάνδρα, βγῆκε στὸ δρόμο. Ἐκεῖ ὅμως τὸν περίμεναν δύο ἐπίσημοι Πέρσες ποὺ τοὺς εἶχε ἀτιμάσει τὴν ἀδελφή, καὶ τὸν ἔσφαξαν τὴν ὥρα ποὺ πηδοῦσε μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες. Τὸ κεφάλι του τὸ ἔκοψαν καὶ τὸ ἔστειλαν στὴν Περσικὴ πρωτεύουσα, ἡ δὲ Τιμάνδρα ἔθαψε τὸ ἀκέφαλο σῶμα του. Ἀργότερα, ὅταν ὁ αὐτοκράτορας Ἀδριανὸς πέρασε ἀπὸ τὴν Μέλισσα, τίμησε τὸν τάφο τοῦ Ἀλκιβιάδη καὶ τοῦ ἔστησε καὶ ἀνδριάντα. Ἀλλὰ αἰῶνες ἀκόμη μετὰ τὸ θάνατό του, οἱ συνέπειες τῆς πολιτείας τοῦ Ἀλκιβιάδη εἶχαν ἀντίκτυπο στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦταν στὰ παιδικά του χρόνια πολὺ σκανδαλιάρης. Ἤθελε πάντα νὰ εἶναι πρῶτος σὲ ὅλα καὶ φιλονικοῦσε πολὺ εὔκολα, γι' αὐτὸ καὶ πάλευε μὲ τοὺς συνομήλικούς του καὶ πολλὲς φορὲς γύριζε καταπληγωμένος ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τσακωμούς. Κάποτε, σὲ μία δύσκολη πάλη, ἐπειδὴ φοβήθηκε μήπως καὶ τὸν νικήσει ὁ ἀντίπαλός του, ποὺ τοῦ εἶχε σφίξει τὸ λαιμό, ἀναγκάστηκε νὰ τὸν δαγκώσει. Τότε ὁ ἀντίπαλός του τοῦ εἶπε: *«Δαγκώνεις, ὦ Ἀλκιβιάδη, καθὼς οἱ γυναῖκες». «Ὄχι, τοῦ ἀπάντησε ὁ Ἀλκιβιάδης, ἀλλ' ὅπως οἱ λέοντες!»*, γιατὶ τὸν εἶχαν προσβάλει πολὺ τὰ λόγια τοῦ ἀντιπάλου του.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὰ παιδιὰ συνήθιζαν πολὺ νὰ παίζουν μέσα στοὺς δρόμους, *τοὺς ἀστραγάλους, (τὰ κότσια)*. Κάποτε ἔπαιζε καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ τοὺς συνομήλικούς του καὶ γινόταν μεγάλη φασαρία. Ὅταν ἦρθε ἡ σειρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδη νὰ ρίξει τοὺς ἀστραγάλους, ἔτυχε νὰ περνάει κάποιο ἁμάξι φορτωμένο ἀπὸ τὸ δρόμο. Τότε ὁ Ἀλκιβιάδης φώναξε στὸν ἁμαξὰ νὰ σταθεῖ γιατὶ θὰ ἔρριχνε τοὺς ἀστραγάλους. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἁμαξὰς δὲν τοῦ ἔδωσε σημασία καὶ προχώρησε, τότε, τὰ ἄλλα παιδιὰ παραμέρισαν, ἀλλὰ ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπεσε μπροστά, κατάχαμα στὴ μέση τοῦ δρόμου καὶ εἶπε προκλητικὰ στὸν ἁμαξά: *«Ἂν θέλεις τώρα πέρασε!»*. Τότε, τὶ νὰ κάνει ὁ ἁμαξάς, σταμάτησε καὶ ὅλοι οἱ φίλοι τοῦ Ἀλκιβιάδη ἔτρεξαν καὶ τὸν σήκωσαν μὲ φωνὲς καὶ ἀλαλαγμούς. Πρῶτα, λοιπόν, ἔρριξε τοὺς ἀστραγάλους, καὶ μετὰ πέρασε ὁ ἁμαξάς! Αὐτὸ τὸ περιστατικὸ τὸ διηγεῖται ὁ Πλούταρχος γιὰ νὰ δείξει τὸν ἐπίμονο καὶ ἐριστικὸ χαρακτῆρα τοῦ μικροῦ Ἀλκιβιάδη.

Ὁ Ἀλκιβιάδης, σὰν ἀρχοντόπουλο τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, ἀπὸ τὰ πρῶτα καὶ καλύτερα, δὲν χώνευε τὸν αὐλό, ποὺ ἤθελε νὰ τοῦ μάθει ὁ μουσικοδιδάσκαλός του. Κάποτε ποὺ ὁ δάσκαλός του ἐπέμενε καὶ τοῦ ὑπενθύμισε ὅτι καὶ οἱ

Θηβαῖοι ἀριστοκράτες παίζουν αὐλό, ὁ Ἀλκιβιάδης τοῦ εἶπε: *«Ἂς παίζουν αὐλὸ ὅσο θέλουν τὰ παιδιὰ τῶν Θηβαίων, γιατὶ δὲν ξέρουν νὰ μιλᾶνε. Σὲ μᾶς ὅμως τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δύο μεγάλοι θεοί, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἀπόλλων ἔδειξαν τὴν ἀποστροφή τους πρὸς τὸ δουλικὸ καὶ παραμορφωτικὸ αὐτὸ ὄργανο, γιατὶ ἡ μὲν Ἀθηνᾶ πέταξε τὸν αὐλὸ στὸ ποτάμι, ὁ δὲ Ἀπόλλων ἔγδαρε τὸν αὐλητὴ Μαρσύα».*

Εἶναι γνωστὸς ὁ ἀρχαῖος μῦθος γιὰ τὸν αὐλὸ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. Αὐτὴ ἀγαποῦσε πολὺ τὸν αὐλὸ καὶ ἔπαιζε τακτικά. Μὰ ὅταν κάποτε, παίζοντας, ἔσκυψε καὶ εἶδε τὸ πρόσωπό της ποὺ καθρεφτιζόταν σὲ μία πηγή, διεπίστωσε πόσο τὴν παραμόρφωνε, καὶ τὴν ἀσχήμιζε, θύμωσε καὶ πέταξε τὸν αὐλὸ στὸ ποτάμι. Αὐτὸς ὁ μῦθος συμβολίζει τὴν ἀντίληψη ποὺ εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες γιὰ τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν ὡραιολατρεία τους σὲ ὅλα τὰ πράγματα. Αὐτὸ τὸ λεπτὸ αἴσθημα ἔγινε ἡ βάση τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Τὴν ἀντίληψη ὅτι ὁ τεχνίτης καὶ ὁ καλλιτέχνης δὲν πρέπει νὰ καυχῶνται καὶ νὰ ὑπερηφανεύονται, ἐκφράζει ὁ μῦθος τοῦ Μαρσύα, ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Ἀλκιβιάδης, ὡς ἐπιχείρημα, ὥστε νὰ μὴ θέλει νὰ παίζει αὐλό. Πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς Σάτυρους, ὁ Μαρσύας, βρῆκε μέσα στὸ ποτάμι τὸ χρυσὸ αὐλὸ ποὺ εἶχε πετάξει στὸ ποτάμι θυμωμένη ἡ Ἀθηνὰ καὶ ἄρχισε νὰ τὸν παίζει καὶ νὰ καυχᾶται ὅτι εἶναι ὁ καλύτερος αὐλητὴς τοῦ κόσμου, ἀνώτερος καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν θεὸ τῆς μουσικῆς, τὸν Ἀπόλλωνα. Τότε θύμωσε πολὺ ὁ Ἀπόλλων, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ τὸ δείξει, κάλεσε τὸν Μαρσύα σὲ μουσικὸ ἀγῶνα, μὲ τὸν ὅρο πὼς ἂν τὸν νικήσει νὰ τὸν γδάρει ζωντανό. Τὸν νίκησε, φυσικά, καὶ τὸν ἔγδαρε ἀλύπητα ζωντανό.

Καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς τιμωρίας δείχνει πόσο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἀνέχονταν καὶ πόσο μισοῦσαν τοὺς ἀλαζόνες καὶ τοὺς ὑβριστὲς στὰ ζητήματα τῆς τέχνης καὶ τοῦ ὡραίου.

Οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι εἶχαν ὡς σπουδαία τέχνη τὴν αὐλητική. Ἀπὸ τὰ χρόνια ὅμως τοῦ Ἀλκιβιάδη περιφρονοῦσαν τὴν αὐλητική, ὡς χυδαία καὶ ἀνάρμοστη, ὅλα τὰ ἀρχοντόπουλα, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀλκιβιάδη. Τὸ γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι ἡ παρακμὴ τῆς αὐλητικῆς εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης ἀνάπτυξης τῆς μουσικῆς.

Ὁ περίφημος αὐλητὴς καὶ ἀοιδὸς τῆς Θήβας Ἰσμηνίας, ἔδειχνε στοὺς μαθητές του ἐκείνους ποὺ ἔπαιζαν καλὰ τὸν αὐλὸ καὶ τοὺς ἔλεγε: *«Ἔτσι πρέπει νὰ αὐλῆτε»*. Ἔπειτα τοὺς ἔβαζε νὰ ἀκούσουν ἄλλους ποὺ ἔπαιζαν ἄσχημα καὶ τοὺς ἔλεγε: *«Δὲν πρέπει νὰ αὐλῆτε ἔτσι»*. Γιατὶ πίστευε καὶ τὸ ἔλεγε σὲ ὅλους, ὅτι μὲ περισσότερη εὐχαρίστηση ἀκοῦνε οἱ νέοι τοὺς καλοὺς αὐλητές, ὅταν ἔχουν ἀκούσει καὶ τοὺς κακούς.

Ἀναξαγόρας

Ὁ Ἀναξαγόρας καταγόταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια καὶ ἦταν πολὺ πλούσιος. Παρεχώρησε ὅμως ὅλα του τὰ πλούτη στοὺς συγγενεῖς του, γιὰ νὰ ἀφιερωθεῖ ἀπερίσπαστος στὴ μελέτη τῆς φύσης καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο δὲν ἀνακατεύτηκε ποτὲ μὲ τὴν πολιτική. Κάποτε, κάποιος συμπατριώτης του τὸν κατηγόρησε γιὰ τὴν ἀποχή του αὐτὴ καὶ τοῦ εἶπε ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται καθόλου γιὰ τὴν πατρίδα του. Ὁ Ἀναξαγόρας τοῦ ἀπάντησε:

—*«Ἀπεναντίας, ἐνδιαφέρομαι πάρα πολὺ γιὰ τὴν πατρίδα μου»*. Καὶ τοῦ ἔδειξε τὸν οὐρανό.

Ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας, ποὺ ἦταν Κλαζομένιος, πέθανε στὴ Λάμψακο. Ὅταν ξεψυχοῦσε, κάποιος τοῦ εἶπε ὅτι πεθαίνει στὴν ξενητιά. Ὁ Ἀναξαγόρας τοῦ ἀπάντησε:

—*«Παντοῦ εἶναι ὅμοια ἡ κάθοδος στὸν Ἅδη»*.

Ὁ διάσημος φιλόσοφος Ἀναξαγόρας εἶχε ἐρωτευτεῖ τρελλὰ τὴ Λαΐδα, ἀλλὰ αὐτὴ τὸν ἀπέκρουε. Φαίνεται ὅτι πολλὲς φορὲς ἀγρυπνοῦσε μπροστὰ στὴν πόρτα της, χωρὶς νὰ κατορθώσει νὰ μπεῖ. Κάποτε ὁ ἐρωτόληπτος σοφὸς ἀπελπίστηκε, ἐγκατέλειψε ὁριστικὰ καὶ γιὰ πάντα τὸν ἄγονο ἐρωτικό του ἀγῶνα καί, φεύγοντας, ἔγραψε στὴν πόρτα τῆς ἄσπλαχνης ἑταίρας, αὐτοὺς τοὺς στίχους: *«Γιὰ σένα βρίσκονται παραπεταμένα δῶ χάμω τὸ φυλλομαδημένο αὐτὸ στεφάνι, τὰ μαραμένα λουλούδια, γιὰ σένα τὸ σπασμένο πιθάρι*

τοῦ μεθυστικοῦ κρασιοῦ, γιὰ σένα ἡ μυρωμένη πλεξούδα τοῦ ἄλλοτέ-ποτε ἐρωτευμένου Ἀναξαγόρα, ποὺ εἶναι τώρα γεμάτη σκόνη καὶ ριγμένη στὸ χῶμα. Ὅλα γιὰ σένα, Λαΐδα. Πολλὲς φορὲς ὁ φτωχὸς ξενυχτοῦσε δῶ πέρα, στὸ κατώφλι της πόρτας σου. Κι οὔτε μία λέξη, οὔτε φιλικὴ παρηγοριά, οὔτε κἂν ἡ ἀπατηλὴ ἐλπίδα μιᾶς ὑπόσχεσης. Σοῦ ἀφήνει λοιπὸν τὰ σύμβολα αὐτὰ καὶ φεύγει ἐξαντλημένος ἀπὸ τὴ λύπη καὶ καταρώμενος τὰ θέλγητρα τῶν σκληρόκαρδων γυναικῶν». Ὁ ἀρχαῖος χρονικογράφος ποὺ μᾶς ἀφηγεῖται τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ γιὰ τὸν Ἀναξαγόρα, δὲν μᾶς λέει ἂν ἔπιασαν οἱ κατάρες του.

Κάποτε ὁ Περικλῆς πῆγε νύχτα στὸ σπίτι τοῦ φίλου του καὶ σοφοῦ Ἀναξαγόρα, γιὰ νὰ τοῦ πεῖ ὅτι ὁ Κλέων τὸν κατηγοροῦσε γιὰ ἀσέβεια καὶ ὅτι πρέπει νὰ φύγει, γιατὶ ἡ ἀσέβεια τιμωρεῖται μὲ θάνατο.

Καὶ ὁ Ἀναξαγόρας εἶπε:

—*«Μικρὴ ἡ ζημιά, Περικλῆ, γιὰ ἕνα τόσο γέρο σὰν κι' ἐμένα. Ἄφησε νὰ μὲ προφυλακίσουν».*

—*«Ὄχι,* λέει ὁ Περικλῆς. *Ὅλα τὰ ἔχω ἕτοιμα γιὰ τὴ φυγή σου. Σήκω. Τὸ πλοῖο σὲ περιμένει νὰ πᾶς ὅπου θέλεις».*

—*«Ἔ, τότε,* λέει ὁ Ἀναξαγόρας, *ἂς πάω στὴ Λάμψακο τῆς Μυσίας. Ἔχω μερικοὺς φίλους καὶ ἐλπίζω νὰ μὲ θάψουν ὅταν πεθάνω, καὶ νὰ γράψουν στὸν τάφο μου «Ἀλήθεια». Ὅταν δὲ οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀθηναίων θὰ ἐπισκέπτονται τὴ Λάμψακο, θὰ βλέπουν ὅτι ἐκεῖ κοντὰ στὴ χώρα τῶν βαρβάρων, βρῆκε τόπο γιὰ νὰ ἀναπαυτεῖ ἡ «Ἀλήθεια», ποὺ διώχτηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους».*

Ὁ Ἀναξαγόρας εἶχε γράψει, φαίνεται, ἕνα σύγγραμμα χωρισμένο σὲ πολλὰ βιβλία. Στὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνα, τὸ σύγγραμμά του, ὅπως γράφει ὁ Πλάτων στήν *«Ἀπολογία»* τοῦ Σωκράτη (26 Δ), εἶχε μεγάλη διάδοση στὴν Ἀθήνα καὶ πουλιόταν δημόσια στὴν ἀγορὰ μία δραχμή.

Ὁ θρύλος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας προμάντεψε τὸ 467-66 π.Χ., τὸ πέσιμο ἑνὸς μετεωρίτη *«ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς»*, ποὺ στὴν ἀρχαιότητα τὸν ἔδειχναν γιὰ πολλὰ χρόνια στὴν Ἄβυδο τοῦ Ἑλλήσποντου.

Ἀναξιμένης

Ὅταν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴ Λάμψακο, ἡ ὁποία εἶχε συμμαχήσει μὲ τὸ Δαρεῖο καὶ βλέποντας νὰ πλησιάζει πρὸς τὸ μέρος του ὁ Ἀναξιμένης (ἕνας ἀπὸ τοὺς παιδαγωγούς του ἀπὸ τὴ Λάμψακο), καὶ καταλαβαίνοντας τὶ θὰ τοῦ ζητοῦσε, ἔκανε ἀμέσως ὅρκο ὅτι θὰ ἔκανε τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ὅ,τι θὰ τοῦ ζητοῦσε. Πράγματι ὁ Ἀναξιμένης τὸν παρακάλεσε, ὄχι νὰ μὴ τὴν καταστρέψει, ἀλλὰ νὰ τὴν καταστρέψει καὶ νὰ κάνει δούλους ὅλους τοὺς κατοίκους της. Ὑποχρεωμένος ὁ Ἀλέξανδρος νὰ κρατήσει τὸν ὅρκο του, δὲν πείραξε καθόλου τὴ Λάμψακο. (Διογ. Λαέρτιος).

Ἀνάχαρσις

Ὅταν ὁ Ἀνάχαρσις παρακολουθοῦσε κάποτε στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου τὶς προτάσεις τοῦ Σόλωνα γιὰ τοὺς νόμους του, εἶπε: *«Εἶναι νὰ τοὺς θαυμάζει κανεὶς τοὺς Ἕλληνες. Μιλοῦν βέβαια οἱ σοφοί, κρίνουν ὅμως οἱ ἀγράμματοι».*

Ὅταν ὁ Ἀνάχαρσις ξαναγύρισε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴ Σκυθία, μίλησε στοὺς συγκεντρωμένους συμπολίτες του, τοὺς ἐκθείασε τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς εἶπε ὅτι πρέπει νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τὰ ἑλληνικὰ ἤθη. Ἐνῶ μιλοῦσε τὸν χτύπησε ἕνα βέλος, ποὺ τὸν σκότωσε. Ξεψυχῶντας εἶπε: *«Στὴν Ἑλλάδα μὲ βοήθησε καὶ μὲ ὠφέλησε ἡ σοφία καὶ τὰ λόγια μου, στὴν πατρίδα μου μὲ σκοτώνει ὁ φθόνος».*

Ὁ Ἀνάχαρσις καταγόταν ἀπὸ μητέρα Ἑλληνίδα, ἀλλὰ ἦταν Σκύθης. Ὁ ἀδελφός του Καδουΐδας ἦταν βασιλιὰς τῶν Σκυθῶν. Ὅταν ἦρθε στὴν Ἑλλάδα, ὁ Ἀττικὸς τὸν κορόιδευε γιατὶ ἦταν Σκύθης. Ὁ Ἀνάχαρσις τοῦ ἀπάντησε: *«Γιὰ μένα εἶναι ντροπὴ ἡ πατρίδα μου, ἐσὺ εἶσαι ντροπὴ τῆς πατρίδας σου».*

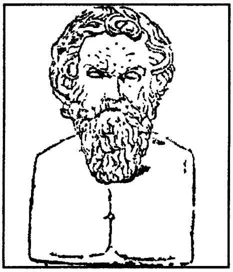
Ὁ Ἀνάχαρσις ἔλεγε πὼς ἡ ἄμπελος ἔχει τρία τσαμπιὰ (βότρεις). Τὸ πρῶτο εἶναι τῆς ἡδονῆς, τὸ δεύτερο τοῦ μεθυσιοῦ καὶ τὸ τρίτο τῆς ἀηδίας.

Ἔλεγε συχνά, ὅτι τοῦ φαίνεται πολὺ περίεργο τὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος νομοθετοῦν ἐναντίον ἐκείνων

ποὺ βρίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τιμοῦν τοὺς ἀθλητὲς ποὺ ἀλληλοδέρνονται καὶ ἀλληλογρονθοκοποῦνται.

Ὅταν ρώτησαν κάποτε τὸν Ἀνάχαρσιν ποιὸ πλοῖο νομίζει πὼς εἶναι τὸ ἀσφαλέστερο, ἀπάντησε: *«Τὸ ἀραγμένο μέσα στὸ λιμάνι»*.

Ὅταν τοῦ εἶπαν ὅτι τὸ πάχος τοῦ καραβιοῦ εἶναι τέσσερις δάκτυλοι, ὁ Ἀνάχαρσις εἶπε: *«Τόσο λοιπὸν ἀπέχουν οἱ ταξιδιῶτες ἀπὸ τὸ θάνατο...»*.

Ἀντισθένης

Ὁ Ἀντισθένης, ποὺ ἦταν μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, ἔγινε ἀργότερα ἱδρυτὴς τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας, ποὺ περιφρονοῦσε τὶς κοινωνικὲς συμβατικότητες καὶ τὶς βολὲς τοῦ πολιτισμοῦ. Μὲ τὰ τρύπια ροῦχα ποὺ φοροῦσε ἔδωσε ἀφορμὴ στὸ Σωκράτη νὰ πεῖ: *«Ἀντισθένη, βλέπω μέσα ἀπὸ τὶς τρύπες τοῦ ἱματίου σου τὴν ὑπερηφάνεια σου»* (Τὸ ἱμάτιο τοῦ Ἀντισθένη = ἔκφραση).

Ὁ Ἀντισθένης, ὁ δάσκαλος τοῦ Διογένη, ποὺ ἵδρυσε τὴν περίφημη φιλοσοφικὴ σχολὴ τῶν κυνικῶν, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἁπλότητά του καὶ τὴν ἀποχή του ἀπὸ κάθε κοσμικὸ ἀγαθό, φοροῦσε τὴν πιὸ φτωχικὴ ἐνδυμασία καὶ περιφερόταν μὲ τὸ σακκούλι καὶ τὸ ραβδὶ τοῦ ζητιάνου. Πολλοὶ τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι αὐτὸ δὲν ἦταν ἁπλότητα, ἀλλὰ ἐπίδειξη ἁπλότητας.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀκόμα ὁ μεγάλος μαθητής του ὁ Διογένης, ποὺ ἔκανε θρυλικὴ τὴ Σχολὴ τῶν Κυνικῶν, εἰρωνευόταν συχνὰ τὸν Ἀντισθένη. Ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ Ἀντισθένη δὲν συμφωνοῦσε ἀρκετὰ μὲ τὶς θεωρίες του, τὸν ὀνόμασε κάποτε: *«Τρομπέτα ποὺ δὲν ἀκούει τὸν ἑαυτό της»*..

Ὅταν ρώτησαν τὸν κυνικὸ Ἀντισθένη γιὰ τὴν καταγωγή του, ἐκεῖνος ἀπάντησε πολὺ φυσικά: *«Εἶμαι... πολίτης τοῦ κόσμου»*. Αἰῶνες πρὶν νὰ ἐμφανιστεῖ ὁ Χριστιανισμός, ἀκούγεται τὸ Κυνικό: *«Δὲν ὑπάρχει Ἕλλην, οὐδὲ Θρᾷξ, οὐδὲ Φρύξ...»*.

Ἀπελλῆς

Ὁ Ἀπελλῆς, ποὺ ἦταν συνομήλικος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἦταν ὁ μεγαλύτερος ζωγράφος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τὸν ἐκτιμοῦσε πολὺ καὶ μονάχα σὲ αὐτὸν ἐπέτρεπε νὰ τὸν ζωγραφίσει. Γι' αὐτὸ ἔλεγαν ὅτι ἀπὸ τοὺς δύο Ἀλέξανδρους, ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Φίλιππου ἦταν ἀνίκητος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Ἀπελλῆ ἀμίμητος. Ὁ Αἰλιανὸς ἀναφέρει ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὅταν εἶδε στὴν Ἔφεσο τὴν εἰκόνα του, ποὺ εἶχε ζωγραφίσει ὁ Ἀπελλῆς, δὲν τὴν ἐπαίνεσε ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία της. Ὅταν ὅμως ἔφεραν μέσα τὸ ἄλογο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τὸν Βουκεφάλα, αὐτὸ ἀντικρίζοντας τὴν εἰκόνα μὲ τὸ ἄλογο ζωγραφισμένο φυσικώτατα, σὰν νὰ ἦταν πραγματικό, χρεμέτισε! Τότε ὁ Ἀπελλῆς γυρίζοντας στὸν Ἀλέξανδρο, τοῦ εἶπε: *«Ὦ βασιλιά, τὸ ἄλογό σου φαίνεται ὅτι καταλαβαίνει καλύτερα ἀπὸ σένα, τοὐλάχιστον τὴ ζωγραφική»*.

Τὸν Ἀπελλῆ τὸ ζωγράφο τὸν θαύμαζαν γιὰ τὴ μεγάλη λεπτότητα τῶν γραμμῶν του. Λένε ὅτι, κάποτε, πῆγε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸ φίλο του ζωγράφο Πρωτογένη. Δὲν τὸν βρῆκε ὅμως καὶ φεύγοντας, τράβηξε μὲ τὸ πινέλο του μία λεπτότατη γραμμὴ πάνω σὲ ἕνα πίνακα, ποὺ βρισκόταν στὸ δωμάτιο τοῦ Πρωτογένη.

Ὅταν γύρισε ὁ Πρωτογένης στὸ σπίτι του καὶ εἶδε τὴ λεπτὴ αὐτὴ γραμμή, εἶπε:

—*«Ἡ γραμμὴ αὐτὴ εἶναι σίγουρα τοῦ Ἀπελλῆ. Γιατὶ κανεὶς ἄλλος δὲ μποροῦσε νὰ σύρει τόσο λεπτὴ γραμμή»*.

Ὁ Πρωτογένης ὅμως, παίρνει τὸ πινέλο του καὶ τραβᾶ κάτω ἀπὸ τὴ γραμμὴ τοῦ Ἀπελλῆ μία ἄλλη γραμμή, ἀκόμη πιὸ λεπτή, μὲ ἄλλο χρῶμα.

Ὁ Ἀπελλῆς τὴν ἄλλη μέρα πῆγε καὶ πάλι στὸ σπίτι τοῦ Πρωτογένη, εἶδε τὴ γραμμή, καὶ τότε χάραξε τρίτη γραμμὴ κάτω ἀπὸ τὶς ἄλλες δυό, τόσο λεπτή, ποὺ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει λεπτότερη.

Γιὰ αἰῶνες ὁ πίνακας αὐτὸς μὲ τὶς τρεῖς γραμμὲς θαυμαζόταν σὰν ἀριστούργημα, μέχρις ὅτου οἱ Ρωμαῖοι τὸν μετέφεραν στὴ Ρώμη ὅπου κάηκε σὲ μία πυρκαγιά.

Κάποιος ζωγράφος ἐπεδείκνυε στὸν διάσημο ζωγράφο Ἀπελλῆ τὸ τελευταῖο του ἔργο, ποὺ παρίστανε τὴν Ἀφροδίτη πλουσιώτατα ντυμένη. Ὁ Ἀπελλῆς χαμογελῶντας εἶπε:

—*«Βλέπω ὅτι ἂν καὶ δὲν ἔκανες τὴν Ἀφροδίτη σου ὡραία, τὴν ἔκανες τοὐλάχιστον πλούσια»!*

Ἀριστείδης

Ἦταν ἀξιοθαύμαστη ἡ σταθερότητα τοῦ Ἀριστείδη στὶς πολιτειακὲς μεταβολές, γιατὶ καὶ ἀπὸ τὶς τιμὲς ποὺ τοῦ ἔδιναν δὲν ὑπερηφανευότανε, καὶ τὶς ἀποτυχίες του τὶς ὑπέμενε ἥσυχα καὶ ἥρεμα, κάι νόμιζε ὅτι πάντοτε ἔπρεπε νὰ βρίσκεται στὴ διάθεση της πατρίδας.

Ὅταν κάποτε ὁ Θεμιστοκλῆς πρότεινε κάτι χρήσιμο στὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἀριστείδης ὡς ἀντίπαλός του ἀντιτάχθηκε καὶ πέτυχε νὰ μὴ γίνει. Ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρει αὐτὸ ποὺ ἔγινε σὲ βάρος τῆς πατρίδας του ἀπὸ τὸν ἴδιο, καὶ φεύγοντας ἀπὸ τὴ συνέλευση εἶπε ὅτι δὲν ὑπάρχει σωτηρία στὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων, ἂν δὲν ρίξουν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Θεμιστοκλῆ μέσα σὲ ἕνα βάραθρο.

Κάποτε ὁ Ἀριστείδης εἶπε στοὺς Ἀθηναίους, ὅταν τὸν ἐξέλεξαν, τὰ ἑξῆς:

«Ὅταν σᾶς ἀπεκάλυψα τὴν πρώτη φορὰ ποὺ μὲ εἴχατε ξαναεκλέξει ἐπιμελητὴ τῶν δημοσίων ἐσόδων, ὅτι ὄχι μόνο οἱ σύγχρονοι ἄρχοντες ἀλλὰ καὶ οἱ παλαιότεροι εἶχαν κάνει καταχρήσεις, μὲ κατηγορήσατε καὶ προσπαθήσατε νὰ μὲ τιμωρήσετε ὅτι ἐγὼ ἔκλεβα. Σήμερα ποὺ στὴν ἀρχὴ συμφώνησα ὅτι ἔκανα λάθος ποὺ εἶχα κατηγορήσει ἐκείνους, μὲ ἐκλέξατε πάλι. Λυποῦμαι ὅμως γιὰ λογαριασμό σας, γιατὶ θεωρεῖτε ἐνδοξώτερο στὸ νὰ χαρίζεται κανεὶς στοὺς κακούς, παρὰ τὸ νὰ σώζει τὸ συμφέρον τοῦ δημοσίου».

Εἶναι πασίγνωστο τὸ ἦθος τοῦ Ἀριστείδη. Τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτη καὶ τὴν ὑποκρισία, καθὼς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, δὲν τὰ ἀνεχόταν *«οὐδὲ πρὸς ἀστεϊσμόν»*. Ἀξιοθαύμαστη ἦταν ἐπίσης ἡ πατριωτική του εὐστάθεια, καθὼς καὶ ἡ ἀνιδιοτέλεια μὲ τὴν ὁποία ἀναμιγνυόταν στὴν πολιτικὴ ζωή. Ποτὲ δὲν τὸν ἐνδιέφεραν οἱ τιμές· τὶς ἀποτυχίες τὶς ὑπέφερε ἀθόρυβα καὶ μὲ πραότητα, καὶ πάντοτε πρόσφερε χωρὶς μισθὸ τὶς ὑπηρεσίες του στὴν ἀθηναϊκὴ πολιτεία. Γι' αὐτὸ ὅταν παίζονταν οἱ *«Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας»* καὶ ὁ Ἐτεοκλῆς ἀπήγγελε τὰ περίφημα ἰαμβεῖα τοῦ Αἰσχύλου γιὰ τὸν Ἀμφιάραο:

«δίκαιος νἄναι, καὶ ὄχι νὰ φαντάζει θέλει,
βαθὺ καρπολογώντας στὸ μυαλό του αὐλάκι,
ὁποῦ γενναῖες βουλὲς ἐκεῖθε ἀναβλασταίνουν»,

ὅλοι γύρισαν καὶ κοίταξαν τὸν Ἀριστείδη, γιατὶ πίστευαν ὅτι σὲ ἐκεῖνον ταίριαζαν περισσότερο τὰ λόγια αὐτά.

Ὁ Ἀριστείδης ἦταν τόσο ἀπόλυτα δίκαιος, ὥστε ὄχι μόνο δὲ χαριζόταν στοὺς φίλους του, ἀλλὰ καὶ ὅταν παρασυρόταν ἀπὸ τὴν ἔχθρα καὶ τὴν ὀργή, προσπαθοῦσε νὰ ἀδικήσει στὸ ἐλάχιστο τοὺς ἐχθρούς του. Κάποτε εἶχε μηνύσει ἕναν ἐχθρό του καὶ ἐπῆγε στὸ δικαστήριο γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν κατηγορία του. Μετὰ τὸ κατηγορητήριο, ποὺ παρουσίασε συντριπτικὲς καὶ ὁλοφάνερες ἀποδείξεις, οἱ δικαστὲς δὲν ἤθελαν νὰ ἀκούσουν τὸν κατηγορούμενο, γιατὶ τὸ θεωροῦσαν περιττό, ἀλλὰ ζητοῦσαν νὰ ἐκδώσουν ἀμέσως ἀπόφαση καταδικαστική. Ὁ Ἀριστείδης ἀναπήδησε καὶ στὶς ἱκεσίες τοῦ κατηγορούμενου πρόσθεσε καὶ τὶς δικές του, τονίζοντας ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀκουστεῖ καὶ αὐτὸς καὶ ὅτι ἦταν στοιχειῶδες καθῆκον τῶν δικαστῶν νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ χρησιμοποιήσει ὅλα τὰ μέσα τῆς ὑπεράσπισης ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε ὁ νόμος.

Μία μέρα ὁ Ἀριστείδης δίκαζε δὺο ἰδιῶτες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ἦταν ἐνάγων καὶ ὁ ἄλλος ὁ ἐναγόμενος. Ἕνας

ἀπὸ αὐτοὺς εἶπε μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι ὁ ἀντίδικος εἶχε βλάψει ἐπανειλημμένα τὸν Ἀριστείδη καὶ ὅτι τὸν ἔβλαψε μάλιστα πολύ. Ὁ Ἀριστείδης τότε τοῦ ἀπάντησε:

—*«Πὲς καλύτερα φίλτατε, ἂν ἔβλαψε ἔστω καὶ λίγο ἐσένα, γιατὶ ἐγὼ δικάζω γιὰ σένα, καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό μου».*

Ὅταν ὁ Δάτης, ποὺ τὸν ἔστειλε ὁ Δαρεῖος γιὰ νὰ τιμωρήσει δῆθεν τοὺς Ἀθηναίους ἐπειδὴ πυρπόλησαν τὶς Σάρδεις, στὴν πραγματικότητα ὅμως γιὰ νὰ ἐξοντώσει τοὺς Ἕλληνες καὶ νὰ ὑποτάξει τὴν Ἑλλάδα, ἔφτασε στὸ Μαραθῶνα μὲ ὅλο τὸ στόλο του καὶ ἅρπαξε τὴ Χώρα ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγοὺς ποὺ εἶχαν διορίσει οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ τὸν πόλεμο, τὴ μεγαλύτερη ὑπόληψη εἶχε ὁ Μιλτιάδης, δεύτερος δὲ στὴ δόξα καὶ στὴ δύναμη ἦταν ὁ Ἀριστείδης. Οἱ δέκα στρατηγοὶ ἄλλαζαν ἀνὰ ἕνας κάθε μέρα. Ὅταν ἦρθε ἡ σειρὰ τοῦ Ἀριστείδη, παρεχώρησε αὐτοπροαίρετα τὴν ἐξουσία στὸν Μιλτιάδη, διδάσκοντας στοὺς ἄλλους συναρχηγούς του, ὅτι τὸ νὰ ὑπακούει κανεὶς στοὺς ἱκανότερους καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθεῖ πιστὰ δὲν εἶναι αἰσχρό, ἀλλὰ ἀπεναντίας ἔντιμο καὶ σωτήριο. Ἡ συμπεριφορὰ αὐτὴ τοῦ Ἀριστείδη ἔδωσε νέα στροφὴ στὰ πράγματα τῆς στρατηγικῆς ἡγεσίας. Σταμάτησε τὶς διενέξεις καὶ τὶς φιλονεικίες, παρεκίνησε ὅλους τοὺς στρατηγοὺς νὰ πείθονται σὲ μία γνώμη, τὴν καλύτερη καὶ ἐνίσχυσε τὸ Μιλτιάδη, ποὺ πῆρε ἀπὸ τότε ἀπεριόριστη ἐξουσία. Διότι ὅλοι ἀκολουθοῦσαν τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀριστείδη, καὶ τὴν ἡμέρα ποὺ ἦταν ἡ σειρά τους νὰ ἀναλάβουν τὴν ἡγεσία, τὴν παραχωροῦσαν στὸ Μιλτιάδη. Ἔτσι τὸ Μιλτιάδη ὁ Ἀριστείδης τὸν ἔκανε ἀπὸ στρατηγό, ἀρχιστράτηγο καὶ συνετέλεσε μὲ αὐτὸ ὅσο κανένας ἄλλος στὴν περίλαμπρη νίκη τοῦ Μαραθῶνα, ποὺ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν βαρβάρων.

Ὁ Ἀριστείδης, ἄνθρωπος φτωχός, προερχόμενος ἀπὸ τὸ λαό, ἀπέκτησε βασιλικώτατη καὶ θειότατη ἐπωνυμία. Ἐπω-

νομάστηκε ὁ Δίκαιος. Ἀλλὰ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ἀγαποῦσαν τὸν Ἀριστείδη γιὰ τὴν ἐπωνυμία του, ὕστερα ἄρχισαν νὰ τὸν φθονοῦν γι' αὐτήν. Ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, ποὺ διαδέχτηκε τὸν κουνιάδο του Κίμωνα, διέδιδε στὸ πλῆθος ὅτι ὁ Ἀριστείδης εἶχε καταργήσει τὰ δικαστήρια, γιατὶ αὐτὸς κρίνει καὶ ἀποφασίζει γιὰ ὅλα, καὶ ἔτσι προπαρασκευάζει ὕπουλα γιὰ τὸν ἑαυτό του μία ἀδορυφόρητη μοναρχία. Ἤδη καὶ ὁ λαός, μεγαλοφρονώντας γιὰ τὴ νίκη τοῦ Μαραθῶνα, καὶ θεωρώντας τὸν ἑαυτό του ἀνώτερο ἀπὸ κάθε μεγάλη προσωπικότητα, ἀγανακτοῦσε ἐναντίον ἐκείνων ποὺ εἶχαν ὄνομα καὶ δόξα, ποὺ τοὺς ἀνέβαζε πολὺ πιὸ πάνω ἀπὸ τὸ ἀνώνυμο πλῆθος. Ἔτσι ἀπεφάσισαν νὰ ἐξοστρακίσουν τὸν Ἀριστείδη, ὀνομάζοντας τὸ φθόνο τῆς δόξας —ποὺ ἦταν ἡ πραγματικὴ αἰτία— φόβο τῆς τυραννίας. Ἡ διαδικασία τοῦ ἐξοστρακισμοῦ ἦταν ἡ ἑξῆς: Κάθε πολίτης ἔπαιρνε ἕνα ὄστρακο καὶ ἔγραφε ἐπάνω τὸ ὄνομα τοῦ συμπολίτη του ποὺ ἤθελε νὰ ἐξοριστεῖ καὶ τὸ ἔφερνε σὲ ἕνα μέρος τῆς ἀγορᾶς, περιφραγμένο μὲ κιγκλιδώματα. Οἱ ἄρχοντες ἔκαναν ἔπειτα τὴ διαλογή, χώριζαν ἕνα-ἕνα τὰ ὀνόματα, καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶχε συγκεντρώσει τὶς περισσότερες καταδικαστικὲς ψήφους, καταδικαζόταν σὲ δέκα χρόνια ἐξορία. Ἐνῶ λοιπὸν γράφονταν τὰ ὄστρακα, κάποιος ἀγράμματος καὶ ἀγροῖκος, ἔδωσε τὸ ὄστρακο στὸν πρῶτο ποὺ συνάντησε μπροστά του καὶ τοῦ εἶπε νὰ γράψει ἐπάνω τὸ ὄνομα Ἀριστείδης. Κατὰ σύμπτωση ὁ ἄγνωστος αὐτὸς ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστείδης, ποὺ ἀπορώντας ρώτησε τὸν ἄλλον ἂν ὁ Ἀριστείδης τοῦ εἶχε κάνει κανένα κακό. *«Τίποτα»* ἀπάντησε ἐκεῖνος, *«ἀλλὰ ἐνοχλοῦμαι νὰ ἀκούω διαρκῶς, ὁ Δίκαιος, ὁ Δίκαιος»*. Ὁ Ἀριστείδης ὅταν ἄκουσε τὴν ἀπάντηση αὐτὴ δὲν εἶπε τίποτα, ἀλλὰ ἔσπευσε νὰ γράψει πάνω στὸ ὄστρακο τὸ ὄνομά του!..

Τρία χρόνια μετὰ τὴν ἐξορία τοῦ Ἀριστείδη, ὁ Ξέρξης εἶχε εἰσβάλλει στὴν Ἀττική. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἐπειδὴ ἐφο-

βοῦντο τὸν Ἀριστείδη μήπως προσχωρήσει στὸν ἐχθρὸ καὶ παρακινήσει ἔτσι πολλοὺς Ἀθηναίους νὰ κάνουν τὸ ἴδιο, ἀνέστειλαν τὸ νόμο καὶ ψήφισαν τὴν ἐπάνοδο τῶν ἐξορίστων. Ἔτσι, ἡ εὐχὴ ποὺ ἔκανε φεύγοντας ὁ Ἀριστείδης, δὲν ἔπιασε. Ἦρθε ὁ καιρὸς ποὺ ἀνάγκασε τὸ δῆμο νὰ τὸν θυμηθεῖ. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπίσης τῆς Τροίας εἶχαν θυμηθεῖ πολὺ γρήγορα τὸν θυμωμένο Ἀχιλλέα. Ἀλλὰ αὐτὸ ἦταν σύμφωνο μὲ τὴν εὐχὴ τοῦ θρυλικοῦ ἐκείνου ἥρωα.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Ἀριστείδη, ἀναφέρουν μία χτυπητὴ ἀντίθεση μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀχιλλέα. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὅταν γεννήθηκε ὁ Ἀχιλλεύς, ἡ Θέτις ἡ μητέρα του, τὸν βούτηξε μέσα στὰ νερὰ τῆς Στύγας καὶ ἔκανε τὸ κορμί του ἄτρωτο ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φτέρνα του, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸν κρατοῦσε. Ὅταν μεγάλωσε τὸν ἐκπαίδευσε ὁ Φοίνικας καὶ ἔπειτα ὁ Κένταυρος Χείρων, ποὺ τὸν ἔμαθε νὰ σημαδεύει μὲ τὸ τόξο, νὰ γιατρεύει τὶς πληγές, καὶ γιὰ νὰ ἀναπτύξει τὴ δύναμή του καὶ τὴν παλληκαριά του, τὸν ἔθρεψε μὲ μεδούλι λεόντων. Ὁ Κάλχας εἶχε προφητεύσει ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς θὰ πέθαινε στὴν Τροία. Γι' αὐτὸ ἡ Θέτις, ὅταν ἐξερράγη ὁ Τρωικὸς πόλεμος, τὸν ἔστειλε μασκαρεμένο σὲ γυναίκα καὶ μὲ τὸ ὄνομα Πύρρα στὴν αὐλὴ τοῦ Λυκομήδη, στὴ Σκῦρο. Ἐκεῖ ἐρωτεύτηκε τὴ βασιλοπούλα Δηϊδάμεια, τὴν νυμφεύτηκε κρυφὰ καὶ ἀπέκτησε ἀπὸ αὐτὴν ἕνα γιό, τὸν Νεοπτόλεμο. Οἱ Ἕλληνες ὅμως, ποὺ χωρὶς τὴ συνδρομὴ τοῦ Ἀχιλλέα δὲν μποροῦσαν νὰ κυριεύσουν τὴν Τροία, ἔστειλαν στὴ Σκῦρο τὸν παμπόνηρο Ὀδυσσέα γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τὸν Ἀχιλλέα καὶ νὰ τὸν φέρει ἐκεῖ. Ὁ πανοῦργος βασιλιὰς τῆς Ἰθάκης προσέφερε στὴν ψεύτικη Πύρρα πολύτιμα κοσμήματα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ἦταν κρυμμένο ἕνα ξίφος. Ἡ δῆθεν πριγκίπισσα, μόλις τὸ εἶδε τὸ ἅρπαξε μὲ ὁρμή. Ἔτσι ὁ Ἀχιλλεὺς προδόθηκε μόνος του καὶ ἀκολούθησε τὸν Ὀδυσσέα.

Ὅταν ὁ Ἀγαμέμνων τοῦ πῆρε τὴν αἰχμάλωτη Βρισηΐδα,

ὁ Ἀχιλλεὺς ἔξαλλος ἀποσύρθηκε στὴ σκηνή του καὶ εὐχήθηκε νὰ τὸν θυμηθοῦν οἱ Ἕλληνες πολὺ γρήγορα.

Ὁ Ἀριστείδης, φεύγοντας ἐξόριστος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὕψωσε τὰ χέρια του στὸν οὐρανὸ καὶ εὐχήθηκε τὸ ἀντίθετο, νὰ μὴν ἔρθει καιρὸς ποὺ νὰ ἀναγκάσει τὸν ἀθηναϊκὸ λαὸ νὰ τὸν θυμηθεῖ.

Ὁ Ἀριστείδης ἐπιστρέφοντας στὴν πατρίδα του, ἔδειξε καὶ στὴ Σαλαμῖνα τὴν ἴδια ὑπέροχη διαγωγὴ ποὺ εἶχε δείξει στὸ Μαραθῶνα. Στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων στὴ Σαλαμῖνα ἦταν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ ἐχθρός του πολιτικὸς ἀντίπαλος, ποὺ εἶχε πρωτοστατήσει στὸν ἐξοστρακισμό του. Ἐν τούτοις ὁ Ἀριστείδης, ὄχι μόνο δὲν ἀντέδρασε ἐναντίον του, ἀλλὰ συνομιλοῦσε μαζί του καὶ τὸν συμβούλευε καὶ τὸν βοήθησε ὅσο κανεὶς ἄλλος νὰ γίνει ἐνδοξότατος γιὰ χάρη τῆς κοινῆς σωτηρίας.

Ὅταν ὁ Εὐρυβιάδης καὶ τὸ περιβάλλον του ἐσκέπτονταν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ Σαλαμῖνα, ἐνῶ οἱ βαρβαρικὲς τριήρεις, ποὺ εἶχαν πλεύσει τὴ νύχτα καὶ εἶχαν περιζώσει τὸ πέρασμα, καὶ ἔτσι τὸ εἶχαν καταλάβει καὶ αὐτὸ καὶ τὰ γύρω νησιὰ χωρὶς κανένας νὰ γνωρίζει τὴν κύκλωση, κατέφτασε ὁ Ἀριστείδης ἀπὸ τὴν Αἴγινα, ἀφοῦ πέρασε παράτολμα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Βαθειὰ μεσάνυχτα μπῆκε στὴ σκηνὴ τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τὸν φώναξε ἔξω μονάχο. *«Ἐμεῖς Θεμιστοκλῆ,* τοῦ εἶπε, *ἂν εἴμαστε φρόνιμοι ἂς ἀφήσουμε τὶς κομματικὲς ἀντιθέσεις μας καὶ τὶς παιδαριώδεις φιλονεικίες μας καὶ ἂς ἀρχίσουμε μία φιλονεικία καλὴ καὶ ἐθνοσωτήρια, ἁμιλλώμενοι στὸ νὰ σώσουμε τὴν Ἑλλάδα, ἐσὺ στρατηγῶντας καὶ ἀρχηγεύοντας καὶ ἐγὼ βοηθῶντας καὶ συμβουλεύοντας. Διότι τώρα ἀκούω ὅτι μόνος ἐσὺ διαλογίζεσαι ἄριστα, λέγοντας ὅτι πρέπει νὰ ναυμαχήσουμε στὰ στενὰ καὶ μάλιστα ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα. Οἱ σύμμαχοι ἀντιδροῦν ἐναντίον σου. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως φαίνεται ὅτι συνεργοῦν. Διότι τὸ γύρω καὶ τὸ πίσω πέλαγος εἶναι κιόλας γεμᾶτο ἀπὸ ἐχθρικὰ πλοῖα ὥστε καὶ ἐκεῖ-*

νοι ποὺ δὲν θέλουν, θ' ἀναγκαστοῦν νὰ φανοῦν γενναῖοι καὶ νὰ πολεμήσουν. Φυγῆς ὁδὸς δὲν ἀπέμεινε».

Προτοῦ ἀνακρουστεῖ ὁ παιάνας τῶν Σαλαμινομάχων *«Ἑλλήνων παῖδες ἴτε»*, καὶ ἀρχίσει ἡ κοσμοϊστορικὴ ναυμαχία, ὁ Ἀριστείδης βλέποντας ὅτι ἡ Ψυττάλεια, μικρὸ νησὶ μπροστὰ στὴ Σαλαμῖνα, ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἐχθρούς, ἐπεβίβασε σὲ ὑπηρεσιακὰ πλοῖα τοὺς προθυμότερους καὶ μαχητικώτερους ὁπλῖτες, προσέβαλε τὴν Ψυττάλεια, ἔδωσε μάχη μὲ τοὺς βάρβαρους καὶ τοὺς σκότωσε ὅλους, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους, ποὺ τοὺς ἔπιασε αἰχμαλώτους. Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ τρεῖς γιοὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ξέρξη, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀριστείδης τοὺς ἔστειλε δῶρο στὸ Θεμιστοκλῆ. Ἔπειτα ὁ Ἀριστείδης τοποθέτησε γύρω-γύρω σὲ ὅλη τὴν παραλιακὴ περιφέρεια τοῦ νησιοῦ ὁπλίτες ποὺ παραμόνευαν ἐκείνους ποὺ ρίχνονταν στὶς ἀκτές, ὥστε κανεὶς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες νὰ μὴ χαθεῖ, καὶ οὔτε κανένας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς νὰ γλυτώσει. Διότι φαίνεται ὅτι ἡ σφοδρότερη σύγκρουση καὶ ἡ μεγαλύτερη βιαιότητα τῆς ναυμαχίας ἔγινε γύρω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος. Γι' αὐτὸ καὶ στήθηκε στὴν Ψυττάλεια τρόπαιο. Τὸ τρόπαιο αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενναιότητα τῶν Ἑλλήνων, διαλαλοῦσε καὶ τὴν τόλμη καὶ τὴ σοφὴ πρωτοβουλία τοῦ Ἀριστείδη.

Ἀρίστιππος

Ὁ Ἀρίστιππος ἦταν φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτη· ἦταν ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς Σωκρατικοὺς ποὺ εἰσέπραττε δίδακτρα. Κέρδιζε ἀρκετά· ζοῦσε πάντα μὲ μεγάλη μαλθακότητα, καὶ συχνὰ ἀπὸ τὰ χρήματα ποὺ ἔπαιρνε ἔστελνε καὶ στὸ Σωκράτη. Ἀλλὰ ὁ Σωκράτης ποτέ του δὲν τὰ δεχόταν. Τοῦ τὰ ἔστελνε πίσω καὶ τοῦ ἔλεγε ὅτι τὸ δαιμόνιο δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ δέχεται δῶρα.

Κάποτε ὁ Ἀρίστιππος, ὅπως τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι ποιητὲς καὶ φιλόσοφοι, φιλοξενήθηκε καὶ αὐτὸς στὴν αὐλὴ τῶν Συρακουσῶν. Μία μέρα, τὴν ὥρα ποὺ ἔτρωγαν στὸ βασιλικὸ τραπέζι, ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος παραφέρθηκε πάνω στὴ συζήτηση, σήκωσε τὸ ποτήρι του ποὺ ἦταν γεμᾶτο μὲ κρασὶ καὶ τὸ ἔχυσε πάνω στὸ κεφάλι τοῦ Ἀρίστιππου. Μετὰ τὸ γεῦμα, κάποιος ρώτησε τὸν Ἀρίστιππο, πῶς ἀνέχτηκε ἕνα τέτοιο πρᾶγμα. Ὁ Ἀρίστιππος τοῦ ἀπάντησε: *«Οἱ ψαράδες γιὰ νὰ πιάσουν ἕνα γωβιό, ἀνέχονται νὰ τοὺς βρέχει ἡ θάλασσα. Κι ἐγὼ ποὺ θὰ ἔτρωγα ἕνα καλοψημένο λαυράκι, νὰ μὴν ἀνεχθῶ νὰ μὲ ραντίσουν μὲ λίγο νερωμένο κρασί; Φίλε μου, δὲν εἶσαι στὰ καλά σου...».*

Μία μέρα ὁ κυνικὸς φιλόσοφος Διογένης, ποὺ ζοῦσε κλεισμένος στὸν ἑαυτό του, ἀκοινώνητος σέ μία σπηλιὰ τοῦ Ὑμηττοῦ, εἶδε τὸν Ἀρίστιππο νὰ πλένει χόρτα. *«Ἂν τὸ μάθαινες αὐτὸ ἀπὸ νέος* —τοῦ εἶπε— *δὲν θὰ εἶχες ἀνάγκη νὰ κολακεύεις τοὺς τυράννους, καὶ νὰ τρῶς στὶς αὐλές τους».*

«Κι ἐσύ, τοῦ ἀπάντησε ὁ Ἀρίστιππος, *ἂν εἶχες μάθει νὰ συναναστρέφεσαι μὲ ἀνθρώπους, δὲ θὰ ἔπλενες λάχανα».*

Μία μέρα μερικοὶ Ἀθηναῖοι κατηγοροῦσαν, κουτσομπολεύοντας τὸν Ἀρίστιππο, ὅτι ζοῦσε πολυτελέστατα καὶ ὅτι τὸ παρράριχνε ἔξω στὸ γλέντι. Ὁ Ἀρίστιππος ποὺ τό ἄκουσε τοὺς ἀπάντησε: *«Ἂν ἦταν κακὸ τὸ νὰ γλεντᾶμε, δὲν θὰ ἐπιτρεπόταν στὶς γιορτὲς τῶν Θεῶν. Τόσο ὅμως τὸ γλέντι, ὅσο καὶ ἡ πολυτέλεια, ὄχι μόνο ἐπιτρέπονται στὶς γιορτὲς τῶν Θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλονται. Ἔτσι, ὄχι μόνο δὲν εἶναι αἰσχρὰ τὰ γλέντια, ἀλλὰ εἶναι καὶ θεάρεστα».*

Κάποτε ρώτησαν τὸν Ἀρίστιππο τὶ ἔχουν οἱ φιλόσοφοι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους θνητούς. Καὶ ἐκεῖνος εἶπε: *«Ἂν ὅλοι οἱ νόμοι καταργηθοῦν, ἐμεῖς θὰ ζοῦμε τὸ ἴδιο».*

Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος ρώτησε κάποτε τὸν Ἀρίστιππο, γιατὶ οἱ φιλόσοφοι πηγαίνουν στὶς πόρτες τῶν πλουσίων, ἐνῶ οἱ πλούσιοι, τοὐλάχιστον μέχρι ὥρας, δὲν πηγαίνουν στὶς πόρτὲς τῶν φιλοσόφων. Ὁ Ἀρίστιππος τοῦ ἀπάντησε:

—*«Διότι οἱ πρῶτοι ξέρουν τὶ τοὺς λείπει καὶ τὶ χρειάζονται. Οἱ ἄλλοι, δυστυχῶς δὲν τὸ γνωρίζουν».*

Σὲ κάποιον ἄλλο πάλι ποὺ τοῦ εἶπε ὅτι βλέπει πάντα τοὺς φιλόσοφους νὰ μπαίνουν στὰ σπίτια τῶν πλουσίων, ὁ Ἀρίστιππος ἀπάντησε ἐπιγραμματικά:

—*«Τὸ ἴδιο βλέπεις καὶ τοὺς γιατροὺς νὰ μπαίνουν στὰ σπίτια τῶν ἀρρώστων. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι προτιμοῦν νὰ εἶναι ἄρρωστοι παρὰ νὰ γιατρεύουν».*

Ὁ Πλάτων κάποτε παρατήρησε αὐστηρὰ τὸν Ἀρίστιππο ἐπειδὴ ζοῦσε πολυτελέστατα. Ἀλλὰ ὁ Ἀρίστιππος τοῦ εἶπε:

—*«Δὲν μοῦ λές, ἀγαπητέ μου Πλάτων, τὶ ἰδέα ἔχεις γιὰ τὸν Διόνυσο, τὸν τύραννο τῶν Συρακουσῶν»;*

—*«Εἶναι ἄνθρωπος εὐάρεστος καὶ καλός»,* τοῦ ἀπήντησε.

—*«Καὶ ὅμως ζῇ πολυτελέστερα ἀπὸ μένα. Συνεπῶς τίποτα δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ ζοῦμε καὶ πολυτελῶς καὶ καλῶς».*

Κάποιος τοῦ εἶπε ἕνα αἴνιγμα καὶ τοῦ ζήτησε νὰ τὸ λύσει. Ὁ Ἀρίστιππος τοῦ εἶπε:

—*«Γιατί, ἀνόητε, θέλεις νὰ λύσουμε ἕνα πρᾶγμα, ποὺ καὶ δεμένο ἀκόμα μᾶς ἐνοχλεῖ»;*

«Εἶναι προτιμότερο, ἔλεγε ὁ Ἀρίστιππος, *νὰ εἶναι κανένας ζητιάνος, παρὰ ἀμόρφωτος. Διότι οἱ ζητιάνοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔχουν ἀνάγκη ἀνθρωπισμοῦ».*

Μία μέρα κάποιος Ἀθηναῖος χλεύαζε τὸν Ἀρίστιππο. Ἐκεῖνος ὅμως τὸν προσπέρασε χωρὶς νὰ τοῦ δώσει σημασία.

—*«Γιατὶ φεύγεις»;* τοῦ φώναξε ὁ ἄλλος.

—*«Διότι ἐσύ, ἔχεις τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ κακολογεῖς. Κι ἐγώ, νὰ μὴν ἀκούω».*

Κάποτε ταξίδευε γιὰ τὴν Κόρινθο. Στὸ δρόμο τοὺς ἔπιασε τρομερὴ τρικυμία, τὸ καράβι τρανταζόταν σύξυλο καὶ ὁ Ἀρίστιππος φάνηκε ταραγμένος καὶ φοβισμένος. Ἕνας συνταξιδιώτης τοῦ εἶπε:

—*«Ἐμεῖς οἱ ἁπλοὶ ἄνθρωποι δὲ φοβόμαστε καὶ δειλιάζεις ἐσυ, ὁ φιλόσοφος»;*

—*«Μὰ δὲν ἀγωνιοῦμε γιὰ τὴν ἴδια ψυχή»,* τοῦ ἀπάντησε ἀποστομωτικὰ ὁ Ἀρίστιππος.

Κάποιος κομπορρημονοῦσε, μία μέρα, μπροστὰ στὸν Ἀρίστιππο, γιὰ τὴν πολυμάθειά του. Ὁ Ἀρίστιππος τοῦ εἶπε:

—*«Κάνεις λάθος ἂν νομίζεις ὅτι εἶναι ὑγιεῖς ἐκεῖνοι ποὺ τρῶνε πολλά. Ὑγιεῖς εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τρῶνε τὰ ἀπαραίτητα. Τὸ ἴδιο δὲν εἶναι σπουδαῖοι ἐκεῖνοι ποὺ διαβάζουν πολλά, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ διαβάζουν τὰ χρήσιμα».*

Ὁ Ἀρίστιππος κάποτε εἶχε μία δίκη. Ἕνας ρήτορας τοῦ

ἔγραψε ἕναν ὑπέροχο δικανικὸ λόγο καὶ κατάφερε νὰ ἀθωωθεῖ ὁ κατηγορούμενος ἀπὸ τὴν κατηγορία. Μετὰ τὴ δίκη, ὁ συνήγορός του εἶπε στὸν Ἀρίστιππο:

—*«Εἶδες τὶ κατάφερα γιὰ σένα; Ὁ Σωκράτης ὅμως σὲ τὶ σὲ ὠφέλησε»;*

—*«Μὲ ὠφέλησε σὲ τοῦτο: στὸ ὅτι ὅσα ἐγκωμιαστικὰ εἶπες στὴ δίκη γιὰ μένα, εἶναι ἀληθινά».*

Ρώτησαν τὸν Ἀρίστιππο, κατὰ τὶ θὰ γίνει ὁ γιός του καλύτερος ἐὰν ἐκπαιδευτεῖ καλά. Κι ἐκεῖνος ἀπάντησε:

—*«Ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον στὸ θέατρο δὲ θὰ κάθεται πέτρα πάνω σὲ πέτρα, ὅπως κάθονται οἱ περισσότεροι θεατές».*

Κάποιος ἔφερε μία μέρα στὸν Ἀρίστιππο τὸ γιό του. Τοῦ τὸν σύστησε καὶ τοῦ εἶπε νὰ ἀρχίσει νὰ τοῦ παραδίδει φιλοσοφικὰ μαθήματα. Ὁ Ἀρίστιππος ζήτησε ἀπὸ τὸν πατέρα γιὰ δίδακτρα πεντακόσιες δραχμές.

—*«Μ' ἕνα τέτοιο ποσὸ μπορῶ νὰ ἀγοράσω ἕνα ἀνδράποδο»,* (ὁ αἰχμάλωτος πολέμου, ποὺ πουλιόταν σὰν δοῦλος), τοῦ εἶπε ὁ πατέρας.

—*«Τότε νὰ τὸ ἀγοράσεις. Κι ἔτσι θὰ ἔχεις δύο ἀνδράποδα»* (ἐκεῖνο ποὺ θ' ἀγόραζες καὶ τὸ γιό σου).

Ὁ Ἀρίστιππος εἶπε σὲ κάποιον ποὺ καυχιόταν πὼς διάβαζε πολύ, ὅτι εἶναι πιὸ καλὰ στὴν ὑγεία τους, ὄχι ἐκεῖνοι ποὺ τρῶνε πολύ, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ χωνεύουν καλά.

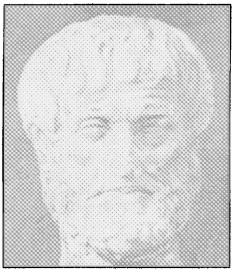
Φίλοι τῆς Λαΐδας ἦσαν καὶ οἱ δύο ἀντίποδες στὶς γνῶμες τους, ὁ πολὺ ἐγκρατὴς κυνικὸς Διογένης καὶ ὁ ἡδονικὸς Ἀρίστιππος. Οἱ δύο ἀντεραστὲς πολλὲς φορὲς τσακώνονταν. Κάποτε ὁ Διογένης εἶπε στὸν Ἀρίστιππο ὅτι εἶναι ντροπὴ νὰ κατοικεῖ μὲ μία ἑταίρα. Ὁ Ἀρίστιππος τοῦ ἀπάντησε: *«Τὸ θεωρεῖς ντροπὴ νὰ κατοικεῖς σὲ ἕνα σπίτι, ὅπου πρωτύτερα κατοίκησαν ἄλλοι»;.*

Σ' ἕναν ἄλλο φίλο του, ποὺ τὸν βεβαίωνε ὅτι ἡ Λαΐς δὲν τὸν ἀγαπᾶ, ὁ Ἀρίστιππος εἶπε: *«Οὔτε τὸ κρασὶ καὶ τὸ ψάρι ποὺ τὰ γεύομαι ἡδονικά, μὲ ἀγαπᾶνε, ἀλλὰ βρίσκω εὐχαρίστηση στὴν ἀπόλαυσή τους».*

Ρώτησαν κάποτε τὸν Ἀρίστιππο τὶ διαφέρουν οἱ μορφωμένοι (πεπαιδευμένοι) ἀπὸ τοὺς ἀμόρφωτους (ἀπαίδευτοι). Κι αὐτὸς ἀπάντησε: *«Ὅ,τὶ διαφέρουν τὰ δαμασμένα ἄλογα ἀπὸ τὰ ἀδάμαστα».*

Ἀριστόξενος

Ὁ Ἀριστόξενος τῆς Κυρήνης ἦταν ἕνας φιλόσοφος ἐξαιρετικὰ ἡδονοχαρής. Ἀπὸ αὐτὸν προῆλθε τὸ ὄνομα Ἀριστοξένεια ποὺ ἔδιναν οἱ ἀρχαῖοι σὲ μερικὰ χοιρομέρια ποὺ τὰ καρύκευαν μὲ ἕνα ἰδιαίτερο τρόπο. Ὁ Ἀριστόξενος κάθε βράδυ κατέβαινε στὸν κῆπο του καὶ πότιζε τὰ μαρούλια του μὲ κρασὶ καὶ μέλι. Τὸ ἄλλο πρωὶ τὰ ἔκοβε καὶ ἔλεγε ὅτι ἦταν πράσινα γλυκίσματα ποὺ τοῦ τὰ ἔστειλε ἡ γῆ...

Ἀριστοτέλης

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Σωκράτη, καὶ ἄλλος ἕνας μεγάλος φιλόσοφος τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας, ὁ Ἀριστοτέλης, παρ' ὀλίγο νὰ καταδικαστεῖ σὲ θάνατο καὶ νὰ πιεῖ τὸ κώνειο. Κἰ αὐτὸς ἐπίσης κατηγορήθηκε γιὰ ἀθεΐα. Εἶχε γράψει μία ὡραία ᾠδὴ γιὰ τὴν Ἀρετή, ποὺ ἔμεινε περιβόητη.

Ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῆς τῆς ᾠδῆς φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἑπόμενους στίχους.

«Ἀρετή, περίλαμπρο στόλισμα,
τοῦ πολύμοχθου γένους τῶν ἀνθρώπων,
τὸ ὡραιότερο θήραμα τῆς ζωῆς,
γιὰ σένα ἀξίζει ἂν ὑποφέρει κανένας
μαρτυρικοὺς καὶ ἀνεξάντλητους κόπους,
καὶ τὸ νὰ πεθαίνει κανένας γιὰ σένα
εἶναι, στὴν Ἑλλάδα, θάνατος ζηλευτός».

Γράφτηκε γιὰ ἔπαινο καὶ γιὰ δόξα ἑνὸς φίλου τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ Ἑρμεία τοῦ Ἀχαρνέα. Οἱ κατήγοροι τοῦ φιλόσοφου ὀνόμασαν τὴν ᾠδὴ Παιάνα καὶ τὴ μεταχειρίστηκαν ὡς πρόφαση γιὰ νὰ κατηγορήσουν τὸν Ἀριστοτέλη ὡς ἀσεβῆ, ἐπειδὴ ἀπέδωσε θεῖες τιμὲς σὲ ἕναν ἄνθρωπο θνητό. Ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορά ἡ κατηγορία δὲν ἔπιασε. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν μετανοιώσει γιὰ τὴν ἀχαρακτήριστη συμπεριφορά τους πρὸς τὸ Σωκράτη καὶ δὲν ἦταν διατεθειμένοι νὰ ἐπαναλάβουν γιὰ δεύτερη φορὰ τὸ ἴδιο ἀνοσιούργημα.

Ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπως καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητας, ἠσχολεῖτο μὲ πολλὲς ἐπιστῆμες.

Ἔτσι θέλησε νὰ ἐξακριβώσει, μὲ ἀτελῆ ὄργανα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἂν ὁ ἀέρας ἔχει βάρος. Ἔφτασε, λοιπόν, στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀέρας εἶναι μία οὐσία ποὺ δὲν ἔχει βάρος. Τὸ λάθος τοῦ μεγάλου Σταγειρίτη ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι ἀγνοῶντας τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη, ὁ ὁποῖος ἦταν κατὰ πολὺ μεταγενέστερός του, δὲν ἔκανε σωστὰ τὸ πείραμά του. Συγκεκριμένα, ὁ Ἀριστοτέλης πῆρε μία κύστη καὶ τὴ ζύγισε πρῶτα ἀφούσκωτη. Ἔπειτα τὴν ξαναζύγισε, ἀφοῦ τὴ γέμισε, φουσκώνοντάς την μὲ ἀέρα. Ἀλλὰ τόσο ἡ ἀδειανή ὅσο καὶ ἡ γεμάτη φούσκα ἔδειξαν στὴ ζυγαριὰ τὸ ἴδιο βάρος. Αὐτὸ συνέβη ἐπειδὴ ὅσο περισσότερο ἀέρα βάλουμε μέσα σὲ μία φούσκα, τόσο θ' αὐξηθεῖ ὁ ὄγκος της. Ὁ αὐξημένος ὅμως ὄγκος τῆς φούσκας ὑφίσταται μεγαλύτερη ἄνωση λόγω τοῦ γύρω ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη: *«ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ ὄγκος ἑνὸς σώματος, τόσο αὐξάνει ἡ ἄνωσή του καὶ ἔτσι φαίνεται ἐλαφρότερο»*. Τὸ ἐμπόδιο αὐτὸ τὸ παρέκαμψε στὰ νεώτερα χρόνια ὁ Γαλιλαῖος, γιατὶ χρησιμοποίησε ἀντὶ γιὰ τὴ φούσκα τοῦ Ἀριστοτέλη, μία γυάλινη φιάλη, ποὺ εἴτε εἶναι γεμάτη μὲ ἀέρα εἴτε τῆς ἔχει ἀφαιρεθεῖ αὐτὸς μὲ ἀεραντλία, ὄργανο ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ διαθέτει ὁ Ἀριστοτέλης, δὲν μεταβάλλει ὄγκο, καὶ συνεπῶς ἡ ἄνωσή της εἶναι σταθερή.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐπικρίνει βιαιότατα τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Ἐλεατικῆς Σχολῆς: Τὸν Μέλισσο (Σάμιος ναύαρχος, ποὺ τὸ 441 π.Χ. νίκησε τὸν ἀθηναϊκὸ στόλο), καὶ τὸν Ξενοφάνη. Συγκρίνοντας στὰ *«Μεταφυσικά του»* αὐτοὺς τοὺς δύο μὲ τὸν Παρμενίδη, τοὺς ὀνομάζει *«κατὰ μικρὸν αγροικότεροι»*. Ἀργότερα ὅμως ἀναγνωρίστηκε ἡ ἀξία τοῦ Μελίσσου καὶ πρὸ πάντων ἡ σημαντικὴ συμβολή του στὴν ἐξέλιξη τῆς φιλοσοφίας, διότι ὁ Μέλισσος ἔκανε τὸν Ἐλεατισμὸ ἕνα ἄρτιο καὶ ὁλοκληρωμένο φιλοσοφικὸ σύστημα.

Στὴν ἀνάπτυξη τῆς Ἐλεατικῆς φιλοσοφίας ὁ Ξενοφάνης, μὲ τὴν κριτικὴ τάση καὶ τὸ θεολογικό του ἐνδιαφέ-

ρον, παρουσιάζεται ὡς πρόδρομος τοῦ Παρμενίδη, ποὺ ἔθεσε τὸ βαθυστόχαστο, μὰ ἀλύγιστο κεντρικὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τῆς Σχολῆς. Ὁ Ζήνων καὶ ὁ Μέλισσος εἶναι οἱ δορυφόροι του, ποὺ μὲ τὴν καινούργια τέχνη τῆς διαλεκτικῆς τους ὑπερασπίζουν τὸ ἀπόκτημα ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἀντιπάλων, μὲ τὸν κίνδυνο ὅμως νὰ ξεγλιστρήσουν σὲ μία ἀπατηλὴ ἐριστική, καὶ ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἢ μᾶλλον ἐναντίον τῆς θελήσεώς τους, νὰ ἀνοίξουν τὸ δρόμο στὸν σκεπτικισμὸ τῶν σοφιστῶν, ποὺ τὸν δάμασε ἔπειτα ἡ λογικὴ τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη.

Ὁ Ἀριστοτέλης λέει πὼς ὁ Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης ἦταν παλληκάρι ἀκόμη, ὅταν ὁ Πυθαγόρας ἦταν πιὰ πολὺ γέρος.

Ὁ Ἀλκμαίων ἦταν γιατρὸς καὶ φιλόσοφος. Ὡς χειροῦργος τόλμησε πρῶτος νὰ κάνει ἐγχείριση γιὰ νὰ ἀφαιρέσει ἕνα μάτι. Ὑπῆρξε καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας. Μὲ ἀνατομικὲς παρατηρήσεις πάνω σὲ ζῶα, κατάλαβε ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶναι τὸ κεντρικὸ ὄργανο τῆς ζωῆς, ἡ ἕδρα δηλαδὴ τῆς αἴσθησης, ἀνακάλυψη σπουδαιότατη μὲ τὴν ὁποία συντάχθηκαν ὁ Ἱπποκράτης καὶ ὁ Πλάτων, ἐνῶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ Στωικοὶ ξαναγύρισαν στὴν πιὸ πρωτόγονη ἰδέα, ὅτι ἡ λειτουργία αὐτὴ ἀνήκει στὴν καρδιά.

Ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ γνησιώτερος ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Πλάτωνα, ἦταν τραυλὸς καὶ εἶχε πολὺ μικρὰ μάτια. Γιὰ νὰ καλύψει τὴν ἀσχήμια του φοροῦσε πάντοτε πολυτελέστατα ροῦχα, δαχτυλίδια καὶ κούρευε μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια τὰ μαλλιά του. Πολὺ γρήγορα ἐγκατέλειψε τὸν Πλάτωνα καὶ ἵδρυσε δική του σχολή. Ὁ Πλάτων, λυπημένος γιὰ τὴν ἀποσκίρτηση αὐτὴ τοῦ πιὸ ἐκλεκτοῦ του μαθητῆ, εἶπε μὲ πικρία:

—*«Ὁ Ἀριστοτέλης μᾶς κλώτσησε, ὅπως τὰ νεογέννητα πουλάρια κλωτσᾶνε τὴ μητέρα τους»!*

Μία μέρα, κάποιοι κατηγόρησαν τὸν Ἀριστοτέλη γιατὶ ἔδωσε ἐλεημοσύνη σέ ἕνα πονηρὸ ἄνθρωπο. Ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς εἶπε:

—*«Δὲν ἐλέησα τὴν πονηριά, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπο»!*

Ὁ Ἀριστοτέλης, ἐξετάζοντας τὸ ζήτημα τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς θεωρητικά, ἀποφαίνεται ὅτι μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν πέντε χρόνων τὰ παιδιὰ δὲν πρέπει νὰ παρακολουθοῦν μαθήματα οὔτε καὶ νὰ κουράζονται σωματικά, διότι ἐμποδίζεται ἡ ἀνάπτυξη. Ὕστερα ἀπὸ δύο χρόνια, δηλαδὴ μεταξὺ πέντε καὶ ἑπτὰ χρόνων, πρέπει τὰ παιδιὰ νὰ γίνονται *«θεωροὶ τῶν μαθήσεων»*, ποὺ θὰ χρειαστεῖ νὰ μάθουν ἀργότερα. Ἀναμφίβολα, μὲ τὸν ὅρο *«μαθήσεις»*, ὁ Ἀριστοτέλης ἐννοεῖ τὴ γυμναστική, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του πρέπει νὰ προηγηθεῖ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἄσκηση καὶ μάθηση. Στὰ *«Πολιτικά»* του, ἄλλωστε, μᾶς τὸ λέει καθαρά: *«Πρῶτα πρέπει νὰ ἐκπαιδεύουμε μὲ τὰ ἤθη καὶ ἔπειτα μὲ τὸ λόγο, πρῶτα νὰ ἀσκοῦμε τὸ σῶμα καὶ ἔπειτα τὴ διάνοια· ἑπομένως πρέπει πρῶτ' ἀπὸ ὅλα νὰ παραδίνουμε τὰ παιδιά στοὺς γυμναστὲς καὶ τοὺς παιδοτρίβες»*.

Ὁ Πλάτων φαίνεται κάπως νὰ διαφωνεῖ μὲ τὸν Ἀριστοτέλη, λέγοντας ὅτι: *«Τὰ παιδιὰ μέχρι τὸ δέκατο ἔτος πρέπει νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γυμναστική»*. Στούς *«Νόμους»* του λέει ξεκάθαρα ὅτι μετὰ τὴν ἑξαετία πρέπει νὰ χωρίζουν τὰ ἀρσενικὰ ἀπὸ τὰ θηλυκὰ καὶ νὰ παρακολουθοῦν ξεχωριστὰ τὰ μαθήματα ποὺ ἁρμόζουν στὸ γένος τους. Οἱ *«ἄρρενες χρὴ τρέπεσθαι ἐφ' ἵππων διδασκάλους καὶ τόξων καὶ σφενδονήσεως»*. Τὸ δέκατο ἔτος ὁρίζει σὰν τὸν πιὸ κατάλληλο χρόνο γιὰ τὴν ἔναρξη τῶν γραμμάτων.

Ὁ Ἀριστοτέλης, ὅταν ἦταν ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς τῆς Ἀκαδημίας, πῆγε πρεσβευτὴς στὸν Φίλιππο τῆς Μακεδονίας γιὰ νὰ μεσιτεύσει ὑπὲρ τῆς Ἀθήνας. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς

ἀπουσίας του, σχολάρχης τῆς Ἀκαδημίας ἔγινε ὁ Ξενοκράτης. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὅταν γύρισε πίσω καὶ εἶδε ὅτι ἡ ἀρχηγία τῆς σχολῆς εἶχε πάει σὲ ἄλλον, ἐγκατέλειψε τὴν Ἀκαδημία καὶ διάλεξε ἕναν περίπατο γύρω ἀπὸ τὸ Λύκειο γιὰ νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ συζητεῖ μὲ τοὺς μαθητές του. Ἔτσι ἔγινε ὁ πρῶτος περιπατητικὸς φιλόσοφος. Ἄλλοτε πάλι ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ ἐγκαινίαση τῆς νέας αὐτῆς σχολῆς τῶν περιπατητικῶν φιλοσόφων ξεκινᾶ ἀπὸ κάποια ἄλλη αἰτία. Στὴ Μακεδονία ὁ Ἀριστοτέλης συντρόφευε τὸν Ἀλέξανδρο καὶ συζητοῦσε μαζί του γιὰ διάφορα φιλοσοφικὰ ζητήματα. Ὁ Ἀλέξανδρος βρισκόταν σὲ ἀνάρρωση καί, ἀκολουθώντας τὴ συμβουλή τῶν γιατρῶν, ἔκανε συχνοὺς καὶ μακρινοὺς περίπατους. Ἔτσι ὁ Ἀριστοτέλης συνήθισε νὰ φιλοσοφεῖ περπατῶντας καὶ ἔγινε περιπατητικός.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγε συχνὰ στοὺς Ἀθηναίους ὅτι εἶχαν ἐφεύρει τὰ σιτηρὰ καὶ τοὺς νόμους, ἀλλὰ ἐνῶ τὰ σιτηρὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαν, τοὺς νόμους ὄχι.

Ἔλεγε ἐπίσης ὅτι ὅπως ἡ ὅραση παίρνει τὸ φῶς ἀπὸ τὴ γύρω της ἀτμόσφαιρα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἀντλεῖ τὸ φῶς ἀπὸ τὴ μάθηση.

Ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ρητὰ τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς:
«Οἱ ρίζες τῆς παιδείας —ἔλεγε— *εἶναι πικρές, ἀλλὰ οἱ καρποὶ της εἶναι γλυκύτατοι».*

Κάποτε ρώτησαν τὸν Ἀριστοτέλη, τὶ πρᾶγμα γερνάει γρηγορότερα, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπάντησε: *«Ἡ ὀμορφιά».*
Κάποτε ἄλλοτε τὸν ρώτησαν τὶ εἶναι ἐλπίδα. Κι αὐτὸς τοὺς ἀποκρίθηκε: *«Ἐλπίδα εἶναι τό ἐνύπνιον τοῦ γρηγορότος»*, δηλαδὴ τὸ ὄνειρο του ξύπνιου.

Μία μέρα, μερικοὶ φίλοι τοῦ Ἀριστοτέλη τοῦ εἶπαν πὼς κάποιος τὸν ἔβριζε χυδαιότατα. Ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς εἶπε: *«Ὅταν δὲν εἶμαι μπροστά, τοῦ ἐπιτρέπω ὄχι μόνο νὰ μὲ βρίζει, ἀλλὰ καὶ νὰ μὲ μαστιγώνει».*

Ἡ ὀμορφιά, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἶναι ἡ καλύτερη συστατικὴ ἐπιστολή. Ὁ Σωκράτης ὅμως εἶχε ἐντελῶς διαφορετικὴ γνώμη: *«Ἡ ὀμορφιά* —ἔλεγε— *δὲν εἶναι παρὰ μία ὀλιγόχρονη τυραννικὴ ἐξουσία».* Ὁ Θεόφραστος τὴν ὀνόμαζε *«σιωπηλὴ ἀπάτη».* Καὶ ὁ Καρνεάδης *«ἀδορυφόρητη βασιλεία».*

Ρώτησαν κάποτε τὸν Ἀριστοτέλη κατὰ τὶ διαφέρουν οἱ μορφωμένοι ἀπὸ τοὺς ἀμόρφωτους. Ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε: *«Ὅσο οἱ ζωντανοὶ ἀπὸ τοὺς πεθαμένους».*

Ἄλλοτε πάλι ἔλεγε ὅτι: *«Ἡ παιδεία στὴν εὐτυχία εἶναι στόλισμα καὶ στὴ δυστυχία καταφύγιο».*

Ὁ Ἀριστοτέλης στά (Ἠθικὰ - Νικομάχεια) μέσα στὰ πολλὰ λέει καὶ τὰ ἑξῆς: *«Ἕνας φτωχὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχει μεγαλοπρέπεια, γιατὶ δὲν ἔχει ἀρκετοὺς πόρους γιὰ νὰ ξοδέψει αὐτὰ ποὺ χρειάζονται. Ἂν πάλι προσπαθήσει νὰ φανεῖ μεγαλοπρεπής, αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶναι... βλάκας».*

(Ὁ Ἀριστοτέλης φαίνεται ὅτι ἔχει ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ἀριστοτελικὴ Ἠθική, εἶναι ὁλόκληρο σύστημα *«πρακτικό»*, ποὺ προαναγγέλλει ἤδη τὸ θεωρητικὸ μακιαβελλισμό, ποὺ ἱδρυτές του εἶναι οἱ Κυνικοὶ φιλόσοφοι.)

Ὅταν ρώτησαν τὸν Ἀριστοτέλη τὶ κέρδισε ἀπὸ τὴ φιλοσοφία, ὁ μεγάλος σοφὸς ἀπάντησε:

— *«Τὸ νὰ κάνω ἀνεπιτάκτως*, δηλαδὴ χωρὶς καμμιὰ ἐπιταγή, *ἐκεῖνα ποὺ κάνουν οἱ ἄλλοι γιὰ τὸ φόβο τῶν νόμων».*

Ὁ Ἀριστοτέλης, δὲ δείχνει ἰδιαίτερη συμπάθεια σὲ ἕνα ὁρισμένο πολιτειακὸ σύστημα. Δὲν κρύβει βέβαια ὅτι συμπαθεῖ τὴν ἀριστοκρατία, ἀλλὰ τονίζει, ὅτι ἰδεῶδες εἶναι τὸ πολίτευμα ποὺ ἐναρμονίζεται στὸ χαρακτῆρα καὶ τὶς ἀνάγκες τῶν διαφόρων λαῶν.

Κάποτε ρώτησαν τὸν Ἀριστοτέλη τὶ εἶναι φίλος. Κι ἐκεῖνος ἀπάντησε:

—*«Μία ψυχὴ ποὺ κατοικεῖ σὲ δύο σώματα».*

Κάποιος καυχιόταν μπροστὰ στὸν Ἀριστοτέλη ὅτι καταγόταν ἀπὸ μεγάλη πόλη. Ὁ Ἀριστοτέλης τοῦ εἶπε:

—*«Ἄραγε ἡ πατρίδα σου καυχιέται γιὰ σένα»;*

Δὲν εἶναι λόγος νὰ καυχιέται κανείς, οὔτε ἔχει καμμία σημασία τὸ νὰ κατάγεσαι ἀπὸ μεγάλη πατρίδα. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία καὶ ποὺ πρέπει νὰ ἐπιδιώκει κανείς, εἶναι τὸ νὰ γίνει ἄξιος τῆς μεγάλης πατρίδας.

Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης, πὼς *εἶναι φειδωλοὶ σὰν νὰ πρόκειται νὰ ζήσουν γιὰ πάντα καὶ ἄλλοι σπάταλοι σὰν νὰ πρόκειται νὰ πεθάνουν αὔριο.*

Ὅταν ρώτησαν κάποτε τὸν Ἀριστοτέλη, τὶ κέρδος ἔχουν οἱ ψεῦτες, αὐτὸς ἀπάντησε:

—*«Δὲν τοὺς πιστεύει κανεὶς καὶ ὅταν ἀκόμη συμβεῖ νὰ λένε τὴν ἀλήθεια».*

Ἔλεγε ἀκόμα πώς:

«Τὰ μάτια παίρνουν τὸ φῶς ἀπὸ τὸ ἀτμοσφαιρικὸ περιβάλλον, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ παίρνει τὸ φῶς ἀπὸ τὴ μάθηση».

«Ἡ μόρφωση —ἔλεγε— *στὶς εὐτυχισμένες μέρες εἶναι πολύτιμο στολίδι, ἐνῶ στὶς δύσκολες περιστάσεις εἶναι σωσίβιο».*

«Περισσότερο ἀπὸ τοὺς γονεῖς πρέπει νὰ τιμῶνται οἱ δάσκαλοι, γιατὶ οἱ μὲν γονεῖς μόνο μᾶς γέννησαν, οἱ ἄλλοι ὅμως μᾶς ἀνέδειξαν στὸν κόσμο. Οἱ γονεῖς μᾶς χάρισαν τὴ ζωή, ἐνῶ οἱ δάσκαλοι τὴν καλοζωία». «Οἱ γονεῖς μᾶς ἔδωσαν τὸ ζῆν καὶ οἱ δάσκαλοι τὸ εὖ ζῆν».

Ὅταν τὸν ρώτησαν τὶ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ γερνάει γρήγορα, εἶπε: *«Οἱ ἐρωτικὲς ἀπολαύσεις».*

Ὅταν γεννήθηκε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ πατέρας του ὁ Φίλιππος ἔγραψε στὸν Ἀριστοτέλη:

«Μάθε ὅτι ἀπόκτησα γιό. Μεγάλη χάρη χρωστάω στοὺς Θεούς, ὄχι γιατὶ γεννήθηκε τὸ παιδί, ἀλλὰ γιατὶ γεννήθηκε στὴν ἐποχὴ τὴ δικὴ σου. Εἶμαι βέβαιος, πὼς ὅταν τὸν ἀναθρέψεις καὶ τὸν ἐκπαιδεύσεις ἐσύ, θὰ γίνει ἄξιος νὰ μὲ διαδεχθεῖ στὸ θρόνο καὶ νὰ διαπρέψει».

Πράγματι, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε δεκατριῶν χρόνων, ὁ Φίλιππος κάλεσε τὸν Ἀριστοτέλη, τοῦ ἀνέθεσε τὴν ἀγωγὴ τοῦ παιδιοῦ του καὶ τοῦ ὑπέδειξε γιὰ σχολεῖο καὶ τόπο διατριβῆς ἕνα μέρος κοντὰ στὴν πόλη Μίεζα ποὺ τὄλεγαν *«νυμφαῖον»* και ὅπου ὑπῆρχαν μαρμάρινες θέσεις και σκιερὲς δεντροστοιχίες, χῶρος κατάλληλος γιὰ ὡραίους περίπατους. Ἔτσι ἡ διδασκαλία γινόταν πάντα στὸ ὕπαιθρο.

Ἡ πρόβλεψη τοῦ γράμματος τοῦ Φίλιππου φαίνεται ὅτι βγῆκε κατὰ γράμμα. Ὁ Ἀριστοτέλης καταλάγιαζε τὴ σφοδρότητα τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀλέξανδρου, τοῦ ἀναπτέρωνε τὸ φρόνημα γιὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἔργα, τοῦ ἔδινε νὰ καταλάβει ὅτι πρέπει νὰ περιφρονεῖ τὶς ὑλικὲς ἀπολαύσεις καὶ ἰδίως τοῦ ἐνέπνεε τὴν ἐπιθυμία γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς μεγάλης ἐκείνης ἰδέας ποὺ διατύπωνε στὰ *«Πολιτικά»* του: *«Τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος δύναται πάντων ἄρχειν μιᾶς τυγχάνον πολιτείας... ».*

Στὴν Ὀλυμπία ὑπῆρχε μία στοά, ποὺ ἐπαναλάμβανε πολλὲς φορὲς τὸν κάθε ἦχο καὶ ποὺ τὴν ἔλεγαν *«ἡ Στοὰ*

τῶν ἑπτὰ φωνῶν». Ὁ φλύαρος εἶναι ἡ Στοὰ τῶν Χιλίων Φωνῶν. Ἂν τὸν καλοπροσέξετε θὰ ἐξακριβώσετε ὅτι τὰ ἀκουστικὰ ὄργανά του δὲν καταλήγουν στὸν ἐγκέφαλό του, ἀλλὰ στὴ γλῶσσα του, καὶ ὅταν δέχονται μερικὲς σταγόνες ἤχων, προκαλοῦν αὐτόματα χείμαρρους ἀπὸ λόγια. Ἕνας τρόπος νὰ καταλαγιάσουμε τὴ φαγούρα τῆς γλώσσας του, θὰ ἦταν ἴσως νὰ τοῦ λέγαμε:

«Κλεῖστο, φιλαράκο, κλεῖστο.
κι ἂν σοῦ καίει, σῦρε σβῦστο!..».

Ἀλλὰ παρόμοια φάρμακα δὲν εἶναι διόλου ἀποτελεσματικὰ καὶ μοῦ φαίνεται πὼς περισσότερο δίκιο ἔχουν ὁ Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος, (ἔξοχος ποιητὴς τοῦ 7ου αἰῶνα π.Χ.) καὶ ὁ σοφὸς Ἀριστοτέλης, ποὺ μᾶς συμβουλεύουν νὰ μεταχειριζόμαστε τοὺς φλύαρους, χρησιμοποιοῦντες ὄχι λόγους, ἀλλὰ τά... πόδια μας (κλωτσηδόν).

Κάποτε, κάποιος φλύαρος παραζάλισε τὸ μεγάλο Σταγειρίτη καὶ τελικὰ τὸν ρώτησε:

—*«Γιατὶ μὲ ἀκοῦς Ἀριστοτέλη μὲ τόσο θαυμασμό»;*

—*«Θαυμάζω πράγματι, ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος, τὸ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ κάθεται νὰ σὲ ἀκούει ἄνθρωπος ποὺ ἔχει πόδια...»*.

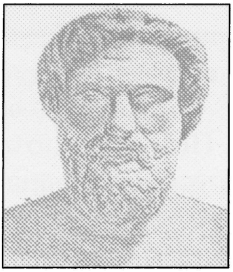
Κάποιος ἄλλος φλύαρος, περισσότερο διακριτικὸς αὐτός, ρώτησε τὸν Ἀριστοτέλη:

—*«Μήπως σὲ κούρασα»;*

—*«Ὄχι*, τοῦ ἀπάντησε ἐκεῖνος, *διότι, μὰ τὴν ἀλήθεια, φρόντισα νὰ μὴ σὲ παρακολουθῶ»*.

Ἐν τούτοις, συμβαίνει κάτι τὸ περίεργο. Ἂν τὸ παρατηρήσετε, δὲν ὑπάρχει μέλος τοῦ σώματός μας ποὺ νὰ τὸ ἔχει κατοχυρώσει ἡ φύση τόσο, ὅσο τὴ γλώσσα, ποὺ εἶναι περίφραχτη μὲ προστατευτικὰ δεσμά. Ἡ φύση τοποθέτησε ὁλόγυρα ἀπὸ τὴ γλώσσα τὰ δόντια σὰν φρουρούς, ποὺ ἔχουν τὴν ἐντολή, στὴν ἀνάγκη, νὰ τὴν συγκρατοῦν ἀκόμα καὶ

μὲ δάγκωμα, ὅταν αὐτὴ ἀφηνιάζει. Ὁ Εὐριπίδης προλέγει τὰ μεγαλύτερα δεινά, ὄχι σὲ ἐκείνους ποὺ ἀφήνουν ἀνοιχτὸ τὸ βαλάντιό τους ἢ τὸ σπίτι τους, ἀλλὰ σὲ ἐκείνους ποὺ δὲ φροντίζουν νὰ κλειδώσουν τὸ στόμα τους. Πολλοὶ μάλιστα ἀμελοῦν νὰ ἐφοδιάσουν τὸ σπίτι τους μὲ πόρτα ἢ τὸ χρηματοκιβώτιό τους μὲ κλειδωνιά, μόνο καὶ μόνο γιατὶ δὲν τοὺς μένει καιρὸς νὰ κλείσουν τὸ στόμα τους. Καὶ τὶ κερδίζουν; Μιλοῦν, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ γίνουν πιστευτοί, ἀλλὰ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο, διότι τὰ πολλὰ λόγια ἀδυνατίζουν τὸ νόημα τῶν λεγομένων. Τὸ στάρι, βλέπετε, ὅταν ξεχύνεται στὴν ὑγρασία, φουσκώνει καὶ μεγαλώνει σὲ ὄγκο, ἀλλὰ ἐλαττώνεται ἡ ποιότητά του. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ λόγια του φλύαρου, ποὺ φουσκώνουν μὲν διαρκῶς, ἀλλὰ χάνουν κάθε σημασία.

Ἀριστοφάνης

Οἱ Ἀθηναῖοι κάποτε πολιορκοῦσαν τὴν Πύλο, ἀλλὰ χωρὶς νὰ κατορθώνουν νὰ τὴν κυριεύουν. Δυσφορία καὶ ἀνυπομονησία εἶχε καταλάβει τὸ λαό. Μία μέρα, στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἀνέβηκε ξαφνικὰ στὸ βῆμα ἕνας βυρσοπώλης, ὁ Κλέων, καὶ τοὺς εἶπε ὅτι μέσα σὲ εἴκοσι μέρες θὰ τοὺς ἔφερνε τοὺς ἐχθροὺς δεμένους, ἂν τὸν ἔκαναν στρατηγό. Οἱ Ἀθηναῖοι, μὲ τὴν ἐπιπολαιότητα ποὺ τοὺς χαρακτήριζε κάποτε, παρασύρθηκαν ἀπὸ τὶς ἀφελεῖς ὑποσχέσεις του καὶ τὸν ἔκαναν στρατηγό. Βέβαια, σπουδαῖος στρατηγὸς δὲν ἔγινε ὁ Κλέων, οὔτε μποροῦσε νὰ γίνει, ἀλλὰ ἔγινε μεγάλος δημαγωγὸς καὶ ἀναστάτωσε τὴν πόλη μὲ τὰ ἀνεκδιήγητα αἴσχη του. Ὁ Ἀριστοφάνης, γιὰ νὰ καταπολεμήσει καὶ νὰ διασύρει τὸν ἐπικίνδυνο αὐτὸ δημαγωγό, ἔγραψε τούς *«Ἱππῆς»*. Τὸ παράδοξο ὅμως στὴν κωμωδία αὐτὴ εἶναι ὅτι, ἐνῶ γράφτηκε γιὰ νὰ χτυπήσει καὶ νὰ διακωμωδήσει τὸν Κλέωνα, δὲν ἐμφανίζεται πουθενὰ ὁ Κλέων ὁ ἴδιος καὶ αὐτὸ ἐπειδή, ἀπὸ φόβο, κανένας *«σκευοποιός»* δὲν δέχτηκε νὰ κατασκευάσει προσωπίδα τοῦ Κλέωνα. Ἀλλὰ ἡ κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη ἦταν τόσο τσουχτερὴ καὶ πετυχημένη, ὥστε δίχως μάσκα ὁ Κλέων... μασκαρεύτηκε.

Ὁ Ἀριστοφάνης μᾶς διαβεβαιώνει ὁ ἴδιος στούς *«Ἱππῆς»* του, ὅτι διετέλεσε... κωπηλάτης καὶ τιμονιέρης. Ἀλλὰ ἂς δοῦμε γιὰ τὶ ἀκριβῶς πρόκειται. Τὸ πρῶτο του ἔργο ὁ Ἀριστοφάνης, τοὺς *«Δαιταλεῖς»*, τοὺς παρουσίασε μὲ ξένο ὄνομα. Ἀλλὰ δὲν ἦταν ἡ μόνη φορά. Ὁ Ἀριστοφάνης χρη-

σιμοποίησε ψευδώνυμα γιὰ πάρα πολλὰ ἔργα του καὶ στὰ περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του. Στούς *«Ἱππῆς»* μᾶς ἐξηγεῖ τοὺς λόγους. Γιὰ τὸ πρῶτο του ἔργο λέει ὅτι ἦταν πάρα πολὺ νέος, γιὰ νὰ ἀναγνωρίσει τὸ παιδί του. Γι' αὐτὸ τὸ ἐξέθεσε καὶ τὸ περισυνέλεξε ἕνας ἄλλος. Προσθέτει ὅτι δὲν ἔδωσε τίποτα ἀκόμα μὲ τὸ δικό του, γιατὶ ἤξερε πόσο δύσκολα εἶναι τὰ γοῦστα τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅτι χρειαζόταν μεγάλη πεῖρα τοῦ θεάτρου γιὰ νὰ ἀνεβάσει κανένας μία κωμωδία σύμφωνα μὲ τὴ μόδα τῆς ἐποχῆς. Θέλησε λοιπὸν νὰ μαθητεύσει ὡς κωπηλάτης, προτοῦ γίνει τιμονιέρης καὶ ὁδηγήσει ὁ ἴδιος τὸ καράβι του. Ἔτσι ἀπολογεῖται ὁ μεγάλος ἐκεῖνος σατιρικός, γιὰ τὸ περίεργο αὐτὸ κρυφτούλι ποὺ ἔπαιζε τόσα χρόνια.

Ὕστερα ἀπὸ αὐτὴ τὴν διακωμώδηση τοῦ Κλέωνα ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη, ὁ Κλέων ἀπείλησε τὸν ποιητὴ ὅτι θὰ τοῦ ἔκανε μήνυση. Γιὰ νὰ ἀποφύγει τὰ δικαστήρια καὶ τὴν ὄχι ἀπίθανη καταδίκη, διότι ὁ Κλέων τότε εἶχε μεγάλη δύναμη καὶ ἐπιρροή, ὁ Ἀριστοφάνης βρέθηκε φαίνεται στὴν ἀνάγκη εἴτε νὰ ζητήσει συγνώμη ἀπὸ τὸν Κλέωνα, εἴτε νὰ τοῦ ὑποσχεθεῖ ὅτι στὸ μέλλον θὰ ἦταν περισσότερο ἐπιφυλακτικός. Τὴν ὑποχώρησή του αὐτή, ὁ Ἀριστοφάνης, τὴν ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος στίς *«Σφῆκες»* του σὲ ἕνα εἶδος σύντομης ἀπολογίας: *«Τὶ θέλατε νὰ κάνω; τὴν ὥρα ποὺ μὲ γδέρνατε ζωντανό, οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι γελοῦσαν τριγύρω μου ποὺ μὲ ἄκουγαν νὰ φωνάζω, γεμᾶτοι ἀδιαφορία καὶ περιέργεια μήπως μοῦ ξεφύγει ἀπὸ τὸ στόμα κανένας τσουχτερὸς σαρκασμός. Ἀναγκάστηκα λοιπὸν νὰ προσποιηθῶ τὸν πίθηκο (νὰ κάνω δηλαδὴ στὸ δημαγωγὸ μία ψεύτικη γκριμάτσα ὑποταγῆς). Καὶ τώρα τὸ παλούκι ξεγέλασε τὸ ἀμπέλι»*. Τὸ ἀμπέλι εἶναι ὁ Κλέων· τὸ παλούκι, ποὺ φαίνεται ὅτι στηρίζει τὸ ἀμπέλι καὶ ξαφνικὰ τοῦ ξεφεύγει εἶναι, ὁ Ἀριστοφάνης, ποὺ προσποιήθηκε ὅτι ὑποστηρίζει τὸν Κλέωνα γιὰ νά τοῦ τὴ φέρει ἀργότερα, μόλις τοῦ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία.

Τὴν προσωπικὴ αὐτὴ συμφιλίωση Ἀριστοφάνη καὶ Κλέωνα τὴν πλήρωσε ὁ ταλαίπωρος ὁ Σωκράτης. Ὁ Ἀριστοφάνης, ὑποχρεωμένος τώρα νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικὸς ἀπέναντι στὸν Κλέωνα, ἔστρεψε τὴν πέννα του σὲ ἄλλους ἀντίπαλους. Διαλέγει λοιπὸν τὸ Σωκράτη, κωμικὸ ἥρωα στίς *«Νεφέλες»* του, καὶ τὸν ποτίζει ἀλύπητα μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι τῆς σάτιράς του, προτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι δικαστὲς τοῦ δώσουν τὸ κώνειο.

Ὁ Ἀριστοφάνης σατίρισε καὶ διαπόμπευσε στούς *«Ἱππῆς»* του βιαιότατα τὸν πανίσχυρο δημαγωγὸ Κλέωνα. Ὁ μαστιγοφόρος αὐτὸς καὶ δημοφιλέστατος ποιητὴς ἦταν τρομερὸς στὴ σάτιρά του. Τὸ γέλιο του δάγκωνε σὰν σκορπιὸς καὶ τὸ χιοῦμορ του ἔσταζε φαρμάκι. Ὁ στρατηγὸς Κλέων, ποὺ βγῆκε καταπληγωμένος ἀπὸ τὸ ἀνηλεὲς μαστίγωμα τοῦ Ἀριστοφάνη, ἤθελε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν ἐκδικηθεῖ. Ἀποπειράθηκε νὰ τὸν παραπέμψει σὲ δίκη μὲ τὴν κατηγορία ὅτι ἔκανε κατάχρηση τοῦ τίτλου τοῦ πολίτη, γιατὶ δὲν ἦταν πραγματικὸς Ἀθηναῖος. Πράγματι, σύμφωνα μὲ τὸν Σουίδα, ὁ πατέρας του ἦταν ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἢ ἀπὸ τὴν Αἴγινα, ὅπου, ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ (Ἀχαρνῆς, στιχ. 653), ὁ Ἀριστοφάνης εἶχε κτήματα. Ὁπωσδήποτε ἡ κατηγορία δὲν ἔπιασε καὶ ἡ δίκη δὲν ἔγινε. Ὁ Ἀριστοφάνης, σὲ ὅλα αὐτὰ ἀπαντοῦσε ἀπολογητικὰ μὲ τὸ στίχο τοῦ Ὁμήρου: *«Ἡ μητέρα μου ἡ Ζηνοδώρα, μοῦ λέει πὼς εἶμαι γιὸς τοῦ Φίλιππου, ἀλλὰ ἐγὼ δὲν τὸ ξέρω, γιατὶ κανένας δὲν ξέρει οὔτε μπορεῖ νὰ ἀναγνωρίσει τὸν πραγματικό του πατέρα».*

Μετὰ τοὺς πολιτικούς, ὁ Ἀριστοφάνης, διάλεξε γιὰ στόχο τῆς σάτιράς του, τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς φιλόσοφους. Ἀπὸ τὶς σωζόμενες κωμωδίες του δυό, οἱ *«Βάτραχοι»* καὶ οἱ *«Ἀχαρνῆς»*, προσβάλλουν τὸν Εὐριπίδη μὲ τσουχτερὰ βέλη. Οἱ *«Νεφέλες»* σατιρίζουν τὸν Σωκράτη, διακωμωδοῦν

τὴ νεοφανῆ φιλοσοφία του, καὶ τοῦ προσάπτουν τὶς ἴδιες ἐκεῖνες κατηγορίες, ποὺ τοῦ καταλόγισαν μετὰ εἴκοσι χρόνια οἱ συκοφάντες του. Γι' αὐτὸ καὶ εἰπώθηκε πὼς ὁ Ἀριστοφάνης ἦταν ὁ πρωταίτιος τοῦ θανάτου τοῦ φιλόσοφου. Ἀλλὰ στὴν ἐπίθεση αὐτὴ τοῦ Ἀριστοφάνη φαίνεται ὅτι συνετέλεσαν καὶ κάποιοι προσωπικοὶ λόγοι. Ὁ Σωκράτης, ποὺ ἀποδοκίμαζε τὴν κωμωδία, δὲν παραβρισκόταν ποτὲ στὸ θέατρο ὅταν παίζονταν ἔργα τοῦ Ἀριστοφάνη, ἐνῶ, κατέβαινε στὸν Πειραιὰ γιὰ νὰ ἀκούσει τὶς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη. Τέτοια περιφρόνηση, ἂν δὲν δικαιώνει, ἐξηγεῖ ὅμως κατὰ ἕνα μέρος τὴν ἀπέχθεια τοῦ ποιητῆ ἐναντίον τῶν δύο μεγάλων ἐκπροσώπων τοῦ πνεύματος. Μ' ὅλα ταῦτα, στὴν παράσταση μιᾶς ἀπὸ τὶς κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνη ἦταν παρὼν καὶ ὁ Σωκράτης, στὴν παράσταση τῶν *«Νεφελῶν»*, τῆς κωμωδίας δηλαδὴ ποὺ τὸν σατίριζε. Βλέποντας τοὺς ξένους νὰ ρωτοῦν ποιὸς εἶναι ὁ διακωμωδούμενος, ὁ Σωκράτης σηκώθηκε καὶ στάθηκε ὄρθιος σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς παράστασης, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τὸν βλέπουν ὅλοι.

Στὴν ἐπίθεση τοῦ Ἀριστοφάνη ἐναντίον τοῦ Σωκράτη συμπεριλαμβάνεται καὶ ἕνα πολὺ περίεργο ἀνέκδοτο, ποὺ δείχνει ὅτι ὁ κωμικὸς ποιητής, παρ' ὅλες τὶς δριμύτατες ἐπικρίσεις του, ποὺ πολλὲς εἶχαν γιὰ στόχο ὄχι μία ἐξέχουσα προσωπικότητα, ἀλλὰ ὁλόκληρο τὸν Ἀθηναϊκὸ λαό, ἔχαιρε ἐκτιμήσεως πολὺ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του. Δὲν ἐξηγεῖται ἀλλοιῶς τὸ καταπληκτικὸ αὐτὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πλάτων, ὁ φιλόσοφος τῶν φιλοσόφων, ὁ κορυφαῖος μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, ποὺ τόσο πικρὰ εἶχε διαπομπευτεῖ ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη, ἔστειλε στὸ Διονύσιο τῶν Συρακουσῶν τὶς κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνη σὰν τὸ ἀληθέστερο καὶ κομψότερο ἀπεικόνισμα τοῦ ἀθηναϊκοῦ βίου, καὶ ἔγραψε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα τους αὐτὸ τὸ δίστιχο:

«Οἱ Χάριτες, ἀναζητῶντας ἕνα τέμενος ποὺ νὰ μὴν πέφτει ποτέ, βρῆκαν τὴν ψυχὴ τοῦ Ἀριστοφάνη».

Πρέπει νὰ προσθέσουμε ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης στεφανώθηκε μὲ κλαδὶ Ἱερῆς Ἐλιᾶς, ποὺ ἦταν ἰσότιμο μὲ χρυσὸ στεφάνι, καὶ ὅτι ὁ μεγάλος βασιλιὰς τῶν Περσῶν, ποὺ εἶχε ἀκούσει τὴ φήμη του, ρώτησε κάποτε τοὺς πρεσβευτὲς τῶν Λακεδαιμονίων ἂν ἔχουν καὶ αὐτοὶ Ἀριστοφάνη γιὰ νὰ τοὺς συμβουλεύει, καὶ πρόσθεσε ὅτι ὅσοι πείθονται ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸν πιστεύουν θὰ νικοῦν πάντοτε.

Τὸ παραδοξότερο εἶναι ὅτι ἐκτιμοῦσε πολύ τὸ ἔργο του καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ὁ Ἀριστοφάνης ὅταν *«ντεμπουτάρισε»* στὴ σκηνὴ μὲ τὴν κωμωδία του *«Δαιταλεῖς»*, ὅπως γράψαμε, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ δώσει τὸ ἔργο του καὶ νὰ τὸ δεχτεῖ ὁ ἄρχοντας τῶν Ἀθηνῶν, τὴν παρεχώρησε σὲ κάποιον Καλλίστρατο, ποὺ τὴν παρουσίασε σὰν δική του. Ἂν τὴν παρουσίαζε ὁ Ἀριστοφάνης μὲ τ' ὄνομά του, ἦταν βέβαιο ὅτι θὰ τὴν ἀπέρριπταν γιατὶ δὲν τὸν ἤξερε κανεὶς ἀκόμα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Καλλίστρατος ἦταν σπουδαῖος κωμικὸς ποιητὴς καὶ ἀξιόλογος ἠθοποιός. Ὁ ἄρχοντας λοιπὸν τὴ δέχτηκε, τὴν ἀνέβασε στὸ θέατρο τοῦ Διόνυσου καὶ ὁ Ἀριστοφάνης πῆρε τὸ δεύτερο βραβεῖο, πρᾶγμα σημαντικὸ γιὰ ἕναν ἀρχάριο. Τὸ ἴδιο κόλπο μεταχειρίστηκε ἀργότερα ὁ Ἀριστοφάνης γιὰ νά *«λανσάρει»* τὸ γιό του, τὸν Ἀραρὴ, ποὺ ἦταν καὶ αὐτὸς κωμικὸς ποιητής. Δύο ἔργα του, τὸν *«Κώκαλο»* καὶ τόν *«Αἰολοσίκονα»* τὰ ἀνέβασε στὴ σκηνὴ μὲ τὸ ὄνομά του. Ὁ *«Κώκαλος»* πῆρε τὸ πρῶτο βραβεῖο. Ἔτσι ὁ Ἀραρὴς ἄρχισε θριαμβευτικὰ τὴ θεατρικὴ του *«καριέρα»* μὲ ἕνα ἔργο τοῦ πατέρα του.

Ὁ Ἀριστοφάνης εἶχε κάποτε στοὺς ἀγῶνες τῆς θεατρικῆς κονίστρας μία συντριπτικὴ ἀποτυχία, ποὺ τὸν γέμισε πικρία καὶ ἀγανάκτηση. Στὰ Λήναια (γιορτὴ τοῦ Διονύσου) τοῦ 422 π.Χ. ἀνέβασε ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ἔργα του, τίς *«Νεφέλες»*. Οἱ ἑλλανοδίκες ὅμως τοῦ θεάτρου ἔδω-

σαν τὰ ἀριστεῖα στὴν κωμωδία *«Κόννος»* τοῦ Ἀμειψία. Τὸν ἑπόμενο χρόνο ποὺ ἀνέβασε τίς *«Σφῆκες»*, ὁ Ἀριστοφάνης ξέσπασε. Στὴν παράσταση τῆς νέας κωμωδίας του ὁ Ἀριστοφάνης ἄφησε νὰ ξεχυθεῖ ὅλος ὁ θυμός του, κατακρίνοντας μὲ πολὺ πικρὰ λόγια τοὺς Ἀθηναίους ποὺ τὸν πρόδωσαν τὸν προηγούμενο χρόνο διότι δὲν ἦσαν *«ἄξιοι νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν ὀμορφιὰ τοῦ ἔργου του»*. Ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὸ τὸν ἱκανοποίησε. Ἤθελε νὰ ἱκανοποιηθεῖ μὲ τὶς ἴδιες τίς *«Νεφέλες»*. Τὶς ἀνέβασε λοιπὸν γιὰ δεύτερη φορὰ παρεμβάλλοντας στοὺς στίχους, νέους τσουχτεροὺς σαρκασμοὺς ἐναντίον τῶν ἀγωνοθετῶν καὶ τοῦ κοινοῦ ποὺ δὲν τὶς εἶχαν βραβεύσει τὴν πρώτη φορά. Ἀλλὰ καὶ πάλι ὁ Ἀριστοφάνης ἡττήθηκε. Φεύγοντας ἀπὸ τὸ θέατρο εἶπε:

—*«Ἦταν πολὺ φυσικό. Δὲν μποροῦσα νὰ διασκευάσω τὸ ἔργο μου καὶ νὰ τὸ κάνω τόσο χειρότερο ὥστε νὰ τοὺς ἀρέσει...»*.

Οἱ ἀρχαῖοι ποιητὲς φαίνεται πὼς εἶχαν τὴ συνήθεια νὰ ἀφήνουν μακριὰ τὰ μαλλιά τους, γιὰ νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἴσως γιὰ νὰ μοιάζουν κάπως μὲ τίς... Μοῦσες, ποὺ τοὺς ἔδιναν τὶς ἐμπνεύσεις καὶ τοὺς προστάτευαν. Ὁπωσδήποτε ἦταν καὶ αὐτοὶ μαλλιαροὶ ὅπως ἔλεγαν κάποτε καὶ τοὺς δικούς μας δημοτικιστές. Ἀλλὰ ὑπῆρχαν καὶ ἐξαιρέσεις ποὺ παρεβίαζαν τὸν καθιερωμένο αὐτὸ κανόνα τῆς φιλολογικῆς μόδας. Ὁ Ἀριστοφάνης ὅταν ἀνέβασε γιὰ δεύτερη φορὰ τίς *«Νεφέλες»* του, ἔγραψε σὲ ἕνα στίχο του ποὺ ἔμεινε θρυλικός: *«Ἂν καὶ εἶμαι τέτοιος ποιητής, ἐν τούτοις δὲν ἀφήνω μακριὰ μαλλιὰ γιὰ νὰ παραστήσω τὸ σπουδαῖο»*.

Ἀρκεσίλαος

Ὁ Ἀρκεσίλαος (318 π.Χ.), ἦταν ἕνας διάσημος μαθητὴς τοῦ Πλάτωνα, ποὺ εἶχε ἱδρύσει δική του σχολὴ καὶ εἶχε συγγράψει πολλὰ καὶ σπουδαῖα συγγράμματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν διασώθηκε κανένα, διότι πρὶν πεθάνει τὰ ἔκαψε. Μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ φιλοσοφικὴ του δεινότητα, συνδυαζόταν ἕνα δηκτικότατο πνεῦμα καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ πειράγματά του εἶχαν μείνει παροιμιώδη.

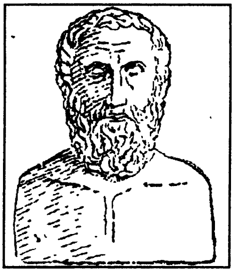
Ὅταν κάποιος ρώτησε τὸν Ἀρκεσίλαο γιατὶ ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες σχολὲς πηγαίνουν στὸν Ἐπίκουρο, ἀλλὰ κανένας Ἐπικούρειος δὲν πηγαίνει ἀλλοῦ, εἶπε: *«Διότι ἀπὸ ἄντρας, γίνεται κανεὶς εὐνοῦχος, ποτὲ ὅμως ἀπὸ εὐνοῦχος ἄντρας».*

Ἀρχίδαμος

Ὁ Ἀρχίδαμος, γιὸς τοῦ βασιλιὰ τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαου, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 367 π.Χ., ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ἀποφάσισε νὰ τοῦ ἐπιτεθεῖ καὶ νὰ τὸν νικήσει.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Ἀγησίλαος ἔλειπε στὴν ἐκστρατεία τῆς Μ. Ἀσίας — ὅπου πολιορκοῦσε τοὺς Πέρσες — καὶ δὲν εἶχε ἀφήσει πίσω του παρὰ ἐλάχιστους στρατιῶτες. Ὁ Ἀρχίδαμος ἔστειλε τότε ἀγγελιαφόρους καὶ ζήτησε βοήθεια ἀπὸ τὸν τύραννο Διονύσιο. Ὁ τελευταῖος τοῦ ἔστειλε τότε μερικοὺς μισθοφόρους, ἀλλὰ ἦσαν τόσο λίγοι, ποὺ δὲν ἤξερε ἂν ἔπρεπε νὰ μπλεχτεῖ σὲ μία τέτοια πολεμικὴ περιπέτεια. Τὰ στρατεύματα ὅμως τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἄρχισαν νὰ εἰσχωροῦν στὴ Λακωνικὴ γῆ καὶ νὰ ἀπειλοῦν καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴ Σπάρτη, ποὺ μέχρι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν εἶχε δεῖ ἐχθρικὴ περικεφαλαία κοντὰ στὸν Εὐρῶτα. Ὁ Ἀρχίδαμος, ποὺ κατάλαβε τὸν κίνδυνο, ἀποφάσισε τότε νὰ τὰ παίξει ὅλα γιὰ ὅλα.

Συγκέντρωσε τοὺς λιγοστοὺς ἄντρες του, πέρασε μαζί τους ἀπαρατήρητος στὴν Ἀρκαδία καὶ μία κατασκότεινη νύχτα, χτύπησε τὸν ἐχθρό. Καί *«τοσοῦτον ὁλοσχερῶς κατέστρωσε περὶ Μηδέας τοὺς Ἀρκάδας, ὥστε λέγονται πεσόντες ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ δεκακισχίλιοι Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι»*. Δηλαδή, σκοτώθηκαν κάπου δέκα χιλιάδες στρατιῶτες τοῦ Ἐπαμεινώνδα, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμόνιους δὲν ἔπαθε κανένας τίποτα. Ἡ μάχη αὐτὴ ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες *«ἄδακρυς»*.

Ἀρχίλοχος

Ὅταν ὁ Ἀρχίλοχος, μεταξὺ 720 - 708 π.Χ., ἀκολούθησε τὸν πατέρα του μὲ τοὺς ἀποίκους του γιὰ νὰ καταλάβουν ἕνα μέρος τῆς Θάσου, ἀπογοητεύτηκε ἀπὸ τὴν ἔκβαση τῶν μαχῶν καὶ ἐπέστρεψε πίσω στὴν Πάρο. Τότε ἔγραψε αὐτὸ τὸ ποίημα:

«... Μήδ' ὁ Ταντάλου λίθος
τῆς δ' ὑπὲρ νήσου κρεμάσθω»

(Ἀπόσπασμα 54 ἢ 55 Β')

(Δηλαδή, οὔτε ἡ πέτρα του Ταντάλου νὰ μὴ σώσει νὰ κρεμαστεῖ ἐπάνω ἀπὸ τοῦτο τὸ νησί).

Στὸ μεταξὺ δὲν παραλείπει νὰ σατιρίσει καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ὁμολογῶντας ὅτι ἐγκατέλειψε τὰ ὅπλα του στὴ μάχη.

«... ἀσπίδι μὲν Σαΐων τις ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνῳ
ἔντος ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων.
Αὐτὸς δ' ἐξέφυγον θανάτου τέλος. Ἀσπὶς ἐκείνη
ἐρρέτω. Ἐξαῦτις κτήσομαι οὐ κακίῳ».

(Δηλαδή: Κάποιος ἀπὸ τοὺς Σάϊους (Θρακικῆς φυλῆς) θὰ κομπάζει τώρα σουλατσάροντας μὲ τὴν ἀσπίδα μου, σπουδαῖο ὅπλο, ἀλλὰ τὸ ἐγκατέλειψα θεληματικὰ κοντὰ σὲ ἕνα θάμνο. Ἔτσι γλύτωσα τὸ θάνατο. Καὶ ἡ ἀσπίδα μου ἂς πάει στὸ καλό. Ἐγὼ πάλι θὰ ξαναποκτήσω ἄλλη, ὄχι χειρότερή της).

Τὸ ποίημα αὐτὸ ἔγινε *«σουξέ»* τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ ὅταν

ὁ Ἀρχίλοχος πῆγε στὴ Σπάρτη καλεσμένος, τὸ ἔλεγε. Μόλις ὅμως τὸ ἄκουσαν οἱ Σπαρτιάτες τὸν ἔδιωξαν ἀμέσως ἀπὸ τὴν πόλη τους γιατὶ τὸν θεώρησαν δειλό.

Ὁ Ἀρχίλοχος ὅμως, θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του πρῶτα ὡς πολεμιστὴ καὶ μετὰ ὡς ποιητή:

«Εἰμί δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Ἐνυαλίοιο ἄνακτος,
καὶ Μουσάων ἐρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος».

(Εἶμαι, δηλαδή, ὑπήκοος τοῦ βασιλιᾶ Ἄρη, γνωρίζω ὅμως καὶ τῶν Μουσῶν τὸ ὑπέροχο δῶρο — τὴν ποίηση).

Ἀλλοῦ ἐκτοξεύει βέλη καυστικὰ γι' αὐτοὺς ποὺ κομπορρημονοῦν γιὰ τοὺς ἄθλους τους. Παράλληλα ὅμως, περιγράφει τὸν ἑαυτό του ὡς διάσημο ἐρασιτέχνη τῶν διασκεδάσεων:

«Ὡς Διονύσου ἄνακτος καλὸ ἐξάρξαι μέλος
οἶδα διθύραμβον οἴνῳ συγκεραυνωθεὶς φρένας» (Ἀπόσπ. 77)

(Ξέρω καὶ ἐγὼ διθύραμβο νὰ ἀρχίσω καὶ ὄμορφο τραγούδι γιὰ τὸν ἀφέντη βασιλιὰ τὸν Βάκχο, ἀφοῦ ἀνάψω πρῶτα τὸ μυαλό μου μὲ κρασί).

Στὴν ἀρχαιότητα ἡ λέξη *Μυκονιάτης*, ὁ κάτοικος τῆς Μυκόνου, ἦταν προσβλητική. Ὁ Ἀρχίλοχος, ἀποκαλεῖ *Μυκόνιον* κάποιον Περικλῆ, ἐπειδὴ πήγαινε καὶ καθόταν σὲ ὅλα τὰ συμπόσια χωρὶς νὰ τὸν ἔχουν προσκαλέσει. Ἐπειδὴ ἡ Μύκονος ἦταν πολὺ ἄγονη καὶ οἱ κάτοικοί της πολὺ φτωχοί, τοὺς κατηγοροῦσαν γιὰ φιλάργυρους. Ὁ Κρατῖνος σὲ ἕνα ἔργο του βάζει ἕναν ἥρωά του νὰ λέει σὲ ἕναν ἄλλον:

—*«Πῶς μπορεῖς νὰ εἶσαι «γαλαντόμος»* (ἀνοιχτοχέρης), *ἀφοῦ εἶσαι γιὸς τοῦ Μυκονιάτη Ἰσχομάνη; Ἦρθες καὶ μοῦ στρώθηκες ἐδῶ χωρὶς νὰ σὲ καλέσει κανένας. Φαίνεται ὅτι ἐσένα τὸ μυαλό σου τὸ ὁδηγεῖ ἡ κοιλιά σου.* Ἀλλοιῶς δὲν ἐξηγεῖται...».

Ἀρχιμήδης

Ὁ Ἀρχιμήδης, ποὺ γεννήθηκε τὸ 287 π.Χ. στὶς Συρακοῦσες τῆς Σικελίας, ἦταν ὁ μεγαλύτερος μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιότητας.

Ὅταν βρισκόταν, ὕστερα ἀπὸ ἕνα ταξίδι του, στὴν Αἴγυπτο, ἐφεῦρε τὴν ἑλικοειδὴ ἀντλία. Κι ἀκόμα περίφημη παρέμεινε ἡ ἐφεύρεση, μὲ τὴν ὁποία πέτυχε νὰ καθελκυστεῖ ἕνα μεγάλο πλοῖο ποὺ εἶχε κατασκευαστεῖ μὲ διαταγὴ τοῦ βασιλιὰ τῶν Συρακουσῶν Ἱέρωνα. Τὴν καθέλκυση τὴν πέτυχε μὲ ἕνα θαυμαστὸ μηχάνημα μὲ ὀδοντωτοὺς τροχούς, σχοινιὰ καὶ μὲ πολύσπαστες τροχαλίες. Ὅλα αὐτὰ τὸν ἔκαναν τότε νὰ πεῖ τὸ περίφημο: *«Δός μοι πᾶ στῶ καὶ τὰ γᾶν κινάσω»*, δηλαδή, δῶστε μου ἕνα μέρος γιὰ νὰ σταθῶ καὶ μπορῶ νὰ κινήσω καὶ αὐτὴ τὴ γῆ.

Ὁ Ἀρχιμήδης ἄφησε ἕνα πολύτιμο θεωρητικὸ ἔργο καὶ ἀξιόλογα συγγράμματα, ὅπως τό *«Περὶ κύκλου»* καὶ τό *«Περὶ κωνοειδῶν καὶ σφαιροειδῶν»*. Ἀπέδειξε ὅτι τὸ ἐμβαδὸν μιᾶς σφαίρας, εἶναι ἴσο πρὸς τὸ ἐμβαδὸν κυρτοῦ τμήματος ἑνὸς κυλίνδρου, ποὺ προσαρμόζεται ἀκριβῶς ὁλόγυρά της. Ἀπέδειξε ἀκόμα ὅτι τὸ π (ὁ λόγος τῆς περιφέρειας ἑνὸς κύκλου πρὸς τὴ διάμετρό του) βρίσκεται μεταξὺ τοῦ 3 1/7 καὶ τοῦ 3 10/71.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορικὴ παράδοση, ὁ βασιλιὰς Ἱέρων ἀμφέβαλε ἂν ἕνα στεφάνι ποὺ ἀγόρασε ἦταν ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι ἢ εἶχε στὸ ἐσωτερικό του ἄργυρο. Ἐπειδὴ ὅμως

δὲν ἤθελε καὶ νὰ τὸ καταστρέψει, ζήτησε ἀπὸ τὸν Ἀρχιμήδη τὴ λύση τοῦ προβλήματός του. Ὁ Ἀρχιμήδης τὸ ἔλυσε τὴν ὥρα ποὺ ἔπαιρνε τὸ μπάνιο του στὰ δημόσια λουτρά. Αἰσθάνθηκε δὲ τόσο ἐνθουσιασμένος, ὥστε ἔτρεξε γυμνὸς ἀπὸ τὰ λουτρὰ στὸ ἀνάκτορο, φωνάζοντας τὴν ἄλλη γνωστή μας φράση: *«εὕρηκα, εὕρηκα»*.

Ὁ Ἀρχιμήδης φονεύτηκε ἀπὸ ἕνα στρατιώτη, τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Μέλανδρου, τὸ 212 π.Χ., ἀψηφῶντας τὴ διαταγὴ τοῦ στρατηγοῦ του: Νὰ σεβαστοῦν τὴ ζωὴ τοῦ κορυφαίου αὐτοῦ ἐπιστήμονα.

Αὐτὸς ἀνεκάλυψε τὸν περίφημο φυσικὸ νόμο ποὺ ὀνομάζεται *«Ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη»*. Σύμφωνα μὲ τὸ νόμο αὐτό, κάθε σῶμα ποὺ βυθίζεται στὸ νερὸ χάνει τόσο βάρος ὅσο εἶναι τὸ νερὸ ποὺ ἐκτοπίζει.

Ὁ Ἀρχιμήδης εἶχε ἀσχοληθεῖ καὶ μὲ τὰ προβλήματα τῆς ὀπτικῆς καὶ τῆς διάθλασης τῶν ἀκτίνων. Ὅταν οἱ Συρακούσιοι εἶχαν πολιορκηθεῖ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἔκαψε τὰ πλοῖα τῶν ἐχθρῶν μὲ φακούς. Συγκέντρωσε δηλαδὴ τὶς ἡλιακὲς ἀκτῖνες μὲ μεγάλους φακοὺς πάνω στὰ ξύλινα ρωμαϊκὰ πλοῖα ποὺ κάηκαν.

Κι ἔτσι ἡ πολιορκία κράτησε τρία χρόνια.

Βίας

Ὁ βασιλιὰς τῆς Λυδίας Ἀλυάττης πολιορκοῦσε κάποτε τὴν Πριήνη, τὴν πατρίδα τοῦ σοφοῦ Βίαντα. Ὁ Βίας φρόντισε μὲ κάθε τρόπο νὰ παχύνει δύο μουλάρια καὶ ὅταν τὰ εἶδε καλοθρεμμένα τὰ ἐξαπέλυσε στὸ στρατόπεδο τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἀλυάττης τὰ κοίταξε μὲ ἀνήσυχη περιέργεια καὶ σκέφτηκε ἀμέσως πόσο θὰ καλοτρῶνε, γιὰ νὰ ἔχουν τόσο καλὰ θρεμμένα μουλάρια. Ἀφοῦ λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε καθόλου ἔλλειψη τροφίμων στὴν πολιορκούμενη πόλη, ἡ Πριήνη δὲν ἐπρόκειτο νὰ παραδοθεῖ ποτέ. Συνεπῶς, ἀντὶ νὰ χάνει ἄδικα τὸν καιρό του, προτιμώτερο ἦταν νὰ συνθηκολογήσει. Σὲ λίγο οἱ πρεσβευτὲς τοῦ Ἀλυάττη ἔφθασαν στὴν Πριήνη γιὰ νὰ ζητήσουν συνθηκολόγηση. Στὸ μεταξὺ ὅμως ὁ Βίας εἶχε σοφιστεῖ ἕνα νέο τέχνασμα: Μάζεψε στὴν κεντρικὴ πλατεῖα τῆς πόλης μεγάλους σωροὺς ἄμμο καὶ ἀπὸ πάνω τοὺς σκέπασε μὲ σιτάρι. Οἱ Πρεσβευτὲς ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὴν τόση ἀφθονία καὶ ὑποχώρησαν σὲ ὅλες τὶς ἀξιώσεις τῶν Πριηνέων. Ὅταν ἔφευγαν οἱ πρεσβευτές, ὁ Βίας τοὺς εἶπε εἰρωνικά: *«Βλέπετε τὶ καλὰ ποὺ τρῶμε ἐμεῖς· ὅσο γιὰ τὸν βασιλιὰ σας, νὰ τοῦ πεῖτε ὅτι τὸν συμβουλεύω νὰ φάει κρεμμύδια (Δηλαδὴ ὅτι πρέπει νὰ κλάψει γιὰ τὸ πάθημά του).*

Ὁ Βίας ὅταν ἐπρόκειτο νὰ καταδικάσει κανέναν, δάκρυζε. Κάποτε ὅταν τὸν ρώτησαν γιατὶ κλαίει, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος καταδικάζει τὸν ἔνοχο, ἀπάντησε: *«Ἀναγκαῖον ἐστὶ τῇ μὲν φύσει τὸ συμπαθὲς ἀποδοῦναι, τῷ δὲ νόμῳ τὴν ψῆφον»*.

Ὁ Βίας, ἀπελευθέρωσε κάποτε μὲ πλουσιοπάροχα λύτρα κορίτσια τῆς Μεσσήνης ποὺ εἶχαν συλληφθεῖ αἰχμάλωτα. Τὶς ἀνάθρεψε σὰν δικές του θυγατέρες, τὶς προίκισε καί, ἀργότερα, τὶς ξαναέστειλε στοὺς γονεῖς τους. Ἔπειτα ἀπὸ λίγο καιρὸ κάποιοι ψαράδες ἀνεσύραν μὲ τὰ δίχτυα τους ἕνα περίφημο χάλκινο τρίποδα μὲ τὴν ἐπιγραφή: *«Τῷ σοφῷ»*. Τότε οἱ κόρες τῆς Μεσσήνης, ποὺ εἶχαν εὐεργετηθεῖ ἀπὸ τὸν Βίαντα, παρουσιάστηκαν στὴν ἐκκλησία τοῦ Δήμου καὶ διακήρυξαν ὅτι ὁ Βίας εἶναι ἀληθινὰ σοφὸς καὶ ὅτι σὲ αὐτὸν ἔπρεπε νὰ δοθεῖ ὁ τρίποδας. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συμφώνησε. Ὁ Βίας ὅμως δὲν δέχτηκε τὴν τιμητικὴ προσφορά. Τοὺς εἶπε ὅτι δὲν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι σοφοὶ καὶ ὅτι μόνο ὁ Ἀπόλλων εἶναι σοφός.

Καὶ ἀφιέρωσε τὸν τρίποδα στὸν Ἀπόλλωνα.

Κάποτε ὁ φιλόσοφος Βίας συνταξίδευε μὲ ἀνθρώπους ἀνήθικους καὶ ἀσεβεῖς. Σὲ λίγο σηκώθηκε φοβερὴ τρικυμία, τὸ καράβι παράδερνε ἀκυβέρνητο καὶ κινδύνευε νὰ καταποντιστεῖ. Οἱ συνταξιδιῶτες τοῦ Βίαντα ἄρχισαν τότε νὰ προσεύχονται καὶ νὰ παρακαλοῦν τοὺς θεούς. Ὁ Βίας τοὺς εἶπε:

—*«Σωπᾶτε, μὴ σᾶς νοιώσουν πὼς ταξιδεύετε ἐδῶ πέρα, καὶ τότε ἀλοίμονό σας»*.

Ὁ Βίας ὅταν τὸν ρωτοῦσαν, ἔδινε ἐπιγραμματικὲς ἀπαντήσεις, ποὺ ἦσαν σοφότατα ἀποφθέγματα. Καὶ νὰ μερικά:

—*«Ἡ μεγάλη ἀρρώστια τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ νὰ ἐπιθυμεῖς τὰ ἀδύνατα»*.

—*«Τὸ πιὸ δύσκολο πρᾶγμα εἶναι τὸ νὰ ὑποφέρεις εὐγενικὰ τὴ μεταβολὴ στὸ χειρότερο»*.

—*«Εἶναι προτιμότερο νὰ δικάζεις ἐχθροὺς παρὰ φίλους. Ἂν δικάζεις φίλους, ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο θὰ σοῦ γίνει ἐχθρός. Ἂν δικάζεις ἐχθρούς, ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο θὰ γίνει φίλος σου»*.

—*«Πρέπει νὰ ἀγαπᾶς, σὰν νὰ πρόκειται νὰ μισήσεις. Διότι οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι κακοί»*.

—*«Ἀρχὴ ἄνδρα δείξει».*
—*«Τὸ γλυκύτερο πρᾶγμα στὸν ἄνθρωπο εἶναι ἡ ἐλπίδα».*
—*«Ὁ ὄχλος εἶναι ἄμυαλος «οἱ πλεῖστοι κακοί».*
—*«Πλουσιώτερος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀρκεῖται στὰ ἐλάχιστα».*

Ὁ Βίας δὲν ἦταν μόνο μεγάλος σοφός, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖος δικηγόρος. Ποτέ δὲν ἔχασε μία δίκη. Ὅποιος κάτοικος τῆς Πριήνης εἶχε συνήγορό του τὸ Βία, ἦταν σίγουρος ὅτι θὰ κέρδιζε τὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου. Μέχρι τὰ βαθιὰ του γηρατειὰ, ἐξακολουθοῦσε πάντοτε νὰ ὑπερασπίζεται θαρραλέα καὶ μὲ καλὸ ἀποτέλεσμα τοὺς συμπατριῶτες του, ποὺ ζητοῦσαν τὸ δίκιο τους. Καὶ πέθανε ἐπάνω στὶς δικηγορικὲς ἐπάλξεις. Ἦταν πολὺ γέρος καὶ ὑπερασπιζόταν κάποιο συμπολίτη του. Μόλις τέλειωσε τὸ λόγο του, ἔγειρε τὸ κεφάλι του πάνω στὸ στῆθος μιᾶς νεαρῆς ἐγγονῆς του. Μέχρι νὰ μιλήσει καὶ ὁ ἀντίδικος καὶ νὰ βγεῖ ἡ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου ὁ Βίας εἶχε ξεψυχήσει. Οἱ συμπατριῶτες του, τὸν κήδεψαν μὲ μεγάλες τιμὲς καὶ τοῦ ἔχτισαν καὶ τέμενος*.

* *Τὸ τέμενος εἶναι ἀρχαία ἑλληνικὴ λέξη καὶ σημαίνει: Ἱερὸς χῶρος.*

Βίων

Ὁ Βίων ὁ σοφός, καταγόταν ἀπὸ πολὺ ταπεινὴ οἰκογένεια, φημιζόταν δὲ γιὰ τὶς πολὺ πνευματώδεις ἀπαντήσεις του.

Κάποτε εἶχε ἐρωτευτεῖ ἕνα τρυφερὸ κοριτσάκι, ποὺ τὸν ἀπέκρουσε. Ὅταν οἱ φίλοι του τὸν κορόϊδευαν γιὰ τὴν ἐρωτική του αὐτὴ ἀποτυχία, τοὺς εἶπε:

—*«Ἕνα ἁπαλὸ τυρὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ τραβήξεις μὲ τὸ ἀγκίστρι»!*

Ὅταν τὸν ρώτησαν ποιὸς ἀγωνιᾶ περισσότερο, ὁ Βίων ἀπάντησε: *«Ἐκεῖνος ποὺ κυνηγάει τὴν πολὺ μεγάλη εὐτυχία».*

Ὅταν ρωτήθηκε ἂν πρέπει κανεὶς νὰ νυμφεύεται, ὁ Βίων ἔδωσε τὴν ἑξῆς ἀπάντηση: *«Ἐὰν γήμης αἰσχράν, ἕξεις ποινήν· ἂν δὲ καλήν, ἕξεις κοινήν»* δηλαδή, ἂν νυμφευτεῖς ἄσχημη, θὰ ὑποφέρεις, ἂν νυμφευτεῖς ὄμορφη, θὰ τὴν χαίρονται καὶ οἱ ἄλλοι.

Γιὰ τὰ γηρατειὰ ἔλεγε πὼς *«εἶναι τὸ λιμάνι ὅλων τῶν κακῶν».*

Γοργίας

Ὁ σοφιστὴς Γοργίας ἦταν ὁ φιλόσοφος ποὺ διέπρεψε στὴν ἐποχή του καὶ ἀπέκτησε φήμη, διότι κλόνισε ἀπὸ τὰ θεμέλια τὴ φιλοσοφία. Πλούτισε ὡς δάσκαλος, ὁ ὁποῖος δίδασκε ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά... διδαχθεῖ κανεὶς κάτι σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο, ἀφοῦ ἡ γνώση δὲν ὑπάρχει καὶ ἂν ὑπῆρχε δὲ θὰ μποροῦσε νὰ μεταδοθεῖ.

Ὁ Γοργίας ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους κοσμοθεωρητικούς, ποὺ ἀρνήθηκε τὴ δυνατότητα ὕπαρξης ὄχι μόνο θεωρίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ... κόσμου.

Τέλος, βάση τῆς ὅλης ἐπιστήμης του ἦταν ἡ ἀρχὴ ὅτι, ἀπὸ τὰ ὅσα βλέπουμε, ἀκοῦμε, αἰσθανόμαστε, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα ἐννοοῦμε, δὲν ὑπάρχει τίποτα ἀπολύτως, ὅτι δὲν ὑπάρχουν οὔτε *«ὄν»*, οὔτε *«μὴ ὄν»*, οὔτε καὶ τὰ δύο μαζί, οὔτε κανένα ἀπὸ αὐτὰ χωριστά.

Ὅταν ὁ σοφιστὴς Γοργίας διάβασε τὸν ὁμώνυμό του Πλατωνικὸ διάλογο, εἶπε: *«Ὡς καλῶς οἶδε Πλάτων ἰαμβίζειν»*[1], δηλαδή: *«καλούτσικα καταφέρνει ὁ Πλάτων νὰ κοροϊδεύει»* (Ἀθήναιος).

Ἀντίπαλος τοῦ Σωκράτη, ὁ Γοργίας ὁ Λεοντῖνος, ὑποστήριζε πὼς ἡ γυναίκα πρέπει νὰ εἶναι περιωρισμένη στὸ σπίτι καὶ νὰ γίνεται γνωστὴ στὴν κοινωνία ὄχι ἡ μορφή της, ἀλλὰ ἡ δόξα καὶ ἡ ἀρετή της.

1. Ἀπὸ τότε τὸ «ἰαμβίζειν» τὸ θεωροῦσαν συνώνυμο μὲ τὸ «φιλοσοφεῖν», ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἔστυβε τοὺς ἴαμβους (τὶς κοροϊδίες), ἔπρεπε νὰ εἶναι πολὺ μελετηρός. (Ἀπ' ἐδῶ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ φιλοσόφου Ἰάμβλιχου, 4ος αἰώνας π.Χ.).

Δημάρατος

Ὁ ἐξόριστος βασιλιὰς τῆς Σπάρτης Δημάρατος, ἔδωσε τὴν ἑξῆς ἀπάντηση στὸν Ξέρξη, ὅταν τὸν ρώτησε ἂν θὰ εἶναι οἱ Ἕλληνες ἱκανοὶ νὰ ἀντισταθοῦν στὴ δύναμή του: *«Οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ φτώχεια εἶναι πάντα σύντροφοι»*. (Ἡ ἀρετὴ ὅμως εἶναι ἐπίκτητη, ποὺ ἀποκτιέται μὲ τὴ σοφία καὶ μὲ νόμο δυνατό· αὐτὴν ἀσκῶντας ἡ Ἑλλάδα κατορθώνει νὰ ἀντιμάχεται τὴ φτώχεια καὶ τὴ σκλαβιά). *«Τῇ Ἑλλάδι πενίη μὲν αἰεὶ σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δ᾽ ἔπακτός ἐστι, ἀπό τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ· τῇ διαχρεωμένη ἡ Ἑλλὰς τήν τε πενίην ἐπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην»* (Ἡρόδοτος 7.102).

Τὸ νόημα τοῦ λόγου ἦταν πὼς ὁ Πέρσης βασιλιὰς ἔπρεπε νὰ στοχαστεῖ ποιὰ δύναμη κρυβόταν στὴν ἐσωτερικὴ ἐπιταγὴ ποὺ ἔνοιωθαν οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰ ἐκτελέσουν τὸ χρέος τους, καὶ τὴν εὐψυχία ποὺ ἑπομένως θὰ εὕρισκαν μέσα τους γιὰ νὰ ἀντιταχτοῦν στὴν ξένη ἐπιβουλή, ὅσος καὶ νὰ ἦταν ὁ στρατὸς ποὺ θὰ ζητοῦσε νὰ τοὺς σκλαβώσει. Ἡ ἑλληνικὴ ἀρετὴ νικᾶ καὶ τὴ φτώχεια καὶ τοῦ ξένου κατακτητῆ τὴ δεσποτεία.

Ὁ Σπαρτιάτης βασιλιὰς Δημάρατος, ὅταν ἔφυγε στὴν Περσία καὶ πῆγε στὰ ἀνάκτορα τοῦ Μεγάλου Βασιλιὰ, θαμπώθηκε ἀπὸ τὶς μεγαλόπρεπες καὶ πολυτελέστατες στολὲς τῶν παλατιανῶν. Ὁ βασιλιάς, τόσο εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή του, ὥστε τοῦ εἶπε νὰ ζητήσει ὅ,τι θέλει καὶ θὰ τὸ ἔχει. Ὁ Δημάρατος λοιπὸν ζήτησε νὰ τοῦ δώσουν νὰ φορέσει *κίδαριν*, τὸ ψηλὸ βασιλικὸ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ (τὸ

σαρίκι), καὶ νὰ μπεῖ στὶς Σάρδεις μὲ πομπή, σὰν βασιλιάς. Ἡ ἀπαίτηση αὐτὴ ἔκανε κακὴ ἐντύπωση σὲ ὅλους, ἔτσι, ποὺ ὁ Μιθροπαύστης, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ βασιλιᾶ, τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τοῦ εἶπε: *«Ἡ κίδαρις αὐτὴ ποὺ ζητᾶς δὲν ἔχει ἐγκέφαλον, διὰ νὰ καλύψει. Σύ, πρέπει νὰ ξέρεις, δὲν θὰ γίνεις Ζεύς, ἀκόμα καὶ κεραυνὸς ἂν σοῦ δοθεῖ»*. Γιὰ τὴν ἀξίωσή του αὐτή, ὁ Δημάρατος, ἔπεσε στὴ δυσμένεια τοῦ Μεγάλου Βασιλιά.

Δημήτριος ὁ Πολιορκητής

Ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής, ὁ ἔνδοξος διάδοχος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅταν ἦταν νέος, εἶχε φίλο τὸν Μιθριδάτη, τὸ γιὸ τοῦ Ἀρτοβάρζανου. Μία μέρα ὁ πατέρας του, ὁ Ἀντίγονος, ποὺ εἶχε δεῖ κάποιο κακὸ ὄνειρο, ἀποφάσισε νὰ σκοτώσει τὸ Μιθριδάτη καὶ τὸ εἶπε στὸν Δημήτριο, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ὥρκισε νὰ μὴν πεῖ τίποτα σὲ κανέναν. Ὁ Δημήτριος ποὺ ἦταν πολὺ εὐγενικὸς καὶ φιλάνθρωπος, λυπήθηκε φοβερά. Ὅταν ὁ νεαρὸς Μιθριδάτης ἦρθε καὶ τὸν βρῆκε, ὅπως συνήθως, γιὰ νὰ διασκεδάσουν μαζί, δὲν τόλμησε νὰ μιλήσει γιατὶ τὸν κρατοῦσε ὁ ὅρκος. Μηχανεύτηκε ὅμως ἕνα πολὺ ἔξυπνο τέχνασμα. Ἀπομάκρυνε σιγά-σιγά τὸν Μιθριδάτη ἀπὸ τοὺς ἄλλους φίλους τους καὶ ὅταν ἔμειναν οἱ δυό τους μόνοι, ἔγραψε μὲ τὴν αἰχμὴ τῆς λόγχης του στὸ χῶμα: *«Φύγε, Μιθριδάτη»*. Ὁ Μιθριδάτης κατάλαβε ἀμέσως περὶ τίνος πρόκειται, καὶ τὸ βράδυ τὸ ἔσκασε γιὰ τὴν Καππαδοκία.

Λέγουν ὅτι ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής, γιὰ χάρη τῆς ἐρωμένης του Λάμιας, ἔβαλε στοὺς Ἀθηναίους φόρο 250 τάλαντα, γιὰ νὰ τῆς ἀγοράσει ἀρωματικὰ λάδια καὶ καλλυντικά. Ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ κάποιος κωμικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν ὀνόμασε *«Ἑλέπολη»*.

Ὅταν ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής, ὕστερα ἀπὸ τὴ λεηλασία τῶν Μεγάρων, ρώτησε τὸ φιλόσοφο Στίλπωνα, ἂν ἔχασε τίποτα, ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Ὄχι, διότι ἡ ἀρετὴ δὲ λαφυραγωγεῖται»*.

Δημήτριος ὁ Φαληρεύς

Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς εἶχε κατακτήσει τοὺς Ἀθηναίους μὲ τὴν ἀρετή του καὶ τὴ σοφία του. Τοῦ εἶχαν στήσει ἑξήντα χάλκινους ἀνδριάντες, ἄλλους πάνω σὲ ἄλογα καὶ ἄλλους πάνω σὲ ἅρματα. Ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν πάντοτε ἄστατοι. Ἔπειτα ἀπὸ λίγα χρόνια, ὅταν ὁ Δημήτριος ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, καὶ τὸν φιλοξενοῦσαν στὴν αὐλή τους οἱ Πτολεμαῖοι, τὸν δίκασαν ἐρήμην γιὰ ἀσέβεια καὶ τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο. Ἐπειδὴ ὅμως ἔλειπε καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τοῦ δώσουν τὸ κώνειο, ξέσπασαν στοὺς ἀνδριάντες του. Τοὺς κατέστρεψαν ὅλους· ἄλλους τοὺς ἔκαναν κομμάτια καὶ ἄλλους τοὺς πέταξαν στὴ θάλασσα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνο καταδίκασαν τὸ Δημήτριο τὸ Φαληρέα σὲ θάνατο, ἀλλὰ δίκασαν καὶ τὸν περίφημο κωμωδιογράφο Μένανδρο ἐπειδὴ ἦταν φίλος τοῦ Δημητρίου. Ἀσφαλῶς ὁ Μένανδρος δὲν εἶχε φανταστεῖ τέτοια κωμωδία, σὰν αὐτὴ ποὺ τοῦ σκάρωσαν στὸ ἀκροατήριο τοῦ δικαστηρίου οἱ περίεργοι συμπατριῶτες του. Εὐτυχῶς μεσολάβησαν ἔγκαιρα οἱ θαυμαστές του, καὶ ὁ Μένανδρος σώθηκε ἀπὸ τὴν καταδίκη.

Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἔλεγε ὅτι οἱ νέοι στὸ σπίτι πρέπει νὰ σέβονται τοὺς γονεῖς τους, στὸ δρόμο ἐκείνους ποὺ συναντοῦν καὶ στὴ μοναξιὰ τὸν ἑαυτό τους.

Ἐπιγραμματικὴ εἶναι καὶ ἡ φράση ποὺ εἶπε ὁ Δημήτριος γιὰ τοὺς φίλους:

—*«Οἱ φίλοι, στὴν εὐτυχία σου δὲν ξεκολλᾶνε ἀπὸ κοντά σου. Πρέπει νὰ τοὺς παρακαλέσεις γιὰ νὰ φύγουν. Στὴ δυστυχία σου, φεύγουν αὐτομάτως».*

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, κανεὶς δὲν πῆρε μεγαλύτερη δόξα ἀπὸ τὸ Δημήτριο τὸ Φαληρέα, ποὺ κυβέρνησε τὴν Ἀθήνα μία δεκαετία. Τοῦ ἄξιζαν ἄραγε αὐτὲς οἱ τιμὲς ἢ ἦταν δημιουργήματα τῆς ἀχαλίνωτης ματαιοδοξίας του; Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὸν θαύμαζαν ὡς ρήτορα καὶ μάγευε τοὺς Ἀθηναίους μὲ τοὺς λόγους του καὶ τὸ παράστημά του, γι' αὐτὸ καὶ ὁ λαὸς τὸν ἔλεγε *«χαριτοβλέφαρο»*, ἀλλὰ τόσες τιμὲς ἦταν κάτι τὸ πρωτάκουστο, γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀρχαῖοι τὸν κατακρίνουν ὅτι ἦταν πολὺ φιλόδοξος.

Γενικά, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦταν ἀφιλόδοξοι καὶ δὲν ἤθελαν τὶς μεγάλες τιμές, ἔτσι μὲ τὴ σειρά τους δὲν ἀνέχονταν καὶ τοὺς φιλόδοξους. Οἱ τιμὲς ὅμως τῆς πολιτείας ξεχώριζαν, τὶς θεωροῦσαν τιμητικές, γι' αὐτὸ τόσο ὁ Πλάτων, ὅσο καὶ ὁ Δημοσθένης ἐκθείαζαν τὴ δημόσια ἀναγνώριση, ἀλλὰ μὲ τὸν ὅρο νὰ βγαίνει ἀπὸ μία πραγματικὴ ἀξία καὶ ὄχι νὰ τὴν ἐπιβάλει κανεὶς προσωπικὰ ἢ δημαγωγικά.

Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, ἂν καὶ ἦταν φιλόμουσος καὶ ἔκανε πολλὰ καλὰ στοὺς Ἀθηναίους (αὔξησε τὰ ἔσοδα τοῦ Δήμου, ἔκανε πολλὰ μνημεῖα), αὐτοὶ τὸν μίσησαν γιατὶ ἦταν τρομερὰ φιλόδοξος καὶ ὅταν ἔπεσε, καὶ τοῦ ἔσπασαν τὰ ἀγάλματά του, ἔβαζαν συμβολικὰ φαρμάκι στὸ στόμα τους καὶ ἔγραφαν πάνω στὰ βάθρα τὴ λέξη *«ἀνομία»*, δηλαδὴ ὅτι ἦταν παράνομος καὶ ὅτι ὅλες οἱ στῆλες στήθηκαν χωρὶς νὰ ἔχει καμμία ἀξία.

Ποιὸ ὅμως ἦταν τὸ τέλος τοῦ φιλόδοξου καὶ σοφοῦ ἄρχοντα Φαληρέα; Πέθανε στὸν ὕπνο του δαγκωμένος ἀπὸ ἕνα φίδι. Καὶ τὸ οἰκτρὸ τέλος του τὸ ἔγραψαν μὲ ἐπίγραμμα πάνω στὸν τάφο του. Πολλοὶ ἀρχαῖοι πίστευαν πὼς τὸ

φίδι πού τὸν δάγκωσε τὸ ἔβαλαν οἱ ἐχθροί του, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι βέβαιο, μᾶλλον πρόκειται γιὰ τυχαῖο γεγονός.

Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἀνήκει στὴ σειρὰ τῶν ἀρχαίων πολιτικῶν, οἱ ὁποῖοι παρὰ τὶς πρακτικὲς ἀσχολίες τους, καλλιεργοῦσαν μὲ πολὺ ζῆλο τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίηση. Ἦταν ἱστορικός, ἔγραψε φιλοσοφικὲς πραγματεῖες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ μία γιὰ τὴ δημαγωγία, ὁ δὲ Διογένης ὁ Λαέρτιος τὸν τοποθετεῖ μεταξὺ τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητας, ἂν καὶ οἱ θανάσιμοι ἐχθροί του τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι τὰ φιλοσοφικά του ἔργα ἔβαζε ἄλλους καὶ τὰ ἔγραφαν.

Ὅταν ζοῦσε ἀκόμα ὁ Φαληρεὺς καὶ τὸν πληροφόρησαν ὅτι μερικοὶ Ἀθηναῖοι καταστρέφουν μὲ πάθος τοὺς ἀνδριάντες του, κούνησε τὸ κεφάλι του μὲ ἀλαζονεία καὶ εἶπε: *«Κατέστρεψαν τοὺς ἀνδριάντες, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴν ἀρετή, γιὰ τὴν ὁποία τοὺς ἔκαναν»*, δηλαδὴ ἤθελε νὰ πεῖ ὅτι ἡ ἀξία του μένει χωρὶς κἂν νὰ τὴν πειράξουν οἱ ἐχθροί του. Ὁ χρόνος ὅμως, ὁ ἀδυσώπητος κριτής, δὲν τὴ σεβάστηκε καὶ αὐτὴν καὶ τὴν παρέσυρε στὴν ἄβυσσο, μαζὶ μὲ τὶς δόξες καὶ τὰ λογοτεχνικά του ἔργα.

Δημόκριτος

Ὁ Δημόκριτος θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς ἀτομικῆς θεωρίας. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἡ φήμη του αὐτὴ βγῆκε ἀπὸ τὴν *«προπαγάνδα»*, ποὺ τοῦ ἔκανε ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Λουκρήτιος. Οἱ σχετικὲς θεωρίες τοῦ Δημόκριτου, λένε πολλοὶ πώς, ἅμα ἐξετασθοῦν πιὸ λεπτομερειακὰ θὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι εἶναι τουλάχιστον ἀσαφεῖς. Ἡ θεωρία του μπορεῖ νὰ συνοψιστεῖ μὲ τὶς ἑξῆς λίγες λέξεις: Ὑποθέτει ὅτι ὑπάρχει ἕνα χωρίς ὅρια (ἄπειρον) διάστημα, γεμᾶτο ἀπὸ *«ἄτομα»*, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν τάση νὰ κατευθύνονται ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ ἐπάνω.

Ἄλλοι ὅμως ἐπιστήμονες ἰσχυρίζονται ὅτι πραγματικὸς πατέρας τῆς ἀτομικῆς θεωρίας εἶναι ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τὶς Κλαζομενές, ποὺ πρῶτος διατύπωσε τὴν παρακάτω θεωρία: *«Ὑπάρχει μία ὕλη ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐλάχιστα σώματα, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ διαιρεθοῦν-χωριστοῦν (ἄτομα), ποὺ διαφέρουν μεταξύ τους στὸ βάρος καὶ τὰ ὁποῖα* —λόγω αὐτῆς τῆς διαφορᾶς τοῦ βάρους τους— *σχηματίζουν μὲ τὴν περιστροφική τους κίνηση τοὺς πυρῆνες στοιχειωδῶν σφαιρῶν»*.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀγαποῦσαν πολὺ τὸ μέλι. Συχνὰ τὸ ἀνακάτευαν μὲ γάλα καὶ θεωροῦσαν τὸ μεῖγμα αὐτὸ ὡραιότατο ποτό. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦσαν τὸ μέλι γιὰ νὰ παρασκευάσουν καὶ ἄλλα ποτά.

Ὁ Ἱπποκράτης λέει ὅτι τὸ μέλι ὀμορφαίνει τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου καὶ ὅτι εἶναι πολὺ ὠφέλιμο καὶ σὲ ὑγιεῖς καὶ σὲ ἀρρώστους. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο οἱ ἀθλητές, προτοῦ

νὰ λάβουν μέρος στοὺς ἀγῶνες, ἔτρωγαν μέλι, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλόσοφοι τὸ ἔτρωγαν πάρα πολύ. Ὁ Δημόκριτος, ὅταν τὸν ρώτησαν μὲ τὶ τρόπο μπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς πάντοτε ὑγιής, ἀπάντησε ὅτι θὰ εἶναι πάντοτε ὑγιὴς, ἂν βρέχει τὰ μέσα του μὲ μέλι καὶ τὰ ἔξω τοῦ σώματός του μὲ λάδι.

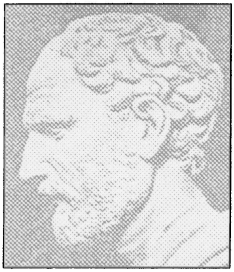
Ὁ Δημόκριτος, ὅταν γέρασε καὶ κατάλαβε ὅτι ἔρχεται τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἄρχισε νὰ τρώει ὅλο καὶ πιὸ λίγο. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ μέρα τοῦ θανάτου του, ποὺ τὴν εἶχε ἀκριβῶς προμαντέψει, ἔτυχε νὰ πέσει μὲ τὴ γιορτὴ τῶν θεσμοφορίων, οἱ συγγένισσές του τὸν παρακάλεσαν νὰ μὴ πεθάνει τὴ μέρα τῆς γιορτῆς, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ διασκεδάσουν καὶ αὐτές. Ὁ Δημόκριτος, θέλοντας νὰ τοὺς κάνει τὸ χατίρι, τοὺς εἶπε νὰ βάλουν κοντὰ του ἕνα δοχεῖο μὲ μέλι, γιὰ νὰ ζήσει μερικὲς μέρες ἀκόμα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν προκατειλημμένοι μὲ καθετὶ ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα, τὴν πατρίδα δηλαδὴ τοῦ Δημόκριτου. Καὶ ὅπως λέει ὁ Δημόκριτος: *«Ὅταν ἦρθα στὴν Ἀθήνα κανεὶς δὲν μὲ γνώρισε»*, *«Ἦλθον, εἰς Ἀθήνας καὶ οὔτις μὲ ἔγνωκεν»*.

Ὅταν γύρισε στὴν πατρίδα του, ὅπως μᾶς λέει ὁ Ἀντισθένης, ἔζησε ταπεινότατα, τρεφόμενος ὡς παράσιτος ἀπὸ τὸν ἀδελφό του Δαμάσσο. Ὅταν πέθανε, ἔγινε δημόσιος ἔρανος γιὰ νὰ τὸν θάψουν. Ἡ πράξη αὐτή, χαρακτηρίστηκε, κατ' εὐφημισμόν, ὡς *«κηδεία δημοσίᾳ δαπάνῃ»*. Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι μετὰ θάνατον ὁ Δημόκριτος γνώρισε *«ἔνθεον δόξαν»*.

Ὁ Δημόκριτος ἔκανε τὸν Πρωταγόρα μαθητή του, ὅταν τὸν εἶδε νὰ ἔχει δέσει μὲ μεγάλη ἐπιδεξιότητα ἕνα δέμα ἀπὸ ξύλα: *«Καὶ πρῶτος τὴν καλουμένην τύλην, ἐφ' ἧς τὰ φορτία βαστάζουσιν εὗρεν... φορμοφόρος γὰρ ἦν καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρθη πρὸς Δημόκριτον ξύλα δεδεκῶς ὀφθείς»*. (Καὶ πρῶτος

ἐφεῦρε τὴν *«τύλην»* πάνω στὴν ὁποία βάζουν τὰ φορτία· διότι ἦταν (ὁ Πρωταγόρας) ἀχθοφόρος καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἦρθε στὸν Δημόκριτο, διότι ὁ Δημόκριτος τὸν εἶδε νὰ ἔχει δέσει μὲ δεξιότητα ἕνα δέμα ξύλα).

Δημοσθένης

Στὶς ἀρχὲς τῆς ρητορικῆς του σταδιοδρομίας ὁ Δημοσθένης, μία μέρα, ὕστερα ἀπὸ κάποια ἀποτυχία του, ἔφυγε ἀπὸ τὸ σπίτι μὲ σκυμένο τὸ κεφάλι, περίλυπος. Στὸ κατόπι του τὸν πῆρε ὁ Σάτυρος ὁ ὑποκριτὴς (ἠθοποιός), ποὺ ἦταν σχετικός του καὶ γείτονάς του. Ὁπότε μπῆκαν στὸ σπίτι τοῦ Σάτυρου καὶ τότε ὁ Δημοσθένης ἄρχισε νὰ χτυπιέται παραπονούμενος ὅτι, ἐνῶ ἦταν ὁ πιὸ φιλόπονος ἀπὸ ὅλους τοὺς ρήτορες, καὶ σχεδὸν ἐξήντλησε στοὺς λόγους του τὴ δύναμη τοῦ σώματός του, δὲν εὐχαριστιόταν τὸ κοινὸ ποὺ τὸν ἄκουγε, ἀλλὰ ἀκούγονταν ἄνθρωποι ναῦτες, ἀγράμματοι, ποὺ βρίσκονταν σὲ κραιπάλη.

Καὶ ὁ Σάτυρος τότε τοῦ εἶπε:

—*«Ἀλήθεια λές, Δημοσθένη. Ἀλλὰ ἐγὼ γρήγορα θὰ γιατρέψω τὴν αἰτία, ἂν θελήσεις νὰ μοῦ ἀπαγγείλεις μία περικοπὴ τοῦ Εὐριπίδη ἢ τοῦ Σοφοκλῆ».*

Καὶ ὁ Δημοσθένης ἀπήγγειλε. Ὅταν τελείωσε, ὁ Σάτυρος ἐπανέλαβε τὸ ἴδιο κομμάτι μὲ τὴν τέχνη τοῦ ἠθοποιοῦ-ὑποκριτὴ ποὺ κατεῖχε, ἔτσι ὥστε νὰ καταλάβει τὴ διαφορὰ καὶ ὁ Δημοσθένης.

Ἀφοῦ, λοιπόν, πείστηκε πόση μεγάλη χάρη καὶ πόσο στολισμὸ προσθέτει μία καλὴ ἀπαγγελία, τοῦ εἶπε πὼς ὅλα θὰ πήγαιναν καλὰ ἂν καὶ αὐτὸς προσέθετε στοὺς λόγους του λίγη ὑποκριτική.

Ἀπὸ τότε ἔχτισε ἕνα ὑπόγειο μελετητήριο γιὰ νὰ κάνει ἄσκηση ὑποκριτικῆς, ποὺ θὰ πλαισίωνε τοὺς λόγους του.

Ὁ Δημοσθένης ἦταν αὐτοδίδακτος, ἂν καὶ μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἦταν μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτη. Ἄλλοι, ὅτι ἔμαθε τὴ ρητορικὴ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη. Ἀλλά, ὅπως φαίνεται, τίποτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν ἀλήθεια. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς διακήρυξε τὴ μόνη ἀλήθεια μὲ μία ἐπιγραμματική του φράση ποὺ ἔμεινε ἱστορική: *«Τοιοῦτος ἀνὴρ παρήγαγεν αὐτὸς ἑαυτόν»*. Δηλαδή, ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος δὲν εἶναι προϊὸν ξένης διδασκαλίας, ὁ ἴδιος δίδαξε τὸν ἑαυτό του, εἶναι αὐτοδημιούργητος.

Καθὼς μᾶς ἀφηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ὁ Δημοσθένης ἦταν ἀδύνατος καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴ φωνὴ καὶ ὑπέφερε ἀπὸ δύσπνοια. Γιὰ νὰ διορθώσει αὐτές του τὶς ἀτέλειες, σηκωνόταν πρωί, ἀνέβαινε τρέχοντας τοὺς λόφους καὶ μετὰ κατέβαινε στὴν παραλία καὶ ἀπήγγελε, γιὰ νὰ μάθει νὰ ἀντιστέκεται καὶ νὰ δαμάζει ἕναν φοβερώτερο ἀντίπαλο καὶ ἀπὸ τὸ σάλο τῶν κυμάτων τῆς θάλασσας, τὶς κινήσεις, τὶς φωνὲς καὶ τὴν ἀγανάκτηση τοῦ ἄγριου λαοῦ.

Ἕνα ἀνέκδοτο ἀναφέρει ὅτι ὁ Δημοσθένης συνήθιζε νὰ λαλεῖ, νὰ μιλάει, ἔχοντας στὸ στόμα τοῦ βοτσαλάκια γιὰ νὰ ὑπερνικήσει ἕνα φυσικό ἐλάττωμα στὴν ἄρθρωσή του καὶ ἀκόμη πήγαινε στὸ σπίτι του καὶ ἔβαζε στὸ ταβάνι τῆς κάμαράς του δύο σπαθιά, ποὺ ἀκουμποῦσαν τοὺς ὤμους του. Κι αὐτὸ τὸ ἔκανε γιατὶ εἶχε τὸ ἐλάττωμα νὰ κουνάει τοὺς ὤμους του πρὸς τὰ ἐπάνω πότε τὸν ἕνα καὶ πότε τὸν ἄλλον. Ἔτσι, τρυπιόταν μὲ τὰ σπαθιὰ καὶ σιγὰ - σιγὰ κατόρθωσε νὰ κόψει τὸ ἐλάττωμά του αὐτό.

Ὁ Κικέρων μᾶς λέει ὅτι ὁ Δημοσθένης ἀπὸ κάποια φυσικὴ ἀτέλεια, δὲν μποροῦσε νὰ προφέρει τὴ λέξη... ρήτωρ. Καὶ ἡ ἄσκησή του πάνω σὲ αὐτὸ ἦταν ἡ φράση: *«ὁ ρήτωρ ρερητόρευε τὰ ρερητορευμένα ρῶ»*.

Ὁ Πυθέας (δημαγωγὸς καὶ ρήτορας ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένη), ἀλλὰ καὶ ἄλλοι δημαγωγοί, τὸν πείραζαν χλευα-

στικὰ λέγοντάς του ὅτι οἱ σκέψεις του μύριζαν φιτίλια. Καὶ ὁ Δημοσθένης τοὺς ἀπαντοῦσε πικρά:

—*«Ναί, ἀλλὰ ὁ λύχνος μου καὶ ὁ λύχνος σου, Πυθέα, δὲν φωτίζουν τὰ αὐτά»!*

Ὁ Δημοσθένης, πρὶν ἀρχίσει νὰ ρητορεύει, εἶχε διορθώσει τὰ σωματικά του ἐλαττώματα μὲ ἀσκήσεις, ὅπως μᾶς ἱστορεῖ ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, λέγοντας ὅτι τὸ ἄκουσε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Δημοσθένη ὅταν ἦταν γέρος.

Κατόρθωσε, δηλαδή, νὰ ἐξαλείψει τὴν ἀσάφεια τοῦ λόγου καὶ τὸ τραύλισμα τῆς γλώσσας του, βάζοντας λιθάρια μέσα στὸ στόμα του.

Γύμναζε τὴ φωνή του ἀνεβοκατεβαίνοντας, τρέχοντας καὶ πότε μιλοῦσε γρήγορα καὶ πότε σιγανὰ ἢ ἀργά. Στὸ σπίτι του εἶχε ἕνα μεγάλο καθρέφτη, ποὺ μελετοῦσε ὄρθιος μπροστὰ σὲ αὐτόν.

Μία τέτοια στιγμὴ μπῆκε κάποιος μέσα στὸ μελετητήριό του, ποὺ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ Δημοσθένη, ἐπειδὴ κάποιος τὸν εἶχε χτυπήσει.

—*«Ἀλλὰ ἐσύ, τοῦ εἶπε ὁ Δημοσθένης, δὲν ἔπαθες τίποτα»!*

Τότε ὁ ἄνθρωπος ὕψωσε τὸν τόνο τῆς φωνῆς του καὶ φώναξε:

—*«Ἐγώ, ὦ Δημοσθένη, δὲν ἔπαθα τίποτα»;*

—*«Μὰ τὸν Δία,* ἀποκρίθηκε τότε ὁ Δημοσθένης, *τώρα μάλιστα ἀκούω φωνὴ ἑνὸς ποὺ πράγματι ἀδικήθηκε καὶ ἔπαθε»!*

Κάποτε ὁ Δημοσθένης ἔπιασε ἕναν κλέφτη ποὺ τοῦ ἔλεγε: *«Δὲν ἤξερα πὼς ἦταν δικά σου».*

—*«Ναί!* τοῦ ἀπάντησε ὁ Δημοσθένης, *ἀλλὰ ὅτι δὲν ἦταν καὶ δικά σου, δὲν τὸ ἤξερες»;*

Μεταξὺ τῶν ἐραστῶν τῆς Λαΐδας τῆς ἑταίρας, ἦταν καὶ ὁ ρήτορας Δημοσθένης, πού, παρακινούμενος ἀπὸ τοὺς φίλους του νὰ πιάσει σχέσεις μὲ τὴ Λαΐδα, εἶπε τὸ περίφη-

μο: *«Οὐκ ὠνοῦμαι ἐγώ χιλίων* (κατ' ἄλλους δεκασχιλίων) *δραχμῶν μίαν μεταμέλειαν»*, δηλαδή, δὲν ἐννοῶ νὰ πληρώσω τόσες δραχμὲς γιὰ νὰ ἀγοράσω μία μεταμέλεια. Ὅπως ὅμως βεβαιώνουν οἱ ἱστορικοί τῆς ἐποχῆς, τὴν ἀγόρασε ἀληθινὰ ἢ ἀπὸ κακεντρέχεια.

Οἱ κόθορνοι, τὰ παπούτσια τῶν τραγικῶν ὑποκριτῶν, ἦταν φτιαγμένα μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ μπαίνουν καὶ στὰ δύο πόδια, ἐνῶ τὰ συνηθισμένα πέδιλα ἦταν καμωμένα ὅπως τὰ σημερινὰ παπούτσια, ἕνα γιὰ κάθε πόδι. Ὅταν ὁ Αἰσχίνης ἄλλαξε ἀπότομα πολιτική, καὶ ἐνῶ πρῶτα ἦταν ἐναντίον τοῦ Φίλιππου τῆς Μακεδονίας, ἔγινε ξαφνικὰ φλογερὸς καὶ φανατικὸς ὀπαδός του, ὁ Δημοσθένης εἶπε:

— *«Αἰσχίνης εὐμεταβολώτερος κοθόρνου»* (προσαρμόζεται δηλαδὴ πιὸ εὔκολα καὶ ἀπὸ τὸν κόθορνο).

Ὅταν ὁ Δημοσθένης ἄκουσε πὼς δολοφονήθηκε ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας, παρ' ὅτι θρηνοῦσε τὴν κόρη του, ὁ χαροκαμένος, ποὺ εἶχε πρὶν λίγο πεθάνει, ντύνεται μὲ ὁλόασπρα ροῦχα, παίρνει μαζί του ὀργανοπαῖκτες, καὶ μπροστὰ αὐτὸς διασχίζει τὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν, γιὰ νὰ ἀναγγείλει, πρῶτος, τό *«εὐαγγέλιο»* στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Μισεῖ τόσο τοὺς Μακεδόνες, ὥστε ζητάει νὰ ἀπονεμηθεῖ στεφάνι στὸ δολοφόνο, καὶ μάταια προσπαθεῖ ὁ Φωκίων νὰ ἐξηγήσει πὼς ἡ πρόταση τοῦ Δημοσθένη εἶναι παραφροσύνη.

Ὅταν ὁ Δημοσθένης τοὺς συμβούλευε νὰ ἑτοιμαστοῦν ἐγκαίρως γιὰ τὸν πόλεμο ἀντὶ νὰ ξοδεύουν τὰ δημόσια χρήματα γιὰ νὰ διασκεδάζουν, στοὺς Ὀλυνθιακοὺς Α' 20, τοὺς εἶπε: *«Δεῖ δὴ χρημάτων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων»*, χρειάζονται δηλαδὴ χρήματα, καὶ χωρὶς αὐτὰ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἀπὸ ὅσα πρέπει.

Κάποιος δημαγωγός, ὅταν ρωτήθηκε πῶς τοῦ φαίνονται οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένη, ἀπάντησε: *«Ὄζειν ἐλλυχνίων»*, δηλαδή, μυρίζουν φιτίλι λυχναριοῦ, (Πλούταρχος, Δημοσθένης Θ΄), πώς τοὺς λόγους του ὁ Δημοσθένης τοὺς δουλεύει πολλὲς ὧρες τὴ νύχτα, καὶ γι' αὐτὸ εἶχαν πάρει τὴ μυρωδιὰ τοῦ λυχναριοῦ.

Ὁ Δημοσθένης ἔζησε περιβεβλημένος μὲ δόξα. Ἀλλὰ στὸ τέλος τῆς ζωῆς του δοκίμασε καὶ αὐτὸς τὸ πικρὸ ποτήρι τῆς ἀχαριστίας.

Στὴ μάχη τῆς Χαιρώνειας, ὅταν ἔφυγαν ἀπὸ τὸ στρατόπεδο οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι, ἔφυγε καὶ ὁ Δημοσθένης, ὅπως ἦταν πολὺ φυσικό. Κι ἂν ἔμενε δὲ θὰ πρόσφερε τίποτα. Ἀπεναντίας μάλιστα, μὲ τὴν αἰχμαλωσία του, ἡ νίκη τοῦ Φίλιππου θὰ γινόταν λαμπρότερη καὶ πληρέστερη ἡ καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων. Ἐν τούτοις, ἡ ἀδυσώπητη κακεντρέχεια τῶν ἐχθρῶν του τὸν κατηγόρησε γιὰ λιποτάκτη. Τὸν κατηγόρησαν καὶ γιὰ δωροδοκία. Ὅταν κυριεύτηκε ἡ Ἀθήνα, ὁ Δημοσθένης καταδικάστηκε σὲ θάνατο καὶ κατέφυγε στὸ ναὸ τοῦ Ποσειδῶνα, στὸν Πόρο, ὅπου καὶ δηλητηριάστηκε μόνος του τὴ στιγμὴ ποὺ τὸν συνελάμβαναν οἱ στρατιῶτες τοῦ Ἀντίπατρου. Προτοῦ αὐτοκτονήσει εἶχε πληροφορηθεῖ ὅτι μεταξὺ ἐκείνων ποὺ τὸν κατεδιώκαν ἦταν καὶ μερικοὶ πρώην φίλοι του, ποὺ ἤθελαν νὰ φανοῦν ἀρεστοὶ στὸ βασιλιὰ τῶν Μακεδόνων. Ὁ Δημοσθένης εἶπε: *«Ἔπρεπε νὰ τὸ περιμένω. Κάτω ἀπὸ τὸ κάθε λιθάρι κοιμᾶται καὶ ἀπὸ ἕνας σκορπιός»* (*«ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπιὸς εὕδει»*).

Δημῶναξ

Ὁ Δημῶναξ βρισκόταν κάποτε στὴν Ἀθήνα καὶ ἄκουσε, πώς, σύμφωνα μὲ μία διαταγή, δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ παίρνουν μέρος στὴ γιορτὴ τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων οἱ βάρβαροι. Τότε ρώτησε δημόσια τοὺς Ἀθηναίους, γιατὶ ἀποκλείονται οἱ βάρβαροι ἀπὸ τὴ γιορτὴ καὶ μάλιστα ἐνῶ ὁ Εὔμολπος, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ βάρβαρος, ἵδρυσε τὴν τελετὴ τῶν Μυστηρίων;

Ὅταν κάποτε ὁ σοφιστὴς Σιδώνιος, ποὺ εἶχε καλὴ φήμη στὴν Ἀθήνα, ἐπαινοῦσε πάρα πολὺ τὸν ἑαυτό του, ἰσχυριζόμενος πὼς γνωρίζει ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ ἐνῶ ἔλεγε: *«Ἐὰν μὲ προσκαλέσει ὁ Ἀριστοτέλης στὸ Λύκειο, θὰ τὸν ἀκολουθήσω· ἐὰν μὲ καλέσει ὁ Πλάτων στὴν Ἀκαδημία, θὰ πάω ἐκεῖ· ἐὰν μὲ προσκαλεῖ ὁ Ζήνων θὰ περνῶ τὸν καιρό μου στὴν Ποικίλη Στοά· ἐὰν μὲ καλεῖ ὁ Πυθαγόρας δὲν θὰ βγάλω μιλιά»*, (ὁ Πυθαγόρας ἐπέβαλλε στοὺς μαθητές του μακροχρόνια σιωπή), τότε, λοιπόν, σηκώθηκε ἀπὸ τὸ ἀκροατήριο ὁ Δημῶναξ καὶ ἀφοῦ τὸν προσφώνησε μὲ τὸ ὄνομά του, τοῦ εἶπε: *«Φίλε μου, σὲ προσκαλεῖ ὁ Πυθαγόρας»*.

Ὁ Μεγάλος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς θρηνοῦσε γιὰ τὸν Πολυδεύκη ποὺ πέθανε πρόωρα καὶ πρόσταξε νὰ τοῦ ἑτοιμάσουν ἕνα ἁμάξι καὶ τὰ ἄλογα νὰ στέκουν ἐκεῖ κοντά, γιὰ νὰ πάει νὰ ἑτοιμάσει ἕνα δεῖπνο. Ὁ Κύπριος φιλόσοφος Δημῶναξ, τὸν πλησίασε καὶ τοῦ εἶπε: *«Σοῦ φέρνω ἕνα γράμμα ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη»*. Ἐκεῖνος εὐχαριστήθηκε καὶ νόμισε

πὼς καὶ αὐτὸς συμπάσχει μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους γιὰ τὸ πάθημά του, καὶ ρώτησε: *«Ποίαν ἀξίωσιν ἔχει, ὦ Δημῶναξ, ὁ Πολυδεύκης;»*. *«Παραπονιέται»*, ἀποκρίθηκε, *«γιατὶ δὲν πᾶς καὶ ἐσὺ πρὸς αὐτόν»*.

Ὁ Περεγρῖνος, ὁ κυνικὸς φιλόσοφος ποὺ ὀνομαζόταν καὶ Πρωτεύς, κάποτε παρατήρησε τὸν Δημώνακτα, γιατὶ δῆθεν περιγελοῦσε καὶ κορόιδευε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦ ἔλεγε: *«Ὦ Δημῶναξ, δὲν φέρεσαι σὰν κυνικὸς φιλόσοφος»*. Κι ἐκεῖνος τοῦ ἀποκρίθηκε: *«Περεγρῖνε, ἐσὺ δὲν φέρεσαι σὰν ἄνθρωπος»*.

Κάποιος ρώτησε τὸν Δημώνακτα ἂν νομίζει πὼς ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη καὶ ἐκεῖνος ἔδωσε αὐτὴ τὴν ἀπόκριση: *«Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη, ἀλλὰ ὅπως ὅλα»*.

Στὸν Δημώνακτα, ποὺ σκόπευε κάποτε νὰ ταξιδέψει μὲ καιρὸ φουρτουνιασμένο, εἶπε ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους του: *«Δὲ φοβᾶσαι, μήπως ἅμα ἀναποδογυρίσει τὸ πλοῖο, φαγωθεῖς ἀπὸ τὰ ψάρια;»*. Καὶ τοῦ ἀπάντησε: *«Θὰ ἤμουν ἀχάριστος ἂν διστάσω νὰ καταφαγωθῶ ἀπὸ τὰ ψάρια, ἐνῶ ἐγὼ ὡς τώρα ἔχω φάει τόσα πολλὰ ἀπὸ αὐτά»*.

Ὁ Δημῶναξ πῆγε κάποτε σὲ κάποιον, ποὺ πενθοῦσε τὸ παιδί του καὶ εἶχε κλειστεῖ μέσα σὲ ἕνα σκοτεινὸ ὑπόγειο καὶ τοῦ εἶπε πὼς εἶναι μάγος καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ φέρει στὸν ἐπάνω κόσμο τὴν εἰκόνα τοῦ γιοῦ του, ἂν τοῦ ὀνόμαζε τρεῖς μόνο ἀνθρώπους, ποὺ δὲν θὰ εἶχαν πενθήσει ποτέ τους γιὰ θάνατο. Ἐνῶ ἐκεῖνος δίσταζε καὶ ἀποροῦσε —γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ θυμηθεῖ ἕναν τέτοιον ἄνθρωπο— ὁ Δημῶναξ τοῦ εἶπε: *«Ἔπειτα, γελοῖε, νομίζεις πὼς ἐσὺ μόνο ὑποφέρεις καὶ δὲ βλέπεις πὼς δὲν ὑπάρχει κανένας ἄνθρωπος στὸν κόσμο, ποὺ νὰ μὴν ἔχει πενθήσει»;*

Ὁ Δημῶναξ περιγελοῦσε καὶ ἐκείνους, ποὺ στὴ συζήτηση μεταχειρίζονταν λέξεις πολὺ ἀρχαῖες καὶ ξένες. Σὲ ἕναν λοιπόν, ποὺ ρωτήθηκε ἀπὸ αὐτὸν γιὰ κάποιο ζήτημα καὶ ἀποκρίθηκε στὴν πολὺ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτο εἶπε: *«Ἐγώ, φίλε μου, σὲ ρώτησα τώρα, ἐσὺ ὅμως μοῦ ἀποκρίνεσαι σὰν νὰ ζοῦμε στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀγαμέμνονα».*

Κάποιον κακὸ ρήτορα ὁ Δημῶναξ τὸν συμβούλευε νὰ ἀσκεῖται καὶ νὰ γυμνάζεται καὶ ἐκεῖνος τοῦ εἶπε: *«Πάντοτε αὐτὸ τὸ λέω στὸν ἑαυτό μου». «Καλὰ κάνεις»,* τοῦ εἶπε ὁ φιλόσοφος, *«τὸν μεταχειρίζεσαι ὡς ἀνόητο ἀκροατή».*

Ὅταν κάποτε ὁ Δημῶναξ εἶδε ἕνα μάντη νὰ δίνει μαντεύματα μὲ πληρωμή, τοῦ εἶπε: *«Δὲν βλέπω γιὰ ποιὸ σκοπὸ ζητᾶς νὰ παίρνεις μισθό· γιατὶ ἂν ζητᾶς μισθὸ ἐνῶ ἔχεις τὴ δύναμη νὰ ἀλλάξεις κάτι τι ἀπὸ τὰ πεπρωμένα, ζητὰς λίγα ἀπὸ ὅ,τι θὰ ζητοῦσες· ἐὰν ὅμως ὅλα θὰ γίνουν σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ποιὰ ἀξία ἔχει ἡ μαντική σου»;*

Κάποτε, ἕνας Ρωμαῖος γέρος καὶ μεγαλόσωμος, ἔδειξε στὸν Δημώνακτα μία ζωγραφισμένη μάχη, ποὺ τὴν ἔκανε μὲ ὅπλα ἐναντίον ἑνὸς πασσάλου, καὶ τὸν ρώτησε: *«Πῶς σοῦ φαίνεται πὼς ἔχω κάνει τὴ μάχη;». «Ὡραία, εἶπε, ἐὰν ἔχεις τὸν ἀνταγωνιστὴ ξύλινο».*

Μᾶς λέει ὁ Λουκιανὸς γιὰ τὸ Δημώνακτα:

«Τώρα θὰ ἀναφέρω μερικὰ ἀπὸ ὅσα εἶπε εὔστοχα καὶ εὐφυῆ· καὶ νομίζω σωστὸ νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὸν Φαβωρίνο (Κέλτος σοφιστής) *καὶ στὰ ὅσα εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Δημώνακτας».*

Ὅταν ὁ σοφιστὴς ἐκεῖνος ἔμαθε ἀπὸ ἄλλον ὅτι ὁ Δημῶναξ εἰρωνευόταν (ἔσκωπτε) τὶς ὁμιλίες του καὶ μάλιστα τὶς μελωδίες, τὶς ὁποῖες παρενέβαλε σὲ αὐτές, καὶ τὸν κατηγοροῦσε ὡς θηλυπρεπῆ καὶ ἀνάρμοστο στὴ φιλοσοφία, πῆγε στὸ Δημώνακτα καὶ τοῦ εἶπε: *«Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος*

χλεύαζε τοὺς λόγους μου; Ἄνθρωπος, τοῦ ἀπάντησε ὁ Δημῶναξ, *«τοῦ ὁποίου τὰ ἀφτιὰ δὲν ἀπατῶνται»*.

Μὲ ἐπιμονὴ καὶ πάλι ὁ σοφιστὴς ξαναρωτᾶ τὸν Δημώνακτα: *«Ποιὰ ἐφόδια ἔχεις, σὺ ὁ ἀστεῖος ποὺ λὲς ὅτι εἶσαι φιλόσοφος;» «Ὄρχεις»*, ἀπάντησε ὁ Δημῶναξ. Καὶ γιὰ τρίτη φορὰ τὸν ξαναρωτᾶ: *«Ποιὸ φιλοσοφικὸ σύστημα προτιμᾶς;»* Κι ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε: *«Ποιὸς σοῦ εἶπε ὅτι φιλοσοφῶ;»* Καὶ καθὼς ἀπομακρυνόταν γέλασε δυνατά. Τὸν ρώτησε ὁ ἄλλος γιατὶ γελᾶ. *«Διότι θέλεις νὰ διακρίνονται οἱ φιλόσοφοι ἀπὸ τὰ γένια, ἐνῶ ἐσὺ εἶσαι σπανός»*, τοῦ ἀπάντησε.

Ὅταν ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους του τὸν κάλεσε νὰ πᾶνε στὸ ναὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ νὰ προσευχηθοῦν, εἶπε: *«Πολὺ κουφὸ νομίζεις τὸν Ἀσκληπιό, ἐὰν δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἀκούσει ἀπὸ δῶ νὰ προσευχόμαστε»*.

Ὅταν κάποτε εἶδε δύο φιλόσοφους ἀμαθέστατους, οἱ ὁποῖοι συζητοῦσαν ἀλληλοϋβριζόμενοι καὶ ὁ μὲν ἔκανε ἀνόητες ἐρωτήσεις, ὁ δὲ ἀπαντοῦσε παράλογα: *«Δὲ σᾶς φαίνεται, φίλοι μου*, εἶπε πρὸς τοὺς παρευρισκόμενους, *ὅτι ὁ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἀρμέγει τράγο, ὁ δὲ ἄλλὸς κρατάει ἀπὸ κάτω κόσκινο γιὰ νὰ μαζέψει τὸ γάλα»;*

Ὁ Ἀγαθοκλῆς ὁ περιπατητικὸς ἔλεγε ὑπερηφανευόμενος ὅτι εἶναι ὁ μόνος καὶ ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς διαλεκτικούς. Ὁ δὲ Δημῶναξ τοῦ εἶπε: *«Ἀλλὰ ἄν, Ἀγαθοκλῆ, εἶσαι ὁ πρῶτος, δὲν εἶσαι ὁ μόνος. Ἐὰν δὲ εἶσαι ὁ μόνος, δὲν εἶσαι ὁ πρῶτος»*.

Ὅταν ὁ Κέθηγος, ὁ πρώην ὕπατος, πηγαίνοντας στὴν Ἀσία ὡς πρεσβευτὴς πρὸς τὸν πατέρα του πέρασε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔλεγε καὶ ἔκανε πολλὰ γελοῖα, κάποιος ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Δημώνακτα εἶπε: *«Μέγα κάθαρμα αὐτός». «Μὰ τὸν Δία»*, ἀπάντησε ὁ Δημῶναξ, *«οὔτε μεγάλο»*.

Ὅταν εἶδε τὸ φιλόσοφο Ἀπολλώνιο συνοδευόμενο ἀπὸ πολυάριθμους μαθητές (ἀναχωροῦσε, καλεσμένος τοῦ βασιλιὰ στὴ Ρώμη, γιὰ νὰ τὸν ἔχει σύντροφο καὶ διδάσκαλο), εἶπε: *«Ἰδοὺ ὁ Ἀπολλώνιος καὶ οἱ Ἀργοναῦτες του»* (ἐννοοῦσε ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος μετέβαινε γιὰ νὰ κατακτήσει τὸ χρυσόμαλλο δέρας).

Κάποιος Ρωμαῖος γερουσιαστὴς παρεπιδημῶν στὴν Ἀθήνα (σὲ ξένη Χώρα προσωρινὴ διαμονή), παρουσίασε στὸ Δημώνακτα τὸ γιο του, νέο, ὡραιότατο, ἀλλὰ θηλυπρεπὴ καὶ μαλθακό, καὶ τοῦ εἶπε: *«Σὲ χαιρετᾶ ὁ γιός μου»*. Ὡραίος εἶναι, εἶπε ὁ Δημῶναξ, ἄξιος γιὰ σένα καὶ ὅμοιος πρὸς τὴ μητέρα του.

Κάποιος ποὺ τὸν ρώτησε πῶς ὁρίζει τὴν εὐτυχία, ἀπάντησε, ὅτι μόνο τὸν ἐλεύθερο θεωρεῖ εὐδαίμονα. *«Ἀλλὰ ἐλεύθεροι εἶναι πολλοί»*, εἶπε ὁ ἄλλος. Θεωρῶ ἐκεῖνον ἐλεύθερο, εἶπε ὁ Δημῶναξ, *«ὁ ὁποῖος οὔτε ἐλπίζει, οὔτε φοβᾶται»*. *«Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτό,* εἶπε ὁ ἄλλος, *ἀφοῦ ὅλοι εἴμαστε δοῦλοι αὐτῶν τῶν δύο αἰσθημάτων»;*

«Καὶ ὅμως» ἀπάντησε ὁ Δημῶναξ, *«ἂν ἐξετάσεις κατὰ βάθος τ' ἀνθρώπινα πράγματα, θὰ δεῖς ὅτι δὲν εἶναι ἄξια οὔτε φόβου, οὔτε ἐλπίδας γιατὶ κάποτε θὰ τελειώσουν καὶ τὰ λυπηρὰ καὶ τὰ εὐχάριστα»*.

Ὅταν δὲ κάποιος φυσικὸς μιλοῦσε γιὰ τοὺς ἀντίποδες, ὁ Δημῶναξ τὸν πῆρε καὶ τὸν ὁδήγησε σ' ἕνα πηγάδι, καὶ τοῦ ἔδειξε τὴ σκιὰ ἡ ὁποία φαινόταν στὸ νερό, καὶ τὸν ρώτησε *«Μήπως τοιούτους* (σαν καὶ αὐτόν) *ἐννοεῖς τοὺς ἀντίποδας»;*

Ἀλλὰ καὶ σὲ ἕναν (ἄλλο), ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι ἦταν μάγος καὶ γνώριζε ἐξορκισμούς, μὲ τοὺς ὁποίους μποροῦσε νὰ πείσει ὁποιονδήποτε καὶ νὰ πάρει ἀπὸ αὐτὸν ὅσα ἤθελε. *«Καὶ ἐγώ»*, εἶπε, *«εἶμαι ὁμότεχνός σου, καὶ ἂν θέλεις, ἀκολούθησέ με στὴν ἀρτοπώλιδα καὶ θὰ δεῖς ὅτι μὲ ἕνα ἐξορκισμὸ καὶ μικρὸ*

μαγικὸ μέσο, θὰ τὴν πείσω νὰ μοῦ δώσει ψωμιά», ἐννοῶντας ὅτι τὸ νόμισμα εἶναι ἰσοδύναμο μὲ τὸν ἐξορκισμό.

Ὅταν δὲ ὁ Πύθων, νεαρός, ὡραῖος καὶ γιὸς πλούσιου Μακεδόνα, τὸν ἐνοχλοῦσε καὶ τοῦ ἔκανε μία ἐρώτηση σοφιστική, ἐπέμενε ζητῶντας τὴ λύση: *«Ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζω παιδί μου εἶναι ὅτι εἶσαι τετραπερασμένος»*. Ἐπειδὴ ὁ νέος θύμωσε γιὰ τὸ διφορούμενο «*σκῶμμα*» (ἀστεϊσμός, πείραγμα, κοροϊδία, λογοπαίγνιο), τοῦ εἶπε ἀπειλητικά: *«Θὰ σοῦ δείξω ἀμέσως τὸν ἄντρα»*. Ὁ Δημῶναξ γέλασε καὶ ρώτησε: *«Ὥστε ἔχεις ἄντρα»*.

Εἶχε περιγελάσει ἕναν ἀθλητὴ Ὀλυμπιονίκη, ποὺ παρουσιάστηκε μὲ ἔνδυμα χρωματιστό, ὁ δὲ ἀθλητὴς τὸν χτύπησε μὲ πέτρα στὸ κεφάλι καὶ τὸ αἷμα ἄρχισε νὰ τρέχει. Οἱ παρευρισκόμενοι ἀγανάκτησαν, σὰν νὰ χτυπήθηκαν οἱ ἴδιοι, καὶ φώναξαν νὰ πᾶνε στὸν ἀνθύπατο , ὁ δὲ Δημῶναξ εἶπε: *«Ὄχι στὸν ἀνθύπατο, ἀλλὰ στὸ γιατρό»*.

Ἄλλοτε βρῆκε στὸ δρόμο ἕνα δαχτυλίδι καὶ μὲ τοιχοκόλληση στὴν ἀγορὰ ζητοῦσε ἐκεῖνον ποὺ τὸ εἶχε χάσει, νὰ πεῖ τὸ βάρος τοῦ δαχτυλιδιοῦ, τὸ εἶδος καὶ τὴ σφραγίδα τοῦ δακτυλιόλιθου γιὰ νὰ τὸ πάρει. Πῆγε λοιπὸν κάποιος ὄμορφος νέος, ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι αὐτὸς εἶχε χάσει τὸ δαχτυλίδι. Ἀλλὰ ὁ Δημῶναξ κατάλαβε ὅτι ἔλεγε ψέματα, τοῦ εἶπε: *«Πήγαινε παιδί μου καὶ φύλαγε τόν δακτύλιόν σου,* γιατὶ δαχτυλίδι δὲν ἔχασες».

Ἔλεγε ὅτι κάποιος φιλόσοφος, ποὺ εἶχε γιὰ ἔνδυμα δέρμα ἀρκούδας, ἔπρεπε νὰ ὀνομάζεται ὄχι Ὀνωρᾶτος – ὅπως τὸν ἔλεγαν – ἀλλὰ Ἀρκτεσίλαος.

Ἀλλὰ καὶ στὶς δύσκολες ἐρωτήσεις, εἶχε εὔστοχες ἀπαντήσεις. Κάποτε, κάποιος τὸν ρώτησε γιὰ νὰ γελάσει μὲ

τὴν ἀμηχανία του: *«Ἐὰν κάψω ξύλα χιλίων μνῶν, Δημώνακτα, πόσων μνῶν καπνὸς θὰ γίνει»; «Ζύγισε, τοῦ ἀπάντησε ὁ Δημῶναξ τὴ στάχτη, καὶ ὅλο τὸ ὑπόλοιπο θὰ εἶναι καπνός».*

Κάποιος Πολύβιος, πολὺ ἀμόρφωτος καί *«σολοικίζων»* (μιλῶ ἢ γράφω τὰ Ἑλληνικὰ μὲ συντακτικὰ λάθη = σολοικισμοί) στὴ γλῶσσα ἄνθρωπος, εἶπε: *«Ὁ βασιλιὰς μὲ τίμησε μὲ τὴ Ρωμαϊκὴ πολιτεία»*, θέλοντας νὰ πεῖ: *Μὲ τὴ Ρωμαϊκὴ πολιτογράφηση»*. Ὁ δὲ Δημῶναξ τοῦ εἶπε: *«Μακάρι νὰ σὲ ἔκανε μᾶλλον (περισσότερο) Ἕλληνα παρὰ Ρωμαῖο».*

Βλέποντας ἕναν κομψευόμενο νὰ περηφανεύεται γιὰ τὸ πλάτος τῆς πορφύρας, ἡ ὁποία στόλιζε τὴν παρυφή (οὔγια - γῦρος) τοῦ ἐνδύματός του, ἔσκυψε καὶ τοῦ ψιθύρισε στὸ αὐτὶ ἀγγίζοντας τὸ ροῦχο του: *«Αὐτὸ πρὶν ἀπὸ σένα τὸ φοροῦσε πρόβατο καὶ ἦταν πρόβατο».*

Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ λουστεῖ, δίσταζε νὰ μπεῖ στὸ νερὸ ἐπειδὴ ἦταν ὑπερβολικὰ ζεστό. Κάποιος παρευρισκόμενος τὸν κατηγόρησε γιὰ δειλό. *«Δὲ μοῦ λὲς»* — τοῦ εἶπε — *«ἂν καῶ, ὑπὲρ πατρίδος θὰ τὸ πάθω»;*

«Τὶ νομίζεις γιὰ τὸν κάτω κόσμο»; τὸν ρώτησε κάποιος. *«Περίμενε, τοῦ ἀπάντησε, καὶ ἅμα πάω θὰ σοῦ γράψω».*

Κάποιος Ἄδμητος, ἀσήμαντος ποιητὴς, ἔλεγε ὅτι ἔγραψε μονόστιχο ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖο, ἄφηνε παραγγελία, νὰ τὸ χαράξουν ἐπάνω στὴ στήλη τοῦ τάφου του. Αὐτὸ ἦταν τὸ ἐπίγραμμα:

«Γαῖα λαβ' Ἀδμήτου ἔλυτρον, βῆ δ' εἰς θεὸν αὐτός.»

(Ἡ γῆ κράτησε τὸ σῶμα τοῦ Ἀδμήτου, αὐτὸς δὲ στὸ θεὸ ἀνέβηκε).

Καὶ ὁ Δημῶναξ γέλασε καὶ εἶπε: *«Τόσο ὡραῖο εἶναι Ἄδμητε τὸ ἐπίγραμμα, ποὺ θὰ ἤθελα νὰ εἶχε ἤδη χαραχτεῖ».*

Ὅταν κάποιος εἶδε στὶς κνῆμες του τὰ συνηθισμένα ἀποτελέσματα τῶν γηρατειῶν: «*Τὶ εἶναι αὐτὰ Δημώνακτα;*» Ὁ φιλόσοφος χαμογέλασε λέγοντας: «*Ὁ Χάρος μὲ ἐδάγκωσε*».

Βλέποντας ἕναν Λακεδαιμόνιο νὰ μαστιγώνει τὸ δοῦλο του, εἶπε: «*Τὶ κάνεις ἐκεῖ; Ὁμότιμό σου ἀναδεικνύεις τὸν δοῦλο*»;

(Οἱ ἐλεύθεροι Λακεδαιμόνιοι εἶχαν ὡς ἄσκηση τὴν μαστίγωση).

Κάποια Δανάη εἶχε δίκη μὲ τὴν ἀδερφή της, καὶ ὁ Δημῶναξ τῆς εἶπε: «*Μὴ φοβηθεῖς νὰ ὑποβληθεῖς σὲ κρίση, ἀφοῦ δὲν εἶσαι ἡ Δανάη τοῦ Ἀκρισίου*».

Κατεδίωξε μὲ τὰ σκώμματά του προπάντων ἐκείνους ποὺ φιλοσοφοῦσαν γιὰ ἐπίδειξη καὶ ὄχι γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας.

Βλέποντας ἕναν κυνικὸ ποὺ φοροῦσε φιλοσοφικὸ τρίβωνα (τριμμένα ροῦχα καί πήρα - ὁδοιπορικὸς σάκκος - ταγάρι - τρουβὰς - σακίδιο), ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ μπαστούνι κρατοῦσε γουδοκόπανο - γουδοχέρι καὶ φώναζε λέγοντας ὅτι εἶναι ὀπαδὸς τοῦ Ἀντισθένη τοῦ Κράτητος καὶ τοῦ Διογένη τοῦ εἶπε: «*Μὴ λὲς ψέματα, γιατὶ εἶσαι μαθητὴς τοῦ Ὑπερείδη*».

Ὅταν ἔβλεπε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀθλητὲς νὰ παραβαίνουν τοὺς κανόνες καὶ νὰ δαγκώνουν κατὰ τὸ ἀγώνισμα τοῦ παγκρατίου, ἔλεγε: «*Πολὺ δίκαια, αὐτοὶ ποὺ ἐξυμνοῦν τοὺς σημερινοὺς ἀθλητές, τοὺς ὀνομάζουν λιοντάρια*».

Ἔξυπνο καὶ πολὺ δηκτικὸ ἦταν ἐκεῖνο ποὺ εἶπε πρὸς τὸν ἀνθύπατο, ποὺ ἦταν θηλυπρεπής, καὶ ἀπὸ κείνους ποὺ μαδοῦσαν τὰ σκέλη καὶ ὁλόκληρο τὸ σῶμα τους. Κάποιος Κυνικὸς εἶχε ἀνέβει σὲ μία πέτρα καὶ κατηγοροῦσε τὸν ἀνθύπατο καὶ τὸν ἀποκαλοῦσε κίναιδο, καὶ ὁ ἀνθύπατος ὀργι-

σμένος ἦταν ἕτοιμος νὰ διατάξει νὰ τὸν μαστιγώσουν μέχρι θανάτου ἢ νὰ τὸν ἐξορίσει. Ὁ δὲ Δημῶναξ ποὺ ἔτυχε νὰ βρίσκεται ἐκεῖ παρακάλεσε τὸν ἀνθύπατο νὰ τὸν συγχωρέσει ἐπειδὴ ἦταν συνήθεια καὶ κανόνας τῶν Κυνικῶν νὰ μεταχειρίζονται θρασεῖα γλῶσσα. *«Ἂς εἶναι»*, εἶπε ὁ ἀνθύπατος *«γιὰ χάρη σου· ἀλλὰ ἂν τὸ ἐπαναλάβει τὶ πρέπει νὰ πάθει»;* Καὶ ὁ Δημῶναξ ἀπάντησε: *«Διάταξε τότε νὰ μαδηθεῖ καὶ αὐτός»*.

Ὅταν κάποιος, στὸν ὁποῖο ὁ βασιλιὰς ἐμπιστεύθηκε τὴ διοίκηση στρατευμάτων καὶ μιὰς χώρας ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες, ρώτησε τὸν Δημώνακτα πῶς ἔπρεπε νὰ κυβερνήσει... *«Χωρὶς θυμό»* ἀπάντησε ὁ φιλόσοφος: *«Νὰ λὲς λίγα καὶ νὰ ἀκοῦς πολλά»*.

Ὅταν ἕνας ἄλλος τὸν ρώτησε ἂν καὶ αὐτὸς τρώει τηγανίτες, εἶπε: *«Νομίζεις, ὅτι οἱ μέλισσες κατασκευάζουν μέλι γιὰ τοὺς μωρούς»;*

Σὰν εἶδε στὴν Ποικίλη Στοὰ ἀνδριάντα, ποὺ τοῦ εἶχε ἀποκοπεῖ τὸ χέρι εἶπε: *«Ἀργὰ ἢ γρήγορα οἱ Ἀθηναῖοι τίμησαν τὸν Κυναίγειρο μὲ ἀνδριάντα»*.

Ὅταν εἶδε τὸ Ρουφῖνο τὸν Κύπριο — ἐννοῶ τὸν κουτσὸ Περιπατητικὸ — νὰ περπατάει στὸ Λύκειο εἶπε: *«Δὲν γνωρίζω τίποτε ἀναισχυντότερο ἀπὸ κουτσὸ Περιπατητικό»*.

Μία φορὰ ὁ Ἐπίκτητος τὸν μάλωσε καὶ συγχρόνως τὸν συμβούλεψε νὰ παντρευτεῖ καὶ νὰ κάνει παιδιά. Αὐτὸς τοῦ ἀνταπόδωσε τὴν ἐπίπληξη ἀπαντῶντας: *«Νὰ μοῦ δώσεις ἀπὸ τὶς θυγατέρες σου Ἐπίκτητε»*. (Γιατὶ ὁ Ἐπίκτητος ἦταν ἄγαμος.)

Ἄξιο ἀπομνημόνευσης εἶναι καὶ ἐκεῖνο ποὺ εἶπε πρὸς τὸν Ἀριστοτελικὸ φιλόσοφο Ἑρμῖνο· διότι γνωρίζοντας

ὅτι εἶναι φαυλότατος καὶ ἔκανε κάθε εἴδους κακά, τὸν ἄκουγε νὰ ἔχει στὸ στόμα του συνεχῶς τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὶς Δέκα κατηγορίες (τὶς δέκα διαιρέσεις ἢ τάξεις λογικῆς), τοῦ εἶπε: *«Ἑρμῖνε, ἀλήθεια εἶσαι ἄξιος δέκα κατηγοριῶν»*.

Οἱ Ἀθηναῖοι μιμούμενοι τοὺς Κορινθίους σκέπτονταν νὰ ἱδρύσουν καὶ αὐτοὶ θέατρο μονομάχων. Ἀλλὰ ἐμφανίστηκε ὁ Δημῶναξ στὴ συνέλευση καὶ εἶπε: *«Πρὶν πάρετε αὐτὴν τὴν ἀπόφαση, Ἀθηναῖοι, πρέπει νὰ καταλύσετε τὸ βωμὸ τοῦ Ἐλέους»*.

Ὅταν κάποτε πῆγε στὴν Ὀλυμπία, οἱ Ἠλεῖοι ψήφισαν νὰ τοῦ φτιάξουν χάλκινο ἀνδριάντα, ἀλλὰ αὐτὸς τοὺς ἀπέτρεψε λέγοντας: *«Ἔτσι θὰ φανεῖτε ὅτι βρίζετε τοὺς προγόνους σας, ἀφοῦ οὔτε στὸ Σωκράτη, οὔτε στὸ Διογένη ἔστησαν ἐκεῖνοι ἀνδριάντα»*.

Τὸν ἄκουσα νὰ λέει καὶ σὲ ἕνα νομομαθῆ, ὅτι οἱ νόμοι κινδυνεύουν νὰ εἶναι ἄχρηστοι, εἴτε γιὰ τοὺς κακούς, εἴτε γιὰ τοὺς καλοὺς γίνονται· γιατὶ οἱ μὲν καλοὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκη τοὺς νόμους, οἱ δὲ κακοὶ δὲν γίνονται καλύτεροι μὲ τοὺς νόμους. Ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ Ὁμήρου ἐπαναλάμβανε συνήθως τοὺς ἑξῆς:
«Κάτθαν ὁμῶς ὅτ' ἀεργὸς ἀνὴρ ὅτε πολλὰ ἐοργὼς».

Τὸν Θερσίτη θεωροῦσε ὡς καλὸ ρήτορα. Ὅταν ρωτήθηκε μία φορά, ποιὸς ἀπὸ τοὺς φιλόσοφους τοῦ ἀρέσει, εἶπε: *«Ὅλοι εἶναι θαυμαστοί· ἀλλὰ ἐγὼ λατρεύω τὸ Σωκράτη, θαυμάζω τὸ Διογένη καὶ ἀγαπῶ τὸν Ἀρίστιππο»*.

Ἔζησε ἑκατὸ σχεδὸν χρόνια, χωρὶς ἀρρώστιες καὶ λύπες, χωρὶς νὰ ἐνοχλήσει ἢ νὰ ζητήσει ἀπὸ κανένα τίποτε, χρήσιμος στοὺς φίλους, χωρὶς νὰ κάνει κανέναν ἐχθρό. Τόση δὲ ἀγάπη ἔτρεφαν πρὸς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅλοι οἱ

Ἕλληνες, ὥστε ὅταν περνοῦσε σηκώνονταν οἱ ἄρχοντες, ὅλοι δὲ σιωποῦσαν. Κατὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ὅταν ἦταν πιὰ ὑπέργηρος, δειπνοῦσε καὶ κοιμόταν ἀπρόσκλητος σὲ ὅποιο σπίτι ἤθελε. Ἐκεῖνοι ποὺ δέχονταν τὴν ἐπίσκεψή του, τὴν θεωροῦσαν περίπου θεία ἐμφάνιση καὶ εὐτυχῆ οἰωνό.

Ὅταν πήγαινε στὴν ἀγορὰ οἱ φουρνάρισσες μάλωναν μεταξύ τους, γιατὶ ἐκείνη ποὺ θὰ τοῦ ἔδινε ψωμί, τὸ θεωροῦσε εὐτυχία καὶ ὅλες ἤθελαν νὰ τοῦ δίνουν. Ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ πρόσφεραν ὀπωρικὰ καὶ τὸν ὀνόμαζαν πατέρα. Ὅταν κάποτε συνέβη στὴν Ἀθήνα στάση, (ἐξέγερση) μπῆκε ἀμέσως στὴ συνέλευση τοῦ λαοῦ καὶ μόνο ἡ παρουσία του ἐπέβαλε σιγή. Βλέποντας ὅτι εἰρήνευσαν, βγῆκε χωρὶς νὰ πεῖ τίποτε.

Ὅταν κατάλαβε ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ ἐπαρκέσει στὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς, εἶπε πρὸς τοὺς παρόντες φίλους του τοὺς στίχους, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ κήρυκες ἀναγγέλλουν τὸ τέλος τῶν ἀγώνων:

«Λήγει μὲν ἀγὼν τῶν καλλίστων
ἄθλων ταμίας καιρὸς δὲ καλεῖ
μηκέτι μέλλειν».

(Τελειώνει ὁ ἀγώνας, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει τὰ εὐγενικώτερα ἀνδραγαθήματα. Καιρὸς νὰ ἀπέλθωμε, ἂς μὴ βραδύνουμε).

Παραιτήθηκε ἀπὸ κάθε τροφὴ καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωή, εὐδιάθετος, ὅπως πάντοτε φαινόταν πρὸς τὶς συναναστροφές του. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, κάποιος τὸν ρώτησε: *«Γιά τὴν ταφή σου τὶ παραγγέλλεις»; «Μὴ σκοτίζεστε γι' αὐτό»*, εἶπε, *«ἡ ὀσμὴ θὰ μὲ θάψει». «Καὶ δὲν εἶναι ντροπή»*, εἶπε ὁ ἄλλος, *«νὰ γίνει τὸ σῶμα ἑνὸς τέτοιου ἀνθρώπου τροφὴ στὰ ὄρνεα καὶ στὰ σκυλιά;» «Τόσο τὸ καλύτερο»*, ἀπάντησε ὁ φιλόσοφος, *«ἂν γίνω καὶ μετὰ θάνατον χρήσιμος σὲ κάποια ζῶα».*

Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔθαψαν μὲ μεγαλοπρέπεια καὶ μὲ δημόσια δαπάνη καὶ γιὰ πολὺ διάστημα τὸν πένθησαν. Τὸ δὲ λίθινο κάθισμα ποὺ συνήθιζε νὰ ξεκουράζεται, τὸ προσκυνοῦσαν καὶ τὸ στόλιζαν μὲ στεφάνια πρὸς τιμὴ τοῦ φιλοσόφου, θεωρῶντας ἱερὴ τὴν πέτρα ποὺ καθόταν. Τὴν κηδεία συνόδεψαν ὅλοι, μάλιστα οἱ φιλόσοφοι, σήκωσαν καὶ μετέφεραν τὸ πτῶμα του μέχρι τὸν τάφο του. *«Αὐτὰ τὰ λίγα ἀπὸ πολλὰ ἀνέκδοτα ἀπομνημόνευσα· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦτα μποροῦν οἱ ἀναγνῶστες νὰ κρίνουν, ποιὸς ὑπῆρξε ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος»*, μᾶς λέει ὁ Λουκιανός.

Διογένης ὁ κυνικός

Ἀπὸ τὴ στιγμή, ποὺ πάτησε τὸ πόδι του στὴ Σχολὴ τοῦ Ἀντισθένη στὸ Κυνόσαργες ὁ Διογένης ὁ κυνικός, μπαίνει ὁ Ἑλληνικὸς Κυνισμὸς στὸ δρόμο τῶν μεγάλων του πεπρωμένων. Ὁ Διογένης, ποὺ δὲν παύει νὰ βρίζει τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ζήσουν ἕνα τεμπέλη. Καὶ ποιοὶ τὸν βοηθᾶνε; Ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν κάτι νὰ κρύψουν καὶ φοβοῦνται τὴ γλῶσσα του. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ μαζεύει τὸ κορμί του μέσα σὲ ἕνα πιθάρι καὶ ποὺ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ κάνει ὅλους τοὺς ναοὺς ἄσυλα τῶν ἀλητῶν.

—*«Καὶ νὰ σᾶς πῶ ἐγώ, Ἀθηναῖοι, γιατὶ χτίσατε τοὺς ναούς. Γιὰ νὰ ξαπλώνεται τὶς νύχτες ὁ Διογένης μὲ τὴν παρέα του».*

Ἀνάβει μέρα μεσημέρι τὸ φανάρι του στὴν ἀγορὰ φωνάζοντας τὸ ἀνεπανάληπτο *«Ἄνθρωπον ζητῶ»*. Δέν τοῦ ἄρεσε κανένα σχεδὸν ἀπὸ τὰ γνωστὰ εἴδη τῶν ἀνθρώπων.

—*«Εἶσαι καὶ ἐσὺ σκύλος, ὅμως σκύλος παλατιανός»!*

Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια μία μέρα ἀποπῆρε ὁ Διογένης τὸ Σωκρατικό, ἀλλὰ ἰδεολογικό του ἀντίπαλο, Ἀρίστιππο τὸν Κυρηναῖο.

Μία μέρα ἄνοιξε ἡ πόρτα τῆς Σχολῆς τοῦ Ἀντισθένη στὸ Κυνόσαργες καὶ μπαίνει κάποιος νεαρός, ποὺ ἦταν τόσο τρομερὸς στὴν ἐμφάνιση, ὥστε ἀνάγκασε τὸ Δάσκαλο νὰ ἁρπάξει τὴ μαγκούρα του καὶ νὰ τὸν χτυπήσει γιὰ νὰ τὸν διώξει, χειρότερα καὶ ἀπὸ ἕνα σκύλο. *«Τὸ ραβδί σου δὲν εἶναι σκληρότερο ἀπὸ τὸ κεφάλι μου. Ὅταν κουραστεῖς νὰ μὲ δέρνεις, θὰ μὲ κρατήσεις, γιατὶ ὁπωσδήποτε δὲν πρόκειται*

νὰ φύγω». Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνεκδιήγητος Διογένης, ὁ μόνος ἀντάξιος διάδοχος τοῦ Ἀντισθένη, ὁ μεγαλουργὸς τοῦ Κυνισμοῦ.

Πατέρας τοῦ Διογένη ἦταν ὁ Ἱκέσιος. Ὅταν βρέθηκαν σὲ ἄσχημη οἰκονομικὴ κατάσταση, ὁ Διογένης εἶπε στὸν πατέρα του: *«Καὶ γιατὶ νὰ μὴ φτιάξουμε μόνοι μας πατέρα, χρήματα;»*. Κι ἔτσι ὁ Διογένης ἀπὸ τὴ Σινώπη ἔγινε ὁ μεγαλύτερος κιβδηλοποιός, πρὶν γίνει κυνικὸς φιλόσοφος. Καὶ σήμερα τὰ νομίσματά του εἶναι πιὸ ἀκριβὰ ἀπὸ τὰ πραγματικά.

Κάποτε πάλι, σαρκάζει τοὺς γραμματικούς, διότι ἱδρώνουν μὲ τὸ νὰ ἀναζητοῦν τὰ πάθη ποὺ ἔπαθε ὁ Ὀδυσσέας, ἐνῶ ἀγνοοῦν τὰ κακὰ τῆς μοίρας τους.

Ἄλλη φορά, φιλοξενούμενος στὸ σπίτι ἑνὸς πλούσιου πολίτη, θέλει νὰ δείξει ὅτι γνωρίζει τοὺς καλοὺς τρόπους καὶ ὅτι ἔχει θαυμάσια ἀγωγή. Θέλοντας, λοιπὸν νὰ φτύσει, προσέχει νὰ μὴ λερώσει τὰ χαλιά, τὰ ἔπιπλα κ.λπ. Καὶ δὲ βρίσκει πτυελοδοχεῖο καλύτερο ἀπό... τὸ πρόσωπο τοῦ οἰκοδεσπότη.

Ἄλλοτε πάλι, σταματᾶ ἔξω ἀπὸ μία πολυτελέστατη πόρτα, πάνω στὴν ὁποία —κατὰ τὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς— εἶναι γραμμένη μία εὐχή: *«Εἴθε ποτὲ κανένα κακὸν νὰ μὴ διέλθη ἀπὸ τὴν θύραν αὐτήν»*. Καὶ ὁ Διογένης σταματᾶ τοὺς διαβάτες γιὰ νὰ τοὺς ρωτήσει μὲ ἀπορία: *«Ἀπὸ ποῦ διαβαίνει ὁ... ἰδιοκτήτης»;*

Κάνει μακρινὲς περιοδεῖες, ὅπως τὸ συνήθιζε. Καὶ ὅταν ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴ Σπάρτη, φωνάζει γιὰ νὰ τὸν ἀκούσουν οἱ Ἀθηναῖοι: *«Ἔρχομαι ἀπὸ τὸν ἀνδρωνίτη τῆς Ἑλλάδας καὶ θὰ μείνω γιὰ λίγο στὸν γυναικωνίτη!»* (Δηλαδὴ στὴν Ἀθήνα).

Μία φορὰ ποὺ ταξίδευε γιὰ τὴν Αἴγινα τὸν ἔπιασαν πειρατὲς καὶ τὸν ἔστειλαν στὸ παζάρι τῶν δούλων, στὴν Κρή-

τη, γιὰ νὰ τὸν πουλήσουν. Ὁ σωματέμπορος θέλησε νὰ μάθει τὶ γνώριζε νὰ κάνει ὁ δοῦλος αὐτός, γιὰ νὰ διακηρύξει τὶς ἱκανότητές του. Καὶ ὁ Διογένης ἀποκρίθηκε στὸν κήρυκα τοῦ πωλητῆ: *«Γνωρίζω πολὺ καλά... ανθρώπων ἄρχειν»*. (Νὰ κυβερνάω ἀνθρώπους).

Κατὰ τὴν παράδοση, τὰ δὺο ἄκρα ἀντίθετα, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Διογένης, πέθαναν τὴν ἴδια μέρα.

Ὁ Διογένης ζοῦσε μέσα σὲ ἕνα πιθάρι, γιὰ νὰ ἀποδείξει πόσο ἐλάχιστες εἶναι οἱ στοιχειώδεις ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ ἁπλότητα ἦταν μία ἀπὸ τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ζωῆς τῶν κυνικῶν φιλόσοφων, δηλαδὴ τῆς Σχολῆς ποὺ ἵδρυσε ὁ Ἀντισθένης καὶ στὴν ὁποία ἀνῆκε καὶ ὁ Διογένης. Ἡ ὀνομασία *«κυνικός»*[1] βγῆκε ἀπὸ αὐτούς, διότι ἅρμοζε πιὸ πολὺ στὴν αἵρεσή τους, διότι οἱ κυνικοὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐξομοιωθοῦν σὲ ὅλα μὲ τὰ σκυλιά, κομπάζοντες ὅτι δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τίποτα ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δημιούργησε ὁ πολιτισμὸς καὶ δὲν λογάριαζαν καθόλου τὶ θὰ σκεφτοῦν ἢ τὶ θὰ ποῦν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι γι' αὐτούς.

Ὁ Διογένης ντυμένος μὲ ράκη, δὲν ἔκοβε ποτὲ τὰ γένια του καὶ περιφερόταν μέσα στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας κου-

1. *Κάποτε ὁ θρυλικὸς Δίομος δὲν εἶχε καὶ τόσο καλὲς συναναστροφές. Ἦταν, ὅπως ξέρουμε, συνομήλικος τοῦ Ἡρακλῆ, τοῦ ἥρωα, ἀλλὰ καί... νόθου, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ κάνει εὔκολα παρέα μὲ συντρόφους του ἀπὸ νόμιμους γονεῖς καὶ εὐγενεῖς. Ἔτσι τιμωρήθηκε ὁ νέος αὐτός, διότι μία μέρα ποὺ θυσίαζε στὴ θεὰ Ἑστία —χαρακτηριστικὴ ἰδιότητα τῶν καλῶν οἰκογενειῶν— κάποιος πειναλέος σκύλος ὁρμάει καὶ ἁρπάζει ἀπὸ τὸ βωμὸ ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ κρέας τῆς θυσίας καὶ φεύγει. Ὁ Δίομος φρύαξε ἀπὸ τὸ ἀνοσιούργημα αὐτὸ τοῦ σκύλου καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸ Μαντεῖο νὰ τοῦ πεῖ πῶς θὰ ἐξαγνιστεῖ. Τότε ἡ Πυθία τοῦ ἀπάντησε νὰ χτίσει ἕνα βωμὸ στὸ μέρος ποὺ ἄφησε ὁ σκύλος τὸ κρέας, γιὰ νὰ τὸ φάει πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωα Ἡρακλῆ, φυσικοῦ προστάτη τῶν κοινωνικῶν σκύλων: Τῶν νόθων. Κι ἔτσι, ἀπὸ τότε, ἡ περιοχὴ ἐκείνη ὀνομάστηκε Κυνόσαργες —ἀπὸ τὸ «κύων» καί «ἀργός»— δηλαδὴ γοργός, ἴσως δὲ καὶ λευκός, ὅπως νόμιζαν τον... βέβηλο σκύλο.*

βαλῶντας ἕνα μικρὸ κουβὰ στοὺς ὤμους του, ὁ ὁποῖος τοῦ χρησίμευε καὶ σὰν μαξιλάρι τὴ νύχτα. Τόσο λίγη ἦταν ἡ σημασία ποὺ ἔδινε ὁ Διογένης στὸν ἑαυτό του καὶ σὲ ὅτι μποροῦσε νὰ τοῦ συμβεῖ, ὥστε ἔδωσε τὸ δικαίωμα σὲ κάποιον συμπατριώτη του νὰ τὸν πουλήσει, σὰν δικό του ἄνθρωπο, σκλάβο σὲ ὅποιον ἤθελε. Ἀλλὰ ὁ Κορίνθιος ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀγόρασε, κατάλαβε ἀμέσως τὴ μόρφωση καὶ τὴ μεγάλη διάνοια τοῦ τόσο ἰδιότροπου αὐτοῦ ἀνθρώπου, ὥστε τὸν ἔκανε δάσκαλο τοῦ παιδιοῦ του.

Ὁ Διογένης πέθανε τὸ 323 π.Χ. καὶ οἱ πατριῶτες του ἀπὸ τὴ Σινώπη τοῦ Εὔξεινου Πόντου ζήτησαν τὸ πτῶμα του καὶ ἀφοῦ τὸ ἔθαψαν, ἔστησαν γιὰ νὰ τὸν τιμήσουν πολλὰ ἀγάλματα καὶ μία μαρμάρινη κεφαλὴ ἑνὸς σκύλου.

Ὁ Διογένης συζητοῦσε μία μέρα γιὰ τὸ θυμὸ καὶ κατέκρινε ἐκείνους ποὺ θύμωναν. Ἐπάνω στὴ συζήτηση κάποιος ἀναιδὴς σηκώθηκε καὶ τὸν ἔφτυσε. Ὁ Διογένης δέχτηκε τὴν προσβολὴ φιλοσοφικὰ καὶ ἀτάραχα. *«Βέβαια, εἶπε, δὲ θυμώνω, ἀλλὰ διερωτῶμαι... μήπως θἄπρεπε νὰ θυμώσω»*. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὅλα ἔχουν τὰ ὅριά τους, καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ γεμάτη πραότητα καὶ γλυκύτητα ἀνοχή, ποὺ τόσο τέλεια τὴν ἐνσάρκωνε ὁ Διογένης.

Κάτι ἀνάλογο ἔκανε καὶ ὁ Κάτων ὁ μεγάλος Ρωμαῖος ρήτορας. Μία μέρα ἀγόρευε στὸ δικαστήριο μὲ τὴν καταπληκτικὴ ἐκείνη δεινότητα ποὺ χαρακτήριζε πάντα τοὺς λόγους του. Ὁ ἀντίδικός του Λέντουλος, ἀνίκανος νὰ ἀντικρούσει τὰ ἐπιχειρήματά του καὶ νὰ ἀντιπαραβληθεῖ μαζί του σὰν ρήτορας, τὸν πλησίασε ἔξαλλος καὶ τὸν ἔφτυσε, ἀφοῦ προηγουμένως μάζεψε στὸ στόμα του ὅσο μποροῦσε περισσότερο σάλιο. Ὁ Κάτων σκούπισε τὸ πρόσωπό του καὶ εἶπε: *«Θὰ βεβαιώσω, Λέντουλε, μπροστὰ σὲ ὅλο τὸν κόσμο, πὼς εἶναι πλάνη τὸ νὰ ἀρνοῦμαι πὼς ἔχεις στόμα»*. Καὶ ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα: *«Στόμα ἔχει, μιλιὰ δὲν ἔχει»*..

Ἡ ἔκφραση *«ἀβδηριτισμός»*, σημαίνει μία πράξη ἢ σκέψη ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ἡ προσπάθεια ἀνόητης ἐπίδειξης. Πράγματι ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἀβδηρίτες – κάτοικοι της πόλης Ἄβδηρα κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Νέστου ποταμοῦ, στὴ Θράκη – εἶχαν μία ἀνόητη ματαιοδοξία, καὶ στὴν ἀρχαιότητα κυκλοφοροῦσαν σὲ βάρος τους ἕνα σωρὸ πειραχτικὰ ἀνέκδοτα, ποὺ τὰ πιὸ γνωστὰ εἶναι τὰ ἑξῆς:

Οἱ Ἀβδηρίτες ἀποφάσισαν κάποτε νὰ κατασκευάσουν ἕνα ὑδραγωγεῖο γιὰ νὰ ὑδρεύσουν τὴν πόλη τους ποὺ δὲν εἶχε νερό. Ἔτσι ἄρχισαν ἕναν ἔρανο καὶ μὲ τὸ σημαντικὸ ποσὸ ποὺ μάζεψαν κατασκεύασαν μία μεγάλη δεξαμενὴ καὶ μία ἐξ ἴσου ὡραιότατη καλλιμάρμαρη βρύση. Ὅταν ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἕτοιμα, ἀνακάλυψαν ὅτι εἶχαν λησμονήσει τὸ σπουδαιότερο, τὴ μεταφορὰ δηλαδὴ τοῦ νεροῦ στὴν πόλη. Καὶ ἐπειδὴ στὸ μεταξὺ τὰ χρήματα εἶχαν τελειώσει, ἔμειναν ἡ δεξαμενὴ καὶ ἡ βρύση χωρὶς νερό.

Κάποτε ἐπισκέφθηκε τὰ Ἄβδηρα ὁ Διογένης. Ὅταν ἀντίκρυσε τὴ μεγαλοπρεπέστατη καὶ τεράστια πύλη τῆς πόλης, ἡ ὁποία βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀντίθεση μπροστὰ στὴν ἔκταση ἀλλὰ καὶ τοὺς κατοίκους της, εἶπε στοὺς Ἀβδηρίτες: *«Σᾶς συνιστῶ νὰ φράξετε λίγο τὴν πύλη σας, γιατὶ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ διαφύγει ἀπὸ ἐκεῖ μέσα ὁλόκληρη ἡ πόλη»*.

Ρώτησαν τὸ Διογένη κάποτε, ποιὸ κρασὶ πίνει πιὸ εὐχάριστα.

– *«Ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι δικό μου»*, ἀπάντησε.

Κάποιος μακάριζε μία μέρα, μπροστὰ στὸ Διογένη τὸν κυνικό, τὸν Καλλισθένη, τὸν ἱστορικὸ καὶ δάσκαλο τοῦ Ἀλεξάνδρου.

– *«Εὐτυχισμένε Καλλισθένη! Ἀνήκεις στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ συμμετέχεις στὰ συμπόσιά του»!*

– *«Πὲς καλύτερα»*, ἀπάντησε ὁ Διογένης: *«Δυστυχισμένε Καλλισθένη, γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ φάει οὔτε γιὰ μεσημέρι, οὔτε γιὰ βράδυ, παρὰ μόνο ὅταν ἀρέσει στὸν Ἀλέξανδρο»*.

Ρώτησαν κάποτε τὸν Διογένη, γιατὶ τὸ χρυσάφι εἶναι χλωμό! Κι ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Γιατὶ ἔχει πολλοὺς ποὺ τὸ ζηλεύουν»*.

Κάποιος ποὺ ἄκουσε τὸν Διογένη νὰ ζητάει χρήματα ἀπὸ ἕνα ἄγαλμα, τὸν ρώτησε γιατὶ τὸ κάνει αὐτό, καὶ ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε:

—*«Γιὰ νὰ συνηθίζω στὶς ἀρνήσεις τῶν ἀνθρώπων»*.

Σὲ περιφρονῶ, Διογένη, τοῦ εἶπε κάποιος.

—*«Ἔλα ὅμως, τοῦ λέει ὁ Διογένης, ποὺ ἐγὼ δὲν περιφρονοῦμαι»!*

Ὅπως εἶναι γνωστὸ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔτρεφαν μουστάκια καὶ γένια. Οἱ περισσότεροι ἦταν *«πωγωνοφόροι»*, δηλαδὴ ἄφηναν γένια στὸ πηγοῦνι γιατὶ ἔτσι φαίνεται πὼς ἤθελε ἡ μόδα τῆς ἐποχῆς. Ὑπῆρχαν ὅμως ὁρισμένες ἐξαιρέσεις, ἢ γιὰ λόγους στρατιωτικῆς ἀνάγκης —γιὰ νὰ μὴ δίνουν στὶς μάχες πρόχειρη λαβὴ στὸν ἐχθρὸ— ἢ ἀπὸ ὑπερβολικὴ καλαισθησία. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἦσαν οἱ θηλυπρεπεῖς, ποὺ ἀποτελοῦσαν πάντοτε τὸ στόχο τῆς εἰρωνείας τῶν φιλοσόφων. Ὁ Διογένης, ὅταν συνάντησε μία μέρα κάποιον γνωστό του μὲ ξυρισμένα τὰ γένια, τοῦ φώναξε:

—*«Μήπως «ἐγκαλεῖς» τὴ φύση γιατὶ σὲ ἔκανε ἄντρα καὶ ὄχι γυναίκα»;...*

Ἔλεγαν στὸ Διογένη:

—*«Εἶσαι γέρος. Κάθισε πιὸ ἥσυχα, ἀναπαύσου»!*

Καὶ ἀπάντησε ὁ συμπαθέστατος αὐτὸς κυνικὸς φιλόσοφος:

—*«Ἂν ἔτρεχα στοὺς ἀγῶνες γιὰ νὰ πάρω τὸ βραβεῖο τοῦ δρόμου, θὰ ἔπρεπε, πλησιάζοντας στὸ τέρμα, νὰ ἐλαττώσω τὴν ταχύτητά μου»;*

Ὁ κυνικὸς Διογένης κορόιδευε τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, χωρὶς νὰ κατηγορηθεῖ γιὰ ἀσέβεια ὅπως ὁ Σωκράτης, (ποὺ

μίλαγε γιὰ ἀθανασία τῆς ψυχῆς), καὶ οὔτε λίγο οὔτε πολύ, τὰ χλεύαζε διερωτώμενος: «*Πῶς εἶναι δυνατὸν νά... ξεκαρδίζεται κανεὶς στὰ γέλια, ἂν σκεφτεῖ ὅτι ὁ κλέφτης Παταικίων (Ἀθηναῖος πολίτης), θὰ ἀπολαύσει αἰώνιες εὐδαιμονίες, διότι μυήθηκε στὰ μυστήρια, ὁ δὲ μέγας Ἐπαμεινώνδας ὁ Θηβαῖος, ποὺ ὅλοι ξέρουμε πόσο ἐνάρετος ἦταν, θὰ ἔπρεπε «ἐν βορβόρῳ κεῖσθαι», διότι ὡς γνήσιος Ἕλληνας, δὲ θέλησε νὰ μυηθεῖ στὶς γιορτὲς αὐτὲς ποὺ ἡ προέλευσή τους εἶναι ξενική*»;

Εἶναι πασίγνωστη ἡ συνέντευξη στὴν Κόρινθο, τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μὲ τὸν διαβόητο κυνικὸ φιλόσοφο Διογένη. Ἡ σκηνὴ συνέβη τὸ 336 π.Χ. καὶ εἶναι ἡ ἑξῆς, μὲ κάθε λεπτομέρεια:

Ὁ Ἀλέξανδρος, θέλοντας νὰ ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Περσῶν, μάζεψε στὸν Ἰσθμό, σὲ κοινὴ σύνοδο, ὅλους τοὺς Ἕλληνες, ποὺ τὸν ἀνακήρυξαν δημόσια ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδας γιὰ τὴν ἐκστρατεία ἐκείνη. Πολλοὶ διάσημοι ἄνδρες, πολιτικοί, φιλόσοφοι, ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες συγκεντρώθηκαν ἐκεῖ γιὰ νὰ παρουσίαστοῦν στόν Ἀλεξανδρο καὶ νὰ τόν συγχαροῦν γιὰ τὸ ὑψηλὸ ἀξίωμα τῆς πανεθνικῆς ἀρχιστρατηγίας. Πολλοὶ μάλιστα εἶχαν ἔρθει ὁμάδες-ὁμάδες.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποροῦσε ποὺ δὲν ἔβλεπε μεταξύ τους καὶ τὸν κυνικὸ φιλόσοφο Διογένη, ποὺ τότε ἔμενε στὴν Κόρινθο. Καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸν ἔβλεπε δυσφόρησε, ἀλλὰ στὸ τέλος ἀποφάσισε νὰ πάει νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ μαζὶ μὲ ὅλο τὸ λαμπρό του ἐπιτελεῖο. Ὁ Διογένης ἔμενε στὸ Κρανεῖο, δίπλα σὲ ἕνα πιθάρι ποὺ τὸ χρησιμοποιοῦσε γιὰ κατοικία του, καὶ ἐκεῖ τὸν βρῆκε ξαπλωμένο τεμπέλικα καὶ μακάρια ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ φιλόσοφος, ἀφήνοντας ὅλους κατάπληκτους, ἐξακολουθοῦσε νὰ μένει ἀδιάφορος, καὶ μονάχα ἀνακάθισε λιγάκι, ὅταν εἶδε τόσους ἀνθρώπους κοντά του. Ὁ βασιλιὰς στάθηκε μπροστὰ στὸν φιλόσοφο, τὸν χαιρέτησε πρῶτος καὶ τοῦ εἶπε: «*Ζήτησέ μου ὅ,τι χρειάζεσαι καὶ ὅ,τι θέλεις*». Ὁ Διογένης ἔρριξε στὸν Ἀλέξανδρο ἕνα ὀξύτα-

το βλέμμα, εἶδε πὼς στεκόταν μπροστά του καὶ τοῦ ἐμπόδιζε τὸν ἥλιο, καὶ τοῦ ἀπάντησε σχεδὸν περιφρονητικὰ καὶ ἀτάραχα:

—*«Νὰ μὴ μοῦ πιάνεις τὸν ἥλιο»*.

Ὁ Ἀλέξανδρος θαύμασε τὸ ὑψηλὸ φρόνημά του καὶ εἶπε:

—*«Ἐγώ, ἂν δὲν ἤμουν Ἀλέξανδρος, θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν Διογένης»*.

Ὁ Δίων ὁ φιλόσοφος, περιγράφοντας τὴ συνομιλία αὐτή, προσθέτει τὴ συνέχειά της:

Ὁ Διογένης ρώτησε, ἔπειτα ἀπὸ λίγο, τὸν Ἀλέξανδρο, ποιὸς εἶναι καὶ τὶ θέλει.

«Πῶς!» εἶπε ὁ βασιλιάς, *«ἐσὺ λοιπὸν δὲν γνωρίζεις τὸν βασιλιὰ Ἀλέξανδρο»;*

—*«Τὸ ὄνομά του ἀκούω νὰ τὸ ἀναφέρουν πολλοί, σὰν ἱπτάμενοι κολιοί* (καλιακοῦδες), *τὸν ἴδιο ὅμως δὲν τὸν γνωρίζω»*, ἀποκρίθηκε ὁ Διογένης.

— *«Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἴσα-ἴσα ἦρθα καὶ ἐγώ, γιὰ νὰ μὲ γνωρίσεις καὶ γιὰ νὰ σὲ δῶ»*, τοῦ εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος.

—*«Α! σὺ εἶσαι λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ Ἀλέξανδρος ποὺ τὸν λένε νόθο;»* ρώτησε ὁ κυνικός, σὰν νὰ ἀναπολοῦσε κάτι στὴ μνήμη του.

Στὴν τελευταία λέξη, ὁ ὑπερήφανος καὶ δυνατὸς βασιλιὰς κοκκίνισε καὶ θύμωσε. Ὁ Διογένης εἶδε τὴν ταραχή του καὶ σκεπτότανε μὲ τὶ τρόπο νὰ τὸν καταπραΰνει. Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξανδρος τὸν πρόλαβε καὶ τὸν ρώτησε σοβαρά:

—*«Κι ἀπὸ ποῦ ἔμαθες ὅτι εἶμαι νόθος»;*

—*«Ἡ μητέρα σου ἡ Ὀλυμπιάδα τὸ εἶπε, ὅτι δὲ γεννήθηκες ἀπὸ τὸ Φίλιππο, ἀλλὰ ἀπὸ δράκοντα ἢ ἀπὸ τὸν Ἄμμωνα ἢ κάποιον ἄλλο Θεό. Λοιπόν, εἶσαι νόθος...»*.

Ὅταν ὁ Διογένης ὁ κυνικὸς φιλόσοφος ἦταν ἑτοιμοθάνατος, οἱ μαθητές του τὸν ρώτησαν ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν θάψουν.

—«*Ρίξτε τὸ σῶμα μου στὰ χωράφια!*» τοὺς ἀπάντησε ὁ Διογένης.

Οἱ μαθητές του ὅμως τοῦ εἶπαν ὅτι ἂν ἐκτελοῦσαν τὴν ἐπιθυμία του, τὸ σῶμα του θὰ τὸ ἔτρωγαν τὰ ζῶα.

—«*Ἂν φοβᾶστε γι' αὐτό, βάλτε κοντὰ στὸ σῶμα μου μία μαγκούρα γιὰ νὰ τὰ διώχνω*».

—«*Μὰ οἱ νεκροὶ οὔτε αἰσθάνονται, οὔτε κινοῦνται, ἀπάντησαν κατάπληκτοι οἱ μαθητές του*».

-«*Γιατὶ λοιπόν*, τοὺς εἶπε *χαμογελῶντας ὁ Διογένης, νὰ μὴ ρίξετε τότε τὸ πτῶμα μου στὴν ἐρημιὰ ἀφοῦ δὲν θὰ καταλαβαίνω τίποτα*»;

Ὅταν ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας πολιορκοῦσε τὴν Κόρινθο, ὅλοι οἱ Κορίνθιοι δούλευαν ἐντατικά, ἐπισκευάζοντας τὰ τείχη. Μέσα σὲ αὐτὴ τὴ φασαρία καὶ τὸν ἀναβρασμὸ ὁ Διογένης κυλοῦσε τὸ πιθάρι του πέρα δῶθε...

Ὅταν μερικοὶ τὸν ρώτησαν γιὰ ποιὸ λόγο τὸ κάνει αὐτό, ὁ Διογένης ἀπάντησε:

—«*Ὅταν ὅλοι δουλεύουν, κάτι πρέπει νὰ κάνω καὶ ἐγώ*».

Ρώτησαν κάποτε τὸ Διογένη πότε θὰ πρέπει νὰ τρώει κανεὶς καὶ αὐτὸς ἀπάντησε: «*Οἱ πλούσιοι ὅποτε θέλουν. Οἱ φτωχοὶ ὅποτε ἔχουν*».

Ὅταν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἔστειλε μὲ κάποιον, ποὺ τὸν ἔλεγαν Ἀθλία, γράμμα στὸν Ἀντίπατρο στὴν Ἀθήνα, ὁ Διογένης εἶπε: «*Ἀθλίας παρ' ἀθλίου πρὸς ἄθλιον*». Ὅταν πάλι εἶδε κάποιον πλούσιο ἀγράμματο, εἶπε: «*Ἰδοὺ ἓν πρόβατον χρυσόμαλλον*».

Ὁ Διονύσιος ὁ Στωικός μᾶς λέει πὼς ὅταν ὁ Διογένης πιάστηκε μετὰ ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Χαιρώνειας, τὸν ὁδήγησαν μπροστὰ στὸ Φίλιππο, ὁ ὁποῖος τὸν ρώτησε ποιὸς εἶναι: «*Κατάσκοπος τῆς ἀπληστίας σου*», ἀπάντησε λεβέντικα

ὁ Διογένης. Ὁ Φίλιππος θαυμάζοντάς τον τὸν ἄφησε ἐλεύθερο.

Εἶδε κάπου ζωγραφισμένους κακά, δύο Κένταυρους, καὶ ρώτησε: *«Πότερος τούτων χείρων ἐστίν;»* Δηλαδή, ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο εἶναι ὁ Χείρων, ἀλλὰ καὶ ποιὸς εἶναι ὁ χειρότερος;

Στὸ γιατρὸ Διδύμωνα, ποὺ εἶχε φήμη *«μοιχοῦ»*, γιατρεύοντας τὸ μάτι ἑνὸς παρθένου κοριτσιοῦ, εἶπε: *«Πρόσεξε μήπως γιατρεύοντας τὸ μάτι, καταστρέψεις τήν «κόρην»».*

Κάποτε ἕνας Ἀθηναῖος τοῦ ζήτησε τὸ ἐπανωφόρι, ποὺ τοῦ εἶχε δώσει ἀπὸ πολὺ καιρὸ καὶ ὁ Διογένης τοῦ ἀπάντησε: *«Ἂν μοῦ τὸ χάρισες, τὸ ἔχω. Ἂν μοῦ τὸ δάνεισες, τὸ χρειάζομαι».*

Σ' ἕνα πλούσιο εἶπε κάποτε: *«Ἂν σοῦ ἔτυχε νὰ δώσεις σὲ φτωχοὺς δῶσε καὶ σὲ μένα. Ἂν δὲν σοῦ ἔτυχε, τότε ἄρχισε ἀπὸ μένα».* Ὁ πλούσιος τοῦ εἶπε θυμωμένος ὅτι θὰ ἔπρεπε προηγουμένως νὰ τὸν πείσει: *«Μά, ἂν μποροῦσα νὰ σὲ πείσω,* εἶπε ὁ Διογένης, *πρὸ πολλοῦ θὰ σὲ εἶχα πείσει νὰ κρεμαστείς».*

Σ' ἕναν ἀθλητή, ποὺ ὅταν γέρασε, ἄφησε τὸ στίβο καὶ ἔκανε τὸ γιατρό, ὁ Διογένης εἶπε: *«Μήπως θέλεις τώρα νὰ ξεπαστρέψεις ὡς γιατρὸς ἐκείνους ποὺ σὲ νικοῦσαν ὡς ἀθλητή».*

Στὸ γιὸ μιᾶς ἑταίρας ποὺ πετροβολοῦσε τὸ πλῆθος, εἶπε: *«Πρόσεξε, παιδί μου, θὰ χτυπήσεις τὸν πατέρα σου».*

Ὅταν κάποιος τὸν ρώτησε πότε πρέπει κανεὶς νὰ νυμφεύεται ἀπάντησε: *«Οἱ μὲν νέοι οὐδέποτε, οἱ δὲ πρεσβύτεροι οὐδεπόποτε».*

Εἶδε κάποτε ἕνα τοξότη ἀδέξιο νὰ γυμνάζεται καὶ πῆγε καὶ κάθισε πάνω στὸ στόχο λέγοντας: *«Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ χτυπηθῶ».*

Σὲ μία σχολὴ ποὺ ἐπισκέφθηκε, εἶδε πὼς ὁ δάσκαλός της εἶχε λίγους μαθητὲς καὶ πολλὰ ἀγάλματα θεῶν. *«Σὺν Θεοῖς διδάσκαλε ἔχεις πολλοὺς μαθητές».* (*«Σὺν θεῷ»* σημαίνει συνήθως με τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὁ Διογένης κάνοντας λογοπαίγνιο ἐννοοῦσε: *«Μαζὶ μὲ τοὺς Θεούς...»*).

Τὸν ρώτησαν, κάποτε, γιατὶ εἶναι συνηθισμένο νὰ βοηθοῦν οἱ ἄνθρωποι τοὺς ζητιάνους, ἀλλὰ ὄχι καὶ τοὺς φιλόσοφους, ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Ὅλοι ὑπολογίζουν ὅτι μπορεῖ νὰ γίνουν κάποτε τυφλοὶ ἢ κουτσοί, ἀλλὰ ὄχι καὶ φιλόσοφοι».*

Ὅταν τὸν ρώτησαν γιατὶ ἐπαινεῖ ἕνα ρωμαλέο κιθαρωδό, ποὺ οἱ ἄλλοι τὸν ἀποδοκίμαζαν, εἶπε: *«Γιατὶ ἂν καὶ εἶναι τόσο ρωμαλέος εἶναι κιθαρωδός, ἐνῶ θὰ μποροῦσε νὰ ἦταν ληστής».*

Κάποιος τοῦ εἶπε πὼς ἔχει κρυμμένο χρυσάφι στὰ ροῦχα του. *«Ναί»,* ἀπάντησε. *«Γι' αὐτὸ δὲν τὰ βγάζω ὅταν κοιμᾶμαι».* (Ὁ Διογένης δὲν ἔβγαζε οὔτε στὸν ὕπνο του τὰ ροῦχα γιατὶ δὲν εἶχε οὔτε στρῶμα).

Ζήτησε μία μέρα ἀπὸ ἕνα σπάταλο νὲο νὰ τοῦ δώσει μία μνᾶ (πολλὰ χρήματα γιὰ τὴν ἐποχή). Ὅταν τον ρώτησαν τότε γιατὶ ἀπὸ αὐτὸν ζητάει τόσα πολλά, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλους ζητοῦσε μόνο ἕναν ὀβολό, εἶπε: *«Ἀπὸ τοὺς ἄλλους θὰ πάρω καὶ ἀργότερα, ἐνῶ ἀπὸ αὐτὸν δὲ θὰ προφτάσω νὰ πάρω ἄλλα».*

Στὸν Ἀναξιμένη τὸ ρήτορα, ποὺ ἦταν κοιλαράς, εἶπε: *«Δῶσε λίγη κοιλιὰ στοὺς φτωχούς. Καὶ σὺ θὰ ξαλαφρώσεις καὶ ἐμᾶς θὰ ὠφελήσεις».*

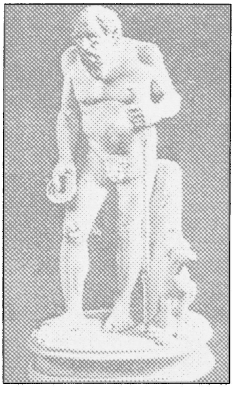
Βλέποντας κάποτε μία γυναίκα πού εἶχε κρεμαστεῖ ἀπὸ μία ἐλιά, εἶπε: *«Μακάρι ὅλα τὰ δέντρα νὰ ἔκαναν τέτοιους καρπούς»*.

Κάποτε πού εἶδε ἕνα λουτήρα πολὺ βρώμικο, ρώτησε: *«Αὐτοὶ πού λούζονται ἐδῶ, ποῦ πλένονται μετά»;*

Σὲ κάποιον, πού τοῦ εἶπε ὅτι οἱ πατριῶτες του ἀπὸ τὴ Σινώπη τὸν καταδίκασαν νὰ φύγει, ἀπάντησε: *«Καὶ ἐγὼ τοὺς καταδίκασα νὰ μείνουν ἐκεῖ»*.

Ὅταν τὸν ρώτησαν ποιὰ ἀπὸ τὰ θηρία δαγκώνουν πιὸ πολύ, εἶπε: *«Ἀπὸ μὲν τὰ ἄγρια οἱ συκοφάντες, ἀπὸ δὲ τὰ ἥμερα οἱ κόλακες»*.

Ὅταν ἄκουσε τὸν ὁρισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Πλάτωνα: *«ὂν δίπουν ἄπτερον»*, μάδησε ἕναν κόκορα καὶ δείχνοντάς τον στὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνα, εἶπε: *«Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Πλάτωνα»*. Ἔτσι ἀνάγκασε τὸν Πλάτωνα νὰ προσθέσει στὸν ὁρισμό του: *«...καὶ πλατυώνυχον»*.

Διονύσιος ὁ Πρεσβύτερος καὶ ὁ Νεώτερος

Ὁ Διονύσιος τῶν Συρακουσῶν, 400 π.Χ. ὁ πρεσβύτερος, εἶχε δύναμη καὶ πλοῦτο τόσο, ποὺ ὁ φιλοξενούμενος φίλος του Δαμοκλῆς τὸν θαύμαζε καὶ τὸν μακάριζε. Γιὰ νὰ τοῦ δείξει ὁ Διονύσιος πόσο πολλὰ εἶναι αὐτὰ τὰ περιστατικὰ καὶ πόσο εὔκολα ἀλλάζει ἡ τύχη, κάλεσε τὸ Δαμοκλῆ σὲ ἕνα πλούσιο γεῦμα καὶ κρέμασε ἀπὸ μία τρίχα ἀλόγου, πάνω ἀπὸ τὴ θέση ποὺ τὸν εἶχε βάλει νὰ καθήσει, ἕνα μεγάλο μαχαίρι-σπαθί. Τοῦ εἶπε λοιπὸν ὅτι τοῦ δίνει ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ τὸ θρόνο του, νὰ καθήσει σὲ αὐτὴ τὴ θέση μὲ τὸ σπαθὶ ἀπὸ πάνω του. Τότε ὁ Δαμοκλῆς κατάλαβε τοὺς κινδύνους τοὺς μεγάλους, ποὺ εἶχε ὁ φίλος του Διονύσιος.

Ὁ Διονύσιος τῶν Συρακουσῶν μάλωσε κάποτε ἕναν ἀπὸ τοὺς γιοὺς του ἐπειδὴ εἶχε φερθεῖ μὲ ἀναίδεια σὲ ἕναν πολίτη: *«Ἐγώ,* εἶπε, *δὲ φέρομαι ποτὲ ἔτσι!». «Ναί, ἀλλὰ δὲν εἶχες τύραννο πατέρα». «Δὲν εἶχα, ἀλλὰ ἂν φέρεσαι ἔτσι, ἐσὺ δὲν θὰ ἔχεις τύραννο γιό!».* (Λίγες τυραννίες κράτησαν τρεῖς γενεές. Αὐτὴ ἐδῶ τελείωσε στὴ δεύτερη. Ὁ ἕνας γιός, ὁ Ἵππαρχος, σκοτώθηκε σὲ φιλονεικία. Ὁ ἄλλος, ὁ Ἱππίας, φοβόταν μήπως τὸν σκοτώσουν γιὰ πολιτικοὺς λόγους, καὶ τὸν ἔδιωξαν).

Ἕνας ἀρχαῖος ποιητής, ὁ Φιλόξενος ἀπὸ τὰ Κύθηρα, ἦταν πολὺ λαίμαργος, ἰδιαίτερα ὅταν τὰ φαγητὰ ἦταν ἐκλε-

κτά. Ἕνα βράδυ, δειπνοῦσε στὸ παλάτι τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονύσιου καὶ βλέποντας νὰ σερβίρουν ἕνα πολὺ μεγάλο μπαρμπούνι στὸν ἡγεμόνα καὶ ἕνα πολὺ μικρὸ σὲ αὐτόν, πῆρε τὸ δικό του καὶ τὸ πλησίασε στ' ἀφτί του. Ὁ Διονύσιος τὸν ρώτησε γιατὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ καὶ ὁ Φιλόξενος τοῦ ἀπάντησε: *«Σκεπτόμουν τὴ Γαλάτειά μου καὶ ἤθελα νὰ μάθω κάτι γιὰ τὸν Νηρέα* (Γαλάτεια λεγόταν καὶ μία ἀπὸ τὶς Νηρηίδες, τὶς ὡραῖες κόρες τοῦ Νηρέα), *ἀλλὰ δὲν ἀπαντάει στὶς ἐρωτήσεις μου. Τὸ ψάρεψαν φαίνεται πολὺ μικρό, καὶ γι' αὐτὸ δὲ μὲ ἀκούει. Εἶμαι βέβαιος πὼς αὐτὸ τὸ γηραλέο ποὺ σέρβιραν σὲ σένα, ξέρει καλὰ τὶ θά ἤθελα νὰ μάθω»*. Ὁ Διονύσιος γέλασε μὲ τὸ ἀστεῖο καὶ τοῦ πρόσφερε ἀμέσως τὸ μεγάλο μπαρμπούνι.

Ὁ Διονύσιος γλεντοῦσε καὶ μεθοῦσε συχνὰ μαζὶ μὲ τὸν Φιλόξενο. Ἀλλὰ ὁ γλεντοκόπος ποιητὴς τὰ ἔφτιαξε κάποτε μὲ κάποια ἐρωμένη τοῦ τυράννου καὶ ὁ Διονύσιος τότε τὸν ἔστειλε στὴ φυλακή. Ἐκεῖ μέσα, ὁ Φιλόξενος ἔγραψε τὸ ἔργο του *«Κύκλωψ»* μεταφέροντας τὴν ἀφήγηση τῆς Ὀδύσσειας στὴ δική του περιπέτεια. Κύκλωπας ἦταν ὁ τύραννος Διονύσιος καὶ μία ὡραία αὐλητρίδα ἔκανε τὴν ἐρωμένη. Ὁ Φιλόξενος ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ Ὀδυσσέα. Ἀλλὰ ὁ Ὀδυσσέας ἤθελε νὰ ἐπιστρέψει στὴν Ἰθάκη, ἐνῶ ὁ Φιλόξενος ἐπιθυμοῦσε, ἀσφαλῶς, νὰ μείνει στὶς Συρακοῦσες γιὰ νὰ ξαναβρεῖ τὴν ἐκλεκτὴ τῆς καρδιᾶς του. Ὁ Ἀθήναιος ποὺ μᾶς ἀφηγεῖται τὰ παραπάνω, δὲ μᾶς ἐξηγεῖ πῶς κατάφερε νὰ συμβιβάσει ὁ ἐρωτομανὴς ποιητὴς τὰ ἀσυμβίβαστα.

Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος ὁ νεώτερος, κάλεσε τὸν Πλάτωνα γιὰ δεύτερη φορὰ στὴ Σικελία. Πολλὲς φορὲς τοῦ προσέφερε μεγάλες χρηματικὲς δωρεές, ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν τὶς δεχόταν. Τότε ὁ φιλόσοφος Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος, τῆς Κυρηναϊκῆς Σχολῆς, ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη διέμενε καὶ αὐτὸς στὴ Σικελία, εἶπε: *«Εἶναι πολὺ περίεργη*

ἡ μεγαλοδωρία τοῦ Διονύσιου· κατορθώνει νὰ εἶναι μεγαλόδωρος μὲ τὸ ἀζημίωτο. Σ' ἐμᾶς δίνει ἐλάχιστα, ἐνῶ χρειαζόμαστε πολὺ περισσότερα, καὶ στὸν Πλάτωνα δίνει πολλά, ἐνῶ αὐτὸς δὲν παίρνει τίποτα».

Ὅταν ἔφτασε στὴ Σικελία ὁ Πλάτων, βασίλευε ὁ Διονύσιος ὁ νεώτερος, γιὸς τοῦ πρώτου ποὺ κορόιδευε τὸν Γέλωνα. Αὐτὸς εἶχε ἀγαθὲς διαθέσεις, ἀλλὰ παρασύρθηκε ἀπὸ τὸ περιβάλλον του καὶ εἶχε γίνει τυραννικὸς καὶ ἀκόλαστος. Στὶς Συρακοῦσες ὑποδέχτηκαν τὸν Πλάτωνα μὲ μεγάλες τιμές. Μόλις κατέβηκε ἀπὸ τὸ πλοῖο ποὺ τὸν πῆγε, τὸν πῆρε μία βασιλικὴ ἅμαξα, ποὺ ἦταν πολὺ ὄμορφα στολισμένη, καὶ ὁ τύραννος τέλεσε θυσία, σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ μία μεγάλη εὐτυχία τῆς Χώρας του. Ἔπειτα ἀπὸ λίγες μέρες, ὅλα εἶχαν ἀλλάξει στὰ ἀνάκτορα καὶ στὴ διακυβέρνηση τῆς πολιτείας. Ἡ εὐπρέπεια ἐπικρατοῦσε στὰ συμπόσια, ἡ λιτότητα τῆς αὐλῆς καὶ ἡ πραότητα τοῦ τυράννου ἔκαναν κατάπληξη. Ὅλοι ἀπασχολοῦνταν μὲ τὰ μεγάλα ἠθικά, ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ζητήματα, καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ τυράννου, καθὼς μᾶς λένε οἱ σύγχρονοι, ἦταν γεμᾶτα σκόνη, κουρνιαχτὸ ἀπὸ τὸ πλῆθος των... γεωτρούντων! Μία μέρα στὰ ἀνάκτορα τελοῦσαν *«πάτρια θυσία»*. Ὁ κήρυκας, σύμφωνα μὲ τὶς συνήθειες, εὐχήθηκε νὰ μείνει ἀσάλευτη ἡ τυραννία γιὰ πολλὰ χρόνια. Ὁ Διονύσιος σηκώθηκε καὶ τοῦ φώναξε: *«Δὲ θὰ πάψεις νὰ μᾶς καταριέσαι;»*. Ὁ τύραννος θεωροῦσε κατάρα τὴν παράταση τῆς τυραννίας. Τόση ἐπίδραση εἶχαν ἀσκήσει στὴ νεανικὴ ψυχή του τὰ λόγια τοῦ Πλάτωνα.

Οἱ φίλοι καὶ οἱ σύμβουλοι τοῦ Διονύσιου ἐφοβοῦντο μήπως οἱ δημοκρατικὲς ἰδέες ἐπηρεάσουν τὸν τύραννο. Στὸ τέλος κατάφεραν νὰ πείσουν τὸν Διονύσιο ὅτι ὁ Πλάτων συμμετεῖχε σὲ κάποια συνωμοσία ἐναντίον του, παρακινῶντας καὶ ἐμψυχώνοντας τοὺς συνωμότες. Ὁ τύραννος διέτα-

ξε νὰ πάει ἀλλοῦ νὰ καθίσει ὁ Πλάτων, — ἀπὸ τὸν κῆπο τῶν ἀνακτόρων ποὺ κατοικοῦσε, σὲ ἕνα κομψὸ καὶ ὡραῖο κτίριο, στὸ διαμέρισμα τῶν δορυφόρων. Οἱ δορυφόροι τὸν μισοῦσαν θανάσιμα καὶ δὲν ὑπῆρχε ἀμφιβολία ὅτι θὰ τὸν σκότωναν, διότι προσπαθοῦσε νὰ πείσει τὸ Διονύσιο νὰ ἀφήσει τὴν τυραννία καὶ νὰ ζεῖ ἀδορυφόρητος. Οἱ φίλοι τοῦ Πλάτωνα μυρίστηκαν τὸ δόλο τοῦ τύραννου καὶ τὸν κίνδυνο ποὺ διέτρεχε ὁ φιλόσοφος καὶ ἔπεισαν τὸν Πλάτωνα νὰ φύγει ἀμέσως ἀπὸ τὴ Σικελία. Ὅταν ἀναχώρησε, ὁ Διονύσιος τοῦ εἶπε: *«Βέβαια, Πλάτωνα, ὅταν θὰ πᾶς στὴν Ἀθήνα θὰ πεῖς στοὺς ἄλλους φιλόσοφους πολλὲς φοβερὲς κατηγορίες ἐναντίον μου»*. Ὁ Πλάτων χαμογέλασε καὶ τοῦ ἀπάντησε: *«Εὔχομαι νὰ μὴν ὑπάρχει ποτὲ στὴν Ἀκαδημία τέτοια φτώχεια λόγων, ὥστε νὰ γίνει κουβέντα καὶ γιὰ σένα»*.

Ὅταν ὁ Διονύσιος ὁ νεώτερος βρέθηκε στὴν Κόρινθο, ἀφ' ὅτου ὁ Τιμολέων τόν ἔδιωξε ἀπὸ τὶς Συρακοῦσες, τὸν ρώτησε κάποιος ξένος ποὺ τὸν κορόιδευε γιὰ τὸν ξεπεσμό του, τὶ κέρδισε ἀπὸ τὶς συναναστροφές του μὲ τοὺς φιλόσοφους, καὶ τὶ ἀπόλαυσε ἀπὸ τὴ σοφία τοῦ Πλάτωνα. Ὁ Διονύσιος τοῦ ἀπάντησε: *«Καὶ σοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ὠφελήθηκα τίποτα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ὅταν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὑποφέρω τὴ μεταβολῆ τῆς τύχης μου»*;

Καὶ στὸ μουσικὸ Ἀριστόξενο, ἀπὸ τὸν Τάραντα, μαθητὴ τοῦ Ἀριστοτέλη, καὶ μερικοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι τὸν ρώτησαν γιατὶ δυσαρεστήθηκε μὲ τὸν Πλάτωνα καὶ τοῦ φέρθηκε μὲ τέτοιο αἰσχρὸ τρόπο, ἀπάντησε: *«Ἡ Δικτατορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλὰ κακά, ἀλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι τόσο μεγάλο, ὅσο τὸ ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς λεγόμενους φίλους δὲν μιλάει σταράτα στὸν δικτάτορα»*.

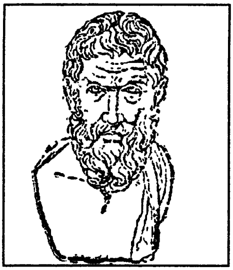

Δίων

Ὁ Πλούταρχος γράφει γιὰ τὸ φιλόσοφο Δίωνα καὶ γιὰ τὸ Βροῦτο, ὅτι ὁ πρῶτος συναναστράφηκε μὲ τὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα, ὁ δὲ δεύτερος *«ἐνετρύφησε»* στοὺς λόγους τοῦ Πλάτωνα, καὶ ἔτσι ὅρμησαν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴν ἴδια παλαίστρα σὲ ὡραίους καὶ μεγάλους ἀγῶνες. Τὸ παραδοξότερο ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς προεῖπε τὸ θάνατό τους μὲ ἕνα γεμᾶτο κακοὺς οἰωνοὺς φάντασμα. Μία μέρα ὁ Δίων, ἐνῶ καθόταν μόνος του στὸ σπίτι του, βυθισμένος σὲ σκέψεις, ἄκουσε ξαφνικὰ ἕναν κρότο καὶ ἀνασηκώνοντας τὰ μάτια τοῦ ἀντίκρυσε ἕνα τερατῶδες φάντασμα. Μία γυναίκα, ποὺ στὰ ροῦχα καὶ στὴν ὄψη ἔμοιαζε μὲ τραγικὴ Ἐρινύα, σάρωνε μὲ μία σκούπα τὸ σπίτι. Σὲ λίγες μέρες ὁ Δίων ἔπεφτε θῦμα μιᾶς φοβερῆς συνωμοσίας.

Ὁ Βροῦτος πάλι εἶδε στὸν ὕπνο του ὅτι δύο ἀετοὶ τσακώνονταν μπροστὰ στὸ στρατόπεδο, καὶ ὅτι ἔχανε καὶ ὑποχωροῦσε ἐκεῖνος ποὺ ἦταν πρὸς τὸ δικό του στρατόπεδο. Μετὰ μία βδομάδα ὁ Βροῦτος εὕρισκε τραγικὸ τέλος. Ἔστηνε τὸ ξίφος του ὄρθιο, ἔπεφτε ἐπάνω του καὶ αὐτοκτονοῦσε.

Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος, χλεύαζε κάποτε τὸν ἀρχαῖο τύραννο Γέλωνα καὶ ἔλεγε ὅτι ὁ Γέλων ἔγινε γέλως τῆς Σικελίας. Οἱ ἄλλοι προσποιοῦνταν ὅτι θαύμαζαν τὸ σαρκαστικὸ αὐτὸ ἀστεῖο. Ὁ Δίων ὅμως, ποὺ εἶχε δυσαρεστηθεῖ γιὰ τὴν ἀπρέπεια τοῦ δοξομανῆ καὶ αἰσχροῦ τυράννου, τοῦ εἶπε: *«Ἂν εἶσαι σήμερα τύραννος, τὸ χρωστᾶς αὐτὸ στὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ ἔχει ἐμπνεύσει ὁ Γέλων· κανένας ὅμως ἄλλος δὲ θὰ γίνει τύραννος ἀργότερα, γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ ἐμπνέεις ἐσύ».*

Ἐπίκουρος

Ὁ Ἐπίκουρος πίστευε ὅτι οἱ θεοὶ εἶναι μακάριοι. Ἔτσι αὐτή τους ἡ μακαριότητα θέλει νὰ μὴν κάνουν δουλειὲς καὶ νὰ μὴ φροντίζουν τὶς διάφορες ἀνθρώπινες ὑποθέσεις, ποὺ ἡ πίστη τοὺς ἀναγκάζει νὰ προνοοῦν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀκόμα πιὸ ἀπαραίτητη εἶναι ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ γιὰ τὴν ψυχικὴ γαλήνη τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δὲν ἔχει πιὸ ἐπικίνδυνο ἐχθρὸ ἀπὸ τὴ δοξασία ὅτι ἀνώτερες δυνάμεις ἐπεμβαίνουν στὴν πορεία τοῦ κόσμου. Ὁ Ἐπίκουρος, λοιπόν, καταπολεμοῦσε ἄγρια τὴ λαϊκὴ θρησκεία. Μία μέρα εἶπε γι' αὐτήν:

—*«Μοναδικὴ πηγὴ λαϊκῆς θρησκείας εἶναι ἡ ἀμάθεια καὶ πρὸ πάντων ὁ φόβος»...*

Ἐρατοσθένης

Ὁ Ἐρατοσθένης ἦταν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα πνεύματα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας Οἱ ἀστρονομικές του παρατηρήσεις καὶ οἱ μαθηματικὲς του ἐφευρέσεις τοῦ χάρισαν τὴν ἀθανασία. Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνον αὐτό. Ἦταν καὶ ρήτορας, ποιητής, ἀρχαιοδίφης, μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος. Οἱ ἀρχαῖοι, ποὺ ἔδιναν συχνὰ πολὺ ἔξυπνα παρατσούκλια στοὺς συγχρόνους τους, τὸν ὀνόμασαν *«Πένταθλον»*, ὅπως ἔλεγαν τοὺς ἀθλητὲς ποὺ νικοῦσαν στοὺς πέντε ἀγῶνες τῆς Ὀλυμπίας. Ὁ Ἐρατοσθένης, λοιπόν, ἦταν ἀναμφισβήτητα, πολυτεχνίτης, ἀλλὰ καθόλου ἐρημοσπίτης. Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης τὸν προσκάλεσε στὴν Ἀλεξάνδρεια, τὸν φιλοξένησε στὰ ἀνάκτορά του καὶ τὸν ἔκανε διευθυντὴ τῆς περίφημης βιβλιοθήκης.

Εὐριπίδης

Ἡ ἐξέλιξη τῆς σταδιοδρομίας τοῦ Εὐριπίδη εἶναι ἀρκετὰ περίεργη. Ὁ πατέρας του ἤθελε νὰ τὸν κάνει αὐλητή, γιατὶ κάποιος χρησμὸς τοῦ εἶχε πεῖ ὅτι ὁ γιός του θὰ στεφανώνονταν σὲ δημόσιους ἀγῶνες. Ἔτσι ὁ Εὐριπίδης ἄρχισε νὰ καταγίνεται στὸ Παγκράτιο (πάλη καὶ πυγμαχία). Ἐγκατέλειψε ὅμως πολὺ γρήγορα τὸν ἀθλητισμό. Καὶ ὄχι μόνο τὸν ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ στὶς τραγωδίες του τὸν κατηγορεῖ συχνὰ καὶ πολὺ ἄσχημα.

«κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα
οὐδὲν κάκιόν ἐστιν ἀθλητῶν γένους».

Μετὰ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ ἀθλητισμοῦ, ὁ Εὐριπίδης ἄρχισε νὰ ἀσχολεῖται μὲ πάθος στὴ ζωγραφική, ὅπου φαίνεται ὅτι διέπρεψε κάπως, γιατὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔδειχναν ὡραῖες ζωγραφιές του στὰ Μέγαρα.

Ὁπωσδήποτε ὁ χρησμὸς βγῆκε ἀληθινός. Ὁ Εὐριπίδης στεφανώθηκε ἀρκετὲς φορὲς σὲ δημόσιους ἀγῶνες. Ὄχι ὅμως ὡς ζωγράφος οὔτε ὡς ἀθλητὴς ἀλλὰ ὡς θεατρικὸς συγγραφέας - τραγικός.

Ζεῦξις

Ὅταν κατηγόρησαν τὸ ζωγράφο Ζεῦξιν ὅτι ἀργεῖ πολὺ στὸ ζωγράφισμα τῶν πινάκων του, ἐκεῖνος χωρὶς διόλου νὰ ταραχτεῖ ἀπάντησε:

— *«Ζωγραφίζω ἐν πολλῷ χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ εἰς πολύ».*

Ἡ ὡραία ἀπάντηση τοῦ Ζεύξιδος σήμαινε ὅτι ἡ ταχύτητα τῆς κατασκευῆς δὲν δίνει στὸ ἔργο μόνιμη βαρύτητα καὶ ἀκρίβεια καλλονῆς, καὶ ὅτι ὁ χρόνος ποὺ χάνει ὁ καλλιτέχνης γιὰ τὴν καλὴ ἐπεξεργασία τὴν κερδίζει σὲ δύναμη καὶ σὲ διαιώνιση τοῦ ἔργου του.

Περίφημο ἔργο τοῦ Ζεύξιδος εἶναι ὁ πίνακάς του μὲ τόν *«Παῖδα φέροντα σταφυλάς»*, ποὺ ὅπως λέει ὁ Πλίνιος, βάζοντας καὶ τὸ ἀνέκδοτο, τὰ σταφύλια εἶναι τόσο φυσικὰ ζωγραφισμένα, ποὺ τὰ πουλιὰ πετοῦσαν τριγύρω τσιμπῶντας τα, θέλοντας νὰ τὰ φᾶνε. Ὁ ζωγράφος θύμωσε, βλέποντάς τα, λέγοντας ὅτι ἂν ἔκανε καὶ τὸ παιδὶ τόσο φυσικό, ὅσο τὰ σταφύλια, τὰ πουλιὰ θὰ ἐφοβοῦντο καὶ θὰ ἔφευγαν.

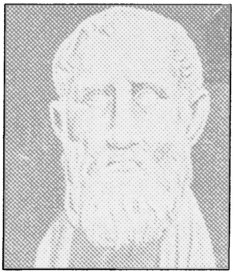
Ζήνων ὁ Ἐλεάτης

Πολλοὶ μπερδεύουν τὸ ὄνομα Ζήνων. Μπερδεύουν τρεῖς τουλάχιστον Ζήνωνες, τὸν ἕναν μὲ τοὺς ἄλλους, γιατὶ τρεῖς ἦταν οἱ διάσημοι φιλόσοφοι μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα. Ὑπάρχουν βέβαια ἄλλοι τρεῖς-τέσσερις ἀκόμη φιλόσοφοι μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, ἀλλὰ ὄχι καὶ τόσο σπουδαῖοι. Ἀπὸ τοὺς διάσημους ὁ ἕνας εἶναι ὁ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, χρονολογικὰ ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἄλλων ἀφοῦ γεννήθηκε τὸ 464 π.Χ. Εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐλεατικῆς Σχολῆς, καὶ συνεχίζει τὸ ἔργο τοῦ Ξενοφάνη καὶ τοῦ Παρμενίδη. Δεύτερος στὴ χρονολογικὴ σειρὰ εἶναι ὁ *Ζήνων ὁ Κιτιεύς*, ἀπὸ τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου ποὺ γεννήθηκε τὸ 335 π.Χ. Τρίτος στὴ σειρὰ εἶναι ὁ *Ζήνων ὁ Σιδώνιος*, λιγώτερο διάσημος, ἀπὸ τοὺς δύο ἄλλους, ἀλλὰ διαπρεπὴς ἐπικουρικός, ποὺ γεννήθηκε τὸ 154 π.Χ., μαθητὴς τοῦ Ἀπολλόδωρου καὶ ἴσως δάσκαλος τοῦ Κικέρωνα.

Ὁ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, ποὺ ἔγινε ὀνομαστὸς μὲ τὸν ἡρωικό του θάνατο στὸν ἀγῶνα ἐναντίον ἑνὸς τυράννου, ἦταν ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Παρμενίδη κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἐνῶ κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρο 40 χρόνια νεώτερός του. Σὲ ἕνα πεζὸ σύγγραμμά του, ποὺ τὸ εἶχε γράψει πολὺ νέος, ὑποστήριζε τὴ θεωρία τοῦ Παρμενίδη ἀπὸ πλάγιο δρόμο. Ἀναιροῦσε, δηλαδή, τὴν κοινὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν πραγματικότητα μὲ τέτοια ὀξύνοια, ὥστε ὁ Ἀριστοτέλης τὸν ὀνόμασε ἐφευρέτη τῆς διαλεκτικῆς.

Ὁ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης θυσίασε τὴ ζωή του σὲ μία ἀπόπειρα κατὰ τοῦ τυραννίσκου τῆς πατρίδας του Νέαρχου ἢ Διο-

δήμονα, ποὺ διασώθηκε τὸ ὄνομά του χάρη στὴ δραματικὴ ἐκείνη ἀπόπειρα. Ἡ σύλληψή του, τὰ βασανιστήριά του, ἡ καταδίκη του στὸ μαρτυρικὸ θάνατο, ξεσήκωσαν τὸ λαὸ κατὰ τοῦ τυραννίσκου. Τὴν ὥρα τῶν δραματικῶν ἀνακρίσεων, ρωτήθηκε ποιοὶ εἶναι οἱ φίλοι του καὶ ἀφοῦ τὸν πίεσαν πολὺ νὰ τοὺς ἀποκαλύψει, αὐτὸς κατωνόμασε ὅλους τοὺς φίλους τοῦ τυράννου, ποὺ ἐκτελέστηκαν ὅλοι, καὶ στὸ τέλος καὶ τὸν ἴδιο τὸ Νέαρχο ὡς διαφθορέα καὶ καταστροφέα τῆς πόλης. Κατὰ τὴν ὥρα τοῦ βασανισμοῦ του μίλησε στοὺς συμπολῖτες του καὶ στὸ τέλος ἔκοψε μόνος του τὴ γλῶσσα του καὶ τὴν ἔφτυσε στὸ πρόσωπο τοῦ τυράννου. Ὕστερα πέθανε περήφανα.

Ζήνων ὁ Κιτιεύς

Ὁ Ζήνων ἦταν μεγάλος φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου καὶ γι' αὐτὸ λεγόταν καί *«Κιτιεύς»*. Ἦταν πολὺ παράξενος καὶ ἄσχημος. Ὁ λαιμός του ἦταν στραβός, τὸ σῶμα του ἰσχνό, τὸ πρόσωπό του μαῦρο καὶ γι' αὐτὸ κάποιος τὸν εἶπε: *«Αἰγυπτία κληματσίδα»*. Ἦταν ἀσθενικός, ἀδύνατος καὶ τὰ πόδια του ἦταν χοντρὰ, σωστὸ φάντασμα, ἕνα τέρας. Καὶ ὅμως, ὅταν μιλοῦσε καὶ δίδασκε φιλοσοφία ἄλλαζε μορφὴ καὶ σαγήνευε τοὺς ἀκροατές του. Οἱ θαυμαστές του τὸν καλοῦσαν σὲ δεῖπνα, αὐτὸς ὅμως δὲν δεχόταν γιατὶ ἦταν χορτοφάγος.

Ὅταν ὁ Ζήνων ἔφτασε στὴν Ἀθήνα καὶ γνωρίστηκε μὲ τοὺς φιλόσοφους, εἶπε τὸ περίφημο: *«νῦν εὐπλόϊκα, ὅτε νεναυάγηκα»*, δηλαδὴ τώρα ποὺ ἔχω ναυαγήσει ἐδῶ, τώρα βρῆκα τὸ δρόμο καὶ πλέω πρίμα. Αὐτὸ τὸ εἶπε γιατὶ ταξίδευε σὲ καράβι μὲ ἐμπορεύματα καὶ ναυάγησε. Βγῆκε στὸν Πειραιὰ ἀπελπισμένος. Τὶ νὰ κάνει; Ἀνέβηκε στὴν Ἀθήνα καὶ ἄκουσε τοὺς φιλόσοφους ποὺ δίδασκαν. Τὸν Στίλπωνα, τὸν Κράτητα καὶ πολλοὺς ἄλλους. Τόσο πολὺ ἦταν ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὰ μαθήματα, ὥστε μία μέρα περνῶντας ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Τύχης προσευχήθηκε καὶ εἶπε ἀνάμεσα σὲ ὅλα τ' ἄλλα καὶ τὸ περιβόητο: *«Εὖ γε ποιεῖ ἡ Τύχη, προσελαύνουσα ἡμᾶς τῇ φιλοσοφίᾳ»*· δηλαδή, ἂς εἶναι καλὰ ἡ Τύχη ποὺ μὲ ἔκανε νὰ πλησιάσω τὴ φιλοσοφία.

Γιὰ τὸν Ζήνωνα, τὸν ἱδρυτὴ τῆς Στωικῆς Σχολῆς ποὺ

στὴν ἀρχὴ λεγόταν Ζηνώνεια, ὑπάρχουν πολλὰ ἀνέκδοτα. Εἶχε φέρει μὲ τὸ καΐκι πορφύρα γιὰ νὰ τὴν πουλήσει. Ὅταν ναυάγησε καὶ βγῆκε, καθὼς εἴπαμε στὸν Πειραιά, βρῆκε στὸ δρόμο ἕναν βιβλιοπώλη. Κουρασμένος καὶ νηστικὸς καθὼς ἦταν, κάθησε στὸ βιβλιοπωλεῖο. Ἔκανε γνωριμιὰ μὲ τὸ βιβλιοπώλη καὶ τοῦ εἶπε τὸ πάθημά του. Ὁ βιβλιοπώλης τὴν ἄλλη μέρα, τοῦ διάβασε ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντα, ἐκεῖ ποὺ μιλοῦσε γιὰ τὸ Σωκράτη καὶ τοὺς μαθητές του. Τόσο πολὺ εὐχαριστήθηκε ἀπὸ ὅσα ἄκουσε ὁ Ζήνων, ὥστε ζήτησε νὰ μάθει ποῦ βρίσκονταν αὐτοὶ οἱ μεγάλοι καὶ θαυμαστοὶ φιλόσοφοι. Τὴ στιγμὴ ἐκείνη, κατὰ σύμπτωση, περνοῦσε ὁ φιλόσοφος Κράτης καὶ ὁ βιβλιοπώλης ἀμέσως τὸν ἔδειξε στὸν Ζήνωνα λέγοντάς του: *«Νὰ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζητᾶς. Πήγαινε μαζί του».*

Ὁ Ζήνων πλησίασε μὲ ὅλα τὰ χάλια τοῦ ναυαγοῦ ποὺ εἶχε τὸ μεγάλο φιλόσοφο Κράτη καὶ ἔγινε ἀκροατὴς καὶ φίλος του. Ὁ Ζήνων ὅμως, ἂν καὶ εἶχε μυαλὸ κατάλληλο γιὰ φιλοσοφία, σὰν χωριατόπαιδο ντρεπόταν καὶ ἀπόφευγε νὰ ἀποδοκιμάζει τὰ φερσίματα καὶ τοὺς τρόπους τῶν Κυνικῶν. Γιὰ νὰ τοῦ σπάσει λίγο τὴν ντροπὴ ὁ Κράτης, τοῦ ἔδωσε ἕνα τσουκάλι φακὴ καὶ τὸν ὑποχρέωσε νὰ περάσει ἀπὸ τὸν Κεραμεικό, τὴν κεντρικὴ νὰ ποῦμε ἀγορά. Ὁ Ζήνων δίσταζε ντρεπόταν καὶ καθόταν καὶ ἔβλεπε ξαφνιασμένος τὸν Κράτη. Τότε ὁ Κράτης δίνει μία μὲ τὸ ραβδὶ του στὸ τσουκάλι καὶ τὸ σπάει. Ὁ Ζήνων φοβισμένος καὶ ντροπιασμένος τόβαλε στὰ πόδια καὶ ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ ροῦχα του τὰ ζουμιά. Ὁ Κράτης τότε τὸν σταμάτησε καὶ τοῦ λέει: *«Τὶ τρέχεις, φοινικίδιον. Δὲν ἔπαθες τίποτα ἀπολύτως!»* Ἀπὸ τότε ὁ Ζήνων ξεθάρρεψε καὶ προσαρμόστηκε στὸ περιβάλλον τῆς Ἀθήνας.

Τὸν πείραζαν τὸ Ζήνωνα οἱ σύγχρονοί του. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πειράγματα τοῦ ἔλεγαν ὅτι τὴ βιογραφία του

τὴν ἔγραψε πάνω σὲ οὐρὰ σκύλου, κάνοντας λογοπαίγνιο γιὰ τὸν ἀντικυνισμό του.

Ὁ Ζήνων πήγαινε καὶ καθόταν στὴν *«Ποικίλη Στοά»*, ποὺ τὴν εἶχε διακοσμήσει μὲ τὶς ὡραιότατες ζωγραφιές του ὁ μεγάλος ζωγράφος Πολύγνωτος. Ἐκεῖ ἔτρεχαν πολλοὶ καὶ τὸν ἄκουγαν. Σιγά-σιγὰ οἱ ἀκροατὲς πλήθαιναν. Ὁ κόσμος ποὺ τοὺς ἔβλεπε, τοὺς ἔλεγε Στωικούς, δηλαδὴ αὐτοὶ ποὺ μαζεύονταν στὴν Στοά, καὶ ἀπὸ ἐδῶ βγῆκε καὶ τὸ ὄνομα τῆς Στωικῆς Σχολῆς, *«οἱ ἀπό (ἐκ) τῆς Στοᾶς»* ἢ Στωικοί[1].

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀγαποῦσαν πολὺ τὸ Ζήνωνα καὶ τὸν θαύμαζαν γιὰ τὴ στωικότητά του καὶ γιὰ τὴν πρωτότυπη διδασκαλία του. Γι' αὐτὸ τοῦ ἐμπιστεύονταν τὰ κλειδιὰ τῶν τειχῶν καὶ τὸν τίμησαν μὲ τὸ χρυσὸ στεφάνι καὶ μὲ μία μεγάλη χάλκινη εἰκόνα. Εἰκόνα τοῦ ἔκαναν καὶ οἱ πατριῶτες του ἀπὸ τὸ Κίτιο.

Στὴν ἀρχαιότητα καὶ οἱ τύραννοι καὶ οἱ βασιλιάδες ἀγαποῦσαν τὴ φιλοσοφία καὶ τιμοῦσαν ἐξαιρετικὰ τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς ρήτορες. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Ἀντίγονος, ποὺ ὅσες φορὲς πήγαινε στὴν Ἀθήνα, ἔτρεχε στὴ Στοὰ νὰ ἀκούσει τὸ Ζήνωνα. Διαρκῶς τὸν παρακαλοῦσε νὰ τὸν πάρει μαζί του γιὰ νὰ τὸν διδάσκει φιλοσοφία στὴν αὐλή του. Ὁ Ζήνων ὅμως δὲν ἤθελε γιατὶ φοβόταν μήπως μὲ τὴ συχνὴ ἐπαφὴ χάσει τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ὑπόληψη τοῦ Ἀντίγονου.

Εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι ὅσο κανένας ἄλλος λαὸς τὸν τοπικισμὸ τους καὶ ἤθελαν πάντα νὰ ἀναφέρουν τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τους, ὅσο μικρὴ καὶ ἀσήμαντη καὶ ἂν ἦταν. Γι' αὐτὸ ἔγραφαν πάντα τὸ ὄνομά της δίπλα στὸ μικρό τους ὄνομα. Ἔτσι π.χ. ὁ περίφημος στωικὸς φιλόσοφος Ζήνων, ποὺ καταγό-

1. Ἐτυμολογία: στοά (παραλλ. τῷ στοιᾷ αἰολ. στωιᾶ)· στωίδιον· στωικὸς κ.λπ.

ταν ἀπὸ τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου, δὲν ἔγραφε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του ἀλλὰ τοῦ χωριοῦ του καὶ λεγόταν *«Ζήνων ὁ Κιτιεύς»*. Σὲ ὅποιον παρέλειπε τὸ Κιτιεὺς τοῦ ἔλεγε θυμωμένος νὰ τὸ βάλει. Ἔτσι λοιπὸν μία φορὰ ἔδωσε καὶ αὐτὸς χρήματα καὶ βοήθησε νὰ γίνει στὴν Ἀθήνα ἕνας μεγάλος λουτρώνας. Ἐπειδὴ τὸ ἔργο αὐτὸ ἦταν μεγάλο καὶ θαυμαστό, ἔγραψαν, κατὰ τὴν συνήθεια ποὺ εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι, πάνω σὲ μαρμάρινη στήλη τὰ ὀνόματα τῶν συνδρομητῶν καὶ χορηγῶν. Ἔβαλαν λοιπὸν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ζήνωνα πρῶτο καὶ περίμεναν πὼς σὰν τὸ δεῖ, θὰ εὐχαριστηθεῖ γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴ διάκριση ποὺ τοῦ ἔκαναν. Αὐτὸς ὅμως μόλις τὸ εἶδε κατσούφιασε: *«Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ζήνων στὴν ἀρχή;»* τοὺς ρώτησε. *«Ἡ ἀξιότητά σου, τοῦ εἶπαν, ποὺ στάθηκες ἐμπνευστὴς καὶ χορηγὸς τοῦ ἔργου»*. *«Ἐγώ, τοὺς εἶπε, δὲν εἶμαι Ζήνων, εἶμαι πρῶτα Κιτιεὺς καὶ ὕστερα Ζήνων, ὑπάρχουν πολλοὶ Ζήνωνες, μὰ Ζήνων Κιτιεὺς κανεὶς ἄλλος»*. Τότε οἱ μαρμαρογλύπτες κατάλαβαν τὸ λάθος τους καὶ χάραξαν πάνω στὴ στήλη τὴ λέξη *«Κιτιεύς»* δίπλα στό *«Ζήνων»*. Αὐτὸ δείχνει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν ντρέπονταν ποὺ κατάγονταν ἀπὸ ἕνα μικρὸ καὶ ἄσημο χωριό, ἀλλὰ τοὐναντίον ὑπερηφανεύονταν.

Ἀλήθεια τὶ ἔτρωγαν οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητας καὶ ἰδίως οἱ Στωικοί; Γιὰ τὸν Ζήνωνα εἶναι γνωστὸ ὅτι ἔτρωγε, ὅπως μᾶς διηγεῖται ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, λίγο ψωμὶ μὲ μέλι καὶ ὕστερα ἔπινε λίγο μυρωδᾶτο κρασὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ κατέβαινε στὴ Στοὰ καὶ δίδασκε. Δὲν ζητοῦσε πολυτέλειες καὶ ἀφθονίες. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Δημοχάρης ὁ Λάχης, φίλος του στενὸς καὶ μαθητής του πλούσιος, ξέροντας τὴ φτώχεια καὶ τὴν κακοπέρασή του καὶ νομίζοντας πὼς ἡ λιτότητά του στὴ ζωὴ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάγκης, τοῦ εἶπε μία μέρα: *«Γράψε, Ζήνων, στὸ βασιλιὰ Ἀντίγονο τὸν Γονατᾶ, γράψε του δύο λέξεις καὶ νὰ δεῖς πὼς θὰ σοῦ στείλει ὅ,τι ἔχεις ἀνάγκη καὶ θὰ καλοπερνᾶς»*. Ὁ Ζήνων γύρισε καὶ τὸν κοίταξε καὶ ἀμίλητος ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὴ συντρο-

φιά του καὶ δὲν τὸν ξαναπλησίασε, οὔτε τοῦ ξαναμίλησε, διότι θεώρησε μεγάλη προσβολὴ τὰ συστατικά του λόγια.

Οἱ ἀρχαῖοι τιμοῦσαν τὸ ἱερὸ καὶ θεῖο δῶρο τῆς φιλίας καὶ θεωροῦσαν τοὺς φίλους σὰν τὸν ἑαυτό τους. Ἀπὸ τὰ διδάγματα τοῦ Ζήνωνα τὸ σπουδαιότερο ἦταν ἡ φιλία. Κάποτε τὸν ρώτησαν: *«Τὶ ἐστὶ φίλος;»* καὶ αὐτὸς ἀπάντησε μὲ δύο λέξεις: *«Ἄλλος ἐγώ»*.

Ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα ποὺ δίδασκε ὁ Ζήνων πιὸ ἀποκρουστικὸ εἶναι ἡ ἔπαρση καὶ ὁ *«τῦφος»* (ἀλαζονεία, ματαιοδοξία, λατιν: fucus-τύφω, καπνός-ἀχλύς) τῶν νέων. Γι' αὐτὸ μισοῦσε τοὺς ἐπιδεικτικοὺς καὶ τοὺς μεγαλοφάνταστους ποὺ ντύνονταν σὰν ἀστακοὶ καὶ ἔκαναν τὸ σπουδαῖο καὶ τὸν ἀκατάδεκτο. Διηγεῖται ὁ Διογένης Λαέρτιος τὴν περιποίηση ποὺ ἔκανε κάποτε ὁ Ζήνων σὲ ἕνα ὄμορφο πλουσιόπαιδο ποὺ δὲν ἦταν μαθητής του, παρὰ ἀπὸ *«σνομπισμὸ»* πήγαινε μερικὲς φορὲς στὰ μαθήματά του. Αὐτόν, λοιπόν, γιὰ νὰ τὸν ταπεινώσει, καθὼς ἦταν καλοντυμένος, τὸν ἔβαζε καὶ καθόταν ἐπίτηδες σὲ σκονισμένους πάγκους γιὰ νὰ λερώσει τὰ ροῦχα του. Ὕστερα τὸν ἔπαιρνε καὶ τὸν ἔβαζε δίπλα στοὺς κουρελῆδες ἀκροατές του, ὥστε νὰ τρίβεται ὁ μεταξωτός του μανδύας μὲ τὰ κουρέλια. Ἔτσι τὸν ἀνάγκασε νὰ μὴν ξαναπάει στὴ Στοά.

Κάποτε ἕνας δοῦλος ἔκλεψε τὰ σανδάλια τοῦ Ζήνωνα, ἂν καὶ ποτὲ δὲν τὰ ἔβαζε. Τὸν ἔπιασε λοιπὸν *«ἐπ' αὐτοφώρῳ»* καὶ ἄρχισε νὰ τὸν μαστιγώνει ἀλύπητα. Ὁ δοῦλος, τοῦ εἶπε: *«Συγχώρησέ με ποὺ ἔκλεψα»*. *«Καὶ ποὺ δάρθηκα»*, τοῦ εἶπε *«νὰ πεῖς, γιὰ νὰ συμπληρώσεις τὴ συγνώμη σου»*.

Οἱ περισσότεροι ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἤξεραν νὰ διδάσκουν μὲ παραδείγματα, ποὺ ἐντυπώνονταν στὶς ψυχὲς τῶν μαθητῶν τους καὶ ἔγιναν παροιμιακά. Γιὰ τὸν Ζήνωνα

λένε τὸ παρακάτω περιστατικό: Κάποτε ἕνας νέος ποὺ τοῦ ἄρεσε νὰ μαθαίνει, πῆγε κοντά του καὶ ἄρχισε νὰ τὸν ρωτάει διάφορα φιλοσοφικὰ ζητήματα, ποὺ δὲν ταίριαζαν στὴν ἡλικία του. Τὶ νὰ τὸν κάνει λοιπὸν αὐτὸν τὸν παραφουσκωμένο νέο ὁ Ζήνων. Τὸν παίρνει καὶ τὸν βάζει μπροστὰ στὸν καθρέφτη καὶ τοῦ λέει νὰ κοιτάξει μέσα τὸ πρόσωπό του: *«Κοίταξε»*, τοῦ λέει, καλά. Ὕστερα τὸν ρώτησε: *«Χωροῦν μέσα σὲ αὐτὸ τὸ μικρὸ κεφαλάκι, ποὺ ζητᾶς νὰ τὸ γεμίσεις, τόσο μεγάλα πράγματα»;* Ὁ νέος κοκκίνισε καὶ ζήτησε συγνώμη. Ἔμαθε μπροστὰ στὸν καθρέφτη τὸν ἑαυτό του *«τὸ γνῶθι σαυτόν»* (τὴ φράση αὐτὴ τὴν εἶπε ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἢ ὁ Χείλων σύμφωνα μὲ ἄλλους), ποὺ οἱ Ἀρχαῖοι τὸ θεωροῦσαν *«θεῖο παράγγελμα»* καί *«ἀρχὴ κάθε σοφίας»*.

Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια συνδυασμένες μὲ τὴν αὐστηρότητα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἤθους, ἦταν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρχαίων σοφῶν, γι' αὐτὸ τοὺς λάτρευαν ὄχι μόνο οἱ μαθητές τους, ἀλλὰ καὶ ὅλος ὁ κόσμος τοὺς θαύμαζε, ἀκόμα καὶ οἱ βασιλιάδες, οἱ τύραννοι καὶ γενικὰ κάθε ἐπίσημο πρόσωπο. Ὅταν πέθανε ὁ Ζήνων καὶ τὸ ἔμαθε ὁ βασιλιὰς τῆς Μακεδονίας, ὁ φίλος καὶ θαυμαστής του Ἀντίγονος, εἶπε τὸ περιβόητο: *«Οἷον εἰμὶ θέατρον ἀπολωλεκὼς»*, δηλαδή, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα: *«Τὶ διαμάντι χάνω γιὰ πάντα!»*. Κι ὅταν τὸν ρώτησαν, γιατὶ τὰ λέει αὐτὰ καὶ γιατὶ θαυμάζει τόσο τὸν Ζήνωνα, τοὺς εἶπε λυπημένος: *«Ὅτι πολλῶν καὶ μεγάλων αὐτῷ δεδομένων ὑπ' ἐμοῦ, οὐδέποτε ἐχαυνώθη, οὐδὲ ταπεινὸς ὤφθη»*, δηλαδή: *«Τοῦ πρόσφερα τοῦ κόσμου τὰ καλά, τὰ μεγαλύτερα καὶ καλύτερα, αὐτὸς ὅμως δὲν θαμπώθηκε, οὔτε ταπεινώθηκε»*. Κράτησε δηλαδὴ τὴν ὑψηλὴ ἀξιοπρέπεια τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀληθινοῦ φιλόσοφου. Γι' αὐτὸ ἡ λύπη τοῦ Ἀντίγονου ἦταν τόση, ποὺ ἔστειλε χρήματα στοὺς Ἀθηναίους καὶ ζήτησε νὰ τοῦ κάμουν μεγάλο τάφο στὸν Κεραμεικό, στέλνοντας ἐπίτηδες ὡς ἀπεσταλμένο τὸν Θράσωνα.

Ὁ Ζήνων εἶχε πολλὲς φιλίες μὲ τὸν Ἀντίγονο, τὸν βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας καὶ συχνὰ τὸν κατέκρινε γιατὶ ἀγαποῦσε πολὺ τὸ κρασί.

Μία μέρα ποὺ ὁ Ἀντίγονος ἦταν μεθυσμένος, πλησίασε τὸ φιλόσοφο καὶ τὸν ἀγκάλιασε μὲ τὶς τρυφερὲς ἐκεῖνες ἐκδηλώσεις ποὺ προκαλεῖ συνήθως τὸ μεθύσι.

— «*Ἀγαπητὲ μου Ζήνων, ζήτησέ μου ὅ,τι θελήσεις καὶ θὰ ἐκπληρώσω ἀμέσως τὴν ἐπιθυμία σου*».

— «*Τότε λοιπόν, νὰ πᾶς νὰ ξεμεθύσεις*», τοῦ ἀπάντησε μὲ ἠρεμία ὁ φιλόσοφος.

Ὁ Ἀντίγονος ἔστειλε στὸ Ζήνωνα ἕνα γράμμα ποὺ τοῦ ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «*Ἐγὼ κατὰ τὴν τύχην μὲν καὶ τὴν δόξαν εἶμαι ἀνώτερός σου, πολὺ ὅμως κατώτερός σου κατὰ τὸ μυαλὸ καὶ τὴν παιδείαν. Ὑστερῶ ἀκόμα κατὰ τὴν ἀμορφωσιά μου καὶ κατὰ τὴν ἀντίληψη τῆς τέλειας εὐτυχίας ποὺ ἐσὺ ἔχεις. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἔκρινα καλὸ νὰ σοῦ γράψω νὰ ἔλθεις κοντά μου, μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι δὲν θὰ ἀρνηθεὶς νὰ μοῦ κάμεις αὐτὴ τὴ χάρη. Προσπάθησε λοιπὸν μὲ κάθε τρόπο νὰ ἔλθεις στὴν συντροφιὰ μου, γιατὶ δὲν θὰ γίνεις μόνο δικός μου παιδευτὴς καὶ δάσκαλος, ἀλλὰ σὲ ὅλους τοὺς Μακεδόνες, γιατὶ ὅποιος τὸν ἄρχοντα τῆς Μακεδονίας παιδεύει καὶ ὁδηγεῖ στὴν ἀρετή, εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ τοὺς ὑπηκόους του παιδεύει καὶ τοὺς μαθαίνει τὴν καλὴ ἀνατροφή. Διότι εἶναι γνωστὸ πὼς οἱ ὑπήκοοι μιμοῦνται καὶ ἀκολουθοῦν τὸν ἡγεμόνα τους σὲ ὅλα καὶ γίνονται ὅμοιοί του*».

Ὁ Ζήνων, δὲ δέχτηκε νὰ πάει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἔστειλε τὸν Ἀντίοχο, κάποιον ἀπὸ τοὺς καλύτερους μαθητές του, τὸν Περσαῖο καὶ ὕστερα τὸν Φιλονίδη τὸ Φηβαῖο. Ἔγραψε δὲ στὸ φιλόμουσο βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας ἕνα συγκινητικὸ καὶ βαθυστόχαστο γράμμα, ὅπου τοῦ ἔλεγε ὅτι ὅποιος ἀγαπάει τὴ φιλοσοφία εἶναι ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ φύση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ διάθεση καὶ προαίρεση εὐγενής. «*Καὶ εἶναι γνωστό*, προσθέτει στὸ γράμμα του, *ὅτι ἡ εὐγενικὴ φύση εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀποδέχεται καὶ ἀναπτύσσει μέσα της τὴν ἀληθινὴ ἀ-*

ρετή. Ἐγὼ ὅμως εἶμαι γέρος πιὰ καὶ ἄρρωστος. Τὰ χρόνια μου εἶναι ὀγδόντα, γι' αὐτὸ δὲ μπορῶ νά ἔρθω στὴν αὐλή σου. Σοῦ στέλνω ὅμως δὺο καλοὺς μαθητές μου, ποὺ κατὰ μὲν τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι κατώτεροί μου, κατὰ τὸ σῶμα ὅμως εἶναι ἀνώτεροί μου καὶ μποροῦν, ὅταν ἔρθουν ἐκεῖ, νὰ σὲ ὠφελήσουν καὶ νὰ σοῦ μάθουν τὸ δρόμο τῆς ἀληθινῆς εὐδαιμονίας».

Κάποτε οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαναν τὸ τραπέζι σὲ ξένους πρεσβευτές. Στὸ τραπέζι αὐτὸ εἶχαν καλέσει καὶ τὸ Ζήνωνα, ποὺ ἔτρωγε χωρὶς νὰ μιλάει καὶ χωρὶς νὰ προσέχει τὶ λένε οἱ ἄλλοι. Σὲ μία στιγμὴ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Πρεσβείας τὸν ρώτησε:

—*«Ζήνωνα, δὲ σὲ ἀκούσαμε. Τὶ νὰ ποῦμε γιὰ σένα στὸν ἡγεμόνα μας ὅταν μᾶς ρωτήσει»;*

—*«Θὰ τοῦ πεῖτε»*, ἀπάντησε ἐκεῖνος μὲ χαμόγελο,*« ὅτι συναντήσατε στὴν Ἀθήνα ἕναν ἄνθρωπο, ποὺ ἂν καὶ ἦταν γέρος, ἤξερε νὰ ἀκούει, σιωπῶν...».*

Ὁ Ζήνων ἀπὸ τὸ Κίτιο συνοψίζει τὴν ἠθική του σὲ δύο θεμελιώδη προστάγματα: *«Ἀπέχου»*. Ἀποχὴ δηλαδὴ ἀπὸ τὶς ἡδονὲς τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Καί *«Ἀνέχου»*. Ὑπομονὴ δηλαδὴ καὶ καρτερία στὶς ἀντίξοες περιστάσεις καὶ θλίψεις τοῦ βίου. Ὡς πρὸς τὸ κοινωνικὸ περιεχόμενό της, ἡ διδασκαλία εἶναι ἂς ποῦμε, κοσμοπολίτικη, ὅπως καὶ ἐκείνη τῶν Κυνικῶν. *«...Πάντας τοὺς ἀνθρώπους εἶναι δημότας καὶ πολίτας καὶ πάντας συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους»*. Φυσικὰ οἱ μαθητὲς μπορεῖ νὰ προέρχονται ἀπὸ ὁποιαδήποτε κοινωνικὰ στρώματα, μὲ τὸν ὅρο νὰ ἔρχονται σὰν *«ἄτομα»* καὶ μάλιστα ἀπαλλαγμένα τῶν κοινωνικῶν τους δεσμῶν καὶ τῶν ἐπιδράσεων τῆς κοινωνικῆς τους καταγωγῆς.

Ὁ Ζήνων, σὰν ὑγιεινολόγος, εἶναι ἱδρυτὴς τῆς θεωρίας τῆς ἐπιστροφῆς στὴ φύση. Εἶναι ἐπίσης καί... θεολόγος. Διδάσκει ἕνα ἐντελῶς πρωτότυπο μονοθεϊσμό, κρᾶμα Σημιτισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ θ' ἀποβεῖ ἡ προϋπόθεση τῆς ἐ-

πικράτησης τοῦ ἀργότερα ἐρχόμενου Χριστιανισμοῦ, ὡς θρησκείας.

Ὅταν μετὰ ἀπὸ μία ἀρρώστια του γύρισε πίσω στὴ Σχολὴ του καὶ ξαναγυρίζοντας, ἀφοῦ τελείωσε τὸ μάθημα, στὸ σπίτι του, ἔπεσε κάτω ἀπὸ ἀδυναμία καὶ ἔσπασε τὸ χέρι του, ἀνέκραξε, λέγει ὁ Διογένης, πρὸς τὴ Γῆ, ἐπαναλαμβάνοντας τὸ στίχο ἀπὸ τὸ ποίημα *«Νιόβη»* τοῦ Τιμόθεου: *«Ἔρχομαι, τὶ μὲ αὔεις;»* (δηλαδὴ *«Ἔρχομαι, τὶ μὲ καλεῖς;»*), καὶ μπαίνοντας στὸ σπίτι του αὐτοκτόνησε.

Ἡ πράξη αὐτὴ εἶναι σύμφωνη μὲ τὶς θεωρίες τῶν Στωικῶν, γιατὶ ὁ ἄνθρωπος ὅταν γεράσει δὲν μπορεῖ νὰ ἀπολαμβάνει τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς καὶ πρέπει νὰ πεθαίνει.

Φαίνεται πὼς ὁ Ζήνων δὲν ἐμπιστευόταν τὴ μνήμη του καὶ κρατοῦσε σημειώσεις. Φαίνεται ἀκόμα πὼς δὲν τὸν θαύμαζαν οἱ μαθητές του, οἱ ὁποῖοι γιὰ τὸ ἀργόστροφο, ὅπως ἔλεγαν, μυαλό του, τὸν ἀποκαλοῦν *«ὄνον»*, καὶ ἐκεῖνος στωικότατα ἀπαντάει: *«Αὐτὸ ἀληθεύει! Ἀλλά... μόνο σὰν ὄνος, ἐγώ, μπορῶ καὶ βαστάω τὸ φορτίο τοῦ Ζήνωνα»*. Μία μέρα τὸν ρωτοῦν ποιὸ παράγγελμα πρέπει νὰ δίνεται στοὺς μαθητευόμενους νέους. Καὶ ὁ Ζήνων ἀπαντάει ἀποφθεγματικά, ποὺ ἔπαιξε γιὰ πολὺ καιρό, παιδαγωγικὴ ἀρχή: *«Σιωπή. Βαῖνε βραδέως»*. Τὰ λόγια δὲν εἶναι δικά του, τὰ ἔχει πάρει ἀπὸ στίχο τοῦ Σοφοκλῆ, ἀλλὰ τὰ χρησιμοποίησε γιὰ τὸν κατάλληλο σκοπό.

Στὸ Ζήνωνα πρῶτον ἀνήκει ἡ τιμὴ τῆς ἐφεύρεσης τοῦ καθήκοντος, καὶ ὡς ὀνομασία ἀλλὰ καὶ ὡς ἔννοια. Ὁ πραγματικὸς σοφὸς πρέπει νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται γιὰ ἄλλο τί, παρὰ γιὰ τὸ καθῆκον.

Ὁ Ζήνων συμβούλεψε μερικοὺς νέους μαθητές του νὰ μὴ σπαταλοῦν τὰ χρήματά τους σὲ ἀσωτίες. Ἐκεῖνοι δικαιολογούμενοι ἀπάντησαν:

—«Ξοδεύουμε πολλά, γιατὶ ἔχουμε πολλὰ καὶ μᾶς περισσεύουν».

—«Λοιπόν, τὶ θὰ πεῖτε γιὰ τοὺς μάγειρους ἂν σᾶς ποῦν ὅτι ἔκαναν τὰ φαγητὰ ἁλμυρά, γιατὶ ἔχουν πολὺ ἁλάτι καὶ τοὺς περισσεύει»;

Ἡρακλείδης

Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους σοφοὺς ἦταν καὶ ὁ Ἡρακλείδης· στὴν ἀρχὴ μαθητὴς τῶν Πυθαγορείων καὶ κατόπιν τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη. Καὶ ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὸν Πόντο, τὸν ἀποκαλοῦσαν, Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, ἐπειδὴ ἦταν ὑπερβολικὰ μεγαλόσωμος καὶ φοροῦσε πάντοτε ἀκριβὰ ροῦχα, ἔλεγαν ὅτι δὲν ἦταν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, ἀλλὰ Ἡρακλείδης ὁ Πομπικός.

Ὁ Ἡρακλείδης ἔτρεφε στὸ σπίτι του ἕνα δράκοντα (φίδι). Γιὰ νὰ διαιωνίσει τὴ μνήμη του, νὰ τὴν περιβάλει μὲ ἐξαιρετικὸ γόητρο καὶ νὰ δείξει ὅτι τὸν πῆραν οἱ Θεοὶ μαζί τους, εἶχε σοφιστεῖ τὸ ἑξῆς τέχνασμα: Ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς πιστοὺς ὑπηρέτες του, ὅταν πεθάνει νὰ κρύψουν τὸ λείψανό του καὶ νὰ βάλουν ἐπάνω στὸ νεκροκρέββατό του τὸ φίδι, ὥστε νὰ νομίσει ὁ κόσμος ὅτι ὁ Ἡρακλείδης μεταφέρθηκε ὁλόσωμος στοὺς Θεούς. Ὅταν πέθανε, ἡ ἐντολὴ ποὺ εἶχε δώσει ἐκτελέστηκε κατὰ γράμμα. Οἱ ὑπηρέτες ἔκρυψαν τὸ σῶμα του καὶ ἔβαλαν πάνω στὸ νεκρικὸ κρεββάτι τὸ φίδι. Τὴν ὥρα τῆς κηδείας καὶ ἐνῶ τὸ πλῆθος συνόδευε τὸν ἀνύπαρκτο νεκρό, ξεπετάχτηκε τὸ φίδι μέσα ἀπὸ τὰ ροῦχα ποὺ τοῦ εἶχαν φορέσει καὶ κατατρόμαξε ὅλους ὅσους βρίσκονταν ἐκεῖ. Ὕστερα μαθεύτηκαν ὅλα καί *«ὤφθη Ἡρακλείδης οὐχ οἷος ἐδόκει, ἀλλὰ οἷος ἦν»*, δηλαδὴ φανερώθηκε στὰ μάτια ὅλων ὄχι ὅπως νόμιζε γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ὅπως ἦταν στὴν πραγματικότητα.

Τὸ ἐπίγραμμα ποὺ ἀφιέρωσαν στὸν Ἡρακλείδη γιὰ τὸ τρομερὸ μεταθανάτιο τέχνασμά του ἦταν περιπαικτικὸ καὶ γεμᾶτο μῖσος. Φαίνεται πὼς τὸ ἔγραψε κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τρόμαξαν πολὺ καὶ θὰ ἔκανε μέρες γιὰ νὰ συνέλθει ἀπὸ τὸν τρόμο του. *«Ἤθελες,* ἔγραψε στὸ ἐπίγραμμα, *νὰ ἀφήσεις μεγάλη φήμη καὶ θρῦλο στοὺς ἀνθρώπους, Ἡρακλείδη, γι' αὐτὸ καὶ σὰν πέθανες παρουσιάστηκες σὲ ὅλους σὰν ζωντανὸς δράκοντας, τὴν ἔπαθες ὅμως γεροξεκουτιάρη, ποὺ ἔκανες τὸ σοφό, καὶ ἔτσι τὸ θηρίο ξέφυγε, σὺ δὲ ποὺ ἤσουν ἀληθινὸ θηρίο καὶ ὄχι σοφός, πιάστηκες καὶ ξεσκεπάστηκε ἡ πονηριά σου».*

Ὁ Ἕρμιππος ἀναφέρει ἕνα ἀκόμα πιὸ περίεργο ἀνέκδοτο γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἡρακλείδη. Στὴ γενέτειρά του εἶχε πέσει πεῖνα. Οἱ συμπατριῶτες του ἔστειλαν *«θεωρούς»* στὴν Πυθία γιὰ νὰ ρωτήσουν νὰ τοὺς πεῖ τὸν τρόπο τῆς σωτηρίας τους. Ὁ Ἡρακλείδης δωροδόκησε καὶ τούς *«θεωρούς»* καὶ τὴν ἴδια τὴν Πυθία, ὥστε νὰ ποῦν ὅτι ἡ πόλη θ' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ κακὸ ποὺ τὴ βρῆκε, ἂν ὁ Ἡρακλείδης στεφανωθεῖ ζωντανὸς μὲ χρυσὸ στεφάνι, καὶ ὅταν πεθάνει νὰ τὸν τιμοῦν σὰν ἥρωα. Οἱ θεωροὶ ἔφεραν τὸν ψεύτικο χρησμὸ καὶ τὴν ἄλλη μέρα ὁ Ἡρακλείδης στεφανωνόταν δημόσια μὲ χρυσὸ στεφάνι. Ἀλλὰ τὴν ὥρα ποὺ τὸν στεφάνωναν πέθανε ἀπόπληκτος. Ὁ λαὸς ποὺ εἶδε νὰ διαψεύδεται τόσο πανηγυρικὰ ὁ χρησμός, λιθοβόλησαν τούς *«θεωρούς»* καὶ τοὺς σκότωσαν. Τὴν ἴδια ὥρα εὕρισκε τραγικὸ θάνατο καὶ ἡ Πυθία. Ἐνῶ κατέβαινε στὸ ἄδυτο, τὴ δάγκωσε ξαφνικὰ ἕνα φαρμακερὸ φίδι καὶ ξεψύχησε σπαρταρῶντας ἀπὸ τοὺς πόνους.

Ἡράκλειτος

Τὸν Ἡράκλειτο τὸν ἀντιπροσωπεύουν οἱ Ἰωνικὲς Μοῦσες, οἱ αὐστηρότερες. Καὶ οἱ Σικελικές, οἱ γλυκύτερες, τὸν Ἐμπεδοκλῆ. Ὁπωσδήποτε ὁ Πλάτων διαπιστώνει ὅτι ὁ Ἡράκλειτος δίδασκε ὅτι ἡ πραγματικότητα εἶναι πολλαπλὴ ταυτόχρονα καὶ μία. Ἀλλὰ καλύτερα μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος ὁ Ἡράκλειτος μὲ τὸ σκοτεινὸ καὶ κατάπυκνο ὕφος του: *«Καὶ ἐκ πάντων ἓν καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα»*. Ὁ Ἀναξίμανδρος χαρακτήριζε *«ἀδικία»* τὴν πάλη τῶν ἀντιθέτων· ὁ Ἡράκλειτος, ἀπεναντίας, ἤθελε νὰ ἀποδείξει ὅτι εἶναι ἡ ὑπέρτατη δικαιοσύνη. *«Εἰδὲ ναι χρῆ τὸν πόλεμον ξυνὸν καὶ δίκην ἔριν καὶ γινόμενα πάντα κατ᾽ ἔριν καὶ φθειρόμενα»*. Δηλαδή: «Πρέπει νὰ μάθουμε ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι κοινὸς σὲ ὅλα, καὶ ὅτι ἡ πάλη εἶναι δικαιοσύνη, καὶ ὅτι τὰ πάντα γεννιοῦνται καὶ πεθαίνουν μὲ τὸν ἀγῶνα».

Ὅλα αὐτὰ τὸν ὑποχρέωναν νὰ ἀναζητήσει μία νέα πρωταρχικὴ οὐσία. Ὄχι μία οὐσία ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει γίνει ὁ γνωστὸς διαφοροποιημένος κόσμος, ἢ ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ μποροῦσαν νὰ βγοῦν τὰ ἀντίθετα μέ *«διαχωρισμό»*, ἀλλὰ ἕνα πρᾶγμα πού, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του θὰ μποροῦσε νὰ ἀλλάξει σὲ ὁτιδήποτε ἄλλο καὶ στὸ ὁποῖο θὰ μποροῦσε νὰ μετατραπεῖ ὁτιδήποτε ἄλλο. Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ τὸ βρῆκε στὴ φωτιά, καὶ εἶναι εὔκολο νὰ τὸ καταλάβουμε ἂν ἐξετάσουμε τὸ φαινόμενο τῆς καύσης. Ἡ ποσότητα τῆς φωτιᾶς, σὲ μία φλόγα ποὺ καίει ἥσυχα, φαίνεται νὰ μένει ἡ ἴδια. Καὶ ὅμως, ἡ οὐσία ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι φτιαγμένη ἀλλάζει συνεχῶς. Μετασχηματίζεται πάντα σὲ καπνὸ καὶ τὴ θέση της τὴν παίρνει ἡ συρροὴ τῆς καύσιμης ὕλης

ποὺ τὴν τρέφει. Αὐτὸ ἀκριβῶς χρειάζοταν ὁ Ἡράκλειτος. Ἂν ἐξετάσουμε τὸν κόσμο σὰν μία *«ἀείζωη φωτιά»*, θὰ καταλάβουμε πῶς μεταπλάθεται ἀδιάκοπα σὲ ὅλα τὰ πράγματα, καὶ πῶς ὅλα τὰ πράγματα ξαναγυρίζουν ἀδιάκοπα σὲ αὐτόν. *«Κόσμον τὸν αὐτὸν ἁπάντων οὔτε τις τῶν Θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἐποίησεν· ἀλλ' ἦν ἀεὶ καὶ ἔσται, πῦρ ἀείζωον ἁπτόμενον μέτρῳ καὶ ἀποσβεννύμενον μέτρῳ»*. Αὐτὸ μᾶς δίνει παραστατικὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἀλλαγῆς καὶ τῆς κίνησης τοῦ κόσμου.

Ὁ Ἡράκλειτος ἐξηγοῦσε μᾶλλον τὸ σύμπαν μὲ τὸν ἄνθρωπο, παρὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ σύμπαν. Ἡ φωτιά, ποὺ ἐμψυχώνει τὸν ἄνθρωπο, ὑπόκειται στό *«δρόμο τῆς ἀνόδου καὶ τὸ δρόμο τῆς καθόδου»*. *«Χωρεῖ δὲ πάντα καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα ἄνω καὶ κάτω ἀμειβόμενα»*. Εἴμαστε σὲ ἀδιάκοπη ροή, ὅπως ὁτιδήποτε ἄλλο στὸν κόσμο. Εἴμαστε καὶ δὲν εἴμαστε οἱ ἴδιοι, σὲ δύο ἀλλεπάλληλες στιγμές. *«Πάντα ταὐτὰ καὶ οὐ τὰ αὐτά»*. Θεοὶ καὶ ἄνθρωποι εἶναι στὴ πραγματικότητα ἕνα. Ζοῦν τὴ ζωὴ καὶ πεθαίνουν τὸ θάνατο ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου: *«Θεοὶ θνητοί, ἄνθρωποί τ' ἀθάνατοι, ζῶντες τῶν ἐκείνων θάνατον, θνήσκοντες τὴν ἐκείνων ζωήν»*. Οἱ ζωντανοὶ καὶ οἱ νεκροῖ ἀλλάζουν θέση ἀναμεταξύ τους, ὅπως οἱ πεσσοὶ στὸ παιχνίδι ἑνὸς παιδιοῦ: *«Αἰὼν παῖς ἐστι παίζων, πεττεύων· παιδὸς ἡ βασιλείη»*. Ἡ πραγματικὴ κούραση εἶναι ἡ συνεχὴς παραμονὴ στὴν ἴδια κατάσταση καὶ πραγματικὴ ἀνάπαυση εἶναι ἡ ἀλλαγή. Διαφορετικὰ ἡ ἀνάπαυση εἶναι διάλυση. *«Καὶ ὁ ζῦθος ἀκόμη ἀποσυντίθεται, ἂν δὲν ἀνακατεύεται»*. Ἀπὸ διασωθέντα λακωνικώτατα ἀποσπάσματά του, ποὺ μοιάζουν μὲ χρησμοὺς τῆς Πυθίας, κάνοντας τοὺς μεταγενέστερους νὰ τὸν ὀνομάσουν γιὰ τὸ ὕφος του *αἰνικτήν* (αἰνιγματώδη) καὶ *σκοτεινόν*.

Ὁ Ἡράκλειτος ἀναφέρει πρῶτος τὸν ὅρο *«φιλόσοφος»*, ποὺ θὰ πεῖ κατὰ γράμμα: φίλος τῆς σοφίας, αὐτὸς ποὺ ἀγαπάει τὴ γνώση, τὴν ἐπιστήμη. Καὶ ἀπὸ τό *«φιλόσοφος»* βγαίνει ἡ λέξη *«φιλοσοφία»*. Ἂν καὶ ὅλοι οἱ φιλόσοφοι δὲν ἀπέδωσαν πάντοτε τὴν ἴδια ἔννοια λέξη.

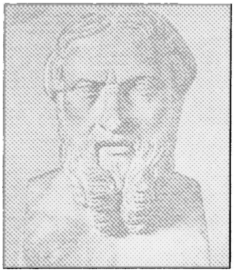
Κάποτε ὁ Ἡράκλειτος, ποὺ εἶχε παρατηρήσει τὴν ἀέναη ἀλλαγὴ καὶ κίνηση ποὺ παρουσιάζουν ὅλα τὰ πράγματα στὸν κόσμο, εἶπε τὸ περίφημο: *«Τὰ πάντα ρεῖ»*, δηλαδὴ ὅλα ρέουν, βρίσκονται σὲ ἀδιάκοπη κίνηση.

Κάποτε ὁ Ἡράκλειτος, θέλοντας νὰ δείξει πόσο τιμοῦσε τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ δύναμη καὶ ἡρωικὴ προσωπικότητα, εἶπε: *«Εἷς ἐμοὶ τρισμύριοι»*, δηλαδὴ ἕνα εἶναι γιὰ μένα (ἰσοδυναμεῖ μὲ) τριάντα χιλιάδες. Μία νεοελληνικὴ παροιμία λέει κάτι παρόμοιο: *«Ἕνας ἄνθρωπος ἕνας κόσμος»*.

Ὁ Ἡράκλειτος εἶπε καὶ αὐτὴ τὴ ρήση: *«Πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει»*, δηλαδὴ ἡ πολυμάθεια δὲ βάζει μυαλὸ στὸν ἄνθρωπο.

Ὁ Ἡράκλειτος, μᾶς λέει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, παραχώρησε τὰ βασιλικά του δικαιώματα (ἕνεκα τῆς καταγωγῆς του), στὸν ἀδελφό του. Καὶ ἐνῶ οἱ συμπολῖτες του Ἐφέσιοι τὸν παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς γράψει νόμους, δὲν τοὺς ἄκουσε, διότι στὴν πόλη εἶχε ἐπικρατήσει ἡ πονηρία. *«Ἀναχωρήσας δὲ εἰς τι ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τῶν παίδων ἠστραγάλιζεν· περιστάντων δὲ αὐτῶν τῶν Ἐφεσίων, τὶ ὦ κάκιστοι θαυμάζετε, εἶπεν· ἢ κρεῖττον τοῦτο ποιεῖν ἢ μεθ' ὑμῶν πολιτεύεσθαι»*. Δηλαδή: (Ὅταν ἀπεχώρησε ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἔπαιζε τοὺς ἀστραγάλους (κότσια) μαζὶ μὲ τὰ παιδιά. Καὶ ὅταν εἶδε γύρω του τοὺς πατριῶτες του, εἶπε: *«Γιατὶ παραξενεύεστε, ὦ κάκιστοι; Δὲν εἶναι καλύτερα νὰ παίζω μὲ τὰ παιδιὰ παρὰ νὰ ζῶ ὡς πολίτης μαζί σας»;)*.

Ἡρόδοτος

Ὁ Ἡρόδοτος στὸ βιβλίο του γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰ ἑξῆς:

«Ἀθανάτων πομπαῖσι Ἀρίωνα Κυκλεὸς υἱόν, ἐκ Σικελοῦ πελάγους σῶσεν ὄχημα τόδε». (Μὲ συνοδεία τῶν Ἀθανάτων Θεῶν σώθηκε πάνω σὲ αὐτὸ τὸ ὄχημα ὁ Αρίων ὁ γιός τοῦ Κυκλεοῦ, ἀπὸ τὸ Σικελικὸ πέλαγος». (Παυσαν. Ἑλλάδι. Περιηγ. Γ′ 25)

ΒΙΒΛΙΟ Α′ ΚΛΕΙΩ (19, 23, 24)

«Ὁ Περίανδρος, γιὸς τοῦ Κύψελου καὶ βασιλιὰς τῆς Κορίνθου, εἶχε πληροφορήσει τὸν Θρασύβουλο γιὰ τὸ χρησμὸ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν». (Ἡ Πυθία εἶχε πεῖ, ὅτι δὲν θὰ ἔδινε χρησμό, πρὶν ξαναχτίσουν τὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς, ποὺ εἶχαν κάψει στὴν Ἀσσησὸ τῆς Μιλήτου).

Λένε οἱ Κορίνθιοι καὶ συμφωνοῦν μαζί τους καὶ οἱ Λέσβιοι, ὅτι ἔγινε μάρτυρας ἑνὸς ἀπίστευτου θαύματος. Ἕνα δελφίνι ἔφερνε πάνω στὴ ράχη του στὸ Ταίναρο, τὸν Ἀρίωνα τὸ Μηθυμναῖο. Ὁ Ἀρίων ὁ κιθαρωδὸς ἦταν ἀπὸ τοὺς καλύτερους συγχρόνους του καὶ ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμε πρῶτος συνέθεσε τὸ διθύραμβο, ποὺ τὸν ὠνόμασε ἔτσι καὶ τὸν δίδαξε στὴν Κόρινθο.

Ὁ Ἀρίων ἔμεινε ἀρκετὸ καιρὸ κοντὰ στὸν Περίανδρο, ὅταν κάποτε θέλησε νὰ ταξιδέψει στὴν Ἰταλία καὶ στὴ Σικελία. Ἐκεῖ κέρδισε πολλὰ χρήματα καὶ ἀποφάσισε νὰ ξαναγυρίσει στὴν Κόρινθο. Ναύλωσε ἕνα καράβι μὲ πληρω-

μα ἀπὸ Κορίνθιους —ποὺ ἐμπιστευόταν— καὶ ξεκίνησε ἀπὸ τὸν Τάραντα. Οἱ Κορίνθιοι, μόλις ἀνοίχτηκαν στὸ πέλαγος, θέλησαν νὰ τὸν σκοτώσουν. Ὁ Ἀρίων κατάλαβε τὶς προθέσεις τους καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ τοῦ χαρίσουν τὴ ζωὴ καὶ νὰ τοὺς δώσει ὅ,τι εἶχε, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔπεισε, καὶ μάλιστα τὸν διέταξαν ἢ μόνος του νὰ σκοτωθεῖ —ἂν θέλει νὰ θάψουν τὸ σῶμα του— ἢ νὰ πέσει ἀμέσως στὴ θάλασσα.

Ἀκούγοντας τὶς ἀπειλές τους, τοὺς ζήτησε μία χάρη: Νὰ φορέσει τὴν καλύτερη στολή του, νὰ σταθεῖ στὴν πρύμνη τοῦ καταστρώματος καὶ μαζὶ μὲ τὴν κιθάρα του νὰ τραγουδήσει. Μετὰ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ σκοτωνόταν μόνος του.

Ὅταν ὁ Ἀρίων ἄρχισε νὰ ψάλει τόν *«ὄρθιο νόμο»*[1] καταμαγεύτηκαν οἱ ναῦτες. Μετὰ ἔπεσε στὴ θάλασσα, καθὼς ἐκεῖνοι συνέχισαν τὸ ταξίδι τους γιὰ τὴν Κόρινθο, ἐνῶ τὸν Ἀρίωνα τὸν μετέφερε πάνω στὴ ράχη του ἕνα δελφίνι καὶ τὸν πήγαινε στὸ Ταίναρο.

Σὰν βγῆκε στὴ στεριὰ καὶ διηγήθηκε τὰ συμβάντα κανεὶς δὲν τὸν πίστεψε, οὔτε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Περίανδρος, ὁ ὁποῖος τὸν φυλάκισε και ἔλαβε αὐστηρὰ μέτρα, περιμένοντας νὰ φτάσουν οἱ ναῦτες.

Μόλις ἔφτασαν, τοὺς ρώτησε γιὰ τὸν Ἀρίωνα καὶ αὐτοὶ ἀπάντησαν ὅτι βρισκόταν στὴν Ἰταλία, στὸν Τάραντα καὶ καλοπερνοῦσε.

Τότε ξαφνικὰ παρουσιάστηκε μπροστά τους ὁ Ἀρίωνας μὲ τὴ στολή του. Τὰ ἔχασαν καὶ καμμία δικαιολογία δὲν μποροῦσε νὰ σταθεῖ. Ἀποδείχτηκε τὸ ἔγκλημά τους. Αὐτὰ λένε οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Λέσβιοι. Στὸ Ταίναρο βρίσκεται ἕνα χάλκινο ἀφιέρωμα τοῦ Ἀρίωνα, ὄχι μεγάλο, ποὺ παριστάνει ἕναν ἄντρα πάνω σὲ ἕνα δελφίνι.

1. *«Ὄρθιος νόμος»: Ὄρθιος ὕμνος πού, ὅπως λεγόταν, ἔκανε ὁ Τέρπανδρος. Ὕμνος τελετουργικός, ποὺ τὸν ἔψελναν κατὰ τὴ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνα μὲ ρυθμὸ ἐπιβλητικό.*

(Ἱστορία Α' Κλειὼ 94)

«Οἱ Λυδοὶ εἶχαν πολλὰ ἔθιμα ποὺ ἔμοιαζαν μὲ τὰ ἑλληνικά. Ἦταν οἱ πρῶτοι ποὺ ἔκοψαν καὶ χρησιμοποίησαν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα· εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματευτές. Οἱ ἴδιοι λένε ὅτι τὰ παιχνίδια ποὺ παίζουν καὶ στὴ Λυδία καὶ στὴν Ἑλλάδα τὰ εἶχαν ἀνακαλύψει οἱ ἴδιοι, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔκαναν ἀποικία στὴν Τυρρηνία. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ βασίλευε ὁ Ἄτυς, γιὸς τοῦ Μάνη, καὶ στὴ Λυδία παρουσιάστηκε μεγάλη ἔλλειψη σιτηρῶν. Οἱ Λυδοὶ περίμεναν καρτερικά. Ὅμως ὅσο περνοῦσε ὁ καιρός, τὸ κακὸ ἐξακολουθοῦσε καὶ ὅλοι τους ἀναζητοῦσαν τρόπο νὰ ξεπεράσουν τὴ δυσκολία. Καὶ τὸ κατάφεραν. Βρέθηκαν οἱ κύβοι, οἱ ἀστράγαλοι, ἡ σφαῖρα καὶ ὅλα τὰ εἴδη τῶν παιχνιδιῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς πεσσούς. Γιὰ νὰ ξεγελάσουν τὴν πεῖνα τους, τὴ μία μέρα ἔπαιζαν συνέχεια αὐτὰ τὰ παιχνίδια χωρὶς τροφή, τὴν ἄλλη μέρα σταματοῦσαν τὸ παιχνίδι καὶ ἔτρωγαν. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο πέρασαν δεκαοχτὼ χρόνια.

Τὸ κακὸ ὅμως δὲ σταματοῦσε καὶ χειροτέρευε. Ὁ Λυδὸς βασιλιὰς χώρισε σὲ δύο μέρη τοὺς Λυδοὺς καὶ ἔρριξε κλῆρο γιὰ νὰ δεῖ ποιὸ μέρος θὰ ἔμενε καὶ ποιὸ θὰ ἔφευγε ἀπὸ τὸν τόπο. Σὲ ἐκείνους ποὺ θὰ ἔμεναν θὰ γινόταν ἐκεῖνος βασιλιάς, στὸ ἄλλο ὁ γιός του ὁ Τυρρηνός. Ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ἔπεσε ὁ κλῆρος νὰ φύγουν ξεκίνησαν καὶ κατέβηκαν στὴ Σμύρνη, ἔφτιαξαν καράβια, ἔβαλαν μέσα ὅλα ὅσα χρειάζονταν γιὰ τὸ ταξίδι, γυρεύοντας τρόπο καὶ τόπο γιὰ νὰ ζήσουν (μετανάστευση).

Πέρασαν πολλοὺς τόπους, ἔφτασαν στὴν Ὀμβρική, ἔχτισαν πόλεις. Ἄλλαξαν ὅμως τὸ ὄνομά τους καὶ πῆραν τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ τοῦ βασιλιὰ ποὺ τοὺς ὁδήγησε. Ὀνομάστηκαν Τυρρηνοί. Οἱ Λυδοὶ ἀπὸ τότε ζοῦσαν ὑποδουλωμένοι στοὺς Πέρσες».

(Ἱστορία Β' Εὐτέρπη 180)

«Τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Ἀμφικτύονες ἔβγαλαν στὴ δημοπρασία τὴν κατασκευὴ τοῦ ναοῦ ποὺ ὑπάρχει σήμερα στοὺς Δελφούς, γιὰ τριακόσια τάλαντα —Διότι εἶχε καεῖ τυχαῖα πρωτύτερα— *ἔπεσε στοὺς Δελφοὺς τὸ βάρος νὰ δώσουν μόνοι τους τὸ*

τέταρτο τοῦ ποσοῦ. Γύριζαν ἀπὸ πόλη σὲ πόλη καὶ ζητοῦσαν συνδρομές, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο πῆραν τὰ περισσότερα ποσά. Ὁ μὲν Ἄμασις τοὺς ἔδωσε χίλια τάλαντα στυπτηρίας[1], οἱ δὲ Ἕλληνες, ποὺ μένουν στὴν Αἴγυπτο εἴκοσι μνάς».

(Ἡροδότου Βιβλίο Β' Τερψιχόρη 5-6)

«Οἱ Θρᾶκες ποὺ κατοικοῦσαν πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς Κρηστωναίους, κάνουν αὐτά: Καθένας τους ἔχει πολλὲς γυναῖκες, καὶ ὅταν τύχει νὰ πεθάνει, ἀνάμεσά τους γίνεται μεγάλος τσακωμός. Οἱ φίλοι τοῦ νεκροῦ προσπαθοῦν νὰ καταλάβουν ποιὰ ἀπὸ ὅλες ἀγαποῦσε περισσότερο ὁ ἄντρας. Αὐτὴ τὴν ξεχωρίζουν καὶ τῆς δίνουν τὴν τιμή, ἀφοῦ ἐπαινεθεῖ ἀπὸ γυναῖκες καὶ ἄντρες, τὴν σφάζουν πάνω στὸν τάφο τοῦ ἄντρα της. Οἱ ἄλλες θεωροῦν μεγάλη συμφορά τους ποὺ δὲν τὶς διάλεξαν γιὰ νὰ ταφοῦν, καὶ τὸ θεωροῦν ντροπή τους.

Οἱ ἄλλοι Θρᾶκες ἔχουν τὸ ἔθιμο νὰ πουλᾶνε τὰ παιδιά τους γιὰ νὰ μεταφερθοῦν ἔξω ἀπὸ τὴ Χώρα τους. Ὅσο γιὰ τὰ κορίτσια τους, δὲν τὰ παρακολουθοῦν, ἀλλὰ τὰ ἀφήνουν ἐλεύθερα.

Ἀντίθετα παρακολουθοῦν αὐστηρὰ τὶς παντρεμένες. Τὶς γυναῖκες ποὺ παντρεύονται τὶς ἀγοράζουν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους δίνοντας πολλὰ χρήματα. Ὅταν τὸ σῶμα της ἔχει πολλὰ στίγματα, θεωρεῖται εὐγενικῆς καταγωγῆς, ὅταν δὲν ἔχει, δὲν τὴν ὑπολογίζουν γιὰ εὐγενῆ.

Τὸ νὰ μὴν κάνει κανεὶς τίποτα τὸ θεωροῦν δεῖγμα εὐγένειας καὶ τιμῆς. Ἀντίθετα, τὸ νὰ δουλεύει τὴ γῆ θεωρεῖται ταπεινωτικό. Τίμιο ἐπίσης θεωροῦν νὰ ζεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴ ληστεία. Αὐτὰ εἶναι τὰ πιὸ σημαντικὰ ἔθιμά τους».

(Ἡρόδοτος Ἱστορία Ε' Τερψιχόρη 55-56)

Μετὰ τὸ διώξιμο τοῦ Ἀρισταγόρα ἀπὸ τὴ Σπάρτη αὐτὸς ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ ἐλευθερώθηκε μὲ τὸν ἀκόλουθο τρό-

1. *Ἡ στυπτηρία χρησίμευε γιὰ βαφή.*

πο. Ἀφοῦ ὁ Ἀριστογείτων καὶ ὁ Ἁρμόδιος –ἀπὸ παλιὰ γενιὰ τῶν Γεφυραίων– σκότωσαν τὸν Ἵππαρχο, τὸ γιο τοῦ Πεισίστρατου καὶ ἀδερφὸ τοῦ τυράννου Ἱππία – αὐτὸς εἶχε δεῖ στ' ὄνειρό του καθαρὰ αὐτὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πάθει. Ἡ Ἀθήνα ἐξακολουθοῦσε νὰ ζεῖ ἐπὶ τέσσερα χρόνια κάτω ἀπὸ τὸ τυραννικὸ σκληρὸ καθεστώς. Τὸ ὄνειρο τοῦ Ἵππαρχου ἦταν αὐτό: Τὴ νύχτα τῆς παραμονῆς τῶν Παναθηναίων εἶδε στὸν ὕπνο του ἕναν ἄντρα ψηλὸ καὶ ὡραῖο ποὺ τοῦ εἶπε αἰνιγματικὰ λόγια. *«Ὑπόφερε, λέοντα, μὲ ὑπομονὴ στὴν καρδιὰ ἀκόμη καὶ ἂν πάθεις ἀνυπόφορα κακά. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νὰ ἀδικεῖ χωρὶς νὰ τιμωρηθεῖ».*

Ὅταν ξημέρωσε, εἶδαν τὸν Ἵππαρχο νὰ ζητάει ἀπὸ τοὺς ὀνειροκρίτες ἐξήγηση, ἀλλὰ κατόπιν, χωρὶς νὰ λογαριάσει τὸ ὄνειρο, πῆρε μέρος στὴν πομπὴ καὶ σκοτώθηκε.

(Ἡρόδοτος Ἱστορία ΣΤ' Ἐρατὼ 37)

«Ὅταν ἔκλεισε μὲ τεῖχος ὁ Μιλτιάδης τὸν αὐχένα τῆς Χερσονήσου, καὶ ἀπομάκρυνε τοὺς Ἀψινθίους ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατοίκους, πρῶτα πολέμησε ἐναντίον τῶν Λαμψακηνῶν. Αὐτοὶ ὅμως τοῦ ἔστησαν ἐνέδρα καὶ τὸν ἔπιασαν ζωντανό. Ὁ Κροῖσος ὅμως ἀγαποῦσε τὸ Μιλτιάδη. Μόλις ἔμαθε γιὰ τὴ σύλληψή του διέταξε τοὺς Λαμψακηνοὺς νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερο, ἀλλοιῶς θὰ τοὺς καταστρέψει «ὅπως τὸ πεῦκο».

Οἱ Λαμψακηνοὶ τὰ εἶχαν χαμένα καὶ δὲν καταλάβαιναν τὶ ἐννοοῦσε ὁ Λυδὸς Κροῖσος. Κάποιος ὅμως γέροντας τὸ κατάλαβε καὶ τὸ ἐξήγησε στοὺς ἄλλους, δηλαδὴ ἀπὸ ὅλα τὰ δέντρα μόνο τὸ πεῦκο ὅταν κοπεῖ δὲ βγάζει πιὰ βλαστάρια, ἀλλὰ καταστρέφεται ἐντελῶς. Ἔτσι φοβήθηκαν οἱ Λαμψακηνοὶ καὶ ἐλευθέρωσαν τὸν Μιλτιάδη».

(Ἡρόδοτος Βιβλίο Η' Οὐρανία 36-37-38)

«Ὅταν οἱ κάτοικοι τῶν Δελφῶν ἔμαθαν ὅτι πλησιάζουν οἱ βάρβαροι (ὁ Ξέρξης) ἔπαθαν πανικὸ καὶ ρώτησαν τὸ μαντεῖο

ἂν ἔπρεπε νὰ θάψουν στὴ γῆ τοὺς θησαυροὺς ἢ νὰ τοὺς μεταφέρουν ἀλλοῦ. Ὁ Θεὸς δὲν θέλησε νὰ τοὺς μετακινήσουν, λέγοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι σὲ θέση νὰ φυλάξει τὰ δικά του. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ οἱ κάτοικοι πῆραν τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναῖκες τους καὶ τά ἔστειλαν στὴν Ἀχαΐα, πολλοὶ δὲ ἀπὸ αὐτοὺς ἀνέβηκαν στὶς κορυφὲς τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἔκρυψαν τὰ πράγματά τους στὸ Κωρύκειον ἄντρον, ΝΔ τοῦ Παρνασσοῦ, ἀφιερωμένο στὸν Πάνα καὶ στὶς Κωρυκίδες νύμφες. (Στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1828 κατέφυγε ἐκεῖ μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδροῦτσος).

Ἄλλοι πάλι πῆγαν στὴν Ἄμφισσα τῆς Λοκρίδας (μία ἀπὸ τὶς πόλεις τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, τὴ σημερινὴ πρωτεύουσα τῆς Φωκίδας).

Ἔμειναν στοὺς Δελφοὺς ἑξῆντα ἄντρες καὶ ἕνας ἑρμηνευτὴς χρησμῶν.

Ὅταν οἱ βάρβαροι πλησίασαν κοντὰ καὶ ἔβλεπαν τὸ ναό, ὁ ἑρμηνευτὴς τῶν χρησμῶν, ὁ Ἀκήρατος, εἶδε μπροστὰ στὸ ναὸ τὰ ἱερὰ ὅπλα, ποὺ δὲν ἐπιτρεπόταν σὲ κανένα νὰ τὰ ἀγγίξει. Τὰ εἶχαν μεταφέρει ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ. Ὁ ἑρμηνευτὴς τότε ἔσπευσε νὰ ἀνακοινώσει στοὺς παρόντες τὸ θαῦμα.

Ὅταν οἱ βάρβαροι ἔφτασαν στὸ ναὸ τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς, συνέβησαν καὶ ἄλλα θαύματα. Ἄρχισαν νὰ πέφτουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κεραυνοί, καὶ ἀπὸ τὸν Παρνασσὸ ἀποκόπηκαν δύο κορυφές, ποὺ κατρακύλησαν μὲ πάταγο καὶ καταπλάκωσαν πολλοὺς ἀπὸ αὐτούς. Ταυτόχρονα, ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς ἀκούστηκαν βοὴ καὶ ἀλαλαγμός.

Ὅλα αὐτά, καθὼς ἔγιναν τὴν ἴδια ὥρα, κατατρόμαξαν τοὺς βαρβάρους καὶ ἔφευγαν βιαστικά, οἱ δὲ κάτοικοι τοὺς καταδίωξαν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἐπέστρεψαν, ἔλεγαν ὅτι εἶδαν ὑπερφυσικὰ πράγματα καὶ πὼς δύο ὁπλῖτες, ψηλότεροι ἀπὸ τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀκολουθοῦσαν σκοτώνοντάς τους».

(*Ἡρόδοτος Βιβλίο Θ' Καλλιόπη 5 καὶ 72*)

«Παρουσιάστηκε ὁ Ἑλλησπόντιος καὶ εἶπε στὴ βουλή (βουλὴ τῶν πεντακοσίων, ποὺ εἶχε ἱδρύσει ὁ Κλεισθένης στὴν Ἀθήνα), *τὶς προτάσεις τοῦ Μαρδόνιου. Ὁ Λυκίδης, ἕνας ἀπὸ τοὺς βουλευτές, θεώρησε τὶς προτάσεις συμφέρουσες καὶ πρότεινε νὰ τὶς παρουσιάσουν στὴν «ἐκκλησία τοῦ δήμου». Δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν ὁ Λυκίδης πῆρε χρήματα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο καὶ εἶπε αὐτά, ἢ πραγματικὰ τὰ θεωροῦσε σωστά. Οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μέλη τῆς βουλῆς καὶ οἱ ἔξω, ὅταν τὸ ἄκουσαν, ὀργίστηκαν τόσο πολύ, ὥστε τὸν περικύκλωσαν καὶ τὸν σκότωσαν μὲ λιθοβολισμό.*

Τὸν δὲ Μουρυχίδη, τὸν Ἑλλησπόντιο, τὸν ἔστειλαν πίσω χωρὶς νὰ τὸν πειράξουν. Ὅταν μαθεύτηκαν τὰ καθέκαστα στὴ Σαλαμῖνα καὶ ἔγινε μεγάλος θόρυβος, οἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, λέγοντάς τα ἡ μία στὴν ἄλλη, ὥρμησαν στὸ σπίτι του Λυκίδη καὶ λιθοβόλησαν τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του».

(*Ἡρόδοτος Ἱστορία Θ' Καλλιόπη 76*)

«Ὅταν οἱ βάρβαροι κατατροπώθηκαν στὶς Πλαταιές, ἦρθε στοὺς Ἕλληνες μία γυναίκα αὐτόμολος — ποὺ ἦταν ἡ παλλακίδα τοῦ Πέρση Φαρανδάτου τοῦ Τεάσπιδος. Ἡ γυναίκα αὐτὴ μόλις ἔμαθε τὴν καταστροφὴ ποὺ ἔπαθαν οἱ Πέρσες, φόρεσε τὰ καλύτερά της φορέματα, στολίστηκε μὲ πολλὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ μαζὶ μὲ τὶς ὑπηρέτριές της κατέβηκε ἀπὸ τὸ ἁμάξι της καὶ ἦρθε στοὺς Λακεδαιμόνιους, ποὺ ἀκόμη σκότωναν. Ὅταν εἶδε τὸν Παυσανία —ποὺ διηύθυνε τὰ πάντα— τὸν ἀναγνώρισε, καὶ πηγαίνοντας κοντά του ἔπεσε καὶ τοῦ ἀγκάλιασε τὸ γόνατο λέγοντας: «Βασιλιὰ τῆς Σπάρτης, σῶσε τὴν ἱκέτιδά σου ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς αἰχμαλωσίας. Μοῦ ἔκανες τόσο καλὸ καταστρέφοντας αὐτοὺς ποὺ δὲν σέβονται οὔτε Θεοὺς οὔτε δαίμονες. Γεννήθηκα στὴν Κῶ καὶ εἶμαι κόρη τοῦ Ἡγητορίδη, γιοῦ τοῦ Ἀνταγόρα. Μὲ ἅρπαξε καὶ μὲ κρατοῦσε κοντά του μὲ τὴ βία ὁ Πέρσης».

Ὁ Παυσανίας τῆς εἶπε: «Μὴ φοβᾶσαι γυναίκα, καὶ ὡς ἱκέτης ποὺ εἶσαι, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον, ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅσα λές, καὶ ὡς κόρη τοῦ Ἡγητορίδη ποὺ ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους εἶναι ὁ καλύτερός μου φίλος». Αὐτὰ σὰν εἶπε τὴν παρέδωσε στοὺς ἐφόρους ποὺ βρίσκονταν στὸ στρατόπεδο, καὶ ἀργότερα τὴν ἔστειλε στὴν Αἴγινα, ποὺ ἤθελε ἡ ἴδια νὰ πάει».

Ἡσίοδος

Ὅταν πέθανε, χωρὶς νὰ ἀφήσει διαθήκη, ὁ πατέρας τοῦ Ἡσίοδου, ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει στὰ δικαστήρια διότι ἡ διανομὴ ποὺ ἔκανε ὁ ἀδελφός του Πέρσης τὸν ἀδικοῦσε. Ἀλλὰ καὶ κεῖ ὁ Πέρσης κατάφερε δωροδοκῶντας τοὺς δικαστὲς νὰ βγάλουν ἄδικη γιὰ τὸν Ἡσίοδο ἀπόφαση.

Ὅταν ἀργότερα ὁ Πέρσης σπατάλησε ὅλη τὴν περιουσία του, ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Ἡσίοδου, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀντὶ νὰ τὸν ἐνισχύσει, τοῦ ἔστειλε τὸ περίφημο ποίημά του: *«Ἔργα καὶ Ἡμέρες»*.

Μερικοὶ σύγχρονοι, κάνουν τὴν ὑπόθεση ὅτι δὲν ἀποκλείεται ὁ Ξέρξης νὰ εἶναι πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητῆ καὶ ὅτι τοῦ ἀπέδωσε, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, πολλὰ ἐλαττώματα καὶ ἄδικες πράξεις γιὰ νὰ πάρει ἀφορμὴ καὶ νὰ δώσει συμβουλὲς καὶ πρακτικὲς ὁδηγίες στοὺς συμπατριῶτες του γιὰ τὴν ἐργατικότητα, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ γεωργία.

Ἡ παράδοση λέει γιὰ τὸν Ἡσίοδο, πὼς ὅταν νίκησε σὲ ποιητικὸ ἀγῶνα στὴ Χαλκίδα καὶ ἀφιέρωσε τὸν χάλκινο τρίποδα τοῦ βραβείου στὶς Ἑλικωνιάδες Μοῦσες, πῆρε ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς τὸ χρησμὸ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ φυλάγεται ἀπὸ τὸ ἄλσος τοῦ Νέμειου Δία, διότι εἶναι γραφτὸ νὰ πεθάνει ἐκεῖ.

Ὁ Ἡσίοδος νόμισε ὅτι ὁ χρησμὸς ὑπονοοῦσε τὴ Νεμέα καὶ ἔτσι ἀπέφυγε νὰ πάει στὴν Πελοπόννησο καὶ πῆγε στὴν Οἰνόη τῆς Λοκρίδας, ὅπου ὅμως ὑπῆρχε *«Διὸς Νεμείου ἱερόν»*. Ἐκεῖ τὸν φιλοξένησε ὁ Φηγέας καὶ σκοτώθηκε ἀπὸ

τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀφιφάνη καὶ Γανύκτορα, γιατὶ εἶπαν ὅτι τοὺς διέφθειρε τὴν ἀδελφὴ τους Κτιμένη.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἡσίοδου τὸ πέταξαν στὴ θαλάσσια περιοχὴ μεταξὺ Λοκρίδας καὶ Εὔβοιας, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες, ἕνα κοπάδι δελφινιῶν μετέφεραν τὸ σῶμα του στὴν ξηρά, τὴν ὥρα ποὺ σὲ κεῖνο τὸ μέρος γινόταν μία γιορτή. Οἱ πανηγυριῶτες γνώρισαν τὸ πτῶμα τοῦ ποιητῆ καὶ τὸ ἔθαψαν μὲ τιμὲς στὴν Νεμέα τῆς Οἰνόης. Οἱ φονιάδες του φοβήθηκαν τὴν ἀγανάκτηση τῶν Λοκρῶν καὶ μπαίνοντας σὲ ἕνα πλοιάριο, προσπάθησαν νὰ φύγουν γιὰ τὴν Κρήτη. Στὸ πέλαγος, ὅμως, ἕνας κεραυνὸς τοὺς σκότωσε κατὰ τὴ διάρκεια μεγάλης θαλασσοταραχῆς. Ἄλλη ἐκδοχὴ λέει ὅτι τοὺς ἔρριξαν στὴ θάλασσα οἱ Λοκροί. Καὶ ἡ τρίτη ἐκδοχὴ ὅτι τοὺς ἔσφαξε ὁ μάντης Εὐρυκλέας, θυσία στοὺς ξένιους Θεούς.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀγαποῦσαν πολὺ τὰ τζιτζίκια, γιὰ τό... γλυκύτατο τερέτισμά τους.

Ὁ Ἡσίοδος στά *«Ἔργα καὶ ἡμέρες»* (582), γράφοντας γιὰ τὰ κυνικὰ καύματα τοῦ Ἰουλίου, μᾶς λέει τὰ ἑξῆς γιὰ τὰ τζιτζίκια:

«Ὅταν τ' ἀγριάγκαθο ἀνθῇ καὶ τὸ ἠχηρὸ τζιτζίκι
πὰν' ἀπ' τὸ δέντρο του σκορπᾶ τ' ὀξύφωνο τραγούδι
κάτ' ἄπ' τὰ φτερά του συνεχῶς στὸ ὀχληρὸ τὸ Θέρος...».

(Ὁ Ὅμηρος παρομοιάζει: *Τοὺς περὶ τὸν Πρίαμον μελιρρύτους ἀγορητάς μὲ ἠδεῖαν λετριόεσσαν* —λεπτή, ἁβρὴ— *φωνήν).*

Ὁ Ἀνακρέων λέει γιὰ τὰ τζιτζίκια, ὅτι κάθονται στὶς ἄκρες τῶν δέντρων καὶ ψέλνουν σὰν βασιλιάδες... *«Μακαρίζομέν σε, τέττιξ, ὅτι δένδρων ἄπ' ἄκρων βασιλεὺς ὅπως ἀείδεις».*

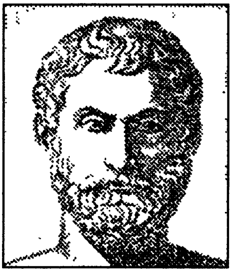
Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων στό *«Φαῖδρο»* του (262 Δ), ἀποκαλεῖ

τὸ τζιτζίκι *«Μουσῶν ὑποφήτην»* καὶ λέει ὅτι τὰ τζιτζίκια ἦσαν κάποτε ἄνθρωποι, ποὺ τόσο πολὺ ἐνθουσιάστηκαν ἀπὸ τὴ μελωδία τῶν Μουσῶν, λησμόνησαν τοὺς ἑαυτούς τους καὶ ἐγκαταλείφθηκαν γιὰ νὰ πεθάνουν ἀπὸ ἀσιτία. Ἔτσι συγκινήθηκαν οἱ Μοῦσες καὶ τοὺς μεταμόρφωσαν σὲ ἔντομα.

Ὁ Θουκυδίδης (Ι. 6), διασώζει τὴν πληροφορία ὅτι πλούσιοι γέροντες Ἀθηναῖοι φοροῦσαν ἐπιδεικτικὰ στὸ κεφάλι τους χρυσᾶ τζιτζίκια. Τὰ χρυσᾶ αὐτὰ τζιτζίκια συμβόλιζαν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν αὐτόχθονες, διότι τότε πίστευαν ὅτι τὰ τζιτζίκια γεννιόντουσαν ἀπὸ τὴ γῆ.

Καὶ ὁ Αἴσωπος στοὺς μύθους του λέει πὼς τὸν χειμῶνα τὸ τζιτζίκι ἐπειδὴ δὲν ἔχει τίποτα νὰ φάει, ζητάει ἀπὸ τὸ μερμήγκι, ἀλλὰ αὐτὸ τὸν ρωτάει τὶ ἔκανε ὅλο τὸ καλοκαίρι ὅταν ἐκεῖνο μάζευε τροφὲς γιὰ τὸ χειμῶνα. Καὶ τὸ τζιτζίκι τοῦ ἀπάντησε ὅτι τραγουδοῦσε. *«Χοροπήδα λοιπὸν καὶ τώρα»*, τοῦ ἀπάντησε τὸ μερμήγκι.

Ὁ Ἡσίοδος στὸ ἔργο του *«Ἔργα καὶ ἡμέρες»* (311) γράφει: *«Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος»*, δηλαδὴ ἡ ἐργασία δὲν εἶναι ντροπή, ἐνῶ τοὐναντίον ἡ ἀεργία εἶναι ντροπὴ ἢ καμμιὰ ἐργασία δὲν εἶναι ντροπή.

Θαλῆς

Ἀπὸ αὐτὸν ἀρχίζει ἡ ἱστορία τῆς παγκόσμιας φιλοσοφίας, ἂν καὶ σοφοί ὑπῆρχαν αἰῶνες πιὸ πρίν, ἀλλὰ ὄχι φιλόσοφοι ἐπιστήμονες ὅπως ὁ Θαλῆς.

Ὁ Θαλῆς ἦταν φιλόσοφος, ἐγκυκλοπαιδικός, φυσικὸς καὶ ἀστρονόμος. Πίστευε, ὅτι ἡ ὕλη ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποτελοῦνται τὰ ὄντα, βρίσκεται σὲ συνεχόμενες μεταμορφώσεις, οἱ ὁποῖες, παράγονται ἀπὸ δυνατὰ ὄντα ποὺ ὑπάρχουν μέσα σὲ κάθε μόριο τῆς ὕλης καὶ ποὺ εἶναι Θεοί. Πίστευε ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη, ὅπως μᾶς τὸ ἀναφέρει ὁ ποιητὴς Χοιρίλος καὶ ἄλλοι. Πίστευε ὅμως ὅτι τὸ βασικὸ στοιχεῖο τῆς φύσης εἶναι τὸ νερό.

Ὁ Θαλῆς ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς[1], ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλάτων, καὶ ὀνομάστηκε σοφός, ὅπως γράφει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅταν ἄρχοντας στὴν Ἀθήνα ἦταν ὁ Δαμάσιος, ὁπότε καὶ καθιερώθηκε ὁ ὅρος *«οἱ ἑπτὰ σοφοί»*, σύμφωνα μὲ τὸν κατάλογο τῶν ἀρχόντων τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέα.

Πρῶτος αὐτὸς μίλησε γιὰ τὶς ἐκλείψεις τοῦ ἥλιου καὶ καθιέρωσε τὰ ἡλιοστάσια, ὅπως γράφει ὁ Εὔδημος στὸ βιβλίο του *«Ἱστορία τῆς Ἀστρονομίας»*.

Ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὡς θεμελιωτὴς γενικὰ τῆς φιλο-

1. *Τὰ ὀνόματα τῶν ἑπτὰ σοφῶν εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ συγγραφέα σὲ συγγραφέα. Ὁ Πλούταρχος στό «Συμπόσιο τῶν 7 σοφῶν», ἀνεβάζει τοὺς 7 σοφοὺς σέ... δέκα ἕξη. Ἐνῶ πάλι ἄλλοι τοὺς φτάνουν σὲ εἴκοσι δύο. Κατὰ κανόνα ὅμως, ἡ κάθε μία ἀρίθμηση δὲν ἀναφέρει παρὰ μόνο ἑπτά. Φαίνεται πὼς ἡ λαϊκὴ παράδοση ἦταν πιστὴ στὴ λεγόμενη «ἑπταδικὴ δοξασία».*

σοφικῆς σκέψης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, κατέχει μία πρώτιστη θέση. Τὰ περίφημα φιλοσοφικά του ἀποφθέγματα ἔμειναν ἀθάνατα στοὺς αἰῶνες, ὅπως: *«Ἀσφαλὲς τὸ γενόμενον, ἀσαφὲς τὸ μέλλον»*, δηλαδὴ βέβαιο εἶναι ὅ,τι ἔχει γίνει, ὅ,τι πρόκειται νὰ γίνει εἶναι ἀσαφές. *«Ὃ μέλλεις ποιεῖν μὴ λέγε, ἀποτυχῶν γὰρ καταγελασθήσῃς»*, ποὺ θὰ πεῖ: Νὰ μὴ λὲς ἐκεῖνο ποὺ πρόκειται νὰ κάνεις, γιατὶ ἂν ἀποτύχεις θὰ σὲ κοροϊδεύουν. *«Πιστὸν γῆ, ἄπιστον θάλασσα, ἄπληστον κέρδος»*. *«Δοκίμαζε τὰ πάντα»*. *«Δόξαν δίωκε»*. *«Εἰρήνην ἀγάπα»*. *«Χαλεπὸν ἑαυτὸν γνῶναι»*, δηλαδή, εἶναι δύσκολο νὰ γνωρίσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του. *«Μὴ πᾶσι πίστευε»*, μὴν πιστεύεις ὅλους. *«Πᾶν Μέτρον ἄριστον»*. *«Πρεσβύτατον τῶν ὄντων Θεός· ἀγέννητον γάρ»*. Ἀρχαιότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα εἶναι ὁ Θεός, διότι εἶναι ἀγέννητος. *«Κάλλιστον κόσμος· ποίημα γὰρ Θεοῦ»*. Τὸ ὡραιότερο πρᾶγμα εἶναι ὁ κόσμος (τὸ σύμπαν), διότι εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. *«Μέγιστον τόπος· ἅπαντα γὰρ χωρεῖ»*. Τὸ μεγαλύτερο πρᾶγμα εἶναι ὁ χῶρος, διότι μπορεῖ νὰ περιλάβει τὰ πάντα. *«Τάχιστον νοῦς· διὰ παντὸς γὰρ τρέχει»*. Τὸ πιὸ γρήγορο εἶναι ὁ νοῦς· γιατὶ τρέχει γρηγορότερα ἀπὸ ὅλα. *«Ἰσχυρότατον ἀνάγκη· κρατεῖ γὰρ πάντων»*. Τὸ πιὸ ἰσχυρὸ εἶναι ἡ ἀνάγκη, γιατὶ κυριαρχεῖ πάνω σὲ ὅλα. *«Σοφώτατον χρόνος· ἀνευρίσκει γὰρ πάντα»*. Τὸ πιὸ σοφὸ εἶναι ὁ χρόνος, γιατὶ ἀνακαλύπτει τὰ πάντα.

Δὲν ὑπάρχει, ἔλεγε, διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο. *«Τότε ἐσύ, γιατὶ δὲν προτιμᾶς τὸ θάνατο ἀπὸ τὴ ζωή;»* τοῦ εἶπε κάποιος, καὶ ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Διότι καὶ τὰ δύο εἶναι ἕνα πρᾶγμα»*. (Αὐτό, λένε οἱ σχολιαστές του, δὲ μπορεῖ νὰ τὸ εἶπε ὁ Θαλῆς).

Κάποιος πάλι τὸν ρώτησε, τὶ ἔγινε πρῶτο, ἡ νύχτα ἢ ἡ ἡμέρα, καὶ ἐκείνος ἀπάντησε: *«ἡ νύχτα, μία μέρα νωρίτερα»*. Ἕνας ἄλλος ποὺ τὸν ρώτησε ἂν διαφεύγει τῆς προσοχῆς τῶν Θεῶν, ἕνας ποὺ κάνει ἀδικίες, *«οὔτε ὅταν τὸ σκέπτε-*

ται», ἀπάντησε. Στὸν μοιχὸ ποὺ τὸν ρώτησε, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ ὁρκιστεῖ ὅτι δὲν εἶχε μοιχεύσει, εἶπε: *«Δὲν εἶναι χειρότερο τὸ νὰ ψευδορκήσεις ἀπὸ τὴ μοιχεία»*. Καὶ ὅταν τὸν ρώτησαν, τὶ εἶναι δύσκολο ἀπάντησε: *«Τὸ νὰ γνωρίσεις τὸν ἑαυτό σου»*[1], καὶ εὔκολο εἶναι: *«τὸ νὰ συμβουλεύεις ἕναν ἄλλο»*. Ὅταν τὸν ρώτησαν τὶ εἶναι τὸ πιὸ γλυκό, τὸ πιὸ εὐχάριστο; *«Οἱ ἐπιτυχίες»* ἀπάντησε. Τὶ εἶναι τὸ Θεῖον; *«Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει ἀρχὴ οὔτε τέλος»*. Τὶ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ εἶδε καὶ τοῦ ἔκανε ἐντύπωση; *«Γέροντα τύραννο»*. Πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς τὶς ἀτυχίες, νὰ τὶς πάρει μὲ τὸν καλύτερο τρόπο; *«Ἐὰν βλέπει τοὺς ἐχθρούς του σὲ χειρότερη κατάσταση»*. Πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ περάσουμε τὴ ζωὴ μας κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο; *«Ἐὰν δὲν κάνουμε οἱ ἴδιοι, ἐκεῖνα ποὺ κατηγοροῦμε στοὺς ἄλλους»*[2]. Ποιὸς εἶναι εὐτυχισμένος; *«Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι γερὸς στὸ σῶμα, ἐφευρετικὸς στὸ μυαλό, καὶ ἀπὸ φυσικοῦ του τοῦ ἀρέσει ἡ μάθηση»*. *«Νὰ θυμᾶσαι, ὅταν εἶσαι μὲ φίλους σου, καὶ τοὺς ἀπόντες φίλους σου»*. *«Νὰ μὴν καλλωπίζεσαι ἐξωτερικὰ μόνο, ἀλλὰ νὰ εἶσαι ὡραῖος καὶ στὶς πράξεις σου»*. *«Να μὴν πλουτίζεις μὲ ἄσχημο τρόπο, οὔτε νὰ δίνεις σημασία σὲ διαβολὲς ποὺ ἀφοροῦν σὲ πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης σου»*. *«Ὅ,τι καλὸ κάνεις γιὰ τοὺς γονεῖς σου, τὸ ἴδιο νὰ περιμένεις καὶ στὰ γερατειὰ ἀπὸ τὰ παιδιά σου»*.

Ὁ πασίγνωστος Κροῖσος, ξεκίνησε κάποτε νὰ καταλάβει τὴ Χώρα τῶν Μήδων. Μὲ τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ καὶ τὸν τέλειο ἐξοπλισμὸ τοῦ στρατοῦ του, ἦταν βέβαιος γιὰ τὴ νίκη του. Χαρούμενοι καὶ μὲ τραγούδια προχωροῦ-

1. *Ὁ Ἀντισθένης στὸ βιβλίο του «Διαδοχές» (φιλοσόφων) λέει ὅτι τὸ γνωμικό «Γνῶθι σαυτόν» εἶναι τοῦ Φημονόη ποὺ τὸ ἔκανε δικό του ὁ Χείλων. Στὴν πραγματικότητα ὅμως (ὅπως λέει ὁ Διογένης Λαέρτιος) εἶναι τοῦ Θαλῆ. Ἀλλὰ αὐτὸ συμβαίνει καὶ σὲ ἄλλα γνωμικά, ποὺ ἄλλος τὰ διατύπωσε καὶ σὲ ἄλλον ἀποδίνονται. Γιὰ παράδειγμα: ὁ Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ εἶπε: «Κάθε ὑπερβολὴ εἶναι κακό. Κάθε τὶ εἶναι καλό, ὅταν ἔρχεται στὴν ὥρα του».*
2. *«Ὅ σὺ μισεῖς ἑτέρῳ μὴ ποιήσεις».*

σαν οἱ στρατιῶτες, ἕως ὅτου ἔφτασαν στὸν Ἅλυ ποταμὸ καὶ δοκίμασαν νὰ τὸν περάσουν. Ἡ πρώτη ὅμως ἀπόπειρα ποὺ ἔκαμαν ἀπέτυχε διότι τὰ νερὰ κυλοῦσαν μὲ ὁρμή.

Ὅλα τὰ εἶχε προετοιμάσει ὁ Κροῖσος, ὥστε νὰ εἶναι βέβαιη ἡ νίκη του. Ὅμως δὲν εἶχε ἐκτιμήσει τὸ ρόλο ποὺ μποροῦσαν νὰ παίξουν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης. Πρὶν διατάξει τὴν ἄδοξη ἐπιστροφή, κάλεσε τοὺς στρατηγούς του νὰ σκεφθοῦν μήπως βρεθεῖ κάποιος τρόπος. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς κάλεσε καὶ τὸ Θαλῆ τὸ Μιλήσιο, ποὺ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν στὴν ὑπηρεσία του.

Ὅλοι συμφώνησαν πὼς δὲν ὑπῆρχε λύση. Τότε πῆρε τὸ λόγο ὁ Θαλῆς. Ζήτησε νὰ τοῦ δώσουν ἕνα τμῆμα στρατοῦ καὶ ὑποσχέθηκε ὅτι, τὴν ἄλλη μέρα, ὅλος ὁ στρατὸς θὰ βρίσκεται στὴν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ ποταμοῦ.

Εἰρωνικὰ γέλια ὑποδέχθηκαν τὴν περίεργη πρότασή του καὶ τὴν τόσο τολμηρή του ὑπόσχεση. *«Σὲ νόμιζα γιὰ σοφό, τοῦ εἶπε ὁ Κροῖσος, δὲν φανταζόμουν ὅτι εἶσαι τόσο τρελλός. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, θὰ σοῦ δώσω ὅσους στρατιῶτες θέλεις, διότι εἶμαι περίεργος νὰ δῶ τὶ θὰ κάνεις».*

Ὁ Θαλῆς πῆρε μαζί του τοὺς στρατιῶτες καὶ προχώρησε πρὸς τὰ πάνω, ἀντίθετα στὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ. Ὅταν ἔφτασαν σὲ κάποιο σημεῖο, ποὺ νομισε πὼς ἦταν κατάλληλο, ἄρχισαν ὅλοι μαζὶ νὰ σκάβουν ἕνα βαθὺ χαντάκι. Σκάβοντας ὅλη τὴ νύχτα κατάφεραν νὰ ἑτοιμάσουν μία καινούργια κοίτη στὸ ποτάμι, ὥστε τὰ νερὰ νὰ πέσουν σὲ μία κοντινὴ χαράδρα. Δὲν τοὺς ἔμενε παρὰ νὰ φράξουν τὸ σημεῖο ποὺ ἑνώνεται ἡ παλιὰ μὲ τὴν καινούργια κοίτη, ρίχνοντας πέτρες, κλαριά, χώματα καὶ ὅ,τι ἄλλο εὕρισκαν πρόχειρο. Τὰ ξημερώματα, ἡ ροὴ τοῦ ποταμοῦ εἶχε ἀλλάξει. Τὸ πρωὶ ὅταν ξύπνησαν οἱ στρατιῶτες, ἔτριβαν τὰ μάτια τους ἀπὸ τὴν κατάπληξη. Ἀλλὰ καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κροῖσος, νόμισαν πὼς ὀνειρεύονται, ὅταν εἶδαν ὅτι τὸ ποτάμι ποὺ χθὲς ἀκόμη ἔτρεχε μπροστά τους καὶ τοὺς ἔφραζε τὸ δρόμο, σήμερα ἔτρεχε πίσω τους.

Εἶχαν, μὲ ἄλλα λόγια, περάσει τὸ ποτάμι *«ἐν μιᾷ νυκτὶ»* καὶ μάλιστα χωρὶς κἂν νὰ βρέξουν τὰ πόδια τους, *«ἀβρόχοις ποσίν»*, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης[1].

Γιὰ κάθε ἕναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς Ἑλλάδας, ἔχουν γραφτεῖ πολλὰ ἀνέκδοτα. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἕνα ποὺ ἀφορᾶ καὶ στοὺς ἑπτὰ σοφούς. Τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ αὔξησε πολὺ περισσότερο τὴν ἀξία τους καὶ τὴ δόξα τους. Εἶναι ἡ περίφημη ὑπόθεση τοῦ τρίποδα ποὺ τὸν περιέφεραν, τὸν ἐπέστρεφαν καὶ τὸν ἀντιπαραχωροῦσαν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον. Μερικοὶ ψαράδες τῆς Κῶ ἔρριξαν τὰ δίχτυα τους στὴ θάλασσα, ἀλλὰ κάποιοι ἀπὸ τὴ Μίλητο εἶχαν προαγοράσει ὅ,τι θὰ ἔφερναν ἐπάνω τὰ δίχτυα. Μαζὶ μὲ τὰ ψάρια τὰ δίχτυα ἀνέσυραν καὶ ἕνα χρυσὸ τρίποδα, τὸν τρίποδα ποὺ εἶχε βυθίσει ἐκεῖ ἡ Ἑλένη, ὅταν ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν Τροία, διότι θυμήθηκε κάποιο χρησμό. Οἱ Μιλήσιοι ἄρχισαν νὰ φιλονεικοῦν μὲ τοὺς ψαράδες καὶ γιὰ νὰ μὴ φτάσουν σὲ πόλεμο ἡ Μίλητος μὲ τὴν Κῶ, δόθηκε στὸν σοφὸ Θαλῆ σύμφωνα μὲ τὸ χρησμὸ τῆς Πυθίας. Αὐτὸς τὸν ἔστειλε στὸν σοφὸ Βίαντα κ.ο.κ. γιὰ νὰ ἀφιερωθεῖ τελικὰ ὁ τρίποδας στὸν Ἀπόλλωνα, ἀφοῦ κατέληξε καὶ πάλι στὸν Θαλῆ, ὁ ὁποῖος εἶπε ὅτι ὁ μόνος σοφὸς εἶναι ὁ Θεὸς Ἀπόλλων.

Ὁ Θαλῆς, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἱερώνυμος, μέτρησε καὶ τὸ ὕψος τῶν πυραμίδων στὴν Αἴγυπτο, ἀπὸ τὴ σκιά τους. Δηλαδὴ παρατήρησε ὅτι ὅταν ἡ σκιά μας εἶναι ἴση μὲ τὸ σῶμα μας, τότε, ἂν μετρήσουμε καὶ τὴ σκιὰ μιᾶς πυραμίδας, θὰ

1. *Τὸ θαυμασμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου στὸ πρόσωπο τοῦ Θαλῆ τοῦ Μιλήσιου ἐπιβεβαιώνει καὶ τὸ περιστατικὸ τοῦ Πύθιου τρίποδα, ποὺ γράφουμε σὲ ἄλλη σελίδα, ποὺ ἡ Πυθία διέταξε τὴν ἀπόδοσή του στὸ Θαλῆ μὲ τὸν ἑξῆς χρησμό: «Ἔκγονε Μιλήτου, τρίποδος περὶ Φοῖβον ἐρωτᾶς; ὃς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτου τρίποδα αὐδῶ».*
Ἡ φράση συναντᾶται καὶ στὴν καταβασία: «θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον πέλαγος ἀβρόχοις ἴχνεσιν».

εἶναι ἴση μὲ τὸ ὕψος της. Σὲ ἄλλο βιβλίο, διαβάζουμε πὼς ἀκολούθησε μία ἄλλη, παραπλήσια μέθοδο. Δηλαδὴ πῆρε ἕνα ραβδὶ κατακόρυφο καὶ σκέφθηκε πὼς ὅταν ἡ σκιά του θὰ ἦταν ἴση μὲ τὸ μῆκος του, θὰ ἔπρεπε νὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ κάθε σῶμα ἐκείνη τὴ στιγμή.

Σχετικὰ μὲ τὸ χρυσὸ τρίποδα ποὺ τράβηξαν στὰ δίχτυα τους ψαράδες ἀπὸ τὴν Μίλητο καὶ ποὺ Ἴωνες ἔμποροι τοὺς εἶχαν πεῖ πρὶν νὰ βγάλουν στὴ ξηρά, ὅτι ἀγοράζουν τὴ διχτυὰ αὐτὴ ποὺ θὰ βγάλουν, ὑπῆρξε διαφωνία γιατὶ οἱ ἔμποροι ζητοῦσαν καὶ τὸ χρυσὸ τρίποδα. Ἔτσι ἀναγκάστηκαν νὰ πᾶνε στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν καὶ νὰ ρωτήσουν σχετικὰ τὶ πρέπει νὰ κάνουν· καὶ ὁ Θεὸς ἀπήντησε:

«Ἀπόγονε τῆς Μιλήτου, ρωτᾶς τὸν Θεὸ Ἀπόλλωνα,
γιὰ τὸν τρίποδα; Ὅποιος εἶναι πρῶτος στὴ σοφία,
σ' αὐτὸν νὰ δώσετε τὸν τρίποδα».

Ἔτσι τὸν ἔδωσαν στὸν Θαλῆ, ποὺ μὲ τὴ σειρά του τὸν ἔδωσε σὲ ἄλλον, ὁ ἄλλος σὲ ἄλλον μέχρι ποὺ ἔφτασε στὸ Σόλωνα. Αὐτὸς τὸν ἔστειλε στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν, γιατὶ εἶπε πώς: *«πρῶτος στὴ σοφία εἶναι ὁ Θεός»*.

Ὁ Καλλίμαχος μᾶς τὰ λέει διαφορετικά. Ὅτι κάποιος Βαθυκλῆς ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, πεθαίνοντας ἄφησε ἕνα κύπελλο χρυσό, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τὸ δώσουν στὸν καλύτερο ἀπὸ τοὺς σοφούς. Τὸ ἔδωσαν στὸν Θαλῆ, καὶ ἀφοῦ ἔκανε τὸ γύρω στοὺς σοφοὺς ξαναγύρισε στὸ Θαλῆ, ποὺ κι' αὐτὸς τὸ ἔστειλε στὸν Δίδυμο Ἀπόλλωνα μὲ τὴν ἑξῆς ἀφιέρωση, κατὰ τὸν Καλλίμαχο:

«Ὁ Θαλῆς μὲ προσφέρει στὸν προστάτη
τοῦ λαοῦ τοῦ Νείλου, ὁ Θαλῆς ποὺ
δυὸ φορὲς πῆρε τοῦτο τὸ ἀριστεῖο».

Μὲ τὸν τρίποδα ἢ τὸ κύπελλο ἀσχολήθηκαν καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητας μὲ διαφορετικὲς ἀφηγήσεις.

Ὁ Θαλῆς ἦταν σπουδαῖος ἀστρονόμος καὶ μελετοῦσε κάθε βράδυ τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ ἄστρα. Μία νύχτα, στὰ γηρατειά του, βγῆκε πάλι ἀπὸ τὸ σπίτι του γιὰ νὰ μελετήσει τ' ἄστρα.

Τὸν ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι μία γυναίκα γριά. Καθὼς ὁ Θαλῆς προχωροῦσε μὲ τὰ μάτια στυλωμένα στὸν ουρανό, παραπάτησε καὶ ἔπεσε σὲ ἕνα βόθρο. Καθὼς βογκοῦσε ἀπὸ τοὺς πόνους, ἄκουσε τὴ γριὰ νὰ τοῦ φωνάζει: *«Μὰ ἐσύ, δὲ βλέπεις αὐτὰ ποὺ εἶναι στὰ πόδια σου, καὶ νομίζεις πὼς μπορεὶς νὰ μάθεις τὶ γίνεται στὸν ουρανό»;*

Πρῶτος ὁ Θαλῆς ἀπὸ τὴ Μίλητο εἶπε πὼς οἱ ψυχὲς εἶναι ἀθάνατες. Ἀλλὰ πίστευε πὼς καὶ τὰ ἄψυχα ἔχουν ψυχή, διότι τὸν παραπλάνησε τό *«ἤλεκτρον»* καὶ ὁ *«μαγνήτης»*. Πῆρε δηλαδὴ τὴ μαγνητικὴ τους ἕλξη γιὰ ψυχή. Πρῶτος ἐπίσης ὁ Θαλῆς διήρεσε τὸ ἔτος σὲ τριακόσιες ἑξῆντα ἡμέρες καὶ σὲ τέσσερις ἐποχές. Ζοῦσε πάντα μόνος του, ἀκοινώνητος καὶ ἀποτραβηγμένος στὸ ἐρημικὸ ἐργαστήριό του καὶ στὶς μελέτες του. Ὅπως ἦταν φυσικό, ἔμεινε ἄγαμος, καὶ ὅταν τὸν ρώτησαν κάποτε γιατὶ δὲν κάνει παιδιά, ἀπάντησε: *«διὰ φιλοτεκνίαν»*, δηλαδὴ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὰ παιδιά. Στὴ μητέρα του ποὺ τοῦ ἔλεγε συνέχεια νὰ νυμφευτεῖ, ἀπαντοῦσε πάντοτε: *«Νὴ Δία, οὐδέπω καιρός»*, δηλαδή, μὰ τὸν Δία, δὲν εἶναι ἀκόμα καιρός. Ὅταν ὅμως μεγάλωσε ἀρκετά, καὶ ἡ μητέρα του ἐπέμενε νὰ τὸν νυμφεύσει τῆς ἀπαντοῦσε: *«Οὐκέτι καιρός»*, δὲν εἶναι πιὰ καιρὸς

Μέσα στοὺς μισογύνηδες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας πρῶτος καὶ καλύτερος ἦταν ὁ Θαλῆς. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ἕνα ἀνέκδοτο σχετικὰ μὲ τὴν ἀγαμία του. Ὅταν κάποτε τὸν ἐπισκέφτηκε στὴ Μίλητο ὁ Σόλων καὶ τὸν ρώτησε γιατὶ δὲν νυμφεύεται, ἐνῶ ἔχει καθῆκον νὰ νυμφευτεῖ, ὁ Θαλῆς ἔβαλε ἕναν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του νὰ πεῖ στὸν Σόλωνα ὅτι δῆ-

θεν ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ ἔχει νὰ τοὺς ἀναγγείλλει ὅτι πέθανε ὁ γιὸς ἑνὸς μεγάλου ἄντρα καὶ τοῦ ἔγινε μεγαλοπρεπὴς κηδεία. Ὅταν ὁ Σόλων τὸν ρώτησε μὲ κάποια περιέργεια καὶ ἀνησυχία, ποιανοῦ γιὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ πέθανε, ὁ ὑπηρέτης ἀπάντησε ὅτι δὲν ξέρει, ἄκουσε ὅμως ὅτι ὁ πατέρας τοῦ νεκροῦ ἦταν μεγάλος νομοθέτης καὶ σοφός. Ὁ Σόλων, πολὺ ἀνήσυχος καὶ μὲ ἀγωνία φανερή, τὸν ξαναρώτησε μήπως καὶ τυχὸν ἄκουσε τὸ ὄνομα τοῦ νομοθέτη αὐτοῦ, μήπως τὸν ἔλεγαν Σόλωνα. Ὁ ὑπηρέτης ἀπήντησε τότε: *«Σόλων, Σόλων! Μόλις τὸ εἴπατε τὸ θυμήθηκα»*. Ὁ Σόλων σωριάστηκε κατάχαμα κλαίγοντας καὶ θρηνῶντας. Ὁ Θαλῆς τότε ἔτρεξε νὰ τὸν σηκώσει καὶ νὰ τοῦ εἴπει: *«Εἶναι ψέματα, Σόλων, ἀλλὰ τὸ σκέφτηκα γιὰ νὰ σοῦ δείξω γιατὶ δὲν νυμφεύτηκα»*, θέλοντας νὰ πεῖ ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρει τὶς ἀσθένειες καὶ τοὺς θανάτους παιδιῶν.

Τώρα βέβαια, τὸ ἀστεῖο αὐτὸ ἦταν κάπως βαρὺ γιὰ ἕνα μεγάλο ἄνθρωπο.

Καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἕρμιππος στοὺς βίους του, ὁ Θαλῆς ἔλεγε ὅτι γιὰ τρία πράγματα χρωστάει χάρη στὴν τύχη. Πρῶτα, διότι γεννήθηκε ἄνθρωπος καὶ ὄχι θηρίο. Ἔπειτα διότι εἶναι ἄντρας καὶ ὄχι γυναίκα. Καὶ τρίτο, διότι εἶναι Ἕλληνας καὶ ὄχι βάρβαρος.

Τα ἴδια αὐτὰ λόγια ποὺ τὰ ἀποδίδει ὁ Ἕρμιππος στὸν Θαλῆ· (κατὰ τὸ Διογένη τὸ Λαέρτιο), λένε ὅτι ἀργότερα, τὰ εἶπε καὶ ὁ Σωκράτης. Τώρα ποιὸς τὰ εἶπε πραγματικὰ ἀπὸ τοὺς δύο, μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

Ὁ Θαλῆς ἦταν ἀριστοτέχνης στὶς ἀπαντήσεις. Μέσα σὲ δύο λόγια συνόψιζε μία ὁλόκληρη φιλοσοφικὴ διδαχή. Καὶ νὰ ἕνα χαρακτηριστικώτατο παράδειγμα —δειγματολόγιο τῆς συμπυκνωμένης αὐτῆς σοφίας:

—*Τὶ εἶναι δυσκολώτερο;* Τὸν ρώτησαν.

—*«Τὸ νὰ γνωρίσεις τὸν ἑαυτόν σου».*

—*Καὶ τὶ εἶναι εὐκολώτερο;*

—*«Τὸ νὰ συμβουλεύεις τοὺς ἄλλους».*

—*Τὶ εἶναι γλυκύτερο;*

—*«Τὸ νὰ ἐπιτυγχάνεις».*

—*Καὶ τὶ θεϊκώτερο;*

—*«Ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος».*

—*Τὶ θάτανε πιὸ δύσκολο νὰ δεῖς;*

—*«Τύραννο γέρο».*

—*Πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ὑποφέρει εὐκολώτερα την ἀτυχία;*

—*«Ἂν ἔβλεπε τοὺς ἐχθρούς του νὰ παθαίνουν χειρότερα».*

—*Πῶς θὰ ζούσαμε καλύτερα καὶ δικαιότερα;*

—*«Ἂν δὲν κάναμε οἱ ἴδιοι ὅλα ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα κατακρίνουμε τοὺς ἄλλους».*

—Ρωτήθηκε: *Πόσο ἀπέχει τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν ἀλήθεια;*

—Ἀπάντησε: *«Ὅσο τὰ μάτια ἀπὸ τὰ ἀφτιά».*

Ὁ Θαλῆς πέθανε σὲ ἡλικία ἐνενῆντα χρόνων. Ξεψύχησε τὴν ὥρα ποὺ παρακολουθοῦσε μέσα σὲ μία ἀποπνικτικὴ ζέστη, γέρος, διψασμένος καὶ ἄρρωστος, ἕνα γυμνικὸν ἀγῶνα:

Ἐπάνω στὸ μνῆμα του χάραξαν τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

«Εἶναι μικρὸς ὁ τάφος αὐτὸς
ἀλλὰ ἡ δόξα του εἶναι οὐρανομήκης».

Στὸν ξαφνικὸ θάνατό του ἀναφέρεται καὶ ἕνα ἄλλο χαριτωμένο ἐπίγραμμα, ποὺ τὸ ἔκανε ὕστερα ἀπὸ καιρὸ ὁ βιογράφος του:

«Ἥλιε Δία, τὴν ὥρα ποὺ κοιτοῦσε ἕνα γυμνικὸν ἀγῶνα,
ἅρπαξες μέσα ἀπὸ τὸ στάδιο τὸ σοφὸ Θαλῆ·
Καλὰ ἔκανες καὶ τὸν πῆρες κοντά σου, διότι ὁ γέρος
δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ κοιτάζει τὰ ἄστρα ἀπὸ τὴ γῆ».

Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀποδίδεται στὸ Θαλῆ καὶ τὸ περίφημο αὐτὸ τετράστιχο:

«Τὰ πολλὰ λόγια δὲν εἶναι δεῖγμα σοφίας·
ψάξε νὰ βρεῖς κάτι σοφὸ
διάλεξε κάτι λαμπρό,
καὶ θ' ἀποστομώσεις τὶς ἀπεραντολόγες γλῶσσες τῶν φλύαρων».

Θεμιστοκλῆς

Τὰ παιδικὰ χρόνια τοῦ Θεμιστοκλῆ ἔδειχναν τὸ μέλλον του. Ὅταν ἀκόμα ἦταν παιδί, ἦταν γεμᾶτος ὁρμὴ καὶ ἐξυπνάδα, πολυπραγμοσύνη καὶ πολιτικότητα. Ὅταν σχολοῦσε, κατὰ τὶς ὧρες τῆς ἀνάπαυσής του δὲν καθόταν νὰ παίξει καθὼς τὰ ἄλλα παιδιά, ἀλλὰ ἔφευγε μόνος του καὶ συνέθετε λόγους, μελετοῦσε καὶ ἔκανε ἀσκήσεις ρητορικές, δηλαδὴ ἄλλοτε ἔβγαινε δῆθεν σὰν κατηγορούμενος ἑνὸς συμμαθητή του, καὶ ἄλλοτε σὰν ὑπερασπιστής του. Γι' αὐτὸ ὁ δάσκαλός του, βλέποντας αὐτὰ τὰ φανερώματα, συνήθιζε νὰ τοῦ λέει: *«Σὺ παιδί μου, δὲν θὰ γίνεις κάτι μικρό, ἀλλὰ ἢ μέγα καλὸ ἢ μέγα κακό!»*.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες, δὲν ἦταν καλὸς μαθητής. Στὰ κανονικὰ μαθήματά του δὲν ἔδειχνε προθυμία καὶ ἐπιμέλεια. Ὁ Πλούταρχος μᾶς λέει ὅτι εἶχε μεγάλη πεποίθηση στὸν ἑαυτό του καὶ δὲ λογάριαζε κανένα. Ἐπειδὴ δὲ στὰ διδασκόμενα μαθήματα, ὅπως ὁ χορός, ἡ λύρα, ἡ ρητορικὴ κ.λπ., ἦταν πάντα ἀμελὴς καὶ ἀδιάβαστος, οἱ συμμαθητές του τὸν κορόιδευαν καὶ αὐτὸς πεισμωμένος ἔλεγε: *«Λύρα μὲν κορδίσω ἢ κιθάρα νὰ σᾶς παίξω δὲν εἶμαι ἱκανός, μπορῶ ὅμως καὶ κατέχω τὸν τρόπο νὰ πάρω μία πόλη μικρὴ καὶ ἀσήμαντη καὶ νά σᾶς τὴν κάνω ἔνδοξη καὶ μεγάλη»*.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦταν παράφορος νέος. Ἀκολουθοῦσε τὴ φύση, χωρὶς τὸν ἔλεγχο τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ὀρθῆς ἀγω-

γῆς. Γι' αὐτὸ, ὅταν μεγάλωσε, συνήθιζε νὰ λέει τὸ περιβόητο, ὅτι: *«Τὰ ἀνημέρωτα καὶ ἄγρια πουλάρια γίνονται ἄριστα ἄλογα, ὅταν τύχει νὰ δαμαστοῦν μὲ ἀσκήσεις καὶ καλὴ ἀνατροφή»*.

Ὁ πατέρας τοῦ Θεμιστοκλῆ τὸν ἀπέτρεπε πάντοτε ἀπὸ κάθε ἀνάμιξη στὴν πολιτική. Τὸν πήγαινε στὴν παραλία, καὶ τοῦ ἔδειχνε τὶς παλιὲς —παραπεταμένες καὶ λησμονημένες— τριήρεις καὶ τοῦ ἔλεγε ὅτι ἔτσι φέρεται ὁ λαὸς καὶ στοὺς δημαγωγοὺς ὅταν γίνονται ἄχρηστοι.

Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦταν Ἀθηναῖος ἀπὸ πατέρα καὶ ἀπὸ μητέρα. Ἡ μητέρα του ἦταν ἀπὸ τὴ Θράκη. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ συχνάζει στὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα, ὅπου πήγαιναν οἱ γνήσιοι Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ μόνο στὸ Κυνόσαργες, ποὺ πήγαιναν οἱ νόθοι. Τὸ γυμνάσιο αὐτὸ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὶς πύλες τῶν Ἀθηνῶν καὶ προστατευόταν ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ, γιατὶ καὶ αὐτὸς δὲν ἦταν γνήσιος μεταξὺ τῶν Θεῶν, ἐπειδὴ ἡ μητέρα του ἦταν θνητή. Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν ἔπεισε μία μέρα μερικοὺς εὐγενεῖς νεαρούς, νὰ κατεβοῦν μαζὶ στὸ Κυνόσαργες, νὰ ἀλείψουν τὰ μέλη τους μὲ λάδι καὶ νὰ γυμνασθοῦν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τορπίλισε καὶ κατήργησε μὲ πανουργία τὴ διάκριση γνησίων καὶ νόθων.

Οἱ θεατρικὲς παραστάσεις ἀποτελοῦσαν στοὺς ἀρχαίους μέρος τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν τοῦ Βάκχου, γι' αὐτὸ γίνονταν κατὰ μέρος μὲ χρήματα ποὺ τὰ ἔδιναν ὑποχρεωτικὰ οἱ πολίτες. Κάθε δρᾶμα εἶχε τὸ χορό του, ποὺ ἡ ἄσκηση καὶ τὸ ντύσιμό του ἦταν ἡ μεγαλύτερη δαπάνη τῆς παράστασης, γι' αὐτὸ μὲ τὴ σειρὰ τους τὴν ἀναλάμβαναν οἱ πλούσιοι καὶ λέγονταν χορηγοί. Ἀπὸ δῶ προέρχεται καὶ ἡ νεώτερη σημασία τῆς χορηγίας ὡς δωρεᾶς καὶ τοῦ χορηγοῦ ὡς χρηματοδότη καὶ δωρητή. Ὅταν ἐρχόταν πρῶτο τὸ ἔργο

στὸ διαγωνισμό, ἡ νίκη ἀποδιδόταν στὸν χορηγό, ὁ ὁποῖος ἔπαιρνε βραβεῖο ἕνα χάλκινο ἢ χρυσὸ τρίποδα, τὸν ὁποῖο συνήθως οἱ χορηγοὶ ἀφιέρωναν στοὺς Θεούς. Ἔτσι ὁ Θεμιστοκλῆς πῆρε μέρος σὲ ἕναν διαγωνισμὸ ὡς χορηγὸς ἑνὸς δράματος τοῦ Φρύνιχου καὶ νίκησε, διότι διέθεσε μεγάλα ποσὰ γιὰ τὰ κουστούμια καὶ τὰ σκηνικά, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐπιστάτησε στὴν ἄσκηση τοῦ χοροῦ. Ἡ νίκη αὐτὴ τὸν ἔκανε νὰ ὑπερηφανεύεται, γι' αὐτὸ χάραξε σὲ μαρμάρινη πλάκα τὸ ὄνομά του καὶ τὴν ἀφιέρωσε στὸ ναό. Ἡ πλάκα ἔγραφε: *«Θεμιστοκλῆς ὁ Φρεάριος ἦταν ὁ χορηγός, Φρύνιχος ὁ ποιητὴς καὶ ἡ νίκη πάρθηκε ὅταν ἦταν ἄρχων τῆς πόλης ὁ Ἀδείμαντος».*

Κάτι πολὺ περίεργο καὶ χαρακτηριστικὸ τῆς πολιτικῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Θεμιστοκλῆ ἦταν ὅτι γνώριζε ὅλους τοὺς πολίτες καὶ τοὺς προσφωνοῦσε μὲ τὰ μικρά τους ὀνόματα, γι' αὐτὸ τὸν ἀγαποῦσαν οἱ συμπολίτες του ὅλοι καὶ τὸν ἐπαινοῦσαν, ἐπειδὴ πάντα τὸν ἔβρισκαν πρόθυμο σύμβουλο καὶ ὑπερασπιστή, ἀλλὰ μόνον ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ κάτι καλὸ καὶ δίκαιο. Ἂν ἐπρόκειτο γιὰ παρανομία καὶ ἀδικία, ὁ Θεμιστοκλῆς ὄχι μόνο δὲν τοὺς βοηθοῦσε, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔδιωχνε μὲ φωνὲς καὶ παρατηρήσεις.

Τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Θεμιστοκλῆς ἦταν στρατηγός, ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης τοῦ ζήτησε κάτι ἄδικο. Ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ εἶπε ὅτι οὔτε ἐκεῖνος θὰ ἦταν καλὸς ποιητὴς ἂν ἔψελνε παράφωνα, οὔτε αὐτὸς καλὸς ἄρχοντας ἂν χαριζόταν παράνομα.

Ἄλλοτε πάλι σαρκάζοντας τὸ Σιμωνίδη, τοῦ ἔλεγε ὅτι δὲν ἔχει καθόλου μυαλό, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος κακολογεῖ τοὺς Κορίνθιους, ποὺ ἔχουν μεγάλη πόλη, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο βάζει τοὺς ζωγράφους νὰ τοῦ φτιάχνουν πίνακες, ἐνῶ εἶναι τόσο ἄσχημος.

Πολλοὶ κατηγοροῦσαν τὸ Θεμιστοκλῆ σὰν ὑπερβολικὰ φιλοχρήματο. Ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι εἶναι φιλοχρήματος ἀπὸ μεγαλοδωρία γιατὶ ἀγαποῦσε τὶς θυσίες καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια ὅταν δειπνοῦσε μὲ τοὺς ξένους καὶ συνεπῶς εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἄφθονα εἰσοδήματα. Ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι εἶναι τσιγκούνης καὶ μικρολόγος πολύ, σὲ σημεῖο ὥστε νὰ πουλάει καὶ τὰ τρόφιμα ποὺ τοῦ ἔστελναν. Ὅταν ζήτησε ἀπὸ τὸν ἱππότροφο Φιλίδη ἕνα νέο πουλάρι καὶ ἐκεῖνος δὲν τοῦ ἔδωσε, τὸν ἀπείλησε ὅτι πολὺ γρήγορα θὰ βάλει στὸ σπίτι του τὸ Δούρειο ἵππο, θέλοντας μὲ αὐτὸ νὰ πεῖ ὅτι θὰ κινήσει ἐναντίον του (τοῦ ἱππότροφου) συκοφαντίες καὶ δίκες ἀπὸ μέρους τῶν συγγενῶν του.

Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε ἕνα γιό, ποὺ ἡ μητέρα του τοῦ εἶχε μεγάλη ἀδυναμία.

«Αὐτὸ τὸ παιδάκι ποὺ βλέπετε ἐκεῖ, ἔλεγε μία μέρα ὁ Θεμιστοκλῆς γελῶντας στοὺς φίλους του, κρατάει στὰ χέρια τοῦ τὴν τύχη τῆς Ἑλλάδας, γιατὶ αὐτὸ διευθύνει τὴ μητέρα του, ἡ μητέρα του διευθύνει ἐμένα, ἐγὼ διευθύνω τοὺς Ἀθηναίους καὶ οἱ Ἀθηναῖοι διευθύνουν τὴν Ἑλλάδα».

Ὁ Θεμιστοκλῆς προτίμησε, προκειμένου νὰ παντρέψει τὴν κόρη του, ἕναν ἄνθρωπο γραμματισμένο ἀλλὰ φτωχό, παρὰ νὰ τῆς δώσει κάποιο πλούσιο, ἀλλὰ ἀμόρφωτο.

«*Προτιμῶ*», ἔλεγε, «*ἄνθρωπο ποὺ νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα, παρὰ χρήματα ποὺ νὰ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἄνθρωπο!*».

Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς πῆγε στὴν Ἄνδρο μὲ τὸ στόλο γιὰ νὰ εἰσπράξει χρήματα, εἶπε στοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ, ὅτι ἔρχεται μὲ δύο Θεές. Τὴν Πειθὼ καὶ τὴ Βία.

«*Κι ἐμεῖς σὲ ὑποδεχόμαστε μὲ δύο Θεές*», τοῦ ἀπάντησαν: «*Τὴν Πενία καὶ τὴν Ἀμηχανία*».

Ὅταν ὁ Σιμωνίδης πρότεινε στὸ Θεμιστοκλῆ νὰ τοῦ διδάξει τὴ μνημονικὴ τέχνη γιὰ νὰ τὰ θυμᾶται ὅλα, ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπε:

—*«Προτιμῶ νὰ μὲ διδάξεις ἐσὺ τὴν τέχνη νὰ ξεχνῶ»!*

Συμμαθητὴς τοῦ Θεμιστοκλῆ ἦταν ὁ Ἀριστείδης ὁ δίκαιος. Ἀπὸ μικροὶ μάλωναν καὶ δὲν συμφωνοῦσαν ποτέ. Ἀκολούθησαν ἀντίθετους καὶ διαφορετικοὺς δρόμους. Ὁ Ἀριστείδης ἦταν ἤρεμος καὶ καλοκάγαθος στὸν χαρακτῆρα, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς βίαιος, ὁρμητικὸς καὶ φιλόδοξος. Αὐτὸ τὸ ἀνέκδοτο ποὺ λένε συχνά: *«Οὐκ ἐᾶ μὲ καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον»*, εἶναι σωστὸ καὶ τὸ βεβαιώνει μὲ τὶς αὐθεντικές του πληροφορίες ὁ Πλούταρχος. Πραγματικά, ὅταν ἔμαθε τὸν θρίαμβο τοῦ ἀντιζήλου του Μιλτιάδη στὸ Μαραθῶνα, εἶχε γίνει πολὺ σκεπτικὸς καὶ παράτησε τὰ γλέντια καὶ τὰ χαροκόπια, οὔτε πήγαινε στὰ συμπόσια καὶ γιὰ τὴν ἀλλαγή του αὐτὴ ἀποροῦσαν οἱ φίλοι του, αὐτὸς ὅμως δὲν ντρεπόταν νὰ τοὺς ἐξηγήσει τὴν πραγματικὴ αἰτία, ὅτι δηλαδὴ αἰτία τῆς ἀλλαγῆς του καὶ τῆς λύπης του ἦταν ἡ ζήλια, ζήλια ὅμως μεγάλου καὶ δημιουργικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀντὶ νὰ τὸν κυριεύσει καὶ νὰ τὸν βάλει κάτω, τὸν γέμιζε ἀπὸ δύναμη καὶ μελέτη. Γι' αὐτὸ ἔλεγε πὼς ὁ Μαραθῶνας δὲν εἶναι τὸ τέλος, ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ μεγαλύτερων ἀγώνων καὶ ἐκεῖ θὰ φανοῦν οἱ ἄξιοι.

Τὸ γνωστὸ ἐπεισόδιο τοῦ Θεμιστοκλῆ μὲ τὸν Εὐρυβιάδη, ὅπως μᾶς τὸ διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ἔγινε μέσα στὴν μεγάλη ἀγωνία ποὺ περνοῦσε ὅλος ὁ λαός. Συνέβη δηλαδὴ ὁ Εὐρυβιάδης, ἂν καὶ ἄξιος στρατηγὸς νὰ χάσει τὴν ψυχραιμία του καὶ νὰ ζητήσει νὰ φύγει καὶ νὰ πάει νὰ ἀσφαλιστεῖ στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν μποροῦσε νὰ συγκρατηθεῖ. Καὶ ὅμως ὅταν ὁ Εὐρυβιάδης τὸν πλησίασε καὶ τοῦ εἶπε: *«Ἄκου ἐδῶ, Θεμιστοκλῆ, στοὺς ἀγῶνες ραπίζουν ἐκείνους ποὺ ξεκινοῦν πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα»*, ὁ Θεμι-

στοκλῆς τοῦ εἶπε: *«Σωστά, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ μένουν πίσω δὲν τοὺς στεφανώνουν»*. Αὐτὸ ἦταν προσβολὴ κατὰ πρόσωπο τοῦ Σπαρτιάτη στρατηγοῦ, ὁ ὁποῖος ἄναψε ἀπὸ τὸ θυμό του καὶ σήκωσε τὸ ραβδί του γιὰ νὰ χτυπήσει τὸ Θεμιστοκλῆ. Κι ἐδῶ φάνηκε ἡ μεγαλοφυΐα. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν προσβλήθηκε, οὔτε φοβήθηκε, παρὰ ἀτάραχος κοίταξε τὸν Εὐρυβιάδη καὶ τοῦ εἶπε: *«Πάταξον μέν, ἄκουσον δέ!»* δηλαδή: *«Χτύπα με, ἀλλὰ ἄκουσέ με!»*. Αὐτὰ τὰ λόγια ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό.

Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ τοῦ Θεμιστοκλῆ μὲ τὸν Εὐρυβιάδη (βασιλιὰ τῆς Σπάρτης), εἶχε καὶ τὴ συνέχειά του, ποὺ παρὰ λίγο νὰ ἔβγαινε μοιραία.

Ἔτσι, ἀφοῦ ὁ Εὐρυβιάδης ντροπιασμένος ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ἀντιπάλου του, κατέβασε τὸ ραβδὶ καὶ ἄκουσε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Θεμιστοκλῆ, κατὰ τὴν ὥρα αὐτῆς τῆς συζήτησης, πετάχτηκε ἕνας θρασὺς Σπαρτιάτης καὶ εἶπε στὸ Θεμιστοκλῆ: *«Ἕνας ἄνθρωπος «ἄπολις»* (δηλαδὴ ποὺ ἄφησε ἔρημη τὴν πατρίδα του), *δὲν εἶναι σωστὸ νὰ διδάσκει τοὺς ἄλλους ποὺ ἔχουν πατρίδα νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν καὶ νὰ ἀδιαφορήσουν γι' αὐτήν»*. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς θυμωμένος, ἀλλὰ μὲ πειστικὸ καὶ συγκρατημένο τρόπο, τοῦ εἶπε: *«Ἐμεῖς, ὦ μοχθηρὲ ἄνθρωπε, ἀφήσαμε τὰ σπίτια καὶ τὰ τείχη τῆς πόλης μας, θέλοντας νὰ μὴ γίνουμε δοῦλοι γιὰ χάρη τῶν ἀψύχων. Ἔχουμε δὲ μία πόλη ποὺ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀνάμεσα στὶς ἑλληνικές, ἔχουμε ἀκόμα διακόσια καράβια ποὺ ἦρθαν νὰ σᾶς βοηθήσουν, γιατὶ ἐσεῖς ἀπὸ αὐτὰ καὶ μόνο περιμένετε τὴ σωτηρία σας. Ἂν πάλι φύγετε προδίνοντάς μας, γρήγορα θ' ἀκούσουν οἱ Ἕλληνες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν καὶ πάλι ἐλεύθερη Χώρα ὄχι κατώτερη ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἔχασαν, καὶ ἔτσι θά ἔχουν πατρίδα καὶ πατρίδα μεγάλη»*.

Ἡ ρητορικὴ δύναμη τοῦ Θεμιστοκλῆ ἔκοβε σὰν μαχαίρι καὶ ἄλλαζε τὴ γνώμη τῶν ἀντιπάλων του. Στὴ μεγάλη συζήτηση ποὺ εἶχε στὰ στενὰ τῆς Σαλαμίνας μὲ τὸν Εὐρυβιάδη ὁ

Θεμιστοκλῆς, πετάχτηκε ἕνας ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια καὶ θέλησε νὰ τοῦ ἀντιμιλήσει. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε, τὸν κοίταξε μὲ ἕνα ἄγριο βλέμμα καὶ τοῦ εἶπε: *«Πῶς συμβαίνει; Ἔχετε λοιπὸν λόγο γιὰ πόλεμο καὶ σεῖς οἱ Ἐρετριεῖς, ποὺ σὰν τὰ καλαμάρια, σᾶς λείπει τὸ ξίφος καὶ ἡ καρδιά;»*.

Τὸν Θεμιστοκλῆ δὲν τὸν βοηθοῦσαν μόνο τὰ λόγια ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα. Τὴν ὥρα ποὺ συνεδρίαζαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀποφασίσουν ἂν θὰ φύγουν στὸν Ἰσθμὸ ἢ θὰ δώσουν τὴ μάχη στὴ Σαλαμίνα, φάνηκε πάνω στὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου μία κουκουβάγια, τὸ σύμβολο τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ πουλὶ πέταξε, πέταξε καὶ ὕστερα κάθισε πάνω στὰ ξάρτια τοῦ καραβιοῦ, στὸ δεξιὸ μέρος. Τοῦτο ὅλοι τὸ ἐξήγησαν σὰν θεϊκὸ σημάδι, ὅτι πραγματικὰ ἔπρεπε νὰ μὴ φύγουν γιὰ τὸν Ἰσθμό, ἀλλὰ νὰ μείνουν καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς Πέρσες.

Ὅταν φάνηκε ὁ Περσικὸς στόλος, ἂν καὶ ὅλοι ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ μείνουν καὶ νὰ πολεμήσουν, τὰ ἔχασαν καὶ ζητοῦσαν νὰ φύγουν· εἶχαν μάλιστα ἀποφασίσει τὴ νύχτα νὰ κάνουν μυστικὰ τὴν ἀναχώρησή τους. Τότε στεναχωρημένος ὁ Θεμιστοκλῆς, γιατὶ οἱ Ἕλληνες θ' ἄφηναν τὴν ἄμυνα τῶν στενῶν καὶ τοῦ τόπου καὶ θὰ διαλύονταν κατὰ πόλεις καὶ θὰ τοὺς νικοῦσαν οἱ βάρβαροι, ἔβαλε σὲ ἐνέργεια τὸ μεγάλο του τέχνασμα ποὺ ἔμεινε ἱστορικό. Ἔστειλε τὸν Σίκινο ὡς δραπέτη στοὺς Πέρσες καὶ τοῦ παράγγειλε νὰ μηνύσει πὼς ὁ Θεμιστοκλῆς εἶναι μὲ τὸ μέρος τους καὶ τοὺς γνωρίζει ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἕτοιμοι νὰ φύγουν καὶ θὰ χάσουν τὴν εὐκαιρία νὰ τοὺς τσακίσουν μέσα στὰ στενά. Ὁ Ξέρξης τὸ πίστεψε καὶ περικύκλωσε ἀμέσως τὸ Πέραμα καὶ τὰ νησιά. Ἔτσι ἔπεσε στὴν παγίδα ἔδωσε τὴ μεγάλη ναυμαχία, στὴν ὁποία κατεστράφη.

Οἱ ἀνθρωποθυσίες ἦταν ἕνα πολὺ παλιὸ ἔθιμο, ποὺ εἶχε καταργηθεῖ στὴν ἀρχαιότητα. Μέσα στὸν καπνὸ τῆς μάχης ὅμως, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Θεμιστοκλῆ, θυσίασαν οἱ Ἕλληνες τρεῖς Πέρσες αἰχμαλώτους ποὺ ἦσαν γεμᾶτοι κοσμήματα καὶ χρυσοποίκιλτες στολές, παιδιὰ τῆς Σανδάκης τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ξέρξη. Μόλις τοὺς εἶδε ὁ μάντης Εὐραντίδης εἶπε στοὺς ἀρχηγοὺς πὼς ἦταν καλὸ σημάδι καὶ πὼς ἔπρεπε ἀμέσως νὰ τοὺς κάνουν θυσία καὶ νὰ προσευχηθεῖ ὁ Θεμιστοκλῆς στόν *«ὠμηστή»* Δία, διότι ἔτσι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐξασφάλιζαν τὴ σωτηρία καὶ τὴ νίκη τους. Ἔκπληκτος ὁ Θεμιστοκλῆς γιὰ τὸ φοβερὸ μάντευμα, δὲν ἤθελε νὰ θυσιάσει τοὺς νέους αὐτοὺς Πέρσες. Ὅταν ὅμως εἶδε ὅλους τοὺς στρατιῶτες νὰ σηκώνονται στὸ πόδι καὶ νὰ σέρνουν τοὺς αἰχμαλώτους στὸ βωμό, ἀναγκάστηκε νὰ συμμορφωθεῖ καὶ νὰ κάνει τὴν ἀνθρωποθυσία. Λένε ὅμως ὅτι κάνοντάς την εἶπε στοὺς στρατιῶτες ὅτι ἡ σωτηρία καὶ ἡ νίκη θὰ ἐξαρτηθοῦν ὄχι ἀπὸ τὶς θυσίες αἰχμαλώτων στὸ βωμό, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς φόνους τῶν ἐχθρῶν στὴ μάχη. Καὶ ἀπὸ τότε δόθηκε ἡ ἀρχὴ καὶ χύμηξαν οἱ Ἕλληνες σὰν θηρία καὶ τσάκισαν τὰ καράβια καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξη.

Ἀνάμεσα στὶς προλήψεις ποὺ εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι ἦταν καὶ τὸ φτάρνισμα. Ἂν ἐρχόταν ἀπὸ τὰ δεξιὰ ἦταν καλὸ σημάδι. Ἂν ἀπὸ τ' ἀριστερὰ κακό. Ἔτυχε λοιπὸν κατὰ τὴν ὥρα ποὺ μιλοῦσε ὁ Εὐραντίδης ὁ μάντης στὸ Θεμιστοκλῆ γιὰ νὰ τὸν πείσει γιὰ τὴ θυσία, νὰ ἀκουστεῖ φτάρνισμα ἀπὸ τὰ δεξιά, (μπορεῖ καὶ νὰ τὸ ἔκανε κάποιος ἐπίτηδες), συγχρόνως δὲ νὰ βγαίνει μία μεγάλη καὶ ὁλόλαμπρη φλόγα, ἀπὸ τὸ βωμό, καὶ τότε πῆραν ὅλοι θάρρος καὶ φώναξαν πὼς ἡ νίκη εἶναι βέβαιη. Ὅλα αὐτὰ ἔδωσαν θάρρος στοὺς πολεμιστές, διότι στὶς μεγάλες δυσκολίες τῆς ζωῆς καὶ τὰ ἀσήμαντα πράγματα παίζουν σπουδαῖο ρόλο.

Ἀφοῦ νίκησαν τοὺς Πέρσες οἱ Ἀθηναῖοι, ψήφισαν νόμο ποὺ ἦταν ὑποχρεωτικὴ ἡ κοκορομαχία ὡς δημόσιο θέαμα μία μέρα τὸ χρόνο σὲ ἀνάμνηση τῆς νίκης τους στὴ Σαλαμῖνα. (Πρέπει νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι ἐδῶ ὁ νόμος ψηφίστηκε ἀκριβῶς διότι στοὺς Ἀθηναίους δὲν ἄρεσε νὰ ὀργανώνουν κοκορομαχίες μὲ τὴ δική τους πρωτοβουλία. Καὶ νὰ τὸ αἴτιο τοῦ νόμου ἐκείνου: Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἀθηναϊκῆς πανστρατιᾶς, πήγαινε νὰ συναντήσει τοὺς βάρβαρους στὴ Σαλαμῖνα, ἔλαχε νὰ πάρει τὸ μάτι του δύο ἀδέσποτα κοκόρια ποὺ εἶχαν στήσει μάχη καὶ σκέφτηκε τότε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὸ θέαμα γιὰ νὰ ἐξυψώσει τὸ ἠθικὸ τῶν ἀνδρῶν του. «*Κοιτάξτε*, τοὺς εἶπε, *αὐτὰ τὰ κοκόρια ποὺ μάχονται καὶ ἀψηφοῦν τὸ θάνατο ἢ τοὺς πόνους, ὄχι γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας τους, οὔτε «ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν», οὔτε γιὰ τὴν ἐλευθερία τους, οὔτε γιὰ τὴ δόξα, οὔτε γιὰ τὰ παιδιὰ τους ἢ τοὺς γονεῖς τους. Τὸ καθ' ἕνα ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτὰ πολεμάει, ἁπλούστατα, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ νικημένο στὰ πόδια τοῦ ἀντίπαλού του. Λοιπὸν ἐσεῖς, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐσεῖς ποὺ ἔχετε καὶ πατρίδα, καὶ βωμούς, καὶ ἑστίες, καὶ γονείς, καὶ γυναῖκες μὲ παιδιά, καὶ Θεούς, καὶ τιμή, καὶ δόξα, καὶ ἐλευθερία... θὰ καταδεχτεῖτε νὰ φανεῖτε κατώτεροι ἀπὸ τὰ μηδαμινὰ αὐτὰ κτήνη καὶ θὰ τολμήσετε νὰ ἀποφύγετε τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα;..»*.

Τραγικὴ καὶ μεγαλειώδης ἦταν ἡ σκηνὴ ποὺ ὁ Θεμιστοκλῆς παρουσιάστηκε στὸ Μεγάλο Βασιλιὰ τῶν Περσῶν, φεύγοντας ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ὅταν δειλὰ μπῆκε στὸ παλάτι, βρῆκε πρῶτα τὸν Ἀρτάβανο, τὸ χιλίαρχο καὶ αὐλάρχη, καὶ χωρὶς νὰ πεῖ ποιὸς εἶναι, τὸν παρακάλεσε νὰ τὸν παρουσιάσει στὸ Μεγάλο Βασιλιὰ, γιατὶ εἶχε νὰ τοῦ ἀνακοινώσει σπουδαιότατα πράγματα ποὺ πολὺ τὸν ἐνδιαφέρουν. Τοῦ εἶπε μόνο πὼς εἶναι Ἕλληνας καὶ τίποτα ἄλλο. Ὁ Ἀρτάβανος τοῦ ζήτησε καὶ τ' ὄνομά του, μὰ ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπέφυγε νά του τὸ πεῖ: «*Τὸ ὄνομά μου*», τοῦ εἶπε,«*οὐδεὶς θέλει τὸ ἀκούσει, ὦ Ἀρτάβανε, πρὶν ἀπὸ τὸν βασιλέα*».

Ὁ Ἀρτάβανος τὸν παρουσίασε στὸ βασιλιά, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦ ἐξήγησε ὅτι, κατὰ τὸν Περσικὸ νόμο ἔπρεπε νὰ πέσει στὰ πόδια του καὶ νὰ τὸν προσκυνήσει. Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς στὴν κατάπτωση ποὺ βρισκόταν, δέχτηκε χωρὶς καμμιὰ ἀντίρρηση. Τοῦ εἶπε μάλιστα καὶ τὸ περιβόητο: *«Ἐξ αἰτίας ἐμοῦ, μὲ ὅσα θὰ τοῦ πῶ, περισσότεροι θὰ τὸν προσκυνήσουν ἀπὸ ὅσους μέχρι τώρα τὸν προσκυνοῦν»*. Καὶ ὁ Ἀρτάβανος ἀπόρησε πῶς ἕνας Ἕλληνας λέει τέτοια λόγια ἐθελοδουλίας.

Πῶς ὅμως μίλησε στὸν Πέρση βασιλιὰ ὁ Θεμιστοκλῆς ὅταν παρουσιάστηκε; Σὲ ποιὰ γλῶσσα συνεννοήθηκε μαζί του, ἀφοῦ δὲν γνώριζε περσικά; Μὲ διερμηνέα! Κάποια γυναίκα, σκλάβα τοῦ Ἀρτάβανου, ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια, περίφημη γιὰ τὴν ὀμορφιά της καὶ τὴν ἐξυπνάδα της, ποὺ εἶχε ζήσει ἀρκετὰ χρόνια στὸ Περσικὸ παλάτι καὶ εἶχε μάθει θαυμάσια τὰ Περσικά, ἔκανε τὸν διερμηνέα ἀνάμεσα στὸ Θεμιστοκλῆ καὶ στὸ Μεγάλο Βασιλιά.

Ἡ ἐθιμοτυπία στὸ Περσικὸ παλάτι ἦταν αὐστηρότατη. Οὔτε δραματικὴ σκηνὴ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀναπαραστήσει τὴν τραγικὴ ἐπίσημη ἐκείνη σκηνή, κατὰ τὴν ὁποία ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητας καὶ συγχρόνως ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς καὶ νικητὴς τῶν Περσῶν, παρουσιαζόταν μὲ δουλικὸ τρόπο στὸ παλάτι τοῦ Μεγάλου Βασιλιά. Ἡ Ἑλληνίδα διερμηνέας τοῦ εἶπε νὰ προσέξει νὰ γονατίσει πρὶν πλησιάσει, νὰ κάνει τὸ καθιερωμένο σχῆμα χαιρετισμοῦ καὶ προσκυνήματος, νὰ τραβηχτεῖ, νὰ πάρει στάση ἀγαλματένια μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι καὶ νὰ περιμένει τὴ διαταγὴ γιὰ νὰ μιλήσει. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Περιμένοντας σιωπηλὸς ὁ Θεμιστοκλῆς μπροστὰ στὸ Μεγάλο Βασιλιά, ἄκουσε ἐπὶ τέλους τὴ φωνή του ποὺ διέταζε τὴν Ἑλληνίδα διερμηνέα νὰ τὸν ρωτήσει ποιὸς εἶναι καὶ τὶ θέλει. Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ κολακευτικὰ λόγια τοῦ εἶπε ὅτι ἔρχεται ἱκέτης στὸ παλάτι: *«Σὺ δέ, τοῦ εἶπε στὸ τέλος,*

τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐχθρῶν μου δεχόμενος περί τῶν πρὸς τοὺς Πέρσας εὐεργεσιῶν μου, διάθες τὴν τύχην μου, ὅπως δείξης τὴν ἀρετήν σου μᾶλλον ἢ ὅπως πληρώσεις τὴν ὀργήν σου! Διότι, ἢ θέλεις σώσει ἰδικόν σου ἱκέτην, ἢ θέλεις θανατώσει ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἔγινε ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων!».

Τὶ ἔκανε λοιπὸν ὁ Πέρσης βασιλιὰς στὴ δύσκολη αὐτὴ στιγμή, ποὺ ἔβλεπε μπροστά του δοῦλο τὸν ἔνδοξο Ἕλληνα καὶ τὸν πιὸ θανάσιμο ἐχθρό του; Τὸν ἄκουσε μὲ προσοχὴ καὶ σώπασε. Ἡ σιωπή του βάσταξε πολλὴν ὥρα. Καὶ ὅλοι οἱ αὐλικοὶ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τρέμοντας καὶ ἀπορῶντας περίμεναν σιωπηλοὶ καὶ ἀκίνητοι μπροστά του. Ὕστερα κούνησε τὸ κεφάλι του καὶ εἶπε πρὸς τὸ μέρος τῶν αὐλικῶν του, πὼς εἶναι τρισμακάριος καὶ τρισευτυχισμένος βλέποντας τοὺς ἐχθρούς του νὰ πέφτουν στὰ πόδια του καὶ εὐχήθηκε, μὲ μεγάλη φωνή, τέτοια μυαλὰ νὰ δίνει πάντα στοὺς ἐχθρούς του τοὺς Ἕλληνες ὁ μεγάλος Θεὸς Ἀριμάνιος, ὥστε νὰ διώχνουν ἀπὸ τὴ Χώρα τους τοὺς ἄριστους τῶν ἀνδρῶν τους.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφυγε ἀπὸ τὸ Μεγάλο Βασιλιὰ ἀπελπισμένος. Τὰ λόγια του, ὅσο μεγάλα καὶ κολακευτικὰ καὶ ἂν ἦταν, δὲν ἔπιασαν. Πέρασε μία νύχτα ἀγωνίας, ἀπομονωμένος σὲ ἕνα θάλαμο. Τὴ νύχτα ἐκείνη ὁ Πέρσης βασιλιὰς ἔκανε ἕνα συμπόσιο μεγάλο. Στὸν ὕπνο του ἀπὸ τὴ χαρά του φώναξε: *«Ἔχω στὰ χέρια μου τὸ Θεμιστοκλῆ τὸν Ἀθηναῖο».*

Ὅλη τὴ νύχτα τὸ παλάτι, ἐξ αἰτίας τοῦ Θεμιστοκλῆ ἦταν ἀνάστατο. Οἱ αὐλικοί, οἱ στρατηγοί, οἱ ἀξιωματοῦχοι, ἄκουσαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ ἄναψε τὸ αἷμα τους. Ὅταν ὁ βασιλιὰς σηκώθηκε τὸ πρωὶ ζήτησε νὰ τοῦ παρουσιάσουν τὸ Θεμιστοκλῆ. Ἕνας ἀπὸ τοὺς χιλίαρχους τῆς συνοδείας του, ὁ Ρωξάνης, δὲ βάσταξε καὶ τοῦ εἶπε, τὴν ὥρα ποὺ τὸν ἔβγαζε ἀπὸ τὸν θάλαμο γιὰ νὰ τὸν πάει στὸ βασιλιά: *«Ἕλληνα, ἐσὺ πονηρέ, φίδι κακό, ἡ καλὴ τύχη τοῦ βασιλιά μας σὲ ἔρριξε στὰ χέρια του!».* Δηλαδὴ ἐδῶ ποὺ

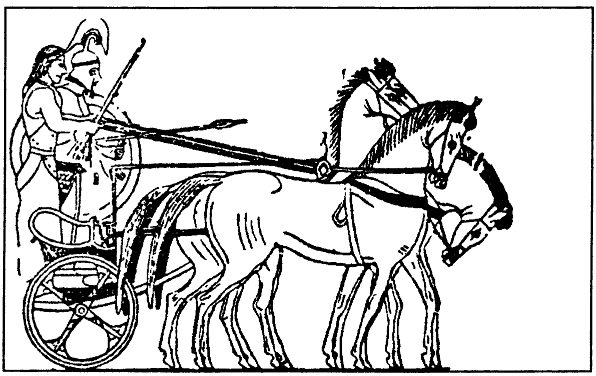
ἦρθες δὲν τὴν γλυτώνεις. Ὁ Θεμιστοκλῆς βρισκόταν σὲ δύσκολη κατάσταση καὶ νόμιζε πὼς θὰ τὸν ὁδηγοῦσαν στὴν κρεμάλα.

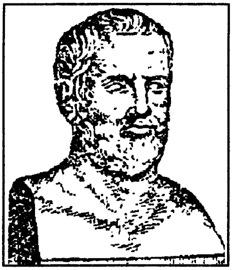
Ὅταν παρουσιάστηκε, σὲ λίγο, στὸ Μεγάλο Βασιλιά, περίμενε νὰ ἀκούσει τὴν καταδίκη του. Ὡστόσο δὲν παρέλειψε τὴν ἐθιμοτυπία. Προσκύνησε πάλι καὶ περίμενε. Ὁ βασιλιὰς τοῦ μίλησε μὲ φιλοφροσύνη καὶ τοῦ εἶπε κάτι τὸ πολὺ περίεργο: Τοῦ ἀνεκοίνωσε δηλαδὴ πὼς τοῦ χρωστάει διακόσια τάλαντα, γιατὶ ἀφοῦ παρουσιάστηκε μόνος του, ἦταν δίκαιο τοῦ εἶπε, νὰ πάρει αὐτὸς τὸ ποσὸν ποὺ τὸν εἶχαν ἐπικηρύξει. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲ μίλησε. Τὸ ποσὸν ὅμως ποὺ ἔπαιρνε ἦταν τεράστιο.

Ὅταν ὁ Πέρσης βασιλιὰς εἶπε στὸ Θεμιστοκλῆ νὰ τοῦ ἀναπτύξει τὰ σχέδιά του καὶ τὴν κατάσταση τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, ὁ Θεμιστοκλῆς ξέφυγε μὲ μία πρωτότυπη παρομοίωση ποὺ ἔκανε ἐντύπωση στὸ βασιλιά. Ὁ Θεμιστοκλῆς δηλαδὴ ἀντὶ νὰ τοῦ πεῖ ὠμὰ πὼς χρειάζεται πίστωση χρόνου γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ τοῦ εἶπε: *«Ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου μοιάζει τὰ πολυκέντητα χαλιά, ὅπως αὐτὰ ποὺ ἔχετε ἐδῶ στὴν Περσία· γιατὶ ὅπως αὐτὰ ἔτσι καὶ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου ξετυλιγμένος μὲν δείχνει τὰ ποικίλα σχήματά του, διπλωμένος δὲ τὰ κρύβει καὶ τὰ τυλίγει»*. Μὲ αὐτὸ ἤθελε νὰ πεῖ ὅτι εἶχε ἀνάγκη καιροῦ γιὰ νὰ μιλήσει περὶ Ἑλλάδος. Ὁ βασιλιὰς εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν παραβολή, τοῦ εἶπε νὰ λάβει καιρό, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ζήτησε ὄχι μία μέρα, οὔτε ἕνα μῆνα, ἀλλὰ ἕνα χρόνο ὁλόκληρο, μὲ τὴ δικαιολογία, νὰ μάθει κάπως τὰ Περσικὰ καὶ νὰ μιλήσει ἀπ' εὐθείας στὸ βασιλιὰ γιὰ τὰ σχέδιά του καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἡ αἴτησή του αὐτὴ ἔγινε δεκτή.

Ὁ Θεμιστοκλῆς βρῆκε μεγάλες τιμὲς στὴν περσικὴ αὐλή. Συνόδευε τὸ βασιλιὰ στὸ κυνήγι, ἔτρωγε καὶ διασκέδαζε μαζί του, ἔγινε οἰκεῖος καὶ φίλος καὶ τῆς μητέρας τοῦ βα-

σιλιὰ καὶ ἔτυχε τέτοιων καὶ τόσων τιμῶν, ὅσων κανεὶς μέχρι τότε ἀξιώθηκε. Γι' αὐτὸ φθονήθηκε ἀπὸ τοὺς μεγιστάνες. Καὶ ὅταν ἤθελαν νὰ ποῦν γιὰ μεγάλες τιμές, ἔλεγαν γιὰ τιμὲς τοῦ Θεμιστοκλῆ. Ἔτσι ὁ βασιλιάς, ὅταν καλοῦσε στὴν Περσία ἄλλους ἐπιφανεῖς Ἕλληνες, τοὺς ἔγραφε, γιὰ νὰ τοὺς προσελκύσει, ὅτι θὰ ἀξιωθοῦν καὶ θὰ βρεθοῦν ἀνάμεσα στὶς μεγαλύτερες τιμὲς τοῦ Θεμιστοκλῆ. Λέγουν μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦταν τόσο συγκινημένος καὶ ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὶς τιμὲς ποὺ τοῦ ἔγιναν, ὥστε κάποτε ποὺ βρισκόταν σὲ ἕνα πλουσιοπάροχο τραπέζι τοῦ παλατιοῦ μὲ τὰ παιδιά του, γύρισε καὶ τοὺς εἶπε ἐνθουσιασμένος: *«Παιδιά μου, θὰ χανόμαστε, ἂν δὲν χανόμαστε»*. Φράση ποὺ ἔμεινε παροιμιακή, ὅπως ἐκείνη τοῦ Ζήνωνα: *«Νῦν εὐπλόικα ὅτε, νεναυάγηκα»*, δηλαδὴ τώρα ποὺ ναυάγησα ἔχω βρεῖ τὸ δρόμο μου, τὴν εὐτυχία καὶ τὴν ἐπιτυχία τῆς ζωῆς. Καὶ ὁ μὲν Ζήνων τὴ βρῆκε πραγματική, ἀλλὰ ὁ Θεμιστοκλῆς...

Θεόφραστος

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ φιλόσοφος Θεόφραστος ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ σπουδαίους μαθητὲς τοῦ Ἀριστοτέλη. Εἶχε ἀκούσει στὴν ἀρχὴ τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ ἦταν πνεῦμα θετικὸ καὶ πολὺ γρήγορα ἄλλαξε δάσκαλο καὶ προσκολλήθηκε κοντὰ στὸν Ἀριστοτέλη καὶ ἔγινε φιλόσοφος περιπατητικός. Αὐτὸ γινόταν συχνά. Πολλοὶ δηλαδὴ ποὺ εἶχαν προσωπικότητα καὶ εἰδικὲς κλήσεις, ἔφευγαν ἀπὸ μία σχολὴ καὶ μεταγράφονταν σὲ ἄλλη.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀγάπησε τὸν ἀποστάτη Θεόφραστο, τόσο γιὰ τὸ πρωτότυπο πνεῦμα του, ὅσο καὶ γιὰ τὴ ρητορική του ἱκανότητα. Καὶ ἐπειδὴ εἶχε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀναπτυγμένο τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, ὁ Ἀριστοτέλης θαύμαζε πραγματικὰ τὸ μαθητή του καὶ τὸν ἀποκαλοῦσε Εὔφραστον, δηλαδὴ καλλίφωνο ρήτορα, προικισμένο μὲ τὸ χάρισμα τῆς εὐχέρειας τοῦ λόγου.

Πολλοὶ ξένοι γίνονταν γνωστοὶ στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὴν ὁμιλία τους, διότι δὲν μποροῦσαν νὰ προφέρουν καλὰ τὴν ἀττικὴ διάλεκτο. Ὁ Θεόφραστος π.χ. ἐνῶ καυχιόταν ὅτι ὄχι μονάχα μιλοῦσε σωστά, ἀλλὰ καὶ πρόφερε σὰν Ἀθηναῖος ἀληθινός, ἔμεινε ἐκστατικὸς ὅταν ὕστερα ἀπὸ πολὺ καιρὸ ποὺ ἔμεινε στὴν Ἀθήνα, εἶδε νὰ τὸν μεταχειρίζεται σὰν ξένο μία Ἀθηναία, ἡ ὁποία κατάλαβε τὴν καταγωγή του ἀπὸ τὴν αἰολικὴ προφορά του, ποὺ ἐκεῖνος νόμιζε ὅτι εἶχε τελικὰ διορθώσει. Ὁ Θεόφραστος, ἐφ' ὅσον καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἐρεσσὸ τῆς Λέσβου, μιλοῦσε αἰολικά.

Οἱ ἀρχαῖοι θεωροῦσαν τὸν Θεόφραστο συνετώτατο καὶ φιλεύσπλαχνο. Ἄφησε πολλὰ σπουδαῖα συγγράμματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ξεχωρίζουν, γιὰ τὴν ἰδιοτυπία τους καὶ τὸ βαθὺ νόημά τους, οἱ περίφημοι *«Χαρακτῆρες»*. Ὅμως τὸ πραγματικό του ὄνομα δὲν ἦταν Θεόφραστος, ἀλλὰ Τύρταμος. Θεόφραστο τὸν ὀνόμασε ὁ Ἀριστοτέλης γιὰ τὸ θεσπέσιο τῆς φράσης. Καὶ ἐπειδὴ τὸ παρατσούκλι αὐτό, ὅπως ὅλοι τὸ ὁμολογοῦσαν, τοῦ ταίριαζε, τοῦ ἔμεινε γιὰ πάντα καὶ μὲ αὐτὸ πέρασε στὴν ἀθανασία. Μὲ ἄλλους λόγους, ὁ Θεόφραστος εἶναι ὁ Χρυσόστομος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Ὁ Θεόφραστος ἔζησε πολλὰ χρόνια. Στὰ βαθειὰ γηρατειὰ κυκλοφοροῦσε ἔξω ἐπάνω σὲ φορεῖο. Πέθανε σὲ ἡλικία ὀγδόντα πέντε χρόνων, καὶ ὅταν πλησίαζε τὸ τέλος του, οἱ μαθητές του ποὺ περιστοίχιζαν τὸ κρεββάτι του, τὸν ρώτησαν ἂν εἶχε νὰ τοὺς ἀφήσει καμμιὰ ἐντολή. Ὁ Θεόφραστος τοὺς ἀπάντησε:

«Δὲν ἔχω καμμία ἐντολὴ νὰ σᾶς ἀφήσω. Σᾶς λέγω μονάχα ὅτι ἡ ζωὴ κατασωτεύεται ἄδικα ἀπὸ τὶς ἀνόητες φιλοδοξίες της. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι τόσο ἀνώφελο ὅσο ἡ φιλοδοξία. Στὴν πραγματικότητα, ὅταν ἐμεῖς ἀρχίζουμε νὰ ζοῦμε, τότε ἀκριβῶς πεθαίνουμε. Σᾶς εὔχομαι νὰ εὐτυχεῖτε καὶ σᾶς συμβουλεύω ἢ νὰ ἐγκαταλείψετε τὴ μελέτη καὶ τὸ κυνήγι τῆς γνώσης —γιατὶ ὁ κόπος εἶναι πολύς— ἢ νὰ ἐπιδοθεῖτε στὸν ἆθλο αὐτὸ μὲ ὅλη τὴν ψυχή σας καὶ ὅλες τὶς δυνάμεις σας».

Μόλις τὰ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Θεόφραστος ξεψύχησε.

Ὁ Θεόφραστος εἶχε λάβει μέρος σὲ ἕνα συμπόσιο, ὅπου ἕνας προσκαλεσμένος δὲν ἔβγαλε λέξη ἀπὸ τὸ στόμα του. Ὅταν ἔφευγαν, ὁ Θεόφραστος τοῦ εἶπε:

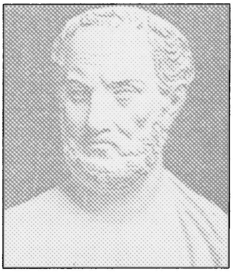
—*«Ἂν εἶσαι βλάκας, μὲ τὴ σιγὴ ποὺ τήρησες, φέρθηκες σὰν σοφός. Μὰ ἂν εἶσαι σοφός, τότε φέρθηκες σὰν βλάκας!..».*

Ὁ Θεόφραστος παραπονιόταν περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, καὶ ἔλεγε, γιατὶ ἡ φύση νὰ κάνει μακρόβια μερικὰ ζῶα καὶ ὄχι τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ τελειοποιήσουν τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὶς τέχνες.

Καὶ ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος ἀναφέρει, πὼς ὁ Θεόφραστος, ὅταν πλησίαζε τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, εἶπε ὅτι λυπᾶται ποὺ τελειώνει ἡ ζωή του τώρα ποὺ ἄρχισε νὰ γίνεται σοφός.

Ὁ Θεόφραστος δίδασκε μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι *«ἡ ὀμορφιὰ εἶναι ἀπάτη ἄλαλος, δηλαδὴ χωρὶς λόγια, χωρὶς ἐπιχειρήματα μᾶς παρασέρνει καὶ μᾶς κάνει παντοτινοὺς σκλάβους της»*. Πρόσθετε δὲ καὶ τὸ περιβόητο περὶ ἀγάπης καὶ δημοτικότητας ἀξίωμα, ποὺ τοῦ τὸ ἐνέπνευσαν τὰ ζωντανὰ παραδείγματα τοῦ Σωκράτη, τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Μιλτιάδη: *«Πολλὲς φορὲς δὲν μισεῖται κανείς, παρὰ γιατὶ ἀγαπήθηκε καὶ τιμήθηκε πάρα πολύ»*.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι μία διάταξη τῆς διαθήκης τοῦ Θεοφράστου, στὴν ὁποία ἀναφέρει ὅτι τὸν κῆπο του καὶ ὅλα τὰ σπίτια ποὺ περιστοιχίζουν τὸν κῆπο, τὰ ἀφήνει στοὺς φίλους του γιὰ νὰ περνοῦν ἐκεῖ τὶς ὧρες τῆς σχολῆς τους καὶ νὰ φιλοσοφοῦν μαζί. Στὸ τέλος τῆς ὡραίας αὐτῆς διαθήκης, παρακαλεῖ νὰ τὸν θάψουν στὸν κῆπο, ἀλλὰ νὰ ἀποφύγουν κάθε ἐπιδεικτικὴ πολυτέλεια τόσο στὴν ταφή του, ὅσο καὶ στὸ μνῆμα του.

Θουκυδίδης

Μιλῶντας ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης γιὰ τὴν Ἱστορία του τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου λέγει στὸ τέλος τοῦ προλόγου του (1,22), πὼς τὸ ἔργο του αὐτὸ ἔχει συνταχτεῖ γιὰ νὰ εἶναι κειμήλιο αἰώνιο μᾶλλον παρὰ ἀνάγνωσμα γιὰ νὰ ἀκούγεται προσωρινά — *«Κτῆμα ἐς ἀεί»*.

Σὲ μία ἀπὸ τὶς δημηγορίες τοῦ Θουκυδίδη (3.11) τονίζεται ἡ γνώμη πὼς τό *«ἀντίπαλον δέος»*, ὁ φόβος ἀπὸ τὸν ἰσόπαλο ἀνταγωνιστή, ἔχει τὴ δύναμη νὰ συγκρατεῖ ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσία καὶ τὸ πιὸ αὐταρχικὸ κράτος, καὶ νὰ διατηρήσει ἰσότιμη σχέση ἀνάμεσα σὲ συμμάχους. *«Τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος μόνον πιστὸν ἐς ξυμμαχίαν· ὁ γὰρ παραβαίνειν τι βουλόμενος τῷ μὴ προέχων ἂν ἐπελθεῖν ἀποτρέπεται»*.

Κλεάνθης

Ὁ φιλόσοφος Κλεάνθης, ὅπως γράφει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅταν τὸν κάλεσαν νὰ παρουσιαστεῖ στὴ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τὸν ρώτησαν πῶς συντηρεῖται, αὐτὸς ἀπάντησε ὅτι: *«Τὸ βράδυ πηγαίνω στοὺς κήπους καὶ βγάζω νερὸ ἀπὸ τὰ πηγάδια καὶ τοὺς ποτίζω»*. Ἔφερε μάλιστα καὶ γιὰ μάρτυρα τὸν ἰδιοκτήτη ἑνὸς κήπου ποὺ εἶχε ποτίσει τὸ προηγούμενο βράδυ. Οἱ Ἀρεοπαγίτες τότε ἀφοῦ ἐπήνεσαν τὴν πράξη του, ἀποφάσισαν νὰ τοῦ δώσουν μία δωρεὰ ἀπὸ δέκα μνᾶς. Ὁ Κλεάνθης ὅμως, ὅπως του τὸ σύστησε ὁ Ζήνων, δὲν τὶς δέχτηκε. Ἦταν τόσο φτωχός, ποὺ δὲν εἶχε χρήματα νὰ ἀγοράσει τὸ χαρτὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γιὰ νὰ κρατάει σημειώσεις στὴ Σχολὴ καὶ ἔγραφε πάνω σὲ ὄστρακα ἢ καὶ σὲ ὠμοπλάτες βοδιῶν. Ἔλεγαν μάλιστα γι' αὐτόν, ἐπειδὴ δυσκολευόταν νὰ ἀποστηθίζει καὶ γενικὰ δὲν παρουσίαζε εὐκολία στὴ μάθηση, ἀλλὰ ὅ,τι μάθαινε δὲν τὸ ξεχνοῦσε ποτέ, πὼς μοιάζει μὲ βραχύστομα ἀγγεῖα, καθὼς καὶ μὲ χάλκινες πινακίδες, οἱ ὁποῖες δύσκολα δέχονται τὰ γράμματα, ἀλλὰ τὰ διατηροῦν γιὰ πάρα πολὺ καιρό.

Ζοῦσε αὐστηρὴ ζωὴ ὁ Κλεάνθης καὶ τοῦ ἄρεσε νὰ μιλάει μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ κρίνει τὶς πράξεις του. Ὅταν ἀρρώστησε ἀπὸ κακοήθη ὄγκο τῶν χειλιῶν του, ἀποφάσισε νὰ πεθάνει μένοντας νηστικός (κάτι παρόμοιο ἔκανε καὶ ὁ Ζήνων).

Κλεόβουλος (ὁ Ρόδιος)

Ὁ Κλεόβουλος, ὁ σοφὸς φίλος τοῦ Σόλωνα, δὲν εἶχε συγγράψει μονάχα τρεῖς χιλιάδες ἔπη σὲ στίχους· ἔγραψε καὶ γρίφους καὶ αἰνίγματα. Αὐτὴ τὴν ἱκανότητα τὴν κληρονόμησε καὶ ἡ κόρη του Κλεοβουλίνη, ποὺ παρέμεινε γνωστὴ ὡς ποιήτρια ἑξαμέτρων ποιημάτων. Δυστυχῶς, ἀπὸ τὰ ἔμμετρα αἰνίγματα δὲν διασώθηκε παρὰ ἕνα καὶ μόνο. Καὶ νὰ τὸ περίεργο αὐτὸ αἴνιγμα:

«Ἕνας ὁ πατέρας καὶ τὰ παιδιά του δώδεκα. Καὶ κάθε ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δώδεκα παιδιὰ ἔχει δύο φορὲς τριάντα θυγατέρες, ποὺ ἔχουν διάφορη ὄψη. Ἄλλες εἶναι ἄσπρες καὶ ἄλλες μαῦρες. Εἶναι ὅλες ἀθάνατες καὶ ὅμως ὅλες πεθαίνουν».

Φυσικὰ εἶναι περιττὸ νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ὁ πατέρας αὐτὸς μὲ τὰ δώδεκα παιδιὰ καὶ τὶς ἑξήντα ἐγγονὲς εἶναι ὁ χρόνος.

Καὶ τώρα μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀποφθέγματα τοῦ Κλεόβουλου:

—*«Στοὺς ἀνθρώπους βασιλεύει ἡ ἀμάθεια καὶ τὸ πλῆθος τῶν λόγων».*

—*«Πρέπει νὰ εἶσαι φιλήκοος μᾶλλον παρὰ φιλόλαλος.»*

—*«Ὅταν εὐτυχεῖς νὰ μὴν εἶσαι ὑπερήφανος, καὶ ὅταν δυστυχεῖς νὰ μὴν ταπεινώνεσαι. Μάθε νὰ ὑποφέρεις μὲ γενναιότητα τὶς μεταβολὲς τῆς τύχης».*

—*«Τὰ κορίτσια πρέπει νὰ εἶναι παρθένες στὴν ἡλικία, ἀλλὰ στὴ φρόνηση γυναῖκες».*

«Μέτρον ἄριστον» (Τὸ μέτρο, ἡ μέση ὁδός, εἶναι τὸ καλύτερο).

Κράτης

Ὁ μαθητὴς τοῦ Διογένη, ὁ Κράτης, δὲν χρειάστηκε νὰ κάνει οὔτε κίβδηλα, οὔτε πλαστογραφίες γιὰ νὰ ἐπιζήσει. Ἦταν πλούσιος. Ἀλλὰ ὅταν τὸν στρατολόγησε ὁ Διογένης, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά του καί, λένε οἱ ἐχθροί του, πὼς τὰ ἔρριξε στὴ θάλασσα. Ὅμως ὁ Κράτης δὲν ἦταν τρελλὸς γιὰ νὰ κάνει κάτι τέτοιο. Ἡ ἄλλη ἐκδοχὴ λέει ὅτι τὰ μοίρασε στοὺς πειναλέους, τοὺς ἀνυπόδητους καὶ τοὺς ἄστεγους, γιὰ νὰ ἐξαγοράσει, ἔτσι, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ διακηρύσσει ὅτι, οἱ θεωρίες πρέπει νὰ ἐπαληθεύονται μὲ τὰ ἔργα, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ βροντοφωνάζει στοὺς ἀνθρώπους μὲ καρδιά, τὸ περιλάλητο κυνικὸ σύνθημα: *«Πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου. Δῶσε τα στοὺς φτωχοὺς καὶ ἀκολούθησέ με...»*[1]. Οἱ Κυνικοὶ προικοδοτοῦν τὰ πλήθη τῶν ταπεινῶν καὶ ἐξαθλιωμένων μὲ ὁλόκληρη κοσμοθεωρία — γεγονὸς πρωτάκουστο γιὰ τὰ χρονικὰ τῆς ἀνθρωπότητας. Καὶ ἡ κοσμοθεωρία αὐτή, κατ' ἐξοχὴν ἀντισχολαστική, ὁλοζώντανη σὲ ὅλη της τὴν ἔκφραση, φέρνει βαθειὰ τὴ σφραγίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

1. *Ρήση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅταν τὸν ρώτησε κάποιος πλούσιος πῶς θὰ κερδίσει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*

Κρατῖνος

Κάποτε ὁ Κρατῖνος, ὁ μεγαλύτερος ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστοφάνη, στὴν κωμωδία του *«Φιάλη»*, εἶχε βάλει τὸν ἑαυτὸ του ὡς τὸ κυριώτερο πρόσωπο τοῦ ἔργου. Παρουσιαζόταν σὰν σύζυγος τῆς προσωποποιημένης κωμωδίας, ποὺ τὸν κατηγοροῦσε ὅτι τὴν ἐγκατέλειψε γιὰ μία ἄλλη γυναίκα, τὴ Μέθη. Οἱ δύο σύζυγοι στὸ τέλος συμφιλιώνονταν, ἀλλὰ ἡ Κωμωδία γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὸν Κρατῖνο νὰ παρασυρθεῖ καὶ πάλι ἀπὸ τὸ πάθος του, ἔσπασε ὅλους τοὺς ἀμφορεῖς καὶ τὰ κύπελλα, δηλαδὴ ὅλα τὰ ποτήρια καὶ τὰ μπουκάλια ποὺ ὑπῆρχαν στὸ σπίτι.

Φαντάζεται κανεὶς πολὺ εὔκολα πόσο χιοῦμορ σήκωνε ἕνα τέτοιο θέαμα. Ἀσφαλῶς ὁ Κρατῖνος τὸ ἔσπειρε ἄφθονα στὴν πρωτότυπη κωμωδία του. Τὸν ξεπέρασε ὅμως κάποιος ἀκροατής του. Ἡ χιουμοριστικώτερη σκηνή, ὅπως τὴν ἀφηγοῦνται οἱ χρονικογράφοι τῆς ἐποχῆς, δὲν ὀφείλεται στὴ σατιρική του ἰδιοφυΐα καὶ παίχτηκε... μετὰ τὴν παράσταση. Ἕνας Ἀθηναῖος, μεγάλος καὶ ἀδιόρθωτος κρασοπατέρας, ποὺ εἶχε παρακολουθήσει τὴν κωμωδία, γύρισε σπίτι του κατσουφιασμένος.

—*«Πάει πιά! τὸ κόβω! φώναξε μπαίνοντας στὸ σπίτι».*

—*«Δὲ θὰ ξαναπιεῖς κρασί; τὸν ρώτησε χαρούμενη ἡ γυναίκα του».*

—*«Ὄχι!.. Δὲ θὰ ξαναπάω σὲ θέατρο!».*

Κυάνιππος

Οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι πολλὲς φορὲς κακοπάθησαν ἀπὸ τὸ φθόνο τῶν συνανθρώπων τους. Ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ ἕνας φιλόσοφος ποὺ κακοπάθησε ἀπὸ τὴ ζήλια τῆς γυναίκας του. Ὁ Κυάνιππος· νεόνυμφος ἀκόμα, μόλις εἶχε ἀρχίσει νὰ καταγίνεται μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ δικαιολογοῦσε τὶς ὡραιότερες ἐλπίδες γιὰ τὴν ἐξέλιξή του. Ἀλλὰ εἶχε συνάμα καὶ ἕνα πάθος ποὺ τοῦ στοίχισε τὴ ζωή. Ὁ Κυάνιππος ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ τὸ κυνήγι καὶ ὅλη τὴν ἡμέρα ἔτρεχε στὰ δάση. Ἡ γυναίκα του Λευκώνη, ἄρχισε νὰ ὑποπτεύεται μήπως ἡ ἀπουσία του εἶχε ἄλλο σκοπό. Μία μέρα, λοιπόν, ἀκολούθησε χωρὶς νὰ τὴν βλέπει τὰ ἴχνη τοῦ ἄντρα της καὶ γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ τὸν παρακολουθεῖ καλά, κρύφτηκε κάτω ἀπὸ ἕνα θάμνο. Τὰ σκυλιὰ ὅταν εἶδαν τὰ κλαριὰ τοῦ θάμνου νὰ κουνιοῦνται, νόμισαν πὼς ἐκεῖ βρισκόταν κάποιο θήραμα. Ὥρμησαν λοιπὸν καὶ κατασπάραξαν τὴν ἄτυχη Λευκώνη. Ὁ Κυάνιππος τότε, ἀπὸ τὴ λύπη του αὐτοκτόνησε.

Λακύδης

Ὁ σοφὸς Λακύδης (242-216 π.Χ.) ἀπὸ τὴν Κυρήνη, διάδοχος τοῦ Ἀρκεσίλαου, ἦταν πολὺ σοβαρὸς καὶ εἶχε πολλοὺς θαυμαστές. Λένε γι' αὐτὸν ὅτι κάθε φορὰ ποὺ ἔβαζε πράγματα στὴν ἀποθήκη του, γιὰ νὰ τὰ ἐξασφαλίσει, σφράγιζε τὴν πόρτα μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ δαχτυλιδιοῦ του καὶ μετά, ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα ἔρριχνε μέσα τὸ δαχτυλίδι. Γρήγορα ὅμως ἔμαθαν τὸ μυστικὸ οἱ ὑπηρέτες του, χάλαγαν τὴ σφραγίδα, ἔπαιρναν ὅ,τι ἤθελαν, καὶ ὕστερα ξανάφτιαχναν τὴ σφραγίδα καὶ ἔρριχναν καὶ αὐτοὶ μέσα ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα τὸ δαχτυλίδι. Καὶ ποτὲ δὲν τὸ κατάλαβε ὁ Λακύδης γιὰ νὰ τοὺς πιάσει.

Ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος Λακύδης πέθανε ἀπὸ τὸ πολὺ κρασί, ποὺ πίνοντάς το, τοῦ προκάλεσε παραλυσία. Κάποιος σατιρικὸς ποιητὴς ἔγραψε τότε ἕνα ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα, ποὺ περιέχει ἕνα ὡραιότατο *«καλαμπούρι»*:

«Ἦταν φανερὸ ὅτι ὁ πολὺς Διόνυσος μπαίνοντας στὸ σῶμα θὰ παρέλυε τὰ μέλη. Γι' αὐτὸ ὀνομάζεται καὶ Λυαῖος» (Λυαῖος = ἐπίθ. τοῦ Βάκχου. Λύω· ὁ λύων, ἀπολυτρώνων, ἀπολύων, ἀπαλλάσσων ἀπὸ φροντίδων, Λατ. Lyaeus).

Λεωνίδας

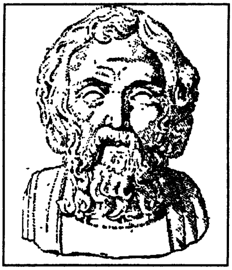
Ὁ βασιλιὰς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας, ὅπως λένε, τὴν τελευταία μέρα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν, σύστησε στοὺς Σπαρτιάτες καὶ τοὺς Θεσπιεῖς νὰ φᾶνε ἐλαφρά, γιὰ νὰ μὴν τοὺς βαρύνει ἡ τροφὴ στὶς κινήσεις τους. Καὶ τὰ τελευταῖα λόγια ἀπὸ τὴν πρόποσή του ἦταν τὰ ἑξῆς: *«Ἀπόψε θὰ δειπνήσουμε πλουσιοπάροχα στὰ βασίλεια τοῦ Πλούτωνα ἢ στὰ δώματα τοῦ Ἄδη»*.

Λουκιανός

Ὁ Λουκιανός, ἀπὸ τοὺς πιὸ πνευματώδεις συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, παρακολουθοῦσε κάποτε ἕνα διάλογο τοῦ Δία μὲ ἕνα θνητό. Ἔτσι τοὐλάχιστον μᾶς διαβεβαιώνει, θέλοντας νὰ σατιρίσει τοὺς Θεοὺς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ποὺ ἦταν ἀναγκασμένοι καὶ αὐτοὶ νὰ ὑποκύπτουν στὶς ἀποφάσεις τῆς Τύχης. Ὁ θνητὸς ποὺ συνδιαλέγεται μὲ τὸ Δία, λέγεται Κυνίσκος καὶ ρωτάει τὸ Θεὸ ἂν ἀληθεύουν τὰ γραφόμενα στὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσίοδου γιὰ τὴν Τύχη καὶ γιὰ τὶς Μοῖρες, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποφύγει κανένας ὅσα αὐτὲς ἔχουνε ὁρίσει τὴν ὥρα ποὺ γεννιόταν. Ὁ Δίας τὸν βεβαιώνει ὅτι πράγματι ὅσα συμβαίνουν, τὰ ἔχουν ἀποφασίσει οἱ Μοῖρες μὲ τὸ ἀδράχτι τους, καὶ ὁ Κυνίσκος τοῦ ἀπαντάει: *«Τότε γιὰ ποιὸ λόγο οἱ ἄνθρωποι σᾶς κάνουμε θυσίες καὶ σᾶς προσφέρουμε ἑκατόμβες καὶ προσευχόμαστε σὲ σᾶς γιὰ τὸ καλό μας;»*. Ὁ Δίας τὸν ἀπειλεῖ τότε ὅτι θὰ τὸν σκοτώσει μὲ τὸν κεραυνό του, ἀλλὰ ὁ Κυνίσκος τοῦ λέει: *«Δὲ φοβᾶμαι, γιατὶ ἂν δὲν εἶναι ὡρισμένο ἀπὸ τὶς Μοῖρες νὰ χτυπηθῶ μὲ κεραυνό, δὲ θὰ χτυπηθῶ, ἔτσι δὲ μοῦ εἶπες;»*.

Ὁ Λουκιανός, *«τὰ κρύα»*, τὰ ἄνοστα εὐφυολογήματα, τὰ ὀνομάζει: *«Ψυχρὰ ὑπὲρ τὴν Κασπίαν χιόνα καὶ τὸν κρύσταλλον τὸν Κελτικόν»*, ὁ δὲ Ἀριστοφάνης λέει γι' αὐτὰ ὅτι εἶναι κρύσταλλα, ποὺ ρίχνονται τὸ καλοκαίρι στὰ φρέατα γιὰ νὰ κρυώσουν τὰ νερά τους...

Λυκοῦργος

Ὅπως ὁ Σόλων στὴν Ἀθήνα, ἔτσι καὶ ὁ Λυκοῦργος στὴ Σπάρτη ὑπῆρξε μεγάλος νομοθέτης. Γεννήθηκε στὰ 880 π.Χ. καὶ ἦταν δευτερότοκος γιός τοῦ βασιλιὰ τῆς Σπάρτης Εὔνομου. Ὁ Λυκοῦργος δικαίωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του. Ταξίδεψε σὲ πολλὰ μέρη καὶ μελέτησε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργοῦσαν οἱ ἄλλες πολιτεῖες. Κάποτε ἡ Σπάρτη βρισκόταν σὲ μεγάλες διχόνοιες καὶ ἔμεινε δίχως βασιλιά. Οἱ Σπαρτιάτες τότε κάλεσαν τὸν Λυκοῦργο νὰ διορθώσει τὰ πράγματα. Αὐτὸς ρώτησε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν καὶ ἔλαβε τὴν ἀπάντηση ὅτι οἱ νόμοι ποὺ θὰ ἔβαζε θὰ ἦταν ἐξαίρετοι καὶ θὰ δόξαζαν τὴ Σπάρτη. Πῆγε λοιπὸν καὶ ἔβαλε τοὺς ἐξαίρετους αὐτοὺς νόμους ἀπὸ τοὺς ὁποίους κυριώτεροι ἦταν οἱ ἑξῆς: Δύο βασιλιάδες, συνέλευση τοῦ λαοῦ, γερουσία, διανομὴ τῆς γῆς, μεγάλη ἐλάττωση τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, κοινὰ συσσίτια καὶ κρατικὴ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν. Ἀφοῦ ἔβαλε τοὺς νόμους ὁ Λυκοῦργος, ὅρκισε τοὺς Σπαρτιάτες νὰ μὴ τοὺς ἀλλάξουν μέχρις ὅτου γυρίσει. Καὶ ἔφυγε χωρὶς νὰ ξαναγυρίσει ποτὲ γιὰ νὰ μὴ πειραχτοῦν οἱ νόμοι. Ἡ Σπάρτη, χάρις στοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, προόδευσε γρήγορα καὶ ἀπέκτησε μεγαλεῖο καὶ δύναμη, ὥστε νὰ γίνει ἕνα θαυμάσιο ὑπόδειγμα γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες.

Ὁ Λυκοῦργος εἶχε λάβει ἰδιαίτερη μέριμνα γιὰ τὴ ρωμαλέα ἀνάπτυξη καὶ τὴν στρατιωτική ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν. Ἔκανε νόμο, τὰ ἀσθενικὰ παιδιὰ νὰ ρίχνονται σὲ ἕνα βαραθρώδη τόπο κοντὰ στὸν Ταΰγετο, στὸν Καιάδα, ἀφοῦ ὅμως

δοκιμάζονταν προηγουμένως ἡ εὐρωστία καὶ ἡ ἀντοχὴ τῶν παιδιῶν αὐτῶν. Σὰν ἀλάνθαστο μέσο γιὰ τὴ δοκιμασία αὐτή, ὁ Λυκοῦργος ὥρισε τὸ κρασί. Ἔπρεπε νὰ τὰ ρίχνουν μέσα σὲ ἕνα λουτρὸ γεμᾶτο κρασί. Μέσα στὸ λουτρὸ αὐτὸ τὰ νοσηρὰ παιδιὰ πέθαιναν, τὰ δὲ γερὰ δυνάμωναν. Ὅσα λοιπὸν Σπαρτιατόπουλα ζοῦσαν, ἄντεχαν στὸ κρασί.

Ὁ Λυκοῦργος εἶχε λάβει ἐπίσης σπουδαῖα νομοθετικὰ μέτρα γιὰ τὴν προστασία τῶν γάμων. Οἱ νόμοι του τιμωροῦσαν τὸν ἄγαμο καὶ τὸν ὀψίγαμο, ἐκεῖνον δηλαδὴ ποὺ νυμφευόταν σὲ μεγάλη ἡλικία. Ὁ Ἀθήναιος ἀναφέρει ὅτι *«ἐν Λακεδαίμονι τοὺς ἀγάμους αἱ γυναῖκες ἐν ἑορτῇ τινι, περὶ τὸν βωμὸν ἕλκουσαι ραπίζουσιν, ἵνα ἐκ του πράγματος ὕβριν φεύγοντες φιλοστοργοῦσι τε καὶ ἐν ὥρᾳ προσίωσι τοῖς γάμοις»*. Δηλαδή, στὴ Λακεδαίμονα οἱ γυναῖκες σὲ κάποια γιορτὴ τραβοῦσαν τοὺς ἄγαμους γύρω ἀπὸ τοὺς βωμοὺς καὶ τοὺς ράπιζαν ὥστε νὰ ἀποφεύγουν τὴν ἀτιμία τῆς ἀγαμίας, νὰ γίνουν φιλόστοργοι καὶ νὰ νυμφευθοῦν στὴν ὥρα τους.

Ὅταν ὁ Λυκοῦργος ἔκανε τὴν ἀναδιανομὴ τῆς γῆς, θέλησε νὰ μοιράσει καὶ τὰ ἔπιπλα, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει πιὰ καμμιὰ ἀνισότητα καὶ ἀνωμαλία. Βλέποντας ὅμως ὅτι οἱ περισσότεροι δέχονταν μὲ μεγάλη δυσαρέσκεια ἕνα τέτοιο μοίρασμα, ἀκολούθησε ἄλλο δρόμο γιὰ νὰ καταπολεμήσει τὴν πλεονεξία. Ἀκύρωσε κάθε νόμισμα χρυσὸ ἢ ἀργυρὸ καὶ διέταξε νὰ μεταχειρίζονται μόνο σιδερένια. Ἔπειτα ἔδωσε πολὺ λίγη ἀξία σὲ πολὺ βάρος καὶ μεγάλο ὄγκο, ὥστε δέκα μνές, ἦταν μία ποσότητα ποὺ χρειαζότανε γιὰ χρηματοκιβώτιο μία μεγάλη ἀποθήκη στὸ σπίτι καὶ ἕνα ζευγάρι ἄλογα γιὰ νὰ τὰ σέρνει. Ἔπειτα τὸ σιδερένιο νόμισμα δὲν τὸ δέχονταν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ἀλλὰ τὸ περιφρονοῦσαν καὶ τὸ κορόιδευαν, συνεπῶς δὲν εἶχε καμμιὰ ἀξία ἔξω ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πέτυχε νὰ μὴ δέχεται κανεὶς χρηματικὰ δῶρα, οὔτε νὰ κλέβει χρήματα, διότι, ἀπὸ τὸ μεγάλο βάρος καὶ τὸν ἐπίσης μεγάλο ὄγκο ποὺ εἶχαν,

θὰ τοὺς ἦταν ἀδύνατο νὰ τὰ κρύψουν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν τίποτα πιὰ δὲν μποροῦσαν νὰ ἀγοράσουν ἀπὸ τοὺς ξένους, οὔτε ἐρχόταν πιὰ ἐμπορικὸ πλοῖο μὲ φορτίο στοὺς λιμένες τους. Κανένας σοφιστὴς ἢ μάντης, ἢ ἀοιδός, ἤ *«τροφεὺς ἑταιρῶν»* ἢ χρυσοχόος δὲν πήγαινε πλέον στὴ Σπάρτη, διότι δὲν ὑπῆρχε πλέον νόμισμα. Ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ἡ τρυφή, ποὺ στερήθηκε ὅλα ἐκεῖνα τὰ χρόνια καὶ ποὺ τὴν ἔτρεφαν, ἄρχισε νὰ φθίνει καὶ νὰ μαραίνεται μόνη της.

Τὸ πολίτευμα ποὺ εἶχε βάλει ὁ Λυκοῦργος στὴ Σπάρτη, εἶχε ἐξοργίσει πολλοὺς καὶ προπάντων τοὺς εὔπορους. Μία μέρα τὸν περικύκλωσε ἕνα πλῆθος ἀγανακτισμένο, ποὺ τὸν ἔβριζε μεγαλόφωνα. Τέλος, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄρχισαν νὰ τὸν χτυποῦν καὶ ὁ Λυκοῦργος γιὰ νὰ σωθεῖ ἔφυγε τρέχοντας ἀπὸ τὴν ἀγορὰ καὶ μπῆκε μέσα σὲ ἕνα ναό. Ἔτσι κατόρθωσε νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὸ βέβαιο *«λυντσάρισμα»*. Στὸ δρόμο ὅμως καθὼς ἔτρεχε καὶ γύρισε νὰ κοιτάξει πίσω, ἕνας νεαρὸς ποὺ τὸν κυνηγοῦσε, τὸν ἔλεγαν Ἄλκανδρο, τὸν χτύπησε μὲ τὸ ραβδί του καὶ τοῦ ἔβγαλε τὸ ἕνα μάτι. Τότε ὅλοι οἱ Σπαρτιᾶτες ντράπηκαν γιὰ τὴν πράξη αὐτή. Μετανοιωμένοι γιὰ ὅ,τι ἔκαναν, ἔπιασαν τὸν Ἄλκανδρο, τὸν πῆγαν στὸ σπίτι τοῦ Λυκούργου καί τοῦ τὸν παρέδωσαν. Ὁ Λυκοῦργος, τοὺς εὐχαρίστησε καὶ τοὺς εἶπε νὰ φύγουν, τὸν δὲ Ἄλκανδρο ἀντὶ νὰ τὸν τιμωρήσει, τὸν κράτησε στὸ σπίτι του γιὰ νὰ τὸν ὑπηρετεῖ καὶ ἔδιωξε ὅλους τοὺς ὑπηρέτες καὶ τοὺς νοσοκόμους. Σὲ λίγο ὁ Ἄλκανδρος, ἀπὸ νέος, κακὸς καὶ αὐθάδης, ἔγινε ἄνδρας φρονιμώτατος καὶ καλὸς καὶ ἔλεγε παντοῦ ὅτι ὁ Λυκοῦργος, ὄχι μόνο δὲν ἦταν σκληρὸς καὶ ἀπότομος, ἀλλὰ ἀπεναντίας ἦταν ὁ πιὸ ἥσυχος καὶ ὁ πιὸ μαλακὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Τὰ συσσίτια ποὺ καθιέρωσε ὁ Λυκοῦργος, οἱ Σπαρτιᾶτες τὰ τηροῦσαν μὲ ἀπόλυτη καὶ ἀπαράβατη αὐστηρότητα: Ὅταν ὁ βασιλιὰς Ἄγης ἐπανῆλθε ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία, ὅπου εἶχε νικήσει τοὺς Ἀθηναίους, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, θέλοντας νὰ δειπνήσει μὲ τὴ γυναί-

κα του, ποὺ εἶχε τόσο καιρὸ νὰ τὴ δεῖ, ἔστειλε καὶ ζήτησε τὶς μερίδες του, οἱ πολέμαρχοι ὅμως δὲν τὸ ἐπέτρεψαν. Καὶ ἐπειδὴ τὴν ἄλλη μέρα ὁ Ἄγης ὀργισμένος γιὰ τὴν ἄρνηση αὐτὴ δὲν ἔκανε τὴ θυσία ποὺ ὄφειλε νὰ τελέσει κατὰ τὰ ἔθιμα, τοῦ ἔβαλαν πρόστιμο.

Ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης Λυκοῦργος, γιὰ νὰ καταπολεμήσει τὸ μεθύσι, εἶχε ἐπιβάλλει στὴ Σπάρτη ἕνα περίεργο ἔθιμο. Οἱ παλιοὶ Σπαρτιᾶτες ἀνάγκαζαν τοὺς Εἵλωτες νὰ πίνουν πολὺ ἀνέρωτο κρασὶ στὶς γιορτὲς καὶ τοὺς ἔμπαζαν στὰ συμπόσια γιὰ νὰ τοὺς βλέπουν οἱ νέοι, καὶ ἔτσι νὰ τὸ νοιώθουν καλὰ τὶ εἶναι τὸ μεθύσι καὶ σὲ τὶ χάλια καταντάει τὸν ἄνθρωπο.

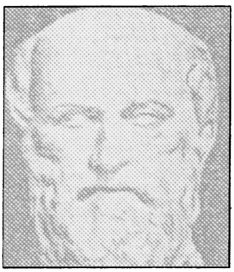
Κάποτε στὴ Σπάρτη, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ χοροῦ τοποθέτησε τὸν Δαμωνίδη τελευταῖο, ἂν καὶ τὸν θεωροῦσαν, καὶ ἦταν, ὁ καλύτερος ἀναμφισβήτητα. Ὁ Λυκοῦργος τότε στράφηκε στὸν ἀρχηγὸ τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ εἶπε:

— «*Εὖγε, χορηγέ! Βρῆκες τὸν τρόπο, ὥστε καὶ ἡ ἄσημη αὐτὴ θέση νὰ τιμηθεῖ*».

Λύκων

Ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος Λύκων, δὲν ἦταν μόνο ἀσύγκριτος στὸ γράψιμο, ἀλλὰ καὶ γλυκύτατος στὴν ὁμιλία. Γι' αὐτὸ οἱ σύγχρονοί του πρόσθεσαν ἕνα Γ στὸ ὄνομά του καὶ τὸν ὀνόμαζαν Γλύκωνα. Ὁ Ἀντίγονος, ἐγκωμιάζοντας τὴν καλλιέπειά του, ἔλεγε ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει τὴν εὐωδία καὶ τὴ χάρη τοῦ μήλου.

Λυσίας

Ὁ Λυσίας ἔγραψε κάποτε κατὰ παραγγελία ἕνα δικανικὸ λόγο, ποὺ τὸν παρέδωσε στὸν ἐνδιαφερόμενο. Σὲ λίγες μέρες παρουσιάστηκε αὐτὸς στὸ σπίτι τοῦ ρήτορα καὶ τοῦ εἶπε:

—*«Ὅσο ὡραῖος καὶ σπουδαῖος μοῦ φάνηκε ὁ λόγος ποὺ μοῦ ἔγραψες, ὅταν τὸν διάβασα γιὰ πρώτη φορά, τόσο ἀνιαρὸ τὸν βρῆκα ὅταν τὸν διάβασα γιὰ δεύτερη φορά».*

Καὶ ὁ Λυσίας τοῦ ἀπάντησε:

—*«Εἶναι λοιπὸν ὁ λόγος ὅ,τι χρειάζεται. Οἱ δικαστὲς δὲν πρόκειται νὰ τὸν ἀκούσουν παρὰ μία μόνο φορά».*

Λύσανδρος

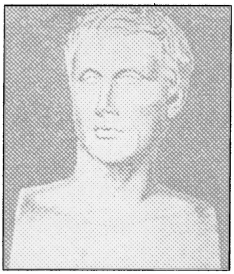
Ὅταν ὁ Λύσανδρος ἀποφάσισε νὰ καταστρέψει τὰ τείχη στὴν Ἀθήνα, τὸν ρώτησε κάποιος δημαγωγὸς Κλεομένης, γιατὶ παραδίνει στοὺς Λακεδαιμόνιους τὰ τείχη ποὺ ἔκανε ὁ Θεμιστοκλῆς, παρὰ τὴ θέληση τῶν Λακεδαιμονίων, ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Ἀλλά, ὦ νέε, ἐγὼ δὲν πράττω τίποτε ἐναντίον εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, διότι τὰ ἴδια τείχη καὶ ἐκεῖνος πρὸς σωτηρίαν τῶν πολιτῶν ἀνίδρυσε, καὶ ἡμεῖς πρὸς σωτηρίαν κρημνίζομεν. Ἂν δὲ τὰ τείχη καθίστων τὰς πόλεις εὐτυχεῖς, ἡ Σπάρτη θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ δυστυχεστέρα ἀπὸ ὅλας, διότι εἶναι ἀτείχιστος»*.

Ὅταν ὁ Λύσανδρος διόρισε τοὺς Τριάκοντα στὴν Ἀθήνα καὶ τοὺς Δέκα στὸν Πειραιά, ἐγκατέστησε φρουρὰ στὴν Ἀκρόπολη μὲ ἁρμοστὴ τὸν Σπαρτιάτη Καλλίβριο. Ὁ Καλλίβριος σήκωσε κάποτε τὸ ραβδί του γιὰ νὰ χτυπήσει τὸν ἀθλητὴ Αὐτόλυκο, ἐκεῖνος ὅμως τὸν ἅρπαξε ἀπὸ τὰ πόδια καὶ τὸν ἔρριξε κάτω. Ὁ Λύσανδρος δὲν θύμωσε γι' αὐτὸ ποὺ ἔγινε, ἀλλὰ εἶπε ὅτι ὁ Καλλίβριος δὲν ξέρει νὰ κυβερνάει ἐλευθέρους. Κατόπιν ὅμως, ὅπως γράφει ὁ Πλούταρχος (Βίοι Παράλληλοι), οἱ τριάκοντα θανάτωσαν τὸν Αὐτόλυκο γιὰ νὰ κάνουν τοὺς καλοὺς στὸν Καλλίβριο.

Ὅταν ὁ Λύσανδρος παρέδωσε στὸν Γύλιππο, ὁ ὁποῖος εἶχε νικήσει τὸν Ἀθηναϊκὸ στρατὸ στὴ Σικελία, τοὺς θησαυροὺς τῶν Ἀθηναίων, αὐτὸς τοὺς τοποθέτησε τότε μέσα σὲ στάμνες, γιὰ νὰ τοὺς μεταφέρει στὴ Σπάρτη. Ὁ Γύλιππος

ἄνοιξε ἀπὸ κάτω τὰ ἀγγεῖα καὶ ἔκλεψε ἀρκετὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ νομίσματα. Ὅταν οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης ἄνοιξαν τὰ ἀγγεῖα, εἶδαν ὅτι δὲν συμφωνεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν νομισμάτων μὲ αὐτὸν ποὺ ἀναφέρουν τὰ γράμματα ποὺ τὸν συνόδευαν καὶ τοὺς ἔκανε ἐντύπωση, ὅταν κάποιος ὑπηρέτης τοῦ Γύλιππου εἶπε αἰνιγματικὰ σὲ αὐτοὺς ὅτι: *«Ὑπὸ τὸν Κεραμεικὸν πολλαὶ γλαῦκες ἔχουν τὰς φωλεὰς των»*. Γιατὶ ὅπως φαίνεται, τὸ χάραγμα τῶν περισσότερων νομισμάτων ἦταν τότε γλαῦκες ἐξ αἰτίας τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων. Ἔτσι ὁ Γύλιππος, ὕστερα ἀπὸ τὰ τόσα λαμπρὰ του κατορθώματα, παρασύρθηκε καὶ ἔγινε κλέφτης. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τότε ἐγκατέλειψε τὴ Σπάρτη. Οἱ δὲ Σπαρτιάτες, φοβήθηκαν τόσο πολὺ τὴ δύναμη τῶν νομισμάτων, ποὺ μποροῦσαν νὰ παρασύρουν τέτοιους σπουδαίους ἀνθρώπους, ὥστε ἐξώρκισαν τοὺς Ἐφόρους νὰ τὰ πετάξουν ὅλα αὐτὰ τὰ νομίσματα.

Ὅταν ἀποστάτησαν οἱ Κορίνθιοι καὶ εἶδε ὁ Λύσανδρος τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ περνοῦν ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη καὶ νὰ διστάζουν νὰ τὰ προσβάλουν, ἐκείνη τὴ στιγμὴ πέρασε ἕνας λαγὸς ποὺ πήδαγε τὴν τάφρο. Τότε τοὺς εἶπε: *«Δὲν αἰσχύνεσθε νὰ φοβᾶσθε τοιούτους ἐχθρούς, ἕνεκα τῆς ἀργίας τῶν ὁποίων οἱ λαγοὶ κοιμῶνται εἰς τὰ τείχη των;»*.

Μένανδρος

Ὁ Μένανδρος ἀγαποῦσε καὶ ἐκτιμοῦσε πολὺ τὸν Ἐπίκουρο, ποὺ ἦταν καὶ συνομήλικός του. Κάποτε τοῦ ἀφιέρωσε ἕνα ὡραιότατο ἐπίγραμμα, ποὺ τὸν παραβάλλει μὲ τὸ Θεμιστοκλῆ.

«Χαῖρε δίδυμο καὶ ἀνεκτίμητο γένος,
ὁ ἕνας ἀπὸ σᾶς ἐλευθέρωσε
τὴν πατρίδα ἀπὸ τὴν δουλοσύνη
κι ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν ἀφροσύνη».

Ὅταν ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρέας κυρίευσε την Ἀθήνα, τὰ πλήθη πήγαιναν νὰ πλησιάσουν τὸν τύραννο καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ ὁ Μένανδρος. Ὁ Δημήτριος εἶχε διαβάσει τὶς κωμωδίες του καὶ τὸν ἐκτιμοῦσε, ἀλλὰ δὲν τὸν γνώριζε προσωπικά. Ὅταν τὸν εἶδε νὰ ἔρχεται τεμπέλικα (δὲν τὸν γνώριζε), καὶ νὰ δείχνει στὸ βλέμμα του καὶ στὸ βάδισμά του πόσο τὸν πείραζε ἐκείνη ἡ παρουσίαση, ρώτησε θυμωμένα ποιὸς ἦταν αὐτός. Ἀκούγοντας ὅμως ὅτι ἦταν ὁ Μένανδρος, ἄλλαξε τρόπο καὶ φέρθηκε εὐγενικά. Τὸν ρώτησε γιατὶ περπατοῦσε τόσο κουρασμένα καὶ ἀφηρημένα. Καὶ ὁ Μένανδρος τοῦ ἀπάντησε:

— *«Τὰ ἔχω λιγάκι χαμένα, διότι στὸ δρόμο ἀπάντησα ἄλλους τριακόσιους Δημητρίους. Αὐταπάτη βέβαια, θὰ ἦταν. Αὐτὰ ἔχουν τὰ γεράματα».*

Ὁ Μένανδρος ἔλεγε πώς: *«Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εὔκολα στὶς συκοφαντίες, εἶναι ἄνθρωπος χωρὶς ἠθικὴ ἢ ἄνθρωπος χωρὶς κρίση».*

Ὅταν ὁ Μένανδρος συνήντησε κάποτε τὸν ἀντίπαλό του Φιλήμονα, ὕστερα ἀπὸ κάποια νίκη του, τὸν ρώτησε: «*Δὲ μοῦ λές, στὸ θεό σου, Φιλήμονα, ὅταν μὲ νικᾶς κάθε φορά, δὲν κοκκινίζεις ἀπὸ ντροπή; Ἢ αἰσθάνεσαι τὸν ἑαυτό σου ἱκανοποιημένο;*».

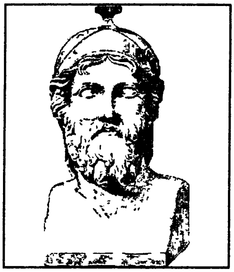
Ὁ Πλούταρχος ἀφηγεῖται τὸ παρακάτω ἀνέκδοτο γιὰ τὸν Μένανδρο, τὸν ἱδρυτὴ τῆς νέας κωμωδίας, γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ὅτι οἱ μέλισσες στάλαξαν στὰ χείλη του τὸ μυρωδᾶτο μέλι τους καὶ οἱ Χάριτες τὴν ἐξαίσια δροσιά τους.

Μιὰ μέρα εἶπε κάποιος στὸ Μένανδρο: «*Πλησιάζουν, Μένανδρε, τὰ Διονύσια καὶ ἐσὺ ἀκόμη δὲν ἔφτιαξες τὴν κωμωδία σου*». Καὶ ὁ Μένανδρος τοῦ ἀπάντησε: «*Μὰ τοὺς Θεούς, ἐγὼ τὴν κωμωδία μου τὴν ἔφτιαξα· ἡ πλοκὴ εἶναι ἕτοιμη· δὲν μένει παρὰ νὰ τὴν πασπαλίσω μὲ τὰ στιχάκια*». Αὐτὸ σημαίνει πὼς ὁ Μένανδρος ἔδινε λιγώτερη σημασία στὴν ποίηση καὶ πολλὴ περισσότερη στὴν πλοκή. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν θεωροῦν ὡς πατέρα τοῦ συγχρόνου θεάτρου.

Τὰ ἔργα τοῦ Μένανδρου εἶχαν τόση ζωντάνια καὶ φυσικότητα, ὥστε μία μέρα ὁ γραμματικὸς Ἀριστοφάνης ὁ Ἀλεξανδρέας, παρακολουθῶντας τὴν παράσταση ἑνὸς ἔργου του, σηκώθηκε ξαφνικὰ καὶ φώναξε:

—«*Ὦ Μένανδρε καὶ ζωή, ποιος ἀπὸ τοὺς δύο μιμήθηκε τὸν ἄλλο;*».

Ὁ Μένανδρος, σύμφωνα μὲ μαρτυρία τοῦ Πλούταρχου (Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον), εἶπε κάποτε τὸ περίφημο: «*Ὃν οἱ Θεοὶ φιλοῦσιν ἀποθνήσκει νέος*». Καὶ καθὼς φαίνεται οἱ Θεοὶ ἄκουσαν την ἐπιθυμία του. Διότι ὁ Μένανδρος κατὰ περίεργη σύμπτωση, πέθανε στὴν ἀκμὴ τῆς θεατρικῆς του σταδιοδρομίας, σὲ ἡλικία 50 ἐτῶν, ἀπὸ κάποιο ἀτύχημα. Ἐνῶ κολυμποῦσε μία μέρα στὸν Πειραιά, παρασύρθηκε ἀπὸ τὸ κῦμα καὶ πνίγηκε.

Μιλτιάδης

Ὁ Μιλτιάδης ὁ ἥρωας τοῦ Μαραθῶνα, ἦταν στὴν ἀρχὴ ἐραστὴς τῆς Ἡγησιπύλης, βασίλισσας τῆς Θράκης, ποὺ μετὰ τὴν ἔκανε γυναίκα του καὶ ἔτσι ἔγινε στὴν οὐσία αὐτὸς βασιλιάς. Τότε συνέλαβε τὸ μεγαλόπνοο σχέδιό του, νὰ καταστρέψει τὸν Δαρεῖο. Δὲν πετυχαίνει ὅμως καὶ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ αὐτοεξοριστεῖ καὶ μὲ τὰ καράβια του καταφτάνει ἕνα ὡραῖο πρωὶ στὸ Φάληρο. Ὁ ἰδιωτικός του ὅμως στόλος, ποὺ ἦταν πιὸ μεγάλος ἀπὸ τὸν κρατικό, φοβίζει τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ τοὺς φοβίζουν ἀκόμη τὰ πάρα πολλὰ χρήματα ποὺ ἔχει. Ἔτσι τὸν καταπολεμοῦν, τὸν διασύρουν καὶ ἔπειτα... τοῦ ἀναθέτουν τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας τους καὶ ὁλόκληρης τῆς Ἑλλάδας. Ἔτσι ἦρθε τὸ μεγαλούργημα τοῦ Μαραθῶνα, ἡ ληστρικὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Πάρου, ἡ καταδίκη του, ἡ φυλάκιση, ἡ ἀτίμωση, ἡ ἔσχατη πενία.

Ὅταν ὁ ἥρωας τοῦ Μαραθῶνα, Μιλτιάδης, ζήτησε γιὰ τὰ κατορθώματά του νὰ τοῦ ἀπονείμουν στεφάνι ἀπὸ ἐλιά, σηκώθηκε στὴν ἐκκλησία τοῦ Δήμου κάποιος Σωφάνης, ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Δεκέλειας, καὶ εἶπε: *«Ὅταν μόνος, ὦ Μιλτιάδη, ἀγωνιστεῖς καὶ νικήσεις τοὺς βαρβάρους, τότε καὶ μόνος σου μπορεῖς νὰ ζητήσεις νὰ τιμηθεῖς».*

Μύσων

Ὁ Μύσων (ὁ Χηνιεύς), ἦταν κατ' ἄλλους ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητας. Εἶχε γεννηθεῖ σὲ μία μικρὴ κωμόπολη τῆς Λακωνίας. Ἦταν μισάνθρωπος καὶ ζοῦσε πάντα μόνος του καὶ ἀκοινώνητος. Κάποτε τὸν εἶδαν νὰ γελάει σὲ ἕνα μέρος ἐρημικό. Ἐκεῖνος ποὺ τὸν εἶδε τὸν ρώτησε γιατὶ γελάει, ἀφοῦ κανένας δὲν ἦταν ἐκεῖ κοντά. Καὶ ὁ Μύσωνας τοῦ ἀπάντησε:

—«*Ἀκριβῶς γι' αὐτό*».

Μὲ τὴν ἀπάντηση αὐτὴ ἐννοοῦσε ὅτι ἂν ἦταν ἄλλοι ἐκεῖ παρόντες, ἡ παρουσία τους θὰ τὸν ἐνοχλοῦσε καὶ θὰ τοῦ ἔφερνε μᾶλλον κακοκεφιὰ παρὰ εὐθυμία. Τὴν εὐθυμία ποὺ τὸν ἔκανε νὰ γελᾶ, τοῦ τὴν πρόσφερε μόνο ἡ μοναξιά.

Ξενοκράτης

Ὁ φιλόσοφος Ξενοκράτης ἦταν ἕνας ἄνθρωπος αὐτάρκης, ἐγκρατὴς καὶ ἀδέκαστος. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ἀργότερα ὁ Ἀντίπατρος, πολλὲς φορὲς τοῦ ἔστειλαν χρήματα, ἀλλὰ πάντοτε τοὺς τὰ ἐπέστρεφε. Ὁ Φίλιππος ἔλεγε ὅτι μεταξὺ τῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων, ἦταν ὁ μόνος ἀδωροδόκητος φίλος του. Γιὰ τὴν ἐγκράτειά του λέγεται καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτο:

Μιὰ μέρα ἡ Φρύνη, ἡ ἑταίρα, θέλησε νὰ τὸν σκανδαλίσει. Προσποιήθηκε πὼς τὴν κατεδίωκαν καὶ κατέφυγε, λαχανιασμένη δῆθεν, στὸ σπίτι του. Ὁ Ξενοκράτης τὴ δέχτηκε ἱπποτικώτατα καί, ἐπειδὴ ζήτησε ἐκείνη νὰ κοιμηθεῖ, τῆς παραχώρησε τὸ μοναδικό του κρεββάτι. Ἀλλὰ στὰ ἐρωτικὰ θέλγητρά της καὶ στὶς θερμὲς ἐρωτικὲς ἐκδηλώσεις της, ποὺ στὸ τέλος ἔγιναν ἐπίμονες παρακλήσεις, ὁ Ξενοκράτης ἔμεινε ἀπαθής, ψυχρὸς καὶ ἀνένδοτος. Ὅταν ἔφυγε ἀπογοητευμένη ἀπὸ τὸ σπίτι του, ἡ Φρύνη ἔλεγε στοὺς γνωστούς της, ποὺ τῆς ζητοῦσαν πληροφορίες γιὰ τὸ τὶ ἔγινε: *«Αὐτὸς δὲν εἶναι ἄντρας, εἶναι ἀνδριάς»!*

Ἄλλη ἐκδοχὴ λέει ὅτι ἡ ἑταίρα ἦταν ἡ Λαΐς καὶ πὼς τὴν ἔβαλαν στὸ κρεββάτι οἱ μαθητές του. Αὐτὸς ὅμως ἦταν τόσο σκληραγωγημένος, ποὺ πολλὲς φορὲς ὑπέμενε καρτερικὰ τοὺς πόνους σὲ ἀκρωτηριασμοὺς καὶ σὲ καυτηριασμοὺς τῶν γεννητικῶν του ὀργάνων. Ἦταν δὲ τόσο ἀξιόπιστος, ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι μόνο σὲ αὐτὸν ἐπέτρεπαν νὰ καταθέτει στὰ δικαστήρια, χωρὶς νὰ ὁρκίζεται.

Ὁ Ξενοκράτης μαζὶ μὲ τὴν ἀφιλοχρηματία του καὶ τὴν ἐγκράτεια, συνδύαζε καὶ μία ἀλύγιστη ὑψηλοφροσύνη. Καὶ ἀπέναντι στοὺς βασιλιάδες ἀκόμα, ποτὲ δὲν ταπεινωνόταν.

Κάποτε ἦρθε στὴν Ἀθήνα ὁ Ἀντίπατρος, διάδοχος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Πῆγε ἀμέσως νὰ ἐπισκεφτεῖ τὸν Ξενοκράτη καὶ τὸν βρῆκε νὰ ἀγορεύει στοὺς μαθητές του. Τὸν πλησίασε, τὸν φίλησε καὶ τὸν χαιρέτησε. Ὁ Ξενοκράτης δὲν τοῦ μίλησε παρὰ μόνο ὅταν τέλειωσε τὸ λόγο του.

Ὅταν κάποτε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τοῦ ἔστειλε πάρα πολλὰ χρήματα, αὐτὸς κράτησε μόνο μισὸ τάλαντο (τρεῖς χιλιάδες Ἀττικὲς δραχμές), καὶ τὰ ὑπόλοιπα τοῦ τὰ ἔστειλε πίσω λέγοντάς του, ὅτι ἐκεῖνος χρειάζεται περισσότερα γιατὶ τρέφει πάρα πολὺ κόσμο.

Ὁ Πλάτων, συγκρίνοντας τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Ξενοκράτη, ἔλεγε πώς: *«Ὁ ἕνας (Ξενοκράτης) εἶχε ἀνάγκη πτερνιστῆρος καὶ ὁ ἄλλος χαλινοῦ»*. Ἔλεγε ἀκόμα: *«Κοιτᾶξτε, ἀπέναντι σὲ τὶ ἄλογο, τὶ γάιδαρο ἐκπαιδεύω νὰ παραβγεῖ»* (Ὁ Ξενοκράτης ἦταν μαθητής του).

Ὁ Ξενοκράτης ἦταν ἀξιοπρεπὴς καὶ πάντοτε σκυθρωπός, τόσο, ποὺ ὁ Πλάτων τοῦ ἔλεγε συχνά: *«Ξενοκράτη, θῦε στὶς Χάριτες»* (δηλαδὴ νὰ εἶσαι χαμογελαστός). (Διογ. Λαέρτ. Ξενοκρατ. Δ-2).

Κάποτε ἔστειλαν τον Ξενοκράτη νὰ διαπραγματευτεῖ μὲ τὸν Ἀντίπατρο τῆς Μακεδονίας τὴν ἀπελευθέρωση τῶν αἰχμαλώτων Ἀθηναίων κατὰ τὸν Λαμιακὸ πόλεμο (322 π.Χ.). Τὴν ὥρα, λοιπόν, τοῦ γεύματος, τοῦ ἀνέφερε τοῦτα τὰ λόγια (ποὺ σὲ ἀνάλογη περίσταση τὰ εἶχε πεῖ ὁ Ὀδυσσέας στὴν Κίρκη, (Οδ. χ. 385- 5):

«Ποιός γνωστικὸς ἄνθρωπος, Κίρκη, μπορεῖ νὰ φάει καὶ νὰ πιεῖ, ὅταν οἱ φίλοι του οἱ καλοὶ εἶναι δυστυχισμένοι»;

Τόσο πολὺ εὐχαριστήθηκε μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Ἀντίπατρος, ὥστε ἔδωσε ἐντολὴ νά ἀφήσουν ἐλεύθερους τοὺς αἰχμάλωτους.

Κάποτε ποὺ ἕνα γεράκι κυνηγοῦσε ἕνα σπουργιτάκι, αὐτὸ πῆγε καὶ κούρνιασε μέσα στὸ στῆθος τοῦ Ξενοκράτη. Αὐτὸς τὸ χάιδεψε καὶ τὸ προστάτεψε λέγοντας ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐκδίδει κανεὶς ἐκεῖνον ποὺ ζητάει ἄσυλο.

Ὅταν ὁ τύραννος Διονύσιος εἶπε στὸν Πλάτωνα, ποὺ τὸν φιλοξενοῦσε, ὅτι θὰ τοῦ κόψει τὸ κεφάλι, ὁ Ξενοκράτης, ποὺ εἶχε πάει μαζὶ μὲ τὸ δάσκαλό του στὶς Συρακοῦσες, τοῦ ἔδειξε τότε τὸ δικό του κεφάλι λέγοντάς του: *«Κανένας δὲ θὰ τὸ ἀγγίξει, (τὸ κεφάλι τοῦ Πλάτωνα), προτοῦ κοπεῖ τὸ δικό μου»* (τοῦ Ξενοκράτη).

Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, αὐτὸν τὸν ὑπέροχο ἄνθρωπο κάποτε τὸν πούλησαν γιατὶ δὲν εἶχε νὰ πληρώσει τό *«μετοίκιο»*, τὸ φόρο ἀπὸ 12 ἀττικὲς δραχμὲς ποὺ πλήρωναν κάθε χρόνο οἱ *«μέτοικοι»* δηλ. οἱ ξένοι, διότι ὁ Ξενοκράτης ἦταν Χαλκιδόνιος. Εὐτυχῶς ὅμως ποὺ τὸν ἀγόρασε ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρέας, ὁ ὁποῖος ἱκανοποίησε καὶ τὰ δύο μέρη. Ἔδωσε στὸν Ξενοκράτη τὴν ἐλευθερία του καὶ στοὺς Ἀθηναίους τά *«μετοίκια»*. Ὁ Ξενοκράτης διαδέχτηκε στὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνα τὸ Σπεύσιππο. Πέθανε, ὅταν μία νύχτα ἔπεσε πάνω σὲ μία πέτρινη λεκάνη, γέρος πιὰ ὀγδόντα δύο χρόνων.

Ξενοφάνης

Ὁ Ξενοφάνης δὲν πίστευε ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ Θεοί. (Ντιλς Α', ἀπ. 14, σέλ. 132) «... *οἱ βροτοὶ δοκέουσι γεννᾶσθαι Θεούς, τὴν σφετέρην δ' ἐσθῆτα ἔχειν φωνήν τέ δέμας τε*», δηλαδὴ: Οἱ ἄνθρωποι νομίζουν ὅτι οἱ θεοὶ γεννήθηκαν καὶ ὅτι ἔχουν τὴ φωνή, τὰ ροῦχα καὶ τὴ μορφὴ τῶν ἀνθρώπων.

«*Εἷς Θεός, ἔν τέ Θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος, οὔτε δέμας θνητοῖσιν ὁμοίοις οὐδὲ νόημα*». Δηλαδή: Ἕνας Θεὸς ὑπάρχει, μέγιστος μεταξὺ Θεῶν καὶ ἀνθρώπων, καὶ οὔτε τὸ σῶμα του οὔτε ὁ νοῦς του εἶναι ὅμοιος μὲ τοὺς θνητούς. Ὁ Θεὸς αὐτός «*οὗλος ὁρᾷ, οὗλος δὲ νοεῖ, οὗλος δὲ τ' ἀκούει*». Δηλαδή: Εἶναι ὅλος μάτια, ὅλος πνεῦμα, ὅλος αὐτιά.

Ὁ Ξενοφάνης κατηγοροῦσε τον Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο (ἀπόσπ. II Ντιλς Α', σέλ. 132) γιατὶ ἀπέδωσαν στοὺς Θεοὺς ὅλα ὅσα κακὰ καὶ ἀδιάντροπα ἔκαναν οἱ ἄνθρωποι· κλοπές, μοιχεῖες, ἀπάτες κ.λπ.

Ὁ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, φιλόσοφος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνα, εἶναι ἕνα εἶδος «*μονιστή*», ποὺ πίστευε τὴν ἑνιαία ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Παραδέχεται ἕνα καὶ μόνο Θεό, ἀναλλοίωτο, ἄφθαρτο, αἰώνιο. Καὶ δὲν τὸν καταδίκασαν γι' αὐτά του τὰ πιστεύω, ὅπως τὸν Σωκράτη, διότι περιωρίστηκε στὴν καθαρὴ φιλοσοφική του ἀποστολή.

Ξενοφῶν

Ὁ Ξενοφῶν ὅταν ἦταν νέος, συνήντησε μία μέρα σὲ κάποιο στενὸ δρομάκι, τὸ Σωκράτη. Μόλις τὸν εἶδε, ἅπλωσε τὸ ραβδί του, τοῦ ἔκλεισε τὸ δρόμο καὶ τὸν ἐμπόδισε νὰ περάσει. Ἐνῶ ὁ Σωκράτης τὸν κοίταζε ἔκπληκτος, ὁ Ξενοφῶν τὸν ρώτησε ποῦ γίνονται καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι. Ὁ Σωκράτης τοῦ ἀπάντησε:

— *«Ἀκολούθησέ με καὶ θὰ μάθεις».*

Ἔτσι ὁ Ξενοφῶν ἔγινε ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀκροατὴς καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτη.

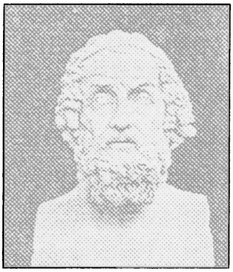
Ἕνας φίλος τοῦ Ξενοφῶντα ποὺ τὸν ἔλεγαν Πρόξενο, ζοῦσε στὶς Σάρδεις καὶ ἦταν πολὺ φίλος μὲ τὸν Κῦρο. Τοῦ ἔγραψε λοιπόν, νὰ πάει καὶ αὐτὸς στὴν αὐλὴ τοῦ Πέρση βασιλιά. Ὁ Ξενοφῶν ρώτησε τὸ Σωκράτη ἂν ἔπρεπε νὰ πάει, καὶ αὐτὸς τὸν συμβούλευσε νὰ ρωτήσει τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ὁ Ξενοφῶν ὑπάκουσε, ἀλλὰ μὲ κάποιο ἀπατηλὸ τρόπο. Ἀντὶ νὰ ρωτήσει τὴν Πυθία ἂν ἔπρεπε νὰ πάει, τὴ ρώτησε πῶς ἔπρεπε νὰ πάει. Ὁ Σωκράτης τὸν κατσάδιασε αὐστηρὰ γιὰ τὴν παμπόνηρη αὐτὴ ἀπάτη ποὺ μηχανεύτηκε, ἀλλὰ στὸ τέλος τοῦ εἶπε νὰ πάει, ἀφοῦ ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ἐπιθυμία του. Πῆγε λοιπὸν καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Κύρου ἀπὸ τὸν Ἀρταξέρξη τὸν Β′ ἔγινε ἀρχηγὸς τῆς περίφημης *«Καθόδου τῶν Μυρίων»* καὶ ἔγραψε κατόπιν τὰ σπουδαῖα ἱστορικά του συγγράμματα, τὴν *«Κύρου Ἀνάβαση»* καὶ τήν *«Κύρου Παιδεία»*, ποὺ τοῦ χάρισαν τὴν ἀθανασία.

Ὁ γιὸς τοῦ Ξενοφῶντα Γρύλλος σκοτώθηκε στὴ μεγάλη μάχη τῆς Μαντινείας, στὴν ὁποία εἶχε σκοτωθεῖ καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας. Ὅταν πῆγαν νὰ τὸ ἀναγγείλουν στὸν πατέρα του, ὁ Ξενοφῶν θυσίαζε στεφανωμένος. Μόλις ἄκουσε τὸ θάνατο τοῦ παιδιοῦ του ἔβγαλε ἀμέσως τὸ στεφάνι. Ἀλλὰ ὅταν ἔμαθε ὅτι πέθανε πολεμῶντας γενναῖα, τὸ ξανάβαλε πάλι. Οἱ φίλοι ποὺ τὸν περιστοίχιζαν καὶ δὲν τὸν εἶδαν μήτε νὰ δακρύσει, ἐξέφρασαν τὴν ἀπορία τους γιὰ τὴν τόση ἀταραξία του. Ὁ Ξενοφῶν τοὺς ἀπάντησε:

—*«Ἤξερα πὼς εἶχα γεννήσει θνητό»!*

Ὅταν πέθανε ὁ Κῦρος καὶ σχεδίαζαν οἱ Ἕλληνες ποὺ εἶχαν ἔρθει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μ. Ἀσίας, νὰ φύγουν ὅσο μποροῦσαν πιὸ γρήγορα, τὰ περιστατικὰ ποὺ ἀκολούθησαν, χωρὶς νὰ τὰ προβλέπουν, ἔδωσαν λύση πολὺ πιὸ εὐνοϊκή. Ἔτσι ἀνέλαβε νὰ τοὺς ὁδηγήσει στὴν πατρίδα ὁ Ξενοφῶν λέγοντας: *«Ἡ τύχη ἐστρατήγησε "κάλλιον"»*. Ἡ φράση αὐτὴ ἔμεινε παροιμιακή.

Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τον Ξενοφῶντα, ἔπειτα ἀπὸ ταλαιπωρίες σχεδὸν χρονιᾶς ὁλόκληρης στὰ βουνὰ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ σὲ τόπους ἐχθρικούς, στὶς ζέστες τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ στὸ κρύο τοῦ χειμῶνα, φώναξαν *«θάλαττα, θάλαττα»* οἱ μύριοι ὅταν ἀπὸ ἕνα βουνὸ ποὺ βρίσκονταν ἀντίκρυσαν ἐπὶ τέλους τὸν Εὔξεινο Πόντο, τὴ θάλασσα ποὺ τοὺς μηνοῦσε πὼς δὲν ἦταν πιὰ μακριὰ ἡ μέρα ποὺ θὰ ξανάβλεπαν τὰ ἀκρογιάλια τῆς πατρίδας τους, σύμφωνα μὲ τὶς προβλέψεις τοῦ ἀρχηγοῦ τους Ξενοφῶντα. (Ξενοφ. Κύρου Ἀνάβαση 4.7.24).

Όμηρος

Ὁ Ὅμηρος κατὰ τὸν Σιμωνίδη, γεννήθηκε στὴ Χίο. Σύμφωνα μὲ ἕνα θρύλο πέθανε στη Κῶ (ἄλλοι λένε στὴν Ἴο, σὲ ἡλικία 76 χρόνων, τὸ 724 π.Χ.) ἀπὸ βαθειὰ θλίψη, γιατὶ δὲν μπόρεσε νὰ λύσει ἕνα αἴνιγμα ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει κάτι παιδιά. Σχετικὰ ἀναφέρει καὶ ὁ Παυσανίας. Ἕνας μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἦταν γιὸς τοῦ Μαίωνα· ἄλλοι τὸν θέλουν ἀπὸ τὴν Κύμη τῆς Εὐβοίας καὶ ἄλλοι ὅτι ὁ πατέρας του ἦταν βασιλιὰς τῶν Λυδῶν. Διασώθηκαν ὀκτὼ ἀπὸ τὶς βιογραφίες του, ἀπὸ τὶς ὁποῖες σπουδαιότερες, τρεῖς. Καὶ πρῶτα-πρῶτα αὐτὴ ποὺ ἀποδίδεται στὸν Ἡρόδοτο, ἐνῶ δὲν εἶναι: («*Ἡροδότου Ἁλικαρνασσῆος περὶ τοῦ Ὁμήρου γενέσιος και βιοτῆς*»), ἔργο κάποιου γραμματικοῦ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.. Δεύτερη βιογραφία, ψεύτικη καὶ αὐτή, ποὺ τὴν ἀποδίδουν στὸν Πλούταρχο, καὶ ἡ τρίτη βιογραφία εἶναι ἐκείνη τοῦ Πρόκλου (410-485 μ.Χ.) «*Περὶ Ὁμήρου*», ποὺ περιγράφει κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη τὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ὁμήρου. Και ὁ Σουΐδας μνημονεύει ὁρισμένα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ «*Περὶ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου καὶ τοῦ γένους καὶ ἀγῶνος αὐτῶν*», μικρὸ, ἀλλὰ ὄχι ἄμοιρο σπουδαιότητας. Ὁμόφωνα σχεδὸν ἡ παράδοση ἀναφέρει σὰν ἀρχικὸ ὄνομα τοῦ Ὁμήρου τὸ Μελησιγένης, ἢ Μελισηγενής, ὄνομα ποὺ φαίνεται πὼς εἶχε ὁ ποιητὴς τοῦ «*Μαργίτου*». Τὸν «*Μαργίτη*», καθὼς καὶ τὴν «*Ἰλιάδα*» καὶ τὴν «*Ὀδύσσεια*», ἀποδίδουν ὅλοι σχεδὸν οἱ αρχαῖοι στὸν Ὅμηρο. Γιὰ τὴν πατρίδα του, ὅπως προαναφέραμε:

«Ἑπτὰ πόλεις μάρνανται σοφὴν διὰ ρίζαν Ὁμήρου·
Σμύρνη, Χίος, Κολοφῶν, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι».

Ὁ Ὅμηρος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐπικὸς ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ κόσμου ὁλόκληρου. Δὲν γνωρίζουμε τίποτα τὸ θετικὸ γιὰ τὴ ζωή του. Ἡ παράδοση τὸν ἀναφέρει τυφλὸ καὶ ζοῦσε περιφερόμενος ἀπαγγέλλοντας τὰ ποιήματά του (ραψωδός) σὲ διάφορες ἑλληνικὲς πόλεις. Οἱ Ἰῆτες ἀνήγειραν τὸν τάφο του χαράζοντας σὲ αὐτὸν τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα: *«Ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα, θεῖον Ὅμηρον».*

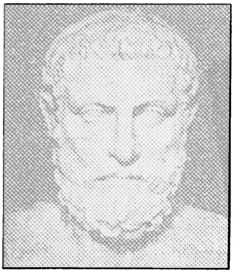
«Αἰὲν ἀριστεύειν ἔμμεναι ἄλλων,
μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν». (Ἰλιάδα Ζ' 208)

«Πάντα πρῶτος καὶ ἀνώτερος ἀπό τους ἄλλους
καὶ νὰ μὴ ντροπιάζεις τὴ γενιὰ τῶν προγόνων».

Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Ὁμήρου συμβούλεψε ὁ Ἱππόλαχος ἀπὸ τὴν Λυκία τὸ γιό του Γλαῦκο, ὅταν τὸν ἔστειλε στὴν Τροία νὰ πολεμήσει τοὺς Ἕλληνες. Τὸ ἀνιστορεῖ ὁ Γλαῦκος στὸ Διομήδη, ὅταν αὐτὸς τὸν ρώτησε γιὰ τὴν γενιά του. Πατρικὴ συμβουλή, ποὺ ἦταν ἡ ἀγαπημένη τοῦ Ρωμαίου Κικέρωνα.

Παρράσιος

Ἕνας περίφημος ζωγράφος στὴν ἀρχαιότητα ἦταν καὶ ὁ Παρράσιος, ὁ ἀνταγωνιστὴς τοῦ Ζεύξιδος. Ἦταν παροιμιώδης ἡ δύναμη τῆς ἔκφρασης καὶ ἡ φυσικότητα τῶν ἔργων του. Καὶ τῶν δύο αὐτῶν ζωγράφων τὰ ἔργα ἦταν ὡραῖα καὶ γι' αὐτὸ ἦταν σφοδρὸς ὁ μεταξύ τους ἀνταγωνισμός. Ὁ Ζεῦξις ζωγράφισε κάποτε σταφύλια μὲ τόση φυσικότητα, ὥστε τὰ πουλιὰ πλησίαζαν γιὰ νὰ τὰ τσιμπήσουν. Ὁ Ζεῦξις ἀπὸ τότε θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του νικητή, ἀλλὰ ὅταν θέλησε νὰ δεῖ τὸν πίνακα τοῦ ἀνταγωνιστῆ του Παρράσιου, ποὺ καθὼς τοῦ εἶπε ὁ τελευταῖος βρισκόταν πίσω ἀπὸ τὸ παραπέτασμα, πλησίασε τὸ παραπέτασμα καὶ θέλησε νὰ τὸ σηκώσει γιὰ νὰ δεῖ τὸν πίνακα, ἀλλὰ ξαφνικὰ κατάλαβε ὅτι τὸ παραπέτασμα ἦταν ὁ πίνακας ζωγραφισμένος, ἀλλὰ μὲ τόση φυσικότητα, ὥστε γελάστηκε καὶ αὐτὸς ὁ μεγάλος ζωγράφος. Καὶ τότε λένε πὼς κάποιος τῆς παρέας εἶπε: *«Ὁ Ζεῦξις γέλασε τὰ πουλιὰ καὶ ὁ Παρράσιος τὸ Ζεῦξιν»*.

Περίανδρος

Ὁ Περίανδρος, ὁ τύραννος τῆς Κορίνθου, ποὺ πρῶτος ἐγκαθίδρυσε τὸ τυραννικὸ πολίτευμα μὲ τοὺς δορυφόρους του καὶ κυβέρνησε σαράντα τόσα χρόνια, ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Πράγματι, οἱ λόγοι του ποὺ διασώθηκαν μαρτυροῦν ὅτι ἦταν πράγματι βγαλμένοι ἀπὸ ἄνδρα σοφό. Ἀλλὰ βρίσκονται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὶς πράξεις του. Κάποτε, ὁ σοφὸς αὐτὸς ἔδωσε πίστη στὶς συκοφαντίες τῶν παλλακίδων του καὶ κλώτσησε τόσο δυνατὰ τὴν ἔγκυο γυναίκα του ὥστε τὴ σκότωσε.

Ἡ ἀδικοσκοτωμένη βασίλισσα ὀνομαζόταν Λυσίδα καὶ τὴν ἔλεγε χαϊδευτικὰ Μέλισσα καὶ ἦταν κόρη τοῦ τύραννου τῆς Ἐπιδαύρου Πρόκλου, ποὺ δὲν θὰ ἄφηνε τὸ φόνο τῆς κόρης του ἀνεκδίκητο. Ὁ Περίανδρος γιὰ νὰ προλάβει τὴν ἐκδίκηση αὐτή, τοῦ ἔστειλε ἕνα σύντομο γράμμα πού μᾶς τὸ παραθέτει ὁλόκληρο ὁ Διογένης στοὺς βίους τῶν φιλοσόφων. Τοῦ γράφει ὅτι χωρὶς νὰ τὸ θέλει ἔκαμε τὸ τρομερὸ αὐτὸ κακό *«ἄγος»* καὶ ὅτι δὲν τὸ ἄφησε ἀτιμώρητο. Πράγματι, ἔκαψε ζωντανὲς τὶς παλλακίδες ποὺ εἶχαν κατηγορήσει τὴ γυναίκα του καί, ὅταν καιγόταν τὸ πτῶμα της, διέταξε νὰ καοῦν ταυτόχρονα πάνω στὴν ἴδια νεκρικὴ φωτιὰ καὶ ὅλα τὰ φορέματα τῶν γυναικῶν τῆς Κορίνθου.

Ἡ βασιλικὴ αὐτὴ συζυγοκτονία εἶχε καὶ τὴ δραματική της συνέπεια. Ὁ Περίανδρος ἐκτόπισε ἀμέσως στὴν Κέρκυρα τὸν μεγαλύτερο γιό του Λυκόφρονα, ποὺ ἔδειχνε φανερὰ τὴ λύπη του καὶ τὴν ἀγανάκτησή του γιὰ τὸ χάσιμο τῆς μητέρας του. Ἀργότερα, στὰ βαθειὰ γερατειά του ὁ Πε-

ρίανδρος ἀνακάλεσε τὸν Λυκόφρονα γιὰ νὰ μοιραστεῖ μαζί του τὸ θρόνο. Ὁ Λυκόφρων ὅμως τοῦ ἔγραψε πὼς δὲν μπορεῖ νὰ συμβασιλεύει μὲ τὸν δολοφόνο τῆς μητέρας του. Ὁ Περίανδρος, γιὰ νὰ τὸν μαλακώσει τοῦ ἀπάντησε ὅτι δέχεται νὰ παραιτηθεῖ, νὰ τοῦ παραδώσει τὴν ἐξουσία καὶ νὰ ἀποσυρθεῖ στὴν Κέρκυρα. Οἱ Κερκυραῖοι ὅμως δὲν ἤθελαν ἕναν τέτοιο ἐπίσημο ξένο στὸν τόπο τους, δολοφόνησαν τὸν Λυκόφρονα καὶ ἔτσι ματαίωσαν τὰ σχέδια τοῦ Περιάνδρου.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ πλήγωσε βαθύτατα τὸν Περίανδρο, ποὺ σὲ λίγο πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του, σὲ ἡλικία ὀγδόντα χρόνων.

Ὁ Περίανδρος ἔκαμε κάποτε τάμα ὅτι ἂν νικήσει στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες μὲ τὸ τέθριππο ἅρμα του, θ' ἀφιερώσει στὸ Θεὸ ἕναν ἀνδριάντα χρυσό. Τὸ τάμα καρποφόρησε, ὁ Περίανδρος νίκησε στοὺς ἀγῶνες, ἀλλὰ δὲν εἶχε χρυσάφι γιὰ νὰ κατασκευάσει τὸν ἀνδριάντα. Καὶ ἐνῶ τὸν βασάνιζε ἡ σκέψη γιὰ τὴν ἀνεξόφλητη ὀφειλή του στὸ Θεό, εἶδε σὲ μία ἐγχώρια γιορτὴ ὅλες τὶς γυναῖκες στολισμένες μὲ χρυσᾶ κοσμήματα. Διέταξε ἀμέσως νὰ τοὺς πάρουν τὰ χρυσᾶ στολίσματα καὶ ἀπὸ τὸ ἄφθονο χρυσάφι ποὺ μάζεψε κατεσκεύασε τὸ ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι οἱ γυναῖκες τῆς Κορίνθου πλήρωσαν γιὰ δεύτερη φορὰ τὴν ἀπερίσκεπτη... σοφία τοῦ βασιλιά τους.

Ὁ Περίανδρος ἔστειλε κάποτε ἕνα πρεσβευτή του στὸν τύραννο τῶν Συρακουσῶν Θρασύβουλο. Ὁ Θρασύβουλος πῆρε τὸν πρέσβυ τοῦ Περιάνδρου καὶ τὸν ὁδήγησε στοὺς ἀγρούς. Ἐκεῖ ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν σήκωσε τὸ ραβδί του καὶ θέρισε ὅσα στάχυα ἐξεῖχαν. Σε μία ἐπιστολή του στὸν Περίανδρο, πού μας τὴν παραθέτει ὁ Διογένης Λαέρτιος, ἐξηγεῖ τὴ σημασία τῆς θεατρικῆς αὐτῆς χειρονομίας του. *«Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ κάνεις καὶ ἐσὺ* —γράφει στὸν

Περίανδρο — ἂν θέλεις νὰ κρατήσεις σταθερὰ τὴν τυραννία: Να θερίζεις ὅλους τοὺς ἐξέχοντες πολῖτες, εἴτε ἐχθροί σου εἶναι, εἴτε φίλοι σου». Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι ὁ Θρασύβουλος ἦταν γνωστὸς γὶα τὴν ἀπανθρωπιά του. Ἀλλὰ τὸ καταχθόνιο πολιτικό του σύστημα, τὸ θέρισμα τῶν *«ὑπερφυῶν ἀσταχύων»* δὲν τὸν ὠφέλησε σὲ τίποτα. Οἱ συμπατριῶτες του πολὺ γρήγορα τὸν ἔρριξαν.

Ὁ θάνατος τοῦ Περίανδρου βρίσκεται σὲ πλήρη ἁρμονία μὲ τὴ ζωή του. Λέγεται ὅτι πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του ὅταν ἔμαθε τὴ δολοφονία τοῦ γιοῦ του Λυκόφρονα στὴν Κέρκυρα. Ἀλλὰ ἂς δοῦμε μὲ ποιὸ τρόπο πέθανε, ὅπως μᾶς ἀναφέρουν τὰ ἀρχαῖα κείμενα.

Ὁ Περίανδρος ἤθελε νὰ μείνει ὁ τάφος του μυστικός, ἄγνωστος. Καὶ νὰ τὶ σοφίστηκε. Κάλεσε δύο νέους καὶ τοὺς διέταξε νὰ βγοῦν τὴ νύχτα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, νὰ ἀκολουθήσουν ὁρισμένο δρόμο καὶ ὅποιον ἀπαντήσουν νὰ τὸν σκοτώσουν καὶ νὰ τὸν θάψουν. Οἱ δύο νέοι ἐκτέλεσαν τὴ βασιλικὴ διαταγή. Φυσικὰ ὁ ἄγνωστος ποὺ δολοφονήθηκε ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Περίανδρος. Ἀλλὰ τὸ τέχνασμα τοῦ τύραννου τῆς Κορίνθου δὲν σταματοῦσε μέχρις ἐδῶ. Στὸ μεταξὺ, εἶχε καλέσει ἄλλους τέσσερις καὶ τοὺς εἶπε νὰ βγοῦνε τὴ νύχτα καὶ ὅποιους βροῦν στὸ τάδε μέρος καὶ στὴ δεῖνα θέση νὰ τοὺς σκοτώσουν καὶ νὰ τοὺς θάψουν. Κατόπιν κάλεσε ἄλλους πολὺ περισσότερους καὶ τοὺς ἔδωσε ἀνάλογες διαταγές. Ἔτσι, ὄχι μόνο σκοτώθηκε μυστηριωδῶς ὁ Περίανδρος καὶ τάφηκε σὲ ἄγνωστο τάφο, ἀλλὰ ἐξαφανίστηκαν καὶ ὅλοι οἱ μάρτυρες.

Οἱ πράξεις τοῦ Περίανδρου μαρτυροῦν μᾶλλον τρέλλα παρὰ σοφία. Ἀλλὰ τὰ ἀποφθέγματά του, ὅσα τοὐλάχιστον διασώθηκαν ἀπὸ τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου, εἶναι ἀναμφισβήτητα σοφώτατα. Καὶ νὰ μερικὰ ἀπὸ αὐτά:

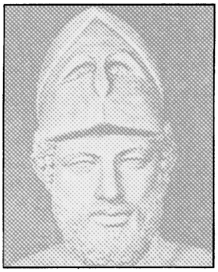
—*«Ἡ δημοκρατία εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν τυραννία»* (Ὁ ἴδιος ἐν τούτοις, ὄχι μόνον ἦταν τύραννος, ἀλλὰ ἦταν καὶ ὁ πρῶτος ποὺ εἶχε ἐπιβάλει τὴν τυραννία στὴν Κόρινθο).

—*«Νὰ μὴ τιμωρεῖς μόνον ἐκείνους ποὺ ἁμαρταίνουν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ ἁμαρτήσουν».*

—*«Μελέτη τὸ πᾶν».*

—*«Οἱ ἡδονὲς εἶναι φθαρτές, οἱ τιμὲς ὅμως ἀθάνατες».*

Ὁ Περίανδρος [Ἡ Παμφίλη, ὁ Ἡρακλείδης κ.ἄ., γράφουν πὼς ὑπῆρξαν δύο Περίανδροι, ὁ δικτάτορας καὶ ὁ σοφός. Ὁ Ἀριστοτέλης λέει πὼς τῆς Κορίνθου ἦταν ὁ σοφός. Ὁ Πλάτων δὲν συμφωνεῖ.] ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ σκέφτηκε νὰ ἀνοίξει τὸν ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου. Ἀλλὰ δὲν πρόφτασε νὰ πραγματοποιήσει τὸ ἀληθινὰ μεγαλοφυὲς καὶ σοφώτατο σχέδιό του.

Περικλῆς

Ἀπὸ τὸ 460 π.Χ. μέχρι τὸ 435, μία κοσμοϊστορικῆς σημασίας τρισμέγιστη πολιτικὴ μορφὴ κατευθύνει τὰ πεπρωμένα τῆς Ἀθήνας, τῆς Ἑλλάδας, ἀλλὰ καὶ τοῦ πανανθρώπινου πολιτισμοῦ· ὁ Περικλῆς, κυρίαρχος τῆς Ἀθηναϊκῆς λαοκρατίας, ἀλλὰ καὶ κύριος τοῦ πλούτου τῆς Ἀθηναϊκῆς *«αὐτοκρατορίας»*· ὁ λαοφιλέστατος ἀπὸ ὅσους γνώρισε ἡ ἀρχαιότητα.

Ὁ *«χρυσοῦς αἰών»* τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας τοῦ ὀφείλει τοὺς μεγάλους τίτλους του. Τὸ ὄνομά του ἔμεινε στὴν ἱστορία ταυτόσημο μὲ τὴν ἀνύψωση τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀθήνας καὶ στὴν ἐπέκταση, τοῦ ἑλληνικοῦ, στὸν πέμπτο αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ.

Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα ὁ βίος τοῦ πολιτικοῦ καὶ ὁ βίος τοῦ θεωρητικοῦ φιλόσοφου. Ὁ πολιτικὸς ζεῖ μέσα στὴ δράση, ὁ φιλόσοφος μὲ τὴ σκέψη καὶ τὴν ἀπομόνωση. Λένε ὅτι, ὅταν ὁ Περικλῆς ἔμαθε πὼς ὁ Ἀναξαγόρας ὁ φιλόσοφος κινδυνεύει νὰ πεθάνει ἀπὸ τὴν πεῖνα, ἄφησε τὶς ἀσχολίες του καὶ ἔτρεξε κατάπληκτος στὸ ἐρημητήριό του. Ὁ Περικλῆς τὸν παρακαλοῦσε νὰ φάει καὶ ἔκλαιγε, διότι θὰ ἔχανε ἕναν τέτοιο φίλο καὶ σύμβουλο. Τότε, διηγοῦνται, ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας, βγάζοντας ἔξω ἀπὸ τὰ σκεπάσματα τὸ κεφάλι του εἶπε: *«Περικλῆ, ὅποιος ἔχει χρείαν λύχνου, χύνει ἔλαιον εἰς αὐτόν»*. Ἦταν ὁ μεγαλύτερος ἔπαινος ποὺ μποροῦσε νὰ δοθεῖ σὲ πολιτικὸ ἄνδρα.

Το ἄστρο τοῦ Περικλῆ ἦταν ἡ Ἀσπασία, κόρη τοῦ Ἀξίοχου ἀπὸ τὴ Μίλητο. Ὁ Περικλῆς προσηλώθηκε σὲ αὐτὴ τὴ γυναίκα διότι θαύμαζε τὴ σοφία καὶ τὴν πολιτική της διορατικότητα. Μάλιστα συχνὲς ἐπισκέψεις στὴν Ἀσπασία ἔκανε καὶ ὁ Σωκράτης μαζὶ μὲ τοὺς φίλους του. Καὶ πολλοὶ διανοούμενοι πήγαιναν νὰ τὴν ἀκούσουν, διότι, καθὼς φαίνεται, ἔκανε πολιτικοφιλοσοφικὲς διαλέξεις στὸ σπίτι της. Γιὰ νὰ τὴν πάρει τὴν Ἀσπασία ὁ Περικλῆς χώρισε τὴν προηγούμενη γυναίκα του. Τὰ ἱστορικὰ ἀνέκδοτα λένε ὅτι ὁ μεγάλος πολιτικὸς τόσο τὴν ἀγαποῦσε καὶ τὴν τιμοῦσε τὴν Ἀσπασία, ὥστε, ὅπως διηγεῖται ὁ Πλούταρχος: *«Καθ' ἡμέραν ὁσάκις ἐξήρχετο εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὁσάκις ἐπανήρχετο τὴν κατησπάζετο πάντοτε»* καὶ ζητοῦσε τὶς συμβουλές της γιὰ διάφορα πολιτικὰ ζητήματα.

Τόσο μεγάλο ὄνομα πῆρε ἡ Ἀσπασία στὸν ἀρχαῖο κόσμο, ὥστε ὁ Κῦρος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀρταξέρξη, ἄλλαξε τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας του ποὺ τὴν ἔλεγαν Μιλτὼ καὶ τὴν εἶπε Ἀσπασία· ἦταν δὲ ἡ Μιλτὼ κόρη τοῦ ἄρχοντα Ἐργοτίμου ἀπὸ τὴ Φώκαια. Αὐτὴ ἡ γυναίκα ἦταν πολὺ σπουδαία, τόσο γιὰ τὴν ὀμορφιὰ της ὅσο καὶ γιὰ τὴ μόρφωσή της καὶ τῆς ἄξιζε τὸ συμβολικὸ ὄνομα τῆς Ἀσπασίας ποὺ τῆς ἔδωσε ὁ Κῦρος. Ὅταν ὁ Κῦρος σκοτώθηκε στὰ Κούναξα, τὴ Μιλτὼ τὴν ἔπιασαν αἰχμάλωτη καὶ τὴν ὡδήγησαν στὰ ἀνάκτορα τοῦ Μεγάλου Βασιλιὰ, ὅπου ἔγινε, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, *«κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν»* καὶ πῆρε μεγάλη δύναμη. Τόσο πολύ, λοιπόν, ἐπηρέαζαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὅλον τὸν τότε κόσμο.

Ὁ Περικλῆς ἦταν μεγάλος φιλόμουσος, ποὺ ἂν καὶ πολιτικός, ἐνδιαφερόταν πολὺ γιὰ ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ ζητήματα. Λένε πὼς ὁ ἴδιος ψήφισε γιὰ νὰ γίνεται μουσικὸς ἀγώνας στὰ Παναθήναια, καὶ ὅταν ἐκλέχτηκε ἀθλοθέτης, ἔδωσε ὁ ἴδιος τὶς καλλιτεχνικὲς ὁδηγίες, ἀκόμα καὶ μὲ ποιὸ

τρόπο θὰ παίζουν οἱ αὐλητές. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ γιὰ τοὺς κιθαριστὲς καὶ τοὺς τραγουδιστές. Μάλιστα ὅταν βρισκότανε στὸ μέρος ποὺ τραγουδοῦσαν καὶ ἄκουγε καμμιὰ παραφωνία, τὴν παραμικρότερη, σταματοῦσε τὸ τραγούδι γιὰ νὰ βρεῖ τὸν παράφωνο.

Ὅταν ὁ Περικλῆς ἀνέβαινε πάνω στὸ βῆμα γιὰ νὰ μιλήσει, παρακαλοῦσε τοὺς Θεοὺς νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ μὴ βγεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του καμμιὰ λέξη ἀνάρμοστη, χωρὶς τὴ θέλησή του. Γι' αὐτὸ ἦταν συγκρατημένος στὶς δημηγορίες του καὶ πίστευε ὅτι ὁ λόγος μοιάζει μὲ τὰ ἄλογα, ποὺ ὅταν ἔχουν χαλινάρι ὑπακοῦν καὶ πᾶνε ὅπου τὰ ὁδηγήσουν, ὅταν ὅμως ἀποχαλινωθοῦν ὁδηγοῦν στοὺς γκρεμνοὺς καὶ καταστρέφουν καὶ τὸν ρήτορα καὶ τοὺς πολίτες.

Ὅταν ὁ Περικλῆς ἔχτιζε τὸν Παρθενῶνα καὶ στόλιζε τὴν Ἀθήνα μὲ τὰ λαμπρότερα ἔργα, οἱ ἀντίπαλοί του ἀριστοκρατικοὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸ Θουκυδίδη, ἀντιδροῦσαν ἄγρια καὶ φώναζαν ὅτι κατασπαταλᾶ τὰ δημόσια χρήματα, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὴ φιλοδοξία του. Τότε ὁ Περικλῆς ἀνέβηκε στὸ βῆμα καὶ ρώτησε τὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἂν πραγματικὰ πιστεύει ὅτι ξοδεύτηκαν πολλὰ γιὰ τὰ ἔργα. Ὅλοι τότε οἱ Ἀθηναῖοι φώναξαν μὲ μία φωνή: *«Πάμπολλα! πάμπολλα!»* Ὁ Περικλῆς, ἀτάραχος, κίνησε τὸ κεφάλι σὰν εὐχαριστημένος καὶ τοὺς εἶπε: *«Ἂς εἶναι λοιπόν! Αὐτὰ ποὺ ξοδεύτηκαν θὰ τὰ πληρώσω ἐγώ, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα θὰ βάλω τὸ ὄνομά μου, ὅτι τὰ ἔκανα ἐγὼ μὲ ἔξοδά μου...»*. Οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἔχασαν! Καὶ εἴτε ἀπὸ θαυμασμὸ γιὰ τον πατριωτισμό του, εἴτε γιατὶ αὐτοὶ θὰ ἤθελαν νὰ φαίνονται σὰν δημιουργοὶ τῶν λαμπρῶν αὐτῶν ἔργων, ποὺ τὰ ζήλευε καὶ τὰ θαύμαζε ὅλος ὁ κόσμος, ὅλη ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου μὲ μία φωνὴ πολὺ δυνατότερη ἀπὸ τὴν πρώτη, ποὺ ἔμοιαζε σὰν διαμαρτυρία καὶ παράκληση, τοῦ εἶπε: *«Μὴν ἀκοῦς, Περικλῆ. Ξόδεψε ὅσα θέλεις ἀπὸ τὰ δημόσια χρήματα, χωρὶς νὰ*

λυπηθεὶς τίποτα!» Ὕστερα ἀπὸ τὴ νίκη αὐτὴ ἐξόρισε τὸν ἀντίπαλό του Θουκυδίδη καὶ διέλυσε τοὺς ἀριστοκρατικούς, ποὺ ἀντιδροῦσαν στὸ ἐκπολιτιστικό του ἔργο.

Εἶναι περίεργο ἐκεῖνο ποὺ εἶπε κάποτε ὁ Περικλῆς, ἐγκωμιάζοντας τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ ἔπεσαν πολεμῶντας στὴ Σάμο. Ἀνέβηκε στὸ βῆμα καὶ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἐγκώμια γιὰ τοὺς ἡρωικοὺς νεκρούς, εἶπε *«ὅτι αὐτοὶ οἱ ἥρωες ἔγιναν ἀθάνατοι, καθὼς οἱ Θεοί, διότι τοὺς Θεοὺς δὲν τοὺς βλέπουμε, ἀπὸ τὶς τιμὲς ὅμως ποὺ ἔχουν καὶ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς δίνουν συμπεραίνουμε ὅτι εἶναι ἀθάνατοι. Τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ ἐκείνους ποὺ ἔπεσαν γιὰ τὴν πατρίδα»*. Μὲ τὴν παρομοίωση αὐτὴ ἤθελε ὁ Περικλῆς νὰ τονίσει τὴν ἀθανασία τῶν ἡρώων, ἀφοῦ τοὺς περιβάλλουν μὲ θεϊκὲς τιμές.

Τὰ Προπύλαια εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ μεγάλα καλλιτεχνικὰ ἔργα, μὲ τὰ ὁποῖα κόσμησε καὶ λάμπρυνε ὁ Περικλῆς τὴν Ἀθήνα *«τὸ κλεινὸν Ἄστυ»*! Τὸ χτίσιμό τους βάσταξε πέντε χρόνια καὶ ἀρχιτέκτονας ἦταν ὁ Μνησικλῆς. Κάποτε ἔπεσε καὶ χτύπησε βαριὰ ἀπὸ τὴ σκαλωσιὰ ὁ καλύτερος τεχνίτης καὶ κινδύνευε νὰ σταματήσει τὸ ἔργο. Ὁ Περικλῆς ἦταν ἀπαρηγόρητος. Τότε, λένε, ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ παρουσιάστηκε στὸν ὕπνο του, καὶ τοῦ εἶπε πῶς νὰ γιατρέψει τὸν τεχνίτη. Ἔτσι ὁ Περικλῆς γιάτρεψε τὸν τεχνίτη καὶ τὸ ἔργο ξανάρχισε. Μὲ τόσα βάσανα καὶ πίκρες ἔγιναν αὐτὰ τὰ ἔργα.

Ὁ Περικλῆς καλλιέργησε τὴ μεγαλοφυΐα του καὶ ἔγινε μεγάλος νοῦς καὶ σοφὸς ἄνθρωπος ὕστερα ἀπὸ ἐπίμονες σπουδὲς καὶ διαβάσματα. Ἡ πρώτη μόρφωσή του ἦταν ἡ μουσική. Μουσικοδιδάσκαλός του ἦταν ὁ περίφημος Δάμων, ποὺ ἦταν καὶ σπουδαῖος σοφιστὴς καί *«συνεκαλύπτετο»*, ὅπως μᾶς λέει ὁ Πλούταρχος, μὲ τὸ ὄνομα τῆς μουσικῆς, θέλοντας νὰ κρύψει τὴν πολλή του δεινότητα. Αὐτὸς βοήθησε ἤ συνετέλεσε πολὺ στὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ Περικλῆ, ἀλλὰ δυστυχῶς τὸν ἀνακάλυψαν ὅτι χρησιμοποιοῦ-

σε τὴ λύρα σὰν πρόσχημα καὶ τὸν ἔδιωξαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, διότι ἦταν μεγαλοπράγμων καὶ φιλοτύραννος στὰ φρονήματα.

Ὁ Περικλῆς στὰ μαθητικά του χρόνια ἄκουσε πολύ, συναναστράφηκε καὶ θαύμασε τὸ μεγάλο φιλόσοφο Ἀναξαγόρα τὸν Κλαζομένιο, ποὺ ὅλοι τὸν ἀποκαλοῦσαν *«Νοῦν»*, δηλαδὴ *«Μεγάλο μυαλό»*, διότι πρῶτος αὐτὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς φιλόσοφους εἶπε ὅτι: *«Ἀρχὴ τῶν πάντων εἶναι ὁ νοῦς καὶ ὄχι ἡ τύχη ἢ ἡ ἀνάγκη»*. Κοντὰ σὲ αὐτὸν τὸ μεγάλο φιλόσοφο, ὁ Περικλῆς σπούδασε μετεωρολογία καὶ ἔκανε βαθειὲς φιλοσοφικὲς συζητήσεις μαζί του, ὥστε τὸ φρόνημά του ἔγινε σοβαρὸ καὶ φιλοσοφικό, γεμᾶτο σεμνότητα καὶ μεγαλεῖο.

Μία φορὰ κάποιος βδελυρὸς καὶ ἀκόλαστος ἄνθρωπος, ἀπὸ ἀσήμαντη αἰτία, ἄρχισε νὰ βρίζει τὸν Περικλῆ. Αὐτὸς ὅμως κρατήθηκε σιωπηλὸς καὶ σοβαρός, χωρὶς νὰ ἀπαντήσει στὶς βρισιές, καὶ ὅσο δὲν τοῦ ἀπαντοῦσε τόσο περισσότερο ἐξαγριωνόταν αὐτὸς ποὺ τὸν ἔβριζε καὶ μάλιστα μέσα στὴν ἀγορά. Καὶ ὅταν ὁ Περικλῆς ξεκίνησε νὰ φύγει γιὰ τὸ σπίτι του, τὸν ἀκολούθησε βρίζοντάς τον μέχρι τὴν πόρτα του. Ὅταν δὲ μπῆκε ὁ Περικλῆς μέσα στὸ σπίτι του, ἐπειδὴ ἦταν σκοτάδι, διότι εἶχε πιὰ νυχτώσει, εἶπε σὲ ἕναν δοῦλο του νὰ πάρει ἕνα φῶς καὶ νὰ φέξει στὸν ξένο μέχρι να φθάσει στὸ σπίτι του. Αὐτὸ ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση στὸν ὑβριστὴ ποὺ πῆρε σιωπηλὸς καὶ μετανοιωμένος τὸ δρόμο καὶ ἔφυγε ντροπιασμένος.

Ὅταν ὁ Περικλῆς νίκησε στὴ μεγάλη ναυμαχία τῆς Σάμου, ὅπου ἔδειξε τὰ στρατηγικά του προσόντα, γύρισε στὴν Ἀθήνα καὶ ἔβγαλε τὸν περίφημο «Ἐπιτάφιο» γι' αὐτοὺς ποὺ ἔπεσαν. Ὅταν κατέβαινε ἀπὸ τὸ βῆμα οἱ γυναῖκες τὸν φιλοῦσαν καὶ τὸν στεφάνωναν μὲ ταινίες καὶ δάφνες, σὰν

νικηφόρο ἀθλητή. Ἀνάμεσα σὲ αὐτὲς ὅμως ἦταν καὶ ἡ Ἐλπινίκη, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κίμωνα. Αὐτὴ τὸν πλησίασε σιγὰ καὶ τοῦ εἶπε πικρά: *«Αὐτὰ λοιπὸν ὅλα, ὦ Περικλῆ, εἶναι θαυμαστὰ καὶ ἄξια στεφάνων γιὰ σένα, ποὺ μᾶς φόνευσες πολλοὺς καὶ ἀνδρείους πολίτας, οὐχὶ πολεμῶν τοὺς Φοίνικας, οὐδὲ τοὺς Μήδους, καθὼς ὁ Κίμων, ὁ ἀδελφός μου, ἀλλὰ καταστρέφων σύμμαχον πόλιν καὶ συγγενῆ»*.

Στὰ πικρὰ λόγια τῆς Ἐλπινίκης ὁ Περικλῆς γέλασε ἥσυχα καὶ γαλήνια καὶ εἶπε τὸ στίχο τοῦ Ἀρχίλοχου: *«Εἶσαι γριὰ πλέον. Νὰ ἀλείφεσαι λιγώτερα μύρα»*! Δὲν ὑπῆρχε μεγαλύτερη προσβολὴ καὶ σκληρότερη ἀπάντηση. Ὁ Περικλῆς προσπάθησε νὰ παρουσιάσει τὴ γυναίκα αὐτὴ ποὺ τὸν κατηγοροῦσε, σὰν μία γυναίκα ταπεινή, γύναιο.

Ἡ ἀληθινὴ ἀρετή, λέει ὁ Πλούταρχος, ὅσο περισσότερο φαίνεται, τόσο ὀμορφότερη γίνεται καὶ λάμπει παντοῦ. Καὶ ἀπὸ τοὺς σπουδαίους ἀνθρώπους τίποτα δὲν ὑπάρχει γιὰ τοὺς ξένους πιὸ θαυμαστό, ὅσο ὁ ἰδιωτικός τους βίος καὶ οἱ συναναστροφές τους. Ὁ Περικλῆς, λοιπόν, γνώριζε καλὰ τὴ σημασία τῶν συναναστροφῶν καὶ τῆς συμπεριφορᾶς, γι' αὐτὸ καὶ τὸν ὀνόμασαν Ὀλύμπιο, δηλαδὴ ἄνθρωπος ὑπέροχος, σὰν νὰ εἶχε κατεβεῖ ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο. Γι' αὐτὸ ὅταν μιλοῦσε μὲ τὴν ἄφθαστη ρητορικὴ του καὶ τὴν ἁρμονική του φωνή, τὸ πλῆθος τὸν θαύμαζε καὶ τὸν ἄκουγε σὰν Θεό. Πολλοὶ βιογράφοι λέγουν ὅτι τὸ Ὀλύμπιος τοῦ δόθηκε, διότι ὅταν μιλοῦσε στὴν Ἐκκλησία τοῦ Δήμου *«ἄστραφτε καὶ βροντοῦσε»* καὶ ὅτι *«ἔφερνε φοβερὸ κεραυνὸ στὴ γλῶσσα του»*. Ἀναφέρεται μάλιστα καὶ ἕνας ὡραῖος χαρακτηρισμὸς τῆς ρητορικῆς δεινότητας τοῦ Περικλῆ ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη, τὸν πολιτικό του ἀντίπαλο. Τὸν ρώτησε κάποτε ὁ Ἀρχίδαμος ὁ βασιλιὰς τῶν Λακεδαιμονίων, ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο παλεύει καλύτερα, αὐτὸς ἢ ὁ Περικλῆς. Καὶ ὁ Θουκυδίδης ἀπάντησε: *«Ὅταν ἐγὼ τὸν ρίχνω καταγῆς, ἐκεῖ-*

νος ἀντιλέγοντας πὼς δὲν ἔπεσε, νικάει καὶ ἀλλάζει τὴ γνώμη στοὺς θεατές».

Ὁ Περικλῆς στὸν Ἐπιτάφιό του, στὸν πρῶτο χρόνο τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅπως τὸν ἀναφέρει ὁ ἱστορικός του, λέει χαρακτηριστικὰ τὸ ἑξῆς: *«Παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες ἢ μιμούμενοι ἑτέρους»* (Θουκυδ. 2.37). Δηλαδή: *«Περισσότερο εἴμαστε παράδειγμα σὲ μερικοὺς καὶ λιγώτερο μιμούμαστε ἄλλους».*

Ἐπίσης ὁ Περικλῆς στὸν Ἐπιτάφιό του εἶπε καὶ τὰ ἑξῆς: *«Τὸ εὔδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον τὸ εὔψυχον κρίναντες μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους»*, δηλ: Δὲν ὑπάρχει εὐδαιμονία χωρὶς τὴν ἐλευθερία, καὶ γιὰ νὰ τὴν ἔχουμε πρέπει νὰ εἴμαστε ἕτοιμοι νὰ διακινδυνεύσουμε καὶ νὰ πολεμήσουμε. (Θουκυδ. 2.43).

«Πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλέον καὶ ἀπάταις ἢ τῷ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ» (Θουκ. 2.39), δηλ: ἐπειδὴ δὲ στηριζόμαστε τόσο στὶς προετοιμασίες καὶ στὰ τεχνάσματα παρὰ πιὸ πολὺ στὴν ἴδια τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς μας (ποὺ ξεπηδᾶ ἀπὸ μέσα μας) τὴν ὥρα τῶν ἔργων.

«Φιλοκαλοῦμεν γὰρ μέτ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας» (Θουκ. 2.40), *«Μᾶς ἀρέσει τὸ ὡραῖο ὅταν εἶναι λιτὸ καὶ ἀγαποῦμε τὴ θεωρία χωρὶς νὰ χάνουμε τὴν ἐνεργητικότητά μας».*

Ὁ Περικλῆς εἶχε δασκάλους ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Δάμωνα, τὸν Πυθοκλείδη στὴ μουσική, καὶ στὴ φιλοσοφία τὸν Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτη. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ συναναστράφηκε περισσότερο μαζί του, πλούτισε πιὸ πολὺ τὸ πνεῦμα του καὶ ἐξύψωσε τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἤθους του, ὅπως εἴδαμε, ἦταν ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας, ποὺ οἱ ἄνθρωποι τότε τὸν ὀνόμαζαν *«νοῦν»*, εἴτε γιὰ τὴ σύνεσή του, εἴτε διότι εἶχε τάξει ὡς ἀρχὴ τῆς διαρρύθμισης τῶν ὅλων ὄχι τὴν τύχη ἢ τὴν ἀνάγκη,

ἀλλὰ τὸν καθαρὸ καὶ ἄκρατο νοῦ. Μία μέρα, ποὺ ὁ Περικλῆς συνομιλοῦσε μὲ τὸν Ἀναξαγόρα, τοῦ ἔφεραν ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς ἕνα κεφάλι μονοκέρατου κριαριοῦ. Ὁ Μάγος Λάμπων, μόλις εἶδε τὸ κέρατο φυτρωμένο στὴ μέση τοῦ κεφαλιοῦ, εἶπε ὅτι ἐνῶ μέχρι τότε ὑπῆρχαν στὴν Ἀθήνα δύο ἰσχυρὰ καὶ μεγάλα κόμματα, τοῦ Περικλῆ καὶ τοῦ Θουκυδίδη (στρατηγοῦ καὶ γαμπροῦ τοῦ Κίμωνα), ἡ δύναμη θὰ πήγαινε μόνο στὸν ἕνα καὶ μόνο πολιτικὸ ἀρχηγό, σὲ ἐκεῖνον ποὺ στοὺς ἀγρούς του εἶχε φανεῖ τὸ σημάδι. Ὁ Ἀναξαγόρας ὅμως ἔκοψε τὸ κεφάλι καὶ ἔδειξε ὅτι ὁ ἐγκέφαλος δὲν κατεῖχε ὅλη τὴ βάση, ἀλλὰ ὀξὺς σὰν ἀβγό, εἶχε γλιστρήσει στὸ μέρος ἐκεῖνο ὅπου ἄρχιζε ἡ ρίζα τοῦ κέρατου. Ὅλοι τότε ἐθαύμασαν τὸν Ἀναξαγόρα, ποὺ ἔδωσε ἐπιστημονικὴ ἐξήγηση στὸ ἕνα καὶ μονὸ κέρατο, ρεζιλεύοντας τὸν Λάμπωνα. Ἀλλὰ σὲ λίγο τὰ πράγματα ἄλλαξαν καὶ ὁ γενικὸς θαυμασμὸς ἀπὸ τὸν Ἀναξαγόρα μετατοπίστηκε στὸ μάγο, διότι ὁ Θουκυδίδης ξέπεσε ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ὅλη ἡ δύναμη καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Δήμου πέρασε στὸν Περικλῆ. Ὁ Περικλῆς ὅμως ποὺ εἶχε σπουδάσει μετεωρολογία καὶ φυσική, ἦταν ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες, ἀλλὰ ἀκολουθοῦσε τὸν ὀρθὸ λόγο. Πάντως, ὅπως λένε, τὰ φυλαχτὰ τὰ πίστευε, διότι κάποτε, συμπτωματικά, ἔγινε καλὰ ἀπὸ ἕνα τέτοιο φυλαχτό, ποὺ τοῦ ἔδωσε κάποιος μάγος.

Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει, ὅτι ὅταν κάποτε ἀρρώστησε ὁ Περικλῆς, τὸν ἐπισκέφτηκε ἕνας φίλος του καὶ τὸν ρώτησε γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ὑγείας του. Ὁ Περικλῆς τοῦ ἔδειξε τὸ φυλαχτό του καὶ τοῦ εἶπε, ὅτι ἀσφαλῶς βρίσκεται σὲ κακὴ κατάσταση ἀφοῦ ἀνέχεται νὰ τοῦ βάζουν οἱ γυναῖκες φυλαχτά.

Ὅταν κάποτε ἡ Ἀσπασία, ἡ γυναίκα τοῦ Περικλῆ, ἀρρώστησε βαριὰ καὶ οἱ γιατροὶ ποὺ τὴν παρακολουθοῦ-

σαν, δὲ μποροῦσαν πιὰ νὰ τῆς προσφέρουν τὴ βοήθειά τους, ἐμφανίστηκε στὸ μέγαρό της κάποιος Λύσης, ποὺ ἦταν περίφημος μάγος στὴν Ἀθήνα, καὶ ζήτησε νὰ τὴ δεῖ. Ὁ γέρο Λύσης, ἀφοῦ τὴν ξόρκισε πρῶτα καὶ τὴ λιβάνισε μὲ τὸν καπνὸ ἑνὸς χόρτου, γιὰ νὰ διώξει μακριὰ τὸ κακό, τῆς κρέμασε στὸ λαιμὸ ἕνα φυλαχτὸ καὶ τῆς εἶπε ὅτι σὲ τρεῖς μέρες τὸ πολὺ θὰ ἦταν στὸ πόδι.

Καί *«ὢ τοῦ θαύματος»*, ἀπὸ κάποια περίεργη σύμπτωση, ἡ προφητεία του πραγματοποιήθηκε καὶ αὐτὸ ἔκανε τὸ Λύση πασίγνωστο ὄχι μόνο στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Ὅταν πέθανε, ὁ ἴδιος ὁ Περικλῆς πλήρωσε καὶ τοῦ ἔβαλαν ἄγαλμα πάνω στὸν τάφο του.

Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνο ἡ Ἀσπασία ποὺ φοροῦσε φυλαχτό. Καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς ποὺ ἀρρώστησε κάποτε —μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λύση— ἔφερε στὸ μέγαρό του ἕναν ἄλλο μάγο, γιὰ νὰ τὸν κάνει καλά. Αὐτὸς ὅμως, πανέξυπνος καθὼς ἦταν, τοῦ εἶπε πὼς ἦταν ματιασμένος ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του καὶ πὼς ἡ γυναίκα του ἡ Φλοίσβη, μποροῦσε νὰ τὸν γιατρέψει. Ὁ Περικλῆς τότε τὸν διέταξε νὰ τοῦ τὴ φέρει. Καὶ ὁ μάγος τὴν ἔφερε ἀμέσως.

Ἡ Φλοίσβη ἦταν μία γριὰ ξεδοντιάρα, ἀλλὰ πονηρὴ ὅσο καὶ ὁ ἄντρας της. Ἀφοῦ τοῦ ἔκανε τὰ ἀπαραίτητα *«ξόρκια»*, κατάφερε νὰ τὸν κοιμίσει μὲ ἕνα ὑγρὸ ποὺ τοῦ ἔδωσε νὰ πιεῖ, τοῦ πέρασε στὸ λαιμὸ ἕνα φυλαχτὸ καὶ ἔφυγε.

Ὁ Περικλῆς, μὲ τὸ πιοτὸ ποὺ ἤπιε καὶ ἀποκοιμήθηκε πολλὲς ὧρες τού ἔπεσε φαίνεται ὁ πυρετὸς καὶ ξύπνησε σχεδὸν τελείως καλά.

Αὐτὸ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ στείλει ὁ Περικλῆς στὴ γριὰ πλουσιώτατα δῶρα καὶ νὰ ἑδραιώσει τὴ φήμη της[1].

Μὲ ἀφορμὴ τὴ συκοφαντία ποὺ ὁ Στησίμβροτος ἀπὸ τὴ Θάσο προσῆψε στὸν Περικλῆ, κατηγορῶντας τον γιὰ ἀσέ-

1. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ τὸ ἀναφέρει ὁ Θεόφραστος.

βεια κατὰ τῆς γυναίκας τοῦ παιδιοῦ του, ὁ Πλούταρχος ἔγραψε τὰ περίφημα λόγια γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ποὺ ἀποτελοῦν μαργαριτάρια τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. *«Τόσον δυσέφικτος φαίνεται ἡ ἀλήθεια εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅταν οἱ μὲν μεταγενέστεροι ἔχουν τὸν καιρὸν ἐπιπροσθοῦντα καὶ ἐμποδίζοντα τῶν πραγμάτων τὴν γνῶσιν, ἡ δὲ σύγχρονος ἱστορία τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων, μέρος μὲν ἕνεκα φθόνων καὶ δυσμενείας μέρος δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα παραμορφώνει καὶ διαστρέφει τὴν ἀλήθειαν».*

Κάποτε ὁ μεγάλος δραματικὸς τῆς ἀρχαιότητας ὁ Σοφοκλῆς, ποὺ ἦταν καὶ γενναῖος πολεμιστής, εἶδε ἕναν νέο πολὺ ὡραῖο ποὺ ζητοῦσε νὰ τὸν συνοδεύσει στὸν πόλεμο καὶ νὰ κινδυνεύσει μαζί του. Ὁ Σοφοκλῆς θαύμασε τὴ γενναιότητα αὐτοῦ τοῦ νέου καὶ ἄρχισε νὰ τὸν ἐπαινεῖ. Τότε ὁ Περικλῆς γύρισε καὶ τοῦ εἶπε τὸ περιβόητο: *«ὁ στρατηγός, Σοφοκλῆ μου, πρέπει νὰ ἔχει ὄχι μόνο τὰ χέρια, ἀλλὰ καὶ τὰ μάτια καθαρά»*, θέλοντας νὰ τοῦ πεῖ ὅτι ὁ στρατηγὸς δὲν πρέπει νὰ παρασύρεται σὲ ἄκαιρους ἔπαινους τὴ στιγμὴ ποὺ ξεκινᾶ γιὰ τὸν πόλεμο, ἀλλὰ νὰ εἶναι αὐστηρὸς καὶ στὸν ἑαυτό του καὶ στοὺς ἄλλους, διότι οἱ αἰσθηματισμοὶ καὶ οἱ ἔπαινοι βλάπτουν.

Ὁ φιλόσοφος Ζήνων χρημάτισε διδάσκαλος τοῦ Περικλῆ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀναξαγόρα. Ἐπειδὴ ὁ Περικλῆς ἦταν περήφανος καὶ πολὺ σοβαρὸς καὶ πολλὲς φορὲς φερόταν ἀλαζονικά, ὁ Ζήνων ἔλεγε ὅτι χρειάζεται πολλὲς φορὲς οἱ σοβαροὶ καὶ ἄξιοι ἄνθρωποι νὰ ἔχουν κάποια ἀλαζονεία στοὺς τρόπους τους, διότι ἐπιβάλλονται στοὺς ἄλλους καὶ σιγά, σιγὰ διεγείρουν τὸ ζῆλο τους καὶ τοὺς συνηθίζουν στὴ σοβαρότητα καὶ στὴν ἀρετή.

Ὁ τραγικὸς ποιητὴς Σοφοκλῆς, εἶχε διακριθεῖ καὶ γιὰ τὶς στρατιωτικές του ἱκανότητες. Κάποτε, ἐπάνω σὲ ἕνα πλοῖο,

βρέθηκε μαζὶ μὲ τὸν Περικλῆ νὰ πηγαίνουν γιὰ μία πολεμικὴ ἐπιχείρηση. Βλέποντας πόσο ὡραῖοι ἦσαν οἱ ναῦτες καὶ οἱ ὁπλίτες ποὺ περιστοίχιζαν τὸν Περικλῆ πάνω στὴν τριήρη, τοῦ εἶπε ὅτι διάλεξε τὸ ἄνθος ὄχι μονάχα τῆς ἀνδρείας ἀλλὰ καὶ τῆς ὀμορφιᾶς, καὶ ὁ Περικλῆς τοῦ ἀπάντησε: *«Ὁ στρατηγός, Σοφοκλῆ, πρέπει νὰ ἔχει καθαρὰ ὄχι μονάχα τὰ χέρια, ἀλλὰ καὶ τὰ μάτια»*. (Ἀπὸ ἄλλο συγγραφέα).

Ὁ Κίμων, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος καὶ πρῶτος ἀντίπαλος τοῦ Περικλῆ, προτοῦ τὸν διαδεχθεῖ ὁ Θουκυδίδης εἶχε μεγάλα πλούτη καὶ χρήματα, καὶ μὲ αὐτὰ περιποιόταν τὸ Δῆμο καὶ κέρδιζε τοὺς φτωχούς, προσφέροντας κάθε μέρα δεῖπνο σὲ ὅσους Ἀθηναίους εἶχαν ἀνάγκη, ντύνοντας τοὺς γέρους καὶ ἀφαιρῶντας τοὺς φράχτες τῶν κήπων του γιὰ νὰ μπαίνουν μέσα οἱ πολίτες καὶ νὰ παίρνουν ὅ,τι ὀπωρικὰ ἤθελαν. Ὁ Περικλῆς βλέποντας ὅτι μὲ τὴ γενναιοδωρία αὐτὴ δυνάμωνε ἡ δημοτικότητα τοῦ ἀντιπάλου του, κατέφυγε στὶς διανομὲς τῶν δημόσιων πόρων, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἀριστοτέλης. Καθιέρωσε τὰ θεωρικὰ (χρήματα ποὺ δίνονταν στοὺς πολίτες γιὰ νὰ πληρώνουν τὴν εἴσοδο στὰ θέατρα), τὰ δικαστικά (μισθοδοσία τῶν πολιτῶν ποὺ δίκαζαν), καθὼς καὶ ἄλλες μισθοδοσίες καὶ χορηγίες, μὲ τὶς ὁποῖες κατόρθωσε νὰ δελεάσει τὸ πλῆθος. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔδωσε διασκεδάσεις καὶ διακόσμησε τὴν Ἀθήνα, κατασκευάζοντας ὡραιότατα μνημεῖα ποὺ κατέπληξαν ὅλους τοὺς Ἀθηναίους.

Ὅταν ὁ Ξάνθιππος, ποὺ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, νίκησε τὸν περσικὸ στόλο στὴ Μυκάλη καὶ γύρισε θριαμβευτὴς στὴν Ἀθήνα, νυμφεύτηκε τὴν Ἀγαρίστη, ἀδελφὴ τοῦ Κλεισθένη, ποὺ εἶχε διώξει τοὺς Πεισιστρατίδες καὶ εἶχε καταλύσει τὴν τυραννία. Μία νύχτα ἡ Ἀγαρίστη εἶδε στὸν ὕπνο της ὅτι γέννησε λέοντα καὶ σὲ λίγες μέρες γεννοῦσε τὸν Περικλῆ, ποὺ ἦταν μὲν ἄψογος

κατὰ τὴν σωματική του διάπλαση, ἀλλὰ εἶχε κεφάλι μακρουλὸ καὶ ἀσύμμετρο. Γι' αὐτὸ ὅλες οἱ εἰκόνες του τὸν παρουσιάζουν μὲ περικεφαλαία, διότι οἱ καλλιτέχνες δὲν ἤθελαν, φαίνεται, νὰ τὸν ἐκθέσουν στὴν κοροϊδία. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο οἱ Ἀττικοὶ ποιητὲς τὸν ἀποκαλοῦσαν *«σχινοκέφαλον»*, ποὺ σημαίνει ὅτι εἶχε πλατὺ κεφάλι κάτω καὶ σουβλερὸ ἐπάνω, ὅπως τὸ κρεμμυδοκέφαλο.

Ὁ Περικλῆς ἀπέφευγε τὴ συνεχῆ ἐπικοινωνία μὲ τὸ Δῆμο καὶ οὔτε μιλοῦσε, ὅπως συνήθιζαν οἱ ἄλλοι πολιτικοί, οὔτε ἐμφανιζόταν τακτικὰ μπροστὰ στὸ λαό. Γι' αὐτὸ ὁ περιπατητικὸς φιλόσοφος Κριτόλαος εἶπε κάποτε ὅτι ὁ Περικλῆς εἶναι ὅπως ἡ Σαλαμινία τριήρης· ἀσχολεῖται μονάχα μὲ τὰ μεγάλα καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀναθέτει στοὺς φίλους του καὶ στοὺς ρήτορες τοῦ κόμματός του.

Σὲ μία συζήτηση ποὺ εἶχε ὁ Περικλῆς γιὰ τὴ φτώχεια καὶ τοὺς φτωχούς, εἶπε:

—*«Τὸ νὰ μὴ μπορεῖ κανένας νὰ ὑποφέρει τὴ φτώχεια εἶναι αἰσχρό, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ γνωρίζει πῶς νὰ τὴν ἀποτινάξει μὲ τὴν ἐργασία, εἶναι ἀκόμη πιὸ αἰσχρό».*

Ὁ Περικλῆς ἦταν πάντοτε ξεφτέρι στὶς διαλογικὲς συζητήσεις. Κανένας δὲν παράβγαινε μαζί του. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως μία μέρα τὸν στρίμωξε γιὰ τὰ καλά. Ρώτησε τὸν Περικλῆ τὶ εἶναι νόμος. Καὶ ὁ Περικλῆς τοῦ ἀπάντησε:

—*«Αὐτὸ ποὺ ἀποφασίζει καὶ ψηφίζει τὸ πλῆθος, θεσπίζοντας τὶ πρέπει νὰ κάνουμε καὶ τὶ νὰ μὴ κάνουμε».*

—*«Ποιο ἀπὸ τὰ δύο, τὰ καλὰ ἢ τὰ κακὰ ἀποφασίζει νὰ κάνουμε»;*

—*«Τὰ καλά, μὰ τὸ Δία. Νὰ κάνουμε τὰ καλὰ καὶ νὰ ἀποφεύγουμε τὰ κακά».*

—*«Καὶ ὅταν δὲν ἀποφασίζει τὸ πλῆθος ἀλλὰ μία ὀλιγαρχία»;*

—*«Καὶ αὐτὰ νόμοι καλοῦνται».*

—*«Ὅταν πάλι ἐκεῖνος ποὺ ἀποφασίζει δὲν εἶναι οὔτε μία ὀλιγαρχία, ἀλλὰ ἕνας τύραννος ποὺ ἐξουσιάζει τὴν πόλη»;*

—*«Καὶ αὐτὸς νομοθέτης καὶ οἱ ἀποφάσεις του νόμοι».*

—*«Ὅταν ὁ ἰσχυρότερος ἀναγκάζει τὸν ἀσθενέστερο νὰ κάνει κάτι χωρὶς νὰ τὸν πείσει προηγουμένως, αὐτὸ εἶναι βία καὶ ἀνομία»;*

—*«Καὶ βέβαια»!*

—*«Ὅσα λοιπὸν ὁ τύραννος ἀναγκάζει τοὺς πολίτες νὰ κάνουν, χωρὶς νὰ τοὺς πείσει, εἶναι βία καὶ ἀνομία. Καὶ ὅσα οἱ λίγοι ἀναγκάζουν τοὺς πολλοὺς χωρὶς νὰ τοὺς πείσουν, ἀλλὰ ἐπειδὴ κατέχουν τὴν ἐξουσία, καὶ αὐτὰ ἀνομία εἶναι. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο εἶναι ἀνομία καὶ ὅσα οἱ πολλοὶ ἐπιβάλλουν στοὺς λίγους χωρὶς νὰ τοὺς πείσουν».*

Ὁ Περικλῆς μὴ ἔχοντας τὶ νὰ ἀπαντήσει, περιωρίστηκε σὲ ἕνα χαριτολόγημα. Εἶπε στὸν Ἀλκιβιάδη ὅτι καὶ αὐτὸς ὅταν ἦταν νέος ἦταν δεινότατος στοὺς σοφιστικοὺς αὐτοὺς διαξιφισμούς. Ἀλλὰ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ πάλι τὸν ἀποστόμωσε μὲ μία πνευματώδη ἀπάντηση: *«Τὶ κρῖμα, Περικλῆ, τοῦ εἶπε, νὰ μὴ σὲ συναντήσω τὴν ἐποχὴ ποὺ ἤσουν δεινότατος!..».*

Ὁ Περικλῆς, ἀνθρώπινο πιὰ ράκος ὕστερα ἀπὸ τὸν χαμὸ καὶ τῶν δύο ἀγοριῶν του, τοῦ Ξάνθιππου καὶ τοῦ Πάραλου, σὲ ἡλικία ἐξῆντα χρόνων καὶ χτυπημένος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν τρομερὴ ἀρρώστια ποὺ ἀποδεκάτισε τοὺς Ἀθηναίους, βρίσκεται στὸ κρεββάτι του ἕτοιμος νὰ πεθάνει. Οἱ φίλοι του, ὅσοι κατώρθωσαν νὰ ζήσουν, περιτριγύριζαν τὸ κρεββάτι του καὶ μιλοῦσαν γιὰ τὶς ἀρετές του. Ἐκεῖνος, φαίνεται ὅτι ἄκουσε αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν, σηκώνεται ὅσο μποροῦσε, σὰν νὰ γύρισε ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμο καὶ βροντοφώνησε: *«Θαυμάζω ὅτι ἐπαινεῖτε καὶ μνημονεύετε πράγματα, τὰ ὁποῖα ὄντα ἐν μέρει τῆς τύχης ἔργα, κατορθώθηκαν καὶ ὑπὸ ἄλλων στρατηγῶν. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον λησμονεῖτε ὅτι ἐξ αἰτίας μου οὐδεὶς ποτὲ τῶν Ἀθηναίων μέλαν ἱμάτιον ἐφόρεσε...»*[1].

1. *Ὁ Περικλῆς πέθανε τὸ φθινόπωρο τοῦ 429 π.Χ. πρὶν μπορέσει νὰ τελειώσει τὸ μεγάλο του ὄνειρο· τὴν ενιαία Ἑλλάδα.*

Πιττακός

Ὁ Πιττακὸς γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴν πολιτική. Ἂν καὶ ἀριστοκράτης ἔκανε χειρωνακτικὲς ἐργασίες, ὅπως γράφει καὶ ὁ Πλούταρχος:

«Ἄλει μύλα, ἄλει!
καὶ γὰρ Πιττακὸς ἄλει,
Μεγάλας Μυτιλάνας βασιλέων».

Δηλαδή: *«Ἄλεθε, μύλε, ἄλεθε, ἀφοῦ ἄλεθε καὶ ὁ Πιττακός, ὁ ἄρχοντας στὴ μείζονα Μυτιλήνη.*

Ὁ Πιττακός, μᾶς ἄφησε καὶ μερικὰ γνωμικά του: *«Εἶναι δύσκολο νὰ εἶναι κανεὶς καλός». «Ἡ διαχείριση τῆς ἐξουσίας ἀποδεικνύει τὸ ποιὸν τοῦ ἀνθρώπου», (Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι)*. Ὅταν τὸν ρώτησαν ποιὸ εἶναι τὸ καλύτερο πράγμα, ἀποκρίθηκε: *«Τὸ νὰ ἐκτελεῖς τὴν ἐργασία σου στὴν κάθε στιγμή»*. Στὸν Κροῖσο ποὺ τὸν ρώτησε ποιὰ εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη ἀρχή, εἶπε: *«Ἡ τοῦ ποικίλου ξύλου»*, ἐννοῶντας τὸ νόμο. Ἐπίσης ἔλεγε ὅτι οἱ νίκες πρέπει νὰ ἐπιτυγχάνονται χωρὶς αἱματοχυσίες. Σ' ἐκείνους ποὺ ζητοῦσαν νὰ μάθουν, τὶ εἶναι τὸ πιὸ εὐχάριστο, ἔλεγε πὼς *«εἶναι ὁ χρόνος»*, καὶ ὅτι *«τό μέλλον εἶναι σκοτεινό, πιστὴ ἡ γῆ καὶ ἄπιστη ἡ θάλασσα». «Μὴ λὲς ποτὲ αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ κάνεις, διότι ἂν δὲν μπορέσεις νὰ τὸ κάνεις θὰ γελοιοποιηθεῖς». «Μὴ κοροϊδεύεις κανένα γιὰ τὴν ἀτυχία του, γιατὶ θὰ σὲ τιμωρήσουν οἱ Θεοί»* κ.λπ.

Ὁ Πιττακὸς ἔλεγε ὅτι τὸ σκοτεινότερο πρᾶγμα στὸν κόσμο εἶναι τὸ μέλλον. Χαρακτηριστικὸ τῶν συνετῶν ἀνθρώ-

πων εἶναι, προτοῦ νὰ συμβεῖ τὸ κακό, νὰ προνοήσουν γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ· καὶ τῶν ἀνδρείων νὰ τὸ ἐπανορθώσουν ὅταν συμβεῖ.

Σὲ κάποιον ἔδωσε τὴν ἀκόλουθη ἀπάντηση ὁ Πιττακός: «*Καιρὸν γνῶθι*», δηλαδὴ νὰ ἐκτιμᾶς ὀρθὰ την κατάσταση.

Κάποιος νέος ρώτησε τὸν Πιττακὸ τὶ νὰ κάνει, σὲ μία περίπτωση ποὺ τοῦ παρουσιάστηκε νὰ νυμφευτεῖ, λέγοντάς του τὰ ἑξῆς: «*Ἄρχοντά μου, μοῦ προξενεύουν δύο κοπέλες. Ἡ μία εἶναι τῆς δικῆς μου σειρᾶς, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἀνώτερή μου. Ποιὰ πρέπει νὰ πάρω;*»

Σηκώνοντας, τότε, τὸ μπαστούνι του ὁ σοφός, τοῦ εἶπε:

Αὐτὰ τὰ παιδιὰ ποὺ παίζουν ἐκεῖ κάτω, θὰ σοῦ ἀπαντήσουν. Παρακολούθησέ τα, τοῦ εἶπε. Τότε αὐτὸς πῆγε κοντὰ καὶ ἄκουσε τὰ παιδιὰ ποὺ ἔλεγαν:

«*Στὴ δική σου σβούρα μεῖνε*». Μόλις ἄκουσε αὐτὰ τὰ λόγια ὁ ξένος ἔφυγε, καὶ ἀκολούθησε αὐτὸ ποὺ ἄκουσε· πῆρε τὴ γυναίκα ποὺ ἦταν τῆς σειρᾶς του.

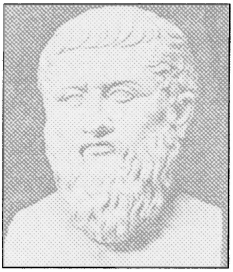
Λένε ὅμως πὼς ὁ Πιττακὸς τὸ εἶπε αὐτὸ ἀπὸ δικό του καημό, διότι ἡ γυναίκα του ἦταν ἀπὸ ἀνώτερο γένος ἀπὸ αὐτόν, καὶ τοῦ φερόταν μὲ περιφρόνηση.

Ὁ Πιττακός, καθὼς ἀναφέρει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, καθήρεσε τὸν τύραννο τῆς Λέσβου Λέλαγχρο καὶ τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ διακρίθηκε καὶ ὡς στρατηγός. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῆς Λέσβου μὲ στρατηγὸ τὸν Φρύνωνα. Οἱ Μυτιληναῖοι εἶχαν στρατηγό τους τὸν Πιττακό. Ὅταν οἱ δύο στρατηγοὶ μάχονταν γιὰ νὰ καταλάβουν τὴ στρατηγικὴ θέση Ἀχιλλείτη, ὁ Πιττακὸς κάλεσε τὸ στρατηγὸ τῶν Ἀθηναίων σὲ μονομαχία. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀσπίδα του ὁ Πιττακὸς εἶχε κρύψει ἕνα δίχτυ. Μόλις ὁ Φρύνων πλησίασε σὲ ἀπόσταση λίγων βημάτων, ὁ Πιττακὸς τὸν περιτύλιξε μὲ τὸ δίχτυ καὶ τὸν σκότωσε. Ἔτσι ἀπέδειξε ὅτι οἱ Μυτιληναῖοι ἦσαν σπουδαῖοι ψαράδες, ἀκόμα καὶ στήν...

ξηρά. Οἱ συμπατριῶτες του γιὰ νὰ ἀνταμείψουν τὶς ὑπηρεσίες του τόσο στὸν στρατιωτικὸ ὅσο καὶ στὸν πολιτικὸ στίβο, τοῦ παρέδωσαν τὴν ἐξουσία. Ὁ Πιττακὸς τὴν κράτησε δέκα χρόνια καὶ μετὰ παραιτήθηκε, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν τάξη καὶ τὴν ἰσονομία καὶ ἐγκαθίδρυσε ἕνα σοφὸ καὶ δίκαιο πολίτευμα.

Ὁ Κροῖσος ἔστειλε κάποτε στὸν Πιττακό, ὡς δῶρο, ἄφθονα χρήματα. Ὁ Πιττακὸς μὲ τὴ σειρά του τὰ ἐπέστρεψε καὶ τοῦ εἶπε: *«Ἔχω πάντα διπλάσια ἀπὸ ὅσα χρειάζομαι»*.

Ἡ Παμφίλη ἀναφέρει (Διογένης ὁ Λαέρτιος), πὼς ὁ γιὸς τοῦ Πιττακοῦ Τυρραῖος εἶχε πάει κάποτε στὴν Κύμη καὶ ἐνῶ καλλωπιζόταν σὲ ἕνα κουρεῖο τῆς πόλης, κάποιος χαλκουργὸς τὸν σκότωσε μὲ τὸ πελέκι του. Οἱ Κυμαῖοι συνέλαβαν τὸ φονιὰ καὶ τὸν ἔστειλαν στὸν Πιττακό. Ὁ Πιττακὸς ὅμως τὸν ἄφησε ἐλεύθερο λέγοντας: *«Ἡ συγγνώμη εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴ μετάνοια»*. Κάτι ἀνάλογο λέγεται καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ Ἀλκαῖο, ποὺ ἄφησε ἐλεύθερο ἕναν αἰχμάλωτό του. Ὁ Ἀλκαῖος εἶπε: *«Ἡ συγγνώμη εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν τιμωρία»*.

Πλάτων

Ὁ Πλάτων εἶναι ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἀπόστολους τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας (ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν). Τιτάνας τῆς ἀνθρώπινης σκέψης. Εἶναι αὐτὸς ποὺ παγίωσε τὴ Σωκρατικὴ ἠθικὴ χωρὶς συμβιβασμούς, ἀποπεράτωσε τὸ Σωκρατικὸ οἰκοδόμημα καὶ στέριωσε τὴν πίστη στὸ ἀγαθό, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς τὸν ὑπέρτατο σκοπὸ καὶ τὸ τέρμα κάθε ἀνθρώπινης σκέψης, ἂν καὶ διαφέρει ἀπὸ τὸ δάσκαλό του διότι ἡ μόρφωση του δὲν εἶναι ἐμπειρικὴ ὅπως τοῦ Σωκράτη.

Ὁ Πλάτων στοὺς Νόμους του (Νόμοι Ζ′ 789) συμβουλεύει νὰ ὁδηγοῦν τὰ παιδιά *«ἢ πρὸς τοὺς ἀγροὺς ἢ πρὸς ἱερὰ ἢ πρὸς οἰκείους»*, ἐπίσης νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὴν αἰώρα (κούνια). Ὅσο γιὰ τὰ μωρὰ παιδιὰ λέει: *«Νόμοι 790): «Ὅταν οἱ μητέρες θέλουν νὰ κοιμίσουν τὰ παιδιά τους ποὺ δυσκολεύονται νὰ κοιμηθοῦν, δὲν τοὺς προσφέρουν ἡσυχία, ἀλλὰ τοὐναντίον τὰ κουνοῦν μέσα στὴν ἀγκαλιά τους, τραγουδῶντας τους κάποια μελωδία ποὺ ἀρέσει στὰ παιδιά τους».*

Ὁ Πλάτων λέει στόν *«Γοργία»* του πῶς ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Κίμων καὶ ὁ Περικλῆς *«γέμισαν τὴν πόλη μὲ ὀχυρώσεις καὶ ἄλλα τέτοια ἀνόητα πράγματα, ἀλλὰ ἀπέτυχαν στὸ πρῶτο καθῆκον τοῦ πολιτικοῦ, τὸ καθῆκον νὰ κάνουν τοὺς πολίτες πιὸ ἐνάρετους»*. (Πολὺ λίγες ὅμως κυβερνήσεις ἔχουν στοχεύσει σὲ ἕναν τέτοιο σκοπό).

Ὁ Πλάτων στὴ νεαρή του ἡλικία ἔγραφε ποιήματα, ἔγραφε τραγωδίες καὶ εἶχε σκοπὸ νὰ συναγωνιστεῖ στὰ Διονύσια. Ἀλλὰ ὅταν γνώρισε τὸ Σωκράτη, γοητεύτηκε τόσο πολὺ ἀπὸ αὐτόν, ὥστε ἐγκατέλειψε τὴν ποίηση καὶ ἐπιδόθηκε ἀπὸ τότε στὴ διαλεκτικὴ φιλοσοφία. Λένε μάλιστα ὅτι ἔκαψε τὰ ποιήματά του καὶ τὶς τραγωδίες του, καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ κάλεσε τὸν Ἥφαιστο μὲ τὴ γνωστὴ φράση ποὺ ἔμεινε ἱστορική:

«Ἥφαιστε πρόμαλ' ὧδε
Πλάτων τοῖο χατίζει».

Δηλαδή: *«Ἥφαιστε, ἔλα κάτω ἐδῶ, διότι σὲ χρειάζεται ὁ Πλάτων».*

Χαρακτηριστικὰ ὁ Πλάτων τονίζει ὅτι τὸ φιλοσοφεῖν τῶν παλαιῶν εἶναι *«βραχυλογία τις Λακωνική»* καὶ ὅτι ἀκόμη τὸ *«λακωνίζειν»* ἦταν *«... μᾶλλον φιλοσοφεῖν ἢ φιλογυμναστεῖν».*

Τὰ λόγια αὐτὰ πρῶτος τὰ μάζεψε ὁ Δημήτριος Φαληρέας κατὰ τὸ 300 π.Χ.

Ὁ Πλάτων ἔλεγε γιὰ τὰ βιβλία ὅτι εἶναι ἀθάνατα παιδιὰ ποὺ θεοποιοῦν τοὺς πατέρες τους.

Ἕνα παιδὶ ποὺ ἀνατρεφόταν καὶ ἐκπαιδευόταν στὸ σπίτι τοῦ Πλάτωνα, πῆγε μία μέρα στοὺς γονεῖς του καὶ τοὺς ἄκουσε νὰ καβγαδίζουν καὶ νὰ ξεσηκώνουν στὸ πόδι τὴ γειτονιὰ μὲ τὶς φοβερὲς ἀγριοφωνάρες τους. Τὸ παιδὶ εἶπε στὸν πατέρα του: *«Ποτὲ δὲν εἶδα τέτοιο πρᾶγμα στὸ σπίτι τοῦ Πλάτωνα».*

Τὴν ἄλλη μέρα ἔλεγε στὸν Πλάτωνα τὶ ἄκουσε καὶ τὶ εἶπε. Ὁ Πλάτων ὅμως δὲν φάνηκε καὶ πολὺ ἐνθουσιασμένος.

—*«Σὲ συγχαίρω γιὰ τὴ στάση σου*, εἶπε στὸ παιδί, *ἀλλὰ εἶμαι βέβαιος πὼς ὅταν θὰ μεγαλώσεις, τὸν πατέρα σου θὰ μιμηθεῖς καὶ ὄχι ἐμένα».*

Ἡ Λαΐς, ἡ πολυέραστη καὶ πολυύμνητη ἑταίρα, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Πλούταρχος λέει ὅτι ἄναψε ὅλη τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν ἔρωτα καὶ ὅτι δύο θάλασσες μάλωναν γι' αὐτή, ὅταν γέρασε ἀφιέρωσε τὸν καθρέφτη της στὴν Ἀφροδίτη, σὰν θλιβερὴ ἀνάμνηση ὅλων ἐκείνων ποὺ ἔχασε. Ὁ Πλάτων τότε τῆς ἔγραψε ἕνα χαριτωμένο ἐπίγραμμα:

«Ἡ Λαΐς, ποὺ γελοῦσε πάντα σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔβλεπε στὰ πρόθυρά της νὰ περιμένει ἕνα ὁλόκληρο σμῆνος ἐραστῶν, σοῦ ἀφιερώνει, Ἀφροδίτη, τὸν καθρέφτη της. Διότι νὰ βλέπω τὸν ἑαυτό μου ὅπως εἶναι δὲ θέλω. Νὰ τὸν βλέπω ὅπως ἦταν δὲ μπορῶ».

Στὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνα, διδάσκαλος καὶ μαθητὲς σχημάτιζαν μία θρησκευτικὴ συντροφιά (θίασος), ποὺ ἦταν ἀφιερωμένη στὶς Μοῦσες. Εἶχαν καὶ τὶς εὐχάριστες συγκεντρώσεις γιὰ φαγητὸ καὶ διασκέδαση (συμπόσιο), ποὺ πλήρωναν γι' αὐτὸ κάποια μηνιαία συνδρομή. Ἀλλὰ ἡ κύρια ἀσχολία τους ἦταν τὸ *«συμφιλοσοφεῖν»*. Τα μαθήματα καὶ οἱ συζητήσεις ἄρχιζαν νωρὶς τὶς πρωινὲς ὧρες, καὶ ὁ Πλάτων, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ἕνα ὡραῖο ἀνέκδοτο, εἶχε φτιάξει ἕνα ἰδιαίτερο ξυπνητήρι, ποὺ μὲ ἕνα σφύριγμα μάζευε τοὺς μαθητές, ποὺ κατοικοῦσαν σὲ σπιτάκια σκορπισμένα στὸν κῆπο τῆς Ἀκαδημίας.

Μία ὡραία Ἑλληνοπούλα, ἡ Αὐξιθέα, ποὺ κατοικοῦσε στὴ Φλειοῦντα, γοητεύτηκε τόσο πολὺ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνα, ὥστε ἦρθε ἐπίτηδες στὴν Ἀθήνα καὶ παρακολούθησε τὰ μαθήματα τοῦ φιλόσοφου, μεταμφιεσμένη σὲ ἄνδρα. Κάποτε, ὅμως, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς κατάλαβαν τὴν ἀπάτη καὶ διαμαρτυρήθηκαν. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μαθητές, ἐνθουσιάστηκαν ἀπὸ τὸ τολμηρὸ αὐτὸ πραξικόπημα τῆς ὡραίας κοπέλας καὶ γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν ἐπιδοκιμασία τους, τῆς φώναξαν μὲ ἕνα στόμα, λογοπαίζοντες μὲ τὸ ὄνομά της: *«Ἄξια, ἄξια!»*.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πασίγνωστο Ἐφιάλτη, τὸν περιβόητο προδότη, ὑπῆρξε στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ ἕνας ἄλλος Ἐφιάλτης, διάσημος δημαγωγὸς τῆς Ἀθήνας, ποὺ περιώρισε τὴ δύναμη τῆς Βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Πλάτων εἶπε τότε:

— *«Ὁ Ἐφιάλτης κερνάει ἄκρατη ἐλευθερία στοὺς πολίτες καὶ φοβᾶμαι μήπως τοὺς μεθύσει»*.

Ὁ Πλάτων ἦταν λάτρης τῆς συνετῆς ἐλευθερίας, καὶ θεωροῦσε τὴν ὑπερβολικὴ ἐλευθερία σὰν τὸ ἀνέρωτο κρασὶ ποὺ μεθάει καὶ ζαλίζει. Καὶ δὲν εἶχε ἄδικο, ἂν πιστέψουμε τοὺς κωμικοὺς ποιητές. Λίγο καιρὸ μετὰ τὸ νεωτερισμὸ τοῦ Ἐφιάλτη, ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων *«σὰν ἄλογο ποὺ ἀφηνίασε, δὲν γνώριζε πιὰ χαλινὸ πειθαρχίας, ἀλλὰ δάγκωνε τὴν Εὔβοια καὶ πηδοῦσε πάνω στὰ νησιά»*, δηλαδὴ πολεμοῦσε τὴν Εὔβοια καὶ καταπίεζε τὰ νησιά.

Τοῦ Πλάτωνα τοῦ ἄρεσαν τὰ γράμματα ἀπὸ πολὺ μικρὴ ἡλικία. Ἀλλὰ παράλληλα μάθαινε καὶ νὰ παλεύει, μὲ δάσκαλο τὸν περίφημο παλαιστὴ Ἀρίστωνα. Μάλιστα κάποτε πάλεψε καὶ στά *«Ἴσθμια»*. Καὶ στὴν παλαιστική του ἱκανότητα ὀφείλει καὶ τὸ ὄνομά του, ποὺ στὴν πραγματικότητα ἦταν παρατσούκλι. Τὸ πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἀριστοκλῆς, καὶ τὸν εἶπαν Πλάτωνα, γιατὶ μὲ τὴ γυμναστικὴ τῆς πάλης ἀπόκτησε παράστημα ἐπιβλητικὸ καὶ φαρδὺ στέρνο.

Ὁ Πλάτων σὲ ἡλικία μόλις 28 χρόνων ἄρχισε νὰ ταξιδεύει γιὰ νὰ πλουτίσει τὶς γνώσεις του. Πῆγε σὲ πολλὰ μέρη, ὅπως στὴν Ἰταλία γιὰ νὰ γνωρίσει τοὺς Πυθαγόρειους, καὶ στὴν Αἴγυπτο γιὰ νὰ ἔρθει σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς σοφοὺς ἱερεῖς της. Ὅταν πῆγε στὴν Αἴγυπτο, τὸν ἀκολούθησε καὶ ὁ Εὐριπίδης. Αὐτὸς ὅμως ἀρρώστησε βαριὰ καὶ οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου, ποὺ ἦταν καὶ σπουδαῖοι γιατροί, τοῦ σύστησαν νὰ ἀναχωρήσει γιὰ νὰ τοῦ γίνει ἔτσι ἡ *«θεραπεία τῆς θάλασσας»*. Τότε ὁ Εὐριπίδης εἶπε τὸ περίφημο:

«θάλασσα κλύζει πάντα
τ' ἀνθρώπων κακά».

Δηλαδὴ *ἡ θάλασσα καθαρίζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ ὅλα τὰ κακά.*

Στοὺς ἀρχαίους χρόνους θεωροῦσαν τὸ μεθύσι ἐξαίρετη πηγὴ ψυχικῆς εὐθυμίας καὶ διαχύσεως, καὶ τὴ γενικὴ αὐτὴ πεποίθηση μᾶς τὴν παρουσιάζει παραστατικὰ ἕνα ὡραῖο ἀνέκδοτο, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Μουσαῖος καὶ ὁ Εὔμολπος πίστευαν ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἀπολαμβάνουν στὸν Ἅδη τὸ μισθὸ τῶν καλῶν τους πράξεων μεθῶντας αἰώνια. Τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Πλάτων στὴν *«Πολιτεία»* του. *«Ὁ Μουσαῖος* —γράφει— *καὶ ὁ γιός του ὁ Εὔμολπος, ἔλεγαν ὅτι οἱ θεοὶ ἔδιναν στοὺς δίκαιους τὰ πιὸ ὡραία καλά. Τοὺς πηγαίνουν στὸν Ἅδη, τοὺς ξαπλώνουν στὶς ἀναπαυτικὲς πολυθρόνες* (ἀνάκλιντρα) *ποὺ στολίζουν τὸ συμπόσιο τῶν ὁσίων, τοὺς στεφανώνουν μὲ λουλούδια καὶ τοὺς ἀφήνουν νὰ περάσουν ἐκεῖ ὅλο τὸν καιρὸ πίνοντας περίφημα κρασιά, διότι νομίζουν ὅτι ὁ ὡραιότερος μισθὸς τῆς ἀρετῆς εἶναι ἕνα αἰώνιο μεθύσι».*

Ὁ Πλάτων ὅταν πῆγε στὴ Σικελία, εἶχε ἕνα βιαιότατο ἐπεισόδιο μὲ τὸν τύραννο τῆς μεγαλονήσου Διονύσιο, ποὺ παραλίγο νὰ τοῦ στοιχίσει τὴ ζωή. Ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ τύραννος συζητοῦσαν περὶ τυραννίας. Ὁ Διονύσιος ἐξοργισμένος ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Πλάτωνα, τοῦ εἶπε σὲ σαρκαστικὸ τόνο:

«Οἱ λόγοι σου γεροντιῶσι».

Ὁ Πλάτων τοῦ ἀπάντησε:

«Σοῦ δὲ τυραννῶσι».

Ὁ Διονύσιος ὥρμησε τότε νὰ τὸν σκοτώσει, ἀλλὰ συγκρατήθηκε ἔγκαιρα ἀπὸ τοὺς ἄλλους παριστάμενους. Τὸν παρέδωσε ὅμως στὸν Λακεδαιμόνιο Πόλλιδα, ὁ ὁποῖος τὸν πούλησε στὴν Αἴγινα. Ἐκεῖ, ὁ ἄρχοντας καὶ νομοθέτης Χάρμανδρος τὸν εἰσήγαγε εἰς *«δίκην θανάτου»*, διότι

στὴν Αἴγινα ὑπῆρχε νόμος, ὁ πρῶτος Ἀθηναῖος ποὺ θὰ ἀποβιβαζόταν στὸ νησί, νὰ πεθάνει. Τὸ νόμο αὐτὸ τὸν εἶχε θεσπίσει ὁ ἴδιος ὁ Χάρμανδρος. Εὐτυχῶς, στὴ δίκη κάποιος ἀπὸ τοὺς μάρτυρες, θέλοντας νὰ εἰρωνευτεῖ τὸν κατηγορούμενο, εἶπε πὼς ἦταν φιλόσοφος καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἔπαθε τόσο ἀπερίσκεπτα καὶ ἀνόητα. Τὸ δικαστήριο ὅταν ἄκουσε ὅτι ἦταν φιλόσοφος, τὸν ἀπήλλαξε ἀπὸ τὴν τιμωρία τοῦ θανάτου καὶ ἀποφάσισε νὰ κρατηθεῖ στὴν Αἴγινα ὡς αἰχμάλωτος.

Τὴν ἐποχὴ τῆς δίκης καὶ τῆς καταδίκης τοῦ Πλάτωνα, βρισκόταν στὴν Αἴγινα ὁ Ἀννίκερης ὁ Κυρηναῖος, ποὺ ἔτρεξε νὰ ἐξαγοράσει τὸν ἔνδοξο αἰχμάλωτο, δίνοντας τριάντα μνᾶς, καὶ νὰ τὸν στείλει ἐλεύθερο στὴν Ἀθήνα. Στὸ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι φίλοι τοῦ Πλάτωνα εἶχαν μαζέψει ἀπὸ ἐράνους τὸ τεράστιο αὐτὸ ποσὸ καί, μόλις ἔμαθαν τὴν εὐγενικὴ χειρονομία τοῦ Ἀννίκερη, τοῦ τὸ ἔστειλαν γιὰ νὰ τὸν ξοφλήσουν. Ὁ Ἀννίκερης, ὅμως, δὲν δέχτηκε τὰ χρήματα καὶ ἀπάντησε στοὺς Ἀθηναίους ὅτι δὲν ἦταν μονάχα αὐτοὶ ἄξιοι νὰ φροντίζουν γιὰ τὸν Πλάτωνα. Τότε τὰ χρήματα παραδόθηκαν στὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα, ποὺ μὲ τὴ σειρά του ἀγόρασε μὲ αὐτὰ ἕνα κηπάριο κοντὰ στὸ ἱερὸ τοῦ ἥρωα Ἀκάδημου. Τὸ κηπάριο, ποὺ εἶχε ἀγοραστεῖ μὲ τὰ λύτρα τῆς περίεργης αὐτῆς γεμάτης περιπέτειες αἰχμαλωσίας τοῦ Πλάτωνα, ἔγινε ἀργότερα ἡ περίφημη Πλατωνικὴ Ἀκαδημία.

Ὁ τύραννος Διονύσιος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Πλάτωνα καὶ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἀθήνα, ἀνησύχησε φοβερά. Ἔγραψε στὸν Πλάτωνα μία ἀπειλητικὴ ἐπιστολή, στὴν ὁποία τοῦ ἔγραφε νὰ μὴν ἀγορεύει ἐναντίον του γιατὶ κάποτε θὰ τὸ πλήρωνε ἀκριβά. Ὁ Πλάτων τοῦ ἀπάντησε ὅτι δὲν τοῦ μένουν ὧρες ἐλεύθερες ὥστε νὰ θυμᾶται τὸν Διονύσιο.

Κάποτε στὴν Ἀθήνα δικαζόταν ὁ στρατηγὸς Χαβρίας καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ καταδικαστεῖ σὲ θάνατο. Ὁ Πλάτων ἀνέβηκε στὴν Ἀκρόπολη, ὅπου γινόταν ἡ δίκη, γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸ φίλο του στρατηγό. Στὸ δρόμο τὸν συνάντησε ὁ συκοφάντης Κρωβύλος καὶ τοῦ εἶπε:

— *«Πηγαίνεις νὰ ὑπερασπιστεῖς ἄλλους, ξεχνᾶς ὅμως ὅτι καὶ σένα σὲ περιμένει τὸ κώνειο τοῦ Σωκράτη».*

— *«Ὅταν εἶχα στρατευτεῖ γιὰ νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα ὑπέμενα τοὺς κινδύνους, ἔτσι θὰ ὑπομείνω καὶ τώρα γιὰ νὰ ὑπερασπίσω τὸ φίλο μου. Τὸ πρῶτο ἦταν ἕνα καθῆκον. Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο εἶναι καὶ τὸ δεύτερο»,* τοῦ ἀπήντησε ὁ Πλάτων.

Ὅταν ἦταν νέος ὁ Πλάτων, τὸν διέκρινε ἡ ντροπαλότητά του καὶ τὸ ἦθος του. Ποτέ του δὲν τὸν εἶδαν νὰ γελάσει. Ἀλλὰ οἱ κωμικοὶ ποιητές, ποὺ δὲν ἄφηναν τίποτε χωρὶς νὰ τὸ πειράξουν μὲ τὸν δικό τους κωμικὸ τρόπο, σατίριζαν συχνὰ τὴ σοβαρότητα αὐτὴ τοῦ Πλάτωνα. Ὁ κωμικὸς ποιητὴς Θεόπομπος, στὴν κωμωδία του *«Ἡδύχαρις»*, σατίριζε ἔτσι τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα: *«Τὸ ἕνα δὲν εἶναι οὔτε ἕνα, καὶ τὸ δύο μόλις εἶναι ἕνα, καθὼς λέει ὁ Πλάτων».*

Ὅπως οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔτσι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν πολὺ λιτοδίαιτοι. Ἀπὸ αὐτὸ προῆλθε καὶ ἡ παροιμιακὴ ἔκφραση: *«Ἀττικηρῶς ζῆν»*, γιὰ ἐκείνους ποὺ δειπνοῦσαν λιτά. Λέγανε ἀκόμα ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἔτρωγε τὸ βράδυ στὸ σπίτι του Πλάτωνα, τὸ ἄλλο πρωὶ ἦταν ἤρεμος καὶ ὑγιής. Δηλαδὴ οἱ καλεσμένοι στὰ δεῖπνα τοῦ Πλάτωνα ἔφευγαν... θεονήστικοι.

Στὸν Πλάτωνα δὲν ἄρεσε νὰ κοιμᾶται πολύ. Πίστευε πὼς ὁ πολὺς ὕπνος καταστρέφει τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα, διότι τοὺς μεταδίδει τεμπελιὰ καὶ ἀδράνεια. Στούς *«Νόμους»* του λέει: *«Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ὑπναρὰς ποὺ νὰ εἶναι ἄξιος γιὰ τίποτα».*

Οἱ ἀντιζηλίες καὶ οἱ ἔχθρες δὲν ὑπάρχουν μόνο ἀνάμεσα στοὺς πολιτικούς, ἀλλὰ στὴν ἴδια ἔνταση, καὶ μεταξὺ τῶν φιλοσόφων. Ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πλάτων, καὶ οἱ δύο μαθητὲς τοῦ Σωκράτη, ἦταν ἄσπονδοι ἀντίζηλοι. Γι' αὐτὸ καὶ ἔγραψαν τὰ ἴδια σχεδὸν ἔργα: *«Συμπόσιο»*, *«Σωκράτους Ἀπολογία»*, *«Ἠθικά»*, *«Ἀπομνημονεύματα»*. Ἔπειτα ὁ Πλάτων ἔγραψε τήν *«Πολιτεία»* καὶ ὁ Ξενοφῶν τήν *«Κύρου Παιδεία»*. Και οἱ δύο μνημονεύουν συχνὰ τὸ Σωκράτη. Ἀλλὰ οὔτε ὁ Πλάτων ἀναφέρει πουθενὰ τὸν Ξενοφῶντα, οὔτε ὁ Ξενοφῶν τὸν Πλάτωνα. Ὁ ἕνας ἀγνοεῖ τὸν ἄλλο, ἢ καλύτερα προσποιεῖται ὅτι τὸν ἀγνοεῖ.

Ὁ Πλάτων εἶχε πολλοὺς ἀντίζηλους ποὺ τὸν ἐχθρεύονταν. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ φιλόσοφος Ἀρίστιππος. Σὲ ἕνα σύγγραμμά του τὸν διαβάλλει ὅτι δὲν παρευρισκόταν στὸ θάνατο τοῦ Σωκράτη, ἀλλὰ βρισκόταν στὴν Αἴγινα. Ἐχθρὸς τοῦ Πλάτωνα ἦταν καὶ ὁ Αἰσχίνης, μαθητὴς καὶ αὐτὸς τοῦ Σωκράτη. Ὁ Ἰδομενέας ἀναφέρει ὅτι τὰ λόγια ποὺ βάζει ὁ Πλάτων στὸ στόμα τοῦ Κρίτωνα, ὅταν περιγράφει τὴ σκηνὴ τοῦ δεσμωτήριου, δὲν τὰ εἶπε ὁ Κρίτων ἀλλὰ ὁ Αἰσχίνης. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Αἰσχίνης ἦταν ἐχθρός του, προτίμησε νὰ τὰ δανείσει στὸν Κρίτωνα.

Ἀλλὰ ὁ Σωκράτης δὲν τὰ εἶχε πολὺ καλὰ μὲ τὸν Πλάτωνα. Αὐτὸ τουλάχιστον μᾶς τὸ διαβεβαιώνει ὁ μοναδικὸς ἱστοριογράφος τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, Διογένης ὁ Λαέρτιος. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρει ὅτι, κάποτε ὁ Λύσης, διάβαζε στὸν Σωκράτη ἕνα διάλογο τοῦ Πλάτωνα, καὶ ὁ Σωκράτης εἶπε:

—*«Θεέ μου! Πάρα πολλὰ ψέματα λέει σὲ βάρος μου αὐτὸς ὁ νεανίσκος»*.

Ὁ Πλάτων πέθανε κατὰ τὴ διάρκεια ἑνὸς γαμήλιου δείπνου, σὲ ἡλικία 81 χρονῶν. Τὸν ἔθαψαν στὴν Ἀκαδημία,

ὅπου εἶχε περάσει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του, μελετῶντας καὶ διδάσκοντας τὰ μεγαλύτερα φιλοσοφικὰ προβλήματα. Στὸ μνῆμα του χάραξαν τὸ ἑξῆς ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα:

«Ὁ Ἀπόλλων ἔπλασε γιὰ τοὺς θνητοὺς
τὸν Ἀσκληπιὸ καὶ τὸν Πλάτωνα·
τὸν Ἀσκληπιὸ γιὰ νὰ θεραπεύει τὸ σῶμα τους
καὶ τὸν Πλάτωνα γιὰ νὰ γιατρεύει τὴν ψυχή τους».

Ὁ Πλάτων μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις, καταπολεμεῖ τὴ γνώμη ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν ποτὲ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἴσοι. Οὔτε κἂν ἡ γενικὴ μόρφωση εἶναι ἀρκετὴ νὰ τοὺς κάνει ὅλους ἱκανοὺς νὰ μποροῦν νὰ ἐπιβάλουν τὴ γνώμη τους καὶ νὰ κυβερνήσουν μία Πολιτεία. Ὅπως ἐπίσης, δὲν εἶναι ἱκανὴ ἡ γενικὴ μόρφωση, νὰ καθορίσει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ καθενός. Μόνη ἡ Πολιτεία καὶ οἱ νόμοι της μποροῦν νὰ τοποθετήσουν σωστὰ τὶς διάφορες ἀξίες, καὶ νὰ βάλουν τὸν καθένα στὴ κατάλληλη θέση, ὥστε νὰ δώσει ὅ,τι καλύτερο ἔχει στὸ σύνολο. Πίστευε ὁ Πλάτων, πώς, ὅπως τὸ σῶμα καθοδηγεῖται ἀπὸ τὸ πνεῦμα, ἔτσι καὶ τὸ κοινωνικὸ σύνολο πρέπει νὰ καθοδηγεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος, ἐκείνους ποὺ ἀποτελοῦν τὴν πραγματικὴ ἀριστοκρατία. Καὶ αὐτοὶ συγκεκριμένα εἶναι οἱ φιλόσοφοι[1].

Ἂν καὶ ὁ Πλάτων δὲν εἶχε νὰ μοιράσει «χωράφια» μὲ τὸν Δημόκριτο, ἐν τούτοις δὲν μποροῦσε νὰ χωνέψει τὸ Δημόκριτο καὶ τὸ ἔργο του. Βέβαια ὅλα αὐτὰ τὰ μαθαίνουμε ἀπὸ μαρτυρίες τοῦ Ἀριστοξένη. Ὑπάρχει ὅμως καὶ μία ἀνεξήγητη πλευρὰ τῆς καταγγελίας τοῦ Ἀριστοξένη. Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν Πλατωνικὴ φιλοσοφία εἶναι

1. *Στὴν Ἑλλάδα, τὸ «περὶ ἀριστοκρατίας διανοουμένων» ἰδανικὸ τοῦ Πλάτωνα ἔμεινε καθαρὴ οὐτοπία.*

κυρίως ἡ διαλεκτική, ἡ μεταφυσική, ἡ ψυχολογικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ τῆς πλευρά. Ἐκεῖνο πάλι ποὺ χαρακτηρίζει τὴ φιλοσοφία τοῦ Δημόκριτου, εἶναι ἡ φυσιοδιφικὴ πλευρά.

Ἡ κατηγορία, λοιπόν, ποὺ θίγει τὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς ἀτιμίας καὶ ἀμαυρώνει τὴ μνήμη τοῦ... μεγάλου Πλάτωνα, εἶναι πολὺ βαριά. Κατὰ τὴν πληροφορία τοῦ Ἀριστοξένη, πληροφορία ποὺ δὲν ἀποδείχτηκε σὰν βάσιμη, ὁ Πλάτων μάζεψε ὅσα μποροῦσε συγγράμματα τοῦ Δημόκριτου (δὲν εἶναι ἀκριβὴς ἡ ἡμερομηνία ποὺ γεννήθηκε λένε πὼς πρέπει νὰ εἶναι, σύμφωνα μὲ διάφορες ἐκδοχές, μεταξὺ τοῦ 470 καὶ 460 π.Χ.), καὶ προσπάθησε νὰ τὰ κάψει. Δὲν τὸ κατόρθωσε ὅμως διότι τὸν πρόλαβαν δύο Πυθαγόρειοι, ὁ Ἀμίλκας καὶ ὁ Κλεινίας. Καὶ εἶναι περίεργη ἡ ἐπέμβασή τους, διότι αὐτοί, ὡς Πυθαγόρειοι, λόγῳ τοῦ δογματικοῦ τους φανατισμοῦ, θὰ ἦταν συνεπεῖς στοὺς ἑαυτούς τους, ἂν ἔκαιγαν ἢ ἄφηναν νὰ καοῦν τὰ συγγράμματα τοῦ Δημόκριτου. Καὶ τὸ περίεργο εἶναι ὅτι ὁ μὲν Δημόκριτος ὑπῆρξε ἕνας... πολυεκατομμυριοῦχος λαοκράτης, ὁ δὲ Πλάτων ἕνας... ἀπένταρος ἀριστοκράτης.

Ρώτησαν κάποτε τὸν Πλάτωνα, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀποφύγει τὸ πονηρό, καὶ ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὸ πονηρὸ πρέπει νὰ εἴμαστε ὅσο τὸ δυνατὸν ὅμοιοι μὲ τὸ Θεό, ἡ δὲ ὁμοιότητα αὐτὴ εἶναι ἡ ἀφορμὴ στὸ νὰ γίνουμε δίκαιοι, ἅγιοι καὶ σοφοί».*

Ὁ Πλάτων λέει: *«δεῖ αὐτήν* (τὴ γυναίκα) *τὴν οἰκίαν εὖ οἰκεῖν σώζουσάν τε τὰ ἔνδον καὶ κατήκοον οὖσαν τοῦ ἀνδρός».* Ἡ γυναίκα ἔτρωγε μαζὶ με τὸν ἄντρα της, ἀλλὰ δὲν ἔτρωγε μαζὶ μὲ τοὺς καλεσμένους φίλους τοῦ ἀντρός της, οὔτε τὸν ἀκολουθοῦσε ἂν τὸν εἶχαν καλέσει σὲ τραπέζι φιλικά του πρόσωπα. Τὰ καθήκοντα τῆς γυναίκας, κατὰ τὸν Πλάτωνα ἦταν: *«εἰς ταμιείαν, θεραπείαν καὶ παιδοτροφίαν»*, δηλαδή: Στὸ

νοικοκυριό, τὴ φροντίδα τῶν ἀρρώστων στὸ σπίτι καὶ στὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν.

Πῶς ἐκφράζονται μερικοὶ ποιητὲς καὶ σοφοὶ γιὰ τὸν Πλάτωνα (*«Βίοι Φιλοσόφων»*, Διογ. Λαέρτιος Γ-1 Πλάτ. ἔκδοση Πάπυρος, σέλ. 251).

Ὁ Ἀναξανδρίδης λέει στόν *«Θησέα»* του:

—*«Ἔτρωγε τὶς ἐλιὲς ὅπως ὁ Πλάτων»*.

Ὁ Τίμων παίζει ἔτσι μὲ τ' ὄνομά του:

—*«Ὅπως "ἀνέπλαττε" ὁ Πλάτων παράξενες κοινοτυπίες»*.

Ὁ Ἄλεξις πάλι λέει στή *«Μεροπίδα»*:

—*«Ἔρχεσαι τὴν κατάλληλη στιγμή. Γιατὶ ἐγώ, ἔχοντας μία ἀπορία, βημάτιζα πέρα δῶθε σὰν τὸν Πλάτωνα, χωρὶς νὰ βρῶ τίποτε σοφό, μόνο ποὺ μὲ πονοῦν τὰ πόδια μου»*.

Καὶ στόν *«Ἀγκυλίωνα»*:

—*«Μιλᾶς γιὰ πράγματα ποὺ δὲν ξέρεις. Πήγαινε νὰ τρέξεις μαζὶ μὲ τὸν Πλάτωνα, καὶ θὰ μάθεις ὅλα γιὰ τὸ σαπούνι καὶ γιὰ τὸ κρεμμύδι»*.

Ἐπίσης ὁ Ἄμφης λέει στόν *«Ἀμφικράτη»* του:

—Α *«Ὅσον ἀφορᾶ στὸ τὶ λογῆς εἶναι τὸ ἀγαθὸ ποὺ ἐσὺ πρόκειται νὰ πετύχεις ἐξ αἰτίας αὐτῆς, ἐγὼ τὸ ξέρω, ἀφέντη, κατώτερο ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ τοῦ Πλάτωνα»*.

—Β *«Σωστὰ τὸ ξέρεις»*.

Καὶ στόν *«Δεξιδημίδη»*:

—*«Πλάτων, ὅλο καὶ ὅλο ποὺ ξέρεις εἶναι μόνο νὰ σκυθρωπιάζεις, σμίγοντας σεμνὰ τὰ φρύδια σὰν σαλιγκάρι»*.

Ἐπίσης ὁ Κρατῖνος γράφει στόν *«Ψευδοποβολιμαῖο»*:

—Α *«Προφανῶς εἶσαι ἄνθρωπος καὶ ἔχεις ψυχή»*.

—Β *«Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὅμως δὲν εἶμαι βέβαιος, ἀλλὰ ὑποψιάζομαι πὼς ἔχω»*.

Καὶ ὁ Ἄλεξης στόν *«Ὀλυμπιόδωρο»*:

—Α *«Τὸ θνητὸ σῶμα μου μαράθηκε, τὸ ἀθάνατο ὅμως μέρος ἔφυγε στὸν ἀέρα»*.

—Β *«Ὁ Πλάτων δὲν τὰ διδάσκει αὐτά»;*

Καὶ στόν *«Παράσιτο»*:

—*«Παρὰ νὰ μωρολογεῖς μόνος μὲ τὸν Πλάτωνα»*.

Ἔτσι τὸν χλευάζει καὶ ὁ Ἀναξίλας στόν *«Βοτρυλίωνα»*, τὴν *«Κίρκη»* καὶ τίς *«Πλούσιες»*.

Ὁ Ἀρίστιππος ἐξ ἄλλου, στὸ τέταρτο κεφάλαιό του *«Περὶ παλαιᾶς τρυφῆς»* βιβλίου του λέει ὅτι ἐρωτεύτηκε τὸν Ἀστέρα, ἕνα παιδὶ ποὺ σπούδαζε μαζί του ἀστρονομία. Ἐπίσης καὶ τὸν Δίωνα, ἐνῶ μερικοὶ λένε ὅτι ἐρωτεύτηκε καὶ τὸν Φαῖδρο. Ἀποκαλύπτει δὲ τὸν ἔρωτά του, καὶ τὸ ἀκόλουθο ἐπίγραμμα ποὺ ἔγραψε γι' αὐτούς:

«Τὰ ἀστέρια ἀτενίζεις, Ἀστέρα μου· πόσο θὰ ἤθελα νὰ εἶχα γεννηθεῖ οὐρανὸς γιὰ νὰ σὲ βλέπω μὲ πολλὰ μάτια».

Γιὰ τὸ Δίωνα ἔγραψε τὰ ἑξῆς:

«Τὰ δάκρυα τῆς Ἑκάβης καὶ τῶν θυγατέρων τοῦ Ἰλίου, ἦταν γραμμένα ἀπὸ τὶς Μοῖρες. Σὲ σένα ὅμως, Δίωνα, ὕστερα ἀπὸ τὰ μεγάλα κατορθώματά σου, οἱ Θεοὶ νέες ἐλπίδες καὶ μεγάλες ὑποσχέσεις σοῦ ἔδιναν. Τώρα, Δίωνα, ἀναπαύεσαι τιμημένος στὴν πατρίδα σου... Πόσο σὲ ἀγάπησα... Πόσο σὲ ἔκλαψα...».

Λένε ὅτι τὸ ἴδιο αὐτὸ ἐπίγραμμα, τὸ ἔγραψαν καὶ πάνω στὸ τάφο του στὶς Συρακοῦσες.

Ἐπίσης λένε ὅτι ἐρωτεύτηκε καὶ τὸν Ἄλεξη καὶ τὸν Φαῖδρο ὅπως εἴπαμε προηγουμένως, καὶ συνέθεσε αὐτοὺς τοὺς στίχους:

«Ἔφτασε νὰ πῶ πὼς ὁ Ἄλεξης εἶναι ὅμορφος, καὶ ὅλοι τὸν φάγανε μὲ τὰ μάτια. Γιατὶ καρδιὰ μου δείχνεις τὸ κόκκαλο στὰ σκυλιά, καὶ θὰ πονέσεις ὕστερα; Ἔτσι δὲν χάσαμε τὸ Φαῖδρο»;

Ἐπίσης φέρεται ὡς ἐραστὴς τῆς Ἀρχεάνασσας, γιὰ τὴν ὁποία δὲν παρέλειψε νὰ γράψει τὰ ἑξῆς:

«Ἔχω μία φιλενάδα, τὴν ὄμορφη Ἀρχεάνασσα ἀπὸ τὸν Κολοφῶνα. Παρ' ὅλες τὶς ρυτίδες της, τὴν ἀγαπῶ φλογερά. Ἄτυχοι ἐσεῖς ποὺ συναντήσατε τέτοια ὀμορφιὰ στὸ πρῶτο της ταξίδι, τὶ φωτιὰ θὰ ἄναψε μέσα σας»!

Ἔγραψε καὶ γιὰ τὸν Ἀγάθωνα:

«Ἡ ἀγάπη μου γιὰ τὸν Ἀγάθωνα ἔκανε τὴν ψυχή μου νὰ πηδᾶ στὰ χείλη μου, λὲς καὶ ἤθελε ἡ φτωχὴ νὰ περάσει σὲ αὐτόν».

Λέγεται ὅτι ὁ Πλάτων εἶδε μία μέρα κάποιον ποὺ ἔπαιζε ζάρια καὶ τὸν μάλωσε. Ὅταν ἐκεῖνος τοῦ εἶπε ὅτι παίζουν μικρὰ πράγματα, ὁ Πλάτων τοῦ ἀποκρίθηκε: *«Ἡ συνήθεια ὅμως δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα»*. Ὅταν ρωτήθηκε ἂν θὰ ὑπάρξουν καὶ γι' αὐτὸν ἀπομνημονεὺματα, ὅπως ἔγινε μὲ τοὺς προγενεστέρους του, ἀπήντησε: *«Πρῶτα πρέπει νὰ δημιουργήσει κανεὶς ἕνα καλὸ ὄνομα, καὶ ὕστερα πολλὰ θὰ ὑπάρξουν».*

Πλούταρχος

Ὁ Πλούταρχος εἶχε πνευματικὲς σχέσεις μὲ τὶς σοφὲς ἱέρειες τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, τὶς Θυϊάδες, ὅπως τὶς ἔλεγαν. Αὐτὲς ἀποτελοῦσαν τὸ θίασο τῶν γυναικῶν, ποὺ ἦταν ἀφιερωμένες στὴ λατρεία τοῦ Διόνυσου. Μορφωμένες ὅλες, σοφὲς καὶ μυημένες, εἶχαν μεγάλο κῦρος, γιὰ τὸ ὑψηλὸ λειτούργημά τους καὶ τὴν πνευματική τους καλλιέργεια. Μὲ δύο ἀπὸ αὐτές, τὴν περίφημη Κλέα, ποὺ ἦταν ἡ κορυφαία τοῦ ὀργιαστικοῦ θιάσου, καὶ τὴ βαθυστόχαστη Λεοντίδα, ποὺ ὁ Πλούταρχος τόσο τὴν εἶχε ἐκτιμήσει, ὥστε νὰ τὴν χαρακτηρίζει *«ἀρίστη»*, ὁ σοφὸς αὐτὸς ἀπομνημονευτὴς τῆς ἀρχαιότητας εἶχε σχετιστεῖ βαθύτερα καὶ φαίνεται πὼς αὐτὲς τὸν μύησαν στὰ μυστήρια τῆς Ἴσιδας καὶ τοῦ Ὄσιρη καὶ στὴ Διονυσιακὴ λατρεία. Ξαφνικὰ ὅμως πέθανε ἡ Λεοντίδα. Καὶ τότε οἱ δύο φίλοι της, ὁ Πλούταρχος μὲ τὴν Κλέα, γιὰ νὰ παρηγορηθοῦν ἀπὸ τὸν ἀβάσταχτο χαμό, ἐξυμνοῦσαν τὴν ἀξία της καὶ ἀπαριθμοῦσαν τὶς ἀμέτρητες ἀρετὲς της καὶ γιὰ μία στιγμὴ ὁ Πλούταρχος γενίκευσε τὸ λόγο καὶ μίλησε γενικώτερα γιὰ τὴν ἀξία τῆς γυναίκας, ποὺ τὴ θεωροῦσε ἰσότιμη μὲ τὸν ἄνδρα. Ἡ Κλέα ἐνθουσιάστηκε καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ ἀποδείξει τὴ γνώμη του μὲ ἱστορικὰ παραδείγματα καὶ νὰ γράψει εἰδικὴ πραγματεία γιὰ τὶς ἀρετὲς τῶν γυναικῶν. Ἔτσι ὁ σοφὸς τῆς Χαιρώνειας ἔγραψε τὸ περίφημο ἔργο του *«Γυναικῶν ἀρεταὶ»* καὶ τὸ ἀφιέρωσε στὴν Κλέα μὲ μία τιμητικὴ προσφώνηση. Στὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ Πλούταρχος ἐξιστορεῖ τὰ κοινὰ ἢ ἀτομικὰ κατορθώματα τῶν γυναικῶν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότα-

τους χρόνους, ἐξαίρει τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἀξία τους, τοὺς ἡρωισμούς, τὴν προσφορά τους στὴν τέχνη ἢ στὴ φιλοσοφία καὶ δίνει ἕνα θαυμάσιο πίνακα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνίδας.

Ὁ Πλούταρχος δὲ συμφωνοῦσε μὲ τὴ γνώμη τοῦ Θουκυδίδη, τοῦ Σωκράτη, τοῦ Γοργία, ποὺ ἦταν καὶ γνώμη ὅλης τῆς ἀρχαιότητας, γιὰ τὴν κατωτερότητα τῆς γυναίκας καὶ τὴν κοινωνική της θέση. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Θουκυδίδης κήρυξε ὅτι: *«Ἡ ἀρίστη γυναίκα εἶναι ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποία, πολὺ ὀλίγος λόγος γίνεται δημόσια, προκειμένου νὰ κατηγορηθεῖ ἢ νὰ ἐπαινεθεῖ, ἐπειδή, καθὼς λέει, ὅπως τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ τὸ ὄνομα τῆς καλῆς γυναίκας πρέπει νὰ εἶναι κατάκλειστο καὶ νὰ μὴν ἀκούγεται ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι της».*

Ὁ Πλούταρχος ὅμως, ποὺ ἔζησε σὲ ἐποχὴ κοσμοπολίτικη, κατὰ τὴ διάρκεια της ὁποίας εἶχαν συμβεῖ τεράστιες κοινωνικὲς ἀλλαγές, ὑποστήριξε τὴν ἰσοτιμία τῆς γυναίκας καὶ τοῦ ἄντρα, ὅτι καὶ οἱ δύο ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία καὶ ἱκανότητα, ὅτι *«μία καὶ ἡ ἴδια ἀρετὴ ὑπάρχει ἀνδρὸς καὶ γυναικός»* καὶ αὐτό, λέει, φαίνεται ἀπὸ ὅσα ἔδωσαν ὡς τὴν ἐποχή του οἱ γυναῖκες στὴν πολιτική, στὴν ποίηση, στὴν μαντική, στὴ φιλοσοφία, στὴ στρατηγική, στὴν ἀνδρεία κ.λπ. Ἀπ' τὸ πολύτιμο αὐτὸ σύγγραμμα τοῦ Πλούταρχου, τὸ ἀφιερωμένο στὶς γυναῖκες τῆς ἀρχαιότητας, καὶ μάλιστα τὶς ἔνδοξες καὶ μεγάλες, θὰ ἀνθολογήσουμε συνθετικὰ ὁρισμένα μέρη.

Ἤθελε νὰ δείξει ὁ Πλούταρχος ὅτι πολλές, ἂν καὶ γυναῖκες, ἄφησαν μεγάλο ὄνομα καὶ ξεπέρασαν τοὺς ἄνδρες.

Ὕστερα ἀπὸ τὸν Πλούταρχο, καὶ ὁ Πολύαινος στὰ *«Στρατηγήματά»* του, θέλοντας νὰ ἐξυψώσει τὴ θέση τῆς γυναίκας καὶ νὰ τὴν φέρει ἐκεῖ ποὺ τὴν ἔβαλε ὁ χριστιανισμὸς καὶ οἱ νεώτεροι χρόνοι, ἀναφέρει πολλὰ παραδείγματα μυθολογικὰ καὶ ἱστορικά, ὁμαδικοὺς ἡρωισμοὺς καὶ διακρίσεις γυναικῶν ἀτομικὲς σὲ ὅλους τοὺς κλάδους.

Πολέμων

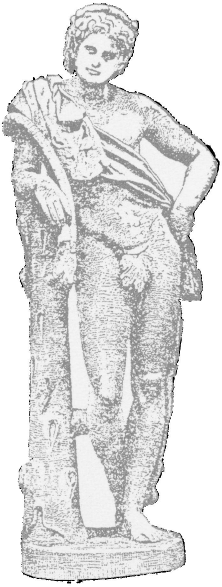
Ὁ Μεγαρικὸς Πολέμων, ἔλεγε γιὰ τὸν Ζήνωνα ἀπὸ τὸ Κίτιο, κακόβουλα, πώς: *«Οὐ λανθάνεις, ὦ Ζήνων, ταῖς κηπαίαις παρεισρέων θύραις, καὶ τὰ δόγματα κλέπτων, φοινικικῶς μεταμφιεννύς»*. Δηλαδή: *«Δέ μᾶς διαφεύγεις τὴν προσοχὴ Ζήνωνα, ὅτι μπαίνεις κρυφά, σὰν κλέφτης, ἀπὸ τὶς πίσω πόρτες καὶ κλέβεις τὰ δόγματα τῶν φιλοσόφων καὶ τὰ πουλᾶς ἔπειτα ἀλλαγμένα μὲ φοινικικὸ ροῦχο»*. (Λέει φοινικικό, γιατὶ στὸ Κίτιο εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἀρκετοὶ Φοίνικες καὶ ἔτσι εἶχε ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ αὐτοὺς στὸ χαρακτῆρα κ.λπ.). Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅμως, συμφωνοῦσαν γιὰ τὴν ἠθικὴ προσωπικότητα τοῦ Ζήνωνος καὶ τὴν ἀνιδιοτέλεια καὶ λιτότητά του. Ὅταν μάλιστα ἤθελαν νὰ ποῦν γιὰ τὴν ἐγκράτεια κάποιου ἔλεγαν: *«Τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος ἐγκρατέστερος»* (Διογ. Λαέρτ. ΝΙΙ, 25).

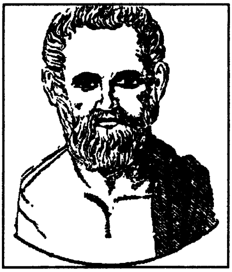
Πολύκρατος

Ὁ γλύπτης Πολύκρατος, ἀπογοητευμένος κάποτε ἀπὸ τὶς κακὲς κριτικὲς διαφόρων εἰδικῶν, ἀποφάσισε νά τοὺς ἐκδικηθεῖ. Οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ μεταξύ τους καὶ αὐτοὶ οἱ εἰδικοί, τοῦ ἀνέθεσαν νὰ κάνει ἕναν ἀνδριάντα. Τότε αὐτὸς κατασκεύασε στὸ ἐργαστήρι του δύο, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὸν ἕνα, ποὺ τὸν ἔκανε σύμφωνα μὲ τὴ δική του ἔμπνευση, τὸν ἔκρυψε, καὶ τὸν ἄλλο τὸν ἔφτιαξε ὅπως του τὸν εἶχαν ὑποδείξει οἱ εἰδικοί. Ὅταν ἔφτασε ἡ μέρα τῆς παράδοσης, ἐξέθεσε στὴν ἀγορὰ μπροστὰ στὸ λαό, καὶ τοὺς δύο ἀνδριάντες λέγοντάς τους νὰ διαλέξουν όποιον προτιμοῦν ἀπὸ τοὺς δύο. Ὅλοι προτίμησαν τὸ δικό του, τὸν πρῶτο, καὶ ὁ Πολύκρατος τότε τοὺς εἶπε: *«Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διαλέξατε τὸ ἔργο τῆς δικῆς μου ἔμπνευσης καὶ περιφρονήσατε τὸ δικό σας»*.

Πραξιτέλης

Ὁ Πραξιτέλης πρόσφερε κάποτε στὴ Φρύνη ἕνα ἀπὸ τὰ ἔργα του καὶ ἄφησε σὲ αὐτὴν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς. Ἡ περίφημη ἑταίρα θέλησε τότε νὰ μάθει ποιὸ ἀπὸ τὰ ἔργα του ὁ Πραξιτέλης θεωροῦσε τὸ ἀριστούργημά του. Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπόφευγε νὰ τῆς τὸ πεῖ, συνεννοήθηκε αὐτὴ μὲ τὸν ὑπηρέτη του, πού, μπροστὰ στὴ Φρύνη, μπῆκε τρομαγμένος στὸ δωμάτιο καὶ τοῦ εἶπε ὅτι τὸ ἐργαστήρι του καιγότανε. «*Σῶσε τὸν ἔρωτα καὶ τὸ Σάτυρο!*» φώναξε δυνατὰ ὁ Πραξιτέλης.

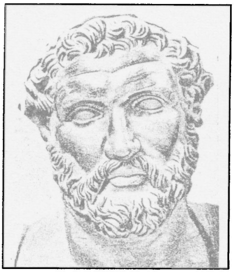

Πρωταγόρας

Ὡς θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ Πρωταγόρα[1] ἀναφέρεται τὸ περιλάλητο ἐπιγραμματικὸ ἀξίωμα, κατὰ τὸ ὁποῖο, μέτρο ὅλων τῶν πραγμάτων εἶναι ὁ ἄνθρωπος. *«Χρημάτων πάντων ἄνθρωπος μέτρον»*, δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ κοινὸ μέτρο ὅλων τῶν πραγμάτων.

1. *Ὁ Πρωταγόρας, ποὺ γεννήθηκε στὰ Ἄβδηρα τὸ 480 π.Χ., συκοφαντήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιγνωμοῦντες φιλόσοφους καὶ σύρθηκε σὲ δίκη ὅπως ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ δὲν κάθισε νὰ τοῦ δώσουν τὸ κώνειο καὶ δραπέτευσε γιὰ τὴ Σικελία. Δυστυχῶς ὅμως τὸ πλοῖο ναυάγησε καὶ ὁ Πρωταγόρας πνίγηκε. Οἱ ἐχθροί του μάζεψαν τὰ χειρόγραφά του, ποὺ δὲν πρόλαβε νὰ τὰ πάρει μαζί του καὶ τὰ ἔκαψαν ὅλα. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν τίποτα.*

Πυθαγόρας

Οἱ μόνες πραγματικότητες ποὺ δὲν μεταβάλλονται εἶναι οἱ ἀριθμοί, λέει ὁ Πυθαγόρας ποὺ γεννήθηκε στὴ Σάμο γύρω στὸ 500 π.Χ. Πίστευε πὼς τὸ Ἕνα, τὸ Δύο, τὸ Τρία κ.λπ., ὑπάρχουν ἔστω καὶ ἂν δὲν πρόκειται νὰ προσδιορίσουν π.χ. ἕνα δέντρο, δύο καρπούς, τρία κλαδιὰ κ.λπ. Ὅλοι οἱ ἀριθμοὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ *Ἕνα*. *Ἕνα* εἶναι τὸ *πᾶν* καὶ Ἕνα εἶναι τὸ *Θεῖον*. Ἔτσι, Ἕνας καὶ μοναδικὸς εἶναι ὁ Θεός, ἀπὸ τον ὁποῖο ἀρχίζουν ὅλα. Ὅλα ὅσα δημιούργησε καὶ ἀποτελοῦν τὸ Σύμπαν εἶναι ὡραῖα, ὥστε τὸ Σύμπαν πρέπει νὰ λέγεται... *Κόσμος*. Εἶναι πράγματι ὁ κόσμος τὸ σύμπαν εἶναι δηλαδὴ στόλισμα.

Ὁ Πυθαγόρας ξεχωρίζει *«τρεῖς ζωές»* – τὴ θεωρητική, την πρακτικὴ καὶ τὴν ἀπολαυστική. Εἴμαστε ξένοι πρὸς τὸν κόσμο. Τὸ σῶμα εἶναι ὁ τάφος τῆς ψυχῆς (*σῶμα* = *σῆμα*). Ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ ἀναζητήσουμε τὴν ἀπολύτρωση στὴν αὐτοκτονία, διότι εἴμαστε τὸ ποίμνιο τοῦ Θεοῦ. Στὴ ζωὴ αὐτὴ ὑπάρχουν τρία εἴδη ἀνθρώπων, ὅπως καὶ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Ἡ ταπεινότερη κλάση, εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔρχονται νὰ ἀγοράσουν καὶ νὰ πουλήσουν. Ἡ μεσαία, ἐκεῖνοι ποὺ ἔρχονται γιὰ νὰ λάβουν μέρος στοὺς ἀγῶνες. Καὶ ἡ ἀνώτερη κλάση, ἐκεῖνοι ποὺ ἔρχονται μόνο γιὰ νὰ κοιτάξουν (*θεωρεῖν*).

Λένε ὅτι ὁ φιλόσοφος Πυθαγόρας ἔκανε μία μέρα σὲ ἕνα νέο τόσο αὐστηρὲς παρατηρήσεις, ποὺ ὁ ἄτυχος ἐκεῖνος νέος, ἀπὸ τὴν ἀπελπισία του κρεμάστηκε.

Ἀπὸ τότε ὁ Πυθαγόρας δὲν ἔκανε σὲ κανέναν πιὰ παρατήρηση.

Ὁ Πυθαγόρας πίστευε ὅτι προϋπήρξαμε ὄντα μὲ ψυχή, ἄνθρωποι ἢ ζῶα. Ἀνάλογα δὲ μὲ τὸν καλὸ ἢ τὸν κακὸ τρόπο τῆς ζωῆς μας, θὰ ξανάρθουμε στὸν κόσμο μὲ σώματα ἀνώτερων ἀνθρώπων ἢ ζώων[1].

Οἱ μαθητὲς τοῦ Πυθαγόρα ὀνομάζονταν Πυθαγόρειοι καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας του στηριζόταν στό *«Αὐτὸς ἔφα»*, δηλαδή *«Αὐτός»* ὁ Δάσκαλος τὸ εἶπε, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ δὲν ὑπάρχει ἄλλη συζήτηση.

Οἱ νέοι Πυθαγόρειοι ποὺ εἶχαν φιλοσοφικὸ κέντρο τὸν Τάραντα, σφιχτοκρατήθηκαν ἀπὸ τοὺς παλιοὺς κανόνες τῆς Σχολῆς, τὴν ἀποχὴ ἀπὸ κρέας, ψάρι καὶ κουκιὰ καὶ τὰ παρόμοια καὶ ἡ ἐπιμονή τους σὲ κάτι τέτοια τοὺς ἔκαμε στόχο στὰ πειράγματα τῆς κωμωδίας. Ζοῦσαν μὲ νερό, σῦκα καὶ λαχανικά, παραμελοῦσαν τὴν ἐξωτερική τους ἐμφάνιση, δὲν λούζονταν, περπατοῦσαν ξυπόλυτοι, φοροῦσαν ἕνα φτωχικὸ μανδύα, δὲν ἔπαιρναν μέρος στὶς συνηθισμένες θυσίες καὶ γύριζαν τὴ Χώρα σὰν ἕνα εἶδος ζητιάνων φιλοσόφων (χίπηδες). Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Φιλόλαος, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Σχολῆς. Μία μέρα τοῦ εἶπαν κάποιοι:

—*«Τὴ ζωὴ τὴ δική σου, Φιλόλαε, δὲν θὰ τὴν μποροῦσε οὔτε ἕνας δοῦλος κάτω ἀπὸ τὸν ἀφέντη του. Τρῶς καὶ πίνεις τὰ χειρότερα φαγητὰ καὶ πιοτά· φορᾶς ὄχι μόνο τὰ πιὸ πρόστυχα ροῦχα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια πάντα χειμῶνα καὶ καλοκαίρι· περπατᾶς ρακένδυτος καὶ ξυπόλυτος. Αὐτὸ ἐσὺ τὸ λὲς εὐδαιμονία; Καὶ αὐτὴ τὴν εὐδαιμονία μᾶς διδάσκεις καὶ μᾶς καλεῖς νὰ τὴ συμμεριστοῦμε καὶ ἐμεῖς»;*

1. *Ἡ θεωρία αὐτὴ πλησιάζει ἀπόλυτα μὲ τὴν Ἀνατολικὴ θεωρία τῆς μετενσάρκωσης τῶν ψυχῶν ποὺ ἀφοῦ μεταφυτευτεῖ ἐδῶ, τὴν ξαναβρίσκουμε σαν «μετεμψύχωση».*

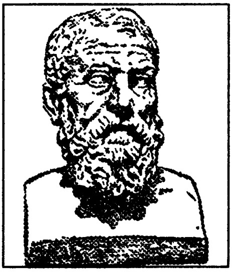
Ὁ Φιλόλαος τοὺς ἀπήντησε:

— *«Εὐδαιμονία δὲν εἶναι νὰ εἶσαι ἄρρωστος βαριὰ καὶ νὰ ξοδεύεις μεγάλα ποσὰ σὲ πανάκριβα φάρμακα, ἀλλὰ νὰ εἶσαι ὑγιὴς καὶ νὰ μὴν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ φάρμακα».*

Ὁ Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος, ὁ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τοῦ νεώτερου Πυθαγορισμοῦ, ἦταν πολλὰ χρόνια προεστὸς καὶ ἑπτὰ χρόνια στρατηγὸς τῆς πατρίδας του, ποὺ τὴν κυβέρνησε σύμφωνα μὲ τὰ αὐστηρὰ κοινωνικὰ ἀξιώματα τῆς πυθαγορικῆς ἠθικῆς. Κάποτε παρουσιάστηκε στὸν Ἀρχύτα ἕνας νεαρὸς μαθητής του, ποὺ διαμαρτυρόταν ὅτι τὸν χτύπησε ὁ πατέρας του. Ὁ Ἀρχύτας τοῦ εἶπε:

— *«Παιδί μου, ἂν δὲν χτυπηθεῖ ὁ πηλὸς κεραμίδι δὲ γίνεται».*

Ἕνα ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἀξιώματα τοῦ Πυθαγόρα εἶναι καὶ τὸ περίφημο *«ἄπεχε κυάμων»*, δηλαδὴ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κουκιά. Μερικοὶ φρονοῦν ὅτι τὸ ἀξίωμα εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ὑγιεινὰ παραγγέλματα τοῦ Πυθαγόρα, ἀπὸ τὶς συνταγὲς δηλαδὴ τῆς καλῆς καὶ ὑγιεινῆς δίαιτας. Οἱ περισσότεροι ὅμως πιστεύουν ὅτι ἐννοοῦσε τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὴν πολιτική, γιατὶ στὶς πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας οἱ ψηφοφόροι μεταχειρίζονταν τὰ κουκιὰ γιὰ σφαιρίδια. Ἀποχή, λοιπόν, ἀπὸ τὶς ἐκλογές. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ Πυθαγόρας ἦταν ἀδιάφορος γιὰ τὴν πολιτική.

Σόλων

Ὁ Πλούταρχος στὸ βίο τοῦ Σόλωνα, ἀναφέρει ἕναν πολὺ παράξενο νόμο τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ νομοθέτη, ποὺ καταργοῦσε τὴν προῖκα, ἢ μᾶλλον τὴν περιώριζε σὲ τρία μονάχα ἱμάτια καὶ σκεύη μικρῆς ἀξίας, διότι δὲν ἤθελε νὰ εἶναι ὁ γάμος *«μισθοφόρος καὶ ὤνιος»*, ἀλλὰ νὰ γίνεται ἐπί *«τεκνήσει καὶ χάριτι καὶ φιλότητι»*, νὰ ἀποβλέπει δηλαδὴ στὴν τεκνοποιΐα καὶ νὰ στηρίζεται στὴν καλοσύνη καὶ τὴν ἀγάπη.

Δὲν ξέρουμε πότε μπῆκε τὸ ἔθιμο νὰ προικίζονται τὰ κορίτσια, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἦταν πολὺ προγενέστερο τοῦ Σόλωνα. Ὅσο γιὰ τὸν νόμο τοῦ Σόλωνα, ποὺ καταργοῦσε τὴν προῖκα, δὲν κράτησε γιὰ πολύ.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸν Σόλωνα καὶ ὁ Πλάτων εἶχε κηρυχτεῖ ἐναντίον τῆς προίκας, διότι ἡ ἄπροικη γυναίκα στερεῖται ἐλευθεροστομίας καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό της ταπεινωμένο, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ πολύφερνες ἔχουν μεγάλες ἀπαιτήσεις, ταπεινώνουν τοὺς ἄντρες τους καὶ τοὺς συμπεριφέρονται σὰν νὰ ἦταν δοῦλοι. Στοὺς Νόμους του λέει ὅτι ἂν ἀπαγορευόταν ἡ προῖκα *«ὕβρις ἧττον γυναιξὶ καὶ δουλεία ταπεινὴ καὶ ἀνελεύθερος γήμασι γίγνοιτο ἄν»*, θὰ λιγόστευε δηλαδὴ ἡ ἀλαζονεία τῶν γυναικῶν καὶ ἡ ταπεινὴ καὶ ἀνελεύθερη δουλεία τῶν συζύγων. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ τὸν Πλάτωνα. Πολλὲς φορὲς λέει, οἱ γυναῖκες μὲ τὸν πλοῦτο τους κυριαρχοῦν καὶ ἐξουσιάζουν μέσα στὸ σπίτι, ὅπως στὶς ὀλιγαρχίες. Τὰ ἴδια περίπου πίστευε καὶ ὁ Πλούταρχος: *«Εἶναι προτιμότερο,* ἔλεγε, *νὰ δεθεῖς μὲ χρυ-*

σὲς χειροπέδες, ὅπως στὴν Αἰθιοπία, παρὰ μὲ τὰ πλούτη τῆς γυναίκας».

Ἐπειδὴ ὅμως, παρ' ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Σόλωνα καὶ τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Πλούταρχου, ἡ προῖκα ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀποτελεῖ ἕνα ἔθιμο-θεσμό, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ καταργηθεῖ, οἱ ἀρχαῖοι σοφοὶ συμβούλευαν τοὺς ἄντρες νὰ παντρεύονται γυναῖκες τῆς ἴδιας κοινωνικῆς τάξης, οὔτε ἀριστοκρατικώτερες οὔτε πλουσιώτερες. Τὴ γνώμη αὐτὴ τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὴ συνοψίζει θαυμάσια τὸ περίφημο γνωμικό:

«Τὴν κατὰ σαυτὸν ἕλα»,

ποὺ ἄλλοι τὸ ἀποδίδουν στὸ Σόλωνα καὶ ἄλλοι στὸν Πιττακό.

Τὴν ἴδια γνώμη ἐκφράζει καὶ ὁ Αἰσχύλος στόν *«Προμηθέα Δεσμώτη»* σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ὑπέροχα χορικά του:

«Σοφὸς ἀλήθεια ἦταν σοφός,
ποὺ πρῶτος τὄβαλε στὸ νοῦ του
καὶ τὄπλεξε σὲ μῦθο: πὼς
πολὺ πιὸ κάλλιο εἶναι κανεὶς
μ ' ὅμοιους του νὰ συμπεθεριάζει
κι ἄνθρωπος χεροδουλευτὴς
μ' ὅσους τὰ πλούτη τὰ μεγάλα χαίρονται,
ἢ γι' ἀρχοντογενιὰ ἐπαίρονται,
γάμους ἀταίριαστους νὰ μὴν ταιριάζει».

Ὁ Ἀριστοφάνης διακωμωδεῖ ὡραιότατα τούς ἀταίριαστους γάμους στίς *«Νεφέλες»* του. Ὁ Στρεψιάδης ἐλεεινολογεῖ τὴ μοῖρα του καὶ καταριέται τὴν προξενήτρα ποὺ τοῦ προξένεψε τέτοιο γάμο.

«Στὸ διάβολο νὰ πάει ἡ προξενήτρα
αὐτὴ ποὺ μοῦ ξεσήκωσε τὸ νοῦ
νὰ παντρευτῶ τὴ μάνα σου. Τὶ ὡραῖα
περνοῦσα τὴ χωριάτικη ζωή μου

ρέμπελος καὶ βρωμιάρης ὅπου λάχει
κοιμάμενος καὶ εἶχα ὅλα τ' ἀγαθὰ
πολλὰ μελίσσια, πρόβατα καὶ λάδια.
Μὰ πῆγα καὶ παντρεύτηκα, χωριάτης,
τὴν ἀνεψιὰ τοῦ Μεγακλῆ ἀπὸ σόϊ,
πρωτευουσιάνα, πλουσιομαθημένη
καὶ ψηλομύτα».

Γιὰ τὴν κατάλληλη ἡλικία γάμου, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες-πίστευαν ὅτι γιὰ τὴ γυναίκα ἦταν τὰ δέκα ὀκτὼ καὶ γιὰ τὸν ἄντρα τὰ τριάντα ἢ τὰ τριάντα πέντε.

Ὁ Ἡσίοδος λέει ὅτι ὁ ἄντρας ποὺ νυμφεύεται δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὔτε πολὺ κάτω, οὔτε πολὺ πάνω ἀπὸ τὰ τριάντα.

Ὁ Πλάτων, ἐπίσης, λέει ὅτι ὁ μέσος χρόνος ἀκμῆς εἶναι τὰ εἴκοσι γιὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ τριάντα γιὰ τὸν ἄντρα καὶ ὅτι τὰ κορίτσια πρέπει νὰ παντρεύονται μεταξὺ δεκαέξη καὶ εἴκοσι ἐτῶν ἐνῶ οἱ ἄντρες μεταξὺ τριάντα καὶ τριάντα πέντε.

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἔχει διαφορετικὴ γνώμη. Ἐννοεῖται, ὅμως, ὅτι οἱ ἡλικίες αὐτὲς ἰσχύουν γιὰ τὸν πρῶτο μονάχα γάμο, ὁ ὁποῖος, ἰδιαίτερα στὶς γυναῖκες, σπάνια ἦταν ὁ μόνος. Στὴν Ἀθήνα ἀναφέρονται παραδείγματα γυναικῶν ποὺ δὲν ἔμειναν χῆρες οὔτε... μία μέρα! Ἡ συνήθεια τῆς ἰσόβιας χηρείας τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (Β' 21, 8), ἀνήκει σὲ πάρα πολὺ παλιοὺς χρόνους. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα ὑπῆρχαν ἐξαιρέσεις καὶ σύμφωνα μὲ τὸ θρύλο, ἡ πρώτη ποὺ παντρεύτηκε δεύτερη φορὰ ἦταν ἡ κόρη τοῦ Περσέα Γοργοφόνη.

Πολλὲς φορές, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πεθαίνοντας, ἄφηναν μὲ τὴ διαθήκη τους τὴ γυναίκα τους σὲ ἕνα φίλο. Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ πατέρας τοῦ Δημοσθένη, ποὺ ἄφησε τὴ γυναίκα του στὸ φίλο του Ἄφοβο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ χήρα γινόταν... κληροδότημα. Ἡ περίεργη

αὐτὴ συνήθεια εἶχε κάποιο σπουδαῖο λόγο, διότι ἔτσι μποροῦσαν νὰ ἀποκτήσουν τὰ ἀνήλικα παιδιὰ κηδεμόνα καὶ ἐπίτροπο.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Σόλων θέσπισε στοὺς Ἀθηναίους τὴ *«Σεισάχθεια»*. Καθὼς τὴ χαρακτηρίζει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ἡ σεισάχθεια ἦταν *«λύτρωση κτημάτων καὶ σωμάτων»*. Διότι, ὅταν κανεὶς δανειζόταν, δὲν ἔβαζε ὑποθήκη μόνο τὰ κτήματά του ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα του. Γινόταν, δηλαδή, δοῦλος τῶν δανειστῶν του. Προτοῦ ὅμως νὰ θεσπίσει τὸ νόμο ὁ Σόλων, ἔδωσε πρῶτος, ἔμπρακτα τὸ παράδειγμα τῆς ἀγαθοεργίας αὐτῆς, ποὺ ἔσωσε πολλοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν ἀνέχεια καὶ τὴ δουλεία. Κάποιοι τοῦ χρωστοῦσαν ἑπτὰ τάλαντα, τεράστιο ποσὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ὁ Σόλων τὰ χάρισε καὶ ἔλεγε καὶ στοὺς ἄλλους Ἀθηναίους νὰ κάνουν τὸ ἴδιο.

Τὴ Σαλαμῖνα, τὴν πατρίδα τοῦ Σόλωνα, τὴν ἀμφισβητοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Μεγαριῶτες. Οἱ Ἀθηναῖοι, κουρασμένοι πιὰ ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς πολέμους, ψήφισαν νόμο ποὺ ἔλεγε πὼς ὅποιος στὸ ἑξῆς θὰ συμβούλευε νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴ Σαλαμῖνα, θὰ καταδικαζόταν σὲ θάνατο. Ὁ Σόλων τότε, γιὰ νὰ παρορμήσει τοὺς Ἀθηναίους νὰ ξαναπάρουν τὴ Σαλαμῖνα, ὑποκρίθηκε τὸν τρελλό. Μπῆκε στὴν Ἀγορὰ στεφανωμένος καὶ ἀνεμίζοντας τὸ σπαθί του. Καί, μπροστὰ στὸ κατάπληκτο πλῆθος, ἀνέβηκε στὸ βῆμα καὶ διάβασε τὰ ἐλεγεῖα του.

«Ἐμπρός, πᾶμε στὴ Σαλαμῖνα νὰ πολεμήσουμε
γιὰ τὸ πολυπόθητο αὐτὸ νησί,
καὶ νὰ διώξουμε ἀπὸ πάνω μας
τὸ φοβερὸ αὐτὸ αἶσχος...».

Ἡ προσποιητὴ τρέλλα τοῦ Σόλωνα, ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ περίμενε. Οἱ Ἀθηναῖοι πολέμησαν καὶ νίκησαν.

Ὁ Σόλων, ὅμως, ἤθελε νὰ ἀποδείξει ὅτι ἀνέκτησαν τὴ Σαλαμῖνα ὄχι μόνο μὲ τὴ βία ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιο. Ἀνέσκαψε λοιπὸν τοὺς τάφους καὶ ἔδειξε ὅτι οἱ νεκροὶ ἦταν θαμμένοι μὲ τὸ κεφάλι πρὸς τὴν ἀνατολή, σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος κλείνει τὴ σύντομη βιογραφία μὲ μία ἐπιστολή, ποὺ παραθέτει, τοῦ Θαλῆ στὸ Σόλωνα. Νὰ τὶ ἔγραφε ὁ μεγάλος σοφὸς τῆς Μιλήτου στὸν ἰσάξιο συνάδελφό του στὴν Ἀθήνα:

«Ὁ Θαλῆς στὸ Σόλωνα.

Ἔμαθα ὅτι πρόκειται νὰ ἐγκαταλείψεις τὴν Ἀθήνα. Μοῦ φαίνεται πὼς θά ἦταν προτιμώτερο νὰ ἔρθεις νὰ μείνεις στὴ Μίλητο παρὰ στὶς ἀποικίες. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ φοβερό. Θὰ στενοχωρηθεῖς ἴσως βλέποντας πὼς οἱ Μιλήσιοι ζοῦν κάτω ἀπὸ τυραννικὸ πολίτευμα —διότι μισεῖς ὅλους τοὺς ἀνόσιους τυράννους— ἀλλὰ συγχρόνως θὰ εὐχαριστηθεῖς κάνοντας παρέα μὲ τοὺς φίλους μας. Σοῦ ἔγραψε καὶ ὁ Βίας νὰ πᾶς στὴν Πριήνη. Ἂν σοῦ εἶναι πιὸ εὐχάριστο νὰ ἐγκατασταθεῖς στὴν Πριήνη παρὰ στὴ δική μας πόλη, τότε θά ἔρθουμε ἐμεῖς νὰ σὲ συναντήσουμε»..

Γράμμα πολὺ ἁπλὸ χωρὶς τυπικότητες, γεμᾶτο εὐγένεια καὶ αὐθόρμητη οἰκειότητα, ποὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ πιστέψει κανεὶς πὼς τὸ στέλνει ὁ μεγαλύτερος σοφὸς τῆς ἀρχαιότητας σὲ ἕναν ἄλλο ἐξ ἴσου μεγάλο καὶ κοσμοξακουσμένο σοφό. Τὸ γράμμα αὐτὸ εἶναι ἕνα πολύτιμο ἱστορικό *«ντοκουμέντο»* ποὺ μᾶς δείχνει ἀνάγλυφα, μέσα στὴ λιτὴ συντομία του, σὲ ὅλο τὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ περιεχόμενο, τῶν δύο ὁλοφώτεινων αὐτῶν φυσιογνωμιῶν τῆς ἀρχαιότατης ἑλληνικῆς ἐποχῆς.

Ἕνας Αἰγύπτιος ἱερέας εἶπε στὸν Σόλωνα, κατὰ τὸν Πλάτωνα: *«Ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες ἐστε, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν»*, καὶ συνέχισε ὅταν ὁ Σόλων δὲν κα-

λοκατάλαβε: *«Νέοι ἐστέ τὰς ψυχὰς πάντες. Οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίαν ἀκοὴν παλαιὰν δόξαν οὐδὲ μάθημα χρόνῳ πολιὸν οὐδέν»*, δηλ. *«Νέοι εἶστε στὶς ψυχές σας ὅλοι. Γιατὶ δὲν ἔχετε πεποιθήσεις ριζωμένες σὲ κληρονομημένες δοξασίες, οὔτε γνώσεις γερασμένες»*. Ὁ Αἰγύπτιος ἱερέας θαύμαζε λοιπὸν τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὴ νεανικὴ δροσιά, τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν πρωτοτυπία τῆς σκέψης τους. Ἡ φράση αὐτὴ λέγεται σήμερα μὲ νόημα διαφορετικὸ γιὰ τοὺς νέους Ἕλληνες: *«Εἴμαστε πάντα παιδιά· δὲ σοβαρευόμαστε σὲ ὅ,τι καταπιανόμαστε, οὔτε βάζουμε μυαλὸ καὶ δὲ φρονηματιζόμαστε ἀπὸ τὴν πεῖρα τῶν περασμένων. Ἔχουμε ὅμως πάντα ἀκόμα ψυχὴ ἁγνὴ καὶ εὐκολόπιστη»*.

Κρίνοντας τοὺς σύγχρονούς του Ἀθηναίους ὁ Σόλων (6ος αἰ. π.Χ.), ποὺ ἀπὸ λάθος τους, μὲ ὅλη τους τὴν ἐξυπνάδα μὰ καὶ τὴν ἐλαφρομυαλιά τους κακοδαιμονοῦσαν καὶ ἔπεσαν στὴν τυραννία τοῦ Πεισίστρατου, εἶπε:

«Ὑμέων δ' εἷς μὲν ἕκαστος ἀλώπεκος ἴχνεσι βαίνει,
σύμπασιν δ' ὑμῖν χαῦνος ἔνεστι νόος».

Δηλαδή: *«Ἐνῶ ὁ καθένας σας χωριστὰ δείχνει τόση ἐξυπνάδα, ὅταν εἶναι νὰ κάνετε κάτι ὅλοι μαζί, δείχνεστε ἄβουλοι»*

Ὁ Σόλων, ἐπειδὴ ὁ πατέρας του εἶχε δαπανήσει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας του σὲ δωρεὲς καὶ εὐεργεσίες, καὶ ἐπειδὴ αὐτός, ἂν καὶ εἶχε πολλοὺς πλουσιώτατους φίλους πρόθυμους νὰ τὸν βοηθήσουν, ντρεπόταν νὰ παίρνει ἀπὸ ἄλλους, ἀφοῦ καταγόταν ἀπὸ οἰκογένεια, συνηθισμένη νὰ δίνει καὶ νὰ βοηθάει, καὶ ὄχι νὰ δέχεται βοηθήματα, ἄρχισε ἀπὸ πολὺ νέος νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐμπόριο. Οἱ ἐμπορικές του ἀσχολίες τὸν ἀνάγκασαν νὰ ταξιδέψει σὲ πολλὰ μέρη, καὶ ἔτσι, μαζὶ μὲ τὰ ἀπαραίτητα χρήματα, ἀπέκτησε πεῖρα καὶ γνώσεις, πράγματα πολὺ προσφιλέστερα καὶ πολυτιμώτερα γιὰ τὸν ἐκλεκτὸ αὐτὸ Ἀθηναῖο, ποὺ δὲν ἦταν ἐραστὴς τοῦ πλούτου ἀλλὰ ἐραστὴς τῆς σοφίας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Σόλωνα, καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι φιλόσοφοι εἶχαν ἐπιδοθεῖ στὸ ἐμπόριο, ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἦταν καθόλου εὐτελὲς καὶ εὐκαταφρόνητο ἐπάγγελμα, ἀπεναντίας μάλιστα τὸ τιμοῦσαν πολὺ γιατὶ ἔφερνε σὲ ἐπαφὴ τοὺς Ἕλληνες μὲ τὰ βάρβαρα ἔθνη, καλλιεργοῦσε φιλίες μεγάλων ἡγεμόνων καὶ βασιλέων καὶ πρὸ παντὸς ἀποτελοῦσε μία συστηματικὴ ἐξερεύνηση καὶ μελέτη ἄγνωστων χωρῶν καὶ ἔφερνε κοντά, πλῆθος πολύτιμων γνώσεων γιὰ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν διαφόρων λαῶν. Ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς, εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ ἐμπόριο. Σύμφωνα μὲ τὸν Διογένη τὸ Λαέρτιο, μίσθωνε τὰ ἐλαιουργεῖα καὶ κέρδιζε πολλὰ χρήματα. Ὁ μέγας μαθηματικὸς ἀπὸ τὴ Χίο Ἱπποκράτης (5ος αἰ. π.Χ.), εἶχε ἀσχοληθεῖ ἐπίσης μὲ τὸ ἐμπόριο. Ὁ Πλάτων ὅταν ξεκίνησε γιὰ τὸ μεγάλο του ταξίδι, πῆρε μαζί του ἄφθονο λάδι γιὰ νὰ τὸ διαθέσει στὴν Αἴγυπτο.

Ὁ Σόλων ἔλεγε: «*Θέλω νά ἔχω πλούτη, μὰ νὰ τά ἔχω αποκτήσει ἄδικα δὲν θέλω. Διότι ὁπωσδήποτε ἔρχεται ὕστερα ἡ τιμωρία*» (*Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι, οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη*). Ἀπόσπασμα ἀπὸ Σόλ.13, 7, Β.4.

Ὁ Σόλων εἶπε ἀκόμα τὸ περίφημο «*Γηράσκω ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος*», δηλαδὴ γερνάει πάντοτε μαθαίνοντας.

Ἀκόμα ὁ Σόλων ἔλεγε: «*Πολλοὶ κακοὶ γίνονται πλούσιοι καὶ πολλοὶ καλοὶ ζοῦν φτωχικά· ὡστόσο ἐμεῖς δὲν ἀλλάζουμε μαζί τους τὸν πλοῦτο μὲ τὴν ἀρετή. Γιατὶ αὐτὴ μένει σταθερή, ἐνῶ τὰ πλούτη πᾶνε ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλον*».

Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνα εὐεργέτησαν καὶ ὠφέλησαν ὅλους τοὺς Ἀθηναίους. Δὲ χώνευε ὅμως τοὺς ἀθλητὲς καὶ τοὺς τραγωδούς. Γιὰ τοὺς πρώτους ἔκανε εἰδικὸ νόμο καὶ ἐλάττωνε τὰ χρηματικά τους βραβεῖα. Μὲ τὸν ἴδιο νόμο θέσπι-

σε νὰ ἀνατρέφονται καὶ νὰ ἐκπαιδεύονται μὲ δημόσια δαπάνη τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πέθαιναν στὸν πόλεμο. Γιὰ τοὺς ἀθλητὲς ἔλεγε ὅτι ὅταν ἀσκοῦνται εἶναι πολυδάπανοι καὶ ὅταν νικοῦν εἶναι ἐπιζήμιοι. Ὅσο γιὰ τοὺς τραγωδοὺς τοὺς θεωροῦσε φοβεροὺς ψευδολόγους. Ὅταν ἦρθε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ δώσει παραστάσεις ὁ Θέσπις, ἕνα ἀληθινὸ παραλήρημα κατέλαβε τὴν πόλη. Ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ λαοῦ, καταλήφθηκαν ἀπὸ τὴν ἴδια τρέλλα. Ὁ Σόλων ἀνησύχησε καὶ ταράχτηκε πολύ. Κάλεσε τὸν Θέσπιν καὶ τοῦ εἶπε, σὲ ἔντονο ὕφος, ὅτι ἔπρεπε νὰ ντρέπεται νὰ παρουσιάζει στὸ λαὸ τέτοια τερατώδη ψεύδη.

Ὁ Σόλων γράφει στὸν Περίανδρο:
«Μοῦ γράφεις, ὅτι πολλοὶ σὲ ἐπιβουλεύονται. Ἀλλὰ καὶ ὅλους ἂν τοὺς ἐξουδετερώσεις, δὲν θὰ εἶσαι ἀσφαλής· διότι πάλι θὰ ἔχεις νὰ φοβηθεῖς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲν γνωρίζεις. Ὁ ἕνας θὰ σὲ ἀντιπαθεῖ ἀπὸ φόβο γιὰ τὴν προσωπική του ἀσφάλεια, ὁ ἄλλος θὰ σοῦ καταλογίζει ὅτι εἶσαι δειλὸς καὶ φοβᾶσαι τὰ πάντα. Μόνο ἂν κερδίσεις τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς πόλης, δὲν θὰ ἔχεις νὰ ὑποπτεύεσαι κανέναν. Τὸ καλύτερο εἶναι νὰ σηκωθεῖς νὰ φύγεις γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖς ἀπὸ κάθε κίνδυνο. Ἐὰν ὅμως ἐπιμένεις στὴν δικτατορία σου, φρόντισε νὰ ἔχεις ξένη φρουρὰ ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς πόλης. Ὁπότε δὲν θὰ ἔχεις νὰ φοβηθεῖς κανέναν, οὔτε θὰ χρειαστεῖ νὰ ἐξορίσεις κανέναν».

Ὁ Σόλων στοὺς νόμους του περιλαμβάνει τὶς ἑξῆς διατάξεις γιὰ τὴν ἀγωγὴ τῶν παιδιῶν: 1) Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ μαθαίνουν νὰ κολυμποῦν καὶ νὰ διαβάζουν. 2) Τὰ φτωχά, ἂς τὰ ὁδηγοῦν στὶς γεωργικὲς ἐργασίες, στὸ ἐμπόριο, ἢ σὲ κάποια τέχνη. 3) Ὁ πατέρας ποὺ δὲ δίδαξε στὸ παιδί του καμμιὰ τέχνη, δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσει ἀπὸ αὐτὸ νὰ τὸν τρέφει ἀργότερα. 4) Οἱ δοῦλοι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γυμνάζονται.

Ὁ Σόλων, ὅπως πιστεύουν πολλοί, δὲν εἶχε βάλει αὐστηροὺς περιορισμοὺς γιὰ τὴν ἀγαμία. Κάποιος, λένε, ὅτι τὸν συμβούλεψε κάποτε νὰ βάλει πρόστιμο στοὺς ἄγαμους. Καὶ ὁ Σόλων τοῦ ἀπάντησε: *«Χαλεπόν, ὦ ἄνθρωπε, φορτίον ἡ γυνή»*. Κάτι ἀνάλογο εἶχε πεῖ καὶ ὁ Σωκράτης. Κάποιος τὸν εἶχε ρωτήσει ποιοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μετανοοῦν. Καὶ ὁ Σωκράτης τοῦ ἀπάντησε: *«Οἱ γήμαντες»*, δηλαδὴ ἐκεῖνοι, ποὺ νυμφεύτηκαν.

Στὴν Ἀθήνα ὑπῆρχε εἰδικὸς νόμος ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κακολογεῖ κανεὶς ἕναν πεθαμένο *(ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται)*. Στὸ νόμο αὐτὸ ὁ Σόλων πρόσθεσε μία διάταξη, ποὺ ἀπαγόρευε νὰ κακολογεῖ κανεὶς πεθαμένο καὶ ὅταν ἀκόμη τὸν προκαλοῦσαν καὶ τὸν νευριάσουν τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ τοῦ πεθαμένου.

Ὅταν ὁ Σόλων ἔδειξε μεγάλη ἀντίσταση στὸν Πεισίστρατο, ἐπειδὴ ἔγινε τύραννος, τὸν ρώτησαν ποῦ στηρίζεται καὶ ἔχει τόσο θάρρος ὥστε νὰ τὰ βάζει μὲ τὸν Πεισίστρατο.

—*«Στὰ γεράματα, εἶπε ὁ Σόλωνας»*.

Ὁ Σόλων ἔλεγε ὅτι οἱ νόμοι μοιάζουν μὲ ἱστοὺς ἀράχνης. Ἂν πέσει μέσα κάτι ἐλαφρὸ καὶ ἀδύνατο, τὸ ἁρπάζουν καὶ τὸ κρατοῦν. Ἂν ὅμως πέσει κανένα μεγαλύτερο καὶ ἰσχυρότερο, αὐτὸ κόβει τοὺς ἱστοὺς καὶ ξεφεύγει.

Ἕνα γράμμα τοῦ Σόλωνα στὸν Κροῖσο λέει τὰ ἑξῆς: *«Χάρηκα πολὺ γιὰ τὰ φιλικά σου αἰσθήματα, καὶ μὰ τὴν Ἀθηνᾶ, ἂν γιὰ μένα δὲν ἀποτελοῦσε ἠθικὴ ἀνάγκη νὰ ζῶ σὲ καθεστὼς δημοκρατικό, θὰ δεχόμουνα νὰ μείνω κοντά σου, παρὰ στὴν Ἀθήνα ποὺ τὴ δυναστεύει ὁ δικτάτορας Πεισίστρατος. Ἀλλὰ ἡ ζωὴ εἶναι πιὸ γλυκειὰ ἐκεῖ ὅπου ἰσχύει γιὰ ὅλους δικαιοσύνη καὶ ἰσοτιμία»*.

Ὁ Κροῖσος ὅταν φιλοξένησε τὸν Σόλωνα, ἔβαλε τοὺς ὑπηρέτες του νὰ τὸν γυρίζουν παντοῦ καὶ νὰ τοῦ δείχνουν ὅλους τοὺς πολυτελεῖς θησαυρούς του. Κατόπιν τὸν ρώτησε: *«Ἀθηναῖε, ταξίδεψες σὲ πάρα πολλὰ μέρη καὶ γνώρισες πολλοὺς ἀνθρώπους. Ποιός ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶδες εἶναι εὐτυχέστερος;»*. Τοῦ ἔκανε βέβαια τὴν ἐρώτηση αὐτή, διότι πίστευε, ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν ὁ εὐτυχέστερος. Ὁ Σόλων ὅμως τοῦ ἀπήντησε μὲ ὠμὴ εἰλικρίνεια:

—*«Ὁ Τέλλος ὁ Ἀθηναῖος, βασιλιά μου, διότι ἔφερε στὸν κόσμο ὡραῖα καὶ καλὰ παιδιά, καὶ εἶχε λαμπρότατο τέλος, διότι πολέμησε γενναῖα, κατατρόπωσε τὸν ἐχθρὸ καὶ βρῆκε ἔνδοξο θάνατο στὸ πεδίο τῆς μάχης»*.

Ὁ Κροῖσος τὸν ξαναρώτησε ποιὸν θεωροῦσε δεύτερο στὴν ἐπιτυχία, πιστεύοντας ὅτι θὰ λάβαινε ὁπωσδήποτε τὰ δευτερεῖα. Ὁ Σόλων τοῦ ἀπάντησε:

—*«Τὸν Κλέοβη καὶ τὸν Βίτωνα. Αὐτοὶ ἦταν Ἀργεῖοι. Τὸ Ἄργος πανηγύριζε κάποτε τὴ γιορτὴ τῆς Ἥρας καὶ ἔπρεπε νὰ φέρουν ὁπωσδήποτε τὴ μητέρα τους στὴν πόλη μὲ μία βοϊδάμαξα. Ἀλλὰ τὰ βόδια ἀργοῦσαν νὰ γυρίσουνε ἀπὸ τοὺς ἀγρούς. Δέθηκαν λοιπὸν αὐτοὶ στὸ ζυγὸ καὶ ἔσυραν τὴν ἅμαξα πάνω στὴν ὁποία καθόταν ἡ μάνα τους. Διέτρεξαν ἔτσι σαράντα πέντε στάδια καὶ ὅταν ἔφτασαν στὸ ἱερό, τὸ πλῆθος τοὺς ἀπεθέωσε. Ἀλλὰ εἶχαν καὶ ἄριστο τέλος. Πράγματι, ἡ Θεὰ τοὺς ἀπέδειξε ὅτι γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι προτιμώτερο νὰ πεθαίνει παρὰ νὰ ζεῖ. Ἡ μητέρα τους, ποὺ τὴν μακάριζαν οἱ κάτοικοι τοῦ Ἄργους, γεμάτη χαρὰ γιὰ τὴν πράξη τους καὶ γιὰ τὰ ἐγκώμια, παρακάλεσε τὴν Ἥρα νὰ δώσει στοὺς γιοὺς της ὅτι μπορεῖ νὰ συμβεῖ εὐτυχέστερο στὸν ἄνθρωπο. Τὸ βράδυ ὁ Κλέοβης καὶ ὁ Βίτων, ἀφοῦ θυσίασαν καὶ εὐχηθήκαν, κοιμήθηκαν μέσα στὸ ἱερὸ καὶ δὲν ξύπνησαν πιά. Αὐτὸ ἦταν τὸ τέλος τους. Οἱ Ἀργεῖοι ἔκαναν τὰ ἀγάλματά τους καὶ τὰ ἔστειλαν ἀναθήματα στοὺς Δελφούς»*.

—*«Ὥστε τὴ δική μου εὐδαιμονία, τοῦ εἶπε θυμωμένος ὁ Κροῖσος, τὴν ἀπορρίπτεις ὡς πρᾶγμα μηδαμινό»;*

—*«Βασιλιά μου, τοῦ ἀπάντησε ἀτάραχα ὁ Σόλων, ἡ ζωὴ*

τῶν ἀνθρώπων εἶναι γεμάτη ἀβεβαιότητα καὶ ἀστάθεια. Κανένα δὲν πρέπει νὰ μακαρίζουμε προτοῦ δοῦμε τὸ τέλος του. (Μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε)».

Ὁ Κροῖσος ἔγινε θηρίο καὶ τὸν ἔδιωξε. Ἀργότερα ὅμως, ὅταν αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ τὸν Κῦρο καὶ ἐπρόκειτο νὰ καεῖ ζωντανός, θυμήθηκε πάνω στὴ φωτιὰ τὰ λόγια τοῦ σοφοῦ Ἀθηναίου καὶ φώναξε: *«Σόλων, Σόλων!»*. Ὁ Κῦρος τὸν ρώτησε τότε ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ Σόλων καὶ ὅταν ἔμαθε ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ ἑτοιμοθάνατου τὴν ἀλήθεια, φοβήθηκε μήπως καὶ αὐτὸς πάθει τὰ ἴδια, καὶ τοῦ χάρισε τὴ ζωή.

Ὁ Κροῖσος, ὅταν ἐπεσκέφθη τὶς Σάρδεις ὁ Σόλων, στολίστηκε μὲ μύρια στολίδια, κάθησε κορδωμένος ἐπάνω στὸ θρόνο του καὶ ρώτησε τὸν Σόλωνα, ἂν εἶδε ποτέ του ὡραιότερο θέαμα. Ὁ Σόλων τοῦ ἀπάντησε:

— *«Εἶδα τοὺς πετεινοὺς καὶ τοὺς φασιανοὺς καὶ τὰ παγώνια. Διότι αὐτοὶ στολίζονται μὲ φυσικὰ στολίδια, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ ὡραιότερα».*

Ὁ Σόλων φεύγοντας ἀπὸ τὸν Κροῖσο, πῆγε στὴν Κιλικία, ὅπου ἔχτισε μία δική του πόλη, τοὺς Σόλους καὶ ἐγκατέστησε σὲ αὐτὴν μερικοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸν καιρὸ ξέχασαν τὴ μητρικὴ τους γλῶσσα καὶ *εσολοίκισαν*, δηλαδὴ μιλοῦσαν μὲ ἕνα δικό τους τρόπο.

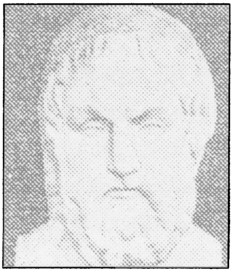
Ὅταν ὁ Σόλων ἔμαθε ὅτι ὁ Πεισίστρατος ἔγινε τύραννος στὴν Ἀθήνα, ἔστειλε στοὺς Ἀθηναίους ἕνα γράμμα ποὺ τοὺς ἔλεγε:

«Ἂν πάθατε πολλὰ δεινὰ διότι ἐσεῖς κάνατε σφάλματα, μὴν τὰ βάζετε μὲ τοὺς Θεοὺς γιὰ τὴν τύχη σας. Διότι ἐσεῖς εἴσαστε ἐκεῖνοι πού, ὑποστηρίζοντας ὅσους σᾶς ἐπιβάλλουν μία σκληρὴ δουλειά, τοὺς βοηθᾶτε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο. Ὁ καθένας σας περπατάει μὲ τὸ βῆμα της ἀλεποῦς, ὅλοι μαζὶ ὅμως εἴσαστε κουφοὶ καὶ ἐπιπόλαιοι. Διότι δίνετε σημασία στὶς κολακεῖες ἑνὸς γοητευτικοῦ ἄντρα, ἀλλὰ τὰ ἐπακόλουθα ποὺ θὰ προκύψουν δὲ σᾶς ἀπασχολοῦν».

Ὁ Σόλων ἔγραψε νόμους, δημηγορίες, ὑποθῆκες, ἐλεγεῖα καὶ πέντε χιλιάδες στίχους γιὰ τὴ Σαλαμῖνα καὶ τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν, ἐπίσης καὶ ἴαμβους καὶ ἐπωδούς.

Στὸ ἄγαλμά του γράφτηκαν τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Σαλαμὶς ποὺ σταμάτησε τὴν προσβολὴ
τῶν Μήδων γέννησε καὶ τὸ Σόλωνα,
τὸ θεῖο νομοθέτη».

Σοφοκλῆς

Ὁ Σοφοκλῆς (5ος αἰ. π.Χ.), ἦταν ἀληθινὰ ἕνας πολὺ γλυκὸς ποιητής. Ἡ ποίησή του εἶχε τόση ὀμορφιά, τόση γλύκα, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἀποκαλοῦσαν *«μέλισσα»* (μελίρρυτος ποιητής). Τὸ στόμα του, ἔλεγαν πολλοὶ θαυμαστές του, εἶναι ἀλειμμένο μὲ μέλι.

Ὁ Ἀριστοφάνης ὅμως εἶχε διαφορετικὴ γνώμη καὶ γι' αὐτό, διακωμώδησε στὰ ἔργα του τὸ Σοφοκλῆ, ὅπως καὶ τόσους ἄλλους μεγάλους συγγραφεῖς καὶ πολιτικούς: *«Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι πράγματι μέλισσα»* —ἔγραφε σὲ κάποια κωμωδία του— *«ἀλλὰ στὸ στόμα του δὲν κάθεται μέλι, ἀλλά... κερί»*.

Ἡ ζωὴ τοῦ Σοφοκλῆ δὲν ἦταν πάντοτε ἤρεμη καὶ εὐτυχισμένη. Γνώρισε, ὄχι μόνο μὲ τὴν ποιητικὴ φαντασία, ἀλλὰ καὶ στὴν πραγματικότητα, πόσο ἀκαταμάχητη ἦταν ἡ φλόγα καὶ ἡ σαγήνη τοῦ ἔρωτα. Γι' αὐτό, ὅταν γέρασε, ἦταν εὐχαριστημένος ποὺ ἀπαλλάχτηκε, ὅπως ἔλεγε, *«ἀπὸ τὸν ἄγριο καὶ λυσσασμένο αὐτὸ τύραννο»*. (Τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ τὸ ἀφηγεῖται ὁ Πλάτων στήν *«Πολιτεία»* του).

Στὰ γεράματά του ὁ Σοφοκλῆς δεινοπάθησε τρομερά, διότι οἱ γιοί του τοῦ φέρθηκαν πολὺ ἄσχημα. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἦταν καὶ ποιητὴς καὶ τὸν ἔλεγαν Ἰοφῶντα, κατηγόρησε τὸν ἔνδοξο πατέρα του ὅτι ἔχασε τὰ λογικά του καὶ ζήτησε, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, νὰ τὸν θέσει *«ὑπὸ ἀπαγόρευσιν»*. Ὁ Σοφοκλῆς πῆγε στὸ δικαστήριο καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἔκανε τὴν ἀπολογία του, διάβασε τὸ πρῶτο χορικὸ ἀπὸ τὴν τραγωδία του *«Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ»*. Οἱ δικαστὲς ἔμειναν θαμπωμένοι μπροστὰ στὸν ὑπέροχο λυρισμὸ τοῦ ποιητὴ καὶ τὸν ἀθώωσαν.

Γιὰ τὴ δίκη αὐτὴ τοῦ Σοφοκλῆ, ὁ σχολιαστὴς Σάτυρος ἀναφέρει καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτο: Ὁ Σοφοκλῆς προτοῦ νὰ διαβάσει τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο χορικό, εἶπε στοὺς δικαστές:

«Εἰ μὲν εἰμὶ Σοφοκλῆς, οὐ παραφρονῶ· εἰ δὲ παραφρονῶ, οὐκ εἰμὶ Σοφοκλῆς». Δηλαδή: *«ἂν εἶμαι ὁ Σοφοκλῆς, δὲν εἶμαι παράφρων; καὶ ἂν εἶμαι παράφρων, δὲν εἶμαι ὁ Σοφοκλῆς».*

Ὁ Σοφοκλῆς διατηροῦσε πάντοτε στοὺς στίχους του μία ἀπρόσωπη ἀντικειμενικότητα. Πολὺ σπάνια εἶναι τ' ἀποσπάσματα ποὺ ἡ φωνὴ του ἀκούγεται μαζὶ μὲ τὴ φωνὴ τῶν ἡρώων του. Ἐν τούτοις, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὅταν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος σκόρπισε γύρω του πένθη καὶ συμφορές, τὸ τρομερὸ αὐτὸ θέαμα τοῦ ἀπέσπασε ἕνα θρῆνο (Φιλ. 436), ποὺ ἔβγαινε μέσα ἀπὸ τὰ τρίσβαθα τῆς πονεμένης του καρδιᾶς:

«Πόλεμος οὐδὲν ἄνδρ' ἑκὼν αἱρεῖ πονηρόν, ἀλλά τοὺς χρηστοὺς αἰεί».

Ἐκεῖνο ποὺ τον πίκρανε περισσότερο ἦταν ὅτι ὁ πόλεμος θέριζε γύρω του τοὺς καλύτερους.

Ὁ Σοφοκλῆς πέθανε σὲ μεγάλη ἡλικία καί, ὅπως διηγοῦνται, μὲ ἕνα πολὺ περίεργο τρόπο.

Ὁ ὑποκριτὴς Καλλιπίδης, γυρίζοντας ἀπὸ κάποιο ταξίδι, τοῦ ἔστειλε ἕνα κάνιστρο γεμᾶτο σταφύλια. Ὁ Σοφοκλῆς τσίμπησε μία ρώγα, ἀλλὰ μὲ τὸ δάγκωμα ὁ χυμός της πετάχτηκε καὶ τοῦ κάθισε στὸ λαιμό. Σὲ λίγο ὁ μεγάλος τραγικὸς πέθανε ἀπὸ ἀσφυξία.

Ὁ Σάτυρος ὅμως μᾶς ἀναφέρει μιὰν ἄλλη ἐκδοχὴ τοῦ θανάτου. Ὁ Σοφοκλῆς διάβαζε τὴν *«Ἀντιγόνη»* του μπροστὰ στοὺς κριτές. Ἐκεῖ κατὰ τὸ τέλος, ἔφτασε σὲ μία μεγάλη περίοδο, ποὺ δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ σταματήσει λίγο γιὰ νὰ πάρει ἀναπνοή. Γιὰ νὰ τὴ βγάλει πέρα, σήκωσε, δυνάμωσε τὴ φωνή του, ἀλλά, μαζὶ μὲ τὴ φωνὴ τοῦ ἔφυγε καὶ ἡ ψυχή.

Ἄλλοι πάλι σχολιαστὲς θέλουν νὰ λένε ὅτι πέθανε μετὰ

τὴν ἀνάγνωση τοῦ δράματος, ἀπὸ τὴν πολὺ τοῦ χαρά. Μόλις δηλαδὴ τοῦ ἀνήγγειλαν ὅτι τὸ ἔργο του παίρνει τὸ πρῶτο βραβεῖο, ταράχτηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη συγκίνηση καὶ ξεψύχησε.

Ὁ Σοφοκλῆς στὴν *«Ἀντιγόνη»* του γράφει:

«Ἔρως ἀνίκατε μάχαν,
Ἔρως, ὃς ἐν κτήμασι πίπτεις,
ὃς ἐν μαλακαῖς παρειαῖς
νεάνιδος ἐννυχεύεις κ.λπ. κ.λπ.»

Δηλαδὴ ὁ ἔρωτας εἶναι ἀνίκητος στὴ μάχη.

Σπεύσιππος

Ὅταν ὁ Σπεύσιππος, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Πλάτωνα, ὁ ὁποῖος διαδέχτηκε τὸν Πλάτωνα στὴν Ἀκαδημία, ἔγινε ἀνάπηρος ἀπὸ παράλυση, μήνυσε στὸν Ξενοκράτη καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τῆς Ἀκαδημίας. Κάποτε, λένε, πὼς τὸν εἶδε σὲ αὐτὴ τὴν κατάσταση ὁ Διογένης καὶ ὅταν ὁ Σπεύσιππος τὸν χαιρέτησε, ὁ Διογένης ὁ κυνικὸς, τοῦ εἶπε: *«Ἀρνοῦμαι νὰ σοῦ ἀνταποδώσω τὸ χαιρετισμό σου, ἀφοῦ θέλεις σώνει καὶ καλὰ νὰ ζεῖς σὲ τέτοια κατάσταση»* (τὸν κουβαλοῦσαν πάνω σὲ ἕνα ἁμάξι στὴν Ἀκαδημία).
Ὁ Σπεύσιππος τότε ἀπάντησε στὸ Διογένη, ὅτι *«ὁ ἄνθρωπος δὲν ζεῖ γιὰ τὰ πόδια ἀλλὰ γιὰ τὸ νοῦ»*. (Ὁ Διογ. ὁ Λαέρτιος λέει ὅτι αὐτοκτόνησε, τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι σωστό).

Ὁ Σπεύσιππος, δὲν μπόρεσε νὰ ἀντέξει ποὺ ἦταν παράλυτος καὶ γέρος καὶ ἀποφάσισε νὰ αὐτοκτονήσει. Ὁ Πλούταρχος ὅμως στὴ βιογραφία τοῦ Λύσανδρου καὶ τοῦ Σύλλα λέει πὼς τὸν ξέκαναν οἱ ψεῖρες. Καί, ὅπως βεβαιώνει στὸ βιβλίο του *«Περὶ βίων»* ὁ Τιμόθεος, βρισκόταν σὲ πλήρη σωματικὴ κατάρρευση.

Καὶ παρακάτω γράφει πὼς ὁ Σπεύσιππος εἶπε κάποτε σὲ κάποιον πλούσιο ποὺ ἀγαποῦσε μία ὄχι ὄμορφη γυναίκα: *«Τὶ τὴ θέλεις τούτη ἐδῶ; Ἐγώ, μὲ δέκα τάλαντα σοῦ βρίσκω μία ὀμορφότερη νύφη»* (Διογ. Λαέρτ. Δ-Ι. Σπευσ.).

Στίλπων

Ὁ Στίλπων ἀπὸ τὰ Μέγαρα, μεγάλος καὶ ἀκαταγώνιστος σοφιστής, εἶχε ἀποκτήσει τόσο κῦρος καὶ τόσο πανελλήνια φήμη, ὥστε παρὰ λίγο, καθὼς λέει ἐπιγραμματικὰ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάδα νά *«Μεγαρίσει»*, νὰ ὑποταχθεῖ δηλαδὴ στὴν πνευματικὴ κυριαρχία τῶν Μεγάρων. Ὅταν ὁ Δημήτριος τοῦ Ἀντίγονου κατέλαβε τὰ Μέγαρα, φρόντισε νὰ διαφυλάξει σῶο καὶ ἀνέπαφο τὸ σπίτι τοῦ Στίλπωνα καὶ διέταξε νὰ τοῦ ἐπιστραφοῦν ὅλα τὰ πράγματα ποὺ τοῦ εἶχαν ἁρπάξει. Γιὰ νὰ μὴν ἔχει τὸ παραμικρὸ παράπονο ὁ φημισμένος φιλόσοφος τῶν Μεγάρων, ὁ Δημήτριος τὸν παρακάλεσε νὰ τοῦ δώσει ἕναν κατάλογο τῶν πραγμάτων ποὺ εἶχε χάσει.

Ὁ Στίλπων τοῦ ἀπάντησε: *«Δὲν ἔχασα ἀπολύτως τίποτα. Οὔτε τὴν παιδεία μου, οὔτε τὴ διαλεκτική μου, οὔτε τὴν ἐπιστήμη μοῦ πῆρε κανένας. Τὰ εἶχα καὶ τὰ ἔχω»*.

Ὁ Στίλπων ἦταν τόσο φημισμένος καὶ κοσμοξακουσμένος, ὥστε ὅταν πήγαινε στὴν Ἀθήνα, οἱ ἄνθρωποι ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ ἐργαστήριά τους καὶ συνωστίζονταν στοὺς δρόμους γιὰ νὰ τὸν δουν. Κάποιος, μία μέρα τοῦ εἶπε:

—*«Στίλπων, σὲ θαυμάζουν σὰν θηρίο»*.

—*«Ὄχι»*, τοῦ ἀπάντησε ὁ Στίλπων, *«μὲ θαυμάζουν σὰν ἄνθρωπο ἀληθινό»*.

Κάποτε ὁ Στίλπων, μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ χειμῶνα, συνήντησε στὸ δρόμο τὸν Κράτη καὶ τὸν εἶδε ἡλιοψημένο.

Τότε τοῦ εἶπε τὴν περίφημη φράση, ποὺ ἔμεινε ἀπὸ τότε παροιμιακή:

—*«Δοκεῖς μοι χρείαν ἔχεις ἱματίου καινοῦ»*!

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Κράτης εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ καινούργιο φόρεμα, ἀλλά: *«ἱματίου καὶ νοῦ»*!

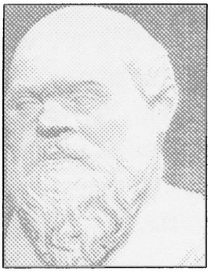
Μιὰ μέρα ὁ Στίλπων κοίταζε, ἐπάνω στὴν Ἀκρόπολη, τὸ ἄγαλμα της Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδία. Ρώτησε τότε κάποιους Ἀθηναίους, ποὺ ἦταν δίπλα του καὶ θαύμαζαν καὶ αὐτοὶ τὸ γλυπτὸ αὐτὸ ἀριστούργημα:

—*«Αὐτὴ εἶναι ἄραγε ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Δία»;*

—*«Ὄχι, τοῦ ἀπάντησαν, δὲν εἶναι τοῦ Δία ἀλλὰ τοῦ Φειδία».*

—*«Ἑπομένως αὐτὴ δὲν εἶναι Θεός», τοὺς εἶπε! Ἡ ἀπάντηση τοῦ Στίλπωνα θεωρήθηκε σὰν μεγάλη βλαστήμια. Τὸν ὁδήγησαν στὸν Ἄρειο Πάγο γιὰ νὰ τὸν δικάσουν. Ὁ Στίλπων δὲν τὸ ἀρνήθηκε, ἀλλὰ κατόρθωσε νὰ ἀποφύγει τὴν τιμωρία, μὲ τὴν ἑτοιμόλογη καὶ ἀστείρευτη σοφιστεία του.*

—*«Τὸ εἶπα καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω»*, δήλωσε στοὺς δικαστές: *«Ἡ Ἀθηνᾶ δὲν εἶναι Θεός. Εἶναι Θεά»!*

Σωκράτης

Μεγάλη ἡ μορφὴ τοῦ Σωκράτη, ποὺ ἐνσαρκώνει τὴν Ἑλληνικὴ διανόηση, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα στὸ κατακόρυφο τῆς διανόησης. Τὰ στοιχεῖα τὰ αὐθεντικὰ ποὺ ἔφτασαν μέχρι τὶς μέρες μας εἶναι τόσο φτωχά, τόσο ἀντιφατικά, τόσο ἐλλιπῆ —ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι πιστεύεται— τόσο ἔντονες οἱ φωτοσκιάσεις, τόσο περίεργες οἱ ἀντιθέσεις καὶ ἀντινομίες, ὥστε νὰ μᾶς ἐπιτρέπεται ἡ προσπάθεια νὰ τὸν γνωρίσουμε καὶ ἀπὸ μία ἄλλη πλευρά. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ *«ἀνέκδοτου»*. Τὶ λένε γι' αὐτὸν οἱ φίλοι του, οἱ μαθητές του, οἱ ἐχθροί του. Ὅσα εἶπε αὐτὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ὅσα εἶπαν γι' αὐτόν.

Ἀπὸ τὴ Μυριώνη ποὺ πέθανε, ὁ Σωκράτης εἶχε δύο παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ξανθίππη ἕνα.

Πολλὰ εἶναι τὰ ἀνέκδοτα γύρω ἀπὸ τὸ Σωκράτη καὶ τὴν Ξανθίππη. Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἂς δοῦμε πῶς τὸν ἔβλεπε ἡ Ξανθίππη, καὶ τὶ λέει γι' αὐτὸν μαντάροντάς του ἕνα ροῦχο:

—*«Εἶναι τὸ μόνο ποὺ σοῦ ἀπόμεινε Σωκράτη, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ φορᾶς. Κοντεύεις καὶ σὺ νὰ καταντήσεις σὰν τὸν φίλο σου τὸν Ἀντισθένη τὸν κυνικό, ποὺ γυρίζει στοὺς δρόμους μὲ ἕναν τρίβωνα τόσο μπαλωμένο, ὅπου δὲν ξεχωρίζεις ποιὸ εἶναι τὸ ροῦχο καὶ ποιὸ τὸ μπάλωμα. Ἀλλὰ ἐκεῖνος εἶναι μόνος του. Ἐσὺ ὅμως, ἕνας νοικοκύρης, μὲ φίλους ἀρχοντάνθρωπους καὶ πολὺ πλούσιους, ὅπως ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀπολλόδωρος; Τὶ θὰ ποῦν ὅλοι αὐτοὶ γιὰ τὰ χάλια τοῦ δασκάλου τους»;*

Ὁ Σωκράτης στὰ νιᾶτα του ἦταν μαρμαρὰς καὶ δούλευε

σὲ μαρμαράδικα τῆς Ἀθήνας. Μερικοὶ μάλιστα θέλουν νὰ λένε, ὅτι τὰ ντυμένα ἀγάλματα τῶν Χαρίτων ποὺ στόλιζαν τὴν Ἀκρόπολη, ἦταν καμωμένα ἀπὸ τὰ χέρια του. Ἀργότερα δίδασκε τὴ ρητορική, ἀλλὰ οὔτε καὶ κεῖ μπόρεσε νὰ κάνει τίποτα. Ὁ Ἀριστοφάνης τὸν σατιρίζει σὲ ἕνα ἔργο του λέγοντας ὅτι: *«Τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα ποιεῖ».*

Ὅταν ὁ Σωκράτης πρωτάρχισε νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ νὰ προκαλεῖ φιλοσοφικὲς συζητήσεις στὴν ἀγορὰ καὶ στὰ ἐργαστήρια, συνήθιζε νὰ συνδιαλέγεται βιαιότατα, ὥστε πολλὲς φορὲς νὰ προκαλεῖ ἕνα ἐξ ἴσου βιαιότατο ξέσπασμα τῆς ὀργῆς τῶν ἀκροατῶν του. Οἱ βιογράφοι του μᾶς πληροφοροῦν ὅτι πολλὲς φορὲς τὸν γρονθοκόπησαν ἢ τοῦ ξερρίζωσαν τὰ μαλλιά. Συχνὰ τὸν περιγελοῦσαν μὲ περιφρόνηση, ἀλλὰ ὁ Σωκράτης τὰ ἀνεχόταν ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ ταράζεται· ψύχραιμος πάντοτε καὶ ἀνεξίκακος.

Κάποτε, ἕνας ἀκροατής του τὸν κλώτσησε καὶ ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι ποὺ παρακολουθοῦσαν ἐξέφρασαν τὴν ἀπορία τους γιὰ τὴν ἀταραξία του, ὁ Σωκράτης τοὺς εἶπε:

—*«Ἂν ἕνας γάιδαρος σὲ κλωτσήσει, πρέπει νὰ τοῦ ἀνταποδώσεις τὴν κλωτσιά»;*

Ὁ Σωκράτης ἦταν πάντα ὀλιγαρκὴς καὶ λιτοδίαιτος. Ὅταν ἔβλεπε τὰ πλήθη τῶν ἀγοραστῶν, ἔλεγε στὸν ἑαυτό του χαρούμενος: *«Ἀπὸ πόσα πράγματα ἐγὼ δὲν ἔχω χρείαν».* Τὴν ἴδια γνώμη ἐξέφρασε καὶ μὲ ἕνα δίστιχο, ποὺ ἔμεινε παροιμιακό:

«Τ' ἀσημένια βάζα καὶ ἡ πορφύρα
εἶναι χρήσιμα γιὰ τὶς τραγωδίες, ὄχι γιὰ τὴ ζωή».

Ὁ Ἀλκιβιάδης τοῦ χάρισε κάποτε ἕνα μεγάλο οἰκόπεδο γιὰ νὰ χτίσει σπίτι. Ὁ Σωκράτης ἀρνήθηκε νὰ τὸ δεχτεῖ καὶ τοῦ εἶπε:

—*«Ἂν μοῦ ἔδινες δέρμα γιὰ νὰ φτιάξω παπούτσια, θὰ ἤμουν γελοῖος νὰ τὸ δεχτῶ. Τὸ ἴδιο καὶ ἂν δεχόμουνα τὸ οἰκόπεδο».*

Ὁ Εὐριπίδης ἦταν στενὸς φίλος καὶ ἀκροατὴς τοῦ Σωκράτη, καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἐπηρεάστηκε πολὺ ἀπὸ τὴ διδασκαλία του. Γι' αὐτό, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του ἔλεγαν μὲ κακεντρέχεια ὅτι ὁ Σωκράτης τοῦ δίνει τὶς ἰδέες γιὰ κάθε τραγωδία του. Ὁ Μνησίμαχος μάλιστα, ὅταν ἀνέβασε ὁ Εὐριπίδης τὴν τραγωδία του *«Φρύγες»*, τὸν σατίρισε μὲ ἕνα σαρκαστικὸ δίστιχο ποὺ τὸ διανθίζει ἕνα ἐξυπνότατο καλαμπούρι:

«Οἱ "Φρύγες" εἶναι ἕνα νέο δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδη, ἀλλὰ ὁ Σωκράτης ἔβαλε ἀπὸ κάτω τά... φρύγανα».

Ὁ Σωκράτης ἔλεγε ὅτι, *«στὸν κόσμο ἕνα μόνο ἀγαθὸ ὑπάρχει, ἡ ἐπιστήμη. Κι ἕνα μόνο κακό, ἡ ἀμάθεια».*

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Σωκράτης θεωροῦσε σωστὸ νὰ γερνάει *«ἀεὶ διδασκόμενος»*. (Τὴ φράση αὐτὴ λένε πὼς τὴν εἶπε ὁ Σόλων). Ἀλλὰ εἶναι ἄγνωστο μέχρι ποίου σημείου ἐφήρμοζε ἐπίμονα τὸ σοφὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Γέρος, πιά, μάθαινε νὰ παίζει λύρα καὶ σὲ ὅσους ἀποροῦσαν τοὺς ἔλεγε ὅτι δὲν εἶναι καθόλου ἄτοπο νὰ μαθαίνει κανένας ὅ,τι δὲν ξέρει. Καὶ ὄχι μόνο ἔπαιζε λύρα, ἀλλὰ καὶ χόρευε τακτικά —*«ὠρχεῖτο συνεχῶς»* μᾶς βεβαιώνει ὁ βιογράφος του Διογένης ὁ Λαέρτιος— διότι πίστευε ὅτι ὁ χορὸς κάνει καλὸ στὸ σῶμα.

Ἡ Γεωμετρία, ἔλεγε ὁ Σωκράτης, εἶναι ἡ πιὸ ἀπαραίτητη μάθηση. Στοὺς μαθητές του δίδασκε: *«Μάθετε καλὰ γεωμετρία, τόσο καλά, ὥστε νὰ μπορεῖ καθένας νὰ παραλάβει καὶ νὰ παραδώσει τὴ γῆ μὲ τὸ μέτρο».*

Ὁ Σωκράτης εἶδε ἕνα βράδυ στὸν ὕπνο του ὅτι κρατοῦσε στὰ γόνατά του ἕνα νεοσσὸ κύκνου, ποὺ ἀμέσως ἔβγαλε φτερὰ καὶ πέταξε, μὲ μία πολὺ γλυκιὰ φωνή. Τὴν ἄλλη μέρα ἔτυχε νὰ συστήσουν στὸ Σωκράτη τὸν Πλάτωνα. Ὁ Σωκράτης μόλις τὸν εἶδε εἶπε: *«Αὐτὸς εἶναι ὁ νεοσσός»!*

Ὅταν ρωτήθηκε ὁ Σωκράτης ποιὰ πόλη διοικεῖται ἄριστα, εἶπε: *«Ἐκείνη, ποὺ ἡ ὕπαρξή της ταυτίζεται μὲ τὴν ὕπαρξη τοῦ νόμου καὶ ποὺ τιμωρεῖ αὐτοὺς ποὺ τὸν παραβαίνουν»*.

Ὅταν ξαναρωτήθηκε ποιὰ πόλη διοικεῖται παράνομα, εἶπε: *«Ἡ πόλη, στὴν ὁποία οἱ ἄρχοντες τοποθετοῦνται ἀπὸ φατρίες»*.

Ὅταν ρωτήθηκε ποιὰ εἶναι ἡ ἄριστη πόλη, ἀπάντησε: *«Ἐκείνη στὴν ὁποία ὑπάρχουν πολλὰ βραβεῖα τῆς ἀρετῆς»*.

Ὁ Σωκράτης ὅταν δικαζόταν, ἀρνήθηκε νὰ χρησιμοποιήσει *«τὸν εὔγλωττο»* ρητορικό του λόγο ποὺ τοῦ εἶχε ἑτοιμάσει ὁ Λυσίας. Οἱ φίλοι του τὸν ἐξόρκιζαν νὰ χτυπήσει ἀμείλικτα τοὺς κατηγόρους του καὶ νὰ τοὺς φέρει σὲ σύγχυση, ἀλλὰ ὁ Σωκράτης ἀπάντησε:

— Ἤμουν ὥς τώρα ὁ πιὸ εὐτυχισμένος ἄνθρωπος. Οἱ Θεοὶ μοῦ ἑτοιμάζουν ἕναν ἤρεμο θάνατο. Οἱ μεταγενέστεροι θὰ κρίνουν ποιὸς εἶχε δίκιο· οἱ δικαστές μου ἢ ἐγώ.

Μὲ 281 ψήφους ἐναντίον 275, δηλαδὴ μὲ πλειοψηφία ἕξι μονάχα ψήφων, ὁ Σωκράτης κηρύχτηκε ἔνοχος. Οἱ δικαστὲς τὸν ρώτησαν ποιὰ ποινὴ προτιμοῦσε νὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ, καὶ ἐκεῖνος ζήτησε μὲ κάποια εἰρωνεία, μία τιμητικὴ ἀμοιβή. Τοὺς ἀπάντησε:

«Νὰ σιτίζομαι στὸ Πρυτανεῖο».

Ὁ Πλάτων στὸ «*Φαίδωνα*» παρουσιάζει τὴν Ξανθίππη στὴ φυλακὴ νὰ θρηνεῖ γιὰ τὸν ἄντρα της, ὅταν οἱ μαθητὲς τοῦ Σωκράτη ἔρχονται νὰ τὸν ἀποχαιρετήσουν γιὰ τελευταία φορά. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὅμως, ἀναφέρει ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε νυμφευτεῖ γιὰ δεύτερη φορὰ μὲ τὴ Μυρτώ, τὴν κόρη τοῦ Ἀριστείδη. Τότε ὅμως δὲ μποροῦσε ἡ Ξανθίππη νὰ βρίσκεται στὴ φυλακὴ τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του. Ἐκτὸς ἂν πῆγε ὄχι γιὰ νὰ θρηνήσει ἀλλὰ γιὰ νὰ χαρεῖ. Ἄλλες πάλι

μαρτυρίες βεβαιώνουν ὅτι ὁ Σωκράτης, ὁ μεγάλος αὐτὸς ἱεραπόστολος τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς ἀρετῆς, διατηροῦσε... χαρέμι. Βάζουν τὸ φιλόσοφο νὰ ζεῖ ταυτόχρονα καὶ μὲ τὶς δύο γυναῖκες. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἀνέκδοτο προσθέτει, ὅτι ὅταν ἐκεῖνες κουραζόντουσαν νὰ μαλώνουν μεταξύ τους, τὰ ἔβαζαν καὶ οἱ δύο μὲ τὸν ἄντρα τους.

Ὅταν ἀνήγγειλαν στὸ Σωκράτη τὴν κατηγορία ποὺ τοῦ εἶχε ἀπαγγελθεῖ, ὅτι *«εἰσάγει καινὰ δαιμόνια»* καὶ ὅτι δὲν πιστεύει στοὺς Θεοὺς ποὺ πιστεύει ἡ πόλη, κάποιοι φίλοι του τὸν ρώτησαν τὶ ἦταν αὐτὸ τὸ καινούργιο ποὺ εἰσήγαγε στὴ θρησκεία καὶ ποὺ ἦταν τόσο πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὶς θρησκευτικὲς δοξασίες τῶν ἄλλων. Ὁ Σωκράτης τοὺς ἀπάντησε μὲ τὸ συνηθισμένο του χιοῦμορ:

—*«Ὅταν οἱ μάντεις ρωτοῦν τὰ πουλιὰ καὶ ἐμεῖς περιμένουμε νὰ μάθουμε ἀπὸ τοὺς οἰωνούς τους τὶ πρέπει νὰ κάνουμε καὶ τὶ νὰ μὴν κάνουμε, ἐγὼ νομίζω ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ἀπαντᾶνε στὶς ἀπορίες μας εἶναι οἱ Θεοί. Οἱ ἄλλοι νομίζουν ὅτι μᾶς ἀπαντοῦν τὰ πουλιά. Καὶ δὲν ἔχουν ἄδικο...».*

—*«Μὰ πῶς δὲν ἔχουν ἄδικο»;* τὸν ξαναρώτησαν κατάπληκτοι οἱ μαθητές του.

—*«Ἁπλούστατα, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔχουν τὸ ἴδιο μυαλὸ μὲ τὰ πουλιά* (κοκορόμυαλοι ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα) *καὶ μονάχα μὲ αὐτὰ θὰ μποροῦσαν νὰ συνεννοηθοῦν κανονικά».*

Στοὺς ἀρχαίους, ὅταν πέθαινε κανείς, τοῦ ἔκλειναν τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα —ὅπως ἀκόμα καὶ σὲ πολλὰ μέρη σήμερα— καὶ σκέπαζαν τὸ πρόσωπο τοῦ νεκροῦ. Ἔπειτα τὸν ἔλουζαν καὶ τὸν ἄλειφαν μὲ μῦρα. Ὁ Σωκράτης ὅμως πρόβλεψε νὰ ἀπαλλάξει τὶς γυναῖκες ἀπὸ τὸν κόπο αὐτό. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλάτων στό *«Φαίδωνα»*, ὁ μελλοθάνατος φιλόσοφος, λίγη ὥρα πρὶν νὰ πιεῖ τὸ κώνειο, γύρισε καὶ εἶπε στοὺς φίλους του:

—*«Μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ὥρα νὰ πάω γιὰ νὰ κάνω λουτρό·*

εἶναι προτιμώτερο, νομίζω, νὰ πιῶ τὸ φαρμάκι ἀφοῦ λουστῶ, παρὰ νὰ βάλω σὲ τέτοια ἐνόχληση τὶς γυναῖκες ποὺ λούζουν ἕνα νεκρό».

Τὰ μάτια τοῦ Σωκράτη, ὅταν ξεψύχησε, τοῦ τὰ ἔκλεισε ὁ ἀγαπημένος του μαθητὴς Κρίτων, διότι δὲν ὑπῆρχε κανένας συγγενής του στὸ δεσμωτήριο.

Ὁ Ξενοφῶν, μᾶς λέει, ποιὰ ἦταν ἀκριβῶς ἡ κατηγορία τοῦ Σωκράτη :

«... Ἀδικεῖ Σωκράτης οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει Θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων, ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων». Δηλαδή: *«Ὁ Σωκράτης πέφτει σὲ ἀδίκημα, διότι δὲν πιστεύει στοὺς Θεοὺς στοὺς ὁποίους πιστεύει ἡ Πολιτεία, καὶ ἀκόμα προπαγανδίζει γιὰ νέους Θεούς. Καὶ ἀκόμα πέφτει σὲ ἀδίκημα διότι διαφθείρει τοὺς νέους».*

Ὁ Σωκράτης, ὅταν ρωτήθηκε ποιοὶ εἶναι εὐτυχεῖς, απάντησε: *«Αὐτοὶ ποὺ ἔχουν καὶ καλὰ αἰσθήματα καὶ φρόνηση»* (Στοβαῖος).

Ὁ Χαιρεφῶν, γνωστὸς φίλος τοῦ Σωκράτη, ὁ ὁποῖος λεγόταν ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη καί *«νυχτερίδα»*, διότι εἶχε δραπετεύσει νύχτα, ζητάει νὰ μάθει, ἔτσι στ' ἀστεῖα, ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν, ποιὸς εἶναι ὁ σοφώτερος τῶν ἀνδρῶν. Καὶ ὁ χρησμὸς τοῦ Ἱερατείου τῶν Δελφῶν εἶπε ὅτι ὁ σοφότερος ὅλων εἶναι ὁ Σωκράτης.

Ἡ ἀπάντηση αὐτὴ στὸν Χαιρεφῶντα ἦταν γνησιότατη, γιατὶ τέτοιες ἐρωτήσεις γιὰ τὸ ποιὸς εἶναι ὁ πλουσιώτερος, ὁ σοφώτερος, ὁ καλύτερος κ.λπ., ἔκαναν πολὺ τακτικὰ στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Αὐτή, λοιπόν, ἡ ἀπάντηση τῆς Ἱέρειας, ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς καταδίκης τοῦ Σωκράτη, διότι ἄρχισε φανερὰ πιὰ ἀπὸ τοὺς διάφορους γραμματιζούμενους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ ζήλια καὶ ὁ φθόνος, γιὰ νὰ καταλήξει ἡ ὑπόθεση στὰ δικαστήρια. Διότι οὔτε ὁ *«σοφός»*, οὔτε

ὁ *«σοφώτερος»* τοῦ χρησμοῦ εἶναι φιλόσοφοι, ἀλλὰ δραματουργοί. *«Σοφὸς Σοφοκλῆς – σοφώτερος Εὐριπίδης...»*. Καὶ ἀμέσως ἡ μετάπτωση. Ὄχι ποιητὴς ἢ δραματουργὸς αὐτὴ τὴ φορά, ὄχι ὁ Ἀριστοφάνης λ.χ. καθὼς θὰ περίμενε κάποιος, ἀλλὰ ἕνας φιλόσοφος, ὁ Σωκράτης.

Ὁ Σωκράτης δὲν ἤθελε ποτὲ νὰ τὸν νομίζουν δάσκαλο τῆς ἀρετῆς, οὔτε δεχόταν χρήματα ἀπὸ τοὺς μαθητές του, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς σοφιστές, ποὺ ἔλεγαν ὅτι ἦταν δάσκαλοι τῆς ἀρετῆς καὶ ζητοῦσαν μεγάλες ἀμοιβές. Κάποτε ρώτησαν τὸ Σωκράτη γιατὶ δὲν δέχεται χρήματα, καὶ αὐτὸς τοὺς ἀπάντησε:

—*«Διότι δὲν μπορῶ νὰ γίνω ἀνδράποδο τοῦ ἑαυτοῦ μου· αὐτοὶ ποὺ πληρώνονται γιὰ νὰ μιλήσουν, εἶναι κάτι χειρότερο καὶ ἀπὸ ἀνδράποδα»*.

Ἕνας μαθητὴς τοῦ Σωκράτη θύμωσε μπροστά του μία μέρα, διότι χαιρέτησε κάποιον ποὺ περνοῦσε καὶ ἐκεῖνος προσπέρασε ἀδιάφορος, χωρὶς νὰ τοῦ ἀνταποδώσει τὸ χαιρετισμό. Ὁ Σωκράτης τότε εἶπε στὸ μαθητή του:

—*«Δὲ μοῦ λὲς σὲ παρακαλῶ, γιατὶ θύμωσες; Ὅταν συναντᾶς κάποιον ποὺ ἔχει ἀσχημότερο σῶμα, δὲ σὲ βλέπω νὰ θυμώνεις καθόλου. Ἀπεναντίας ἴσως εὐχαριστιέσαι. Γιατὶ λοιπὸν θυμώνεις ὅταν συναντᾶς κάποιον ποὺ ἔχει ἀσχημότερη ψυχὴ ἀπὸ σένα. Αὐτὸ τὸ βρίσκω πολὺ γελοῖο»*.

Ὑπῆρχε στὴν Ἀθήνα, τὴν ἐποχὴ τοῦ Σωκράτη, μία ὡραιότατη γυναίκα ποὺ τὴν ἔλεγαν Θεοδότη. Οἱ σύγχρονοί της ζωγράφοι συναγωνίζονταν ποιὸς νὰ τὴν πρωτοζωγραφίσει. Μία μέρα ὁ Σωκράτης ποὺ συνοδευόταν ἀπὸ μερικοὺς φίλους του, πῆγε στὸ σπίτι της. Τὴ βρῆκαν νὰ ποζάρει μπροστὰ σὲ ἕνα ζωγράφο καὶ θαύμαζαν γιὰ πολὺ ὥρα τὰ κάλλη της. Ὅταν τέλειωσε ὁ ζωγράφος, ὁ Σωκράτης γύρισε πρὸς τοὺς φίλους του καὶ τοὺς εἶπε:

—*«Ἐμεῖς πρέπει νὰ χρωστᾶμε χάρη στὴ Θεοδότη διότι τὴν εἴδαμε· ἢ μᾶλλον ἡ Θεοδότη, γιατὶ μᾶς ἔδειξε τὰ κάλλη της; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἡ Θεοδότη θὰ μᾶς χρωστάει πολὺ περισσότερη χάρη γιὰ τὴν ἐπίδειξη, παρὰ ἐμεῖς γιὰ τὴ θέα. Διότι ἀσφαλῶς ὅσο καὶ ἂν εὐχαριστηθήκαμε ἐμεῖς, αὐτὴ θὰ εὐχαριστήθηκε περισσότερο».*

Ὁ Σωκράτης βλέποντας τὴ Θεοδότη πολυτελέστατα στολισμένη, μὲ πολλὲς θεραπαινίδες τριγύρω της καὶ ὡραιότατα στολισμένο τὸ σπίτι, τὴ ρώτησε:

—*«Πές μου, Θεοδότη, ἔχεις κανένα κτῆμα»;*

—*«Κανένα.»*

—*«Τότε, κανένα σπίτι μὲ πολλὰ ἔσοδα»;*

—*«Οὔτε κτῆμα, οὔτε σπίτι.»*

—*«Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν τὰ βρίσκεις τὰ χρήματα»;*

—*«Περνάει καμμιὰ φορὰ κανένας φίλος ποὺ ἔχει τὴν καλοσύνη νὰ μᾶς φιλοδωρήσει. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο εἰσόδημά μου».*

—*«Δὲν πιστεύω νὰ ἀρκεῖ ἡ εὐγενικὴ καλωσύνη τῶν φίλων. Κάτι πρέπει νὰ μηχανεύεσαι καὶ σύ. Ἀλοίμονο στὴν ἀράχνη ἂν περιμένει νὰ ζήσει ἀπὸ τὴν εὐγενικιὰ καλωσύνη τῆς μύγας. Γιὰ νὰ πιάσει τὶς μύγες ὑφαίνει καὶ ἁπλώνει τὰ δίχτυα της».*

Ὁ Ἀλκιβιάδης εἶπε κάποτε στὸ Σωκράτη: *«Ἡ Ξανθίππη ὅταν βρίζει, εἶναι ἀνυπόφορη».* Ὁ Σωκράτης τοῦ ἀπάντησε:

—*«Ἐγὼ τὴ συνήθισα, ὅπως ἔχω συνηθίσει νὰ ἀκούω στὸν ὕπνο μου τὰ καρούλια καὶ τὶς ρόδες τῶν κάρων. Καὶ σύ, ἄλλωστε, ὑποφέρεις νὰ ἀκοῦς τὶς χῆνες σου νὰ φωνάζουν».*

—*«Μὰ οἱ χῆνες μου, τοῦ εἶπε ὁ Ἀλκιβιάδης, μοῦ κάνουν χηνόπουλα καὶ ἀβγά».*

—*«Κι ἐμένα ἡ Ξανθίππη μοῦ κάνει παιδιά», τοῦ ἀπάντησε ὁ Σωκράτης.*

Ὅταν ὁ Σωκράτης ἦταν μελλοθάνατος, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση τῶν δικαστῶν, ἡ Ξανθίππη τοῦ εἶπε:

—*«Ἄδικα πεθαίνεις».*

Ὁ Σωκράτης γύρισε καὶ τῆς εἶπε ἀτάραχα καὶ εἰρωνικά:

—*«Μήπως ἐσὺ θὰ ἤθελες νὰ πεθάνω δίκαια»;*

Ὁ Σωκράτης ἔλεγε γιὰ τὴν Ξανθίππη, ὅτι οἱ ἄντρες πρέπει νὰ συμπεριφέρονται μὲ τὴν κακιὰ καὶ ὀξύθυμη γυναίκα, ὅπως οἱ ἱπποδαμαστὲς μὲ τὰ ἄγρια ἄλογα: *«Ἀλλὰ ὅπως ἐκεῖνοι* —συμπλήρωνε— *ὅταν δαμάσουν τὰ ἄγρια ἄλογα, δαμάζουν εὐκολώτερα τὰ ἄλλα, ἔτσι καὶ ἐμέ, ἡ συμβίωσή μου μὲ τὴν Ξανθίππη, μοῦ κάνει εὐκολώτερη τὴ συναναστροφή μου μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους».*

Ὅταν δικαζόταν ὁ Σωκράτης, ὁ Λυσίας τοῦ ἔγραψε τὴν ἀπολογία του. Ὁ Σωκράτης ὅταν τὴ διάβασε τοῦ εἶπε:

—*«Ὡραῖος λόγος, ἀλλὰ δὲν ταιριάζει σὲ μένα».*

Ὁ Λυσίας, κατάπληκτος τὸν ρώτησε:

—*«Μὰ ἀφοῦ ὁ λόγος εἶναι καλός, πῶς δὲν ταιριάζει σὲ σένα»;*

Καὶ ὁ Σωκράτης τοῦ ἀπάντησε:

—*«Μὰ καὶ τὰ καλὰ ροῦχα καὶ τὰ καλὰ παπούτσια δὲν θὰ ἦταν ἀταίριαστα γιὰ μένα; Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ λόγο σου».*

Ὁ Φαίδων ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπέστερους μαθητὲς τοῦ Σωκράτη καὶ ἔγραψε πολλοὺς Σωκρατικοὺς διαλόγους. Μάλιστα ἕνας ἀπὸ τοὺς ὡραιότερους διαλόγους τοῦ Πλάτωνα τιτλοφορεῖται μὲ τὸ ὄνομά του.

Ὁ Φαίδων ἦταν ἀπὸ τὴν Ἠλεία, καὶ ὅταν ἡ πατρίδα του νικήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, πιάστηκε αἰχμάλωτος. Τὸν ὡδήγησαν στὴν Ἀθήνα καὶ τὸν ἔκλεισαν σὲ ἕνα βρώμικο παλιόσπιτο. Ὁ Φαίδων, ἔκλεισε τὴν πόρτα καὶ ἀφιερώθηκε στὴ μελέτη τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας. Ὁ Σωκράτης κατόρθωσε νὰ πείσει τὸν Ἀλκιβιάδη καὶ τὸν Κριτία νὰ ἐνεργήσουν γιὰ νὰ ἀποφυλακιστεῖ. Ὅταν ἀποφυλακίστη-

κε, ἔγινε στενὸς φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, καὶ ἄρχισε νὰ φιλοσοφεῖ. Ὁ Φαίδων, λοιπόν, στὴν αἰχμαλωσία χρωστάει τὴ δόξα του καὶ τὴν ἀθανασία. Ἂν δὲν αἰχμαλωτιζόταν, θὰ ἔμενε ἕνας εὐπατρίδης ἄδοξος καὶ ἀφανὴς ἀπὸ τὴν Ἠλεία.

Κάποτε ὁ Σωκράτης παρακολουθοῦσε τὴν παράσταση τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδη *«Αὐγή»*. Ὅταν ἄκουσε ἕνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος νὰ μιλάει περιφρονητικὰ γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ δογματίζει μὲ τὴν ἴδια ἀφέλεια *«κράτιστον εἰκῇ ταῦτ' ἐὰν ἀφεμένα»* (εἶναι προτιμώτερο νὰ μὴ φροντίζει κανένας γι' αὐτά, νὰ τ' ἀφήνει στὴν τύχη), ὁ Σωκράτης σηκώθηκε καὶ ἔφυγε: *«Εἶναι γελοῖο, εἶπε, ἂν ὁ δοῦλος δὲν γυρίσει στὸ σπίτι σου, νὰ ψάχνεις παντοῦ νὰ τὸν βρεῖς, τὴν ἀρετὴ ὅμως νὰ τὴν ἀφήνεις νὰ χαθεῖ»*.

Μετὰ τὴν ἀπόφαση ποὺ τὸν καταδίκαζε νὰ πιεῖ τὸ κώνειο, οἱ φίλοι του εἶπαν στὸ Σωκράτη:

—*«Οἱ Ἀθηναῖοι σὲ καταδίκασαν σὲ θάνατο»!*

Κι ὁ Σωκράτης ἀπάντησε:

—*«Κι αὐτοὺς τοὺς καταδίκασε ἡ φύση»*.

Κάποιος ρώτησε τὸ Σωκράτη ἂν ἔπρεπε νὰ νυμφευτεῖ ἢ νὰ μείνει ἀνύμφευτος. Ὁ Σωκράτης τοῦ ἀπάντησε:

—*«Ὅ,τι ἀπὸ τὰ δύο καὶ ἂν κάνεις, θὰ μετανοιώσεις»*.

Ὁ Σωκράτης ἔλεγε ὅτι οἱ νέοι πρέπει νὰ κοιτάζονται διαρκῶς στὸν καθρέφτη, γιὰ νὰ βλέπουν ἂν εἶναι ὄμορφοι. Κι ἂν εἶναι ὄμορφοι, πρέπει νὰ φροντίζουν γιὰ νὰ γίνουν καὶ ψυχικὰ ἄξιοι τῆς ὀμορφιᾶς τους. Ἂν εἶναι ἄσχημοι, πρέπει νὰ φροντίσουν νὰ καλύψουν τὴν ἀσχήμια τους μὲ τὴ μόρφωση.

Οἱ καλλιτέχνες, ἔλεγε ὁ Σωκράτης, ποὺ σκαλίζουν στὸ λίθο ἀγάλματα διαφόρων συγχρόνων τους, φροντίζουν νὰ

γίνει ὁ λίθος ὅμοιος μὲ τὸν εἰκονιζόμενο ἄνθρωπο. Ἀλλὰ δὲ φροντίζουν καθόλου νὰ μὴν φαίνονται καὶ νὰ μὴν εἶναι οἱ ἄνθρωποι ὅμοιοι μὲ λιθάρια.

Ὁ Σωκράτης, εἶχε καλέσει κάποτε σὲ δεῖπνο Ἀθηναίους πλούσιους. Ἡ Ξανθίππη ντρεπόταν καὶ φοβόταν πολὺ μήπως τὰ φαγητὰ ποὺ θὰ τοὺς προσέφεραν τοὺς κάνουν κακὴ ἐντύπωση. Ὁ Σωκράτης γιὰ νὰ τὴν καθησυχάσει τῆς εἶπε:

—*«Ἄκουσε, Ξανθίππη. Ἂν εἶναι ἄνθρωποι ἐγκρατεῖς καὶ λιτοδίαιτοι, τὸ δεῖπνο μας θὰ τοὺς ἀρέσει ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι. Ἂν ὅμως εἶναι κοιλιόδουλοι καὶ λαίμαργοι, τότε δὲν ἔχουμε νὰ γνοιαστοῦμε γιὰ τὴ γνώμη τους».*

Ὁ Σωκράτης ἔλεγε συχνά, ὅτι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ζοῦν γιὰ νὰ τρῶνε, αὐτὸς ὅμως τρώει γιὰ νὰ ζεῖ.

Ὅταν ὁ Αἰσχίνης ἔγινε ἀκροατὴς καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, τοῦ εἶπε:

—*«Εἶμαι πάμπτωχος, δὲν ἔχω τίποτ' ἄλλο νὰ σοῦ δώσω. Σοῦ δίνω λοιπὸν τὸ μόνο ποὺ ἔχω — τὸν ἑαυτό μου».*

Ὁ Σωκράτης τοῦ ἀπάντησε:

—*«Δὲν καταλαβαίνεις, Αἰσχίνη, ὅτι μοῦ δίνεις τὸ πιὸ πολύτιμο»;*

Ὅταν ὁ Σωκράτης ἐπρόκειτο νὰ πιεῖ τὸ κώνειο, ὁ μαθητής του Ἀπολλόδωρος τοῦ ἔδωσε ἕνα ὡραῖο ἱμάτιο γιὰ νὰ πεθάνει καλοντυμένος. Ὁ Σωκράτης τοῦ εἶπε: *«Τόσο καιρὸ τὸ ροῦχο μου ἦταν καλὸ γιὰ νὰ ζεῖ μαζί μου, τώρα δὲν εἶναι καλὸ γιὰ νὰ πεθάνει μαζί μου»;*

Κάποτε ἡ Ξανθίππη, ἀφοῦ ἔβρισε ἀπαίσια τὸ Σωκράτη, τὸν περιέλουσε μὲ βρώμικα νερά. Ὁ Σωκράτης γύρισε πρὸς τοὺς φίλους του καὶ τοὺς εἶπε: *«Δέ σᾶς τὸ ἔλεγα, ὅτι ἡ Ξανθίππη, μία φορὰ ποὺ βρόντησε, ἦταν φυσικὸ καὶ νὰ βρέξει;».*

Μία μέρα σὲ ἕνα συμπόσιο, ὁ Σωκράτης ἄρχισε νὰ κάνει, μπροστὰ σὲ ὅλους, παρατηρήσεις σὲ κάποιο φίλο του. Ἡ αὐστηρότητα αὐτὴ τοῦ δασκάλου δυσαρέστησὲ τὸν Πλάτωνα, ποὺ τοῦ εἶπε ἀμέσως:

—*«Δὲν θὰ ἦταν καλύτερα, Σωκράτη, νὰ τὸν μάλωνες ὅταν θὰ εἴσαστε μόνοι, ἐσὺ καὶ αὐτός»;*

—*«Καὶ σύ»*, ἀποκρίθηκε ὁ Σωκράτης, *«δὲν μποροῦσες νὰ περιμένεις νὰ μείνουμε μόνοι ἐγὼ καὶ ἐσύ, γιὰ νὰ μὲ μαλώσεις»;*

Ἕνας νεαρὸς μαθητὴς τοῦ Σωκράτη τοῦ ἔφερε μία μέρα δύο διαλόγους ποὺ εἶχε γράψει καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ τοὺς διαβάσει μπροστά του, γιὰ νὰ τοῦ πεῖ τὴ γνώμη του. Ὁ Σωκράτης, συγκαταβατικὸς καὶ μειλίχιος, εἶπε στὸ νεαρὸ φιλόσοφο νὰ ἀρχίσει τὴν ἀνάγνωση. Ἀφοῦ διάβασε τὸν πρῶτο διάλογο, ὁ συγγραφέας ρώτησε τὸ Σωκράτη:

—*«Πῶς σοῦ φαίνεται»;*

—*«Τὶ νὰ σοῦ πῶ», ἀπάντησε ὁ Σωκράτης. «Προτιμῶ τὸν ἄλλον».*

—*«Μὰ δὲ σοῦ τὸν διάβασα ἀκόμη».*

—«Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν προτιμῶ».

Ἔλεγε ἀκόμα ὁ Σωκράτης πὼς ὅλες οἱ κακίες γεννιῶνται ἀπὸ τὴν ἀμάθεια.

Κάποτε ρώτησαν τὸ Σωκράτη τὶ ἰδέα ἔχει γιὰ τὴν ὀμορφιά! *«Τὸ κάλλος*, ἀπήντησε, *εἶναι μία βραχύχρονη τυραννία».*

Ὁ Σωκράτης δὲν εἶχε σχολή (διδακτήριο), οὔτε ἔγραψε ποτὲ κανένα βιβλίο. Ἡ μόνη διδασκαλία του ἦταν ἡ συνομιλία, ἡ κουβέντα στοὺς δρόμους καὶ στὴν ἀγορά. Ὅλα τοῦ χρησίμευαν σὰν πρόφαση γιὰ νὰ διδάσκει τὴν ἠθική. Μιλοῦσε μὲ τὸν καθένα γιὰ τὶς δουλειές του, γιὰ τὶς ὑποθέσεις του, ἁπλά, φιλικά, καὶ ἀπὸ τὶς ἔντεχνες αὐτὲς συζητήσεις ἔβγαινε πάντα ἕνα πειστικὸ μάθημα ἠθικῆς, ποὺ ἄγγιζε ἀμε-

σα τὶς ψυχές. Ἀλλὰ ἡ εἰλικρίνειά του τοῦ στοίχισε τὴν ἔχθρα τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ρητόρων, καὶ πολὺ περισσότερο τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, ποὺ δὲν τοῦ συγχωροῦσαν μερικὲς φράσεις του, καὶ πρὸ πάντων αὐτή: *«Τὶ κουταμάρα, ἕνα κουκί (τὸ κουκὶ ἦταν τὸ σφαιρίδιο, ἡ ψῆφος τῶν ἀρχαίων) νὰ ἀποφασίζει γιὰ τὴν ἐκλογὴ ἑνὸς ἄρχοντα, ὅταν ποτὲ δὲν ἐκλέγουν μὲ κλῆρο ἐκεῖνον στὸν ὁποῖον θὰ ἐμπιστευθοῦν τὴν κυβέρνηση ἑνὸς καραβιοῦ»*.

Ὁ Σωκράτης ἔμεινε μακριὰ ἀπὸ τὴν πολιτική, καὶ ἂν καμμιὰ φορὰ μπερδεύτηκε στὴν ἀνεμοζάλη της, φέρθηκε πάντα σὰν ἄνδρας. Δύο φορὲς τὰ καθήκοντα τοῦ Ἀθηναίου πολίτη, τὸν ἔφεραν στὸ προσκήνιο τῆς πολιτικῆς. Καὶ δύο φορές, μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του, ἀντιστάθηκε σὲ μία πανίσχυρη θέληση ποὺ τὴ νόμιζε ἄδικη. Στὴ δίκη γιὰ τὶς Ἀργινοῦσες, τὸ 406 π.Χ., ποὺ ἦταν πρόεδρος τῆς Βουλῆς, τὰ ἔβαλε μὲ τὸν ἀγριεμένο ὄχλο. Ἡ συνέλευση ἐπρόκειτο νὰ βγάλει ἀπόφαση γιὰ τὴ διαδικασία τῆς συνταρακτικῆς ἐκείνης δίκης ἐναντίον τῶν ἐννέα στρατηγῶν. Τὰ λαϊκὰ πάθη ἀπαιτοῦσαν νὰ τοὺς δικάσουν καὶ τοὺς ἐννέα μαζί, παρὰ τὸ νόμο. Ὁ Σωκράτης δὲ δέχτηκε νὰ βάλει σὲ ψηφοφορία τὴν πρόταση καὶ λίγο ἔλειψε νὰ πέσει θῦμα τῆς ἀντίστασής του.

Μερικὰ χρόνια ἀργότερα, ἀρνήθηκε νὰ ὑπακούσει, μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του, στοὺς ὀλιγαρχικοὺς δεσπότες, ποὺ ἀπαιτοῦσαν νὰ πράξει κάτι παρόμοιο. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ οἱ Τριάκοντα τύραννοι εἶχαν ἐπιβάλει στὴν Ἀθήνα ἕνα καθεστὼς τρομοκρατίας. Ὁ Σωκράτης διατάχτηκε μαζὶ μὲ τέσσερις ἄλλους πολίτες νὰ πάει νὰ συλλάβει στὴ Σαλαμῖνα ἕνα πρόσωπο, ποὺ οἱ Τριάκοντα εἶχαν ἀποφασίσει τὸ θάνατό του. Μόνο ὁ Σωκράτης ἀρνήθηκε νὰ ὑπακούσει. Ἂν ἡ ὀλιγαρχία δὲν ἀνατρεπόταν σχεδὸν ἀμέσως, ὁ Σωκράτης θὰ πλήρωνε τὴν ἀνυπακοή του αὐτὴ μὲ τὴ ζωή του.

Ὅπως ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἔτσι καὶ ὁ Σωκράτης ὑπηρέτησε στρατιώτης. Ἔλαβε μέρος ὡς ὁπλίτης σὲ πολλὲς ἐκστρατεῖες. Στὸ *«Συμπόσιο»* τοῦ Πλάτωνα ὁ Ἀλκιβιάδης ἀφηγεῖται τὴν τόλμη του καὶ τὴν ἀφοβία του στὴν πολιορκία τῆς Ποτίδαιας (432-429) καὶ στὴ μάχη τοῦ Δήλιου (424). Στὴν Ποτίδαια, παρ' ὅλη τὴ μεγάλη ἡλικία του, ἀντιμετωπίζει ἀψήφιστα τὴ φοβερὴ κακοκαιρία, τὸ τσουχτερὸ κρύο καὶ τὶς ραγδαῖες βροχές, δείχνει στὶς μάχες ἕνα θάρρος ἀξιοθαύμαστο καὶ σώζει τὸν Ἀλκιβιάδη ποὺ εἶχε πληγωθεῖ. Στὸ Δήλιο, στὴν ἧττα καὶ τὴν ὑποχώρηση τῶν Ἀθηναίων, ἀποσύρεται ἀργὰ μὲ τόση γενναιότητα καὶ ἀποφασιστικότητα, ὥστε κανεὶς δὲν τολμάει νὰ τοῦ ἐπιτεθεῖ. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ στρατηγός, ὁ Λώχης, ποὺ βάδιζε πλάι του, φαίνεται λιγώτερο θαρραλέος. Πολλοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ἀναφέρουν ὅτι ὁ Σωκράτης στὸ Δήλιο ἔσωσε τὸν Ξενοφῶντα ἀπὸ βέβαιο θάνατο.

Στὰ παιδικὰ παιχνίδια τῶν ἀρχαίων περιλαμβανότανε καὶ ἡ μιλολόνθη ἤ *«χρυσομιλολόνθιον»*, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸν σημερινὸ χρυσομπούρμπουλα ἢ ἀλλοιῶς χρυσόμυγα, ποὺ τὴ δένουν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὸ πόδι καὶ τὴ στριφογυρίζουν στὸν ἀέρα γιὰ νὰ τὴν κάνουν νὰ βουίζει. Μία μέρα, ποὺ ἕνας μαθητὴς τοῦ Σωκράτη βασανιζόταν νὰ βρεῖ μιὰν ἀπάντηση στὴ φιλοσοφικὴ ἀπορία ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσε, ὁ Σωκράτης τοῦ εἶπε:

—*«Μὴ πονοκεφαλᾶς, παιδί μου, ἄφησε τὴ σκέψη σου ἐλεύθερη στὸν ἀέρα σὰν ἕνα χρυσομπούρμπουλα δεμένο ἀπὸ τὸ πόδι...»*.

Φαίνεται ὅτι ἡ σκέψη τοῦ μαθητῆ του δὲν ἄξιζε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀξίζει ἕνας χρυσομπούρμπουλας. Καὶ ὅτι τὸ μυαλό του ἦταν... φρέσκος ἀέρας.

Ὁ Σωκράτης ἔλεγε μὲ πικρία στὸν Εὐκλείδη, τὸν ἱδρυτὴ τῆς Ἐριστικῆς-Μεγαρικῆς Σχολῆς, ὅταν τὸ ἔσκαγε τὰ βρά-

δια ἀπὸ τὰ Μέγαρα, (κρυφὰ γιατὶ ἀπαγορευόταν) στοὺς ὁλονύχτιους καβγάδες τους, ἀλλὰ μὲ θαυμασμό:

—*«Τέλειους σοφιστὲς θὰ δημιουργήσεις, ἀλλὰ τέλειους ἀνθρώπους ὄχι»!*

Καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ ἐριστικοῦ Εὐκλείδη ἦταν:

—*«Πῶς τάχα νὰ δημιουργήσω τέλειους ἀνθρώπους, δάσκαλε, ἀφοῦ... ἐὰν ὑπῆρχε ἕνας τέλειος ἄνθρωπος στὰ Μέγαρα, ἡ Ἀθήνα θὰ ἦταν πόλη χωρὶς ἀνθρώπους»!*

Καὶ τοῦτο, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὴν ὅλη τους κοσμοθεωρία: *«Ἓν τὸ ἀγαθόν»*. Ἔτσι, ὁ τέλειος, ὁ ἰδεώδης Ἄνθρωπος, εἶναι... ὅλοι μαζὶ οἱ ἄνθρωποι[1].

Μιλώντας ὁ Σωκράτης, καθὼς ἀνιστορεῖ ὁ Ξενοφῶν (Ἀπομν. 3.1.7), γιὰ τὶς ἰδιότητες του στρατηγοῦ, καὶ θέλοντας νὰ δείξει τὴ σπουδαιότητα τῆς τακτικῆς τέχνης, εἶπε πὼς ὁ στρατὸς ἄτακτος, θυμίζει ὑλικὰ γιὰ χτίσιμο ριγμένα ἀνάκατα, καὶ ἑπομένως ἄχρηστα γιὰ νὰ χτιστεῖ καλὰ τὸ σπίτι. *«Λίθοι καὶ πλίνθοι καὶ ξύλα καὶ κέραμοι ἀτάκτως ἐρριμμένα»*.

Ρώτησαν κάποτε τὸ Σωκράτη:

—*«Μᾶς μιλᾶς γιὰ εὐδαιμονία καὶ σὺ γυρίζεις ξυπόλυτος, ρακένδυτος, γιατί»;*

Καὶ ὁ Σωκράτης τοὺς εἶπε:

—*«Ἐγὼ νομίζω ὅτι θεῖον εἶναι τὸ νὰ μὴν ἔχει κανεὶς ἀνάγκη ἀπὸ τίποτα, καὶ πολὺ κοντὰ στὸ θεῖον, τὸ νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐλάχιστα. Τὰ πρωτεῖα, βέβαια, ἔχει τὸ πρῶτο. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἄλλο ἔρχεται δεύτερο. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πολὺ κοντὰ στὸ θεῖον, εἶναι πολὺ κοντὰ καὶ στὸ καλύτερο»*.

Ὁ Ἱππίας ἔλεγε μία μέρα στὸ Σωκράτη:

—*«Σωκράτη, ξαναλὲς πάλι τὰ ἴδια ποὺ τὰ ξανάκουσα χίλιες φορὲς ἀπὸ τὸ στόμα σου»*.

---

1. Ἄνθρωποι, Θεός, διάνοια, ὄντα, ὅλα εἶναι Ἕν, ἔξω ἀπὸ τὸ ὁποῖο μόνο ἡ ἀνυπαρξία ὑπάρχει.

Καὶ ὁ Σωκράτης τοῦ εἶπε:

—*«Αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια. Κάθε φορὰ ποὺ μὲ ρωτᾶνε πόσο κάνουν πέντε καὶ πέντε, ἀπαντάω πάντοτε δέκα. Ἐσύ, ὅταν σὲ ρωτοῦν πόσο κάνουν πέντε καὶ πέντε δίνεις κάθε φορὰ καὶ ἄλλη ἀπάντηση»;*

Ὁ Σωκράτης, λένε, πὼς εἶπε σὲ κάποιον ἀποτυχημένο ζωγράφο, ποὺ σπούδαζε γιατρός, ὅτι καλὰ ἔκανε, ἀφοῦ τὰ λάθη (σφάλματα) φαίνονται στὴ ζωγραφική, ἐνῶ στὴν ἰατρική... κρύβονται εὔκολα[1].

Ὁ Σωκράτης ἀνέτρεφε κότες καὶ ἔλεγε ὅτι ὑποφέρει τὶς φωνές τους, διότι γεννοῦν ἀβγά, ὅπως ὑποφέρει τὶς φωνὲς τῆς γυναίκας του, διότι τοῦ γεννάει παιδιά.

Λίγο καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, ὁ Σωκράτης εἶχε ἀρρωστήσει πολὺ ἄσχημα. Τότε κάποιος φίλος του τὸν ρώτησε: *«Πῶς εἶσαι δάσκαλε;»*. *«Ἄριστα»*, ἀπάντησε ἐκεῖνος. *«Γιατὶ ἂν θὰ ζήσω θὰ ἔχω περισσότερους ἀφοσιωμένους μαθητές, ἂν ὅμως πεθάνω θὰ ἔχω περισσότερους ἐπαινετές».*

Ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι τρεῖς μεγάλοι φιλόσοφοι ποὺ δόξασαν πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλους τὴν Ἀθήνα καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὴν ὑψηλότερη ἀνθοφορία καὶ καρποφορία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς εἶχαν βγάλει ἀνάλογα *«παρατσούκλια»*. Τὸ Σωκράτη τὸν ἔλεγαν *«σπαργῶντα κλάδον»*, δηλαδὴ κλαδὶ γεμᾶτο σφρῖγος καὶ χυμούς, τὸν Πλάτωνα *«ἀνθοῦσαν κύλικα»*, δηλαδὴ ἀνθισμένο μπουμπούκι καὶ τὸν Ἀριστοτέλη *«ὥριμον καρπόν»*.

---

1. Μεταξὺ ἄλλων, ἕνα λατινικὸ ἐπίγραμμα λέει κάτι σχετικὸ γιὰ τοὺς γιατρούς: «Καλὰ ἔφαγε ὁ δυστυχής, καὶ ἄριστα πέρασε τὴ μέρα του. Γνωρίζεις ὅμως, Φαυστῖνε, γιατὶ βρέθηκε νεκρός; Γιατὶ εἶδε στὸν ὕπνο του τό...γιατρὸ Ἑρμοκράτη!»

Ὅταν ρώτησαν τὸ Σωκράτη πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ περάσει κανεὶς τὴ ζωή του χωρὶς λύπες, ἀπάντησε: *«Αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο· διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ λυπηθεῖ κανένας ποτέ, ἀφοῦ κατοικεῖ σὲ πόλη ἢ σὲ σπίτι καὶ συναναστρέφεται μὲ ἀνθρώπους»* (Στοβαῖος, Ἀνθολόγιο).

«Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔχει εὐγενικὴ φυσιογνωμία»,ἢ «αὐτὸς ἔχει ἀποκρουστικὴ φυσιογνωμία», εἶναι φράσεις ποὺ ἀκούγονται συχνά, διότι στὶς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἡ φυσιογνωμία παίζει σπουδαιότατο ρόλο, ἀφοῦ ἀπὸ αὐτὴ μπορεῖ να διακρίνει κάποιος ἀκόμα καὶ τὸ χαρακτῆρα ἑνὸς ἀνθρώπου· ὑπάρχει μάλιστα ἰδιαίτερος καὶ ἀρχαῖος κλάδος τῆς Ἐπιστήμης, ἡ Φυσιογνωμική, ποὺ ἀσχολεῖται μὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα, πρῶτος δὲ συγγραφέας τοῦ κλάδου αὐτοῦ ὑπῆρξε ὁ Ἀριστοτέλης μὲ τὰ «Φυσιογνωμικά» του. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης πίστευε στὴ «Φυσιογνωμική». Ὅταν κάποιος διάσημος φυσιογνωμιστής, ὀνόματι Ζώπυρος, τοῦ εἶχε πεῖ κάποτε μπροστὰ στοὺς μαθητές του ὅτι μποροῦσε, ἐξετάζοντας τὴ φυσιογνωμία του — ὁ Σωκράτης ἦταν τόσο ἄσχημος, ὥστε πολλοὶ ἔλεγαν ὅτι μοιάζει μὲ Σάτυρο — νὰ τοῦ βρεῖ τὶς κακὲς ροπές του, οἱ παριστάμενοι μαθητὲς τοῦ Σωκράτη γέλασαν. Ὁ Σωκράτης τότε τοὺς εἶπε ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔλεγε ὁ Ζώπυρος δὲν ἦταν καθόλου γιὰ γέλια, καὶ ὅτι πράγματι τὰ ἐλαττώματά του ἦσαν πάρα πολλά, ἀλλὰ τὰ κατανίκησε μὲ τὴν ἰσχυρή του θέληση. Ὥστε τὸ γνωστὸ ρητό: *«Οἵα ἡ μορφὴ τοιάδε καὶ ἡ ψυχή»* εἶναι ἀκριβέστατο, ἀλλὰ μὲ ἕναν ὅρο: Ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει κακὴ μορφή, μόνο ἄν τοῦ λείπει ἡ ἰσχυρὴ θέληση, θὰ ἔχει καὶ κακιὰ ψυχὴ καὶ ἑπομένως κακὸ χαρακτῆρα. Δηλαδὴ ὁ κακὸς χαρακτήρας ἀπὸ τὴ φύση μπορεῖ να διορθωθεῖ μὲ τὴ συνήθεια, ἡ ὁποία εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ ρητό: *«ἕξις, δευτέρα φύσις»*. Καὶ μὴν ξεχνάμε καὶ τη ρήση τοῦ Σωκράτη: *«Τὸ κάλλος εἶναι βραχυχρόνιος τυραννία»*.

Τίμων

Ὁ Τίμων ὁ μισάνθρωπος, ὁ ἀρχαῖος συμπολίτης μας καὶ ἐρημίτης τοῦ Ὑμηττοῦ, ὅταν ἦταν νέος, ἦταν πολὺ πλούσιος. Ἀλλὰ οἱ κόλακες ποὺ τὸν περιστοίχιζαν, τοῦ τὰ ἔφαγαν ὅλα καὶ τὸν ἄφησαν πανὶ μὲ πανί. Καὶ ὅσο ὁ Τίμων φτώχαινε, τόσο λιγόστευε καὶ ἡ ἀγάπη τῶν φίλων του, διότι δὲν ἦταν πιὰ σὲ θέση νὰ ἱκανοποιεῖ τὶς ὀρέξεις καὶ τὰ συμφέροντα τῶν κηφήνων. Γιὰ τὴν ἀχαριστία αὐτὴ τῶν πρώην φίλων του, ποὺ τοὺς εἶχε εὐεργετήσει γενναιόδωρα, ὁ Τίμων διηγεῖται πολλὰ χαρακτηριστικὰ ἀνέκδοτα. Σ' ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ὀνομαζόταν Φιλιάδης, ὁ Τίμων εἶχε χαρίσει ἕναν ὁλόκληρο ἀγρὸ καὶ εἶχε προικίσει τὴν κόρη του μὲ δύο τάλαντα, ποσὸ ἀρκετὰ μεγάλο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Μία μέρα, ποὺ ὁ Τίμων τραγούδησε σὲ κάποιο συμπόσιο, ὁ Φιλιάδης σηκώθηκε καὶ τὸν ἐγκωμίασε. Ὁρκιζόταν πὼς δὲν εἶχε ἀκούσει ποτέ του τόσο ὡραία φωνὴ καὶ πρόσθεσε ὅτι ὁ Τίμων ἦταν μελωδικώτερος καὶ ἀπὸ τοὺς κύκνους. Ὅταν ὅμως ὁ Τίμων, θεόφτωχος πιά, ἀρρώστησε κάποτε καὶ πῆγε νὰ τοῦ ζητήσει βοήθεια γιὰ τὴ θεραπεία του, ὁ Φιλιάδης τὸν ἔδιωξε μὲ τὶς κλωτσιές.

Ἀφοῦ πέρασε ἀρκετὰ χρόνια στὴ φτώχεια ὁ Τίμων, εἴτε μὲ τὴν ἐργασία του, εἴτε ἀπὸ κάποια κληρονομιά, ξανάγινε πλούσιος. Ἀλλὰ δὲ θέλησε νὰ ἀνανεώσει τὶς κοινωνικές του σχέσεις μὲ τοὺς παλιούς του φίλους, ποὺ ξαναγύρισαν κοντά του γιὰ νὰ τοῦ φᾶνε καὶ τὴν καινούργια του περιουσία. Ἕνας ἀπὸ αὐτούς, ὁ Γναθωνίδης, ὁ σιχαμερώτερος ἀπὸ

τοὺς κόλακες, ἀφοῦ τὸν ἀπέφευγε ἐπὶ πολλὰ χρόνια, πῆγε τώρα καὶ τὸν χαιρέτησε μεγαλόπρεπα.

—«*Χαῖρε, Τίμων, τὸ ἔρεισμα τῶν Ἀθηναίων, τὸ καύχημα τῆς Ἑλλάδας, ποὺ στὴν Ὀλυμπία νίκησες καὶ στὴν πυγμαχία καὶ στὴν πάλη καὶ στὴν ἁρματοδρομία...*».

—«*Μὰ ἐγὼ δὲν πῆγα ποτέ μου στὴν Ὀλυμπία*», τοῦ εἶπε ὁ Τίμων.

—«*Δὲν ἔχει σημασία, κάποτε θὰ πᾶς*, τοῦ ἀπάντησε ὁ Γναθωνίδης ἀτάραχος. Καὶ συνέχισε: *Κι ἔπειτα πολέμησες γενναῖα στὶς Ἀχαρνές, ὑπερασπιζόμενος τὴν Ἀθήνα καὶ κατέσφαξες δύο λόχους Πελοποννησίων...*».

—«*Μὰ ἐγὼ ποτέ μου δὲν σήκωσα ὅπλα καὶ οὔτε εἶμαι γραμμένος στοὺς καταλόγους τῆς στρατολογίας*», τοῦ εἶπε ὁ Τίμων, καὶ συγχρόνως ἄρχισε νὰ τὸν δέρνει ἀλύπητα.

Ὁ Γναθωνίδης ἔμπηξε τὶς φωνές.

—«*Μὴ φωνάζεις*, τοῦ λέει ὁ Τίμων. *Θὰ ἦταν γελοῖο γιὰ μένα, ποὺ ἔσφαξα ἄοπλος δύο λόχους Λακεδαιμονίων, νὰ ἀφήσω νὰ μοῦ ξεφύγει ἀπὸ τὰ χέρια μου ἕνα βρωμερὸ ἀνθρωπάριο, χωρὶς νὰ τοῦ σπάσω τὰ μοῦτρα*».

Τὰ ἴδια ἔπαθε καὶ ἕνας τρίτος, ποὺ πῆγε νὰ κολακεύσει τὸν Τίμωνα, ὅταν ἔμαθε πὼς ξανάγινε πλούσιος. Καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἔφαγε τὸ ξύλο τῆς χρονιᾶς του. Κάποια στιγμή, ὅταν ἀπὸ τὶς πληγές του ἄρχισε νὰ στάζει αἷμα, φώναξε στὸν Τίμωνα:

—«*Πάψε νὰ μὲ δέρνεις, διότι θὰ καταγγείλω στὸν Ἄρειο Πάγο ὅτι μὲ τραυμάτισες*».

— «*Φύγε τὸ γρηγορώτερο ἀπὸ δῶ, τοῦ λέει ὁ Τίμων, διότι ἀλλοιῶς δὲν θὰ μὲ καταγγείλεις γιὰ τραύματα, ἀλλὰ γιὰ φόνο*».

—«*Δὲν τὸ πιστεύω*, τοῦ λέει ὁ ἄλλος. *Ἐσὺ μπορεῖς νὰ γιατρέψεις τὰ τραύματά μου ἀμέσως, ἀρκεῖ νὰ τὰ ἀλείψεις μὲ λίγο χρυσάφι. Εἶναι τὸ δραστικώτερο φάρμακο...*».

Ἕνας τέταρτος, ὁ Δημέας, ρήτορας καὶ συγγενὴς τοῦ Τίμωνα, τὶς ἔφαγε μὲ τὴ δικέλλα[1]. Αὐτὸς εἶχε φέρει μαζί του καὶ ἕνα σακκούλι, γιὰ νὰ βάλει μέσα τὰ χρήματα ποὺ θὰ τοῦ ἔδινε ὁ Τίμων.

—*«Δὲν θὰ σοῦ γεμίσω, βέβαια, τὸ σακκούλι,* τοῦ εἶπε ὁ Τίμων, *ἀλλὰ δὲ θὰ φύγεις καὶ δυσαρεστημένος. Θὰ σοῦ γεμίσω τὸ κορμί σου γροθιές».*

—*«Ἐμένα δέρνεις ποὺ σὲ ἀγαπῶ τόσο πολύ; Ἀφοῦ ἀποφάσισα ὅταν νυμφευτῶ καὶ ἀποκτήσω παιδὶ νὰ τὸ βγάλω Τίμωνα...»*

—*«Μὴν ἐλπίζεις τέτοιο πρᾶγμα,* τοῦ ἀπάντησε ὁ Τίμων. *Μὲ τὸ ξύλο ποὺ ἔφαγες, δὲ θὰ μπορέσεις νὰ νυμφευτεῖς καὶ πολὺ περισσότερο νὰ κάνεις παιδί».*

Ὁ Τίμων, μία μέρα κατέβηκε στὴν Ἀθήνα ἀπρόοπτα καὶ παρουσιάστηκε στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ ἀνέβηκε ἀμέσως στὸ βῆμα. Ἡ ἐμφάνισή του προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση. Ὅλοι σίγησαν μπροστὰ στὸ παράδοξο θέαμα καὶ περίμεναν μὲ ἀσυγκράτητη περιέργεια τὴν ἀγόρευση τοῦ μεγάλου μισανθρώπου. Ὁ Τίμων ἄρχισε νὰ μιλάει:

«Ἔχω ἕνα μικρὸ οἰκόπεδο, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ μέσα σὲ αὐτὸ ἔχει φυτρώσει μία συκιά, ἀπὸ τὴν ὁποία πολλοὶ Ἀθηναῖοι ἔχουν κρεμαστεῖ ὡς τώρα. Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ οἰκοδομήσω τὸ οἰκόπεδο, θέλησα νὰ σᾶς προειδοποιήσω δημόσια, ὥστε, ἂν θέλουν μερικοὶ ἀπό σᾶς νὰ κρεμαστοῦν, νὰ τρέξουν προτοῦ κοπεῖ ἡ συκιά»!

Ὁ Τίμων εἶχε καὶ ἕνα φίλο, τὸν Ἀδείμαντο, ποὺ παρ' ὅλη τὴ φιλία τους, τὸν μισοῦσε. Ὅταν μία μέρα, στὴ γιορτὴ τῶν *«χοῶν»* (νεκρικῶν σπονδῶν) ἔτρωγε μαζί του καὶ ὁ Ἀδείμαντος τοῦ εἶπε: *«Εἶναι λαμπρὸ τὸ συμπόσιό μας, Τίμωνα»*, ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε: *«Θὰ ἦταν λαμπρό, ἐὰν ἐσὺ ἀπουσίαζες».*

Ὁ Τίμων ἦταν καθὼς φαίνεται μόνο μίσανδρος, ἀλλὰ

1. *Δικέλλα: σκαπτικὸ ἐργαλεῖο δίχηλο, μὲ δύο μύτες.*

ὄχι καὶ μισογύνης. Τοῦτο βγαίνει ἀπὸ ἕνα γράμμα τοῦ κωμωδιογράφου Ἀριστοφάνη, ποὺ κάποτε ἔγινε συνήγορος τοῦ Τίμωνα καὶ ἔγραψε γι' αὐτόν: *«Ὁ Τίμων δὲν ἦταν καθόλου μισάνθρωπος. Ἁπλούστατα, δὲν ἔβρισκε ἀνθρώπους γιὰ νὰ ἀγαπήσει. Δὲ μποροῦσε λοιπὸν νὰ ἀγαπάει θηρία».*

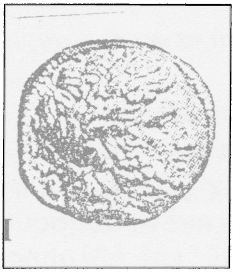
Ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Στράβων μᾶς διέσωσαν τὴν πληροφορία ὅτι ὁ δικτάτορας Ἀντώνιος, ποὺ μετὰ τὴ ναυμαχία τοῦ Ἄκτιου πολλοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν καὶ ἄλλοι τὸν πρόδωσαν, ἀποφάσισε νὰ μιμηθεῖ τὸν Τίμωνα καὶ κατασκεύασε στὸ νησὶ Ἀντίρροδο, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Ἀλεξάνδρειας, μία ἀπόμερη βασιλικὴ ἔπαυλη, ποὺ τὴν ὠνόμασε *«Τιμώνειον»*, διότι ἤθελε ἐκεῖ νὰ ζεῖ μία ζωὴ τιμώνειο, μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τὴ φασαρία τῶν διασκεδάσεων. Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ Τίμων δὲν ἔμοιαζε μὲ τὸν Ἀθηναῖο. Βαρέθηκε πολὺ γρήγορα τὸν ἔρημο βίο, καὶ πῆγε στ' ἀνάκτορα τῆς θελκτικῆς Κλεοπάτρας, ὅπου *«ἐτράπη πρὸς δεῖπνα καὶ πότους»*, καθὼς μᾶς ἀφηγεῖται ὁ Πλούταρχος.

Μιὰ μέρα ὁ Τίμων ἔπεσε ἀπὸ ἕνα δέντρο καὶ τραυματίστηκε, ἀλλὰ προκειμένου νὰ δεχτεῖ ἔστω καὶ τὴν παραμικρὴ βοήθεια γιὰ τὴ θεραπεία του, προτίμησε νὰ πεθάνει ἀπὸ γάγγραινα: Προτοῦ πεθάνει, διάλεξε γιὰ τὸν τάφο του ἕνα ἀπόμερο μέρος τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ συνέθεσε τὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμά του, στὸ ὁποῖο καταριέται τοὺς διαβάτες καὶ τοὺς λέει νὰ χαθοῦν κακὴν κακῶς.

Ὁ Τίμων, παρ' ὅλη τὴ μισανθρωπία του, ἔλεγε πάντα καλὰ λόγια γιὰ τὸν Ἀλκιβιάδη. Ὅταν τὸν ρώτησαν κάποιοι, καὶ τὸν παρακάλεσαν νὰ τοὺς ἐξηγήσει τὸ λόγο, ὁ Τίμων ἀπάντησε: *«Ἀγαπῶ πολὺ τὸν εὔελπι αὐτὸν νεανία, διότι προβλέπω ὅτι μία μέρα θὰ προξενήσει μεγάλα δεινὰ στοὺς Ἀθηναίους».*

Κάποτε ὁ Ἀλκιβιάδης ἀνακηρύχτηκε ἀβασάνιστα ἀπὸ τοὺς εὔπιστους καὶ πάντοτε ἄστατους Ἀθηναίους ἀρχηγὸς

τῆς *«Ἀνορθώσεως»*. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Περικλῆ, ποὺ χάριν τῆς δοξομανίας του εἶχε προετοιμάσει τὴν πανωλεθρία τῆς Σικελίας, προπεμπόταν θριαμβευτικὰ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Δήμου καὶ χειροκροτιόταν μὲ πάταγο γιὰ τὶς ψεύτικες ἐπαγγελίες του. Ὁ Τίμων, παρ' ὅτι ἀπόφευγε τοὺς πάντες καὶ πρὸ πάντων τοὺς ἀνάξιους ἄρχοντες, τὸν χαιρέτησε μεγαλοπρεπέστατα καὶ τοῦ εἶπε: *«Θάρρος, Ἀλκιβιάδη! Χαίρω γιατὶ αὐξάνει ἡ παντοδυναμία σου, ποὺ θὰ χρησιμεύσει ἀσφαλῶς γιὰ τὴν τιμωρία τοῦ μωροῦ αὐτοῦ λαοῦ»*.

Φίλιππος ὁ Μακεδών

Ὅταν ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας νίκησε στὴ Χαιρώνεια, ἔγραψε μίαν ἀλαζονικὴ ἐπιστολὴ στὸ βασιλιὰ τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμο. Κι ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε:

— *«Μέτρησε τὴ σκιά σου καὶ θὰ δεῖς ὅτι δὲν εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ὅτι ἦταν πρὶν ἀπὸ τὴ νίκη σου».*

Ὅταν ὁ Δημάδης ὁ ρήτορας πιάστηκε αἰχμάλωτος στὴ Χαιρώνεια καὶ ἄκουσε τὸ Φίλιππο νὰ κοροϊδεύει τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὴν ἧττα τους, εἶπε:

— *«Θὰ μάθαινες τὶ ἀξίζουν οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν αὐτοὺς τοὺς διεύθυνε στὴ μάχη ὁ Φίλιππος, τοὺς δὲ Μακεδόνες ὁ Ψάρης».*

Κάποιος ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη ἤθελε νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του στὸ βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας Φίλιππο, βεβαιώνοντάς τον ὅτι ἦταν τόσο καλὸς σκοπευτής, ὥστε ποτὲ δὲν τοῦ ἔφευγε στὸ κυνήγι τὸ παραμικρὸ πουλί.

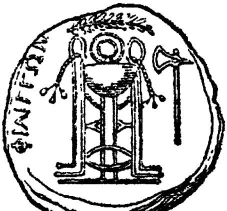
— *«Θὰ σὲ πάρω στὴν ὑπηρεσία μου, τοῦ εἶπε ὁ Φίλιππος, ὅταν κηρύξω τὸν πόλεμο στὰ χελιδόνια».*

Ὁ Δημοχάρης, ἐξαίρετος ρήτορας, συγγενὴς τοῦ Δημοσθένη, ποὺ εἶχε συγγράψει καὶ μία σύγχρονη ἱστορία, ἦταν πολὺ ἐλευθερόστομος καὶ γι' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ εἶχαν κολλήσει τὸ παρατσούκλι Παρρησιάδης, γιὰ τὴν ἄφοβη πάντα καὶ ἀχαλίνωτη παρρησία του. Κάποτε ἦταν μέλος μιᾶς πρεσβείας, ποὺ εἶχαν στείλει οἱ Ἀθηναῖοι στὸ Φίλιππο. Ὁ βασιλιὰς ἀφοῦ ἄκουσε τοὺς πρεσβευτές, τοὺς εἶπε:

—*«Πέστε μου τώρα, τὶ μπορῶ νὰ κάνω γιὰ νὰ φανῶ εὐχάριστος στοὺς Ἀθηναίους»;*

—*«Νὰ κρεμαστείς! τὸν διέκοψε ὁ Δημοχάρης».*

Ἡ θρασεῖα αὐτὴ ἀπάντηση ξεσήκωσε θύελλα ἀγανάκτησης μεταξὺ τῶν Μακεδόνων ποὺ περιστοιχίζανε τὸ Φίλιππο. Ὁ Φίλιππος τοὺς διέταξε νὰ σωπάσουν καὶ νὰ ἀφήσουν τὸν θερσίτη (θρασύ) αὐτό, νὰ φύγει σῶος καὶ ἀβλαβής. *«Ἐσεῖς ὅμως, πρόσθεσε στρεφόμενος πρὸς τοὺς πρεσβευτές, πληροφορῆστε τοὺς Ἀθηναίους ὅτι αὐτοὶ ποὺ προφέρουν τέτοια λόγια εἶναι ὑψηλοφρονέστεροι ἐκείνων ποὺ τοὺς ἀκοῦν χωρὶς νὰ ἐκδικηθοῦν».*

Φρύνη (ἡ Ἑταίρα)

Ὅταν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατεδάφισε τὴ Θήβα, προσφέρθηκε ἡ ἑταίρα Φρύνη νὰ ξαναοικοδομήσει ὅλη τὴν καταστραμμένη πόλη, μὲ τὸν ὅρο ὅμως νὰ τῆς ἐπιτρέψουν νὰ γράψει πάνω στὴν Κεντρικὴ Πύλη τῆς νέας πόλης, ὅτι: *«Ἀλέξανδρος μὲν κατέσκαψεν, ἀνέστησε δὲ Φρύνη ἡ Ἑταίρα».*

Ἡ πρότασή της βέβαια, ποὺ φανέρωνε τὴ δίψα τῆς δόξας, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ συγκαλύψει τὸ ὄχι ἔντιμο ἐπάγγελμά της, δὲν ἔγινε δεκτή.

Ἡ μόνη ἐρωτικὴ ἀποτυχία της ἦταν ἡ ἀδιαφορία ποὺ τῆς ἔδειξε ὁ φιλόσοφος Ξενοκράτης (κατὰ μία ἐκδοχή, διότι ἄλλοι ἀναφέρουν πὼς ἦταν ἡ Λαΐς), ποὺ ἐνῶ στοιχημάτισε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νὰ ἀντισταθεῖ στὰ θέλγητρά της, αὐτὸς τὴν περιφρόνησε. Ἔτσι ἡ Φρύνη ἔχασε τὸ στοίχημα ποὺ εἶχε βάλει.

Κάποτε, ὁ ἄσχημος στὴν ἐμφάνιση ρήτορας Εὐθίας, τὴν κατηγόρησε στὸν Ἄρειο Πάγο, ἐπειδὴ τοῦ περιφρόνησε τὸν ἔρωτα, γιὰ ἀσέβεια. Ἡ κατηγορία ἦταν τόσο καλὰ μελετημένη, ὥστε ἦταν ἀδύνατο νὰ γλυτώσει τὴ θανατική της καταδίκη. Στὸ δικαστήριο ποὺ δικαζόταν, συνήγορός της ἦταν ὁ ὑπέροχος ρήτορας καὶ ὡραῖος ἄντρας Ὑπερείδης, ποὺ ἦταν κυριολεκτικὰ μαγεμένος ἀπὸ τὴ γυναίκα ποὺ ὑπεράσπιζε. Παρὰ τὸ γεγονός, λοιπόν, ὅτι ἡ ἀγόρευση τοῦ Ὑπερείδη ἦταν ἀριστουργηματική, ὅπως καὶ σήμερα χαρακτηρίζεται, τόσο γιὰ τὰ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα ποὺ ἀνέπτυξε, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ὑπέροχη ἔξαρση ποὺ εἶχε ὁ ρήτορας σὲ εἰκόνες καὶ σὲ σχήματα λόγου, μολαταῦτα, οἱ δικα-

στὲς ἦταν τόσο προκατειλημμένοι, ποὺ τίποτα δὲ φαινόταν ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς ἀλλάξει γνώμη.

Ὁ Ὑπερείδης τότε θυμήθηκε μία ἀλληγορικὴ προφητεία τοῦ μάγου Λύσανδρου καὶ μὲ ἕνα τίναγμα τοῦ πέπλου ποὺ σκέπαζε τὸ σῶμα της, παρουσίασε στοὺς δικαστὲς τὰ γυμνὰ θεῖα κάλλη της, λέγοντας ὅτι ἡ Ἀφροδίτη εὐχαρίστως θὰ τὴν ἀποκαλοῦσε ἀδελφή της, στὴν ὀμορφιά. Ὕστερα ἀπὸ αὐτό, οἱ δικαστὲς χωρὶς νὰ κάνουν διάσκεψη τὴν ἀπάλλαξαν.

Η Φρύνη δὲν ἦταν μόνο μιὰ ἀπὸ τὶς ὀμορφότερες γυναῖκες τῆς ἐποχῆς της, ἀλλὰ ἦταν καὶ πολὺ πνευματώδης. Μὲ τὸν Διογένη τὸν κυνικὸ εἶχε ἕνα ὡραῖο καὶ συναρπαστικὸ περιστατικό. Ὁ Διογένης ζοῦσε ἀρκετὰ χρόνια στὸν περίγυρό της, διότι ἦταν τρελλὰ ἐρωτευμένος μὲ τὴν Φρύνη. Ἀλλὰ πὼς ἡ καλλονὴ τῶν καλλονῶν θὰ ἔκανε ἔρωτα μ' ἕναν χίππη τῆς ἐποχῆς της, ἄσκημο, βρώμικο, χωρὶς κἂν σπίτι γιὰ νὰ κοιμᾶται. Τῆς παραπονιότανε, λοιπόν, ὅτι αὐτὸς ποὺ τῆς ἔχει προσφέρει τόσα πολλὰ μὲ τὴ φιλοσοφία του καὶ εἶναι καὶ καλός της φίλος, νὰ μὴ θέλει νὰ κάνει μαζί του ἔρωτα. Δὲν ἔχω βέβαια χρήματα γιὰ νὰ σὲ πληρώσω, τῆς ἔλεγε, ἀλλά... Ἔτσι ἡ Φρύνη, κάτι σκέφτηκε μὲ τὸ πνευματῶδες μυαλό της, τοῦ εἶπε πὼς θὰ τὸν δεχτεὶ ἕνα βράδυ, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε. Κατασυγκινημένος καὶ συγκλονισμένος ὁ Διογένης ὁ κυνικός, πῆγε στὸ δωμάτιό της. Ἡ Φρύνη τὸν δέχτηκε με καλωσύνη καὶ μὲ χαμόγελα, σβύνοντας συγχρόνως καὶ τὸ φῶς. Ἡ βραδυὰ ἦταν ἀπολαυστικὴ γιὰ τὸν Διογένη πετῶντας ἀπὸ τὴ χαρά του μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ. Ξημερώνοντας βλέπει πλάϊ του μιὰν ἄσχημη δούλη τῆς Φρύνης, ἀντὶ τὴ γυναῖκα τῶν ὀνείρων του... Τότε, τρομερὰ ἀπογοητευμένος καὶ γιὰ νὰ εἰρωνευτεῖ τὴ Φρύνη γιὰ τὸ παιχνίδι ποὺ τοῦ ἔπαιξε, τῆς εἶπε: *«Ὅλες οἱ γυναίκες ἴδιες εἶναι ἅμα σβύσει τὸ λυχνάρι»*. Ἄλλοι πιστεύουν πὼς ἡ ἐρωτικὴ αὐτὴ περιπέτεια ἔγινε μὲ τὴ Λαΐδα τὴν Κορίνθια, μιὰ καὶ ο Διογένης ἔμεινε πολλὰ χρόνια στὴν Κόρινθο, καὶ ὄχι μὲ τὴ Φρύνη.

Φωκίων

Ὅταν πέθανε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, οἱ Ἀθηναῖοι θέλησαν νὰ ἐπαναστατήσουν ἀμέσως καὶ πρὶν ἀκόμα βεβαιωθοῦν γιὰ τὸ θάνατό του. Τότε ὁ Φωκίων τοὺς εἶπε:

– Γιατὶ βιάζεστε; Ἂν πέθανε ὁ Ἀλέξανδρος καὶ σήμερα εἶναι νεκρός, θὰ εἶναι καὶ αὔριο καὶ μεθαύριο».

Κάποτε στὸ σπίτι τοῦ ρήτορα Φωκίωνα, πῆγαν πρέσβεις τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου γιὰ νὰ τοῦ προσφέρουν ἕνα δῶρο, δεῖγμα τῆς ἐκτίμησης τοῦ μεγάλου βασιλιὰ πρὸς τὸν Ἀθηναῖο ρήτορα. Μόλις μπῆκαν στὸ σπίτι, βρῆκαν τὸ Φωκίωνα νὰ βγάζει ξυπόλυτος νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι, καὶ τὴ γυναίκα του νὰ ζυμώνει, ἂν καὶ εἶχε δοῦλες.

Ὅταν κάποτε μία ξένη ἀπὸ τὴν Ἰωνία ἔδειχνε μὲ καμάρι στὴ γυναίκα τοῦ Φωκίωνα κάποιο πολύτιμο κόσμημά της, ἐκείνη τῆς εἶπε: *«Ἐμοὶ κόσμος ἐστὶ Φωκίων»*, δηλαδὴ στολίδι γιὰ μένα εἶναι ὁ Φωκίων, ποὺ ἀπὸ εἴκοσι χρόνια εἶναι στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων (Πλούταρχος, Φωκίων 19).

Ζοῦσε στὴν Ἀθήνα κάποιος Ἀρχιβιάδης, ποὺ εἶχε γένια μακριά, φοροῦσε τρίβωνα καὶ ἦταν πάντα σκυθρωπός.

Κάποτε στὴ Βουλὴ, ὁ Φωκίων ζήτησε ἀπὸ τὸν Ἀρχιβιάδη νὰ καταθέσει σὰν μάρτυράς του αὐτὰ ποὺ γνώριζε, ἀλλὰ ὁ Ἀρχιβιάδης παρασπόνδησε καὶ εἶπε τὰ πράγματα ἔτσι, ὥστε νὰ ἱκανοποιήσει τοὺς Ἀθηναίους. Τότε γυρίζει ὁ Φωκίων, πιάνει τὰ γένια τοῦ Ἀρχιβιάδη καὶ τοῦ λέει: *«Γιατί, λοιπόν, δὲν τὰ ξυρίζεις;»* (δηλαδή, δὲν εἶσαι ἄντρας).

Ἄλλοτε, πάλι, ὁ συκοφάντης Ἀριστογείτων φώναξε στὴ βουλὴ ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνει ἐπιστράτευση καὶ νὰ πολεμήσουν ὅλοι. Τὴν ἡμέρα δὲ ποὺ ἔφτιαχναν τοὺς καταλόγους τῆς ἐπιστράτευσης, αὐτὸς παρουσιάστηκε μὲ ἕνα μπαστούνι καὶ μὲ δεμένα τὰ πόδια του. Ὅταν τὸν εἶδε ὁ Φωκίων (ποὺ ἦταν στρατηγὸς καὶ ὑπεύθυνος γιὰ τὴ στρατολόγηση), εἶπε: *«Γράψε καὶ τὸν Ἀριστογείτονα κουτσὸ καὶ πονηρό».*

Χίλων

Ὁ σοφὸς Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος εἶχε ἐκλεγεῖ ἔφορος. Ὁ ἀδελφός του δυσφοροῦσε γιατὶ δὲν εἶχε γίνει ἔφορος αὐτός. Κάποτε, ἐξέφρασε στὸν Χίλωνα τὴ δυσφορία του: *«Γιατὶ νὰ γίνεις ἐσύ, καὶ νὰ μὴ γίνω ἐγώ;»* *«Διότι ἐγὼ ξέρω νὰ ὑποφέρω τὶς ἀδικίες, ἐσὺ ὄχι»*, τοῦ ἀπάντησε ὁ Χίλων.

Ὁ Αἴσωπος ρώτησε κάποτε τὸν Χίλωνα τὶ κάνει ὁ Δίας. Καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπάντησε: *«Ταπεινώνει τὰ ὑψηλά, καὶ ἀνυψώνει τὰ ταπεινά»*.

Κάποιος ρώτησε τὸ Χίλωνα κατὰ τὶ διαφέρουν οἱ μορφωμένοι ἀπὸ τοὺς ἀμόρφωτους. Ὁ Χίλων τοῦ ἀπάντησε: *«Στὶς καλὲς ἐλπίδες»*. Οἱ μορφωμένοι, δηλαδή, μποροῦν καὶ ἐλπίζουν κάτι καλό, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ζοῦνε χωρὶς ἐλπίδα.

Ὁ Χίλων ἔδινε συνήθως τὶς ἑξῆς συμβουλές:

—*«Ὅταν εἶσαι ἰσχυρὸς πρέπει νὰ εἶσαι πρᾶος, γιὰ νὰ σὲ σέβονται οἱ ἄλλοι, καὶ ὄχι νὰ σὲ φοβοῦνται»*.

—*«Πρόσεχε νὰ συγκρατεῖς τὸ θυμό σου (Θύμου κράτει)»*.

—*«Ἡ γλῶσσα νὰ μὴ προτρέχει τοῦ νοῦ. (Μὴ προτρεχέτω ἡ γλῶττα τῆς διανοίας)»*.

—*«Ὅταν περπατᾶς στὸ δρόμο, νὰ μὴ σπεύδεις ποτέ»*.

—*«Ὅταν μιλᾶς νὰ μὴ κουνᾶς τὰ χέρια σου. Αὐτὸ εἶναι σημάδι μανιακοῦ»*.

—*«Ἐγγύα. Πάρα δ' ἆτα»*. Νὰ ἡ ἐγγύηση ἢ νὰ ἡ ὑποθήκη»! (Η καταστροφή σου εἶναι ἐπὶ θύραις).

Ρώτησαν κάποτε τὸν Χίλωνα: *«Τὶ εἶναι δυσκολώτερο;»*

καὶ ὁ σοφὸς ἀπάντησε: *«Τὸ νὰ σιωπᾶς τὰ ἀπόρρητα, τὸ νὰ διαθέτεις καλὰ τὶς ὥρες τῆς σχολῆς σου καὶ τὸ νὰ μπορεῖς νὰ ὑποφέρεις τὴν ἀδικία».*

Ὁ Χίλων εἶπε κάποτε γιὰ τὰ Κύθηρα: *«Εἴθε νὰ μὴν ὑπῆρχε αὐτὸ τὸ νησί, καὶ ἀφοῦ ὑπάρχει, εἴθε νὰ καταβυθιστεῖ!»* Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὁ μεγάλος σοφὸς τῆς Σπάρτης ἐννοοῦσε ὅτι τὰ Κύθηρα ἦταν μία τοποθεσία πολὺ ἐπικίνδυνη γιὰ τοὺς Λάκωνες. Καὶ ἡ περίεργη προφητεία του δὲν ἄργησε νὰ ἐπαληθευτεῖ. Ὅταν ὁ φυγάς τῶν Λακεδαιμονίων Δημάρατος κατέφυγε στὸν Ξέρξη, συμβούλεψε τὸ βασιλιὰ τῶν Περσῶν νὰ συγκεντρώσει καὶ νὰ κρατήσει τὸ στόλο του στὸ νησὶ αὐτό. Ἂν ὁ Ξέρξης ἐπείθετο, ἡ Ἑλλάδα θὰ ὑποδουλωνόταν. Εὐτυχῶς δὲν πείστηκε. Ἀργότερα ὅμως ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Νικίας κατέλαβε τὰ Κύθηρα καὶ ἀπὸ τὴ βάση αὐτὴ προξένησε πάμπολλες καταστροφὲς στοὺς Λακεδαιμόνιους.

Ὁ Χίλων ἦταν βραχυλόγος. Ἠτανε δηλαδή, ὁ λακωνικώτερος τῶν Λακώνων. Ὁ Ἀρισταγόρας ἀποκαλεῖ αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἔκφρασης *Χιλώνειον*.

Ὁ Χίλων πέθανε πολὺ γέρος καὶ κατὰ πολὺ περίεργο τρόπο. Ὁ γιός του ἀνακηρύχτηκε Ὀλυμπιονίκης στὴν πυγμαχία. Ὁ Χίλων σηκώθηκε, τὴν ὥρα ποὺ τὸν στεφάνωναν, τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν φίλησε. Ἀλλὰ ἔπαθε συγκοπὴ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ χαρά. Τὸ ἐπίγραμμα ποὺ χάραξαν πάνω στὸν τάφο του, ἀναφέρει δοξαστικὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πέθανε ὁ πάνσοφος αὐτὸς Λακεδαιμόνιος, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Καὶ καταλήγει μὲ τὸν ὡραιότατο αὐτὸ στίχο:

«Μακάρι καὶ ἐμεῖς νὰ πεθαίναμε μὲ τέτοιο θάνατο»

Ἐπίσης ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει κάτι παρόμοιο γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Διαγόρα τοῦ Ρόδιου, ποὺ πέθανε ὅταν τὰ παιδιὰ του νίκησαν στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΓΝΩΜΙΚΑ

«Τὰ γνωμικὰ εἶναι σύντομος δρόμος
γιὰ πολλὴ γνώση»
ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

Πρόλογος

Ἀπὸ τοὺς πανάρχαιους χρόνους, *γνῶμες* λέγονταν μερικὲς γενικὲς ἀλήθειες ποὺ τὶς ἔλεγαν ἄνθρωποι με κῦρος, ὅπως φιλόσοφοι, ποιητές, ἐπιστήμονες κ.λπ. ποὺ καὶ ἡ γνώση καὶ ἡ πεῖρα τους ἔχει βεβαιώσει τὴν ἀλήθεια.

Αὐτὰ εἶναι, ὅπως τὰ λέμε σήμερα, *τὰ γνωμικά*, τὰ ἀποφθέγματα, εἴτε τῶν σοφῶν, ὅπως εἴπαμε, εἴτε ἀκόμα καὶ τοῦ ἀπρόσωπου λαοῦ, ποὺ ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἔφτασαν μέχρι τὶς μέρες μας, ἢ ἀτόφια, ὅπως εἰπώθηκαν, ἢ παραλλαγμένα.

Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἔχουμε καὶ τούς *«γνωμικούς»* ποιητές, ποὺ σχεδὸν ὅλο τους τὸ ἔργο, ἀποτελεῖται ἀπό *«γνῶμες»*. Ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσίοδος στὰ διδακτικά του ἔπη· ὁ Θέογνις, ὁ Φωκυλίδης. Τά *«Χρυσὰ ἔπη»* τῶν Πυθαγορίων. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν οἱ ἑπτὰ σοφοί· οἱ λυρικοὶ ποιητὲς ἀργότερα (Πίνδαρος κ.ἄ.) καὶ πιὸ πολὺ οἱ δραματικοί: Εὐριπίδης, Σοφοκλῆς, Αἰσχύλος.

Ἀνάλογες *«γνῶμες»* ὑπάρχουν καὶ στὶς φιλοσοφίες τῶν ἄλλων λαῶν, γι' αὐτὸ καὶ πολλοὶ συγγραφεὶς προσπάθησαν νὰ συγκεντρώσουν αὐτὰ τὰ γνωμικά, τά *«ψήγματα χρυσοῦ»*, ὅπως τὰ εἶπαν, καὶ νὰ τὰ τυπώσουν σὲ βιβλία.

Τέτοια ἀνθολογημένα δείγματα εἶναι τά *«Ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν»* τοῦ Πλούταρχου, *«Βίοι φιλοσόφων»* τοῦ Διογένη τοῦ Λαέρτιου καὶ ἄλλα.

Καὶ ὅπως λέει ὁ λαός μας:

«Τὴν ξένη γνώμη ἀγροίκα την καὶ τή δική σου κράτει,
καὶ κείνην ὅπου σ' ὠφελεῖ, μὲ δαύτηνε περπάτει».

Καί ἄλλο:

— *«Ἡ γνώμη εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ψυχή»*, δηλαδή, πρῶτα βγαίνει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ μετὰ ἡ γνώμη.

ΑΓΑΘΩΝ

—Ἡ μεγαλύτερη ἀδιακρισία εἶναι νὰ ζητᾶς κάτι ποὺ δὲν μποροῦν νὰ σοῦ ἀρνηθοῦν.

—*«Θέλεις νὰ μὲ ματιάσεις, Σωκράτη»* —εἶπε ὁ Ἀγάθων—, *«γιὰ νὰ τὰ μπερδέψω»*.
(Συμπόσιο Πλάτωνα)

—*«Οὐ γὰρ ἔχει Ἔρωτα Ἄρης, ἀλλὰ Ἔρως Ἄρη Ἀφροδίτης ὡς λόγος»*.
Στὸν ἔρωτα δὲν μπορεῖ νὰ ἀντισταθεῖ οὔτε ὁ Ἄρης, γιατὶ δὲν νικάει ὁ Ἄρης τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ τὸν Ἄρη ὁ ἔρωτας τῆς Ἀφροδίτης.

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

—Πόσο πολὺ πονηρὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ξοδεύει σὲ δόλια καὶ ἀνήθικα πράγματα τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἀντοχή του.

—Ἡ ἀνωτερότης καὶ ἡ δόξα πρέπει νὰ ἀποκτῶνται μὲ τὴ φρόνηση καὶ τὴ γενναιότητα.

—Δὲν χρειάζεται καθόλου ἀνδρεία, ἐὰν ὅλοι εἴμαστε δίκαιοι.

—Οἱ θέσεις δὲν τιμοῦν τοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ οἱ ἄνδρες τιμοῦν τὶς θέσεις.

ΑΕΤΙΟΣ

—*«Λεύκιππος, Δημόκριτος... Ἐπίκουρος τὰ μὲν ἄτομα ἄπειρα τῷ πλήθει, τὸ δὲ κενὸν ἄπειρον τῷ μεγέθει»*.
Ὁ Λεύκιππος, ὁ Δημόκριτος, ὁ Ἐπίκουρος... εἶπαν ὅτι τὰ μὲν ἄτομα εἶναι ἄπειρα στὸ πλῆθος, τὸ δὲ κενὸν ἄπειρον στὸ μέγεθος.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ

—Λέξη ποὺ δὲν εἰπώθηκε δὲν φέρνει κακό.

—*«Ἔδει θ' ὑπομεῖναι μικροσιτίαν, ρύπον, ρῖγος, σιωπήν, στυγνότητ', ἀλουσίαν».*

Ἔπρεπε νὰ ὑπομείνω τὸ λίγο φαγητό, τὴ βρώμα, τὸ ρῖγος, τὴ σιωπή, τὴ σκληρότητα, τὴν ἀπλυσιά.

ΑΙΑΣ ΤΕΛΑΜΩΝΙΟΣ

—*«Τοι δῶκε Θεὸς μέγεθός τε βίην τε καὶ πινυτήν, περὶ δ' ἐγχεῖ Ἀχαιῶν φέρτατός ἐσσι».*

Λέει ὁ Ἕκτωρ στὸν Αἴαντα: *Σου 'δωσε ὁ Θεὸς καὶ ἀνάστημα καὶ δύναμη καὶ γνώση, καὶ στὴν τέχνη τῶν ὅπλων εἶσαι ὁ ἀνώτερος μέσα στοὺς Ἀχαιούς.*

—*«Γύναι, γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει»*

Στὴ γυναίκα ἡ σιωπὴ εἶναι κόσμημα.

—*«Ἢ καλῶς ζῆν ἢ καλῶς τεθνηκέναι τὸν εὐγενῆ χρή».*

Πρέπει αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀπὸ εὐγενικὴ γενιὰ ἢ καλῶς νὰ ζήσει ἢ καλῶς νὰ πεθάνει.

ΑΙΣΧΙΝΗΣ

—Ἐκεῖνος ποὺ σπέρνει ἀνομίες, θερίζει συμφορές.

—*«Πᾶσιν διαλέγου». Νὰ εἶσαι εὐπροσήγορος.*

—*«Χαλεπὸν τὸ μὴ φιλῆσαι, χαλεπόν τε καὶ φιλῆσαι».*

Ἄσχημο εἶναι νὰ ἐρωτευτεῖς, καὶ πάλι ἄσχημο νὰ μὴν ἐρωτευτεῖς.

—*«Τὶ δὲ εἰ τοῦ θηρίου ἐκείνου ταὐτὰ ρήματα βοῶντος ἠκηκόειτε».*

Ἂν εἴχατε ἀκούσει τὸ θηρίο ἐκεῖνο (ἐννοεῖ τὸν Δημοσθένη) νὰ λέει φωναχτὰ τὰ ἴδια λόγια.

—*«Οὐδ' ὡς ᾤετο δεῖν ὁ νομοθέτης τὸν ρήτορα ἥκειν ἐπὶ το βῆμα τῶν λόγων ἐπιμεληθέντα πρότερον, ἀλλὰ τοῦ βίου».*

Ὁ ρήτορας πρέπει νὰ ἀνεβαίνει στὸ βῆμα, ἀφοῦ πρῶτα φροντίσει ὄχι γιὰ τοὺς λόγους του, ἀλλὰ γιὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ

—*«Ἁπλᾶ γάρ ἐστι τῆς ἀληθείας ἔπη».*
Ἡ ἀλήθεια λέγεται μὲ ἁπλᾶ λόγια.

—Καὶ οἱ ἄνδρες μὲ ἀληθινὴ ἀξία, ποὺ ἀναγνωρίζουμε τὰ μεγαλουργήματά τους, δὲν εἶναι ἀνεκτοί, ὅταν καυχῶνται γιὰ τὶς πράξεις τους.

—*«Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών».* Τώρα ὁ ἀγώνας γιὰ ὅλους. (Παροιμιακὴ φράση ποὺ λέγεται σὲ κρίσιμη στιγμὴ)

—Ὅ,τι κάνεις βρίσκεις, αὐτὸ εἶναι νόμος.

—Ἡ ἀνάγκη εἶναι πολὺ ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν Τέχνη.

—Ἡ δύναμη τῆς ἀνάγκης εἶναι ἀκατανίκητη.

—*«Ἀνάγκη μεγάλων γνωμῶν καὶ διανοιῶν ἴσα καὶ τὰ ῥήματα τίκτει».*
Γιὰ νὰ κατορθώσει κανεὶς νὰ ἀποδώσει μεγάλες ἔννοιες, ἔχει ἀνάγκη καὶ ἀπὸ τὶς ἀνάλογες λέξεις.

—Ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα, ποὺ τὸ ἔκανε ὁ ἴδιος (στὸ μνῆμα ποὺ τοῦ ἔφτιαξε ἡ πόλη δὲν ἀναφέρει τίποτε γιὰ τὴν ἰλιγγιώδη δόξα του ὡς ποιητοῦ, ἀλλὰ ἀρκεῖται νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ τὴν ἀνδρεία ποὺ ἐπέδειξε σὲ ἐκείνους τούς πολέμους)

«Αἰσχύλον Εὐφορίωνος Ἀθηναῖον τόδε κεύθει
μνῆμα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλας·
ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθώνιον ἄλσος ἂν εἴποι
καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος».

Τὸν Αἰσχύλο, τὸ γιὸ τοῦ Εὐφορίωνα, ποὺ πέθανε
ἐδῶ κάτω, τὸ μνῆμα αὐτὸ τῆς καρπερῆς τῆς Γέλας τὸν σφαλᾶ,
ὁ Μαραθώνας θὰ σοῦ εἰπεῖ γιὰ τὴν παλικαριά του
κι ὁ Μῆδος ὁ μακρόμαλλος ποὺ ξέρει την καλά.

—*«Φήμη γε μέντοι δημόθρους μέγα σθένει».*

Ἡ φήμη ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἔχει μεγάλη δύναμη.

—*«Ἄρχεσθαι μαθὼν ἄρχειν ἐπιστήσει».*
Ὅταν μάθεις νὰ διοικῆσαι, θὰ μάθεις νὰ διοικεῖς.

—Μὲ τὰ δάκρυα ξαλαφρώνει ἡ συμφορά.

—*«Τὸ δίκαιον μεταβαίνει».* Τὸ δίκαιο μετατοπίζεται.
—Ὅταν ξεπερνᾶ κανεὶς τὰ ἐπιτρεπόμενα ὅρια τῆς ἐκδίκησης, τὸ δίκαιο μετατοπίζεται στὸν ἀδικήσαντα.

—Ἀκούει μόνο τὸ μισό, ὅποιος ἀκούει τὸ ἕνα μέρος.

—*«Βοῦς ἐπὶ γλώσσῃ».*
Στοὺς δωροδοκούμενους, γιὰ νὰ μὴ μιλήσουν, ἔβαζαν πάνω στὴ γλῶσσα τους ἕνα νόμισμα βαρὺ μὲ εἰκόνα βοδιοῦ.

—*«Τὸ γὰρ τοπάζειν τοῦ σαφ' εἰδέναι δίχα».*
Τὸ γνωρίζειν καὶ τὸ εἰκάζειν διαφέρουν κατὰ πολύ.

—*«Φήμη γε μέντοι δημόθρους μέγα σπεύδει».*
Ἡ φήμη τρέχει πολὺ γρήγορα ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους.

—Εἶναι ὠφέλιμο νὰ γίνεται κάποιος σοφὸς κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς λύπης.

—*«Καλόν δὲ καὶ γέροντα μανθάνει σοφά».*
Καλὸ εἶναι νὰ μαθαίνει καὶ ὁ γέρος σοφὰ πράγματα.

—Στὰ σπίτια ποὺ ζοῦν δίκαια πάντα ἔρχεται ἡ τύχη τῶν καλῶν παιδιῶν.

—Συμβουλεύει κανεὶς καλύτερα· τοὺς ἄλλους παρὰ τὸν ἑαυτό του.

—*«Σώφρων, δίκαιος, ἀγαθός, εὐσεβὴς ἀνήρ, σιγᾶν ἢ λαλεῖν τὰ καίρια».*

Ἄνδρας, συνετὸς, δίκαιος, ἀγαθὸς και εὐσεβὴς εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ξέρει πότε νὰ μιλᾶ καὶ πότε να σιωπᾶ.

—*«Ἔστι δίκης ὀφθαλμός, ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾶ»*.
Ὑπάρχει ὀφθαλμὸς τῆς Θείας Δικαιοσύνης, ὁ ὁποῖος παρακολουθεῖ τὰ πάντα».
(Τὸ βρίσκουμε καὶ στὸν Μένανδρο)

—Ἡ δικαιοσύνη λάμπει καὶ μέσα σὲ φτωχόσπιτα ποὺ καπνίζουν καὶ τιμᾶ τοὺς εὐσεβεῖς· περιφρονεῖ τὴ ζωηρὴ ἀναλαμπὴ τοῦ χρυσοῦ, ποὺ ἀποκτήθηκε ἀπὸ χέρια βρώμικα, διότι εἶναι συνηθισμένη νὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἁγνότητα καὶ ὄχι νὰ ὑποκλίνεται μπροστὰ στὰ πλούτη, καὶ κρίνει ἀνάλογα κάθε πράξη.

—Τὸ πιὸ αἰσχρὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἐλαττώματα εἶναι νὰ φτιασιδώνεις τὴ σκέψη σου.

—*«Οὐκ ἀνδρὸς ὅρκοι πίστις, ἀλλὰ ὅρκων ἀνήρ»*.
Δὲν ἐμπιστεύεσαι τοὺς ὅρκους, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα ποὺ ὁρκίζεται.
—*«Ὁ χρήσιμ' εἰδώς, οὐχ' ὁ πόλλ' εἰδώς, σοφός»*.
Σοφὸς εἶναι ὄχι ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει πολλά, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει χρήσιμα.

—*«Γίγνωσκε σαὐτόν»*. Γνώριζε τὸν ἑαυτόν σου.

—*«Νόσημα γὰρ αἴσχιστον εἶναί φημι συνθέτους λόγους»*.
Ἡ χειρότερη ἀρρώστια εἶναι τὰ πλαστὰ λόγια.

—*«Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών»*.
Τώρα εἶναι ἡ στιγμὴ ποὺ θὰ τὰ δώσεις ὅλα γιὰ την Πατρίδα.
(Παροιμιώδης φράση, ποὺ λέγεται καὶ τώρα σὲ κρίσιμη στιγμή).

—*«Ἔθανες κατακτανῶν»*. Σκότωσες καὶ σκοτώθηκες.

—*«Παισθεὶς ἔπαισας»*. Πληγὴ ἔδωσες, πληγὴ ἔλαβες.

(Καὶ ὁ Ἰησοὺς Χριστὸς εἶπε στὸν Πέτρο: *«Βάλε τὴν μάχαιραν στὴ θήκην σου — Μάχαιραν ἔδωσες, μάχαιραν θὰ λάβεις»*).

—*«Δαπανῶν ἄρχου»*. Νὰ κυβερνᾶς πλουσιοπάροχα.

—*«Ἔργῳ κ' οὐκέτι μύθῳ»*. Μὲ ἔργα καὶ ὄχι μὲ λόγια.
Κι ὅπως λέει ὁ λαός: «Ἔργα θέλουμε καὶ ὄχι λόγια».

—Ὅποιος σέβεται τὸ Θεὸ ἀποκτᾶ μεγάλη δύναμη.

—Νὰ μακαρίζεις τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ εὐτυχισμένο τέλος τῆς ζωῆς του.

—Οἱ δικές μας οἱ λῦπες εἶναι τῶν ἐχθρῶν μας χαρές.

—Εἶναι βαριὰ ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ, ὅταν τὴν ἀκολουθεῖ ἡ ὀργή.

—Σπουδαιότερο εἶναι ὄχι νὰ νικάει κανείς, ἀλλὰ τὸ νὰ χρησιμοποιεῖ καλὰ τὴ νίκη του.

—Καὶ στὸν καλὸ καραβοκύρη ἀκόμα ἡ νύχτα γεννᾶ στενοχώριες.

—*«Παιδείας ἔχου»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ μόρφωση.

—*«Ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦτε Πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη, θήκας τὲ προγόνων· νῦν δ' ὑπὲρ πάντων ἀγών»*.
Ὦ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐμπρὸς γιὰ νὰ ἐλευθερώσετε τὴν Πατρίδα, τὰ παιδιά, τὶς γυναῖκες, τοὺς βωμοὺς τῶν πατρώων Θεῶν καὶ τοὺς τάφους τῶν προγόνων. Τώρα εἶναι ὁ ὑπὲρ πάντων ἀγών.
(Παιάνας Σαλαμινομάχων, Αἰσχύλου Πέρσαι, 402-405).

—Ἡ πειθαρχία εἶναι ἡ μητέρα τῆς εὐτυχίας.

—*«Πάθει μάθοι»*. Τὰ παθήματα μαθήματα.

—Τὰ πράγματα εἶναι ὅπως εἶναι καὶ τελειώνουν ὅπως διέταξε ἡ μοῖρα νὰ γίνουν.

—Καρπὸς ποὺ ὡρίμασε δὲν εἶναι εὐκολοφύλακτος.

—Ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς συμφορᾶς καρπολογεῖται καὶ ὁ θάνατος.

—*«Δυσσεβίας ὕβρις τέκος».*
Ἀπὸ τὴν ἀσέβεια γεννιέται ἡ βρισιά.

—Γιὰ ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ὠφελήσουν, μὴν κοπιάζεις ἄδικα.

—*«Πρὸς κέντρα μὴ λάκτιζε, μὴ πταίσας μογῇς».*
Νὰ μὴ κλωτσᾶς στὰ κέντρα (αἰχμηρὰ ἀντικείμενα), διότι θὰ κακοπάθεις.

—*«Παύροις γὰρ ἀνδρῶν ἐστι συγγενὲς τόδε, φίλον τὸν εὐτυχοῦντ' ἄνευ φθόνου σέβειν».*
Σὲ λίγους ἀνθρώπους εἶναι φυσικὸ νὰ ἐκτιμοῦν τὸ φίλο τους ποὺ εὐτυχεῖ, χωρὶς νὰ τὸν φθονοῦν.

—*«Πεπαιτέρα γὰρ μοῖρα τῆς τυραννίδος».*
Γλυκύτερος εἶναι ὁ θάνατος ἀπὸ τὴν τυραννία (σκλαβιά).

—*«Ἐρινύες χρόνῳ τυχερὸν ὄντ' ἄνευ δίκας παλιντυχεῖ τριβᾷ βίου τιθείσ' ἀμαυρόν».*
Οἱ Ἐρινύες μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, μὲ ἕνα ἀναποδογύρισμα τῆς τύχης τιμωροῦν αὐτὸν ποὺ καλοπερνᾶ μὲ ἄδικες πράξεις.

—*«Τὸ μὴ κακῶς φρονεῖν, Θεοῦ μέγιστον δῶρον».*
Τὸ νὰ σκεφτόμαστε λογικὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερο δῶρο τοῦ Θεοῦ.

—*«Ἤ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε».*
Ἢ νὰ λὲς κάτι καλύτερο ἀπὸ τὴ σιωπή, ἢ νὰ σωπαίνεις.
(Σχέτ.: Εὐριπίδης - Πυθαγόρας)

—*«Πειθαρχία γάρ ἐστι τῆς εὐπραξίας μήτηρ».*
Ἡ πειθαρχία εἶναι μητέρα τῆς εὐημερίας.

—*«Βωμὸν αἴδεσαι δίκας· μηδέ νιν κέρδος ἰδὼν ἀθέῳ ποδὶ λὰξ ἀτίσῃς· ποινὰ γὰρ ἐπέσται»*.

Νὰ σέβεσαι τὸ βωμὸ τῆς Δικαιοσύνης· νὰ μὴ τὸν ἀτιμάζεις κλωτσῶντας τον μὲ ἄθεο πόδι μόλις δεῖς τὸ κέρδος, διότι θὰ ἔρθει ἡ ὥρα τῆς τιμωρίας.

—*«Εκὼν δ' ἀνάγκας ἄτερ δίκαιον ὢν οὐκ ἄνολβός ἔσται»*.

Ὅποιος εἶναι δίκαιος μὲ τὴ θέλησή του καὶ ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, θὰ εὐτυχήσει.

—*«Μέγας γὰρ Ἅιδης ἐστὶν βροτῶν ἔνεθρε χθονός»*.

Ὁ Ἅδης εἶναι μεγάλος δικαστὴς στοὺς θνητοὺς στὸν κάτω κόσμο.

—*«Ἐκ δ' ὑγιείας φρενῶν ὁ πᾶσιν φίλος καὶ πολύευκτος ὄλβος»*.

Ἀπὸ τοῦ νοῦ τὴν ὑγεία προέρχεται ἡ ἀγαπητὴ σὲ ὅλους καὶ πολυπόθητη εὐτυχία.

—*«Μέμνησο δ' εἴκειν»*.

Νὰ θυμᾶσαι ὅτι πρέπει νὰ ὑποχωρεῖς στὴν ἀνάγκη.

—*«Τὸ σωφρονεῖν τιμῶσα τοῦ βίου πλέον»*.

Ἡ σωφροσύνη εἶναι πιὸ πάνω καὶ ἀπὸ τὴ ζωή.

—*«Πᾶς δ' ἐν μετοίκῳ γλῶσσαν εὔτυκον φέρει»*.

Ὁ καθένας ἔχει τὸν κακὸ λόγο στὸ στόμα του.

—*«Μοῖραν δ' οὔ τι φυγεῖν ἔπορεν»*.

Ἀπὸ τὴ μοίρα του κανένας δὲν ξεφεύγει.

(Τὴ φράση αὐτὴ τὴν εἶπαν 20 ἀκόμα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες σοφούς).

—*«Χρόνῳ τοι κυρίῳ τ' ἐν ἡμέρα Θεοὺς ἀτίζων τίς βροτῶν δώσει δίκην»*.

Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ τὴ μέρα ποὺ εἶναι γραμμένο, θὰ τὸ πληρώσει ἐκεῖνος ποὺ καταφρονεῖ τοὺς θείους νόμους.

—*«Ὡς οὐχ ὑπέρφεν θνητὸν ὄντα χρὴ φρονεῖν· ὕβρις γὰρ ἐξανθοῦσ' ἐκάρπωσε στάχυν ἄτης, ὅθεν πάγκλαυτον ἐξαμᾷ θέρος».*

Δὲν πρέπει νὰ μεγαλοφρονεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ εἶναι θνητός. Διότι ὅταν ἀνθίζει ἡ περηφάνεια, συνήθως καρπίζει σὲ στάχυα συμφορᾶς, ἀπὸ ὅπου θερίζει γεμᾶτο δάκρυα θέρισμα.

—*«Νόσημα γὰρ αἴσχιστον εἶναί φημι συνθέτους λόγους».*

Δὲν ὑπάρχει χειρότερο κακὸ ἀπὸ τὰ ὄμορφα λόγια ποὺ σὲ ξεγελᾶνε.

—*«Ἐκδιδάσκει πάνθ' ὁ γηράσκων χρόνος».*

Σχέτ.: *«Πολλὰ διδάσκει μ' ὁ πολὺς βίοτος»* - *«Πολλῶν ὁ καιρὸς γίγνεται διδάσκαλος».*

Ὅλα μᾶς τὰ μαθαίνει καλὰ ὁ χρόνος ποὺ περνᾶ.

—*«Ἐλαφρὸν ὅστις πημάτων ἔξω πόδα ἔχει παραινεῖν νουθετεῖν τε τοὺς κακῶς πράσσοντας».*

Ὅποιος ἔχει τὸ πόδι του ἔξω ἀπὸ τὴ φωτιά, εὔκολο εἶναι νὰ παρακινεῖ καὶ νὰ δίνει συμβουλὲς σὲ αὐτοὺς ποὺ δυστυχοῦν.

—*«Τοὺς προδότας γὰρ μισεῖν ἔμαθον, κοὐκ ἔστι νόσος τήσδ' ἥντιν ἀπέπτυσα μᾶλλον».*

Δὲν ὑπάρχει ἀθλιότητα ποὺ νὰ μοῦ προκαλεῖ τόση ἀηδία ὅσο ἡ προδοσία.

—*«Τὴν πεπρωμένην δὲ χρὴ αἶσαν φέρειν ὡς ῥᾶστα, γιγνώσκονθ' ὅτι τὸ τῆς ἀνάγκης ἔστ' ἀδήριτον σθένος».*

Πρέπει νὰ ὑπομένει κανεὶς τὸ πεπρωμένο ὅσο δυνατὸ πιὸ εὔκολα, μιὰ καὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι ἀκαταμάχητη ἡ δύναμη τῆς ἀνάγκης.

—*«Ἁμαρτάνει τοι καὶ σοφοῦ σοφώτερος».*

Πέφτει σὲ ἁμαρτίες (σφάλματα) καὶ ὁ πιὸ σοφὸς ἀπὸ τοὺς σοφούς.

—*«Τῷ πονοῦντι δ' ἐκ Θεῶν ὀφείλεται τέκνωμα τοῦ πόνου κλέους».*
Σ' ἐκεῖνον ποὺ κοπιάζει ὀφείλεται ἐκ μέρους τῶν Θεῶν, ὡς καρπὸς τοῦ μόχθου, ἡ δόξα.

ΑΙΣΩΠΟΣ

—Μία κυβέρνηση, ὅσο φαύλη καὶ ἂν εἶναι, δὲν εἶναι τόσο κακὴ ὅσο ἡ ἀναρχία.

—Ὁ ἄνδρας δημιουργεῖ τὴ ζωὴ του, ἡ γυναίκα δικαιολογεῖ τὴ δική της.

—Ἡ γνωριμία μαλακώνει τὴν προκατάληψη. Ἡ γνωριμία δὲν εἶναι τέχνη.

—Ὑπάρχει πάντα κάποιος περισσότερο δυστυχὴς ἀπὸ σένα.

—Ἀπὸ δύο δυστυχεῖς, εὐτυχέστερος δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει.

—*«Ὁμόνοιαν χρωμένοις, σωτήριον».*
Ἡ ὁμόνοια στὴ ζωὴ διδάσκει τὸν ἄνθρωπο.

—Καθένας χαρακτηρίζεται ὅ,τι εἶναι, ἀνάλογα μὲ ἐκείνους τοὺς ὁποίους συναναστρέφεται.
(Νεώτερη ἔκφραση: Πές μου μὲ ποιοὺς κάνεις συντροφιὰ γιὰ νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι).

—Τὸ ἀδύνατο καλάμι σκύβει μπροστὰ στὸν μανιασμένο ἀέρα, ὀρθώνεται ἀμέσως ὅμως, ὅταν περάσει ἡ θύελλα.

—Πρέπει νὰ ὑπομένουμε τὴν ὀργὴ τῶν γονιῶν μας καὶ νὰ συγκρατοῦμε τὴ δικὴ μας.

—*«Πάθει μάθοι».* Τὰ παθήματα γίνονται μαθήματα.
Σχέτ.: Αἰσχύλος, καὶ ἄλλοι.

—*«Ὁ κάματος θησαυρὸς ἔστι τοῖς ἀνθρώποις».*

Ἡ κούραση εἶναι θησαυρὸς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

—*«Τοὺς φύσει δειλούς, οὐδεμία παραίνεσις ἀνθρώπου ἐπιρρώνυσι».*
Τοὺς δειλοὺς καμμιὰ συμβουλὴ δὲν τοὺς κάνει γενναίους.

—Δὲν συντροφεύονται ποτέ, αὐτοὶ ποὺ δὲν ταιριάζουν.

—Τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα στὸν κόσμο εἶναι ἡ γλῶσσα. Καὶ ἀλλοῦ λέει: Ἡ γλῶσσα εἶναι ὁ ρυθμιστὴς τῆς πολιτικῆς ζωῆς, τὸ κλειδὶ τῶν ἐπιστημῶν, τὸ ὄργανο τῆς ἀληθειας καὶ τῆς λογικῆς.

—*«Ὄμφακες εἶναι»*
Δηλ: Ὅσα δὲν φτάνει ἡ ἀλεπού, τὰ κάνει κρεμαστάρια.

—*«Τῶν οἰκιῶν ὑμῶν ἐμπιπραμένων ὑμεῖς ᾄδετε»;*
Δὲν βλέπετε τὰ σπίτια σας ποὺ καίγονται μόν' θέτε / γλεντζέδες τοῦ καλοῦ καιροῦ,/ τραγούδια νὰ μοῦ λέτε;
(Ἔτσι εἶπε τὸ παιδὶ στὰ σαλιγκάρια, ὅταν τὰ ἄκουσε νὰ τσιρίζουν πάνω στὴ φωτιά). (Κοχλίες Αἰσώπου)

—*«Σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει».*
Μαζὶ μὲ τὴν ἐπίκληση τῆς Θεᾶς Ἀθηνᾶς, κούνησε καὶ τὰ χέρια σου, προκειμένου νὰ σωθεῖς.

—Ἀδελφὴ τῆς ἡδονῆς εἶναι ἡ λύπη.

—*«Κάκιστος βίος καὶ πονηρὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐστίν, ὅτε τὸ ψεῦδος προκρίνεται τῆς ἀληθείας».*
Ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἄθλια, ἐλεεινή, ὅταν προτιμᾶται τὸ ψέμα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

—*«Οὐ δεῖ ἀπερισκέπτως προσιέναι τοῖς πράγμασιν».*
Δὲν πρέπει ἀπερίσκεπτα νὰ καταπιανόμαστε μὲ τὸ κάθε πρᾶγμα.

—*«Ὅ, τι δεῖ τοῖς παροῦσιν ἀρκεῖσθαί τις καὶ τὴν ἀπληστίαν φεύγειν».*

Ὁ καθένας νὰ εἶναι εὐχαριστημένος μὲ αὐτὰ ποὺ ἔχει καὶ νὰ ἀποφεύγει τὴν ἀπληστία.

—*«Ἡ πλεονεξία πρὸς τῷ μηδὲν ὠφελεῖν ἀφαιρεῖται καὶ τὰ προσόντα πολλάκις».*

Ἡ πλεονεξία, ἐκτός τοῦ ὅτι δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτα, πολλὲς φορὲς μᾶς ἀφαιρεῖ καὶ αὐτὰ ποὺ ἔχουμε.

—*«Τὸ κατ' ἀρχάς (κακόν) μὴ κολαζόμενον ἐπὶ μεῖζον αὔξεται».*

Τὸ κακὸ ποὺ δὲν τιμωρεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχή, γίνεται πιὸ μεγάλο.

—*«Τοῦτο κερδαίνουσιν οἱ ψευδόμενοι τὸ μηδέ, ὅταν ἀληθεύωσι, πιστεύεσθαι».*

Οἱ ψεῦτες ἔχουν σὰν μόνο κέρδος νὰ μὴν τοὺς πιστεύουν καὶ ὅταν ἀκόμα λένε τὴν ἀλήθεια.

—*«Τοὺς φρονίμους τῶν ἀνθρώπων αἱ τῶν πονηρῶν τέχναι οὐ λανθάνουσιν».*

Τὰ τεχνάσματα τῶν πονηρῶν δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν προσοχὴ τῶν συνετῶν ἀνθρώπων.

—*«Οἱ τοὺς οἰκείους προδιδόντες οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀδικουμένων μισοῦνται, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τούτων οἷς προδιδόασιν».*

Αὐτοὶ ποὺ προδίνουν τοὺς δικούς τους, δὲ μισοῦνται μόνο ἀπὸ τὰ θύματά τους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμα ποὺ γιὰ χάρη τους προδίνουν.

—*«Τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει, ἀλλὰ ἐν ἀρετῇ».*

Τὸ καλὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ μετρᾶ κανεὶς μὲ τὴν ποσότητα, ἀλλὰ μὲ τὴν ποιότητα.

—*«Σωφρονισμὸς γίνεται τοῖς ἀνθρώποις τὰ τῶν πέλας δυστυχήματα».*

Τὰ ἀτυχήματα τῶν ἄλλων σωφρονίζουν τοὺς ἀνθρώπους.

«Ὧν πρόχειρος ἡ δι' ἔργων πεῖρα, περὶ τούτων πᾶς λόγος περιττός ἐστιν».

Γιὰ ὅσα εἶναι εὔκολη ἡ ἀπόδειξη μὲ ἔργα, κάθε λόγος εἶναι περιττός.

—*«Οἱ φαῦλοι τῶν ἀνθρώπων, κἂν τὰ προσχήματα λαμπρότερα ἀναλάβωσι, τὴν γοῦν φύσιν οὐ μετατίθενται».*
Οἱ κακοὶ ἄνθρωποι καὶ ὅταν ἀκόμα πάρουν σπουδαία ἀξιώματα, δὲν ἀλλάζουν τὸ χαρακτῆρα τους.

—*«Οὐ πάντες πρὸς ταυτὰ πεφύκασιν».*
Δὲν εἶναι ὅλοι γεννημένοι γιὰ τὰ ἴδια πράγματα.

—*«Ἐν καιρῷ μεταβολαῖς οἱ σφόδρα δυνατοὶ τῶν ἀσθενεστέρων ἐνδεεῖς γίνονται».*
Στὶς ἀλλαγὲς τῶν περιστάσεων καὶ οἱ παντοδύναμοι ἔχουν τὴν ἀνάγκη τῶν πιὸ ἀδυνάτων.

—*«Ἡ συνήθεια καὶ τὰ φοβερὰ τῶν πραγμάτων καταπραΰνει».*
Ἡ συνήθεια μαλακώνει καὶ τὰ φοβερὰ ἀκόμα πράγματα.

—*«Ὅσον τοῖς δικαίοις τὸ θεῖον συναγωνίζεται, τοσοῦτον τοῖς ἀδίκοις ἐναντιοῦται».*
Ὁ Θεός, ὅσο βοηθᾶ τοὺς δίκαιους, ἄλλο τόσο ἐναντιώνεται στοὺς ἄδικους.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ

(Κατὰ τὸν Βυζάντιον συνέγραψε τά *«ΔΕΛΦΙΚΑ»*)

—Ἐκεῖνος στὸν ὁποῖον ἐμπιστεύτηκαν ἕνα μυστικὸ καὶ τὸ διαδίδει, εἶναι ἢ ἀσυνείδητος ἢ φλύαρος. Καὶ ἂν τὸ κάνει γιὰ προσωπικό του ὄφελος, εἶναι ἀσυνείδητος, ἂν χωρὶς συμφέρον, τότε εἶναι φλύαρος.

—Οἱ αἰῶνες ἀντιγράφουν ἀλλήλους.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

—*«Εὖ ζῆν».* Νὰ ἔχει ἡ ζωή σου ποιότητα.

—*«Εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν εἰς δὲ τὸν δάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν».*
Στὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ὅτι ζῶ, ἀλλὰ στὸ δάσκαλό μου ὅτι ἔμαθα νὰ ζῶ καλά.

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ

—Ἡ μετριοφροσύνη εἶναι ἡ γνώση ποὺ συγκρατεῖ ὅλα τὰ μαργαριτάρια τῆς ἀρετῆς.

—Ὅποιος ζητάει συμπόνια ἀπὸ τσιγκούνη (φιλάργυρο) εἶναι κουτός, ὅσο καὶ αὐτὸς ποὺ περιμένει νὰ μιλήσει ἕνας πεθαμένος.

—Τὸ νὰ κυβερνᾶς, σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ προβλέπεις.

ΑΛΚΙΔΑΜΑΣ

—Μεγαλύτερο ἀγαθὸ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει.

—Εἶπε στόν *«Μεσσηνιακό»* λόγο του:

—*«Πάντας ἐλευθέρους ἀφῆκε Θεός, οὐδένα δοῦλον ἡ φύσις πεποίηκε».*
Ὁ Θεὸς ὅλους τοὺς ἄφησε ἐλεύθερους· ἡ φύση κανέναν δὲν ἔχει κάνει δοῦλο.
(Σχέτ.: *«Φύσει γὰρ οὐδεὶς δοῦλος ἐγεννήθη ποτέ»).*

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

—*«Ἐρῶ τε δηὖτε κοὐκ ἐρῶ*
καὶ μαίνομαι κοὐ μαίνομαι».
Ἀγαπῶ, ἀλλὰ χωρὶς πάθος
καὶ τρελλαίνομαι χωρὶς νὰ γίνομαι μανιακός.

—*(«Ἔρως), ὥς μὲ ἐσιδὼν γένειον*
ὑποπόλιον χρυσοφαέννων πτερύγων ἀήταις παραπέτεται».
Ὅταν ὁ ἔρωτας ἀντίκρυσε τ' ἄσπρα μου γένια
μὲ χρυσὲς φτεροῦγες, πέταξε μακριά.

—Ὅταν πίνω κρασί, οἱ φροντίδες ἐλαττώνονται.

ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ

—*«Δύο διδασκαλίας εἶναι θανάτου, τόν τε πρὸ τοῦ γενέσθαι χρόνον καὶ τὸν ὕπνον».*
Σὰν παρηγοριὰ γιὰ τὸ θάνατο, ὁ Ἀναξαγόρας, συνιστᾶ νὰ σκέπτεται κανεὶς τὸ χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπῆρχε, καὶ τὸν ὕπνο.

—Πρέπει πάντα νὰ σκεπτόμαστε ὅτι θὰ μᾶς συμβεῖ κάποιο κακό, ὥστε ὅταν θὰ μᾶς ἔρθει, νὰ μὴ στεναχωρηθοῦμε πολύ. (Εὐριπ. Θησέας)

—*«Ἥλιος ἐντίθησι σελήνῃ τὸ λαμπρόν».*
Ὁ ἥλιος δίνει στὴ σελήνη τὴ λαμπρότητα.

—*«Τὸν ἐλάττω μὴ ἀποσκευαλίζῃς».*
Τὸν κατώτερό σου μὴν τὸν ταπεινώνεις.

ΑΝΑΞΑΡΧΟΣ

—Κάποτε τὸ παιχνίδι γίνεται ἡ ἀνάπαυση τῆς παιδείας.

—*«Χαλεπὸν χρήματα συναγείρασθαι, χαλεπώτερον δὲ φυλακὴν τούτοις περιθεῖναι».*
Εἶναι δύσκολο νὰ συγκεντρώνεις χρήματα, καὶ πιὸ δύσκολο νὰ τὰ διαφυλάξεις.

ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ

—Δὲν ὑπάρχει χρόνος ποὺ νὰ μὴν ὑπῆρξε: Τὸ τέλος καὶ ἡ ἀρχὴ εἶναι ὄνειρα.

—Πραγματικὸς ἥρωας εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατορθώνει καὶ νικᾶ τὰ πάθη του.

—*«Φθόνου ἀπέχου».* Νὰ μὴ φθονεῖς.

—*«Ἐξ ἀλλοειδῶν ζῴων ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη».*
Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπόγονος ἄλλου εἴδους ζώων.

ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ

—Γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ στὸ Θεό, πρέπει νὰ δείχνεις τὴν προσήκουσα εὐλάβεια.

ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ

—Ὁ Ἀνάχαρσις ἔλεγε ὅτι τὸ ἀμπέλι παράγει τρία σταφύλια: Τὸ πρῶτο τῆς εὐχαρίστησης, τὸ ἄλλο τοῦ μεθυσιοῦ καὶ τὸ τρίτο τῆς ἀηδίας.

—Γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἔλεγε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβει πῶς συμβαίνει νὰ ἀγωνίζονται ἀθλητὲς καὶ νὰ τοὺς κρίνουν μὴ ἀθλητές.

—Ὅταν κάποτε τὸν ρώτησαν, πῶς μπορεῖ κανείς, νὰ μὴν καταντήσει μεθύστακας, εἶπε: *«Ἂν κοιτάζει τὶς ἀσχήμιες ποὺ κάνουν οἱ μεθυσμένοι»*.

—Ὅταν ἔμαθε ὅτι τὸ πάχος τοῦ πλοίου εἶναι τέσσερα δάχτυλα, εἶπε: *«Ἀκριβῶς ὅσο ἀπέχουν ἀπὸ τὸ θάνατο αὐτοὶ ποὺ ταξιδεύουν»*.

—Ὅταν κάποιος τὸν ρώτησε ἂν στὴν πατρίδα του, τὴ Σκυθία, ὑπάρχουν αὐλοί, αὐτὸς ἀπάντησε: *«Ἀλλ' οὔτε ἀμπέλια»*.

—Σὲ ἐρώτηση κάποιου, ποιὰ πλοῖα εἶναι τὰ ἀσφαλέστερα, ἐκεῖνος εἶπε: *«Εἶναι τὰ τραβηγμένα στὴν ξηρά»*. Τὸν ξαναρώτησε: Ποιοὶ εἶναι οἱ περισσότεροι, οἱ ζωντανοὶ ἢ οἱ νεκροί; Καὶ εἶπε: *«Καὶ αὐτοὶ ποὺ ταξιδεύουν ποῦ τοὺς βάζεις;»*

—Ὅταν τὸν ρώτησαν ποιὸ πρᾶγμα μέσα στὴν κοινωνία εἶναι καλὸ καὶ κακὸ μαζί, εἶπε: *«Ἡ γλῶσσα»*.

—*«Καλύτερα»*, ἔλεγε, *«νὰ ἔχεις ἕνα φίλο σπουδαῖο καὶ ἐπίσημο, παρὰ πολλοὺς μηδαμινούς»*.

—Τὴν ἀγορὰ τὴ χαραχτήρισε σὰν τόπο ὅπου ὁ ἕνας ἀ-

πατάει τὸν ἄλλον καὶ ὅλοι κερδοσκοποῦν. *«Κέρδος αἰσχρόν»* - Κακὸ ἡ ἐπιθυμία ὑπερβολικοῦ κέρδους.

—Ἔλεγε ἀκόμα: *«Οἱ νόμοι μοιάζουν μὲ τοὺς ἱστοὺς τῆς ἀράχνης. Τὰ μικρὰ ἔντομα πιάνονται, τὰ μεγάλα σκίζουν τὸν ἱστὸ καὶ φεύγουν».*

—*«Τοὺς νόμους τοῖς ἀραχνίοις ὁμοίως εἶναι· ὥσπερ γάρ, εἰς ἐκεῖνα ἐὰν μὲν ἐκπέσῃ μυῖα ἢ κώνωψ κατέχεται, ἐὰν δὲ σφήξ ἢ μέλιττα διαρρήξασα ἀφίπταται· οὕτω καὶ εἰς τοὺς νόμους ἐὰν μὲν ἐκπέσῃ πένης συνέχεται, ἐὰν δὲ πλούσιος ἢ δυνατὸς λέγειν διαρρήξας ἀποτρέχει».*

Σχέτ.: *«...ἃ μηδὲ τῶν ἀραχνίων διαφέρειν, ἀλλὰ ὡς ἐκεῖνα τοὺς μὲν ἀσθενεῖς καὶ λεπτοὺς τῶν ἁλισκομένων καθέξειν, ὑπὸ δὲ τῶν δυνατῶν καὶ πλουσίων διαρραγήσεσθαι».* (Πλουτάρχου Βίοι, Σόλων, ΜΕ, 25)

Οἱ νόμοι μοιάζουν μὲ τὸν ἱστὸ τῆς ἀράχνης. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖ ποὺ ἂν πέσει καμμιὰ μύγα ἢ κανένα κουνούπι παγιδεύεται, ἐνῶ ἂν πέσει καμμιὰ σφήκα ἢ μέλισσα τὸν σχίζει καὶ φεύγει, ἔτσι καὶ στοὺς νόμους, ἂν παρεκκλίνει κανένας φτωχὸς πιάνεται, ἐνῶ ἂν τύχει κανένας πλούσιος ἢ ἰσχυρός, καταργεῖ τὸ νόμο γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ φεύγει τρέχοντας. (καὶ Ζάλευκος Ἀνθ. Στοβαίου)

—Ἀπορῶ μὲ τοὺς Ἕλληνες, ποὺ ἐνῶ ἀπὸ τὴ μία μεριὰ κάνουν Νόμους γιὰ νὰ τιμωροῦν καὶ αὐτοὺς ποὺ βρίζουν ἀκόμη, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐκτιμοῦν τοὺς ἀθλητές, ἐπειδὴ ἀλληλοσκοτώνονται.

—*«Ἄπληστον κέρδος».* Τὸ κέρδος δὲν χορταίνεται.

—*«Γάμους κράτει».* Νὰ εἶσαι ἐγκρατής.

—Νὰ παίζεις γιὰ νὰ μάθεις. Νὰ συνδυάζεις τὴ μάθηση μὲ τὸ παιχνίδι.

—Οἱ φρόνιμοι συζητοῦν, οἱ μωροὶ ἀποφασίζουν.

—Τὸ σῶμα εἶναι ὄργανο τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ ψυχὴ τὸ ὄργανο τοῦ Θεοῦ.

—Νὰ συγκρατεῖς τὴ γλῶσσα, τὴ λαιμαργία σου καὶ τὶς γενετήσιες ὁρμές σου.

—Ὁ νόμος πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρός, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι ἐπιεικεῖς.

—Ρώτησαν τὸν Ἀνάχαρσιν γιατὶ δὲν κάνει παιδιὰ καὶ εἶπε: *«Ἐπειδὴ ἀγαπῶ τὰ παιδιά».*

—*«Ὁ Βίας ἄφησε κρατίστην εἶναι δημοκρατίαν ἐν ᾗ πάντες ὡς τύραννον φοβοῦνται τὸν νόμον. Ἐπὶ τούτῳ Θαλῆς τὴν μήτε πλουσίους ἄγαν μήτε πένητας ἔχουσαν πολίτας. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀνάχαρσις ἐν ᾗ ἴσων νομιζομένων ἀρετὴ τὸ βέλτιον ὁρίζεται, κακία δὲ τὸ χεῖρον».*
Ἄριστη δημοκρατία εἶναι ἐκείνη, στὴν ὁποία ὅλοι φοβοῦνται τὸ νόμο, ὅπως τὸν τύραννο. (Βίας)
Ἄριστη δημοκρατία εἶναι ἐκείνη ποὺ δὲν ἔχει οὔτε πολὺ πλούσιους, οὔτε φτωχοὺς πολίτες. (Θαλῆς)
Ἄριστη δημοκρατία εἶναι ἐκείνη, στὴν ὁποία, ἐνῶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ὑπάρχει ἰσότητα, ἡ ἀνωτερότητα προσδιορίζεται μὲ βάση τὴν ἀρετὴ καὶ ἡ κατωτερότητα μὲ βάση τὴν κακία.

ΑΝΔΟΚΙΔΗΣ

—Ἡ ἀνοησία εἶναι ἐμπόδιο τῆς προόδου.

ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ

—Ἡ συμβίωση μονιασμένων ἀδελφῶν εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ κάθε τεῖχος.

—Ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ εἶναι ἀθάνατοι πρέπει νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια καὶ δικαιοσύνη.

—*«Ἀρετὴ διδακτὴ ἐστί».* Ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐπίκτητη.

—*«Ἀναφαίρετον ὅπλον ἀρετή».*
Ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐφόδιο, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς τὸ ἀφαιρέσουν.

—Ἡ γνώση δὲν ἀποτελεῖ σκοπό, ἀλλὰ ἁπλὸ μέσον γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ *«εὖ ζῆν»*.

—Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τοῦ κόσμου πολίτης. (Ἰδεῶδες διεθνιστικό, κοσμοπολίτικο)

—*«Μία ποίμνη καὶ εἷς ποιμήν»*.
Ἕνα εἶναι τὸ κοπάδι καὶ ἕνας ὁ βοσκός.

—Ὑπὸ τῶν δημίων τιμωροῦνται μὲ θάνατο οἱ ἔνοχοι ποὺ διέπραξαν ἀδικήματα, ἐνῶ ὑπὸ τῶν τυράννων οἱ ἀθῶοι.

—*«Κακῶς ἀκούοντας καρτερεῖν μᾶλλον ἢ εἰ λίθοις τις βάλλοιτο»*.
Περισσότερο καρτερικοὶ νὰ εἴμαστε ὅταν μᾶς συκοφαντοῦν, παρὰ ὅταν μᾶς λιθοβολοῦν.

—*«Αἱρετώτερον φησὶν εἰς κόρακας ἐμπεσεῖν ἢ εἰς κόλακας· οἳ μὲν γὰρ ἀποθανόντος τὸ σῶμα, οἳ δὲ ζῶντος τὴν ψυχὴν λυμαίνονται»*.
Προτιμώτερο εἶναι νὰ πέσεις σὲ κόρακες παρὰ σὲ κόλακες· διότι οἱ πρῶτοι τρῶνε τὰ πτώματα, ἐνῶ οἱ κόλακες διαφθείρουν τὶς ψυχὲς τῶν ζωντανῶν.

—*«Ὅστις δὲ ἑτέρους δέδοικε, δοῦλος ὢν λέληθεν ἑαυτόν»*.
Ὅποιος φοβᾶται τοὺς ἄλλους, γίνεται δοῦλος χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθεῖ.

—*«Τότ' ἔφη τὰς πόλεις ἀπόλλυσθαι, ὅταν μὴ δύνωνται τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν σπουδαίων διακρίνειν»*.
Τὰ κράτη τότε καταστρέφονται, ὅταν δὲν μποροῦν νὰ ξεχωρίσουν τοὺς σπουδαίους ἀπὸ τοὺς ἀσήμαντους.

—*«Ἀντισθένης ἐρωτηθεὶς πῶς ἄν τις προσέλθῃ πολιτείᾳ εἶπε, καθάπερ πυρί, μήτε λίαν ἐγγὺς ἵνα μὴ καῇς, μήτε πόρρω ἵνα μὴ ριγώσῃς»*.
Ὁ Ἀντισθένης, ὅταν ρωτήθηκε πῶς νὰ φέρεται κανένας στὶς δημόσιες ὑποθέσεις, ἀπάντησε: *«Ὅπως κάνεις μὲ τὴ φωτιά· οὔτε νὰ πηγαίνεις πολὺ κοντὰ γιὰ νὰ μὴν καεῖς, οὔτε μακριὰ γιὰ νὰ μὴν παγώσεις»*.

—*«Ξένος ἀνὴρ δίκαιος οὐ μόνον πολίτου ἀλλὰ καὶ συγγενοῦς διαφέρει».*
Ξένος ἄνθρωπος, δίκαιος, ἀξίζει πιὸ πολύ, ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ συμπολίτη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ συγγενή.

—*«Ἐρωτηθείς (Ἀντισθένης) τὶ αὐτῷ περιγέγονεν ἐκ φιλοσοφίας, ἔφη «τὸ δύνασθαι ἑαυτῷ ὁμιλεῖν».*
Ὅταν ρωτήθηκε ὁ Ἀντισθένης ὡς πρὸς τὶ βελτιώνεται κάποιος μὲ τὴ φιλοσοφία, ἀπάντησε: *«Στὸ νὰ μπορεῖ νὰ κουβεντιάζει μὲ τὸν ἑαυτό του».*

—*«Ὥσπερ ὑπὸ τοῦ ἰοῦ τὸν σίδηρον, οὕτως ἔλεγε τοὺς φθονεροὺς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἤθους κατεσθίεσθαι».*
Ὅπως ἡ σκουριὰ κατατρώγει τὸν σίδηρο, ἔτσι φθείρονται οἱ φθονεροὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τους τὸ χαρακτῆρα.

ΑΝΤΙΦΑΝΗΣ

—*«Ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίγνεται».*
Ἐμπρὸς στὴν ἐργασία ὅλα ὑποδουλώνονται.

—*«Τὰ πονηρὰ κέρδη τὰς μὲν ἡδονὰς ἔχει μικράς, ἔπειτα δ' ὕστερον λύπας μακράς».*
Τὰ παράνομα κέρδη φέρνουν βραχυχρόνια ἡδονή, ἀργότερα ὅμως διαρκῆ λύπη.

—Σύζυγος ποὺ φέρνει μαζί της μεγάλη προῖκα εἶναι τὸ βαρύτερο φορτίο ποὺ μπορεῖ νὰ σηκώσει ἕνας ἄντρας.

—Ὁ σοφὸς σωπαίνει ὅταν μιλοῦν τρελλοί, ἐξετάζει ὅταν πιστεύουν τυφλὰ καὶ ἐνεργεῖ ὅταν οἱ ὀκνηροὶ σχεδιάζουν.

—*«Λύπη μανίας ὁμότοιχος εἶναί μοι δοκεῖ».*
Ἡ λύπη εἶναι ὁ πλησιέστερος γείτονας τῆς παραφροσύνης.

—*«Ὁ μηδὲν ἀδικῶν οὐδενὸς δεῖται νόμου».*
Ὅποιος δὲν ἀδικεῖ, δὲ χρειάζεται κανένα νόμο.

—Ἡ καλὴ συμπεριφορὰ εἶναι τὸ καλύτερο ἀπόκτημα.

—*«Τὸ μὴ συνειδέναι γὰρ αὐτοῦ τῷ βίῳ ἀδίκημα μηδὲν ἡδονὴν πολλὴν ἔχει».*

Εἶναι μεγάλη ψυχικὴ ἱκανοποίηση νὰ γνωρίζεις ὅτι δὲν ἀδίκησες ποτὲ κανέναν στὴ ζωή σου.

—*«Οὐ πώποτ' ἐζήλωσα πλουτοῦντα σφόδρα ἄνθρωπον ἀπολαύοντα μηδὲν ὧν ἔχει, ὁ δὲ πλοῦτος ἡμᾶς, καθάπερ ἰατρὸς κακός, πάντας βλέποντας παραλαβὼν τυφλοὺς ποιεῖ».*

Ποτὲ μέχρι τώρα δὲ ζήλεψα τὸν πολὺ πλούσιο ἄνθρωπο, ποὺ δὲ χαίρεται τίποτα ἀπὸ ὅσα ἔχει. Ὁ πλοῦτος, καθὼς καὶ ὁ κακὸς γιατρός, ἀφοῦ μᾶς πάρει μὲ τὰ μάτια μας γερά, μᾶς κάνει τυφλούς.

—*«Πενθεῖν δὲ μετρίως τοὺς προσήκοντας φίλους, οὐ γὰρ τεθνᾶσιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἣν πᾶσιν ἐλθεῖν ἔστ' ἀναγκαίως ἔχον, προσεληλύθασιν».*

Πένθησε μὲ μέτρο τοὺς δικούς σου. Γιατὶ δὲν ἔχουν πεθάνει, ἀλλὰ τὸν ἴδιο δρόμο ποὺ ὅλοι ἀναγκαστικὰ θὰ περάσουμε, αὐτοὶ τὸν πῆραν πρῶτοι.

ΑΝΤΙΦΩΝ

—*«Εὐκατηγόρητος πᾶς ὁ βίος θαυμαστῶς, ὦ μακάριε, (καὶ) οὐδὲν ἔχων περιττὸν οὐδὲ μέγα καὶ σεμνόν, ἀλλὰ πάντα σμικρὰ καὶ ἀσθενῆ καὶ ὀλιχρόνια καὶ ἀναμεμειγμένα λύπαις μεγάλαις».*

Μπορεῖ ὅλη μας ἡ ζωή, μὲ ἀξιοθαύμαστο τρόπο, νὰ κατηγορηθεῖ, καλέ μου φίλε. Ὄντως δὲν ἔχει τίποτε περιττό, οὔτε πολυτελὲς καὶ μεγάλο, ἀλλὰ ὅλα μικρὰ καὶ ἀσήμαντα καὶ ὀλιγοχρόνια καὶ ἀναμεμειγμένα μὲ μεγάλες λῦπες.

—*«Εἰσί τινες οἳ τὸν παρόντα μὲν βίον οὐ ζῶσιν, ἀλλὰ παρασκευάζονται πολλῆς σπουδῆς ὡς ἕτερόν τινα βίον βιωσόμενοι, οὐ τὸν παρόντα· καὶ ἐν τούτῳ παραλειπόμενος ὁ χρόνος οἴχεται».*

Ὑπάρχουν μερικοί, ποὺ δὲ ζοῦν τὴν παροῦσα ζωή, ἀλλὰ

προετοιμάζονται μὲ πολλὴ φροντίδα σὰν νὰ πρόκειται νὰ ζήσουν κάποια ἄλλη ζωή, ὄχι τὴν παροῦσα. Καὶ στὸ μεταξὺ ἡ ζωὴ παραμελεῖται καὶ ὁ χρόνος κυλάει γρήγορα.

—*«Τὸ πολυτελέστατον ἀνάλωμα, τὸν χρόνον».*
Τὸ πιὸ πολύτιμο εἶναι ὁ χρόνος ποὺ σπαταλᾶμε.

—Ἡ ἄγνοια εἶναι ἡ μητέρα τῆς ἀναίδειας.

—Τὸ κακὸ τῆς ἄγνοιας εἶναι ὅτι ἀγνοεῖ κανεὶς τὴν ἄγνοιά του.

—*«Ὅστις δὲ τῶν αἰσχρῶν ἢ τῶν κακῶν μήτε ἐπεθύμησε μήτε ἥψατο, οὐκ ἐστι σώφρων· οὐ γὰρ ἔσθ' ὅτου κρατήσας αὐτὸς ἑαυτὸν κόσμιον παρέχεται».*
Ὅποιος δὲν πεθύμησε οὔτε ἄγγιξε κάτι ἀπὸ τὰ αἰσχρὰ ἢ τὰ κακὰ δὲν εἶναι σώφρων· διότι δὲν ὑπάρχει κάτι ἀπὸ τὸ ὁποῖο κράτησε μακριὰ τὸν ἑαυτό του, ὥστε νὰ εἶναι κόσμιος.

—*«Οἵῳ τις ἂν τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας συνῇ, τοιοῦτον ἀνάγκη γενέσθαι καὶ αὐτὸν τοὺς τρόπους».*
Ὅποιον συναναστρέφεται κάποιος τὸ περισσότερο τῆς ἡμέρας, τέτοιος εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνεται καὶ αὐτὸς ὅσον ἀφορᾶ στοὺς τρόπους.

—*«Εἰ δέοι τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον τοῦ ἀδίκως ἀπολέσαι· τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα».*
Ἂν συμβεῖ νὰ κάνουμε κάποιο σφάλμα, προτιμώτερο εἶναι νὰ ἐλευθερώσουμε ἕναν ἔνοχο, παρὰ νὰ καταστρέψουμε κάποιον ἄδικα· διότι τὸ μὲν πρῶτο εἶναι ἕνα σφάλμα, ἀλλὰ νὰ καταστρέψουμε κάποιον ἄδικα εἶναι ἀσέβεια.

ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ

—Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει.

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ (ὁ Περγαῖος)

—Ἐκεῖνοι ποὺ ξεχωρίζουν τὴν πολιτικὴ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ποτὲ δὲ θὰ καταλάβουν οὔτε τὴ μία οὔτε τὴν ἄλλη.

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ (ὁ Ρόδιος)

—*«Χρόνος ἀληθείας πατήρ».*
Ὁ χρόνος ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθεια.

—*«Πολυλογία πολλὰ σφάλματα ἔχει, τὸ δὲ σιγᾶν ἀσφαλές».*
Ἡ πολυλογία ἔχει πολλὰ σφάλματα, ἡ σιωπὴ εἶναι ἀσφαλέστερη.

—Λαϊκὴ γνώμη εἶναι ἡ ἑταίρα ποὺ προσπαθοῦμε νὰ εὐχαριστήσουμε χωρὶς νὰ σεβόμαστε.

—Μόνο τὸ κακὸ ἀναπτύσσεται μόνο του, ὅμως γιὰ τὴν καλωσύνη χρειαζόμαστε προσπάθεια καὶ θάρρος.

—*«Ἔχων χαρίζου».* Νὰ εἶσαι γενναιόδωρος ὅταν ἔχεις.

—Ἂν ἄκουσες ἕνα μυστικό, ἂς πεθάνει μαζί σου καὶ μὴν τὸ ἀποκαλύπτεις.

—*«Παντελῶς γὰρ ἀπαιδεύτου τινός ἐστι τὸ μὴ δύνασθαι σιωπᾶν».*
Εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ ἐντελῶς ἀπαίδευτου ἀνθρώπου νὰ μὴν μπορεῖ νὰ σωπαίνει.

—*«Εἰς τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοισιν εἰδείης κακά, ἄσμενος ἔχοις, ἂν ἃ νῦν ἔχεις».*
Ἂν ἔβλεπες τὶς συμφορὲς τῶν ἄλλων, θὰ ὑπέφερες μὲ εὐχαρίστηση αὐτὰ ποὺ ὑποφέρεις.
(Σχέτ.: *«Τὸ λυπούμενον ἀλλοτρίοις κακοῖς παραμυθοῦ»).*

ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ

—Εἶναι αἰσχρότερο νὰ χάσει κανεὶς ὅταν ἔχει, παρὰ νὰ ἀποτύχει προσπαθῶντας νὰ τὸ ἀποκτήσει.

—*«Ἔρωτος ὅστις μὴ πεπείραται βροτῶν, οὐκ οἶδ' ἀνάγκης θεσμόν».*
Ὅποιος δὲν ἔχει γνωρίσει τὸν ἔρωτα, δὲ γνωρίζει τὸ νόμο τῆς ἀνάγκης.

ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ

—Τὰ ἀστεῖα εἶναι τὸ πιοτὸ τοῦ γέλιου.

—Ὁ γάμος ξεκαθαρίζει τὶς φιλοδοξίες τοῦ κοριτσιοῦ μὲ τὸ κόσκινο τῆς πραγματικότητας.

—Γέρος χωρὶς ἀξιοπρέπεια εἶναι ὅ,τι καὶ ἡ γυναίκα χωρὶς ντροπή.

—Ἡ δόξα ἀποκτᾶται εὐκολώτερα ἀπὸ τὴν ἀρετή. Ἀγωνιζόμαστε μὲ τοὺς ὁμοίους μας γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσουμε, ἐνῶ γιὰ τὴν ἀρετὴ χρειάζεται νὰ ἀγωνιστοῦμε μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μας.

—Ἡ δημοκρατία τῶν ἄκρων εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν τυραννία.

—Κάθε λόγος, ἂν δὲ στηρίζεται στὴν πραγματικότητα, εἶναι ἕνα μάταιο κενό.

—Ἡ εὐδαιμονία δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει σκοπὸ τῆς ζωῆς μας, διότι στὴ διάθεσή μας ἔχουμε τὸ παρόν.

—Ἄριστο πρᾶγμα νὰ ἐξουσιάζει κανεὶς τὶς ἡδονές του.

—Κανεὶς ἀνόητος δὲν γνωρίζει πότε πρέπει νὰ σιωπᾶ.

—Ἡδονὴ εἶναι ἡ αἴσθηση μιᾶς, σύμφωνης μὲ τὴ φύση, λειτουργίας μέσα στὸ σῶμα μας.

—Κάθε αἴσθηση ἔχει τὴν αἰτία της σὲ μία κίνηση.

—*«Κρατεῖ ἡδονῆς οὐχ' ὁ ἀπεχόμενος, ἀλλὰ ὁ χρώμενος μέν, μὴ προεκφερόμενος δέ».*
Δὲν εἶναι ἐγκρατὴς στὶς ἡδονὲς αὐτὸς ποὺ ἀπέχει, ἀλλὰ αὐτὸς πού, ἐνῶ τὶς γεύεται, ὅμως δὲν παρεκτρέπεται.

ΑΡΙΣΤΟΞΕΝΟΣ

—*«Τοὺς μὲν γὰρ ἄρχοντας ἔφασκον οὐ μόνον ἐπιστήμονας, ἀλλὰ καὶ φιλανθρώπους δεῖν εἶναι».*
Οἱ ἄρχοντες (αὐτὸ πίστευαν οἱ Πυθαγόρειοι) δὲν πρέπει μόνο νὰ ἔχουν γνώσεις, ἀλλὰ νὰ εἶναι καὶ φιλάνθρωποι.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

—*«Τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν».*
Ἀπὸ τὶς συμφορὲς πρέπει κανεὶς νὰ διαλέγει τὶς μικρότερες.

—*«Πᾶς γὰρ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾶ μᾶλλον».*
Τὴ δικὴ του ἐργασία ἀγαπάει περισσότερο ὁ καθένας.

—*«Τῆς παιδείας, ἔφη, τὰς ρίζας εἶναι πικράς, γλυκεῖς δὲ τοὺς καρπούς».*
Τῆς παιδείας οἱ ρίζες εἶναι πικρές, οἱ δὲ καρποὶ γλυκεῖς.

—*«Μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ».*
Ἕνα χελιδόνι δὲ φέρνει τὴν ἄνοιξη.

—Τὸ καθετὶ εἶναι ἀδύνατον, ὅταν νομίζετε ὅτι δὲν μπορεῖτε νὰ τὸ κάνετε.

—Ἡ ἀλλαγὴ εἶναι ἀνάπαυση.

—Αὐτὸς ποὺ ἔχει καλοὺς τρόπους μπορεῖ νὰ μὴν ντρέπεται, αὐτὸς ὅμως ποὺ σέβεται τὸν ἑαυτό του ὀφείλει νὰ μὴν εἶναι ἀναιδής.

—*«Ἀνδρεία, σωφροσύνης αἱρετωτέρα».*
Ἡ ἀνδρεία εἶναι προτιμώτερη τῆς σωφροσύνης.

—Ἡ ἀξία δὲν ἔγκειται στὴν ἀπόκτηση τιμῶν, ἀλλὰ στὸ χαρακτῆρα τοῦ κατέχοντος.

—Τὸ μεγαλοπρεπὲς ὕφος εἶναι ἀπαραίτητο, ὅταν θέλει κάποιος νὰ ἐπιβληθεῖ.

—Ἡ ἀξιοπρέπεια εἶναι ἁβρὴ καὶ εὐπρεπὴς ὑπερηφάνεια.

—*«Πλεῖον ἢ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἀρχή».*
Ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ παντός.

—*«Τῶν μὲν εὐτυχούντων πᾶς ἀνὴρ φίλος, τῶν δὲ δυστυχούντων οὔτε αὐτὸς ὁ γεννήτωρ».*
Στοὺς εὐτυχισμένους εἶναι ὅλοι φίλοι, στοὺς δυστυχισμένους οὔτε ὁ πατέρας τους.

—Ἡ πιὸ χαμένη ἀπὸ ὅλες τὶς μέρες μας εἶναι ἐκείνη ποὺ δὲ γελάσαμε.

—Κάθε ἄνθρωπος ἀγαπᾶ τὴ δικαιοσύνη γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἄλλων, κανένας δὲ φροντίζει ὅμως νὰ εἶναι ὁ ἴδιος δίκαιος.

—Ἡ ἀρετὴ τῆς δικαιοσύνης ἔγκειται στὴ μετριοπάθεια, ποὺ κανονίζεται μὲ τὴ συναίνεση.

—*«Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ ἀδικοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν δύνανται».*
Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν μποροῦν, ἀδικοῦν πολύ.

—Ἔργο τῆς ρητορικῆς δὲν εἶναι μόνο νὰ πείθει, ἀλλὰ νὰ βρίσκει σὲ κάθε θέμα τὰ πειστικὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ὑπάρχουν.

—Δὲν ἔχουμε ποτὲ παρὰ μία στιγμὴ γιὰ νὰ ζήσουμε καὶ ἔχουμε πάντα ἐλπίδες γιὰ πολλὰ χρόνια.

—Ὅπου ὑπάρχει ἅμιλλα, ὑπάρχει καὶ νίκη.

—Τὴν ἀμφίβολη στολὴ τὴ φοράει ἐξ ἴσου ἡ σεμνότητα καὶ ἡ ντροπή.

—Ἀπὸ τὶς ἀρχές, ἡ πιὸ ἄριστη εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἀπὸ τὶς ἀρετές, ἡ εὐσέβεια.

—*«Μετὰ κόπου γὰρ ἡ μάθησις».*
Ἡ μάθηση ἀποκτᾶται μὲ κόπο.

—Ἡ πραγματικὴ ἀξία ἔγκειται στὸ νὰ κάνει κανεὶς μόνος του ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἔκανε μπροστὰ σὲ ἄλλους.

—Ὅλα τὰ πράγματα χάνουν τὴν ἀξία τους, ὅταν τὰ βλέπεις πολὺ συχνά.

—*«Παύει γὰρ ὀργὴν ὁ χρόνος».*
Τὰ νεῦρα, ἡ ὀργή, περνοῦν μὲ τὸν καιρό.

—*«Κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ ἢ εἷς ὀστισοῦν».*
Καλύτερα κρίνει ὁ ὄχλος πολλά, παρὰ ἕνας ὁποιοσδήποτε.

—Συνείδηση εἶναι ἡ ἴδια μας ἡ κρίση γιὰ τὸ σωστὸ ἢ τὸ λάθος τῶν πράξεών μας.

—Ἡ συστολὴ εἶναι στόλισμα τῆς νεότητας καὶ σφάλμα τῶν γερατειῶν.

—Ὁ ὕπνος εἶναι τὸ μνῆμα τῆς νύχτας.

—Τὸ νὰ φθονεῖς κάποιον εἶναι σὰν νὰ ὁμολογεῖς ὅτι ἐσὺ εἶσαι κατώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον.

—Φθόνος εἶναι ἡ λύση γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀνάξια εὐτυχοῦν.

—*«Ἐκ τοῦ βίου κράτιστόν ἐστιν ἐξελθεῖν ὡς ἐκ συμποσίου, μήτε διψῶντα, μήτε μεθύοντα».*
Τὸ καλύτερο στὴ ζωή σου εἶναι νὰ βγεῖς ὅπως ἀπὸ συμπόσιο, χωρὶς νὰ διψᾶς καὶ χωρὶς νὰ εἶσαι μεθυσμένος.

—Ἡ φιλία εἶναι ἕνα σωσίβιο ποὺ μᾶς ἐμποδίζει νὰ βυθιστοῦμε στὰ ὕπουλα κύματα τῆς ζωῆς.

—*«Ὦ φίλοι, φίλος οὐδείς».*
Φίλοι μου, δὲν ὑπάρχει κανένας φίλος.

—Φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀλήθειας.

—Ἡ φτώχεια ποὺ δὲν ἔχει χρέη εἶναι μεγάλος πλοῦτος.

—Ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἀρετὴ εἶναι νὰ θέλει κάποιος νὰ εὐεργετεῖ τοὺς ἄλλους, παρὰ νὰ εὐεργετεῖται.

—*«Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ μέλλοντα ὅμοια τοῖς γεγονόσιν εἰσίν».*
Κατὰ κανόνα, ὅσα πρόκειται νὰ συμβοῦν εἶναι ἀνάλογα μὲ ὅσα ἔχουν συμβεῖ.

—*«Οἱ ἄνθρωποι πρὸς τ' ἀληθὲς πεφύκασιν ἱκανῶς».*
Οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴ φύση τους τείνουν πολὺ πρὸς τὴν ἀλήθεια.

—Ἡ παιδεία καὶ ἡ ἠθικὴ εἶναι τὰ μοναδικὰ σχεδὸν πράγματα ποὺ δημιουργοῦν τὸν καλὸ ἄνθρωπο. Αὐτὲς φτιάχνουν καὶ τὸν καλὸ πολιτικὸ καὶ τὸν καλὸ βασιλιά.

—Οἱ μορφωμένοι διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἀμόρφωτους ὅσο οἱ ζωντανοὶ ἀπὸ τοὺς νεκρούς.

—*«Ἄνθρωπος τελειωθεὶς βέλτιστον τῶν ζώων, χωρισθεὶς δὲ νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων».*
Ὁ ἄνθρωπος, ὅταν γίνει τέλειος, εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὰ ζῶα, ὅταν ὅμως ἀποχωριστεῖ τὸ νόμο καὶ τὴ δικαιοσύνη, εἶναι χειρότερος ἀπὸ ὅλα.

—Ὅταν οἱ ἄνθρωποι εἶναι μεταξύ τους φίλοι, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη δικαιοσύνης. Ὅταν ὅμως εἶναι δίκαιοι, τότε χρειάζονται τὴ φιλία.

—Ἅμιλλα εἶναι ἡ τάση νὰ φθάσει κάποιος κάποιον ποὺ θαυμάζει ἢ καὶ νὰ τὸν ξεπεράσει, χωρὶς νὰ νιώθει φθόνο ἂν ὁ ἄλλος τὸν ξεπερνᾶ.

—Ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔχει ἀρετὴ εἶναι τὸ πιὸ ἀνόσιο καὶ τὸ πιὸ βάρβαρο πλάσμα.

—Τὸ δίκαιο ἀντιστοιχεῖ στὸ κοινὸ συμφέρον. Εἶναι σὲ ὅλους γνωστὸ ὅτι ἡ ἰσότητα εἶναι δίκαιο.

—*«Πάντα ἀεὶ ἐν κινήσει ἐστί».*
Ὅλα βρίσκονται πάντα σὲ κίνηση.

—Ὁ μὲν πλούσιος σκέφτεται γιὰ τὸν ἐρχόμενο χρόνο, ὁ δὲ φτωχὸς γιὰ τὴ σημερινὴ ἡμέρα.

—*«Ἕξις δευτέρα φύσις»*.

Ἡ συνήθεια εἶναι δεύτερη φύση. (Φράση ποὺ βρίσκουμε διατυπωμένη στὸν Κικέρωνα, ὁ ὁποῖος τὴν ἔχει πάρει ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη)

—*«Ἄνθρωπος ζῶον (φύσει) πολιτικόν»* (δηλαδή: ζῶο, ὄν (ἀπὸ τὴ φύση του) κοινωνικό) (Πολιτ. 1253 α 3).

—*«Φίλος Πλάτων, ἀλλὰ φιλτέρα ἡ ἀλήθεια»*.

Ἀγαπῶ τὸν Πλάτωνα, περισσότερο ὅμως τὴν ἀλήθεια. (Ἀναζητεῖ δηλαδὴ τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν τυφλώνεται ἀπὸ συμπάθειες)

—*«Ὁ δὲ ψευδὴς λόγος γίνεται παρὰ τὸ πρῶτον ψεῦδος»*.

(Ἀναλυτικὰ πρότ. 66α. Δηλαδὴ τὸ ἀρχικὸ ψέμα *«τὸ πρῶτον ψεῦδος»*).

—*«Τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον, καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον»*.

Τὸ ἀρσενικὸ ἀπὸ φυσικοῦ του ἔχει τὴ σχέση τοῦ καλύτερου πρὸς τὸ χειρότερο, καὶ τὸ μὲν ἀρσενικὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἄρχει, τὸ δὲ θηλυκὸ ἄρχεται.

—Κακὸ καὶ ἀξιοκατάκριτο τὸ ψέμα καὶ ἡ ἀλήθεια πάντα ἀξιέπαινη.

—*«Ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ»*.

Ὁ φρόνιμος ἐπιζητᾶ ὅ,τι δὲν τοῦ προκαλεῖ λύπη, καὶ ὄχι τὸ εὐχάριστο.

—Δικαιοσύνη εἶναι ἡ κοινὴ πηγὴ ὅλων τῶν ἀρετῶν.

Γιὰ τὴ δουλεία ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε τὰ ἑξῆς:

—Μὴν πάρεις ποτὲ δοῦλο ἐκεῖνον ποὺ χρημάτισε ἀφέντης.

—Ὅλοι εἴμαστε δοῦλοι τῶν νόμων, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ ζοῦμε ἐλεύθεροι.

—Ὅσο ἐλαφριὲς καὶ ἂν εἶναι οἱ ἁλυσίδες τῆς δουλείας, αὐτὴ εἶναι πάντοτε πικρὴ καὶ θεωρεῖται ὡς φυλακὴ τῆς ψυχῆς καὶ δημόσιο δεσμωτήριο.

—Κύριος εἶναι ὄχι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει δούλους, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ γνωρίζει πῶς νὰ τοὺς μεταχειρίζεται.

—*«Ἄνευ αἰτίας οὐδέν ἐστι»*. Τίποτα δὲ γίνεται χωρὶς αἰτία.

—Ὁ οἰκοδεσπότης ἔχει τὴν ἀνάγκη τοῦ δούλου καὶ ὁ δοῦλος τοῦ οἰκοδεσπότη.

—Σκοπὸς τῆς ἀπασχόλησης εἶναι ἡ ἀνάπαυση.

— Ἡ ἀξία δὲν ἔγκειται στὴν ἀπόκτηση τιμῶν, ἀλλὰ στὸ χαρακτῆρα τοῦ κατέχοντος.

—*«Ἄρχειν τὸν κρείττονα»*. Ὁ ἀνώτερος νὰ κυβερνᾶ.

—Τὰ ἀτυχήματα ἑνώνουν τοὺς ἀνθρώπους.

—Ἡ γενναιότητα εἶναι προτιμώτερη ἀπὸ τὴ σύνεση.

—Ἡ διάνοια ἀποτελεῖ τὴν ὀντότητα κάθε ἀνθρώπου.

—Ἡ διαφθορὰ μιᾶς καλῆς καὶ ἠθικῆς πολιτείας εἶναι τὸ μεγαλύτερο κακό.

—Ἡ εἰρωνεία εἶναι ἐξευγενισμένη προσβολή.

—*«Εὖ ποιεῖν»*. Εὐχάριστο πρᾶγμα ἡ εὐεργεσία.

—Στὴ ζωὴ ὑπάρχει εὐχαρίστηση.

—Ἡ καλλονὴ εἶναι ἡ καλύτερη συστατικὴ ἐπιστολή.

—Οἱ εὐγενικὲς καρδιὲς δὲν ἔχουν χῶρο γιὰ τὸ μῖσος.

—Ἀπερίγραπτη εἶναι ἡ ὀμορφιὰ τῆς καρδιᾶς ποὺ πόνεσε καὶ συγχώρεσε.

—Ἡ κολακεία εἶναι φιλία ἐπιζήμια.

—Ὁ ἔγκριτος πολίτης τιμᾶ, ἀλλὰ δὲν κολακεύει.

—*«Κόρος ὕβριν τίκτει».*
Ὁ κόρος γεννάει τὴ βρισιά, τὴν ἀλαζονεία.

—Ἡ κολακεία εἶναι ἡ δύναμη τῶν μικρῶν καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν μεγάλων.

—Ὁ νόμος εἶναι λογικὴ ἀπηλλαγμένη ἐμπαθείας.

—Ὁ νοῦς εἶναι ἡ χαϊδεμένη κόρη τῆς λογικῆς.

—Νὰ προτιμᾶς τὴν ἰσότητα καὶ νὰ ἀποφεύγεις τὴν πλεονεξία.

—Ὁ πόνος ξυπνᾶ μέσα μας τὴ γλυκειὰ νοσταλγία τοῦ οὐρανοῦ.

—Σοφία, ἡ ἀκριβέστατη τῶν ἐπιστημῶν.

—*«Θεράπευε σωφροσύνην».* Ἐπιδίωκε τὴ σωφροσύνη.

—Ἡ τύχη εἶναι συχνὰ κυρία τῶν περιστάσεων.

—Ὁ φθόνος εἶναι ἡ λύπη γι' αὐτοὺς ποὺ εὐτυχοῦν ἀνάξια.

—Ὅταν μία βωμολοχία λέγεται εὐχερῶς, πολὺ κοντὰ εἶναι καὶ ἡ ἐκτέλεσή της.

—Ἡ τελειότερη πολιτικὴ κοινωνία εἶναι αὐτὴ στὴν ὁποία κυριαρχεῖ μία μεσαία τάξη, ποὺ εἶναι ἀριθμητικὰ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες κοινωνικὲς τάξεις.

—*«Τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν».*
Ἀπὸ τὶς συμφορὲς πρέπει κανεὶς νὰ διαλέγει τὶς μικρότερες.

—*«Τὸ ἄρχειν ἥδιστον».*
Εἶναι εὐχάριστο τὸ νὰ κυβερνάει κανείς.

—Εἶναι φυσικὸ νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς τὸν ἑαυτό του.

—Ὁ ἐγωισμὸς εἶναι ἕνα πάθος ὀλέθριο.

—Οἱ μορφωμένοι —πεπαιδευμένοι— ἄνδρες εἶναι ἀληθινοὶ ἀπόστολοι τῆς ἰσότητας.

—Ἡ ἐπιείκεια εἶναι τὸ παραλειπόμενο ἀπὸ τὸ Νόμο καὶ τὸ γραπτὸ Δίκαιο.

—Τὸ κοκκίνισμα (ἐρύθημα) τοῦ προσώπου εἶναι ἡ ἀμφίβολη στολὴ ποὺ φέρνει ἐξ ἴσου ἡ σεμνότητα καὶ ἡ ντροπή.

—Τὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ εἶναι νὰ ζεῖς πραγματικά, σύμφωνα μὲ τὴ φύση.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

—*«Ἡ μὲν Ἑλλὰς ἐν μέσῳ πάσης γῆς, ἡ δ' Ἀττικὴ τῆς Ἑλλάδος, τῆς δὲ Χώρας ἡ πόλις, τῆς δ' αὖ πόλεως ἡ ὁμώνυμος».*
Ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται στὴ μέση ὅλης τῆς γῆς, ἡ Ἀττικὴ στὴ μέση τῆς Ἑλλάδας, ἡ Ἀθήνα στὴ μέση τῆς Ἀττικῆς καὶ στὴ μέση πάλι τῆς Ἀθήνας ἡ Ἀκρόπολη.

—Κανένας δὲν εἶναι τόσο καλὸς ὅσο θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι.

—Εἰρήνη, ἂν εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ δικαιοσύνη μὲ κάθε τρόπο.

—Κάθε ἄνθρωπος ἀγαπᾶ τὴ δικαιοσύνη γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἄλλων, κανεὶς δὲ φροντίζει ὅμως νὰ εἶναι ὁ ἴδιος δίκαιος.

—*«Κρίνε δίκαια»*. Νὰ κρίνεις μὲ δικαιοσύνη.

ΑΡΚΕΣΙΛΑΟΣ

—Ἀποχὴ δὲν εἶναι ἡ ἀρετή, ἀλλὰ ἡ βάση τῆς ἀρετῆς.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

—Ἡ μόνη δύναμη ποὺ περιφρονεῖ τὰ δῶρα εἶναι ὁ θάνατος.

—Ἡ πατρίδα κάθε ἀνθρώπου βρίσκεται ἐκεῖ ποὺ ζεῖ καλύτερα.

—*«Ἀνάγκη μεγάλων γνωμῶν καὶ διανοιῶν, ἴσα καὶ τὰ ῥήματα τίκτειν».*
Οἱ μεγάλες γνῶμες καὶ σκέψεις γεννοῦν τὰ ἀνάλογα λόγια.

—Ἡ ἀναίδεια μόνη κυβερνάει τοὺς ρήτορες.

—*«Ἀλλ' ἀπ' ἐχθρῶν δῆτα πολλὰ μανθάνουσιν οἱ σοφοί».*
Ὅποιος εἶναι ἔξυπνος μαθαίνει πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του.

—*«Οὐ μὲ πείσεις κἂν μὲ πείσῃς».*
Ποτὲ δὲ θὰ μὲ πείσεις, καὶ ἂν ἀκόμη ἤθελες νὰ μὲ πείσεις.

—*«Τοῖς μὲν γὰρ παιδαρίοισιν ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει, τοῖσιν δ' ἡβῶσι ποιηταί. Πάνυ δὴ δεῖ χρηστὰ λέγειν ἡμᾶς».*
Γιὰ τὰ παιδιὰ ὑπάρχει δάσκαλος ποὺ τὰ ὁδηγεῖ, γιὰ τοὺς μεγάλους ὅμως ὑπάρχουν οἱ ποιητές. Πρέπει ἀκριβῶς αὐτοὶ νὰ λένε πολὺ σωστὰ πράγματα. (Βάτραχ.)

—*«Πολλοὶ γὰρ οἱ πανοῦργοι».*
Πολλοὶ εἶναι οἱ πονηροί. (Ἐκκλησ.)

—*«Σοφοῦ πρὸς ἀνδρός, ὅστις ἐν βραχεῖ πολλοὺς καλῶς οἷός τε συντέμνειν λόγους».*
Ταιριάζει στὸν ἄντρα τὸ σοφὸ νὰ ἐκφράζει μὲ λίγα λόγια πολλὰ καὶ μεγάλα νοήματα.

—*«Ἡ δημαγωγία γὰρ οὐ πρὸς μουσικοῦ ἔτ' ἐστὶν ἀνδρὸς οὐδὲ χρηστοῦ τοὺς τρόπους, ἀλλὰ εἰς ἀμαθῆ καὶ βδελυρόν».*
Ἡ δημαγωγία δὲν ταιριάζει σὲ ἄνθρωπο καλλιεργημένο καὶ εὐγενικὸ στοὺς τρόπους, ἀλλὰ σὲ ἀμαθῆ καὶ κακοήθη. (Ἱππῆς)

—*«Δεῖ γὰρ τὸν ποιητὴν ὠφελεῖν».*
Ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ ὠφελεῖ. (Ὄρνιθες)

—*«Πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσ' ἵν' ἂν πράττῃ τις εὖ».*

Πατρίδα γιὰ τὸν καθένα εἶναι ἐκεῖ ποὺ εὐτυχεῖ. Σχέτ.: *«Τῷ γὰρ καλῶς πράσσοντι πᾶσα γῆ πατρίς».*

—*«Μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἄμφω μῦθον ἀκούσῃς».*

Σχέτ.: *«Τὶς ἂν δίκην κρίνειεν ἢ γνοίη λόγον, πρὶν ἂν παρ' ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῶς;»*

—*«Ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν».*

Μὴ βγάλεις ἀπόφαση, ἂν δὲν ἀκούσεις τὸ λόγο καὶ τῶν δύο πλευρῶν. (Τὸ εἶπαν: Ἀριστοφάνης, Εὐριπίδης, Δημοσθένης, Πλάτων, Μένανδρος).

ΑΡΙΣΤΩΝΥΜΟΣ

—*«Κυβερνήτου μὲν ἔργον ἀγαθοῦ εἰς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἁρμόσασθαι, ἀνδρὸς δὲ σοφοῦ πρὸς τὰς τῆς τύχης».*

Ἔργο τοῦ καλοῦ κυβερνήτη εἶναι νὰ προσαρμόζεται στὶς μεταβολὲς τῶν ἀνέμων καὶ τοῦ σοφοῦ ἀνθρώπου στὶς ἀλλαγὲς τῆς τύχης.

ΑΡΙΩΝ

—Ὅ,τι καὶ ἂν συμβεῖ, βρίσκεται πάντοτε κάποιος ποὺ τὸ προέβλεψε.

—Ἐπιγραφὴ στὴ Θήρα: *«Κυκλείδης, Κυκλεῖος ἀδελφειῷ Ἀρίωνι, τὸν δελφὶς σῶσε, μναμόσυνον τέλεσεν».*

ΑΡΡΙΑΝΟΣ

—*«Καὶ τὶ οἴει ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἂ ἀπέβη τοιοῦτος, εἰ μὴ λέων οὗτος ἐγένετο καὶ ὕδρα καὶ ἔλαφος καὶ σῦς καὶ ἄδικοί τινες ἄνθρωποι καὶ θηριώδεις, οὓς ἐκεῖνος ἐξήλαυνε καὶ ἐκάθαιρε;»*

Καὶ τὶ νομίζεις, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς θὰ γινόταν αὐτὸς ποὺ ἔγινε, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ λιοντάρι (τῆς Νεμέας) καὶ ἡ Ὕδρα

(τῆς Λέρνης) καὶ τὸ ἐλάφι καὶ οἱ χοῖροι καὶ μερικοὶ ἄδικοι ἄνθρωποι καὶ ἄγριοι, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἔδιωξε καὶ καθάρισε τὸν τόπο;

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

—*«Πόλλ' οἶδ' ἀλώπηξ, ἐχῖνος δὲ ἓν μέγα».*
Πολλὰ ξέρει ἡ ἀλεπού, μὰ ὁ σκαντζόχοιρος ἕνα καὶ καλό.

—*«Ἄελπτον οὐδέν».*
Τίποτε τὸ ἀπίθανο.

—*«Ἀρχιλόχειον βέλος»*, ἔκφραση ποὺ χαρακτηρίζει τὸ κάθε καυστικὸ πείραγμα, σὲ ἀπομίμηση τῆς σάτιρας (τῆς καυστικῆς) τοῦ Ἀρχίλοχου.

—*«...Μήδ' ὁ Ταντάλου λίθος τῆς δ' ὕπερ νήσου κρεμάσθω».*
Οὔτε ἡ πέτρα τοῦ Ταντάλου νὰ μὴ σώσει νὰ κρεμαστεῖ πάνω σὲ τοῦτο τὸ νησί (Θάσο).

—*«Θεοὶ ἀνηκέστοισι κακοίσιν*
ὦ φίλ' ἐπὶ κρατερὴν τλημοσύνην ἔθεσαν φάρμακον».
Οἱ Θεοὶ στὰ ἀγιάτρευτα κακά, ἔδωσαν γιὰ
φάρμακο πολὺ μεγάλη ὑπομονή.

—*«Τὸν κακῶς (μ') ἔρδοντα δεινοῖς ἀνταμείβεσθαι κακοῖς».*
Ὅταν κάνεις τὸ κακό, νὰ περιμένεις νὰ τὸ πάθεις.
(Σχετικὰ ἀπὸ 7 ἀκόμα σοφούς).

—*«Ὦ Ζεῦ, πάτερ Ζεῦ, σὸν μὲν οὐρανοῦ κράτος,*
σὺ δ' ἔργ' ἀνθρώπων ὁρᾷς
λεωργὰ καὶ θεμιστά».
Θεέ, σὺ ποὺ κυριαρχεῖς στὸν οὐρανό, σὺ δὲ
ἐπιβλέπεις τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, τὰ
ἐγκληματικὰ καὶ τὰ δίκαια.

ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ

—*«Μή μοῦ τοὺς κύκλους τάραττε».*
Μὴ μοῦ ταράζεις τοὺς κύκλους (μαθηματικοὺς ὑπολογισμούς).
(Τὸ εἶπε ὁ Ἀρχιμήδης σὲ ἄξεστο στρατιώτη κατὰ τὴν ἅλωση τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους καὶ ὁ ὁποῖος στρατιώτης σκότωσε τὸν Ἀρχιμήδη).

—*«Δῶς μοὶ πᾶ στῶ καὶ τὰ γὰν κινάσω».*
Δῶσε μου μέρος νὰ σταθῶ καὶ θὰ μετακινήσω τὴ Γῆ.

ΑΡΧΥΤΑΣ

—Καὶ τῆς ἀθωότερης εὐχαρίστησης ἡ ὑπερβολὴ εἶναι ἐγκληματική.

—*«Δεῖ δὲ τὸν ἀληθινὸν ἄρχοντα μὴ μόνον ἐπιστάμονά τε καὶ δυνατὸν ἦμεν (περὶ τὸ καλῶς ἄρχειν) ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον... δεῖ δ' αὐτὸν καὶ νόμιμον ἦμεν».*
Ὁ ἀληθινὸς ἄρχοντας δὲν πρέπει μόνο νὰ γνωρίζει καλὰ τὴν τέχνη νὰ ἄρχει καὶ νὰ εἶναι ἱκανὸς στὴν ὀρθὴ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι καὶ φιλάνθρωπος. Ἐπὶ πλέον δέ, πρέπει νὰ σέβεται τοὺς νόμους.

ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΗΣ (ὁ Σάμιος)

—Ὁ ἔρωτας εἶναι ἀρχιτέκτων τοῦ σύμπαντος.

—*«Ψεύδεσθαι ἀνελεύθερον, ἀλήθεια γενναῖον».*
Τὸ ψέμα σὲ αἰχμαλωτίζει, ἡ ἀλήθεια σὲ ἐλευθερώνει.

ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ

—Ἡ ἄβυσσος τοῦ χρόνου εἶναι ὁ κοινὸς τάφος ὅλων.

ΑΣΤΥΔΑΜΑΣ

—*«(Οὐ) τοῦ δοκεῖν μοι, τῆς δ' ἀληθείας μέλει».*

Δὲ μὲ ἐνδιαφέρει ἡ γνώμη τοῦ καθενός, ἀλλὰ μόνο ἡ ἀλήθεια.

—*«Γλώσσης περίπατός ἐστιν ἀδολεσχία»*.
Ἡ φλυαρία εἶναι περίπατος της γλώσσας.

ΒΑΚΧΥΛΙΔΗΣ

—Ἡ φιλοτιμία εἶναι ἡ βάση ὅλων τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνθρώπου.

—*«Εἷς ὅρος, μία βροτοῖσιν ἐστὶν εὐτυχίας ὁδός»*.
Ἕνας κανόνας εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὁ δρόμος τῆς εὐτυχίας· νὰ μποροῦν νὰ περάσουν τὴ ζωὴ τους μὲ ἤρεμη τὴν ψυχή.

ΒΙΑΣ (ὁ Πριηνεύς)

—*«Μὴ τείκειν ἄγαν»*. Νὰ μὴ τὸ παρακάνεις.

—*«Ὀφθαλμοῦ κράτει»*. Νὰ εἶσαι διακριτικός.

—*«Ἕξεις ἐγκράτειαν πόνῳ»*.
Μὲ κόπο θ' ἀποκτήσεις τὴν ἐγκράτεια.

—*«Ἕξεις ἔργῳ μνήμην...»*.
Μὲ τὰ καλά σου ἔργα θ' ἀφήσεις καλὴν ἀνάμνηση.

—Νὰ μὴ μοῦ κάνεις ὅ,τι ἐπιθυμῶ, ἀλλὰ ὅ,τι συμφέρει νὰ γίνει.

—*«Σταγόνες ὕδατος πέτρας κοιλαίνουσι»*.
Σταγόνα, σταγόνα, τρυπιέται ὁ βράχος.

—*«Οἱ πλεῖστοι κακοί»*.
Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι κακοί.

—Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν δίκαιοι, δὲ θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη θάρρους.

—*«Λάλει καίρια»*. Νὰ λὲς τὰ σωστά, ἐκεῖνα ποὺ πρέπει.

—*«Μίσει τὸ ταχὺ λαλεῖν, μὴ ἁμάρτῃς μετάνοια γὰρ ἀκολουθεῖ».*
Νὰ ἀποφεύγεις νὰ μιλᾶς γρήγορα (ἐπιπόλαια), γιὰ νὰ μὴν πέσεις σὲ λάθη, γιατὶ στὸ τέλος θὰ μετανοιώσεις.

—Ἄκου πολλὰ καὶ λέγε λίγα.

—*«Νόει τὸ πραττόμενον».* Νὰ γνωρίζεις ἐκεῖνο ποὺ κάνεις.

—Σκέψου πρὶν κάνεις κάτι.

—Ἡ συνείδηση εἶναι σοφώτερη ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη.

—Ἡ συνείδηση στέκει μόνη πάνω ἀπὸ τὸ φόβο.

—*«Φρόνησιν ἀγάπα».* Νὰ ἀγαπᾶς τὴ σύνεση.

—*«Ἀφροσύνην μὴ προσδέχου».* Νὰ μὴν κάνεις ἀνοησίες.

—*«Ἀνάξιον ἄνδρα μὴ ἐπαίνει διὰ πλοῦτον».*
Νὰ μὴν ἐπαινεῖς τὸν ἄνθρωπο ποὺ δὲν ἔχει ἀξία, γιὰ τὰ χρήματά του.

—Φρόντισε ὅταν μὲν εἶσαι νέος νὰ προκόψεις, ὅταν δὲ γεράσεις νὰ εἶσαι σώφρων.

—*«Μήτε εὐήθης ἴσθι, μήτε κακοήθης».*
Νὰ μὴν εἶσαι καλὸς μέχρι βλακείας, ἀλλὰ οὔτε κακός.

—Ὅταν εἶσαι φτωχός, νὰ μὴν κατηγορεῖς τοὺς πλούσιους, ἂν δὲν πρόκειται μὲ τὶς κατηγορίες σου νὰ προκύψει γενικὰ καλό.

—*«Πείσας λάβε, μὴ βιασάμενος».*
Νὰ πάρεις κάτι μὲ τὴν πειθὼ καὶ ὄχι μὲ τὴ βία.

—Ὅταν κάνεις καλό, νὰ μὴ λὲς ὅτι τὸ ἔκανες ἐσύ, ἀλλὰ ὁ Θεός.

—Πρέπει νὰ κοιτάζεις στὸν καθρέφτη καί, ἂν μὲν φαίνεσαι ὡραῖος, νὰ κάνεις καλὲς πράξεις, ἂν πάλι φαίνεσαι ἄ-

σχημος, νὰ διορθώνεις ἐκεῖνο ποὺ ἡ φύση δὲν τὸ ἔκανε, προσπαθῶντας νὰ γίνεις καλὸς ἄνθρωπος.

—*«Ἀλαζονεία ἐμπόδιον σοφίας»*.
Ἡ ἀλαζονεία παρεμποδίζει τὴ μάθηση.

—Μπορεῖ κανεὶς νὰ κρίνει τὸν πολιτισμὸ μιᾶς Χώρας ἀπὸ τὴν προστασία ποὺ οἱ νόμοι παρέχουν στὴν προσωπικὴ ἐλευθερία.

—*«Τὶ γλυκὺ ἀνθρώποις, Ἐλπίς»*.
Πόσο γλυκιὰ εἶναι ἡ Ἐλπίδα στοὺς ἀνθρώπους.

—*«Περὶ Θεῶν λέγε ὡς εἰσὶ Θεοί»*.
Γιὰ τοὺς Θεοὺς νὰ ἐκφράζεσαι ὅπως ἁρμόζει γιὰ Θεούς.

—*«Σπουδὴν βραδέως ἐγχείρει»*.
Νὰ ἀργεῖς νὰ πάρεις ἀπόφαση, ὅ,τι ὅμως ἀποφασίζεις νὰ τὸ κάνεις. (Τό *«σπεῦδε βραδέως»* τὸ διατύπωσε πρῶτος ὁ Θέογνης ἀπὸ τὰ Μέγαρα καὶ εἶναι μία νεώτερη διατύπωση ποὺ τὴν ἀποδίδουν στὸ Ρωμαῖο αὐτοκράτορα Αὔγουστο).

—*«Ἀρχὴ ἄνδρα δεῖξαι»*. (Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη τὸ εἶπε ὁ Βίας).

—Ἡ μεγαλύτερη δυστυχία ἔγκειται στὴν ἀδυναμία νὰ ὑπομένει κανεὶς τὴ δυστυχία.

—Ὁ ἔμπορος ζεῖ γιὰ νὰ κερδίζει, κάθε ἄλλος κερδίζει γιὰ νὰ ζεῖ.

—*«Χαλεπᾶ τὰ καλά»*.

Γιὰ νὰ ἀποκτήσεις καλά, χρειάζεται κόπος.

—*«Χρῶ τοῖς βελτίστοις»*. Νὰ κάνεις ὅ,τι εἶναι καλύτερο.

—Νὰ ἀγαπᾶς σὰν νὰ πρόκειται σὲ λίγο νὰ μισήσεις ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾶς καὶ νὰ μισεῖς σὰν νὰ πρόκειται σὲ λίγο νὰ γίνεις φίλος μὲ ἐκεῖνον ποὺ μισεῖς συγκρατημένα.

—*«Φίλῳ χαρίζου»*. Νὰ περιποιεῖσαι τὸ φίλο.

—Δὲν γνώρισα ἄντρα δίκαιο ποὺ νὰ πιστεύει ὅτι τὰ ξέρει ὅλα.

—*«Ἕξεις γνώμῃ δικαιοσύνην»*.
Μὲ τὴν ὀρθὴ κρίση θὰ γίνεις δίκαιος.

—Ἄτυχος εἶναι μόνο ἐκεῖνος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὴν ἀδικία.

—Στὸ σπίτι τοῦ πλούσιου τὰ πάντα εἶναι πλούσια.

—*«Βίᾳ μηδὲ πράττειν»*.
Μὲ τὴ βία τίποτα νὰ μὴν κάνεις.
(Τὸ εἶπαν: Κλεόβουλος, Βίας, Ἀριστοτέλης — *«Παρὰ φύσιν γὰρ ἡ βία»* καί *«Πείσας λαβέ, μὴ βιασάμενος»*).

—*«Ὁ Βίας ἄφησε κρατίστην εἶναι δημοκρατίαν ἐν ᾗ πάντες ὡς τύραννον φοβοῦνται τὸν νόμον. Ἐπὶ τούτῳ Θαλῆς τὴν μήτε πλουσίους ἄγαν μήτε πένητας ἔχουσαν πολίτας. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀνάχαρσις ἐν ᾗ τῶν ἄλλων ἴσων νομιζομένων ἀρετῇ τὸ βέλτιον ὁρίζεται, κακίᾳ δὲ τὸ χεῖρον»*.
Ἄριστη δημοκρατία εἶναι ἐκείνη στὴν ὁποία ὅλοι φοβοῦνται τὸ νόμο, ὅπως τὸν τύραννο.

—*«Αὐθάδης δὲ τρόπος πολλάκις βλαβερὰν ἐξέλαμψεν ἄταν»*.
Ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη πολλὲς φορὲς ἔγινε ἀφορμὴ θλιβερῶν συνεπειῶν.

—*«Ἐφόδιον ἀπὸ νεότητος εἰς γῆρας ἀναλάμβανε σοφίαν· βεβαιότερον γὰρ τοῦτο τῶν ἄλλων κτημάτων»*.
Νὰ ἔχεις τὴ σοφία σὰν ἐφόδιο γιὰ τὸ ταξίδι ἀπὸ τὰ νιᾶτα στὰ γεράματα· διότι εἶναι τὸ πιὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ ὅλα γενικὰ τὰ ὑλικὰ ἀποκτήματα.

—*«Νόσον ψυχῆς τὸ τῶν ἀδυνάτων ἐρᾶν»*.
Τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ κανένας ἀδύνατα πράγματα εἶναι μία ἀρρώστια τῆς ψυχῆς.

ΒΙΩΝ

—Ἡ καρδιὰ τῆς μητέρας εἶναι μία ἄβυσσος, ποὺ στὸ βάθος της βρίσκεται πάντοτε ἡ συγγνώμη.

—*«Ἀστειεύθητι μόνον ἴσοις».*
Νὰ κάνεις ἀστεῖα μόνο μὲ τοὺς ἴσους (ὁμοίους σου).

—Ὅσο περισσότερο διαρκεῖ ἡ ἀντίσταση, τόσο ἰσχυρότερη γίνεται ἡ φωνὴ τοῦ ἔρωτα.

—Ἂν παντρευτεῖς ἄσχημη, θὰ ὑποφέρεις, ἂν παντρευτεῖς ὄμορφη, θὰ τὴν χαίρονται οἱ ἄλλοι.

—*«Τιμᾶ δὲ τὰ πράγματα κρέσσονα ποιεῖ».*
Ὅταν τιμᾶς τοὺς ἄξιους ἀνθρώπους, τοὺς κάνεις πιὸ δυνατούς.

ΓΑΛΗΝΟΣ

—Ἡ ἀπασχόληση εἶναι γιατρὸς τῆς φύσης ἀπαραίτητος γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου.

ΓΟΡΓΙΑΣ

—Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ φροντίζει, ὄχι ἁπλὰ νὰ φαίνεται καλός, ἀλλὰ νὰ εἶναι πράγματι.

—*«Οὐδέν ἐστὶν εἰ δ' ἐστίν, οὐ νοητόν· εἰ δὲ νοητόν, ἀλλὰ οὐ γνωστόν· εἰ δὲ γνωστόν, ἀλλὰ οὐ δηλωτὸν ἄλλοις».*
Τίποτα δὲν ὑπάρχει· καὶ ἂν ὑπάρχει δὲν εἶναι νοητὸ· καὶ ἂν ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει εἶναι νοητό, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ γνωρίσουμε στοὺς ἄλλους.

—Ἡ τιμωρία φέρνει σωφρονισμό, κάνει τοὺς ἀνθρώπους δικαιότερους καὶ γίνεται ὁ γιατρὸς τῆς κακίας.

—*«Τὰ μὲν κατὰ τῶν βαρβάρων τρόπαια ὕμνους ἀπαιτεῖ, τὰ δὲ κατὰ τῶν Ἑλλήνων θρήνους».*
Τὰ τρόπαια ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἀπαιτοῦν ὕμνους, ἐνῶ ἐκεῖνα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων θρήνους.

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

—Τὰ βιβλία εἶναι τὰ γιατρικὰ τοῦ νοῦ.

—Μικρὲς εὐεργεσίες, ἅμα δοθοῦν στὴν κατάλληλη στιγμή, κάνουν τὴν ἐντύπωση πιὸ μεγάλη.

—Καλὸ δὲν εἶναι νὰ μὴν ἀδικεῖς, ἀλλὰ νὰ μὴ θέλεις νὰ ἀδικεῖς.

—Ἐκεῖνος ποὺ σὲ ἐπαινεῖ γιὰ κάτι ποὺ δὲν ἔχεις, ἐπιθυμεῖ νὰ σοῦ ἀποστερήσει ἐκεῖνο ποὺ ἔχεις.

—Πολλοὶ χάνουν τοὺς φίλους τους ὅταν ἀπὸ τὴν καλοπέραση ξεπέσουν στὴ φτώχεια.

—Φτωχὸς δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει λίγα, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ θέλει πολλά.

—Τὰ λαμπρότερα προσόντα ἀποβαίνουν ἀνωφελῆ, ὅταν δὲν συνοδεύονται ἀπὸ ἰσχυρὸ χαρακτῆρα.

—Ἡ μεγαλύτερη καὶ ἡ πρώτη χάρη τῆς γυναίκας εἶναι ἡ ντροπή.

—*«Ἡδοναὶ ἄκαιροι τίκτουσιν ἀηδίας»*.
Οἱ ἄκαιρες ἡδονὲς γεννοῦν τὴν ἀηδία.

—*«Ἡ παιδεία εὐτυχοῦσι κόσμος, ἀτυχοῦσι καταφύγιον»*.
Ἡ μάθηση γιὰ ὅσους εὐτυχοῦν εἶναι στολίδι καὶ γιὰ ὅσους δυστυχοῦν εἶναι καταφύγιο.

—Τὸ καθετὶ χάθηκε ὅταν οἱ κακοὶ χρησιμοποιοῦν τοὺς καλοὺς ὡς παράδειγμα χλευασμοῦ.

—Ὁ κόσμος εἶναι ἕνα θέατρο καὶ ἡ ζωὴ ἕνα δρᾶμα. Ἔρχεσαι, βλέπεις καὶ φεύγεις.

—*«Πατρὸς σωφροσύνη μέγιστον τέκνοις παράγγελμα»*.
Ἡ σωφροσύνη τοῦ πατέρα εἶναι μεγάλο παράδειγμα γιὰ τὰ παιδιά του.

—Ὅπου δὲν ἐκτιμᾶται ἡ ἀρετή, ἐκεῖ ὁμιλεῖ ἐλεύθερα ἡ κακία.

—*«Ὁμοφροσύνη φιλίην ποιέει»*.
Ἡ ὁμοφωνία τῶν σκέψεων δημιουργεῖ φιλία.

—Αἰτία τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ἀμάθεια τοῦ ἀνωτέρου.

—*«Λάθε βιώσας»*.
Φρόντισε νὰ περάσεις τὴ ζωή σου ὅσο μπορεῖς πιὸ ἀθόρυβα, χωρὶς ἐπιδείξεις.
(Τὸν ἔλεγαν *«γελασῖνο»*, ἐπειδὴ ἀποροῦσε μὲ τὶς μικρότητες ποὺ ἀπασχολοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους).

—*«Φειδώ τοι καὶ λιμὸς χρηστή»*.
Ἡ φειδὼ καὶ ἡ στέρηση εἶναι ὠφέλιμες...

—*«Βίος ἀνεόρταστος μακρὴ ὁδὸς ἀπανδόκευτος»*.
Βίος ποὺ δὲ γιορτάζεται, δρόμος χωρὶς πανδοχεῖο.

—*«Νεώτερον δίδασκε»*. Νὰ διδάσκεις τὰ πιὸ σύγχρονα.

—*«Ἢν μὴ πολλῶν ἐπιθυμέῃς, τὰ ὀλίγα τοι πολλὰ δόξει...»*.
Ἂν δὲν ἐπιθυμεῖς πολλά, τὰ λίγα θὰ σοῦ φανοῦν πολλά.

—Ὅταν λησμονεῖ κανεῖς τὰ λάθη του, γίνεται θρασύς.

—Ἡ τόλμη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς δράσης.

—*«Ἄνθρωποι τὸν θάνατον φεύγοντες διώκουσιν»*.
Οἱ ἄνθρωποι, θέλοντας νὰ ἀποφύγουν τὸ θάνατο, τρέχουν ἀπὸ πίσω του.

—*«Ἀνοήμονες βιοῦσιν οὐ τερπόμενον βιοτῇ»*.
Οἱ ἀνόητοι ζοῦν χωρὶς νὰ ἀπολαμβάνουν τὴ ζωή.

—*«Πολλοὶ δοκέοντος εἶναι φίλοι οὐκ εἰσί, καὶ οὐ δοκέοντες εἰσίν»*.
Πολλοί, ἂν καὶ φαίνονται πὼς εἶναι φίλοι, δὲν εἶναι· καὶ πολλοί, ἂν καὶ δὲν φαίνονται νὰ εἶναι φίλοι, στὴν πραγματικότητα εἶναι.

—*«Ἐχθρὸς οὐχ ὁ ἀδικέων, ἀλλὰ ὁ βουλόμενος».*
Ἐχθρὸς δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κάνει τὸ ἄδικο, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ τὸ κάνει συνειδητά.

—*«Οὐδ' ὑφ' ἑνὸς φιλέεσθαι δοκέει μοι ὁ φιλέων μηδένα».*
Ὅποιος δὲν ἀγαπάει κανέναν δὲν μπορεῖ νὰ ἀγαπιέται ἀπὸ κανέναν.

—*«Ἔνιοι δὲ πολίων μὲν δεσπόζουσι, γυναιξὶ δὲ δουλεύουσιν».*
Οἱ κυρίαρχοι τῶ πόλεων εἶναι σκλάβοι στὶς γυναῖκες.

—*«Οὔτε τέχνη οὔτε σοφίη ἐφικτόν, ἢν μὴ μάθῃ τις».*
Οὔτε τέχνη οὔτε ἐπιστήμη μπορεῖς νὰ ἀποκτήσεις χωρὶς μάθηση.

—*«Μὴ πάντα ἐπίστασθαι προθυμέου, μὴ πάντων ἀμαθὴς γένῃ».*
Μὴ θέλεις νὰ τὰ γνωρίζεις ὅλα, μήπως δὲ μάθεις τίποτα.

—*«Γίνεται δὲ ἐκ τοῦ φρονέειν τρία ταῦτα, βούλεσθαι καλῶς, λέγειν ἀναμαρτήτως καὶ πράττειν ἃ δεῖ».*
Ἀπὸ τὴ φρονιμάδα προέρχονται ἡ καθαρὴ σκέψη, ἡ εἰλικρινὴς ὁμιλία καὶ ἡ δίκαιη πράξη.

—*«Πολυνοΐην οὐ πολυμαθίην ἀσκέειν χρή».*
Πρέπει νὰ σκέφτεσαι πολὺ καὶ ὄχι νὰ μαθαίνεις πολλά.

—*«Πόνος συνεχὴς ἐλαφρότερος ἑαυτοῦ συνηθείῃ γίνεται».*
Ἡ συνεχὴς ταλαιπωρία μὲ τὴ συνήθεια γίνεται ὅλο καὶ ἐλαφρότερη.

—*«Παιδός, οὐκ ἀνδρὸς τὸ ἀμέτρως ἐπιθυμεῖν».*
Ἡ ἄμετρη ἐπιθυμία εἶναι τοῦ παιδιοῦ καὶ ὄχι τοῦ ἄντρα γνώρισμα.

—*«Ἐλπὶς κακοῦ κέρδεος ἀρχὴ ζημίης».*
Ἡ ἐλπίδα τοῦ κακοῦ κέρδους εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ζημιᾶς.

—*«Εἴ τις ὑπερβάλλοι τὸ μέτριον, τὰ ἐπιτερπέστατα ἀτερπέστατα ἂν γίνοιτο»*.

Ἂν κάποιος ξεπερνάει τὸ μέτρο, τότε καὶ τὰ πιὸ εὐχάριστα ἀκόμα μποροῦν νὰ γίνονται πολὺ δυσάρεστα.

—*«Κίβδηλοι γὰρ καὶ ἀγαθοφανέες οἱ λόγῳ μὲν ἅπαντα, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ἔρδοντες»*.

Ψεύτικοι καὶ ὑποκριτικοὶ εἶναι ὅσοι μὲ λόγια τὰ κάνουν ὅλα, ἐνῶ μὲ ἔργα τίποτα.

—*«Ἀληθομυθέειν χρεῶν»*. Ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ λέγεται.

—*«Λόγος γὰρ ἔργου σκιή»*.

Ὁ λόγος εἶναι ἡ σκιὰ τῆς πράξης.

—Οἱ ἄνθρωποι ἔφτειαξαν τὸ εἴδωλο τῆς τύχης, σὰν δικαιολογία γιὰ τὴ δική τους ἀβουλία.

—*«Ὁ γέρων νέος ἐγένετο, ὁ δὲ νέος ἄδηλον εἰ γῆρας ἀφίξεται»*.

Ὁ γέρος ἦταν κάποτε νέος, ὁ νέος εἶναι ἄγνωστο ἂν θὰ προλάβει να γεράσει.

—*«Ἰσχὺς καὶ εὐμορφίη νεότητος ἀγαθά, γήραος δὲ σωφροσύνη ἄνθος»*.

Τὰ νιᾶτα ἔχουν τὶς δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ τῆς ὀμορφιᾶς, ἐνῶ τὰ γηρατιὰ γιὰ ἄνθος ἔχουν τὴ σωφροσύνη.

—*«Τεκνοτροφίη σφαλερόν»*.

Εἶναι σφάλμα νὰ κάνεις πολλὰ παιδιά.

—*«Πλέονες ἐξ ἀσκήσιος ἀγαθοὶ γίνονται ἢ ἀπὸ φύσιος»*.

Οἱ περισσότεροι γίνονται ἀγαθοὶ μὲ τὴν ἄσκηση καὶ ὄχι ἀπὸ φυσικοῦ τους.

—*«Οἱ φειδωλοὶ τὸν τῆς μελίσσης οἶτον ἔχουσιν ἐργαζόμενοι ὡς ἀεὶ βιωσόμενοι»*.

Οἱ φιλάργυροι ἔχουν τὴν τύχη τῆς μέλισσας, γιατὶ ἐργάζονται σὰν νὰ πρόκειται νὰ ζήσουν αἰώνια.

—*«Μοῦνοι θεοφιλέες, ὅσοις ἐχθρὸν τὸ ἀδικέειν».*
Ἀγαπητοὶ στοὺς Θεοὺς εἶναι μόνο αὐτοὶ ποὺ ἐχθρεύονται τὴν ἀδικία.

—*«Φαύλων ὁμιλίη συνεχὴς ἕξιν κακίης συναύξει».*
Ἡ συνεχὴς ἐπαφὴ μὲ φαύλους αὐξάνει τὴ συνήθεια τῆς κακίας.

—*«Ἔστι ῥάδιον μὲν ἐπαινεῖν ἃ μὴ χρή...»*
Εὔκολο νὰ ἐπαινεῖ κανεὶς ὅσα δὲν πρέπει.

—*«Λήθη τῶν ἰδίων κακῶν θρασύτητα γεννᾶ».*
Ὅποιος ξεχνᾶ τὰ λάθη του ἀποθρασύνεται.

—*«Φιλονικίη πᾶσα ἀνόητος».*
Κάθε φιλονικία εἶναι ἀνόητη.

—*«Στάσις ἐμφύλιος ἐς ἑκάτερα κακόν· καὶ γὰρ νικέουσι καὶ ἡσσωμένοις ὁμοίη φθορή».*
Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶναι κακὸς γιὰ ὅλους, καὶ νικητὲς καὶ νικημένους· διότι ἡ φθορὰ εἶναι ὅμοια.

—*«Φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήιον τῷ κρέσσονι».*
Ἀπὸ φυσικοῦ της ἡ ἐξουσία ταιριάζει στὸν καλύτερο.

—*«Φόβος κολακείην μὲν ἐργάζεται, εὔνοιαν δὲ οὐκ ἔχει».*
Ὁ φόβος ἀπεργάζεται τὴν κολακεία, δὲν ἀποκτᾶ ὅμως τὴν εὔνοια.

—*«Τόλμα πρήξιος ἀρχή, τύχη δὲ τέλεος κυρίη».*
Ἡ τόλμη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς πράξης, ἡ τύχη ὅμως ἐλέγχει τὸ τέλος.

—*«Γυνὴ πολλὰ ἀνδρὸς ὀξυτέρη πρὸς κακοφρηδμοσύνην».*
Εἶναι πολὺ ἱκανότερη ἡ γυναίκα ἀπὸ τὸν ἄντρα στὶς κακίες.

—*«Κόσμος ὀλιγομυθίη γυναικί».*
Στολίδι γιὰ τὴ γυναίκα τὸ νὰ λέει λίγα.

—*«Ἀλογιστίη μὴ ξυγχωρέειν ταῖσι κατὰ τὸν βίον ἀνάγκας».*
Εἶναι ἀνόητο νὰ μὴν ὑποχωρεῖ κανείς, ὅταν ἀναγκάζεται ἀπὸ τὴ ζωή.

—*«Πενίην ἐπιεικέως φέρειν σωφρονέοντος».*
Ὁ συνετὸς ἄνθρωπος ὑπομένει τὴ φτώχεια μὲ ἀξιοπρέπεια.

—*«Χαλεπὸν ἄρχεσθαι ὑπὸ χειρείονος».*
Δὲν ὑποφέρεται νὰ κυβερνιέσαι ἀπὸ κάποιο χειρότερό σου.

—*«Τὸν οἰόμενον νοῦν ἔχειν ὁ νουθετέων ματαιοπονεῖ».*
Ὅποιος νουθετεῖ κάποιον ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει μυαλό, ματαιοπονεῖ.

—*«Οἱ ὀξύνετοι δυστυχέοντες σωφρονέουσι».*
Οἱ μὴ συνετοὶ γίνονται σώφρονες ὅταν δυστυχοῦν.

—*«Πολλοὶ πολυμαθέες νοῦν οὐκ ἔχουσιν».*
Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ξέρουν πολλά, δὲν ἔχουν νοῦ.

—*«Κρέσσον ἄρχεσθαι τοῖς ἀνοήτοισιν ἢ ἄρχειν».*
Καλύτερα νὰ ἄρχονται παρὰ νὰ ἄρχουν οἱ ἀνόητοι.

—*«Πλεονεξίη τὸ πάντα λέγειν, μηδὲν δὲ ἐθέλειν ἀκούειν».*
Εἶναι πλεονεξία τὸ νὰ θέλεις νὰ μιλᾶς καὶ νὰ μὴ θέλεις τίποτα νὰ ἀκοῦς.

—*«Ὑπὸ γυναικὸς ἄρχεσθαι ὕβρις εἴη ἂν ἀνδρὶ ἐσχάτη».*
Ἡ μεγαλύτερη ντροπὴ γιὰ ἕναν ἄνδρα εἶναι νὰ ἐξουσιάζεται ἀπὸ γυναίκα.

—*«Βέλτερον ὑφ᾿ ἑτέρου ἢ ὑφ᾿ ἑαυτοῦ ἐπαινέεσθαι».*
Εἶναι καλύτερο νὰ ἐπαινεῖσαι ἀπὸ ἄλλους, παρὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου.

—*«Λόγος γὰρ ἔργου σκιή».*
Ὁ λόγος εἶναι ἡ σκιὰ τοῦ ἔργου.

—*«Τὰ μὲν καλὰ χρήματα τοῖς πόνοις ἡ μάθησις ἐξεργάζεται, τὰ δ' αἰσχρὰ ἄνευ πόνων αὐτόματα καρποῦται...».*

Τὰ καλὰ πράγματα τὰ πετυχαίνεις μὲ τὴ μάθηση καὶ μὲ κόπους, ὅμως τὰ αἰσχρὰ μαθαίνονται χωρὶς κόπο, μόνα τους.

—Ἡ ἀλήθεια πρέπει πάντα νὰ λέγεται.

—*«Δίκην μὲν ἐστὶν ἔρδειν τὰ χρέοντα, ἀδικίη δὲ μὴ ἔρδειν τὰ χρέοντα, ἀλλὰ παρεκτρέπεσθαι».*

Ἡ δικαιοσύνη εἶναι νὰ κάνουμε αὐτὰ ποὺ πρέπει, ἐνῶ ἡ ἀδικία εἶναι νὰ μὴν κάνουμε αὐτὰ ποὺ πρέπει καὶ νὰ παρεκτρεπόμαστε.

—*«Ὁ χρημάτων παντελῶς ἥσσων οὐκ ἄν ποτε εἴη δίκαιος».*

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶναι κατώτερος χρημάτων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ποτὲ δίκαιος.

—*«Προβουλεύεσθαι κρεῖσσον πρὸ τῶν πράξεων ἢ μετανοεῖν».*

Εἶναι καλύτερα νὰ σκέπτεσαι τὸ τὶ θὰ κάνεις, παρὰ νὰ μετανοεῖς μετά.

—*«Ζῆν οὐκ ἄξιος, ὅτωι μηδὲ εἷς ἐστι χρηστὸς φίλος».*

Δὲν ἀξίζει νὰ ζεῖ αὐτός, ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἕναν καλὸ φίλο.

—*«Μεταμέλεια ἐπ' αἰσχροῖσιν ἔργμασι βίου σωτηρίη».*

Ἡ μεταμέλεια γιὰ τὶς αἰσχρὲς πράξεις εἶναι ἡ σωτηρία τῆς ζωῆς.

—*«Εὐγνώμων ὁ μὴ λυπεόμενος ἐφ' οἷσι οὐκ ἔχει, ἀλλὰ χαίρων ἐφ' οἷσι ἔχει.*

Λογικὸς εἶναι ὄχι ἐκεῖνος ποὺ λυπᾶται, γιὰ ὅσα δὲν ἔχει, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ χαίρεται γιὰ ὅσα ἔχει.

—*«Τοῦ πλέοντος ἐπιθυμίη τὸ παρεὸν ἀπόλλυσι».*

Ἡ ἐπιθυμία γιὰ περισσότερα καταστρέφει τὰ ὑπάρχοντα.

—*«Ἀδικαιομένοισι τιμωρέειν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτον δίκαιον καὶ ἀγαθόν, τὸ δὲ μὴ τοιοῦτον ἄδικον καὶ κακόν».*

Πρέπει νὰ βοηθοῦμε, ὅσο μποροῦμε, αὐτοὺς ποὺ ἀδικοῦνται καὶ νὰ μὴν ἀδιαφοροῦμε. Γιατὶ αὐτὸ μὲν εἶναι δίκαιο καὶ καλό, ἐνῶ τὸ ἀντίθετο εἶναι ἄδικο καὶ κακό.

—*«Ἡδονὴν οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ τὴν τῶι καλῶι αἱρεῖσθαι χρέων».*

Δὲν πρέπει νὰ προτιμᾶς κάθε ἀπόλαυση, ἀλλὰ μόνον ἐκείνη ποὺ εἶναι γιὰ τὸ καλό σου.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

—Ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος γιὰ νὰ ἀποφεύγουμε τὶς ἐπικρίσεις, εἶναι ἡ διόρθωση τῶν σφαλμάτων μας.

—*«Λυθέντων τῶν νόμων οὐδ' ὁ βίος ἡμῶν τοῦ τῶν θηρίων ἂν διενέγκαι».*

Ὅταν πάψουν νὰ ἰσχύουν οἱ νόμοι, ἡ ζωή μας δὲ θὰ διαφέρει ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν θηρίων.

—Τὰ γεράματα εἶναι ἕνας τύραννος, ποὺ μὲ ἀπειλὴ θανάτου ἀπαγορεύει στὸν ἄνθρωπο ὅλες τὶς ἡδονὲς τῆς νεότητας.

—Ἐλευθερία ἀπὸ ἐχθρό, ἐχθρικὴ κατοχή.

—*«Οὔτε ἄνδρα σπουδαῖον ἢ φίλον εὔνουν τὸν ἐξ ἐπιφανοῦς ὄντα γένους, ἀλλὰ τὸν ὑπάρχοντα τῷ τρόπῳ κρείττονα».*

Νὰ μὴν ἐπιδιώκεις τὴ φιλία σπουδαίου ἄνδρα, οὔτε γόνου ἐπιφανοῦς οἰκογένειας, ἀλλὰ νὰ προτιμήσεις αὐτὸν ποὺ ἔχει καλύτερη συμπεριφορά.

—*«Ὅλως ἄπιστον οἶμαι ταῖς πολιτείαις ἡ τυραννίς».*

Πιστεύω ὅτι τὸ πιὸ ἀναξιόπιστο ἀπὸ τὰ πολιτεύματα εἶναι ἡ τυραννία. (Ὀλυνθ. Α')

—*«Τὸ φυλάξαι τ' ἀγαθὰ τοῦ κτήσασθαι χαλεπώτερον»*.
Τὸ νὰ διατηρήσεις τὰ ἀγαθὰ εἶναι δυσκολώτερο ἀπὸ τὸ νὰ τὰ ἀποκτήσεις. (Ὀλυνθ. Α')

—*«Δεῖ δὴ χρημάτων (ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι) καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων»*.
Χρειάζονται τὰ χρήματα, γιατὶ χωρὶς αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει τίποτα ἀπὸ ὅσα πρέπει.

—Ἄπιστο καὶ ἐχθρὸ τῶν Θεῶν καὶ ὄχι μόνο τῶν ἀνθρώπων θεωρῶ ἐκεῖνον ποὺ παραμελεῖ τοὺς γονεῖς του.

—Εἶναι ντροπὴ νὰ ἐξαπατᾶμε τοὺς ἑαυτούς μας.

—Ἀνάλογα μὲ τὴν τελευταία ἔκβασή του κρίνεται κάθε γεγονὸς ποὺ προηγήθηκε.

—*«Πᾶσιν φιλοφρόνειν»*. Νὰ εἶσαι φιλόφρων.

—Ἡ ὑπόμνηση τῆς εὐεργεσίας εἶναι κατακριτέα.

—*«Οὐ τὸ μέγα εὖ ἐστὶ· τὸ δὲ εὖ μέγα»*.
Δὲν εἶναι καλὸ τὸ μεγάλο, ἀλλὰ τὸ καλὸ εἶναι μεγάλο.

—Ὅπως σκέπτεται κανείς, ἔτσι καὶ κρίνει.

—Ἡ παραφροσύνη εἶναι μεγάλο κακὸ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει, φοβερὸ δὲ καὶ δυσάρεστο σὲ ὅλους, στὴν πόλη δὲ ἀνυπόφορο.

—*«Πόλεμος ἔνδοξος, εἰρήνης αἰσχρᾶς, αἱρετώτερος»*.
Ὁ ἔνδοξος πόλεμος εἶναι προτιμώτερος ἀπὸ τὴν ντροπιασμένη εἰρήνη.

—Δὲν εἶναι δυνατὸν ἕνας ἄνθρωπος νὰ τὰ κάνει ὅλα.

—Πρόστυχο καὶ παράτολμο πρᾶγμα εἶναι ἡ πονηρία.

—Ὅταν ἡ μὲν πονηρία ἐκτιμᾶται, ἡ χρηστότητα περιφρονεῖται· ὅταν τὸ δίκαιο καὶ τὸ συμφέρον νικιέται ἀπὸ τὸ φθόνο, τότε πρέπει νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι ὅλα ἔχουν γίνει ἄνω κάτω.

—Στὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ὁ ρόλος τῆς εὔνοιας τῆς τύχης ἔχει μέγιστη σημασία.

—Εἶναι ἀπὸ ὅλα πιὸ δύσκολο, τὸ νὰ ἀρέσει κανεὶς σὲ πολλούς.

—Πρέπει ὅλοι νὰ λένε τὸ ὠφελιμώτατο, ὄχι τὸ εὐκολώτατο.

—*«Τὰς δὲ γυναῖκας ἔχομεν ἕνεκα τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πίστιν ἔχειν».*
Τὶς γυναῖκες τὶς ἔχουμε γιὰ νὰ κάνουμε τὰ παιδιά μας καὶ γιὰ νὰ προσέχουν τὸ σπίτι μας.

—Εἶναι ὡραῖο νὰ κληρονομεῖ κάποιος τὴν πατρικὴ δόξα καὶ ἐκτίμηση.

—Εἶναι καλύτερο νὰ νομίζουν ὅτι εἶσαι ἀνόητος παρὰ πονηρός.

—Πρέπει νὰ ὑπακοῦμε σὲ ἐκείνους ποὺ λένε νὰ μένουμε πιστοὶ στὶς ἀπὸ κοινοῦ συμφωνίες μας.

—*«Οἱ νόμοι θ' ὑμῖν εἰσὶν ἰσχυροὶ καὶ ὑμεῖς τοῖς νόμοις δεῖ τοίνυν τούτους βοηθεῖν ὁμοίως ὥσπερ ἂν αὐτῷ τις ἀδικουμένῳ καὶ τὰ τῶν νόμων ἀδικήματα κοινὰ νομίζειν».*
Οἱ νόμοι εἶναι ἰσχυροὶ ἐξ αἰτίας σας καὶ ἐσεῖς ἐξ αἰτίας τῶν νόμων. Πρέπει λοιπὸν νὰ βοηθᾶτε τοὺς νόμους, σὰν νὰ ἀδικεῖστε οἱ ἴδιοι, καὶ τὰ ἀδικήματα ποὺ στρέφονται ἐναντίον τῶν νόμων νὰ θεωρεῖτε ὅτι στρέφονται ἐναντίον τοῦ συνόλου.

—*«Τεθνάναι δε μυριάκις κρεῖττον ἢ κολακείᾳ τι ποιῆσαι».*
Προτιμώτερο εἶναι νὰ πεθάνεις παρὰ νὰ κάνεις κάτι ἀπὸ κολακεία.

—*«Τὸ χείριστον ἐν τοῖς παρεληλύθασιν, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει».*
Τὸ χειρότερο ἀπὸ τὰ περασμένα μπορεῖ νὰ γίνει τὸ πιὸ ὠφέλιμο γιὰ τὰ μέλλοντα.

—*«Τὰ τῆς τύχης ἡμῖν, ἥπερ ἀεὶ βέλτιον ἢ ἡμεῖς ἡμῶν αὐτῶν ἐπιμελούμεθα».*
Ἡ τύχη μᾶς φροντίζει πάντοτε καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἐμεῖς τὸν ἑαυτό μας.

—*«Ἅπας μὲν λόγος, ἂν ἀπῇ τὰ πράγματα, μάταιόν τι φαίνεται καὶ κενόν».*
Ὅλα τὰ λόγια, ὅταν λείπουν τὰ ἔργα, φαίνονται σὰν κάτι μάταιο.
(Σχέτ.: Αἰσχύλος, Δημόκριτος).

—*«Οὐκ ἔστιν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικοῦντα κἀπιορκοῦντα καὶ ψευδόμενον δύναμιν βεβαίαν κτήσασθαι... τῷ χρόνῳ δὲ φωρᾶται καὶ περὶ αὐτὰ καταρρεῖ».*
Δὲν εἶναι δυνατόν, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὰ ἀποκτήσει κάποιος σταθερὴ δύναμη με ἀδικίες, ἐπιορκίες καὶ ψευτιές. Μὲ τὸν καιρὸ ἀποκαλύπτεται καὶ ὅλα γκρεμίζονται γύρω του.

—*«Πρὸς γὰρ τὸ τελευταῖον ἐκβὰν ἕκαστον τῶν πρὶν ὑπαρξάντων κρίνεται».*
Μὲ βάση τὴν κατάληξη τοῦ τελευταίου συμβάντος κρίνονται ὅλα τὰ προηγούμενα.

—*«Ἔστι δ' οὐδέποτ' οἶμαι μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας· ὁποῖ' ἄττα γάρ, ἂν τ' ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ᾖ τοιούτων ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημ' ἔχειν».*
Δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸ νὰ ἔχουν ὑψηλὸ καὶ γενναῖο φρόνημα αὐτοὶ ποὺ κάνουν ταπεινὲς καὶ φαῦλες πράξεις. Διότι ὁποιεσδήποτε εἶναι οἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων, τέτοιο πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ φρόνημά τους.

—*«Ὥσπερ γὰρ οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατ' εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει».*
Ὅπως ἀκριβῶς τοῦ σπιτιοῦ, τοῦ πλοίου καὶ ἄλλων παρο-

μοίων τὰ θεμέλια πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἰσχυρά, ἔτσι καὶ οἱ ἀρχὲς καὶ οἱ βάσεις τῶν πράξεων πρέπει νὰ εἶναι ἀληθινὲς καὶ δίκαιες.

—*«Τὸν μὲν εὖ παθόντα δεῖν μεμνῆσθαι πάντα τὸν χρόνον, τὸν δὲ εὖ ποιήσαντ' εὐθὺς ἐπιλελῆσθαι».*

Αὐτὸς ποὺ εὐεργετήθηκε πρέπει νὰ τὸ θυμᾶται σὲ ὅλη του τὴ ζωή, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ εὐεργέτησε ἀμέσως νὰ τὸ ξεχάσει.

—*«Τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ὑπομιμνήσκειν καὶ λέγειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστιν τῷ ὀνειδίζειν».*

Τὸ νὰ ὑπενθυμίζει κάποιος τὶς εὐεργεσίες του καὶ νὰ τὸ διατυμπανίζει εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ βρίζει.

—*«Θεάσασθε τοίνυν ὡς σαθρόν, ὡς ἔοικεν, ἔστι φύσει πᾶν ὅ τι ἂν μὴ δικαίως ᾖ πεπραγμένον».*

Παρατηρῆστε πόσο ἀβέβαιο, ἀπὸ τὴ φύση του, εἶναι κάθε τὶ ποὺ δὲν ἔχει γίνει σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιο.

—*«Οὐδὲν οὕτω τοῖς δημοκρατουμένοις πρέπειν ὡς περὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ δίκαιον σπουδάζειν».*

Τίποτα δὲν ταιριάζει σὲ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μὲ δημοκρατικὸ πολίτευμα, ὅσο ἡ σοβαρὴ φροντίδα γιὰ τὴν ἰσότητα καὶ τὴ δικαιοσύνη.

ΔΙΔΥΜΟΣ

—*«Πᾶσα πρᾶξις ἐνέργεια ψυχῆς διὰ σώματος».*

Κάθε πράξη εἶναι ἐνέργεια τῆς ψυχῆς μέσω τοῦ σώματος.

(Σχέτ.: *«Πᾶσαν πρᾶξιν ἐνέργειαν εἶναί τινα ψυχῆς».* Σχέτ.: *Ἱέρακα.*)

ΔΙΟΓΕΝΗΣ (ὁ Κυνικός)

—Οἱ κακοὶ ὑπακοῦν στὰ πάθη τους, ὅπως οἱ δοῦλοι στοὺς κυρίους τους.

—Ἡ παιδεία εἶναι γιὰ τοὺς νέους σωφροσύνη, γιὰ τοὺς φτωχοὺς πλοῦτος καὶ γιὰ τοὺς πλούσιους στολίδι, παρηγοριά.

—*«Τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ, τοῦ νήφοντος ἐπὶ τῆς γλώσσης τοῦ μεθύοντος».*
Αὐτὸ ποὺ εἶναι στὴν καρδιὰ τοῦ νηφάλιου, εἶναι στὴ γλῶσσα τοῦ μεθυσμένου.

—Ἡ παιδεία μοιάζει μὲ χρυσὸ στεφάνι, διότι συνδυάζει τὴν τιμὴ καὶ τὸ ὠφέλιμο.

—Ὅταν ρωτήθηκε ὁ Διογένης ποιὸ ἀπὸ τὰ θηρία δαγκώνει πιὸ ἄσχημα, εἶπε:
«Ἀπὸ τὰ ἄγρια ὁ συκοφάντης καὶ ἀπὸ τὰ ἥμερα ὁ κόλακας».

—Γιὰ τὴν ὀμορφιὰ ἔλεγε πὼς εἶναι: *«Ἄριστο συστατικό».*

—Προτιμώτερο νὰ εἶναι κανεὶς ζητιάνος παρὰ ἀπαίδευτος.

—*«Πενία αὐτοδίδακτος ἀρετή».*
Ἡ ἀντοχὴ στὴ φτώχεια εἶναι αὐτοδίδακτη.

—Ἀπὸ τὴ φτώχεια δὲν εἶδα κανέναν νὰ καταστρέφεται, ἀπὸ τὴν κακία ὅμως πολλούς.

—Ὁ χρόνος εἶναι ἡ μορφὴ τῆς αἰωνιότητας.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ (Λαέρτιος)

—*«Καὶ μηδὲ καὶ γαμήσειν καὶ τεκνοποιήσειν τὸν σοφόν· κατὰ περίστασιν δέ ποτε βίου γαμήσειν καὶ διατραπήσεσθαί τινας».*
Οἱ σοφοὶ δὲν πρέπει νὰ νυμφεύονται καὶ νὰ τεκνοποιοῦν, παρὰ τότε μόνον ὅταν οἱ βιοτικὲς συνθῆκες τοὺς τὸ ἐπιτρέπουν.

—*«Ἄρχε πρῶτον μαθὼν ἄρχεσθαι».*
Κυβέρνα, ἀφοῦ πρῶτα μάθεις νὰ κυβερνιέσαι.

—*«...χρηστηριασαμένου αὐτοῦ τὶ πράττων ἄριστα βιώσεται, ἀποκρίνασθαι τὸν Θεόν, εἰ συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς· ὅθεν ξυνέντα τὰ τῶν ἀρχαίων ἀναγιγνώσκειν».*

Ὁ Ζήνων, συμβουλεύτηκε τὸ χρησμό, τὶ πρέπει νὰ κάνει γιὰ νὰ ζήσει τὸν καλύτερο βίο, καὶ ὁ Θεὸς τοῦ ἀποκρίθηκε ὅτι θὰ τὸ πετύχει, ἂν πλησιάσει τοὺς νεκρούς, ἂν τοὺς κάνει συντροφιά. Κατάλαβε τὶ ἐννοοῦσε καὶ ἄρχισε νὰ μελετᾶ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

—*Φασὶ δ' αὐτὸν καὶ Αἰσώπου πύθεσθαι, ὁ Ζεὺς τὶ εἴη ποιῶν· τὸν δὲ φάναι: «τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῦν, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῦν».*

Ρώτησε ὁ Αἴσωπος τὸν Χίλωνα μὲ τὶ ἀσχολεῖται ὁ Δίας καὶ ἀπάντησε: «Μὲ τὸ νὰ ταπεινώνει τοὺς περήφανους καὶ νὰ ἐξυψώνει τοὺς ταπεινούς».

(Σχέτ.: Εὐριπίδης, *Τρωάδες*).

—*«Ἠρώτησέ τις αὐτόν, εἰ λάθοι Θεοὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν: (ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος), ἔφη».*

Κάποιος ρώτησε τὸ Θαλῆ, ἂν ὁ ἄνθρωπος διαφεύγει ἀπὸ τὴν προσοχὴ τῶν Θεῶν, ὅταν κάνει ἀδικίες. Καὶ αὐτὸς ἀπάντησε: «οὔτε ὅταν σκέπτεται διαφεύγει τὴν προσοχὴ τῶν Θεῶν».

(Σχέτ.: Ἐπίκτητος: *«Ἔστι Θεὸς καὶ προνοεῖ τῶν ὅλων καὶ οὐκ ἔστι λαθεῖν αὐτὸν οὐ μόνον ποιοῦντα, ἀλλὰ οὐδὲ διανοούμενον ἢ ἐνθυμούμενον»*).

ΔΗΜΑΔΗΣ

Τά *«ἀποφθέγματα»* τοῦ Δημάδη τὰ ὀνόμασαν *«Δεμάδεια»*. Περίφημα ἦταν αὐτὰ στὰ ὁποῖα οἱ νέοι χαρακτηρίζονται *«τὸ ἔαρ τῆς πόλεως»*, ἡ Αἴγινα *«λήμη τοῦ Πειραιᾶ»*, τὸ τεῖχος *«ἐσθὴς τῆς πόλεως»*, ὁ σαλπιγκτὴς *«κοινὸς τῶν Ἀθηναίων ἀλέκτωρ»*, ἡ Σάμος *«ἀπορρὼξ τῆς πόλεως»* κ.λπ. Ἔγραψε γύρω στὰ σαράντα.

—Ἡ πεῖρα, ποὺ ἀποκτᾶμε ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, εἶναι καλύτερη ἀπὸ κάθε σοφιστικὴ διδασκαλία.

ΔΙΟΔΩΡΟΣ

—Σπίτι ποὺ εἶναι πάντα γεμᾶτο ἀπὸ φιλοξενούμενους, ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἀλλάξει νοικοκύρη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ (ὁ Ἁλικαρνασσεύς)

—Γίνε δίκαιος πρὶν γίνεις γενναιόδωρος.

ΔΙΦΙΛΟΣ

—*«Φιλαργυρία τούτ' ἐστιν, ὅταν ἀφεὶς σκοπεῖν τὰ δίκαια τοῦ κέρδους διαπαντὸς δοῦλος ᾖς».*
Εἶναι φιλαργυρία, ὅταν εἶσαι συνέχεια δοῦλος τοῦ κέρδους, ἀφήνοντας τὸ δίκαιο παράμερα.

—*«Πενίας γὰρ οὐδείς ἐστι μείζων πολέμιος».*
Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερος ἐχθρὸς ἀπὸ τὴ φτώχεια.

—*«Οὐκ ἔστ' ἀναιδοῦς ζῶον εὐθαρσέστερον».*
Δὲν ὑπάρχει πιὸ θαρρετὸ ζῶο ἀπὸ τὸν ἀδιάντροπο.

—*«Ἂν γνῷς τὶ ἐστ' ἄνθρωπος, ἡδίων ἔσῃ».*
Ἂν κατανοήσεις τὶ εἶναι ἄνθρωπος, τότε θὰ γίνεις καλύτερος.

—*«Λύπης πάσης γίγνετ' ἰατρὸς χρόνος».*
(Σχέτ.: Μένανδρος: *«Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν χρόνος ἐστίν»*).
Ὅλων τῶν ἀναγκαίων συμφορῶν γιατρὸς εἶναι ὁ χρόνος.

—Ἔδωσε ὁ Θεὸς τὴ λύπη στὸ δέντρο καὶ ξεράθηκε· ἔδωσε στὴν πέτρα καὶ ἔσκασε· ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ὑπόμεινε.

—Ἐφ' ὅσον εἶσαι θνητός, δὲν μπορεῖς νὰ περάσεις τὴ ζωὴ σου χωρὶς λῦπες.

ΔΙΩΝ

—*«Διαβολὴ γὰρ κακὸν τὸ ὀξύτατον καὶ ἐπιβουλότατον».*
Ἡ συκοφαντία εἶναι τὸ πιὸ ἐμπαθὲς καὶ τὸ πιὸ δόλιο κακό.

ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ

—Εὐτυχισμένος εἶναι ὅποιος ἀπέκτησε πλοῦτο ἀπὸ Θεῖες γνώσεις.

—Στὰ ἐλάχιστα ἡ φύση εἶναι μεγάλη.

—Ἡ Γῆ γεννᾶ ὅλα καὶ ὅλα σὲ αὐτὴν πηγαίνουν.

—*«Ἥλιος ὀξυβελὴς ἠδ' ἱλάειρα Σελήνη».*
Ὁ ἥλιος μὲ τὰ βέλη του τὰ ὀξέα καὶ ἡ εὐγενικὴ Σελήνη.

—*«Ὦ φίλοι, οἶδα μὲν οὕνεκ' ἀληθείη παρὰ μύθοις...».*
Φίλοι μου, γνωρίζω πὼς ἡ ἀλήθεια βρίσκεται στὰ παραμύθια.

—Ὁ πόλεμος εἶναι τῶν ὅλων ὁ πατέρας.

—*«Στυγέες δύσλητον Ἀνάγκην».*
Μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται τὴν Ἀνάγκη, ποὺ δύσκολα ὑπομένεται.

—*«Δειλοί, πάνδειλοι, κυάμων ἀπὸ χεῖρας ἔχεσθαι».*
Δειλοί, πάνδειλοι, μακριὰ τὰ χέρια σας ἀπὸ τοὺς κυάμους (κουκιά).

—*«Μάθη γάρ τοι φρένας αὔξει».*
Ἡ μάθηση καλλιεργεῖ τὴ σκέψη.

—*«Τὸν γὰρ ζητοῦντα σοφόν, αὐτὸν πρῶτον εἶναι δεῖ σοφόν».*
Αὐτὸς ποὺ ζητᾶ νὰ βρεῖ ἕνα σοφό, πρέπει αὐτὸς πρῶτα-πρῶτα νὰ εἶναι σοφός.

—*«Ὄλβιος, ὃς θείων πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον, δειλὸς δ', ᾧ σκοτόεσσα Θεῶν περὶ δόξα μέμηλεν».*
Εὐτυχὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀποκτήσει πλοῦτο γνώ-

σεων, δυστυχὴς δὲ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει σκοτεινὴ ἰδέα γιὰ τοὺς Θεούς.

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ

—*«Ἀρχὴ ἄνδρα δεῖξαι».*

—Δὲ δείχνει μόνο ἡ ἐξουσία τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνδρας τὴν ἐξουσία.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

—*«Γελᾶν ἅμα δεῖν καὶ φιλοσοφεῖν».*
Πρέπει κανεὶς νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ γελάει συγχρόνως.

—Κακὸ πρᾶγμα ἡ ἀνάγκη, μὰ δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀνάγκη νὰ ζεῖ κανεὶς μέσα στὴν ἀνάγκη.

—Τὸ κριτήριο τῆς ἀλήθειας εἶναι ἡ αἴσθηση.

—Δὲν ἔχουμε τόσο πολλὴ ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν φίλων μας, ὅσο ἀπὸ τὴν πίστη μας στὴ βοήθειά τους.

—Ἡ λογικὴ εἶναι ἐξαγόμενο ἀπὸ τὰ αἰσθήματα τῆς πείρας.

—*«Οὐδὲν ἱκανὸν ᾧ ὀλίγον τὸ ἱκανόν».*
Τίποτε δὲν εἶναι ἀρκετό, γιὰ ὅποιον βρίσκει λίγο τὸ ἀρκετό.

—Δὲν πρέπει νὰ παραβιάζουμε τὴ φύση, ἀλλὰ νὰ τὴν πείθουμε.

—Ὅποιος ἔμαθε νὰ πεθαίνει, παύει νὰ εἶναι ἕνας δοῦλος.

—*«Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται εἰς τὴν τοῦ ὅλου βίου μακαριότητα, πολὺ μέγιστόν ἐστιν ἡ τῆς φιλίας κτῆσις».*
Ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἡ σοφία δημιουργεῖ γιὰ τὴν εὐτυχισμένη ζωή, τὸ μεγαλύτερο εἶναι ἡ φιλία.

—*«Τοὺς ἄφρονας ὁ χρόνος, τοὺς δὲ φρονίμους ὁ λόγος τῆς λύπης ἀπαλλάττει».*

Τοὺς ἀνόητους ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴ λύπη ὁ χρόνος καὶ τοὺς μυαλωμένους ἡ λογική.

—*«Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως».*

Δὲν μπορεῖ κανένας νὰ περνᾶ τὴ ζωὴ του εὐχάριστα, χωρὶς νὰ ζεῖ φρόνιμα, ἠθικὰ καὶ δίκαια.

—*«Ὁ δίκαιος ἀταρακτότατος, ὁ δ' ἄδικος ταραχῆς γέμων».*

Ὁ δίκαιος ἄνθρωπος ἔχει πάντοτε γαλήνη στὴν ψυχή του, ἐνῶ ὁ ἄδικος εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ μεγάλη ἀνησυχία.

ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ

—Ἀνεβαίνουμε στὰ ὕψη πατῶντας κυρίως πάνω στὰ ἐρείπια τῶν πόθων μας ποὺ συντρίφτηκαν καὶ μαθαίνουμε ὅτι οἱ ἀτυχίες μας ἦταν ἐπιτυχίες.

—Ἡ αὐτάρκεια, σύντομος καὶ τερπνὸς δρόμος, δίνει μεγάλη τέρψη καὶ μικρὴ ἐνόχληση.

—Οἱ δυστυχισμένοι ἔχουν γιὰ παρηγοριά τους τὰ δάκρυα, τὴν πιὸ θλιβερὴ ἡδονή.

—Ἡ ὀκνηρία εἶναι ἡ ρίζα τῶν κακῶν καὶ ἡ ἐπιμέλεια μητέρα ὅλων τῶν ἀρετῶν.

—Εὐδαιμονία δὲν θὰ πεῖ νὰ ἀποκτᾶς καὶ νὰ ἀπολαμβάνεις, ἀλλὰ νὰ μὴν ἐπιθυμεῖς.

—Ὁ συνετὸς ὀφείλει νὰ προνοεῖ μᾶλλον, παρὰ νὰ μετανοεῖ.

—Ὅποιος γνωρίζει νὰ ὑποτάσσεται στὴν ἀνάγκη, εἶναι σοφὸς γνώστης τῶν Θεῶν.

—*«Ταράσσει τοὺς ἀνθρώπους οὐ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν πραγμάτων δόγματα»*.

Τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ταράζουν ὄχι αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν, ἀλλὰ τὰ δόγματα γι' αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν.

—*«Ἄπεχε ὑπόμενε»*.

Νὰ ἀπέχεις —ἀπὸ τὰ ἀνήθικα— ὑπομένων.

—Ἂς μὴν σὲ ἀποτρέπουν ἀπὸ τὸ καθῆκον σου τὰ μωρὰ σχόλια τῶν ἀνθρώπων.

—*«Τὸ κρεῖσσον ἀεὶ περιγίγνεσθαι τοῦ χείρονος»*.

Τὸ καλύτερο πάντοτε ἂς εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ χειρότερο.

—Ὁ νόμος, ὅταν τὸν λογαριάζεις, εἶναι ἁπλῶς νόμος. Ὁ νόμος, ὅταν δὲν τὸν λογαριάζεις, εἶναι τιμωρός.

—Ὅλη ἡ φιλοσοφία σὲ δύο λέξεις: Συντήρηση, ἀποχή.

—*«Τοῦ γὰρ ἅπαξ ὑπὲρ τὸ μέτρον ὅρος οὐδείς ἐστιν»*.

Ὅ,τι ξεπεράσει μία φορὰ τὸ μέτρο, δὲ βρίσκει πλέον κανένα ὅριο.

«Ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν ὑπομιμνήσκοντα, ἵνα παρασκευάζηται πρὸς τὴν δίκην, ἔφη: Οὐδὲν οὐδέποτ' ἄδικον οὔτ' ἰδίᾳ οὔτε δημοσίᾳ ἔπραξα».

Ὁ Σωκράτης σὲ αὐτὸν ποὺ τοῦ ὑπενθύμιζε νὰ ἑτοιμάζεται γιὰ τὴ δίκη τοῦ εἶπε: *«Δὲν ἔκανα ποτὲ καμμιὰ ἀδικία, οὔτε στὸν ἑαυτό μου, οὔτε στὴν κοινωνία»*.

—*«Νόμος βιοτικὸς ἐστὶν οὗτος τὸ ἀκόλουθον τῇ φύσει πράττειν»*.

Τὸ νὰ ἐνεργεῖς σύμφωνα μὲ τὴ φύση εἶναι νόμος τῆς ζωῆς.

—*«Ἴσθ' γὰρ ὅτι οὐδέν ἐστιν εὐαγωγότερον ἀνθρωπίνης ψυχῆς· θελῆσαι δεῖ καὶ γέγονεν, διώρθωται· ὡς πάλιν ἀπονυστᾶσαι καὶ ἀπόλωλεν· ἔσωθεν γάρ ἐστι καὶ ἀπώλεια καὶ βοήθεια»*.

Τίποτα δὲν εἶναι τόσο ἐπιδεκτικὸ ἀγωγῆς ὅσο ἡ ψυχή. Ἀρκεῖ νὰ θελήσει καὶ ἔχει γίνει αὐτὸ ποὺ ζητᾶ, δηλαδὴ ἔχει ἐπέλθει ἡ διόρθωσή της. Ἀντίθετα, ἀρκεῖ νὰ ἀδρανήσει γιὰ νὰ συντελεστεῖ ἡ καταστροφή της. Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ κάθε ἀνθρώπου πηγάζει ἡ ἀπώλεια καὶ ἡ σωτηρία.

—*«Μόνους τοὺς παιδευθέντας ἐλευθέρους εἶναι».*
Μόνο οἱ πνευματικὰ καλλιεργημένοι εἶναι ἐλεύθεροι.

—*«Οὐ ῥᾴδιον τὴν προαίρεσιν τὴν σεαυτοῦ κατὰ φύσιν ἔχουσαν φυλάξαι, καὶ τὰ ἐκτός, ἀλλὰ τοῦ ἑτέρου ἐπιμελούμενον τοῦ ἑτέρου ἀμελῆσαι πᾶσα ἀνάγκη».*
Δὲν εἶναι εὔκολο νὰ διατηρεῖς τὴν ψυχική σου διάθεση φυσικὴ καὶ νὰ παρακολουθεῖς συγχρόνως τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα. Γιατὶ ἂν φροντίζεις τὸ ἕνα, θὰ παραμελήσεις ὁπωσδήποτε τὸ ἄλλο.

—*«Οὐδεὶς ἐμποδίσαι δύναται, οὐδεὶς βιάσασθαι ἄλλως χρήσασθαι ἢ ὡς θέλω».*
Κανείς δὲν μπορεῖ νὰ μὲ ἐμποδίσει οὔτε νὰ ἐφαρμόσει ἐναντίον μου βία, θὰ κάνει αὐτὸ ποὺ θέλω ἐγώ.

—*«Κρεῖσσον γὰρ λιμῷ ἀποθανεῖν ἄλυπον καὶ ἄφοβον γενόμενον, ἢ ζῆν ἐν ἀφθόνοις ταρασσόμενον».*
Καλύτερα νὰ πεθάνεις ἀπὸ τὴν πεῖνα χωρὶς λύπη καὶ χωρὶς φόβο, παρὰ νὰ ζεῖς μέσα σὲ πλοῦτο χωρὶς ψυχικὴ γαλήνη.

—*«Σὺ ἀπόσπασμα εἶ τοῦ Θεοῦ ἔχεις τι ἐν σεαυτῷ μέρος ἐκείνου. Τί οὖν ἀγνοεῖς σου τὴν συγγένειαν»;*
Ἐσύ, ἄνθρωπε, εἶσαι ἀπόσπασμα τοῦ Θεοῦ· ἔχεις μέσα στὸν ἑαυτό σου ἕνα μέρος ἐκείνου. Γιατὶ λοιπὸν ἀγνοεῖς αὐτή σου τὴ συγγένεια;

—*«Οὐδὲ κακοῦ φύσις ἐν κόσμῳ γίνεται».*
Ἡ φύση ποτὲ δὲν ἐπιζητᾶ τὸ κακό.

—*«Ἆρον οὖν τὴν ἔκκλισιν ἀπὸ πάντων τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν καὶ μετάθες ἐπὶ τὰ παρὰ φύσιν».*
Νὰ ἀποστρέφεσαι ὅσα βρίσκονται στὴν ἐξουσία μας, ἀλλὰ εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὴ φύση.

—*«Ὁ πρῶτος καὶ ἀναγκαιότατος τόπος ἐστὶν ἐν φιλοσοφίᾳ, ὁ τῆς χρήσεως τῶν θεωρημάτων».*
Τὸ πρῶτο καὶ ἀναγκαιότατο πρᾶγμα στὴ φιλοσοφία εἶναι νὰ ἐφαρμόζεις αὐτὰ ποὺ διδάσκει.

—*«Μὴ ζήτει τὰ γινόμενα γίνεσθαι ὡς θέλεις, ἀλλὰ θέλε τὰ γινόμενα ὡς γίνεται, καὶ εὑρήσεις».*
Μὴ ζητᾶς ὅσα συμβαίνουν νὰ γίνονται, καὶ ὅλα θὰ πᾶνε καλά.

—*«Ταράσσει τοὺς ἀνθρώπους οὐ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν πραγμάτων δόγματα, οἷον ὁ θάνατος οὐδὲ δεινόν, ἐπεὶ καὶ Σωκράτη ἂν ἐφαίνετο· ἀλλὰ τὸ δόγμα τὸ περὶ τοῦ θανάτου διότι δεινόν, ἐκεῖνο τὸ δεινόν ἐστιν».*
Τοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς ταράζουν οἱ καταστάσεις ποὺ περνοῦν, ἀλλὰ οἱ ἰδέες ποὺ ἔχουν γι' αὐτές. Ὁ θάνατος δὲν εἶναι κάτι φοβερό, γιατὶ τότε θὰ ἦταν καὶ γιὰ τὸ Σωκράτη. Τὸ θάνατο τὸν κάνει φοβερὸ ἡ ἰδέα ὅτι εἶναι φοβερός.

ΕΠΙΜΕΝΙΔΗΣ

—Ὁ χρόνος (=καιρός) γιὰ κάθε πρᾶγμα.

ΕΠΙΧΑΡΜΟΣ

—*«Ἐπιπολάζειν οὔ τι χρὴ τὸν θυμόν, ἀλλὰ τὸν νόον».*
Δὲν πρέπει νὰ ἐπιπλέει ἡ ὀργή, ἀλλὰ ἡ σωστὴ σκέψη.

—*«Φύσιν ἔχειν ἄριστόν ἐστι, δεύτερον δὲ μανθάνειν».*
Τὸ πρῶτο εἶναι νὰ εἶσαι ἄριστος, τὸ δεύτερο νὰ μαθαίνεις.

—*«Αἴ τι καὶ ζατῇς σοφόν, τᾶς νυκτὸς ἐνθυμητέον».*
Ζητᾶς νὰ βρεῖς ἔξυπνη λύση. Τότε σκέψου τὴ νύχτα.

—*«Καθαρὸν ἂν τὸν νοῦν ἔχῃς, ἅπαν τὸ σῶμα καθαρὸς εἶ».*
Ὅταν ἔχεις τὴ σκέψη καθαρή, εἶσαι καθαρὸς σὲ ὅλο τὸ σῶμα.

—*«Οὐ μετανοεῖν ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν».*
Ὄχι νὰ μετανοεῖ, ἀλλὰ νὰ προνοεῖ ὀφείλει ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος.

—Ὁ νόμος πρέπει νὰ εἶναι αὐστηρός, μὰ οἱ ἄνθρωποι ἐπιεικεῖς.

—Ὅποιος δὲν ἀρκεῖται στὰ λίγα, σὲ τίποτα δὲν ἀρκεῖται.

—Ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖ τὴν ἐπιστήμη, περιφρονεῖ γενικὰ τὴ λογική. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖ τὴ λογική, περιφρονεῖ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό.

—*«Ἐν γὰρ τοῖς πόνοις αὔξεται ἡ πατρίς».*
Ἡ πατρίδα μεγαλώνει μὲ θυσίες.

—*«Νάφε καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν».* Πρόσεχε καὶ ἀμφέβαλλε.

—Τίποτε δὲν ὑπάρχει στὴ Γῆ βαρύτερο ἀπὸ τὴ γυναίκα· μακάριος ὅποιος τὴν ἀγνοεῖ.

—*«Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν τ' ἀγαθὰ οἱ Θεοί».*
Κόπος εἶναι ἡ τιμὴ μὲ τὴν ὁποία πωλοῦν σὲ μᾶς ὅλα τὰ ἀγαθὰ οἱ Θεοί.

—Ἡ μετάνοια δὲ διορθώνει τὸ λάθος, κάποτε ὅμως διορθώνει ἐκεῖνον ποὺ τὸ διέπραξε.

—*«Ἐγγύα (δ') ἄτας (γα) θυγάτηρες».*
(Σχέτ.: Πιττακός: *«Ἐγγύη παρὰ δ' ἄτη»*).
Κοντὰ στὴν ἐγγύηση εἶναι ἡ συμφορά.

—*«Οὐδὲ εἷς οὐδὲν μέτ' ὀργῆς κατὰ τρόπου βουλεύεται».*
(Σχέτ.: Μένανδρος: *«Οὐδεὶς μέτ' ὀργῆς ἀσφαλῶς βουλεύεται»*).
Κανένας ὀργισμένος ποτὲ δὲ σκέπτεται λογικά.

—*«Ὦ πονηρέ, μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σκλήρ' ἔχῃς».*
Πονηρέ, μὴ ζητᾶς τὰ μαλακά, γιὰ νὰ μὴν πέσεις στὰ σκληρά.

—*«Νοῦς ὁρῆι καὶ νοῦς ἀκούει· τ' ἄλλα κωφὰ καὶ τυφλά».*
Ὁ νοῦς βλέπει καὶ ἀκούει· τὰ ἄλλα εἶναι κουφὰ καὶ τυφλά.

—*«Ἁ δ' ἁσυχία χαρίεσσα, γυνὰ*
καὶ σωφροσύνας πλατίον οἰκεῖ».
Ἡ ἡσυχία εἶναι πολὺ εὐχάριστη καὶ κατοικεῖ κοντὰ στὴ σωφροσύνη.

—*«Ὁ τρόπος ἀνθρώποισι δαίμων ἀγαθός, οἷς δὲ καὶ κακός».*
(Σχέτ.: Ἡράκλειτος: *«Ἦθος ἀνθρώπων δαίμων»*).
Ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου δημιουργεῖ τὴ μοῖρα του.

—*«Ἀποθανεῖν ἢ τεθνάναι οὔ μοι διαφέρει».*
Τίποτα δὲ διαφέρει ὁ θάνατος ἀπὸ τὴ ζωή.
(Σχέτ.: Θαλῆς - Πύρων).

ΕΥΒΟΥΛΙΔΗΣ

—Ὁ καλύτερος ἐπιτάφιος ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ γράψει κανεὶς στὴν πλάκα τοῦ μνήματος κάθε ἀνθρώπου εἶναι: *«ΗΠΑΤΗΘΗΝ».*

—Ἡ αὐτοπεποίθηση εἶναι ἡ προϋπόθεση κάθε μεγάλης προσπάθειας.

ΕΥΗΝΟΣ

—*«Πρὸς σοφίᾳ μὲν ἔχειν τόλμαν μάλα σύμφορόν ἐστι· χωρὶς δὲ βλαβερὴ καὶ κακότητα φέρει».*
Κοντὰ στὴ γνώση ἡ τόλμη εἶναι πολὺ ὠφέλιμη. Χωρὶς τὴ γνώση, ἡ τόλμη εἶναι βλαβερὴ καὶ φέρνει δυστυχία.

ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ

—*«Εὐτυχίαν εὔχου»*. Νὰ εὔχεσαι τὴν εὐτυχία.

—*«Σημεῖον ἐστὶ οὐ μέρος οὐδέν»*.
Σημεῖο εἶναι κάτι ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖς νὰ ξεχωρίσεις ἕνα μέρος. Αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει μέγεθος ἢ μέρη. (Ἀξίωμα)

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

—*«Σεμνὰ γὰρ σεμνύνεται»*. Ἡ ἁγνότητα ἐκτιμᾶται.

—*«Ἀγνώμων μὴ γίγνου»*. Νὰ μὴν εἶσαι ἀγνώμων.

—Ὅποιος σωθεῖ, ἔχει χαρὰ τοὺς πόνους νὰ θυμᾶται.

—Χέρια λεπτὰ δὲν μποροῦν νὰ ὀργώσουν τὸν κάμπο.

—Ὁ ἀδύνατος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὑπομένει τὴν ἀνοησία τῶν δυνατῶν.

—*«Αἱ μεταβολαὶ λυπηρόν»*.
Καθε ἀλλαγὴ εἶναι κουραστική.

—*«Μεταβολὴ πάντων γλυκύ»*.
Ἡ ἀλλαγὴ στὸν ἄνθρωπο εἶναι πάντα εὐχάριστη.

—Στὸν ἀμαθῆ, ἀκόμα καὶ ὁ σοφὸς μπορεῖ νὰ κάνει ἐντύπωση ἠλίθιου.

—*«Τὶ σ' ἔχω δράσω; τὶ δὲ μὴ δράσω;»*
Τὶ πρέπει νὰ κάνω καὶ τὶ νὰ μὴν κάνω;

—Φοβερὴ εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἀνάγκης.

—*«Κρεῖσσον οὐδὲν ἀνάγκας»*.
Τίποτα πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη.

—*«Τὸ γὰρ τραφῆναι μὴ κακῶς αἰδῶ φέρει»*.
Ἡ καλὴ ἀνατροφὴ φέρνει καὶ τὸ σεβασμό.

—Οἱ ἀνώτεροι ἄνθρωποι ὑπομένουν ἔστω καὶ μὲ πικρία τὰ βαριὰ λόγια τῶν κατωτέρων τους.

—Φυσικὸ ἐπακόλουθο τῆς μεγάλης φλυαρίας καὶ ἀφροσύνης εἶναι ἡ δυστυχία.

—Ἂν ἀνατραφεῖς μέσα στὰ βάσανα, δὲν κουράζεσαι εὔκολα.

—Κάθε θνητὸς ὀφείλει νὰ ὑποφέρει τὰ βάσανα μὲ ἠρεμία.

—Τὰ μεγάλα πράγματα ἐκφράζονται μὲ λίγες λέξεις.

—*«Φοβοῦ τὸ γῆρας· οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον».*
Εἶναι ἄσχημα τὰ γηρατειὰ γιατὶ δὲν ἔρχονται μόνα τους, ἀλλὰ ἀκολουθοῦνται καὶ ἀπὸ ἄλλες διάφορες συνέπειες.

—*«Θάρσει γέροντος χεῖρα».*
Εἶναι ἀβλαβὲς τὸ χέρι τοῦ γέροντα.

—Ἡ γλῶσσα τῶν ἐλευθέρων εἶναι ἀδέσμευτη.

—Στὴ λέξη δικαιοσύνη ὑπάρχουν ὅλες οἱ ἀρετές.

—*«Ἀπορία τὸ δυστυχεῖν».*
Ὁ δυστυχὴς διστάζει σὲ ὁτιδήποτε.

—Κανένας ὀκνηρὸς δὲν ἔγινε ποτὲ ἔνδοξος.

—Ἡ δόξα ἀποκτᾶται.

—Τίποτα δὲν εἶναι χρησιμώτερο στοὺς θνητοὺς ἀπὸ τὴ συνετὴ δυσπιστία.

—Δὲν ὑπάρχει κανένας ὁλοκληρωτικὰ εὐτυχισμένος.

—Ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος εἶναι συνεσταλμένος.

—Ἡ ἐξορία συμπαρασύρει μαζί της πολλὰ κακά.

—Καὶ χρήματα νὰ ἔχει ὁ ἐξόριστος, εἶναι πάντα δυστυχισμένος.

—Ἡ ἐπιδεικνυόμενη ἐπιείκεια ὑποβοηθάει τὶς συμφορές.

—Πρέπει νὰ μοχθοῦν ὅσοι θέλουν νὰ εὐτυχήσουν.

—Ὁ ἔρωτας εἶναι δυνατὸς σὰν τὸ θάνατο.

—Μισῶ τὴν εὐγνωμοσύνη ποὺ γερνάει.

—*«Καιρὸν προσδέχου»*. Νὰ περιμένεις τὴν εὐκαιρία.

—Λίγη εἶναι ἡ εὐχαρίστηση ἀπὸ ἄκαιρη ἡδονή.

—Βραχεῖα ἡ τέρψη κακῆς ἡδονῆς.

—Ἡ θάλασσα εἶναι σὰν μία μάνα, ποὺ στὸν κόρφο της ξεχνᾶ κανεὶς τὰ πάντα.

—Ὁ θάνατος, ὅπως ἀποδεικνύεται, εἶναι ἀναγκαῖος.

—Τὸ νὰ μὴ γεννηθεῖς εἶναι ἴσον πρὸς τὸ θάνατο.

—*«Θανεῖν κράτιστον»*. Εἶναι προτιμώτερος, ὁ θάνατος.

—Τὶ σὲ ὠφελοῦν οἱ θνητοί, ὅταν δὲν μποροῦν νὰ σταματήσουν τὸ κακὸ ποὺ σὲ βρῆκε;

—Τὸ ἄνθος τοῦ θυμοῦ εἶναι ἡ μανία.

—*«Ἔξω γὰρ ὀργῆς πᾶς ἀνὴρ σοφώτερος»*.

—Τίποτε τὸ σωστὸ δὲν μπορεῖ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς θυμωμένος.

—Γιὰ μία θυσία ποὺ κάνεις, ἐπιβάλλεται ἡ σιγή.

—*«Πολλοὶ γὰρ κακοί»*.
Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι κακοί.

—Ὅ,τι εἶναι καλό, εἶναι καὶ ἀγαπητό.

—Στοὺς καλοὺς ὑπάρχει κάθε εἶδος σοφίας.

—Ὁ κίνδυνος ἔρχεται πιὸ γρήγορα, ὅταν τὸν περιφρονεῖς.

—Τὰ μεγάλα λόγια τῶν ὑπερφίαλων γέννησαν μεγάλες συμφορές.

—Ἡ εὐτυχία δὲ στέκει στὴ λαιμαργία τῆς κοιλιᾶς, ἀλλὰ τῆς ἀρκεῖ ἡ μετριότητα.

—Ὁ ἀσυγκράτητος ὄχλος καὶ ἡ ναυτικὴ ἀνταρσία εἶναι χειρότερα καὶ ἀπὸ τὴ φωτιά.

—Λόγος ὠφέλιμος δὲν εἶναι ποτὲ φορτικός.

—Καμμία ἀπὸ τὶς Θεῖες βουλήσεις δὲ γίνεται φανερὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στοὺς ἀνθρώπους.

—Ἡ μητρυιὰ εἶναι ἐχθρὸς γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ προηγούμενου γάμου· σὲ τίποτα δὲ διαφέρει ἀπὸ τὴν ὀχιά.

—Τὸ τυχερὸ τοῦ καθενὸς τὸ δίνει ἡ μοῖρα.

—*«Εἴση μωρίᾳ φρενῶν»*. Οἱ μωροὶ εἶναι πάντοτε ἕτοιμοι.

—Κανένας κόπος δὲ δικαιολογεῖ τὴν ἄρνηση τῶν νέων.

—Κάθε νίκη εἶναι ἀποτέλεσμα συνετῆς σκέψης.

—Ἡ νίκη εἶναι τοῦ δυνατοῦ.

—Γιὰ τὴ συμφορὰ εἶναι φοβερὸ τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας.

—Γνήσιος ἔπαινος γιὰ τὴ γυναίκα εἶναι ἡ σιωπή.

—Πολὺ ἀδύνατο εἶναι τὸ σπίτι ποὺ δυστυχεῖ.

—Οἱ γλυκομίλητοι ἔχουν πάντα μία ἰδιαίτερη χάρη.

—*«Ὀργῇ εἴκειν»*. Δῶσε τόπο στὴν ὀργή.

—Τὰ ἀρσενικὰ παιδιὰ εἶναι οἱ στύλοι τῶν σπιτιῶν.

—Δὲν ὑπάρχει τίποτα γλυκύτερο ἀπὸ τὴ γῆ τῶν πατέρων σου.

—Ὅ,τι δὲν εἶναι πεπρωμένο νὰ πάθω, δὲν θὰ τὸ πάθω.

—Ἄς ἀφήσουμε τὴ μοῖρα νὰ ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο της.

—Εὐκολώτερα προφυλάγεται κανεὶς ἀπὸ μία ὀξύθυμη γυναίκα, παρὰ ἀπὸ ἕναν πανοῦργο καὶ σιωπηλὸ ἄντρα.

—*«Πέρας ἐπιτέλει»*. Νὰ ὁλοκληρώνεις κάτι.

—*«Σιγᾶν ἄμεινον τἀσχρά»*.
Καλύτερα εἶναι νὰ μὴ μιλάει κανείς (νὰ σιωπᾶ) γιὰ τὰ κακά.

—*«Οἱ δεύτερες σκέψεις κρείττονες»*.
Οἱ δεύτερες σκέψεις εἶναι πάντοτε σοφώτερες ἀπὸ τὶς πρῶτες.

—*«Βολεύου χρόνῳ»*. Νὰ σκέπτεσαι ἔγκαιρα.

—Ὁ στρατηγὸς ποὺ παίρνει προφυλακτικὰ μέτρα εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὸν τολμηρό.

—Πολλοὶ στρατηγοὶ χάθηκαν, διότι ἔτρεξαν πρὸς τὴν τόλμη, ἀντὶ νὰ τρέξουν πρὸς τὴ φρόνηση.

—Ὅποιος ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ ὑπομείνει τὴ συμφορά, γίνεται ὑποχείριο τοῦ καθενός.

—Κάθε ἄνθρωπος ἔχει καὶ τὴ δική του συμφορά.

—Καθένας ἀγαπᾶ περισσότερο αὐτὸν ποὺ συναναστρέφεται.

—Ἡ συναναστροφὴ εἶναι δάσκαλος γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

—Συνείδηση εἶναι ἡ ἀτομικὴ κρίση.

—*«Ἁμαρτεῖν εἰκὸς ἀνθρώπους»*.
Εἶναι φυσικὸ οἱ ἄνθρωποι νὰ κάνουν λάθη.

—Ἡ σωφροσύνη εἶναι τὸ εὐγενέστερο δῶρο τῶν Θεῶν.

—Σὲ ὅλα τὰ ὄντα ὑπάρχει ἔμφυτη ἡ σωφροσύνη.

—Μακάρι νὰ ἔχω τὴ ζωὴ μου μὲ λίγα πλούτη καὶ καλὰ παιδιά.

—Τὸ νὰ ἀποτολμᾶ κανεὶς τὰ ἀδύνατα εἶναι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ ἀνόητου ἀνθρώπου.

—Ὁ ὕπνος πρόσκαιρος θάνατος καὶ ὁ θάνατος αἰώνιος ὕπνος.

—Προτιμῶ νὰ μὲ φιλοξενήσει ἕνας φτωχὸς μὲ τὴν καρδιά του, παρὰ νὰ μοῦ ἀνοίξει ἀνόρεχτα τὴν πόρτα ἕνας πλούσιος.

—*«Εὐσέβει περὶ ξένους»*. Νὰ σέβεσαι πάντα τοὺς ξένους.

—*«Χρόνος μαλάξει»*.
Ὁ χρόνος θὰ καταπραΰνει τὸν πόνο σου.

—Κάνε χρήση καὶ τῆς δυστυχίας σου ἀκόμα, ἂν τοῦτο πρόκειται νὰ ὠφελήσει.

—Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ τοποθετεῖται ἐκεῖ ὅπου πρόκειται νὰ ὠφελήσει.

—*«Μεταβολὴ πάντων γλυκύ»*.
Πάντα εἶναι εὐχάριστη ἡ ἀλλαγή.

—Τὸ μεγαλύτερο ἐλάττωμα τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ ἀναίδεια.

—Ἡ ἀρετὴ μοιάζει μὲ ἕνα καλὰ κατεργασμένο πολύτιμο λίθο.

—*«Ἀρετὴ δὲ κἂν θάνῃ τις, οὐκ ἀπόλλυται»*.
Ἡ ἀρετή, καὶ ἂν πεθάνει κανείς, δὲ χάνεται.

—*«Κακῆς ἀπὸ ἀρχῆς γίγνεται τέλος κακόν»*.
Ἂν γίνει κάτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κακό, θὰ ἔχει καὶ τέλος κακό.

—Ὁ τρόπος, γιὰ νὰ κάνει κανεὶς τὰ πλήθη νὰ δοῦν τὴν ὀμορφιὰ τῆς δικαιοσύνης, εἶναι νὰ διδάξει μὲ ἁπλὲς μεθόδους τὶς συνέπειες τῆς ἀδικίας.

—*«Ἄδωρα τῶν ἐχθρῶν τὰ δῶρα»*.
Τῶν ἐχθρῶν τὰ δῶρα δὲν εἶναι δῶρα.

—*«Ὃς δὲ εὐγλωσσίᾳ νικᾶ, σοφὸς μέν, ἀλλὰ ἐγὼ τὰ πράγματα κρείττω νομίζω τῶν λόγων ἀεὶ ποτέ».*
Ὅποιος ὑπερέχει μὲ τὴν εὐγλωττία εἶναι σοφός, ἐγὼ ὅμως προτιμῶ τὶς πράξεις ἀπὸ τὰ λόγια.

—*«Μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν».*
Γιὰ νὰ εὐτυχήσεις πρέπει νὰ μοχθήσεις.

—*«Σὺν μυρίοισι τὰ καλὰ γίγνεται πόνοις».*
Τὰ καλὰ γίνονται μὲ μύριους κόπους.

—Ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι μακρὰ ὑπομονή.

—Δὲν εἶναι τίποτα πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὴ μητέρα· ἀγαπᾶτε τὴ μητέρα σας, διότι δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἁγνότερος καὶ γλυκύτερος ἔρωτας.

—Δὲν ὠφελεῖ νὰ ὀργιζόμαστε ἐναντίον τῶν περιστάσεων, διότι εἶναι κουφὲς στὴν ὀργή μας.

—*«Οὐδεὶς οὐδὲν μέτ' ὀργῆς βουλεύεται».*
Ὅποιος σκέπτεται μὲ θυμὸ δὲν καταφέρνει τίποτα.

—*«Ζηλωτὸς ὅστις εὐτύχησεν εἰς τέκνα καὶ μὴ ἐπισήμους συμφορὰς ἐκτήσατο».*
Εἶναι ἀξιοζήλευτος ἐκεῖνος ποὺ εὐτύχησε νὰ ἔχει καλὰ παιδιὰ καὶ δὲν κακόπαθε.

—Ἕνα κράτος κινδυνεύει περισσότερο ἀπὸ τοὺς πολίτες του ὅταν δὲν πειθαρχοῦν, παρὰ ἀπὸ τὸν ἐχθρό του.

—Ἐκεῖνο ποὺ συγκρατεῖ τὴν πολιτεία εἶναι ἡ πειθαρχία τῶν πολιτῶν στοὺς νόμους.

—Καὶ τῆς ἀθωότερης τέρψης ἡ ὑπερβολὴ εἶναι ἐγκληματική.

—*«Πᾶς τις αὐτὸν τοῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ».*
Καθένας ἀγαπᾶ τὸν ἑαυτό του περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄλλον.

—Ὁ φιλόδοξος ἂν δὲν κερδίσει τὸ πᾶν, νομίζει ὅτι δὲν ἔχει τίποτα.

—Ἡ ὀμορφιὰ δὲν ἔχει καμμία ἀξία ἂν δὲ συνοδεύεται ἀπὸ τὴ φρόνηση.

—*«Οὐδεὶς ὢν ράθυμος εὐκλεὴς ἀνήρ».*
Κανένας νωθρὸς δὲ γίνεται ἔνδοξος.

—*«Νοῦν χρὴ θεᾶσθ' οὐδέν τι τῆς εὐμορφίας ὄφελος, ὅταν τις μὴ φρένας ἔχῃ».*
Πρέπει νὰ ἔχεις μυαλὸ γιὰ νὰ βλέπεις ὅτι ἡ ὀμορφιὰ δὲν ἔχει κανένα ὄφελος, ὅταν κανεὶς εἶναι ἄμυαλος.

—Στοὺς καλοὺς ὑπάρχει κάθε εἶδος σοφίας.

—*«Ἀνδρὸς οὐκ ἄξιον δειλὸν κεκλεῖσθαι».*
Δὲν ἀξίζει ὁ ἄνδρας νὰ ἀποκαλεῖται δειλός.

—*«Δειλοὶ δ' εἰσὶν οὐδὲν οὐδαμοῦ».*
Οἱ δειλοὶ δὲν εἶναι τίποτα πουθενά.

—*«Ἐν δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ἔστιν».*
Ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ πᾶν.

—Τίποτα δὲν εἶναι καλύτερο ἀπὸ τοὺς καλοὺς νόμους σὲ μία πολιτεία.

—Αὐτὸ ποὺ συγκρατεῖ τὶς πόλεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι τοῦτο: ὅταν ὁ πολίτης διαφυλάττει τοὺς νόμους.

—Ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο προτέρημα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

—Ἡ ἀρετὴ καὶ τὰ εὐγενικὰ ἔργα εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερα ἀπὸ τὴν εὐγενῆ καταγωγή.

—Δὲν εἶναι μόνο τὸ ἀσήμι καὶ τὸ μάλαμα νομίσματα, εἶναι καὶ ἡ ἀρετὴ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρέπει νὰ τὴ χρησιμοποιοῦν.

—*«Τολμητέον· μόχθος γὰρ οὐδεὶς τοῖς νέοις σκῆψιν φέρει».*
Χρειάζεται τόλμη· καὶ καμμία δικαιολογία δὲν πρέπει νὰ προβάλλουν οἱ νέοι γιὰ νὰ ἀποφύγουν ὁποιοδήποτε κόπο.

—Ἡ συγκράτηση τοῦ θυμοῦ χαρακτηρίζει τοὺς συνετοὺς ἀνθρώπους.

—*«Πόνος γάρ, ὡς λέγουσιν, εὐκλείας πατήρ».*
Ὁ κόπος, ὅπως λένε, εἶναι πατέρας τῆς καλῆς φήμης.

—*«Ἄλλων ἰατρός, αὐτὸς ἕλκεσιν βρύων».*
Γιατρεύει ἄλλους, ἐνῶ ὁ ἴδιος εἶναι γεμᾶτος πληγές. (Εὐρ. Ἀπόστ. 1071) (Ἀνάλογο μὲ τὸ σημερινό: *«Δάσκαλε ποὺ δίδασκες...»*).

— Ὁ Εὐριπίδης στήν *«Ἀνδρομάχη»* βάζει αὐτὲς τὶς φράσεις στὴν Ἑρμιόνη (στ. 987):
«Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
μέριμνον ἕξει, κοὐκ ἐμοὶ κρίνειν τάδε».
Δηλαδή: «Γιὰ τὴν παντρειά μου ὁ πατέρας μου θὰ φροντίσει καὶ δὲ μοῦ πέφτει ἐμένα (λόγος) γιὰ νὰ κρίνω».

—*«Οὐκ ἔστ' ἐραστὴς ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ».*
Δὲν ἀγαπάει σωστὰ ὅποιος δὲν ἀγαπάει σταθερά.

—*«Παλαιὰ καινῶν λείπεται κηδευμάτων».*
Ἡ καινούργια ἀγάπη παραμερίζει τὴν παλιά.
(«Καινούργιο κοσκινάκι μου καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω», λέει ὁ λαός μας).

—*«Γυνὴ γὰρ τ' ἄλλα μὲν φόβου πλέα,*
κακὴ τ' ἐς ἀλκὴν καὶ σίδηρον εἰσορᾶν·
ὅταν δ' ἐς εὐνὴν ἠδικημένη κυρῇ,
οὐκ ἄστιν ἄλλη φρήν μιαιφονωτέρα».
(Σ' ἄλλα ἡ γυναίκα εἶναι δειλὴ
καὶ τρέμει μπρὸς στὶς μάχες μὲ τὰ ὅπλα·
ἀλλ' ἂν ἀδικηθεῖ καὶ στὸ κρεββάτι
δὲ θὰ βρεθεῖ ἄλλη ψυχὴ πιὸ τρομερή).

—*«Φεύγειν μὲν οὖν χρὴ πόλεμον ὅστις εὖ φρονεῖ».*
Κάθε φρόνιμος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀποφεύγει τὸν πόλεμο.

—Κανεὶς ἀνόητος δὲν ξέρει ποτέ, πότε πρέπει νὰ σιωπᾶ.

—Ὁ ἀνόητος ἀνόητα πράγματα θὰ πεῖ.

—Ἀλήθεια, τὶ φοβερὴ εἶναι ἡ διχόνοια!

—Μακάριος καὶ εὐτυχὴς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος γνωρίζοντας τὶς θεϊκὲς ἐντολές, περνᾶ τὴ ζωή του μὲ ἀγνότητα.

—Ἡ πεῖρα ἔχει πάντοτε νὰ πεῖ κάτι σοφώτερο ἀπὸ τοὺς νέους.

—Εἶναι μεγάλη τύχη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν βρίσκουν στὴ συμφορά τους παρηγοριά.

—Ἡ τιμωρία δὲν ἔρχεται φανερά, ἔρχεται ἀργὰ καὶ χωρὶς θόρυβο γιὰ νὰ τιμωρήσει τοὺς κακούς.

—Πρέπει νὰ περιποιούμαστε τὸν ἀδελφὸ μὲ ἀδελφικὸ χέρι.

—Ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ λόγος της εἶναι ἁπλός.

—*«Ἢ ποὺ κρεῖσσον τῆς εὐγενείας τὸ εὖ πράσσειν».*
Εἶναι, νομίζω, σπουδαιότερο ἀπὸ τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ ~~τὸ~~ νὰ εὐεργετεῖς τοὺς ἄλλους.

—*«Οὐκ ἔστιν ἐν κακοῖσιν εὐγένεια, παρ' ἀγαθοῖσι δ' ἀνδρῶν».*
Δὲν ὑπάρχει στοὺς κακοὺς εὐγένεια, ἀλλὰ στοὺς καλούς.

ΕΥΡΥΦΑΜΟΣ

—*«Οὐδὲν γὰρ οὕτω κοσμοπρεπὲς καὶ Θεῶν ἄξιον ἔργον ἀνθρώποις πέπρακται, ὡς πόλιος εὐνομουμένας συναρμογᾶ καὶ νόμων καὶ πολιτείας διακόσμασις».*

Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἔχει γίνει κανένα ἔργο τόσο ταιριαστὸ στὸ σύμπαν καὶ ἀντάξιο τῶν Θεῶν, ὅσο ἡ συγκρότηση μιᾶς πόλης ποὺ διοικεῖται καλὰ καὶ ἡ τακτοποίηση τῶν νόμων καὶ τοῦ πολιτεύματος.

ΖΑΛΕΥΚΟΣ

—*«Ἕκαστον ἔχειν καὶ παρασκευάζειν δεῖ τὴν αὑτοῦ ψυχὴν πάντων τῶν κακῶν καθαράν».*

Ὁ καθένας πρέπει νὰ ἑτοιμάζει τὴν ψυχή του καὶ νὰ τὴν ἔχει καθαρὴ ἀπὸ κάθε κακία.

ΖΗΝΩΝ

—Ἡ ἀρετὴ ποτὲ δὲ συμβιβάστηκε μὲ τὴ βρωμιά, οὔτε πιστεύω ὅτι τὸ πρόσωπο ποὺ τοῦ ἀρέσει ἡ καθαριότητα ἔχει κακοῦργες διαθέσεις.

—Ὁ κόσμος εἶναι τόσο μικρός, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ χωρέσει στὸ χέρι ἑνὸς τίμιου ἀνθρώπου.

—Ἡ συνείδηση εἶναι ὁ φόβος τῆς κοινωνίας.

—Ὁ πιστὸς φίλος εἶναι τὸ γιατρικὸ τῆς ζωῆς.

—Ὁ κατὰ φύσιν βίος εἶναι ταυτόσημος τοῦ ἐνάρετου βίου.

—Ὁ βίος εἶναι ἀγώνας δρόμου, ὁ πόθος εἶναι τὸ τέρμα του.

—Ὁ βίος εἶναι κωμωδία γιὰ τὸν ἔξυπνο, τραγωδία γιὰ τὸν εὐαίσθητο.

—Βίος εὐτυχισμένος δὲν ὑπάρχει, ὑπάρχουν μόνο εὐτυχισμένες μέρες.

—*«Γαμβροῦ ὁ μὲν ἐπιτυχῶν εὗρεν υἱόν, ὁ δὲ ἀποτυχῶν ἀπώλεσε θυγατέρα».*

Ἐκεῖνος ποὺ πέτυχε νὰ κάνει καλὸ γαμπρό, βρῆκε ἕνα γιό, καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν πέτυχε, ἔχασε καὶ τὴν κόρη του.

—*«Γλῶσσαν ἴσχυ»*. Νὰ προσέχεις τὶ λές.

—Ὅποιος δὲ μυρίζει καθόλου, μυρίζει ὄμορφα.

—*«Ἀπέχθειαν φεῦγε»*. Νὰ ἀποφεύγεις τὶς ἀντιπάθειες.

—Ἡ ὀμορφιὰ εἶναι ὁ μαστρωπὸς τῆς ἁγνότητας.

—*«Τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν, ὅπερ ἐστὶ κατ' ἀρετὴν ζῆν· ἄγει γὰρ πρὸς ταύτην ἡμᾶς ἡ φύσις»*.
Ἡ ζωὴ ποὺ συμφωνεῖ μὲ τὴ φύση εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο μὲ τὴν ἐνάρετη ζωή. Διότι ἡ ἀρετὴ εἶναι ὁ τελικὸς σκοπός, στὸν ὁποῖο ἡ φύση μᾶς ὁδηγεῖ.

ΗΛΙΟΔΩΡΟΣ

—Οἱ δυσκολίες μεγαλώνουν τὴν ὁρμὴ τῆς ἐπιθυμίας.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

—*«Σωφρονεῖν ἀρετὴ μεγίστη»*.
Ἡ σωφροσύνη εἶναι μεγάλη ἀρετή.

—Οἱ Θεοὶ εἶναι ἀθάνατοι καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι θνητοὶ Θεοί.

—Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι: Μία μέρα, ἀλλὰ μέρα ἐργασίας.

—*«Παγίως μένει οὐδέν· τὰ πάντα ρεῖ»*.
Ὅλα τρέχουν· τίποτα δὲ μένει ἀκίνητο.

—*«Πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει»*.
Ἡ πολυμάθεια δὲ βάζει μυαλὸ στὸν ἄνθρωπο.

—*«Ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων»*.
Ὁ χαρακτήρας εἶναι τὸ δαιμόνιο τοῦ ἀνθρώπου.

—*«Μήτε βορβόρῳ χαίρειν»*.
Ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ βρίσκει εὐχαρίστηση στὸ βόρβορο. (Καυτηριάζονται οἱ ἡδονιστικὲς καὶ οἱ ζωώδεις τάσεις).

—*«Τὸ μὴ δύνόν ποτε πῶς ἄν τις λάθοι»*.

Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μείνει κανεὶς κρυμμένος ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ φῶς, ποὺ ποτὲ δὲν ἔχει δύσει;

Ὁ Κλήμης (Παιδαγ. 218, 28), πού μᾶς ἔδωσε αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἡράκλειτου, λέει ὅτι πρόκειται γιὰ νοητὸ φῶς, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ αἰσθητό.

—*«Ἀρηϊφάτους Θεοὶ τιμῶσι καὶ ἄνθρωποι»*.

Αὐτοὺς ποὺ σκοτώνονται στὸν πόλεμο τιμοῦν καὶ οἱ Θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι.

—*«Νόμος καὶ βουλὴ πείθεσθαι ἑνός»*.

Νόμος εἶναι ἀκόμα νὰ ὑπακοῦς καὶ στὴ βούληση τοῦ ἑνός.

—*«Τὴν οἴησιν ἱερὰν νόσον»*.

Τὸ νὰ πιστεύει ὁ ἄνθρωπος στὶς φαντασιώσεις του εἶναι ἱερὴ ἀσθένεια (δηλ. ἐπιληψία).

—*«Παίδων ἀθύρματα νενόμικεν εἶναι τὰ ἀνθρώπινα δοξάσματα.*

Οἱ φαντασιώσεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὅμοιες μὲ τὰ παιδικὰ παιχνίδια.

—*«Εἶμεν καὶ οὐκ εἶμεν»*. Εἴμαστε καὶ δὲν εἴμαστε.

—*«Ὁ Ἥλιος νέος ἐφ' ἡμέρη ἐστίν»*.

Κάθε μέρα βγαίνει καινούργιος ἥλιος.

—*«Ἐδιζησάμην ἐμαυτόν»*. Ἐρεύνησα τὸν ἑαυτό μου.

—*«Ἦθος ἀνθρώπων δαίμων»*.

Τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι θέμα τύχης.

—*«Ποταμῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δὶς τῷ αὐτῷ»*.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μπεῖς δύο φορὲς στὸ ἴδιο ποτάμι.

—*«Ὁ Θεὸς ἡμέρη εὐφρόνη, χειμῶν θέρος, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λιμός...»*.

Ὁ Θεὸς εἶναι μέρα-νύχτα, χειμώνας-καλοκαίρι, πόλεμος-εἰρήνη, κορεσμός-λιμός.

—*«Ὡς χαρίες ἄνθρωπος ἐὰν ἄνθρωπος ᾖ».*
Τὶ ὡραῖο πρᾶγμα εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν εἶναι ἄνθρωπος.

—Τὸ ὄνομα τοῦ τόξου λέγεται ζωή, τὸ ἔργο ὅμως τὸ ὁποῖο ἐκτελεῖ εἶναι ὁ θάνατος.

—*«Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος».*

—*«Ὀφθαλμοὶ γὰρ τῶν ὤτων ἀκριβέστεροι μάρτυρες».*
Τὰ μάτια εἶναι ἀκριβέστεροι μάρτυρες ἀπὸ τὰ αὐτιά.

—*«Ἁρμονίη ἀφανὴς φανερῆς κρείττων».*
Ἡ ἀφανὴς ἁρμονία εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ φανερή.

—*«Ἀξύνετοι ἀκούσαντες κωφοῦσιν ἐσίκασι».*
Οἱ μὴ συνετοὶ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀκούσουν ἀκόμα, μοιάζουν μὲ κουφούς.

—*«Μάχεσθαι χρὴ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου ὅκωσπερ τείχεος».*
Πρέπει ὁ λαὸς νὰ μάχεται γιὰ τὸ νόμο, ὅπως ἀκριβῶς γιὰ τὸ τεῖχος.

—*«Ὕβριν χρὴ σβεννύναι μᾶλλον ἢ πυρκαϊήν».*
Πρέπει νὰ σβήνουμε πιὸ πολὺ τὴν ὕβρη ἀπὸ τὴν πυρκαγιά.

—*«...Οἱ δὲ πολλοὶ κεκόρηνται ὅκωσπερ κτήνεα».*
Ὁ ὄχλος χορταίνει ὅπως τὰ κτήνη.

—*«Εἷς ἐμοὶ μύριοι, ἐὰν ἄριστον ᾖι».*
Ὁ ἕνας ἀξίζει γιὰ χίλιους, ὅταν εἶναι ἄριστος.

—*«Ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ αὐτή».*
Ἡ ὁδὸς ἐπάνω καὶ κάτω εἶναι μία καὶ ἴδια.

—*«Κῦνες γὰρ καταβαύζουσιν ὧν ἂν μὴ γιγνώσκωσι».*

Τὰ σκυλιὰ γαβγίζουν σὲ ἐκείνους ποὺ δὲ γνωρίζουν.

—*«Τὴν παιδείαν ἕτερον ἥλιον εἶναι τοῖς πεπαιδευμένοις».*

Ἡ παιδεία εἶναι ἕνας ἄλλος ἥλιος γιὰ τοὺς μορφωμένους.

—*«Ψυχῆς ἐστι λόγος ἑαυτὸν αὔξων.*

Ἡ ψυχὴ ἔχει λογικὴ ἱκανότητα, ποὺ αὐξάνει συνέχεια.

—*«Τ' αὐτὸ τ' ἔνι ζῶν καὶ τεθνηκὸς καί (τὸ) ἐγρηγορὸς καὶ καθεῦδον καὶ νέον καὶ γηραιόν· τάδε γὰρ μεταπεσόντα ἐκεῖνά ἐστι, κἀκεῖνα πάλιν μεταπεσόντα ταῦτα».*

Τὸ ἴδιο πρᾶγμα εἶναι ὁ ζωντανὸς καὶ ὁ πεθαμένος, ὁ ξύπνιος καὶ ὁ κοιμισμένος, ὁ νέος καὶ ὁ γέρος· διότι τὰ πρῶτα, ἀφοῦ ἀλλάζουν κατάσταση, γίνονται τὰ δεύτερα, καὶ αὐτὰ πάλι, ὅταν ἀλλάξουν κατάσταση, γίνονται τὰ πρῶτα.

—*«Ἀνθρώποις γίνεσθαι ὁκόσα. Θέλουσιν οὐκ ἄμεινον».*

Δὲν εἶναι τὸ καλύτερο γιά τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐκπληρώνουν ὅσα ἐπιθυμοῦν.

—*«Ὁ ἄναξ, οὗ τὸ μαντεῖον ἐστὶν τὸ ἐν Δελφοῖς οὔτε λέγει, οὔτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει».*

Ὁ πνευματικὸς ἄρχοντας τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν οὔτε ἀνακοινώνει (αὐτὰ ποὺ ξέρει) οὔτε τὰ κρύβει, ἀλλὰ τὰ κάνει γνωστὰ ἐμμέσως.

—*«Ἀνθρώπων ὁ σοφώτατος πρὸς Θεὸν πίθηκος φανεῖται καὶ σοφίᾳ καὶ κάλλει καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν».*

Ὁ πιὸ σοφὸς ἄνθρωπος, ὅταν συγκριθεῖ μὲ τὸ Θεό, θὰ ἀποδειχθεῖ πίθηκος καὶ στὴ σοφία καὶ στὴν ὡραιότητα καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα.

—*«Τῷ μὲν Θεῷ καλὰ πάντα καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια, ἄνθρωποι δὲ ἃ μὲν ἄδικα ὑπειλήφασιν, ἃ δὲ δίκαια».*

Γιὰ τὸ Θεὸ ὅλα εἶναι ὡραῖα, καλὰ καὶ δίκαια· οἱ ἄνθρω-

ποι ὅμως, ἄλλα μὲν ἔχουν ἐκτιμήσει σὰν δίκαια, ἄλλα δὲ σὰν ἄδικα.

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

—*«Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἀνόητός ἐστιν, ὅστις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἱρέεται, ἐν μὲν γὰρ τῇ οἱ παῖδες τοὺς πατέρας θάπτουσι, ἐν δὲ τῷ οἱ πατέρες τοὺς παῖδας».*

Κανεὶς δὲν εἶναι τόσο ἀνόητος ὥστε νὰ προτιμᾶ τὸν πόλεμο ἀπὸ τὴν εἰρήνη· γιατὶ τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης τὰ παιδιὰ θάβουν τοὺς γονεῖς τους, ἐνῶ, ἀντίθετα, τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου οἱ γονεῖς θάβουν τὰ παιδιά τους.

—Οἱ ἄφρονες σπάνια χαίρονται τὴν εὔνοια τῶν Θεῶν.

—Οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ ὀφείλουν νὰ ἀγωνίζονται μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις τους ἐναντίον ὅποιου ἀπειλεῖ τὴν ἐλευθερία τους, καὶ ὅποιου καταπατεῖ τὰ ἐδάφη τους.

—Ἡ ζωὴ φαίνεται μία ἀδιάκοπη σειρὰ δεινῶν.

—*«Ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν».*

Τὰ αὐτιὰ πιστεύουν πιὸ δύσκολα ἀπὸ τὰ μάτια.

—Δὲν ὑπάρχουν τιμὲς ἀπρόσιτες γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος στολίζεται μὲ ὑπομονή.

—Γιὰ μένα τὸ μεγαλύτερο ἀγώνισμα βρίσκεται στὸ νὰ ἐφαρμόζω τὴν ἀλήθεια στὴ ζωή μου.

—*«Τυραννὶς χρῆμα».* Τὸ χρῆμα γίνεται δυνάστης.

—*«Πρὶν ἂν τελευτήσῃ, ἐπισχεῖν μηδὲ καλέειν κω ὄλβιον».*

Πρὶν πεθάνει κανεὶς νὰ μὴν τὸν λὲς εὐτυχισμένο.

—*«Ἴσον ἐκεῖνο παρ' ἐμοὶ κέκριται, φρονέειν τε εὖ καὶ τῷ λέγοντι χρηστὰ ἐθέλειν πείθεσθαι».*

Ἐκτιμῶ τὸ ἴδιο καὶ ἐκεῖνον ποὺ παίρνει ὀρθὲς ἀποφάσεις

μόνος του καὶ ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ ὑπακούει στὶς σωστὲς συμβουλὲς ἄλλου.

—*«Παπαί, Μαρδόνιε, κοίους ἐπ' ἄνδρας ἤγαγες μαχησομένους ἡμέας, οἳ οὐ περὶ χρημάτων τὸν ἀγῶνα ποιεῖνται ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς».*

Ἀλλοίμονο, Μαρδόνιε, ἐναντίον τέτοιων ἀντρῶν ἔφερες ἐμᾶς γιὰ νὰ πολεμήσουμε, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀγωνίζονται γιὰ κάποιο ὑλικὸ κέρδος, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀρετή. (Λόγοι Πέρση ἀξιωματούχου στὸν ἀρχιστράτηγο τῶν Περσικῶν δυνάμεων μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, ὅταν πληροφορήθηκαν πὼς οἱ Ἕλληνες εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὴν Ὀλυμπία γιὰ τοὺς Ἀγῶνες, μὲ μόνο βραβεῖο ἕνα στεφάνι ἐλιᾶς).

—*«Ἡ ἰσηγορίη ὡς ἐστὶ χρῆμα σπουδαῖον».*
Ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου εἶναι πρᾶγμα πολύτιμο.

—*«Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν τίσιν οὐκ ἀποτίσει».*
Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νὰ μὴν τιμωρηθεῖ, ὅταν ἀδικεῖ.

—*«Τὸ πειρηθῆναι τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ποιῆσαι ἴσον δύνασθαι».*
Ἡ ἀπόπειρα καὶ ἡ πράξη εἶναι ἰσοδύναμες γιὰ τὸ Θεό.

—*«Ὡς κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ πρηγμάτων».*
Τροχὸς τὰ ἀνθρώπινα — κύκλος τὰ ἀνθρώπινα. Κάτι παρόμοιο συναντᾶμε στόν *«Ἐρωτόκριτο»*: «Τοῦ κύκλου τὰ γυρίσματα, π' ἀνεβοκατεβαίνουν...».

—*«Ἂμ ἔπος ἂμ ἔργον». «Ἅμα ἔπος τε καὶ ἔργον ἐποίει».*
Μόλις ξεστόμιζε τὸ λόγο, ἔκανε καὶ τὸ ἔργο.

ΗΡΩΝ

—*«Οὐδεὶς μέγας χῶρος κενὸς ἐστί».*
Τίποτα δὲν εἶναι κενὸ στὸ σύμπαν.

—Σχολαστικισμὸς εἶναι ἡ ἐνσυνείδητη καλλιέργεια κάθε ἐπιστήμης.

—Τέχνη δὲν ὑπάρχει μόνο στὴ γνώση, ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο διδασκαλίας της.

ΗΣΙΟΔΟΣ

—Μὲ χαρά, ἀλλαλαγμοὺς καὶ τραγούδια, μεταβαλλόμαστε σὲ κτήνη.

—Ὅποιος χάνει μία μέρα, χάνει ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ του.

—Τὶς περισσότερες γνώσεις μας τὶς χρωστᾶμε στὰ σφάλματά μας.

—Ἡ ὑπομονὴ εἶναι βάλσαμο τῆς λύπης.

—*«Πρώτιστα Χάος γένετ'...»*.
Στὴν ἀρχὴ ἔγινε τὸ Χάος.

—*«Οὐ μὲν γάρ τι γυναικὸς ἀνὴρ ληΐζετ' ἄμεινον τῆς ἀγαθῆς, τῆς αὖτε κακῆς οὐ ρίγιον ἄλλο»*.
Κανένα λάφυρο ἀπὸ τὴν καλὴ γυναίκα δὲν μπορεῖ νὰ κατακτήσει ὁ ἄνδρας, καὶ κανένα ἄλλο φρικτότερο ἀπὸ τὴν κακή.

—Νὰ μὴν κάνεις τὸ φίλο σου ἶσο πρὸς τὸν ἀδερφό.

—Ὁ Θεὸς ἔθεσε τὴν ἐργασία ὡς φρουρὸ τῆς ἀρετῆς.

—Ἐκεῖνος ποὺ οὔτε ὁ ἴδιος καταλαβαίνει, μήτε ἐνστερνίζεται ἐκεῖνα ποὺ ἀκούει ἀπὸ ἄλλον, εἶναι ἄχρηστος.

—*«Γῆ πάντων μήτηρ»*.
Ἡ Γῆ εἶναι μητέρα ὅλων.

—Μετὰ τὸ Θεό, οἱ γονεῖς σου.

—Εἰρήνη εἶναι ἡ στοργικὴ μάνα τῆς γῆς.

—Δὲν πρέπει ὁ φτωχὸς νὰ συνοδεύει τὴ φτώχεια του μὲ προσποιητὴ ντροπή.

—*«Τελεύτα ἄλυπος»*.
Τὸ τέλος σου νὰ εἶναι ἀνώδυνο.

—Ἂν ἐπιμένεις νὰ καταθέτεις τακτικὰ τὸ μικρὸ ἐπάνω στὸ μικρό, τότε θὰ γίνεις κάτι πιὸ μεγάλο. («Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακκούλι»)

—Τὸ χρῆμα εἶναι ἡ πιὸ εὐκίνητη μορφὴ τῆς ἐλευθερίας.

—Τὰ χρήματα ποὺ δίνεις πίσω φαίνονται διπλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δανείστηκες.

—Τὸ χρῆμα εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν δειλῶν ἀνθρώπων.

—*«Δειλός τοι ἀνὴρ φίλον ἄλλοτε ἄλλον ποιεῖται»*.
Μόνον ἕνας δειλὸς ἄνθρωπος ἀλλάζει συχνὰ φίλους.

—*«Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ»*.
Ἀτύχημα εἶναι ὁ κακὸς γείτονας, τόσο ὅσο μεγάλο χάρισμα εἶναι ὁ καλός.

—*«Νῆ ὀλίγην αἰνεῖν, μεγάλῃ δ' ἐν φορτία θέσθαι»*.
Τὸ μικρὸ πλοῖο παίνεψέ το, ἀλλὰ τὰ φορτία σου νὰ τὰ βάζεις σὲ μεγάλο.

—*«Φήμη δ' οὔ τις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ λαοὶ φημίζουσι· Θεὸς νύ τις ἐστι καὶ αὐτή»*.
Καμμιὰ φήμη δὲ χάνεται ὁλότελα, ἂν τὴ λένε πολλοὶ ἄνθρωποι· εἶναι ἀπὸ μόνη της ἡ φήμη ἕνας Θεός.

—*«Σχέτλιος ἥ ποὺ πολλὰ μετεστοναχίζετ' ὀπίσω, ἣν ἄτην ἀχέων, ἢ δ' οὐ παλινάγρετός ἐστιν»*.
Δυστυχὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ στενοχωριέται συνέχεια γιὰ περασμένη συμφορά, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει καμμία γιατρειά. Σχέτ.: *«Ἄλλα ταῦτα μὲν τὶ δεῖ θρηνεῖν, προκύπτοντ' οὐδὲν ἐς πρόσθεν κακῶν;»*).

—*«Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη»*.
Ἡ κακὴ συμβουλὴ ἀποδεικνύεται κάκιστη γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔδωσε.

—Ἡ ἅμιλλα ειναι χρήσιμη στὴν ἀνθρωπότητα.

—Νὰ μὴν ἀναβάλλετε γιὰ αὔριο ὅ,τι μπορεῖτε νὰ κάνετε σήμερα.

—*«Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίῃ δὲ τ' ὄνειδος».*
Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι ντροπή, ἡ τεμπελιὰ εἶναι.

—*«Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα Θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι, ῥηιδίη δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα».*
Τὴν τίμια ἐργασία ὅρισαν οἱ Θεοὶ σὰν προϋπόθεση τῆς ἀρετῆς· ὁ δρόμος δὲ πρὸς αὐτὴν εἶναι μακρὺς καὶ ἀνηφορικὸς καὶ στὴν ἀρχὴ ἀνώμαλος· ὅταν ὅμως πλησιάζει πρὸς τὸ τέλος, ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἔπειτα γίνεται εὔκολος, ἀπὸ δύσκολος.

—*«Δίκη δ' ὑπὲρ ὕβριος ἴσχει».*
Ἡ δικαιοσύνη ἔχει μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία.

—*«Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος».*
Ἄριστος θησαυρὸς στοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ λέει λίγα καὶ μὲ πολλὰ χαρίσματα, ὅταν τηρεῖ τὸ μέτρο.

—*«Μὴ κακὰ κερδαίνειν· κακὰ κέρδεα ἶσ' ἀάτῃσι».*
Μὴν προσπαθεῖς νὰ κερδίζεις μὲ ἄσχημα μέσα. Τὰ αἰσχρὰ κέρδη εἶναι ὅμοια μὲ συμφορές.
(Σχέτ.: *«Ὁ δ' ὄλβος ἀδίκως καὶ μετὰ σκαιῶν ξυνὼν ἐξέπτατ' οἴκων, σμικρὸν ἀνθήσας χρόνον»).*

—*«Εἰ δε κακὸν εἴποις, τάχα κ' αὐτὸς μεῖζον ἀκούσαις».*
Ἂν πεῖς κακό, πολὺ γρήγορα καὶ ἐσὺ θὰ ἀκούσεις μεγαλύτερο

ΘΑΛΗΣ

—*«Ἀσφαλὲς τὸ γενόμενον, ἀσαφὲς τὸ μέλλον».*

—Τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἰσχυρὸ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, γιατὶ ὅλα ὑποτάσσονται σὲ αὐτήν.

—Οἱ ἄσπρες τρίχες εἶναι τὰ λείψανα ἐκεῖνα τοῦ ἀφροῦ, ποὺ σκεπάζουν τὴ θάλασσα μετὰ τὴν τρικυμία.

—*«Τοῖς ἐπιτηδείοις χρῶ».*
Νὰ χρησιμοποιεῖς τὰ κατάλληλα.

—*«Καιρὸν γνῶθι».*
Νὰ ἀντιληφθεῖς τὴν εὐκαιρία. (Ἴσως καὶ νὰ τὸ εἶπε ὁ Πιττακός)

—*«Φίλων παρόντων καὶ ἀπόντων μέμνησο».*
Νὰ θυμᾶσαι τοὺς φίλους καὶ ὅταν εἶναι παρόντες καὶ ὅταν εἶναι ἀπόντες.

—*«Κακὰ ἐν οἴκῳ κρύπτε».*
Ἕνα ἄλλο ἀρχαῖο ρητὸ λέει: *«Τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ».*

—*«Πρεσβύτερον τῶν ὄντων Θεός· ἀγέννητον γάρ».*
Μεγαλύτερο στὴν ἡλικία ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα εἶναι ὁ Θεός, γιατὶ δὲν ἔχει γεννηθεῖ.

—*«Τάχιστον νοῦς διὰ παντὸς γὰρ τρέχει».*
Τὸ πιὸ γρήγορο εἶναι ὁ νοῦς, διότι διατρέχει τὸ σύμπαν.

—*«Οὓς ἂν ἐράνους εἰσενέγκῃς τοῖς γονεῦσιν, τοὺς αὐτοὺς παρὰ τῶν τέκνων ἐν τῶν γηρὴν προδέχου».*
Ὅ,τι καὶ ἂν κάνεις στὰ γονικά σου, θὰ τὸ βρεῖς ἀπὸ τὰ παιδιά σου.

—Ἕνα κακὸ γέλιο εἶναι ὅπως τὸ φῶς τοῦ ἥλιου μέσα στὸ σπίτι.

—*«Ἀγάπα τὸν πλησίον».*
Ἀγάπα τὸ συνάνθρωπό σου.

—*«Κτῆσαι ἀΐδια»*.
Νὰ φροντίζεις νὰ ἀποκτᾶς τὰ ἀθάνατα, τὰ παντοτεινά.

—*«Ὅμοιος σαὐτοῦ γίνου»*.
Γίνε ὅμοιος μὲ τὸν πραγματικὸ ἑαυτό σου.

—*«Δοκίμαζε πάντα»*. Νὰ ἐλέγχεις τὰ πάντα.

—Θὰ ζήσεις εὐτυχής, ἂν γηροκομήσεις τοὺς γονεῖς σου.

—*«Δικαίως κτῶ»*.
Ὅ,τι ἀποκτᾶς, νὰ τὸ ἀποκτᾶς δίκαια.

—*«Ὅσια κρίνε»*. Νὰ δικάζεις δίκαια.

—*«Εὔχου δυνατά»*.
Νὰ εὔχεσαι ὅσα μποροῦν νὰ γίνουν.

—*«Εἰρήνην ἀγάπα»*. Νὰ ἀγαπᾶς τὴν εἰρήνη.

—*«Ἐπαίνου παρὰ πᾶσι»*.
Νὰ φροντίζεις νὰ σὲ ἐπαινοῦν ὅλοι.

—*«Ἐπιμελοῦ τοῦ βίου»*.
Νὰ μὴν παραμελεῖς τίποτα ποὺ ἀφορᾶ στὴ ζωή σου.

—*«Θεοὺς σέβου»*. Νὰ σέβεσαι τοὺς Θεούς.

—*«Κτῆσαι καλοκαγαθίαν»*.
Νὰ ἀποκτήσεις εὐγένεια καὶ καλωσύνη.

—Νὰ κάνεις εὐχάριστο τὸν παρόντα καιρό σου.

—*«Γεώδη τὰ ἄστρα»*.
Τὰ ἄστρα τοῦ σύμπαντος ἀποτελοῦνται ἀπὸ συστατικὰ ὅπως ἡ Γῆ. (Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀλήθεια ἐπιβεβαιώθηκε μετὰ ἀπὸ χιλιετηρίδες μὲ τὴ φασματοσκοπικὴ ἀνακάλυψη τοῦ Kitchpott).

—*«Παρακαταθήκας ἀπόδος»*.
Νὰ ἐπιστρέφεις ἐκεῖνα ποὺ σοῦ ἐμπιστεύθηκαν.

—*«Ἐπαγγέλου μηδενί»*. Τίποτα μὴν ὑπόσχεσαι.

—*«Εὐφημίαν ἄσκει»*. Νὰ καλλιεργεῖς τὴν καλὴ φήμη.

—Τὶ τὸ σοφώτερο; Ὁ χρόνος· διότι τὰ βρίσκει ὅλα.

—*«Χρόνῳ πίστευε»*. Νὰ ἔχεις ἐμπιστοσύνη στὸ χρόνο.

—*«Μὴ ἀγνόει σαὐτόν»*. Νὰ μὴν ἀγνοεῖς τὸν ἑαυτό σου.

—Ἡ νύχτα εἶναι τὸ προηγούμενο τῆς ἡμέρας.

—*«Θεραπείαν ζήτει»*. Νὰ ἐπιζητᾶς τὴ θεραπεία.

—Τὰ πάντα τὰ περιέχει ὁ κόσμος καὶ τὸν κόσμο τὸν περιέχει ἡ φύση.

—*«Ἐρωτηθεὶς τὶ δύσκολον; ἔφη: —Τὸ ἑαυτὸν γνῶναι»* (Διογ. Λαέρτιος) Νὰ γνωρίσεις τὸν ἑαυτόν σου.

—*«Τίς εὐδαίμων;» —«Ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιής, τὴν δὲ ψυχὴν εὔπορος, τὴν δὲ φύσιν εὐπαίδευτος»*.
Ποιὸς εἶναι εὐτυχισμένος; Αὐτὸς ποὺ ἔχει ὑγεία, εἶναι πλούσιος σὲ ψυχικὰ χαρίσματα καὶ ὁ χαρακτήρας του εἶναι καλλιεργήσιμος.

—*«Κακοπραγοῦντα μὴ ὀνείδιζε· ἐπὶ γὰρ τούτοις νέμεσις Θεῶν κάθηται»*.
Μὴ χλευάζεις ποτὲ αὐτὸν ποὺ δυστυχεῖ· γιατὶ στοὺς δυστυχισμένους συμπαραστέκεται ἡ δικαιοσύνη τῶν Θεῶν.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

—Ὅλα εἶναι πειθαρχία.

—*«Ἄκουσον μὲν πάταξον δέ»*.
Πρῶτα ἄκουσέ με καὶ ὕστερα χτύπα με.

ΘΕΑΓΗΣ

—*«Δεῖ γὰρ τὰν ἀρετὰν μὴ μετὰ λύπας μαθ' ἁδονὰς τὰ δέοντα πράσσεν»*.

Ἡ ἀρετὴ πρέπει νὰ κάνει τὰ ἀπαραίτητα ὄχι μὲ λύπη, ἀλλὰ μὲ εὐχαρίστηση.

—«Ἀρετὰ συναρμογᾶ τις ἐντὶ τῶν ἀλόγων μερέων τὰς ψυχὰς ποτὶ τὸ λόγον ἔχον».

Ἀρετὴ εἶναι ἡ συνένωση τῶν ἀλόγων μερῶν τῆς ψυχῆς μὲ τὸ λογικό.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ

—«Τῆς ψυχῆς ἔκλειψιν μὲν ὅταν τελευτήσῃ, μετάστασιν δὲ ὅταν καθεύδῃ».

Ἡ ψυχὴ φεύγει ἀπὸ τὸ σῶμα ὅταν ὁ ἄνθρωπος πεθαίνει καὶ ἀπομακρύνεται μόνον ἀπὸ αὐτὸ ὅταν κοιμᾶται.

ΘΕΟΒΟΥΛΟΣ

—«Τὰ τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως πειρῶ φέρειν, καὶ μήτε εὐτυχῶν ὑπερήφανος ἔσο μήτε ἀπορῶν ταπεινός, ἀλλὰ γίνου ἐπιεικὴς ἐφ' ἑκατέρας τῆς τύχης».

Προσπάθησε νὰ ὑπομένεις μὲ γενναιότητα τὰ γυρίσματα τῆς τύχης, καὶ οὔτε ὑπερήφανος νὰ εἶσαι στὴν εὐτυχία σου, οὔτε ἐξουθενωμένος στὴν ἀτυχία σου, ἀλλὰ νὰ κρατᾶς τὸ μέτρο καὶ στὸ ἕνα καὶ στὸ ἄλλο γύρισμα τῆς τύχης.

ΘΕΟΓΝΙΣ

—«Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ μαθήσεαι· ἢν δὲ κακοῖσι συμμίσγῃς ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον».

Γιὰ τὰ καλὰ θὰ μάθεις ἀπὸ τοὺς καλούς· ἂν ἀνακατευτεῖς μὲ τοὺς κακούς, ὅσο μυαλό (νοῦ) καὶ ἂν ἔχεις θὰ τὸ χάσεις.

—«Πάντων μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον,
μήδ' ἐσιδεῖν αὐγὰς ὀξέος ἠελίου·
φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι
καὶ κεῖσθαι πολλὴν γαῖαν ἐφεσσάμενον».

Καλύτερο ἀπὸ ὅλα θὰ ἦταν γιὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ μὴ γεν-

νηθεῖ, καὶ οὔτε τοῦ ἥλιου τὰ χαράματα νὰ δεῖ, μία ὅμως ποὺ γεννήθηκε, τὸ γρηγορώτερο τὶς πύλες τοῦ Ἅδη νὰ περάσει καὶ νὰ ξαπλώσει ρίχνοντας πάνωθέ του χῶμα ἄφθονο.

—Προτίμησε τὴ φτώχεια μέσα στοὺς κόλπους τῆς δικαιοσύνης, ἀπὸ τὰ πλούτη ποὺ προμηθεύει ἡ ἀδικία. Ὅλες οἱ ἀρετὲς περιλαμβάνονται μέσα στὴ δικαιοσύνη· ἂν εἶσαι δίκαιος, εἶσαι ἕνας ἐνάρετος ἄνθρωπος.

—*«Βουλεύου δὶς καὶ τρις ὅ,τι κ' ἐπὶ τὸν νόμον ἔλθῃ».*
Σκέψου δύο καὶ τρεῖς φορές, πρὶν ἀντιμετωπίσεις τὸ νόμο.

—Ἡ ἀτολμία εἶναι ἡ φυματίωση τοῦ χαρακτῆρα.

—Σοῦ συνέβη ἕνα ἀτύχημα; Οἱ φίλοι θὰ σοῦ γυρίσουν τὸ κεφάλι. Σοῦ συμβαίνει ἕνα εὐτυχισμένο γεγονός; Ὅλοι θὰ τρέξουν νὰ σὲ χαιρετίσουν.

—*«Ὁμόνοιαν ἄσκει».* Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ὁμόνοια.
Ὁ Πλάτων λέει: «Ὁμόνοιαν δίωκε».

—Τοὺς ὅρκους τῶν φαύλων ἀνθρώπων νὰ τοὺς γράφεις...στὸ νερό.

—Εἶναι προτιμώτερο νὰ ζεῖς τίμια μὲ λίγα, παρὰ νὰ εὐπορεῖς μὲ παράνομα πλούτη.

—Ὁ πλοῦτος δημιουργεῖ τὴν αὐθάδεια.

—Νὰ φοβᾶσαι τὸν ἐχθρὸ ποὺ ζητάει νὰ σὲ καθησυχάσει μὲ γλυκὰ λόγια.

—*«Δικαίως χρήματα ποιοῦ, σώφρονα θυμὸν ἔχων ἐκτὸς ἀτασθαλίης».*
Νὰ ἀποκτᾶς χρήματα μὲ δίκαιο τρόπο, φρόνιμα σκεπτόμενος μακριὰ ἀπὸ ἀδικία.

—*«Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ἐστιν».*
Ἡ δικαιοσύνη κλείνει μέσα της κάθε ἀρετή.

—*«Πολλούς τοι κόρος ἄνδρας ἀπώλεσεν ἀφραίνοντας γνῶναι γὰρ χαλεπὸν μέτρον, ὅτ' ἐσθλὰ παρῆι».*
Ὁ χορτασμὸς καταστρέφει συνήθως πολλοὺς ἀνθρώπους ποὺ σκέπτονται ἀνόητα. Γιατὶ εἶναι δύσκολο νὰ νοιώσει κάποιος τὸ μέτρο, ὅταν ὑπάρχουν τὰ ἀγαθά.

—*«Κακοῖσιν δὲ μὴ προσομίλει ἀνδράσιν, ἀλλ' αἰεὶ τῶν ἀγαθῶν ἔχεο».*
Νὰ μὴ συναναστρέφεσαι μὲ κακούς, ἀλλὰ πάντα νὰ κάνεις παρέα μὲ ἐνάρετους.

—*«Πολῶι τοι πλείονας λιμοῦ κόρος ὤλεσεν ἤδη ἄνδρας».*
Πολλοὺς περισσότερους κατέστρεψε ἡ πολυφαγία παρὰ ἡ πεῖνα.

—*«Διδάσκων οὔποτε ποιήσει τὸν κακὸν ἄνδρ' ἀγαθόν».*
Μὲ τὴ διδασκαλία δὲ θὰ κάνεις ποτὲ τὸν κακὸ ἄνθρωπο καλό.

—*«Οὐδένα θησαυρὸν καταθήσεαι ἔνδον ἀμείνω αἰδοῦς».*
Κανένα θησαυρὸ δὲ θὰ ἔχεις στὴν ψυχὴ σου πιὸ καλὸ ἀπὸ τὸ νὰ ντρέπεσαι γιὰ κάτι κακὸ ποὺ ἔκανες.

—*«Οὐδένα θησαυρὸν παισὶν καταθήσει ἀμείνω αἰδοῦς, ἣ γ' ἀγαθοῖς ἀνδράσι (κύρν') ἕπεται».*
Κανένα θησαυρὸ δὲ θὰ ἀφήσεις στὰ παιδιά σου καλύτερο ἀπὸ τὴν ντροπή, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τοὺς ἔντιμους ἀνθρώπους.

—*«Μήποτ' ἐπαινήσηις πρὶν ἂν εἰδῆις σαφηνέως ὀργὴν καὶ ρυθμόν, καὶ τρόπον ὅστις ἂν ἦι».*
Ποτὲ νὰ μὴν ἐπαινέσεις ἄνθρωπο, προτοῦ νὰ τὸν γνωρίσεις καλὰ ὡς πρὸς τὴ φύση, τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὸ χαρακτῆρα.

—*«Πιστὸς ἀνὴρ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἀντερύσασθαι ἄξιος».*
Ὁ ἔμπιστος ἄνθρωπος ἀξίζει νὰ ἀντισταθμίζεται μὲ χρυσὸ καὶ μὲ ἄργυρο.

—*«Μηδὲ σὺ γ' ἀπρήκτοισιν ἐπ' ἔργμανσιν ἄλγος ἀέξων ἔχθει».*
Μὴν ἀγωνίζεσαι γιὰ πράγματα ἀθεράπευτα, γιατὶ τὸν πόνο μονάχα μεγαλώνεις.

—*«Ρηϊδίη τοι πρῆξις ἐν ἀνθρώποις κακότητος, τοῦ δ' ἀγαθοῦ χαλεπή».*
Εὔκολη εἶναι ἡ πράξη τοῦ κακοῦ στοὺς ἀνθρώπους· τοῦ καλοῦ ὅμως τὸ ἔργο εἶναι δύσκολο.

—*«Χρὴ τολμᾶν χαλεποῖσιν ἐν ἄλγεσι κείμενον ἄνδρα, πρός τε Θεῶν αἰτεῖν ἔκλυσιν ἀθανάτων».*
Πρέπει νὰ τολμᾶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχει μεγάλες στενοχώριες καὶ νὰ ζητᾶ λύτρωση ἀπὸ τοὺς ἀθάνατους Θεούς.

—*«Νόει καὶ τότε πράττε».* Σκέψου καὶ πρᾶξε.

ΘΕΟΔΕΚΤΗΣ

—*«Ἅπαντ ἐν ἀνθρώποισι γηράσκειν ἔφυ,*

....

πλὴν ὡς ἔοικε τῆς ἀναιδείας μόνον.
Αὕτη δ' ὅσῳ περ αὔξεται θνητῶν γένος,
τοσῷδε μείζων γίγνεται καθ' ἡμέραν».

Ὅλα στοὺς ἀνθρώπους εἶναι πλασμένα νὰ γερνοῦν. Ἐκτός, καθὼς φαίνεται, ἀπὸ τὴν ἀδιαντροπιά. Μόνο αὐτή, ὅσο μεγαλώνουν οἱ ἄνθρωποι, τόσο πιὸ μεγάλη γίνεται καθημερινά.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ

—Ὁ γεωργὸς ξημερώνει καὶ καλλιεργεῖ τὴ Γῆ, ὁ φιλόσοφος τὴν ψυχή.

—*«Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες».*
Μόνον οἱ νεκροὶ δὲν ἔχουν ἐλπίδες.

—Ὅσο ὑπάρχει ζωή, ὑπάρχει καὶ ἐλπίδα.

—*«Ἀεργοῖς αἰὲν ἑορτάς».*
Οἱ ἄεργοι ἔχουν πάντοτε γιορτή.

—Ὁμόνοια: Φίδι κρυμμένο στὰ λουλούδια.

—Ἐκεῖνοι ποὺ ἀγαποῦν μέσα σὲ μία ἡμέρα, γηράσκουν.

—Κανένας ἄνθρωπος δὲ θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ σηκώσει ἕνα βράχο μόνος του.

—Ἡ σοφία τοῦ οὐρανοῦ ἔχει θεσπίσει ὅτι ὁ ἄνθρωπος πάντοτε θὰ ἔχει ἀνάγκη τῶν συνανθρώπων του.

—*«Παρέρχεται ὡς ὄναρ ἥβη».*
Ἡ νεανικὴ περίοδος τῆς ἥβης περνάει σὰν ὄνειρο.

—*«Ὁ οἶνος, ὦ φίλε παῖ, λέγεται καὶ ἀλήθεια».*
(Σημερινὴ φράση: Ἀπὸ παιδί, ἀπὸ τρελλὸ καὶ ἀπὸ μεθυσμένο μαθαίνεις τὴν ἀλήθεια).

—Μία τερπνὴ πρόληψη. (Εἶναι τὸ ὡραῖο)

—*«Τυφλὸς δ' οὐκ αὐτὸς ὁ Πλοῦτος, ἀλλὰ καὶ ἀφρόντιστος Ἔρως».*
Τυφλὸς δὲν εἶναι μόνον ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνέμελος ἔρωτας.

—Τὰ ἀγαθὰ ἀνήκουν στὰ παιδιά τῶν εὐσεβῶν, τῶν ἀσεβῶν ὄχι.

—*«Πεῖρᾳ θὴν πάντα τελεῖται».*
Μὲ τὴν πεῖρα ἀσφαλῶς ὅλα κατορθώνονται.

—*«Θαρσεῖν χρή... τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον».*
Θάρρος χρειάζεται... καὶ ὅλα καλὰ θὰ ἔρθουν αὔριο.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

—*«Μέγας θησαυρός ἐστιν καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ*
ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε».
Ἡ μουσικὴ εἶναι μεγάλος θησαυρὸς καὶ ἀσφαλής, σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ τὴ μαθαίνουν καὶ τὴν ἐξασκοῦν.

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ

—*«Ἡ δεισιδαιμονία δόξειεν εἶναι δειλία πρὸς τὸ δαιμόνιον».*
Ἡ δεισιδαιμονία εἶναι δειλία μπροστὰ στὸ Θεό.

—*«Ἔστι δὲ ἡ ἀναισθησία, ὡς ὅρῳ εἰπεῖν, βραδύτης ψυχῆς ἐν λόγοις καὶ πράξεσιν».*
Ἡ ἀναισθησία, μὲ λίγα λόγια, εἶναι νωθρότητα τῆς ψυχῆς στὰ λόγια καὶ στὶς πράξεις.

—Ἡ ἀπόλυτη εὐτυχία ἀνήκει στὸ Θεῖο (καὶ ὄχι στὸ σοφό, ὅπως πίστευαν οἱ Στωικοί).

—Ἡ φρόνηση εἶναι ὑπηρέτρια τῆς σοφίας (ἂν καὶ ἔλεγε ὅτι ἡ εὐτυχία ὀφείλεται στὴν τέχνη περισσότερο, παρὰ στὴ φρόνηση).

—*«Ἡ δειλία δόξειεν ἂν εἶναι ὕπειξις τῆς ψυχῆς ἔμφοβος».*
Ἡ δειλία εἶναι μία κίνηση τῆς ψυχῆς, ποὺ προχωρεῖ ἢ ὑποχωρεῖ μπροστὰ σὲ ἕναν πραγματικὸ ἢ φανταστικὸ κίνδυνο.

—Ἡ ἀχαριστία εἶναι προδοσία ἀπέναντι στὴν ἀνθρωπότητα.

—Ὁ γάμος εἶναι ἕνας κόσμος ποὺ τὸν ὀμορφαίνει ἡ ἐλπίδα, τὸν διατηρεῖ ἡ εὐτυχία καὶ τὸν δυναμώνει ἡ δυστυχία.

—Ἡ καλλονὴ εἶναι σιωπηλὴ ἀπάτη. Ἄφωνη εὐγλωττία εἶναι ἡ ὀμορφιά.

—Οἱ φθονεροὶ δὲν εὐχαριστιοῦνται τόσο γιὰ τὰ δικά τους ἀγαθά, ὅσο καὶ γιὰ τὰ κακὰ τῶν ἄλλων.

—Δὲν διαπιστώνουμε τὴν ἐνάρετη ζωὴ ἑνὸς ἀτόμου ἀπὸ τὰ ὡραῖα λόγια ποὺ λέει, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς πράξεις του.

—Ἂν ντρέπεσαι τὸν ἑαυτόν σου, δὲν πρόκειται νὰ ντροπιαστεῖς ἀπὸ κανέναν.

—*«Ἡ μικροφιλοτιμία δόξειεν εἶναι ὄρεξις τιμῆς ἀνελεύθερος».*
Ἡ ματαιοδοξία εἶναι μία ταπεινὴ φιλοδοξία γιὰ τιποτένια πράγματα.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

—Ἡ ἀλήθεια προάγει, ἡ πλάνη περιπλέκει.

—Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, στὸ 2ο βιβλίο τῆς Ἱστορίας του (Β.34), ἀναφέρει σὲ μία παράγραφο τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔθαβαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς νεκρούς τους κατὰ τὸν πόλεμο καὶ τὸ γνωστὸ σὲ ὅλους μας: *«...Μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἳ ἂν μὴ εὑρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν...».*

—*«Τοῖς τολμῶσιν ἡ τύχη ξύμορφος».*
Ἡ τύχη βοηθάει τοὺς τολμηρούς. (Τὸ πῆραν ἀργότερα καὶ οἱ Λατίνοι: Audaces fortuna juvat).

—*«Οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους».* (Ἐπιτάφ.)
Καὶ ἀποκτοῦμε τοὺς φίλους εὐεργετοῦντες καὶ ὄχι εὐεργετούμενοι.

—*«Ἆθλα γὰρ οἷς κεῖται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσιν».* (Ἐπιτάφ.)
Ἐκεῖ ὅπου προβάλλονται μεγάλα βραβεῖα τῆς ἀρετῆς, ἐκεῖ ἀναδεικνύονται καὶ ἄριστοι πολίτες.

—*«Τὸ εὔδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον εὔψυχόν ἐστιν».*
Θεμέλιο τῆς εὐδαιμονίας εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ θεμέλιο τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ εὐψυχία.

—*«Καλῶς γὰρ φερόμενος ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτὸν διαφθειρομένης τῆς πατρίδος ἧσσον ξυναπόλλυται, κακοτυχῶν δὲ ἐν εὐτυχούσῃ πολλῷ μᾶλλον διασώζεται».*

Ὅταν κάποιος εὐτυχεῖ καὶ ἡ πατρίδα του δυστυχεῖ, καταστρέφεται. Ὅταν ὅμως ἡ πατρίδα εὐτυχεῖ καὶ αὐτὸς δυστυχεῖ, τότε σώζεται.

—Μὲ λίγα λόγια σᾶς λέω ὅτι ἡ πόλη μας εἶναι στὸ σύνολό της τὸ μεγάλο στοιχεῖο τῆς Ἑλλάδας.

—Ἡ ἀμάθεια γεννάει παράλογη τόλμη, ἐνῶ ἡ περίσκεψη προκαλεῖ δισταγμούς.

—Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν φανοῦν κατώτεροι ἐκεῖ ποὺ ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ νομίζουν ὅτι ὑπερτεροῦν, τότε γιὰ τὰ λοιπὰ χάνουν τὴν αὐτοπεποίθησή τους περισσότερο, παρὰ ἐὰν ἐξ ἀρχῆς δὲν εἶχαν πιστέψει σὲ αὐτήν.

—Ὁ κουτὸς ἄνθρωπος ἔχει τὴν καρδιὰ στὴ γλῶσσα του, ἐνῶ ὁ ἔξυπνος ἔχει τὴ γλῶσσα στὴν καρδιά του.

—Μία φήμη σχετικὴ μὲ τὰ ἀσθενῆ σημεῖα τοῦ ἐχθροῦ, ἔστω καὶ ἂν λογικὰ δὲν πρέπει νὰ γίνει πιστευτή, ἐὰν κυκλοφορήσει εὐρέως μεταξὺ τῶν ἀμυνομένων, δίνει περισσότερο θάρρος σὲ αὐτούς.

—Μικρὸ διάστημα ἀρκεῖ νὰ καταστρέψει τὰ σώματά μας, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται μεγάλη χρονικὴ διάρκεια γιὰ νὰ ἐξαλειφθεῖ ἡ δυσφήμιση ἀπὸ τὶς κακὲς πράξεις μας.

—*«Τὸ δὲ ἀκίνδυνον τὴν εἰρήνην παρέχειν»*.
Ἡ εἰρήνη ἐξασφαλίζει τὴν καλύτερη προστασία.

—Ἡ συμφιλίωση εἶναι καλὴ καὶ γιὰ τοὺς δύο ἀντιπάλους.

—Ὁ ἀμοιβαῖος φόβος εἶναι ἡ μόνη αἰτία ποὺ παρακινεῖ σὲ πιστὴ συμμαχία.

—Τὰ ἔθνη πρέπει νὰ θυμοῦνται γιὰ νὰ διδάσκονται.

—*«Ἀντὶ πολέμου εἰρήνην ἑλώμεθα»*.
Ἄς προτιμήσουμε τὴν εἰρήνη, παρὰ τὸν πόλεμο.

—Ἐὰν σᾶς δοθεῖ ἡ ἐκλογὴ μεταξὺ πολέμου καὶ εἰρήνης, μὴν προτιμήσετε ἀπὸ πεῖσμα τὰ χειρότερα (τοῦ πολέμου).

—Εἶναι εὐκολώτερο νὰ ἀποκληθοῦν οἱ ἐπιτήδειοι ἐπιδέξιοι, παρὰ τὰ θύματά τους νὰ χαρακτηριστοῦν ἀγαθοί.

—Εὐϋπόληπτοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνέχονται βρισιὲς ἀπὸ τοὺς ἴσους τους, σέβονται τοὺς ἀνωτέρους τους καὶ φέρονται μὲ καλωσύνη πρὸς τοὺς κατωτέρους τους.

—*«Πίνων ἅρμοζε»*. Νὰ προσέχεις ὅταν πίνεις.

—Τόσο ἡ νεότητα, ὅσο καὶ τὰ γηρατειά, χωρὶς ἀλληλεγγύη δὲν κατορθώνουν τίποτα.

—Ἡ νεότητα περνᾶ γρήγορα, σὰν ὄνειρο.

—*«Ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα Γῆ τάφος»*.
Τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν κάθε μέρος τῆς Γῆς εἶναι τάφος.

—*«Τὸ παρὸν γὰρ ἀεὶ βαρὺ ὑπηκόοις»*.
Τὸ ἰσχῦον πολίτευμα θεωρεῖται πάντοτε βαρὺ ἀπὸ τοὺς πολίτες.

—Αὐτὸς ποὺ ἀποφεύγει τοὺς πόνους, ἀποφεύγει καὶ τὶς τιμές.

—Ἄξιο συγχωρήσεως εἶναι τὸ ἀκούσιο σφάλμα.

—Οἱ προτροπὲς γιὰ συμφιλίωση εἶναι καλὲς καὶ ὠφέλιμες.

—Εἶναι ἀνάγκη στὴν τέχνη νὰ ἐπικρατοῦν πάντοτε τὰ νεώτερα.

—Ἡ τιμωρία (τοῦ ἄδικου) δὲν ἀποκαθιστᾶ πλήρως τὸ δίκαιο (ὅπως θὰ ἦταν σωστό), γιατὶ προαδικήθηκε (ὁ τιμωρός).

—Ἡ φτώχεια δὲν εἶναι ντροπή, ντροπὴ εἶναι τὸ νὰ μὴν προσπαθεῖς μὲ τὴν ἐργασία σου νὰ τὴν ἀποβάλεις.

—Ἡ καλύτερη ἐμφάνιση καὶ ἡ ἀσφαλέστερη ἄμυνα γιὰ τὸ στράτευμα εἶναι νὰ διατηρεῖ αὐστηρὴ πειθαρχία καὶ ὑπακοὴ στοὺς ἀξιωματικούς του.

—*«Ἀεὶ μνήσθητε τῶν ἐν πολέμοις παραλόγων».*
Νὰ θυμάστε πάντοτε τὰ παράλογα ποὺ συμβαίνουν στοὺς πολέμους.

—*«Δύο τὰ ἐναντιώτατα εὐβουλίᾳ εἶναι, τάχος τε καὶ ὀργήν».*
Δύο πράγματα εἶναι κυρίως ἀντίθετα στὴ λήψη σωστῆς ἀπόφασης· ἡ ταχύτητα καὶ ἡ ὀργή.

—*«Τέχνη δὲ ἄνευ ἀλκῆς οὐδὲν ὠφελεῖ».*
Ἡ τέχνη χωρὶς θάρρος δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτα.

—*«Τοῦ δὲ πολέμου τὸ παράλογον, ὅσος ἐστί, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι προδιάγνωτε· μηκυνόμενος γὰρ φιλεῖ ἐς τύχας τὰ πολλὰ περιίστασθαι».*
Πρὶν νὰ ἀρχίσετε τὸν πόλεμο, ἀναλογιστεῖτε καλὰ πόσο μεγάλες εἶναι οἱ πιθανότητες νὰ πέσει ἔξω κάποιος στοὺς ὑπολογισμούς του· διότι ὁ πόλεμος συνήθως παίρνει μεγάλο μάκρος καὶ τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς τὰ ἀποτελέσματα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν τύχη.

—*«Δουλοῖ γὰρ φρόνημα τὸ ἀφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον καὶ τὸ πλείστῳ παραλόγῳ ξυμβαῖνον».*
Καταβάλλει τὸ φρόνημα τὸ ξαφνικὸ καὶ τὸ ἀπροσδόκητο καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔρχεται πάνω ἀπὸ κάθε ὑπολογισμό

ΘΡΑΣΥΜΑΧΟΣ

—*«Τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο τι ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον».*
Τὸ δίκαιο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυρότερου.

—*«Ἀρχελάῳ δουλεύσομεν Ἕλληνες ὄντι βαρβάρῳ;»*
Θὰ δουλέψουμε, Ἕλληνες, γιὰ τὸν Ἀρχέλαο, ποὺ εἶναι βάρβαρος;

—*«...Οἱ Θεοὶ οὐχ ὁρῶσι τὰ ἀνθρώπινα· οὐ γὰρ ἂν τὸ μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν παρεῖδον τὴν δικαιοσύνην· ὁρῶμεν γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ταύτῃ μὴ χρωμένους»*.

Οἱ Θεοὶ δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἀνθρώπινα· διότι διαφορετικὰ δὲ θὰ ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὴ δικαιοσύνη, ποὺ εἶναι τὸ σημαντικὸ ἀγαθὸ τῶν ἀνθρώπων, διότι βλέπουμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν τὴν ἀκολουθοῦν.

ΙΑΜΒΛΙΧΟΣ

—*«Δεῖ δὴ τῶν ἡδονῶν τὸ ἀκόλαστον ἐξ ἅπαντος τρόπου καὶ ἄμετρον ἐξορίζειν»*.

Πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀπομακρύνουμε τὶς ἀχαλίνωτες ἀπολαύσεις μας.

—*«Ὁμοίως ἐπισφαλὲς μαινομένῳ δοῦναι μάχαιραν καὶ πονηρῷ δύναμιν»*.

Εἶναι τὸ ἴδιο ἐπικίνδυνο νὰ δώσεις μαχαίρι στὸν τρελλὸ καὶ δύναμη στὸν κακό.

—*«Πᾶν γὰρ τὸ τιμώμενον αὔξεται, ἐλαττοῦται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον»*.

Ἐκεῖνος ποὺ τιμᾶται ἀπὸ τοὺς ἄλλους γίνεται πιὸ δημιουργικός, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖται μαραίνεται.

—*«Πρὸς δὲ τούτοις ἐμψύχων ἀποχὴν πάντων... δόξης τε καὶ πλούτου καὶ τῶν ὁμοίων ἀνεπιτήδευτον περιφρόνησίν τε καὶ κατεξανάστασιν»*.

Μᾶς λέει ὁ Ἰάμβλιχος πὼς ὁ Πυθαγόρας συνιστοῦσε στοὺς μαθητές του νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν κρεοφαγία... καὶ ὅσο γιὰ τὴ δόξα καὶ τὸν πλοῦτο, καθαρὴ ἀντίσταση καὶ περιφρόνηση.

ΙΠΠΟΔΑΜΟΣ

—*«Εὐδαιμονία οὐκ ἄτερθεν ἀρετᾶς»*.

Δίχως ἀρετὴ δὲν ὑπάρχει εὐδαιμονία.

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ

—*«Κάλλιον τὸ προλαμβάνειν ἢ τὸ θεραπεύειν».*
Καλύτερη ἡ πρόληψη ἀπὸ τὴ θεραπεία.

—*«Οὐδὲν ὄφελος οὔτε χρημάτων, οὔτε ἄλλου οὐδενὸς ἄτε ὑγιής».*
Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει τὴν ὑγεία.

—Σὲ ὅσους γιατροὺς ὑπάρχει φιλανθρωπία, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἔρωτας πρὸς τὴν ἐπιστήμη.

—*«Κακοῖς ὁμιλῶν, κακὸς πάντως ἔστι».*
Αὐτὸς ποὺ μιλάει ἄσχημα, ἐκφράζει τὴν κακία ποὺ ἔχει μέσα του.

—*«Πᾶν τὸ πολὺ τῇ φύσει πολέμιον».*
Κάθε ὑπερβολικὸ πρᾶγμα ἡ φύση δὲν τὸ ἀνέχεται.

—Γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ἀμοιβῆς του, ὁ γιατρὸς πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψη τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τοῦ ἀρρώστου καὶ νὰ μὴ ζητᾶ μεγάλα ποσὰ καὶ μὲ τρόπο ἀπάνθρωπο.

—Δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ Φιλοσοφία καὶ στὴν Ἰατρική.

—Τὸ γιατρὸ δὲν πρέπει νὰ τὸν ἀπασχολεῖ καθόλου ἡ ἀμοιβή του, ἀλλὰ πρέπει νὰ φροντίζει περισσότερο γιὰ τὴν καλή του φήμη.

—*«Ἀκορίη τροφῆς, ὑγιείη».*
Τὸ νὰ μὴν τρῶς πολὺ εἶναι ὑγεία.

—*«Ἡ μὲν τέχνη μακρά, ὁ δὲ βίος βραχύς».*
Ἡ μὲν τέχνη διαρκεῖ, ἡ δὲ ζωὴ εἶναι σύντομη.

—Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ νίκη ἀνήκει στοὺς περισσότερους καὶ καλύτερα προετοιμασμένους.

—*«Ὠφελέειν μὴ βλάπτειν».*
Νὰ μὴ βλάπτεις, ἀλλὰ νὰ ὠφελεῖς.

—*«Αἱ εἰς τὸ ἔσχατον λεπτότητος ἀφιγμέναι δίαιται χαλεπαὶ· καὶ γὰρ καὶ αἱ πληρώσιες αἱ ἐς τὸ ἔσχατον ἀφιγμέναι χαλεπαί».*
Οἱ δίαιτες ποὺ φτάνουν στὸ τελευταῖο ὅριο ἀδυναμίας εἶναι βλαβερές· καὶ τὸ πολὺ φαγητὸ εἶναι ἐπίσης βλαβερό.

—*«Τὰ δὲ ἱερὰ ἐόντα πρήγματα ἱεροῖσιν ἀνθρώποισι δείκνυται».*
Τὰ ἱερὰ πράγματα ἀποκαλύπτονται σὲ ἱεροὺς ἀνθρώπους.

—*«Ἀγνῶς δὲ καὶ ὁσίως διατηρήσω βίον τὸν ἐμὸν καὶ τέχνην τὴν ἐμήν».* (Ἀπὸ τὸν ὅρκο τοῦ Ἱπποκράτη).
Νὰ διατηρήσω καθαρὸ καὶ ἄσπιλο τὸ βίο μου καὶ τὴν τέχνη μου.

—*«Ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα τὰ πάθεια θεῖα εἶναι... ἕκαστον δὲ αὐτῶν ἔχει φύσιν τὴν ἑαυτοῦ καὶ οὐδὲν ἄνευ φύσιος γίνεται».*
Σ' ἐμένα φαίνεται ὅτι αὐτὰ τὰ νοσήματα (τὰ ἀθεράπευτα) ὀφείλονται σὲ Θεία Δίκη. Καθένα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ τὰ φαινόμενα, ἔχει καὶ τὴ φυσική του δικαιολογία καὶ τίποτα δὲ γίνεται χωρὶς φυσικὸ αἴτιο.

—*«Τὸ γὰρ σχολάζον καὶ ἄπρηκτον ζητεῖ εἰς κακίην καὶ ἀφέλκεται».*
Ἡ ἀργόσχολη ζωὴ καὶ ἡ ἀργία ἐπιζητοῦν τὴν κακία καὶ παρασύρονται ἀπὸ αὐτή.

—*«Σιτία, ποτά, ὕπνοι, ἀφροδίσια· πάντα μέτρια».*
Φαγητό, ποτό, ὕπνος, σαρκικὸς ἔρωτας, ὅλα μὲ μέτρο.

ΙΠΠΩΝΑΞ

—*«Χρόνος δὲ φευγέτω σὲ μηδὲ εἷς ἀργός».*
Μὴ σοῦ ξεφεύγει ὁ χρόνος, καμμία στιγμὴ μάταια.

ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

—*«Μηδενὶ συμφορὰ ὀνειδίσης, κοινὴ γὰρ ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον ἄδηλον».*
Καμμία συμφορὰ μὴ χλευάσεις, διότι ἡ τύχη εἶναι κοινὴ καὶ τὸ μέλλον ἀβέβαιο.

—*«Πλοῦτος δὲ κακίας μᾶλλον ἢ καλοκαγαθίας ὑπηρέτης ἐστίν».*
Ὁ πλοῦτος εἶναι ὑπηρέτης πιὸ πολὺ τῆς κακίας παρὰ τῆς καλωσύνης.

—Μὴ ρωτᾶτε ποιὸς εἶναι περισσότερο σπουδαγμένος, ἀλλὰ ποιὸς εἶναι καλύτερα μορφωμένος.

—Ὁ πιὸ κακὸς ἄρχοντας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κυβερνήσει τὸν ἑαυτό του.

—Μεγάλο κακὸ εἶναι νὰ ἐξουσιάζουν οἱ χειρότεροι καὶ νὰ κυβερνοῦν τοὺς καλύτερους.

—*«Πάντες εἰώθασι πλείῳ χάριν ἔχειν τοῖς ἐπαινοῦσιν ἢ τοῖς συμβουλεύουσιν».*
Ὅλοι συνηθίζουν νὰ εὐγνωμονοῦν περισσότερο αὐτοὺς ποὺ ἐπαινοῦν παρὰ αὐτοὺς ποὺ συμβουλεύουν.

—*«Ἂν ἄνεσοι λογιζομένῳ βέλτιστα, ταῦτα τοῖς ἔργοις ἐπιτέλει ἃ μὴ δεῖ ποιεῖν μηδὲ ὑπονοοῦ ποιεῖν».*
Ὅταν θέλεις νὰ ζητήσεις συμβουλὴ ἀπὸ ἄλλον γιὰ τὸν ἑαυτό σου, ἐξέτασε πρῶτα πῶς κυβέρνησε αὐτὸς τὰ δικά του πράγματα.

—Ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἀνατροφὴ τῶν νέων.

—Νὰ προτιμᾶς νὰ ἀφήσεις ὡς μνημεῖο στοὺς μεταγενέστερους τὴν καλὴ φήμη γιὰ τὴν ἀρετή σου παρὰ τὴν εἰκόνα τοῦ σώματός σου (τὸ ἄγαλμά σου).

—Ἡ πόλη μας ἔχει καταστήσει τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι ὄνομα ὄχι πλέον τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διάνοιας.

—Ἡ ἀνάγνωση πλουτίζει τὴ μνήμη, καλλιεργεῖ τὸ γοῦστο καὶ μορφώνει τὸν χαρακτῆρα.

—Δὲν πρέπει μόνο νὰ ἐπαινεῖτε τοὺς ἐνάρετους ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς μιμεῖστε.

—Οἱ ἄνδρες κάνουν τὰ ἔργα καὶ οἱ γυναῖκες κάνουν τοὺς ἄνδρες.

—Ὁ ἰσχυρὸς ἄνθρωπος ἔχει δούλους, ὁ πλούσιος κόλακες καὶ ὁ συνετὸς φίλους.

—Νὰ ἀποδοκιμάζεις ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα.

—Νὰ ἀγαπᾶς ὄχι τὴν ὑπερβολικὴ ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν ποὺ ὑπάρχουν, ἀλλὰ τὴ λογικὴ ἀπόλαυση.

—*«Βουλεύου βραδέως»*. Νὰ μὴ βιάζεσαι νὰ ἀποφασίσεις.

—Νὰ μὴν κάθεσαι ποτὲ ἀργός, διότι ἡ ἀργία εἶναι πρᾶγμα ἀνιαρό.

—Τὰ βιβλία τῶν σοφῶν εἶναι μνημεῖα. Τὰ βιβλία τῶν ἀμαθῶν εἶναι μνήματα.

—Δὲν θὰ προκαλέσει θαυμασμὸ ἐκεῖνος ποὺ θὰ πεῖ πολλά, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ θὰ πεῖ λίγα καὶ περισσότερο χρήσιμα (καλά).

—*«Γῆρας προσδέχου»*.
Νὰ ἀναμένεις εὐχάριστα τὰ γηρατειά.

—Ὅταν εἶσαι θαλασσινός, μὴν προσπαθεῖς νὰ γίνεις στεριανός.

—*«Βίος ἀνεόρταστος μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος»*.
Ζωὴ δίχως γιορτὴ εἶναι σὰν τὸ μακρινὸ δρόμο χωρὶς πανδοχεῖο.

—Τοὺς λαγοὺς οἱ κυνηγοὶ τοὺς πιάνουν μὲ τὰ σκυλιά, τοὺς δὲ ἀνόητους μὲ τοὺς ἐπαίνους.

—Στὴν ἐπιμέλεια ὅλα ὑποτάσσονται.

—Οἱ καλύτερες ἐπισκέψεις εἶναι ἐκεῖνες ποὺ διαρκοῦν λιγώτερο.

—Νὰ μὴν κάνεις ἐπισκέψεις συχνὰ στοὺς ἴδιους ἀνθρώπους, οὔτε νὰ συζητᾶς γιὰ πολὺ τὰ ἴδια πράγματα, διότι σὲ ὅλα ὑπάρχει κορεσμός.

—Νὰ ζηλεύεις ὄχι ἐκείνους ποὺ ἀπέκτησαν μεγάλην ἐξουσία, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ χρησιμοποιοῦν ἄριστα τὴν ὑπάρχουσα ἐξουσία.

—*«Ἐὰν ᾖς φιλομαθής, ἔσει πολυμαθής»*.
Ἂν εἶσαι φιλομαθής, θὰ γίνεις καὶ πολυμαθής.

—Μὴν κουράζεσαι νὰ περπατήσεις μακρὺ δρόμο γιὰ νὰ βρεῖς ἐκείνους ποὺ διδάσκουν κάτι χρήσιμο.

—Μόρφωση σημαίνει προσαρμογὴ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς στὶς μεγάλες ἀξίες τοῦ παρελθόντος.

—Τὸ σωστό (τὸ κανονικὸ) βρίσκεται περισσότερο μέσα στὴν ἔλλειψη παρὰ στὴν ὑπερβολή.

—Οἱ κακὲς συναναστροφὲς πάντα κακὸ φέρνουν.

—Προσπάθησε νὰ εἶσαι φιλόπονος κατὰ τὸ σῶμα, φιλόσοφος δὲ κατὰ τὴν ψυχή, γιὰ νὰ μπορεῖς μὲ τὸ σῶμα μὲν νὰ φέρνεις σὲ πέρας ἐκεῖνα ποὺ νομίζεις καλά, μὲ τὴν ψυχὴ δὲ νὰ γνωρίζεις καὶ νὰ προβλέπεις τὰ συμφέροντά σου.

—Νὰ προτιμᾶς τὴ δίκαιη φτώχεια ἀπὸ τὸν ἄδικο πλοῦτο.

—*«Πενία, τέχνας ἀπεργάζεται».*
Ἡ φτώχεια βρίσκει πολλὰ τεχνάσματα.

—*«Τοιοῦτος γίγνου περὶ τοὺς γονεῖς, οἵους ἂν εὔξαιο περὶ σεαυτὸν γενέσθαι τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας».*
Νὰ συμπεριφέρεσαι πρὸς τοὺς γονεῖς σου, ὅπως θὰ ἤθελες νὰ συμπεριφερθοῦν τὰ παιδιά σου σὲ σένα.

—Τὰ μὲν σώματα καλλιεργοῦνται μὲ τὴν ἀνάλογη γυμναστική, οἱ δὲ ψυχὲς μὲ τὴν κατάλληλη καὶ καλὴ διδασκαλία.

—*«Δεινὸν οἰόμενοι τοὺς πολλοὺς ὑπὸ τοῖς ὀλίγοις εἶναι».*
Εἶναι παράδοξο νὰ θεωροῦν οἱ πολλοὶ ὅτι εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῶν λίγων.

—Ἐκεῖνος ποὺ δίνει συμβουλὲς καὶ δὲν τὶς ἐφαρμόζει ὁ ἴδιος, μοιάζει μὲ τυφλὸ ποὺ κρατάει λαμπάδα γιὰ νὰ φωτίσει τοὺς ἄλλους.

—*«Ἰδέως ἔχε πρὸς πάντας, χρῶ δὲ τοῖς βελτίστοις».*
Νὰ γνωρίζεσαι μὲ ὅλους, ἀλλὰ νὰ συναναστρέφεσαι τοὺς καλύτερους.

—*«Μηδέποτε μηδὲν αἰσχρὸν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν· καὶ γὰρ ἂν τοὺς ἄλλους λάθῃς, σὲ αὐτῷ συνειδήσῃς».*
Ποτὲ μὴν ἐλπίζεις ὅτι ἂν κάνεις κάτι κακὸ θὰ ξεφύγεις. Γιατὶ καὶ τοὺς ἄλλους ἂν ξεγελάσεις, θὰ ἀντιμετωπίσεις τὴ συνείδησή σου.

—Ὡραῖος εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς πλαστικότητας τοῦ σώματος, μὰ πιὸ ὡραῖος ἀκόμα ὁ θρίαμβος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος.

—*«Δεῖ καρτερεῖν τοῖς παροῦσι καὶ θαρρεῖν περὶ τῶν μελλόντων».*
Πρέπει νὰ ὑπομένουμε τὰ παρόντα καὶ νὰ αἰσιοδοξοῦμε γιὰ τὰ μέλλοντα.

—Νὰ φροντίζετε νὰ εἶστε τίμιοι καὶ ὄχι νὰ πλουτίζετε.

—*«Αἰσχρὸν τοὺς παῖδας μὴ μιμεῖσθαι τοὺς σπουδαίους τῶν γονέων».*
Εἶναι ντροπὴ γιὰ τὰ παιδιὰ νὰ μὴ μιμοῦνται τοὺς σπουδαίους γονεῖς.

—*«Μέγιστον ἐν ἐλαχίστῳ, νοῦς ἀγαθὸς ἐν ἀνθρώπου σώματι».*
Ὁ νοῦς ὕψωσε τὸν ἄνθρωπο σὲ κορυφαῖο πλάσμα τῆς δημιουργίας.

—*«Σοφία μόνον τῶν κτημάτων ἀθάνατον».*
Ἡ σοφία εἶναι τὸ μόνο ἀθάνατο ἀπόκτημα.

—Μὴν κάνεις κανένα φίλο, προτοῦ ἐξετάσεις πῶς μεταχειρίστηκε τοὺς προηγούμενους φίλους του.

—Νὰ προτρέπετε τοὺς νεώτερους στὴν ἀρετὴ ὄχι μόνο μὲ τὶς καλὲς συμβουλές σας, ἀλλὰ κυρίως μὲ τὸ παράδειγμά σας.

—*«Τῆς ἀρετῆς οὐδὲν κτῆμα σεμνότερον, οὐδὲ βεβαιότερον ἐστίν».*
Κανένα κτῆμα δὲν εἶναι σεμνότερο καὶ πιὸ βέβαιο ἀπὸ τὴν ἀρετή.

—*«Μηδένα δήλου τῶν ἐξ ἀδικίας κερδαινόντων, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδέχου τοὺς μετὰ δικαιοσύνης ζημιωθέντας».*
Μὴ ζηλεύεις κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κερδίζουν μὲ ἀδικίες, ἀλλὰ νὰ τιμᾶς περισσότερο αὐτοὺς ποὺ ζημιώθηκαν ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴ δικαιοσύνη.

—Πολλὲς φορὲς οἱ στιγμὲς ζητᾶνε τὰ ἀστεῖα σὰν τροφή.

—Νὰ ὑπολογίζεις περισσότερο τὴν ἐπίκριση ἀπὸ τὸν κίνδυνο.

—Στοὺς τρόπους σου νὰ εἶσαι εὐγενικός, στοὺς λόγους σου φιλόφρων.

—Ἀφοῦ πλάστηκες ἀπὸ θνητὸ σῶμα, προσπάθησε νὰ ἀφήσεις ἀνάμνηση τῆς ψυχῆς σου.

—*«Γελᾶ ὁ μωρὸς κἂν τὶ μὴ γελοῖον ᾖ».*
Ὁ μωρός (βλάκας) γελάει, ἔστω καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἀστεῖο.

—Τὴν τραγικότητα τῶν περιστάσεων συνήθως δὲν τὴ νιώθουμε, παρὰ ἀφοῦ σωθοῦμε.

—Ἡ πονηρία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίσει τὴν ἀρετὴ οὔτε καὶ τὸν ἑαυτό της.

—Νὰ φέρεσαι σὲ ὅλους καλά, ἀλλὰ νὰ κάνεις ὅ,τι εἶναι καλύτερο.

—Ἐκεῖνος ποὺ μιλάει χωρὶς νὰ σκέπτεται μοιάζει μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἀκοντίζει χωρὶς νὰ σκοπεύει.

—*«Ἡ δὲ τῆς ἀρετῆς κτῆσις... μόνη μὲν συγγηράσκει, πλούτου δὲ κρείττων, χρησιμωτέρα δὲ εὐγενείας ἐστί».*
Ὅσοι ἔχουν ἀποκτήσει τὴν ἀρετή, τοὺς συντροφεύει μέχρι τὰ γεράματα, καὶ εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὸν πλοῦτο καὶ χρησιμώτερη ἀπὸ τὴν εὐγενῆ καταγωγή.

—*«Οἱ τῆς αὐτῶν διανοίας ἀμελοῦντες λελήθασι σφᾶς αὐτοὺς ἅμα τοῦ τε φρονεῖν ἄμεινον».*
Ὅσοι παραμελοῦν τὴ μόρφωσή τους ξεχνοῦν ὅτι αὐτὸ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μὴ σκέπτονται σωστά.

—*«(Ἀρετῆς) οὐδὲν κτῆμα σεμνότερον οὐδὲ βεβαιότερόν ἐστι».*
Κανένα ἀπόκτημα δὲν εἶναι τόσο σεβαστὸ καὶ σταθερὸ ὅσο ἡ ἀρετή.

—*«Μᾶλλον ἀποδέχου δικαίαν πενίαν ἢ πλοῦτον ἄδικον».*
Νὰ δέχεσαι νὰ εἶσαι φτωχὸς καὶ δίκαιος, παρὰ πλούσιος καὶ ἄδικος.

—*«Πᾶν ὅ,τι ἂν μέλλῃς ἐρεῖν, πρότερον ἐπισκόπει τῇ γνώμῃ· πολλοῖς γὰρ ἡ γλῶσσα προτρέχει τῆς διανοίας».*

Καθετὶ ποὺ πρόκειται νὰ πεῖς νὰ τὸ ἐξετάζεις προηγουμένως μὲ τὴ σκέψη σου· διότι σὲ πολλοὺς ἡ γλῶσσα τρέχει πρὶν ἀπὸ τὴ σκέψη. (Σχετικὸ ἔχει καὶ ὁ Χίλων).

—*«Δοκίμαζε τοὺς φίλους ἔκ τε τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας καὶ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνίας· τὸ μὲν χρυσίον ἐν τῷ πυρὶ βασανίζομεν, τοὺς δὲ φίλους ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγιγνώσκομεν».*
Δοκίμαζε τοὺς φίλους στὶς ἀτυχίες τῆς ζωῆς καὶ στοὺς κοινοὺς κινδύνους· διότι ὅπως τὴ γνησιότητα τοῦ χρυσοῦ τὴ δοκιμάζουμε στὴ φωτιά, ἔτσι καὶ τοὺς φίλους τοὺς ἀναγνωρίζουμε στὶς ἀτυχίες.

—*«Ἀποδέχου τῶν ἑταίρων μὴ μόνον τοὺς ἐπὶ τοῖς κακοῖς δυσχεραίνοντας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπὶ ἀγαθοῖς μὴ φθονοῦντας».*
Ἀπὸ τοὺς φίλους σου νὰ θεωρεῖς εἰλικρινεῖς ὄχι μόνο ἐκείνους ποὺ λυποῦνται γιὰ τὶς συμφορές σου, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ δὲ φθονοῦν τὴν εὐτυχία σου.

—*«Ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις, ἢ σεαυτὸν αἰσχρᾶς ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ μεγάλων κινδύνων διασώζων».*
Τὸν ὅρκο ποὺ σὲ ὑποχρεώνουν νὰ δώσεις, νὰ τὸν δέχεσαι γιὰ δύο λόγους· ἢ ὅταν θέλεις νὰ ὑπερασπιστεῖς τὸν ἑαυτό σου, ἢ ὅταν πρόκειται νὰ σώσεις φίλους ἀπὸ μεγάλους κινδύνους.

—*«Ὅταν ὑπὲρ τῶν σεαυτοῦ μέλλῃς τινὶ συμβούλῳ χρῆσθαι, σκόπει πρῶτον πῶς τὰ ἑαυτοῦ διώκησεν· ὁ γὰρ κακῶς διανοηθεὶς περὶ τῶν οἰκείων οὐδέποτε καλῶς βουλεύεται περὶ τῶν ἀλλοτρίων».*
Ὅταν πρόκειται νὰ συμβουλευτεῖς κάποιον γιὰ τὰ προβλήματά σου, νὰ ἐξετάζεις πρῶτα πῶς χειρίστηκε αὐτὸς τὰ δικά του προβλήματα· διότι ὁ ἄνθρωπος ποὺ σκέφτηκε ἄσχημα γιὰ τὶς δικές του ὑποθέσεις ποτὲ δὲν πρόκειται νὰ σκεφτεῖ καλὰ γιὰ τὶς ξένες.

—*«Ἐκ τῶν κοινῶν ἐπιμελειῶν ἀπαλλάττου μὴ πλουσιώτερος ἀλλὰ ἐνδοξότερος· πολλῶν γὰρ χρημάτων κρείττων ὁ παρὰ τοῦ πλήθους ἔπαινος».*

Ἀπὸ τὶς δημόσιες φροντίδες νὰ ἀποχωρεῖς ὄχι πιὸ πλούσιος, ἀλλὰ μὲ μεγάλη φήμη· διότι ὁ ἔπαινος τοῦ λαοῦ εἶναι πιὸ καλὸς ἀπὸ τὰ χρήματα.

—*«(Σπουδαιότερους λόγους) τοὺς τῆς ἀληθείας στοχαζομένους τῶν τὰς δόξας τῶν ἀκροωμένων παρακρούεσθαι ζητούντων, καὶ τοὺς ἐπιπλήττοντας τοῖς ἁμαρτανομένοις καὶ νουθετοῦντας τῶν πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν λεγομένων».*

Σπουδαιότεροι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ λόγοι ποὺ ἔχουν ὡς σκοπὸ τὴν ἀλήθεια, παρὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἐξαπατοῦν τοὺς ἀκροατές, ὅπως καὶ τὰ λόγια ποὺ κτυποῦν τὰ σφάλματα καὶ συμβουλεύουν, παρὰ αὐτὰ ποὺ λέγονται γιὰ νὰ πετύχουν τὴν εὐχαρίστηση καὶ εὔνοια τῶν ἀκροατῶν.

—*«Τοῖς δὲ τυράννοις ἔθος καθέστηκε τοῖς τῶν ἄλλων πόνοις καὶ κακοῖς αὐτοῖς ἡδονὰς παρασκευάζειν».*

Συνήθεια ἔχει γίνει στοὺς τυράννους νὰ εὐχαριστιοῦνται μὲ τοὺς κόπους καὶ τὶς δυστυχίες ποὺ προκαλοῦν στοὺς ἄλλους.

—*«Τῶν ἀρχόντων μὲν γὰρ ἔργον ἐστὶ τοὺς ἀρχομένους ταῖς αὐτῶν ἐπιμελείαις ποιεῖν εὐδαιμονεστέρους».*

Τὸ καθῆκον τῶν ἀρχόντων εἶναι νὰ κάνουν μὲ τὶς φροντίδες τους εὐτυχισμένους τοὺς πολίτες.

—*«Σοφοὺς νόμιζε... τοὺς μέτρια μὲν περὶ αὐτῶν λέγοντας... καὶ μὴ διαταραττομένους ἐν ταῖς τοῦ βίου μεταβολαῖς, ἀλλὰ καλῶς καὶ μετρίως καὶ τὰς συμφορὰς καὶ τὰς εὐτυχίας φέρειν ἐπισταμένους».*

Νὰ θεωρεῖς σοφοὺς ἐκείνους ποὺ μιλοῦν μὲ μετριοφροσύνη γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ δὲν ταράζονται μὲ τὰ γυρίσματα τῆς ζωῆς, ἀλλὰ γνωρίζουν νὰ ὑποφέρουν μὲ ἀξιοπρέπεια καὶ μετριοφροσύνη τὶς συμφορὲς καὶ τὴν εὐτυχία.

—*«Σοφία γὰρ μόνον τῶν χρημάτων ἀθάνατον»*.

Ἡ σοφία εἶναι τὸ μόνο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ ποτὲ δὲ χάνεται.

—*«Τὴν φύσιν ἡμῶν ἔκ τε τοῦ σώματος συγκεῖσθαι καὶ τῆς ψυχῆς... τῆς μὲν γὰρ ἔργον εἶναι βουλεύσασθαι... τοῦ δὲ σώματος ὑπηρετῆσαι τοῖς ὑπὸ τῆς ψυχῆς γνωσθεῖσιν»*.

Ἡ φύση μᾶς δημιούργησε μὲ σῶμα καὶ ψυχή. Τῆς μὲν ψυχῆς ἔργο εἶναι νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἀποφασίζει, τοῦ δὲ σώματος νὰ ἐκτελεῖ τὶς ἀποφάσεις τῆς ψυχῆς.

—*«Τῶν μὲν περὶ τὸ σῶμα νοσημάτων πολλαὶ θεραπεῖαι καὶ παντοδαπαὶ τοῖς ἰατροῖς εὕρηνται, ταῖς δὲ ψυχαῖς νοσούσαις καὶ γεμούσαις πονηρῶν ἐπιθυμιῶν οὐδέν ἐστιν φάρμακον πλὴν λόγος ὁ τολμῶν τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐπιπλήττειν»*.

Γιὰ μὲν τὰ σωματικὰ νοσήματα ἔχουν πολλὲς θεραπεῖες οἱ γιατροί· γιὰ τὶς ψυχὲς ὅμως, ποὺ εἶναι γεμᾶτες ἀπὸ πονηρὲς ἐπιθυμίες, δὲν ὑπάρχει κανένα φάρμακο, παρὰ ὁ λόγος ποὺ τολμᾶ νὰ ἀποδοκιμάζει τὰ σφάλματα.

—*«Ὑφ' ὧν κρατεῖσθαι τὴν ψυχὴν αἰσχρόν, τούτων ἐγκράτειαν ἄσκει πάντων, κέρδους, ὀργῆς, ἡδονῆς, λύπης»*.

Νὰ ἀσκεῖσαι στὴν αὐτοσυγκράτηση ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ντροπὴ νὰ κυριαρχεῖται ἡ ψυχή, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ κέρδος, τὴν ὀργή, τὴν ἡδονὴ καὶ τὴ λύπη.

—*«Πειρῶ τῷ μὲν σώματι εἶναι φιλόπονος, τῇ δὲ ψυχῇ φιλόσοφος»*.

Νὰ προσπαθεῖς τὸ μὲν σῶμα σου νὰ ἀγαπᾶ τὴν ἐργατικότητα, ἡ δὲ ψυχὴ τὴν ἔρευνα τῆς ἀλήθειας.

—*«Οὐδεμίαν (ἡγοῦμαι τοιαύτην) εἶναι τέχνην, ἥτις τοῖς κακῶς πεφυκόσιν ἀρετὴν ἂν καὶ δικαιοσύνην ἐμποιήσειεν»*.

Καμμία μέθοδος δὲν ὑπάρχει, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ δώσει σοφία καὶ δικαιοσύνη σὲ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν προδιάθεση γι' αὐτό.

ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ

—Κανεὶς δὲν εἶναι πιὸ βέβαιος ἐχθρὸς ἀπὸ εὐεργετηθέντα ἀχάριστο.

—*«Μέγα βιβλίον μέγα κακόν»*.
Τὸ ὀγκῶδες βιβλίο εἶναι μεγάλη συμφορά.

—*«Διχοστασίη τρώει γένος»*.
Ἡ διχόνοια καταστρέφει τὴ φυλή.

ΚΑΛΛΙΝΟΣ

—*«Θάνατος τότ' ἔσσεται ὁππότε κεν δὴ Μοῖραι ἐπικλώσωσι»*.
Τότε θὰ ἔρθει ὁ θάνατος, ὅποτε τὸ ὁρίσουν οἱ Μοῖρες.

ΚΑΡΚΙΝΟΣ

—*«Ἀσκεῖν μὲν ἀρετήν, εὐτυχεῖν δ' αἰτεῖν Θεούς»*.
Νὰ ἀσκεῖς τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ ζητᾶς τὴν εὐτυχία ἀπὸ τοὺς Θεούς.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ

—*«Συμπάσχει ἡ ψυχὴ τῷ σώματι νοσοῦντι καὶ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ»*.
Κάτι παρόμοιο μὲ τό *«νοῦς ὑγιὴς ἐν σώματι ὑγιεῖ»* (καὶ ὄχι ὑγιές) τοῦ Ἰουβενάλη.

—Σιγὴ καὶ μοναξιὰ εἶναι οἱ καλύτεροι φίλοι τῆς ψυχῆς.

—*«Τοὺς ἀπαιδεύτους μόνῃ τῇ μορφῇ τῶν θηρίων διαφέρειν»*.
Οἱ ἀγράμματοι μόνο στὴ μορφὴ διαφέρουν ἀπὸ τὰ θηρία.

—*«Κακουργότερον οὐδὲν διαβολῆς ἔστι πω»*.
Πιὸ κακὸ ἀπὸ τὴ συκοφαντία ἀκόμα δὲ φάνηκε.

—*«Τὴν λύπην ψυχῆς παράλυσιν»*.
Ἡ λύπη εἶναι παράλυση τῆς ψυχῆς.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ

—*«Ὁπόσας δεῖ τὰς αἰτίας ἀνευρέν, δι ἅς ἀδικὲν πέφυκεν ἄνθρωπος· αὖται δὲ τρεῖς τυγχάνοντι· φιλαδονία μὲν ἐν ταῖς ἀπολαύσεσι ταῖς διὰ σώματος, πλεονεξία δὲ ἐν τῷ κερδαίνειν, φιλοδοξία δὲ ἐν τῷ καθυπερέχειν τῶν ἴσων τε καὶ ὁμοίων».*

Πρέπει νὰ βροῦμε ποιὲς εἶναι οἱ αἰτίες ποὺ κάνουν τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀδικεῖ. Αὐτὲς εἶναι τρεῖς: ἡ φιληδονία, ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὶς σωματικὲς ἀπολαύσεις, μετὰ ἡ πλεονεξία γιὰ τὸ κέρδος καὶ τρίτον ἡ φιλοδοξία τοῦ νὰ θέλει νὰ ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἴσους καὶ ὁμοίους του.

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ (Ὁ Ρόδιος)

—Μὴ γίνεσαι δυσάρεστος χωρὶς λόγο.

—*«Αἰσχύνην σέβου»*. Νὰ μισεῖς τὴν ντροπή.

—*«Ἀλλοτρίων μὴ ἐπιθύμει»*.
Νὰ μὴν ἐπιθυμεῖς τὰ ξένα πράγματα.

—*«Μέτρον ἄριστον»*.
Τὸ νὰ κρατάει κανεὶς μέτρο σὲ ὅλα εἶναι τὸ καλύτερο πρᾶγμα.

(Ὑπάρχουν καὶ οἱ φράσεις: *«Πᾶν μέτρον ἄριστον»*, *«Μέτρον ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον»*, *«Μέτρα φυλάσσεσθαι»* κ.λπ.).

—*«Πατέρα δεῖ αἰδεῖσθαι»*.
Πρέπει νὰ ἔχουμε σεβασμὸ πρὸς τὸν πατέρα μας.

—*«Φιλήκοον εἶναι καὶ μὴ πολύλαλον»*.
Νὰ ἀγαπᾶμε, νὰ ἀκοῦμε καὶ νὰ μὴ λέμε πολλά.

—*«Πολίταις τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν»*.
Στοὺς πολίτες νὰ συμβουλεύουμε τὰ ἄριστα.

—*«Ἡδονῆς κραττεῖν»*.
Νὰ ἔχουμε ἐγκράτεια στὴν ἡδονή.

—*«Βίᾳ μηδὲν πράττειν»*.

Νὰ μὴν κάνουμε τίποτα μὲ τὴ βία.
(Σχέτ.: Βίαντα, Ἀριστοτέλη).

—*«Τέκνα παιδεύειν»*.
Νὰ δίνουμε παιδεία στὰ τέκνα μας.

—*«Τὸν τοῦ δήμου ἐχθρὸν πολέμιον νομίζειν»*.
Τὸν ἐχθρὸ τοῦ λαοῦ νὰ τὸν νομίζουμε σὰν ἐξωτερικό (ἐχθρό).

—*«Γαμεῖν ἐκ τῶν ὁμοίων»*.
Νὰ παίρνουμε γυναίκα ἀπὸ τὴ δικὴ μας κοινωνικὴ τάξη.

—*«Ἀχάριστος ἀνὴρ πίθος ἐστὶ τετρημένος, ἐφ' οὗ ἁπάσας ἀντλῶν τὰς χάριτας εἰς κενὸν ἐξέχεας»*.
Ὁ ἀχάριστος μοιάζει μὲ σπασμένο πιθάρι, ποὺ ὅ,τι καὶ ἂν τοῦ ρίξεις, θὰ πέσει στὸ κενό.

—Ἡ γνώση τῆς ἄγνοιας εἶναι ἀρχὴ τῆς σοφίας.

—Ἡ οἰκογενειακὴ στέγη εἶναι τὸ ἱερὸ καταφύγιο τῆς ζωῆς μας.

—Ἡ συνομιλία πλουτίζει τὸ λογικό, ἀλλὰ ἡ μόνωση εἶναι τὸ σχολεῖο τῆς μεγαλοφυΐας.

—*«Γλώττης κρατεῖν»*.
Κράτα τὴ γλῶσσα σου. — (Δέκα νὰ ἀκοῦς καὶ ἕνα νὰ μιλᾶς).

—*«Ἀδικίαν φεύγειν»*. Νὰ ἀποφεύγεις τὴν ἀδικία.

—*«Ἀδικίαν μίσει»*. Νὰ μισεῖς τὴν ἀδικία.

—*«Γλῶσσαν εὔφημον ἴσχειν»*.
Νὰ μεταχειρίζεσαι εὐπρεπὴ γλῶσσα.

—*«Τὰ δίκαια κρίνε»*. Νὰ δικάζεις μὲ δικαιοσύνη.

—Νὰ θυμᾶσαι τὶς εὐεργεσίες ποὺ σοῦ ἔκαναν καὶ νὰ ξεχνᾶς αὐτὲς ποὺ ἔκανες.

—*«Ἔχθρας διαλύειν»*.
Τὴν ἐχθρότητα ποὺ ἔχεις μὲ κάποιον νὰ τὴν τελειώσεις.

—Πρέπει οἱ γονεῖς νὰ παντρεύουν τὰ κορίτσια τους, κατὰ τὴν ἡλικία μὲν νεαρές, κατὰ δὲ τὴ σκέψη ἡλικιωμένες.

—Εἶναι μεγάλο πρᾶγμα καὶ τὸ μικρό, ὅταν δίνεται στὸν κατάλληλο καιρὸ (ὅταν χρειάζεται).

—Ὅλα εἶναι εὐχάριστα, ὅταν εἶναι στὸν καιρό τους. (Σημερινὴ ἔκφραση: *«Κάθε πρᾶγμα στὸν καιρό του καὶ ὁ κολιὸς τὸν Αὔγουστο»*.

—Οἱ καιροὶ γκρεμίζουν τὶς τυραννίδες.

—*«Κακίαν μίσει»*. Νὰ μισεῖς τὴν κακία.

—Νὰ ἀποφεύγεις τὴν κακολογία.

—Ἂν σὲ κακολογήσουν δίκαια, φρόντισε νὰ διορθωθεῖς, ἂν σὲ κακολογοῦν ἄδικα, μὴ δίνεις σημασία.

—*«Κακίας ἀλλότριον»*. Νὰ μισεῖς τὴν κακία.

—*«Ἄττη λύπην τίκτει»*. Ἡ παραφροσύνη φέρνει στενοχώρια.

—*«Πλούτῳ ἀπίστει»*. Νὰ μὴν πιστεύεις στὴ διάρκεια τοῦ πλούτου.

—Νὰ πλουτίζεις μὲ δίκαιο τρόπο.

—Τὸν πλοῦτον πολλοὶ ἐμίσησαν, τὴν δόξαν οὐδείς.

—*«Ὁμίλει πράως»*. Νὰ μιλᾶς (νὰ ζεῖς) μὲ πραότητα.

—*«Φρόνει τι κεδνόν»*.
Νὰ σκέπτεσαι κάτι πολύτιμο, ποὺ νὰ ἀξίζει.

—*«Ἀποροῦντα μὴ ταπεινοῦσθαι»*.
Νὰ μὴ ταπεινώνεις φτωχό.

—*«Τύχῃ εὔχεσθαι»*. Νὰ προσεύχεστε στὴν τύχη.

—*«Τῆς ὑπονοίας ἄπεχε»*.
Νὰ μὴν ἀφήνεις νὰ σὲ κυριεύει ἡ ὑποψία.

—*«Ὀψιμαθῆ ἢ ἀμαθῆ»*.
Καλύτερα ὀψιμαθὴς παρὰ ἀμαθής.

—*«Εὐτυχῶν μὴ ἴσθι ὑπερήφανος· ἀπορήσας μὴ ταπεινοῦ»*.
Ὅταν εὐτυχεῖς, νὰ μὴν εἶσαι ὑπερήφανος καὶ ὅταν δυσκολεύεσαι, μὴν ταπεινώνεσαι. (Σχέτ.: Περίανδρος)

ΚΡΙΤΙΑΣ

—*«Δεινὸν δ' ὅταν τις μὴ φρονῶν δοκῇ φρονεῖν»*.
Εἶναι ἀβάσταχτο, ὅταν κάποιος ποὺ δὲν εἶναι συνετὸς νομίζει πὼς εἶναι.

—*«Ἐκ μελέτης πλείους ἢ φύσεως ἀγαθοί»*.
Περισσότεροι εἶναι ἀπὸ τὴ μελέτη καλλιεργημένοι παρὰ ἀπὸ τὴ φύση. (Σχέτ.: Δημόκριτος).

—*«Μετὰ τὴν σκιὰν τάχιστα γηράσκει χρόνος»*.
Μετὰ τὴ σκιὰ ταχύτατα γερνάει ὁ χρόνος.

—*«Οὐκ οὖν τὸ μὴ ζῆν κρεῖσσον ἔστ' ἢ ζῆν κακῶς;»*
Τὸ νὰ μὴ ζεῖ λοιπὸν κανεὶς δὲν εἶναι καλύτερα ἀπὸ τὸ νὰ ζεῖ κακά;

—*«Ἦν Λακεδαιμόνιος, Χίλων σοφός, ὃς τάδ' ἔλεξε· μηδὲν ἄγαν· καιρῷ πάντα πρόσεστι καλά»*.
Ὑπῆρχε κάποιος Λακεδαιμόνιος σοφός, ὁ Χίλων, ποὺ εἶπε τὰ ἑξῆς: *«Σὲ τίποτα ὑπερβολή· τὸν κατάλληλο καιρὸ ὅλα τὰ ὡραῖα εἶναι στὴ θέση τους»*.

—*«Καὶ νῦν Κλεινίου υἱὸν Ἀθηναῖον στεφανώσω Ἀλκιβιάδην νέοισιν ὑμνήσας τρόποις»*.
Καὶ τώρα θὰ στεφανώσω τὸ γιὸ τοῦ Κλεινία, τὸν Ἀθηναῖο Ἀλκιβιάδη καὶ θὰ τὸν ὑμνήσω μὲ τρόπους νέους.

—*«Ἐπιθυμίαν μὲν διπλασιασθεῖσαν ἔρωτα εἶναι, ἔρωτα δὲ διπλασιασθέντα μανίαν γίγνεσθαι»*.

Ἐὰν διπλασιαστεῖ ἡ ἐπιθυμία γίνεται ἔρωτας, καὶ ἂν διπλασιαστεῖ ὁ ἔρωτας γίνεται μανία.

—*«Σωφροσύνη ἂν εἴη τὰ ἑαυτοῦ πράττειν».*
Σωφροσύνη εἶναι νὰ περιορίζεται ὁ κάθε ἕνας στὰ δικά του.

ΛΕΥΚΙΠΠΟΣ

—*«Οὐδὲν χρῆμα μάτην γίνεται, ἀλλὰ πάντα ἐκ λόγου τε καὶ ὑπ' ἀνάγκης».*
Τίποτε δὲν γίνεται χωρὶς μία βάση, ἀλλὰ τὸ καθετὶ μέσα ἀπὸ μία αἰτία καὶ ἀναγκαιότητα. (Σχέτ.: Πλάτων - Ἀριστοτέλης)

—*«Πάντα κατ' ἀνάγκην, τὴν δ' αὐτὴν ὑπάρχειν εἱμαρμένην».*
Τὰ πάντα γίνονται κατ' ἀναγκαιότητα καὶ σὲ αὐτὴν ὑπάρχει εἱμαρμένη.

ΛΙΒΑΝΙΟΣ

—Ἡ ἐμπιστοσύνη εἶναι ὁ ἀχώριστος σύντροφος τῆς ἐπιτυχίας.

—Εὐδαιμονία δὲν θὰ πεῖ νὰ ἀποκτᾶς καὶ νὰ ἀπολαμβάνεις, ἀλλὰ νὰ μὴν ἐπιθυμεῖς.

—Πρὶν ζητήσεις νὰ κάνεις φίλους, γίνε φίλος πρῶτα ἐσύ.

—Ὁ φόβος παρουσιάζει πάντοτε τὰ ἀντικείμενα μὲ τὴ χειρότερη πλευρά τους.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ

—Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ νυμφευτεῖ πρέπει νὰ διαλέξει χαρακτῆρα καὶ ὄχι προῖκα.

—Δὲν εἶναι κακὸς ὁ ἔρωτας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Κακὴ εἶναι ἡ πρόφαση τοῦ ἔρωτα, στὴν ὁποία καταφεύγουν πολλὲς ἀκόλαστες ψυχὲς γιὰ νὰ ὀργιάσουν.

—*«Οὐδὲν ὄφελος τῶν ἁπάντων ἀγαθῶν ἔστ' ἂν τοῦ ὑγιαίνειν μόνον ἀπῇ».*
Μόνον ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν ὑγεία μποροῦν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀξία της.

—Εἶναι εὔκολο νὰ κολυμπᾶς, ὅταν ὁ ἄλλος σοῦ κρατάει ψηλὰ τὸ κεφάλι.

—Σὲ κατάσταση ἀναρχίας, ἡ δύναμη εἶναι μέτρο δικαίου.

—Ἡ οἰκογένεια εἶναι ἡ βάση καὶ ἡ ἀρχὴ κάθε πολιτισμοῦ.

—*«Δάκρυα τὰ προοίμια τῆς τέχνης».*
Τὰ δάκρυα εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ στὴν τέχνη.

—*«Ἄρτι μὲν ἐπεπαύμην εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶν».* (1.1.)
Πρὶν ἀπὸ λίγο σταμάτησα νὰ συχνάζω στὰ διδασκαλεῖα.
Καὶ τό *«Οὗτος ἐκεῖνος»* (2.16), δηλαδὴ αὐτὸς ἐδῶ εἶναι ἐκεῖνος ὁ περίφημος, ποὺ γι' αὐτὸν ἄκουσες τόσα πολλά.

—*«Οὐκ ἂν λάβῃς παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος».*
Δὲν μπορεὶς νὰ λάβεις κάτι ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει.
(Συνηθισμένη στὶς μέρες μας αὐτὴ ἡ φράση).

—Ἡ ἀκοὴ δὲ δεσμεύεται.

—Νὰ βοηθᾶτε τὴν ἀνέχεια, ἀλλὰ νὰ μὴν ὑποστηρίζετε τὴν ἀργία.

—Μεγάλο τεῖχος χωρίζει τὴν ἱστορία ἀπὸ τὸ ἐγκώμιο.

—*«Πολυμαθίη ἢ ἀμαθίη».*
Προτιμώτερη ἡ πολυμάθεια ἀπὸ τὴν ἀμάθεια.

—*«Ἡ παιδεία καὶ πόνον πολλοῦ καὶ χρόνον μακροῦ καὶ δαπάνης οὐ μικρᾶς καὶ τύχης δεῖται λαμπρᾶς».*
Ἡ μόρφωση χρειάζεται καὶ κόπο πολὺ καὶ χρόνια πολλὰ καὶ ἔξοδα ὄχι λίγα καὶ τύχη ἐξαιρετική.

—Οἱ νόμοι, λόγω τῆς συντομίας τους, δὲν κάνουν διδαχή, ἀλλὰ ἐπιβάλλουν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ κάνεις.

—*«Λαβὼν ἀπόδος»*.
Νὰ ἀντιπροσφέρεις ὅταν λαβαίνεις κάτι.

—*«Φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ῥᾴδιον»*.
Δὲν εἶναι εὔκολο πρᾶγμα νὰ ἀλλάξεις ἕναν κακὸ χαρακτῆρα.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

—Ζηλευτὸ πρᾶγμα ὁ πλοῦτος, τίμα ὅμως καὶ θαύμαζε τὴ δικαιοσύνη.

—*«Πάντων ἐστὶ δυσχερέστατον τὸ πολλοῖς ἀρέσκειν»*.
Ἀπὸ ὅλα πιὸ δύσκολο εἶναι νὰ εὐχαριστεῖς τοὺς πολλούς.

—*«Οὐ ποιήσομαι περὶ πλείονος τὸ ζῆν τῆς ἐλευθερίας»* (κατὰ Λεωκράτους)
Δὲ θὰ προτιμήσω τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν ἐλευθερία.

ΛΥΣΙΑΣ

—Πολλὲς φορές, παρ' ὅλο ποὺ ἔχουμε εἰρήνη, πολιορκούμαστε ὄχι ἀπὸ ἐχθρούς, ἀλλὰ ἀπὸ ἐμπόρους.

—Πονηρὸς εἶναι κάθε ἀχάριστος ἄνθρωπος.

—*«Υἱοὺς παίδευε»*. Νὰ μορφώνεις τὰ παιδιά σου.

—*«Ἑστίαν τίμα»*. Νὰ τιμᾶς τὸ σπίτι σου.

—*«Ὅτι οὐ περὶ πολιτείας εἰσὶν αἱ πρὸς ἀλλήλους διαφοραί, ἀλλὰ περὶ τῶν ἰδίᾳ συμφερόντων τι ἁμαρτάνωσιν»*.
Οἱ διαφορετικὲς ἀπόψεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀφοροῦν στὸ πολίτευμα, ἀλλὰ στὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα τοῦ καθενός.

—*«...Θηρίων μὲν ἔργον εἶναι ὑπ' ἀλλήλων βίᾳ κρατεῖσθαι,*

ἀνθρώποις δὲ προσήκειν νόμῳ μὲν ὁρίσαι τὸ δίκαιον, λόγῳ δὲ πεῖσαι, ἔργῳ δὲ τούτοις ὑπηρετεῖν, ὑπὸ νόμου μὲν βασιλευομένους, ὑπὸ λόγου δὲ διδασκομένους».

Χαρακτηριστικὸ τῶν θηρίων εἶναι νὰ ἐπιβάλωνται μὲ τὴ βία τὸ ἕνα στὸ ἄλλο· στοὺς ἀνθρώπους ὅμως ταιριάζει νὰ καθορίζουν μὲ νόμο τὸ δίκαιο, μὲ τὸ λόγο νὰ πείθουν καὶ μὲ τὶς πράξεις νὰ ἐκτελοῦν αὐτά· ἀπὸ τὸ νόμο μὲν νὰ διοικοῦνται καὶ ἀπὸ τὸ λόγο νὰ διαφωτίζονται.

—*«Τὸν εὐκλεᾶ θάνατον ἀθάνατον περὶ τῶν ἀγαθῶν καταλείπειν λόγον».*

Ὁ ἔνδοξος θάνατος ἀφήνει ἄσβεστη τὴν ἀνάμνηση γιὰ τὶς ἐνάρετες πράξεις μας.

—*«Οὐκ ἄξιον ἀπ' ὄψεως, ὦ βουλή, οὔτε φιλεῖν οὔτε μισεῖν οὐδένα, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων σκοπεῖν».*

Δὲν ἀξίζει ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση οὔτε νὰ ἀγαποῦμε οὔτε νὰ μισοῦμε κανέναν, ἀλλὰ ἀξίζει νὰ κρίνουμε κάποιον ἀπὸ τὰ ἔργα του.

ΛΥΣΣΑΝΔΡΟΣ

—Ὅ,τι δὲν κατορθώνει τὸ δέρμα τοῦ λιονταριοῦ, τὸ πετυχαίνει τὸ δέρμα τῆς ἀλεποῦς.

ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ

—Ὁ καλὸς καὶ ἔντιμος χαρακτήρας εἶναι ἀσφαλὲς ἐφόδιο γιὰ κάθε τροπὴ τῆς τύχης.

—*«Ὁ μὴ δαρεὶς οὐ παιδεύεται».*

Αὐτὸς ποὺ δὲν τρώει ξύλο (ἀπὸ τὸ δάσκαλο) δὲ μαθαίνει γράμματα. (Σχέτ.: Γνῶμαι Μονόστιχοι)

—*«Προάγει γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων ἐμπειρία».*

Οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς κάνουν τὸν ἄνθρωπο νὰ ὡριμάζει.

—Τὸ νὰ λὲς τὴν ἀλήθεια εἶναι πάντοτε ἡ πιὸ καλὴ πρακτικὴ καὶ ὁ πιὸ ἀσφαλὴς δρόμος γιὰ τὴ ζωή.

—*«Ἄγει δὲ πρὸς φῶς ἀλήθειαν χρόνος».*
Ὁ χρόνος φανερώνει τὴν ἀλήθεια.

—Ἡ εἰρήνη δίνει ψωμὶ στὸ γεωργό, καὶ ἂν ἀκόμα βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ βράχια· ἀντίθετα ὁ πόλεμος φέρνει τὴ δυστυχία, καὶ ἂν ἀκόμα βρίσκεται στὸν πλουσιώτερο κάμπο.

—Αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει μορφωθεῖ, ἂν καὶ ἔχει μάτια, εἶναι τυφλός.

—*«Παιδεία τῶν κτημάτων μόνον ἀναφαίρετον».*
Ἡ παιδεία εἶναι τὸ μόνο ἀπόκτημα ποὺ δὲν ἀφαιρεῖται.

—*«Κρίνει φίλους ὁ καιρὸς ὡς χρυσὸν τὸ πῦρ».*
Ὅπως τὸ χρυσάφι δοκιμάζεται στὴ φωτιά, ἔτσι καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ φίλου ἀποδεικνύεται μὲ τὸν καιρό.

—*«Ζήσεις βίον κράτιστον ἂν θυμοῦ κρατῇς».*
Θὰ ζήσεις ὄμορφα ἂν δὲ σὲ παρασέρνει ὁ θυμός σου.

—*«Ἰατρὸς ἀδόλεσχος ἐπὶ νόσῳ νόσος».*
Ὁ φλύαρος γιατρὸς κάνει διάγνωση ἄλλ' ἀντ' ἄλλων.

—Πόσο ὡραία εἶναι ἡ καλωσύνη ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ τὴ σωφροσύνη.

—*«Μέμνησο πλουτῶν τοὺς πένητας ὠφελεῖν».*
Θυμήσου ὅταν πλουτίσεις νὰ ἐλεεῖς τοὺς φτωχούς.

—Ποτὲ δὲν πρόκειται νὰ μετανοήσεις διότι σιώπησες.

—*«Ἤ λέγε τῆς σιγῆς κρείσσων ἢ σιγὴν ἔχε».*
Ἤ πὲς κάτι ποὺ νὰ ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ τὴ σιωπή, ἢ ἀλλοιῶς μὴ μιλᾶς.

—*«Μόνη σιγὴ μεταμέλειαν οὐ φέρει».*
Μόνη της ἡ σιωπὴ δὲ φέρνει μεταμέλεια.

—Ὦ παιδί, σώπα, διότι ἡ σιωπὴ ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα.

—*«Σοφία δὲ πλούτου κτῆμα τιμιώτερον».*
Ἡ σοφία εἶναι ἀπόκτημα πιὸ πολύτιμο ἀπὸ τὸν πλοῦτο.

—*«Εὔτολμος εἶναι κρίνε τολμηρὸς δὲ μή».*
Νὰ εἶσαι εὔτολμος καὶ ὄχι παράτολμος.

—*«Ἔστι τὸ τολμᾶν, ὦ φίλ', ἀνδρὸς οὐ σοφοῦ».*
Ἡ τόλμη δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ σοφοῦ.

—*«Μιμοῦ τὰ σεμνά, μὴ μιμοῦ κακοὺς τρόπους».*
Νὰ μιμεῖσαι ὅ,τι εἶναι σεμνὸ καὶ ὄχι ὅ,τι εἶναι κακό.

—Ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου γνωρίζεται ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζεται.

—Κανένας ψεύτης δὲν ἀποφεύγει γιὰ πολὺ καιρὸ τὸ ξεσκέπασμά του.

—*«Ἀθάνατον ἔχθραν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν».*
Νὰ μὴ διατηρεῖς μέσα σου αἰώνια κακία, ἀφοῦ εἶσαι θνητός.

—*«Ὡς ἡδὺ γ' ἐν ἀδελφοῖσιν ὁμονοίας ἔρως».*
Πόσο εὐχάριστο εἶναι νὰ ζοῦν ἁρμονικὰ τὰ ἀδέρφια.

—Ὁ τελειότερος ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ξέρει νὰ ὑποφέρει τὶς ἀδικίες ποὺ τὸν χτυποῦν.

—Ἡ ἀπροσδόκητη δυστυχία ὁδηγεῖ στὴν παραφροσύνη.

—*«Ἀσυλλόγιστόν ἐστιν ἡ πονηρία.*
Ἡ κακοήθεια δὲν ἐνεργεῖ σύμφωνα με τὴ λογική.

—*«Κακὸν τὸ μὴ ἔχειν, κακὸν δὲ τὸ ἔχειν πλεῖστα».*
Κακὸ εἶναι νὰ μὴν ἔχεις, ἀλλὰ ἐπίσης κακὸ εἶναι νὰ ἔχεις πάρα πολλά.

—Ὁ Θεὸς φροντίζει ἰδιαίτερα τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους.

—Τὸ κρασὶ εἶναι τὸ τονωτικὸ τοῦ ἔρωτα, τῆς ἐργασίας καὶ τῆς φαντασίας.

—Τὸ ἀνέρωτο κρασὶ σὲ κάνει νὰ μὴν μπορεῖς νὰ σκεφτεὶς λογικά.

—*«Εἰς τ' ἀκάθαρτα λοιμὸς ἐσοικίζεται».*
Ὁ λοιμὸς ἐγκαθίσταται ἐκεῖ ὅπου παραμελοῦνται οἱ νόμοι τῆς ὑγιεινῆς.

—Ἂν δὲν προφυλάξεις τὰ μικρά, θὰ χάσεις τὰ μεγάλα.

—*«Προπέτεια πολλοῖς ἐστιν αἰτία κακῶν».*
Ἡ αὐθάδεια εἶναι ἡ αἰτία πολλῶν κακῶν.

—Πόσο ὡραῖος εἶναι ὁ εὐγενικὸς καὶ καλὸς στοὺς τρόπους του πατέρας.

—Τὸ πιθανὸ ἔχει συχνὰ μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ τὸ ἀληθινό.

—Ἡ πλεονεξία εἶναι μέγιστο ἀνθρώπινο ἐλάττωμα.

—Ὁ πλοῦτος σκεπάζει πολλὲς κακὲς πράξεις.

—Τοῦ ἀγορητῆ ὁ χαρακτήρας εἶναι ποὺ πείθει, ὄχι ἡ εὐφράδειά του.

—Τίποτε δὲν εἶναι χρησιμώτερο ἀπὸ τὴ σιωπή.

—*«Κάλλιστόν ἐστι κτῆμα παιδεία βροτοίς».*
Τὸ πιὸ πολύτιμο ἀπόκτημα γιά τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἡ παιδεία.

—Ὅταν σπαταλᾶς ἐκεῖ ποὺ δὲν πρέπει, δὲν θὰ ἔχεις νὰ δαπανήσεις ἐκεῖ ποὺ πρέπει.

—Φρόντιζε πάντοτε νὰ ἀπομακρύνεις τὶς στενοχώριες ἀπὸ τὴ ζωὴ σου.

—Νὰ μιμεῖσαι τὰ σεμνά, νὰ μὴ μιμεῖσαι κακοὺς τρόπους.

—*«Ψέγε μηδένα».* Κανένα νὰ μὴν κατηγορεῖς.

—Οἱ κακὲς συναναστροφὲς πάντα κακὸ φέρνουν.

—Ἡ σωφροσύνη διαφυλάσσει τὴν ἀρετή.

—Ὁ ἔξυπνος ἄνθρωπος δὲ ριψοκινδυνεύει εὔκολα.

—*«Ἅπαντας ἡ παίδευσις ἡμέρους τελεῖ».*
Ὅλους τοὺς ἐξημερώνει ἡ ἐκπαίδευση.

—Κοντὰ στὸ ἀγαθό (καλὸ) ὑπάρχει καὶ τὸ κακό.

—Δὲν κρατάει πολὺ ὁ θυμὸς ἐκείνων ποὺ ἀγαπᾶνε πραγματικά.

—*«Βακτηρία γάρ ἐστι παιδεία βίου».*
Στήριγμα στὴ ζωὴ εἶναι ἡ παιδεία.

—*«Ἀναφαίρετον κτῆμ' ἐστὶ παιδεία βροτοῖς».*
Ἀναφαίρετο ἀπόκτημα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἡ παιδεία.

—*«Δόλιον ἄνδρα φεῦγε παρ' ὅλον τὸ βίον».*
Νὰ ἀποφεύγεις σὲ ὅλη σου τὴ ζωὴ τὸν κακὸ ἄνθρωπο.

—*«Ἔργοις φιλόπονος ἴσθι μὴ λόγοις μόνον».*
Νὰ εἶσαι φιλόπονος στὰ ἔργα καὶ ὄχι μόνο στὰ λόγια.

—*«Ἦθος πονηρὸν φεῦγε καὶ κέρδος κακόν».*
Νὰ ἀποφεύγεις τὸν κακὸ χαρακτῆρα καὶ τὸ αἰσχρὸ κέρδος.

—*«Κάλλιστα πειρῶ καὶ λέγειν καὶ μανθάνειν».*
Προσπάθησε νὰ μαθαίνεις καὶ νὰ λὲς ὅ,τι πιὸ ὡραῖο.

—*«Πτωχῶι δ' εὐθὺ δίδου, μὴ δ' αὔριον ἐλθέμεν εἴπηις».*
Στὸ φτωχὸ νὰ προσφέρεις ἀμέσως καὶ νὰ μὴν τοῦ πεῖς νὰ ἔρθει αὔριο.

—*«Χάριν λαβὼν μέμνησο καὶ δοὺς ἐπιλάθου».*
Ὅταν εὐεργετηθεῖς νὰ τὸ θυμᾶσαι, καὶ ὅταν εὐεργετεῖς νὰ τὸ ξεχνᾶς. (Σχετ: καὶ ἀπὸ ἄλλους).

—*«Κρίνειν δίκαιον μὴ τὸ συμφέρον θέλε».*
Νὰ διαλέγεις τὸ δίκαιο καὶ ὄχι τὸ συμφέρον.

—*«Τὸ καλῶς ἔχον που κρεῖττόν ἐστι καὶ νόμον»*.
Τὸ δίκαιο εἶναι πιὸ ἰσχυρὸ καὶ ἀπὸ τὸ νόμο.

—*«Ἀνδρὸς δικαίου καρπὸς οὐκ ἀπόλλυται»*.
Τοῦ δίκαιου ἀνθρώπου ὁ καρπὸς δὲ χάνεται.

—*«Δίκαιος ἴσθι καὶ φίλοισι καὶ ξένοις»*.
Νὰ εἶσαι δίκαιος καὶ στοὺς φίλους καὶ στοὺς ξένους.

—*«Οὐδὲν γένος γένους γὰρ οἶμαι διαφέρειν»*.
Καμμία διαφορὰ δὲν ἔχει ἡ μία φυλὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη.

—*«Ἰσότητα δ' αἱροῦ καὶ πλεονεξίαν φεῦγε»*.
Νὰ προτιμᾶς τὴν ἰσότητα καὶ νὰ ἀποφεύγεις τὴν πλεονεξία.

—*«Α': Πάντα γὰρ ταῖς ἐνδελεχείαις καταπονεῖται πράγματα.*
Β': *Ἁλωτὰ γίνετ' ἐπιμελεῖαι καὶ πόνωι»*.
Μὲ τὴν ἐργασία τὴ συνεχῆ καὶ σταθερή, ὅλα κατορθώνονται.

—*«Ἀγαθὸν μέγιστον ἡ φρόνησις ἔστ' ἀεί»*.
Ἡ φρόνηση εἶναι πάντοτε μέγιστο ἀγαθό.

—*«Οὐχ αἱ τρίχες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν»*.
Τὰ ἄσπρα μαλλιὰ δὲν κάνουν τὴ φρόνηση.

—*«Ἀνὴρ ἄβουλος εἰς κενὸν μοχθεῖ τρέχων»*.
Ὁ ἀπερίσκεπτος ἄνθρωπος ὑποφέρει ματαιοπονῶντας.

—*«Τῶν εὐτυχούντων πάντες ἄνθρωποι φίλοι»*.
Στοὺς εὐτυχισμένους ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι φίλοι.

—*«Φίλους ἔχων νόμιζε θησαυροὺς ἔχειν»*.
Ὅταν ἔχεις φίλους, νὰ νομίζεις ὅτι ἔχεις θησαυρούς.

—*«Φθείρουσιν ἤθη χρηστ' ὁμιλίαι κακαί»*.
Τὰ χρηστὰ ἤθη καταστρέφουν οἱ κακὲς συναναστροφές.

—*«Ἀνδρὸς πονηροῦ φεῦγε συνοδείαν ἀεί»*.
Νὰ ἀποφεύγεις τὴ συντροφιὰ τοῦ πονηροῦ ἀνθρώπου.

—*«Εἴπερ τὸν ἀδικοῦντ' ἀσμένως ἠμύνετο*
ἕκαστος ἡμῶν καὶ συνηγωνίζετο,
ἴσως, νομίζων ἴδιον εἶναι τὸ γεγονὸς
ἀδίκημα, καὶ συνέπραττον ἀλλήλοις πικρῶς,
οὐκ ἂν ἐπιπλεῖον τὸ κακὸν ἡμῖν ηὔξατο
τὸ τῶν πονηρῶν».

Ἂν ὁ καθένας μας πολεμοῦσε μὲ προθυμία αὐτὸν ποὺ ἀδικεῖ, θεωρῶντας ὅτι στρέφεται ἐναντίον του κάθε ἀδικία ποὺ γίνεται, καὶ ἂν ὅλοι οἱ πολίτες συνεργαζόμαστε μεταξύ μας σκληρά, μπορεῖ νὰ μὴν αὐξανόταν πιὸ πολὺ τὸ κακὸ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς πονηρούς.

—*«Οὐκ ἔσθ' ὑγιείας κρεῖττον οὐδὲν ἐν βίῳ».*
Δὲν ὑπάρχει τίποτε καλύτερο στὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν ὑγεία. (Σχετικὸ εἶναι καὶ τό: *«Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστὸν ἐστι»*).

—*«Θεὸς δὲ τοῖς ἀργοῦσιν οὐ παρίσταται».*
Ὁ Θεὸς δὲ βοηθᾶ τοὺς τεμπέληδες.

—*«Μισῶ πονηρὸν χρηστὸν ὅταν εἴπῃ λόγον».*
Σιχαίνομαι τὸν πονηρὸ ἄνθρωπο, ὅταν πεῖ καλὸ λόγο.

—*«Οὐ παντελῶς δεῖ τοῖς πονηροῖς ἐπιτρέπειν, ἀλλὰ ἀντιτάττεσθαι».*
Δὲν πρέπει καθόλου νὰ ὑποχωροῦμε στοὺς κακούς, ἀλλὰ νὰ ἀντιδροῦμε.

—*«Συζῆν κακοῖσι μὴ πειρῶ τὸ σύνολον».*
Νὰ μὴ συναναστρέφεσαι καθόλου μὲ τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους.

—*«Φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ῥᾴδιον».*
Τὸν κακὸ χαρακτῆρα δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὸν ἀλλάξει κανείς.

—*«Ἀνὴρ δίκαιος πλοῦτον οὐκ ἔχει ποτέ».*
Ὁ δίκαιος ἄνθρωπος δὲν ἔχει ποτὲ πλοῦτο.

—*«Πλοῦτος δὲ πολλῶν ἐπικάλυμμ' ἐστὶ κακῶν»*.
Ὁ πλοῦτος εἶναι τὸ σκέπασμα πολλῶν κακῶν.

—*«Ἀνελεύθεροι γάρ εἰσὶν οἱ φιλάργυροι»*.
Οἱ φιλάργυροι εἶναι σκλάβοι.

—*«Ὑπερηφανία μέγιστον ἀνθρώποις κακόν»*.
Ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι μεγάλο κακὸ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

—*«Οὐκ ἔστιν ὀργῆς, ὡς ἔοικε, φάρμακον ἀλλὰ ἢ λόγος σπουδαῖος ἀνθρώπου φίλου»*.
Δὲν ὑπάρχει ἄλλο φάρμακο γιὰ τὴν ὀργή, παρὰ τὰ καλὰ λόγια τοῦ φίλου σου.
(Σχέτ.: *«Ὀργῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι»*).

—*«Οὐκ ἔστι λύπης χεῖρον ἀνθρώποις κακόν»*.
Δὲν ὑπάρχει χειρότερο κακὸ στοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴ στενοχώρια.

—*«Λύπην γὰρ εὔνους οἶδεν θεραπεύειν λόγος»*.
Τὴ λύπη ἀνακουφίζει ὁ καλὸς λόγος.
(Σχετικό: *«Ψυχῆς πόνος γὰρ ὑπὸ λόγου κουφίζεται»*).

—*«Οὐκ ἔστι τόλμης ἐφόδιον μεῖζον βίου»*.
Δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴν τόλμη ἐφόδιο μεγαλύτερο τοῦ βίου.

—*«Ὅστις δὲ διαβολαῖσι πείθεται ταχύ,*
ἤτοι πονηρὸς αὐτός ἐστι τοὺς τρόπους
ἢ παντάπασι παιδαρίου γνώμην ἔχει».
Ὅποιος εὔκολα πιστεύει στὶς συκοφαντίες ἢ ὁ ἴδιος εἶναι κακὸς στὸ χαρακτῆρα ἢ ἔχει μυαλὸ ἐντελῶς μικροῦ παιδιοῦ.

—*«Ὁ συκοφάντης ἐστὶ τοῖς πέλας λύκος»*.
Ὁ συκοφάντης εἶναι γιὰ τοὺς ἄλλους λύκος.

—*«Μὴ κρίν' ὁρῶν τὸ κάλλος, ἀλλὰ τὸν τρόπον»*.
Μὴν κρίνεις ἀπὸ τὴν ὀμορφιά, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ συμπεριφορά.

—*«Ὁ φθονερὸς αὐτῷ πολέμιος συνίσταται· αὐθαιρέτοις γὰρ συνέχεται λύπαις ἀεί».*
Ὁ φθονερὸς γίνεται ἐχθρὸς τοῦ ἑαυτοῦ του· διότι συνέχεια κατέχεται ἀπὸ λύπες ποὺ αὐτὸς προκαλεῖ.

—*«Κενῆς δὲ δόξης οὐδὲν ἀθλιώτερον».*
Δὲν ὑπάρχει πιὸ ἄθλιο ἀπὸ τὴ ματαιοδοξία.

—*«Ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε».*
Τὸν ὅρκο τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων νὰ τὸν ξεγράφεις.

—*«Οὐδενὸς χρὴ πράγματος τὸν εὖ πονοῦνθ' ὅλως ἀπογνῶναί ποτε».*
Δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζεται κανείς, ὅταν κοπιάζει γιὰ κάτι καλό.

—*«Ἄνθρωπος ἀτυχῶν σώζεθ' ὑπό τῆς ἐλπίδος».*
Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀτυχεῖ σώζεται ἀπὸ τὴν ἐλπίδα.

—*«Δὶς ἐξαμαρτεῖν ταὐτὸν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ».*
Τὸ νὰ πέσει κάποιος στὸ ἴδιο σφάλμα δύο φορὲς δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸ ἀνθρώπου σοφοῦ.

—*«Βέλτιστε, μὴ τὸ κέρδος ἐν πᾶσι σκόπει».*
Φίλε, νὰ μὴν ἀποσκοπεῖς πάντοτε στὸ κέρδος.

—*«Τὸ κέρδος ἡγοῦ ἂν δίκαιον ᾖ».*
Τὸ κέρδος νὰ τὸ θεωρεῖς ὄφελος, ἂν εἶναι δίκαιο.

—*«Ἅπαντας αὐτῶν κρείσσονας ἀνάγκη ποιεῖ».*
Ἡ ἀνάγκη μᾶς κάνει νὰ γινόμαστε ἀνώτεροι τοῦ ἑαυτοῦ μας.

—*«Λιμὴν ἀτυχίας ἐστὶν ἀνθρώποις τέχνη».*
Ἡ τέχνη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι καταφύγιο στὶς δυστυχίες.

—*«Ἤθους δὲ βάσανός ἐστιν ἀνθρώποις χρόνος».*
Ὁ χρόνος εἶναι γιά τοὺς ἀνθρώπους δοκιμασία γιὰ τὸ χαρακτῆρα τους.

—*«Ὑπὲρ σεαυτοῦ μὴ φράσῃς ἐγκώμιον».*
Μὴν ἐπαινεῖς ποτὲ τὸν ἑαυτό σου.

—*«Πονηρός ἐστι πᾶς ἀχάριστος ἄνθρωπος».*
Πονηρὸς εἶναι κάθε ἀχάριστος ἄνθρωπος.

—*«Ρήτωρ πονηρὸς τοῖς νόμοις λυμαίνεται».*
Ὁ πονηρὸς ρήτορας λυμαίνεται τοὺς νόμους.

—*«Καιροὶ δὲ καταλύουσι τὰς τυραννίδας».*
Οἱ κρίσιμες καταστάσεις καταλύουν τὰ τυραννικὰ πολιτεύματα.

—*«Τὸ γὰρ σύνηθες οὐδαμοῦ παροπτέον».*
Σὲ καμμία περίπτωση δὲν πρέπει νὰ περιφρονεῖς τὶς καθιερωμένες συνήθειες.

—*«Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος».*
Αὐτὸν ποὺ ἀγαποῦν οἱ θεοὶ πεθαίνει νέος.

—*«Οὐδεὶς ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ κακὰ συνορᾷ, Πάμφιλε».*
Κανένας δὲ βλέπει τὰ κακὰ ποὺ ὁ ἴδιος κάνει, ἀλλὰ τὸν ἄλλο θὰ προσέξει, ὅταν δὲ φέρεται καλά.

—*«Ξίφος τιτρώσκει σῶμα, τὸν δὲ νοῦν λόγος».*
Τὸ ξίφος πληγώνει τὸ σῶμα, τὸν δὲ νοῦ τὰ λόγια.

—*«Τὸ μηδὲν εἰκῇ πανταχοῦ 'στι χρήσιμον».*
Τὸ νὰ μὴν κάνει κανεὶς τίποτα στὴν τύχη εἶναι ὠφέλιμο σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις.

—*«Ἀρ' ἐστὶν ἀρετῆς καὶ βίου διδάσκαλος».*
Τὸ χωράφι γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἶναι δάσκαλος ἀρετῆς καὶ τῆς ἐλεύθερης ζωῆς.

—*«Ὕπουλος ἀνὴρ δίκτυον κεκρυμμένον».*
Ὁ ὕπουλος ἄνθρωπος εἶναι κρυμμένη παγίδα.

—*«Βίου δικαίου γίνεται τέλος καλόν».*
Ὅταν στὴ ζωή σου εἶσαι δίκαιος, θὰ ἔχεις καὶ καλὸ τέλος.

—*«Τοὺς τῆς φύσεως οὐκ ἔστι λανθάνειν νόμους.*
Δὲν κάνουν λάθος οἱ νόμοι τῆς φύσης.

—*«Ἡ φύσις ἁπάντων τῶν διδαγμάτων κρατεῖ».*
Ἡ φύση εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ κάθε διδασκαλία.

—*«Σοφοῖς ὁμιλῶν καὐτὸς ἐκβήσῃ σοφός».*
Ἂν συναναστρέφεσαι μὲ σοφούς, θὰ γίνεις καὶ ἐσὺ σοφός.

—*«Οὐκ ἔστι σοφίας κτῆμα τιμιώτερον».*
Δὲν ὑπάρχει ἀπόκτημα πολυτιμώτερο ἀπὸ τὴ σοφία.

—*«Ψυχῆς νοσούσης ἐστὶ φάρμακον λόγος».*
Γιὰ τὴν ἄρρωστη ψυχὴ ἡ θεραπεία εἶναι ὁ καλὸς λόγος.

—*«Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται».*
Ἡ μοῖρα συμπαραστέκεται στοὺς ἀνθρώπους ὅλους μόλις γεννηθοῦν καὶ εἶναι καλὸς ὁδηγὸς στὴ ζωή.

—*«Βουλὴ πονηρὰ χρηστὸν οὐκ ἔχει τέλος».*
Κακὴ σκέψη δὲν ἔχει καλὸ τέλος.

—*«Ἀλαζονείας οὔτις ἐκφεύγει δίκην».*
Δὲν μπορεῖ κανένας νὰ ἀποφύγει τὴν τιμωρία γιὰ τὴν ἀλαζονεία του.

—*«Νίκα λογισμῷ τὴν παροῦσαν συμφοράν».*
Νίκησε τὴ συμφορὰ ποὺ σὲ βρῆκε μὲ τὴ λογικὴ σκέψη.

—*«Θεῷ μάχεσθαι δεινόν ἐστι καὶ τύχῃ».*
Εἶναι τρομερὸ νὰ τὰ βάλει κανένας μὲ τὸ Θεὸ καὶ μὲ τὴν τύχη.

—*«Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν χρόνος ἐστίν»*
Ὅλων τῶν συμφορῶν γιατρὸς εἶναι ὁ χρόνος.

—*«Ἄνθρωπε, μὴ στέναζε, μὴ λυποῦ μάτην, χρήματα, γυναῖκα καὶ τέκνων πολλῶν σποράν, ἅ σοι τύχη κέχρηκε, ταῦτ' ἀφείλετο».*

Ἄνθρωπε, μὴν ἀναστενάζεις, μὴ λυπᾶσαι μάταια. Αὐτὰ ποὺ ἡ τύχη σοῦ δάνεισε, αὐτὰ σοῦ ἀφαίρεσε, δηλαδὴ χρήματα, γυναίκα καὶ παιδιά.

—*«Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἐστιν ἐν ἑκάστῳ Θεός».*
Ὁ νοῦς μας εἶναι γιὰ τὸν καθένα Θεός.

—*«Ὦ Ζεῦ, τὸ πάντων κρεῖττόν ἐστι νοῦν ἔχειν».*
Ὦ Δία, τὸ πιὸ σπουδαῖο ἀπὸ ὅλα εἶναι νὰ ἔχει κάποιος μυαλό.

—*«Ψυχῆς μέγας χαλινὸς ἀνθρώποις ὁ νοῦς».*
Ὁ νοῦς στοὺς ἀνθρώπους εἶναι ὁ μεγάλος χαλινός τῆς ψυχῆς.

—*«Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις Θεός».*
Γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἡ συνείδηση εἶναι ὁ Θεός.

—*«Ὡς χάριέν ἐσ' ἄνθρωπος ὅταν ἄνθρωπος ᾖ».*
Πόσο χαριτωμένος εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν εἶναι πραγματικὰ ἄνθρωπος.

—*«Ἂν καλὸν ἔχῃ τις σῶμα καὶ ψυχὴν κακήν, καλὴν ἔχει ναῦν καὶ κυβερνήτην κακόν».*
Ὅποιος ἔχει ὡραῖο σῶμα καὶ κακὴ ψυχή, μοιάζει σὰν ὡραῖο πλοῖο μὲ κακὸ κυβερνήτη.

—*«Δίκαια δράσας συμμάχους ἕξεις Θεούς».*
Ἂν κάνεις δίκαιες πράξεις, θὰ ἔχεις τοὺς Θεοὺς μαζί σου.

—*«Ψυχὴν ἔθιζε πρὸς τὰ χρηστὰ πράγματα».*
Συνήθιζε τὴν ψυχή σου σὲ χρήσιμα ἔργα.

—*«Θεὸς πέφυκεν ὅστις οὐδὲν δρᾷ κακόν».*
Ὅποιος δὲν κάνει κανένα κακό, εἶναι Θεὸς ἀπὸ τὴ φύση του.

—*«Μέγιστον ἀγαθόν ἐστι μετὰ νοῦ χρηστότης».*
Ἡ χρηστότητα μὲ τὴ λογικὴ εἶναι πολὺ μεγάλο ἀγαθό.

—*«Οὐδεὶς ποιῶν πονηρὰ λανθάνει Θεόν».*
Κανένας δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὴν προσοχὴ τοῦ Θεοῦ, ὅταν σκέπτεται κακὲς πράξεις.

—*«Ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ».*
Ὑπάρχει τὸ μάτι τῆς δικαιοσύνης, ποὺ τὰ βλέπει ὅλα.

—*«Ἄγει τὸ θεῖον τοὺς κακοὺς πρὸς τὴν δίκην».*
Τὸ Θεῖον ὁδηγεῖ τοὺς κακοὺς πρὸς τὴ δικαιοσύνη.

ΜΕΤΩΠΙΟΣ

—*«Τῷ μὲν γὰρ λογιστικῷ μέρεος τὰς ψυχὰς ἀρετὰ ἁ φρόνασις, κριτικὰ γὰρ ἐντὶ καὶ θεωρητικὰ ἕξις. τῷ δὲ θυμοειδέος ἁ ἀνδρία· ἕξις γὰρ ἐντὶ ἀντερειστικὰ καὶ ὑποστατικὰ τῶν δεινῶν· τῷ δ' ἐπιθυμητικῷ ἁ σωφροσύνα· μετριότας γὰρ ἐντὶ καὶ κατοχὰ πόθ' ἁδονὰν τὰν διὰ σώματος· ὅλας δὲ τὰς ψυχὰς ἁ δικαιοσύνα».*
Ἀρετὴ τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ φρόνηση, διότι εἶναι ἡ ἱκανότητα τῆς ψυχῆς γιὰ κρίση καὶ θεώρηση τῶν ἐννοιῶν. Ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς εἶναι ἡ ἀνδρεία, διότι εἶναι ἱκανότητα νὰ ἀντιστεκόμαστε καὶ νὰ ὑπομένουμε τὰ δεινά. Τοῦ ἐπιθυμητικοῦ εἶναι ἡ σωφροσύνη, διότι εἶναι ἡ ἱκανότητα ἐγκράτειας καὶ μέτρου στὶς ἡδονὲς τοῦ σώματος· καὶ ὅλης τῆς ψυχῆς ἀρετὴ εἶναι ἡ δικαιοσύνη.

—*«Τὰ δὲ πάθεα τὰς ἀρετὰς ὕλα· περὶ ταῦτα γὰρ καὶ ἐν τούτοις ἁ ἀρετά».*
Τὰ πάθη εἶναι τὸ ὑλικὸ τῆς ἀρετῆς· διότι ἡ ἀρετὴ αὐτὰ μάχεται καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἀναδεικνύεται.

—*«Ἀρχὰ γὰρ καὶ αἰτία καὶ κανὼν ἐντι τὰς ἀνθρωπίνας εὐδαιμοσύνας ἁ τῶν Θείων καὶ τιμιωτάτων ἐπίγνωσις».*
Ἀρχή, αἰτία καὶ κανόνας τῆς ἀνθρώπινης εὐδαιμονίας εἶναι ἡ γνώση τῶν Θείων καὶ ἐκείνων ποὺ ἔχουν πνευματικὴ ἀξία.

ΝΙΚΙΑΣ

—Ὁ ἐγωισμὸς ἐπιδιώκει τὴ μοναξιὰ γιὰ νὰ ξεφύγει τὴν ὑποταγή.

—Ὅλοι παραπονιόμαστε διότι ἡ ζωὴ εἶναι μικρή, καὶ ὅμως, πόσο χρόνο δὲ σπαταλᾶμε.

—Ὁ συνετὸς ἄνθρωπος δὲν ἀφήνει τὴν πραγματικότητα γιὰ νὰ ἐπιδιώξει κάτι ἀβέβαιο.

ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ

—*«Ἱκέτας αἰδοῦ»*.
Νὰ ὑπολογίζεις τοὺς ὑπηρέτες.

—*«Πάντα τ' ἀνθρώπων ἴσα»*.
Ἡ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων εἶναι κοινή.

—*«Ἐν οἴνῳ τὰ ἤθη φανερὰ γίγνεται»*.
Στὸ μεθύσι του ὁ ἄνθρωπος ἀποκαλύπτει τὸν πραγματικό του ἑαυτό-χαρακτῆρα.

—*«Ὁμοίοις χρῶ»*.
Νὰ συναναστρέφεσαι τοὺς ὁμοίους σου.

—*«Ἐκ Γαίης γὰρ πάντα καὶ εἰς Γῆν πάντα τελευτᾷ»*.
Ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὴ Γῆ καὶ στὴ Γῆ ὅλα τελειώνουν.

—*«Γῆ καὶ ὕδωρ πάντα ἔσθ' ὅσα γίνοντ(αι) ἠδὲ φύονται»*.
Ὅλα εἶναι Γῆ καὶ νερό, ὅσα γίνονται καὶ φυτρώνουν.

—*«Πάντες γὰρ γαίης τε καὶ ὕδατος ἐγενόμεθα»*.
Ὅλοι γεννηθήκαμε ἀπὸ χῶμα καὶ νερό.

ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ

—Ὅλα ἀπὸ τὴ Γῆ προέρχονται καὶ ἐκεῖ καταλήγουν. Κάτι παρόμοιο εἶναι τό: *«ἀπὸ χοῦν καὶ εἰς χοῦν...»* (ἀπὸ χῶμα γινήκαμε καὶ στὸ χῶμα καταλήγουμε).

ΞΕΝΟΦΩΝ

—*«Οἱ γὰρ πόνοι ὄψον τοῖς ἀγαθοῖς».*
Οἱ πόνοι εἶναι τὸ καρύκευμα στὰ ἀγαθά.

—Αὐτοὶ ποὺ στὸν πόλεμο ἐπιδιώκουν μὲ κάθε τρόπο νὰ σώσουν τὴ ζωή τους, αὐτοὶ πεθαίνουν συνήθως ἄνανδρα καὶ ἄδοξα.

—*«Τῆς ἀχαριστίας ἕπεται ἡ ἀναισχυντία».*
Ἐπακόλουθο τῆς ἀχαριστίας εἶναι ἡ ἀναισχυντία.

—Ἔπαινος εἶναι ὁ γλυκύτερος ἦχος.

—Ἡ πειθαρχία εἶναι μεγάλο καλό, γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ κάνει καλὰ ἔργα.

—Μόνος στοὺς ἀνθρώπους πλούσιος εἶναι ὁ αὐτάρκης.

—Δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ χρήσιμο καὶ πιὸ καλὸ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ὅσο ἡ τάξη.

—Ἡ φωτιὰ καίει μόνο ὅταν εἴμαστε κοντά, ἀλλὰ τὸ ὡραῖο πρόσωπο καίει καὶ φλογίζει καὶ ὅταν ἀκόμα εἶναι μακριά.

—*«Ὁμόνοια μέγιστον ἀγαθὸν δοκεῖ ταῖς πόλεσιν εἶναι».*
Ἡ ὁμόνοια φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ γιὰ τὶς πόλεις.

—*«Παντάπασιν... οἱ ἀκρατεῖς ἀνελεύθεροι εἶναι... Τὴν κακίστην ἄρα δουλείαν οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσιν».*

—Ὅταν οἱ πολίτες ὑπακούουν στοὺς νόμους, οἱ πόλεις γίνονται ἰσχυρότατες καὶ πολὺ εὐτυχισμένες.

—*«Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν βίον ἄλυπον ἐν οὐδενί».*
Καμμία ζωὴ δὲν περνάει χωρὶς λύπες.

—Ὅποιος φροντίζει τὸν ἀδερφό του, προνοεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του.

—Οἱ ὅμοιοι διάκεινται εὐμενῶς πρὸς τοὺς ὁμοίους τους.

—Νὰ φροντίζετε νὰ μὴ φαίνεστε ἀχόρταγοι σὲ ὁποιαδήποτε εὐχαρίστηση.

—*«Ὡς ἀνδρὶ ἥττονι, τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν πάμπαν οὐδεμιᾶς ἀρετῆς προσήκει».*
Καμμία ἀρετὴ δὲν ἁρμόζει σὲ ἄνθρωπο ποὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἡδονές.

—Τίποτα δὲν εἶναι τόσο δικό μας ὅσο ὁ ἑαυτός μας.

—Εἶναι ἀδύνατο ὁ πολυάσχολος ἄνθρωπος νὰ διαπρέψει σὲ ὅλα.

—Χωρὶς τὴ σωφροσύνη καμμία ἄλλη ἀρετὴ δὲν ὠφελεῖ.

—Αὐτοὶ ποὺ δὲν μιλοῦν σκέπτονται κακὸ ἐναντίον τοῦ τυράννου, αὐτοὶ δὲ ποὺ τὸν ἐπαινοῦν εἶναι ὕποπτοι, ἐπειδὴ ἐπαινοῦν κολακεύοντες.

—*«Μὴ ἄρχε ὑβρίζων».* Μὴν ἀρχίζεις νὰ βρίζεις.

—*«Ὕβριν ἀμύνου».* Νὰ ὑπομένεις τὴ βρισιά.

—Ἀκόμη καὶ τὸ χρυσάφι δὲν εἶναι χρῆμα, ἂν ὁ κάτοχός του δὲν ξέρει νὰ τὸ χρησιμοποιεῖ.

—Λίθοι καὶ ξύλα καὶ πλίνθοι καὶ κέραμοι ἀτάκτως ἐριμμένα.

—*«Ἐρομένου δέ τινος αὐτόν (Σωκράτην) τὶ δοκοίη αὐτῷ κράτιστον ἀνδρὶ ἐπιτήδευμα εἶναι, ἀπεκρίνατο εὐπραξίαν».*
Κάποιος ρώτησε τὸν Σωκράτη, ποιὸ ἐπάγγελμα νομίζει ὅτι εἶναι τὸ καλύτερο, καὶ ἀπάντησε: «Αὐτὸ ποὺ πράττει τὸ καλό».

—*«Πάντων κτημάτων κράτιστον (ἂν) εἴη φίλος σαφὴς καὶ ἀγαθός».*
Ἀπὸ ὅλα τὰ ἀποκτήματα τὸ καλύτερο εἶναι ὁ εἰλικρινὴς καὶ καλὸς φίλος.
(Σχέτ.: *«Κτημάτων πάντων ἐστὶ τιμιώτατον ἀνὴρ φίλος συνετός τε καὶ εὔνοος»*).

—*«Τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἄσκησιν οὖσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν».*
Ἡ μὲν συναναστροφὴ μὲ ἐνάρετους ἀνθρώπους εἶναι ἄσκηση τῆς ἀρετῆς, ἡ δὲ συναναστροφὴ μὲ κακούς, καταστροφή.

—*«Τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν στρατιᾷ καὶ ἐν οἴκῳ».*
Ἡ πειθαρχία εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἀγαθὸ καὶ γιὰ τὴν πόλη καὶ γιὰ τὸ στράτευμα καὶ γιὰ τὸ σπίτι.

—*«Τούτοις γὰρ τῶν πολιτῶν ἐμμενόντων (τοῖς νόμοις πείθωνται), αἱ πόλεις ἰσχυρόταταί τε καὶ εὐδαιμονέσταται γίνονται».*
Ὅταν πειθαρχοῦν στοὺς νόμους οἱ πολίτες, οἱ πόλεις γίνονται πιὸ ἰσχυρὲς καὶ πιὸ εὐτυχισμένες.

—*«Ἄνευ δὲ ὁμονοίας οὔτ' ἂν πόλις εὖ πολιτευθείη οὔτ' οἶκος καλῶς οἰκηθείη».*
Χωρὶς ὁμόνοια οὔτε ἡ πόλη μπορεῖ νὰ διοικηθεῖ ὅπως πρέπει, οὔτε ἡ οἰκογένεια.

—*«Ὁ οἶνος ἄρδων τας ψυχάς, τὰς μὲν λύπας... κοιμίζει, τὰς δὲ φιλοφροσύνας... ἐγείρει».*
Τὸ κρασί, δροσίζοντας τὶς ψυχές, ἀφ' ἑνὸς ἀποκοιμίζει τὶς λύπες, ἀφ' ἑτέρου ζωντανεύει τὶς χαρές.

—*«Οὐκ ἀργυρίου καὶ χρυσίου προείλου θησαυροὺς κεκτῆσθαι μᾶλλον ἢ σοφίας».*
Εἶναι προτιμότερο νὰ ζητᾶς νὰ ἀποκτήσεις θησαυροὺς σοφίας, παρὰ θησαυροὺς ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο.

—*«Δῆλον εἶναι ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα ἀρετὴ σοφία ἐστί».*
Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ κάθε ἄλλη ἀρετὴ εἶναι σοφία.

—*«Τῶν δὲ σωμάτων θηλυνομένων καὶ αἱ ψυχαὶ πολὺ ἀρρωστότεραι γίγνονται».*
Ὅταν τὰ σώματα γίνονται μαλθακὰ καὶ οἱ ψυχὲς γίνονται πιὸ ἀδύνατες.

—*«Τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν ἔχειν, ἀλλὰ ἐν ταῖς ψυχαῖς».*
Τὴ φτώχεια καὶ τὸν πλοῦτο τὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι στὴν ψυχὴ τους καὶ ὄχι στὸ σπίτι τους.

—*«Τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι θεῖον εἶναι, τὸ δ' ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ Θείου».*
Τὸ νὰ μὴν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τίποτα εἶναι θεία ἰδιότητα· τὸ νὰ ἔχεις ὅμως ἀνάγκη ὅσο τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέρων πραγμάτων, εἶναι πλησιέστατο πρὸς τὸ Θεῖο.

—*«Τὸ Θεῖον ὅτι τοσοῦτον καὶ τοιοῦτόν ἐστιν ὥσθ' ἅμα πάντα ὁρᾶν καὶ πάντα ἀκούειν καὶ πανταχοῦ παρεῖναι καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι».*
Τὸ Θεῖο εἶναι τόσο μεγάλο καὶ τέτοια εἶναι ἡ δύναμή του, ὥστε νὰ βλέπει τὰ πάντα συγχρόνως, ἀκούει τὰ πάντα, παντοῦ εἶναι παρὸν καὶ φροντίζει συγχρόνως γιὰ ὅλα.

ΟΜΗΡΟΣ

—Οἱ ποιητὲς διδάχτηκαν ἀπὸ τὴ Μοῦσα νὰ ψάλλουν ᾠδὲς καὶ εἶναι ἄξιοι τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

—*«Αἶψα γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσιν».*
Γρήγορα μέσα στὰ βάσανα οἱ ἄνθρωποι γερνοῦν.

—*«Ἐπεὶ οὐ μέν τι κασιγνήτοιο χερείων γίγνεται ὅς κεν ἑταῖρος ἐὼν πεπνυμένα εἰδῇ».*
Ὁ πιστὸς φίλος δὲν εἶναι τίποτε λιγώτερο ἀπὸ ἕνα σωματικὸ ἀδελφό.

—*«Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης»*. (Ἰλιάδα Μ 243)
Εἶναι καλὸ σημάδι νὰ ἀγωνίζεται κάποιος γιὰ τὴν πατρίδα.

—*«Οὐδὲν φίλτερον πατρίδος αἴης»*.
Δὲν εἶναι τίποτα πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὸ νὰ πεθαίνεις γιὰ τὴν πατρίδα.

—Δάμασε τὴν ὀργή σου μέσα στὸ στῆθος σου· ἡ ἠρεμία ἐνεργεῖ καλύτερα.

—Μικρὸς βράχος μεγάλο κῦμα συγκρατεῖ.

—Οἱ μωροὶ καταστρέφονται μὲ τὴν ἴδια τους τὴν ἀνοησία.

—*«Ζῶ ὡς ἄχθος ἀρούρης»*. (Ἰλ.)
Ζῶ ὡς βάρος τῆς Γῆς, ἄχρηστος ἄνθρωπος.

—*«Ὁμιλία, γλυκὺ συμπόσιον τῆς διανοίας»*.
Ἡ ὁμιλία εἶναι ἕνα ὄμορφο συμπόσιο τοῦ πνεύματος.

—*«Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα»*.
Ὁ συνετὸς ἄνδρας πρέπει νὰ ἐπαγρυπνεῖ.

—*«Φοβοῦ τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα φέροντας»*.
Νὰ φοβᾶσαι τοὺς Δαναούς (Ἕλληνες) καὶ ἂν ἀκόμα φέρνουν δῶρα.

—*«Αἰὲν ἀριστεύειν»*. Πάντα νὰ ἀριστεύεις.

—*«Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων»*.
Πάντα νὰ ἀριστεύεις καὶ νὰ ξεχωρίζεις ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους. (Ἰλιάδα Ζ′ 208). Καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια, συνεχίζει χωρὶς διακοπὴ τὸ ἑξῆς χαρακτηριστικὸ κείμενο: *«...μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν...»* (μὴν τύχει καὶ ντροπιάσω τὸ γένος τῶν πατέρων). Καὶ στὴ μετάφραση τοῦ Ἀλ. Πάλλη: «...Νὰ φαίνομαι ἀπὸ τοὺς πρώτους, καὶ ἀπὸ ὅλους πιὸ καλύτερος, μὴν τύχει καὶ ντροπιάσω τὸ γένος τῶν πατέρων μου».

Τὴν ὑπέροχη αὐτὴ ἐντολὴ τῆς φιλοτιμίας τὴ δίνει ὁ Πηλέας στὸ γιό του Ἀχιλλέα, κατὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ ἥρωα γιὰ τὴν Τροία (Ἰλιάδα Λ' 784). Τὴν ἴδια ἐντολὴ δίνει ὁ Ἱπποκράτης στὸ γιὸ του Γλαῦκο, ποὺ βρισκόταν στὸ ἀντίπαλο τρωικὸ στρατόπεδο (Ἰλιάδα Ζ' 208), κ.λπ.

—*«Ἀκίχητα διώκεις»*. Ἐπιδιώκεις τὰ ἀκατόρθωτα.

—*«Ἀνίη καὶ πολὺς ὕπνος»*.
Καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἀνάπαυση καταντᾶ ἀνία.

—*«Παντείοις ἀρετῆς μιμνέσκεο»*.
Ἔχε ὑπόψη σου κάθε εἶδος ἀρετῆς.

—*«Οὐδὲν γλύκιον Πατρίδος»*.
Τίποτα δὲν εἶναι πιὸ γλυκὸ ἀπὸ τὴν Πατρίδα.

—Ἡ φτώχεια καταστρέφει τὰ φτερὰ τοῦ πνεύματος.

—*«Ἔσεται ἦμαρ»*. Θὰ ἔρθει ἡ στιγμή-ἡμέρα.

—*«Στρεπταὶ μέν τε φρένες ἐσθλῶν»*.
Καὶ ἡ γνώμη τῶν φρονίμων μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ.

—*«Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη»*.
Ἡ πολυαρχία δὲν εἶναι κάτι καλό.

—*«Ἀφρήτωρ ἀθέμιστος ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος»*.
Περιφρονητὴς τῆς φυλῆς, ἀσεβὴς καὶ ἔρημος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπιθυμεῖ τὸν τρομερὸ ἐμφύλιο πόλεμο.

—*«Ὁπποῖον κ' ἔπησθα ἔπος, τοῖον κ' ἐπακούσαις»*.
Ὅ,τι λόγο θέλεις νὰ πεῖς, τέτοιον θὰ ἀκούσεις.

—*«Ἀνδρὶ δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει»*.
Τὸν κουρασμένο ἄνθρωπο τὸ κρασὶ ξανὰ τὸν ἀνασταίνει.

—*«Τλητὸν γὰρ Μοῖραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν»*.
Οἱ Μοῖρες ἔδωσαν στοὺς ἀνθρώπους ψυχὴ ὑπομονετική.

—*«Ὕπνῳ καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν»*.
Ὁ ὕπνος καὶ ὁ θάνατος εἶναι δίδυμα ἀδέλφια. (Ἰλιάδα)

—*«Χαλεπὴ δὲ Θεοῦ ἔπι μῆνις»*.
Βαριὰ εἶναι ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ σὰν πέφτει.

—*«Κακὸν δ' ἀνεμώλια βάζειν»* (Ὀδύσσεια)
Εἶναι κακὸ νὰ λέγει κάποιος λόγια τοῦ ἀέρα.

—*«Γαστέρος ἕνεκα λυγρῆς,*
οὐλομένης, ἣ πολλὰ κακ' ἀνθρώποισι δίδωσιν».
Ἡ φοβερὴ κοιλιά, ἡ καταστρεπτική, πολλὰ κακὰ προξενεῖ στοὺς ἀνθρώπους. (Ὀδ.)

—*«Οἰκωφελίη, ἥ τε τρέφει ἀγλαὰ τέκνα»*. (Ὀδ.)
Ἡ νοικοκυροσύνη ἀνατρέφει θαυμάσια παιδιά.

—*«Θαρσαλέως γὰρ ἀνὴρ ἐν πᾶσιν ἀμείνων ἔργοισιν τελέθει»*.
Ὁ θαρρετὸς ἄνθρωπος σὲ κάθε πράξη προκόβει πιὸ καλά.

—*«Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ παρεῖναι»*.
Δὲν εἶναι καλὸ νὰ ντρέπεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀνάγκη.

—*«Οὐδὲ τί σὲ χρὴ*
ἀλλοτρίων φθονέειν».
Δὲν πρέπει νὰ ζηλεύει κανεὶς τὰ ξένα πράγματα.

—*«Βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλῳ*
ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίστος πολὺς εἴη
ἢ πᾶσιν νεκυέσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν».
Θὰ προτιμοῦσα νὰ εἶμαι χωρικὸς καὶ νὰ ξενοδουλεύω σὲ ἕνα φτωχό, ποὺ νὰ μὴν ἔχει πολλὰ τὰ μέσα τῆς ζωῆς, παρὰ νὰ εἶμαι βασιλιὰς στοὺς νεκροὺς τοῦ Ἅδη.

ΟΡΦΕΥΣ

—*«(Δικαιοσύνη) ἀεὶ γὰρ τὸ πλέον στυγέεις, ἰσότητι χαίρεις»*.

Δικαιοσύνη, πάντοτε μισεῖς τὴν πλεονεξία καὶ χαίρεσαι μὲ τὴν ἰσότητα.

—*«Μάκαιρ' Ὑγίεια, φερόλβιε, μῆτερ ἁπάντων».*
Μακάρια Ὑγεία, ποὺ φέρνεις τὴν εὐτυχία, μητέρα ὅλων ἀνεξαιρέτως.

—*«Μᾶλλον ἐγὼ πινυτοῖο παραίφασιν ἀνέρος εὑρὼν τέρψομαι, ἤπερ χρυσὸν ἁπάντων κοίρανον ἀνδρῶν».*
Πιὸ πολὺ θὰ χαρῶ ἅμα πετύχω συμβουλὴ ἀπὸ συνετὸ ἄνθρωπο, παρὰ χρυσάφι ποὺ ἐξουσιάζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

—*«(Ἐπεὶ γ') ὅσα γίγνεται ἡμῖν,*
Μοῖρά τε καὶ Διὸς οἶδε νόος διαπαντὸς ἅπαντα».
Ὅλα ὅσα μᾶς συμβαίνουν τὰ γνωρίζει ἡ Μοῖρα καὶ τὸ μυαλὸ τοῦ Δία σὲ ὅλη τους τὴ διάρκεια.

—*«Γαῖα Θεά, μῆτερ μακάρων θνητῶν τ' ἀνθρώπων».*
Θεὰ Γῆ, τῶν μακαρίων μητέρα καὶ τῶν θνητῶν ἀνθρώπων.

—*«Θέμις, ἥπερ ἅπασι θεμιστεύει τὰ δίκαια».*
Ἡ Θεὰ τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξης ἀπονέμει σὲ ὅλους γενικὰ δικαιοσύνη.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

—Ὁ καλύτερος δάσκαλος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ φύση.

—*«Ἐν γὰρ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ ἄλλων ἐνόντων, ἐφ' οἷς βιαζόμεθα ἄδικοι γίνεσθαι, τὰ κέρδη μεγίστην ἀνάγκην ἔχειν».*
Μέσα στὰ κακὰ ποὺ ὑπάρχουν στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ μᾶς σπρώχνουν στὴν ἀδικία, τὸ πιὸ μεγάλο εἶναι ἡ μανία τοῦ κέρδους.

—*«Οἱ γὰρ ἀρχαιότεροι τῶν Ἑλλήνων τελετὴν τὴν Ἐλευσινίαν πάντων, ὁπόσα ἐς εὐσέβειαν ἥκει, τοσούτῳ ἦγον ἐντιμότερον ὅσῳ καὶ Θεοὺς ἐπίπροσθεν ἡρώων».*

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σέβονταν τὴν τελετὴ τῶν Ἐλευσινίων, τόσο περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσο τοὺς Θεοὺς σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἥρωες.

ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ

—Τὸ μυαλὸ χαλιναγωγεῖ τὶς ἐπιθυμίες τῆς ψυχῆς.

ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ

—Στὴν πεῖνα δὲν μπορεῖς νὰ ἀντιδράσεις μὲ λόγια.

ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ

—Εἶναι σπουδαῖο, ἀλλὰ ὄχι εὔκολο, νὰ διακρίνεις ἕναν ἄνθρωπο ἂν εἶναι φίλος σου πιστὸς ἢ εὐχάριστος ἐχθρός σου.

—Τὸ νὰ μὴν ἐξυπηρετεῖς τὸ φίλο σου εἶναι σὰν νὰ τὸν προδίδεις.

—*«Φίλος εὐτυχοῦσι καὶ ἀτυχοῦσι ὁ αὐτὸς ἴσθι»*.
Στοὺς φίλους σου ποὺ ἀτύχησαν καὶ εὐτύχησαν νὰ εἶσαι ὁ ἴδιος.

—Νὰ ἐξοικονομεῖς τὸ χρόνο, διότι ἂν ξοδεύεται ὅπου δὲν πρέπει, λίγος μένει γιὰ ὅπου πρέπει.

—Ὅλοι οἱ χωρισμοὶ εἶναι ὀδυνηροί, ἀκόμη καὶ αὐτοὶ ποὺ τοὺς ἐπιθυμούσαμε.

—*«Μὴ ἐπαίρου ἐπὶ δόξῃ»*.
Μὴν ὑπερηφανεύεσαι γιὰ τὴ δόξα σου.

—Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀγαθή, ἤρεμη συνείδηση.

—*«Ἀπόρρητον κρύπτε»*.
Μὴν ἀποκαλύπτεις αὐτὰ ποὺ σοῦ ἐμπιστεύονται ὡς ἀπόρρητα.
Καὶ ἀκόμα ἄλλη ἔκφραση: *«Λόγων ἀπορρήτων ἐκφορὰν μὴ ποιοῦ»*.

—Μυστικὸ τῶν δύο εἶναι μυστικὸ τοῦ Θεοῦ, μυστικὸ τριῶν εἶναι μυστικὸ ὅλου τοῦ κόσμου. Συνηθισμένη λαϊκὴ σήμερα ἔκφραση: *«Τὸ ξέρεις ἐσύ, ἐγὼ καὶ ὁ κόσμος ὅλος».*

—Καλύτερα νὰ πεθάνεις κάνοντας οἰκονομία, παρὰ νὰ ζεῖς μέσα στὴ φτώχεια.

—Ἕνα ὑπερήφανο μυαλὸ καὶ ἕνα καχεκτικὸ πορτοφόλι εἶναι ἕνας ἄτυχος συνδυασμός.

—*«Μηδενὸς καταφρόνει». «Μηδενὶ φρόνει».*
Μὴν περιφρονεῖς κανέναν.

—*«Ἀληθείας ἔχου».* Νὰ λὲς πάντοτε τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἁμαρτάνων μετανόει».* Νὰ μετανοεῖς γιὰ τὶς ἁμαρτίες σου.

—*«Σαὐτοῦ μὴ ἀμέλει».* Νὰ μὴν παραμελεῖς τὸν ἑαυτό σου.

—*«Ἄρχε σαὐτοῦ».* Νὰ αὐτοκυριαρχῆσαι.

—*«Ἐπισφαλὲς προπέτεια».*
Ἡ ἀπερίσκεπτη σπουδὴ εἶναι ἐπικίνδυνη.

—*«Ἀλλοτρίων ἀπέχου».*
Τὰ ξένα πράγματα νὰ τὰ ἀποφεύγεις.

—*«Γνῶθι μαθών».*
Νὰ κάνεις κτῆμα σου ὅσα μαθαίνεις.

—*«Ἀτυχίαν κρύπτε».* Νὰ κρύβεις τὴν ἀτυχία σου.

—*«Βίας μὴ ἔχου».* Νὰ μὴν αὐθαιρετεῖς.

—*«Τύχην νόμιζε».* Νὰ παραδέχεσαι τὴν ὕπαρξη τύχης.

—*«Δημοκρατία κρείττων τυραννίδος».*
Καλύτερος εἶναι ὁ τρόπος διοικήσεως μὲ δημοκρατικὸ σύστημα παρὰ μὲ τυραννικό.

—*«Δίκαιον μιμοῦ».* Νὰ μιμεῖσαι τοὺς δίκαιους.

—*«Ἡττῶ ὑπὲρ δικαίου»*.
Νὰ ὑποχωρεῖς χάριν τοῦ δικαίου.

—*«Πράττε δίκαια»*. Νὰ εἶσαι δίκαιος στὶς πράξεις σου.

—*«Πράττε ἀμετανόητα»*.
Νὰ μὴν κάνεις πράγματα, ποὺ ἀργότερα θὰ μετανοήσεις.

—*«Δόλον φοβοῦ»*. Νὰ φοβᾶσαι τὸν δόλο.

—*«Ἐλπίδα νέμε»*. Νὰ διατηρεῖς πάντοτε τὶς ἐλπίδες σου.

—*«Τὸ κρατοῦν φοβοῦ»*.
Νὰ φοβᾶσαι τοὺς ἰσχυρούς.

—*«Ἀρχῆς τετευχῶς, ἴσθι ταύτης ἄξιος»*.
Ὅταν καταλάβεις τὴν ἐξουσία, νὰ φροντίσεις νὰ εἶσαι ἄξιός της.

—*«Ἐπαίνει τὰ καλά»*.
Ὅ,τι εἶναι καλό, νὰ μὴ διστάζεις νὰ τὸ ἐπαινεῖς.

—*«Μελέτη τὸ πᾶν»*.
Νὰ ἐρευνᾶς τὰ πάντα (ἤ, τὸ πᾶν εἶναι ἡ ἔρευνα).

—Νὰ μὴν καταφέρεσαι οὔτε κατὰ τῶν πεθαμένων οὔτε κατὰ τῶν ζωντανῶν.

—*«Ἔριν μίσει»*. Νὰ ἀποφεύγεις τὶς φιλονικίες.

—Νὰ μὴν ἀγωνίζεσαι κατὰ τοῦ ἀπόντος.

—*«Εὐεργέτας τίμα»*. Νὰ τιμᾶς τοὺς εὐεργέτες σου.

—*«Χάριν ἀπόδος»*.
Νὰ ἀνταποδίδεις μία χάρη ποὺ σοῦ ἔκαναν.

—*«Εὐσέβειαν ἔχου»*. Νὰ διατηρεῖς τὴν εὐσέβειά σου.

—Ἡ ἠθικὴ δὲν πρέπει νὰ κρίνεται μόνο ἀπὸ τὶς πράξεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἰδέες.

—*«Καλὸν ἡσυχία»*. Εἶναι ὡραῖο πρᾶγμα ἡ ἡσυχία.

—*«Καιρὸν πρόσμενε»*. Περίμενε τὸν κατάλληλο καιρό.

—*«Κακίας ἀπέχου»*. Νὰ μὴ γίνεσαι κακός.

—Τὸ ἀληθινὸ κέρδος εἶναι βαριὰ κληρονομιά.

—*«Λύπην φύλαττε»*. Μὴ δείχνεις παντοῦ τὴ λύπη σου.

—Ὅταν μὲν εὐτυχεῖς νὰ εἶσαι μετριοπαθής, ὅταν δὲ δυστυχεῖς, συνετός.

—Πολλὰ μυστικὰ θὰ ἔμεναν ἐντελῶς ἄγνωστα, ἂν δὲν ἦταν μυστικά.

—Εἶναι καλύτερα νὰ σὲ φθονοῦν παρὰ νὰ σὲ λυποῦνται.

—*«Χόλον κρατέειν»*. Νὰ κυριαρχεῖς τοῦ θυμοῦ σου.

—*«Θνῆσκε ὑπὲρ Πατρίδος»*.
Νὰ πεθάνεις γιὰ τὴν πατρίδα σου.

—*«Ἄρχουσιν εἶκε»*. Νὰ ὑπακοῦς στοὺς ἄρχοντες.

—Φρόντιζε νὰ ἀρέσεις σὲ ὅλους.

—*«Προγόνους στεφάνου»*. Νὰ τιμᾶς τοὺς προγόνους σου.

—Νὰ προσέχεις μόνο ἐκεῖνα ποὺ ἀξίζει νὰ ἀκουστοῦν.

—*«Εἶκε μεγάλοις»*.
Νὰ ὑποχωρεῖς πρὸ τῶν μεγαλυτέρων σου.

—*«Θνητὰ φρόνει»*. Νὰ σκέπτεσαι σὰν θνητός.

—*«Ἀποκρίνου ἐν καιρῷ»*. Νὰ σκεφτεῖς πρὶν ἀπαντήσεις.

—*«Ἱκέτας ἐλέει»*.
Νὰ ἐλεεῖς, νὰ συγχωρεῖς αὐτοὺς ποὺ σὲ παρακαλοῦν.

—*«Εὐπροσήγορος γίγνου»*. Νὰ εἶσαι φιλόφρων.

—*«Σοφοῖς χρῶ»*. Νὰ συναναστρέφεσαι μὲ σοφούς.

—*«Ὕβριν μίσει»*.
Νὰ ἀντιπαθεῖς (νὰ ἀποφεύγεις) τὶς ὕβρεις.

—Ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ συμφωνήσεις, νὰ τὸ διαφυλάξεις. Νὰ κρατᾶς τὸ λόγο σου.

—Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν καλὴ φήμη.

—*«Εὔκλειαν δίωκε»*.
Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ δόξα (τὴν καλὴ φήμη).

—*«Θεράπευε ἑταιρείαν»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ φιλία.

—*«Φιλίαν φύλασσε»*. Νὰ εἶσαι σταθερὸς στὴ φιλία.

—*«Φίλοις βοήθει»*. Νὰ βοηθᾶς τοὺς φίλους.

—*«Εὔφρανε φίλους»*. Νὰ εὐχαριστεῖς τοὺς φίλους σου.

—*«Ξένους ξένιζε»*. Νὰ φιλοξενεῖς τοὺς ξένους.

—*«Φόνου ἀπέχου»*.
Νὰ μὴ φονεύσεις. (Τό *«οὐ φονεύσεις»* τῶν 10 ἐντολῶν τοῦ Μωυσῆ).

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

—Ὅποιος κάνει μεγαλύτερη ἐπίδειξη αἰσθημάτων εἶναι ὁ ἀπατηλότερος.

—*«Ὅστις ἐπὶ μεγίστοις τὸ ἐπίμοχθον λαμβάνει, ὀρθῶς λαμβάνει»*.
Ὅποιος κοπιάζει γιὰ τὰ πιὸ σημαντικά, σωστὰ κοπιάζει.

—Ὁ χρόνος εἶναι ὁ καλύτερος σύμβουλος.

—Εὐτυχία εἶναι ἡ ἐλευθερία.

—Ὁ τάφος τῶν ἡρώων εἶναι ὁλόκληρο τὸ σύμπαν.

ΠΕΡΙΚΤΥΟΝΗ

—*«Σοφία μὲν τὰς τῶν ἐόντων ἁπάντων ἀνευρίσκει... Ὅστις ὦν ἀναλῦσαι οἷός τ' ἐντὶ πάντα τὰ γένεα ὑπὸ μίαν καὶ τὰν αὐτὰν ἀρχάν, καὶ πάλιν ἐκ ταύτας συνθεῖναι καὶ συναριθμήσασθαι οὔ-*

τος δοκεῖ καὶ σοφώτατος ἦμεν καὶ παναλαθέστατος, ἔτι δὲ καὶ καλὰν σκοπιὰν ἀνευρηκέναι, ἀφ' ἇς δυνατὸς ἐσεῖται τόν τε Θεὸν κατόψεσθαι καὶ πάντα τὰ ἐν τᾷ συστοιχίᾳ τε καὶ τάξει».

Ἡ φιλοσοφία βρίσκει τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς αἰτίες ὅλων τῶν ὄντων... Ὅποιος μπορεῖ νὰ ἀναλύσει ὅλα τὰ ὄντα σὲ μία καὶ τὴν αὐτὴ αἰτία, καὶ ἀπὸ αὐτὴ πάλι νὰ συνθέσει καὶ νὰ συναριθμήσει τὸν κόσμο, αὐτὸς πρέπει νὰ θεωρεῖται σοφώτατος καὶ ἀληθέστατος, διότι ἀποκάλυψε ἕνα πρῖσμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ μπορέσει νὰ δεῖ καὶ τὸ Θεὸ καὶ τὴν ἁρμονία καὶ τὴν τάξη τοῦ σύμπαντος.

ΠΙΝΔΑΡΟΣ

—*«Ἐπιτέλει συντόμως»*. Νὰ τελειώνεις σύντομα.

—*«Πρεσβύτερος εὔλογος»*.
Ὁ ὥριμος ἄντρας πρέπει νὰ εἶναι συνετός.

—*«Χρὴ δὲ κατ' αὐτὸν ἀεὶ παντὸς ὁρᾶν μέτρον»*.
Ὁ καθένας πρέπει νὰ βλέπει τὸ μέτρο ποὺ τοῦ δόθηκε.

—*«Γλυκὺ δὲ πόλεμος ἀπείροισιν· ἐμπείρων δέ τις ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς»*.
Ὁ πόλεμος εἶναι γλυκὸς γιὰ ὅσους δὲν τὸν γνωρίζουν· ἀλλὰ ὁ ἔμπειρος νιώθει μεγάλο φόβο στὴν καρδιά του, ὅταν ἐκεῖνος πλησιάζει.

—Ἀκόνιζε πάντοτε (τὴ γλῶσσα σου, τὰ λόγια σου) στὸ ἀκόνι τῆς ἀλήθειας.

—Εἶπαν ὅτι τὰ τιμημένα γηρατειὰ εἶναι ἡ παιδικὴ ἡλικία τῆς αἰωνιότητας.

—*«Εὔκλειαν δίωκε»*. Τὴν καλὴ φήμη ἐπιδίωκε.

—*«Νεῦρα πολέμου χρυσός»*.
Τὰ νεῦρα στὸν πόλεμο εἶναι χρυσός.

—Οἱ ὑπερήφανοι ἐνοχλοῦνται πάντοτε ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια τῶν ἄλλων.

—*«Τὸ δὲ παρ' ἀδίκαν γλυκύ, πικρότατα μένει τελευτά».*
Τὸ εὐχάριστο ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἀδικία τὸ ἀναμένει πικρὸ τέλος.

—*«Σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος».*
Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ὄνειρο σκιᾶς.
Ὦ λαμπρὴ καὶ λιοστεφανωμένη καὶ χιλιοτραγουδισμένη, προπύργιο τῆς Ἑλλάδας, ὀνομαστὴ Ἀθήνα, θεία πόλη.

—Τὸ ἔθιμο εἶναι ὁ καλύτερος ἑρμηνευτὴς τῶν νόμων.

—Σκεπτόμαστε σύμφωνα μὲ τὴ φύση, μιλᾶμε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους καὶ ἐνεργοῦμε σύμφωνα μὲ τὰ ἔθιμα.

—Τὸ ἔθιμο εἶναι ὁ βασιλιὰς ὅλων.

—Τὸ ἄλογο εἶναι γιὰ ἅρματα καὶ τὸ βόδι γιὰ ἀλέτρι.

—Ἡ εἰρήνη δίνει τροφὴ στὸ γεωργό, ἀκόμα καὶ ὅταν αὐτὸς βρίσκεται μέσα σὲ βράχους, ὁ πόλεμος τοὐναντίον φέρνει δυστυχία σὲ αὐτὸν καὶ ὅταν ἀκόμη βρίσκεται στὴ μέση τῆς πεδιάδας.

—Οἱ ἐλπίδες εἶναι τὰ ὄνειρα τῶν μὴ κοιμισμένων.

—*«Θνατὰ θνατοῦσι πρέπει».*
Τὰ ἀνθρώπινα εἶναι ἐφήμερα.

—Ἡ μουσικὴ εὐχαριστεῖ καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν τρελλό.

—Τὸ πεπρωμένο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πάντοτε ἀσταθές.

—*«Τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον».*
Εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποφύγεις τὸ πεπρωμένο σου (τὸ μοιραῖο σου, τὸ γραφτὸ τῆς τύχης σου).

—*«Αὔξεται δ' ἀρετά, χλωραῖς ἐέρσαις ὡς ὅτε δένδρον ᾄσσει, ἐν σοφοῖς ἀνδρῶν ἀερθεῖσ' ἐν δικαίοις τε πρὸς ὑγρὸν αἰθέρα».*
Ὅπως τὸ δέντρο μεγαλώνει στὸν καθαρὸ ἀέρα μὲ τὶς δροσιές, ἔτσι καὶ ἡ ἀρετὴ μεγαλώνει στοὺς σοφοὺς καὶ δίκαιους ἀνθρώπους.

—*«Αἰδέομαι μέγα εἰπεῖν ἐν δίκᾳ τε μὴ κεκινδυνευμένον»*.
Ντρέπομαι νὰ πῶ κάτι σπουδαῖο, χωρὶς νὰ ἔχει ἐξακριβωθεῖ ἂν εἶναι δίκαιο ἢ ἄδικο.

—*«Ἐκ πόνων δ' οἳ νεότατι γένωνται σύν τε δίκᾳ, τελέθει πρὸς γῆρας αἰὼν ἠρέμα»*.
Ἀπὸ τοὺς κόπους ποὺ καταβάλλονται τὴν ἐποχὴ τῆς νεότητας καὶ μὲ δικαιοσύνη προέρχεται στὰ γεράματα βίος ἤρεμος.

—*«Ἓν ἀνδρῶν, ἓν Θεῶν γένος· ἐκ μιᾶς δὲ πνέομεν ματρὸς ἀμφότεροι»*.
Ἴδια εἶναι ἡ καταγωγὴ τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια μάνα προερχόμαστε.
(Σχέτ: Ἡσίοδος: *«Ὁμόθεν γεγάζει Θεοὶ θνητοὶ τ' ἄνθρωποι»*).

—*«Κόρον δ' ἔχει καὶ μέλι»*. Καὶ τὸ μέλι κόρο ἔχει.

—*«Ἔργον πρὸ πάντων βιότῳ φάος»*.
Ἡ ἐργασία προπάντων εἶναι φῶς γιὰ τὴ ζωή.

—*«Ἐξελέγχων μόνος*
ἀλάθειαν ἐτήτυμον
χρόνος».
Ὁ χρόνος μόνος πραγματικὰ ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἀμφὶ δ' ἀνθρώπων φρασὶν ἀμπλακίαι ἀναρίθμητοι κρέμανται»*.
Ἀναρίθμητες πλάνες αἰωροῦνται στὶς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων.

—*«Αἱ δὲ φρενῶν ταραχαὶ*
παρέπλαγξαν καὶ σοφόν».
Οἱ ταραχὲς τῆς ψυχῆς καὶ σοφὸ παραπλανοῦν.

—*«Εἰδέ τις ὄλβος ἐν ἀνθρώποισιν, ἄνευ καμάτου οὐ φαίνεται»*.
Ἂν ὑπάρχει κάποια εὐτυχία στοὺς ἀνθρώπους δὲν κερδίζεται χωρὶς μόχθο.

—*«Ὁ πλοῦτος εὐρυσθενής,*
ὅταν τις ἀρετᾷ κεκραμένον καθαρᾷ».
Ὁ πλοῦτος εἶναι παντοδύναμος, ὅταν κάποιος τὸν συνδυάζει μὲ τὴν ἀρετή.

—*«Ἀνδρῶν δικαίων χρόνος σωτὴρ ἄριστος».*
Γιὰ τοὺς δίκαιους ἀνθρώπους ὁ χρόνος εἶναι ὁ καλύτερος σωτήρας.

—*«Τὶ Θεός; ὅ,τι τὸ πᾶν».*
Τὶ εἶναι ὁ Θεός; Ὅ,τι εἶναι τὸ πᾶν.

—*«Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς*
θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων».
Ὁ νόμος εἶναι ὁ βασιλιὰς ὅλων, καὶ τῶν θνητῶν καὶ τῶν ἀθανάτων.

ΠΙΤΤΑΚΟΣ

—Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὀργανισμός, εἶναι νοῦς ποὺ ἐξυπηρετεῖται ἀπὸ ὄργανα.

—*«Ἄργος μὴ ἴσθι, ἀνιαρὸν ἀργία».*
Μὴν εἶσαι ὀκνηρός, εἶναι δυσάρεστη ἡ τεμπελιά.

—Τὸ εὐκολώτερο κακὸ γιὰ τὸν ἄντρα εἶναι ὁ γάμος.

—*«Γελᾷ δ' ὁ μωρὸς κἂν τὶ μὴ γελεοῖον ᾖ».*
Γελάει ὁ κουτὸς χωρὶς νὰ ὑπάρχει λόγος, αἰτία.

—Ὁ τρόπος ποὺ δίνεις ἔχει περισσότερη ἀξία ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ δῶρο.

—*«Γίγνωσκε καιρόν».*
Νὰ γνωρίζεις τὸν καιρό-καιρούς.

—*«Μὴ τὴν ὄψιν καλλωπίζου, ἀλλὰ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἴσθι καλός».*
Μὴν ὀμορφαίνεις τὸ πρόσωπό σου, ἀλλὰ νὰ καταγίνεσαι στὸ πῶς θὰ γίνεις καλός.

—*«Μὴ πᾶσι πίστευε»*.
Μὴν πιστεύεις σὲ ὅλους καὶ ὅλα.

—*«Μὴ ἔριζε γονεῦσι, κἂν δίκαια λέγῃς»*.
Μὴν τσακώνεσαι μὲ τοὺς γονεῖς σου καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὰ ποὺ λὲς εἶναι τὰ σωστά.

—*«Μέτρῳ χρῷ»*.
Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ σκέπτεσαι καὶ νὰ ζεῖς μὲ μέτρο.

—*«Κακὸν ἀκρασία»*. Εἶναι κακὸ πρᾶγμα ἡ ἀκολασία.

—*«Βλαβερὸν ἀκρασία»*. Ἡ ἀκράτεια εἶναι βλαβερή.

—*«Θεράπευε ἀλήθειαν»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἄρχων κόσμει σαὐτόν»*.
Ὅταν κυβερνᾶς, νὰ φροντίζεις οἱ πράξεις σου νὰ ἀποτελοῦν κόσμημα.

—*«Χαλεπὸν ἑαυτὸν γνῶναι»*.
Εἶναι δύσκολο νὰ γνωρίσει κάποιος τὸν ἑαυτό του.

—Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ βέβαιο στὴ ζωή, διότι κανεὶς δὲ ζεῖ διαρκῶς ὅπως θὰ ἐπιθυμοῦσε.

—*«Τὸν βίον οἰκονόμει»*.
Νὰ μὴ σπαταλᾶς ἄδικα τὴ ζωή σου.

—Ὅποιος νυμφεύεται μία γυναίκα ἀνώτερή του, δεσμεύει τὴν ἐλευθερία του.

—*«Τὴν κατὰ σαὐτὸν ἔλα»*.
Νὰ νυμφευθεῖς αὐτὴν ποὺ σοῦ πρέπει σοῦ πάει. (Αὐτὸ εἶπε ὅταν τὸν ρώτησαν, τὶ εἴδους γυναίκα ἔπρεπε νὰ νυμφευθεῖ κάποιος)

—Εἶναι δύσκολο πρᾶγμα νὰ γνωρίζεις τὶ εἶναι τὸ σωστό.

—*«Ἐάν τις μὴ τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμός ἐστι»*.
Ἂν κάποιος δὲν διατρέφει τοὺς γονεῖς του, εἶναι ἄτιμος.

—*«Κολακεύειν γονεῖς μὴ ὄκνει».*
Μὴ διστάζεις νὰ ἐπαινεῖς τοὺς γονεῖς σου.

—Ἡ γυναίκα εἶναι ἕνα λουλούδι, ποὺ μόνο κάτω ἀπὸ τὴ σκιὰ μπορεῖ νὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ εὐωδιάσει.

—*«Δίκαιον νόει».* Νὰ κατανοεῖς τὸ δίκαιο.

—Ὁ χρόνος γιὰ δράση στὸν ἄνθρωπο εἶναι περιωρισμένος.

—*«Ἐγγύῃ δ' ἄτη».*
Ἡ ἐγγύηση —ποὺ δίνεις— βρίσκεται παραπλεύρως μὲ τὴ συμφορά. (Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ ὁ Χίλων καὶ βρίσκεται γραμμένο στὸν πρόναο τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς).

—*«Γνοὺς πρᾶττε».* Ἀφοῦ γνωρίσεις, νὰ ἐνεργήσεις.

—*«Πολίτας μὴ θράσυνε».*
Νὰ μὴ διαφθείρεις τοὺς πολίτες.

—*«Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσιν».*
Ἡ ἐξουσία (ἡ διαχείρισή της) δείχνει τὸν ἄνδρα.

—*«Θεράπευε ἐπιμέλειαν».* Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ἐπιμέλεια.

—*«Θεράπευε ἐπιδεξιότητα».*
Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ἐπιδεξιότητα.

—*«Εὐγνώμων γίνου».* Νὰ εἶσαι εὐγνώμων.

—*«Μὴ πᾶσι πίστευε».*
Νὰ μὴν ἔχεις ἐμπιστοσύνη σὲ ὅλους.

—*«Θεράπευε εὐσέβειαν».* Νὰ εἶσαι εὐσεβής.

—*«Εὐσέβειαν ἀσκεῖν».*
Νὰ μὴν παύσεις ποτὲ νὰ εἶσαι εὐσεβής.

—*«Τὴν εὐτυχίαν κρύπτε».*
Τὴν εὐτυχία σου νὰ τὴ διαφυλάττεις. Νὰ μὴ τὴ διαλαλεῖς, διότι θὰ προκαλέσεις τὸ φθόνο.

—*«Φοβοῦ τὰ αἰσχρά»*.
Νὰ φοβᾶσαι καθετὶ ποὺ εἶναι ἀνήθικο.

—*«Καιρὸν γνῶθι»*.
Μάθε νὰ ἐπωφελεῖσαι κατάλληλα ἀπὸ τὸ χρόνο.

—*«Χαλεπόν, ἐσθλὸν ἔμμεναι»*.
Εἶναι δύσκολο πρᾶγμα νὰ κατορθώσει κανεὶς νὰ παραμένει συνεχῶς καλός.

—*«Χάριν ἐκτέλει»*. Νὰ κάνεις τὴ χάρη ποὺ σοῦ ζητοῦν.

—*«Ἡβῶν ἐγκρατής»*.
Ὅταν εἶσαι νέος, νὰ εἶσαι ἐγκρατὴς σὲ ὅλα.

—Νὰ προσπαθεῖτε νὰ νικᾶτε ἀναίμακτα.

—Γνώριζε ὅτι τὸ τρυφερὸ δέντρο, ποὺ σκύβει μὲ τὴν πίεση τῆς θύελλας, νικάει διότι ὑποχωρεῖ.

—*«Θεράπευε οἰκονομίαν»*.
Νὰ καλλιεργεῖς πνεῦμα οἰκονομίας.

—Ἡ νίκη πηγαίνει πάντοτε πρὸς τὸ μέρος ποὺ βασιλεύει ἡ ὁμόνοια.

—Δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ σωστὸ ἀπὸ τὴν ὁμόνοια.

—*«Βαρὺ ἀπαιδευσία»*. Εἶναι βαρὺ πρᾶγμα ἡ ἀμορφωσιά.

—*«Θεράπευε παιδείαν»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ μόρφωση.

—Νὰ διδάσκεις καὶ νὰ μαθαίνεις ὅ,τι εἶναι τὸ καλύτερο.

—*«Θεράπευε ἐμπειρίαν»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ἐμπειρία.

—*«Θεράπευε πίστιν»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ φιλία.

—Ἡ ἔλλειψη ἀπασχόλησης δημιουργεῖ τὴν πλήξη.

—*«Μὴ πλούτει κακῶς»*.
Νὰ μὴν ἀποκτᾶς πλούτη μὲ κακὸ τρόπο.

—*«Ἀκούσας νόει».*
Ἀφοῦ πρῶτα ἀκούσεις, σκέψου κατόπιν τὶ θὰ κάνεις.

—*«Σωφροσύνην φιλεῖν».* Νὰ ἀγαπᾶς τὴ σωφροσύνη.

—*«Θεράπευε τέχνην».* Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν τέχνη.

—*«Εὔφημος ἴσθι».* Νὰ εἶσαι γλυκομίλητος.

—*«Φιλόσοφος γίνει».* Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ γνώση.

—*«Ἄριστος σύμβουλος καιρός».*
Ὁ καλύτερος σύμβουλος εἶναι ὁ χρόνος.

—*«Ὅ μέλλεις πράττειν, μὴ πρόλεγε· ἀποτυχὼν γὰρ γελασθήσῃ».*
Αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ κάνεις, μὴν τὸ διαλαλεῖς ἀπὸ πρῶτα· διότι ἂν ἀποτύχεις, θὰ γελοιοποιηθεῖς.

—*«Ἀνάγκα δ' οὐδὲ Θεοὶ μάχονται».*
Τὴν ἀνάγκη δὲν τὴ μάχονται οὔτε οἱ Θεοί.
(Σχέτ.: Σοφοκλῆς: *«Πρὸς τὴν ἀνάγκην οὐδ' Ἄρης ἀνθίσταται».*

—*«Οἵους ἂν ἐράνους εἰσενέγκῃς τοῖς γονεῦσι, τοιοῦτος αὐτὸς ἐν τῷ γήρας παρὰ τῶν τέκνων προσδέχου».*
Ὅ,τι προσφέρεις στοὺς γονεῖς σου, τὰ ἴδια καὶ σὺ νὰ ἀναμένεις στὰ γηρατειὰ ἀπὸ τὰ παιδιά σου.

ΠΛΑΤΩΝ

—*«Ἀμαθείας, ἐξ ἧς πάντα κακὰ πᾶσιν ἐρίζωνται καὶ βλαστάνειν».*
Ἀπὸ τὴν ἀμάθεια πηγάζουν ὅλα τὰ κακά.

—*«Καὶ δὶς γάρ τοι καὶ τρὶς φασι καλὸν εἶναι τὰ καλὰ λέγειν».*
Τὸ ὡραῖο εἶναι καλὸ νὰ λέγεται δύο καὶ τρεῖς φορές.

—Ἡ ἀποχὴ εἶναι ὁ ἰσχυρότερος φραγμὸς κατὰ τῆς ἀσθένειας.

—Ἡ ἀποχὴ εἶναι ἀσφάλεια τῆς ἐγκράτειας.

—Ἡ ἀρετὴ ἔχει πολλοὺς δασκάλους, ἀλλὰ λίγους ἀγωνιστές.

—*«Θεόδοτος ἡ ἀρετή».*
Ἡ ἀρετὴ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεό.

—Ὁ γάμος εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς παρακμῆς γιὰ τὸν ἄνδρα καὶ ἡ ἀφετηρία τῆς ζωῆς γιὰ τὴ γυναίκα.

—Γέλα πρὶν εὐτυχήσεις, ἀλλοιῶς ὑπάρχει φόβος νὰ μὴ γελάσεις ποτέ.

—*«Πᾶς ὑμῶν αἰδείσθω τὸν ἑαυτοῦ πρεσβύτερον ἔργῳ τε καὶ ἔπει».*
Ὁ καθένας ἀπό σᾶς νὰ σεβαστεῖ τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα τῶν μεγαλύτερων.

—Ἡ γλῶσσα εἶναι μικρή, ἀλλὰ καταστρέφει οἰκογένειες καὶ ἀνατρέπει βασίλεια.

—Τὰ βιβλία εἶναι τέκνα ἀθάνατα, ποὺ θεοποιοῦν τοὺς πατέρες τους.

—Ἡ στρέβλωση τῆς γλώσσας εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὴ στρέβλωση τοῦ λογικοῦ.

—Γνώμη εἶναι τὸ καταστάλαγμα τῆς σκέψης.

—Μία καλὴ γνώμη, ποὺ γίνεται δεκτὴ ἀπὸ ὅλους στὴν πολιτεία, λέγεται νόμος.

—*«Τὰ δὲ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνῶμαι ἀρετὴ πλουτίζειν τοὺς κεκτημένους».*
Οἱ γνῶμες τῶν σοφῶν ἀνδρῶν προσθέτουν ἀρετὴ σὲ ἐκείνους ποὺ τὶς κατέχουν.

—*«Γέροντα δεῖ τὸν ἀγαθὸν δικαστὴν εἶναι».*
Ὁ καλὸς δικαστὴς πρέπει νὰ εἶναι μεγάλος στὴν ἡλικία.

—Μὲ κάθε νέο δίδαγμα ἀποκτοῦμε καὶ νέο μέσο θεραπείας κατὰ τῶν δεινῶν καὶ τοῦ χρόνου.

—*«Πᾶσα τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης τὰ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται».*
Κάθε ἐπιστήμη ποὺ διαχωρίζεται ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη καὶ κάθε ἄλλη ἀρετὴ εἶναι πανουργία καὶ ὄχι σοφία.

—Οἱ εὐχὲς εἶναι χωρὶς ἀξία, ὅταν δὲ συνοδεύονται ἀπὸ ἔργα.

—*«Ἔρως οὐ πᾶς ἐστὶ καλός, οὐδ' ἄξιος ἐγκωμιάζεσθαι ἀλλὰ ὁ καλῶς προτρέπων ἐρᾶν».*
Ὁ ἔρωτας δὲν εἶναι πάντα καλός, οὔτε ἄξιος νὰ ἐγκωμιάζεται, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ προτρέπει νὰ ἐρωτευόμαστε μὲ καλὸ τρόπο.

—*«Εὐγένεια ἐστὶν ἀρετὴ εὐγενοῦς ἤθους εὐαγωγία πρὸς λόγους καὶ πράξεις».*
Ἡ εὐγένεια εἶναι ἀρετὴ εὐγενικοῦ χαρακτῆρα καὶ ὁδηγεῖ σὲ καλὰ λόγια καὶ ἔργα.

—Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ φῶς ἡ σκιά του.

—Ἡ ὀμορφιὰ εἶναι προνόμιο τῆς φύσης.

—Ἡ καλοκαγαθία εἶναι προαιρετικὴ συνήθεια τῶν καλύτερων ἀνθρώπων.

—*«Κόσμος κάλλιστος τῶν γεγονότων».*

—*«Εἷς εὖ μυρίων μὴ φρονούντων κρείττων ἐστί».*
Ὁ ἕνας ἀνάμεσα σὲ μύριους ἀπερίσκεπτους εἶναι καλύτερος.

—*«Οὐδὲν βίαιον μάθημα ἔμμονον ἐν τῇ ψυχῇ».*
Μάθημα μὲ πίεση δὲν ἀποτυπώνεται στὴν ψυχή.

—*«Παίζων μὴ βίᾳ δίδασκε τοὺς παῖδας».*
Νὰ διδάσκεις τὰ παιδιὰ παίζοντας, χωρὶς βία.

—*«Μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τιμιώτε-*

ρόν ἐστιν πατρὶς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ Θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι». (Κρίτων 51β)

Καὶ ἀπὸ τὴ μητέρα καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους προγόνους, ἡ πατρίδα εἶναι ἀκριβώτερη.

—Ὅποιος θέλει νὰ εἶναι πραγματικὰ πλούσιος, ἂς μὴν κάνει τὴν περιουσία του μεγαλύτερη, ἀλλὰ τὴν πλεονεξία του μικρότερη.

—*«Διὰ γὰρ τὴν τῶν κτημάτων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι ἡμῖν γίγνονται».* (Φαίδων 61δ)

Ὅλοι οἱ πόλεμοι γίνονται γιὰ τὴν ἀπόκτηση περιουσίας (ἀγαθῶν).

—Θὰ μιλούσαμε γιὰ πολὺ λίγα πράγματα, ἂν μιλούσαμε μόνο γιὰ ὅσα γνωρίζουμε.

—*«Ὁ ἔσχατος τῆς ἀδικίας ὅρος ἐστὶ τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι μὴ ὄντα».*

Τὸ τελευταῖο ὅριο τῆς ἀδικίας εἶναι, αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι δίκαιος νὰ νομίζει ὅτι εἶναι.

—Ἡ πιὸ πικρὴ ἀπογοήτευση ποὺ νιώθεις, εἶναι ὅταν προσφέρεις καλωσύνη καί σοῦ τὴν ἀνταποδίδουν μὲ τὴν ἀδικία.

—Καρτερία εἶναι ὑπομονὴ πόνου καὶ λύπης ἕνεκα τοῦ καλοῦ.

—Τέσσερις εἶναι οἱ κυρίως ἀρετές: φρόνηση, ἀνδρεία, σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη. (Ὁ Χριστιανισμὸς ἀποδέχεται τρεῖς: πίστη, ἐλπίδα, ἀγάπη)

—*«Πάντων μὲν ἀγαθῶν Θεοῖς δ' ἀνθρώποις ἀρχὴ ἡ ἀλήθεια».*

Ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν καλῶν καὶ γιὰ τοὺς Θεοὺς καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἡ ἀλήθεια.

—*«Οὐ τὸ ζῆν περὶ πλείστου ποιητέου, ἀλλὰ τὸ εὖ ζῆν».*
Ἡ ζωὴ ἀξίζει μόνο γιὰ νὰ τὴ ζεῖ κανένας τιμημένα καὶ ὑπερήφανα.

—*«Τὸ νικᾶν ἑαυτὸν πασῶν ἀρετῶν πρώτη καὶ ἀρίστη».*
Τὸ νὰ νικήσει κανεὶς τὰ πάθη τοῦ ἑαυτοῦ του εἶναι ἡ πρώτη καὶ καλύτερη νίκη.

—*«Παιδεία ἔσθ' ἡ παίδων ὁλκή τε καὶ ἀγωγὴ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου λόγον ὀρθὸν εἰρημένον».* (Νόμοι 659δ)
Ἡ παιδεία εἶναι ἡ ἕλξη καὶ ἡ ἀγωγὴ τῶν νέων σύμφωνα μὲ τὴν ὀρθὴ λογική, ποὺ ἐκφράζεται στοὺς νόμους.

—*«Δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶς ἀρετή».*
Ἡ δικαιοσύνη εἶναι γενικὰ ἀρετή.

—*«Δικαιοσύνη ἀδικίας κρείττων».*
Ἡ δικαιοσύνη εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν ἀδικία. (Πολιτεία 367β)

—*«Δικαιοσύνη ὁμόνοια τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτήν».*
Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἡ ὁμόνοια τῆς ψυχῆς ἀπέναντι στὸν ἑαυτό της. (Ὅροι 411δ)

—*«Δικαιόν ἐστι τὸν ἀμείνω τοῦ χείρονος πλέον ἔχειν καὶ τὸν δυνατώτερον τοῦ ἀδυνατωτέρου».*
Δίκαιο εἶναι νὰ ἔχει ὁ καλύτερος περισσότερα ἀπὸ τὸν χειρότερο καὶ ὁ δυνατώτερος περισσότερα ἀπὸ τὸν πιὸ ἀδύνατο. (Γοργίας 483)

—*«Οἵ γε δίκαιοι ἥμεροι».*
Οἱ δίκαιοι εἶναι ἄνθρωποι ἥσυχοι. (Γοργίας 516c)

—*«Πόλεως γὰρ ψυχὴ νόμοι εἰσίν· ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει, οὕτω καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται».*
Ὁ νόμος εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς πόλης· ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα ὅταν στερηθεῖ τὴν ψυχὴ πεθαίνει, ἔτσι καὶ ἡ πόλη χωρὶς νόμους καταστρέφεται.

—Εἶναι ἀνάγκη οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχουν νόμους καὶ νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ αὐτούς, ἀλλοιῶς δὲ διαφέρουν σὲ τίποτα ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία.

—*«Φιλῶ τέκνα, ἀλλὰ πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶ».*
Ἀγαπῶ τὰ παιδιά μου, ἀλλὰ περισσότερο ἀγαπῶ τὴν πατρίδα μου.

—Ὅλο τὸ χρυσάφι ποὺ βρίσκεται στὴ Γῆ καὶ τὸ κάτω ἀπὸ αὐτὴν δὲν ἀξίζει τόσο πολὺ ὅσο ἀξίζει ἡ ἀρετή.

—Δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ καλὸ ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, διότι τότε καὶ ὁ φτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος εἶναι ἴσοι ἀπέναντι στοὺς νόμους καὶ ὁ φτωχὸς νικᾶ τὸν πλούσιο, ὅταν ἔχει δίκιο.

—Οἱ νόμοι τῶν πολλῶν ἀνθρώπων εἶναι νόμοι τῶν ἰσχυροτέρων.

—Δὲν εἶναι πολὺ δύσκολο, ἀλλὰ ἀξιέπαινο τὸ νὰ περάσει κάποιος δίκαια τὴ ζωὴ του, ὅταν εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἀδικήσει.

—Ὁ ἄντρας ποὺ εἶναι πραγματικὰ μεγάλος δὲν πρέπει νὰ ἀγαπᾶ οὔτε τὸν ἑαυτό του οὔτε τὰ δικά του, ἀλλὰ τὰ δίκαια, εἴτε εἶναι δικά του εἴτε ξένα.

—Δὲν εἶναι δυνατὸ δύο κακοὶ νὰ γίνουν ποτὲ φίλοι, οὔτε ἕνας καλὸς νὰ μὴν ἔχει φίλο καλό.

—Ἀληθινὸς γιατρὸς εἶναι ὁ ἄρχοντας τῶν σωμάτων καὶ ὄχι ὁ ἐκμεταλλευτής τους.

—*«Ἀεὶ γεωμετρεῖν τὸν Θεόν».*
Ἀρχαῖο δόγμα, ποὺ σημαίνει ὅτι ἡ γεωμετρικὴ ἀντίληψη κυριαρχεῖ σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς δημιουργίας. Τὸ ρητὸ αὐτὸ λένε ὅτι εἶναι τοῦ Πυθαγόρα ἢ τοῦ Εὐκλείδη ἢ τοῦ Πλάτωνα. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ὅτι πουθενὰ στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα δὲ φαίνεται, ἀλλὰ λένε ὅτι εἶναι τοῦ Πλάτωνα, διότι εἶναι σύμφωνο μὲ τὶς ἀρχές του.

—Εἶναι πάρα πολὺ λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιμένουν στὴν ἀθεΐα, ὥστε ὅταν ἔρχεται κάποια συμφορά, κάποιος κίνδυνος, νὰ μὴν παραδεχτοῦν μία ἀνώτερη δύναμη, ἔλεγε ὁ Πλάτων.

—*«Ἃ ἂν (ὁ νέος) τηλικοῦτος ὢν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις δυσέκνιπτά τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι».*
Ὁσαδήποτε ἐντυπώσει στὸ μυαλό του ὁ νέος, ὅταν εἶναι μικρός, συνήθως αὐτὰ μένουν καὶ ἀναλλοίωτα καὶ ἀμετάβλητα.

—*«Ἡ ἀβουλία ἀτυχία δοκεῖ εἶναι».*
Ἡ ἀβουλία φαίνεται πὼς εἶναι κακὴ τύχη.

—*«Ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος».*
Στὴν ψυχὴ τοῦ καλοῦ ἀνθρώπου κανένας φθόνος δὲ γεννιέται γιὰ τίποτα.

—*«Ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιστον λέγων, ἅ ἂν λέγῃ, ἄλλο τι οὐκ εἰκῇ ἐρεῖ».*
Ὅσα λέει ὁ καλὸς ἄνθρωπος, τὰ λέει ἀποσκοπῶντας στὴν ἀρετή· τίποτα δὲ λέει στὴν τύχη.

—Κάθε ἀγαθὸ εἶναι ὄμορφο, τὸ δὲ ὄμορφο εἶναι συμμετρικό.

—Ἡ ἄγνοια εἶναι ἡ αἰτία τῶν κακῶν στοὺς ἀνθρώπους.

—Τὸ φοβερώτερο εἶδος τῆς ἄγνοιας εἶναι νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι γνωρίζει κάτι ποὺ δὲν τὸ γνωρίζει.

—*«Ἀδελφὸς ἀνδρὶ παρείῃ».*
Ὁ ἀδερφὸς μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὸν ἀδερφό.

—Κάθε αἰτία ποὺ βγάζει κάτι ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὕπαρξη εἶναι δημιουργία.

—Ποτὲ δὲν ἐλέγχεται ἡ ἀλήθεια.

—Τὸ ἁμάρτημα εἶναι ἀρρώστια, δυσφορία, ἀδυναμία.

—Καὶ οἱ Θεοὶ ἀκόμα δὲν μποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν βία ἐναντίον τῆς ἀνάγκης.

—*«Ἀνάγκα καὶ Θεοὶ πείθονται»*.
Καὶ οἱ Θεοὶ ἀκόμη πείθονται μπροστὰ στὴν ἀνάγκη.

—Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς σκέψης εἶναι ἡ πιὸ ἀριστοκρατικὴ ὑπερηφάνεια.

—Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶο ἀπὸ τὴ φύση εὐμετάβλητο.

—Ἡ πιὸ πικρὴ ἀπογοήτευση ποὺ νοιώθεις εἶναι ὅταν προσφέρεις καλωσύνη καί σοῦ τὴν ἀνταποδίδουν μὲ τὴν ἀδικία.

—Καθένας εἶναι ἄρχων τοῦ ἑαυτοῦ του.

—*«Βιάζεσθαι οὐχ ὅσιον»*. Δὲν πρέπει νὰ μετέρχεσαι βία.

—*«Τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν»*.
Τὸ νὰ λὲς λίγα εἶναι φιλοσοφία.

—Τὸ ἕνα σκέλος τῆς γνώσης εἶναι νὰ ξέρεις ποιὰ εἶναι τὰ πράγματα ποὺ δὲν ἀξίζουν νὰ τὰ μάθεις.

—Οἱ τιμὲς καὶ οἱ δόξες τῶν γονιῶν εἶναι καλὸς καὶ μεγαλοπρεπὴς θησαυρὸς γιὰ τοὺς ἀπογόνους.

—Δὲν εἶναι καθόλου παράξενο νὰ γίνονται τιποτένια παιδιὰ ἀπὸ καλοὺς πατέρες καὶ καλοὶ ἀπὸ κακούς.

—*«Γυναικὸς ἄρχε»*.
Νὰ κυβερνᾶς τὴ γυναίκα.

—Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ἀνάγκη μακρᾶς ζωῆς, ἀλλὰ ἔνδοξης.

—Ὅσο δὲν ὑπάρχει ἐγκράτεια, ἐπικρατεῖ ἡ ἀκολασία.

—Μὲ κάθε νέο δίδαγμα ἀποκτοῦμε καὶ νέο μέσο θεραπείας κατὰ τῶν δεινῶν καὶ τοῦ χρόνου.

—Ἡ ἀχαλίνωτη ἐλευθερία ὁδηγεῖ στὴν καταθλιπτικὴ δουλεία.

—Ἐὰν ἐρευνᾶς καλῶς, θὰ πετύχεις.

—*«Δέλεαρ δεινὸν ἡδονή»*.
Ἡ ἡδονὴ ἀποτελεῖ σοβαρὸ δόλωμα.

—Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἠλιθίων εἶναι ἄπειρος.

—Ἡ ἰσότητα δημιουργεῖ τὴν ἀγάπη.

—Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ φροντίζει ὄχι ἁπλῶς νὰ φαίνεται καλός, ἀλλὰ νὰ εἶναι πράγματι.

—Τὰ κράτη εὐτυχοῦν μόνο ὅταν τιμωροῦνται οἱ ἀδικίες.

—Ἡ λησμονιὰ εἶναι διαφυγὴ τῆς γνώσης.

—Ὁ μέθυσος εἶναι ἀνάξιος ὁποιασδήποτε εὐεργεσίας.

—Τὸ κρασὶ κάνει τὸ φτωχὸ πλούσιο στὴ φαντασία καὶ τὸν πλούσιο φτωχὸ στὴν πραγματικότητα.

—Ὅταν εἶσαι μόνος σου, νὰ εἶσαι μετριόφρων, ὅταν πλησιάζεις τοὺς ἄλλους, νὰ εἶσαι εἰλικρινής.

—Μέτρο τοῦ λόγου εἶναι ὄχι ὁ ρήτορας, ἀλλὰ ὁ ἀκροατής.

—Ἡ μνήμη εἶναι ἡ σωτηρία τῶν αἰσθήσεων.

—Μουσικὴ εἶναι ἡ ὀμορφιὰ τοῦ σύμπαντος.

—Τὸ νὰ νικάει κάποιος τὸν ἑαυτό του εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ καλύτερη ἀπὸ ὅλες τὶς νίκες.

—Μὲ τὸ κρασὶ ἀποκαλύπτεται ὁ πραγματικὸς χαρακτήρας.

—Ἡ παιδεία εἶναι δύναμη θεραπευτικὴ τῆς ψυχῆς.

—Ἡ παιδεία εἶναι δεύτερος ἥλιος γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

—Μικρότερο κακὸ εἶναι ἡ ἀγραμματωσύνη, παρὰ ἡ κακὴ καὶ χωρὶς μέθοδο ἐκπαίδευση.

—*«Φίλει τὴν Πατρίδα, κἂν ἄδικος ᾖ».*
Νὰ ἀγαπᾶς τὴν πατρίδα, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι ἄδικη.

—*«Ποιητής, ὁπόταν ἐν τῷ τρίποδι τῆς Μούσης καθίζηται, τότε οὐκ ἔμφρων ἐστίν, οἷον δὲ κρήνη τις τὸ ἐπιὸν ῥεῖν ἑτοίμων ἐᾷ».*
Ὁ ποιητής, ὅταν κάθεται στὸν τρίποδα τῆς Μούσας, τότε δὲν εἶναι στὰ λογικά του, ἀλλά, ὅπως μία κρήνη, ἀφήνει νὰ τρέχει ἐλεύθερα ὅ,τι τοῦ ἔρθει στὸ κεφάλι.
Ἡ μεγαλύτερη ποινὴ μιᾶς κακῆς πράξης εἶναι ἡ ἐξομοίωση τοῦ ἀδικήσαντος πρὸς τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους.

—Εἶναι ἀδύνατο νὰ βελτιωθεῖ ὁ κόσμος, ἂν δὲν βελτιωθοῦν οἱ πάνω σὲ αὐτὸν κατοικοῦντες ἄνθρωποι.

—Εἶναι καταστροφὴ γιὰ τὴν πολιτεία τὸ νὰ ἀσχολεῖται κάποιος μὲ πολλά.

—Ἡ πονηρία εἶναι ἀσθένεια τῆς ψυχῆς.

—Ὁ πονηρὸς τρέχει πιὸ γρήγορα ἀπὸ τὸ θάνατο.

—Ὡραῖο πρᾶγμα εἶναι ἡ σύνεση καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἀλλὰ δύσκολο καὶ κουραστικό.

—Τέχνη εἶναι ἡ πνευματικὴ ἡδονή.

—Εἶναι τίμιος καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀδικεῖ καθόλου καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀφήνει τοὺς ἀδικοῦντες νὰ ἀδικοῦν.

—Οἱ πολιτεῖες εὐτυχοῦν ὅταν οἱ ἄδικοι τιμωροῦνται.

—Ἡ φιλαργυρία εἶναι ἐπονείδιστο πρᾶγμα.

—Φιλοσοφία εἶναι νὰ περιμένει κάποιος τὸ θάνατο μὲ ἠρεμία.

—Οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι εἶναι συνετοὶ καὶ γενναῖοι.

—*«Φιλοσοφία τῆς τῶν ὄντων ἀεὶ ἐπιστήμης ὄρεξις· ἕξις θεωρητικὴ τοῦ ἀληθοῦς, πῶς ἀληθῶς· ἐπιμέλεια ψυχῆς μετὰ λόγου ὀρθοῦ».*

Φιλοσοφία εἶναι ἡ ὄρεξη γιὰ γνώση αὐτῶν ποὺ πάντα ὑπάρχουν· θεωρητικὴ συνήθεια τῆς ἀλήθειας, πῶς δηλαδὴ ἔχει ἡ ἀλήθεια· εἶναι ἡ ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς μαζὶ μὲ τὸν ὀρθὸ λόγο.

—*«Φιλοσοφία μὲν οὔσης μεγίστης μουσικῆς».*

Διότι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ καλύτερη μουσική.

—Αὐτὸς ποὺ ψεύδεται ἑκούσια εἶναι ἀναξιόπιστος, ὁ δὲ ἀκούσια εἶναι ἀνόητος.

—*«Ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος. Τὸ γὰρ αὐτοκίνητον ἀθάνατον».*

Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη, διότι ὅ,τι κινεῖται ἀπὸ μόνο του εἶναι ἀθάνατο.

—*«Ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι ὁ ἐπιτάττων γνῶναι ἑαυτόν».*

Ἄρα τὴν ψυχή μας προτρέπει νὰ γνωρίσουμε αὐτὸς ποὺ μᾶς παραγγέλνει τό *«γνῶθι σαὐτόν».*

—*«Ὥστε καὶ ταύτῃ ἀθάνατον ψυχή τι ἔοικεν εἶναι».*

Ἑπομένως καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ ψυχὴ φαίνεται πὼς εἶναι ἀθάνατη.

—Τὸ σῶμα εἶναι ὁ τάφος τῆς ψυχῆς.

—*«Ψυχὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν· αἰτία κινήσεως ζωτικῆς ζώων».*

Ψυχὴ εἶναι αὐτὸ ποὺ κινεῖται ἀπὸ μόνο του· εἶναι ἡ αἰτία τῆς ζωτικῆς κινήσεως τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν.

—Τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς εἶναι ἄξιο μεγαλύτερης τιμῆς ἀπὸ τὸ κάλλος τοῦ σώματος.

—Ἡ ψυχὴ εἶναι κάποια μαντικὴ δύναμη.

—Τὸ ὡραῖο εἶναι προνόμιο τῆς φύσης.

—*«Ἡ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικε εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν».*
Ἡ ὑπερβολικὴ ἐλευθερία φαίνεται πὼς μεταβάλλεται σὲ ὑπερβολικὴ δουλεία.

—*«Ἀγορὰ καὶ νόμισμα ἡμῖν σύμβολον τῆς ἀλλαγῆς γεννήσεται».*
Ἡ ἀγορὰ καὶ τὸ νόμισμα θὰ σημάνουν τὴν ἔναρξη τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγών.

—*«Ἡ δὲ ἄδεια ἀναισχυντίαν ἐνέτεκεν».*
Ἡ ἔλλειψη τοῦ φόβου γεννάει τὴν ἀδιαντροπιά.

—*«Ἀδικία ἕξις ὑπεροπτικὴ νόμων».*
Ἀδικία εἶναι ἡ συνήθεια ποὺ ἀντιμετωπίζει τοὺς νόμους μὲ ὑπεροψία.

—*«Ἡ γε ἀδικία καὶ μίση καὶ μάχας ἐν ἀλλήλοις παρέχει».*
Βέβαια, ἡ ἀδικία σπέρνει τὸ μῖσος καὶ δημιουργεῖ διαμάχες μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

—Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ κακά, τὸ πιὸ μεγάλο, εἶναι νὰ μὴν τιμωρεῖται κανένας γιὰ τὶς ἀδικίες του.

—Καὶ αὐτὸς ποὺ ἀδικεῖ καὶ ὁ ἄδικος εἶναι σὲ κάθε περίπτωση ἄθλιος, περισσότερο μάλιστα, ἂν δὲν τιμωρεῖται, ἂν καὶ ἀδικεῖ.

—Πάντοτε ἡ ψυχὴ συνδέεται μὲ τὸ σῶμα, ἄλλοτε μὲ τὸ ἕνα καὶ ἄλλοτε μὲ τὸ ἄλλο.

—Πιὸ ἄθλιο εἶναι μία ἄρρωστη ψυχὴ νὰ συγκατοικεῖ μὲ ἄθλιο σῶμα.

—*«Αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν τεθνεῶτα».*
Ὁ πεθαμένος δὲν ἔχει καμμιὰ αἴσθηση κανενὸς πράγματος.

—*«Αἴσθησις ψυχῆς φορά».*
Αἴσθηση εἶναι ἡ φορὰ τῆς ψυχῆς.

—Ἡ πλεονεξία εἶναι αἰσχρὴ καὶ ἄδικη πράξη.

—Ὁ κακὸς ἄνθρωπος εἶναι στὴν ψυχὴ μολυσμένος, ἐνῶ ὁ ἐνάρετος ὄχι.

—Ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἀδικία εἶναι εὐχάριστα καὶ εὔκολα νὰ ἀποκτηθοῦν, εἶναι ὅμως αἰσχρὰ μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ νόμο.

—Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ κατὰ τὴν κρίση τῶν Θεῶν καὶ κατὰ τὴ γνώμη τῶν ἀνθρώπων, ἀνώτερη.

—Ὁ ἀληθινὸς ἄρχοντας δὲ γεννήθηκε γιὰ νὰ ἀποσκοπεῖ στὸ δικό του συμφέρον, ἀλλὰ στὸ συμφέρον αὐτοῦ ποὺ κυβερνάει.

—*«Ἀλλ' αὐτὸ δικαιοσύνην αὐτῇ ἄριστον εὕρομεν».*
Ἀλλὰ ἰδιαίτερα ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ καλύτερο γιὰ τὴν ἴδια τὴν ψυχή.

—Ἀλλὰ ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἀποχωρήσουμε, ἐγὼ γιὰ νὰ πεθάνω καὶ σεῖς γιὰ νὰ ζήσετε· ὅμως ποιοὶ ἀπὸ μᾶς πηγαίνουν σὲ καλύτερο μέρος, δὲν τὸ ξέρει κανεὶς παρὰ μόνον ὁ Θεός.

—*«Ἀλλὰ Θεοὺς οὔτε λανθάνειν οὔτε βιάσασθαι δυνατόν».*
Ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς Θεοὺς κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει, οὔτε καὶ νὰ τοὺς ἐξαναγκάσει.

—*«Ἀλλὰ μὴν τό γε δίκαιον οὐ φύεται χωρὶς τοῦ σωφρονεῖν».*
Δὲν ὑπάρχει δικαιοσύνη χωρὶς τὴ σωφροσύνη.

—Ὁ φθονερὸς ἄνθρωπος δείχνεται φθονερὸς καὶ νοιώθει χαρὰ μὲ τὶς συμφορὲς τῶν ἄλλων.

—*«Ἁμαρτία πρᾶξις κατὰ τὸν ὀρθὸν λογισμόν».*
Σφάλμα ἡ πράξη ποὺ παραβαίνει τὴ σωστὴ σκέψη.

—Ἀκαταμάχητος καὶ ἀνίκητος εἶναι ὁ θυμός. Τίποτα δὲ φοβᾶται. Ὅταν ὑπάρχει, κάθε ψυχὴ γίνεται ἄφοβη καὶ ἀνίκητη.

—Ἡ παιδεία εἶναι δύναμη θεραπευτικὴ τῆς ψυχῆς.

—Ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς γίνεται πολλὲς φορὲς τὸ παιχνίδι.

—Ἡ ἀνδρεία εἶναι συνήθεια τῆς ψυχῆς ποὺ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ φόβο.

—*«Ὁ δὲ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ».*
Εἶναι ἀνυπόφορος ὁ ἀνεξέλεγκτος βίος γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

—Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶο ἄπτερο, μὲ δύο πόδια καὶ νύχια πλατιά· αὐτὸ ἀπὸ τὰ ὄντα εἶναι δεκτικὸ τῆς γνώσης, σύμφωνα μὲ τὴ λογική.

—*«Ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας».*
Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ μερίδιό του στὴ θεϊκὴ μοιρασιά.

—*«Ἀπόδειξις λόγος συλλογιστικὸς ἀληθής».*
Ἡ ἀπόδειξη εἶναι συλλογιστικὸς λόγος ἀληθινός.

—*«Ἀριθμὸς ἄπειρος πλήθει».*
Τὸ πλῆθος τῶν ἀριθμῶν εἶναι ἄπειρο.

—*«Ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιστον».*
Ἡ ἀρχὴ κάθε ἔργου εἶναι τὸ μεγαλύτερο πρᾶγμα.
Στὰ καθ' ἡμᾶς ὑπάρχει ἡ φράση: *«Ἡ ἀρχὴ τὸ ἥμισυ τοῦ παντός».*

—*«Ἀσχημοσύνη γὰρ καὶ ἔρωτι πρὸς ἀλλήλους ἀεὶ πόλεμος».*
Ἀνάμεσα στὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀπρέπεια ὑπάρχει παντοτινὸς πόλεμος.

—*«Ἡ δ' αὐθάδεια, ἐρημίᾳ ξύνοικος».*
Ἡ αὐθάδεια, συγκάτοικος τῆς μοναξιᾶς, τῆς ἀπομόνωσης.

—Ἡ αὐτάρκεια εἶναι ἡ τέλεια ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν καὶ εἶναι ἡ συνήθεια ποὺ τὴν ἔχουν αὐτοὶ ποὺ γίνονται κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ τους.

—*«Τὸ ἄφοβον καὶ τὸ ἀνδρεῖον οὐ ταὐτόν».*
Ἡ ἀφοβία καὶ ἡ ἀνδρεία δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα.

—*«Γένεσις κίνησις εἰς οὐσίαν· μετάληψις οὐσίας· πόρευσις εἰς τὸ εἶναι».*
Ἡ δημιουργία εἶναι κίνηση πρὸς τὴν οὐσία· συμμετοχὴ στὴν οὐσία· πορεία στὸ εἶναι.

—*«Γῆρας φθίσις ἐμψύχου ὑπὸ χρόνου γιγνομένη».*
Τὰ γεράματα εἶναι ἡ φθορὰ τοῦ ἔμψυχου, ποὺ ἔρχεται μὲ τὸ χρόνο.

—*«Δείλη ἡμέρας τελευτή».*
Τὸ δειλινὸ εἶναι τὸ τέλος τῆς ἡμέρας.

—*«Τὴν δικαιοσύνην ἀρετὴν εἶναι καὶ σοφίαν, τὴν δὲ ἀδικίαν κακίαν τε καὶ ἀμαθίαν».*
Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετὴ καὶ σοφία, ἐνῶ ἡ ἀδικία κακία καὶ ἀμάθεια.

—Ὁ δίκαιος βίος εἶναι μεγάλη εὐχαρίστηση.

—*«Δράσαντί τι τοιοῦτον παθεῖν ταὐτὰ ἀναγκαίως ἅπερ ἔδρασεν».*
Κακὸ ἔκανες, κακὸ θὰ πάθεις.

—Τὸ σωστὸ πρέπει νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνουμε δύο καὶ τρεῖς φορές.

—*«Ἐὰν τίς τι κλέπτῃ δημόσιον μέγα ἢ καὶ σμικρόν, τῆς αὐτῆς δίκης δεῖ».*
Ἂν κάποιος κλέβει τὸ δημόσιο πολὺ ἢ λίγο, νὰ τοῦ ἐπιβάλλεται ἡ ἴδια τιμωρία.

—Ὅποιος ἐγγυᾶται γιὰ κάποιον, νὰ διατυπώνεται μὲ σαφήνεια.

—*«Ἐγκράτεια δύναμις ὑπομονητικὴ λύπης».*
Ἐγκράτεια εἶναι ἡ δύναμη ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπομένει τὴ λύπη.

—*«Εἰ ἀναγκαῖον εἴη ἢ ἀδικεῖσθαι, ἑλοίμην ἂν ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν».*
Ἂν ἦταν ἀναγκαῖο νὰ ἀδικῶ ἢ νὰ ἀδικοῦμαι, θὰ προτιμοῦσα νὰ ἀδικοῦμαι, παρὰ νὰ ἀδικῶ.

—*«Εἰ μή τις ὑπερβεβλημένην φύσιν ἔχοι, οὔποτ᾽ ἂν γένοιτο ἀνὴρ ἀγαθός».*
Ἐὰν κάποιος δὲν μπορεῖ νὰ ξεπερνᾶ τὴ φύση του, δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ γίνει καλὸς ἄνθρωπος.

—*«Τὴν εἱμαρμένην οὐδ᾽ ἂν εἷς ἐκφύγοι».*
Τὴ μοῖρα κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγει.

—*«Εἷς φρονῶν μυρίων μὴ φρονούντων κρείττων ἐστί».*
Ἕνας ποὺ εἶναι συνετὸς εἶναι καλύτερος ἀπὸ χίλιους ἄλλους ποὺ δὲν εἶναι.

—Ὑπάρχουν μερικοὶ θεῖοι ἄνθρωποι, ποὺ ἡ συναναστροφὴ μαζί τους ἀξίζει πολλά.

—Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ποὺ ἡγεμονεύει τὴ ζωὴ μας· εἶναι ὁ αὐτοέλεγχος στὸ καθετὶ ποὺ κάνουμε.

—Ὁ Ὅμηρος εἶναι ὁ ποιητὴς ποὺ ἐκπαίδευσε τὴν Ἑλλάδα.

—Ἡ Ἐλπίδα εἶναι ἡ προσδοκία τοῦ καλοῦ.

—Ἡ ἐμπειρία εἶναι λοιπὸν ἐκείνη ποὺ κατευθύνει τὴ ζωή μας σύμφωνα μὲ τὴν τέχνη, ἐνῶ ἡ ἀπειρία σύμφωνα μὲ τὴν τύχη.

—Πρέπει νὰ πεθαίνουμε μὲ καλὴ φήμη.

—Ἕνα εἶδος ἀρετῆς ὑπάρχει μόνο, πολλὰ ὅμως κακίας.

—Κανένα μάθημα δὲν ἔχει τόσο μεγάλη δύναμη ὅσο ἡ διατριβὴ μὲ τοὺς ἀριθμούς.

—Ὁ καθένας μας πρέπει νὰ εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του.

—Σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους (ἔθιμα), ἡ γιορτὴ εἶναι ἱερὸς χρόνος.

—Ἐπιστημονικὴ γνώση εἶναι ὁ ἀληθινὸς λόγος, ποὺ βρίσκεται στὴ διάνοια.

—Φιλονικοῦν ὅσοι ἔχουν διαφορὲς μεταξύ τους.

—Εἶναι μεγάλη καταδίκη νὰ γίνεται κανεὶς ἴδιος μὲ τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους.

—Οἱ τιμὲς τῶν ἀπογόνων πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι μεγάλος θησαυρός.

—Ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κανέναν εἶναι εὐτυχισμένοι.

—Ἡ εὐδαιμονία εἶναι ἀγαθὸ ποὺ περιέχει ὅλα τὰ καλὰ· εἶναι δύναμη γιὰ νὰ ζεῖ κανεὶς καλά.

—Αὐτὸς ποὺ ἀδικεῖ εἶναι πιὸ δυστυχισμένος ἀπὸ τὸν ἀδικούμενο.

—Πρέπει νὰ φοβόμαστε περισσότερο τὸ νὰ ἀδικοῦμε ἀπὸ τὸ νὰ ἀδικούμαστε.

—Εὐνομία εἶναι ἡ πειθαρχία στοὺς σπουδαίους νόμους.

—Εὐσέβεια εἶναι δικαιοσύνη στοὺς Θεούς· εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἑκούσιας ὑπηρεσίας στοὺς Θεούς.

—Ἡ εὐφροσύνη εἶναι χαρὰ γιὰ τὶς πράξεις τοῦ σώφρονα ἀνθρώπου.

—Προσευχὴ εἶναι αὐτὸ ποὺ ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τοὺς Θεούς.

—Ἡ πρέπει νὰ μὴν κάνεις παιδιὰ ἢ νὰ ταλαιπωρεῖσαι γιὰ νὰ τὰ ἀνατρέφεις καὶ νὰ τὰ μορφώνεις.

—Στὴν κοινωνία ποὺ δὲν ὑπάρχει οὔτε πλοῦτος οὔτε φτώχεια, ἴσως νὰ ὑπάρχουν οἱ καλοὶ καὶ εὐγενικοὶ ἄνθρωποι.

—Οἱ ὑπερβολικὲς χαρὲς καὶ λύπες εἶναι οἱ μεγαλύτερες ἀρρώστιες τῆς ψυχῆς.

—Ὅπως λένε, ὁ θάνατος εἶναι κάποια μεταβολὴ καὶ μετοίκηση τῆς ψυχῆς ἀπὸ αὐτὸν σὲ ἄλλο τόπο.
Ὁ Πλάτων παραδέχεται πὼς ὁ θάνατος δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ὁ ἀποχωρισμὸς δύο πραγμάτων, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

—Ἡ τιμὴ εἶναι θεῖο δῶρο καὶ ἀπὸ τὰ κακὰ κανένα δὲν ἀξίζει νὰ τιμηθεῖ.

—Γιὰ τοὺς σώφρονες ἀνθρώπους Θεὸς εἶναι ὁ νόμος, γιὰ τοὺς μὴ σώφρονες ἡ ἡδονή.

—Ὁ Θεὸς πάντα, ἀλλὰ ἡ τύχη καὶ οἱ εὐκαιρίες κυβερνᾶνε τὰ ἀνθρώπινα.

—Σὲ καμμία περίπτωση ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἄδικος. Τοὐναντίον, εἶναι δικαιότατος.

—Ἄλλα γίνονται ἀντιληπτὰ μὲ τὸ νοῦ καὶ ὄχι μὲ τὴν ὅραση καὶ ἄλλα μὲ τὴν ὅραση καὶ ὄχι μὲ τὸ νοῦ.

—Ὅποιος ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὶς ἡδονὲς εἶναι ἀκολασία.

—Τὰ αἴτια τῶν συμφορῶν πρέπει νὰ τὰ ἀναζητοῦμε κάπου ἀλλοῦ καὶ ὄχι στοὺς Θεούς.

—Στὶς συμφορὲς τὸ καλύτερο εἶναι νὰ μένουμε ἥσυχοι καὶ νὰ μὴν ἀγανακτοῦμε.

—Ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναίκα, ποὺ εἶναι καλοὶ καὶ ἐνάρετοι, εἶναι εὐτυχισμένοι, ὅσοι ὅμως εἶναι κακοὶ καὶ ἄδικοι εἶναι δυστυχισμένοι.

—Ἂν τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν νὰ παίζουν σωστά, μέσω τῆς μουσικῆς, τότε θὰ ἀποδεχτοῦν τὴν εὐνομία.

—Καρτερία εἶναι ἡ ὑπομονή, ὅταν νοιώθουμε λύπη ἕνεκα τοῦ καλοῦ.

—Ἡ σωστὴ ἀνατροφὴ θεωρεῖται βάση τῆς παιδείας.

—Κόλαση εἶναι ἡ θεραπεία τῆς ψυχῆς γιὰ ἁμαρτία ποὺ κάναμε.

—Ὁ ποιητὴς εἶναι κούφιο πρᾶγμα καὶ φτηνὸ καὶ ἱερὸ καὶ δὲν μπορεῖ πρωτύτερα τίποτα νὰ κάνει, πρὶν γίνει ἔνθεος καὶ χάσει τὸν ἔλεγχο τῆς λογικῆς καὶ δὲν ὑπάρχει νοῦς καθόλου σὲ αὐτόν.

—*«Κρατεῖ δὲ ὁ τῆς ἡδονῆς βίος τὸν τῆς φρονήσεως».*
Νικᾶ ἡ ἡδονὴ τὴ φρόνηση.

—Ἀναγκαζόμαστε νὰ ἀποκτήσουμε περιουσία γιὰ τὶς σωματικές μας ἀνάγκες καὶ ἐργαζόμαστε γιὰ νὰ ἐξυπηρετοῦμε τὸ σῶμα.

—*«Λόγος φωνὴ ἐγγράμματος, φραστικὴ ἑκάστου τῶν ὄντων».*
Ὁ λόγος εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ μορφωμένου ποὺ ἐκφράζει καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα.

—*«Τοῦ λόγου μέτρον ἐστὶν οὐχ ὁ λέγων, ἀλλὰ ὁ ἀκούων».*
Μέτρο τοῦ λόγου δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ μιλάει, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ ἀκούει.

—Τὰ μαθήματα γιὰ μένα εἶναι δύο: Ἡ γυμναστικὴ γιὰ τὸ σῶμα καὶ ἡ μουσικὴ ποὺ καλλιεργεῖ τὴν ψυχή.

—Μάταια οἱ ἄνθρωποι κατηγοροῦν τοὺς Θεούς, ὅτι ἀπὸ αὐτοὺς προέρχονται οἱ συμφορές τους.

—*«Μέγιστον τῶν κακῶν τυγχάνει ὂν τὸ ἀδικεῖσθαι».*
Τὸ πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὰ κακὰ εἶναι νὰ εἶναι κανεὶς ἀδικημένος.

—Ὁ νέος πρέπει νὰ ἀποφεύγει ὁπωσδήποτε τὸ πιοτὸ καὶ τὸ μεθύσι.

—*«Ἡ μὲν μετὰ φρονήσεως καρτερία καλὴ κἀγαθή».*

Ἡ συνετὴ ὑπομονὴ εἶναι καλὴ καὶ ἀγαθή.

—*«Μέτρον τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως».*
Μέτρο εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀνάμεσα στὴν ὑπερβολὴ καὶ τὴν ἔλλειψη.

—*«Νόησις ἀρχὴ ἐπιστήμης».*
Ἡ νόηση εἶναι ἡ βάση τῆς γνώσης.

—*«Νόσον μὲν δὴ ψυχῆς ἄνοιαν ξυγχωρητέον».*
Ἡ ἔλλειψη νοῦ εἶναι ἀρρώστια τῆς ψυχῆς.

—Ἡ ὁμόνοια εἶναι ἡ συμφωνία τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων σχετικὰ μὲ τὸ πῶς θὰ κυβερνᾶς καὶ θὰ κυβερνιέσαι.

—*«Ὁ τῷ ὄντι τύραννος τῷ ὄντι δοῦλος».*
Αὐτὸς ποὺ εἶναι πραγματικὰ τύραννος, εἶναι πραγματικὰ δοῦλος.

—Ὅπου οἱ μεγάλοι φέρονται ἀναίσχυντα, ἐδῶ καὶ οἱ νέοι εἶναι ἀναιδέστατοι.

—Ὅποιος αὐτοκτονεῖ, ἀποστερεῖ βίαια τὴν πορεία τῆς μοίρας του.

—Ὅποιος δίκαια περάσει τὴ ζωὴ του ἔχει καλύτερη μοῖρα, ὅποιος ὅμως ζήσει ἄδικα θὰ ἔχει χειρότερη μοῖρα.

—*«Ὅσιον θεράπευμα Θεοῦ ἀρεστὸν Θεῷ».*
Ὅσο πιὸ ἁγνὰ ὑπηρετεῖς τὸ Θεό, τόσο περισσότερο τοῦ ἀρέσεις.

—Δὲ γίνεται μόνο ὁ γέρος δύο φορὲς παιδί, ἀλλὰ καὶ ὁ μεθυσμένος.

—*«Οὐ ῥᾴδιον ἀεὶ λανθάνειν κακὸν ὄντα».*
Ὁ κακὸς δύσκολα ξεφεύγει.

—Χωρὶς τὶς μικρὲς τὶς πέτρες δὲ χτίζονται καλὰ καὶ οἱ μεγάλες.

—Οἱ πολὺ πλούσιοι δὲν εἶναι καλοί, καὶ ἐφόσον δὲν εἶναι ἐνάρετοι, δὲν εἶναι καὶ εὐτυχισμένοι.

—*«Οὔτε χρημάτων ἕνεκα ἐθέλουσιν ἄρχειν οἱ ἀγαθοὶ οὔτε τιμῆς».*
Οἱ καλοὶ δὲ θέλουν νὰ ἐξουσιάζουν οὔτε γιὰ τὰ χρήματα οὔτε γιὰ τὴ δόξα.

—*«Παιδεία δύναμις θεραπευτικὴ ψυχῆς».*
Ἡ παιδεία ἔχει τὴ δύναμη νὰ θεραπεύει τὴν ψυχή.

—*«Παιδὸς μηδὲν βέλτιον».*
Τίποτα καλύτερο ἀπὸ τὸ παιδί.

—Ἀπὸ ὅλα τὰ θηρία τὸ παιδὶ εἶναι τὸ πιὸ δυσκολομεταχείριστο.

—Ἡ μεγάλη ἀγάπη στὸν ἑαυτό μας εἶναι αἰτία πολλῶν σφαλμάτων γιὰ τὸν καθένα.

—Ὅλο τὸ χρυσάφι ποὺ βρίσκεται κάτω καὶ πάνω στὴ Γῆ τίποτα δὲν ἀξίζει ὅσο ἡ ἀρετή.

—*«Πειθοῦς δημιουργός ἐστιν ἡ ῥητορική».*
Ἡ ρητορικὴ γέννησε τὴν πειθώ.

—Ἡ ἀκολασία γύρω ἀπὸ τὰ ἀφροδίσια εἶναι ἀσθένεια τῆς ψυχῆς.

—*«Πόλεως ἀρετὴ κατάστασις ὀρθῆς πολιτείας».*
Τὸ ὀρθὸ πολίτευμα εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς πόλης.

—*«Πόλεως μὲν τυραννουμένης οὐκ ἔστι ἀθλιωτέρα».* (τυραννουμένη = τυραννικὸ πολίτευμα)
Δὲν ὑπάρχει κάτι πιὸ ἄθλιο ἀπὸ τὸ τυραννικὸ πολίτευμα.

—*«Σοφία πάντων κάλλιστον, ἡ δὲ ἀμάθεια πάντων κάκιστον».*
Ἡ σοφία εἶναι τὸ καλύτερο ἀπὸ ὅλα, ἡ ἀμάθεια τὸ χειρότερο.

—*«Συλλαβὴ ἀνθρωπίνης φωνῆς ἄρθρον ἐγγράμματον».*
Ἡ συλλαβὴ τῆς ἀνθρώπινης φωνῆς εἶναι γραπτὸ ἄρθρο.

—*«Συμβουλὴ ἱερὸν χρῆμα εἶναι».*
Ἡ συμβουλὴ εἶναι πολύτιμο ἀπόκτημα.

—Συμφέρον εἶναι ὅ,τι ὁδηγεῖ στὸ ἀγαθό.

—Σωφροσύνη εἶναι ἡ ἐγκράτεια στὶς ἐπιθυμίες καὶ τὶς ἡδονές.

—Τὸ μέτρο στὴν ψυχὴ εἶναι ἡ σωφροσύνη... ἡ εὐταξία τῆς ψυχῆς.

—*«Σώφρων ὁ μετρίας ἐπιθυμίας ἔχων».*
Συνετὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔχει μέτριες ἐπιθυμίες.

—*«Τεκμήριον ἀπόδειξις ἀφανοῦς».*
Τὸ τεκμήριο φανερώνει τὸ ἀφανές.

—Τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ εὐχάριστο εἶναι διαφορετικὰ μεταξύ τους.

—Τὸ νὰ ζητᾶ κανεὶς νὰ ἔχει περισσότερα, αὐτὸ εἶναι ἀδικία.

—*«Τυφλοῦται γὰρ περὶ τὸ φιλούμενον ὁ φιλῶν».*
Αὐτὸς ποὺ ἀγαπάει τυφλώνεται γι' αὐτὸ ποὺ ἀγαπάει.

—*«Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστόν ἐστι».*
Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ὑγιὴς εἶναι ἄριστο.

—Κανένας ποιητὴς δὲν ἐξύμνησε τὸν ὑπερουράνιο τόπο καὶ οὔτε θὰ τὸν ὑμνήσει ὅπως τοῦ ἀξίζει.

—Λένε πὼς ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατη.

—Ὁ τσιγκούνης καὶ ὁ φτωχὸς θὰ ἐπαινοῦσαν τὴ φτωχικὴ κηδεία.

—Φιλία εἶναι ἡ συμφωνία γιὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ δίκαια· εἶναι ἡ ἐπιλογὴ τρόπου ζωῆς.

—*«Τό γε φιλομαθὲς καὶ φιλόσοφον ταὐτόν».*
Ἡ φιλομάθεια καὶ ἡ φιλοσοφία εἶναι τὸ ἴδιο.

—*«Φόβος ἔκπληξις ψυχῆς ἐπὶ κακοῦ προσδοκία».*
Ἡ ψυχὴ φοβᾶται τὸ κακό.

—*«Χάρις εὐεργεσία ἑκούσιος».*
Ἡ χάρη εἶναι ἑκούσια εὐεργεσία.

—Πρέπει νὰ ἔχετε θάρρος ἀπέναντι στὸ θάνατο.

—*«Χρόνος ἡλίου κίνησις».*
Ἡ κίνηση τοῦ ἥλιου εἶναι χρόνος.

—Ὑποστηρίζω πὼς τὸ δίκαιο εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυρότερου.

—Τὸ δίκαιο τὸ καθώρισε ὁ ἰσχυρότερος γιὰ νὰ ἐξουσιάζει τὸν λιγώτερο ἰσχυρό.

ΠΛΑΥΤΟΣ

—Ἡ ἐπιθυμία οὐδέποτε ἀρχίζει μὲ τὰ σοβαρά, ἀλλὰ μὲ τὰ ἀστεῖα ποὺ προετοίμασαν τὸ κέφι.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

—Διάλεγε πάντοτε τὸ δρόμο ποὺ σοῦ φαίνεται καλύτερος, ὅσο καὶ ἂν εἶναι δύσκολος. Ἡ συνήθεια θὰ τὸν κάνει εὔκολο καὶ εὐχάριστο.

—*«Ὡς γὰρ δι' ὁμίχλης τὰ σώματα, καὶ δι' ὀργῆς τὰ πράγματα μείζονα φαίνεται».*
Ὅπως τὰ σώματα ἀνάμεσα στὴν ὁμίχλη, ἔτσι καὶ τὰ πράγματα μέσα ἀπὸ τὴν ὀργὴ φαίνονται μεγαλύτερα.

—*«Ἡ μνήμη γὰρ ὥσπερεὶ τῆς παιδείας ἐστὶ ταμεῖον».*
Ἡ μνήμη εἶναι σὰν θησαυροφυλάκιο τῆς μάθησης.

—*«Τὸ γὰρ μάτην καὶ διακενὴς οὐχ ἧττον ἐν τοῖς λόγοις ἢ τοῖς ἔργοις ἐστίν».*

Οἱ μάταιες καὶ ἀνώφελες πράξεις εἶναι χειρότερες ἀπὸ τὰ μάταια καὶ ἀνώφελα λόγια.

—*«Στιγμὴ χρόνου πᾶς ἐστιν ὁ βίος».*
Μία στιγμὴ μόνο εἶναι ἡ ζωή.

—*«Ἰδίους οὐ δεῖ φίλους κτᾶσθαι τὴν γυναῖκαν, κοινοῖς δὲ χρῆσθαι τοῖς τοῦ ἀνδρός».*
Ἴδιους φίλους δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἡ γυναίκα, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιεῖ κοινὰ αὐτοὺς τοῦ ἄντρα της.
Ἡ φύση χωρὶς παιδεία εἶναι τυφλή· καὶ ἡ παιδεία χωρὶς φύση εἶναι λειψή· καὶ ἡ ἐξάσκηση χωρὶς τὰ δύο εἶναι ἀτελής.

—*«Παιδεία δέ τῶν ἐν ἡμῖν μόνον ἐστὶν ἀθάνατον καὶ θεῖον».*
Ἡ παιδεία εἶναι τὸ μοναδικὸ ἀθάνατο καὶ θεῖο πρᾶγμα ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν μέσα μας.

—Ἡ ἰατρική, γιὰ νὰ προάγει τὴν ὑγεία, πρέπει νὰ ἐρευνήσει τὴν ἀρρώστια, ὅπως ἡ μουσική, γιὰ νὰ δημιουργήσει τὴν ἁρμονία, πρέπει νὰ ἐξετάσει τὴ δυσαρμονία.

—Οἱ ὑπεβολικοὶ ἀνταγωνισμοὶ ἔχουν καταστρεπτικὲς συνέπειες γιὰ τὰ κράτη καὶ τὰ ὁδηγοῦν σὲ μεγάλους κινδύνους.

—Τὰ ἀποφθέγματα εἶναι σύντομος δρόμος γιὰ πολλὴ γνώση.

—*«Ἀτυχοῦντι μὴ ἐπιγέλα».*
Μὴν κοροϊδεύεις αὐτὸν ποὺ εἶναι ἄτυχος.

—*«Ἀχάριστον εὐεργετεῖν καὶ νεκρὸν μυρίζειν, ὄψιν τρέφειν καὶ πονηρὸν εὐεργετεῖν ταὐτόν ἐστιν».*
Τὸ νὰ εὐεργετεῖς ἀχάριστο καὶ τὸ νὰ μυρώνεις νεκρό· τὸ νὰ ἐνδιαφέρεσαι γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση καὶ τὸ νὰ εὐεργετεῖς κακό, εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτό.

—*«Ἀρχὴ γὰρ τοῦ νικᾶν τὸ θαρρεῖν».*

Ἀρχὴ τῆς νίκης εἶναι τὸ θάρρος.

—*«Δεῖ δὲ πρὸς τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς τὰς πράξεις»*.
Πρέπει νὰ εἶναι ἀντίστοιχοι πρὸς τὶς περιστάσεις οἱ πράξεις.

—Μισοῦμε ὄχι μόνο ὅσους λένε, μὰ καὶ ὅσους ἀκοῦν ὅσα δὲ μᾶς ἀρέσουν.

—Τὸ νὰ πάρεις τυφλὸ ὁδηγὸ καὶ κουτὸ σύμβουλο (μωρό) εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα.

—Ὅπως καμμιὰ φορὰ τὰ σύννεφα σκοτεινιάζουν τὸν οὐρανὸ —τὸν ἥλιο— ἔτσι καὶ τὰ πάθη σκοτεινιάζουν τὸ λογικό.

—*«Ἀληθέστατον δ' ἄν τις εἴπη τὴν ὑγείαν ἥδυσμα καὶ προσηνέστατον»*.
Εἶναι ἀλήθεια νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι γλυκειά.

—*«Οἱ ψευδεῖς καὶ παρ' ἀξίαν ἐπαινοῦντες τυφλοῦσι καὶ ἀπολλύουσιν ἄνθρωπον»*.
Τὰ ψέματα καὶ οἱ ἀνάξιοι ἔπαινοι τυφλώνουν καὶ καταστρέφουν τὸν ἄνθρωπο.

—Ὁ θυμὸς παραμερίζει τὴ λογικὴ καὶ βάζει τὸ σύρτη στὴν πόρτα.

—Φιλοσοφία εἶναι ἡ τέχνη τῆς ζωῆς.

—*«Ἄμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῷ κάρρωνες»*.
Ἐμεῖς ὅμως θὰ γίνουμε πολὺ καλύτεροι ἀπὸ ἐσᾶς.

—Νὰ βοηθᾶτε τὴν ἀνέχεια, ποτὲ ὅμως νὰ μὴν ὑποστηρίζετε τὴν ἀργία.

—Δὲν ὑπάρχει πιὸ ἄγριο θηρίο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὅταν κατέχει δύναμη ἴση μὲ τὸ πάθος του.

—Ἡ γνώση εἶναι γιὰ τὸ πνεῦμα ὅ,τι τὰ μάτια γιὰ τὸ σῶμα.

—Ζηλευτό, ἴσως, πρᾶγμα ὁ πλοῦτος, τίμιο ὅμως καὶ θαυμαστὸ ἡ δικαιοσύνη.

—Εἶναι μὲν καλὸς τόπος ἡ τυραννία, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἔξοδο.

—Ἐκδίκησή εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς ψυχῆς.

—Μέσα στὰ ἀγαθὰ τοῦ βίου εἶναι καὶ ἡ ἐλπίδα τῆς ἐκδίκησης.

—Πρέπει νὰ ἐλεεῖ κανεὶς τὴ φτώχεια, ἀλλὰ ὄχι νὰ ὑποθάλπει τὴν ἀργία, τὴν τεμπελιά.

—Ὁ εὐγενὴς ἄνθρωπος δίνει ἀξιοπρέπεια σὲ ὅλες τὶς πράξεις του.

—*«Τῶν μὲν εὐτυχούντων πᾶς ἀνὴρ φίλος, τῶν δὲ δυστυχούντων οὔτε αὐτὸς ὁ γεννήτωρ».*
Ὅσων εὐτυχοῦν ὅλοι εἶναι φίλοι, ὅσων δυστυχοῦν δὲν εἶναι φίλοι οὔτε καὶ οἱ γονεῖς τους.

—Ὁ ζῆλος εἶναι προθυμία γιὰ μίμηση.

—Οὐδέποτε ὁ λιμὸς γέννησε μοιχεία.

—Πηγὴ καὶ ρίζα τῆς καλοκαγαθίας εἶναι ἡ καλὴ παιδεία.

—Δὲν πρέπει νὰ ἐπαινοῦμε ὑπερβολικὰ τὰ παιδιά, διότι ἔτσι ἀποχαυνώνονται καὶ καταστρέφονται.

—Ὅπως τὸ μαλακὸ περιλαμβάνει τὸν τύπο τῆς σφραγίδας, ἔτσι καὶ οἱ διάνοιες τῶν μικρῶν παιδιῶν διαπλάθονται.

—Στὴ Σπάρτη, ὅταν διασκέδαζαν, οἱ γέροντες ἔψελναν τό: *«Ἄμμες δὲ γ' εἰμές, αἰ δὲ λῇς πεῖραν λάβε»* (Ἐμεῖς ὅμως εἴμαστε τώρα καὶ ἂν θέλεις ἔλα νὰ δοκιμάσεις). Τὰ παιδιὰ καὶ οἱ νεαροὶ ἔφηβοι ἔψελναν τό: *«Ἄμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῷ κάρρωνες»* (Ἐμεῖς ὅμως θὰ γίνουμε πολὺ καλύτεροι). Σπαρτιάτικο Γνωμικό (Στίχοι ποὺ τραγουδοῦσαν χορεύοντας οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάτες).

—Ὅταν ἔχουμε λίγους πόθους, ἔχουμε καὶ λίγες στερήσεις.

—Τὴν προδοσία πολλοὶ τὴν ἀγάπησαν, ἀλλὰ τὸν προδότη κανείς.

—Πρέπει ὁ ρήτορας νὰ εἶναι ἑτοιμόλογος, γιατὶ ἡ εὐκαιρία δὲν διαρκεῖ παρὰ μόνο μία στιγμή.

—*«Ἀετὸν γλανὴς συγκρίνεις;»*
Βάζεις τὴν κουκουβάγια ἴση μὲ τὸν ἀετό;

—Ἡ ἀλήθεια ἦταν χαραγμένη σὲ ἕναν καθρέφτη ποὺ βρισκόταν στὸν οὐρανό. Ἔπεσε στὴ Γῆ καὶ κομματιάστηκε. Ἀπὸ τότε οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀναζητοῦν. Ὅποιος βρεῖ ἕνα κομμάτι στὸ ὁποῖο καθρεφτίζεται ὁ ἴδιος, νομίζει ὅτι ἀνακάλυψε ὅλη τὴν ἀλήθεια.

—*«Οὐκ ἔστιν ἀρετῆς κτῆμα τιμιώτερον».*
Ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ἰδιότητες μόνο ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀξιαγάπητη καὶ θεία.

—*«Ἄφελε τὴν ἀρετὴν τοῦ εὐτυχοῦντος καὶ πανταχοῦ μικρός ἐστιν, ἐν χάρισι διὰ σμικρολογίαν, ἐν πόνοις διὰ μαλακίαν, παρὰ Θεοῖς διὰ δεισιδαιμονίαν, πρὸς ἀγαθοὺς διὰ φθόνον, ἐν ἀνδράσι διὰ φόβον, ἐν γυναιξὶ διὰ φιληδονίαν».*
Ἀφαίρεσε τὴν ἀρετὴ ἀπὸ κάποιον εὐτυχισμένο καὶ τότε σὲ ὅλα του θὰ εἶναι ἀσήμαντος· στὰ δῶρα ἀπὸ ἰδιοτέλεια, στοὺς κόπους ἀπὸ μαλθακότητα, στοὺς Θεοὺς ἀπὸ δεισιδαιμονία, στοὺς ἄριστους ἀπὸ φθόνο, στοὺς ἄντρες ἀπὸ φόβο, στὶς γυναῖκες ἀπὸ φιληδονία.

—*«Εἰσὶ δ' αἱ μὲν ἀρχαὶ τῆς φύσεως, αἱ δὲ προκοπαὶ τῆς μαθήσεως... Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἄνευ μαθήσεως τυφλόν».*
Οἱ βάσεις τῆς ἀρετῆς βρίσκονται στὴ φύση· ἡ καλλιέργειά της ὅμως εἶναι ἔργο τῆς παιδείας. Ἡ φύση χωρὶς τὴ μάθηση εἶναι τυφλή.

—*«Τῆς δὲ παιδείας, ἣν μέγιστον ἡγεῖτο τοῦ νομοθέτου καὶ κάλλιστον ἔργον εἶναι».*

Ὁ Λυκοῦργος πίστευε πὼς τὸ πιὸ μεγάλο καὶ τὸ πιὸ ὡραῖο ἔργο τοῦ νομοθέτη εἶναι ἡ παιδεία.

—*«Καταμάθοις δ' ἂν ὡς ἀνύσιμον καὶ τελεσιουργὸν ἐπιμέλεια καὶ πόνος ἐστίν, ἐπὶ πολλὰ τῶν γινομένων ἐπιβλέψας, σταγόνες μὲν γὰρ ὕδατος πέτρας κοιλαίνουσιν».*

Ἂν στρέψεις τὸ βλέμμα σου σὲ πολλὰ ποὺ συμβαίνουν γύρω μας, θὰ καταλάβεις πόσο ὠφέλιμο καὶ ἀποτελεσματικὸ εἶναι ἡ προσπάθεια καὶ ὁ κόπος· διότι σταγόνες νεροῦ βαθουλώνουν καὶ πέτρες.

—*«Τὸ φρονεῖν ἅμα τὸν αὐτὸν βίον ποιεῖ ἄριστον καὶ ἥδιστον».*

Ἡ φρόνηση κάνει τὴ ζωὴ πολὺ καλὴ καὶ πολὺ εὐχάριστη.

—*«Ὡς μὴ μόνον τοῦ ζῆν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀποθνῄσκειν τὴν τροφὴν ἐφόδιον οὖσαν, ἐκ ταύτης γὰρ αἱ νόσοι συντρεφόμεναι τοῖς σώμασιν οὐκ ἔλαττον ἐνδείας κακὸν ἔσουσι τὴν πλήρωσιν».*

Νὰ μὴ νομίζεις ὅτι ἡ τροφὴ εἶναι τὸ μόνο ἐφόδιο τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ θανάτου. Διότι οἱ ἀρρώστιες, ἐπειδὴ τρέφονται μὲ τὰ σώματα, δὲν ἔχουν τὸν κορεσμὸ πιὸ μικρὸ κακὸ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη.

—*«Ἡδονῆς δὲ πάσης μὲν περιέχεσθαι καὶ πάντως ἀλόγιστόν ἐστι, πᾶσαν δὲ φεύγειν καὶ πάντως ἀναίσθητον».*

Ἡ ἐπιδίωξη κάθε εὐχαρίστησης καὶ μὲ κάθε τρόπο γενικὰ εἶναι ἀνόητο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποφυγὴ κάθε εὐχαρίστησης καὶ μὲ κάθε τρόπο καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι φυσικό.

—*«Πᾶς ὁ βίος ἡμῶν εἰς ἄνεσιν καὶ σπουδὴν διῄρηται... ἡ ἀνάπαυσις τῶν πόνων ἐστὶν ἄρτυμα».*

Ἡ ζωή μας ὅλη εἶναι μοιρασμένη στὴν ξεκούραση καὶ στὴ δραστηριότητα. Ἡ ξεκούραση εἶναι ἡ εὐχαρίστηση τῶν κόπων μας.

—*«Οὐκ ἐν τῇ κτήσει τῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ ἐν τῇ χρήσει τὸ μέγ' ἐστίν».*

Τὸ σημαντικὸ δὲν εἶναι ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ ἡ χρήση τους.

—*«Μεγάλου δοκοῦντος εἶναι καὶ ὄντος τοῦ κρατεῖν ὀργῆς μεῖζόν ἐστιν ἡ φυλακὴ καὶ ἡ πρόνοια τοῦ μὴ περιπεσεῖν ὀργῇ μηδ' ἁλῶναι».*

Εἶναι πράγματι σπουδαία ἡ αὐτοσυγκράτηση στὴν ὀργή, εἶναι ὅμως πιὸ σπουδαία ἡ προσοχὴ καὶ ἡ πρόνοια, γιὰ νὰ μὴν περιπέσουμε στὴν ὀργὴ καὶ νὰ κυριευτοῦμε ἀπὸ αὐτήν.

—*«Πηγὴ γὰρ καὶ ρίζα καλοκαγαθίας τὸ νομίμου τυχεῖν παιδείας· καὶ καθάπερ τοὺς χάρακας οἱ γεωργοὶ τοῖς φυτοῖς παρατιθέασιν, οὕτως οἱ νόμιμοι τῶν διδασκάλων ἐμμελεῖς τὰς ὑποθήκας καὶ παραινέσεις παραπηγνύουσι τοῖς νέοις, ἵν' ὀρθὰ τούτων βλαστάνῃ τὰ ἤθη».*

Πηγὴ καὶ ρίζα τῆς ἀρετῆς εἶναι νὰ τύχει κάποιος τῆς σωστῆς παιδείας. Καὶ ὅπως οἱ γεωργοὶ βάζουν πασσάλους δίπλα στὰ φυτά, ἔτσι καὶ οἱ καλοὶ δάσκαλοι ἐμφυτεύουν μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια καὶ προσοχὴ στὴν ψυχὴ τῶν νέων ἠθικὲς ὑποθῆκες καὶ συμβουλές, ὥστε οἱ χαρακτῆρες τους νὰ ἀναπτυχθοῦν σωστά.

—*«Γῆ μὲν ἔοικεν ἡ φύσις, γεωργῷ δ' ὁ παιδεύων, σπέρματι δ' αἱ τῶν λόγων ὑποθῆκαι καὶ τὰ παραγγέλματα».*

Μὲ τὴ Γῆ μοιάζει ἡ φύση, ὁ δάσκαλος μὲ τὸ γεωργὸ καὶ οἱ συμβουλὲς καὶ τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα μὲ τὸ σπόρο.

—*«Δεῖν τοὺς παῖδας ἐπὶ τὰ καλὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἄγειν παραινέσει καὶ λόγοις, μὴ μὰ Δία πληγαῖς μηδ' αἰκισμοῖς... ἔπαινοι δὲ καὶ ψόγοι πάσης εἰσὶν αἰκείας ὠφελιμώτεροι... κἀπειδάν ποτε θρασύνωνται, ταῖς ἐπιπλήξεσιν ἐν αἰσχύνῃ ποιεῖσθαι, καὶ πάλιν ἀνακαλεῖσθαι τοῖς ἐπαίνοις».*

Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ προτρέπονται στὶς καλὲς πράξεις μὲ

συμβουλὲς καὶ μὲ λόγια, ἀλλά, πρὸς Θεοῦ, ποτὲ μὲ ξύλο καὶ μὲ κακοποίηση. Οἱ ἔπαινοι καὶ οἱ ἐπιπλήξεις εἶναι πιὸ σωστοὶ ἀπὸ ὁποιαδήποτε κακομεταχείριση. Καὶ ἂν κάποια φορὰ αὐθαδιάζουν, νὰ τὰ κάνουμε νὰ ντρέπονται μὲ τὶς ἐπιπλήξεις γιὰ τὸ σφάλμα τους καὶ μετὰ πάλι νὰ τοὺς δίνουμε θάρρος.

—*«Ἐθίζειν τοὺς παῖδας τῷ ἀληθῆ λέγειν· τὸ γὰρ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις».*

Νὰ συνηθίζουμε τὰ παιδιὰ νὰ λένε τὴν ἀλήθεια. Διότι ἡ ψευτιὰ εἶναι δουλοπρέπεια καὶ δὲν ἀξίζει νὰ τὴ μεταχειρίζονται οἱ ἄνθρωποι.

—*«Πλάτων ὁ δαιμόνιος ἐμμελῶς παραινεῖν ταῖς τίτθαις μηδὲ τοὺς τυχόντας μύθους τοῖς παιδίοις λέγειν, ἵνα μὴ τὰς τούτων ψυχὰς ἐξ ἀρχῆς ἀνοίας διαφθορᾶς ἀναπίμπλασθαι συμβαίνῃ».*

Ὁ σπουδαῖος Πλάτων, πολὺ σωστὰ συμβουλεύει τὶς τροφούς, νὰ μὴ διηγοῦνται στὰ παιδάκια ὁποιαδήποτε παραμύθια, γιὰ νὰ μὴ γεμίζουν ἀπὸ νωρὶς τὴν ψυχούλα τους μὲ ἀνοησίες καὶ ὄχι καλὲς ἔννοιες.

—*«Οἱ πολλοὶ μὴ μεταδιδόντα τῶν ἰδίων πλούσιον ἢ πένητα τῶν δημοσίων κλέπτοντα δι' ἔχθους ἔχουσιν, ὑπεροψίαν τοῦτο καὶ περιφρόνησιν αὐτῶν, ἐκεῖνο δ' ἀνάγκην ἡγούμενοι».*

Οἱ ἄνθρωποι ἐχθρεύονται τὸν πλούσιο ποὺ δὲ δίνει ἀπὸ τὰ δικά του, παρὰ τὸ φτωχὸ ποὺ κλέβει ἀπὸ τὰ κοινά, διότι νομίζουν πὼς τὸ πρῶτο εἶναι ὑπερηφάνεια καὶ περιφρόνηση αὐτῶν, ἐνῶ τὸ δεύτερο γίνεται ἀπὸ ἀνάγκη.

—*«Τὸν ἀπὸ δημοσίων χρηματιζόμενον ἡγούμενος ἀφ' ἱερῶν κλέπτειν, ἀπὸ τάφων, ἀπὸ φίλων, ἐκ προδοσίας, ἀπὸ ψευδομαρτυρίας, σύμβουλον ἄπιστον εἶναι δικαστὴν ἐπίορκον, ἄρχοντα δωροδόκον οὐδεμιᾶς ἁπλῶς καθαρὸν ἀδικίας».*

Αὐτὸς ποὺ κερδίζει μὲ παράνομα χρήματα τοῦ δημοσίου, κλέβει ἀπὸ ἱερά, ἀπὸ τάφους, ἀπὸ φίλους, μὲ προδοσία, μὲ ψευδομαρτυρίες καὶ εἶναι ἀναξιόπιστος σύμβουλος, ἐπίορ-

κος δικαστής, δωροδοκούμενος ἄρχοντας, μὲ λίγα λόγια, εἶναι βουτηγμένος στὴν ἀδικία.

—*«Ἡ γὰρ τυραννὶς ἀδικίας μήτηρ ἔφυ».*
Ἡ τυραννία εἶναι μητέρα τῆς ἀδικίας.

—*«Βλὰξ ἄνθρωπος ἐπὶ παντὶ λόγῳ φιλεῖ ἐπτοῆσθαι».*
Ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος ἐκπλήσσεται συνήθως μὲ κάθε λόγο ποὺ ἀκούει.

—*«Τοὺς μὲν γὰρ ἀτέχνους καὶ ἀνοήτους περὶ τὸν βίον, ὥσπερ τοὺς νοσώδεις τοῖς σώμασι μήτε καῦμα φέρειν μήτε κρύος δυναμένους, ἐξίστησι μὲν εὐτυχία συστέλλει δὲ δυστυχία, ταράττονται δ' ὑπ' ἀμφοτέρων».*
Τοὺς ἀνήξερους καὶ ἀνόητους στὰ πράγματα τῆς ζωῆς ἡ εὐτυχία τοὺς ἐξάπτει, ἐνῶ τοὺς μαραζώνει ἡ δυστυχία, ἐνοχλοῦνται δὲ καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀσθενικοὶ στὸ σῶμα, ποὺ δὲν μποροῦν οὔτε στὸ κρύο οὔτε στὴ ζέστη.

—*«Ἡ γὰρ φύσις ἀγωγός ἐστιν ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς τὸ καλόν».*
Ἡ φύση ἀπὸ μόνη της ὁδηγεῖ στὸ καλό.

—*«Φιλοσόφου τοίνυν ἐστὶ ψυχῆς σοφίας ἐρᾶν καὶ σοφοὺς ἄνδρας θαυμάζειν μάλιστα».*
Τῆς σοφῆς ψυχῆς γνώρισμα εἶναι νὰ ἀγαπᾶ τὴ σοφία καὶ νὰ θαυμάζει τοὺς σοφοὺς ἀνθρώπους.

—*«Ψυχῆς γὰρ ὄργανον τὸ σῶμα».*
Τὸ σῶμα εἶναι ὄργανο τῆς ψυχῆς.

—*«Περὶ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν διττὰς εὗρον ἐπιστήμας οἱ ἄνθρωποι, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν γυμναστικήν, τῶν δὲ ψυχῆς ἀρρωστημάτων καὶ παθῶν ἡ φιλοσοφία μόνη φάρμακόν ἐστι».*
Δύο ἐπιστῆμες βρῆκαν οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ φροντίζουν τὸ σῶμα τους, τὴν ἰατρικὴ καὶ τὴ γυμναστική. Γιὰ τὶς ἀρρώστιες τῆς ψυχῆς καὶ τὰ πάθη της, τὸ μόνο φάρμακο εἶναι ἡ φιλοσοφία.

—*«Οὔτ' οἰκία πολυτελὴς οὔτε χρυσίου πλῆθος οὔτ' ἀξίωμα γένους οὔτε μέγεθος ἀρχῆς, οὐ λόγου χάρις ἢ δεινότης εὐδίαν παρέχει βίῳ καὶ γαλήνην τοσαύτην ὅσην ψυχὴ καθαρεύουσα πραγμάτων καὶ βουλευμάτων πονηρῶν καὶ τὴν τοῦ βίου πηγὴν τὸ ἦθος ἀτάραχον ἔχουσα καὶ ἀμίαντον».*

Οὔτε ἡ πολυτελὴς οἰκία, οὔτε τὰ μεγάλα πλούτη, οὔτε ἡ εὐγένεια τῆς καταγωγῆς, οὔτε ἡ κοινωνικὴ δύναμη, οὔτε ἡ χάρη ἢ ἡ ἱκανότητα τοῦ λόγου δίνουν ἡσυχία στὴ ζωὴ καὶ τόση γαλήνη, ὅση δίνει ἡ ψυχὴ ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ πονηρὲς σκέψεις καὶ πράξεις, καὶ ἔχει σὰν πηγὴ τοῦ βίου τὸ ἦθος, ἀδιατάρακτο καὶ ἁγνό.

—*«Ὥσπερ γὰρ τὰ φυτὰ τοῖς μὲν μετρίοις ὕδασι τρέφεται, τοῖς δὲ πολλοῖς πνίγεται, τὸν αὐτὸν τρόπον ψυχὴ τοῖς μὲν συμμέτροις αὔξεται πόνοις, τοῖς δ' ὑπερβάλλουσι βαπτίζεται».*

Καθὼς τὰ φυτὰ μὲ τὴ μέτρια ποσότητα νεροῦ τρέφονται, ἐνῶ μὲ τὴ μεγάλη πνίγονται, ἔτσι καὶ ἡ ψυχή, μὲ τοὺς κανονικοὺς κόπους ἀνυψώνεται, ἐνῶ μὲ τοὺς ὑπερβολικοὺς καταβάλλεται.

—*«Εἱμαρμένον τῶν κακῶν βουλευμάτων κακὰς ἀμοιβάς ἐστι καρποῦσθαι βροτοῖς».*

Εἶναι γραφτὸ ἀπὸ τὴ Μοῖρα νὰ πληρώνονται ἀκριβὰ οἱ κακὲς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων.

(Σχέτ.: *«Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη»* - *«Βουλὴ πονηρὰ χρηστὸν οὐκ ἔχει τέλος».*

—*«Αἱ δὲ ἀπηλλαγμέναι γενέσεως ψυχαὶ καὶ σχολάζουσαι τὸ λοιπὸν ἀπὸ σώματος, οἷον ἐλεύθεραι πάμπαν ἀφιέμεναι, δαίμονές εἰσιν... καθ' Ἡσίοδον».*

Οἱ ψυχὲς ποὺ δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ ξαναγεννηθοῦν καὶ εἶναι ἐλεύθερες ἀπὸ τὰ δεσμά τοῦ σώματος, ἀποκαλοῦνται ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο δαίμονες, μικρότερες θεότητες.

—*«Στιγμὴ χρόνου πᾶς ἐστιν ὁ βίος.*

Ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι μία στιγμὴ τῆς αἰωνιότητας.

—*«Ἡ βροτῶν τ' εὐπραξία τῶν ταλαντούχων γίγνεται λυπουμένων».*

Ἡ εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων εἶναι νὰ στεναχωριοῦνται ὅσο τὸ δυνατὸ λιγώτερο.

—*«Ἐξ ὀρθῶν ἐπιλογισμῶν εἰς εὐσταθῆ διάθεσιν τελευτώντων ἤρτηται τὸ μακάριον».*

Ἡ εὐδαιμονία ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὀρθοὺς συλλογισμούς, ποὺ καταλήγουν σὲ σταθερὴ ψυχικὴ διάθεση.

—*«Τὸ εὔδαιμον καὶ μακάριον οὐ χρημάτων πλῆθος οὐδὲ πραγμάτων ὄγκος οὐδ' ἀρχαί τινες ἔχουσιν οὐδὲ δυνάμεις, ἀλλὰ ἀλυπία καὶ πραότης παθῶν καὶ διάθεσις ψυχῆς τὸ κατὰ φύσιν ὁρίζουσα».*

Τὴν εὐδαιμονία καὶ τὴ μακαριότητα δὲ φέρνουν οὔτε τὰ πολλὰ χρήματα, οὔτε ὁ ὄγκος τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, οὔτε ἡ ἐξουσία, οὔτε ἡ δύναμη, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψη στενοχώριας, ἡ πραότητα τῶν παθῶν καὶ ἡ διάθεση τῆς ψυχῆς, ὅταν εἶναι σύμφωνη μὲ τὴ φύση.

—*«Καὶ μετεῖχε τῆς φιλοσοφίας, ἐπικεκρυμμένης τὰ πολλὰ μύθοις καὶ λόγοις ἀμυδρὰς ἐμφάσεις τῆς ἀληθείας καὶ διαφάσεις ἔχουσιν».*

Ὅποιος ἐξελέγετο, ἐμυεῖτο στὰ ἀπόκρυφα τῆς φιλοσοφίας, τῆς ὁποίας οἱ περισσότερες ἀλήθειες καλυπτόντουσαν ἀπὸ μύθους καὶ ἀλληγορίες, ποὺ ἄφηναν νὰ διακρίνονται ἀμυδρᾶ μόνο ὑπαινιγμοὶ τῆς ἀλήθειας.

ΠΛΩΤΙΝΟΣ

—Ἡ ἀνάγκη εἶναι ἡ μητέρα τῆς ἐφεύρεσης.

—Ἕνας ἄντρας μπορεῖ νὰ κάνει ἔρωτα μὲ ὅποια γυναίκα θέλει, μὰ πρέπει νὰ νυμφεύεται ἐκείνη ποὺ τοῦ ταιριάζει.

—*«Ἐξ οὗ (σώματος) καὶ αὐτῆς (ψυχῆς) ζῷον τὸ σύμπαν ἐκλήθη».*

Ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα δημιουργήθηκε αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε ζῶο. (Ζῶο = αὐτὸ ποὺ ἔχει ζωή)

—*«Αἱ Μοῖραι δὲ καὶ ἡ Ἀνάγκη μήτηρ οὖσα στρέφουσι καὶ ἐν τῇ γενέσει ἑκάστου ἐπικλώθουσι».*

Οἱ Μοῖρες καὶ ἡ μητέρα τους ἡ Ἀνάγκη περιστρέφουν τὸ ἀδράχτι καὶ ὑφαίνουν τὴν τύχη τοῦ κάθε ἑνός, ὅταν γεννιέται.

—*«Οὐδὲ τὸ καλὸν ἂν ἴδοι ψυχὴ μὴ καλὴ γενομένη. Γενέσθω δὲ πρῶτον θεοειδής, πᾶς καὶ καλὸς πᾶς, εἰ μέλει θεάσασθαι Θεόν τε καὶ καλόν».*

Μία ψυχὴ δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὸ ὡραῖο, ἂν δὲν εἶναι ὡραία αὐτὴ ἡ ἴδια. Ἂς γίνει λοιπὸν κάθε ἄνθρωπος πρῶτα θεῖος καὶ ὡραῖος, ἂν ἔχει στὸ νοῦ του νὰ δεῖ τὸ Θεὸ καὶ τὴν ὡραιότητα.

ΠΟΛΥΒΙΟΣ

—Ἡ ἀχαριστία εἶναι παιδὶ τῆς εὐεργεσίας.

—Μὴ ρίχνεις πέτρα στὸ πηγάδι ποὺ σὲ δρόσισε.

—Τὰ δάκρυα τῶν κληρονόμων δὲν εἶναι παρὰ γέλια κάτω ἀπὸ μάσκα.

—Ἡ θρησκεία εἶναι καθαρὰ κοινωνικὴ λειτουργία· κρατάει τὴν ἀκαλλιέργητη μᾶζα στὸ σεβασμὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου τῶν προγόνων.

—*«Οὐχ ἥμισυ τὴν ἀρχὴν εἶναι τοῦ παντός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ τέλος διατείνειν».*

Ἡ ἀρχὴ δὲν εἶναι μόνο τὸ μισὸ τοῦ ὅλου, ἀλλὰ διαγράφει καὶ τὸ τέλος.

(Σχέτ.: Ἀριστοτέλης: *«Πλεῖον ἢ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ πολλὰ συμφανῆ γίνεται δι' αὐτῆς τῶν ζητουμένων»*).

ΠΟΛΥΝΑΙΟΣ

—Ἡ ἀξιοπρέπεια εἶναι πολλὲς φορὲς μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς πραγματικότητας.

—*«Παρόντων μὲν μήτε ψέγει μήτε ἐπαίνει, τὸ μὲν γὰρ ἔχθραν φέρει, τὸ δὲ κολακείαν».*
Τοὺς παρόντες μὴν τοὺς κατηγορεῖς οὔτε νὰ τοὺς ἐπαινεῖς. Τὸ μὲν πρῶτο φέρνει ἔχθρα, τὸ δὲ δεύτερο κολακεία.

—Ὁ πόθος τοῦ κέρδους δὲν ἔκανε ποτὲ ἕνα ζωγράφο, χάλασε ὅμως πολλούς.

ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ

—*«Δαίμων ἄνερ τὸ πάροιθεν, ἀτὰρ νῦν δαίμονος αἴσῃ θειοτέρη πελάων, ὅτ' ἐλύσαο δεσμὸν ἀνάγκης ἀνδρομέης».*
Πνεῦμα θεῖο, ποὺ ὑπῆρξες ἄνθρωπος, ἀλλὰ συμμετέχεις τώρα στὴν πιὸ θεϊκὴ φύση τῶν πνευμάτων, ἀφοῦ λυτρώθηκες ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀνάγκης, ποὺ ἁλυσοδένουν τοὺς ἀνθρώπους.

—*«Φιλοσοφία μὲν γὰρ ἐπετηδεύθη ἐκ προσπαθείας ἡμῶν τῆς πρὸς τὸ σοφόν».*
Ἡ φιλοσοφία καλλιεργήθηκε ἀπὸ τὴν προσπάθειά μας, γιὰ νὰ ἀποκτήσουμε ἀληθινὲς γνώσεις.

—*«Παρακελεύεσθαι μὲν φασὶ τὸ γράμμα γνῶναι τὸν ἄνθρωπον... καὶ ἔσται ἡμῖν τεῦξις ὀρθῆς φιλοσοφίας ἐκ τῆς ἡμετέρας κατανοήσεως ἀναβαίνουσι ἐπὶ τὴν τοῦ παντὸς θεωρίαν».*
Ἡ ἐπιγραφή (στοὺς Δελφοὺς τοῦ *«γνῶθι σαὐτόν»*) προτρέπει νὰ γνωρίσουμε τὸν ἄνθρωπο καὶ τότε θὰ ἐπιτύχουμε τὴν ὀρθὴ φιλοσοφία, διότι ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ἑαυτοῦ μας θὰ φτάσουμε στὴν καθολικὴ θεώρηση τοῦ σύμπαντος.

—*«Διὰ σοφίας δὲ ἡ τῆς τελείας εὐδαιμονίας γίγνεται κτῆσις».*
Ἡ τέλεια εὐδαιμονία ἀποκτᾶται μέσω τῆς σοφίας.

ΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟΣ

—Ἡ λύπη εἶναι ἕνα κακὸ μὲ πολλὰ πόδια.

—Εἶναι δύσκολο πρᾶγμα νὰ ἀποφύγει κάποιος τὴ λύπη, διότι κάθε μέρα μᾶς φέρνει καὶ μία νέα αἰτία ἀνησυχίας.

—Μὲ τὴν ἀξία μου ἀπέκτησα πολλὲς γνωριμίες, ἀλλὰ μὲ τὴ συμπεριφορά μου πάρα πολλοὺς φίλους.

—*«Οὔπω γὰρ ἔφυ τις ἄλυπος»*. Ὁ Ποσείδιππος λέει: *«Οὐδεὶς ἀλύπως τὸν βίον διήγαγεν»*.
Κανένας δὲν ἔζησε ὡς τώρα δίχως λύπες.
(Σχέτ.: Εὐριπίδης, (Ἰφιγ.).

ΠΡΟΔΙΚΟΣ

—*«Βουλεύου χρήσιμα»*.
Νὰ σκέπτεσαι τὰ χρήσιμα, αὐτὸ ποὺ σὲ βολεύει.

ΠΡΟΚΛΟΣ

—*«Πάντων τῶν ὄντων ἀρχὴ καὶ αἰτία πρωτίστη τὸ ἀγαθὸν ἐστίν»*.
Τὸ ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία γιὰ ὅλα τὰ ὄντα.

—Ἡ ψυχαγωγία σὲ κατάλληλη ὥρα καὶ τόπο τῆς πάει τόσο πολύ, ὅσο καὶ ἡ προσευχή.

—Ὅταν στοχαστεῖτε ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν τίποτα, θὰ ἀρκεστεῖτε καὶ στὰ λίγα.

—Κοιμόμουν καὶ μοῦ φαινόταν ὄμορφη ἡ ζωή, ξύπνησα καὶ εἶδα ὅτι εἶναι καθῆκον.

—Ἡ ἀχαριστία εἶναι θυγατέρα τῆς ὑπερηφάνειας.

—*«Πᾶσα ψυχὴ αὐτόζως ἐστίν»*.
Κάθε ψυχὴ ἔχει ἀπὸ μόνη της ζωή.

—*«Πᾶσα ψυχὴ ἀνώλεθρός ἐστι καὶ ἄφθαρτος»*.
Κάθε ψυχὴ δὲ χάνεται καὶ δὲ φθείρεται.
(Ἀποσπ. 187, Dodds).

—*«...ἧς καὶ οἱ παρ' Ὀρφεῖ τῷ Διονύσῳ καὶ τῇ κόρῃ τελούμενοι τυχεῖν εὔχονται κύκλον τ' ἂν λῆξαι καὶ ἀναπνεῦσαι κακότητος»*.
Εὐχὴ Ὀρφικῶν: Νὰ τελειώσουν οἱ κύκλοι τῶν ἐνσαρκώσεων καὶ νὰ ἀναπνεύσουν ἀπὸ τὴν κακία τῶν ἀνθρώπων.

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

—Διαφωνοῦν καὶ ἀπὸ ἀγάπη οἱ φίλοι μὲ τοὺς φίλους, φιλονικοῦν δὲ μεταξύ τους οἱ ἀντίπαλοι καὶ οἱ ἐχθροί.

—*«Δόξαν δίωκε»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν καλὴ φήμη.

—*«Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν»*.
Ὅλων τῶν ἀγαθῶν μέτρο εἶναι ὁ ἄνθρωπος, αὐτῶν ποὺ ὑπάρχουν, ὅτι ὑπάρχουν, καὶ αὐτῶν ποὺ δὲν ὑπάρχουν, ὅτι δὲν ὑπάρχουν.

—*«Φύσεως καὶ ἀσκήσεως διδασκαλία δεῖται»*.
Ἡ διδασκαλία ἀπαιτεῖ χαρακτῆρα καὶ ἄσκηση.

—*«Ἀπὸ νεότητος δὲ ἀρξαμένους δεῖ μανθάνειν»*.
Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ νεότητα πρέπει νὰ μαθαίνουμε.

—*«Περὶ μὲν Θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, οὔθ' ὡς εἰσὶν οὔθ' ὡς οὐκ εἰσὶν οὔθ' ὁποῖοί τινες ἰδέαν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι ἥ τ' ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου»*.
Γιὰ τοὺς Θεοὺς δὲν μπορῶ νὰ γνωρίζω οὔτε ὅτι ὑπάρχουν, οὔτε ὅτι δὲν ὑπάρχουν, οὔτε νὰ ἔχω ἰδέα ποιοὶ εἶναι. Διότι εἶναι πολλὰ αὐτὰ ποὺ ἐμποδίζουν νὰ μάθεις, καὶ τὸ ὅτι τὸ θέμα εἶναι σκοτεινὸ καὶ τὸ ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σύντομη.

—*«...τὸν ἥττω...λόγον κρείττω ποιεῖν»*.
...τὸν πιὸ ἀνίσχυρο...λόγο νὰ κάνει δυνατότερο. Δηλ.: Νὰ τὸν κάνει καλύτερο τὸ χειρότερο λόγο.

—*«Ἔλεγε μηδὲν εἶναι μήτε τέχνην ἄνευ μελέτης μήτε μελέτην ἄνευ τέχνης»*.
Ἔλεγε πὼς δὲν εἶναι τίποτα οὔτε ἡ τέχνη χωρὶς μελέτη οὔτε ἡ μελέτη χωρὶς τέχνη.

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ

—*«Ἀνομίαν πολεμεῖν»*.
Νὰ ἀγωνίζεσαι ἐναντίον τῆς ἀνομίας.

—*«Μὴ τὸ πῦρ τῇ μαχαίρᾳ σκαλεύειν»*.
Μὴ σκαλίσεις τὴ φωτιὰ μὲ τὸ μαχαῖρι.
Καὶ μία σύγχρονη: Μὴ βάζεις λάδι στὴ φωτιά.

—*«Μηδὲν θαυμάζειν»*. (Κατὰ τὸν Πλούταρχον)
Τίποτα δὲν εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ.

—Τὸ γέλιο φανερώνει τὸν χαρακτῆρα.

—*«Τὰς λεωφόρους μὴ βαδίζειν»*.

—*«Σπεῦδε βραδέως»*. Νὰ βαδίζεις μὲ σύνεση.

—*«Γονεῖς τίμα»*. Νὰ τιμᾶς τοὺς γονεῖς.

—*«Ρώμη τῆς ψυχῆς σωφροσύνης αὕτη γὰρ ἀπαθοῦς φῶς ἐστίν»*.
Ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς εἶναι φῶς σωφροσύνης.

—*«Δουλεύειν πάθεσι χαλεπώτερον ἢ τυράννοις»*.
Εἶναι πολὺ χειρότερο νὰ εἴμαστε δοῦλοι τῶν παθῶν μας, παρὰ δοῦλοι τῶν τυράννων.

—*«Μέτρον δὲ λέγω τόδ' ὅ μὴ σὲ ἀνιήσει»*.
Μέτρο ἐννοῶ αὐτὸ ποὺ δὲν θὰ σὲ λυπήσει.

—Δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ σεβάσμιο ἀπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ πατέρα.

—Τὸ νὰ ἀποκρύπτεις τὴν ἀλήθεια, ὅταν τὴν γνωρίζεις, εἶναι σὰν νὰ θάβεις χρυσάφι.

—Τὴν ἔριδα δὲν πρέπει νὰ τὴν ἐπιδεινώνουμε ἀλλὰ νὰ ὑποχωροῦμε καὶ ἔτσι νὰ τὴν ἀποφεύγουμε.

—*«Μὴ δαπανᾶν παρὰ καιρόν, μηδ' ἀπελεύθερος ἴσθι, μέτρον ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον».*
Μὴ ξοδεύεις ἄσκοπα, οὔτε νὰ δεσμεύεσαι, τὸ μέτρο εἶναι ἄριστο γιὰ ὅλα.

—Τέσσερα πράγματα πρέπει νὰ καταπολεμοῦμε: τὶς ἀσθένειες τοῦ σώματος, τὴν ἀμάθεια τοῦ νοῦ, τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τὴ διχόνοια στὴν οἰκογένεια.

—Ὁ πολιτικὸς δὲν πρέπει νὰ ἐπιδεικνύεται μὲ τὰ λόγια ποὺ λέγει, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα ποὺ κάνει.

—*«Χρὴ σιγᾶν ἢ κρείσσονα τῆς σιγῆς λέγειν».*
Πρέπει κανεὶς νὰ σιωπᾶ, ἂν δὲν ἔχει νὰ πεῖ κάτι καλύτερο ἀπὸ τὴ σιωπή.

—Τό *«ναὶ»* καὶ τό *«ὄχι»* ἂν καὶ εἶναι οἱ πιὸ σύντομες ἀπὸ ὅλες τὶς λέξεις, γιὰ νὰ τὶς προφέρει κανείς, χρειάζεται νὰ σκεφτεῖ πολὺ προηγουμένως.

—*«Μὴ ἐν πολλοῖς ὀλίγα λέγε ἀλλ' ἐν ὀλίγοις πολλά».*
Μὴ λέγεις διὰ πολλῶν ὀλίγα, ἀλλὰ πολλὰ δι' ὀλίγων.

—Βάση καὶ θεμέλιο τοῦ Κράτους εἶναι ἡ καλὴ ἀγωγὴ καὶ ἡ μόρφωση τῶν νέων.

—Ἡ ἁρμονία τὸ σύμπαν.

—*«Πρήξῃς, δ' αἰσχρόν ποτε μήτε μέτ' ἄλλου μήτ' ἰδίῃ· πάντων δὲ μάλιστ' αἰσχύνεο σαυτόν».*
Ποτὲ νὰ μὴν κάνεις τίποτε αἰσχρό, οὔτε μαζὶ μὲ ἄλλον,

οὔτε μόνος σου· περισσότερο ἀπὸ ὅλους νὰ ντρέπεσαι τὸν ἑαυτό σου. (Χρυσᾶ Ἔπη)

—Καὶ γυμνασίων χρήση νὰ κάνεις μὲ μέτρο.

—*«Τὸ πᾶν ἀριθμός»*. Τὰ πάντα εἶναι σχετικά.

—Δεῖξε ὄχι ὅσα φρονεῖς, ἀλλὰ ὅσα πράττεις (μὲ ἔργα).

—Ὁ ἐραστὴς γελάει κοιμώμενος καὶ κλαίει σηκωμένος.

—*«Φεύγειν σαρκῶν πλεονασμόν»*.
Νὰ ἀποφεύγεις τὶς σαρκικὲς καταχρήσεις.

—*«Καρδίην μὴ ἐσθίειν»*.
Δὲν πρέπει νὰ βλάπτουμε τὴν καρδιά μας μὲ φροντίδες καὶ λύπες.

—Τὰ λόγια εἶναι οἱ ἄνεμοι τῆς ψυχῆς.

—*«Χαῖρε τοῖς ἐλεγχουσί σὲ μᾶλλον ἢ τοῖς κολακεύουσιν»*.
Νὰ χαίρεσαι ὅταν σὲ ἐλέγχουν, παρὰ ὅταν σὲ κολακεύουν.

—*«Δικαιοσύνην ἀσκεῖν ἔργῳ τε λόγῳ τε»*.
Νὰ ἀσκεῖς τὴ δικαιοσύνη καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγια.

—Κανεὶς δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὸ μέτρο, οὔτε στοὺς κόπους, οὔτε στὸ φαγητό.

—Ἡ μουσικὴ ξυπνᾶ στὴν καρδιὰ τὸν πόθο τῶν ὡραίων πράξεων.

—*«Μηδὲ ὀμνύναι Θεούς»*.
Νὰ μὴν ὁρκίζεσαι στοὺς Θεούς.

—Κάθε ἐνδόμυχο πάθος εἶναι ἐχθρικώτατο γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς.

—Ἡ παιδεία μοιάζει μὲ χρυσὸ στεφάνι, διότι καὶ μεγάλη ἀξία ἔχει καὶ ἀποτελεσματικὴ εἶναι.

—*«Διπλοῦν ὁρῶσιν οἱ μαθόντες γράμματα»*.
Βλέπουν διπλὰ αὐτοὶ ποὺ ἔμαθαν γράμματα.

—Ἡ φιλία εἶναι μία ἁρμονικὴ ἰσότητα.

—*«Οὐ τὰ πάντα τοῖς πᾶσι ρητά»*.
Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγηθοῦν ὅλα, σὲ ὅλους.

—Ἀπὸ τὴν καθαρὴ ψυχή, καλύτερο μέρος πάνω στὴ Γῆ δὲν ἔχει ὁ Θεός.

—*«Βουλεύου πρὸ ἔργου ὅπως μὴ μωρὰ πέληται»*.
Σκέψου πρὶν πράξεις γιὰ νὰ μὴν κάνεις ἀπερισκεψία. (Πυθαγόρειοι)

—*«Τὰ ἐπίπονα τῶν ἡδέων μᾶλλον ἡγοῦ συντελεῖν ἀρετήν»*.
Γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς πιὸ πολὺ βοηθοῦν τὰ κοπιαστικὰ παρὰ τὰ εὐχάριστα.

—*«Μεγάλην παιδείαν νόμιζε δι' ἧς δυνήσῃ φέρειν ἀπαιδευσίαν»*.
Νὰ θεωρεῖς μεγάλη μόρφωση ἐκείνη, ποὺ θὰ σοῦ δώσει τὴν ἱκανότητα νὰ ὑποφέρεις τὴν ἀμορφωσιά.

—*«Πῇ παρέβην; τὶ δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;»*
(Σχετικά: *«Πῇ παρέβην τῶν πρὸς εὔροιαν; Τὶ ἔρεξα ἢ ἄφιλον ἢ ἀκοινώνητον ἢ ἄγνωμον; Τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη πρὸς ταῦτα;»*).
Τὶ κακὸ ἔκανα; Τὶ καλὸ ἔκανα; Τὶ καθῆκον εἶχα νὰ κάνω καὶ δὲν τὸ ἔκανα; (Καθημερινὸ ἐρώτημα τῶν Πυθαγορείων)

—*«Τὰ ἁμαρτήματά σου πειρῶ μὴ λόγοις καλύπτειν, ἀλλὰ θεραπεύειν ἐλέγχοις»*.
Μὴν προσπαθεῖς μὲ λόγια νὰ συγκαλύψεις τὰ λάθη σου, ἀλλὰ νὰ τὰ διορθώνεις μὲ ἔλεγχο.

—*«Κάκιστον εἶναι τῶν μὲν ἀγρίων θηρίων τὸν τύραννον, τῶν δ' ἡμερῶν τὸν κόλακα»*.

Ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία τὸ πιὸ κακὸ εἶναι ὁ τύραννος, καὶ ἀπὸ τὰ ἥμερα ὁ κόλακας.

—*«Ποίει ἃ κρίνεις εἶναι καλά, κἂν ποιῶν μέλλῃς ἀδοξεῖν· φαῦλος γὰρ κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος».*
Νὰ κάνεις αὐτὰ ποὺ νομίζεις πὼς εἶναι σωστά, ἔστω καὶ ἂν κάνοντάς τα θὰ σὲ κακολογήσουν· γιατὶ ὁ ὄχλος εἶναι κακὸς κριτὴς κάθε καλοῦ πράγματος.

—*«Ψεῦδος δ' ἤν περ' τι λέγηται, πράως ἐχ'».*
Νὰ ἀντιμετωπίζεις μὲ ἀπάθεια κάποιο ψέμα ποὺ λέγεται.

—*«Τίμα καὶ σέβου ὅρκον».*
Νὰ τιμᾶς καὶ νὰ σέβεσαι τὸν ὅρκο.

—*«Οὐδεὶς ἐλεύθερος ἑαυτοῦ μὴ κρατῶν».*
Κανένας ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος ἂν δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιβάλεται στὸν ἑαυτό του.

—*«Ρώμην μεγίστην καὶ πλοῦτον τὴν ἐγκράτειαν κτῆσαι».*
Πολὺ μεγάλη δύναμη καὶ πλοῦτος εἶναι ἡ ἀπόκτηση τῆς ἐγκράτειας.

—*«Εἰθίζου δὲ δίαιταν ἔχειν καθάρειον, ἄθρυπτον».*
Νὰ συνηθίζεις νὰ ἔχεις λιτὴ καὶ καθαρὴ τροφή.

—*«Φύσιν περὶ παντὸς ὁμοίην».*
Ἡ φύση εἶναι παντοῦ ἡ ἴδια.

—*«Ὥσπερ ἰατρικῆς οὐκ ὄφελος, μὴ τὰς νόσους ἐκβαλλούσης ἀπὸ τῶν σωμάτων, οὕτως οὐδὲ φιλοσοφίας, εἰ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς κακὸν ἐκβάλλοι».*
Ὅπως δὲν ὠφελεῖ ἡ ἰατρικὴ ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ θεραπεύσει τὶς ἀρρώστιες ἀπὸ τὰ σώματα, ἔτσι καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν ὠφελεῖ, ἂν δὲν ἀποβάλει ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὴν κακία.

—*«Μηδένα γὰρ εἶναι σοφόν (ἄνθρωπον) ἀλλὰ ἢ Θεόν».*
Κανένας ἄνθρωπος δὲν εἶναι σοφός, παρὰ μόνον ὁ Θεός.

—*«Ἢν δ' ἀπαλείψας σῶμα ἐς αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθῃς, ἔσσεται ἀθάνατος, Θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι θνητός».*

Ἂν ἀφήσεις στὴ Γῆ τὸ σῶμα καὶ ἔρθεις στὸν ἐλεύθερο αἰθέρα, θὰ εἶσαι ἀθάνατος, Θεὸς ἄφθαρτος καὶ ὄχι πιὰ θνητός».

—*«Ψυχῆς πᾶν πάθος εἰς σωτηρίαν αὐτῆς πολεμιώτατον».*

Κάθε πάθος τῆς ψυχῆς εἶναι ἐχθρικὸ γιὰ τὴ σωτηρία της.

—*«Ἄγρυπνος ἔσο κατὰ νοῦν· συγγενὴς γὰρ τοῦ ἀληθινοῦ θανάτου ὁ περὶ τοῦτον ὕπνος».*

Νὰ ἔχεις τὸ νοῦ σου ἄγρυπνο, διότι ὁ ὕπνος αὐτὸς εἶναι συγγενὴς τοῦ ἀληθινοῦ θανάτου.

ΣΑΠΦΩ

—Ὅτι εἶναι ὡραῖο εἶναι καλὸ· καὶ ὅτι εἶναι καλὸ θὰ γίνει ὡραῖο.

—Ἀγαπᾶμε πάντα ἐκείνους ποὺ μᾶς θαυμάζουν, ἀλλὰ δὲν ἀγαπᾶμε ποτὲ ἐκείνους ποὺ θαυμάζουμε.

—Ἂν μία ἀγάπη διαρκεῖ, εἶναι διότι κάτι μένει ἀκόμα μέσα μας ἀνικανοποίητο.

—Ὁ πιὸ ἀξιοθαύμαστος ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲ χάνει τὸ θάρρος του στὶς δυστυχίες.

—Ἡ φήμη εἶναι ἡ εὐωδία τῶν καλῶν πράξεων.

—Ἡ φιλία εἶναι ἡ λεπτὴ ἡδονὴ τῶν εὐγενικῶν ψυχῶν.

—Ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πάνω στὴ Γῆ κανένα δὲν δίνουν οἱ Θεοὶ χωρὶς κόπο στοὺς ἀνθρώπους.

—*«Εὖ Θέω, κῆνοί με μάλιστα».*

Ὅποιους εὐεργετῶ, ἐκεῖνοι περισσότερο μὲ βλάπτουν.

ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ (ὁ Κεῖος)

—*«Γυναικὸς οὐδὲν χρῆμ' ἀνὴρ ληΐζεται· ἐσθλῆς ἄμεινον οὐδὲ ῥίγιον κακῆς».*
Δὲν ὑπάρχει καλύτερο ἀπόκτημα γιὰ τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὴν καλὴ γυναίκα καὶ χειρότερο ἀπὸ τὴν κακή.
(Φαίνεται καθαρὰ ὅτι τὸ πῆρε ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο: *«Ἔργα καὶ Ἡμέραι»*, στ. 702-703).

—*«Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι, χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν».*
Ἀμυνόμενοι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ἀθηναῖοι στὸ Μαραθῶνα, κατέστρεψαν τὴ δύναμη τῶν χρυσοντυμένων Περσῶν. (Ἐπίγραμμα στὸν Τύμβο τοῦ Μαραθῶνα, ποὺ ἔστησαν μετὰ τὴ νίκη οἱ Ἀθηναῖοι).

—Ἡ ζωγραφικὴ εἶναι σιωποῦσα ποίηση, ἡ δὲ ποίηση ζωγραφικὴ λαλοῦσα.

—Τὸ μεθύσι εἶναι ἑκούσια παραφροσύνη.

—*«Ὦ ξεῖν, ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι».*
Ὦ ξένε διαβάτη, ποὺ περνᾶς, πὲς στοὺς Λακεδαιμονίους ὅτι ταφήκαμε ἐδῶ ὑπακούοντες στὰ προστάγματά τους. (Ἐπίγραμμα στὸν τάφο τῶν τριακοσίων στὶς Θερμοπύλες).

—*«Πόλις ἄνδρα διδάσκει».*
Ἡ πόλη διδάσκει τὸν ἄνθρωπο.

—*«Οὐδὲ καλᾶς σοφίας ἐστὶν χάρις εἰ μὴ ἔχει σεμνὰν ὑγείαν».*
Οὔτε ἡ χάρη τῆς ὄμορφης σοφίας ὑπάρχει ἂν λείπει στὸν ἄνθρωπο ἡ ἱερὴ ὑγεία.

—*«Οὐκ ἐστὶν κακὸν ἀνεπιδόκητον ἀνθρώποισ' ὀλίγωι δὲ χρόνωι πάντα μεταρρίπτει Θεός».*
Κανένα κακὸ δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖ ἀπίθανο ὁ ἄνθρωπος· μέσα σὲ λίγο χρόνο ὁ Θεὸς ὅλα τὰ μεταβάλλει.

—*«Ἄνθρωπος ἐὼν μή ποτε φάσῃς τὶ γεννήσεται αὔριον, μηδ' ἄνδρα ἰδὼν ὄλβιον, ὅσσον χρόνον ἔσσεται».*

Ἀφοῦ εἶσαι ἄνθρωπος, μὴν πεῖς τὶ πρόκειται νὰ γίνει αὔριο, οὔτε νὰ προβλέψεις ὅταν δεῖς κανέναν νὰ εὐτυχεῖ, πόσο χρόνο θὰ κρατήσει αὐτό. (Διότι οὔτε ἡ ταχύτητα τῆς μύγας, ποὺ πετάει μὲ φτερὰ τεντωμένα, δὲν εἶναι τόσο γρήγορη, ὅσο ἡ ἀλλαγὴ τῆς τύχης).

—*«Ἀπήμαντον δέ, οὐδὲν ἐστιν ἐν ἀνθρώποις».*

Τίποτα τὸ ἀνθρώπινο δὲν ὑπάρχει χωρὶς προβλήματα.

ΣΟΛΩΝ

—*«Μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε».*

Κανέναν νὰ μὴν καλοτυχίζεις πρὶν νὰ δεῖς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

—*«Πᾶσιν ἁδεῖν χαλεπόν».*

Εἶναι δύσκολο νὰ ἀρέσει κάποιος σὲ ὅλους.

—*«Γηράσκω, δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος».*

Γερνάω πάντοτε μαθαίνοντας.

(Σχ.: Αἰσχύλος: *«Καλὸν καὶ γέροντι μανθάνειν σοφά»*).

—*«Φίλους μὴ τάχυ κτῶ, οὓς δ' ἂν κτήσῃ μὴ τάχυ ἀποδοκίμαζε».*

Μὴ βιάζεσαι γιὰ νὰ ἀποκτήσεις φίλους, καὶ ὅσους ἀποκτήσεις, μὴ βιάζεσαι νὰ τοὺς διώξεις.

—*«Μὴ ψεύδου, ἀλλὰ ἀλήθευε».*

Νὰ μὴ λὲς ψέματα, ἀλλὰ τὴν ἀλήθεια.

—Ἡ εἰρωνεία κάποια φορὰ σημαίνει ἔλλειψη πνεύματος.

—*«Μὴ θρασύνου».* Νὰ μὴν εἶσαι θρασύς.

—Ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ κυβερνήσει τὸν ἑαυτό του, μπορεῖ νὰ κυβερνήσει καὶ ἄλλους.

—*«Νοῦν ἡγεμόνα ποιοῦ»*. Τὸ μυαλὸ νὰ ἔχεις ὡς ἡγεμόνα.

—*«Συμβούλευε μὲν τὰ ἥδιστα, ἀλλὰ τὰ κράτιστα»*.
Συμβούλευε τὰ εὐχάριστα, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ εἶναι καὶ συμφέροντα.

—*«Ὅρκῳ μὴ χρῷ»*. Νὰ ἀποφεύγεις νὰ ὁρκίζεσαι.

—Τὴν καλοκαγαθία τοῦ ὅρκου νὰ ἔχει (κάποιος) πιὸ πιστὴ καὶ ἀπὸ τὸν ὅρκο.

—*«Μὴ κακοῖς ὁμίλει»* καὶ ἀλλοῦ: *«Καλὸν εὖ λέγε»*
Νὰ μὴ λὲς κακοὺς λόγους. Νὰ μιλᾶς πάντοτε καλὰ γιὰ τοὺς ἄλλους. Νὰ μὴ συναναστρέφεσαι τοὺς κακούς.

—*«Εὐλόγει πάντας»*. Νὰ εἶσαι ὁμιλητικός.

—Οἱ τιμὲς ποὺ κατακτῶνται εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ διορίζονται.

—*«Ἐσθλὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἕκαστος ἔχει»*.
Κάθε γενναῖος ἔχει τὴ δική του δόξα.

—Ἡ ἀληθινὴ εὐδαιμονία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀγαθὸ βίο καὶ εὐτυχῆ θάνατο.

—*«Ἔργμασιν ἐν μεγάλοις πᾶσιν ἀδεῖν χαλεπόν»*.
Τὰ μεγάλα ἔργα εἶναι δύσκολο νὰ εὐχαριστήσουν ὅλους.

—*«Ἀδικούμενος διαλάσσου»*.
Νὰ συμβιβάζεσαι καὶ ὅταν ἀκόμη ἀδικεῖσαι.

—*«Φθιμένοις μὴ ἀδίκει»*. Ν' ἀποφεύγεις τὴν ἀδικία.

—*«Ἀργία μήτηρ πάσης κακίας»*.
Ἡ ἀνεργία εἶναι μητέρα ὅλων τῶν κακῶν.

—*«Ἀρετὴν ἐπαίνει»*.
Νὰ ἐπαινεῖς —ἐξυψώνεις— τήν ἀρετή.

—Μὴ γίνεσαι κριτὴς τῶν φίλων σου.

—*«Φίλους εὐσέβει»*. Νὰ σέβεσαι τοὺς φίλους σου.

—*«Ἀτυχοῦντι συνάχθου»*.
Νὰ συντάσσεσαι μὲ τὸν δυστυχοῦντα.

—*«Κριτὴς μὴ κάθησο»*. Νὰ ἀποφεύγεις νὰ κρίνεις.

—*«Γονεῖς αἰδοῦ»*. Νὰ σέβεσαι τοὺς γονεῖς.

—*«Μέσος δίκαιος»*.
Ἡ δικαιοσύνη βρίσκεται στὴ μέση.

—*«Χαρίζου ἀβλαβῶς»*.
Νὰ χαρίζεις κάτι χωρὶς νὰ προσβάλεις.

—*«Σεαὐτοῦ αἰδοῦ»*. Νὰ σέβεσαι τὸν ἑαυτόν σου.

—*«Παιδείας ἀντέχου»*.
Νὰ ἔχεις ὑπομονὴ γιὰ νὰ μορφωθεῖς.

—*«Εὐγένειαν ἄσκει»*. Νὰ εἶσαι εὐγενικός.

—*«Εὐημείαν ἄσκει»*.
Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ βελτίωση τῆς ζωῆς σου.

—Ὁ ἄνθρωπος ὅταν δανείζεται ὑποδουλώνεται.

—*«Θεοὺς τίμα»*. Νὰ σέβεσαι τοὺς Θεούς.

—*«Χρῶ τοῖς Θεοῖς»*. Νὰ ἐπικαλεῖσαι τοὺς Θεούς.

—Ἡ ἰσότητα τῶν πολιτῶν ἐμποδίζει τὶς ἐπαναστάσεις.

—Ἡ καλύτερη κυβέρνηση ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπου ὁ λαὸς ὑπακούει στοὺς ἄρχοντες, οἱ δὲ ἄρχοντες στοὺς νόμους.

—*«Τὰ σπουδαῖα μελέτα»*.
Νὰ μελετᾶς ὅ,τι ἀξίζει νὰ μελετηθεῖ.

—*«Τέρμα ὁρᾶν βιότοιο»*.
Νὰ ἔχεις πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ τέλος τῆς ζωῆς σου.

—*«Ἴδια φύλασσε»*. Νὰ μὴ λὲς τὰ μυστικά σου.

—*«Νοῦν ἡγεμόνα ποιοῦ».*
Τὸν νοῦ ἄρχοντα —τῶν πράξεών σου— νά κάνεις.

—Στὴν καλοκαγαθία τοῦ ὅρκου νὰ ἔχεις περισσότερη πίστη καὶ ἀπὸ τὸν ὅρκο.

—Εὐτυχισμένη εἶναι ἡ πόλη ἐκείνη, ποὺ ἀκούει ἕναν μόνο κήρυκα.

—Ἡ ὄρεξη στοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸν πλοῦτο δὲν ἔχει τελειωμό.

—*«Εἰδὼς σίγα».* Καὶ νὰ ξέρεις κάτι, καλύτερα νὰ σιωπᾶς.

—*«Σοφίαν ζήτει».* Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ μόρφωση.

—Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ κλαίω, διότι δὲν μπορῶ νὰ κάνω τίποτα.

—Νὰ εἶσαι εὐπρεπής.

—Μὴν ἐμπιστεύεσαι στὴν τύχη.

—*«Φρόνησιν ἄσκει».* Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ σύνεση.

—*«Ἡδείων ἡμῖν ἡ βιοτὴ ἔνθα πᾶσι τὰ δίκαια καὶ ἴσα».*
Εἶναι εὐχάριστη ἡ ζωή μας, ὅταν σὲ ὅλους ἐπικρατεῖ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἰσότητα.

—*«Ἡδονὴν φεῦγε, ἥτις λύπην τίκτει».*
Ἀπόφευγε τὶς ἀπολαύσεις ποὺ φέρνουν λύπη.
(Σχέτ: *«Φεῦγ' ἡδονὴν φέρουσαν ὕστερον βλάβην»*).

—*«Μοῖρα δέ τοι θνητοῖσι κακὸν φέρει ἠδὲ καὶ ἐσθλόν, δῶρα δ' ἄφυκτα Θεῶν γίγνεται ἀθανάτων».*
Ἡ Μοῖρα προσφέρει καὶ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ στοὺς ἀνθρώπους, γιατὶ εἶναι ἀναπόφευκτα δῶρα τῶν ἀθάνατων Θεῶν.

—*«Ἄρχεσθαι μαθών, ἄρχειν ἐπιστήσει».*
Ἂν μάθεις νὰ κυβερνιέσαι θὰ μάθεις νὰ κυβερνᾶς.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

—*«Οὔτοι συνέχθειν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν».*
Δὲν γεννήθηκα γιὰ νὰ μισῶ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀγαπῶ.

—*«Ἐν γὰρ τῷ μαθεῖν ἔνεστιν ηὐλάβεια τῶν ποιουμένων».*
Διότι μέσα στὴ μάθηση ὑπάρχει σεβασμὸς γιὰ τὴν πράξη.

—*«Δοκῶ μέν, οὐδὲν ῥῆμα σὺν κέρδει κακόν».*
Νομίζω πὼς ποτὲ δὲν εἶναι ἄσχημη μία λέξη ποὺ βοηθάει.

—*«Ταῖς γυναιξὶ ἡ σιγὴ κόσμον φέρει».*
Ἡ σιωπὴ στὶς γυναῖκες εἶναι κόσμημα, στόλισμα, εὐπρέπεια.
Ὁ Χείλων λέει κάτι παρόμοιο: (Τὰ κορίτσια πρέπει μόνο νὰ τὰ βλέπεις καὶ ὄχι νὰ τὰ ἀκοῦς).

—Μόνο οἱ μεγάλες ψυχὲς γνωρίζουν πόση δόξα ὑπάρχει μέσα στὴν καλωσύνη.

—*«Ὀρθὸν ἀλήθ' ἀεί».*
Εἶναι σωστὸ νὰ λὲς πάντοτε τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἀναρχίας μεῖζον οὐδέν ἐστιν κακόν».*
Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερο κακὸ ἀπὸ τὴν ἀναρχία.

—*«Ὁ ἄκακος πιστεύει παντὶ λόγῳ».*
Ὁ καλὸς —ἀγαθός— ἄνθρωπος πιστεύει σὲ ὅσα ἀκούει.

—*«Ἄδωρα τῶν ἐχθρῶν τὰ δῶρα».* (ἄδωρον δῶρον)
Δὲν εἶναι δῶρα τὰ δῶρα τῶν ἐχθρῶν.

—Ὁ τρελλὸς δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἠθοποιός, ὅμως ὁ ἠθοποιὸς μπορεῖ νὰ παίξει τὸν τρελλό.

—Κάνε εἰρήνη μὲ τὸν πλησίον σου καὶ πολέμησε μὲ τὰ σφάλματά σου.

—*«Πρὸς γὰρ τὸν ἔχονθ' ὁ φθόνος ἕρπει».*
Ὁ φθόνος κυνηγᾶ αὐτὸν ποὺ ἔχει.

—Εἶναι ἀπὸ τὰ προνόμια τῆς τυραννίας, νὰ κάνει καὶ νὰ λέει ὅ,τι θέλει.
Σήμερα λέμε: Ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν.

—*«Ὦ παῖ, σιώπα! πόλλ' ἔχει σιγὴ τάχα»*.

—*«Ὀρθὸν ἀλήθεια ἀεί»*.
Ἡ ἀλήθεια εἶναι πάντοτε ὀρθή.

—*«Καὶ μείζων ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω»*.
Ὅποιος θεωρεῖ ἄλλον πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὴν πατρίδα του, εἶναι ἀνάξιος.

—Νὰ λὲς πάντοτε τὴν ἀλήθεια, διότι εἶναι ἀτιμωτικὸ γιὰ τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο νὰ θεωρεῖται ψεύτης.

—Τὸ ψέμα ποτὲ δὲν ζεῖ γιὰ νὰ γεράσει.

—Πάντοτε συμβαίνει τὸ ἴδιο πρᾶγμα: κάθε ἄνθρωπος νὰ σκέφτεται μόνο τὸν ἑαυτό του.

—*«Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσι μόνος»*. (Οἰδίπους Τύραννος)
Ὁ χρόνος μόνο δείχνει τὸν δίκαιον ἄνδρα.

—*«Πολλὰ τὰ δεινὰ κοὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει»* (Ἀντιγόνη)
Πολλὰ εἶναι τὰ καταπληκτικά, ἀλλὰ τίποτα δὲν εἶναι πιὸ καταπληκτικὸ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

—*«Τὸ ζητούμενον ἁλωτόν, ἐκφεύγει δὲ τ' ἀμελούμενον»*.
Ὅ,τι κάποιος ψάχνει, τὸ βρίσκει, μὰ ξεφεύγει ὅ,τι ἀμελήσει.

—*«Βραχεῖ λόγῳ καὶ πολλὰ πρόσκειται σοφά»*.
Τὰ λίγα λόγια ἔχουν πολὺ περιεχόμενο.

—*«Ὕβρις φυτεύει τύραννον»*.
Ἡ ἀλαζονεία δημιουργεῖ τύραννο.

—*«Πάλιν γὰρ αὖθις παῖς ὁ γηράσκων ἀνήρ»*.
Ὁ ἄνθρωπος ποὺ γερνᾶ γίνεται πάλι παιδί.

—*«Ἥδ' ἐστὶν ἡ σώζουσα καὶ ταύτης ἔπι πλέοντος ὀρθῆς τοὺς φίλους ποιούμεθα»*.
Αὐτὴ εἶναι ποὺ μᾶς σώζει καὶ ὅταν εἶναι ὄρθια, τότε κάνουμε τοὺς φίλους.

—Καὶ λέω τὸ ναὶ καὶ τὸ ξαναλέω, καὶ τὶ νὰ πῶ δὲν ξέρω.

—Νὰ μὴ φέρνεις ἀντίρρηση στὴν ἀνάγκη.

—Πολὺ ἀνόητο τὸ νὰ θηρεύεις τὰ ἀδύνατα.

—*«Κοινὸς γίνου»*. Νὰ εἶσαι ἁπλός.

—Ἡ ἀφροσύνη εἶναι τὸ μεγαλύτερο κακὸ στὸν ἄνθρωπο.

—Γλυκύτατο εἶναι νὰ βλέπεις τὰ μάτια τῶν γονέων σου.

—*«Τῷ τεκόντι πᾶν φίλον»*.
Στοὺς γονεῖς, κάθε τὶ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ τέκνα τους εἶναι προσφιλές.

—*«Τοῖς τεκοῦσι γὰρ οὐδ' εἰ πονῇ τις, δεῖ πόνου μνήμην ἔχειν»*.
Ὅταν κάποιος μοχθεῖ καὶ κοπιάζει γιὰ τοὺς γονεῖς του, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ὑπενθυμίζει τοὺς κόπους του.

—Σὲ ζηλεύω γιὰ τὴ φρόνησή σου, ἀλλὰ σὲ ἀποστρέφομαι γιὰ τὴ δειλία σου.

—Δὲν ὑπάρχει πόλη ποὺ νὰ ἀνήκει σὲ ἕναν μόνο ἄνθρωπο.

—Ἡ διχόνοια δὲν συμβιβάζεται πλέον μὲ καμμία φιλικὴ συνεννόηση.

—*«Παῖσον εἰ σθένεις διπλῆν»*.
Χτύπα, ἂν μπορεῖς διπλὸ χτύπημα.

—Ἕνα λάθος ποὺ ἔγινε ἄθελα, ἀξίζει τὴν ἐπιείκεια.

—Ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ παραμελεῖ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ πράξει.

—Μὲ τοὺς δυνατοὺς δὲν πρέπει κανεὶς νὰ μαλώνει.

—*«Ἔρως ἀνίκατε μάχαν»*. Ὦ ἔρωτα ἀνίκητε στὴ μάχη.

—*«Οἶνος τῆς εὐνῆς»*. Κρασὶ τοῦ κρεββατιοῦ.

—*«Χάρις χάριν τίκτει»*. Ἡ εὐεργεσία ἀνταποδίδεται.

—*«Πάντα γὰρ καιρῷ καλά»*.
Καλὸ τὸ κάθε πρᾶγμα στὴν ὥρα του.

—*«Ὁ ἄκακος πιστεύει παντὶ λόγῳ*.
Ὁ ἀγαθὸς πιστεύει στὸ κάθε τί.

—*«Διδάσκου μὴ θρασύνεσαι»*.
Μάθαινε νὰ μὴν εἶσαι θρασύς.

—Ἡ μεγαλύτερη εὐτυχία εἶναι ἡ ἐκπλήρωση τοῦ καθήκοντος.

—*«Ζεὺς μεγάλους γλώσσης κόμπους ὑπερεχθείρει»*.
Ὁ Δίας μισεῖ ὑπερβολικὰ τὶς μεγάλες καυχησιολογίες.

—Ἄλλο εἶναι νὰ πεῖς πολλὰ λόγια καὶ ἄλλο εἶναι νὰ πεῖς τὰ κατάλληλα.

—*«Φύλασσε νόμον»*. Νὰ πειθαρχεῖς στὸ νόμο.

—*«Μέγιστ' ἔβλαστε νόμιμα»*.
Ὁ νόμος γεννήθηκε γιὰ νὰ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του παντοδύναμος.

—Ἡ μία νύχτα φέρνει τὸν πόνο, καὶ ἡ ἄλλη ποὺ ἀκολουθεῖ, τὸν διώχνει.

—*«Ὀργᾶς ἄφε»*. Ἀπόφευγε τὴν ὀργή.

—*«Θυμῷ μετάστασιν δίδου»*. Δῶσε τόπο στὴν ὀργή.
Καί: *«Ὀργῇ χάριν δοῦναι»*.

—Δὲν ὑπάρχει ὡραιότερο κόσμημα γιὰ ἕνα γιὸ ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ πατέρα του ἢ γιὰ ἕναν πατέρα τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸ παιδί του.

—Πρέπει πάντοτε νὰ στεκόμαστε πίσω ἀπὸ τὴν πατρικὴ γνώμη.

—Κάθε τὶ ποὺ προσφέρεται στὸν πατέρα ἀπὸ τὰ παιδιά του εἶναι ἀγαπημένο.

—*«Πειθαρχεῖν πατρί»*. Νὰ ὑπακοῦς τὸν πατέρα σου.

—*«Φίλτατον πάντων βροτῶν»*.
Τὸ πιὸ ἀγαπητὸ πρόσωπο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ὁ πατέρας.

—Τὸ πεῖσμα χωρὶς νὰ ἔχει ὁδηγό του τὸ μυαλό, δὲν εἶναι πολύτιμο κτῆμα.

—Ἐὰν κάποιος πονηρὸς ἐνεργεῖ πονηρὲς πράξεις, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐπιδεινώνει τὴν πονηρία του.

—Στοὺς ἀνθρώπους δὲν ὑπάρχει καλύτερο κέρδος ἀπὸ τὴν πρόβλεψη καὶ τὸ συνετὸ νοῦ.

—Ποιὸς ἄνθρωπος δὲν εἶναι φίλος τοῦ ἑαυτοῦ του;

—Ὁ καλύτερος ὁδηγὸς γιὰ τὴν εὐτυχία εἶναι ἡ φρόνηση.

—Ἡ χάρη φέρνει πάντοτε ἄλλη χάρη.

—Ὁ χρόνος ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθεια.

—Καλὸ τὸ κάθε τὶ στὴν ὥρα του.
Σημερινή: Τὸ κάθε πρᾶγμα στὴν ὥρα του.

—Δὲ συνηθίζω νὰ ἐπαινῶ μία ψυχὴ ποὺ δύσκολα συγκινεῖται.

—*«Ἀγαθὰ κόποις κτῶνται»*.
Μὲ κόπους ἀποκτῶνται τὰ ἀγαθά.

—Ὁ ἐλεύθερος ἄνδρας λέει τὴν ἀλήθεια.

ΣΤΗΣΙΧΟΡΟΣ

—*«Ἀτελέστατα γὰρ καὶ ἀμάχανα τοὺς θανόντας κλαίειν»*.
Τὸ πιὸ ἀνώφελο καὶ ἀπελπισμένο πρᾶγμα εἶναι νὰ κλαίει κανένας γι' αὐτοὺς ποὺ πέθαναν.

ΣΤΟΒΑΙΟΣ

—*«Τοῖς διὰ τῆς δόξης βαδίζουσιν ἀκολουθεῖ φθόνος»*.
Ἐκείνους ποὺ πηγαίνουν γιὰ τὴ δόξα τοὺς ἀκολουθεῖ ὁ φθόνος.

—Ὁ ἐγωιστὴς συγκεντρώνει τὸν κόσμο στὸν ἑαυτό του. Ὁ ἀλτρουϊστὴς δίνει τὸν ἑαυτό του σὲ ὅλον τὸν κόσμο.

—*«Σιωπᾶν ἅ μὴ δεῖ λαλεῖν»*.
Νὰ σιωπᾶς γι' αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει νὰ μιλᾶς.

—Ὅλος ὁ βίος μας συνίσταται σὲ περιπλανήσεις γύρω ἀπὸ τὸν τάφο.

—Ὑπάρχει μετριοφροσύνη ποὺ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ὁ μανδύας τῆς ὑπερηφάνειας.

—*«Δυσχερὲς πλουτοῦντα σωφρονεῖν»*.
Εἶναι δύσκολο νὰ σωφρονίσεις ἕναν ποὺ πλουταίνει.

—Δὲν πρέπει ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος νὰ μετανοεῖ, ἀλλὰ νὰ προνοεῖ.

—Οὔτε τὸ συμπόσιο εἶναι εὐχάριστο χωρὶς συζητήσεις, οὔτε ὁ πλοῦτος χωρὶς ἀρετή.

—Ἡ εὐκαμψία εἶναι μία χάρη γιὰ τὸ σῶμα, μία ἀρετὴ γιὰ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἕνα ἐλάττωμα γιὰ τὴ συνείδηση.

ΣΤΡΑΒΩΝ

—*«Ἀλύπως βίου»*. Νὰ ζεῖς χωρὶς λύπη.

—*«Τύχην στέργε»*. Νὰ μὴν ἐμπιστεύεσαι στὴν τύχη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

—Ἡ ἀγαθότητα τῆς νεότητας εἶναι κάτι τὸ ἀγγελικό. Ἡ ἀγαθότητα τῶν γερατειῶν εἶναι κάτι τὸ θεῖον.

—*«Κρεῖττον τὸ ἀδικεῖσθαι τοῦ ἀδικεῖν».*
Καλύτερα, δηλαδή, νὰ ἀδικεῖσαι παρὰ νὰ ἀδικεῖς.

—*«Εἰ ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἑλοίμην ἂν ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν».*
Ἂν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἀδικῶ ἢ νὰ ἀδικοῦμαι, θὰ προτιμοῦσα νὰ ἀδικοῦμαι παρὰ νὰ ἀδικῶ.

—Ὅλων τῶν ἀνθρώπων οἱ ψυχὲς εἶναι ἀθάνατες· ἀλλὰ τῶν δικαίων οἱ ψυχὲς εἶναι ἀθάνατες καὶ θεῖες.

—Σύντομη νὰ εἶναι ἡ τυραννία.

—Ἀργόσχολος εἶναι, ὄχι μόνο αὐτὸς ποὺ δὲν κάνει τίποτα, ἀλλὰ ἐκεῖνος, ποὺ ἐνῶ μπορεῖ νὰ κάνει κάτι καλύτερο, δὲν τὸ κάνει.

—Τό *«γνῶθι σαυτόν»*, εἶναι μία ἐπιγραφὴ στοὺς Δελφούς, στὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα.
Νὰ γνωρίζεις τὸν ἑαυτό σου.
Ἡ γνώση εἶναι τὸ τελευταῖο ἀγαθό μας.
(Λέγεται ὅτι εἶναι τοῦ Χίλωνα).

—*«Ἓν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα».*
Ἕνα ξέρω, ὅτι δὲν ξέρω τίποτα. (Πλάτ. Ἀπολ. 22Δ)

—Ἡ ἀγάπη στὶς διακρίσεις, μᾶς παροτρύνει στὰ καλὰ καὶ τὰ ἔντιμα.

—Τέσσερα πράγματα πρέπει νὰ ἔχει ὁ δικαστής: Νὰ ἀκούει εὐγενικά, νὰ ἀπαντάει συνετά, νὰ σκέπτεται σοβαρὰ καὶ νὰ ἀποφασίζει ἀμερόληπτα.

—Ἡ ἐγκράτεια δίνει ἀξιομνημόνευτες ἀπολαύσεις.

—Ἡ εὐδαιμονία εἶναι εὐχάριστη, γιὰ αὐτὴν δὲν μεταμελεῖται κανένας.

—*«Ἡ εὐδαιμονία τῶν αὐτάρκων ἐστί».*
Ἡ εὐδαιμονία ἀνήκει στοὺς αὐτάρκεις.

—Τὸ κάλλος εἶναι βραχυχρόνια τυραννία.

—*«Ἡ παιδεία καθῆπερ εὐδαίμων Χώρα πάντα τὰ ἀγαθὰ φέρει».*
Ἡ παιδεία, ὅπως ἡ εὔφορη Χώρα, φέρνει ὅλα τὰ ἀγαθά.

—Ἡ ὁμιλία εἶναι τὸ συμπόσιο τῆς διάνοιας.

—Μὴν ἐπαινεῖς ἀνάξιο ἄνδρα γιὰ τὰ πλούτη του.

—Μὴ λὲς πάντοτε τὰ ὅσα γνωρίζεις, ἀλλὰ γνώριζε πάντοτε τὰ ὅσα λές.

—Οὔτε ἀπὸ νεκρὸ πρέπει νὰ ζητᾶς κουβέντα, οὔτε ἀπὸ φιλάργυρο εὐεργεσία.

—*«Ὁ τοῦ φιλαργύρου βίος ἔοικε νεκροῦ δείπνῳ. Πάντα γὰρ ἔχων, τὸν εὐφρανθησόμενον οὐκ ἔχει».*
Ἡ ζωὴ τοῦ φιλάργυρου μοιάζει μὲ δεῖπνο νεκροῦ. Ἔχει τὰ πάντα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ χαρεῖ.

—*«Πάντων κτημάτων κράτιστόν ἐστι φίλος σαφὴς ἀγαθός».*
Ὁ καλὸς φίλος εἶναι τὸ πιὸ σημαντικὸ ἀπόκτημα.

—Ἡ αὐτάρκεια εἶναι φυσικὸς πλοῦτος· ἡ πολυτέλεια τεχνητὴ πεῖνα.

—Ὅταν οἱ πολίτες πειθαρχοῦν στοὺς νόμους, οἱ πολιτεῖες γίνονται ἰσχυρὲς καὶ εὐτυχισμένες.

—*«Τῶν σωμάτων θηλυνομένων καὶ αἱ ψυχαὶ πολὺ ἀρρωστότεραι γίγνονται».*
Ὅταν τὰ σώματα γίνονται θηλυπρεπῆ, οἱ ψυχὲς ἀρρωσταίνουν περισσότερο.

—Ὅταν ἐξασθενίζουν τὰ σώματα, ἐξασθενίζουν καὶ οἱ ψυχές.

—*«Ὑγεία μέγιστον ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις»*.
Ἡ ὑγεία εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἀγαθό.

—Τὸ μέσον, γιὰ νὰ κερδίσει καλὴ φήμη, εἶναι νὰ προσπαθεῖ νὰ εἶναι ὅ,τι ἐπιθυμεῖ νὰ φαίνεται.

—Τὰ παιδιά τους οἱ πατέρες, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι φρόνιμα, πρέπει νὰ τὰ προφυλάγουν ἀπὸ τοὺς ἀνήθικους ἀνθρώπους, διότι ἡ συναναστροφὴ μὲ ἠθικοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἄσκηση γιὰ τὴν ἀρετή, ἐνῶ ἡ συναναστροφὴ μὲ ἀνήθικους εἶναι καταστροφὴ γι' αὐτά.

—Οἱ φαῦλοι ζοῦν γιὰ νὰ τρῶνε καὶ νὰ πίνουν, ἀλλὰ οἱ ἀγαθοὶ τρῶνε καὶ πίνουν γιὰ νὰ ζοῦν.

—*«Μουσικὴν ποίει καὶ ἐργάζου»*.
Νὰ καταγίνεσαι μὲ τὰ γράμματα καὶ τὶς καλὲς τέχνες, καὶ αὐτὴν τὴν τέχνη νὰ κάνεις. Ἔτσι συμβούλευε μία φωνὴ τὸ Σωκράτη. (Πλάτ. Φαίδων 60 Ε)

—Ὅσοι παραμελοῦν τοὺς ἀδελφούς τους καὶ ζητοῦν νὰ κάνουν ἄλλους φίλους, μοιάζουν μὲ ἐκείνους ποὺ ἀφήνουν ἀκαλλιέργητο τὸ δικό τους χωράφι καὶ καλλιεργοῦν ξένο.

—Ἀπὸ τοὺς ἀγράμματους δὲν πρέπει νὰ ζητοῦμε ἀρετή.

—Ἡ παιδεία εἶναι πανηγύρι τῆς ψυχῆς, διότι σὲ αὐτὴν ὑπάρχουν πολλὰ θέματα καὶ ἀκούσματα τῆς ψυχῆς.

—Ἡ μεγαλύτερη παλίρροια ἔχει ταχύτερη ἀμπώτιδα. Ἡ φοβερώτερη τρικυμία τὴν πιὸ ἀπότομη γαλήνη. Ὁ διακαέστερος ἔρωτας τὸ ψυχρότερο τέλος, καὶ ἀπὸ τὸν βαθύτερο πόθο συχνὰ προέρχεται θανάσιμο μῖσος.

—Τοὺς ἀσκοὺς τοὺς φουσκώνει ὁ ἀέρας, τοὺς ἀνόητους ἀνθρώπους ἡ ἀλαζονεία.

—Στὴ ζωή, ὅπως καὶ στὴ μακρυνὴ πορεία, εἶναι ἀναγκαία μία κάποια λογικὴ ἀνάπαυση.

—Οἱ μὲν ἄνδρες πρέπει νὰ ὑπακοῦν στοὺς νόμους τῆς πόλης, οἱ δὲ γυναῖκες νὰ ὑποτάσσονται στοὺς ἄνδρες.

—Φρόνιμος ἄνδρας εἶναι ἐκεῖνος μόνο, ποὺ ποτὲ δὲν ἔδωσε ἐμπιστοσύνη στὰ λόγια τῶν γυναικῶν.

—Ἡ ἀξιοπρέπεια εἶναι εὐγένεια.

—Ἡ γενναιότητα εἶναι κίνηση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

—Εἶναι καλύτερο νὰ μὴν ξέρει κανεὶς τίποτα, παρὰ αὐτὸ ποὺ ξέρει νὰ μὴν εἶναι σωστό.

—*«Δικαιοσύνη σοφία ἐστίν».* Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετή.

—Ὑποθέσεις χαμένες εἶναι μόνο ἐκεῖνες ποὺ ἐγκατέλειψες.

—Γιὰ τοὺς δυστυχισμένους καὶ ἡ μικρότερη χαρὰ εἶναι μεγάλη εὐτυχία.

—Οἱ εἰδικοὶ καὶ ὄχι οἱ πολλοὶ κρίνουν.

—Ἔρωτα ἀποκαλοῦν τὴν ἰσχυρὴ ἐπιθυμία.

—Εὐδαιμονία εἶναι ἡδονή, γιὰ τὴν ὁποία δὲν μεταμελεῖται κανένας.

—Εἶναι προτιμότερο νὰ πεθαίνουν γρήγορα αὐτοί, ποὺ μὲ τὸ νὰ ζοῦν ντροπιάζουν τὴ ζωή.

—Δὲν ὑπάρχει καλύτερο πρᾶγμα ἀπὸ τὸ νὰ πεθαίνει κάποιος τὸν καιρὸ ποὺ εὐτυχεῖ.

—*«Οὐδεὶς ἑκὼν ἁμαρτάνει».*
Κανεὶς ἄνθρωπος δὲν κάνει κακὸ ἑκούσια.

—Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ λυπᾶται κανείς, ὅταν κατοικεῖ σὲ πόλη ἢ σὲ μέρος ποὺ συναναστρέφεται ἀνθρώπους.

—Τὸν ἀνάξιο ἄνδρα μὴν τὸν ἐπαινεῖς γιὰ τὸν πλοῦτον του.

—Οἱ πλούσιοι ἔχουν κόλακες καὶ οἱ φτωχοὶ φίλους.

—*«Ἀκούων ὅρα»*. Νὰ βλέπεις ὅταν ἀκοῦς.

—Τὸ νὰ παραδέχεται κάποιος ὅτι δὲν γνωρίζει τίποτα, αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σοφίας.

—Ὁ φθόνος εἶναι ἕλκος τῆς ψυχῆς.

—Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, πάνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, μετέχει τοῦ θείου.

—*«Ἕτερον (δὲ) τὸ ἡδὺ τοῦ ἀγαθοῦ»*.
Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι τὸ εὐχάριστο καὶ ἄλλο τὸ ἐνάρετο.

—*«Ἓν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, τὴν ἐπιστήμην, καὶ ἓν μόνον κακόν, τὴν ἀμάθειαν»*.
Ἕνα μόνο καλὸ ὑπάρχει, ἡ σωστὴ γνώση, καὶ ἕνα μόνο κακό, ἡ ἀμάθεια.

—*«Τὸν πλοῦτον ὥσπερ φίλον ἐκτενῆ καὶ ἀπροφάσιστον εἰς τὰς καλὰς δεῖ παραλαμβάνειν πράξεις»*.
(Σχέτ. Μενάνδρου: *«Δύναται τὸ πλουτεῖν καὶ φιλανθρώπους ποιεῖν»*).
Τὸν πλοῦτο πρέπει νὰ τὸν χρησιμοποιοῦμε σὰν βοηθὸ στὶς καλὲς πράξεις, ὅπως ἕνα σταθερὸ καὶ εἰλικρινῆ φίλο.

—*«Ὁ τῶν φιλαργύρων πλοῦτος ὥσπερ ὁ ἥλιος καταδὺς εἰς τὴν Γῆν, οὐδένα τῶν ζώντων εὐφραίνει»*.
Ὁ πλοῦτος τῶν φιλάργυρων εἶναι σὰν τὸν βασιλεμένο ἥλιο, ποὺ δὲν εὐχαριστεῖ κανένα ἀπὸ τὰ ζωντανὰ πλάσματα.

—*«Τοὺς μὲν κενοὺς ἀσκοὺς τὸ πνεῦμα διίστησι, τοὺς δὲ ἀνοήτους ἀνθρώπους τὸ οἴημα»*.
Τὰ ἄδεια ἀσκιὰ τὰ φουσκώνει ὁ ἀέρας καὶ τοὺς ἀνόητους ἀνθρώπους ἡ ἀλαζονεία.

—*«Ταὐτόν ἐστιν ἐν γνωμικῷ ἀγῶνι ἡττηθέντα ὕβρεως δίκην τῷ ἀνταγωνιστῇ λαχεῖν καὶ ἐν τῷ ζῆν νικώμενον ὑπὸ τῆς τύχης ἐγκαλεῖν αὐτῇ».*

Τὸ νὰ κατηγορεῖς τὴ μοῖρα σου γιὰ μία συμφορὰ ποὺ σὲ βρῆκε, εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα μὲ ἐκεῖνον ποὺ κάνει δίκη στὸν ἀνταγωνιστή του, ἐπειδὴ νικήθηκε σὲ ἕναν ἀθλητικὸ ἀγῶνα.

ΤΕΛΗΣ

—*«Τῶν πραγμάτων... παρὰ τὴν ὑπόληψιν ἡ ὀδύνη γίνεται, καὶ ἐὰν μὲν οὕτως ὑπολάβῃς περὶ αὐτῶν, ὥσπερ ὁ Σωκράτης, οὐκ ὀδυνήσῃ, ἐὰν δὲ ὡς ἑτέρως, ἀνιάσῃ οὐχ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀλλὰ ὑπὸ τῶν ἰδίων τρόπων καὶ τῆς ψευδοῦς δόξης».*

Ἡ θλίψη γι' αὐτὰ ποὺ μᾶς συμβαίνουν, εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ἀντίληψη ποὺ ἔχουμε γι' αὐτά. Κι ἂν μὲν τὰ δεῖς ὅπως ὁ Σωκράτης, δὲν θὰ πονέσεις· ἂν ὅμως τὰ δεῖς διαφορετικά, θὰ στεναχωρηθεῖς, ὄχι γι' αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τοῦ δικοῦ σοῦ χαρακτῆρα καὶ τῆς λανθασμένης σου ἀντίληψης.

ΤΙΜΟΚΡΕΩΝ

—*«Ὤφελέν σ', ὦ τυφλὲ Πλοῦτε,*
μήτε Γῇ μήτ' ἐν θαλάσσῃ
μήτ' ἐν ἠπείρῳ φανῆμεν,
ἀλλὰ Τάρταρόν τε ναίειν
κ' Ἀχέροντα· διὰ σὲ λίγο πάντ'
ἔστ' ἐν ἀνθρώποις κακά».

Ἔπρεπε τυφλὲ Πλοῦτε, νὰ μὴν εἶχες φανεῖ ποτὲ στὴ Γῆ, μήτε στὴν στεριά, μήτε στὴ θάλασσα, ἀλλὰ νὰ κατοικοῦσες στὸν Τάρταρον καὶ στὸν Ἀχέροντα· διότι σὲ σένα ὀφείλονται ὅλες οἱ συμφορὲς τῶν ἀνθρώπων.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

—*«Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐνὶ προμάχοισι πεσόντα ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ᾗ πατρίδι μαρμάμενον».*

Τὸ νὰ πεθάνει κανεὶς πολεμῶντας γιὰ τὴν πατρίδα στὴν πρώτη γραμμή, εἶναι μεγάλη τιμή.

ΦΑΒΩΡΙΝΟΣ

—*«Φρονήσῃς μὲν οὖν μηδέποτε ἐπὶ σεαυτῷ μέγα, ἀλλὰ μηδὲ καταφρονήσῃς σεαυτοῦ».*

Μὴ νομίσεις ποτὲ γιὰ τὸν ἑαυτό σου ὅτι εἶσαι μεγάλος, ἀλλὰ καὶ ποτὲ μὴν τὸν περιφρονήσεις.

ΦΑΙΔΡΟΣ

—Τίποτα πιὸ ὠφέλιμο γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ νὰ μιλάει ὀρθά.

ΦΙΛΗΜΩΝ

—*«Ἀνὴρ δίκαιός ἐστιν οὐχ μὴ ἀδικῶν, ἀλλὰ ὅστις ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βούλεται».*

Δίκαιος ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο αὐτὸς ποὺ δὲν ἀδικεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πού, ἐνῶ μπορεῖ νὰ ἀδικεῖ, δὲν θέλει.

—*«Ἐκ τῶν λόγων μὴ κρῖναι... σοφόν"*
ἢ χρηστὸν ἄνδρα· τὸν βίον ἐξετάζ' ἀεί.
Πολλοὶ γὰρ εὖ λέγουσιν ἀδικίας χάριν,
τὰ δ' ἔργ' ἔχουσι φαῦλα».

—*«Εὔχου μὴ λαβεῖν πεῖραν φίλων·*
εἰ δὲ μή, γνώσει σεαυτὸν ἄλλο μηδὲν πλὴν σκιάν».
Νὰ εὔχεσαι νὰ μὴ δοκιμάσεις τοὺς φίλους· διαφορετικὰ θὰ μάθεις πὼς δὲν εἶσαι τίποτ' ἄλλο, παρὰ μία σκιά.

—*«Νόσον πολὺ κρείττων ἐστιν ἢ λύπην φέρειν».*
Εἶναι πολὺ προτιμώτερο νὰ ὑποφέρει κάποιος.

—*«Ψυχῆς πόνος γὰρ ὑπὸ λόγου κουφίζεται»*.
(Σχέτ. Μενάνδρου: *«Λύπην γὰρ εὔνους οἶδεν θεραπεύειν λόγος»*).
Τὴ λύπη ὁ καλὸς ξέρει νὰ θεραπεύει.

—*«Πολλῶν φύσει τοῖς πᾶσιν αἰτία κακῶν*
λύπη· διὰ λύπην καὶ μανία γὰρ γίγνεται
πολλοῖσι καὶ νοσήματ' οὐκ ἰάσιμα».
Ἡ λύπη ἀπὸ τὴ φύση της εἶναι ἡ αἰτία πολλῶν κακῶν. Διότι ἐξ αἰτίας της προκαλεῖται ἡ τρέλλα σὲ πολλοὺς καὶ ἀκόμα ἀρρώστιες ἀθεράπευτες.

—*«Φύσει γὰρ οὐδεὶς δοῦλος ἐγεννήθη ποτέ»*.
Ἡ φύση κανέναν δὲν γέννησε δοῦλο.

—*«Οὐδὲ μουσικώτερον*
ἔστ' ἢ δύνασθαι λοιδορούμενον φέρειν».
Τίποτε πιὸ φιλοσοφημένο δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὸ νὰ εἶσαι ἱκανὸς νὰ ἀντέχεις τὶς κακολογίες.

—*«Ἄλλῳ πονοῦντι ῥᾴδιον παραινέσαι*
ἔστιν, ποιῆσαι δ' αὐτὸν οὐχὶ ῥᾴδιον...
ἕτερον τὸ τ' ἀλγεῖν καὶ τὸ θεωρεῖν ἔστ' ἴσως».
Ἂν πάσχει ὁ ἄλλος εἶναι εὔκολο νὰ τὸν συμβουλεύουμε· οἱ ἴδιοι ὅμως ὅταν κάνουμε λάθη δὲν τὰ παρατηροῦμε.

—*«Ψυχῆς ἰατρὸς κατέλιπεν τὰ γράμματα»*.
Ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια εἶναι ὁ γιατρὸς τῆς ψυχῆς.

—*«Μετὰ τῶν σωμάτων*
ἡμῶν, ὅταν γιγνώμεθ' εὐθὺς κὴ τύχη
προσγίγνεθ' ἡμῖν».
Μαζὶ μὲ τὴ σωματική μας ὑπόσταση, ἀμέσως μόλις γεννιόμαστε, προστίθεται σὲ μᾶς καὶ ἡ τύχη.

—*«Τὸ πεπρωμένον γὰρ οὐ μόνον βροτοῖς*
ἄφευκτον ἐστιν ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν».

Ἀπὸ τὴ μοῖρα του κανένας δὲν ξεφεύγει.
(Σχετικὰ ἔχουν πεῖ καὶ ἄλλοι δεκατρεῖς σοφοὶ Ἕλληνες).

—*«Εἰ τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοισιν εἰδείης κακά,*
ἄσμενος ἔχοις, ἂν ἃ νῦν ἔχεις».
(Σχ.: Ἀπολλώνιου: *«Τὸ λυπούμενον ἀλλοτρίοις κακοῖς παραμυθοῦ»*).
Ἂν παρατηροῦσες τὶς συμφορὲς τῶν ἄλλων, θὰ ὑπέφερες μὲ εὐχαρίστηση αὐτὰ ποὺ ὑποφέρεις.

—*«Θνήσει δ' ὁ θνήσκων κατ' ἰδίαν εἱμαρμένην».*
(Σχ.: Καλλίνου: *«Θάνατος τότ' ἔσσεται ὁππότε κεν δὴ Μοῖραι ἐπικλώσωσι»*).
Τότε θὰ ἔλθει ὁ θάνατος, ὅποτε οἱ Μοῖρες ὁρίσουν.

ΦΙΛΟΘΕΟΣ

—*«Οὐ τὸ ἐρᾶν νόσος, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐρᾶν· εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν, τυφλοὶ οἱ μὴ ἐρῶντες».*
Τὸ νὰ μὴν ἐπιθυμεῖς εἶναι ἀρρώστια καὶ ὄχι τὸ νὰ ἐπιθυμεῖς. Ἂν προτιμᾶς νὰ βλέπεις ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιθυμεῖς, τότε αὐτοὶ ποὺ δὲν ἐπιθυμοῦν εἶναι τυφλοί.

ΦΙΛΟΛΑΟΣ

—*«Ἁ φύσις δ' ἐν τῷ κόσμῳ ἁρμόχθη ἐξ ἀπείρων τε καὶ περαινόντων καὶ ὅλος (ὁ) κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα».*
Ἡ φύση δημιουργήθηκε ἀπὸ ἄπειρα καὶ ἀπὸ πεπερασμένα καὶ ὅλος ὁ κόσμος καὶ τὰ πάντα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σὲ αὐτόν.

—*«Ἄφθαρτος καὶ ἀκαταπόνατος (ὁ κόσμος) διαμένει τὸν ἄπειρον αἰῶνα· οὔτε γὰρ ἔντοσθεν ἄλλα, τὶς αἰτία δυναμικωτέρα αὐτᾶς εὑρεθήσεται φθεῖραι αὐτὸν δυναμένα».*
Ὁ κόσμος παραμένει ἀθάνατος καὶ ἀκατάβλητος στὴν αἰωνιότητα. Διότι οὔτε ἀπὸ μέσα θὰ βρεθεῖ κάποια ἄλλη αἰ-

τία πιὸ δυνατή, οὔτε ἀπὸ ἔξω, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ τὸν καταστρέψει.

—*«Πάντα γὰ μὰν τὰ γιγνωσκόμενα ἀριθμὸν ἔχοντι· οὐ γὰρ οἷόν τε οὐδὲν οὔτε νοηθῆμεν οὔτε γνωσθῆμεν ἄνευ τούτου»*.
Ὅλα ὅσα ἔχουν σχέση μὲ τὴ γνώση ἔχουν ἀριθμό· δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ καταλάβουμε οὔτε νὰ γνωρίσουμε τίποτα χωρὶς αὐτόν.

ΦΙΛΩΝ

—Νὰ ἀποφεύγεις νὰ ὁρκίζεσαι, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ πεῖς τὴν ἀλήθεια.

ΦΙΛΩΝΙΔΗΣ

—*«Κρεῖττον σιωπᾶν ἐστιν ἢ λαλεῖν μάτην»*.
Τὸ καλύτερο εἶναι νὰ μὴ μιλᾶς, παρὰ νὰ ὁμιλεῖς ματαίως.

—*«Οὐκ ἂν τὶς εἴπῃ πολλὰ θαυμασθήσεται ὁ μικρὰ δ' εἰπὼν μᾶλλον ἂν ᾖ χρήσιμα»*.
Δὲν θαυμάζουν αὐτὸν ποὺ λέει πολλά, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ λέει λίγα καὶ χρήσιμα (καλά).

—Οὔτε ἐσὺ νὰ θέλεις νὰ ἀδικεῖς οὔτε αὐτοὺς ποὺ ἀδικοῦν νὰ ἐπαινεῖς.

—Στὶς εὐγενεῖς προσπάθειες καὶ ἡ πτώση εἶναι ἔνδοξη.

—Νὰ μὴν ἐπιορκήσεις εἴτε χωρὶς νὰ τὸ θέλεις, εἴτε θεληματικά.

—*«Ἄκουε πάντα»*. Νὰ τὰ ἀκοῦς ὅλα.

—Ἡ τόλμη πρὸς τὰ κακὰ εἶναι ὀλέθρια.

ΦΩΚΥΛΙΔΗΣ

—*«Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στιν»*.
Ὅλες οἱ ἀρετὲς βρίσκονται στὴ δικαιοσύνη.

—*«Αἰδεῖσθαι πολιοκροτάφους»*.
Πρέπει νὰ σεβόμαστε τοὺς γέροντες».

—Ἡ ἐπιθυμία γιὰ ἀρετὴ εἶναι σεμνή.

—*«Σεμνὸς ἔρως ἀρετῆς»*.
Εἶναι σεμνό, θαυμαστὸ πρᾶγμα ὁ ἔρωτας γιὰ τὴν ἀρετή.

—*«Ἡ φιλοχρημοσύνη μήτηρ κακότητος ἁπάσης»*.
Ἡ φιλαργυρία εἶναι μητέρα κάθε ποταπότητας (φαυλότητας).

—*«Τὸ ξίφος ἀμφιβαλοῦ μὴ πρὸς φόνον, ἀλλὰ ἐς ἄμυναν»*.
Νὰ μὴν προτείνεις τὸ ξίφος γιὰ νὰ σκοτώνεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀμύνεσαι.

—*«Μηδέποτε χρήστης πικρὸς γένηι ἀνδρὶ πένητι»*.
Νὰ μὴ γίνεις ποτὲ σκληρὸς δανειστὴς σὲ φτωχὸ ἄνθρωπο.

—*«Χεῖρα πεσόντι δίδου· σῶσον δ' ἀπερίστατον ἄνδρα»*.
Νὰ προσφέρεις βοήθεια σὲ αὐτὸν ποὺ ἔχει ἀνάγκη· σῶσε ἀνυπεράσπιστο ἄνθρωπο.

—*«Μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἄμφω μῦθον ἀκούσῃς»*.
(Σχ.: Εὐριπίδης - Δημοσθένης - Ἀριστοφάνης - Πλάτων - Μένανδρος).
Μὴ βγάλεις ἀπόφαση γιὰ κανένα, ἂν δὲν ἀκούσεις τὸ λόγο καὶ τῶν δύο πλευρῶν.

—*«Μηδέποτε κρίνειν ἀδαήμονας ἄνδρας ἐάσῃς»*..
Ποτὲ νὰ μὴν ἀφήσεις νὰ κρίνουν ἀμαθεῖς ἄνθρωποι.

—*«Ἐργάζεν, μοχθῶν, ὡς ἐξ ἰδίων βιοτεύσῃς»*.
Νὰ ἐργάζεσαι κοπιάζοντας, γιὰ νὰ ζεῖς ἀπὸ τὰ δικά σου κέρδη.

—*«Ἀρχόμενον τὸ κακὸν κόπτειν»*.
Νὰ σταματᾶς τὸ κακὸ στὴν ἀρχή του.

—*«Μὴ μιμοῦ κακότητα, Δίκηι δ' ἀπόλειψον ἄμυναν».*
Νὰ μὴ μιμεῖσαι τὴν κακία, ἀλλὰ νὰ ἀφήνεις τὴν ὑπεράσπιση στὴ δικαιοσύνη.

—*«Οὐδεὶς γιγνώσκει, τὶ μεταύριον ἢ τὶ μεθ' ὥραν ἄσκοπός ἐστι βροτῶν θάνατος, τὸ δὲ μέλλον ἄδηλον».*
Κανένας δὲν ξέρει τὶ θὰ γίνει μετὰ μία ἡμέρα ἢ ὥρα· ἀπροσδιόριστος εἶναι στοὺς ἀνθρώπους ὁ θάνατος καὶ τὸ μέλλον ἄγνωστο.

—*«Κοινὰ πάθη πάντων· ὁ βίος τροχός· ἄστατος ὄλβος».*
Οἱ συμφορὲς εἶναι κοινὲς γιὰ ὅλους· ὁ βίος τροχός· ἄστατη ἡ εὐτυχία.

—*«Χρυσὸς ἀεὶ δόλος ἐστὶ καὶ ἄργυρος ἀνθρώποισιν».*
Ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος εἶναι πάντοτε δελεασμὸς γιά τους ἀνθρώπους.

—*«Λαός (τοι) καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ ἀκατάσχετα πάντα».*
Ὁ λαός, τὸ νερὸ καὶ ἡ φωτιά, εἶναι ὅλα ἀσυγκράτητα.

—*«Βουλή, εὐθύνεθ' ἑκάστου».*
Ἡ θέληση τοῦ καθ' ἑνὸς φέρνει καὶ τὴν εὐθύνη.

—*«Ψυχὴ δ' ἀθάνατος καὶ ἀγήρως ζῆι διὰ παντός».*
Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη καὶ ἀγέραστη καὶ ζῆ αἰώνια.

—*«Πάντες ἴσοι νέκυες, ψυχῶν δὲ Θεὸς βασιλεύει.*
Κοινὸς χῶρος ἅπασι, πένησί τε καὶ βασιλεῦσιν».
Ὅλοι οἱ νεκροὶ εἶναι ἴσοι· ὁ Θεὸς μόνο βασιλεύει στὶς ψυχές.
Κοινὸς εἶναι ὁ χῶρος καὶ γιά τοὺς πτωχοὺς καὶ γιὰ τοὺς βασιλεῖς.

ΧΙΛΩΝ

—Τὰ κορίτσια πρέπει μόνο νὰ τὰ βλέπεις καὶ ὄχι νὰ τὰ ἀκοῦς.

—Τὰ τρία δυσκολώτερα πράγματα, εἶναι: νὰ κρατήσει κάποιος ἕνα μυστικό, νὰ λησμονήσει μία βρισιά, καὶ νὰ διαθέσει καλὰ τὶς ὧρες τῆς σχολῆς του.

—Μὴν ἐπιθυμεῖς τὰ ἀδύνατα.

—*«Θύμου κράτει»*.
Νὰ κρατᾶς τὰ νεῦρα σου (τὸ θυμό σου).

—*«Μὴ προτρεχέτω ἡ γλῶσσα τῆς διανοίας»*.
Νὰ μὴν προτρέχει ἡ γλῶσσα ἀπὸ τὸ νοῦ.
Τὸ λέμε καὶ σήμερα: Πρὶν ἀπὸ τὸ νοῦ σου νὰ μὴν τρέχει ἡ γλῶσσα σου.

—*«Πίνων μὴ πολλὰ λάλει ἁμαρτήσεις γάρ»*.
Ὅταν μεθᾶς νὰ μὴ λὲς πολλὰ γιατὶ θὰ ἁμαρτήσεις.

—*«Μὴ σπεῦδε λαλῶν»*. Μὴ βιάζεσαι νὰ μιλήσεις.

—Νὰ μεταχειριστεῖς τὴν ἀρετὴ ὄχι γιὰ νὰ κερδίσεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνεις καλὸ στοὺς συνανθρώπους σου.

—Ἡ εὐτυχία δὲν εἶναι ἀκριβὴς πλάστιγγα· ἡ ἀτυχία εἶναι ἡ μόνη πλάστιγγα μὲ τὴν ὁποία ζυγίζονται οἱ φίλοι.

—Στὶς διασκεδάσεις τῶν φίλων σου νὰ πηγαίνεις ἀργά, ἐνῶ στὶς δυστυχίες τους τρέχοντας.

—*«Μηδὲν ἄγαν»*. Τίποτα τὸ πολύ.
Λατινικά: *«Ne qu'id nimisv»*.

—Ἁγνότητα σημαίνει ἐγκράτεια.

—*«Ἄδικα φεῦγε»*. Νὰ ἀποφεύγεις τὴν ἀδικία.

—*«Αἰσχρὰ φεῦγε»*. Νὰ ἀποφεύγεις τὰ ἀνήθικα.

—*«Ἀλήθειαν κτῆσαι»*. Κάνε κτῆμα σου τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἔσο φιλαλήθης»*. Νὰ ἀγαπᾶς τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἀρετῆς οἰκεῖον»*. Νὰ εἶσαι ἐνάρετος.

—Ὁ Ἄρχων δὲν πρέπει νὰ σκέφτεται σὰν θνητὸς ἀλλὰ σὰν ἀθάνατος.

—*«Ἄρχουσιν πείθου»*.
Νὰ ἔχεις ἐμπιστοσύνη σὲ αὐτοὺς ποὺ κυβερνοῦν.

—Ἡ ἀτυχία εἶναι ἡ μόνη πλάστιγγα μὲ τὴν ὁποία ζυγίζονται οἱ φίλοι.

—*«Ἀτυχοῦντι μὴ ἐπιγέλα»*.
Νὰ μὴν περιγελᾶμε ἐκεῖνον ποὺ ἀτύχησε.

—*«Γνῶθι σαυτόν»*. Νὰ γνωρίζεις τὸν ἑαυτό σου.
(Αὐτὸ τὸ γνωμικὸ ἦταν γραμμένο πάνω στοὺς τοίχους τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς, μαζὶ μὲ τό *«Μηδὲν ἄγαν»*) (Σωκράτης παρὰ Πλάτωνι, εἰς Πρωταγόρα 343). Κατὰ τὸν Κλέαρχο αὐτὸ τὸ γνωμικὸ εἰπώθηκε στὸν Χίλωνα ὡς μυστικὸ ἀπὸ τὸν Θεό. (Ι. Στόβ. Ἀνθολ. Τόμ. Α', Βιβλ. 21 & 12 Th. Gaisford. Ἐκδ. ΟΧΟΝΗ - 1863).

—Δὲν ὠφελεῖ νὰ τρέχει κανείς· πρέπει ἁπλῶς νὰ ἀναχωρεῖ ἔγκαιρα.

—*«Γάμους εὐτελεῖς ποιοῦ»*.
Νὰ κάνεις ἁρμονικοὺς γάμους.

—*«Γῆρας τιμᾶν»*. Νὰ σέβεσαι τοὺς γέροντες.

—*«Γονέας τιμᾶν»*. Νὰ τιμᾶς τοὺς γονεῖς.

—*«Πλῆθος ἄρεσε»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ δημοτικότητα.

—*«Πόνει μετὰ δικαίου»*. Νὰ ἀπονέμεις τὸ δίκαιο.

—*«Δίκαζε πράως»*. Νὰ δικάζεις μὲ ἠρεμία.

—*«Ἀδωροδόκητος δοκίμαζε»*.
Νὰ εἶσαι ἀδιάφθορος στοὺς ἐλέγχους σου.

—*«Πρόσεχε σαυτῷ»*.
Νὰ προσέχεις τὰ περὶ τὸν ἑαυτόν σου.

—*«Ἔνδον σκάπτε»*. Νὰ καλλιεργεῖς τὸν ἑαυτόν σου.

—*«Ἐγγύα παρὰ δ' ἄττα»*.
Ἡ ἐγγύηση —ποὺ δίνεις—εἶναι κοντὰ στὴ συμφορά.
Αὐτὴ ἡ ρήση, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ἦταν γραμμένη μαζὶ μὲ ἄλλα σοφὰ γνωμικά, στὸν πρόναο τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς.

—*«Ἐγγύην φεῦγε»*. Νὰ ἀποφεύγεις τὰ ἐνέχυρα.

—*«Ἐγκράτειαν ἄσκει»*.
Νὰ εἶσαι ἐγκρατής. Νὰ συνηθίζεις στὴν ἐγκράτεια.

—*«Πράττε συντόμως»*. Νὰ ἐνεργεῖς μὲ ταχύτητα.

—*«Ὄνειδος ἔχθαιρε»*. Νὰ μισεῖς τὴ ντροπή.

— *«Μὴ ἐπιθυμεῖν ἀδυνάτων»*.'
Νὰ μὴν ἐπιθυμεῖς τὰ ἀδύνατα.

—*«Ἐχθροὺς ἀμύνου»*. Νὰ τιμωρεῖς τοὺς ἐχθρούς.

—*«Ἡδονὴν φεῦγε»*. Νὰ ἀποφεύγεις τὴν ἡδονή.

—*«Πρᾶος ἴσθι»*. Νὰ εἶσαι ἤρεμος.

—*«Ἤρεμα χρῆσθαι»*. Νὰ προσπαθεῖς νὰ μὴ νευριάζεις.

—*«Τὸν τελευτικότα μακάριζε»*.
Νὰ μακαρίζεις ἐκεῖνον ποὺ πέθανε.

—*«Γίγνωσκε καιρόν»*. Νὰ γνωρίζεις τὸν καιρό.

—*«Ἕπου Θεῷ»*. Ἀκολούθησε τὸν Θεό.

—*«Κόλακας μίσει»*.
Νὰ μισεῖς, νὰ ἀποφεύγεις τοὺς κόλακες.

—*«Μαντικὴν μὴν ἐχθαίρει»*.
Νὰ μὴν ἀντιδικεῖς μὲ τὴν προφητικὴ δύναμη, νὰ τὴν παραδέχεσαι.

—*«Ὑφορῶ μηδένα»*. Κανέναν νὰ μὴν ὑποβλέπεις.

—*«Ἐρημίᾳ χρῶ»*. Νὰ ὠφελεῖσαι ἀπὸ τὴ μοναξιά.

—*«Νόμοις πείθου»*. Νὰ ὑπακοῦς στοὺς νόμους.

—*«Ὀργῆς κρατεῖν»*. Νὰ συγκρατεῖς τὴν ὀργή σου.

—*«Υἱοῖς μὴ καταχάρρει»*.
Μὴ δίνεις ἀσυδοσία στὰ παιδιά σου.

—Νὰ ἀπεχθάνεσαι ἐκεῖνον ποὺ ἀσχολεῖται μὲ ξένες δουλειές.

—*«Πιστὸν οὐδέν»*. Τίποτε δὲν μένει πιστό, ἀναλλοίωτο.

—Ἄριστη Πολιτεία εἶναι ἐκείνη, ποὺ εἰσακούει πάρα πολὺ τοὺς Νόμους, πολὺ δὲ λίγο τοὺς ρήτορες.

—*«Φυλάττειν ἑαυτόν»*. Νὰ φυλᾶς τὸν ἑαυτό σου.

—*«Πρεσβύτερον σέβου»* & *«Πρεσβύτερον αἰδοῦ»*.
Νὰ σέβεσαι τοὺς μεγαλύτερους.

—Νὰ μὴ λὲς πάντα ὅ,τι σκέπτεσαι. Νὰ σκέπτεσαι ὅμως πάντα ὅ,τι λές.

—*«Σοφὸν τὸ σαφές»*.
Σοφὸ εἶναι ὅ,τι εἶναι σαφές, καταληπτό.

—*«Μὴ ἦς ἐπαχθής»*. Νὰ μὴ γίνεσαι φορτικός.

—*«Τύχη μὴ πίστευε»*. Νὰ μὴν ἐμπιστεύεσαι τὴν τύχη.

—*«Εὔφημος γίνου»*. Νὰ γίνεις γλυκομίλητος.

—*«Φίλοις εὐνόει»*. Νὰ περιποιεῖσαι τοὺς φίλους.

—*«Φίλους τίμα»*. Νὰ τιμᾶς τοὺς φίλους.

—*«Θεράπευε φρόνησιν»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ φρόνηση.

—Τὴ φτώχεια νὰ μὴ φανερώσεις σὲ ἀνθρώπους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ σὲ κάνουν πλούσιο.

—*«Ἦθος δοκίμαζε»*. Νὰ ἐξετάζεις τὸν χαρακτῆρα.

—*«Χρόνου φείδου»*. Μὴ σπαταλᾶς τὸ χρόνο σου.

—*«Ψεῦδος αἰσχύνου»*. Νὰ μὴ λὲς ψέματα.
Τὴν ἀδικία νὰ τὴν ἀποφεύγεις.
Ὑποχωρεῖς, ὅταν σὲ ἀδικοῦν, ὅταν σὲ προσβάλλουν ὅμως, τιμωρεῖς.

—*«Ζημίαν αἱρεῖσθαι μᾶλλον ἢ κέρδος αἰσχρόν»*.
Νὰ προτιμᾶς τὴ ζημιὰ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ αἰσχρὸ κέρδος.

—*«Ἰσχυρὸν ὄντα πρᾶον εἶναι, ὅπως οἱ πλησίον αἰδῶνται μᾶλλον ἢ φοβῶνται»*.
Ὅταν ἔχεις δύναμη νὰ εἶσαι πρᾶος, γιὰ νὰ σὲ σέβονται περισσότερο οἱ ἄλλοι καὶ ὄχι νὰ σὲ φοβοῦνται.

—*«Ταχύτερον ἐπὶ τὰς ἀτυχίας τῶν φίλων ἢ ἐπὶ τὰς εὐτυχίας πορεύεσθαι»*.
Νὰ πηγαίνεις στοὺς φίλους σου πιὸ γρήγορα ὅταν δυστυχοῦν, παρὰ ὅταν εὐτυχοῦν.

—*«Καιρῷ πάντα πρόσεστι καλά»*.
(Σχ.: Σοφοκλῆς - Μένανδρος - Ἡσίοδος) .
Κάθε πρᾶγμα εἶναι καλό, ὅταν ἔρχεται στὴν ὥρα του.
(Ἀντίστοιχο σημερινό: Κάθε πρᾶγμα στόν καιρό του, κι ὁ κολιὸς (τὸ ψάρι), τὸν Αὔγουστο).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

1. ΑΡΧΑΙΑ ΓΝΩΜΙΚΑ ΜΕ ΔΥΟ ΛΕΞΕΙΣ (Γνωστῶν)
2. ΑΡΧΑΙΑ ΓΝΩΜΙΚΑ ΜΕ ΤΡΕΙΣ ΛΕΞΕΙΣ (Γνωστῶν)
3. ΑΡΧΑΙΑ ΓΝΩΜΙΚΑ ΑΓΝΩΣΤΩΝ
4. ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΚΩΝ. ΚΑΒΑΦΗ
(ποὺ σατιρίζει γνωμικὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ)

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΝΩΜΙΚΑ

(Μὲ δύο λέξεις)

—*«Ἀγαθοὶ εὐαπάτητοι»*. (Βίας). Οἱ καλοὶ εὔκολα ἐξαπατῶνται.

—*«Ἀδικίαν φεύγειν»*. (Κλεόβουλος) - *«Ἀδικίαν φεῦγε»*. (Χίλων). Ἀπόφευγε τὴν ἀδικία.

—*«Ἀδικίαν μίσει»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μισεῖς τὴν ἀδικία.

—*«Ἀδικούμενος διαλάσσου»*. (Σόλων). Νὰ συμβιβάζεσαι καὶ ὅταν ἀκόμη ἀδικεῖσαι.

—*«Ἀδωροδόκητος δοκίμαζε»*. (Χίλων). Νὰ εἶσαι ἀδιάφορος στοὺς ἐλέγχους σου.

—*«Ἄελπον οὐδέν»*. (Ἀρχίλοχος). Τίποτε τὸ ἀπίθανο.

—*«Αἰδεῖσθαι πολιοκροτάφους»*. (Φωκυλίδης). Πρέπει νὰ σεβόμαστε τοὺς γέρους.

—*«Αἰὲν ἀριστεύειν»*. (Ὅμηρος Ἰλ. Ζ). Νὰ εἶσαι πάντα πρῶτος...

—*«Αἰσχρὰ φεῦγε»*. (Χίλων). Νὰ ἀποφεύγεις τὰ ἀνήθικα.

—*«Αἰσχύνην σέβου»*. (Κλεόβουλος). Νὰ ἀποφεύγεις τὴν ντροπή.

—*«Ἀκίχητα διώκεις»*. (Ὅμηρος). Ἐπιδιώκεις τὰ ἀκατόρθωτα.

—*«Ἀκούσας νόει»*. (Πιττακός). Ἀφοῦ πρῶτα ἀκούσεις, σκέψου κατόπιν τὶ θὰ κάνεις.

—*«Ἀλήθειαν κτῆσαι»*. (Χίλων). Κάνε κτῆμα σου τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἀληθείας ἔχου»*. (Περίανδρος). Νὰ λὲς πάντοτε τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἀλλοτρίων ἀπέχου»*. (Περίανδρος). Τὰ ξένα πράγματα νὰ τὰ ἀποφεύγεις.

—*«Ἀλύπως βίου»*. (Στράβων). Νὰ ζεῖς χωρὶς λύπη.

—*«Ἁμαρτάνων μετανόει»*. (Περίανδρος). Νὰ μετανοεῖς γιὰ τὶς ἁμαρτίες σου.

—*«Ἁμαρτῶν μεταβουλεύου»*. (Περίανδρος). Ἐὰν κάνεις σφάλμα νὰ τὸ ἀναγνωρίζεις.

—*«Ἀνιαρὸν ἀργία»*. (Πιττακός). Ἡ ἔλλειψη ἀπασχόλησης δημιουργεῖ τὴν ἀνία.

—*«Ἀνομίαν πολεμεῖν»*. (Πυθαγόρας). Νὰ ἀγωνίζεσαι ἐναντίον τῆς ἀνομίας.

—*«Ἄπεχε ὑπόμενε»*. (Ἐπίκτητος). Νὰ ἀπέχεις (ἀπὸ τ' ἀνήθικα) ὑπομένων.

—*«Ἀπέχθειαν φεῦγε»*. (Ζήνων). Νὰ ἀποφεύγεις τὶς ἀντιπάθειες.

—*«Ἄπληστον κέρδος»*. (Ἀνάχαρσις). Τὸ κέρδος δὲ χορταίνεται.

—*«Ἀπόρρητον κρύπτε»*. (Περίανδρος). Νὰ κρύβεις τὸ μυστικό.

—*«Ἀρετὴν ἐπαίνει»*. (Σόλων). Νὰ ἐπαινεῖς —ἐξυψώνεις— τὴν ἀρετή.

—*«Ἀρετῆς οἰκεῖον»*. (Χίλων). Νὰ εἶσαι ἐνάρετος.

—*«Ἄρχε σεαυτοῦ»*. (Περίανδρος). Νὰ αὐτοκυριαρχεῖσαι.

—*«Ἄρχουσιν εἶκε»*. (Περίανδρος). Νὰ ὑπακούεις στοὺς ἄρχοντες.

—*«Ἄρχουσιν πείθου»*. (Χίλων). Ἔχε ἐμπιστοσύνη στοὺς κυβερνῶντες.

—*«Ἀτυχίαν κρύπτε»*. (Περίανδρος). Νὰ κρύβεις τὴν ἀτυχία σου.

—*«Ἀτυχοῦντι συνάχθου»*. (Σόλων). Νὰ συντάσσεσαι μὲ αὐτὸν ποὺ δυστυχεῖ.

—*«Βαρὺ ἀπαιδευσία»*. (Πιττακός). Εἶναι βαρὺ πρᾶγμα ἡ ἀμορφωσιά.

—*«Βλαβερὸν ἀκρασία»*. (Πιττακός). Ἡ ἀκολασία εἶναι βλαβερή.

—*«Βουλεύου βραδέως»*. (Ἰσοκράτης). Νὰ μὴ βιάζεσαι νὰ ἀποφασίσεις.

—*«Βουλεύου χρήσιμα»*. (Πρόδικος). Νὰ σκέπτεσαι τὰ χρήσιμα.

—*«Βουλεύου χρόνῳ»*. (Εὐριπίδης). Νὰ σκέπτεσαι ἔγκαιρα.

—*«Βραδέως ἐγχείρει»*. (Βίας). Κάνε τὶς δουλειές σου μὲ τὴν ἡσυχία σου.

—*«Γάμους κράτει»*. (Ἀνάχαρσις). Νὰ εἶσαι ἐγκρατής.

—*«Γῆρας προσδέχου»*. (Ἰσοκράτης). Νὰ ἀποδέχεσαι εὐχάριστα τὰ γηρατειά.

—*«Γῆρας τιμᾶν»*. (Χίλων). Νὰ σέβεσαι τοὺς γέρους.

—*«Γίγνωσκε καιρόν»*. (Χίλων). Νὰ γνωρίζεις τὸν καιρό.

—*«Γίγνωσκε σαὐτόν»*. (Αἰσχύλος). Γνώριζε τὸν ἑαυτό σου.

—*«Γλῶσσαν εὔφημον ἴσχειν»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μεταχειρίζεσαι εὐπρεπῆ γλῶσσα.

—*«Γλώττης ἄρχει»*. (Σοφοκλῆς). Νὰ κυβερνᾶς τὴ γλῶσσα σου.

—*«Γλώττης κρατεῖν»*. (Κλεόβουλος). Νὰ συγκρατεῖς τὴ γλῶσσα σου.

—*«Γνοὺς πρᾶττε»*. (Πιττακός). Ἀφοῦ γνωρίσεις νὰ ἐνεργήσεις.

—*«Γνῶθι μαθών»*. (Περίανδρος). Νὰ τὰ κάνεις κτῆμα σου ὅσα μαθαίνεις.

—*«Γνῶθι σαὐτόν»*. (Χίλων). Νὰ γνωρίζεις τὸν ἑαυτό σου.

—*«Γονέας τιμᾶν»*. (Χίλων). Νὰ τιμᾶς τοὺς γονεῖς σου.

—*«Γονεῖς αἰδοῦ»*. (Σόλων). Νὰ σέβεσαι τοὺς γονεῖς σου.

—*«Γονεῖς τίμα»*. (Πυθαγόρας). Τοὺς γονεῖς σου τίμα.

—*«Γυναικὸς ἄρχε»*. (Πλάτων). Νὰ κυβερνᾶς τὴ γυναίκα.

—*«Δαπανῶν ἄρχου»*. (Αἰσχύλος). Νὰ κυβερνᾶς πλουσιοπάροχα.

—*«Διαβολὴν μίσει»*. (Περίανδρος). Νὰ μισεῖς τὶς συκοφαντίες, τὶς διαβολές.

—*«Δίκαζε πράως»*. (Χίλων). Νὰ δικάζεις μὲ ἠρεμία.

—*«Δίκαιον μιμοῦ»*. (Περίανδρος). Νὰ μιμεῖσαι τοὺς δίκαιους.

—*«Δίκαιον νόει»*. (Πιττακός). Νὰ κατανοεῖς τὸ δίκαιο.

—*«Δικαίως κτῶ»*. (Θαλῆς). Ὅ,τι ἀποκτᾶς νὰ τὸ ἀποκτᾶς δίκαια.

—*«Δοκίμαζε πάντα»*. (Θαλῆς). Νὰ ἐλέγχεις τὰ πάντα.

—*«Δόλον φοβοῦ»*. (Περίανδρος). Νὰ φοβᾶσαι τὸ δόλο.

—*«Δόξαν δίωκε»*. (Πρωταγόρας). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν καλὴ φήμη.

—*«Δυσσεβίας ὕβρις»*. (Αἰσχύλος). Ἀπὸ τὴν ἀσέβεια γεννιέται ἡ βρισιά.

—*«Ἐγγύην φεῦγε»*. (Χίλων). Νὰ ἀποφεύγεις τὰ ἐνέχυρα.

—*«Ἐγκράτειαν ἄσκει»*. (Χίλων). Νὰ εἶσαι ἐγκρατής.

—*«Ἔθανες κατακτανών»*. (Αἰσχύλος). Σκότωσες καὶ σκοτώθηκες.

—*«Εἰδὼς σίγα»*. (Σόλων). Καὶ νὰ ξέρεις κάτι, καλύτερα νὰ μὴ μιλήσεις.

—*«Εἶκε μεγάλοις»*. (Περίανδρος). Νὰ ὑποχωρεῖς μπροστὰ σὲ μεγάλους.

—*«Εἰρήνην ἀγάπα»*. (Θαλῆς). Νὰ ἀγαπᾶς τὴν εἰρήνη.

—*«Ἐλπίδας νέμε»*. (Περίανδρος). Νὰ διατηρεῖς πάντοτε τὶς ἐλπίδες σου.

—*«Ἔνδον σκάπτε»*. (Χίλων). Νὰ καλλιεργεῖς τὸν ἑαυτό σου.

—*«Ἐπαγγέλου μηδενί»*. (Θαλῆς). Μὴν ὑπόσχεσαι τίποτα.

—*«Ἐπισφαλὲς προπέτεια»*. (Περίανδρος). Εἶναι ἐπικίνδυνη ἡ ἀπερίσκεπτη σπουδή.

—*«Ἐπιτέλει συντόμως»*. (Πίνδαρος). Νὰ τελειώνεις σύντομα.

—*«Ἕπει Θεῷ»*. (Χίλων). Ἀκολούθησε τὸ Θεό.

—*«Ἐργάζου κτητά»*. (Ξενοφῶν). Νὰ ἐργάζεσαι μὲ θέληση.

—*«Ἐρημίᾳ χρῶ»*. (Χίλων). Νὰ ὠφελεῖσαι ἀπὸ τὴ μοναξιά.

—*«Ἔριν μίσει»*. (Περίανδρος). Νὰ ἀποφεύγεις τοὺς τσακωμούς.

—*«Ἔσο φιλαλήθης»*. (Χίλων). Νὰ ἀγαπᾶς τὴν ἀλήθεια.

—*«Ἑστίαν τίμα»*. (Λυσίας). Νὰ τιμᾶς τὸ σπίτι σου.

—*«Εὐγένειαν ἄσκει»*. (Σόλων). Νὰ εἶσαι εὐγενικός.

—*«Εὐγνώμων γίνου»*. (Πιττακός). Νὰ εἶσαι εὐγνώμων.

—*«Εὐεργέτας τίμα»*. (Περίανδρος). Νὰ τιμᾶς τοὺς εὐεργέτες σου.

—*«Εὖ ζήν»*. (Μέγ. Ἀλέξανδρος). Νὰ ζεῖς ἀνώτερα.

—*«Εὐημερίαν ἄσκει»*. (Σόλων). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ βελτίωση τῆς ζωῆς σου.

—*«Εὔκλειαν δίωκε»*. (Περίανδρος). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν καλὴ δόξα.

—*«Εὐλόγει πάντας»*. (Σόλων). Νὰ τιμᾶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

—*«Εὖ ποιεῖν»*. (Ἀριστοτέλης). Εὐχάριστο πρᾶγμα ἡ εὐεργεσία.

—*«Εὐπροσήγορος γίνου»*. (Περίανδρος). Νὰ εἶσαι φιλόφρων.

—*«Εὐσέβειαν ἀσκεῖν»*. (Πιττακός). Νὰ μὴν πάψεις νὰ εἶσαι εὐσεβής.

—*«Εὐσέβειαν ἔχου»*. (Περίανδρος). Νὰ διατηρεῖς τὴν εὐσέβειά σου.

—*«Εὐσέβειαν φυλάσσειν»*. (Κλεόβουλος). Νὰ διαφυλᾶς τὴν εὐσέβεια.

—*«Εὐτυχίαν εὔχου»*. (Εὐκλείδης). Νὰ εὔχεσαι τὴν εὐτυχία.

—*«Εὐφημίαν ἄσκει»*. (Θαλῆς). Νὰ καλλιεργεῖς τὴν καλὴ φήμη.

—*«Εὔφημος γίνου»*. (Χίλων). Νὰ ἔχεις καλὴ φήμη – νὰ γίνεις φημισμένος.

—*«Εὔφημος ἴσθι»*. (Πιττακός). Νὰ εἶσαι φημισμένος.

—*«Εὔφραινε φίλους»*. (Περίανδρος). Νὰ εὐχαριστεῖς τοὺς φίλους σου.

—*«Εὔχου δυνατά»*. (Θαλῆς). Νὰ εὔχεσαι ὅσα μποροῦν νὰ γίνουν.

—*«Ἔχθρας διαλύειν»*. (Κλεόβουλος). Τὴν ἔχθρα ποὺ ἔχεις μὲ κάποιον νὰ τὴ σταματήσεις.

—*«Ἐχθροὺς ἀμύνου»*. (Χίλων). Νὰ τιμωρεῖς τοὺς ἐχθρούς.

—*«Ἔχων χαρίζου»*. (Ἀπολλώνιος). Νὰ εἶσαι γενναιόδωρος ὅταν ἔχεις.

—*«Ἡβῶν ἐγκρατής»*. (Πιττακός). Ὅταν εἶσαι νέος, νὰ εἶσαι ἐγκρατὴς σὲ ὅλα.

—*«Ἡδονὴν φεῦγε»*. (Χίλων). Νὰ ἀποφεύγεις τὴν ἡδονή.

—*«Ἡδονῆς κρατεῖν»*. (Κλεόβουλος). Νὰ ἔχεις ἐγκράτεια στὴν ἡδονή.

—*«Ἦθος δοκίμαζε»*. (Χίλων). Νὰ ἐξετάζεις τὸν χαρακτῆρα.

—*«Ἠρέμα χρῆσθαι»*. (Χίλων). Νὰ φροντίζεις νὰ μὴ νευριάζεις.

—*«Θανεῖν κράτιστον»*. (Εὐριπίδης). Τὸ νὰ πεθάνει κανεὶς εἶναι τὸ προτιμότερο.

—*«Θεοὺς σέβου»*. (Θαλῆς). Νὰ σέβεσαι τοὺς Θεούς.

—*«Θεοὺς τίμα»*. (Σόλων). Νὰ τιμᾶς τοὺς Θεούς.

—*«Θεραπείαν ζήτει»*. (Θαλῆς). Νὰ ζητᾶς τὴ θεραπεία.

—*«Θεράπευε ἀλήθειαν»*. (Πιττακός). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ἀλήθεια.

—*«Θεράπευε ἐμπειρίαν»*. (Πιττακός). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ἐμπειρία.

—*«Θεράπευε ἐπιδεξιότητα»*. (Πιττακός). Νὰ καλλιεργεῖς κάθε ἱκανότητα.

—*«Θεράπευε ἑταιρείαν»*. (Περίανδρος). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ φιλία.

—*«Θεράπευε οἰκονομίαν»*. (Πιττακός). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν οἰκονομία.

—*«Θεράπευε παιδείαν»*. (Πιττακός). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ μόρφωση.

—*«Θεράπευε πίστιν»*. (Πιττακός). Νὰ πιστεύεις στὴ φιλία.

—*«Θεράπευε σωφροσύνην»*. (Ἀριστοτέλης). Ἐπιδίωκε τὴ φρόνηση.

—*«Θεράπευε τέχνην»*. (Πιττακός). Νὰ καλλιεργεῖς τὶς τέχνες.

—*«Θνητὰ φρόνει»*. (Περίανδρος). Νὰ σκέφτεσαι σὰν θνητός.

—*«Θυμοῦ κράτει»*. (Χίλων). Νὰ συγκρατεῖς τὸ θυμό σου.

—*«Ἴδια φύλασσε»*. (Σόλων). Νὰ μὴ λὲς τὰ μυστικά σου.

—*«Ἱκέτας αἰδοῦ»*. (Ξενοκράτης). Νὰ ὑπολογίζεις τοὺς ὑπηρέτες.

—*«Ἱκέτας ἐλέει»*. (Περίανδρος). Νὰ συγχωρεῖς αὐτοὺς ποὺ σὲ παρακαλοῦν.

—*«Καιρὸν γνῶθι»*. (Πιττακός). Μάθε νὰ ἐπωφελεῖσαι ἀπὸ τὸν κατάλληλο χρόνο.

—*«Καιρὸν προσδέχου»*. (Εὐριπίδης). Νὰ περιμένεις τὴν εὐκαιρία.

—*«Καιρὸν πρόσμενε»*. (Περίανδρος). Περίμενε τὸν κατάλληλο καιρό.

—*«Κακίαν μίσει»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μισεῖς τὴν κακία.

—*«Κακίας ἀλλότριον»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μὴν ἔχεις σχέση μὲ τὴν κακία.

—*«Κακίας ἀπέχου»*. (Περίανδρος). Νὰ μὴ γίνεσαι κακός.

—*«Κακὸν ἀκρασία»*. (Πιττακός). Εἶναι κακὸ πρᾶγμα ἡ ἀκολασία.

—*«Καλὸν ἡσυχία»*. (Περίανδρος). Εἶναι ὡραῖο πρᾶγμα ἡ ἡσυχία.

—*«Κέρδος αἰσχρόν»*. (Ἀνάχαρσις). Εἶναι κακὸ ἡ ἐπιθυμία του κέρδους.

—*«Κοινὸς γίνου»*. (Σοφοκλῆς). Νὰ εἶσαι ἁπλός.

—*«Κόλακας μίσει»*. (Χίλων). Νὰ μισεῖς (νὰ ἀποφεύγεις) τοὺς κόλακες.

—*«Κρίνε δίκαια»*. (Ἀριστείδης). Νὰ κρίνεις μὲ δικαιοσύνη.

—*«Κτῆσαι ἀΐδια»*. (Θαλῆς). Νὰ φροντίζεις νὰ ἀποκτᾶς τὰ ἀθάνατα.

—*«Κτῆσαι καλοκαγαθίαν»*. (Θαλῆς). Νὰ ἀποκτήσεις εὐγένεια καὶ καλωσύνη.

—*«Λαβὼν ἀπόδος»*. (Λουκιανός). Νὰ ἀντιπροσφέρεις ὅταν σοῦ δίνουν κάτι.

—*«Λάθρα βιώσας»*. (Δημόκριτος). Φρόντισε νὰ περνᾶς τὴ ζωὴ σου χωρὶς ἐπιδείξεις.

—*«Λάλει καίρια»*. (Βίας). Νὰ λὲς τὰ σωστά, ἐκεῖνα ποὺ πρέπει.

—*«Λέγε εἰδώς»*. (Σωκράτης). Νὰ μιλᾶς μόνο ὅταν γνωρίζεις (τὸ θέμα).

—*«Λύπην φύλαττε»*. (Περίανδρος). Μὴ δείχνεις παντοῦ τὴ λύπη σου.

—*«Μαρτύρει ὅσια»*. (Μένανδρος). Νὰ μιλᾶς δίκαια.

—*«Μέσος δίκαιος»*. (Σόλων). Ἡ δικαιοσύνη βρίσκεται στὴ μέση.

—*«Μέτρον ἄριστον»*. (Κλεόβουλος). Τὸ κανονικὸ (τὸ μέτριο) εἶναι καὶ τὸ ἄριστο.

—*«Μέτρῳ χρῶ»*. (Πιττακός). Νὰ κάνεις κάθε τὶ μὲ μέτρο.

—*«Μηδὲν ἄγαν»*. (Χίλων). Τίποτε τὸ ὑπερβολικό.

—*«Μηδενὶ φθόνει»*. (Περίανδρος). Νὰ μὴ φθονεῖς κανέναν.

—*«Μηδενὸς καταφρόνει»*. (Περίανδρος). Μὴ περιφρονεῖς κανέναν.

—*«Μὴ θρασύνου»*. (Σόλων). Μὴ γίνεσαι θρασύς.

—*«Μολὼν λαβέ»*. (Σπαρτιάτικο γνωμικό). Ἔλα νὰ τὰ πάρεις. (Ἔλα νὰ πάρεις τὰ ὅπλα)

—*«Νεώτερον δίδασκε»*. (Δημόκριτος). Νὰ διδάσκεις τὰ πιὸ σύγχρονα.

—*«Νόμοις πείθου»*. (Χίλων). Νὰ ὑπακοῦς στοὺς νόμους.

—*«Ξένους ξένιζε»*. (Περίανδρος). Νὰ φιλοξενεῖς τοὺς ξένους.

—*«Ὁμίλει πράως»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μιλᾶς ἥσυχα, μὲ μειλιχιότητα.

—*«Ὁμοίοις χρῶ»*. (Ξενοκράτης). Νὰ συναναστρέφεσαι τοὺς ὁμοίους σου.

—*«Ὁμόνοιαν ἄσκει»*. (Θέογνις). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ὁμόνοια.

—*«Ὁμόνοιαν δίωκε»*. (Πλάτων). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴν ὁμόνοια.

—*«Ὄνειδος ἔχθαιρε»*. (Χίλων). Νὰ μισεῖς τὴν ντροπή.

—*«Ὀργᾶς ἄφε»*. (Σοφοκλῆς). Ἀπόφευγε τὴν ὀργή.

—*«Ὀργῇ εἴκειν»*. (Εὐριπίδης). Δῶσε τόπο στὴν ὀργή.

—*«Ὀργῆς κρατεῖν»*. (Χίλων). Νὰ συγκρατεῖς τὴν ὀργή σου.

—*«Ὅσια κρίνε»*. (Θαλῆς). Νὰ δικάζεις δίκαια.

—*«Ὀφθαλμοῦ κράτει»*. (Βίας). Νὰ εἶσαι διακριτικός.

—*«Πάθει μάθοι»*. (Αἰσχύλος). Τὸ πάθημα γίνεται μάθημα.

—*«Παιδείας ἀντέχου»*. (Σόλων). Νὰ ἔχεις ὑπομονὴ γιὰ νὰ μορφωθεῖς.

—*«Παιδείας ἔχου»*. (Αἰσχύλος). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ μόρφωση.

—*«Παισθεὶς ἔπαισας»*. (Αἰσχύλος). Πληγὴ ἔδωσες, πληγὴ ἔλαβες. (Μάχαιραν ἔδωσες...)

—*«Πᾶσιν διαλέγου»*. (Αἰσχίνης). Νὰ εἶσαι καταδεχτικός.

—*«Πᾶσιν ἄρεσκε»*. (Περίανδρος). Φρόντιζε νὰ ἀρέσεις σὲ ὅλους.

—*«Πᾶσιν φιλοφρόνει»*. (Δημοσθένης). Νὰ εἶσαι φιλόφρων.

—*«Πειθαρχεῖν πατρί»*. (Σοφοκλῆς). Νὰ ὑπακοῦς στὸν πατέρα σου.

—*«Πέρας ἐπιτέλει»*. (Εὐριπίδης). Ὅταν ἀρχίζεις κάτι, νὰ τὸ τελειώνεις.

—*«Πιστὸν οὐδέν»*. (Χίλων). Τίποτα δὲ μένει πιστό, ἀναλλοίωτο.

—*«Πλῆθος ἄρεσε»*. (Χίλων). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ δημοτικότητα.

—*«Πλούτει δικαίως»*. (Κλεόβουλος). Νὰ πλουτίζεις μὲ δίκαιο τρόπο.

—*«Πλούτῳ ἀπίστει»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μὴν θεωρεῖς ὡς ἀξία τὸν πλοῦτο.

—*«Πολυμαθίη κακοτεχνίη»*. (Ἡράκλειτος). Ἡ πολυμάθεια συνεπάγεται κακοτεχνία.

—*«Πολυπραγμοσύνη φεῦγε»*. (Ἀγνώστου). Ν' ἀποφεύγεις τὴν πολυπραγμοσύνη.

—*«Πρᾶος ἴσθι»*. (Χίλων). Νὰ εἶσαι ἤρεμος.

—*«Πρᾶττε ἀμεταμέλητα»*. (Περίανδρος). Νὰ μὴν κάνεις κάτι ποὺ θὰ τὸ μετανοιώσεις.

—*«Πρᾶττε δίκαια»*. (Περίανδρος). Νὰ εἶσαι δίκαιος στὶς πράξεις σου.

—*«Πρᾶττε συντόμως»*. (Χίλων). Νὰ ἐνεργεῖς μὲ ταχύτητα.

—*«Πρεσβύτερον αἰδοῦ»*. (Χίλων). Νὰ σέβεσαι τοὺς μεγαλύτερους. (Αἰδώς-συστολή)

—*«Πρεσβύτερον σέβου»*. (Χίλων). Νὰ σέβεσαι τοὺς πρεσβύτερους, μεγαλύτερους.

—*«Πρεσβύτερον εὔλογος»*. (Πίνδαρος). Ὁ ὥριμος ἄνδρας πρέπει νὰ εἶναι συνετός.

—*«Προγόνους στεφάνου»*. (Περίανδρος). Νὰ τιμᾶς τοὺς προγόνους σου.

—*«Πρόσεχε σεαυτῷ»*. (Χίλων). Νὰ προσέχεις τὰ περί σε.

—*«Σεαυτῷ αἰδοῦ»*. (Σόλων). Νὰ σέβεσαι τὸν ἑαυτό σου.

—*«Σοφίαν ζήτει»*. (Σόλων). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ μόρφωση.

—*«Σοφοῖς χρῶ»*. (Περίανδρος). Νὰ συναναστρέφεσαι μὲ τοὺς σοφούς.

—*«Τέκνα παιδεύειν»*. (Κλεόβουλος). Τὰ παιδιά σου πρέπει νὰ τὰ μορφώνεις.

—*«Τελεύτα ἄλυπος»*. (Ἡσίοδος). Τὸ τέλος σου νὰ εἶναι ἀνώδυνο.

—*«Τυραννὶς χρῆμα»*. (Ἡρόδοτος). Τὸ χρῆμα γίνεται δυνάστης.

—*«Τύχῃ εὔχεσθαι»*. (Κλεόβουλος). Νὰ προσευχόσαστε στὴν τύχη.

—*«Τύχην νόμιζε»*. (Περίανδρος). Νὰ παραδέχεσαι ὅτι ὑπάρχει τύχη.

—*«Ὕβριν μίσει»*. (Περίανδρος). Νὰ ἀποφεύγεις (νὰ ἀντιπαθεῖς) τὶς βρισιές.

—*«Ὕβριν ἀμύνου»*. (Ξενοφῶν). Νὰ ὑπομένεις τὶς βρισιές.

—*«Υἱοὺς παίδευε»*. (Λυσίας). Νὰ μορφώνεις τὰ παιδιά σου.

—*«Φθόνου ἀπέχου»*. (Ἀναξίμανδρος). Νὰ μὴ φθονεῖς.

—*«Φιλίαν φύλασσαι»*. (Περίανδρος). Νὰ εἶσαι σταθερὸς στὴ φιλία.

—*«Φίλοις εὐνόει»*. (Χίλων). Νὰ περιποιεῖσαι τοὺς φίλους.

—*«Φίλοις βοήθει»*. (Περίανδρος). Νὰ βοηθᾶς τοὺς φίλους σου.

—*«Φίλους εὐσέβει»*. (Σόλων). Τοὺς φίλους σου νὰ τοὺς σέβεσαι.

—*«Φίλους τίμα»*. (Χίλων). Νὰ τιμᾶς τοὺς φίλους σου.

—*«Φιλόσοφος γίνου»*. (Πιττακός) . Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ γνώση.

—*«Φίλῳ χαρίζου»*. (Βίας). Νὰ περιποιεῖσαι τὸ φίλο.

—*«Φόνου ἀπέχου»*. (Περίανδρος). Νὰ μὴ σκοτώσεις. (Τὸ «Οὐ φονεύσεις» τῶν ἐντολῶν).

—*«Φρόνει θνητά»*. (Περίανδρος). Νὰ σκέπτεσαι σὰν θνητός.

—*«Φρόνησιν ἄσκει»*. (Σόλων). Νὰ ἐπιδιώκεις τὴ φρόνηση.

—*«Φρόνησιν ἀγάπα»*. (Βίας). Νὰ ἀγαπᾶς τὴ σύνεση.

—*«Φύλασσε νόμον»*. (Σοφοκλῆς). Νὰ πειθαρχεῖς στὸ νόμο.

—*«Φυλάττειν ἑαυτόν»*. (Χίλων). Νὰ προστατεύεις τὸν ἑαυτό σου.

—*«Χαλεπὸν γενέσθαι»*. (Σιμωνίδης). Εἶναι δύσκολο νὰ γίνεις τέλειος σὲ ὅλα.

—*«Χάριν ἀπόδος»*. (Περίανδρος). Νὰ ἀνταποδίδεις μία χάρη ποὺ σοῦ ἔκαναν.

—*«Χαρίζου ἀβλαβῶς»*. (Σόλων). Νὰ χαρίζεις κάτι χωρὶς νὰ προσβάλλεις.

—*«Χάριν ἐκτέλει»*. (Πιττακός). Νὰ κάνεις τὴ χάρη ποὺ σοῦ ζητοῦν.

—*«Χόλον κρατέειν»*. (Περίανδρος). Νὰ κυριαρχεῖς στὸ θυμό σου.

—*«Χρόνος μαλάξει»*. (Εὐριπίδης). Ὁ χρόνος θὰ καταλαγιάσει τὸν πόνο σου.

—*«Χρόνος σοφώτατος»*. (Ἀπολλώνιος). Ὁ χρόνος (ἡ πεῖρα) εἶναι γεμᾶτος σοφία.

—*«Χρόνου φείδου»*. (Χίλων). Μὴ σπαταλᾶς τὸν καιρό σου.

—*«Χρόνῳ πίστευε»*. (Θαλῆς). Νὰ πιστεύεις στὸ χρόνο, ἔχε του ἐμπιστοσύνη.

—*«Ψεῦδος αἰσχύνου»*. (Χίλων). Νὰ μὴ λὲς ψέματα.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΝΩΜΙΚΑ
(Μὲ τρεῖς λέξεις)

—*«Ἀγάπα τὸν πλησίον»*. (Θαλῆς). Νὰ ἀγαπᾶς τὸν πλησίον σου.

—*«Ἀγνώμων μὴ γίγνου»*. (Εὐριπίδης). Νὰ μὴν εἶσαι ἀγνώμων.

—*«Ἀδελφὸς ἀνδρὶ παρείη»*. (Πλάτων). Ὁ ἀδελφὸς μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὸν ἀδελφό του.

—*«Ἀεργοῖς αἰὲν ἑορτάς»*. (Θεόκριτος). Οἱ ἄεργοι ἔχουν πάντα γιορτή.

—*«Ἀετὸν γλαυκὸς συγκρίνεις;* (Πλούταρχος). Βάζεις τὴν κουκουβάγια ἴσα μὲ τὸν ἀετό;

—*«Αἱ μεταβολαὶ λυπηρόν»*. (Εὐριπίδης). Κάθε ἀλλαγὴ εἶναι κουραστική.

—*«Ἀκορίη τροφῆς, ὑγιείη»*. (Ἱπποκράτης). Τὸ νὰ μὴν τρῶς πολὺ εἶναι ὑγεία.

—*«Ἀλαζονεία ἐμπόδιον σοφίας»*. (Βίας). Ἡ ἀλαζονεία ἐμποδίζει τὴ μάθηση.

—*«Ἀλλοτρίων μὴ ἐπιθύμει»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μὴν ἐπιθυμεῖς τὰ ξένα πράγματα.

—*«Ἁμαρτεῖν εἰκὸς ἀνθρώπους»*. (Εὐριπίδης). Εἶναι φυσικὸ οἱ ἄνθρωποι νὰ κάνουν σφάλματα.

—*«Ἀναφαίρετον ὅπλον ἀρετή»*. (Ἀντισθένης). Ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀναφαίρετη.

—*«Ἀρετὴ διδακτὴ ἐστί»*. (Ἀντισθένης). Ἡ ἀρετὴ διδάσκεται.

—*«Ἀνὴρ πάντων σοφώτατος»*. (Χρησμὸς τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν). Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σοφώτερος ὅλων.

—*«Ἀποκρίνου ἐν καιρῷ»*. (Περίανδρος). Νὰ σκέφτεσαι πρὶν ἀπαντήσεις.

—*«Ἀπορία τὸ δυστυχεῖν»*. (Εὐριπίδης). Ὁ δυστυχὴς διστάζει πάντα σὲ ὅ,τι δήποτε.

—*«Ἀποροῦντα μὴ ταπεινοῦσθαι»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μὴν ταπεινώνεις φτωχό.

—*«Ἄρρητα μὴ λέγε»*. (Χίλων). Νὰ μὴ λέγεις ὅσα δὲν πρέπει νὰ λέγονται.

—*«Ἄριστος σύμβουλος καιρός»*. (Πιττακός). Ὁ καλύτερος σύμβουλος εἶναι ὁ καιρός.

—*«Ἄρχειν τὸν κρείττονα»*. (Ἀριστοτέλης). Ὁ ἀνώτερος νὰ κυβερνᾶ.

—*«Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι»*. (Πιττακός). Ἡ ἐξουσία δείχνει τὸν ἄνδρα.

—*«Ἄρχων κόσμει σεαυτόν»*. (Πιττακός). Ὅταν κυβερνᾶς, οἱ πράξεις σου νὰ ἀποτελοῦν κόσμημα.

—*«Ἀστειεύθητι μόνον ἴσοις»*. Νὰ ἀστειεύεσαι μόνο μὲ τοὺς ἴσους σου.

—*«Ἄττη λύπην τίκτει»*. (Κλεόβουλος). Ἡ παραφροσύνη φέρνει στενοχώρια.

—*«Ἀτυχοῦντι μὴ ἐπιγέλα»*. (Χίλων). Ἐκεῖνον ποὺ ἀτύχησε νὰ μὴν τὸν περιγελᾶμε.

—*«Ἀφροσύνην μὴ προσδέχου»*. (Βίας). Τὴν ἀφροσύνη νὰ μὴν τὴν παραδέχεσαι.

—*«Βίᾳ μηδὲν πράττειν*. (Κλεόβουλος). Μὴ κάνεις τίποτα μὲ τὴ βία.

—*«Βιάζεσθαι οὐχ ὅσιον»*. (Πλάτων). Δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζεσαι βία.

—*«Βίας μὴ ἔχου»*. (Περίανδρος). Νὰ μὴν αὐθαιρετεῖς.

—*«Βοῦς ἐπὶ γλώσσῃ»*. (Αἰσχύλος). Στοὺς δωροδοκούμενους, γιὰ νὰ μὴ μιλήσουν, τοὺς ἔβαζαν πάνω στὴ γλῶσσα τους ἕνα βαρὺ νόμισμα μὲ εἰκόνα βοδιοῦ.

—*«Γάμους εὐτελεῖς ποιοῦ»*. (Χίλων). Νὰ κάνεις ἁρμονικοὺς γάμους.

—*«Γεώδη τὰ ἄστρα»*. (Θαλῆς). Τὰ ἄστρα τοῦ σύμπαντος ἀποτελοῦνται ἀπὸ συστατικὰ ὅπως καὶ ἡ Γῆ.

—*«Γῆ πάντων μήτηρ»*. (Ἡσίοδος). Ἡ Γῆ εἶναι μητέρα ὅλων.

—*«Γλῶσσαν εὔφημον ἴσχειν»*. (Κλεόβουλος). Νὰ μεταχειρίζεσαι γλῶσσα καλή.

—*«Γλῶσσαν εὔφημον κεκτῆσθαι»*. (Κλεόβουλος). Νὰ εἶσαι γλυκομίλητος.

—*«Δέλεαρ δεινὸν ἡδονή»*. (Πλάτων). Ἡ ἡδονὴ ἀποτελεῖ σοβαρὸ δόλωμα.

—*«Διδάσκου μὴ θρασύνεσαι»*. (Σοφοκλῆς). Μάθε νὰ μὴ γίνεσαι θρασύς.

—*«Δικαιοσύνη σοφία ἐστίν»*. (Σωκράτης). Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀρετή.

—*«Διχοστασίη τρώει γένος»*. (Καλλίμαχος). Ἡ διχόνοια καταστρέφει τὴ φυλή.

—*«Ἐγγύα παρὰ δ' ἄττα»*. (Χίλων). Ἡ ἐγγύηση (ποὺ δίνεις) εἶναι κοντὰ στὴ συμφορά. Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ ὁ Πιττακός: *«Ἐγγύη παρὰ δ' ἄττη»*. Κατὰ τὴν παράδοση, ἦταν γραμμένο μὲ ἄλλα γνωμικὰ στὸν πρόναο τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς.

—*«Εἴσῃ μωρίᾳ φρενῶν»*. (Εὐριπίδης). Οἱ μωροὶ εἶναι πάντοτε ἕτοιμοι.

—*«Ἕξεις γνώμῃ δικαιοσύνην»*. (Βίας). Μὲ τὴν ὀρθὴ κρίση θὰ γίνεις δίκαιος.

—*«Ἕξεις φόβῳ εὐσέβειαν»*. (Βίας). Θὰ ἀποκτήσεις μὲ φόβο τὴν εὐσέβεια.

—*«Ἐγκράτειαν πόνῳ»*. (Βίας). Μὲ κόπο θὰ ἀποκτήσεις τὴν ἐγκράτεια.

—*«Ἐπαίνει τὰ καλά»*. (Περίανδρος). Τὸ καλὸ νὰ μὴ διστάζεις νὰ τὸ ἐπαινεῖς.

—*«Ἐπαίνου παρὰ πᾶσι»*. (Θαλῆς). Νὰ φροντίζεις νὰ σὲ ἐπαινοῦν ὅλοι.

—*«Ἐπιμελοῦ τοῦ βίου»*. (Θαλῆς). Νὰ μὴν παραμελεῖς τίποτα ἀπὸ τὴ ζωή σου.

—*«Ἔρως ἀνίκατε μάχαν»*. (Σοφοκλῆς). Ὦ ἔρωτα, ἀνίκητε στὴ μάχη.

—*«Ἔργῳ κ' οὐκέτι μύθῳ»*. (Αἰσχύλος). Μὲ ἔργα καὶ ὄχι μὲ λόγια.

—*«Εὐσέβει περὶ ξένους»*. (Εὐριπίδης). Νὰ σέβεσαι πάντοτε τοὺς ξένους.

—*«Ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος»*. (Ξενοφῶν). Ὁ ἔπαινος εἶναι ὁ γλυκύτερος ἀπὸ τοὺς ἤχους.

—*«Ἦθος ἀνθρώπου δαίμων»*. (Ἡράκλειτος). Ὁ χαρακτήρας εἶναι τὸ δαιμόνιο τοῦ ἀνθρώπου.

—*«Ἡττῶ ὑπὲρ Δικαίου»*. (Περίανδρος). Νὰ ὑποχωρεῖς γιὰ τὸ δίκαιο.

—*«Θάρσει γέροντος χεῖρα»*. (Εὐριπίδης). Εἶναι ἀβλαβὲς τὸ χέρι τοῦ γέρου.

—*«Θεόδοτος ἡ ἀρετή»*. (Πλάτων). Ἡ ἀρετὴ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεό.

—*«Θνατὰ θνατοῦσι πρέπει»*. (Πίνδαρος). Τὰ ἀνθρώπινα εἶναι ἐφήμερα.

—*«Θνῆσκε ὑπὲρ Πατρίδος»*. (Περίανδρος). Νὰ πεθάνεις γιὰ τὴν Πατρίδα.

—*«Θυμῷ μετάστασιν δίδου»*. (Σοφοκλῆς). Δῶσε τόπο στὴν ὀργή.

—*«Καδ' δύναμιν ἔρδειν»*. (Ἡσίοδος). Νὰ κάνεις ὅ,τι μπορεῖς.

—*«Καλὸν εὖ λέγε»*. (Σόλων). Νὰ μιλᾶς καλὰ γιὰ ὅλους.

—*«Καρδίην μὴ ἐσθίειν»*. (Πυθαγόρας). Δὲν πρέπει νὰ βλάπτουμε τὴν καρδιά μας μὲ φροντίδες καὶ λύπες.

—*«Κόρος ὕβριν τίκτει»*. (Ἀριστοτέλης). Ὁ κορεσμός γεννάει τὴν ἀλαζονεία.

—*«Κρεῖσσον οὐδὲν ἀνάγκας»*. (Εὐριπίδης). Τίποτε δὲν εἶναι ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη.

—*«Κριτὴς μὴ κάθησο»*. (Σόλων). Νὰ ἀποφεύγεις νὰ κρίνεις.

—*«Κυβερνᾶν ἐστὶ προβλέπειν»*. (Ἀλκιβιάδης). Τὸ νὰ κυβερνᾶς σημαίνει νὰ προβλέπεις.

—*«Μαντικὴ μὴ ἐχθαίρει»*. (Χίλων). Μὲ τὴν προφητικὴ δύναμη νὰ μὴν ἀντιδικεῖς, νὰ τὴν παραδέχεσαι.

—*«Μέγιστ' ἔβλαστε νόμιμα»*. (Σοφοκλῆς). Ὁ νόμος γεννήθηκε γιὰ νὰ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του παντοδύναμος.

—*«Μελέτη τὸ πᾶν»*. (Περίανδρος). Νὰ ἐρευνᾶς τὰ πάντα ἢ τὸ πᾶν εἶναι ἔρευνα.

—*«Μεταβολὴ πάντων γλυκύ»*. (Εὐριπίδης). Ἡ ἀλλαγὴ στὸν ἄνθρωπο εἶναι πάντοτε εὐχάριστη.

—*«Μὴ ἀγνόει σαὐτόν»*. (Θαλῆς). Νὰ μὴν ἀγνοεῖς τὸν ἑαυτό σου.

—*«Μηδὲ ὀμνύναι Θεούς»*. (Πυθαγόρας). Νὰ μὴν ὁρκίζεσαι στοὺς θεούς.

—*«Μὴ ἐπιθυμεῖν ἀδυνάτων»*. (Χίλων). Νὰ μὴν ἐπιθυμεῖς τὰ ἀδύνατα.

—*«Μὴ ἧς ἐπαχθής»*. (Χίλων). Νὰ μὴ γίνεσαι φορτικός.

—*«Μὴ κακοῖς ὁμίλει»*. (Σόλων). Νὰ μὴ συναναστρέφεσαι τοὺς κακούς.

—*«Μὴ πᾶσι πίστευε»*. (Πιττακός). Νὰ μὴν ἔχεις ἐμπιστοσύνη σὲ ὅλους.

—*«Μὴ πλούτει κακῶς»*. (Πιττακός). Νὰ μὴν πλουταίνεις μὲ κακὸ τρόπο.

—*«Μὴ σπεῦδε λαλῶν»*. (Χίλων). Μὴ βιάζεσαι νὰ μιλήσεις.

—*«Μὴ τείκειν ἄγαν»*. (Βίας). Νὰ μὴν τὸ παρακάνεις.

—*«Μιμοῦ τὰ σεμνά»*. (Μένανδρος). Νὰ μιμεῖσαι τὰ ἀξιόλογα.

—*«Μισθὸν μοχθήσαντα δίδου»*. (Φωκυλίδης). Ὁ μοχθήσας πρέπει νὰ ἱκανοποιηθεῖ.

—*«Μισθὸς ἀρετῆς ἔπαινος»*. (Συνέσιος). Ὁ ἔπαινος εἶναι ἀμοιβὴ τῆς ἀρετῆς.

—*«Νόει τὸ πραττόμενον»*. (Βίας). Νὰ κατανοεῖς (νὰ ξέρεις καλά) τὶ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνεις.

—*«Νοῦν ἡγεμόνα ποιοῦ»*. (Σόλων). Τὸ νοῦ ἄρχοντα (τῶν πράξεων) νὰ κάνεις.

—*«Οἶνος τῆς εὐῆς»*. (Σοφοκλῆς). Κρασὶ τοῦ κρεββατιοῦ.

—*«Ὅμοιος σαὐτῷ γίνου»*. (Θαλῆς). Γίνε ὅμοιος μὲ τὸν πραγματικὸ ἑαυτό σου.

—*«Ὀργῇ χάριν δοῦναι»*. (Σοφοκλῆς). Δῶσε τόπο στὴν ὀργή.

—*«Ὀρθὸν ἀλήθεια ἀεί»*. (Σοφοκλῆς). Τὸ σωστὸ εἶναι νὰ λὲς πάντα τὴν ἀλήθεια.

—*«Ὅρκῳ μὴ χρῶ»*. (Σόλων). Νὰ ἀποφεύγεις νὰ ὁρκίζεσαι.

—*«Οὐδεὶς ἑκὼν ἁμαρτάνειν»*. (Σωκράτης). Κανεὶς δὲν ἁμαρτάνει θεληματικά.

—*«Οὐδὲν γλύκιον Πατρίδος»*. (Ὁμηρικό). Τίποτα δὲν εἶναι γλυκύτερο ἀπὸ τὴν Πατρίδα.

—*«Πᾶν μέτρον ἄριστον»*. (Κλεόβουλος). Τὸ κανονικὸ εἶναι καὶ τὸ καλύτερο.

—*«Πάντα τ' ἀνθρώπων ἴσα»*. (Ξενοκράτης). Ἡ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων εἶναι κοινή.

—*«Πατέρα δεῖ αἰδεῖσθαι»*. (Σοφοκλῆς). Πρέπει νὰ σέβεσαι τὸν πατέρα σου.

—*«Πενία αὐτοδίδακτος ἀρετή»*. (Διογένης). Ἡ ἀντοχὴ στὴ φτώχεια εἶναι αὐτοδίδακτη.

—*«Παντείοις ἀρετῆς μιμνέσκεο»*. (Ὅμηρος). Πρέπει νὰ γνωρίζεις ὅλες τὶς ἀρετές.

—*«Πόλις ἄνδρα διδάσκει»*. (Σιμωνίδης). Ἡ πόλη διδάσκει τὸν ἄνθρωπο.

—*«Πολίτας μὴ θράσυνε»*. (Πιττακός). Νὰ μὴ διαφθείρεις τοὺς πολίτες.

—*«Πολλοὶ γὰρ κακοί»*. (Εὐριπίδης). Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι κακοί.

—*«Πολυμαθίη ἢ ἀμαθίη»*. (Λουκιανός). Προτιμότερη ἡ πολυμάθεια ἀπὸ τὴν ἀμάθεια.

—*«Πόνει μετὰ δικαίου»*. (Χίλων). Νὰ συμπονεῖς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει δίκιο.

—*«Σαὐτοῦ μὴ ἀμελεῖ»*. (Περίανδρος). Νὰ μὴν παραμελεῖς τὸν ἑαυτό σου.

—*«Σεμνὰ γὰρ σεμνύνεται»*. (Εὐριπίδης). Ἡ ἁγνότητα ἐκτιμᾶται.

—*«Σεμνὸς ἔρως ἀρετῆς»*. (Φωκυλίδης). Εἶναι σεμνὸ πρᾶγμα ὁ ἔρωτας πρὸς τὴν ἀρετή.

—*«Σιγᾶν ἄμεινον τἀσχρά»*. (Εὐριπίδης). Καλύτερα νὰ μὴ μιλᾶς γιὰ τὰ κακά.

—*«Σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος»*. (Μένανδρος). Ἡ ζωή μας εἶναι ἐφήμερη.

—*«Σοφὸν τὸ σαφές»*. (Χίλων). Ὅ,τι εἶναι σοφὸ εἶναι σαφές.

—*«Σπουδὴν βραδέως ἐγχείρει»*. (Βίας). Νὰ ἐπιχειρεῖς νὰ μαθαίνεις ἀργὰ καὶ σταθερά.

—*«Σωφρονεῖν ἀρετὴ μεγίστη»*. (Ἡράκλειτος). Εἶναι μεγάλη ἀρετὴ ἡ σωφροσύνη.

—*«Τὰ δίκαια κρίνε»*. (Κλεόβουλος). Νὰ κρίνεις δίκαια.

—*«Τὰ πάντα ρεῖ»*. (Ἡράκλειτος). Τὰ πάντα βρίσκονται σὲ συνεχῆ κίνηση.

—*«Τὰ σπουδαῖα μελέτα»*. (Σόλων). Νὰ μελετᾶς ὅ,τι ἀξίζει.

—*«Τέρμα ὁρᾶν βιότοιο»*. (Σόλων). Νὰ ἔχεις πάντοτε μπροστὰ στὰ μάτια σου τὸ τέλος τῆς ζωῆς σου.

—*«Τὴν εὐτυχίαν κρύπτε»*. (Πιττακός). Νὰ φυλᾶς τὴν εὐτυχία σου, νὰ μὴν τὴ διαλαλεῖς.

—*«Τῆς ὑπονοίας ἄπεχε»*. (Κλεόβουλος). Μὴν ἀφήνεις νὰ σὲ κυριέψει ἡ ὑποψία.

—*«Τὸ ἄρχειν ἥδιστον»*. (Ἀριστοτέλης). Εἶναι εὐχάριστο νὰ κυβερνᾶς.

—*«Τὸ δίκαιον μεταβαίνει»*. (Αἰσχύλος). Τὸ δίκιο μετατοπίζεται, δηλ.: νὰ μὴ γίνει ἐκδίκηση.

—*«Τοῖς ἐπιτηδείοις χρῷ»*. (Θαλῆς). Νὰ χρησιμοποιεῖς τὰ κατάλληλα.

—*«Τὸ κρατοῦν φοβοῦ»*. (Περίανδρος). Νὰ φοβᾶσαι τοὺς ἰσχυρούς.

—*«Τὸν βίον οἰκονόμει»*. (Πιττακός). Νὰ μὴ σπαταλᾶς τὴ ζωή σου.

—*«Τὸν τελευτηκότα μακάριζε»*. (Χίλων). Νὰ μακαρίζεις τὸν πεθαμένο.

—*«Τὸ πᾶν ἀριθμός»*. (Πυθαγόρας). Τὰ πάντα εἶναι ἀριθμός.

—*«Τύμμα τύμματι τῖσαι»*. (Αἰσχύλος). Τὴν πληγὴ μὲ πληγὴ θὰ τὴν πληρώσεις.

—*«Τύχῃ μὴ πίστευε»*. (Χίλων). Μὴν πιστεύεις στὴν τύχη.

—*«Ὕβρις φυτεύει τύραννον»*. (Σοφοκλῆς). Ἡ ἀλαζονεία δημιουργεῖ τὸν τύραννο.

—*«Υἱοῖς μὴ καταθάρρει»*. (Χίλωνας). Μὴ δίνεις πολλὲς ἐλευθερίες στὰ παιδιά σου.

—*«Φεύγειν σαρκῶν πλεονασμόν»*. (Πυθαγόρας). Νὰ ἀποφεύγουμε τὶς σωματικὲς καταχρήσεις.

—*«Φθιμένοις μὴ ἀδίκει»*. (Σόλων). Μὴν ἀδικεῖς τοὺς ἀδύνατους.

—*«Φίλτατον πάντων βροτῶν»*. (Σοφοκλῆς). Ὁ πατέρας εἶναι τὸ πιὸ ἀγαπητὸ πρόσωπο σὲ ὅλους.

—*«Φοβοῦ τὰ αἰσχρά»*. (Πιττακός). Νὰ φοβᾶσαι τὰ ἀνήθικα.

—*«Φρόνει τὶ κεδνόν»*. (Κλεόβουλος). Νὰ σκέπτεσαι κάτι ποὺ ἀξίζει.

—*«Χαλεπὰ τὰ καλά»*.(Βίας). Γιὰ νὰ ἀποκτήσεις καλὰ χρειάζεται κόπος.

—*«Χαλεπόν, ἐσθλὸν ἔμμεναι»*. (Πιττακός). Εἶναι δύσκολο νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ παραμένει συνέχεια καλός.

—*«Χαλεπὸν ἑαυτὸν γνῶναι»*. (Πιττακός). Εἶναι δύσκολο νὰ γνωρίσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του.

—*«Χάρις-χάριν-τίκτει»*. (Σοφοκλῆς). Ἡ εὐεργεσία ἀνταποδίδεται.

—*«Χρόνος ἀληθείας πατήρ»*. (Ἀπολλώνιος). Ὁ χρόνος εἶναι ὁ πατέρας τῆς ἀλήθειας.

—*«Χρῷ τοῖς βελτίστοις»*. (Βίας). Νὰ κάνεις ὅ,τι εἶναι τὸ καλύτερο.

—*«Χρῷ τοῖς Θεοῖς»*. (Σόλων). Νὰ ἐπικαλεῖσαι πάντα τὸ Θεό.

ΑΡΧΑΙΑ ΓΝΩΜΙΚΑ ΑΓΝΩΣΤΩΝ
(Ἀγνώστου πατρότητος)

– *«Ἀγαθοὺς τίμα»*. Νὰ ἐκτιμᾶς τοὺς καλούς, τοὺς ἀγαθούς.

– *«Οὓς τρέφεις ἀγάπα»*. Νὰ ἀγαπᾶς ὅσους ἀνατρέφεις.

– *«Ἀγὼν πρόφασιν οὐκ ἐπιδέχεται»*. Ὁ ἀγώνας δὲ σηκώνει προφάσεις.

– *«Αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖς»*. Ἡ ντροπὴ δείχνεται ἀπὸ τὰ μάτια.

– *«Ἀλήθειαν ἀνέχου»*. Τὴν ἀλήθεια νὰ τὴ δέχεσαι.

– *«Τὸ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπινον»*. Τὸ νὰ ἁμαρτήσει κανεὶς εἶναι ἀνθρώπινο.

– *«Τὸ δὶς ἐξαμαρτεῖν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ»*. Ὅποιος δύο φορὲς κάνει τὸ ἴδιο σφάλμα δὲν εἶναι σοφός.

– Ἡ ἀνάγκη ξέρει πόσα χρειάζεται, δὲν τὸ ξέρει ὅμως ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἀνάγκη.

– *«Οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ»*. Δὲν ὑπάρχει κακὸ ποὺ νὰ μὴν ἔχει καὶ τὸ καλό του.

– *«Ἀπόντι μὴ μάχου»*. Νὰ μὴν κατηγορεῖς ἀπόντα.

– *«Πολλὰ μεταξὺ κύλικος καὶ χειλέων ἄκρον πέλει»*. Πολλὰ ἀπρόοπτα μπορεῖ νὰ συμβοῦν ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ φέρεις τὸ ποτήρι στὴν ἄκρη τῶν χειλιῶν, μέχρι νὰ πιεῖς κρασί. Καὶ συνεπῶς: *«Μηδένα πρὸ του τέλους μακάριζε»*, ποὺ εἶπε καὶ ὁ Σόλων. Τὴ φράση, λένε, πῶς τὴν εἶπε ὁ τύραννος τῆς Σάμου.

– *«Τῷ βίῳ μὴ μάχου»*. Μὴν ἐναντιώνεσαι στὴ ζωή σου.

—*«Ὁ μὲν χειμὼν σκέπης, τὸ δὲ γῆρας ἀλυπίας δεῖται»*. Ὁ χειμῶνας θέλει στέγη καὶ τὰ γηρατειὰ ἡσυχία.

—*«Λόγος ἔργου σκιά»*. Ὁ λόγος νὰ ἀποτελεῖ ἀντανάκλαση ἔργου.

—*«Κοσμοπολίτης εἰμί»*. Εἶμαι πολίτης τοῦ κόσμου.

—*«Τὸ δίκαιον νέμε»*. Νὰ ἀπονέμεις δικαιοσύνη.

—*«Δικαιοσύνη ἀθάνατός ἐστιν»*. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀθάνατη.

—*«Δικαιοσύνην δίωκε»*. Νὰ ἐπιδιώκεις τὰ δίκαια.

—*«Μηδένα ἀνήκουστον δικάζειν»*. Γιὰ κανέναν νὰ μὴν ἐκφέρεις γνώμη χωρὶς νὰ τὸν ἀκούσεις.

—*«Δόξαν μὴ λεῖπε»*. Νὰ μὴν περιφρονεῖς τὴ δόξα».

—*«Μέμνησο ἀπιστεῖν»*. Νὰ θυμᾶσαι ὅτι πρέπει νὰ δυσπιστεῖς.

—*«Σεαὐτὸν εὖ ποίει»*. Νὰ περιποιεῖσαι τὸν ἑαυτό σου.

—*«Τὰ ἴδια φύλασσε»*. Φύλαγε τὰ πράγματά σου.

—Οἱ ἀμόρφωτοι μόνο κατὰ τὴ μορφὴ διαφέρουν ἀπὸ τὰ θηρία.

—Αὐτὸς ποὺ δὲν δέχεται ἐλέγχους εἶναι ἐχθρὸς τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του.

—*«Αἰτῶ παρόντα»*. Νὰ ἐπικρίνεις κατὰ πρόσωπο.

—Ὅποιος ἀγαπᾶ τὴ σοφία εἶναι φίλος τῆς Ἑλλάδος.

—*«Ἐλπίδα αἴνει»*. Τὴν ἐλπίδα νὰ ἔχεις τραγούδι σου.

—*«Ἐν τῇ ἑνώσει ἡ ἰσχύς»*. Ἡ δύναμη βρίσκεται στὴν ἕνωση.

—*«Ἐπιμέλειαν ἔχε»*. Νὰ εἶσαι ἐπιμελής.

—*«Φυλακῇ πρόσεχε»*. Νὰ ἐπαγρυπνᾶς.

—*«Τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ»*. Ὅσα λέγονται στὸ σπίτι, δὲν πρέπει νὰ λέγονται δημόσια.

—*«Ζῷα μὴ σίνεσθαι»*. Νὰ μὴν καταπονεῖς τὰ ζῶα.

—Πολλὲς φορὲς μία σύντομη εὐχαρίστηση γεννάει μεγάλη λύπη.

—*«Θαρσεῖν χρῆ»*. Πρέπει νὰ ἔχεις θάρρος.

—*«Μηδὲν θαυμάζειν»*. Νὰ μὴ θαυμάζεις τίποτα.

—*«Θεῷ μάχεσθαι δεινόν»*. Εἶναι φοβερὸ νὰ τὰ βάλεις μὲ τὸ Θεό.

—*«Καιρὸς παντὶ πράγματι»*. Κάθε πρᾶγμα στὸν καιρό του.

—*«Δυοῖν κακοῖν προκειμένοιν, τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον»*. Μεταξὺ δύο κακῶν τὸ λιγώτερο κακὸ εἶναι προτιμότερο.

—*«Νικῶμαι κακοῖς»*. Ὑποχωρῶ μπροστὰ στὰ κακά.

—*«Ὤδινεν ὄρος καὶ εἶτα μῦν ἀπέτεκεν»*. Κοιλοπονοῦσε τὸ βουνὸ καὶ γέννησε ποντίκι.

—*«Ἰδοὺ ἡ Ρόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα»*. Ἀπάντηση ποὺ δόθηκε σὲ ὑπερηφανευόμενο, ὅτι σὲ ἀγῶνες στὴ Ρόδο πέτυχε μεγάλο ἅλμα.

—Οἱ κόλακες εἶναι ἐπιστήθιοι ἐχθροὶ τῶν ἰσχυρῶν.

—Ὁ ψεύτικος ἔπαινος εἶναι πολὺ χειρότερος ἀπὸ τὸ δίκαιο ἔλεγχο.

—Τὰ καλὰ διδάγματα τῆς Πολιτείας εἶναι τροφὴ γιὰ τοὺς νέους.

—Ὑπέρτατος νόμος εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ λαοῦ.

—*«Μανθάνων μὴ κάμνε»*. Νὰ μὴν ξεκουράζεσαι προκειμένου νὰ μάθεις.

—Ἡ ἐπανάληψη εἶναι ἡ μητέρα τῶν σπουδῶν.

—*«Ὅρα τὸ μέλλον»*. Νὰ ἀτενίζεις τὸ μέλλον.

—Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερο κακὸ ἀπὸ τὴ μητρυιά.

—*«Τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον»*. Εἶναι ἀδύνατο νὰ ξεφύγει κανεὶς ἀπὸ τὴ μοῖρα του.

—Μὲ τὸν καιρὸ ὅλα ἔρχονται στὸ φῶς.

—*«Ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν»*. Ἀπὸ τὰ μάτια πιάνεται ὁ ἔρωτας.

—Τὰ φρόνιμα παιδιὰ φροντίζουν νὰ σιωποῦν.

—Ἡ φτώχεια κάνει καὶ τοὺς καλοὺς ἀγνώμονες.

—*«Οὐδὲν πενίας βαρύτερον φορτίον»*. Κανένα φορτίο δὲν εἶναι βαρύτερο ἀπὸ τὴ φτώχεια.

—*«Πενία ἄνδρα ταπεινοῖ»*. Ἡ φτώχεια ταπεινώνει τὸν ἄνθρωπο.

—Νὰ μὴν εἶσαι εὔπιστος καὶ νὰ μὴν πιστεύεις σὲ ὅλους.

—*«Δυσχερὲς πλουτοῦντι σωφροῦσιν»*. Ὁ πλούσιος εἶναι δύσκολο νὰ σκέφτεται μὲ σωφροσύνη.

—*«Μὴ παντὶ ἐμβάλλειν δεξιάν»*. Μὴν ἀνακατεύεσαι παντοῦ.

—*«Πολυπραγμοσύνην φεῦγε»*. Νὰ ἀποφεύγεις τὴν πολυπραγμοσύνη.

—Νὰ μὴ μοῦ κάνεις ὅ,τι θέλω, ἀλλὰ ὅ,τι μὲ συμφέρει.

—*«Νόει καὶ εἶτα πρᾶττε»*. Κατάλαβε πρῶτα καὶ ὕστερα πρᾶξε.

—Ἡ πρόοδος εἶναι πολλαπλασιασμὸς τῶν ἀναγκῶν.

—*«Σοφὸν τὸ σαφές»*. Ὅ,τι εἶναι σαφὲς εἶναι σοφό.

—*«Χρησμοὺς θαύμαζε»*. Νὰ σέβεσαι τοὺς χρησμούς.

—*«Σπεῦδε βραδέως»*. Νὰ σπεύδεις χωρὶς βιασύνη.

—*«Σιγὴν ἔχε»*. Νὰ μὴ μιλᾶς. Καὶ ὅπως λέει σήμερα ὁ λαός: «Κάνε τὴν πάπια».

—*«Ὁμολογίαις ἔμμενε»*. Νὰ κρατᾶς τὸ λόγο σου.

—*«Συγγενεῖς ἄσκει»*. Νὰ διατηρεῖς τὶς σχέσεις σου μὲ τοὺς συγγενεῖς.

—*«Διαβολὰς φοβοῦ»*. Νὰ φοβᾶσαι τὴ συκοφαντία.

—*«Μηδενὸς κατηγόρει»*. Μὴν κατηγορεῖς κανέναν.

—*«Ὅμοιος ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει»*. Ὅμοιος τὸν ὅμοιο συναναστρέφεται πάντοτε. Καὶ ὅπως λέει ὁ λαός μας: *«Ὁ ὅμοιος τὸν ὅμοιο καὶ ἡ κοπριὰ στὰ λάχανα»*.

—*«Ἔσω βλέπε»*. Νὰ ρωτᾶς τὴ συνείδησή σου.

—*«Κινδύνευε φρονίμως»*. Νὰ διακινδυνεύεις μὲ σύνεση.

—*«Τέχνῃ χρῶ»*. Νὰ χρησιμοποιεῖς τέχνη.

—Ἡ τύχη βοηθᾶ τοὺς τολμηρούς. Τὸ ἔχουν καὶ οἱ Λατίνοι: *«Audaces fortuna juvat»*· εἶναι παραλλαγὴ στίχου τῆς *«Αἰνειάδας»* (X, 284) τοῦ Βιργίλιου *«Audenites fortuna juvat»*.

—*«Ὑβριζόμενος τιμωροῦ»*. Ὅταν ἀδικεῖσαι νὰ τιμωρεῖς.

—*«Τῶν λωβητῶν ἀπέχεσθαι»*. Νὰ ἀπέχεις ἀπὸ ἀνθρώπους ἀνυπόληπτους.

—*«Φιλοσοφίαν ἄσκει»*. Νὰ σπουδάζεις τὴ φιλοσοφία.

—*«Φιλοφρονεῖν πᾶσιν»*. Νὰ εἶσαι εὐγενής.

—Φτωχὸς γίνεσαι ὄχι ὅταν ἐλαττώνεις τὴν περιουσία σου, ἀλλὰ ὅταν αὐξάνεις τὴν ἀπληστία σου.

—*«Χρῶ χρήμασι»*. Νὰ χρησιμοποιεῖς τὴν περιουσία σου.

—*«Μὴ ψεύδου»*. Νὰ μὴ λὲς ψέματα. Εἶναι καὶ μία ἀπὸ τὶς δέκα ἐντολὲς τοῦ Μωυσῆ: *«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις»*.

—*«Ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων»*. Διάβασα, κατάλαβα, καταδίκασα. (ἔχουν γνώση οἱ φύλακες).

—*«Ἄκουε πάντα»*. Νὰ ἀκοῦς τὰ πάντα.

—*«Ἀνθρώπων ἄρχειν»*. Να ἐξουσιάζεις ἀνθρώπους.

—*«Σεαυτὸν κράτει»*. Νὰ ἔχεις αὐτοκυριαρχία.

—*«Δυσφύλακτ' Ἄτης κακά»*. Τὰ κακὰ ποὺ ὥρισε ἡ Μοῖρα δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἀποφύγει κανεὶς ὅ,τι καὶ νὰ κάνει. *«Τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον»*.

—*«Πενία τέχνας κατεργάζεται»*. Ἡ φτώχεια ἐμπνέει τέχνες (ἐφευρέσεις).

—*«Χαίρετε, νενικήμανεν»*. Χαρεῖτε, νικήσαμε (εἶπε ὁ Μαραθωνοδρόμος καὶ πέθανε).

—*«Φυλακῇ πρόσεχε»*. Νὰ ἀγρυπνᾶς, νὰ εἶσαι πάντα ἕτοιμος.

—*«Ψέγε μηδένα»*. Μὴ κατακρίνεις κανέναν.

—*«Πόνοι μετ' εὐκλείας»*. Νὰ κοπιάζεις τίμια.

—*«Προσκύνει τὸ Θεῖον»*. Νὰ σέβεσαι τὸ Θεό.

—*«Φειδόμενος μὴ λεῖπε»*. Νὰ μὴν παύσεις ποτὲ νὰ εἶσαι οἰκονόμος.

ΠΟΙΗΜΑ ΚΑΒΑΦΗ

«Οὐκ ἔγνως»

Γιὰ τὲς θρησκευτικές μας δοξασίες
ὁ κοῦφος Ἰουλιανὸς εἶπε «Ἀνέγνων, ἔγνων,
κατέγνων»*. Τάχατες μᾶς ἐκμηδένισε
μὲ τό «κατέγνων» του, ὁ γελοιωδέστατος.

Τέτοιες ξυπνάδες ὅμως πέρασι δὲν ἔχουνε σ' ἐμᾶς
τοὺς Χριστιανούς· «Ἀνέγνως, ἀλλὰ οὐκ ἔγνως· εἰ γὰρ ἔγνως,
οὐκ ἂν κατέγνως» ἀπαντήσαμεν ἀμέσως.

---

* *«Ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων»:*
Διάβασα, κατάλαβα, κατεδίκασα.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΓΝΩΜΕΣ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, ΠΟΥ ΕΜΕΙΝΑΝ ΠΑΡΟΙΜΙΩΔΕΙΣ

- *«Ἀγαθώνειος αὔλησις».*

  Παραλλαγὲς μουσικῆς ὑπόκρουσης.

- *«Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων — μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν».* (Ὅμηρος, Ἰλιάδα Ζ′ 208).

  Νὰ εἶσαι πάντα πρῶτος καὶ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους καὶ νὰ μὴ ντροπιάζεις τὴ γενιὰ τῶν προγόνων σου. Συμβουλὴ τοῦ Ἱππόλοχου ἀπὸ τὴ Λυκία στὸ γιὸ του Γλαῦκο, ὅταν τὸν ἔστειλε στὴν Τροία νὰ πολεμήσει ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Τὴ φράση αὐτή, ποὺ ἦταν πολὺ ἀγαπητὴ στὸ Ρωμαῖο ρήτορα Κικέρωνα, τὴν ἐπανέλαβε ὁ Γλαῦκος στὸ Διομήδη, μετὰ ἀπὸ τὴ συμφιλίωσή τους.

  —Στὴ Σπάρτη, τὴν ἔνδοξη καὶ ἰσχυρότατη χωρὶς τείχη πόλη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ποὺ ἡ δόξα καὶ ἡ στρατιωτικὴ δύναμη ἀποκτήθηκε ἀπὸ τὴ σταθερὴ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων τοῦ νομοθέτη Λυκούργου, τὶς ὧρες τῆς διασκέδασης στὴν πλατεῖα τῆς πόλης, οἱ μὲν γέροντες ἔψαλναν: *«Ἄμμες πότ᾽ ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι»* (Ἐμεῖς ὑπήρξαμε κάποτε ρωμαλέοι καὶ δυνατοὶ νέοι), οἱ δὲ νέοι καὶ ὥριμοι ἄνδρες ἔψελναν: *«Ἄμμες δὲ γ᾽ εἰμές· αἰ δὲ λῇ πεῖραν λάβε»* (Ἐμεῖς ὅμως εἴμαστε τώρα καὶ ἂν θέλεις ἔλα νὰ δοκιμάσεις). Τέλος τὰ παιδιὰ καὶ οἱ νεαροὶ ἔφηβοι ἔψελναν: *«Ἄμμες δὲ γ᾽ ἐσόμεθα πολλῷ κάρρωνες»* (Ἐμεῖς ὅμως θὰ γίνουμε πολὺ καλύτεροι). (Σπαρτιάτικο γνωμικό).

- *«Ἄκουσον μὲν, πάταξον δέ».*

«Χτύπησέ με, μὰ ἄκουσέ με». Αὐτὴ τὴν ἀπάντηση ἔδωσε, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (Θεμιστοκλῆς II), στὸ Συμβούλιο τῆς Σαλαμίνας, στὰ 480 π.Χ., ὁ Θεμιστοκλῆς στὸ Σπαρτιάτη ναύαρχο Εὐρυβιάδη, ὅταν θέλησε ἐκεῖνος νὰ τὸν χτυπήσει ἐρεθισμένος, ἐπειδὴ ὁ Θεμιστοκλῆς ὑποστήριζε πὼς ἡ ναυμαχία ἔπρεπε νὰ γίνει στὰ νερὰ τῆς Σαλαμίνας καὶ ὄχι κοντὰ στὸν Ἰσθμό, ὅπως πρότεινε ὁ Εὐρυβιάδης.

Ἀπὸ τότε ἔμεινε παροιμιακὴ ἡ φράση καὶ λέγεται γιὰ νὰ δείξει τὴν ἠρεμία καὶ τὴ σταθερότητα ποὺ κρατᾶ μέσα σὲ ἀναμμένη συζήτηση, ὅποιος ἀποβλέπει νὰ βρεθεῖ ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ γίνει τὸ σωστό.

- *«Ἄκρον ἄωτον».*

Τὴ φράση χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ χαρακτηρίσουμε τὸ ἀνυπέρβλητο, τὸ ἀνώτατο δυνατὸ ὅριο (ἀρετῆς ἢ κακίας), καλωσύνης, εὐγένειας, σεμνότητας κ.λπ. Ὁ Καλλίμαχος (ποιητὴς ἀπὸ τὴν Κυρήνη, σύγχρονος τοῦ Θεόκριτου) στὸ β′ ὕμνο του, στὸν Ἀπόλλωνα, (στίχ. 112, ἔκδ. Loeb, London 1960) ἀποκαλεῖ τὸ καθαρὸ νερό *«ἄκρον ἄωτον ὕδατος»*. Τὴν ἔκφραση μεταχειρίζεται καὶ ὁ Πίνδαρος.

- *«Ἀλαζονεία ἐμπόδιον σοφίας».*

Ἀπόφθεγμα ποὺ τὸ ἀποδίδουν στὸν Βίαντα τὸν Πριηνέα (ἕναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς).

- *«Ἄλκην δ' εὐδόκιμον Μαραθώνιον ἄλσος ἂν εἴποι καὶ βαθυχαίτηεις μῆδος ἐπιστάμενος».*

Αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Αἰσχύλου εἶναι γραμμένα πάνω στὴν ἐπιτύμβια πλάκα στὸν τάφο τοῦ τραγωδοῦ.

- *«Ἄλλων ἰατρός, αὐτὸς ἕλκεσιν βρίθων».*

Ἡ φράση αὐτή, ποὺ θὰ πεῖ: *«γιατρεύει ἄλλους, ἐνῶ ὁ ἴδιος εἶναι γεμάτος πληγές»*, εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴ νεώτερη: «δά-

σκαλος ποὺ δίδασκε καὶ νόμο δὲν ἐκράτει» ἤ «δὲν κοιτᾶς τὴν καμπούρα σου;» (Εὐριπίδης, Ἀπ. 1071).

- *«Ἀμ' ἔπος ἄμ' ἔργον».*

Κάτι ποὺ γίνεται ἀμέσως, χωρὶς ἀναβολὴ (λατ dictum factum = λεχθὲν ἐκτελεσθέν). (*«Ἅμα ἔπος τε καὶ ἔργον ἐποίει»*, Ἡρόδοτος, Γ' 135). Ἔπος = λέξη, λόγος, ὑπόσχεση, συμβουλή, γνώμη, προφητεία, χρησμός, λόγιον, ρητό, παροιμία κ.λπ. Ὡς ἔπος εἰπεῖν = οὕτως εἰπεῖν , ἁπλὰ γενικά, ἀντίθετο πρὸς τὸ *«ὄντως ἢ ἀκριβεῖ λόγῳ»*. Στὸν Ὅμηρο πολλὲς φορές, (Ἰλ. Ο' 234), *«ἔργον τε καὶ ἔπος τε»*, (Ὀδ. Β' 272): *«τελέσαι ἔργον τε ἔπος τε»* κ.λπ.

- *«Ἄμμον θαλάσσης κοφίνῳ ζητεῖς μετρεῖν».*

Ζητᾶς (προσπαθεῖς) νὰ μετρήσεις τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας μὲ κοφίνι.

- *«Ἀνάγκα καὶ Θεοὶ πείθονται».*

Ἀρχαία σὲ παραλλαγὴ παροιμία, σύμφωνα μὲ τὶς κρατοῦσες ἀντιλήψεις, ὅτι στήν *«ἀνάγκη»* ὅλα ὑποτάσσονται, ἀκόμα καὶ αὐτοὶ οἱ Θεοί. Ἑρμηνεύει τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Πιττακοῦ: *«Ἀνάγκα δ' οὐδὲ οἱ θεοὶ μάχονται»*, ποὺ χρησιμοποίησε ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ἀπὸ τὴν Κέα, στὸ ἐγκώμιο ποὺ ἔστειλε στὸ Σκόπα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία. (Α.Ι. Μπεργκ, σέλ. 230, βλ. καὶ Γ. Μιστριώτη, Πατ. Πρωταγ. ἔκδ. 1906, Εἰσαγωγή, σέλ. 61-62) καὶ Πλάτ. Πρωταγ. (345D) (Βλ. καὶ Διογ. Λαέρ. Α' 76). Ὁ Πλάτων στοὺς *«Νόμους»* χρησιμοποιεῖ τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Πιττακοῦ (Ε' 741 Α) *«ἀνάγκην δὲ οὐδὲ Θεὸς εἶναι λέγεται δυνατὸς βιάζεσθαι»* (οὔτε αὐτὸς ὁ Θεός, λέγουν, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παραβιάσει τὸ νόμο τῆς ἀνάγκης) καὶ παρακάτω (αὐτ. Ζ' 818 Α-Β) κ.λπ.

Τὸ βαθύτερο νόημα τῶν ρήσεων αὐτῶν συμπίπτει μὲ τὴ φιλοσοφικὴ ἀντίληψη σχετικὰ μὲ τό *«νόμο τῆς ἀναγκαιότητας»*, ποὺ διέπει τὸν κόσμο καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ θεμελιώ-

δη (κοσμογονική) ἀρχὴ ποὺ συνάπτεται μὲ τὴν ἔννοια τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος (Ἀρχὴ τῆς ἀναγκαιότητας στὴ σχέση αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος) κ.ο.κ.

- *«Ἀναγκαῖον κακόν».*

Τὴ γνωμικὴ αὐτὴ φράση τὴ βρίσκουμε γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ἕνα στίχο τοῦ Μένανδρου (342-291 π.Χ.), ποὺ μιλάει γιὰ τὸ γάμο. Ὁ ποιητὴς γράφει ὅτι ὁ γάμος *«...ἐάν τις τὴν ἀλήθειαν σκοπῇ, κακὸν μέν ἐστιν, ἀλλὰ ἀναγκαῖον κακόν».*

Δηλαδή: Ἐὰν θέλουμε νὰ τὸ ἐξετάσουμε στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, ὁ γάμος εἶναι μὲν ἕνα κακό, ἀλλά *«ἀναγκαῖον κακόν».* Σὲ ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Μένανδρου διαβάζουμε —ἴσως γιὰ παρηγοριὰ γιὰ τὰ παραπάνω— τὴν ἑξῆς περικοπή: *«Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν χρόνος ἐστίν».* Ἐπίσης: *«Ἀθάνατόν ἐστι κακὸν ἀναγκαῖον γυνή».* Δηλαδή, ἡ γυναίκα εἶναι τὸ αἰώνιο ἀναγκαῖο κακό (Φιλήμονος ἀδήλων, ἀπόσπ. 103, Meineke). (Cherché la femme).

- *«Ἄναυδος» — «Ἔμεινε ἄναυδος».*

Στὴν κυριολεξία ὁ ἄφωνος, ὄχι αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει φωνὴ (ἄφωνος ἰχθύς), ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀρθρώσει λέξη (LID, SC. 197/1). Τὴ λέξη-ἔκφραση τὴν πρωτοσυναντοῦμε στὸν Ὅμηρο. *«Ἔμεινε ἄναυδος»*, ἄλαλος ἀπὸ ἔκπληξη, κατάπληξη, φόβο, θαυμασμὸ κ.λπ. «Αὐδή» = φωνή, λαλιά, ὁμιλία, ἦχος, κλαγγὴ τῆς νευρᾶς τοῦ τόξου, ἦχος σάλπιγγας, λόγος, φήμη, χρησμός, ᾆσμα, ὕμνος. (Ἀναύδητος = ἀνέκφραστος κ.λπ.).

- *«Ἄνευ πτερῶν ζητεῖς ἵπτασθαι».*

Χωρὶς φτερὰ ζητᾶς νὰ πετάξεις.

- *«Ἀνδράποδο».*

Μεταφορικὰ ὁ ἀσήμαντος ἄνθρωπος χωρὶς βούληση, ὁ δουλοπρεπής. Στὴν ἀρχαιότητα λέγονταν *«ἀνδράποδα»* οἱ

δοῦλοι, τοὺς ὁποίους πουλοῦσαν σὰν ζῶα ἢ οἱ αἰχμάλωτοι πολέμου. Κατὰ μία ἐκδοχὴ ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τό *«ἀνήρ»* καὶ τὸ *«πούς»* (σὰν παραγόμενη δῆθεν ἀπὸ τό *«ἀνδράπους»*, Ὁμ. Ἰλ. Η′ 475, δότ. πληθ. ἀνδραπόδεσι), καὶ αὐτὸ διότι ἡ ἰδιοκτησία νομιμοποιεῖτο δημόσια, ὅταν ὁ ἀγοραστὴς ἔβαζε τὸ πόδι του πάνω στὸν τράχηλο τοῦ δούλου ποὺ θὰ ἀγόραζε. Ἄλλη ἐκδοχὴ λέει πὼς τὸ δεύτερο συνθετικὸ προέρχεται ἀπὸ τό *«ἀποδίδωμι»*, ποὺ σημαίνει *«μεταβιβάζω»*. Τίποτα, λοιπόν, τὸ θετικὸ στὴν ἐτυμολογία. Ἡ τελευταία βαθμίδα, ἡ πιὸ ἐξευτελιστικὴ μορφὴ τοῦ *«ἀνδράποδου»*, συναντᾶται στὴ φράση: *«ἁλώνητον ἀνδράποδον»*, δηλαδὴ ἡ ἀγορὰ ἔγινε μὲ ἁλάτι, ὅπως γινόταν τότε στὴ Θράκη. (ἅλς + ὠνοῦμαι).

- *«Ἀνδρείκελο».*

Τὴ λέξη, ποὺ θὰ πεῖ μεταφορικὰ *«ἄνθρωπος ἑτεροκίνητος, χωρὶς θέληση»*, τὴ συναντᾶμε πιὸ συχνὰ μὲ τὴ σημασία τοῦ *«ψιμυθίου»* (φτιασίδι), ποὺ ἔχει τὸ χρῶμα τῆς σάρκας. (Βλ. Πλάτων *«Κρατύλος»* 424 Ε): *«ὥσπερ οἱ ζωγράφοι... ὅταν ἀνδρείκελον σκευάζωσιν...»*, Ξενοφῶν *«Οἰκονομικός»* (Χ′ 5): *«τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαλειφομένους ἀνδρεικέλῳ»* = βάφων τοὺς ὀφθαλμοὺς μὲ ἀνδρείκελον κ.ἄ.

- *«Ἀνδρὸς κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι».*

Τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀρχίζει νὰ καταρρέει τὸν ἐγκαταλείπουν οἱ φίλοι του.

- *«Ἀνδρῶν (γάρ) ἐπιφανῶν πᾶσα Γῆ τάφος».*

Φράση ποὺ τὴ λέμε τακτικὰ καὶ σήμερα καὶ ποὺ τὴ βρίσκουμε στὸ μνημεῖο τοῦ Ἄγνωστου Στρατιώτη στὸ Σύνταγμα, στὴν Ἀθήνα. Εἶναι ρήση ἀπὸ τόν *«Ἐπιτάφιο του Περικλῆ»* (Θουκ. Β′ 43). «Τῶν διακεκριμένων ἀνδρῶν ὅλη ἡ Γῆ εἶναι τάφος». Παρόμοια φράση συναντᾶμε καὶ στὸ Δημόκριτο (Ἀπ. 247, Frag. Vorsokr. Diels- Kranz II, σέλ. 194,

στ. 16-17): *«ἀνδρὶ σοφῷ πᾶσα Γῆ βατή· ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος»* (γιὰ τὸν ἄνδρα τὸ σοφὸ ὁ κάθε τόπος εἶναι προσιτός, διότι τῆς ἀγαθῆς ψυχῆς πατρίδα εἶναι ὅλος ὁ κόσμος).

- *«Ἂν θέλει ὁ Θεός».*

Τὴν ἔκφραση αὐτὴ τὴ μεταχειρίζονταν καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Πολλὲς φορὲς τὴ συναντᾶμε στόν *«Πλοῦτο»* τοῦ Ἀριστοφάνη (347): *«ἢν Θεὸς θέλῃ»* (405) *«ἢν Θεοὶ θέλωσι»* (1188), ἀκόμη καὶ στὸ Δημοσθένη (*«Κατὰ Φιλίππου»* Α' 8): *«ἂν Θεὸς θέλῃ».*

- *«Ἄνθρακες ὁ θησαυρός» — «Ἄνθρακες ὁ θησαυρὸς ἀναφέφηνεν».*

Τὴ φράση τὴ χρησιμοποιοῦμε ὅταν διαψεύδονται οἱ ἐλπίδες μας. Τὴν παροιμιώδη ἔκφραση ἀναφέρει ὁ Λουκιανὸς καὶ ἀλλοῦ: *«Ἀνθρακάς μου τὸν θησαυρὸν ἐπέφηνα»*. Ἡ παροιμία προῆλθε ἀπὸ μία δοξασία τῶν ἀρχαίων, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία καλὰ δαιμονικὰ ἀποκαλύπτουν σὲ ἀνθρώπους, τὴν ὥρα ποὺ κοιμοῦνται, τὸ σημεῖο ὅπου ὑπάρχει κρυμμένος θησαυρός, ποὺ γιὰ νὰ βρεθεῖ, θὰ πρέπει, αὐτὸς ποὺ εἶδε τὸ ὄνειρο, μόνος του νὰ ψάξει καὶ νὰ τὸν βρεῖ, χωρὶς νὰ ἀποκαλύψει σὲ κανέναν τὸ μυστικό, διότι ἀλλοιῶς θὰ βρεῖ ἄνθρακες καὶ στάχτη. Τὴ φράση αὐτὴ τὴ συναντᾶμε σὲ πολλοὺς ἀρχαίους συγγραφείς.

- *«Ἀντίπαλον δέος».*

Σὲ μία ἀπὸ τὶς δημηγορίες τοῦ Θουκυδίδη (3.11) τονίζεται ἡ γνώμη πὼς τό *«ἀντίπαλον δέος»*, ὁ φόβος δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἰσόπαλο ἀνταγωνιστή, ἔχει τὴ δύναμη νὰ συγκρατήσει ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσία καὶ τὸ πιὸ αὐταρχικὸ κράτος καὶ νὰ διατηρήσει ἰσότιμη σχέση ἀνάμεσα σὲ συμμάχους. *«Τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος μόνον πιστὸν ἐς ξυμμαχίαν· ὁ γὰρ παραβαίνειν τι βουλόμενος τῶν μὴ προέχων ἂν ἐπελθεῖν ἀποτρέπεται».* Ἡ παροιμιακὴ αὐτὴ φράση λέγεται μὲ τὸ ἴδιο νόημα.

• *«Ἀντλεῖν ἀμφοτέραις (ταῖς χερσίν)».*

Δηλαδή, νὰ τραβᾶς νερὸ καὶ μὲ τὰ δυό σου χέρια. *«Ἐπὶ τῶν σπουδῇ τι ποιούντων».*

• *«Ἂν χωλῷ παροικήσῃς ὑποσκάζειν μαθήσῃ».*

Δηλαδή, ἂν συναναστρέφεσαι κουτσό, καὶ σὺ θὰ μάθεις νὰ κουτσαίνεις. (Καὶ ὅπως λέμε σήμερα: «Μὲ τυφλὸ ἂν κοιμηθεῖς, τὸ πρωὶ θὰ στραβωθεῖς»).

• *«Ἄνω ποταμῶν».*

Πρόκειται γιὰ ἀρχαία παροιμία, ἡ ὁποία εἶναι ὡς ἑξῆς: *«Ἄνω ποταμῶν χωροῦσι πηγαί»*, δηλαδὴ ἡ πηγὴ εἶναι παραπάνω ἀπὸ τὸ ποτάμι. Κι ἐπειδὴ μία παροιμία δὲ λέγεται ποτὲ ἄσκοπα, μὰ ἔχει ὁπωσδήποτε κάποια βαθύτερη σημασία, αὐτὴ ἡ ἀρχαία παροιμία εἶχε τὴ σημασία τῆς σημερινῆς: *«εἶπε ὁ γάιδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλα»*. (Αἴσωπος), δηλ. ἡ πηγὴ τῆς ψευτιᾶς εἶναι πάρα πάνω ἀπὸ τὸ ποτάμι.

• *«Ἀξίζει ὅ,τι καὶ ἂν πῇς».*

Φράση καὶ αὐτὴ τῶν ἀρχαίων μας προγόνων: *«τὰ πλείστου ἄξια»*. (Βλ. Ἀριστείδη σ. 478 καὶ Σχόλ. αὐτ. σ. 130 Frommel: *«Διὰ τὸ παροιμίαν τὸ τὰ πλείστου ἄξια χρῆται, καὶ διὰ τοῦτο τὸ φασὶν εἶπεν»*· καί *«Ἄξιος τοῦ παντός»*).

• *«Ἄξιος ὁ μισθός σου».*

Δηλαδὴ *«μπράβο σου»*, *«εὖγε»* ἢ *«ἔχε τὴν εὐχή μου»* κ.λπ. Παροιμιακὴ φράση, ποὺ προέρχεται μὲν ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη (Ματθ. Ι′ 10, Λουκ. Ι′ 7, Τίτο 1η Ε.18), ἀλλὰ τὴ συναντᾶμε καὶ παλαιότερα στόν *«Πρωταγόρα»* τοῦ Πλάτωνα (328Β), μὲ τὴν κυριολεκτικὴ της ὅμως σημασία: *«Καὶ ἀξίως τοῦ μισθοῦ ὃν πράττομαι»*, δηλαδή, «ἀντάξια εἰσπράττω τὸν μισθό (τὴν ἀμοιβή μου) ἀπὸ τοὺς μαθητές μου γιὰ τὴ διδασκαλία ποὺ τοὺς προσφέρω».

• *«Ἄπαγε τῆς βλασφημίας».*

Ἡ φράση χρησιμοποιεῖται ὡς ἀρνητικὸ μόριο, ὅταν ὑ-

πάρχει ἔντονη καὶ ἀπόλυτη ἄρνηση. Βλασφημία = ἀσεβὴς ὁμιλία, λόγος δυσοίωνος, δυσφήμηση, κακολογία, βρισιά, κατηγορία, συκοφαντία, ἀσεβὴς καὶ ἀνόσιος λόγος πρὸς τὸν Θεό (Εὐριπίδης, Πλάτων, Δημοσθένης, Αἰσχίνης, Μένανδρος καὶ πολλὲς φορὲς στὴν Κ.Δ.). (Ἄπαγε = προστακτικὴ τοῦ ρ. ἀπάγω).

- *«Ἀπὸ γλώσσης»*.

«Γλῶσσα» ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ κάθε θηλυκὸ ποὺ ἔκανε *«τσακίσματα»*, ἦταν δηλαδὴ εὐλύγιστο στὸ σῶμα· ἀπὸ τὸ ρῆμα «κλάω», ποὺ δὲ σημαίνει μόνο σπάζω, ἀλλὰ καὶ κάνω σπασμωδικὲς κινήσεις ἢ «τσακίσματα». Ἡ «γλῶσσα», λοιπόν, ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τό «κλῶσσα», «κλα», (ἀρχ: κλώζω, κρώζω), ἐπειδὴ ἦταν εὔστροφη καὶ εὐλύγιστη. Ἡ γλῶσσα λεγόταν στὰ ἀρχαῖα καί *«γλῶττα»*. Ἔτσι ἡ παροιμιώδης ἔκφραση: *«ἀπὸ γλώσσης»*, σήμαινε *«ἀπὸ μνήμης ἢ ἀπὸ στήθους»*. Τὸ πρόσταγμα: *«τάμνετε γλῶσσας»*, ἦταν πρόσταγμα ἑσπερινοῦ σιωπητηρίου, ποὺ σήμαινε «σιωπή» ἢ «σκασμός, κοιμηθεῖτε», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Τώρα τό *«τάμνετε»* τὸ ἔλεγαν, γιατὶ στὶς ἐπίσημες γιορτές, πρὶν ἀπὸ τὸν ὕπνο, ἡ προσευχὴ συνίστατο στὸ νὰ ρίχνουν πάνω στὸ βωμὸ μία γλῶσσα ζώου, γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν Ἑρμῆ, ποὺ τὸν θεωροῦσαν ὁδηγητὴ τῆς ἀνθρώπινης γλώσσας.

- *«Ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι»*.

Συναφὲς μὲ τό *«ἀφ' Ἑστίας ἄρχου»* (Π.Λ. 871/6). Ἡ Θεὰ Ἑστία εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸν Δία καὶ ἔλαβε τὰ προνόμια τῶν πρώτων, τῶν *«ἀπαρχῶν»* τῶν θυσιῶν. Συναντᾶμε τὴ φράση στὰ ἀποσπάσματα τῶν *«ἐλεγειῶν»* τοῦ Χιώτη ποιητῆ τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Ἴωνα: *«ἐκ Διὸς ἀρχόμενοι πίνωμεν»* (A.L. σέλ. 125). Ξενοφ. *«Οἰκονομικός»* (VI 1): *«πειρᾶσθαι σὺν τοῖς Θεοῖς ἄρχεσθαι παντὸς ἔργου»*, δηλαδή, νὰ μὴν παραλείπουμε νὰ κάνουμε τὴν ἀρχὴ κάθε ἔργου μὲ τὴ βοήθεια τῶν Θεῶν (ἄποψη τοῦ Σωκράτη). Καθολικὴ πίστη τῶν ἀρχαίων: *«πρῶτα Θεὸν τίμα»*.

- *«Ἀπὸ τὴ Σκύλα στὴ Χάρυβδι».*

Δηλαδή: *«ἀπὸ τὸ ἕνα κακὸ στὸ χειρότερο».*

Ἡ Σκύλα καὶ ἡ Χάρυβδις ἦταν δύο βραχώδη ἀκρωτήρια ἐπάνω στὸ στενὸ τῆς Μεσσήνης (Ἰταλίας). Καὶ ἡ μὲν Σκύλα περιγράφεται ἀπὸ τὸν Ὅμηρο σὰν θαλάσσιο τέρας, ποὺ ἔτρωγε τοὺς ναῦτες τῶν πλοίων ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ ἐκεῖ, ἡ δὲ Χάρυβδις ἦταν ἡ προσωποποίηση τοῦ θαλάσσιου στρόβιλου, ποὺ μεταβλήθηκε σὲ βράχο ἀπὸ τὸν Δία. Ἀπὸ ἐκεῖ πέρασε ὁ Ὀδυσσέας. Τὴ Σκύλα τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Αἰσχύλος (Ἀγαμέμνων 1232-3). Τὴ Χάρυβδι τὴν ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης (Δ' 24). Καὶ τὶς δύο τὶς ἀναφέρει ὁ Στράβων (Α' 20).

- *«Ἀργία μήτηρ πάσης κακίας».*

Ὁ ἀργός (τεμπέλης) μπορεῖ εὔκολα νὰ κάνει τὸ κακό. Ὁ Ἡσίοδος (Ἔργ. 498-9) εἶπε: *«Πολλὰ δ' ἀεργὸς ἀνήρ, κενεὴν ἔπι ἐλπίδα μίμνων, χρηΐζων βιότοιο, κακὰ προσελέξατο θυμῷ»* καὶ τὴ γνώμη αὐτὴ ἀναλύοντας ὁ παλιὸς σχολιαστὴς λέει: *«Τοὺς ἐν ἀργίᾳ ζῶντας, καὶ τὰς ἐλπίδας κενὰς ἔχοντας, ἅτε μηδὲν ἑαυτῆς συνειδότας ἔργον εἰς εὐπορίαν συντεῖνον, ἀνάγκη πολλὰ τῷ ὄντι κακὰ προσεννοεῖν διὰ τὴν ἀπορίαν ὅπως ἂν τραφῶσιν· ἐντεῦθεν λωποδύται γίνονταί τινες, ἐντεῦθεν ἱερόσυλοι, ἐντεῦθεν φιλοπράγμονες, καὶ πάντες ὅσοι τὸν βίον ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ἔχειν ἐπινοοῦσι».* Ὁ δὲ Σοφοκλῆς (ἀπ. 287 Nauck παρὰ Στόβ. Λ' 6) λέει: *«Τίκτει γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν εἰκαία σχολή».*

- *«Ἀργυρέᾳ εὐλάκᾳ εὐλαξεῖν».*

Ὁ χρησμὸς αὐτός, δοσμένος στὴ Σπάρτη πρὶν ἀπὸ τὴ νίκη τοῦ Νικία, τὸν καιρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ποὺ ἔλεγε πὼς ἂν δὲν φέρουν στὴν πατρίδα ἀπὸ τὴν ἐξορία τὸν φιλειρηνικὸ βασιλιὰ Πλειστοάνακτα, θά *«ὀργώνουν μὲ ἀσημένιο ἀλέτρι (ὑνί)»*, δηλαδὴ θὰ πέσει στὴ Χώρα πεῖνα καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀγοράζουν ἀπ' ἔξω τὸ σιτάρι (Θουκυδ. 5.16).

- *«Ἄριστον μὲν ὕδωρ».*

Φράση ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες κατάρες. Κατάρα-ἄρα-μάρα. Καὶ οἱ νεώτεροι τὸ άρα-μάρα τὸ ἔκαναν ἄρες-μάρες, ἔβαλαν καὶ τὴν ὁμοιοκατάληκτη λέξη κουκουνάρες (ἄδεια-κούφια) καὶ δημιούργησαν μία καινούργια φράση.

- *«Ἀρχὴ ἥμισυ παντός» – «Πλέον ἥμισυ παντός».*

Ἡ φράση αὐτὴ εἶναι ἀρχαία καὶ σημαίνει ὅτι ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἀποφάσισε κανεὶς νὰ κάνει κάτι καὶ ἄρχισε, εἶναι σὰν νὰ ἔχει φτάσει κιόλας στὴ μέση τοῦ ἔργου. Τὸ ρητὸ αὐτὸ τὸ συναντᾶμε καὶ στὸν Πλάτωνα καὶ στὸν Ἀριστοτέλη, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλοὺς μεταγενέστερους συγγραφεῖς. Ὁ Ἰάμβλιχος τὸ ἀποδίδει στὸν Πυθαγόρα, ἐνῶ ἄλλοι συγγραφεὶς τὸ ἀποδίδουν στὸν Ἡσίοδο. Ἐδῶ φαίνεται πὼς κάνουν κάποιο λάθος, διότι ἑρμηνεύουν τὴ φράση *«πλέον ἥμισυ παντός»*, ποὺ ἔχει ἄλλη ἔννοια.

Ὁ Ἡσίοδος (9ος αἰώνας π.Χ.) εἶχε μοιραστεῖ μὲ τὸν ἀδελφό του Πέρση τὴν πατρικὴ τους κληρονομιά. Τὸ δικαστήριο ὅμως ὑπεχρέωσε ἀργότερα τὸν Ἡσίοδο νὰ παραχωρήσει στὸν ἀδελφό του τὸ μισὸ ἀπὸ τὸ μερίδιό του, ὁ ὁποῖος στὸ μεταξὺ εἶχε φάει τὰ δικά του. Τότε εἶπε ὁ Ἡσίοδος ὅτι *«τὸ ἥμισυ εἶναι πλέον τοῦ παντός»*, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο καὶ ἀπέδειξε, διότι διαχειρίστηκε τὸ ἥμισυ τοῦ μεριδίου του μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε πολὺ γρήγορα ἀπέκτησε ξανὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶχε ἀναγκαστεῖ νὰ παραχωρήσει στὸν ἀδελφό του.

- *«Ἄρχομαι χειρῶν ἀδίκων».*

Σύμφωνα μὲ τὸ ἀρχαῖο Ἀττικὸ Δίκαιο, *«ὁ ἀρξάμενος χειρῶν ἀδίκων»* διωκόταν κατὰ τὰ περί *«αἰκίας δίκης»* ἰσχύοντα. Δηλαδή, ἂν ἀλληλοτραυματίζονταν, διωκόταν ἐκεῖνος ποὺ εἶχε ἀρχίσει πρῶτος τὸν καβγά (νὰ βιαιοπραγεῖ). *«Αἰκίας δίκη»*: ἡ γιὰ σωματικὴ βλάβη καταγγελία τοῦ ἰδιώτη ποὺ ἔπαθε (Ἡρόδοτος Α΄ 2: *«ἄρχω τῶν ἀδικημάτων»*, Ἀντιφῶν 126, 5, 9: *«ἄρχειν χειρῶν ἢ χειρῶν ἀδίκων»*, LID. SC. 402/1).

- *«Αὐτὸς ἔφα».*

Μὲ αὐτὴ τὴ φράση (αὐτὸς εἶπε), ἐπικαλοῦνται τὴ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρα (Θ' αἰώνας π.Χ.) οἱ μαθητές του. Λέγεται γιὰ κάποιον πού, ἀντὶ νὰ κρίνει μόνος του μὲ τὴ λογικὴ τοῦ μυαλοῦ του, στηρίζεται ὑπερβολικὰ καὶ δογματικὰ στὴν ἀσυζήτητη κρίση καὶ γνώμη τῶν ἄλλων.

- *«Ἀφήνω δύο ἀθάνατες κόρες, τὴ νίκη στὰ Λεύκτρα καὶ τὴ νίκη στὴ Μαντινεία».*

Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια ποὺ εἶπε, πρὶν πεθάνει, ὁ Ἐπαμεινώνδας σὲ ἕνα φίλο του, ποὺ θρηνοῦσε, διότι ὁ μεγάλος Θηβαῖος πέθαινε ἄτεκνος.

- *«Ἄχθος ἀρούρης».*

Ἔτσι ὀνομάζει στὴν Ἰλιάδα (Σ' 104) ὁ Ἀχιλλέας τὸν ἑαυτό του, ἀφοῦ ἔχασε ἐμπρὸς στὴν Τροία τὸν ἀγαπημένο του φίλο Πάτροκλο. Λέει στὴ μητέρα του, τὴ Θέτιδα: «Τὶ ἀξίζει πιὰ ἡ ζωὴ γιὰ μένα; Κάθομαι ἄνεργος κοντὰ στὰ καράβια, τῆς Γῆς σαβούρα ἀνώφελη», *«ἄχθος ἀρούρης»*, δηλαδὴ βάρος τῆς Γῆς.

- *«Ἀχίλλειος πτέρνα» — «Βρῆκε τὴν Ἀχίλλειο πτέρνα».*

Ἡ Θέτις, ἡ μητέρα τοῦ Ἀχιλλέα, θέλοντας νὰ προφυλάξει τὸ παιδί της ἀπὸ πλήγωμα, τὸν εἶχε βυθίσει, ὅταν γεννήθηκε, στὸ νερὸ τῆς Στυγός. Ἀλλὰ ἡ φτέρνα τοῦ ἑνὸς ποδιοῦ, ἀπὸ ὅπου καὶ τὸν κρατοῦσε, εἶχε μείνει ἄβρεχτη καὶ γι' αὐτὸ πέθανε ὁ Ἀχιλλέας στὸ τέλος τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἀπὸ ἕνα χτύπημα σὲ αὐτὸ τὸ τρωτὸ μέρος.

- *«Βαρέως φέρειν» — «Τὸ ἔφερε βαρέως».*

Ἀρχαία μεταφορικὴ ἔκφραση, ποὺ χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερα. Τὴ συναντᾶμε στὸν Ἀριστοτέλη (*«Πολιτικά»* 1311 Β' 16, 1315 Α' 19, στὸν Ἡρόδοτο (Ε' 19) καὶ στούς *«Βάτραχους»* τοῦ Ἀριστοφάνη (στ. 803).

- *«Βάτραχος ἐκ Σερίφου».*

Τὴν παροιμιώδη αὐτὴ ἔκφραση τὴ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ κάθε σιωπηλὸ ἄνθρωπο. Οἱ βάτραχοι τῆς Σερίφος, ποὺ ζοῦσαν κοντὰ στὴ θάλασσα, φαίνεται ὅτι ζήλεψαν τὰ ψάρια. Διαφορετικὰ δὲν ἐξηγεῖται ἡ σιωπή τους.

- *«Βοῦς ἐπὶ γλώσσης».*

Γιὰ κείνους ποὺ δωροδοκοῦνται καὶ γιὰ νὰ μὴ μιλήσουν, νὰ μὴ λύσουν τὴ σιωπή τους, χρησιμοποιεῖται αὐτὴ ἡ φράση. Κι αὐτό, γιατὶ ὁρισμένα νομίσματα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἀπεικόνιζαν τὸ βόδι (P.GR. σέλ. 21). Τὴ φράση τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Αἰσχύλος στὴν τραγωδία του *«Ἀγαμέμνων»* (36): «Γιὰ τὰ ἄλλα δὲ λέω τίποτα· βόδι ἔχει καθίσει πάνω στὴ γλῶσσα μου», λέει ὁ στρατιώτης σκοπός, ὅταν εἶδε μὲ τὶς φωτιὲς τὴν ἅλωση τῆς Τροίας. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἡσύχιο: *«βοῦς ἐπὶ γλώσσης βέβηκε»* (παροιμία).

- *«Βρῆκε τὸ μάστορή του».*

Ἐκεῖνος δηλ. ποὺ ἐπιχειροῦσε νὰ γελάσει κάποιον, δὲν τὰ κατάφερε, γιατὶ ὁ ἄλλος ἦταν ἐξυπνότερος. Τὴ φράση τὴ συναντᾶμε μὲ μία παραπλήσια ρήση στὸν Ἀριστοφάνη (Ἱππ. 684): *«Εὗρε δ' ὁ πανοῦργος ἕτερον πολὺ πανουργίαις μείζοσι, κεκασμένον καὶ δόλοισι ποικίλους/ῥήμασιν θ' αἱμύλοις».* Στοὺς ἀρχαίους συναντᾶμε καὶ ὅμοιες παροιμίες: *«ἐσθλὸς ἐὼν ἄλλου κρείττονος ἀντέπυχεν»*, *«οὐκ ἀπείρῳ προσέβαλες»* κ.ο.κ. (Βρῆκε τὸ δάσκαλό του).

- *«Βωμολόχος».*

Στὴν ἀρχαιότητα, ὅταν γίνονταν θυσίες, οἱ φτωχοὶ συγκεντρώνονταν γύρω ἀπὸ τοὺς βωμούς, γιὰ νὰ πάρουν, μετὰ τὸ τέλος τῶν θυσιῶν, τὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ κρέας ποὺ ἀπόμεναν ἀπὸ τὰ σφαχτά. Ἀλλὰ ἦταν τόσοι πολλοί, ὥστε οἱ ἱερεῖς δὲν ἤξεραν σὲ ποιὸν νὰ πρωτοδώσουν. Ὡστόσο, αὐτοὶ ποὺ δὲν προλάβαιναν νὰ πάρουν μερίδιο ἄρχιζαν νὰ βρίζουν τοὺς ἄλλους ποὺ πῆραν, ἐνῶ οἱ ἄρχοντες διασκέδα-

ζαν. Ἕνας τέτοιος... περίφημος ὑβριστὴς ἦταν ὁ Ἀθηναῖος Δανάκης, ποὺ οἱ καταπληκτικὲς καὶ πρωτότυπες βρισιές του παρ' ὀλίγο νὰ σκιάσουν τὴ ρητορικὴ δόξα τοῦ Δημοσθένη. Οἱ Ἀθηναῖοι συμπαθοῦσαν τὸ Δανάκη καὶ τὸν θεωροῦσαν δάσκαλο στὸ εἶδος του. Ὡστόσο, γιὰ τοὺς ὑβριστὲς αὐτοὺς βγῆκε ἡ λέξη *«βωμολόχος»*, ποὺ τὴ λέμε γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ βρίζουν. Παράγεται δὲ ἀπὸ τό *«βωμός»* καὶ *«ἐλλοχεύω»* = παραμονεύω, στέκομαι μπροστὰ στὸ βωμό.

- *«Γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος».*

Τὴν παροιμιώδη αὐτὴ φράση μᾶς τὴν ἄφησε ὁ νομοθέτης-σοφός Ἀθηναῖος Σόλων καὶ θὰ πεῖ: *«Γερνῶ μαθαίνοντας πάντα πολλά».* Δείχνει τὴ δίψα καὶ τὴν ἀκούραστη ἀγάπη γιὰ μάθηση, ὡς τὰ βαθειὰ γηρατειά του.

- *«Γιατὶ οἱ Μοῖρες τὰ 'πλασαν μὲ ὑπομονὴ τὰ σωθικὰ τ' ἀνθρώπου».*

Ἀγανακτισμένος ὁ Ἀπόλλων μὲ τὸν Ἀχιλλέα —ποὺ ἄγρια καὶ μὲ ἀχόρταγο πόθο γιὰ ἐκδίκηση ξεσπᾶ τὴ λύπη γιὰ τὸ θάνατο τοῦ φίλου του Πάτροκλου στὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ Ἕκτορα— λέει πὼς ἡ συμπεριφορά του αὐτὴ εἶναι ἀταίριαστη καὶ προσθέτει τὴν ἑξῆς ἐπιγραμματικὴ φράση: *«Τλητὸν γὰρ Μοῖραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν»* (Ω' 49).

- —*«Γιατὶ πολλὰ στὴ μέση μᾶς χωρίζουν».*
«...Επεὶ ἦ μάλα πολλὰ μεταξύ,
οὐρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ἠχήεσσα».
(...Γιατὶ πολλὰ στὴ μέση μᾶς χωρίζουν
καὶ κορφοβούνια ἁπλόσκιωτα καὶ θάλασσα ἀφρισμένη).

Αὐτὰ τὰ λόγια εἶπε ὁ Ἀχιλλέας θυμωμένος μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα (Ἰλιάδα Δ 157), ποὺ τὸν εἶχε πειράξει, λέγοντάς του ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε καμμία ἀφορμὴ νὰ πολεμάει τοὺς Τρῶες, τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴ δικὴ του πατρίδα, ἀλλὰ ἂν εἶχε ἔρθει σὲ αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία, ἦρθε μόνο καὶ μόνο γι' αὐτόν.

- *«Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά».*

- *«Δαμόκλειος σπάθη».*

Στὸ παλάτι του Διονυσίου τῶν Συρακουσῶν ζοῦσε ἕνας φοβερὸς κόλακας, ὁ Δαμοκλῆς, ποὺ μακάριζε διαρκῶς τὴν εὐτυχισμένη ζωὴ ποὺ περνοῦσαν οἱ ἡγεμόνες. Μία μέρα ὅμως, ὁ Διονύσιος «ἀπεφάσισε νὰ μυήση τὸν ἀναιδῆ τοῦτον κόλακα στὶς ἀπολαύσεις τοῦ μεγαλείου» .

—«Ἀφοῦ πιστεύεις ὅτι οἱ ἡγεμόνες περνοῦν τὴ ζωὴ τους χωρὶς βάσανα καὶ φροντίδες», τοῦ εἶπε, «θὰ σοῦ παραχωρήσω γιὰ μία μέρα τὸ θρόνο μου. Ἴσως καταλάβεις τότε τὴν ἀλήθεια...».

Καὶ διέταξε ὅλους τοὺς αὐλικούς του, ἀκόμα καὶ τὸ γιό του, νὰ ὑπακούουν στὸν Δαμοκλῆ, γιὰ μία μέρα, σὰν ἀληθινὸ βασιλιά. Ντυμένος, λοιπόν, στὸ μετάξι ὁ κόλακας ἔκανε ὅ,τι ἤθελε. Κάλεσε τοὺς φίλους του σὲ τραπέζι, ἔφερε χορεύτριες καὶ ταχυδακτυλουργοὺς καὶ ἄρχισε νὰ διασκεδάζει. Ἀλλὰ στὴ μέση τοῦ συμποσίου, ὁ Διονύσιος τοῦ ἔκανε νόημα νὰ κοιτάξει ψηλὰ καὶ τότε εἶδε ἔντρομος —ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του— ἕνα σπαθὶ κρεμασμένο, ποὺ τὸ συγκρατοῦσε μία τρίχα ἀπὸ οὐρὰ ἀλόγου. Ὁ κόλακας πετάχτηκε ἔντρομος καὶ κάτωχρος ἀπὸ τὴ θέση του καὶ παρακάλεσε τὸν ἡγεμόνα νὰ δώσει ἕνα τέλος στὴ βασιλεία του.

- *«Δάμων καὶ Φιντίας».*

Ὁ Δάμων καὶ ὁ Φιντίας ἦταν φιλόσοφοι Πυθαγόρειοι καὶ ζοῦσαν στὶς Συρακοῦσες τῆς Σικελίας (4ος αἰ. π.Χ.) ἑνωμένοι μὲ μεγάλη φιλία. Κάποτε ποὺ ὁ Φιντίας, καταδικασμένος σὲ θάνατο, ζήτησε ἀπὸ τὸν τύραννο Διονύσιο μία προθεσμία, γιὰ νὰ τελειώσει μερικὲς ὑποθέσεις του, προσφέρθηκε ὁ Δάμων νὰ πεθάνει στὴ θέση του, ἂν ὁ Φιντίας δὲ θὰ γύριζε, νὰ ἐκτελεστεῖ στὴν ὥρα του. Ἀργοῦσε, ἀλλὰ τὴν τελευταία στιγμὴ πρόφτασε νὰ γυρίσει ὁ Φιντίας καὶ ὁ τύραννος, συγκινημένος ἀπὸ τὴν αὐτοθυσία τοῦ φίλου

του, τὸν ἀθώωσε καὶ ζήτησε νὰ προστεθεῖ, τρίτος αὐτός, στὴ μοναδικὴ αὐτὴ φιλία.

- *«Δὲ γεννήθηκα ἀπὸ δέντρο ἢ ἀπὸ πέτρα».*

Αὐτὴ τὴ φράση τὴν εἶπε ἡ Πηνελόπη, ἡ γυναίκα τοῦ Ὀδυσσέα, σὲ αὐτόν, ὅταν τὸν ρωτοῦσε γιὰ τὴ γενιά του, πρὶν τὴν ἀναγνώριση: *«Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἔσσι... οὐδ' ἀπὸ πέτρης»* (163), δηλαδή, καὶ ἐσὺ ἀπὸ ἀνθρώπους εἶσαι γεννημένος. Ἡ φράση αὐτὴ ἦταν παροιμιακὴ στὴν ἀρχαιότητα· ἔτσι λέει ὁ Σωκράτης στὴν Ἀπολογία του (Πλάτ. 34 Δ): *«Ἐμοί, ὦ ἄριστε, εἰσὶν μέν πού τινες καὶ οἰκεῖοι· καὶ γὰρ τοῦτο αὐτὸ τὸ τοῦ Ὁμήρου. Οὐδ' ἐγὼ ἀπὸ δρυὸς οὐδ' ἀπὸ πέτρης πέφυκα, ἀλλὰ ἐξ ἀνθρώπων».* Καὶ στὴν «Πολιτεία» (Πλάτ. Πόλ. 544 Α): *«Ἢ οἴει ἐκ δρυὸς πόθεν ἢ ἐκ πέτρης τὰς πολιτείας γίγνεσθαι;».*

- *«Δεῖ δὴ χρημάτων».*

«Εἶναι ἀνάγκη νὰ βροῦμε χρήματα, γιατὶ χωρὶς αὐτὰ δὲν μποροῦμε νὰ κάνουμε τίποτα», εἶπε ὁ ρήτορας τῆς ἀρχαιότητας Δημοσθένης στοὺς Ἀθηναίους (Ὀλυνθ. Α' 20), ὅταν τοὺς συμβούλευσε νὰ ἑτοιμαστοῦν ἔγκαιρα γιὰ τὸν πόλεμο, ἀντὶ νὰ σπαταλοῦν τὰ δημόσια χρήματα στὶς ἄσκοπες διασκεδάσεις.

- *«Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχυρότερον» — «Ἀνάγκη γὰρ καὶ Θεοὺς βιάζεται».*

Τίποτε δὲν εἶναι ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἀνάγκη. Καὶ ὅπως λέει καὶ ὁ Πλάτων: *«Ἀνάγκη δὲ οὐδὲ Θεός ἐστι δυνατὸς βιάζεσθαι»*, δηλαδὴ οὔτε ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ τὰ βάλει μὲ τὴν ἀνάγκη.

- *«Δελφῖνα νήχεσθαι διδάσκεις».*

Μπορεῖς νὰ διδάξεις τὸ δελφίνι νὰ κολυμπᾶ.

- *«Δὲ μύρισα τὰ νύχια μου».*

Ὅταν ὁ Πλάτων πῆγε, ἡλικιωμένος, γιὰ τελευταία φορὰ

στὴν Ὀλυμπία, τοῦ ἔγινε μοναδικὴ ὑποδοχή, διότι στὰ νιᾶτα του ἦταν ξακουστὸς ἀκοντιστὴς καὶ νικητὴς δύο φορὲς στὰ Πύθια καὶ μία φορὰ στὰ Νέμεα. Καμμία τιμὴ στὴν ἀρχαιότητα δὲν εἶχε τὴν ἀξία τοῦ τίτλου «Ὀλυμπιονίκης». Οἱ νικητές, ὅταν γύριζαν στὴν πόλη τους, εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ φοροῦν πορφύρα καὶ στεφάνι, γκρέμιζαν ἕνα μέρος τοῦ τείχους τῆς πόλης, γιὰ νὰ περάσει ἡ πομπή τους καὶ ἔστηναν τὸ ἄγαλμά τους στὴν ἀγορά. Οἱ Ὀλυμπιονίκες τῆς Σπάρτης πολεμοῦσαν κοντὰ στὸ βασιλιά. Στὴν Ἀθήνα τοὺς ἔτρεφαν δωρεάν, ὅσο νὰ πεθάνουν, ὅπως ἀκριβῶς γινόταν καὶ μὲ τοὺς μεγάλους ἄνδρες τοῦ Πρυτανείου. Λίγο προτοῦ οἱ ἀθλητὲς μποῦν στὸ στίβο, πολλοὶ θεατὲς ἔξω ἀπὸ τὸ Στάδιο ἔβαζαν μεγάλα στοιχήματα γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο ἀθλητή, ὅπως γίνεται καὶ σήμερα. Πολλοὶ ἀκόμα πήγαιναν στὰ διάφορα μαντεῖα, γιὰ νὰ μάθουν τὸ νικητή. Οἱ «μάντισσες» «βουτοῦσαν» τότε τὰ νύχια τους σὲ ἕνα ὑγρό, καμωμένο ἀπὸ δαφνέλαιο, ὕστερα τὰ ἔβαζαν στὴ μύτη τους καὶ ἔπεφταν σὲ ἕνα εἶδος καταληψίας. Τότε ἀκριβῶς ἔλεγαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ νικητῆ.

Ἀπὸ τὸ περίεργο αὐτὸ γεγονὸς ἔμεινε καὶ ἡ παροιμιακὴ φράση: «δὲ μύρισα τὰ νύχια μου», ὅταν μᾶς ρωτοῦν γιὰ κάποιο γνωστὸ συμβὰν ποὺ ἐμεῖς δὲν ἔχουμε μάθει.

- *«Δὲν ἱδρώνει τ' ἀφτί του».*

Ὁ Ἀσκληπιὸς ἄρχισε ἀπὸ ἐπαρχιακὸς γιατρὸς στὰ Τρίκαλα. Ἂν ἔγινε Θεὸς τὸ χρωστᾶ στὸ Δία, ποὺ θέλησε κάπως νὰ ἀσχοληθεῖ μαζί του. Ὁ Ζεῦς ἤξερε καλὰ νὰ γιατρεύει τὶς ἀρρώστιες. Εἶχε, μάλιστα, εἰδικότητα στὶς ἐπιδημίες, ἀλλὰ ἦταν πολὺ μεγάλος γιὰ νὰ τὸν ζαλίζουν οἱ ἄνθρωποι μὲ μικροπράγματα. Δημιούργησε, λοιπόν, δεύτερες θεότητες, ποὺ πῆραν πάνω τους τὶς καθημερινὲς ἔννοιες τοῦ γένους τῶν θνητῶν. Ὁ Ζεῦς κράτησε τὴν ψυχή. Τὸ σῶμα τὸ ἀνέλαβε ὁ Ἀσκληπιός, μεγάλος φιλάνθρωπος, ὁ μόνος ποὺ βοή-

θησε τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς ἀρρώστους. Ὁ Παυσανίας μᾶς ἐξηγεῖ πῶς ἦταν τὰ Ἀσκληπιεῖα. Εἶχαν πελώριες αἴθουσες, ἀνοιχτὲς στὸν καθαρὸ ἀέρα, κάτι σὰν τὰ σημερινὰ σανατόρια. Ὅσο τσαρλατάνικες καὶ ἂν φαίνονται σήμερα πολλὲς ἀπὸ τὶς θεραπεῖες του, ὁ Ἀσκληπιὸς ἦταν τίμιος γιατρός. Κάποια τὸν ρωτάει —σὲ πλάκες ποὺ βρέθηκαν στὴν Ἐπίδαυρο— μὲ τὶ τρόπο νὰ κάνει παιδί. Ἄλλος πῶς νὰ ξαναβρεῖ τὴν ὅραση του. Κάποιος πάλι τὸν εὐχαριστεῖ, ἐπειδὴ τὸν ἀπήλλαξε ἀπὸ τὶς ψεῖρες καὶ πολλοὶ ἁπλοϊκοὶ τοῦ ζητοῦν χάρες ἄσχετες μὲ τὴν ὑγεία. Κάποια π.χ. τὸν ρωτᾶ μὲ ποιο τρόπο νὰ κάνει τὸ φίλο της νὰ τὴν ἀγαπήσει. «Νὰ τὸν κλείσεις σὲ ἕνα πολὺ ζεστὸ δωμάτιο —τὴ συμβουλεύει ἐκεῖνος— «καὶ ἂν ἱδρώσουν τ' αὐτιά του, θὰ σὲ ἀγαπήσει. Ἂν δὲν ἱδρώσουν, μὴν παιδεύεσαι ἄδικα». Ἀπὸ τὴν περίεργη αὐτὴ συμβουλὴ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἔμεινε καὶ ἡ παροιμιακὴ φράση: «Δὲν ἱδρώνει τ' ἀφτί του», ποὺ τὴ λέμε ἀκόμα καὶ σήμερα.

- *«Δὲν κρέμεται ἡ γνώση ἀπὸ τὰ γένια».*

Δηλαδὴ τὰ μακριὰ γένια δὲ σημαίνουν ὅτι γνωρίζεις τὰ πάντα. Οἱ ἀρχαῖοι πείραζαν τούς *«τρέφοντας πώγωνα»* καὶ εἶχαν καὶ πολλὲς παροιμιακὲς φράσεις: *«ἐκ πώγωνος σοφισταί»* (Πλούταρχ. Συμπ. πρβλ. Ζ', ς, 16, σέλ. 709 Β), *«ἐκ πώγωνος σοφοί»*, *«ἀπὸ πώγωνος φιλόσοφοι»*, καθὼς καὶ οἱ σαρκασμοὶ του Λουκιανοῦ καὶ τὸ ἐπίγραμμά του (Ἀνθολ. ΙΑ' 430): *«Εἰ τὸ τρέφειν πώγωνα δοκεῖ σοφίαν περιποιεῖ, καὶ τράγος εὐπώγων εὔστολός ἐστι»* (Πλάτων) κ.λπ.

- *«Δὲν παίζουμε τὰ κότσια».*

Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα τούς *«κύβους»* τοὺς ἔπαιζαν συνήθως οἱ ἄντρες· οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ ἔπαιζαν τοὺς *«ἀστραγάλους»*, τά *«κότσια»*, τὸ κοκκαλάκι ποὺ ἔβγαζαν οἱ ἀρθρώσεις τῶν ποδιῶν τῶν προβάτων κ.λπ.

Ἐφευρέτης τῶν *«ζαριῶν»* λένε πὼς ἦταν ὁ βασιλιὰς τῆς

Εὔβοιας Παλαμήδης, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Τροίας δίδαξε τὸ παιχνίδι αὐτὸ στοὺς Ἕλληνες καὶ πρόσφερε *«κύβους»* στὸ ναὸ τῆς θεᾶς Τύχης.

Τὸ ζάρι (γνωστὸ ἀπὸ τὸ τάβλι), ποὺ εἶναι ἴδιο ἀπὸ τὰ ἀρχαία ἑλληνικὰ χρόνια, εἶναι ἡ ἐξέλιξη τοῦ «ἀστραγάλου» ἢ τῆς λέξης τά «κότσια» καὶ ἡ λέξη εἶναι μεσαιωνικὰ ζάρι καὶ ἀζάρι, ἀραβ. az-zahar. Ὁ Ἀχιλλέας καὶ ὁ Αἴας παίζουν κύβους σὲ μία ἀνάπαυλα τῆς μάχης στὴν Τροία.

- *«Δέσποτα, μέμνεο Ἀθηναίων».*

(Νὰ θυμᾶσαι, Κύριε, τοὺς Ἀθηναίους). Ὁ Ἡρόδοτος (5.105) διηγεῖται πώς, ὅταν ὁ Δαρεῖος πληροφορήθηκε πὼς εἶχαν βοηθήσει τοὺς Ἴωνες στὴν ἐπανάστασή τους καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀγανάκτησε τόσο πολὺ μαζί τους, ποὺ πρόσταξε ἕναν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του νὰ τοῦ λέει κάθε μέρα, τὴν ὥρα ποὺ τοῦ ἔφερνε τὸ φαγητό του, ἀπὸ τρεῖς φορὲς τὴν παραπάνω φράση. Λέγεται δὲ αὐτὴ ἡ φράση γιὰ νὰ θυμίσει κάτι ποὺ δὲν πρέπει νὰ ξεχνιέται.

- *«Δήλιο πρόβλημα».*

Παροιμιακὴ φράση, ποὺ χαρακτηρίζει τὰ δυσκολώτατα ζητήματα ἢ τὰ μεγάλα καὶ ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια καὶ προῆλθε ἀπὸ τὸ χρησμὸ ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν στοὺς κατοίκους τῆς νήσου Δήλου, ὅταν αὐτοὶ ρώτησαν μὲ ποιὸ τρόπο θὰ μποροῦσαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ λοιμὸ ποὺ μάστιζε τὸν τόπο τους. Τὸ Μαντεῖο ὅμως βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση καὶ ἔδωσε τὸ χρησμό: «γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀσθένεια, θὰ ἔπρεπε πρῶτα νὰ διπλασιάσουν σὲ ὄγκο τὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, σὲ σχῆμα κύβου διπλάσιου σὲ ὄγκο, ἑτέρου δοθέντος ». Πάντως τὸ πρόβλημα εἶναι ἀπὸ τὰ ἄλυτα μὲ τὸν κανόνα καὶ τὸ διαβήτη, ὅπως καὶ ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου καὶ ἡ τριχοτόμηση γωνίας ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀρθή. Σύμφωνα μὲ ἄλλη ἐκδοχή, τὸ θέμα τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ κύβου εἶχε προκύψει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ

τοῦ βασιλιᾶ τῆς Κρήτης Μίνωα, ὁ ὁποῖος διέταξε νὰ διπλασιαστεῖ ὁ τάφος τοῦ γιοῦ του Γλαύκου (σχήματος κύβου).

Πρῶτος ποὺ ἐπινόησε λύση τοῦ *«Δήλιου προβλήματος»*, δηλαδὴ τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ κύβου, μὲ θεωρητικὴ μέθοδο καὶ ὄχι μὲ τὸν κανόνα καὶ τὸ διαβήτη, εἶναι ὁ Χιώτης μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιότητας Ἱπποκράτης (5ος αἰ. π.Χ.). Μὲ τὸ πρόβλημα ἀσχολήθηκαν καὶ ὁ Πλάτων, Ἀρχύτας, Ταραντῖνος κ.λπ. Ὁ Εὔδοξος Κνίδιος (5ος αἰ. π.Χ.) τὸ ἔλυσε μὲ καμπύλες γραμμές· ἡ λύση δὲ διασώθηκε.

- *«Δήλιος κολυμβητής»*.

Φράση ποὺ ἔμεινε, διότι οἱ Δήλιοι (ἀπὸ τὴ νῆσο Δῆλο) φημίζονταν ὅτι ἦταν μεγάλοι κολυμβητές (μεγάλης ἀντοχῆς). Ἡ ἔκφραση παρέμεινε παροιμιακή, κυρίως ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τοῦ Σωκράτη πρὸς τὸν Εὐριπίδη, ὅταν αὐτὸς ζήτησε τὴ γνώμη του γιὰ τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἡράκλειτου. Φυσικά, ὁ δὲ Σωκράτης εἶπε, σύμφωνα μὲ τὸν Διογένη τὸ Λαέρτιο (11, 22, Fragm. Vorsokr. Diels-Kranz I, σέλ. 145, 5): *«ἃ μὲν συνῆκα, γενναῖα· οἶμαι δὲ καὶ ἃ μὴ συνῆκα· πλὴν Δηλίου γέ τινος δεῖται κολυμβητοῦ»*.

- *«Διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου»*.

Ἡ παροιμιακὴ αὐτὴ φράση εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Πολωνοῦ συγγραφέα Ἐρ. Σιένκεβιτς (1846-1916). Ἀλλὰ κατὰ μία ἄλλη ἐκδοχή, σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀποφθέγματα του Πυθαγόρα, βρίσκουμε τὴν ἔκφραση *«πυρὶ καὶ σιδήρῳ»*: *«Φυγαδευτέον πάσῃ μηχανὴ καὶ περικοπτέον πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ μηχαναῖς ἀπὸ μὲν σώματος νόσον, ἀπὸ δὲ ψυχῆς ἀμάθειαν»* (Πυθ. *«Χρυσὰ Ἔπη»*).

- *«Δίκη δίκην ἔτικτε καὶ βλάβη βλάβην»*.

Ἡ δίκη γεννάει τὴ δίκη καὶ ἡ βλάβη τὴ βλάβη. Καὶ μία ἀκόμα ποὺ τῆς μοιάζει καὶ ποὺ τὴν ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι: *«Πάσσαλος πασσάλῳ ἐκκρούεται»*.

- *«Δικτύῳ ἄνεμον θηρᾶς».*

Μὲ τὸ δίχτυ δὲν μπορεῖς νὰ πιάσεις τὸν ἄνεμο. Ἤ, ὅπως λέμε καὶ ἐμεῖς σήμερα: «Δὲν κουβαλᾶς νερὸ μὲ τὸ κόσκινο».

- *«Δίνω τόπο στὴν ὀργὴ» — «Δῶσε τόπο στὴν ὀργή».*

Στὴν *«Ἀντιγόνη»* τοῦ Σοφοκλῆ (718) βρίσκουμε σχετικὸ στίχο: *«Εἶκε θυμῷ καὶ μετάστασιν δίδου».* Αὐτὰ τὰ λόγια λέει ὁ Αἵμων στὸν πατέρα του Κρέοντα, ποὺ ἐπιμένει νὰ τιμωρήσει τὴν Ἀντιγόνη, διότι δὲν ὑπάκουσε στὴ διαταγή του καὶ ἔθαψε τὸν ἀδελφό της Πολυνείκη.

«Εἶκε = ὑποχώρησε θυμῷ καὶ» ἀντί *«καὶ θυμῷ μετάστασιν δίδου»* = και ἄλλαξε γνώμη, δηλαδή, δῶσε τόπο στὴν ὀργή. Στὶς *«Εὐμενίδες»* τοῦ Αἰσχύλου (847) λέει ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ στὸ Χορὸ (τῶν Εὐμενίδων): *«ὀργὰς ξυνοίσω σοι γεραιτέρα γὰρ εἶ».* Ἡ λέξη ὀργὴ ἔχει καὶ τὴ σημασία τῆς διάθεσης, τῶν αἰσθημάτων, ὅπως καὶ ἐδῶ *«θὰ δώσω τόπο στὴ ὀργή»*, θὰ ὑποχωρήσω καὶ θὰ ἀνεχθῶ τὶς διαθέσεις σου (ξυνοίσω = συνοίσω = μέλλων τοῦ συμφέρω, ἐδῶ ἀνέχομαι, συγχωρῶ, ὑπομένω), διότι εἶσαι γεροντότερη (Εὐριπ. Ἑλ. 80, Ἀπόσπ. 31) *«ὀργὴ εἴκειν» κ.ἄ.*

- *«Δὶς καὶ τρὶς τὸ καλόν».*

Τὸ καλὸ πρέπει νὰ τὸ πεῖς καὶ μία καὶ δύο καὶ τρεῖς φορὲς γιὰ νὰ εἰσακουστεῖ.

- *«Δὶς παῖδες οἱ γέροντες».*

Οἱ γέροντες εἶναι δύο φορὲς παιδιά.

- *«Δός μοὶ πὰ στῶ καὶ τα γᾶν κινάσω».*

«Δῶσε μου μέρος ποῦ νὰ σταθῶ καὶ τότε θὰ μετακινήσω ἀκόμη καὶ τὴ Γῆ». Τὴ φράση αὐτὴ λέγεται πὼς τὴν εἶπε ὁ Ἀρχιμήδης, γιὰ νὰ δείξει πώς, ἂν μποροῦσε νὰ σταθεῖ κάπου μακριά, ἔξω ἀπὸ τὴ Γῆ, ὥστε νὰ κινήσει ἕναν τεράστιο

μοχλό, θὰ μποροῦσε νὰ μετακινήσει καὶ τὴ Γῆ τὴν ἴδια μὲ τὸ βάρος της.

- *«Δρακόντεια μέτρα».*

«Δρακόντεια μέτρα» ἢ *«Δρακόντειοι νόμοι»*, εἶναι νόμοι ποὺ ἔβαλε (γύρω στὸ 621 π.Χ.) ὁ ἄρχοντας τῆς Ἀθήνας Δράκων καὶ ποὺ ἦταν τόσο αὐστηροί, διότι προέβλεπαν τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ὥστε ἔλεγαν ὅτι εἶχαν γραφεῖ μὲ αἷμα. Ὁ Πλούταρχος γράφει: *«Ὅτι δι' αἵματος οὐ διὰ μελάνης τοὺς νόμους Δράκων ἔγραψεν»*. Ὁ Ἀριστοτέλης στὰ *«Πολιτικά»* του λέει ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν αὐστηρότητά τους, δὲν παρουσίαζαν οἱ νόμοι αὐτοὶ τίποτε ποὺ νὰ τὸ προσέξεις ἰδιαίτερα, καθὼς καὶ στά *«Ρητορικά»* του, ὅπου λογοπαίζοντας λέει ὅτι δὲν ἦταν νόμοι καμωμένοι ἀπὸ ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀπὸ δράκοντα.

- *«Δρυὸς πεσούσης, πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται».*

(καὶ δωρικά *«ξυλοχίσδεται = ξυλοχίζεται = ξυλίζεται)*. *Ἀρχαία παροιμία ποὺ ἀντιστοιχεῖ με τὴ σημερινή: «Ὅταν πέσει τὸ κλαρί, καθένας τὸ κλαρίζει»*, δηλ. «ὅταν ὁ ἄνθρωπος πάψει νὰ ἔχει ἀξία, δύναμη, ἐξουσία, τότε ὅλοι τὸν ἐκμεταλλεύονται, τὸν περιφρονοῦν κ.λπ.».

Μιὰ παροιμιακὴ φράση βρίσκουμε στὸν Αἰσχύλο (*«Ἀγαμέμνων»*, στίχ. 884-5): *«...σύγγονον βροτοῖσι τὸν πεσόντα λακτῖσαι πλέον»* = «εἶναι συνυφασμένο μὲ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ποδοπατοῦν ἐκεῖνον ποὺ θὰ πέσει» (ἐννοεῖται ἠθικὰ ἢ ἐκεῖνον ποὺ ἀτύχησε). *«Πολλοὶ τῶν ἐνδόξων, δυσπραγίας περιπεσόντες, ὑπ' εὐτελῶν ἐξουθενοῦνται»*, ἀπὸ μῦθο τοῦ Αἰσώπου, κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἀλεποῦ χλεύαζε ἕνα λιοντάρι ποὺ τὸ εἶχαν πιάσει.

Ἀντίστροφη ἠθικὴ βρίσκουμε στὰ λόγια τῆς Ἄτοσσας στοὺς *«Πέρσες»* τοῦ Αἰσχύλου (851): *«οὐ γὰρ τὰ φίλτατ' ἐν κακοῖς προδώσομεν»*, δηλαδή, δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείπουμε τὰ «φίλτατα» (ἐννοεῖ τὸ γιό της, τὸν Ξέρξη, ὅταν ἐπέ-

στρεψε, ὕστερα ἀπὸ τὴν πανωλεθρία ποὺ ἔπαθε στὴν Ἑλλάδα, στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας) κατὰ τὶς πρῶτες στιγμὲς τῆς πτώσης τους (ἐν κακοῖς), διότι αὐτὸ εἶναι ἀπιστία πρὸς τὸ καθῆκον νὰ συμπάσχουμε μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἀτύχησε.

- *«Δῶρα Θεοὺς πείθει καὶ αἰδοίους βασιλίας».*

Τὰ δῶρα πείθουν καὶ τοὺς Θεοὺς καὶ τοὺς σεβαστοὺς βασιλιάδες. Μ' ἄλλα λόγια: Τὰ δῶρα ἀνοίγουν ὅλες τὶς πόρτες. (Σημερινὸ φακελλάκι).

- *«Δῶρον ἄδωρον».*

Ἔκφραση ποὺ προῆλθε ἀπὸ ἀρχαία παροιμία, ποὺ σημαίνει τὸ δῶρο χωρὶς ἀξία, τὴν προσφορὰ χωρὶς κέρδος.

Ὁ Σοφοκλῆς (*«Αἴας»* 664) λέει: *«Ἀλλ' ἔστ' ἀληθὴς ἡ βροτῶν παροιμία ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα κοὐκ ὀνήσιμα»* = μὰ εἶναι ἀληθινὴ ἡ παροιμία του λαοῦ· τῶν ἐχθρῶν τὰ δῶρα εἶναι ψεύτικα καὶ ἀνώφελα. Κάτι παρόμοιο βρίσκουμε καὶ στή *«Μήδεια»* (618) τοῦ Εὐριπίδη: *«Κακοῦ γὰρ ἀνδρὸς δῶρ' ὄνησιν οὐκ ἔχει»* = δῶρα προερχόμενα ἀπὸ κακὸ σύζυγο δὲ δίνουν ὠφέλεια. (Ὄνησις- ὀνίνημι = ὠφέλεια). Σχετικὲς παροιμίες: *«βίος ἀβίωτος»*, *«χάρις ἄχαρις»* κ.ἄ.

- *«Ἑαυτὸν οὐ τρέφων, κύνας τρέφεις».*

Ἐδῶ δὲν μπορεῖς νὰ θρέψεις τὸν ἑαυτό σου, καὶ ἔχεις σκυλιὰ σπίτι σου. Καὶ στὴ συνέχεια: *«Ἐπὶ τῶν ἀπορούντων μέν, ἑτέρους δὲ τρέφειν κατεπαγγελομένων».* Δηλαδή: Γιὰ ὅσους εἶναι ἄποροι, ὑπόσχονται νὰ τρέφουν ἄλλους.

- *«Εἰ μὴ δύνατο βοῦ, ἔλαυνε δ' ὄνον».*

Ἂν δὲν μπορεῖς νὰ ἔχεις βόδι, νὰ σέρνεις γαϊδούρι. Καὶ ὅπως λέει ὁ λαὸς σήμερα: *«Ν' ἁπλώνεσαι ὅσο φτάνει τὸ πάπλωμά σου».*

- *«Εἷς ἀνὴρ οὐδεὶς ἀνήρ» — «Παρ' ὅσον οὐδὲν ὑφ' ἑνὸς κατορθοῦται».*

Ἕνας ἄνθρωπος εἶναι σὰν νὰ μὴν εἶναι κανένας. Διότι ὁ ἕνας δὲν κατορθώνει νὰ κάνει τίποτα. *«Εἷς μάρτυς οὐδεὶς μάρτυς»* καί *«ἕνας κοῦκος δὲ φέρνει τὴν ἄνοιξη».*

- *«Εἰς ὕδωρ σπείρειν».*

Σπέρνεις στὸ νερό. Εἶναι σὰν νὰ μὴν κάνεις τίποτα.

- *«Ἐκ κακοῦ κόρακος, κακὸν ᾠόν».*

Γύρω στὰ μέσα του 5ου π.Χ. αἰῶνα ζοῦσε στὶς Συρακοῦσες καὶ δίδασκε ὁ Ἕλληνας ρήτορας Κόραξ, ποὺ τὰ δίδακτρα τὰ ἔπαιρνε ἀπὸ τοὺς μαθητές του τότε μόνο, ἂν θὰ κέρδιζαν τὴν πρώτη τους δίκη. Ὁ μαθητής του Τισίας, ὅμως, ἀρνήθηκε νὰ τοῦ πληρώσει τὰ δίδακτρα καὶ ὁ Κόρακας τὸν μήνυσε. Ἀγορεύοντας στὸ δικαστήριο ὁ Κόρακας, εἶπε: *«Ἐὰν ὁ Τισίας χάσει τη δίκη, πρέπει νὰ μὲ πληρώσει· ἐὰν τὴν κερδίσει, πρέπει πάλι νὰ μὲ πληρώσει, διότι αὐτὸ θὰ σήμαινε πὼς ἔγινε καλὸς ρήτορας».* Ὁ Τισίας στὴν ἀπολογία του εἶπε: *«Ἂν χάσω τὴ δίκη δὲν του ὀφείλω τίποτα, διότι δὲν ἔγινα καλὸς ρήτορας, ἂν ὅμως τὴν κερδίσω, δὲν τοῦ χρωστάω τίποτα».* Τότε οἱ δικαστὲς διεπίστωσαν ὅτι: *«ἐκ κακοῦ κόρακος, κακὸν ᾠόν».*

- *«Ἐκ κόκκου σωρός» — «Φασούλι τὸ φασούλι, γιομίζει τὸ σακκούλι».*

Ἀρχαία παροιμία. Παρεμφερὴς καὶ ἡ φράση: *«σμικροῦ γένοιτ' ἂν σπέρματος μέγας πυθμήν»*, (Αἰσχύλος *«Χοηφόρες»* 204), = ἀπὸ μικρὸ σπόρο μποροῦν νὰ γίνουν σπουδαῖα πράγματα. (Πυθμὴν = ρίζα καὶ στὴν ἐπέκτασή της τὸ θεμέλιο, ἡ βάση).

- *«Ἔνεστι καὶ μύρμηκι χολή».*

«Παρεγγυᾷς μηδὲ τῶν μυρμήκων καταφρονεῖν», δηλαδὴ ἔχει χολὴ καὶ τὸ μυρμήγκι. Ἡ παροιμία μᾶς λέει πὼς δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμᾶμε τὰ μυρμήγκια.

- *«Ἐρρίφθη ὁ κύβος».*

Ἡ ἔκφραση *«ἐρρίφθη (ἢ ἀνερρίφθη) ὁ κύβος»* (λατ. *«ἄλεα τζάστα ἐστ»*) χρησιμοποιεῖται ὅταν πρόκειται νὰ πάρουμε μία ἀμετάκλητη ἀπόφαση. Τὴν ἔκφραση αὐτή, ἡ ὁποία ὀφείλεται στὸν Ἕλληνα ποιητὴ Μένανδρο (342-290 π.Χ.), χρησιμοποίησε ὁ Ἰούλιος Καίσαρας (ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ ἔγινε γνωστή), ὅταν, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴ Γαλατία, ἔλαβε τὴν ἀπόφαση νὰ περάσει μὲ τὸ στρατό του τὸ Ρουβίκωνα ποταμὸ τὸ ἔτος 49 π.Χ., πρᾶγμα ποὺ σήμανε τὴν ἔκρηξη του ἐμφύλιου πολέμου. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση λένε τὴν ἄλλη παροιμιώδη ἔκφραση: *«Διέβη τὸν Ρουβίκωνα».*

- *«Ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἥμισυ του παντός».*

Ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο: *«Ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός».* Πυθαγόρας (Ἰάμβλ. Πυθ. Βίος, 162).

- *«Ἡ δουλειὰ ντροπὴ δὲν ἔχει - καὶ χαράς τον ποὺ τὴν ἔχει».*

Τὴ φράση τὴ συναντᾶμε στὸν Ἡσίοδο: *«Ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίῃ τ' ὄνειδος»* (Ἔργα & Ἡμ. 311).

- *«Ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς».*

Ἢ αὐτήν (τὴν ἀσπίδα) νικητὴς ἢ πάνω σὲ αὐτήν (τὴν ἀσπίδα) νεκρός. Ἦταν ἡ τελευταία εὐχὴ τῆς Σπαρτιάτισσας μάνας στὸ ἀγόρι της ποὺ ἔφευγε γιὰ τὸν πόλεμο.

- «Κάθε πρᾶγμα στὸν καιρό του».

- *«Καιρὸς ἐπὶ πᾶσαιν ἄριστος».* Ἡσίοδος (Ἐργ. & Ἡμ. 694).

- *«Μολὼν λαβέ».*

Ἔλα νὰ τὰ πάρεις. Ἡ θρυλικὴ ἀπάντηση τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωνίδα στὸν Ξέρξη, ποὺ πρότεινε στοὺς Ἕλληνες ὑπερασπιστὲς στὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα τους.

- *«Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών».* (Αἰσχύλος).

- *«Οἱ ἄσπρες τρίχες δὲν κάνουν τὴ γνώση».*

Τὴ φράση τὴ βρίσκουμε στὸ Μένανδρο (Ἀνθ. Στόβ. ΝΒ, 10): *«Οὐχ αἱ τρίχες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν».*

- *«Ὁ μήνας ἔχει ἐννιά».*

Ἄγνωστη ἡ προέλευση τῆς φράσης, ἀλλὰ ἴσως νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπάντηση ποὺ ἔδωσαν οἱ Σπαρτιάτες στοὺς Ἀθηναίους, ὅταν αὐτοὶ τοὺς ζήτησαν νὰ τοὺς βοηθήσουν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς Πέρσες: «Εἶναι ἐννέα τοῦ μηνὸς καὶ δὲν εἶναι γεμᾶτο τὸ φεγγάρι... » *(Οἱ θυσίες ἀπὸ τὸν Μιλτιάδη κλπ.).*

- *«Ὅμοιος τὸν ὅμοιο ἀγαπᾶ, ὅμοιος τὸν ὅμοιο θέλει».*

«Ὡ ἀεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει Θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον». (Ὁμήρου Ὀδύσ. Ρ 218).

- *«Ὁποὺ 'χει φίλον ἀκριβό, ἔχει μεγάλο θησαυρό».*

Τὸ ἴδιο μᾶς λέει καὶ ὁ Μένανδρος (Γν. μόν. 526): *«Φίλους ἔχων νόμιζε θησαυροὺς ἔχειν».*

- *«Ὅσο ἔχει τὸ πουγγί σου, ὅλ' οἱ φίλοι 'ναι μαζί σου».*

«Τῶν ἐχόντων πάντες ἄνθρωποι φίλοι», (Εὐριπίδη - Κρῆσσαι, ἀπόσπ. 462, Nauck).

- *«Οὐδὲν ἀνδρείας χρήζομεν ἐὰν πάντες ὦμεν δίκαιοι».* (Ἀγησίλαος).

Δὲ χρειαζόμαστε καθόλου ἀνδρεία, ἐὰν ὅλοι εἴμαστε δίκαιοι.

- *«Οὐκ ἀνδρὸς ὅρκοι πίστις, ἀλλὰ ὅρκων ἀνήρ».* (Αἰσχύλος).

- *«Οὖ παντὸς πλεῖν ἔ(ι)ς Κόρινθον».*

Δὲν μπορεῖ νὰ πάει ὁ καθένας στὴν Κόρινθο. Ὁ Στράβων ὑποστηρίζει ὅτι αὐτὴ ἡ παροιμιακὴ φράση εἶχε ἀφορμὴ τὴν περιβόητη Κορίνθια ἑταίρα Λαΐδα, ἡ ὁποία, γιὰ νὰ παραδοθεῖ στοὺς ἐραστές της, ζητοῦσε μία ὁλόκληρη περιου-

σία. Ἀλλὰ ὄχι μόνο ἡ Λαΐς. Στὴν Κόρινθο, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἐπειδὴ ἡ πόλη εἶχε μεγάλο ἐμπόριο καὶ διαπραγματεύονταν οἱ πιὸ πλούσιοι ἔμποροι τῆς ἐποχῆς, εἶχαν συγκεντρωθεῖ χίλιες καὶ πάνω τέτοιες. Ἔτσι βγῆκε καὶ ἡ ἀρχαία παροιμία: *«Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς».*

- *«Οὐ σὺ μὲ λοιδορεῖς, ἀλλὰ ὁ τόπος».*

«Δὲν μὲ κοροϊδεύεις ἐσύ, ἀλλὰ ὁ τόπος». Αὐτὰ τὰ λόγια εἶπε ὁ λύκος στὸ κατσίκι, ποὺ τὸν κορόιδευε ἀπὸ ἕνα σπίτι, ποὺ ἦταν ἀνεβασμένο (Αἴσωπος, -Ἔριφος καὶ λύκος-).

- *«Οὔτε στὸν ὕπνο μας».*

Λαϊκὴ φράση. Σχετικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη, *«Ἀθηναίων Πολιτεία»* (XII, 5): *«Οὔποτ' ὀφθαλμοῖσιν ἂν εὕδοντες εἶδον».* (Εὕδοντες = κοιμώμενοι).

- *«Οὐ τὸ ζῆν θέμενοι καλὸν οὐδὲ τὸ θνήσκειν,*
ἀλλὰ τὸ ταῦτα καλῶς ἀμφοτέρ' ἐκτελέσαι».
(Σιμωνίδης)

Εἶναι ἕνα ἐπικήδειο στοὺς Λακεδαιμόνιους.

- *«Οὔτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν».*

Εἶναι λόγια τοῦ Σοφοκλῆ στὸ στόμα τῆς Ἀντιγόνης (Σοφοκλῆς, *«Ἀντιγόνη»* 523), δίνοντας ἀπάντηση στὸν Κρέοντα, ποὺ ἀξιώνει ἀπὸ αὐτὴν νὰ ἀπαρνηθεῖ τὸν ἀδελφό της Πολυνείκη γιὰ ὅ,τι εἶχε κάνει:

«Στὸν κόσμο δὲ γεννήθηκα γιὰ νὰ μισῶ μὲ ἄλλους,
ἀλλὰ μονάχα νὰ ἀγαπῶ...» (Μάνος)

- *«Ὁ φόβος φυλάει τὰ ἔρημα».*

Ὁ Αἰσχύλος στίς *«Εὐμενίδες»* (στ. 516-524) βάζει στὸ στόμα του Χοροῦ ὅτι στὴν πόλη πρέπει νὰ ὑπάρχει (ἀπαραίτητα) ὁ φόβος τῆς τιμωρίας, τοῦ κολασμοῦ τῶν πολιτῶν γιὰ τ' ἀδικήματα ποὺ ἔκαναν, διότι ἂν παύσουν νὰ φοβοῦνται, κανεὶς δὲ θὰ σέβεται τὸ δίκαιο. Ἡ δὲ Ἀθηνᾶ λέει:

«Σέβας ἀστῶν φόβες τε συγγενὴς τὸ μὴ ἀδικεῖν σχήσει τὸ τ᾽ ἦμαρ καὶ κατ᾽ εὐρόνην ὅμως...», δηλ. ὁ σεβασμὸς καὶ ὁ ἀδερφός του, ὁ φόβος, θὰ συγκρατοῦν τοὺς πολίτες ἀπὸ τὴν ἀδικία, μέρα καὶ νύχτα· καὶ δὲν πρέπει ὁ φόβος νὰ λείψει ἀπὸ τὴν πόλη, διότι ποιὸς ἄνθρωπος ποὺ δὲ φοβᾶται μπορεῖ νὰ εἶναι δίκαιος; Καὶ ὁ Σοφοκλῆς στόν *«Αἴαντα»*, ὁ Κριτίας κ.λπ.

- *«Ὄχι λόγια, ἀλλὰ ἔργα».*
  «Ἔργῳ κουκέτι μύθῳ». Αἰσχύλος (Πρόμ. Δέσμ. 1080).

- *«Ὄχι πάρα πέρα ἀπὸ τὸ παπούτσι σου τσαγκάρη».*

Ἡ παράδοση ἀναφέρει πὼς ὁ ζωγράφος Ἀπελλῆς (4ος αἰ. π.Χ.) εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ σὲ ἕναν τσαγκάρη, ὅταν, κρυμμένος πίσω ἀπὸ ἕναν πίνακά του, ποὺ τὸν εἶχε ἐκθέσει γιὰ νὰ ἀκούει τὶς γνῶμες τῶν περαστικῶν, ἄκουσε τὸν τσαγκάρη νὰ λέει μία φορὰ πὼς ἔλειπε ἀπὸ τὸ παπούτσι μία τρυπίτσα (ποὺ τὴ διόρθωσε στὸ μεταξὺ ὁ Ἀπελλῆς) καὶ μία δεύτερη πάλι φορά, νὰ ἐπικρίνει καὶ στὸ πόδι.

- *«Ὁ χρήσιμ᾽ εἰδώς, οὐχ᾽ ὁ πόλλ᾽ εἰδώς, σοφός».* (Αἰσχύλος).

- *«Πανάκεια - Εἶναι πανάκεια».*

Ἡ Πανάκεια στὴ Μυθολογία ἦταν κόρη τοῦ Ἀσκληπιοῦ· ἄλλα παιδιά του ἦταν ἡ Ἰασώ, ἡ Ἀκεσώ, ἡ Αἴγλη, ἡ Ὑγεία, ὁ Τελεσφόρος, ὁ Ἄκεσις, ὁ Εὐμαρίων, ὁ Ἰανίσκος καὶ ὁ Ἀλεξήνωρ.

Ἡ λέξη *«πανάκεια»* παράγεται ἀπὸ τό *«πᾶν»* καὶ τὸ ρῆμα *«ἀκέομαι»*, ποὺ σημαίνει θεραπεύω. Ἡ ἔννοιά της, λοιπόν, εἶναι *«παντοθεραπεία»*. Ἀπὸ τὸ ἴδιο ρῆμα *«ἀκέομαι»* παράγονται καὶ τὰ ὀνόματα Ἀκεσὼ καὶ Ἄκεσις.

- *«Πανδώρα» — «Τὸ κουτὶ τῆς Πανδώρας».*

Ὁ Ἡσίοδος μᾶς λέει (Ἐργ. 94) πὼς οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν εὐτυχισμένοι, χωρὶς βάσανα, ἀρρώστιες καὶ γεράματα, ὥ-

σπου τοὺς τιμώρησε ὁ Δίας γιὰ τὴ φωτιὰ ποὺ τοὺς ἔφερε ὁ Προμηθέας ἀπὸ τὸν οὐρανό. Γι' αὐτὸ τοὺς ἔστειλε τὴν Πανδώρα, ποὺ εἶχε μέσα στὸ κουτί της (πιθάρι) ὅλα τὰ καλά, ποὺ σκορπίστηκαν καὶ χάθηκαν — ἢ κατ' ἄλλους τὰ κακά, ποὺ βγῆκαν ἔξω καὶ βασανίζουν ἀπὸ τότε τὴν ἀνθρωπότητα. Μόνο ἡ ἐλπίδα ἀπόμεινε μέσα σὲ αὐτό.

- *«Πάντα ὁ φρόνιμος πρὶν λογαριάζει».*

«Πρίν τι κακὸν παθέειν· ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω» (Ἰλ. Ρ' 32). Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια τοῦ Μενέλαου στὸν Τρωαδίτη Εὔφορβο, λίγο πρὶν τὸν σκοτώσει μπροστὰ στὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ Πάτροκλου.

Σήμερα λέμε: *«Τῶν φρονίμων τὰ παιδιά...»* κ.λπ.

- *«Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος».*

Σὲ ὅλα τὰ πράγματα ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μέτρο. Τὴ φράση τὴν εἶπε ὁ σοφιστὴς Πρωταγόρας (μαθητὴς τοῦ Δημόκριτου). Ἄλλη ἐκδοχὴ ἀναφέρει ὅτι τὴν εἶπε ὁ Γοργίας.

- *«Παρατρίχα» — «Τρίχες»*

Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ λέξη *«τρίχες»*, διαβάζουμε ὅτι ὁ Λουκιανὸς τὴ μεταχειριζόταν τὴ λέξη αὐτὴ μὲ τὴν ἴδια ἔννοια. Γράφει κάπου:

«αἱ σαὶ φρένες ἢν σιγᾷς, φρένες ἐησίν·
ἢν δὲ λαλήσεις, οὐ φρένες, ἀλλὰ ὡς αἱ τῆς ἥβης τρίχες!»

Ἡ φράση «παρὰ τρίχα» σημαίνει παρὰ λίγο, διότι ἡ τρίχα ἔχει ἐλάχιστο πάχος.

- *«Πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος».*

Βάρβαρος σήμαινε ἀρχικὰ ἐκεῖνον ποὺ μιλοῦσε γλῶσσα τραχιὰ καὶ ἀκατανόητη. Ἔπειτα, ὅταν οἱ Ἕλληνες κατάλαβαν βαθύτερα τὰ κοινά *«ὁμότροπα»* στοιχεῖα ποὺ τοὺς ἕνωναν ὡς ἔθνος, λέγοντας *«βαρβάρους»* ἐννοοῦσαν ὅλους τοὺς λαοὺς ποὺ δὲν ἦταν Ἕλληνες. Ὁ Ἡρόδοτος χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη *«βάρβαροι»* γιὰ νὰ προσδιορίσει ὅλους τοὺς λαοὺς

ποὺ δὲ μιλοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τοὺς περσικοὺς πολέμους, ἡ διάκριση αὐτὴ γινόταν μὲ κάποια ὑπερηφάνεια καὶ μαζὶ καὶ ὑποτίμηση τῶν ἄλλων. Μὲ τὶς λέξεις *«βαρ, βαρ, βαρ»* οἱ Ἕλληνες ἐμιμοῦντο τοὺς ἀκατανόητους φθόγγους τῶν πληθυσμῶν ποὺ μιλοῦσαν γλῶσσες διαφορετικὲς ἀπὸ τὴ δική τους. Τό *«βαρ, βαρ, βαρ»* ἔγινε ἀργότερα ὄνομα, ὁ *«βάρβαρος»*, καὶ τελικὰ πέρασε καὶ στὴ λατινικὴ γλῶσσα, ὡς χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀγροίκου, ὠμοῦ, ἀπολίτιστου ἀνθρώπου ἢ λαοῦ. Ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη χαρακτηρίζονται καὶ οἱ βαρβαρισμοὶ τῆς γλώσσας, ὅσων οἱ τύποι της ἀλλοιώνονται εἴτε ἀπὸ ἄγνοια καὶ ἀμορφωσιὰ εἴτε ἀπὸ ἡμιμάθεια.

- *«Πάτησες τὴν πίττα».*

Ὁ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Πεισίστρατος, φιλόμουσος σὰν τὸν ἐγγονό του τὸν Περικλῆ, γιὰ νὰ δώσει λίγη διασκέδαση στοὺς Ἀθηναίους, ποὺ τοὺς ἀνάγκαζε νὰ δουλεύουν ἐντατικά, ἄρχισε νὰ ὀργανώνει τελετὲς μὲ χορούς. Οἱ μητέρες μάθαιναν στὰ παιδιά τους νὰ χορεύουν, τοὺς ἔδεναν τὰ μάτια καὶ ὕστερα τὰ ἔβαζαν νὰ κάνουν μερικὰ βήματα ἀνάμεσα σὲ τρεῖς πίττες. Τὸ παιδὶ ποὺ κατόρθωνε νὰ τὶς περάσει χωρὶς νὰ τὶς πατήσει, τὶς ἔπαιρνε δικές του. Ἀλλοιῶς ἔμενε νηστικὸ ὅλη μέρα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὰ παιδιὰ τῶν Ἀθηναίων μάθαιναν χορό, ρυθμὸ τοῦ βαδίσματος καὶ προετοιμάζονταν νὰ μποῦν στὴν ὁμάδα τῶν χορευτῶν.

- *«Περὶ ὄνου σκιᾶς».*

Εἶναι μία παροιμία ποὺ λέγεται ὅτι ξεκινάει ἀπὸ τὸν Αἴσωπο. Εἶναι ἕνας ὑπαινιγμὸς στὸν καβγά (καβγάς = τουρκ. λέξη, ἑλλην. φιλονεικία), ποὺ εἶχαν ἕνας ἀγωγιάτης καὶ ἕνας Ἀθηναῖος, ποὺ νοίκιασε ἀπὸ τὸν πρῶτο τὸ γαϊδούρι του γιὰ νὰ τὸν πάει στὰ Μέγαρα. Ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα δρόμο καὶ μέσα στὸ λιοπύρι, θέλησαν νὰ ξεκουραστοῦν λίγο. Ὁ Ἀθηναῖος τότε πλάγιασε στὸν ἴσκιο ποὺ δημιουργοῦσε

τὸ σῶμα τοῦ γαϊδάρου. Ὁ ἀγωγιάτης, ὅμως, διεκδικοῦσε τὸν ἴσκιο γιὰ δικό του, λέγοντας, πὼς τοῦ εἶχε νοικιάσει μόνο τὸ γαϊδούρι, ὄχι ὅμως καὶ τὴ σκιά του...

- *«Ποιὸς ἄλλος ἐπαινεῖ τὸν πατέρα, παρὰ τὰ εὐτυχισμένα παιδιά του;»*.

Στοὺς ἀρχαίους ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ παροιμία καὶ τὴν ἀνέφερε συχνὰ ὁ Διονυσόδωρος. Ὁ φιλόσοφος Χρύσιππος ὅμως ἄλλαξε τὴν παροιμία αὐτὴ καὶ τὴ διατύπωσε ὅπως τὴ νόμιζε αὐτὸς καλύτερα: «Ποιὸς ἄλλος ἐπαινεῖ τὸν πατέρα, παρὰ τὰ κακότυχα παιδιά του;».

Ἡ παροιμία τώρα, ὅπως τὴ διασκεύασε ὁ Χρύσιππος, διακωμωδεῖ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν δική τους ἀξία καὶ ἱκανότητα καὶ γι' αὐτὸ περιβάλονται μὲ τὶς ἀρετὲς τῶν προγόνων τους, τοὺς ὁποίους τοὺς ἐκθειάζουν συστηματικὰ καὶ ἐπίμονα μέχρις ἀηδίας.

- *«...Πόρεν δ' ὅ γε σήματα λυγρά» (Ἰλιάδα Ζ' 168)*

Ὅταν ὁ Προῖτος ἔστειλε τὸν Βελλεροφόντη ἀπὸ τὸ Ἄργος στὴ Λυκία, τοῦ ἔδωσε *«σημάδια θανάτου μὲς σὲ διπλωτὸ σανίδι»*, μηνῶντας μὲ αὐτὰ στὸν πεθερό του νὰ σκοτώσει τὸν Προῖτο. Εἶναι σκόπιμο νὰ ποῦμε πὼς εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία τὸ γράψιμο. Τὴ φράση τὴ λέμε γιὰ κακὸ μήνυμα.

- *«Πρὶν ἀπὸ τὸ νοῦ σου, νὰ μὴν τρέχει ἡ γλῶσσα σου»*.

Ἀπὸ τὸν Χίλωνα (Διογ. Λαέρ. Βίοι): *«Τὴν γλῶτταν μὴ προτρέχειν τοῦ νοῦ»*.

- *«Σκάνδαλο»*.

Σκανδάλη, σκανδάληθρον. Στὸν Ἀριστοφάνη καὶ μεταφορικὰ *«σκανδάληθρ' ἱστὰς ἐπῶν»* = στήνω παγίδες μὲ λόγια (Ἀχαρ. 687). Σκανδάληθρο, στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, λεγόταν τὸ ραβδὶ ἢ τὸ ξύλο τῆς παγίδας, πάνω στὸ ὁποῖο βά-

ζανε τό *«δέλεαρ»* (δόλωμα) καὶ ποὺ ὅταν τὸ ἄγγιζε τὸ ζῶο, ἔπεφτε καὶ τὸ ἔπιανε.

- *«Σταλαγματιὰ σταλαγματιά, τρώγει τὴν πέτρα τὴν πλατιά».*

  «Σταγόνες ὕδατος πέτρας κοιλαίνουσιν». Πλούταρχος (Ἠθικὰ 2D).

- *«Τὰ γράμματα εἶναι καλά, μὰ νὰ' χεις νοῦ καὶ γνώση».*

  Τὴν παροιμία ἀναφέρει ὁ Δημόκριτος (Ἀπόσπ. 63, Diels-Kranz). *«Πολλοὶ πολυμαθέες νοῦν οὐκ ἔχουσιν».*

- *«Τῇ Ἑλλάδι πενίη μὲν ἀεὶ σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δ' ἔπακτος ἔστι, ἀπό τε σοφίης κατειργασμένη καὶ μόνον ἰσχυροῦ· τῇ διαχρεωμένη ἡ Ἑλλὰς τὴν τε πενίην ἐπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην».* (Ἡρόδοτος).

  Οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ φτώχεια εἶναι πάντοτε σύντροφοι, ἡ ἀρετὴ ὅμως εἶναι ἐπίκτητη, ποὺ ἀποκτᾶται μόνο μὲ τὴ σοφία, καὶ τὴ δύναμη· αὐτὴν ἀσκῶντας ἡ Ἑλλάδα κατορθώνει νὰ ἀντιμάχεται τὴ φτώχεια καὶ τὴ σκλαβιά. Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπε ὁ ἐξόριστος βασιλιὰς τῆς Σπάρτης Δημάρατος στὸν Ξέρξη, ποὺ τὸν ρώτησε ἂν θὰ ἦταν οἱ Ἕλληνες ἱκανοὶ νὰ ἀντισταθοῦν στὴ δύναμή του.

- *«Ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν».*

  Παροιμιακὴ φράση, ποὺ θὰ πεῖ ὅτι ξεπερνᾶς τὰ ὅρια, ἔφυγες ἀπὸ τὰ συνηθισμένα κ.λπ. Προῆλθε ἀπὸ τὸ ἅλμα τοῦ Πυθιονίκη Φαύλου, πού, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, πέτυχε μὲ ἕνα ἅλμα 17 μέτρων νὰ ξεπεράσει τὴ *«σκαμμένη ζώνη»* στὸ Στάδιο. (Ὑπάρχει καὶ ἄλλος Φαῦλος, 4ος αἰ. π.Χ., στρατηγὸς τῶν Φωκέων). Ὁ Ἀριστοφάνης στούς *«Ἀχαρνῆς»* ἀναφέρει δρομέα Φαῦλο.

- *«Χρόνου φείδου».*

  Νὰ λυπᾶσαι τὸ χρόνο. Ὁ Περίανδρος ὁ Κορίνθιος (ἀπὸ τοὺς 7 σοφούς) λέει κάπου: *«Ἀτυχίαν κρύπτε, ἵνα μὴ τοὺς ἐ-*

χθροὺς εὐράνῃς. - Φίλοις ἀτυχοῦσιν ὁ αὐτὸς ἴσθι. - Χρόνου φείδου, δαπανώμενος γὰρ ἐφ' ἃ δεῖ ὀλίγος ἐφ' ἃ δεῖ». (Κάτι μὲ τὸ σημερινό: *«ὁ χρόνος εἶναι χρῆμα»*).

- *«Ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν»*.

Ἀνάλογο τὸ ἀγγλικό: *«too much for nothing»* καὶ τὸ ἰταλικό: *«molto fumo e poco arrosto»*. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ παροιμία ἦταν ἔτσι: *«ὤδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκε μῦν»* (Ἀποστόλιος, Παροιμίαι, XVII 157, Λ. Σταμ. σ. 3275) = ἔπιασαν οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ τὸ ὄρος, ὁ δὲ Δίας φοβήθηκε, αὐτὸ ὅμως γέννησε ποντίκι... Σύμφωνα μὲ τὸν Πλούταρχο καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἡγεμόνες ἔκαναν μνεία τῆς παροιμίας, ὅταν ἀντίκρυσαν τὸν βασιλιὰ τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαο, ὅταν πῆγε στὴν Αἴγυπτο τὸ 361 π.Χ. Τοὺς ξένισε καὶ τοὺς ἀπογοήτευσε πολὺ ἡ φτωχικὴ ἐνδυμασία καὶ παράσταση τοῦ βασιλιᾶ καὶ ἥρωα. Περίμεναν νὰ δοῦν παράσημα καὶ μεγαλοπρέπεια, περιγράφει ὁ Πλούταρχος: «Ὅταν οἱ ἡγεμόνες Αἰγύπτιοι εἶδαν ὅτι δὲν ὑπῆρχε λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπεια, ἀλλὰ ἕνας γέρος ξαπλωμένος στὴ χλόη κοντὰ στὴ θάλασσα, κοντός, μὲ ἕνα χοντρὸ καὶ φτηνὸ χιτῶνα, σκέφτηκαν νὰ τὸν κοροϊδέψουν, λέγοντας ὅτι τὸ πρᾶγμα μοιάζει μὲ τὸ μῦθο *«ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν»* (*«τοῦτο ἦν τὸ μυθολογούμενον ὠδίνειν ὄρος, εἶτα μῦν ἀποτεκεῖν»*). Καὶ ὁ Ὁράτιος (Ποιητ. Τέχνη 139) ἀναφέρει τὴν παροιμία: *«partupiunt montes, nascetur ridiculus mus»* = ὠδινοῦσι τὰ ὄρη, θὰ γεννηθεῖ γελοῖος μῦς.

- *«Ὤλετο μέν μοι νόστος, ἀτὰρ κλέος ἄφθιτον ἔσται»*.

Ὅταν ὁ Ὀδυσσέας, ὁ Αἴας καὶ ὁ Φοίνικας πῆγαν στὴ σκηνὴ τοῦ Ἀχιλλέα, γιὰ νὰ τὸν συναντήσουν καὶ νὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ βοηθήσει τοὺς Ἀχαιοὺς ποὺ κινδύνευαν, τοὺς εἶπε τὴν παρακάτω προφητεία γιὰ τὴν τύχη του, δοσμένη ἀπὸ τὴ μητέρα του Θέτιδα: *«Πάει, δὲ θὰ δῶ πιὰ γυρισμό, μὰ αἰώνια θὰ 'χω δόξα»*. Φράση ποὺ ἔμεινε πα-

ροιμιακὴ καὶ λέγεται γιὰ ὅποιον ἔδωσε τὴ ζωὴ του γιὰ μιὰν ἰδέα.

- *«Ὡς εὖ παρέστης».*

Παροιμιακὴ φράση ἀπὸ τὴν τραγωδία *«Αἴας»* τοῦ Σοφοκλῆ (στιχ. 92). Ὁ Αἴας ἀπὸ τὴ Σαλαμῖνα, ἥρωας καὶ γιὸς τοῦ Τελαμῶνα, καλωσορίζει τὴ θεὰ Ἀθηνᾶ, ἡ ὁποία εἶναι ἐκείνη ἀκριβῶς ποὺ ἔστειλε σὲ αὐτὸν τὴ Νέμεση, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσει γιὰ τὴν ἀσέβειά του στοὺς Θεούς. Τό «ὡς εὖ παρέστης» ἀποτελεῖ μικρὴ καὶ τραγικὴ εἰρωνεία.

- *«Ὤχετο ἀπιών».*

Τὴ συναντᾶμε τὴ φράση-παροιμία στὸ Δημοσθένη (246, 10). Στὸ «Συμπόσιο» τοῦ Πλάτωνα (223 Β) βρίσκουμε *«οἴχεσθαι ἀπιόντας»*. Στὸν *«Φαίδωνα»* (115 D) *«οἰχήσομαι ἀπιών»*. Ὁ παρατατικὸς του ρήματος οἴχομαι (ᾠχόμην), χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Ὅμηρο. Ὁ Ἡρόδοτος χρησιμοποίησε παρατ. οἰχόμην. Μέλλων οἰχήσομαι καὶ παρακ. ᾤχωκα καὶ οἴχωκα καὶ ᾤχηκα. Οἱ διάφορες σημασίες μὲ τὶς ὁποῖες χρησιμοποιήθηκε τὸ ρῆμα εἶναι ἀπέρχομαι, φεύγω, ἐκλείπω, χάνομαι κ.λπ. Τὸ ἀπιὼν εἶναι μετοχὴ τοῦ ἄπειμι (ἀπιών, ἀπιοῦσα, ἀπιόν) ἀπέρχομαι, ὑπάγω, ἀναχωρῶ. Καὶ ἡ φράση *«ᾤχετο ἀπιών»* χρησιμοποιεῖται τώρα μὲ τὴν ἔννοια: *«πῆρε δρόμο»*, *«ἔφυγε ἐσπευσμένα»*, *«τράπηκε σὲ φυγή»*.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΕΥΤΡΑΠΕΛΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΚΛΕΟΥΣ - ΦΙΛΑΓΡΙΟΥ (τοῦ γραμματικοῦ) ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ

«Πολλὲς φορὲς οἱ στιγμὲς
ἐπιζητοῦν τὰ ἀστεῖα σὰν τροφή».
ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΙΕΡΟΚΛΗΣ

Ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ (482- 565). Στὸν Ἱεροκλέα καὶ στὸν Φιλάγριο ἀποδίδεται ἀπὸ μερικοὺς ἡ συλλογὴ τῶν ἀστείων μὲ τίτλο *«Φιλόγελως»*. Εἶναι αὐξημένη καὶ μεταρρυθμισμένη διασκευὴ τῶν ἀστείων τοῦ διάσημου μιμολόγου τοῦ Φιλιστίωνος τοῦ Νικαέως, ποὺ ἔζησε τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα.

ΦΙΛΑΓΡΙΟΣ

Ρήτορας ἀπὸ τὴ Ρόδο τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ (482-560 μ.Χ.).

ΑΙΣΩΠΟΣ

Μυθοποιὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (6ος αἰώνας π.Χ.)

ΕΥΤΡΑΠΕΛΑ ΙΕΡΟΚΛΕΟΥΣ

—Σχολαστικὸς ναυαγεῖν μέλλων πινακίδας ᾔτει, ἵνα διαθήκας γράψῃ. Τοὺς δὲ ἱκέτας ὁρῶν ἀλγοῦντας διὰ τὸν κίνδυνον ἔφη: «Μὴ λυπεῖσθε· ἐλευθερῶ γὰρ ὑμᾶς».

Ἕνας σχολαστικὸς κινδύνευε νὰ πνιγεῖ καὶ ζητοῦσε πινακίδες γιὰ νὰ γράψει τὴ διαθήκη του. Βλέποντας δὲ τοὺς δούλους νὰ λυποῦνται γιὰ τὸν κίνδυνο, τοὺς εἶπε: *«Μὴ στεναχωριέστε· ἔννοια σας, στὴ διαθήκη μου θὰ γράψω νὰ ἐλευθερωθεῖτε».*

—Σχολαστικὸς ποταμὸν βουλόμενος περᾶσαι ἀνῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον ἔφιππος. Πυθομένου δέ τινος τὴν αἰτίαν, ἔφη, σπουδάζειν.

Ἕνας σχολαστικὸς ἐπρόκειτο νὰ περάσει κάποιο ποτάμι καὶ μπῆκε μέσα στὸ πλοῖο καβάλα σὲ ἄλογο. Καὶ ὅταν κάποιος τὸν ρώτησε γιατὶ τὸ κάνει αὐτό, τοῦ εἶπε: «Ἤμουν πολὺ βιαστικός».

— Ὀκνηρὸς ὀκνηρῷ ὤφειλε δηνάριον. Ὁ δὲ φησίν: «Εἶς τὸ φασκώλιόν μου δέδεται, λῦσον, ἆρον!». Ὁ δὲ ἔπελθε, φησίν: «ἐπληρώθην».

Ἕνας τεμπέλης χρωστοῦσε ἕνα δεκάρικο σὲ ἕναν ἄλλο τεμπέλη. Μία μέρα τοῦ λέει: *«Στὸ σακίδιό μου εἶναι, λῦσε το καὶ πάρε τὸ παλιοδεκάρικό σου».* Ὁ ἄλλος, χωρὶς νὰ σηκωθεῖ ἀπὸ τὴ θέση του (ἀπὸ τεμπελιά) γιὰ νὰ τὸ πάρει, τοῦ εἶπε: *«Ἄντε στὸ καλὸ καὶ εἶμαι πληρωμένος».*

—Σχολαστικὸς ἀπορῶν δαπανημάτων, τὰ βιβλία αὐτοῦ ἐπίπρασκε, καὶ γράφων πρὸς τὸν πατέρα ἔλεγε: «Σύγχαιρε ἡμῖν, πάτερ, ἤδη γὰρ ἡμᾶς τὰ βιβλία τρέφει».

Σχολαστικὸς δὲν εἶχε πιὰ χρήματα γιὰ νὰ ξοδεύει, γι' αὐτὸ ἄρχισε νὰ πουλάει τὰ βιβλία του γιὰ νὰ ζήσει. Γράφοντας στὸν πατέρα του, τοῦ ἔλεγε: *«Δέχομαι τὰ συγχαρητήριά σου, ἀγαπητέ μου πατέρα, ἐπειδὴ τὰ βιβλία τώρα πιὰ μὲ τρέφουν».*

—Σχολαστικοῦ παιδίον ἀπέθανεν. Ἰδὼν δὲ τὸ πλῆθος λαοῦ συνελθόν, ἔλεγεν: «Αἰσχύνομαι εἰς τοσοῦτον ὄχλον μικρὸν παιδίον προφέρειν».

Ἑνὸς σχολαστικοῦ τὸ παιδὶ πέθανε. Βλέποντας δὲ πολὺ κόσμο μαζεμένο στὴν κηδεία του, ἔλεγε μόνος του: *«Ντρέπομαι, μὰ τὴν ἀλήθεια, σὲ τόσο μεγάλο πλῆθος νὰ δείξω μία σταλιὰ παιδί!»* (τὴν ὥρα ποὺ θὰ τὸ θάβει).

—Σχολαστικοῦ υἱός, ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς πόλεμον ἐκπεμπόμενος, ὑπέσχετο ἑνὸς τῶν ἐχθρῶν κεφαλὴν ἀγαγεῖν. Ὁ δὲ ἔφη: «Εὔχομαι καὶ χωρὶς κεφαλῆς σε ἐλθόντα, μόνον ὑγιᾶ ὄντα ἰδεῖν, καὶ εὐφρανθῆναι».

Ἕνας σχολαστικὸς ἔστειλε τὸ γιό του στὸν πόλεμο. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς τοῦ ὑποσχόταν πὼς θὰ γυρίσει νικητὴς καὶ θὰ τοῦ φέρει μάλιστα ἕνα κεφάλι ἐχθρικό, ὁ πατέρας του τοῦ εἶπε συλλογισμένος: *«Εὔχομαι νὰ γυρίσεις καὶ χωρὶς κεφάλι, μόνο νὰ σὲ ξαναδῶ γερὸ καὶ νὰ χαρῶ».*

—Σχολαστικῷ φίλος ἔγραψεν, εἰς Ἑλλάδα ὄντι, βιβλία αὐτῷ ἀγοράσαι. Τοῦ δὲ ἀμελήσαντος, ὡς μετὰ χρόνον τῷ φίλῳ συνώφθη, εἶπε: «Τὴν ἐπιστολήν, ἣν περὶ βιβλίων ἀπέστειλάς μοι, οὐκ ἐκομισάμην».

Σ' ἕνα σχολαστικό, ποὺ ἦταν στὴν Ἑλλάδα, ἔγραψε ὁ φίλος του νὰ τοῦ προμηθεύσει μερικὰ βιβλία. Ἀλλ' ἐκεῖνος τὸ ἀμέλησε καὶ ὕστερα ἀπὸ πολὺ καιρό, ὅταν ἀνταμώθηκαν

πάλι οἱ δύο φίλοι, τοῦ εἶπε: *«Τὸ γράμμα ἐκεῖνο ποὺ μοῦ ἔστειλες γιὰ νὰ σοῦ ἀγοράσω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα βιβλία δὲν τὸ ἔλαβα, δυστυχῶς»*.

—Σχολαστικὸς Ἀμιναίαν ἔχων ἐσφράγισεν αὐτήν, τοῦ δὲ δούλου κάτωθεν τρήσαντος καὶ τὸν οἶνον αἴροντος ἐθαύμαζεν, ὅτι τῶν σημάντρων σώων ὄντων ὁ οἶνος ἐλαττοῦται· ἕτερος εἶπεν: «Ὅρα, μὴ κάτωθεν ἀφηρέθη». Ὁ δέ: «Ἀμαθέστατε, εἶπεν, οὐ τὸ κάτωθεν λείπει, ἀλλὰ τὸ ἄνωθεν μέρος».

Κάποιος σχολαστικὸς γέμισε τὸ βαρέλι τοῦ κρασιοῦ καὶ τὸ σφράγισε. Ὁ δοῦλος του ὅμως τοῦ ἄνοιξε μία τρύπα ἀπὸ κάτω καὶ ἔπινε κάθε τόσο. Ὅταν ὁ σχολαστικὸς τὸ ξανάνοιξε, ἀποροῦσε γιατὶ τὸ κρασὶ ἔλειπε καὶ δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβει πῶς γινόταν ἡ κλοπή. Κάποιος ποὺ ἔτυχε ἐκεῖ, τοῦ εἶπε τότε: *«Δὲν κοιτᾶς μήπως σοῦ τὸ ἄνοιξαν καὶ τὸ ἔπιναν ἀπὸ κάτω;». «Ἀμαθέστατε, δὲ βλέπεις ὅτι δὲ λείπει ἀπὸ κάτω, ἀλλὰ ἀπὸ πάνω;».*

—Σχολαστικός, μαθὼν ὅτι ὁ κόραξ ὑπὲρ τὰ διακόσια ἔτη ζῇ, ἀγοράσας κόρακα εἰς ἀπόπειραν ἔτρεφε!

Ἕνας σχολαστικός, ὅταν ἄκουσε πὼς τὸ κοράκι (πουλὶ) ζεῖ διακόσια χρόνια καὶ πλέον, ἀποφάσισε καὶ ἀγόρασε ἕνα κοράκι, γιὰ νὰ διαπιστώσει *«τοῦ λόγου τὸ ἀληθές»*.

—Σχολαστικὸς οἰκίαν πωλῶν λίθον ἀπ' αὐτῆς εἰς δεῖγμα περιέφερεν.

Ἕνας σχολαστικὸς πουλοῦσε τὸ σπίτι του καὶ σὰν δεῖγμα ἔδειχνε μία πέτρα ἀπὸ αὐτό.

—Σχολαστικὸς ἀπαντήσας τινὶ φίλῳ αὐτοῦ εἶπεν: «Ἤκουσα, ὅτι ἀπέθανες», ὁ δὲ ἀπεκρίνατο: «Ἀλλ' ὁρᾷς με ζῶντα» καὶ ὁ σχολαστικός: «Καὶ μὴν ὁ εἰπών μοι κατὰ πολὺ σοῦ ἀξιοπιστότερος ἦν».

Ἕνας σχολαστικὸς συνάντησε κάποιο φίλο του καὶ του

εἶπε: *«Ἄκουσα ὅτι πέθανες»*. Καὶ ὁ ἄλλος ἀπάντησε: *«Δὲ βλέπεις ὅτι εἶμαι ζωντανός;»* Καὶ ὁ σχολαστικός: *«Καὶ ὅμως, αὐτὸς ποὺ μοῦ τὸ εἶπε εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιόπιστος ἀπὸ σένα»*.

—Σχολαστικὸς ἐρευνῶν, ποῦ ὀφείλει κτῖσαι ἑαυτῷ οἴκημα (ἤγουν μνῆμα), εἰπόντων δέ τινων, ὅτι καλὸν εἴη ὧδέ που, ἔφη: «Ἀλλὰ νοσώδης ὁ τόπος».

Σὲ ἕνα σχολαστικό, ποὺ ἔψαχνε νὰ βρεῖ κατάλληλο μέρος γιὰ νὰ χτίσει τὸ μνῆμα του, εἶπαν κάποιοι: *«Αὐτὸ ἐδῶ τὸ μέρος εἶναι καλό»*. Καὶ αὐτὸς ἀπάντησε: *«Δὲ νομίζω, εἶναι ἀνθυγιεινὸς ὁ τόπος»*.

—Σχολαστικοῦ τὸν ἀντίχειρον κύων ἔδακεν, ὁ δὲ εἶπεν: «Εἰ τὸ ἱμάτιον ἐπίασεν, ἐσχισμένον ἂν εἴη».

Κάποιου σχολαστικοῦ τὸν ἀντίχειρα δάγκωσε ἕνα σκυλί, καὶ αὐτὸς εἶπε: *«Ἂν μοῦ δάγκωνε τὸ χιτῶνα, θά μοῦ τὸν ἔσκιζε»*.

—Σχολαστικοὶ δύο ὁμοῦ ἐβάδιζον· ἰδὼν οὖν ὁ ἕτερος αὐτῶν μέλαιναν ὄρνιν: «Ἀδελφέ, φησίν, ἴσως ταύτης ὁ ἀλεκτρυὼν ἀπέθανεν».

Δύο σχολαστικοὶ βάδιζαν μαζί. Ὁ ἕνας εἶδε μία μαύρη κότα καὶ εἶπε: *«Ἀδελφέ, αὐτηνῆς τῆς κότας ἴσως πέθανε ὁ κοκοράκος της»*.

—Σχολαστικὸς νυκτὸς ἐπανέστη τῇ μάμμῃ αὐτοῦ· πληγὰς δὲ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ πατρὸς λαβών: «Σύ, εἶπεν, τοσοῦτος χρόνος ἐστὶν ἐξ οὗ τὴν μητέρα μου ὀχεύεις, μηδὲν ὑπ' ἐμοῦ παθών, καὶ νῦν ὀργίζῃ ἐπὶ τῇ μητρί σου ἅπαξ με εὑρών»;

Ἕνας σχολαστικὸς μία νύχτα ρίχτηκε στὴ γιαγιά του καὶ ὁ πατέρας του τὸν χτύπησε πολύ. Καὶ τότε ὁ γιὸς λέει στὸν πατέρα: *«Ἐσὺ τόσα χρόνια πηγαίνεις μὲ τὴ μητέρα μου, χωρὶς νὰ σοῦ κάνω τίποτα ἐγώ, καὶ τώρα θυμώνεις ἐπειδὴ μὲ ἔπιασες μία φορὰ νὰ πηγαίνω μὲ τὴ μητέρα σου»;*

—Σχολαστικὸς καινὰ ὑποδήματα ὑπεδήσατο· τριζόντων οὖν αὐτῶν ἐπισχών· «Μὴ τρίζετε, εἶπεν, ἐπεὶ τὰ σκέλη ὑμῶν κλάσετε».

Ἕνας σχολαστικὸς φόρεσε καινούργια παπούτσια, καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ ἔτριζαν, στάθηκε καὶ τοὺς εἶπε: *«Μὴν τρίζετε, γιατὶ θὰ κλάσετε τὰ σκέλια μου»*.

—Σχολαστικὸς χαμαιδιδάσκαλος ἄφνω ἀποβλέψας εἰς τὴν γωνίαν ἐβόησε: «Διονύσιος ἐν τῇ γωνίᾳ ἀτακτεῖ», εἰπόντος δέ τινος, ὅτι οὔπω πάρεστιν, ὁ δὲ ἔφη: «Ὅταν ἔλθῃ».

Ἕνας δάσκαλος μικρῶν παιδιῶν κοίταξε ξαφνικὰ στὴ γωνία καὶ εἶπε φωνάζοντας: *«Ὁ Διονύσιος στὴ γωνία κάνει ἀταξίες»*. Κάποιος ποὺ τὸν ἄκουσε εἶπε ὅτι ὁ Διονύσιος δὲν ἦρθε ἀκόμα. Καὶ ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Ὅταν θὰ ἔρθει»*.

—Σχολαστικὸς βράκας ἀγοράσας, ἐπεὶ δὲ στενὰς οὔσας μόλις ὑπεδύσατο, ἐδροπακίσατο.

Ἕνας σχολαστικὸς ἀγόρασε βρακιά, ἀλλὰ τοῦ ἦταν στενά. Ἔτσι, μόλις τὰ ἔβγαλε, ἄρχισε νὰ βγάζει τὶς τρίχες τῶν ποδιῶν του (ἀποτρίχωση).

—Σχολαστικὸς ἐξ ἀποδημίας ἐπανερχομένῳ τῷ πενθερῷ ἀπαντήσας, πυνθανομένου ἐκείνου, πῶς πράττοι αὐτοῦ ὁ συμφοιτητής, ὁ δέ: «Πάνυ, ἔφη, αὐτῷ καλῶς ἐστὶ νῦν καὶ εὐθυμεῖ· τὸν γὰρ πενθερὸν αὐτοῦ κατώρυξεν».

Ἕνας σχολαστικὸς ποὺ ξαναγύρισε ἀπὸ τὸ ταξίδι του στὰ ξένα συνάντησε τὸν πεθερό του, καὶ ἐκεῖνος τὸν ρώτησε τὶ κάνει ὁ συμφοιτητής του. Καὶ αὐτὸς ἀπάντησε: *«Πολὺ καλὰ εἶναι, ὅλος χαρά, γιατί, βλέπεις, ἔθαψε τὸν πεθερό του»*.

—Σχολαστικὸς ἐν γάμοις ἑστιασθεὶς εἶτα ἀναχωρῶν: «Εὔχομαι, εἶπεν, εὐτυχῶς καὶ ἀεὶ ταῦτα ὑμᾶς ποιεῖν».

Ἕνας σχολαστικός, ποὺ ἦταν καλεσμένος σὲ τραπέζι γάμου, εἶπε φεύγοντας: *«Εὔχομαι καλὴ τύχη καὶ πάντα τέ-*

τοια». (Δηλ. *«Εὔχομαι καὶ τοῦ χρόνου»*. Σήμερα λέμε: *«Πάρ' τον καὶ στὸ γάμο σου νὰ σοῦ πεῖ καὶ τοῦ χρόνου)*.

—Σχολαστικὸς ἐκκομίσας τὸν υἱόν, ἀπαντήσας τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ: «Σύγγνωθι, ἔφη, ὅτι οὐκ ἦλθεν ὁ υἱός μου εἰς τὴν σχολήν· ἀπέθανε γάρ».

Ἕνας σχολαστικὸς κήδεψε τὸ γιό του καὶ συναντήσας τὸ δάσκαλό του εἶπε: *«Συγγνώμη ποὺ δὲν ἦρθε ὁ γιός μου στὸ μάθημα· πέθανε, βλέπεις»*.

—Σχολαστικὸς μαθὼν περὶ κλίμακός τινος, ὅτι ἀναβαινόντων ἔχει βαθμοὺς εἴκοσιν, ἐπύθετο, εἰ καὶ καταβαινόντων τοσοῦτοί εἰσιν.

Ἕνας σχολαστικὸς ἔμαθε ὅτι ἡ σκάλα ποὺ ἀνέβηκε εἶχε εἴκοσι σκαλοπάτια καὶ ρώτησε νὰ μάθει ἂν καὶ ὅταν τὴν κατεβαίνεις ἔχει πάλι τὰ ἴδια σκαλοπάτια.

—Σχολαστικὸς ἀποθανόντος συμφοιτητοῦ ἐπεσκέπτετο τοὺς γονέας· τοῦ δὲ πατρὸς αὐτοῦ ὀδυρομένου καὶ λέγοντος: «Τέκνον, ἠπόρησάς με», τῆς δὲ μητρὸς λεγούσης: «Τέκνον, ἐτύφλωσάς με», ὁ σχολαστικὸς πρὸς τοὺς ἑταίρους εἶπεν: «Εἰ ταῦτα αὐτῷ πέπρακται, ἐχρῆν αὐτὸν καὶ ζῶντα καυθῆναι».

Ἕνας σχολαστικὸς ἐπισκέφθηκε τοὺς γονεῖς ἑνὸς συμφοιτητή του ποὺ πέθανε. Ὁ πατέρας του ὀδυρόταν λέγοντας: *«Παιδί μου, μὲ ἔκανες πολὺ φτωχό»*. Καὶ ἡ μάνα του ἔλεγε: *«Παιδί μου, μὲ ἔκανες νὰ χάσω τὸ φῶς τῶν ματιῶν μου»*. Ὁ δὲ σχολαστικὸς εἶπε στοὺς παρευρισκόμενους: *«Ἂν τὰ εἶχε κάνει αὐτά, τοῦ ἔπρεπε νὰ τὸν κάψουν ζωντανό»*.

—Κάποιος πῆγε κοντὰ σὲ ἕνα σχολαστικὸ ποὺ εἶχε ἕνα πολὺ ἀδύνατο γάϊδαρο καὶ τοῦ εἶπε: *«Τὸ ἄλογό σου κοιτάζει τὸ Χάρο»*. Καὶ ὁ σχολαστικὸς ἀπάντησε: *«Κι ἐγὼ βλέπω»*.

—Σχολαστικὸς ἠρώτα τὸν πατέρα: Ἡ πεντακότυλος λήκυθος πόσον χωρεῖ;

Ένας σχολαστικὸς ρωτοῦσε τὸν πατέρα του: *«Πόσο χωράει τὸ δοχεῖο πέντε κοτυλῶν;* (λήκυθος: μικρὸ δοχεῖο γιὰ λάδι, μύρο/κοτύλη: μικρὸ ποτήρι = μέτρο ὑγρῶν).

—Σχολαστικὸς ἀδελφοὺς διδύμους ἰδὼν θαυμαζόντων τινῶν τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν· Οὐχ οὕτως, φησίν, ὅμοιός ἐστιν (οὗτος) ἐκείνῳ, ὡς ἐκεῖνος οὕτῳ.

Ένας σχολαστικὸς βλέποντας δύο δίδυμα ἀδέλφια, ποὺ τὴν ὁμοιότητά τους θαύμαζαν μερικοὶ παρευρισκόμενοι, εἶπε: *«Αὐτὸς δὲν εἶναι τόσο ὅμοιος μὲ ἐκεῖνον, ὅσο εἶναι ἐκεῖνος μὲ αὐτόν».*

—Σχολαστικὸς οἰκίαν πριάμενος, εἶτα διὰ τῆς θυρίδος παρακύψας ἠρώτα τοὺς παρερχομένους, εἰ πρέπει αὐτῷ.

Κάποιος σχολαστικὸς ἀγόρασε ἕνα σπίτι· μετὰ ἄνοιξε τὸ θυρίδιο (πορτάκι) καὶ σκύβοντας ρωτοῦσε τοὺς περαστικοὺς ἂν τοῦ πάει τὸ σπίτι.

—Εὐτράπελος, δύο ξύστρων παρ' αὐτοῦ ἐν βαλανείῳ ἐπιζητουμένων, ὑπὸ ἑνὸς μὲν ἀγνωρίστου, ὑπὸ δὲ ἑτέρου γνωρίμου μὲν ἀλλὰ κλέπτου, ὁ εὐτράπελος ἔφη: Σὲ μὲν γνωρίζων οὐ δώσω· σὲ δὲ γνωρίζων οὐ δώσω.

Σὲ δημόσιο λουτρὸ δύο ἄνθρωποι ζητοῦσαν ἐπίμονα ξύστρο ἀπὸ κάποιον εὐτράπελο καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἕνας ἦταν ἄγνωστός του, ἐνῶ ὁ ἄλλος γνωστός του ἀλλὰ κλέφτης. Καὶ ὁ εὐτράπελος εἶπε: *«Σὲ σένα δὲν θὰ τὸ δώσω γιατὶ σὲ ξέρω· σὲ σένα πάλι δὲν θὰ τὸ δώσω, γιατὶ δὲν σε γνωρίζω».*

—Σχολαστικῷ τις λέγει· Χρῆσον μοι βίρρον μέχρις ἀγροῦ. Ὁ δέ: Μέχρι σφυροῦ, εἶπεν, ἔχω· μέχρι δὲ ἀγροῦ οὐκ ἔχω.

Κάποιος λέει σ' ἕναν σχολαστικό: *«Δάνεισέ μου τὸ σακκάκι σου μέχρι τὸ χωράφι».* Καὶ ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε: *«Μέχρι τὸ γόνατο ἔχω, μέχρι τὸ χωράφι δὲν ἔχω».*

—Σχολαστικὸς ἐπ' ὀχήματος ὥδευεν. Ἐπεὶ δὲ ἀτονήσασαι αἱ ἡμίονοι οὐκ ἠδύναντο βαδίζειν, ὑπέλησεν αὐτὰς ὁ ἡνίοχος, ἵνα μικρὸν ἀναλάβωσιν. Λυθεῖσαι οὖν ἔφυγον· καὶ ὁ σχολαστικὸς πρὸς τὸν ἡνίοχον: Κάθαρμα, εἶπεν, ὁρᾷς, ὅτι αἱ μὲν ἡμίονοι τρέχουσι, τὸ δὲ ὄχημα ἐστιν αἴτιον τὸ δραμεῖν μὴ δυνάμενων;

Ἕνας σχολαστικὸς ταξίδευε μὲ ἁμάξι. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ μουλάρια κουράστηκαν καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ περπατήσουν, τὰ ἔλυσε ὁ ἁμαξὰς γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν λιγάκι· μόλις ὅμως τὰ ἔλυσε, αὐτὰ τὸ ἔσκασαν. Τότε λέει ὁ σχολαστικὸς στὸν ἡνίοχο: *«Κάθαρμα, βλέπεις ὅτι τὰ μουλάρια σου τρέχουν καὶ δὲν φταῖνε αὐτὰ ἀλλὰ ἡ ἅμαξά σου, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τρέξει».*

—Σχολαστικὸς πλέων ἐπύθετο τοῦ κυβερνήτου, πόστη εἴη ὥρα· τοῦ δὲ μὴ γιγνώσκειν φήσαντος ἠρώτησε, πόσος εἴη χρόνος, ἀφ' οὗ τὴν ναῦν κυβερνᾷ· τοῦ δὲ τρία ἔτη φήσαντος. Πῶς οὖν ἐγώ, ἔφη, πρὸ ἓξ μηνῶν οἰκίαν πριάμενος, ὅταν εἰς τὴν αὐλὴν κατέλθῃ ὁ ἥλιος, τὴν ὥραν στοχάζομαι, σὺ δὲ ἀπὸ τοῦ πλοίου τεκμήρασθαι οὐ δύνασαι τοσούτῳ χρόνῳ αὐτὸ κυβερνῶν;

—Σχολαστικὸς ἐπανερχόμενος, ὅθεν ἀπεδήμησεν, καὶ ἀναβαίνων ὑψηλὴν ἀνάβασιν ἐθαύμαζε λέγων: Ἐνταῦθα ὅτε πρῶτον (ὡς) παρῄειν ὁδεύων, κατάβασις ἦν· καὶ πῶς νῦν ταχέως ἠλλάγη καὶ ἀνάβασις γέγονε;

Κάποιος σχολαστικὸς ποὺ γύρισε ἀπὸ τὴν ξενητειά, ἀνέβαινε μία ἀνηφόρα καὶ γεμᾶτος ἔκπληξη, ἔλεγε: *«Αὐτὸς ὁ δρόμος, ὅταν τὸν περπατοῦσα στὰ μικρά μου χρόνια, ἦταν κατήφορος. Πῶς τώρα ἄλλαξε τόσο γρήγορα κι ἔγινε ἀνήφορος;».*

ΑΣΤΕΙΑ ΙΕΡΟΚΛΕΟΥΣ ΦΙΛΑΓΡΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙΣΩΠΟΥ

— Ἐν Κύμῃ ἐπισήμου τινὸς κηδευομένου προσελθών τις ἠρώτα τοὺς ὀψικεύοντας· «Τὶς ὁ τεθνηκώς»; εἷς δὲ Κυμαῖος στραφεὶς ὑπεδείκνυε λέγων: «Ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ τῆς κλίνης ἀνακείμενος».

Στὴν Κύμη, σὲ κηδεία κάποιου ἐπίσημου, πῆγε κάποιος καὶ ρωτοῦσε αὐτοὺς ποὺ εἶχαν μείνει ἀκόμα στὸ σπίτι του, *«ποιὸς πέθανε»*. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Κουμιῶτες γύρισε πρὸς τὸ μέρος του καὶ τοῦ εἶπε δείχνοντάς τον: *«Ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται κατάκοιτος στὸ νεκρικὸ κρεβάτι».*

— Κυμαῖος ἵππον πιπράσκων ἠρωτήθη, μὴ δειλὸς εἴη. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Οὔ, μὰ τὴν σωτηρίαν μου· ἐν τῇ φάτνῃ γὰρ μόνος εἱστήκει.

Ἕνας Κουμιώτης πούλαγε ἕνα ἄλογο, ὅταν τὸν ρώτησε κάποιος μήπως τὸ ἄλογο εἶναι δειλό. Κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: *«Ὄχι, μὰ τὴ σωτηρία μου· γιατὶ στὸ στάβλο μένει μοναχό του».*

— Κυμαῖος ἐν τῷ κολυμβᾶν βροχῆς γενομένης διὰ τὸ μὴ βραχῆναι εἰς τὸ βάθος κατέδυ.

Πάνω ποὺ κολυμποῦσε κάποιος Κουμιώτης, ἔπιασε βροχή. Τότε αὐτός, γιὰ νὰ μὴ βραχεῖ, ἔκανε βουτιὰ στὰ βαθιὰ νερά.

— Κυμαῖος θυρίδας ἀγοράζων ἠρώτα, εἰ δύνανται πρὸς μεσημβρίαν βλέπειν.

Ἕνας Κουμιώτης, θέλοντας νὰ ἀγοράσει παράθυρα, ρωτοῦσε ἂν μποροῦσαν τὰ παράθυρα νὰ βλέπουν πρὸς τὸ νοτιά.

—Κυμαῖος ἰδὼν πρόβατον συμπεποδισμένον καὶ οὕτω κειρόμενον εἶπεν· Εὐχαριστῶ τῷ κουρεῖ μου, ὅτι οὐδέποτέ με δήσας ἔκειρεν.

Ἕνας Κουμιώτης, βλέποντας νὰ ἔχουν δέσει ἕνα πρόβατο προκειμένου νὰ τὸ κουρέψουν, εἶπε: *«Εὐχαριστῶ τὸν κουρέα μου, ποὺ ποτέ του δὲ μὲ ἔδεσε γιὰ νὰ μὲ κουρέψει»*.

—Κυμαῖος, τοῦ πατρὸς ἀποδημήσαντος, εἰς βαρὺ ἔγκλημα πεσὼν θανάτῳ κατεδικάσθη· ἀπιὼν δὲ παρεκάλει πάντας, ἵνα ὁ πατὴρ μὴ γνῷ, ἐπεὶ μέλλει αὐτῷ θανασίμους πληγὰς ἐπιφέρειν.

Ἕνας Κουμιώτης, ποὺ ὁ πατέρας του ἔλειπε στὰ ξένα, ἔκανε ἕνα μεγάλο ἔγκλημα καὶ καταδικάστηκε σὲ θάνατο. Καὶ πηγαίνοντας γιὰ τὴν ἐκτέλεση, παρακαλοῦσε τοὺς παρευρισκόμενους νὰ μὴν ποῦν τίποτα στὸν πατέρα του, γιατὶ θὰ τὸν τιμωροῦσε μέχρι θανάτου.

—Σχολαστικὸς μετὰ δύο ἑταίρων διελέγετο· τοῦ ἑνὸς οὖν εἰπόντος, ὅτι μὴ δίκαιόν ἐστι πρόβατον σφάζεσθαι· γάλα γὰρ καὶ ἔριον φέρει· καί τοῦ ἄλλου εἰπόντος, ὅτι μηδὲ βοῦν προσήκει ἀναιρεῖσθαι γάλα παρέχουσαν καὶ ἀροτριῶσαν· ὁ σχολαστικὸς ἔφη μηδὲ χοῖρον δίκαιον εἶναι ἀναιρεῖσθαι ἧπαρ παρέχοντα καὶ οὖθαρ καὶ βουλβάν.

Ἕνας σχολαστικὸς συνομιλεῖ μὲ δύο φίλους του καὶ ὁ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶπε ὅτι δὲν εἶναι δίκαιο νὰ σφάζεται ἕνα πρόβατο, διότι προσφέρει γάλα καὶ μαλλί. Καὶ ὁ ἄλλος φίλος εἶπε ὅτι οὔτε τὸ μοσχάρι πρέπει νὰ σφάζεται, διότι προσφέρει τὸ γάλα καὶ ἐπὶ πλέον μᾶς ὀργώνει τὰ χωράφια. Καὶ τότε ὁ σχολαστικὸς εἶπε πὼς δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σφάζεται οὔτε τὸ γουρούνι, διότι προσφέρει τὸ συκώτι του, τὶς νόστιμες στηθομπριτζόλες του καὶ τοὺς μεζέδες του.

—Δυσκόλῳ ἰατρῷ τις λέγει· Τί ποιήσω, ὅτι αἷμα κάθημαι καὶ χολάς; κἀκεῖνος πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Ἐὰν καὶ τὰ ἔντερά σου ἐκβάλῃς ἐγὼ οὐ χολῶ.

Κάποιος ἐπισκέφτηκε ἕναν κομπογιαννίτη γιατρὸ καὶ τοῦ εἶπε: «*Τί νὰ κάνω; Βγάζω αἷμα καὶ χολή*». Καὶ ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε: «*Καὶ τὰ ἔντερά σου νὰ βγάλεις, δὲ θὰ στενοχωρηθῶ*».

—Πρὸς δύσκολον ἄρρωστον ἰατρὸς προσελθὼν προσέταξε ψιχία μετὰ στρουθίου φαγεῖν. Καὶ ὁ δύσκολος εἶπε· Πῶς δύναμαι εἰς τὸ κλουβίον εἰσελθεῖν, ἵνα φάγω μετὰ τοῦ στρουθίου τὰ ψιχίδια;

Σὲ ἕναν ἀγράμματο ἄρρωστο πρόσταξε ὁ γιατρὸς ποὺ κάλεσε, νὰ φάει ψίχουλα ἀπὸ ψωμὶ μαζὶ μὲ ἕνα σπουργίτι. Καὶ ὁ ἀγράμματος ἄρρωστος ρωτάει: «*Πῶς μπορῶ νὰ μπῶ μέσα στὸ κλουβί, γιὰ νὰ φάω ψίχουλα μαζὶ μὲ τὸ σπουργίτι;*».

—Δύσκολόν τις ἠρώτα· Ποῦ μένεις; Ὁ δὲ εἶπεν: Ἐκεῖθεν μεταβαίνω.

Κάποιος ρώτησε ἕναν ἀγράμματο: «*Ποῦ μένεις;*» Καὶ αὐτὸς ἀπάντησε: «*Ἀπὸ κεῖ ἔρχομαι*».

—Ἀφυεῖ μάντει προσελθών τις ἐξ ἀποδημίας ἀνιὼν ἠρώτα περὶ τῶν οἰκείων. ὁ δὲ εἶπεν· Ὑγιαίνουσι πάντες, καὶ ὁ πατήρ σου· τοῦ δὲ εἰπόντος ὅτι· Ὁ πατήρ μου δέκατον ἔτος ἔχει ἀφ' οὗ ἀπέθανεν — ἀπεκρίνατο· «Οὐδὲν γὰρ οἶδας τὸν κατὰ ἀλήθειάν σου πατέρα».

. Κάποιος, γυρίζοντας ἀπὸ τὸ ταξίδι του, ρώτησε ἕναν ψευτομάντη τὶ κάνουν οἱ συγγενεῖς του. Καὶ αὐτὸς ἀπάντησε: «*Ὅλοι εἶναι καλά, καὶ ὁ πατέρας σου*». Καὶ αὐτὸς εἶπε: «*Ὁ πατέρας μου ἔχει πεθάνει ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια*». Καὶ ὁ μάντης εἶπε: «*Μὰ δὲ γνωρίζεις ποιὸς εἶναι ὁ ἀληθινός σου πατέρας*».

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ

Ὁ Αἴσωπος, ἄσχημος καὶ καμπούρης, ἀλλὰ σοφὸς καὶ πολὺ ἔξυπνος, εἶδε καὶ ἔπαθε πολλὰ στὴ ζωή του καὶ τὰ ἔκανε παραμύθια καὶ ἀστεῖες ἱστορίες. Οἱ ἱστορίες του ἔχουν μέσα τους βαθιὰ ἠθικὴ διδαχή, ποὺ θέλει νὰ μᾶς πεῖ πὼς ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ εἶναι κακὸς ἀλλὰ καλός· δίκαιος καὶ ὄχι ἄδικος· εἰλικρινὴς καὶ ὄχι ὑποκριτὴς καὶ πονηρός, τίμιος καὶ ὄχι ἄτιμος, φίλος τῆς ἀλήθειας καὶ ἐχθρὸς τῆς ψευτιᾶς, καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα τέτοια πράγματα ποὺ ξεχωρίζουν τὸν ἠθικὸ κόσμο ἀπὸ τὸν ἀνήθικο. Ὁ Αἴσωπος πάντα γοητεύει, πάντα τραβάει, πάντα διδάσκει, καὶ πάντα διορθώνει καὶ καλυτερεύει τὸν ἄνθρωπο.

ΤΟ ΚΕΡΑΤΟ ΤΗΣ ΓΙΔΑΣ

Πόσο κουτὸς ὅπου ζητάει τὰ φανερὰ νὰ κρύψει...
Βοσκός, γίδα π' ἀλάργεψεν ἀπὸ τὸ κοπάδι πέρα
νὰ τήνε φέρει λαχταράει ὀπίσω μὲ τὶς ἄλλες.
Ὡς βλέπει πὼς σφυρίγματα δὲν πιάνουν καὶ φωνές του
κοτρώνι ρίχνει καὶ τῆς σπάει τὄνα ἀπ' τὰ κέρατά της.
Νιώθοντας ὅμως περικαλάει καὶ λέει της:
«Νὰ ζήσεις, μὴ μὲ μαρτυρᾶς, κυρά μου, στὸν ἀφέντη!»
Κι εἶπεν ἡ γίδα: *«Ἠλίθιε, καὶ ἂν 'γὼ δὲ μαρτυρήσω,*
μονάχο του τὸ κέρατο ποὺ μοὔσπασες βελάζει...».

ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΓΑΤΑ

Μιὰ γάτα ἀγάπησ' ἕνα νιό, ποὺ 'τανε καθὼς πρέπει.
Στὴν 'Αφροδίτη δεήθηκε γυναίκα του νὰ γένει.
Κι ἔγιν' ἡ γάτα κοπελιά, πανώρια, καὶ ὡς τὴν εἶδε
τὸ παλικάρι τἄχασε καὶ πῆρε την γυναίκα.
Κ' ἡ 'Αφροδίτη θέλοντας νὰ καταλάβει ὡς τόσο
ἂν καὶ τὴ γνώμην ἄλλαξε μαζὶ μὲ τὸ κορμί της,
πῆγε κοντά της κι ἄφησε μία μέρα ἕνα ποντίκι.
Καὶ στὸ ποντίκι ρίχτηκε κατὰ τὸ φυσικό της.
Κ' ἡ 'Αφροδίτη θύμωσε καὶ μὲ ἕνα λόγο ποὺ εἶπεν
ἡ γάτα πάλι βρέθηκε γάτα σωστὴ σὰν πρῶτα.

ΤΟ ΑΣΠΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΥΡΟ

Ὁ καρβουνιάρης ζήτησε τὸ λευκαντὴ καὶ τοὖπε:
«Δὲν ἔρχεσαι νὰ κάτσουμε μαζὶ στὸ ἴδιο σπίτι;
Θἄναι καὶ συμφερώτερο καὶ ἀδέλφια θὰ γενοῦμε».
Κι ὁ λευκαντὴς ὀρθά-κοφτά λέει στὸν καρβουνιάρη:
—*«Καλὰ τὸ λές. Μὰ πῶς μπορῶ τὴ συντροφιά σου νάχω,*
ποὺ ὅ,τι ἀσπρίζω ὁ φουκαρὰς ἐσὺ θὰ τὸ μαυρίζεις;».

Δὲ συντροφεύουνε ποτὲς αὐτοὶ ποὺ δὲν ταιριάζουν!..

ΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ ΚΑΙ Η ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ

Τὴ μητέρα του μιὰ μέρα παρακάλαε τὸ φεγγάρι
νὰ τοῦ ὑφάνει ἕνα χιτῶνα σύμμετρο μὲ τὸ κορμί.
«Μὰ παιδί μου, ποιὸς τεχνίτης μπορεῖ μέτρα νὰ σοῦ πάρει
—τ' ἀποκρίθηκε— *ποὺ ἀλλάζεις συχνὰ σχῆμα καὶ μορφή;».*

ΓΑΤΑ ΚΑΙ ΛΙΜΑ

Ἡ γάτα μπῆκε μιὰ φορὰ σὲ γύφτου ἀργαστήρι

καὶ βρῆκε λίμα σὲ γωνιὰ κι ἀρχίζει νὰ τὴ γλείφει.
Μὰ ἡ γλῶσσα της τριβότανε καὶ αἷμα πολὺ χυνότανε,
ὅμως εὐχαριστιότανε θαρρῶντας πὼς τρώει κάτι,
ὥσπου ἡ γλῶσσα κόπηκε καὶ ἐγλίτωσε ἡ δόλια.

Ἔτσι, ὅπου ζητάει τὸν καβγά, τὸν ἑαυτό του βλάπτει.

ΣΑΝ ΤΟΝ ΚΑΒΟΥΡΑ

Ἡ καβουρομάνα φώναζε στὸν κάβουρα τὸ γιό της:
«Γιατί, παιδί μου, πᾶς λοξὰ καὶ δὲν τραβᾶς τὸν ἴσιο;»
Κι ἀπάντησεν ὁ κάβουρας στὸ λόγο τὸ δικό της:
«Ὁδήγα ἀλλοιῶς, μανούλα μου, κι ἐγὼ θ' ἀκολουθήσω».

ΑΕΤΟΣ ΚΑΙ ΧΕΛΩΝΑ

«Μάθε καὶ μένα νὰ πετῶ καθὼς πετᾶς, ἀετέ μου!»
Παρακαλοῦσε καὶ ἔλεγεν ἡ σερπετὴ χελώνα.
«Χελώνα μου, τὸ πέταμα δὲν εἶναι φυσικό σου!»
Ὁ ἀετὸς τὴν ἐσυμβούλευε, μὰ ἐπέμεν' ἡ χελώνα.
Τότε τὴν ἅρπαξε καὶ αὐτὸς στὰ νύχια, κι ἀπ' τὰ ὕψη,
τὴν ἄφηκε τὴν ἄμυαλη μονάχη νὰ πετάξει,
καὶ σὲ κοτρώνα χτύπησε καὶ γίνηκε συντρίμμια!

Μὴν ἀψηφᾶς τὴ συμβουλὴ τῶν φρόνιμων· θὰ πάθεις.

ΕΚΑΣΤΟΣ ΕΦ' Ωι ΕΤΑΧΘΗ

Ἔχοντας σκυλάκι κάποιος καὶ ἕνα γάϊδαρο μαζί,
ἐπερνοῦσε τὸν καιρό του
παίζοντας μὲ τὸ σκυλὶ
κι ἄφηνε μὲ δίχως χάδια πάντοτε τὸ γάϊδαρό του.
Κι ἂν τοῦ τύχαινε καὶ μέρα νὰ δειπνήσει κάποτ' ἔξω,

πάντα κάτι ἀπὸ τὸ φαγί του
κράταγε γιὰ τὸ σκυλί του
κι ἔλεγε: *«Ἂς πάω τώρα μὲ τὸ σκύλο μου νὰ παίξω».*
Τὸ σκυλάκι του πηδοῦσε,
τὴν οὐρίτσα του κουνοῦσε
καὶ μετὰ στρωνόταν κάτου
κι ἔτρωγε τὰ κόκκαλά του.
Ὅμως τὸ γαϊδούρι πάλι, βλέποντας ὅλα τὰ χάδια
νἄχει τὸ σκυλάκι μόνο καὶ τὶς μέρες καὶ τὰ βράδια,
ἔνοιωσε μὲς στὴν καρδιά του τὸν ἀγιάτρευτο τὸ φθόνο
νὰ τοῦ τρυπάει τὴν ἔρμη, νὰ τὴ λειώνει μὲ τὸ χρόνο
κι εἶπε τότε σοβαρά:
«Ἂς κοιτάξω κι ἐγὼ λίγο νὰ χαϊδέψω μιὰ φορά,
καθὼς κάνει τὸ σκυλάκι κάθε τόσο, τὸν ἀφέντη.
Ἔτσι θἄχω κι ἐγὼ γλέντι».
Καὶ χωρὶς καιρὸ νὰ χάσει,
πῆρε τοῦ γαϊδάρου στάση,
σήκωσε τὰ πισινά του
κι ἄρχισε τὸ χάϊδεμά του.
Μὰ στὸ πήδα-πήδα ἀπάνω, τὸ γαϊδούρι τρελλαμένο
κλώτσησε καὶ πάρτον κάτω, τὸν ἀφέντη τὸν καημένο!
Κι ὁ ἀφέντης φρενιασμένος,
ὅπως ἦτανε πεσμένος
ἀπ' τὴν ἄγαρμπη κλωτσιά του,
πρόσταξε στοὺς ὑπηρέτες νὰ μετρήσουν τὰ πλευρά του
καὶ νὰ δέσουνε στ' ἀχούρι
τὸ ζηλιάρικο γαϊδούρι.
Ἔτσι κι ἔγινε ἀμέσως, καὶ χορτάτος ἀπ' τὸ ξύλο,
μὲς στ' ἀχούρι του δεμένος ἐνθυμήθηκε τὸ σκύλο,
τὸν ἀφέντη του, τὰ χάδια, τὶς δικές του τὶς κλωτσιὲς
κι εἶπε τότε δυὸ κουβέντες σοβαρὲς καὶ γνωστικές:
«Δὲν εἶν' ὅλοι γεννημένοι γι' ἀγκαλιὲς καὶ γιὰ χαδάκια.
Οἱ γαϊδάροι γιὰ ἀγγάρεια, τὰ σκυλιὰ γιὰ παιχνιδάκια».

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

Διάφορα

Ὁ Ἀχιλλέας, ὅταν θυμωμένος μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα, ποὺ τὸν εἶχε πειράξει, τοῦ δήλωσε πὼς ὁ ἴδιος δὲν εἶχε καμμία ἀφορμὴ νὰ πολεμᾶ μὲ τοὺς Τρῶες, μακριὰ ἀπὸ τὴ δική του πατρίδα, καὶ πὼς εἶχε ἔρθει στὴν ἐκστρατεία γιὰ χάρη τοῦ Ἀγαμέμνονα: *«... Ἐπεὶ ἦ μάλα πολλὰ μεταξὺ οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσα τε ἠχήεσσα»* (Α 157 Ἰλ.)

«... Γιατὶ πολλὰ στὴ μέση μᾶς χωρίζουν καὶ κορφοβούνια ἀπλόσκιωτα καὶ θάλασσα ἀφρισμένη». (Μετ. Πάλλη)

Ὁ σοφὸς βασιλιὰς τῆς Πύλου γέρος Νέστωρ, ποὺ εἶχε δεῖ στὴ ζωή του τρεῖς γενεές, ὅταν ξέσπασε φιλονικεία ἀνάμεσα στὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα ἐμπρὸς στὴν Τροία, εἶπε τὰ περίφημα λόγια:

«Ὢ πόποι, ἦ μέγα πένθος Ἀχαιίδα γαίαν ἱκανεῖ» (Ἰλ. Α' 254)

Ὢ τὶ κακὸ ποὺ πλάκωτε μεγάλο τὴν πατρίδα.

«Ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην». (Ἰλ. Ι' 363)

«Τὴν τρίτη αὐγὴ στὴν ὄμορφη πατρίδα μου θ' ἀράξω».

Ἔτσι ἐκφράζει ὁ Ἀχιλλέας, ἀποτραβηγμένος πιὰ στὴ σκηνή του, τὴ σταθερή του ἀπόφαση νὰ μείνει μακριὰ ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ νὰ φύγει πίσω στὴν πατρίδα του τὴ Φθία, ὅταν ὁ Ὀδυσσέας, ἀποσταλμένος τῶν Ἀχαιῶν, ζητοῦσε νὰ τὸν μεταπείσει γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς Ἕλληνες στὴν τρομερὴ θέση ποὺ βρίσκονταν. Τὰ λόγια αὐτὰ τὰ ἄκουσε ὁ Σωκράτης στὸ ὄνειρο ποὺ τοῦ μηνοῦσε πὼς θὰ πεθάνει (μόνο ποὺ τὸ *ἱκοίμην* ἔγινε τότε *ἵκοιο*) (Πλάτων, Κρίτων 44Β).

Ὅταν ὁ γέρο Πρίαμος, ὁ βασιλιὰς τῆς Τροίας, πῆγε στὴ σκηνὴ τοῦ Ἀχιλλέα γιὰ νὰ τὸν παρακαλέσει νὰ τοῦ δώσει τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ γιοῦ του, τοῦ Ἕκτορα, μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ ἀπάντησε ὁ Ἀχιλλέας:

«Ὡς γὰρ ἐπεκλώσαντο Θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσιν, ζώειν ἀχνυμένοις· αὐτοὶ δὲ τ' ἀκηδέες εἰσῖν» (Ω 525 Ἰλ.).

«Τί ἔχουν τῶν δύστυχων θνητῶν αὐτὰ οἱ Θεοὶ κλωσμένα, νὰ ζοῦν μὲ λύπες..., μὰ καημὸς τὸ τὶ 'ναι αὐτοὶ δὲν ξέρουν».

Σὰ νὰ τοῦ λέει πώς: «πάνω ἀπὸ τὶς ἔχθρες ποὺ χωρίζουν τοὺς ἀνθρώπους μᾶς ἑνώνει ὅλους ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη μοῖρα». (Μετάφρ. Πάλλη).

Ὅταν ἀποφάσισε ὁ Διομήδης νὰ χωθεῖ στὸ τρωικὸ στρατόπεδο, ζήτησε νὰ ἔχει μαζί του ἕνα σύντροφο, μὲ αὐτὰ τὰ λόγια:

«Σύν τε δὺ ἐρχομένῳ, καί τε πρὸ ὁ τοῦ ἐνόησεν, ὅπως κέρδος ἔῃ» (Κ 224 Ἰλ. Ὀμ.)

«Δυό πᾶν μαζί, καὶ πρὶν αὐτός, πρὶν πότε νοιώθει ὁ ἄλλος τὸ τὶ συφέρνει».

Δηλαδὴ πότε βλέπει ὁ ἕνας κάτι πρὶν ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ πότε ὁ ἄλλος, καὶ ἔτσι μὲ τέσσερα μάτια βλέπουν καλύτερα. Ὁ στίχος αὐτὸς συναντιέται καὶ στὸν Πλάτωνα (Πρωταγόρ. 348 Γ). Σήμερα λέμε: *«νἄχεις τὰ μάτια σου τέσσερα»* ἢ ἀκόμα: *«οἱ Χιῶτες πᾶνε δυό-δυό»*.

Ὁ Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης (5ος αἰ. π.Χ.), ὠνόμασε τὸ Θεῖο: *«Ὄν»*, ὅπως περίπου ὀνομάζεται ὁ Θεὸς στὶς Γραφές. Τὸν Παρμενίδη τὸν ἐκτίμησαν οἱ συμπατριῶτες του διότι εἶχε ἠθικὲς ἀρετὲς καὶ σεμνὴ διαγωγή. Ἔμεινε παροιμιώδης ἡ φράση *«Παρμενίδειος βίος»*, γιὰ νὰ δηλώσει τὴ χρηστή του διαγωγή.

Ὁ Ἀθήναιος, στούς *«Δειπνοσοφιστές»* του, γράφει πὼς τὶς προτιμήσεις τῶν διάφορων ξένων γιὰ τὰ φαγητὰ τῆς πατρίδας τους τὶς εἶχαν πολὺ καλὰ καταλάβει οἱ πολυπράγμονες μάγειροι τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας καὶ ἡ μαγειρικὴ τέχνη εἶχε φτάσει σὲ ὑψηλὰ σημεῖα.

Λέει πὼς ἕνας μαθητὴς τοῦ διάσημου μάγειρα Σώφρονα, συμβούλευε: *«Ἐὰν ὁ ξένος εἶναι ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, δῶσε του ἁλίπαστα φαγητά· στοὺς Ροδίτες ψάρια βραστά· στοὺς Ἴωνες "πικάντικα"· στοὺς κατοίκους τῆς Ἀρκαδίας "σαλτσώδη"· καὶ γενικὰ στοὺς νησιῶτες ψάρια, ἀρκεῖ νὰ εἶναι φρέσκα».* Καὶ συμπληρώνει: *«Μαγείρευα ἀνάλογα μὲ τοὺς ἀνθρώπους· ἄλλα γιὰ τοὺς ἐρωτευμένους, ἄλλα γιὰ τοὺς φιλόσοφους, ἄλλα γιὰ τοὺς γέρους καὶ ἄλλα γιὰ τοὺς νέους».*

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα ποὺ ἦταν σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις πρώτη στὸν τότε κόσμο —*«πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος»*— δὲν μποροῦσε νὰ μὴν ἔχει, μέσα σὲ τόσους ἄλλους διαπρεπεῖς καλλιτέχνες, ἐπιστήμονες καὶ σοφούς, καὶ τὸν ἀναγνωρισμένο της μάγειρα. Καὶ ὄχι μόνον ἕνα ἀλλὰ πολλούς. Ὁ ἀρχαιότερος καὶ διαπρεπέστερος ἦταν ὁ Τιμαρχίδης ἀπὸ τὴ Ρόδο, ποὺ εἶχε συγγράψει καὶ μία ὀγκώδη μαγειρική, σὲ στίχους, σὲ ἕντεκα βιβλία. Ἄλλοι σπουδαῖοι γαστρονόμοι ἦταν ὁ Νουμήνιος τῆς Ἡρακλείας, ὁ παρωδικὸς ποιητὴς Μετρέας ὁ Πιτανάτης, ὁ Ἡγήμων ἀπὸ τὴ Θάσο, ποιητὴς ἀρχαίας τραγωδίας, καὶ τέλος ὁ Φιλόξενος ἀπὸ τὴ Λευκάδα, ποὺ ἦταν καὶ μεγάλος γαστρίμαργος.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ποὺ ἀναφέρουν πολλὰ χαριτωμένα ἀνέκδοτα γι' αὐτὸν λένε ὅτι τὸ ἀγαπημένο του φαγητὸ ἦταν τὸ ψάρι. Ὁ Ἀριστοτέλης ὅμως λέει κάπως ἁπλούστερα, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἄρεσε ἦταν τό... τραπέζι.

Ὑπῆρχε ὅμως καὶ ἕνας καταπληκτικὸς μάγειρας καὶ πολὺ πρωτότυπος. Εἶχε ἀνακαλύψει ἕνα ἰδιαίτερο εἶδος καρυκεύματος γιὰ τὰ φαγητά του. Ὁ ἰδιότυπος αὐτός, *«Τσελεμεντές»*, ἦταν ὁ ποιητὴς καὶ σοφιστὴς ἀπὸ τὶς Συρακοῦσες, Χάρμης. Σὲ κάθε εἶδος φαγητοῦ, ποὺ παρουσίαζαν στὸ τραπέζι, ἔλεγε μία πνευματώδη προσφώνηση, εἴτε σὲ παροιμίες, εἴτε σὲ στίχους. Γιὰ παράδειγμα, ὅταν τοῦ σέρβιραν ἕνα ψάρι, θυμόταν τὸ στίχο αὐτὸ τοῦ Εὐριπίδη:

«Ἦρθα ἐδῶ ἀφήνοντας τοὺς ἁρμυροὺς βυθοὺς τοῦ Αἰγαίου».

Ὅταν τοῦ σέρβιραν θαλασσινά, ἀναφωνοῦσε τὸν ἑξῆς στίχο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, λογοπαίζοντας μὲ τὴ λέξη: *«κήρυκες»*, ποὺ ἦταν ἕνα εἶδος ὀστρακόδερμου:

«Σᾶς χαιρετῶ, κήρυκες, ἀγγελιοφόροι τοῦ Δία».

Σὲ ἄλλα φαγητὰ χρησιμοποιοῦσε στίχους ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοφάνη, ποὺ τοὺς προσάρμοζε ἐξυπνότατα, τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων ποιητῶν. Τὰ εὐφυολογήματα τοῦ Χάρμη δὲν ἄργησαν νὰ κοινολογηθοῦν καὶ σὲ λίγο τὰ χρησιμοποιοῦσαν ὅλοι, ὡς ἕνα ἐπιτραπέζιο εἶδος τῶν συμποσίων τους.

Οἱ φίλοι τοῦ Λύσσανδρου παρεκάλεσαν κάποτε τὸ ναύαρχο τῶν Σπαρτιατῶν Καλλικρατίδα, νὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ σκοτώσουν κάποιον καὶ τοῦ πρόσφεραν σὲ ἀντάλλαγμα πενῆντα τάλαντα. Ὁ Καλλικρατίδας, ἂν καὶ χρειαζόταν τὰ χρήματα ἀρνήθηκε, διότι δὲν ἔβρισκε δίκαιο αὐτὸ ποὺ τοῦ ζητοῦσαν. Ὅταν δὲ ὁ Κλέανδρος, ἕνας ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς του συμβούλους, τοῦ εἶπε: *«Ἐγὼ ἂν ἤμουν Καλλικρατίδας, θὰ δεχόμουν». «Καὶ ἐγώ»,* ἀπάντησε ὁ ναύαρχος, *«ἂν ἤμουν Κλέανδρος».*

Ὁ Σπαρτιάτης Ἀνταλκίδας, ὁ ἀρχηγός τῆς ἀντίθετης πρὸς τὸν βασιλιὰ Ἀγησίλαο, πολιτικῆς μερίδας, ἦταν πνευματώδης ἄνθρωπος καὶ ἀρκετὰ δηκτικὸς στὶς ἀπαντήσεις του. Κάποτε, ἕνας Ἀθηναῖος, γιὰ νὰ τὸν πειράξει, τοῦ εἶπε: *«Ἐμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι σᾶς διώξαμε πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὸν Κηφισό».*

— *«Ναί!»* τοῦ ἀποκρίθηκε ὁ Ἀνταλκίδας, *«ἐμεῖς ὅμως οἱ Σπαρτιάτες, δὲ σᾶς διώξαμε ποτὲ ἀπὸ τὸν Εὐρώτα».*

Ὅταν ὁ Ἀρχίδαμος, γιὸς τοῦ Ἀγησίλαου, βασιλιὰς τῆς Σπάρτης, μπῆκε στὴν Ἀρκαδία, πληροφορήθηκε ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἠλείας σκέπτονταν νὰ στείλουν στοὺς Ἀρκάδες βοήθεια. Τοὺς ἔγραψε τότε τὸ παρακάτω γράμμα, ποὺ οἱ

τέσσερις λέξεις του ἦσαν ἀρκετὲς γιὰ νὰ ἡσυχάσουν τὸ ζῆλο τους: *«Ἀρχίδαμος Ἠλείοις καλὸν ἡσυχία»*. Δηλαδή, ὁ Ἀρχίδαμος λέει στοὺς κατοίκους τῆς Ἠλείας πὼς ἡ ἡσυχία εἶναι ὡραῖο πρᾶγμα, καὶ μὲ ἄλλα λόγια, μὴ τὴ διακινδυνεύετε.

Ἔλεγε ὁ Πίνδαρος: *«Πάντων τῶν στοιχείων ἄριστον τὸ ὕδωρ»*.

Τὴν καταστροφὴ τοῦ σπαρτιάτικου στόλου ἀπὸ τὸ στόλο τοῦ Ἀλκιβιάδη, τὴν ἧττα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τὸ φόνο τοῦ Σπαρτιάτη ναύαρχου Μίνδαρου στὴν Κύζικο τὸ 410 π.Χ., τὴν ἔμαθαν στὴ Σπάρτη ἀπὸ τὸν ὑποναύαρχο καὶ ἐπιστολέα τοῦ Μίνδαρου Ἱπποκράτη, μὲ γράμμα ποὺ ἔγινε περίφημο γιὰ τό *«λακωνισμό»* του καὶ μαζὶ γιὰ τὴν παραστατικότητά του. Τὸ γράμμα ἔλεγε: *«Ἔρρει τὰ κᾶλα. Μίνδαρος ἀπεσσύα. Πεινῶντι τὤνδρες, ἀπορίομες τὶ χρῆ δρᾶν»*. Δηλαδή: «Πάνε, χάθηκαν τὰ καράβια. Ὁ Μίνδαρος πάει (σκοτώθηκε). Πεινοῦν οἱ ἄνδρες. Δὲ ξέρουμε τὶ νὰ κάνουμε». (Ξενοφ. Ἑλλην. Ι.Ι,23.) Πλούταρχος — Ἀλκιβ. 28). Ἡ φράση μάλιστα *«ἔρρει τὰ κᾶλα»*, λέγεται ἀκόμα σὲ περίπτωση μεγάλης καταστροφῆς, κάποτε καὶ εἰρωνικά.

Ὁ Κλεισθένης, ὁ τύραννος τῆς Σικυῶνος, θέλοντας νὰ δώσει στὴ θυγατέρα του Ἀγαρίστη σύζυγο τὸν καλύτερο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, κάλεσε ὑποψήφιους γαμπροὺς ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Μαζεύτηκαν δώδεκα μνηστῆρες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ὡραιότατος καὶ πλουσιώτατος Ἀθηναῖος Ἱπποκλείδης. Τὴν ἡμέρα ποὺ γινόταν ἡ ἐκλογὴ τοῦ γαμπροῦ, ὁ Κλεισθένης παρέθεσε συμπόσιο, στὸ ὁποῖο οἱ γαμπροὶ θὰ ἔδειχναν ὁ καθένας χωριστὰ τὶς ἱκανότητές του. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ συμποσίου, ὁ Ἱπποκλείδης ἀνέβηκε πάνω στὸ τραπέζι καὶ ἄρχισε νὰ περπατᾶ μὲ τὰ χέρια ἔχοντας τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω. Ὁ Κλεισθένης θύμωσε γι' αὐτή του τὴ συμπεριφορὰ καὶ τοῦ εἶπε: *«Γιὲ τοῦ Τίσανδρου, μὲ τὸ χορὸ αὐτὸ ποὺ ἔκανες ἔχασες τὸ γάμο»*. Ἀλλὰ ὁ Ἱππο-

κλείδης δὲ στενοχωρήθηκε καθόλου γι' αὐτὸ καὶ ἀπάντησε μὲ τὴ φράση ποὺ ἔμεινε ἀπὸ τότε παροιμιώδης: *«Οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ»* δηλαδή, ὁ Ἱπποκλείδης δὲ σκοτίζεται γι' αὐτό. Ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ ἡ Ἀγαρίστη παντρεύτηκε τὸν Μεγακλῆ τὸν Ἀθηναῖο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀπέκτησε δύο παιδιὰ τὸν Κλεισθένη, τὸν νομοθέτη ἀργότερα καὶ τὸν Ἱπποκράτη τὸ ρήτορα. Ἡ κόρη ἀργότερα τοῦ Ἱπποκράτη, ἡ Ἀγαρίστη, παντρεύτηκε τὸν Ἀθηναῖο Ξάνθιππο, καὶ ὅταν ἦταν ἔγκυος, εἶδε στὸν ὕπνο της ὅτι γέννησε ἕνα λιοντάρι· λίγο μετὰ γέννησε τὸν Περικλῆ. (Ἡρόδοτος σ.126).

Ὁ ποιητὴς Φίλιππος, εὐνοούμενος τοῦ στρατηγοῦ Λυσίμαχου, εἶχε τὴν ἰδέα ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολο πρᾶγμα νὰ κρατήσει κανεὶς ἕνα μυστικό. Γι' αὐτὸ ὅταν τὸν ρώτησε ὁ Λυσίμαχος τὶ θέλει νὰ τοῦ δώσει, τοῦ ἀπάντησε:

— *«Ὅ,τι θέλεις· ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μυστικά σου».*

Ὁ Κίμων ὅταν τὸ 449 π.Χ. πολιορκοῦσε στὴν Κύπρο τὸ Κίτιο, ἀρρώστησε καὶ πέθανε. Πρὶν ὅμως ξεψυχήσει, φώναξε τοὺς στρατηγούς του καὶ τοὺς ἐξόρκισε νὰ κρατήσουν μυστικὸ τὸν ἐπερχόμενο θάνατό του, γιὰ νὰ μὴ δώσει θάρρος στοὺς ἐχθροὺς καὶ παράλληλα ἀπαγοητεύσει τοὺς πολεμιστές του. Ταυτόχρονα τοὺς συμβούλεψε νὰ λύσουν τὴν πολιορκία τοῦ Κίτιου καὶ νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ στόλου τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Κιλίκων, ποὺ ἔρχονταν νὰ συναντήσουν τὸν Ἀθηναϊκὸ στόλο. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Στράφηκαν κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ χάρισαν μία μεγάλη νίκη στὰ Ἀθηναϊκὰ στρατεύματα.

Ὅπως ἡ Σπάρτη τὸ Λυκοῦργο καὶ ἡ Ἀθήνα τὸ Σόλωνα, ἔτσι καὶ ἡ Ἀρκαδία εἶχε τὸ σοφὸ κυβερνήτη καὶ νομοθέτη της, τὸ βασιλιὰ Κύψελο. Ἴσως νὰ ἦταν λιγώτερο σοφὸς ἀπό τοὺς δύο ἄλλους, ἀλλὰ ἦταν περισσότερο πρωτότυπος. Ὁ Κύψελος ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἵδρυσε καὶ ὀργάνωσε Καλλιστεῖα. Ἀργότερα διαδόθηκαν στὴν Κόρινθο, στὴ Λέσβο,

στὴ Θήβα καὶ σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις. Οἱ σπουδαιότεροι ἀγῶνες καλλονῆς γίνονταν στὴν Ὀλυμπία μαζὶ μὲ τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες, καὶ ὅσες ἔπαιρναν τὸ καλλιστεῖο λέγονταν *«χρυσοφόροι»*. Στὰ πρῶτα καλλιστεῖα τῆς Ὀλυμπίας, τῶν ὁποίων εἰσηγητὴς καὶ ἀγωνοθέτης ἦταν ὁ Κύψελος, νικήτρια ἀναδείχτηκε ἡ γυναίκα τοῦ Κύψελου, Ἡροδίκη.

Ὁ Εὐκλείδης ἀπὸ τὰ Μέγαρα, ἀγαποῦσε τόσο πολὺ τὸ Σωκράτη καί τοῦ ἦταν τόσο πιστός, ὥστε καὶ μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁπότε οἱ Μεγαρίτες ἦταν μὲ τὸ μέρος τῆς Σπάρτης, ἐρχόταν πρωί-πρωί στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ μείνει κοντὰ στὸ Σωκράτη καὶ ἔφευγε τὸ βράδυ ντυμένος γυναίκα, διότι ἀπαγορευόταν πολὺ αὐστηρὰ στοὺς Μεγαρίτες νὰ πηγαίνουν στὴν Ἀθήνα.

Ὁ Εὐκλείδης, ὅταν ὁ ἀδελφός του, ὕστερα ἀπὸ κάποια διαφορά, τοῦ εἶπε: *«εὔχομαι νὰ ἐξολοθρευτῶ ἂν δὲ σὲ τιμωρήσω»*, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπάντησε: *«κι ἐγὼ εὔχομαι νὰ ἐξολοθρευτῶ ἂν δὲ σὲ κάνω νὰ πεισθεῖς»*.

Ὅταν ὁ γιατρὸς Ἄκρων εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸ δῆμο νὰ τοῦ παραχωρηθεῖ τόπος γιὰ νὰ κατασκευάσει τύμβο γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Ἐμπεδοκλῆ, ἐκεῖνος ἔφερε μεγάλη ἀντίρρηση στὸ ὄνομα τῆς ἰσότητας.

Οἱ Κορίνθιοι ἀπήντησαν κάποτε στοὺς Σπαρτιάτες: *«Πάτριον γὰρ ἡμῖν ἐκ πόνων τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι»* (Θουκυδ.1.123). Δηλαδή: «Εἴμαστε μαθημένοι ἀπὸ τοὺς προγόνους μας νὰ κοπιάζουμε γιὰ νὰ ἀποκτοῦμε τὶς ἀρετές».

Ὁ Δημάδης ὅταν ἔμαθε τὸ θάνατο τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου, εἶπε:

«Οὐ τέθνηκεν Ἀλέξανδρος, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὦζε γὰρ ἂν ἡ οἰκουμένη τοῦ νεκροῦ». Δηλαδή: «Δὲν πέθανε ὁ Ἀλέξανδρος, Ἀθηναῖοι, διότι διαφορετικὰ θὰ μύριζε ὅλος ὁ κόσμος ἀπὸ τὸ πτῶμα του».

Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ Λεωνίδας εἶπε στοὺς στρατιῶτες του:

— *«Φᾶτε τώρα ἐδῶ, γιατὶ τὸ βράδυ θὰ φᾶμε στὸν Ἅδη»*.

Ὅταν κάποιος τοῦ εἶπε τότε ὅτι: *«Οἱ Πέρσες εἶναι κοντά μας»*, *«λέγε καλύτερα,* τοῦ ἀπάντησε, *ὅτι ἐμεῖς εἴμαστε κοντὰ στοὺς Πέρσες»*.

Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ὁ Σπαρτιάτης βασιλιὰς Λεωνίδας ἀπάντησε μὲ τὴ φράση *«Μολὼν λαβέ»* δηλαδή: «ἔλα νὰ τὰ πάρεις», ὅταν πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν τοῦ πρότεινε ὁ βασιλιὰς τῶν Περσῶν Ξέρξης νὰ παραδώσουν οἱ Ἕλληνες τὰ ὅπλα τους (Πλούταρχος Ἀποφθεγμ. Λακων.).

Στὴν ἴδια αὐτὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν εἰπώθηκε καὶ ἡ ἑξῆς φράση κατὰ τὸν Ἡρόδοτο (7,226): *«Ἀποκρυπτόντων τῶν Μήδων τὸν ἥλιον ὑπὸ σκιῇ ἔσοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ μάχη καὶ οὐκ ἐν ἡλίῳ»*. Αὐτὴ τὴν ἀπάντηση ἔδωσε ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης σὲ κάποιο Τραχίνιο (δηλαδὴ κάτοικο τῆς ἐπαρχίας Τραχινίας στὴ Φθιώτιδα), ὅταν πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν εἶπε πὼς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἦταν τόσο πολύ, ποὺ μὲ τὰ βέλη τους θὰ ἔκρυβαν τὸν ἥλιο. Καὶ ἡ ἀπάντηση ἦταν: *«Τόσο τὸ καλύτερο* (ἂν μᾶς κρύψουν τὰ βέλη τῶν Μήδων τὸν ἥλιο)· *θὰ πολεμήσουμε στὸν ἴσκιο»*.

Σὲ μία μάχη του στὴν Ἰταλία πρὸς τοὺς Ρωμαίους, κοντὰ στὴν πόλη Ἄσκλο τῆς Ἀπουλίας, νίκησε ὁ Πύρρος (βασιλιὰς τῆς Ἠπείρου). Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως ἦταν τόσο ἀμφίβολα καὶ ἀνησυχητικά, ποὺ εἶπε σὲ κάποιον *«τῶν συνηδομένων αὐτῷ»* (ποὺ χαίρονταν μαζί του): *«Ἂν ἔτι μίαν μάχην Ρωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα* (θὰ χαθοῦμε) *παντελῶς»* (Πλούταρχος, Πύρρος 21). Ἦταν δηλαδὴ ἡ νίκη τοῦ Πύρρου... *«Πύρρειος νίκη»*.

«Δι' αἵματος, οὐ διὰ μέλανος ὁ Δράκων τοὺς νόμους ἔγραψεν...», μὲ αἷμα, δηλαδή, καὶ ὄχι μὲ μελάνι ἔγραψε ὁ Δρά-

κον τοὺς νόμους του, ἀναφώνησε ὕστερα ἀπὸ τρεῖς αἰῶνες ὁ Δημάδης, καὶ ἀπὸ τότε ἔμεινε ὁ θρύλος τῆς γραφῆς τῶν νόμων μὲ αἷμα.

Καὶ οἱ Παροιμιώδεις Ἐκφράσεις: «*Δρακόντειος Νομοθεσία*», «*Δρακόντεια μέτρα*», κ.λπ., ἔμειναν ἀπὸ τὸν Δράκοντα[1].

Ἕνας Συβαρίτης[2], ποὺ ἔλαβε μέρος στὸ δημόσιο συσσίτιο τῆς Σπάρτης, παρατήρησε: «*Τώρα καταλαβαίνω γιατὶ οἱ Σπαρτιάτες δὲ φοβοῦνται τὸ θάνατο!*». Ἕνας ἄλλος ἐπισκέπτης, ποὺ τοῦ πρόσφεραν οἱ Σπαρτιάτες τὸν σπαρτιάτικο «*μέλανα ζωμό*», εἶπε: «*Πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς λουστεῖ στὸν Εὐρῶτα γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ τὸ πιεῖ αὐτό!*».

Ὁ βασιλιὰς Ἀγησίλαος, ὅταν τὸν ρώτησαν ποιὸ ἦταν τὸ μεγαλύτερο εὐεργέτημα ποὺ εἶχαν χαρίσει στὴ Σπάρτη οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου, ἀπάντησε: «*Ἡ περιφρόνηση τῶν ἀπολαύσεων*». Ὁ Διογένης ὁ Κυνικὸς εἶδε στὴν Ὀλυμπία κάτι νέους ἀπὸ τὴ Ρόδο ποὺ φοροῦσαν πολὺ ὡραῖα ροῦχα, καὶ φώναξε: «*Προσποίηση!*». Ἔπειτα, εἶδε μερικοὺς Σπαρτιάτες ντυμένους φτωχικά, καὶ εἶπε: «*Ἀκόμα περισσότερη προσποίηση*».

● Ὅταν ὁ Πεισίστρατος βρισκόταν ἐξόριστος, ὁ Μεγακλῆς, (εὐγενὴς ἀντίπαλος), πρόσφερε στὸν Πεισίστρατο τὴν ὑποστήριξή του, ἂν ὁ Πεισίστρατος νυμφευόταν τὴν κόρη του. Ἡ συμφωνία ἔγινε, ἀλλὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐπιχειρηθεῖ ἡ κατάληψη τῆς ἀρχῆς γιὰ δεύτερη φορά. Καὶ

1. *Οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντα ἦσαν σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι, γιὰ τὴν ἐποχὴ ὅμως ἐκείνη ἀποτελοῦσαν τὴν πιό... ἀνθρωπιστικὴ νομοθεσία ποὺ πρωτογνώρισε ἡ Ἑλλάδα. Τὸ ὄνομα Δράκων εἶναι μᾶλλον παρατσούκλι χαρακτηριστικὸ καὶ συμβολικό. (Δράκων: ἀπὸ τὸ δέρκομαι — σημαίνει ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ὅραση ὀξεία, αὐτὸς ποὺ καταπλήσσει μὲ τὸ βλέμμα του).*
2. *Κάτοικος τῆς πόλης Σύβαρης, (ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ μὲ πολυτέλεια, ἀκόλαστος, μαλθακός, φιλήδονος, ἡδυπαθής).*

νὰ τὶ σκέφτηκαν νὰ σκαρώσουν, ὅπως μᾶς διηγείται ὁ Ἡρόδοτος:

«Ἐπινόησαν τὸ πιὸ ἀνόητο, κατὰ τὴ γνώμη μου, σχέδιο ποὺ φαντάστηκε ποτὲ ἄνθρωπος, ἂν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψη του πὼς οἱ Ἕλληνες διακρίθηκαν πάντα ἀπὸ τοὺς βάρβαρους γιὰ τὴν ἀντίληψή τους καὶ τὴν ἔλλειψη ἁπλοϊκότητας καὶ ἀφέλειας, καὶ ὅτι τὸ τέχνασμα ἔγινε σὲ βάρος τῶν Ἀθηναίων, ποὺ θεωροῦνται οἱ ἐξυπνότεροι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ὑπῆρχε μία γυναίκα ποὺ τὴν ἔλεγαν Φύη[3], πανύψηλη καὶ πολὺ ὡραία. Τὴν ἔντυσαν μὲ μία πανοπλία, τῆς ἔμαθαν τὸ ρόλο της, τὴν ἀνέβασαν σὲ ἕνα ἅρμα καὶ μπῆκαν στὴν πόλη, ὅπου εἶχαν στείλει κιόλας κήρυκες ποὺ διαλαλοῦσαν: «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὑποδεχτεῖτε ἐγκάρδια τὸν Πεισίστρατο. Ἡ ἴδια ἡ Ἀθηνᾶ, ποὺ τὸν τιμᾶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους, τὸν ὁδηγεῖ στὴν Ἀκρόπολή της».

Τὸ διέδωσαν αὐτὸ σὲ ὅλη τὴν πόλη, καὶ ὁ λαός, πιστεύοντας πὼς ἡ γυναίκα αὐτὴ ἦταν ἡ Θεά, δέχτηκε τὸν Πεισίστρατο — καὶ ἀπένειμαν σὲ αὐτή, ἕνα ἀνθρώπινο πλάσμα, τιμὲς θεϊκές.

Οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάτες τηροῦσαν μὲ φανατισμὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ νὰ σέβονται οἱ νεώτεροι τοὺς γεροντότερους. Στὸ πέρασμα ἑνὸς γέροντα, οἱ νέοι ἔπρεπε νὰ σηκωθοῦν. Στὸ δρόμο ὁ νέος ἔπρεπε νὰ παραμερίσει μὲ σεβασμὸ γιὰ νὰ ἀφήσει ἐλεύθερο τὸ δρόμο στὸ γέροντα.

Καὶ τὴ λαμπρὴ αὐτὴ ἀρχὴ τὴν τηροῦσαν αὐστηρὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Κάποτε ἕνας Ἀθηναῖος γέροντας πῆγε στὴν Ὀλυμπία γιὰ νὰ παρακολουθήσει τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Ὅλες οἱ κερκίδες τοῦ Σταδίου ἦταν κατάμεστες ἀπὸ κόσμο καὶ δὲν εὕρισκε πουθενὰ θέση νὰ καθήσει. Μερικοὶ συμπατριῶτες του νέοι ποὺ κάθονταν, τοῦ φώναξαν νὰ πλησιάσει. Μὲ μεγάλη δυσκολία πλησίασε ὁ γέρος, ἀλ-

3. Πολὺ ταιριαστὸ ὄνομα, ἀφοῦ «Φύη» σημαίνει «ἀνάπτυξη» ἢ «κορμοστασιά».

λὰ πείστηκε πὼς οὔτε καὶ ἐκεῖ ὑπῆρχε θέση καὶ κατάλαβε ἀπὸ τὰ χάχανα καὶ τὰ πειράγματα τῶν νέων ὅτι τὸν κορόϊδευαν. Ἕνας Σπαρτιάτης ποὺ καθόταν δίπλα ἐκεῖ, μόλις κατάλαβε τὸ τὶ συνέβη, σηκώνεται καὶ παραχωρεῖ τὴ θέση του στὸ γέρο. Καὶ τότε, καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ποὺ ἤθελαν νὰ παίξουν μὲ τὸν γέροντα συμπατριώτη τους, χειροκρότησαν μαζὶ μὲ τὸν ἄλλο κόσμο τὴν εὐγενικὴ πράξη τοῦ Σπαρτιάτη.

Ὁ Πλούταρχος μᾶς λέει μία χαρακτηριστικὴ ἱστορία γιὰ τοὺς Σπαρτιάτες: «Ἕνας ἡλικιωμένος γύριζε στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες ζητῶντας νὰ βρεῖ μία θέση, καὶ ὁ κόσμος τὸν ἀπόπαιρνε. Μὰ ὅταν ἔφτασε στὸ μέρος ποὺ κάθονταν οἱ Σπαρτιάτες, ὅλοι οἱ νέοι καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους σηκώθηκαν γιὰ νὰ τοῦ προσφέρουν θέση. Τὸ πλῆθος χειροκρότησε τοὺς Σπαρτιάτες, καὶ τότε ὁ γέρος εἶπε ἀναστενάζοντας: *«Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ξέρουν ποιὸ εἶναι τὸ σωστό, ἀλλὰ μόνο οἱ Σπαρτιάτες τὸ κάνουν»*.

Ὁ Αἴας ὁ Τελαμώνιος, σὲ κάποιο καυγαδάκι ποὺ εἶχε μὲ τὴ γυναίκα του Τέκμησσα, ἀξίωσε ἀπὸ αὐτήν *«ὑποταγή»*. Ἐκείνη δὲν ἀρνήθηκε τὸ καθῆκον αὐτό. Ἀξίωσε ὅμως ἀπὸ αὐτόν: *«νὰ τυγχάνει αἰδοῦς καὶ φροντίδος»*, ποὺ ἔχει δικαίωμα νὰ τὸ ζητήσει. Ὅταν ὅμως ἡ περίεργη διαγωγὴ τοῦ ἄντρα της τὴν ἀναγκάζει νὰ τὸν προσέξει, αὐτὸς γιὰ νὰ ἀποφύγει ἐρώτηση ἐνοχλητικὴ τῆς εἶπε τὸ περίφημο:

— *«Γύναι, γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει»*.

Ὅταν ὁ Θηβαῖος πολέμαρχος Ἀρχίας, φίλος τῶν Σπαρτιατῶν (4ος αἰ. π.Χ.), ἔλαβε σὲ ἕνα συμπόσιο γράμμα φιλικό, ποὺ τὸν εἰδοποιοῦσε πὼς κινδύνευε ἀπὸ τὸν Πελοπίδα καὶ τοὺς δημοκρατικοὺς Θηβαίους, ποὺ εἶχαν γυρίσει κρυφὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴ Θήβα (379 π.Χ.), εἶπε: *«ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα»*, μὴ θέλοντας διαβάζοντάς το νὰ σταματήσει τὸ

γλέντι του. Ἔτσι σὲ λίγο δολοφονήθηκε μαζὶ μὲ τοὺς φίλους του (*Πλούταρχος*, Πελοπ. 10).

Οἱ ἀρχαῖοι ἀγαποῦσαν πολὺ τὰ σῦκα. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι ἦταν λιτοδίαιτοι. Ἀγαποῦσαν τὰ πολυτελῆ συμπόσια καὶ τὰ πλούσια δεῖπνα. Ὁ Κόνων, ὅταν νίκησε στὴ ναυμαχία τῆς Κνίδου τοὺς Λακεδαιμόνιους, πρόσφερε μία πραγματικὴ ἑκατόμβη, δηλαδὴ ἑκατὸ ὁλόκληρα βόδια καὶ κάλεσε σὲ γεῦμα ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπίσης, καθὼς ἀναφέρει ὁ Εὐριπίδης, ὅταν κέρδισε στὶς ἁρματοδρομίες τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων τρεῖς ἀλλεπάλληλες νίκες, ἔδωσε συμπόσιο σὲ ὅλη τὴν παρέα τῆς Ὀλυμπίας. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ὅμως, ποὺ ἦταν Πυθαγόρειος καὶ δὲν ἔτρωγε τίποτα ποὺ νὰ εἶχε ζωή, κατασκεύασε μὲ ἀλεύρι, μέλι, λιβάνι καὶ ἄλλα πολύτιμα ἀρτύματα, ἕνα βόδι, ποὺ τὸ μοίρασε σὲ ὅλη τὴν παρέα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ὁ δραματικὸς ποιητὴς Ἴων ἀπὸ τὴ Χίο, ὅταν πῆρε στὴν Ἀθήνα τὸ πρῶτο βραβεῖο τῆς τραγωδίας, ἔδωσε σὲ κάθε Ἀθηναῖο ἀπὸ ἕνα «μπουκάλι» κρασὶ τῆς Χίου, ποὺ ἦταν πράγματι ἐξαίρετο.

Πῶς ἀπὸ τὸν ὄμορφο καρπὸ τῆς συκιᾶς, τὸ σῦκο, προῆλθε ἡ λέξη συκοφαντία; Ἕνα ἐπίθετο ἐξευτελιστικό, ὅπως ἡ λέξη *συκοφάντης;*

Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ποιητὴς *Ἀλέξης*, θεῖος τοῦ κωμωδιογράφου Μένανδρου, ξεσηκώθηκε κάποτε —ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος στοὺς *«Δειπνοσοφιστές»*— ὑπέρ τῶν... συκοφαντῶν. Καὶ νὰ τὶ ἔγραψε σὲ ἕνα του ἔργο:

«Τὸ ὄνομα συκοφάντης δόθηκε πολὺ ἄδικα σὲ κακοὺς ἀνθρώπους. Ἔπρεπε ἕνα ἐπίθετο ποὺ γίνεται ἀπὸ τὴ λέξη σῦκο, νὰ στολίζει τὰ ὀνόματα τῶν ἔντιμων καὶ ἀκέραιων ἀνθρώπων, γιὰ νὰ δείχνει καὶ νὰ σημειώνει τὸ χαρακτῆρα τους. Ὅταν ὅμως βλέπω τὸ ἀντίθετο αὐτὸ νὰ συνοδεύει τὰ ὀνόματα τῶν διεφθαρμένων καὶ τῶν ἔκφυλων, ἡ ψυχή μου ἐπαναστατεῖ. Καὶ δὲ βλέπω γιὰ ποιὸ λόγο ἔγινε αὐτό».

Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξης δὲν εἶχε πολὺ δίκηο νὰ διαμαρτύρεται. Στὴν Ἀττικὴ ἦταν ἀπαγορευμένη ἡ ἐξαγωγὴ ξερῶν σύκων, γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουν μόνον οἱ κάτοικοί της. Πολλοὶ ὅμως ἔκαναν λαθραία ἐξαγωγή. Ὅποιος τοὺς ἀνακάλυπτε καὶ τοὺς κατήγγελλε στὴ δικαιοσύνη, δηλαδὴ τοὺς φανέρωνε, λεγότανε *συκοφάντης*. Ἀργότερα ὅμως θὰ ἔγιναν, καθὼς φαίνεται, καὶ πολλὲς ψεύτικες καταγγελίες. Ἔτσι τὸ ἐπίθετο συκοφάντης, ποὺ στὴν ἀρχικὴ καὶ ἀληθινὴ σημασία του ἦταν τιμητικώτατο, ξέπεσε στὸ ἀντίθετο.

Ὁ Φιλήμων στό *«Ἀττικὸ Λεξικό»* του μᾶς ἐξηγεῖ τὴν προέλευση τῆς ἔκφρασης *«βασιλικά σῦκα»*.

Μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὴν Ἀττικὴ ὑπῆρχε ἕνα εἶδος σύκων ποὺ τὰ ὀνόμαζαν *βασιλικά* καὶ ὅτι ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτὸ ἔβγαζαν τὰ ξερὰ σῦκα, ποὺ λέγονταν γι' αὐτό *«βασιλιάδες»*.

Κάποιος ἐχθρός τοῦ Ἱέρωνα τοῦ εἶπε κατάμουτρα ὅτι βρωμάει τὸ στόμα του ἀπαίσια. Τρέχει τότε αὐτὸς ἀμέσως στὴ γυναίκα του, στὸ σπίτι, καὶ τὴ ρωτάει ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι βρωμάει τὸ στόμα του.

— Ναί! τοῦ ἀπαντᾶ ἐκείνη.

— Καὶ γιατὶ δέν μοῦ τὸ εἶπες ποτέ;

— Γιατὶ νόμιζα ὅτι ἔτσι μυρίζουν τὰ στόματα ὅλων τῶν ἀνδρῶν! (Πλούταρχος).

Ρώτησαν κάποτε τὸ Φιλόστρατο ἂν ὁ ἔρωτας εἶναι ἀρρώστεια, καὶ ἐκεῖνος ἀπάντησε:

— *«Οὐ τὸ ἐρᾶν νόσος, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐρᾶν· εἰ γὰρ ἀπό τοῦ ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν, τυφλοὶ οἱ μὴ ἐρῶντες»*.

Ἕνα ἀπόσπασμα τῆς *«Ποιητικῆς Τέχνης»* τοῦ Ὁράτιου, μᾶς παρουσιάζει τόν Θέσπι νὰ περιφέρει ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ τὸ θίασό του καὶ τὶς τραγωδίες του ἐπάνω σὲ ἕνα κάρρο. Ἐπάνω στὸ κάρρο αὐτὸ ποὺ ἔτρεμαν τὰ σανίδια του, καὶ

πού σύγχρονα χρησίμευε καὶ σὰν πρόχειρο παλκοσένικο, μπῆκαν τὰ αἰώνια θεμέλια τοῦ θεάτρου. Εἶναι εὔκολο νὰ φανταστεῖ κανεὶς τὴ συγκλονιστικὴ ἐντύπωση ποὺ μετέδιδε τὸ θέαμα αὐτὸ στὸ πρωτόγονο ἀκροατήριο τοῦ ὑπαίθριου θεάτρου. Σὲ ὅλη τὴν ὕπαιθρο οἱ Διονυσιακὲς γιορτὲς ἔγιναν δραματικὲς παραστάσεις, συνοδευόμενες ἀπὸ χοροὺς καὶ ἀρδευόμενες ἀπὸ ἀναρίθμητες σπονδές. Ὅταν ὁ Θέσπις ἦρθε γιὰ πρώτη φορὰ νὰ δώσει παραστάσεις στὴν Ἀθήνα, ἕνα ἀληθινὸ πανδαιμόνιο κατέλαβε τὴν πόλη. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ λαοῦ, ὅλος ὁ κόσμος οὔρλιαζε, τοὺς εἶχε πιάσει ἕνα εἶδος «ἀμόκ». Οἱ ἄρχοντες τῆς πόλης ἀνησύχησαν καὶ ταράχτηκαν πολύ. Ὁ Πλούταρχος γράφει στό *«Βίο τοῦ Κίμωνα»* ὅτι ὁ Σόλων κάλεσε τὸν Θέσπι καὶ τὸν ρώτησε *«ἂν δὲν αἰσθάνεται ντροπὴ νὰ παρουσιάζει στὸ λαὸ τόσο μεγάλα ψέμματα»*. Ἀλλὰ τὸ νερὸ εἶχε σπάσει πιὰ τὰ φράγματα καὶ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸ σταματήσεις.

Ὁ Αναξανδρίδης, ἀρχαῖος κωμικὸς ποιητὴς ποὺ γεννήθηκε στὴ Ρόδο τὴν ἐποχὴ τοῦ Φίλιππου, εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἔβαλε στὸ ἀρχαῖο θέατρο τοὺς ἐλεύθερους ἔρωτες. Πολλὲς φορὲς οἱ ὡραῖες κωμωδίες του θριάμβευσαν στὸ θέατρο τοῦ Διόνυσου καὶ γοήτευαν πάντοτε τοὺς Ἀθηναίους. Ἀλλὰ ἔπεσε θῦμα τοῦ σατιρικοῦ του οἴστρου. Ὁ Εὐριπίδης εἶχε γράψει σὲ κάποια τραγωδία του: *«Ἡ φύση τὸ θέλησε ἔτσι, αὐτὴ δὲν ἀκούει καθόλου τοὺς νόμους»*. Σὲ μία παρωδία τοῦ στίχου αὐτοῦ, ὁ Ἀναξανδρίδης ἀντικατέστησε τὴ λέξη *φύση*, μὲ τὴ λέξη *πόλη*. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν καταδίκασαν νὰ πεθάνει ἀπὸ ἀσιτία.

Ὁ Αγάθων ἔλεγε ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἄρχει πρέπει νὰ θυμᾶται τρία πράγματα. Πρῶτον, ὅτι ἄρχει ἀνθρώπων. Δεύτερον, ὅτι ἄρχει σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους. Καὶ τρίτον, ὅτι δὲν θὰ ἄρχει αἰώνια.

Στὴ Λιβύη ζοῦσε ἕνας σοφὸς ποὺ τὸν ἔλεγαν Ψάθωνα, καὶ ποὺ στοχάστηκε νὰ ἀποκτήσει θεϊκὲς τιμές. Ἔπαιρνε λοιπὸν διάφορα πουλιά, τὰ δίδασκε νὰ προφέρουν τὶς λέξεις: Μέγας Θεὸς Ψάθων, καὶ ἔπειτα τὰ ἔδιωχνε στὰ βουνά. Οἱ συντοπίτες του, ποὺ ἀγνοοῦσαν τὸ κόλπο τοῦ φιλόδοξου σοφοῦ, πῆραν τὶς φωνὲς τῶν πουλιῶν σὰ θεϊκὸ σημάδι καὶ πρόσφεραν στὸν Ψάθωνα θυσίες. Ὁ Ψάθων, βέβαια, δὲ βρῆκε μιμητὲς στὸ ἀνόητο στρατήγημά του. Μερικὰ ὅμως ἀπὸ τὰ πουλιὰ ποὺ δίδασκε ὁ Ψάθων δὲν ξέχασαν τὸ περίεργο μάθημα. Αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο, διότι καθὼς φαίνεται τὰ πουλιὰ αὐτὰ θὰ ἦσαν παπαγάλοι ἢ γεράκια.

Στὴν ἀρχαιότητα, μαζὶ μὲ αὐτὸ τὸ ἀνέκδοτο, ἀφηγοῦνται καὶ ἕνα ἄλλο, τελείως ἀντίθετο, ποὺ μαζὶ μὲ τὸ πρῶτο ἔκανε ἕνα ὡραῖο δίπτυχο. Γιὰ κάποιο ἀνεξήγητο λόγο οἱ βάτραχοι ποὺ κοάζουν ἐπίμονα καὶ ἀδιάκοπα στοὺς βάλτους καὶ τὰ χαντάκια, στὴ Σέριφο ἦταν ἄφωνοι. Γι' αὐτὸ καὶ ἔμεινε ἡ παροιμιώδης ἔκφραση: *«Βάτραχος ἐκ Σερίφου»*, ποὺ τὴ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ κάθε σιωπηλὸ ἄνθρωπο. Οἱ βάτραχοι τῆς Σερίφου, ποῦ ζοῦσαν κοντὰ στὴ θάλασσα, φαίνεται ὅτι ζήλεψαν τὰ ψάρια. Διαφορετικὰ δὲν ἐξηγεῖται ἡ σιωπή τους...

Ὁ Φιλοποίμην, ὅταν ὁ στρατός τῆς πατρίδας του βρέθηκε ἀντιμέτωπος πολὺ μεγαλυτέρων δυνάμεων καὶ νικήθηκε, κατώρθωσε μὲ τοὺς λίγους στρατιῶτες ποὺ διέθετε, νὰ καλύψει τὴν ὑποχώρηση καὶ νὰ γλυτώσει πολλοὺς ἡλικιωμένους, παιδιὰ καὶ γυναῖκες τῆς Μεσσηνίας. Ἔτσι ὁ Κλεομένης βρῆκε μία ἔρημη πόλη καὶ ὅταν κάλεσε τοὺς πρόσφυγες νὰ γυρίσουν πίσω ὑποσχόμενος πὼς δεν θὰ τοὺς πειράξει, ὁ Φιλοποίμην ἔστειλε τὸ παρακάτω μήνυμα ἐκ μέρους τῶν συμπατριωτῶν του στὸν Κλεομένη: *«Ἡ ἐλευθερία ποὺ παρέχουν οἱ τύραννοι, εἶναι ἀντάξια δούλων μόνον»*. Αὐτὴ ἡ ὑπερήφανη ἀπάντηση ἐξόργισε τοὺς κατακτητὲς καὶ ὁ Κλε-

ομένης διέταξε τοὺς στρατιῶτες του νὰ λεηλατήσουν τὴν πόλη, καὶ νὰ τὴν ἀνασκάψουν μὲ τέτοιο τρόπο *«ὥστε νὰ γίνει ἀκατοίκητη»*.

Ὁ Πολυκράτης, τύραννος τῆς Σάμου (6 αἰ. π.Χ.), χαιρόταν τὴ ζωὴ γιὰ χρόνια εὐτυχισμένος, ἔτσι ποὺ ὁ βασιλιὰς τῆς Αἰγύπτου Ἄμασις, καθὼς μᾶς λέει ὁ Ἡρόδοτος (3.39), ἀνησύχησε γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ εὐτυχία — τὴν ὑπερβολικὴ γιὰ ἄνθρωπο, ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν πὼς τό *«Θεῖον»* εἶναι *«φθονερόν»* καὶ οἱ Θεοὶ δὲν ἀνέχονται νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι ἄδολη εὐτυχία. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ σύστησε ὁ Ἄμασις στὸν Πολυκράτη, γιὰ νὰ ξεφύγει ἐνδεχόμενη μεγάλη συμφορὰ σταλμένη ἀπὸ τους Θεούς, νὰ προκαλέσει ὁ ἴδιος ἕνα δυστύχημα στὸν ἑαυτό του, ἀποστερῶντας του κάτι ποὺ τοῦ ἦταν ἀγαπητό. Τότε ὁ Πολυκράτης ἔρριξε στὴ θάλασσα ἕνα δαχτυλίδι (Τὸ δαχτυλίδι τοῦ Πολυκράτη — ἔκφραση), μὲ σμαράγδι· μὰ ἡ τύχη του δὲ δέχτηκε τὴν αὐτόθελη θυσία καὶ σὲ λίγες μέρες ξαναβρῆκε ὁ Πολυκράτης τὸ δαχτυλίδι του μέσα σὲ ἕνα μεγάλο ψάρι, τὴν ὥρα ποὺ τὸ ἔτρωγε, καὶ πού τοῦ τὸ εἶχε προσφέρει ἕνας ψαράς. Ὅταν τὸ ἔμαθε ὁ Ἄμασις κατάλαβε πὼς δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ὁ ἄνθρωπός του, ἀλλὰ καὶ προτίμησε νὰ κόψει τὴ φιλία τους γιὰ νὰ μὴ λυπηθεῖ ὕστερα ἀπὸ τὴ βέβαιη συμφορὰ ποὺ ἔβλεπε νὰ ἀπειλεῖ τὸ φίλο του. Ὁ Πολυκράτης μπλέχτηκε ἀργότερα σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Πέρσες, νικήθηκε καὶ πέθανε μὲ σταυρικὸ θάνατο.

Κάποτε ὁ Ἀρισταγόρας (499 π.Χ.), ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, πῆγε στὸν Κλεομένη τὸ βασιλιὰ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ ζήτησε βοήθεια γιὰ νὰ χτυπήσει τοὺς Πέρσες. Γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὰ ἐπιχειρήματά του, *«ἔφερε μαζί του,* —ὅπως λὲνε οἱ Σπαρτιάτες—, *ἕναν ὀρειχάλκινο πίνακα, ποὺ ἦταν χαραγμένη ἡ περιφέρεια ὅλης τῆς Γῆς, ὅλη ἡ θάλασσα καὶ ὅλα τὰ ποτάμια»*. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὸν πρῶτο χάρτη ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἱστορία. Στὸ τέλος, συνέκρινε τὴ φτώχεια τῆς

Ἑλλάδας μὲ τὸν πλοῦτο τῆς Ἀσίας. Ὁ Κλεομένης τοῦ ὑποσχέθηκε πὼς θὰ τοῦ ἀπαντήσει σὲ τρεῖς μέρες. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Τὴν τρίτη μέρα τὸν ρώτησε ὁ Κλεομένης πόσο ἀπεῖχε ἡ ἀκτὴ τῆς Ἰωνίας ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Πέρση βασιλιᾶ. Ἀλλὰ ὁ Ἀρισταγόρας, ἐδῶ ἔκανε ἕνα λάθος, ἀφοῦ εἶχε ἐξαπατήσει τόσο καλὰ τὸν Κλεομένη, δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ πεῖ τὴν ἀλήθεια. Τοῦ εἶπε πὼς χρειαζόταν τρεῖς μῆνες ταξίδι. Τότε ὁ Κλεομένης, διακόπτοντάς τον, τοῦ εἶπε: *«Μιλήσιε ξένε, φύγε ἀπὸ τὴ Σπάρτη πρὶν δύσει ὁ ἥλιος, διότι λὲς πράγματα δυσάρεστα γιὰ τοὺς Σπαρτιάτες, ἀφοῦ προσπαθεῖς νὰ τοὺς ὁδηγήσεις σὲ ἀπόσταση τριῶν μηνῶν ἀπὸ τὴ θάλασσα».*

Ἀλλὰ ὁ Ἴωνας αὐτὸς ἔπαιξε ἕνα ἄλλο χαρτί. Ἐμφανίστηκε σὲ λίγη ὥρα ὡς ἱκέτης καὶ μπῆκε στὸ σπίτι τοῦ Κλεομένη, ὅπου βρῆκε τὸ βασιλιὰ μὲ τὴ μικρή του κόρη ποὺ λεγόταν Γοργώ. Παρακάλεσε τὸν Κλεομένη νὰ ἀπομακρύνει τὸ παιδὶ καὶ νὰ τὸν ξανακούσει. Ὁ Κλεομένης δέχτηκε νὰ τὸν ἀκούσει, ἀλλὰ χωρὶς νὰ διώξει τὸ παιδί. Ὁ Ἀρισταγόρας τότε τοῦ ὑποσχέθηκε δέκα τάλαντα, ἂν δεχόταν νὰ βοηθήσουν οἱ Σπαρτιάτες, ἔπειτα περισσότερα, καὶ τελικὰ πενῆντα τάλαντα. Τότε ἡ Γοργὼ φώναξε: *«Πατέρα, ἂν δὲν φύγεις, αὐτὸς ὁ ξένος θὰ σὲ διαφθείρει!».* Ἔτσι ὁ Κλεομένης ἔφυγε, καὶ ἡ Ἰωνία δὲν πῆρε βοήθεια ἀπὸ τὴ Σπάρτη.

Ὅταν ὁ Ἴβυκος, λυρικὸς ποιητὴς τοῦ 6ου αἰῶνα π.Χ. δολοφονήθηκε κοντὰ στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου ἀπὸ ληστές, ἐπικαλέστηκε, καθὼς λέει ἡ παράδοση, ἕνα κοπάδι γερανούς, ποὺ εἶδε νὰ πετοῦν ἀπὸ πάνω του, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸ θάνατό του. Ὅταν σὲ λίγο ἕνας ἀπὸ τοὺς ληστὲς εἶδε στὸ πανηγύρι τῶν Ἰσθμίων, ποὺ βρισκόταν, νὰ πετοῦν οἱ γερανοί, φώναξε ἀθέλητα: *«Νὰ οἱ γερανοὶ τοῦ Ἰβύκου»*, καὶ ἔτσι προδόθηκαν οἱ κακοῦργοι, πιάστηκαν καὶ τιμωρήθηκαν (Ἀντίπατρος ὁ Σιδώνιος).

Ὁ ρήτορας Ἱπποκράτης ζήτησε ἀπὸ τὸν φλύαρο Κάρφωνα, ποὺ ἤθελε νὰ σπουδάσει κοντά του, διπλὰ δίδα-

κτρα. Καὶ ὅταν αὐτὸς τὸν ρώτησε γιατὶ ζητάει ἀπὸ αὐτὸν τὰ διπλά, τοῦ εἶπε: —*«Ἕνα μισθὸ γιὰ νὰ μάθεις νὰ μιλᾶς καὶ ἕνα γιὰ νὰ μάθεις νὰ σιωπᾶς»*.

Τό *«κυλώνειον ἄγος»* ἀναφέρθηκε γιὰ πρώτη φορά, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεγέρθηκαν γιὰ τὴν αὐστηρὴ νομοθεσία τοῦ Δράκοντα καὶ πῆρε τὴν ἀρχὴ ὁ Κύλων. Ἀλλὰ οἱ ὀπαδοί του ἀναγκάστηκαν σὲ λίγο νὰ καταφύγουν ἱκέτες στὴν Ἀκρόπολη (612 π.Χ.), νομίζοντας ἔτσι ὅτι θὰ σωθοῦν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως τοὺς ἔσφαξαν παράσπονδα, καὶ αὐτὸ θεωρήθηκε *ἄγος*, μίασμα, ἐνοχή, κατάρα ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐξαγνιστεῖ.

Ὅταν ὁ μεγάλος μαθηματικός τῆς ἀρχαιότητας Ἀρχιμήδης (212 π.Χ.) εἶδε νὰ μπαίνει στὸ μελετητήριό του, τὴν ὥρα ποὺ ἦταν βυθισμένος στὶς μαθηματικὲς του μελέτες, ἴσως συγκεντρωμένος γιὰ νὰ βρεῖ τὸ νέο μηχάνημα γιὰ νὰ ἀποκρούσει τὴν πολιορκία τῆς πατρίδας του, ἕνα Ρωμαῖο στρατιώτη, ἀπὸ τὴ στρατιὰ ποὺ εἶχε ἐκπορθήσει τὶς Συρακοῦσες τῆς Σικελίας, τοῦ εἶπε τὸ περίφημο: *«Μὴ μοῦ τοὺς κύκλους τάραττε»*. Καὶ τότε ὁ Ρωμαῖος στρατιώτης τοῦ ἔκοψε μὲ τὸ σπαθί του τὸ κεφάλι, παρὰ τὶς ρητὲς διαταγὲς ποὺ εἶχαν πάρει ὅλοι ἀπὸ τὸν Καίσαρα, νὰ μὴ πειράξουν τὸν Ἀρχιμήδη.

Ὅταν ρώτησαν κάποτε τὸν ἐλεγειοποιὸ Θέογνι τὸ Μεγαρέα, ἂν θὰ πρέπει κανεὶς νὰ παίρνει γρήγορα ἀποφάσεις, ἀπάντησε με τὴ γνωστὴ παροιμιώδη ἔκφραση: *«μηδέν ἄγαν σπεύδειν»*[4]. Εἶναι δηλαδὴ μία λακωνικὴ σύσταση γιὰ κείνους ποὺ παίρνουν γρήγορες ἀποφάσεις, καὶ ποὺ μπορεῖ γι' αὐτὸ τὸ λόγο νὰ εἶναι ἀπερίσκεπτες.

Τό *«σπεῦδε βραδέως»* εἶναι μία νεώτερη διατύπωση ποὺ

4. *Μερικοὶ θέλουν νὰ λένε πὼς ἡ φράση αὐτὴ πρωτοειπώθηκε ἀπὸ τὸ σοφὸ Χίλωνα (ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτά).*

τὴν ἀποδίδουν στὸ Ρωμαῖο Αὐτοκράτορα Αὔγουστο, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴ συνήθεια νὰ μεταχειρίζεται στοὺς λόγους του πάντα προσφιλεῖς ἐκφράσεις.

Ὁ Ἀνακρέων μοίραζε τὶς ὧρες του στὸν ἔρωτα καὶ στὴν κρασοκατάνυξη, τραγουδῶντας καὶ τὰ δύο σὲ ἀμίμητες στροφές. Ἄλλοτε ἔψελνε τὸν ἔρωτα καὶ τὶς ἡδονές του, καὶ ἄλλοτε τὸ κρασὶ καὶ τὴ μακαριότητα, στὴν ὁποία μᾶς βυθίζει τὸ μεθύσι, ἄλλοτε πάλι τὸ σταφύλι, ποὺ δίνει τὸ δυνατὸ καὶ ἀρωματικὸ χυμό του γιὰ νὰ γίνει τὸ κρασί. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ σταφύλι βαρέθηκε κάποτε νὰ ἀκούει τὰ ἀτέλειωτα τραγούδια του. Καὶ ὁ περίφημος μελωδὸς πέθανε ξαφνικὰ σὲ ἡλικία 85 χρονῶν, ἀπὸ ἕνα κουκούτσι σταφυλιοῦ ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ τὸ καταπιεῖ. Ὁ Ἀνακρεὼν ἔπεσε θῦμα τοῦ Βάκχου ποὺ τόσο πολὺ τὸν ὕμνησε.

Ἕνα ἀνέκδοτο παρουσιάζει τὸν Ἀνακρέοντα περικυκλωμένο ἀπὸ παρθένες τῆς Λέσβου, νὰ στεφανώνεται μὲ λουλούδια ἀπὸ τὴν ποιήτρια Σαπφὼ καὶ νὰ συμπλέκει τὰ ἐλαφρὰ καὶ ἡδυπαθῆ του τραγούδια μὲ τὴν γεμάτη πάθος φωνὴ τῆς Σαπφοῦς. Ἕνα ἄλλο πάλι ἀνέκδοτο μᾶς λέει πὼς δὲν ἦταν ἀλήθεια ὅτι ὁ Ἀνακρέων καὶ ἡ Σαπφὼ ἦσαν ἐρωτευμένοι, διότι μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἀνακρέων ἦταν μόνο τριῶν χρόνων ὅταν ἡ Σαπφὼ πλησίαζε τὰ σαράντα της. Αὐτὸ ἀποκλείει τὸν Ἀνακρέοντα γιὰ ἐραστή, ὄχι ὅμως καὶ τὶς ἐρωτικὲς περιπέτειες τῆς Σαπφοῦς. Διότι ἡ ἐρωτομανὴς αὐτὴ ποιήτρια, ποὺ περιφρονοῦσε τὸν Ἀλκαῖο καὶ περιφρονήθηκε ἀπὸ τὸν Φάωνα, ἐξακολουθοῦσε καὶ στὰ πενῆντα της ἀκόμα νὰ ἐρωτεύεται. Ἀλλὰ ἦταν τοὐλάχιστον ὄμορφη; Κι ἐδῶ οἱ μάρτυρες δὲν συμφώνησαν μεταξύ τους. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἀλκαῖο, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἰουλιανό, τὸν Πλούταρχο, τὸν Ἀθήναιο, τὸν Θεμίστιο, τὴν Ἄννα Κομνηνή, τὸν Δημοχάρη τὸν ἐπιγραμματιστὴ καὶ τὸν γιατρὸ Γαληνό, ἦταν ὄμορφη. Ὁ Ὁράτιος τὴν παρουσιάζει

σὰν ἀντρογυναίκα. Ὁ Ὀβίδιος ἀποδοκιμάζει τὸ ἀνάστημά της καὶ τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου της. Ὁ Μάξιμος ὁ Τύριος τὴν περιγράφει σὰν μίαν ἄσχημη καὶ ἐρωτόπληκτη γριά.

Ὁ Ἀθήναιος ἔλεγε γιὰ τὸν λυρικὸ ποιητὴ καὶ σοφιστὴ Ἀνακρέοντα ὅτι: *«Μήφων ἐν τῷ γράφειν καὶ ἀγαθὸς ὢν προσποιεῖται μεθύειν, οὐκ οὔσης ἀνάγκης»*, δηλ. (ἐνῶ εἶναι νηφάλιος ὅταν γράφει, καμώνεται τὸ μεθυσμένο χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη).

Γιὰ τον Ἀνακρέοντα λένε πὼς ἦταν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἄρεσε πολύ. Ὁ τίτλος *«ἀνακρεόντειον»* γιὰ ᾠδὲς εὔθυμες, ἦταν κάτι τὸ πολὺ συνηθισμένο.

Ἀπ' ὅλα τὰ κρασιὰ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀγαποῦσαν περισσότερο τὸ κρασὶ τῆς Χίου. Αὐτὸ τοὐλάχιστον συμπεραίνεται ἀπὸ τὴν ἀπολογία τοῦ Δημήτριου, ἀπογόνου τοῦ Δημήτριου τοῦ Φαληρέα, ποὺ τὸν μήνυσαν μὲ τὴν κατηγορία ὅτι ἦταν ἐλευθερίων ἠθῶν. Ὅταν τὸν κάλεσαν στὸν Ἄρειο Πάγο, ὁ Δημήτριος εἶπε στοὺς δικαστές, ἀπολογούμενος γιὰ τὴ διαγωγή του:

«Μήπως τυχὸν θὰ μοῦ πεῖτε ὅτι καὶ τώρα ἔχω ἐλευθέρια ἤθη; Ἂν λέγατε κάτι τέτοιο, τὰ πράγματα θὰ σᾶς διέψευδαν. Διότι ἔχω τὴν ὡραιότερη ἐρωμένη καὶ οὔτε ἀδικῶ κανέναν, καὶ πάντοτε πίνω χιώτικο κρασί».

Νὰ πίνει ὁ ἄνθρωπος χιώτικο κρασὶ καὶ νὰ τὸν κατηγοροῦν γιὰ τὰ ἤθη του, ἕ, αὐτὸ ἦταν πρωτάκουστο! Ἴσως ὅμως νὰ μὴ τὸν πῆγαν στὸν Ἄρειο Πάγο παρὰ μόνο γιὰ νά... παγώσει λιγάκι τὸ κρασί του τὸ χιώτικο καὶ ἔτσι νὰ τὸ πιεῖ πιὸ εὐχάριστα.

Γυναῖκες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος

Ἄν δὲν ἦταν ἡ ἐξυπνάδα τῶν γυναικῶν δὲν θὰ ὑπῆρχε οὔτε Λάτιο, οὔτε Αἰνείας, οὔτε σωτηρία τῶν ὅσων ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Τροία κακὴν κακῶς μετὰ τὴν ἅλωσή της! Οἱ Τρωαδίτισσες ἔσωσαν τὴν κατάσταση! Διότι ὅταν οἱ πρόσφυγες τῆς Τροίας ἀγκυροβόλησαν στὸ Λάτιο, ἄφησαν τὰ καράβια τους στὶς γυναῖκες καὶ ἔτρεξαν στὸ ἐσωτερικὸ νὰ δοῦν τὶ τόπος εἶναι καὶ ἂν κάνει γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ. Εἶναι βέβαιο πὼς θὰ γύριζαν ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τὴν ἀγριότητα τοῦ τόπου καὶ θὰ ἄνοιγαν πανιὰ γιὰ νέους τόπους. Αὐτὸ τὸ κατάλαβαν οἱ Τρωαδίτισσες, γι' αὐτὸ τοὺς ἦρθε ἡ ἰδέα, γιὰ νὰ σταματήσει πιὰ ἡ περιπλάνησή τους, νὰ κάψουν τὰ καράβια καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ μείνουν. Τὴν ἀρχὴ τὴν ἔκανε μία ἀπὸ αὐτὲς ποὺ τὴν ἔλεγαν Ρώμη, διότι ἦταν θαρρετὴ καὶ γενναία. Ὅταν τὰ ἔκαψαν ὅλα, ἔτρεξαν οἱ Τρωαδίτισσες νὰ βροῦν τοὺς ἄνδρες τους, ποὺ βλέποντας τὴ φωτιὰ κατέβαιναν θυμωμένοι γιὰ νὰ τὴ σβήσουν καὶ νὰ σώσουν τὰ καράβια τους καὶ νὰ φύγουν ἀμέσως. Ὅταν ἀντάμωσαν, ἄρχισαν μὲ φιλιὰ καὶ χάδια καὶ γλυκόλογα νὰ τοὺς καταπραΰνουν, καὶ αὐτοί, πρὸ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος, μελέτησαν καλύτερα τὸν τόπο καὶ τὸν βρῆκαν καλὸ καὶ ἐπιδοκίμασαν τὴν πράξη τῶν γυναικῶν τους. Ἔτσι ἐγκαταστάθηκαν καὶ ὀνόμασαν μάλιστα τὴν πρώτη πόλη τους Ρώμη, γιὰ νὰ τιμήσουν τὴ γυναίκα ποὺ ἔκανε τὴν ἀρχὴ στὸ κάψιμο τῶν καραβιῶν.

Οἱ γυναῖκες τῆς Φωκίδας στὰ παλιὰ χρόνια, ἔγιναν ἕνα μὲ τοὺς ἄνδρες τους καὶ ἀντιμετώπισαν τὸν κίνδυνο ἡρωικά. Ὅταν δηλαδὴ οἱ Θεσσαλοὶ προχωροῦσαν ἐναντίον τῆς Χώρας τους ἀποφασισμένοι νὰ μὴ χαρίσουν τὴ ζωὴ σὲ κανέναν ἄνδρα καὶ νὰ αἰχμαλωτίσουν τὰ γυναικόπαιδα, οἱ κάτοικοι τῆς Φωκίδας βγῆκαν γιὰ νὰ τοὺς ἀποκρούσουν καὶ ἀποφάσισαν νὰ μαζέψουν σὲ ἕνα λόφο τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ καὶ νὰ σωριάσουν δίπλα τους ξύλα καὶ κλαριά, μὲ τὴν ἐντολή, ἂν νικηθοῦν, νὰ βάλουν φωτιὰ καὶ νὰ καοῦν ὅλες μὲ τὰ παιδιά τους καὶ νὰ μὴ μείνει ψυχὴ στὴ Χώρα τους, ποὺ νὰ πέσει λάφυρο στὰ χέρια τῶν ἄσπονδων ἐχθρῶν τους. Οἱ γυναῖκες μόνες τους ἔκαναν συνέλευση καὶ ἀποφάσισαν νὰ πέσουν ὅλες στὴ φωτιά, ἂν νικηθοῦν οἱ ἄντρες τους. Οἱ Φωκεῖς ὅμως νίκησαν καὶ ἔτσι δὲν χρειάστηκε νὰ καοῦν οἱ γυναῖκες.

Ἀντίθετα μὲ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα, ποὺ ἦταν αὐστηρὰ ἀπαγορευμένη στὶς γυναῖκες ἡ εἴσοδος στὰ γυμναστήρια καὶ ἡ συμμετοχὴ στοὺς ἀγῶνες, τοπικοὺς ἢ πανελλήνιους, στὴ Χίο οἱ γυναῖκες πήγαιναν ἐλεύθερα καὶ ἀγωνίζονταν γυμνὲς μὲ τοὺς ἄντρες καὶ φημίζονταν γιὰ τὶς ἐπιδόσεις τους, πήγαιναν δὲ καὶ πολλοὶ ξένοι γιὰ νὰ ἀπολαύσουν τοὺς μεικτοὺς αὐτοὺς ἀγῶνες καὶ νὰ χειροκροτήσουν τὸ γυναικεῖο ἀθλητικὸ παράστημα στὸ συναγωνισμό του μὲ τὴν ἀντρικὴ δύναμη. Ὁ Ἀθήναιος ἀναφέρει ὅτι ὅλη ἡ ἀρχαιότητα θεωροῦσε σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο αὐτὸ ποὺ γινόταν στὴ Χίο, ποὺ ὄχι μόνο στοὺς δρόμους, ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα ἀγωνίσματα παράβγαιναν οἱ γυναῖκες μὲ τοὺς ἄντρες καὶ συχνὰ νικοῦσαν, ἀλλὰ καὶ στὴν πάλη τοὺς ἀντιμετώπιζαν μὲ πολλὲς ἐπιτυχίες.

Γιὰ τὶς ἀρχαῖες Χιώτισσες ὑπάρχουν πολλὰ ἀνέκδοτα. Ὅταν κάποτε οἱ Ἐρυθραῖοι πολιόρκησαν τὴ Λευκωνία, ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθεῖ οἱ ἐξόριστοι Χιῶτες γιὰ τὸ φόνο του Ἱππόκλου, οἱ ἄντρες τόσο φοβήθηκαν, ὥστε δέχτηκαν

νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλη καὶ νὰ φύγουν, χωρὶς νὰ πάρουν τίποτα ἄλλο μαζί τους ἐκτὸς ἀπὸ τὴ χλαμύδα καὶ τὸ ἱμάτιό τους. Τότε οἱ γυναῖκες τους, ποὺ τόσο ταπεινωτικὰ τὶς ἄφηναν στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν, ἄρχισαν νὰ κατηγοροῦν τοὺς ἄντρες γιὰ τὴ δειλία καὶ ἀνανδρία τους, ποὺ δέχτηκαν μὲ τόση ταπείνωση νὰ ἀφήσουν καὶ σπίτια καὶ ὅπλα καὶ γυναῖκες καὶ ἀγαθὰ καὶ νὰ φύγουν γυμνοὶ μπροστὰ στοὺς ἐχθρούς. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι δικαιολογούμενοι, ἔλεγαν πὼς παρασύρθηκαν καὶ τώρα πιὰ εἶναι ἀργά, διότι ἔχουν δώσει ὅρκο, οἱ γυναῖκες μὲ τὴν ἔμφυτη ἐξυπνάδα τοὺς εἶπαν, νὰ μὴν ἀφήσουν τὰ ὅπλα, παρὰ νὰ τὰ πάρουν μαζί τους, καὶ ὅταν τοὺς ἐμποδίσουν οἱ ἐχθροί, νὰ τοὺς ποῦν μὲ θάρρος, ἀντρίκια, πὼς στοὺς γενναίους ἄντρες χιτώνιο εἶναι ἡ ἀσπίδα καὶ χλαμύδα τὸ δόρυ καὶ κρῖμα ποὺ δὲν κατάλαβαν τὸ νόημα καὶ νόμισαν πὼς θὰ φύγουν χωρὶς τὰ ὅπλα τους, μὲ τὰ ὁποῖα δὲν χωρίζονται οὔτε στὸ κρεββάτι, ἐνῶ τὰ ροῦχα τους τὰ βγάζουν. Αὐτὸ ἔκανε τοὺς Χιῶτες καὶ σκόρπισαν φόβο στοὺς ἐχθροὺς καὶ σώθηκαν ἀπὸ τὴν τόλμη καὶ τὴν ἐξυπνάδα τῶν γυναικῶν τους.

Ὅταν πάλι ὕστερα ἀπὸ χρόνια, ὁ Φίλιππος, ὁ γιὸς τοῦ Δημητρίου, πολιορκοῦσε τὴ Χίο, διαλάλησε ἀπὸ μακριὰ ὅτι: *«ὅποιοι ἀπὸ τοὺς δούλους ἀφήσουν τὰ ἀφεντικά τους καὶ τὴν πόλη τους καὶ πᾶνε μαζί του, αὐτοὺς θὰ τοὺς κάνει ἐλεύθερους, καὶ ὅταν πάρει μὲ τὴ βοήθειά τους τὴν πόλη, θὰ τοὺς παντρέψει μὲ τὶς κυράδες τους καὶ θὰ τοὺς βάλει στὴ θέση τῶν κυρίων τους μὲ ὅλα τὰ καλά τους»*. Σὰν τὸ ἄκουσαν αὐτὸ οἱ ἡρωικὲς Χιώτισσες, ἄναψαν ἀπὸ τὸ θυμό τους καὶ μαζί τους καὶ οἱ δοῦλοι ἔκαναν τὸν προσβλημένο καὶ θυμωμένο, καὶ τότε μὲ μία φωνή, μὲ μία ὁρμή, ὅλες οἱ γυναῖκες πέφτουν ἐπάνω στοὺς ἀπαίσιους ἐχθροὺς καὶ μὲ προτροπὲς καὶ ἀλαλαγμοὺς πολέμησαν σὰν ἄντρες δίπλα στοὺς ἄντρες τους καὶ μὲ τὸν ἡρωισμὸ κατάφεραν γρήγορα νὰ ἀποκρούσουν τὸ Φίλιππο καὶ νὰ τοῦ δώσουν ἕνα καλὸ μάθημα. Τότε ἐλευτερώθηκαν πολλοὶ δοῦλοι καὶ ἔμεινε τὸ ρητὸ πώς: *«Πρέπει*

νὰ μένει κανεὶς ἐκεῖ ποὺ βρέθηκε», διότι ἡ ἀλλαγὴ μπορεῖ νὰ τὸν βγάλει σὲ κακό.

Γιὰ τὶς γυναῖκες τοῦ Ἄργους στὴν ἀρχαία ἐποχή, ὑπάρχουν οἱ ὡραιότερες παραδόσεις. Ὅλοι θαύμαζαν τὴ μαχητικότητα καὶ τὴν ἀνδρεία, ποὺ ἔδειξαν γιὰ νὰ σώσουν τὴν πατρίδα τους ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Κλεομένη, τοῦ βασιλιὰ τῆς Σπάρτης. Ἐπικεφαλῆς τους εἶχαν τὴν ξακουστὴ πατριώτισσά τους, τὴν ποιήτρια **Τελέσιλλα**. Ὁ Παυσανίας εἶχε δεῖ τὸ ἄγαλμά της καί μᾶς τὸ περιγράφει μὲ ἐνθουσιασμό. Τὴν παρίστανε ὄρθια, ἕτοιμη νὰ σκεπάσει τὸ κεφάλι της μὲ τὴν περικεφαλαία ποὺ τὴν κρατοῦσε στὰ χέρια, καὶ εἶχε τὰ βλέμματα στραμμένα στὰ βιβλία τῶν τραγουδιῶν της, ποὺ ἦταν ἁπλωμένα στὰ πόδια της. Ἡ ποιήτρια αὐτή, ἰσάξια τοῦ Τυρταίου, δὲν ἔφτιαχνε μονάχα στίχους, ἀλλὰ ἦταν μία ἡρωίδα θεόπνευστη καὶ ἀρειμάνια — ἡ Ζὰν ντ' Ἄρκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Ὅταν ὁ ἄγριος Κλεομένης μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους του ἔσφαξε τοὺς Ἀργείους στοὺς δρόμους, ἡ Τελέσιλλα ξεσήκωσε τὶς γυναῖκες νὰ τοὺς ἐκδικηθοῦν καὶ ἔτσι οἱ φονιάδες διώχτηκαν πανικόβλητοι — ἀπὸ τὶς γυναῖκες, τοὺς δούλους καὶ τοὺς γέροντες!

Ὁ Κλεομένης ἀφοῦ νίκησε τοὺς Ἀργείους, προχωροῦσε θριαμβευτικὰ γιὰ νὰ καταλάβει τὴν πόλη τους, ἀλλὰ τότε, ὁρμὴ καὶ θεία τόλμη ἔπιασε ὁμαδικὰ ὅλες τὶς γυναῖκες τοῦ Ἄργους, καὶ ἔτρεξαν ὅλες μὲ τὰ ὅπλα στὰ χέρια νὰ σώσουν ἀπὸ τὸν κίνδυνο τὴν πατρίδα τους. Ἡ Τελέσιλλα τὶς ἐμψύχωσε μὲ τὰ ἐνθουσιαστικά της ποιήματα καὶ προχωροῦσε πρώτη στὴν ἀτέλειωτη φάλαγγα τῶν γυναικῶν. Ἔπιασαν ὅλες τὶς ἐπάλξεις καὶ περικύκλωσαν σὰν στεφάνι τὰ τείχη τοῦ Ἄργους, καὶ οἱ ἀνδρεῖοι Σπαρτιάτες ἀπὸ μακριά, παρ' ὅλη τὴ νίκη τους, τὶς ἔβλεπαν διστακτικὰ καί, γεμᾶτοι ἀπορία, θαύμαζαν τὶς νέες αὐτὲς Ἀμαζόνες. Στὸ τέλος δοκίμασαν νὰ ἐπιτεθοῦν, ἀλλὰ ἔπαθαν μεγάλη κατα-

στροφὴ καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν ντροπιασμένοι στὴ Σπάρτη. Ὅταν γύρισαν οἱ ἡρωικὲς γυναῖκες, οἱ ἄντρες τους τὶς ἀπεθέωσαν ἀπὸ τὸ θαυμασμό τους καὶ ἔχτισαν ἕνα μεγάλο ναὸ στὸ Ἄργος, σὰν ἐνθύμιο τῆς ἀνδρείας τους, τὸν περίφημο Ἐνυάλιο.

Τόση μεγάλη θέση εἶχε ἡ γυναίκα στὴν κοινωνία τοῦ Ἄργους, ὥστε κάθε χρόνο, σὲ ὁρισμένη μέρα, γιόρταζαν, καθὼς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, τὰ *Ὑβριστικά,* ποὺ ἦταν μία πολὺ πρωτότυπη καὶ παράξενη γιορτή, ποὺ σὲ καμμία ἄλλη πόλη δὲν γινόταν. Κατὰ τὴ γιορτὴ αὐτὴ οἱ μὲν γυναῖκες ντύνονταν μὲ ἀνδρικοὺς χιτῶνες καὶ χλαμύδες καὶ παρουσιάζονταν στὴν ἀγορὰ σὰν ἄντρες, οἱ δὲ ἄντρες ἔβαζαν γυναικεῖες στολὲς καὶ ἔρριχναν πάνω τους λευκὰ πέπλα καὶ καλύπτρες στὸ πρόσωπο. Τὰ *Ὑβριστικὰ* εἶχαν πανηγυρικὸ χαρακτῆρα καὶ κωμικό, ὁ σκοπός τους ὅμως ἦταν νὰ ὑπενθυμίζουν σὲ ὅλη τὴν κοινωνία τὴ σημαντικὴ θέση τῆς γυναίκας.

Καὶ ἕνα ἄλλο περίεργο ἔθιμο μὲ τὶς γυναῖκες τοῦ Ἄργους. Ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ ποὺ ἔκανε ὁ βασιλιὰς τῆς Σπάρτης Κλεομένης στὸ στρατὸ τῶν Ἀργείων, λιγόστεψαν πάρα πολὺ οἱ ἄντρες. Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴ λειψανδρία, πάντρεψαν τὶς γυναῖκες, ὄχι μὲ δούλους ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ μὲ τοὺς καλύτερους γαμπροὺς τῶν γειτονικῶν πόλεων. Καὶ αὐτοὺς ὅμως οἱ ἡρωικὲς γυναῖκες δὲν τοὺς τιμοῦσαν καὶ πολύ, καὶ μάλιστα τοὺς περιφρονοῦσαν σὰν κατώτερούς τους στὸ συζυγικὸ βίο τους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ψήφισαν ἕνα νόμο, ποὺ διέταζε, ὅτι ἔπρεπε οἱ παντρεμένες γυναῖκες νὰ βάζουν τὸ βράδυ γένεια. Καὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ γινόταν πολὺς λόγος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς φαινόταν πολὺ παράξενο καὶ φεμινιστικὸ τὸ ἔθιμο.

Ἡ Τελέσιλλα ἦταν τὸ στολίδι καὶ τὸ καμάρι τῶν γυναικῶν τοῦ Ἄργους, τόσο γιὰ τὴ μόρφωσή της, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀνδρεία ποὺ ἔδειξε κατὰ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Κλεομένη.

Γι' αὐτὴν λένε ὅτι ἦταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὸ σπίτι, ἀλλὰ κατὰ τὸ σῶμα ἦταν πολὺ ἀδύνατη καὶ φιλάσθενη, γι' αὐτὸ παρ' ὅλες τὶς τιμὲς ποὺ τῆς ἔκαναν στὴν ἀγορά, θέλοντας νὰ βρεῖ τὴν ὑγεία της ἔστειλε καὶ πῆρε χρησμὸ ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ἡ Πυθία τῆς παράγγειλε, ὅτι θὰ γίνει καλὰ μόνο ὅταν θεραπεύσει τὶς Μοῦσες καὶ γίνει ἱέρειά τους. Τότε καὶ αὐτὴ ἐπιδόθηκε μὲ ἀφοσίωση στὴν ποίηση καὶ στὴ μουσική, καὶ ἔγραψε θαυμάσια λυρικὰ καὶ ὕμνους καὶ σὲ λίγο καιρὸ ἔγινε πράγματι καλὰ καὶ λατρευόταν μὲ θαυμασμὸ ἀπὸ ὅλες τὶς γυναῖκες τοῦ Ἄργους, γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἀκολούθησαν μὲ ἐνθουσιασμό, ὅταν τὶς κάλεσε νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν Κλεομένη καὶ νὰ σώσουν τὴν πατρίδα τους. Δυστυχῶς αὐτῆς τῆς περίφημης γυναίκας δὲν διασώθηκαν παρὰ μόνο δύο στίχοι ἀπὸ ἕνα ὡραῖο της ποίημα, ὅπου ἀποτείνεται στὶς παρθένες καὶ ἐξυμνεῖ τὴν Ἄρτεμιν, ποὺ τὴν εἶχαν Θεά τους οἱ φεμινίστριες τοῦ Ἄργους.

Ἡ Τελέσιλλα, ὅπως ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι ποιητές, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς σημερινούς, δὲν ἔγραφε τὰ ποιήματά της, ἀλλὰ τὰ περνοῦσε στὴ μουσικὴ καὶ ὁ κόσμος τὰ μάθαινε σὰν τραγούδι. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ ἔγραφε καὶ γαμήλια, νυφιάτικα δηλαδή, καὶ ποτὲ δὲν ἔγραφε ἀπὸ παραγγελία. Ὅσα ἔγραψε τὰ ἐμπνεύστηκε ἀπὸ τὴ φιλία καὶ τὴν ἀγάπη ποὺ εἶχε στὶς παρθένες τοῦ θιάσου της, ποὺ ὄχι μόνο τραγουδοῦσαν τὶς ᾠδές της μὲ τὴ συνοδεία κιθάρας, λύρας ἢ φόρμιγγας, παρὰ ἔκαναν κύκλο δίπλα στὸ βωμὸ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ χόρευαν ἱερόπρεπα γιὰ νὰ τιμήσουν τὴ Θεά. Κάποτε πῆγε κάποιος μεγαλόπλουτος τοῦ Ἄργους στὴν Τελέσιλλα καὶ τῆς παράγγειλε νὰ τοῦ γράψει ἕνα γαμήλιο τραγούδι καὶ τῆς ὑποσχέθηκε μεγάλα ποσά. Ἡ Τελέσιλλα θυμωμένη τοῦ εἶπε: *«Τὰ χρήματα δὲν ἐμπνέουν ποιήματα»*.

Ἀπὸ τὰ ὁμαδικὰ κατορθώματα τῶν γυναικῶν ποὺ θαύμαζαν οἱ ἀρχαῖοι πάντα, ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ἔκαναν μὲ τὴ σιωπὴ καὶ τὴν ἀνδρεία τους οἱ γυναῖκες τῆς Μήλου. Αὐτὲς ὅταν

πῆγαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄντρες τους νὰ κάνουν ἀποικία στὴν Καρία καὶ βγῆκαν θαλασσοδαρμένες στὴν ἀκρογιαλιά, εἶδαν τοὺς βάρβαρους γυμνοὺς καὶ μὲ πυρσοὺς στὰ χέρια νὰ τρέχουν νὰ ὑποδεχτοῦν τοὺς νέους ἀποίκους. Ὅταν εἶδαν τὰ χάλια τους, τοὺς λυπήθηκαν καὶ τοὺς ἄφησαν ἕνα καλὸ τόπο γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν. Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως οἱ ἄποικοι πλήθαιναν καὶ οἱ ἰθαγενεῖς σκέφτηκαν νὰ τοὺς ἐξοντώσουν. Τοὺς κάλεσαν ὅλους σὲ ἕνα μεγάλο συμπόσιο, καὶ λογάριαζαν νὰ τοὺς μεθύσουν καλά, καὶ ὕστερα νὰ τοὺς σκοτώσουν. Οἱ ἄντρες δέχτηκαν ἀνυποψίαστοι. Οἱ γυναῖκες ὅμως, καὶ μάλιστα μία παρθένα ποὺ λεγόταν **Καφένη**, ὑποψιάστηκαν τὰ σχέδια τῶν ἰθαγενῶν καὶ εἶπαν στοὺς ἄντρες νὰ λάβουν μέτρα. Ὅταν λοιπὸν ἦρθαν οἱ βάρβαροι νὰ τοὺς προσκαλέσουν στὸ συμπόσιο τοὺς εἶπαν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν συνηθίζουν νὰ πηγαίνουν χωρὶς τὶς γυναῖκες τους. Ὅταν τὸ ἄκουσαν οἱ Κᾶρες, τοὺς εἶπαν ὅτι μὲ μεγάλη τους χαρὰ θὰ δέχονταν καὶ τὶς γυναῖκες τους. Καὶ αὐτοὶ μὲν πῆγαν στὸ γλέντι ἄοπλοι μὲ ἱμάτια, ὅλες ὅμως οἱ γυναῖκες εἶχαν ξίφη κάτω ἀπὸ τὰ ροῦχα τους καὶ κάθησαν δίπλα στοὺς ἄντρες τους. Οἱ βάρβαροι ἀφοῦ μέθυσαν, ἄρχισαν νὰ πειράζουν τὶς γυναῖκες καὶ νὰ ἀσχημονοῦν καὶ ἑτοιμάζονταν νὰ σκοτώσουν τοὺς ἄντρες. Τότε ξεσηκώθηκαν φρενιασμένες οἱ γυναῖκες, τράβηξαν τὰ κρυμμένα ὅπλα τους, καὶ σκότωσαν ὅλους τοὺς βάρβαρους. Μὲ τὴν ἴδια ὁρμὴ χύθηκαν μέσα στὴν Καρία καὶ ἔδιωξαν τοὺς βάρβαρους στὰ βουνά, κατέστρεψαν τὴν πόλη καὶ ἔχτισαν μία καινούργια ποὺ τὴν ὀνόμασαν Νέα Κούασσα. Ἡ Καφένη πῆρε ἄντρα τὸν ἀρχηγὸ τῶν Μηλίων, τὸν Νυμφαῖο, καὶ ὅλες οἱ γυναῖκες τιμήθηκαν γιὰ τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὸ θάρρος τους.

Ὁ Ἀριστότιμος, ὁ τύραννος τῆς Ἠλείας, ἦταν θηριώδης καὶ βάρβαρος, καὶ εἶχε μεγάλη δύναμη διότι τὸν ὑποστήριζε ὁ βασιλιὰς Ἀντίγονος. Αὐτός, γιὰ νὰ κάνει μὲ ὠμότητα τὰ βάρβαρα ἔργα του, ἔφερε ξένους μισθοφόρους ποὺ δὲν

λογάριαζαν τίποτα. Κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν τῶν μισθοφόρων, κινημένος ἀπὸ διάθεση προσβολῆς μᾶλλον παρὰ ἀπὸ ἔρωτα, ζήτησε νὰ πάρει τὴν κόρη ἑνὸς πολίτη, τοῦ Φιλόδημου, τὴν περίφημη **Μίκα**, ἡ ὁποία ἦταν πάρα πολὺ ὄμορφη. Ἔστειλε λοιπὸν καὶ τὴν κάλεσε ἀπὸ τὸ σπίτι της. Οἱ γονεῖς της φοβισμένοι τὴν προέτρεπαν νὰ πάει, μὴν πάθουν χειρότερα. Τότε αὐτὴ εἶπε τὸ περιβόητο: *«Μὰ ὑπάρχει καὶ χειρότερο ἀπὸ τὴν ἀτιμία;»*.

Ἡ Μίκα τῆς Ἠλείας ἦταν ἡ γενναιότερη παρθένα τῆς Ἑλλάδας. Παρακαλοῦσε λοιπὸν τοὺς γονεῖς της νὰ τὴν ἀφήσουν νὰ αὐτοκτονήσει, γιὰ νὰ σωθοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν τιμωρία, νὰ ἀποφύγει καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια τὴν ντροπή. *«Ὁ θάνατος»*, τοὺς ἔλεγε, *«δοξάζει τοὺς ἐνάρετους. Ἡ ἀτιμία εἶναι ὁ χειρότερος θάνατος»*.

Ἡ Μίκα κρύφτηκε. Ὁ βάρβαρος ἀξιωματικὸς τοῦ Ἀριστότιμου τὴν περίμενε καὶ ὅσο ἀργοῦσε τόσο λυσσοῦσε καὶ καθόταν λάγνος καὶ μεθυσμένος καὶ ἔτριζε τὰ δόντια του, μὲ τὸ ποτήρι τοῦ κρασιοῦ στὸ χέρι. Βλέποντας πὼς δὲν ἔρχεται ἡ Μίκα, πετάχτηκε σὰν θεριὸ καὶ πῆγε στὸ σπίτι της. Βρῆκε νὰ κλαίει ἡ κόρη στὰ γόνατα τοῦ πατέρα της καὶ τῆς εἶπε προσταχτικὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσει. Αὐτὴ οὔτε κινήθηκε. Ὁ βάρβαρος τὴν τραβοῦσε καὶ τῆς ἔσχισε τὸν χιτῶνα καὶ τὴν μαστίγωνε γυμνή. Καὶ αὐτὴ ἀμίλητη καὶ ἀνυπότακτη ὑπέμενε μὲ σιωπὴ τοὺς πόνους καὶ τὶς ἀπειλές. Καὶ ὅταν εἶδε πὼς τὸν περιφρονεῖ τράβηξε τὸ ξίφος του καὶ τὴν ἔσφαξε στὰ γόνατα τοῦ πατέρα της. Καὶ αὐτὴ δὲν ἔβγαλε οὔτε ἕνα ὤχ! Ἡ σιωπή της αὐτὴ ἦταν ὁ καλύτερος ὕμνος τοῦ ἡρωισμοῦ της, ἡ μεγαλύτερη καταδίκη τῆς κτηνωδίας. Ἡ σιωπή, εἶπε τὰ σοφώτερα καὶ ὑψηλότερα λόγια.

Ἀπὸ τὴ σκληρὴ τυραννία τοῦ Ἀριστότιμου στὴν Ἠλεία οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἔφυγαν στὴν Αἰτωλία. Τὰ γυναικόπαιδά τους τὰ μάζεψε στὴν ἀγορὰ ὁ τύραννος δῆθεν πὼς θὰ τὰ στείλει στοὺς ἄντρες τους καὶ τὰ ἔκλεισε στὶς φυλακὲς μὲ πολλὲς βιαιότητες καὶ βασανιστήρια. Τότε βγῆκαν

ἀπὸ τὸ ναὸ οἱ *Δεκαέξ*, οἱ περίφημες ἱέρειες τοῦ Διόνυσου στὴν Ἠλεία, καὶ ἦταν κάτι τὸ σπαραχτικὸ καὶ τὸ ἡρωικὸ μαζί. Διότι ἄφοβες καὶ ἀτρόμητες, μὲ ἱκετήριους κλάδους ἐλιᾶς στὰ χέρια τους, σταμάτησαν τοὺς ἄγριους δορυφόρους τοῦ τύραννου στὸ δρόμο καὶ τοὺς εἶπαν νὰ μὴν κακοποιοῦν τὶς γυναῖκες καὶ τὰ ἀθῶα παιδιὰ τῆς Ἠλείας. Ὁ τύραννος τὶς πρόσταξε νὰ φύγουν γρήγορα στὸ ναό τους. Αὐτὲς ὅμως ἐπέμεναν στὴν ἱερὴ διαμαρτυρία τους. Τότε ὁ τύραννος χρησιμοποίησε βία καὶ τὶς πέταξε ἀπὸ τὴν ἀγορὰ μὲ χτυπήματα καὶ σπρωξιές. Αὐτὲς ὅμως ἡρωικὰ ἀντιστέκονταν στὴ βία καὶ ἔλεγαν πώς *«οἱ λόγχες γυρίζουν πίσω»*, δηλαδὴ θὰ στραφοῦν ἐναντίον του διότι ἡ βία ἀνατρέπει καὶ τὴ χειρότερη τυραννία.

Πράγματι, ὁ Ἑλλάνικος ὁ Ἠλεῖος σηκώθηκε σὲ λίγο ὡς ἐκδικητής. Αὐτὸς ἦταν πολὺ γέρος καὶ κανένας δὲν τὸν λογάριαζε ἐπειδὴ ὅμως ἔχασε τὰ δύο παιδιά του ἀπὸ τὶς ἐγκληματικὲς πράξεις τοῦ Ἀριστότιμου καὶ ἔβλεπε τὰ μαρτύρια τοῦ κόσμου, συνεννοήθηκε μὲ τοὺς φυγάδες καὶ κατέλαβαν τὴν Ἀμυμώνη, ἕτοιμοι πιὰ νὰ προχωρήσουν στὴν Ἠλεία. Ὁ Ἀριστότιμος φοβήθηκε καὶ πῆγε στὶς φυλακισμένες γυναῖκες καὶ τὶς πρόσταξε νὰ παραγγείλουν στοὺς ἄντρες τους νὰ ἀφήσουν τὰ ἀνατρεπτικά τους σχέδια καὶ νὰ φύγουν ἀπὸ κεῖ ποὺ ἦρθαν. *«Ἂν δὲν τοὺς εἰδοποιήσετε»*, τοὺς εἶπε *«θὰ σᾶς σφάξω ὅλες, ἀφοῦ μπροστά σας σκοτώσω τὰ παιδιά σας»*. Οἱ γυναῖκες τὰ ἔχασαν στὴν ἀρχή. Μὲ τὰ βλέμματα ἡ μία ρωτοῦσε τὴν ἄλλη τὶ νὰ κάνουν καὶ δὲν μιλοῦσαν. Ἀποφάσισαν τότε νὰ μὴ τρομάξουν στὶς ἀπειλές. Στέκονταν, λοιπόν, βουβὲς καὶ ἀπτόητες. Ὁ τύραννος φοβέριζε.

Ἡ **Μεγιστώ**, ἡ γυναίκα τοῦ Τιμολέοντα ποὺ εἶχε ἡγεμονικὴ θέση ἀνάμεσα σὲ ὅλες τὶς φυλακισμένες γυναῖκες καὶ γιὰ τὸν ἔνδοξο ἄντρα της καὶ γιὰ τὴν ἀρετή της, ἔβγαλε μία μεγάλη φωνὴ καὶ εἶπε στὶς γυναῖκες νὰ μὴν σηκωθοῦν, καὶ αὐτὴ καθισμένη καὶ ἀτάραχη ἀπάντησε στὸν τύραννο: *«Ἐὰν ἤσουν φρόνιμος ἄνθρωπος, δὲν θὰ μιλοῦσες στὶς γυναῖ-*

κες γιὰ τοὺς ἄντρες τους, ἀλλὰ θὰ ἔστελνες ἀπεσταλμένους σὲ κείνους ποὺ εἶναι κύριοί μας, μὲ λόγους καλύτερους ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἐξαπάτησες καὶ μᾶς ἔρριξες στὴ φυλακή. Καὶ ἂν ἐσύ, μὴ ἔχοντας ἐλπίδα νὰ τοὺς καταφέρεις, ζητᾶς νὰ τοὺς ἐξαπατήσεις μὲ μᾶς, μήτε ἐμᾶς νὰ ἐλπίζεις πὼς θὰ μᾶς ἐξαπατήσεις πάλι, μήτε ἐκεῖνοι θὰ σκεφτοῦν τόσο ἄσχημα, ὥστε γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν καὶ τῶν γυναικῶν τους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας τους. Διότι, πρέπει νὰ τὸ ξέρεις, δέν τοὺς εἶναι δὰ καὶ τόσο βαρὺ νὰ μᾶς χάσουν, ἀφοῦ καὶ τώρα δὲν μᾶς ἔχουν, ὅσο εἶναι σπουδαῖο νὰ ἀπαλλάξουν τοὺς πολίτες ἀπὸ τὴ δική σου τυραννία καὶ σκληρότητα». Ἡ Μεγιστὼ ἦταν ἀληθινὴ ἡρωίδα καὶ μίλησε χωρὶς νὰ ψηφάει τὸ θάνατο καὶ τὰ μαρτύρια ποὺ τὴν περίμεναν.

Ἡ Μεγιστὼ ἀπὸ τὴν Ἠλεία ἔμεινε μέσα στὴν ἱστορία σὰν μία ἀπὸ τὶς γενναιότερες γυναῖκες στὸν κόσμο. Ὅταν ὁ τύραννος, ἀκούγοντας τὰ λόγια της, ἄναψε ἀπὸ τὸ θυμό του, αὐτὴ στεκόταν ἀτάραχη ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν φυλακισμένων γυναικῶν. Τότε ὁ τύραννος πεισμωμένος πρόσταξε νὰ φέρουν τὸ παιδί της γιὰ νὰ τὸ σφάξει μπροστά της. Ἐνῶ δὲ τὸ ζητοῦσαν οἱ δοῦλοι ἀνάμεσα στὰ ἄλλα παιδιὰ ποὺ ἔπαιζαν στὴν αὐλή, ἡ Μεγιστὼ τὸ εἶδε ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ τὸ φώναξε καὶ τοῦ εἶπε: *«Ἔλα ἐδῶ παιδί μου, νὰ γλυτώσεις ἀπὸ τὴν πικρὴ τυραννία πρὶν ἀποκτήσεις τὴ συναίσθησή της καὶ πρὶν καταλάβεις τὴν πίκρα της, διότι σὲ μένα εἶναι πιὸ βαρὺ νὰ σὲ δῶ ἄτιμο δοῦλο παρὰ νεκρό»*.

Ὁ Ἀριστότιμος τότε, ἀναμμένος, ἅρπαξε τὸ παιδί, καὶ τράβηξε τὸ μαχαίρι. Τὴ στιγμὴ ποὺ πῆγε νὰ τὸ κατεβάσει στὸ κεφαλάκι του καὶ νὰ τὸ κατασπαράξει μπροστὰ στὴ μάννα του, ποὺ στεκόταν ἀτάραχη σὰν νὰ μὴ συνέβαινε τίποτα, κάποιος Κύλων ἔβαλε τὸ χέρι του καὶ σταμάτησε τὸ μαχαίρι, λέγοντας στὸν τύραννο πὼς αὐτὸ ποὺ κάνει εἶναι βάρβαρο καὶ γυναικίστικο καὶ δὲν ταιριάζει σὲ ἕναν ἡγεμόνα ποὺ εἶναι ἀληθινὸς ἄντρας καὶ ξέρει νὰ κυβερνᾶ ἄφοβα καὶ καλά. Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια συνῆλθε ὁ Ἀριστότιμος ἀπὸ

τὴν κτηνωδία του καὶ ἀπομακρύνθηκε ντροπιασμένος.

Ἀπὸ τὶς τύψεις του, ὁ Ἀριστότιμος, δὲν μποροῦσε νὰ κοιμηθεῖ. Ἕνας ἀετὸς πέρασε πάνω ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ ἔρριξε μία μεγάλη πέτρα ἀκριβῶς στὸ δωμάτιο ποὺ κοιμόταν. Ὁ τύραννος ταράχτηκε. Ἦταν τὸ προμήνυμα τοῦ τέλους του. Τὸν κυνηγοῦσε ἡ γενναία πράξη τῆς Μεγιστοῦς. Φώναξε τὸν μάντη του καὶ αὐτός, γιὰ νὰ τὸν καθησυχάσει, τοῦ εἶπε πὼς ὁ Δίας ἔστειλε τὸν ἀετὸ γιὰ νὰ τὸν ξυπνήσει καὶ νὰ τὸν ἐνθαρρύνει. Μὰ τοῦ κάκου. Τὴν αὐγὴ ξέσπασε τὸ κακό.

Ὁ σκοτωμένος γιὸς τοῦ Ἑλλάνικου παρουσιάστηκε στὸν ὕπνο τοῦ πατέρα του καὶ τοῦ εἶπε: *«Τὶ ἔπαθες, πατέρα, καὶ κοιμᾶσαι; Αὔριο πρέπει νὰ πέσει ὁ τύραννος καὶ νὰ γίνεις ἐσὺ ἐλευθερωτὴς τῆς πόλης μας»*. Τότε σηκώθηκε ὁ γέρος καὶ τράβηξε στὴν ἀγορά. *«Τὶ κάθεστε»*, φώναξε σὲ ὅλους τοὺς πολίτες, *«τὶ κάθεστε, ὦ γενναῖοι; Ὡραῖο εἶναι τὸ θέατρο νὰ ἀγωνιστεῖτε μέσα στὴν πατρίδα σας»*. Ὁ Ἀριστότιμος βλέποντας τὴν ἀναταραχή, τὰ ἔχασε καὶ κρύφτηκε στὸ ναὸ τοῦ Δία. Ἐκεῖ τὸν βρῆκαν καὶ τὸν πῆραν γιὰ νὰ τὸν κρεμάσουν μέσα στὴν ἀγορά.

Ἡ Μεγιστὼ ἔδειξε τὸ μεγαλεῖο της καὶ τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ μαινόμενο πλῆθος ἔπεσε στὸ σπίτι τοῦ τύραννου καὶ ζητοῦσε νὰ κατασπαράξει τὴ γυναίκα του καὶ τὶς κόρες του, σήκωσε τὰ χέρια της καὶ εἶπε τὰ ὑπέροχα αὐτὰ λόγια. *«Αὐτὰ ποὺ κάνετε δὲν τὰ κάνουν οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι. Μιμεῖσθε τὰ κακουργήματα καὶ τὶς πρόστυχες πράξεις τῶν τυράννων»*. Τότε ὁ ὄχλος συνῆλθε, ἄφησε τὶς γυναῖκες καὶ ἀποφάσισε νὰ τὶς βάλει νὰ αὐτοκτονήσουν μόνες τους, χωρὶς καμμία βία ἢ διαπόμπευση.

Ἡ **Μυρὼ** ἦταν ἡ μεγαλύτερη κόρη τοῦ τύραννου Ἀριστότιμου. Ὅταν λοιπὸν ἀποτραβήχτηκε μὲ τὴν ἀδελφή της στὸ σπίτι, ἀφοῦ ἔλυσε τὴ ζώνη της καὶ πέρασε στὸ λαιμό της τὸ σχοινὶ τῆς κρεμάλας, φίλησε τὴν ἀδελφή της καὶ τῆς εἶπε νὰ κάνει ὅ,τι θὰ δεῖ νὰ κάνει ἐκείνη, *«γιὰ νὰ μὴ πά-*

θουμε», τῆς εἶπε, *«μὲ τρόπο ταπεινὸ καὶ ἀνάξιο τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀνατροφῆς μας»*. Ἡ ἀδελφή της ὅμως τὴν παρακάλεσε νὰ τὴν ἀφήσει νὰ κρεμαστεῖ ἐκείνη πρῶτα. Ἡ Μυρώ τὸ δέχτηκε καὶ τῆς ἔδεσε τὸ σχοινί. *«Σοῦ κάνω καὶ αὐτὴ τὴ μεγάλη χάρη»*, τῆς εἶπε. *«Ἐγὼ θὰ ὑπομείνω καὶ θὰ αἰσθανθῶ κάτι πιὸ βαρὺ ἀπὸ τὸ θάνατο, τὸ νὰ σὲ δῶ δηλαδή, ἀγαπημένη μου, νὰ πεθαίνεις πρὶν ἀπὸ μένα, μπροστὰ στὰ μάτια μου»*. Σὲ λίγο ἡ Μυρὼ κατέβασε τὴν ἀδελφή της ἀπὸ τὸ σχοινί, τὴ σκέπασε, καὶ κρεμάστηκε καὶ ἐκείνη, ἀφοῦ προηγουμένως παρακάλεσε τὴ Μεγιστὼ νὰ φροντίσει καὶ νὰ μὴν ἀφήσει νὰ διαπομπευτεῖ τὸ κορμί της. Ὅλοι τότε ἔκλαψαν γιὰ τὴν εὐγένεια καὶ τὴ γενναιότητα αὐτῶν τῶν παρθένων τῆς Ἠλείας καὶ τὶς λυπήθηκαν ἂς ἦταν καὶ κόρες τυράννου. Μὲ τὴν πράξη αὐτή, τοῦ γενναίου θανάτου τους, καταδίκασαν τὰ μισητὰ ἔργα τοῦ πατέρα τους.

Εἶναι ἀφάνταστο αὐτὸ ποὺ ἔγινε κάποτε μὲ τὶς γυναῖκες τῆς Μιλήτου. Ἀπὸ ἄγνωστη αἰτία ἔγιναν ὅλες μανιακές καὶ ἔξαλλες καὶ αὐτοκτονοῦσαν καὶ κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ τὶς συγκρατήσει, οὔτε νὰ τὶς φέρει στὰ καλά τους. Ὅλες σὰν τρελλές, στὰ κρυφὰ ἢ στὰ φανερά, ἔπαιρναν τὸ σχοινὶ καὶ αὐτοκτονοῦσαν μὲ τὴν κρεμάλα, διότι ἡ κρεμάλα κάνει τὴν τελευταία στιγμὴ γλυκὸ τὸ θάνατο. Τὰ λόγια, οἱ συμβουλές, τὰ κλάματα τῶν γονιῶν καὶ τῶν ἀντρῶν τους, τῶν παιδιῶν καὶ τῶν συγγενῶν τους πήγαιναν χαμένα. Αὐτὲς ζητοῦσαν ἐπίμονα τὸν θάνατο. Τὸ κακὸ ἦταν θεόσταλτο καὶ δὲν μποροῦσε νὰ σταματήσει μὲ κανένα τρόπο. Μία γριὰ ὅμως Μιλήσια, ὡς γυναίκα ποὺ ἦταν, βρῆκε τὸ ἀντιφάρμακο. Κατὰ συμβουλή της ἔγινε νόμος, ποὺ ἔλεγε ὅτι τὶς αὐτοχειριαζόμενες γυναῖκες, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ τὶς πήγαιναν στὸν τάφο γυμνὲς καὶ θὰ τὶς περνοῦσαν μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορά. Αὐτὸ ἦταν! Καμμία γυναίκα ἀπὸ τότε δὲν τόλμησε νὰ αὐτοκτονήσει. Αὐτὸ τὸ θεωροῦσαν οἱ ἀρχαῖοι πολὺ τιμητικὸ γιὰ τὶς γυναῖκες τῆς Μιλήτου, διότι ἀπὸ τὸ φόβο τῆς ἀ-

δοξίας καὶ ἀπὸ τὸ νὰ μὴν ὑπομείνουν τὴ φαντασία αἰσχροῦ, μηδὲ νὰ φέρουν τὸ στίγμα ποὺ ἔμελλε νὰ δοθεῖ σὲ αὐτὲς μετὰ θάνατον, ἐνῶ δὲν ἐφοβοῦντο τὰ φοβερώτερα πράγματα, δηλαδὴ τὸ θάνατο καὶ τὴν ποινή, σταμάτησαν τὶς αὐτοκτονίες καὶ συνῆλθαν. Ἡ πομπὴ ἦταν γι' αὐτὲς κάτι πιὸ μεγάλο καὶ φοβερὸ ἀπὸ τὸ θάνατο. Τόσο εὐγενικὴ καὶ ἐνάρετη ἦταν ἡ ψυχή τους.

Φημισμένη ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες τῆς ἀρχαιότητας ἦταν ἡ **Πιερία**, κόρη τοῦ ἄρχοντα τῆς Μυοῦντας Πύθη. Ὅταν κάποτε ἔκαναν μεγάλη γιορτὴ οἱ Μιλήσιοι, ποὺ βρίσκονταν σὲ ἐχθρικὲς σχέσεις μὲ τὴ Μυοῦντα, ὁ Πύθης ἔστειλε τὴ γυναίκα καὶ τὴν κόρη του νὰ πάρουν μέρος. Σεμνές, λοιπόν, καὶ ὡραῖες προχωροῦσαν μέσα στοὺς ἐχθρικοὺς τόπους οἱ δύο γυναῖκες, ὅταν γιὰ μία στιγμὴ ὁ Νηλέας, ἕνας ἀπὸ τοὺς δυναμικώτερους γιοὺς τοῦ τύραννου τῆς Μιλήτου τὶς πλησίασε καὶ ρώτησε τὴν Πιερία: *«Τὶ θὰ μποροῦσα νὰ σοῦ κάνω ποὺ θὰ σὲ εὐχαριστοῦσε πολύ, μὰ πάρα πολύ;»*. Ἐκείνη, χωρὶς νὰ σηκώσει τὰ μάτια της, τοῦ εἶπε ἀμέσως: *«Ἂν καταφέρεις γιὰ χάρη μου, νὰ ἔρχομαι πολλὲς φορὲς ἐδῶ ἐλεύθερα καὶ μαζὶ μὲ πολλὲς ἄλλες γυναῖκες»*. Τότε ὁ νέος κατάλαβε πὼς ἡ κόρη ζητοῦσε εἰρήνη ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις καὶ σχέσεις φιλίας καὶ ἐπικοινωνίας τῶν πολιτῶν τους καὶ μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὴ μεγαλοψυχία της κατάφερε νὰ κλείσει εἰρήνη· ἀπὸ τότε τὸ ὄνομα τῆς Πιέριας ἔμεινε ἀθάνατο καὶ τιμημένο.

Γιὰ τὴ μεγαλοψυχία της αὐτὴ τόσο ἀγαπήθηκε ἡ Πιέρια ἀπὸ τὸν Νηλέα, ὥστε παροιμιώδης ἔμεινε ὁ συζυγικός τους δεσμὸς καὶ οἱ γυναῖκες τῆς Μιλήτου εὔχονταν νὰ τὶς ἀγαποῦν οἱ ἄντρες τους, ὅπως μία φορὰ ὁ Νηλέας ἀγάπησε καὶ τίμησε τὴν Πιερία.

Ἡ δύναμη τῆς γυναίκας ἦταν μεγάλη στὴν ἀρχαιότητα. Δὲν εἶναι μόνο ἡ Ἑλένη, ποὺ ἐξ αἰτίας της ἄναψε ὁ πολυ-

στέναχτος Τρωϊκὸς πόλεμος, εἶναι καὶ ἄλλες πολλές. Τέτοιες ἦταν ἡ **Νέσιρα** ἀπὸ τὴ Μίλητο, ποὺ τὴν ἔκλεψε ὁ Προμέδων ἀπὸ τὴ Νάξο καὶ τὴν ἔφερε στὴν πατρίδα του καὶ γιὰ χάρη της οἱ Μιλήσιοι μαζὶ μὲ τοὺς Ἐρυθραίους ἔκαναν ἐκστρατεία καὶ κράτησε ὁ πόλεμος πολύ, διότι οἱ Ναξιῶτες δὲν ἔδιναν τὴν ὄμορφη ἀρχοντοπούλα.

Ὄνομα μεγάλο, ἐξαιρετικῆς γυναίκας γιὰ τὴ χρηστότητα καὶ τὸν ἡρωισμό της ἄφησε καὶ ἡ **Τιμόκλεια**. Ἡ ἱστορία της εἶναι ἔνδοξη καὶ τραγική. Αὐτὴ ἦταν ἀδελφὴ τοῦ Θηβαίου στρατηγοῦ Θεαγένη, ποὺ ἦταν ὅμοιος κατὰ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ἀξία μὲ τὸν Πελοπίδα καὶ Ἐπαμεινώνδα καὶ ὅταν πολεμοῦσε τοὺς Μακεδόνες, τόσο ἡρωικὰ ἀγωνιζόταν, ὥστε σὲ ἕνα Μακεδόνα ἐπίσημο ποὺ τὸν ρώτησε: *«Ἕως ποῦ μᾶς καταδιώκεις;»*, ἐκεῖνος ἀπάντησε: *«Ἕως τὴν Μακεδονία»*. Καὶ ἔμεινε αὐτὸς ὁ λόγος, γιὰ νὰ δείχνει πῶς πρέπει κανεὶς πάντα νὰ χτυπάει τοὺς ἐπιδρομεῖς, ποὺ ἔρχονται νὰ ρημάξουν τὸν τόπο του.

Μία ἄλλη ὅμως πάλι γυναίκα, ἡ **Πολυκρίτη** ἀπὸ τὴ Νάξο, ἔγινε αἰτία νὰ παύσει ὁ πόλεμος. Καὶ νὰ πῶς: Ὁ Διόγνητος, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἐρυθραίων, πολιορκοῦσε τὴ Νάξο γιὰ νὰ πάρει τὴν κλεμμένη Νέσιρα. Σὲ μία ἐπίθεσή του πῆρε πολλὰ λάφυρα, ἅρπαξε καὶ μία κοπέλλα, τὴν τετραπέρατη Πολυκρίτη, καὶ τὴν ἀγάπησε πολὺ γιὰ τὰ ψυχικά της χαρίσματα. Ἔτσι, μία μέρα γλεντιοῦ, ἡ Πολυκρίτη παρακάλεσε τὸν Διόγνητο νὰ στείλει γλυκὰ καὶ δῶρα στὰ ἀδέλφια της. Αὐτὸς τῆς ἔδωσε τὴν ἄδεια. Ἡ Πολυκρίτη, τότε, ἔχωσε μέσα στὰ γλυκὰ ἕνα σημείωμα πάνω σὲ πλάκα μολυβένια, ποὺ ἔλεγε στά ἀδέλφια της νὰ ἐπιτεθοῦν, διότι οἱ ἐχθροὶ εἶναι μεθυσμένοι. Πραγματικά, σὲ λίγο οἱ Ναξιῶτες ἔκαναν τρομερὴ ἔφοδο καὶ προξένησαν μεγάλη πανωλεθρία στὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο. Ἡ Πολυκρίτη ζήτησε ἀμέσως τὸν Διόγνητο μέσα στὴ μάχη καὶ τὸν ἔσωσε. Βγαίνοντας ὅμως

ἀπὸ τὸ κάστρο, σὰν εἶδε τοὺς πατριῶτες της νὰ ἔρχονται μὲ χαρὰ καὶ στεφάνια, γιὰ νὰ τὴν τιμήσουν γιὰ τὸ καλὸ ποὺ τοὺς ἔκανε, δὲ βάσταξε καὶ ἀπὸ τὴ μεγάλη της χαρὰ ἔπεσε κάτω καὶ ἔσκασε. Ἐκεῖ τὴν ἔθαψαν μὲ κλάματα πόνου καὶ εὐγνωμοσύνης οἱ Ναξιῶτες καὶ ὁ τάφος της ὀνομάστηκε *«τάφος βασκάνου»*, διότι κάποια βάσκανη τύχη φθόνησε τὴ δόξα της.

Μεγαλόψυχη ἦταν καὶ ἡ **Λαμψάκη**, ἡ κόρη τοῦ Μάνδρωνα. Αὐτὴ εἶχε γίνει Θεὰ καὶ τὴν λάτρευε ὅλος ὁ κόσμος. Ἀπὸ αὐτὴν πῆρε τὸ ὄνομά της ἡ πόλη Λάμψακος. Αὐτὴ ἔσωσε τοὺς πατριῶτες της ἀπὸ τὴν προδοσία, λέγοντας, καὶ μὲ τὴν πράξη ἐπιβεβαιώνοντας, πὼς στὸν κόσμο τὸ κακὸ γεννάει κακό, καὶ ποτὲ δὲν μένει ἀπλήρωτο, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἀποφεύγει ὁ ἄνθρωπος καὶ στοὺς ἐχθρούς του ἀκόμα.

Σὰν πέθανε ὁ Θεαγένης πέρασε καιρὸς καὶ ἡ μονάκριβη ἀδελφή του, ἡ **Τιμόκλεια**, καθόταν ὡς ἱέρεια στὸ σπίτι καὶ ζοῦσε μὲ τὴ θύμηση τοῦ ἡρωικοῦ ἀδελφοῦ. Ὅταν ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος νίκησε τοὺς Θηβαίους καὶ χύθηκαν οἱ Μακεδόνες σὲ ὅλη τὴν πόλη, ἕνας ἀξιωματικὸς πῆγε καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ σπίτι τῆς Τιμόκλειας καὶ τὴν εἶχε σὰν σκλάβα του καὶ τὴν τυραννοῦσε καὶ καθημερινὰ ἔβριζε τὸν ἀδελφό της, ποὺ κατέστρεψε τόσους συμπατριῶτες του. Μία βραδιά, σὰν τρελλὸς ἀπὸ τὸ μεθύσι, πῆρε τὸ μαχαίρι καὶ ζητοῦσε νὰ τὴ σκοτώσει διότι τὸν περιφρονοῦσε σὰν νὰ ἦταν τιποτένιος. Μὲ τὸ μαχαίρι στὸ χέρι τῆς ζητοῦσε νὰ τοῦ πεῖ ποὺ εἶχε κρυμμένα τὰ στολίδια της καὶ τὰ κειμήλια τοῦ σπιτιοῦ, διότι εἶχε μάθει πὼς ἦταν ἀρχοντόσπιτο καὶ εἶχε πολλοὺς θησαυρούς. Ἀνυπεράσπιστη καὶ ἄοπλη ἡ ὀρφανὴ κοπέλλα δὲν ἄντεξε πιὰ καὶ σκέφτηκε νὰ τὸν ξεκάνει καὶ νὰ ἀποκαταστήσει τὴ μνήμη τοῦ ἀδελφοῦ της. Ἔτσι, τὴ στιγμὴ ποὺ τὴ φοβέριζε ὁ ἀξιωματικός, τοῦ εἶπε: *«Ναί, σοῦ ἀνή-*

κουν ὅλα, ἀφοῦ πιὰ τίποτα δὲν μᾶς ἔμεινε σὲ αὐτὴ τὴ ζωή. Εἴχαμε πολλὰ κοσμήματα καὶ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ποτήρια καὶ χρυσαφικὰ καὶ νομίσματα ἀξίας. Ὅταν ὅμως ἔπεφτε ἡ ἀγαπημένη Θήβα, εἶπα στὶς δοῦλες νὰ τὰ μαζέψουν καὶ κατεβήκαμε βαθειὰ μέσα στὸ στερεμένο πηγάδι τῆς αὐλῆς μας καὶ τὰ κρύψαμε, χωρὶς νὰ τὸ μάθει κανείς...». Ὁ Μακεδόνας ἀξιωματικὸς τὰ ἄκουσε αὐτὰ καὶ ζήτησε νὰ πᾶνε ἀμέσως στὸ πηγάδι νὰ τὰ ξεθάψουν, χωρὶς νὰ λογαριάζει, ὁ χρυσολάτρης, οὔτε τὴ νύχτα οὔτε τὸν κίνδυνο. Ἡ Τιμόκλεια δέχτηκε καὶ ἀμέσως τὸν πῆγε στὸ πηγάδι, ἄνοιξε τὸ σκέπασμα καὶ τὸν κατέβασε, καὶ αὐτὴ ἀπὸ πάνω μὲ τὸ δαυλὸ τοῦ ἔδειχνε δῆθεν τὴν κρυψώνα, ποὺ ἦταν ἀνύπαρκτη. Ὅταν βεβαιώθηκε πὼς ὁ βάρβαρος ἔφτασε στὸν πάτο καὶ ἄρχισε νὰ σκάβει, μαζὶ μὲ τὶς δοῦλες της ἔρριξε μεγάλα λιθάρια καὶ ἀφοῦ τὸν κατακομμάτιασε τὸν παράχωσε. Στὶς ἄγριες καὶ ἀπειλητικὲς φωνές του ἀπὸ τὸ βάθος, ἀπαντοῦσε στερεότυπα: *«Ἔτσι παθαίνουν ὅσοι ζητοῦν νὰ ἁρπάξουν τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀνθρώπων».* Συμβολικὴ φράση μεγάλης σημασίας, ποὺ δὲν σημαίνει μόνο τοὺς ὑλικοὺς θησαυρούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἠθικούς, ποὺ σὰν ἱέρεια τοὺς φύλαγε καὶ τοὺς τιμοῦσε κατάβαθα στὴν ψυχή της ἡ Τιμόκλεια, στέκοντας στὸ ὕψος τοῦ ἡρωικοῦ ἀδερφοῦ της καὶ στὴν περιωπὴ τῶν οἰκογενειακῶν της παραδόσεων.

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἔμαθε τὸ ἔγκλημα τῆς Τιμόκλειας. Ἔχασε τὸν καλύτερο ἀξιωματικό του, ποὺ ἦταν Θρακικῆς καταγωγῆς —γι' αὐτὸ εἶχε καὶ τόση βαρβαρότητα, ἔλεγαν— καὶ εἶχε στὴν ἐξουσία του τὸ πιὸ γενναῖο ἱππικό. Ἡ Τιμόκλεια παρουσιάστηκε ἀτάραχη μπροστὰ στὸν Ἀλέξανδρο. Ὅταν αὐτὸς εἶδε τὰ αὐστηρὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου της, τὸ σοβαρὸ καὶ ἀργὸ περπάτημά της, τὴν ἄφθαστη ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν εὐγένειά της, τὴ ρώτησε γιατὶ ἔκανε τὸ ἔγκλημα. Κι αὐτὴ τοῦ εἶπε: *«Εἶμαι ἀδελφὴ τοῦ Θεαγένη, τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ, ποὺ πολεμῶντας ἐναντίον σας στὴ Χαιρώνεια σκοτώθηκε ἡρωικὰ στὴ μάχη, γιὰ νὰ μὴν πέσου-*

με ἐμεῖς, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ πατριῶτες του, σὲ ἐξευτελισμό. Ἐπειδὴ δέ, ἔχουμε δοκιμάσει πολλά, ἀνάξια τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀνατροφῆς μας, δὲν φοβόμαστε τὸν θάνατο, διότι προτιμότερος εἶναι αὐτός, ἀπὸ τὰ ὅσα ἄκουσα καὶ ἔπαθα ἀπὸ τὸν βάρβαρο ἀξιωματικὸ σου μέσα στὸ τιμημένο σπίτι μου».

Ἡ Τιμόκλεια ἡ Θηβαία μιλῶντας στὸν Μ. Ἀλέξανδρο εἶπε καὶ τὸ περιβόητο: *«Στὸ θάνατο πηγαίνουν οἱ τιμημένοι».* Καθὼς μιλοῦσε, οἱ παριστάμενοι Μακεδόνες δάκρυζαν καὶ σφούγγιζαν τὰ μάτια τους. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἔμεινε ἀσυγκίνητος, ὄχι διότι δὲν τοῦ ἔκαναν ἐντύπωση τὰ λόγια καὶ ἡ γενναία πράξη τῆς εὐγενικῆς Θηβαίας, ἀλλὰ διότι τὸ ἔργο της ἦταν ἀνώτερο οἴκτου, ἡρωικὸ καὶ μεγαλόψυχο. Ἀμέσως παρήγγειλε νὰ τὴν προστατεύσουν ἀπὸ κάθε κακὸ καὶ νὰ τὴν ἀφήσουν ἐλεύθερη, καὶ αὐτὴν καὶ ὅλη τὴν ἔνδοξη γενιά της, καὶ νὰ προσέχουν νὰ μὴ συμβεῖ παρόμοιο κακὸ σὲ κανένα ἄλλο σπίτι. Ἡ Τιμόκλεια ἦταν ἀντάξια τοῦ ἀδελφοῦ της Θεαγένη καὶ τιμήθηκε πολὺ γιὰ τὴν πράξη της.

Ἡ **Στρατονίκη** ἦταν βασίλισσα καὶ καταγόταν ἀπὸ τὴ Γαλατία. Εἶχε ἄντρα τὸν Δηϊόταρο, ποὺ ἦταν τετράρχης τῆς Γαλατίας καὶ συκοφαντήθηκε ὅτι ἔκαμε συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Καίσαρα καὶ τὸν ἔβαλαν σὲ δίκη. Ὑπερασπιστής του στὴ δίκη αὐτὴ ἦταν ὁ μεγάλος ρήτορας Κικέρων. Γιὰ μία στιγμή, τὴν ὥρα ποὺ ἀγόρευε ὁ Κικέρων, παρουσιάζεται ξαφνικὰ ἡ Στρατονίκη καὶ διακόπτοντας τὸ λόγο, εἶπε στοὺς δικαστές: *«Μπορεῖτε νὰ μοῦ πεῖτε τὶ ἔχω στὸ νοῦ;».* Οἱ δικαστὲς ἀπόρησαν καὶ τῆς εἶπαν: *«Ὄχι». «Νὰ σᾶς πῶ ἐγώ»*, τοὺς λέει. *«Λοιπόν, ἔχω στὸ νοῦ μου νὰ σᾶς σκοτώσω. Δικάστε με σὲ θάνατο».* Οἱ δικαστὲς σκέφτηκαν τὸ βαθὺ νόημα τῶν λόγων της καὶ τὸ συνέδεσαν μὲ τὴν ἄδικη κατηγορία τοῦ ἄντρα της, ὅτι δηλαδὴ μπορεῖ νὰ εἶχε σκεφτεῖ τὸ χειρότερο, ἀλλὰ ἐφ' ὅσον δὲν ἔκανε τίποτα, εἶναι ἀθῶος. Ἡ Στρατονίκη ἔγινε διάσημη μὲ τὰ λόγια της αὐτά.

Περίφημη καὶ τιμημένη σὲ ὅλη τὴν ἀρχαιότητα ἦταν ἡ **Καλλιπάτειρα**, κόρη τοῦ μεγάλου ἀθλητῆ Διαγόρα ἀπὸ τὴ Ρόδο. Ὁ Διαγόρας ἦταν πυγμάχος καὶ εἶχε νικήσει μία φορὰ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, τέσσερις φορὲς στὰ Ἴσθμια δύο φορὲς στὰ Νέμεα, καὶ μία φορὰ στὰ Πύθια, καὶ ἔγινε πανένδοξος, γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἀποκάλεσαν Περιοδονίκη, δηλαδὴ πρωταθλητὴ στεφανωμένο καὶ στοὺς τέσσερις μεγάλους ἀγῶνες τῆς ἀρχαιότητας.

Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνο ἡ δική του δόξα, ἦταν καὶ τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἐγγονῶν του. Τὰ τρία του παιδιά, ὁ Ἀκουσίλαος, ὁ Δημάγετος καὶ ὁ Δωριαίας, νίκησαν καὶ αὐτὰ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ἦρθαν πρῶτοι καὶ στεφανώθηκαν, καὶ μάλιστα ὅταν πῆραν τὰ στεφάνια τὰ ἔβαλαν στὸ κεφάλι τοῦ γέροντα πατέρα τους, ποὺ παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνες, καὶ σηκώνοντάς τον στὰ χέρια τους τὸν γύρισαν σὲ ὅλο τὸ στάδιο κάτω ἀπὸ τὶς ἐπευφημίες καὶ τὰ χειροκροτήματα ὅλου τοῦ κόσμου, ποὺ τοῦ φώναζαν: *«Κάτθανε, Διαγόρα, οὐκ εἰς τὸν Ὄλυμπον ἀναβήσει»*, (δηλαδή: Πέθανε, Διαγόρα, δὲν θὰ ἀνέβεις στὸν Ὄλυμπο), ἀφοῦ ἔχεις κερδίσει ζωντανὸς τὴ δόξα τῶν Ὀλυμπίων. Τότε ὁ Διαγόρας δὲν βάσταξε· ἀπὸ τὴ μεγάλη του χαρὰ καὶ συγκίνηση πέθανε ἀπὸ συγκοπή. Τὸν Διαγόρα τὸν ἐξύμνησε μὲ τὸν περίφημο ὕμνο του ὁ Πίνδαρος, ὁ μεγαλύτερος λυρικὸς τῆς ἀρχαιότητας καὶ ὁ ὕμνος χαράχτηκε μὲ χρυσὰ γράμματα στὰ μάρμαρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Κνιδίας, στὴ Ρόδο.

Εἶναι γνωστό, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἄφηναν τὶς γυναῖκες νὰ πηγαίνουν στοὺς ἀγῶνες. Αὐστηρὴ παλιὰ συνήθεια τὸ ἀπαγόρευε. Ἡ Καλλιπάτειρα ὅμως δὲν βάσταξε· μία μέρα σηκώθηκε καὶ πῆγε στοὺς ἀγῶνες καὶ ζήτησε νὰ τὴν ἀφήσουν νὰ μπεῖ στὸ στάδιο, γιὰ νὰ παρακολουθήσει τὰ ἀδέλφια της, τὸν πατέρα της, τὸ γιό της καὶ τὸν ἀνηψιό της, τὸν Εὐκλέα, ποὺ ἦταν ὅλοι Ὀλυμπιονίκες, καὶ παρ' ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις καὶ τὰ ἐμπόδια τῶν Ἑλλανοδικῶν κατόρθωσε νὰ μπεῖ μέσα στὸ στάδιο καὶ νὰ χαρεῖ τοὺς ἔνδοξους δικούς της, τὴ στιγ-

μὴ ποὺ ἀγωνίζονταν καὶ ἔπαιρναν τὶς πρῶτες νίκες.

Ὁ γιὸς τῆς Καλλιπάτειρας ὀνομαζόταν Πεισίρροθος καὶ ὁ ἀνηψιός της ἦταν παιδὶ τῆς ἀδελφῆς της. Τὴν Καλλιπάτειρα τὴν ἐξύμνησαν πολλοὶ ποιητὲς ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, ὅπως ὁ Λορέντζος Μαβίλης μὲ τὸ ποίημά του *«Καλλιπάτειρα»*.

Μία ἄλλη γυναίκα, ἡ **Ξενοκρίτη** ἀπὸ τὴν Κύμη, ἔγινε πολὺ γνωστὴ γιὰ τὴ μεγάλη ψυχή της. Αὐτὴ ἦταν στὴν αὐλὴ τοῦ τύραννου Ἀριστόδημου, ποὺ εἶχε ἐξορίσει τὸν πατέρα της καὶ βασανίσει ὅλον τὸν κόσμο, διότι ἦταν μοχθηρὸς καὶ διεστραμμένος. Γιὰ νὰ ἐξευτελίσει ὁ τύραννος αὐτὸς τοὺς ἄντρες, τοὺς ἔβαλε μὲ τὸ ζόρι καὶ ἄφησαν τὰ μαλλιά τους καὶ φοροῦσαν σκουλαρίκια καὶ γυναικεῖα κοσμήματα, τὶς δὲ γυναῖκες τὶς ἔβαλε νὰ κόψουν τὶς πλεξοῦδες τους καὶ νὰ βάλουν ἀνδρικὲς χλαμύδες καὶ χιτωνίσκους κοντούς. Ὁ Ἀριστόδημος ὥρισε σὲ ὅλους καταναγκαστικὰ ἔργα, ὄχι διότι ἦσαν χρήσιμα στὴν πόλη, ἀλλὰ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ βασανίζει τοὺς πολίτες. Σὲ αὐτὰ ἔβαλε καὶ τὶς γυναῖκες. Μία μέρα ποὺ κουβαλοῦσαν πέτρες, ἔτυχε νὰ ἔρθει ὁ τύραννος. Μόλις τὸν εἶδε μία γυναίκα σκέπασε τὸ πρόσωπό της μὲ τὸν χιτῶνα. Ὅταν τὴν ρώτησε γιατὶ τὸ ἔκανε αὐτό, τοῦ εἶπε: *«Διότι μόνο ὁ Ἀριστόδημος ἀπὸ ὅλους τοὺς Κυμαίους εἶναι ἄντρας καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ντύθηκαν γυναικεῖα καὶ ἔγιναν σωστὲς γυναῖκες»*. Αὐτὰ τὰ λόγια ἔκαναν τοὺς ἄντρες νὰ ντραποῦν καὶ νὰ σκεφτοῦν μὲ τὶ τρόπο θὰ ἔρριχναν τὸν τύραννο καὶ θὰ ἔβρισκαν τὴν ἐλευθερία τους, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀτιμωτικὴ κατάστασή τους. Ἡ πράξη τῆς ἡρωικῆς γυναίκας τοὺς ἄναψε τὸ φιλότιμο καὶ τὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας.

Ἕνας νέος, ὁ Θυμοτέλης, ἔγινε ἀρχηγὸς τῶν Κυμαίων συνωμοτῶν, ποὺ ἤθελαν νὰ ρίξουν τὸν τύραννο Ἀριστόδημο. Τότε ἡ Ξενοκρίτη, ποὺ βρισκόταν στὴν αὐλὴ τοῦ τύραννου, ἦρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς συνωμότες, τοὺς ἄνοιξε

τὴν πόρτα τοῦ παλατιοῦ καὶ μπῆκαν μέσα καὶ ἔπιασαν τὸν ἀπαίσιο τύραννο καὶ τὸν σκότωσαν. Ἔτσι ἡ Κύμη ἐλευθερώθηκε μὲ τὸν ἡρωισμὸ δύο γυναικῶν.

Πόσο μεγαλόψυχη ὅμως ἦταν ἡ Ξενοκρίτη φαίνεται ἀπὸ τὴ συμπεριφορά της στὸ νεκρὸ τοῦ Ἀριστόδημου. Πῆγε, δηλαδή, ὅταν τὸν σκότωσαν καὶ πῆρε τὸ σῶμα του καὶ τὸ ἔθαψε, θέλοντας νὰ δείξει μὲ αὐτὸ ὅτι ἔκανε τὴν προδοσία, ὄχι γιὰ νὰ ἀτιμάσει τὸν τύραννο, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσει τὴν πατρίδα της ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς τυραννίας του. Αὐτὴ ἡ πράξη της ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση, ἀκόμα καὶ στοὺς φανατικοὺς ἐχθροὺς τοῦ τύραννου, γι' αὐτὸ ὅλος ὁ δῆμος ἔκανε τὴν Ξενοκρίτη ἱέρεια τῆς θεᾶς Δήμητρας.

Κάποια **Λάκαινα**, ὅταν ἔμαθε πὼς τὸ παιδί της, ποὺ πολεμοῦσε, σκοτώθηκε στὴ μάχη, εἶπε:

— *«Θάψτε τον καὶ βάλτε στὴ θέση του τὸ μικρὸ ἀδελφό του»*.

Ἡ ἀρχαία ἑλληνίδα ποιήτρια **Κόριννα**, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Τανάγρα, εἶχε μαθητεύσει μαζὶ μὲ τὸν Πίνδαρο σὲ μίαν ἄλλη ποιήτρια, τὴν Μύρτιδα. Ἡ παλιὰ συμμαθήτρια τοῦ Πίνδαρου, ἔγινε πολὺ γρήγορα ἐπικίνδυνη συναγωνίστριά του. Πολλὲς φορὲς τὸν νίκησε σὲ ποιητικοὺς διαγωνισμούς. Ἡ Κόριννα στὴν ποίησή της ἦταν λιτὴ καὶ συγκρατημένη. Ὁ Πίνδαρος ἦταν καυχησιολόγος, κομπαστὴς καὶ ἀκατάσχετος. Γιὰ νὰ τὸν εἰρωνευτεῖ, εἶπε κάποτε ὅτι ὁ Πίνδαρος σπέρνει στοὺς στίχους του *«οὐ τῇ χειρὶ ἀλλ' ὅλῳ τῷ θυλάκῳ»*, δηλαδὴ ὄχι μὲ τὸ χέρι ἀλλὰ μὲ ὅλη τὴ σακκούλα.

Ἡ **Γνάθαινα** ἦταν ξακουστὴ γιὰ τὶς ἔξυπνες ἀπαντήσεις της· εἶχε δὲ φίλο τὸν δραματικὸ ποιητὴ Δίφυλο. Σὲ κάποιο δεῖπνο ὁ Δίφυλος θέλησε νὰ πειράξει τὴ Γνάθαινα, γιατὶ ἦταν ψυχρὴ μαζί του ἐκεῖνο τὸ βράδυ καὶ τῆς εἶπε:

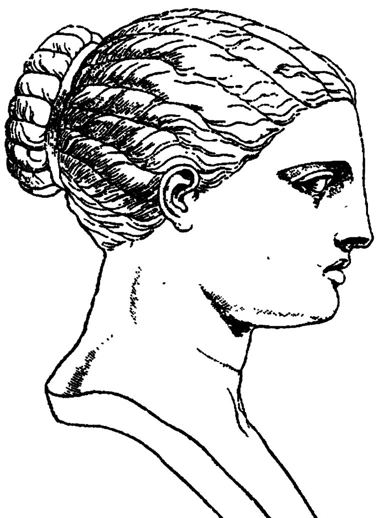
— *«Ἀπόψε Γνάθαινα, τὸ δοχεῖο τοῦ οἴνου σου εἶναι ψυχρό!»*

— *«Ναί!»* Τοῦ ἀπάντησε ἐκείνη, *«διότι ἐκεῖ πετᾶμε τὰ δράματά σου».*

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀγαποῦσαν τὴν ἁγνότητα τῶν γυναικῶν· τὸ ἴδιο καὶ οἱ Θεοί τους. Μάλιστα ἡ Ἥρα γιὰ νὰ ἀνανεώσει τὸν ἔρωτα τοῦ ἄνδρα της τοῦ Δία, ξανάβρισκε τὴν παρθενιά της κάθε φορὰ ποὺ λουζόταν στὴν πηγὴ τοῦ Κανάθου, κοντὰ στὸ Ἄργος. Ἦταν ἕνα προνόμιο ποὺ μονάχα αὐτὴ εἶχε. Εἶχαν λοιπόν, οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας ἰδιαίτερη ἐκτίμηση στὶς παρθένες καὶ τὶς διάλεγαν ἀπὸ τὶς ἑστιάδες καὶ δὲν δέχονταν στοὺς ναοὺς τους, ὡς ἱέρειες, κοπέλες ποὺ δὲν ἦσαν παρθένες. Αὐτὲς οἱ κοπέλες ἔμεναν γιὰ πάντα στοὺς ναούς, εἶχαν τὸ κεφάλι τοὺς ξυρισμένο, δεῖγμα ἀφιερώσεως ἢ δουλείας, καὶ ντύνονταν μὲ ἕνα λευκό, συνήθως, χιτῶνα· σύμβολο ἁγνότητας. Ἀλλά... σὲ ὡρισμένους ναοὺς ποὺ ἦταν ἀφιερωμένοι στὴν Θεὰ Ἀφροδίτη, στὴ Θεὰ τοῦ ἔρωτα, πρόσφεραν τὴν ἁγνότητά τους στοὺς ξένους ἀντὶ μεγάλης ἀμοιβῆς. Τὰ χρήματα αὐτὰ ἀνῆκαν... στοὺς ναούς. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, γίνονταν ἱερόδουλες, ἀποκτῶντας... ἁγνότητα μὲ ἱεροτελεστίες καθάρσεως. Ὅπως βλέπετε ἦταν μεγάλη ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ἱερέων τῆς θρησκευτικῆς τύφλωσης τῶν πιστῶν. Καὶ ὅπως ἔλεγαν οἱ Καθολικοὶ τοῦ Μεσαίωνα: *«Ὁ σκοπὸς ἁγιάζει τὰ μέσα»*. Ἔτσι, μετὰ τὴν *«κάθαρση»*, οἱ νέες, οἱ μόλις χθὲς παρθένες, συνέχιζαν νὰ δίνονται στοὺς ξένους μὲ ἀμοιβή, ποὺ ἦταν τὸ κύριο εἰσόδημα τῶν ναῶν τῆς Ἀφροδίτης, χωρὶς αὐτὲς νὰ αἰσθάνονται καμμία ἐνοχὴ ἀφοῦ ἦταν ἀφιερωμένες στὴ Θεὰ τοῦ ἔρωτα... Αὐτὸ δὲν συνέβαινε στὴν Ἀθήνα, μόνο στὶς ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις. Οἱ νέες τῆς Ἀθήνας φυτοζωοῦσαν στὰ σπίτια τους περιμένοντας τὸν πολυπόθητο γάμο τους. Στὴν Ἑλλάδα γενικὰ καὶ ἰδίως στὴν Ἀθήνα, ἔπρεπε νὰ νυμφεύονται οἱ νέοι, διότι οἱ ἔγγαμοι ἐτιμῶντο ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ περισσότερο ὅσοι εἶχαν πολλὰ παιδιά, ἐνῶ τοὺς ἀγάμους τοὺς περιφρονοῦσαν.

Μόνο οἱ κυνικοὶ φιλόσοφοι, ποὺ ὀνομάστηκαν ἔτσι για-

τὶ σύμβολό τους εἶχαν τὸ σκύλο (στὸν τάφο τοῦ Διογένη ἔβαλαν τὸ ἄγαλμα ἑνὸς σκύλου) μιὰ καὶ ἡ ζωή τους ἦταν σκυλίσια, γι' αὐτὸ καὶ δὲν νυμφεύονταν. Ὅταν κάποτε ρώτησαν τὸν Διογένη: *«Πότε πρέπει νὰ νυμφευόμαστε;»* αὐτὸς ἀπάντησε: *«Οἱ μὲν νέοι οὐδέποτε, οἱ δὲ πρεσβύτεροι οὐδεπώποτε»*. Οἱ Κυνικοὶ φιλόσοφοι, δὲν ἀπέφευγαν μόνο τὸ γάμο μὰ καὶ τὴν ἐργασία, σατιρίζοντας τοὺς πάντες· ἦταν ρακένδυτοι καὶ πάντα ἄπλυτοι. Ζοῦσαν σὰν ζητιάνοι-καλόγεροι καὶ κορόϊδευαν τὶς συμβατικότητες. Πρὸ παντὸς τὴν ὑποκρισία τῆς κοινωνίας.

ΟΙ ΕΤΑΙΡΕΣ

Ἡ λέξη *«ἑταίρα»* εἶχε τὴν ἔννοια τῆς κοινῆς γυναίκας, καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὴ ἦταν μορφωμένη καὶ πολλὲς φορές, πολὺ μορφωμένη. Τὴ λέξη τὴ χρησιμοποίησε πρῶτος ὁ Ἡρόδοτος, τὸν 5ο αἰῶνα π.Χ., ἀπὸ τότε ποὺ καθιερώθηκε, παρ' ὅτι ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες σχετικὲς ὀνομασίες, ὅπως *«χαμαιτύπη»*[1], *«πορνεύτρια»* κ.λπ.

Στὴν πολὺ παλιὰ Κόρινθο ὁ ἑταιρισμὸς βρισκόταν στὴν ἄνθησή του. Οἱ ἑταῖρες, στολισμένες μὲ χρυσὲς ζῶνες, γιὰ νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὶς τίμιες γυναῖκες, φοροῦσαν εἰδικὰ σανδάλια, ποὺ στὶς σόλες τοὺς ἦταν σκαλισμένες δύο λέξεις, ἔτσι πού, ὅταν πατοῦσαν στὴ μαλακιὰ Γῆ τῶν δρόμων τῶν χωμάτινων τῆς τότε ἐποχῆς, νὰ φτιάχνουν ἀνάγλυφη πάνω της τὴ φράση: *«Ἀκολούθησε με»*. Φυσικὰ οἱ θαυμαστὲς δὲν δίσταζαν στὴν πρόσκληση, ἀκολουθοῦσαν τὶς ἱέρειες αὐτὲς τοῦ ἔρωτα σὲ κάτι μικρὰ σπιτάκια κοντὰ στὸ λιμάνι. Αὐτὰ ἦταν τά... *«χαμαιτυπεῖα»*, ποὺ πῆραν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὴν ἰδιόρρυθμη διαφημιστικὴ ἐπινόηση τῶν ἑταιρῶν νὰ διατυπώνουν ἔτσι τὴν πρόσκλησή τους.

Ἡ πολυάριθμη τάξη τῶν ἑταιρῶν στὴν Ἀθήνα δημιουργήθηκε κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σόλωνα, τὸν 6ο αἰῶνα π.Χ. καὶ πῆρε τεράστια ἔκταση κατὰ τὴν κλασσικὴ περίοδο, τότε πού, λόγω τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας πλούτισαν πολλοί. Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχαν νόμοι

1. «Χαμαιτύπη» & «χαμαιτυπεῖο» = τυπώνει χάμω καὶ παράγεται ἀπό τό «χαμαὶ» καί «τύπος» ἤ «τύπη».

ποὺ προστάτευαν τὴν οἰκογένεια ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῶν ἑταιρῶν. Ὑπῆρχαν διατάξεις ποὺ καθόριζαν ποινὲς γιὰ ὅσες *«ξεμυάλιζαν»* ἄνδρες. Ὅμως ὑπῆρχαν ποινὲς καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀποπλανοῦσαν ἔντιμες γυναῖκες. Τότε μάλιστα γιὰ νὰ διαχωρισθοῦν οἱ κοινὲς γυναῖκες, ἱδρύθηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι στὸν κόσμο *«οἶκοι ἀνοχῆς»*, τότε ποὺ ὑπῆρχε καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Πανδήμου Ἀφροδίτης, ὁ πρῶτος δηλαδὴ ναὸς τοῦ ἔρωτα, ποὺ καθιέρωσε τὶς σχέσεις μεταξὺ κοινῶν γυναικῶν καὶ θρησκείας. Καὶ αὐτό, διότι ἡ πορνεία θεωρήθηκε *«ἀναγκαῖον κακόν»*, ὥστε νὰ μὴν ἐνοχλοῦν οἱ νέοι τὶς ἔντιμες γυναῖκες. Ἐπὶ Σόλωνος ἡ τιμὴ στὰ πορνεῖα τῶν Ἀθηνῶν ποὺ βρίσκονταν κοντὰ στὸν Κεραμεικό, ἦταν ἀσήμαντη, ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ὅταν κάποιος μοιχὸς κινδύευσε νὰ συλληφθεῖ καὶ ἔτρεχε γιὰ νὰ σωθεῖ, ἕνας Ἀθηναῖος τοῦ φώναξε: *«Βρέ... γάιδαρε, μὲ ἕνα μόνον ὀβολὸ μποροῦσες νὰ κάνεις ἔρωτα χωρὶς κανένα κίνδυνο!»*. Ὑπῆρξαν περίφημες γιὰ τὴν ὀμορφιά τους καὶ τὸ πνεῦμα ἑταῖρες, ποὺ ἔφθασαν νὰ γίνουν βασίλισσες, ὅπως ἡ Θαργηλία, βασίλισσα τῆς Θεσσαλίας, ἡ Θαΐς, ἐρωμένη τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ γυναίκα τοῦ Πτολεμαίου καὶ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου, ἡ βασίλισσα δίχως στέμμα Ἀσπασία κ.λπ. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ντρέπονταν νὰ κυκλοφοροῦν μὲ ἑταῖρες, ποὺ πολλὲς ἦταν διάσημες, ὡς ἡ Κλεψύδρα, ποὺ ὠνομάστηκε ἔτσι διότι δέχονταν τοὺς ἐραστές της γιὰ ὡρισμένο χρόνο, ποὺ μετροῦσε μὲ τὸ ρολόι τῆς ἐποχῆς, τὴν κλεψύδρα, τὸ ἀμμορόλογο. Δὲν εἶχαν οἱ ἑταῖρες πολιτικὰ δικαιώματα, μποροῦσαν νὰ μποῦν μόνο σὲ ναοὺς τῆς Ἀφροδίτης καὶ τὸ χειρότερο, στὴν Ἀθήνα δὲν τοὺς ἐπιτρέπονταν νὰ ψωνίζουν στὰ καταστήματα, ὅπου ἔστελναν τὶς δοῦλες τους, οὔτε νὰ ἐμφανίζονται σὲ δικαστήρια.

Διάσημες ἑταῖρες ποὺ ἔγραψαν δική τους ἱστορία, ἦταν ἡ γνωστή μας Ἀσπασία, ἡ Γλυκερία, ἡ Λαΐς, καὶ ἡ πανέμορφη Φρύνη.

ΗΘΗ & ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΓΑΜΟΣ

Στὴ Σπάρτη, ποὺ φημιζόταν πάντα γιὰ τὰ αὐστηρά της ἤθη, ὑπῆρχε ἕνα περίεργο ἔθιμο, ποὺ τὸ ἀναφέρει μέν, ἀλλὰ δέ μᾶς τὸ περιγράφει μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες ὁ Ἀθήναιος καὶ κυρίως δὲ μᾶς ἐξηγεῖ τὴ σκοπιμότητά του.

Τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἦταν ὅτι σὲ κάθε ἐπισκέπτη μαζὶ μὲ τὰ δῶρα καὶ τὶς ἄλλες περιποιήσεις ποὺ τοῦ ἔκαναν, παρουσίαζαν καὶ τὶς γυναῖκες τους ἡμίγυμνες στὸ τραπέζι, θέλοντας ἴσως νὰ δείξουν σὲ ὅλο της τὸ μεγαλεῖο τὴ φημισμένη ὀμορφιὰ καὶ τὶς ὡραῖες γραμμὲς τῶν γυναικῶν τῆς Σπάρτης καὶ νὰ κάνουν τὴν ὑποδοχὴ πιὸ λαμπρὴ καὶ ἐγκάρδια, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔθιμο αὐτὸ τὸ θαύμαζε καὶ τὸ ἐπαινοῦσε ὅλος ὁ ἑλληνισμός.

Ἡ ὀμορφιὰ τῶν γυναικῶν τῆς Σπάρτης ἦταν τόσο μοναδικὴ καὶ ξακουστὴ σὲ ὅλες τὶς πολιτεῖες, ὥστε ὁ μεγάλος καλοφαγὰς καὶ φιλήδονος Ἀρχέστρατος, ποὺ γύρισε ὅλον τὸν κόσμο γιὰ νὰ γνωρίσει τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ πιοτὰ καὶ νὰ περιγράψει πῶς τὰ κάνουν καὶ ποῦ βρίσκονται, γράφει στὸ βιβλίο του ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἐκλεκτότητες καὶ μοναδικότητές του, πὼς τὰ ἄλογα τῆς Θεσσαλίας καὶ οἱ Σπαρτιάτισσες γυναῖκες καὶ οἱ ὄμορφοι καὶ ρωμαλέοι ἄντρες ποὺ πίνουν τὸ νερὸ τῆς Ἀρέθουσας στὴ Σικελία, εἶναι τὰ τρία ὡραιότερα πράγματα στὸν κόσμο. Ὁ Στράβων

ὅμως αὐτὸ τὸ ἀναφέρει ὡς χρησμὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ἐκδοθείς *«Αἰγιεῦσι»*: *«Ἵππου Θεσσαλικήν, Λακεδαμονίην δὲ γυναῖκα ἄνδρας θ' οἳ πίνουσιν ὕδωρ ἱερεῖς Ἀρεθούσης»* (οἱ Εὐβοεῖς).

Πιὸ περίεργο ὅμως εἶναι ἕνα ἄλλο ἔθιμο ποὺ εἶχαν οἱ Σπαρτιάτες πρὶν νὰ νυμφευτοῦν. Ἔπρεπε δηλαδή, νὰ προηγηθεῖ στενὴ γνωριμία καὶ συναναστροφὴ ἀνάμεσα στοὺς μελλόνυμφους καὶ δινόταν πλήρης ἐλευθερία στὶς γυναῖκες, νὰ γνωρίζουν τοὺς ἀγαπημένους τους καὶ νὰ παρουσιάζονται σὰν δύο καλοὶ φίλοι. Αὐτὸ τὸ ἔθιμο συντελοῦσὲ πάρα πολὺ στὴν κατοπινὴ καλὴ συμβίωση καὶ ἦταν, ὅπως σήμερα σὲ μᾶς, ὁ ἀρραβώνας, ἀλλὰ χωρὶς κανένα περιορισμό· τὸ ἐπαινεῖ δὲ ὁ σοφὸς Ἄγνων ὁ Ἀκαδημαϊκός, θέλοντας νὰ ἐξάρει τὴ θέση καὶ τὴν ἐλευθερία ποὺ ἔδιναν οἱ, κατὰ τὰ ἄλλα αὐστηροί, Σπαρτιάτες στὴ γυναίκα.

Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ὅτι κατὰ τοὺς γάμους κάποιου ἐπίσημου, ἐνῶ ἔφερναν πάνω στὸ ἁμάξι τὴ νύφη στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὁ βασιλιὰς Ἵπποκλος, ποὺ παραβρέθηκε στὴν τελετὴ καὶ ἦταν πολὺ φίλος τοῦ γαμπροῦ, ἐπειδὴ ἦταν λίγο μεθυσμένος καὶ ἤθελε νὰ ἀστειευτεῖ, πήδησε μέσα στὸ ἁμάξι τῆς νύφης, χωρὶς προσβλητικὸ σκοπό. Οἱ φίλοι ὅμως τοῦ γαμπροῦ σὰν τὸν εἶδαν νόμισαν πὼς πῆγε νὰ κλέψει τὴ νύφη καὶ τὸν σκότωσαν. Ὅλος τότε ὁ κόσμος ξεσηκώθηκε καὶ ἡ Ἥρα, ἡ Θεὰ τῆς συζυγικῆς εὐτυχίας, διέταξε νὰ τὸν σκοτώσουν, οἱ Χιῶτες ὅμως ξέροντας τὸ ἔθιμο καὶ τὴν παρεξήγηση, εἶπαν πὼς ὅλοι μαζὶ τὸν σκότωσαν καὶ πὼς οἱ φονιάδες ἦταν ἀθῶοι. Ἡ Θεὰ ὅμως ὀργισμένη, γιὰ τὸ φονικὸ μίασμα, διέταξε νὰ φύγουν ὅλοι ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τότε ἀναγκάστηκαν οἱ Χιῶτες νὰ διώξουν τοὺς δράστες μαζὶ μὲ ὅσους συνήργησαν ἢ ἐπιδοκίμασαν τὴν πράξη. Αὐτὸ τὸ ἔκαναν ἀπὸ ἀνάγκη, διότι ὑπῆρχε παλιὸ ἔθιμο στὴ Χίο, οἱ φίλοι τοῦ γαμπροῦ νὰ κόβουν τὸ δρόμο τῆς νύ-

φης καὶ νὰ πηδοῦν μέσα στὸ ἁμάξι της, κάνοντας τάχα πὼς θὰ τὴν κλέψουν, γιὰ νὰ κάνουν τὸ γαμπρὸ νὰ φοβηθεῖ καὶ νὰ γελάσουν, ἴσως-ἴσως νὰ πάρουν καὶ τὸ τάμα του, ὅπως γίνεται σήμερα στοὺς γάμους, ποὺ βάζουν τὸ γαμπρὸ νὰ χορέψει στὸ ταψὶ καὶ δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ πάει κοντὰ στὴ νύφη παρὰ μόνο ἀφοῦ τάξει δῶρα, λεφτὰ ἢ γλέντι.

Ὁ Πλούταρχος μᾶς λέει (Συμπ. Ε′ 7), ὅτι γιὰ νὰ προφυλάξουν τὰ παιδιά τους ἀπὸ τὴ βασκανία, τοὺς κρεμοῦσαν ἢ ἔβαζαν κοντὰ στὰ παιδιά *«περίαπτα»* (κρεμαστάρια φυλαχτά), ποὺ λέγονταν προβασκάνια καὶ ὅτι *«τὸ τῶν λεγομένων προβασκανίων γένος οἴονται πρὸς τὸν φθόνον ὠφελεῖν, ἑλκομένης διὰ τὴν ἀτοπίαν τῆς ὄψεως, ὥστε ἧττον ἐπερείδειν τοῖς πάσχουσι»*. Δηλαδή, ὅταν ἔχει κανεὶς κακὸ μάτι, τὸ βλέμμα του τὸ τραβοῦν τά *«προβασκάνια»* μὲ τὴν παράξενη ὄψη τους, καὶ ἔτσι ἀποφεύγει νὰ κοιτάξει τοὺς συνανθρώπους του, ἢ τοὐλάχιστον τοὺς κοιτάζει λιγώτερο. Κάτι παρόμοιο λέει καὶ ὁ Ἀριστοφάνης: *«Στὰ καμίνια τῶν χαλκουργῶν κρεμοῦσαν ἢ ζωγράφιζαν πράγματα γελοῖα, γιὰ νὰ ἀποτρέπουν τὸ φθόνο»*. Καὶ ὁ Πολυδεύκης ἐπίσης (Ζ, 108) μᾶς λέει: *«Πρὸ δὲ τῶν καμίνων τοῖς χαλκεῦσιν ἔθος ἦν γελοῖα τινὰ καταρτᾶν ἢ ἐπιπλάττειν ἐπὶ φθόνου ἀποτροπῇ»*.

Ὁ Ἀντιφάνης ἔλεγε ὅτι ὁ γάμος εἶναι *«ἡ ἐσχάτη δυστυχία»*, καὶ ὁ Ἐπίχαρμος ἔλεγε ὅτι: *«Τίποτα δὲν ὑπάρχει στὴ Γῆ βαρύτερο ἀπὸ τὴ γυναίκα· μακάριος ὅποιος τὴν ἀγνοεῖ»*.

Ὅλους ὅμως, ἀκόμα καὶ τὸν Εὐριπίδη, τοὺς ξεπέρασε ὁ κωμικὸς ποιητὴς Ἱππῶναξ μὲ τὸ θρυλικὸ στίχο του: *«Δύο εἶναι οἱ γλυκύτερες ἡμέρες τῆς γυναίκας, ὅταν τὴν πᾶμε νύφη στὸ σπίτι μας καὶ ὅταν τὴν βγάζουμε πεθαμένη»*.

Ὁ Δημοσθένης ἐπιγραμματικὰ καὶ συνοπτικά (Νεαῖρες ἐδ. 122), λέει: *«Τὰς δὲ γυναῖκας ἔχομεν ἕνεκα τοὺθ' παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πίστην ἔχειν»*.

Ὁ Ἀριστοτέλης ξεπερνῶντας καὶ αὐτὸν ἀκόμα τὸν Πλάτωνα στὴν ἐκτίμηση τῆς ἀληθινῆς σημασίας τοῦ γάμου, πρόσθεσε ἕναν ἄλλο σκοπὸ ὑψηλότερο καὶ εὐγενέστερο. Μὲ τὸ διαπεραστικό του βλέμμα ἔμπαινε στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, καὶ εἶδε στὸ γάμο τὴν ἐναρμόνιση τῶν φυσικῶν διαφορῶν καὶ ἀντιθέσεων τοῦ ἄντρα καὶ τῆς γυναίκας καὶ τὴν κοινὴ ἀλληλοβοήθεια καὶ αὐτάρκεια. Καὶ νὰ τὶ μᾶς λέει: «*Τὸ ἕνα φῦλο τὸ ἔκανε ἰσχυρότερο καὶ τὸ ἄλλο ἀσθενέστερο, ὥστε τὸ ἕνα νὰ εἶναι προφυλακτικώτερο γιὰ τὸ φόβο καὶ τὸ ἄλλο ἀμυντικώτερο γιὰ τὴν ἀνδρεία· τὸ ἕνα δηλαδὴ νὰ προμηθεύει αὐτὰ ποὺ εἶναι ἔξω καὶ τὸ ἄλλο νὰ διασώζει αὐτὰ ποὺ εἶναι μέσα. Οἱ ἄνθρωποι δὲν νυμφεύονται γιὰ νὰ κάνουν μόνο παιδιά, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δική τους ζωή*». Ἔτσι ὁ Ἀριστοτέλης παραδέχεται τὸ δεσμὸ τοῦ γάμου ὡς μία φυσιολογικὴ ἕνωση τῶν ἀντιθέσεων τῶν δύο φύλων, ποὺ ἐναρμονίζονται καὶ ἀλληλοσυμπληρώνονται, σύμφωνα μὲ ἕνα θεῖο προορισμό.

Ὁ Καλλίας ἦταν ἕνας ἀρκετὰ πλούσιος Ἀθηναῖος ποὺ εἶχε ἐρωτευτεῖ τὴν Ἐλπινίκη, τὴν ἀδελφὴ τοῦ Κίμωνα. Κάποτε παρουσιάστηκε στὴν Ἐκκλησία τοῦ Δήμου καὶ προσφέρθηκε νὰ κάνει αὐτὸς τὴν ποινὴ ποὺ εἶχαν βάλει στὸν πατέρα του. Ἡ εὐγενικὴ αὐτὴ χειρονομία συγκίνησε πάρα πολὺ τὴν Ἐλπινίκη, ποὺ σὲ λίγες μέρες παντρευόταν τὸν Καλλία, μὲ τὴν ἀπαραίτητη συγκατάθεση τοῦ Κίμωνα.

Πολλὲς φορὲς τὸ ζήτημα τοῦ ὀνόματος τοῦ παιδιοῦ προκαλοῦσε στὴν ἀρχαία ἐποχὴ βίαιους καυγάδες μεταξὺ ἀνδρογύνων, γιὰ τὸ ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἔπρεπε νὰ δώσει τὸ ὄνομα στὸ παιδί. Μία τέτοια φιλονεικία ἀναφέρει στίς «*Νεφέλες*» του ὁ Ἀριστοφάνης, ὅπου ὁ Στρεψιάδης παραπονεῖται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ του ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἁρπαχτοῦν στὰ χέρια αὐτὸς καὶ ἡ γυναίκα του καὶ νὰ ἀνταλλάξουν πρόστυχες βρισιές.

Ὁ Δημοσθένης (*πρὸς Βοιωτόν*, 39), μᾶς πληροφορεῖ ὅτι *«Ὁ νόμος ποιεῖν τοὺς γονεῖς κυρίους οὐ μόνον θέσθαι τοὔνομα ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐξαλεῖψαι αὐτό»*. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν σοῦ ἄρεσε τὸ ὄνομα ποὺ σοῦ ἔδωσαν ὅταν γεννήθηκες, μποροῦσες νὰ παρακαλέσεις τοὺς γονεῖς σου νὰ σέ... ξαναβαφτίσουν καὶ νὰ σοῦ δώσουν κάποιο ὡραιότερο.

Ἡ πολυγαμία ἀπαγορευόταν ρητὰ ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ καταδικαζόταν ἀπὸ ὅλους τοὺς σοφούς. Παρ' ὅλ' αὐτά, ὑπάρχει καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἕνα ἀρκετὰ περίεργο παράδειγμα πολυγαμίας. Ὁ βασιλιὰς τῆς Σπάρτης Ἀναξανδρίδης δὲν εἶχε ἀποχτήσει παιδιὰ ἀπὸ τὴν ἀνεψιά, ποὺ τὴν εἶχε νυμφευτεῖ στὸν πρῶτο του γάμο. Ἐπῆρε λοιπὸν μία δεύτερη γυναίκα, κρατῶντας συνάμα καὶ τὴν πρώτη. Μὲ τὴ διγαμία αὐτή, μοναδικὴ στὰ ἀρχαία ἑλληνικὰ χρόνια, ὁ Ἀναξανδρίδης παραβίαζε τοὺς νόμους τῆς Σπάρτης καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ λίγα χρόνια, ἡ πρώτη γυναίκα, ποὺ εἶχε μείνει στεῖρα γιὰ πολλὰ χρόνια, φιλοτιμήθηκε φαίνεται καὶ τοῦ ἔδωσε τρεῖς γιούς: Τὸν Δωριέα, τὸν Κλεόμβροτο καὶ τὸν Λεωνίδα. Ἡ μοναδικὴ αὐτὴ περίπτωση τῆς διγαμίας ἔκανε μεγάλο πάταγο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Ὁ Φώτιος ἀναφέρει στὸ λεξικό του ὅτι τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου, ποὺ οἱ ἀρχαῖοι τὴν ὠνόμαζαν *«προτελείαν ἡμέραν»*, οἱ γονεῖς ὁδηγοῦσαν τὴ νύφη στὴν Ἀκρόπολη καὶ ἔκαναν θυσίες στὴ Θεά. Ἀλλὰ ποιὰ Θεά; Ἡ Ἀθηνᾶ δὲν εἶχε μεγάλη σχέση μὲ τοὺς γάμους καὶ μὲ τὰ συνοικέσια, οὔτε συμπεριλαμβάνεται στούς *«γαμήλιους»* Θεούς. Ἴσως στὴν Ἄρτεμι, διότι στὴν Ἀκρόπολη ὑπῆρχε καὶ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος.

Τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες τοὺς ἐνδιέφερε καὶ ὁ χρόνος τῆς παντρειᾶς, φρόντιζαν δηλαδὴ νὰ προσδιορίσουν ποιὰ ἦταν ἡ καταλληλότερη ἡμέρα τοῦ μῆνα καὶ ποιὰ ἡ ἁρμο-

διώτερη ἐποχὴ τοῦ χρόνου. Γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς πιὸ κατάλληλης μέρας γιὰ τὸ γάμο, εἶχαν κάποιες διαφωνίες.

Ὁ Ἡσίοδος ὁρίζει σὰν πιὸ κατάλληλη τὴν τέταρτη μέρα τοῦ μῆνα. Παραμένει ὅμως ἀμφίβολο ἂν ἡ τέταρτη πρέπει νὰ ὑπολογιστεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ μῆνα. Εἶναι ὅμως γνωστό, ὅτι στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες ὁ μήνας ἄρχιζε ἀπὸ τὴ νουμηνία, δηλαδὴ τὴ νέα σελήνη, ἢ τοὐλάχιστον ἀπὸ τὴν πρώτη παρατήρηση τῆς νέας σελήνης. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Πρόκλος, συμφωνῶντας μὲ τὸν Ἡσίοδο, σημειώνει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ τοὺς γάμους καὶ τά *«θεογάμια»* διάλεγαν τὶς μέρες τῆς συνόδου, (δηλαδὴ τῆς πανσελήνου· καὶ σύνοδος καλεῖται καὶ ἡ συζυγία τῶν πλανητῶν), διότι νόμιζαν ὅτι τότε γινόταν ὁ γάμος τῆς Σελήνης μὲ τὸν Ἥλιο. Ἄλλοι ὅμως προτιμοῦσαν τὴ γιομοφεγγαριά, τὴν ἄπλετη φωτοχυσία τῆς πανσελήνου. Γι' αὐτὸ ὅταν τὸν ρωτάει ἡ Κληταιμνήστρα, στήν *«Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι»* τοῦ Εὐριπίδη, πότε θὰ γίνουν οἱ γάμοι τῆς Ἰφιγένειας, ὁ Ἀγαμέμνων τῆς ἀπαντάει: *«Ὅταν σελήνης εὐτυχὴς ἔλθῃ κύκλος»*. Ὅσο γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἔτους, προτιμοῦσαν τὸ Χειμῶνα καὶ τότε γίνονταν τὰ περισσότερα συνοικέσια.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐπιδοκιμάζει τὴ συνήθεια, διότι βρίσκει τὴν ἐποχή καταλληλότατη καὶ συμβουλεύει: *«Τοῖς περὶ τὴν ὥραν χρόνοις χρῆσθαι οἷς πολλοὶ χρῶνται καλῶς καὶ νῦν ὁρίσαντες χειμῶνος ποιεῖσθαι τὴν συναυλίαν ταύτην»*.

Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς νομοθέτες, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους σοφοὺς ἦταν ἐναντίον τοῦ γάμου, διότι ἦσαν μισογύνηδες. Ὁ Σωκράτης, παρ' ὅτι δύο φορὲς νυμφεμένος, ἔλεγε ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι δυσβάσταχτο φορτίο. Ὁ Χαιρήμων ἔλεγε ὅτι τὴν γυναίκα εἶναι προτιμότερο νὰ τὴν θάβεις παρὰ νὰ τὴν παντρεύεσαι. Ὁ Εὐριπίδης πάλι συνιστοῦσε νὰ παίρνει κανεὶς πολλὲς γυναῖκες, γιὰ νὰ κρατάει ἀπὸ αὐτὲς τὴν καλὴ καὶ νὰ διώχνει ὅσες ἦταν κακές.

Ὁ Θεόκριτος στὸ εἰδύλλιο ΚΔ', ὅπου ἡ Ἀλκμήνη νανουρίζει τὰ δίδυμα παιδιά της, λέει:

«Κοιμηθεῖτε μικρούλια μου, ἕναν ὕπνο γλυκό,
ἀπὸ τοὺς ὕπνους ποὺ ξαναγυρνᾶνε στὸ ξύπνημα.
Κοιμηθεῖτε ψυχοῦλες μου, παιδιά μου γεμάτα ὑγεία.
Πλαγιᾶστε εὐτυχισμένα καὶ εὐτυχισμένα ξυπνῆστε τὴν αὐγή».

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΑΥΛΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Οἱ ἀρχαῖοι, ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα, τὰ πρωτεύοντα ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, μαθήματά τους στὰ σχολεῖα, εἶχαν τὴ μουσική. Πρῶτα μάθαιναν αὐλό, ὕστερα λύρα καὶ ὕστερα κιθάρα μὲ τραγούδι. Πολλοὶ ὅμως ἀπὸ ἀρχοντικὰ σπίτια νόμιζαν καὶ πίστευαν, ὅτι τὸ νὰ μάθεις αὐλὸ εἶναι μία ἀσχολία χυδαία καὶ ἀταίριαστη στοὺς ἐλεύθερους ἄνδρες, διότι αὐλὸ μάθαιναν καὶ ἔπαιζαν καὶ οἱ δοῦλοι, ἀλλὰ κυρίως, διότι ὁ αὐλὸς παραμορφώνει τὸ πρόσωπο καὶ ἀσχημίζει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς κάνει ἀγνώριστους. Ἀντίθετα ἡ λύρα μιλάει καὶ τραγουδάει μὲ αὐτὸν ποὺ τὴν παίζει, ἐνῶ ὁ αὐλός, ἀποστομώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ τραγουδήσει τὴν ὥρα ποὺ τὸν παίζει.

Ἡ μουσική, ἡ τέχνη τῶν τεχνῶν, εἶναι δημιούργημα καὶ κληρονομιὰ θαυμαστὴ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας πρὸς ὅλο τὸν κόσμο. Πῶς δημιουργήθηκε ὅμως ἡ μουσικὴ καὶ πῶς τελειοποιήθηκε; Καὶ πρὸ παντὸς ποιοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι δημιουργοί της; Αὐτὰ τὰ κεφάλαια εἶναι τὰ πιὸ σκοτεινὰ στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, διότι, ὅπως ἀπὸ τὴ ζωγραφικὴ τῶν ἀρχαίων δὲν διασώθηκε τίποτα, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς νωπογραφίες καὶ τὰ ἀγγεῖα, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴ μουσικὴ δὲν ἔχουμε τίποτα.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους ἔνδοξους μουσικοὺς ἦταν ὁ Ἀρίων ὁ κιθαρωδός, ποὺ σαγήνευε μὲ τὴ μουσική του καὶ τὰ δελφί-

νια ἀκόμα: — ἀλληγορία τῆς μεγάλης του μουσικῆς μορφῆς. Ὁ Τέρπανδρος ὅμως ὁ Μηθυμναῖος ἦταν ὁ τελειωτὴς τῆς ἀσιατικῆς μουσικῆς, ὁ πρῶτος ποὺ μᾶς ἔμπασε στὴ σύνθεση καὶ τὴν ἁρμονία, γι' αὐτὸ καὶ θεωρήθηκε Θεὸς καὶ μάγος καὶ τὸν λάτρεψαν ὅπου καὶ ἂν πέρασε. Ὁ Τέρπανδρος ἔκανε τὴ φόρμιγγα ἑπτάχορδη ἀπὸ τετράχορδη ποὺ ἦταν καί, ὅπως ἰσχυρίζεται σὲ ἕνα του ποίημα, ἡ μουσική του ἦταν νέα καὶ πρωτοδημιούργητη:

«Ἐμεῖς δὲ ἀφοῦ πετάξουμε στὴν ἄκρη
τὴν τετράχορδη λύρα
ἂς πάρουμε στὰ χέρια μας ἄξια
τὴν ἑπτάχορδη φόρμιγγα
καὶ ἂς ψάλουμε νέους πρωτογνώριστους ὕμνους».

Ὕμνους λέγοντας ἐννοοῦσε κατ' ἀρχὴν τοὺς θρησκευτικούς, γενικὰ ὅμως ὅλα τὰ τραγούδια.

Ἕνα πρᾶγμα ποὺ εἶναι δύσκολο νὰ τὸ καταλάβει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι ἡ συνδυασμένη συνεργασία τριῶν τεχνῶν, γιὰ καλλιτεχνικοὺς σκοπούς: Τῆς Μουσικῆς, τῆς Ποίησης καὶ τῆς Ὀρχηστικῆς. Τὰ χορικὰ τῶν ἀρχαίων, δηλαδὴ τὰ ἄσματα ποὺ ἔλεγε στὰ ἀρχαῖα δράματα ὁ χορός, εἶναι κάτι τὸ ἀσύλληπτο, διότι ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελοῦσε τὴ βαθύτερη οὐσία, τὴν ψυχή τους, ἦταν αὐτὴ ἡ σύνθεση, δηλαδὴ ἡ μουσικὴ ἀνάταση μὲ τὴν ἁπαλόγραμμη ὄρχηση ὁμάδων καὶ μὲ ποίηση. Ὁ Λόγος ἀπέδιδε, ἡ Μουσικὴ ἀνύψωνε, ὁ Χορὸς τελετουργοῦσε καὶ τὸ σύνολο αὐτῆς τῆς σύνθεσης ἦταν μία ἀληθινὴ μυσταγωγία, ποὺ ἀπέβλεπε στὴν κάθαρση μέσω τῆς τέχνης. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ τρίπτυχο διασώθηκε μόνο ὁ Λόγος, ἐνῶ ἡ Μουσικὴ καὶ ἡ Ὀρχηστικὴ χάθηκαν.

Ο ΟΡΚΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Ὁ ὅρκος καθιερώθηκε ἀπὸ τὴν Ὁμηρικὴ ἐποχή. Ἴσως ὅμως καὶ πρὶν ἀπό τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἐπειδὴ εἶχε ἐλαττωθεῖ ἡ πίστη ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ὁ ἐπικαλούμενος Θεὸς δὲν ἦταν μόνο ἐγγυητὴς ἀλλὰ καὶ αὐστηρὸς τιμωρός, σὲ περίπτωση ποὺ κανεὶς ἀθετοῦσε τὶς ὑποσχέσεις του.

Συνήθως ὁ Θεὸς αὐτὸς ἦταν ὁ Δίας, ὡς ἀνώτερος ρυθμιστὴς καὶ ἐπόπτης τοῦ κόσμου, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ διάφορα χωρία τοῦ Ὅμηρου, τοῦ Πίνδαρου καὶ ἄλλων. *«Ζεῦ πάτερ Ἴδηθεν μεδέων, κύδιστε, μέγιστε»*. (Ἰλ. Γ'. 320). *«Κρατερὸς ὅρκος ἄμμι ἔστω Ζεύς»* (Πίνδ. Πύθια Δ' 296).

Ἄλλοτε πάλι ὁρκίζονταν στὸ Θεὸ ποὺ εἶχε σχέση μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ὅρκου, ὅπως ὁ Ἱπποκράτης ἀποκαλοῦσε Ἀπόλλωνα ὡς Θεὸ τῆς ἰατρικῆς καὶ τὸν μέγα Ἀσκληπειό, ποὺ θεοποίησαν οἱ Ἀρχαῖοι. Ἄλλοτε πάλι δὲν ἀνέφεραν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὁρκίζονταν σὲ αὐτὸν τὸν ὅρκο, ὅπως βλέπουμε στὸν Πίνδαρο, τὸν Ἡσίοδο καὶ ἄλλους. Ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι κάποτε οἱ Θρᾶκες δικαιολόγησαν τὴν παραβίαση τοῦ ὅρκου τους, κάνοντας μία νυχτερινὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν Βοιωτῶν, μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ὁ ὅρκος ἀφοροῦσε τὴν ἡμέρα καὶ ὄχι τὴ νύχτα (Θ. 401). Ὁ Ἡρόδοτος ἐπίσης (α 153) γράφει τὴν ἔκπληξη ποὺ δοκίμασε, ὅταν εἶδε μέσα στὴν ἀγορὰ τῆς πόλης ἕνα μέρος ὅπου οἱ ἄνδρες: *«Συλλαγόμενοι ἀλλήλους ἐξαπατέουσι ὀμνύοντες»*.

Στὴν ἀρχαία Ἀθήνα, ὅταν οἱ ἔφηβοι ἔφταναν στὴν ἡλικία τῶν 18 χρόνων, εἶχαν τὴν ὑποχρέωση νὰ παρουσια-

στοῦν στὴν ἐκκλησία τοῦ Δήμου καὶ να ἐγγραφοῦν στὸν κατάλογο τῶν πολιτῶν. Ὁ κατάλογος αὐτὸς ὀνομαζόταν *«ληξιαρχικὸ γραμματεῖο»*. Κατόπι σὲ εἰδικὴ τελετή, ὅσοι ἐκρίνοντο ἱκανοὶ νὰ στρατευθοῦν, κρατῶντας τὰ ὅπλα, ἀσπίδα καὶ δόρυ, ἔδιναν ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ λαοῦ, ἐμπρὸς στὸν Ναὸ τῆς Ἀγραύλου, κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, τὸν ἑξῆς ὑπεροχο ὅρκο:

«Οὐ καταισχυνῶ ὅπλα τὰ Ἱερά, οὐδ' ἐγκαταλείψω
τὸν παραστάτην, ὅτῳ ἂν στοιχήσω· ἀμυνῷ δὲ καὶ
ὑπὲρ Ἱερῶν καὶ ὑπὲρ ὁσίων, καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν.
Τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάσσω παραδώσω, πλείῳ δὲ
καὶ ἀρείῳ ὅσης παραδέξομαι. Καὶ εὐηκοήσω
τῶν ἀεὶ κρινόντων, καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἱδρυομένοις
πείσομαι καὶ οὕστινας ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἱδρύσηται
ὁμοφρόνως· καὶ ἄν τὶς ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς
ἢ μὴ πείθηται, οὐκ ἐπετρέψω, ἀμυνῷ δὲ καὶ μόνος
και μετὰ πολλῶν καὶ Ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσω. Ἵστορες
τούτων Ἄγλαυρος, Ἐνυάλιος Ἄρης, Ζεύς, Θαλλώ, Αὐξώ,
Ἡγεμόνη». (Λυκούργου κατὰ Λεοκράτους 77).

(Δὲ θὰ ντροπιάσω τὰ ἱερὰ αὐτὰ ὅπλα, οὔτε θὰ ἐγκαταλείψω τὸ σύντροφό μου στὴ μάχη, μὲ ὅποιον καὶ ἂν ταχθῶ στὴ γραμμή, ἀλλὰ θὰ ἀμυνθῶ καὶ ὑπὲρ τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μὲ πολλούς. Καὶ τὴν πατρίδα δὲν θὰ παραδώσω μικρότερη, ἀλλὰ μεγαλύτερη καὶ ἰσχυρότερη ἀπὸ ὅση θὰ παραλάβω. Καὶ θὰ ὑπακούω πρόθυμα στοὺς ἑκάστοτε δικάζοντες, καὶ θὰ πείθωμαι στοὺς κείμενους νόμους καὶ σὲ ὅσους ἄλλους θέλει ὁ λαὸς ἀπὸ κοινοῦ· καὶ ἂν ἀμυνθῶ καὶ μόνος καὶ με ὅλους· καὶ θὰ τιμῶ τὰ ἱερὰ τῆς πατρίδας. Μάρτυρες αὐτῶν ἄς εἶναι οἱ Θεοί. (Ἡ Ἄγλαυρος, ὁ Ἐνυάλιος Ἄρης, ὁ Ζεύς, ἡ Θαλλώ, ἡ Αὐξώ καὶ ἡ Ἡγεμόνη).

Ἡ Ἄγλαυρος ἦταν κόρη τοῦ μυθικοῦ βασιλιᾶς τῶν Ἀθηναίων, τοῦ Κέκροπα, ὁ ὁποῖος εἶχε κτίσει στὸν βράχο τῆς

Ἀκροπόλεως τὴν πόλη, ποὺ ὀνομάστηκε στὴν ἀρχὴ Κεκροπία. Ὁ Κέκρωψ ἀργότερα ἦταν καὶ ὁ διαιτητὴς στὴν φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνα, γιὰ τὸ ποιὸς θα δώσει στὴν πόλη τὸ ὄνομα καὶ τὴν προστασία του. Ἡ Ἄγλαυρος ἐθεωρεῖτο σύμβολο αὐτοθυσίας ὑπὲρ τῆς Πατρίδος καὶ ἐτιμᾶτο μὲ ναὸ ὡς θεότης, διότι —σύμφωνα μὲ τὸ μῦθο— κάποτε ποὺ ἐκινδύνευε ἡ Ἀττικὴ ἀπὸ φοβερὴ ἐχθρικὴ ἐπιδρομή, δέχτηκε ὑπακούοντας σὲ σχετικὸ χρησμὸ νὰ θυσιαστεῖ, γιὰ νὰ σώσει τὴν πατρίδα της, καὶ πρόθυμα γκρεμίστηκε ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη. Στο τέλος τοῦ ὅρκου ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἄγλαυρο οἱ ἔφηβοι Ἀθηναῖοι ἐκαλοῦσαν ὡς μάρτυρες ὅτι θα τὸν τηρήσουν καὶ τὸν Ἐνυάλιο Ἄρη, τὸν Θεὸ τοῦ πολέμου, καὶ τὸν πατέρα τῶν Θεῶν, τὸν Δία καὶ τρεῖς θεότητες, τὶς Χάριτες Αὐξώ, Θαλλὼ καὶ Ἡγεμόνη.

Τὸν θαυμάσιο αὐτὸν γιὰ τη φιλοπατρία του ὅρκο, ἀπέδωσε στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα ὁ ποιητής-φιλόλογος Σπῦρος Στ. Μεσημέρης μὲ τοὺς ἑξῆς δεκαπεντασύλλαβους στίχους του:

Τὰ ὅπλα μου τὰ ἱερὰ ποτὲ δὲν θὰ ντροπιάσω
μὰ καὶ τὸ συμπολεμιστὴ μονάχο δὲν θ' ἀφήσω,
τὰ ὅσια τῶν προγόνων μου θὰ τὰ ὑπερασπίσω
καὶ μόνος καὶ μὲ τους πολλούς. Ποτὲ δὲν θὰ δειλιάσω.
Ὅσο μπορῶ θ' αγωνιστῶ, γιὰ νὰ μὴ παραδώσω
στοὺς ἀπογόνους πιὸ μικρή, ὅση δεχτῶ, πατρίδα,
μὰ θέλω νὰ 'ναι πιὸ τρανὴ καὶ νὰ τὴ μεγαλώσω
προσφέροντας καὶ τὸ αἷμα μου ὡς τὴ στερνὴ ρανίδα.
Θ' ἀκούω τοὺς ἀνωτέρους μου, θὰ πείθομαι στοὺς νόμους
καὶ σ' ὅποιους ἄλλους ὁ λαὸς σύμφωνος θὰ ψηφίζει.
Τοὺς άδικους θα πολεμῶ, κακοὺς καὶ παρανόμους.
Μάρτυρας νὰ 'ναι ὁ Θεός, ὅπου τὰ πάντα ὁρίζει.

· Ὁ Ἀθήναιος διηγεῖται ὅτι κάποιος ἀπὸ τὴν Ἑρμιόνη ποὺ ὀνομαζόταν Λάσος, ἔκλεψε ἀπὸ ἕνα ψαρὰ ἕνα ψάρι καὶ τὸ ἔδωσε ἀμέσως στὸ φίλο του ποὺ ἦταν πλάϊ του. Μόλις ζήτησαν τὸ ψάρι, ὁ Λάσος εἶπε: *«Ὁρκίζομαι ὅτι δὲν τὸ ἔχω ἐγώ, οὔτε εἶδα νὰ τὸ παίρνει κανεὶς ἄλλος»*. Διότι πράγματι, τὴ στιγμὴ ἐκείνη εἶχε τὸ ψάρι ὁ φίλος του καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν τὸ πῆρε, ἀφοῦ τὸ εἶχε πάρει ὁ ἴδιος. Ἀμέσως μετὰ ὁ φίλος του εἶπε: *«Ὁρκίζομαι ὅτι δὲν πῆρα ἐγὼ τὸ ψάρι οὔτε εἶδα κανέναν ἄλλο νὰ τὸ ἔχει»*. Κι ἀληθινά, ἔτσι εἶχαν τὰ πράγματα, ἀφοῦ κανένας ἄλλος δὲν τὸ εἶχε. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἔλεγαν ὅτι *«ἀνδρὸς φαύλου ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε»*.

Καὶ ἀφοῦ ὁ ὅρκος ἄρχισε νὰ παραβιάζεται καὶ ὑπῆρχαν ἀκόμα καὶ οἱ ἄθεοι, ποὺ δὲν ἔδιναν καμμία σημασία σὲ αὐτόν, σιγά-σιγά τὸν θεώρησαν σὰν κάτι τὸ ἄχρηστο καὶ περιττὸ καὶ συνιστοῦσαν *«ὅρκῳ μὴ χρῶ»*, δηλαδὴ νὰ μὴν κάνετε χρήση τοῦ ὅρκου.

Στὴν ἐποχή του ὁ Ἱπποκράτης ἔβαλε στὸν ὅρκο μία εἰδικὴ φράση, γιὰ νὰ δεσμεύσει τοὺς μαθητές του ἀπὸ ὁποιαδήποτε βεβήλωση καὶ διαστρέβλωση καὶ γιὰ νὰ διαφυλάξει τὴν ἱερότητά του. Καὶ αὐτὸ γιατὶ πίστευε ὅτι ἡ ἀκριβὴς τήρηση τοῦ ὅρκου ἀποτελοῦσε θεμελιῶδες γνώρισμα τῆς ὑπόστασης τοῦ γιατροῦ. Καὶ νὰ ὁ ὅρκος τοῦ Ἱπποκράτη:

«Ὁρκίζομαι εἰς τὸν Θεὸν Ἀπόλλωνα τὸν ἰατρὸν καὶ τὸν Θεὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν Ὑγείαν καὶ τὴν Πανάκειαν καὶ ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν ὅλων τῶν Θεῶν καὶ τῶν Θεαινῶν ὅτι θὰ ἐκτελέσω κατὰ τὴν κρίσιν μου καὶ ὅση μοι δύναμις τὸν ὅρκον τοῦτον καὶ τὴν συμφωνίαν ταύτην, νὰ θεωρῶ μὲν τὸν διδάσκαλόν μου εἰς τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἴσον πρὸς τοὺς γονεῖς μου καὶ κοινωνὸν τοῦ βίου μου καὶ τὰ νενομισμένα νὰ τοῦ ὀφείλω καὶ τοὺς ἄρρενας ἐγγονοὺς αὐτοῦ ἴσους πρὸς ἀδελφούς μου νὰ θεωρῶ καὶ νὰ τοὺς διδάξω τὴν τέχνην ταύτην, ἐὰν ἀπαιτηθῇ νὰ μάθουν, ἀμισθί, ἄνευ ἄλλης συμφωνίας. Νὰ διδάξω δὲ τὰ προκα-

ταρκτικὰ καὶ τὰ εἰδικὰ μαθήματα καὶ ἐν γένει ὅλας τὰς ἰατρικὰς γνώσεις μόνον εἰς τοὺς υἱούς μου καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ διδασκάλου μου καὶ εἰς τοὺς πρὸς τοῦτο ἐγγεγραμμένους μαθητάς μου, οἵτινες προηγουμένως θὰ ὁμόσουν τὸν ἰατρικὸν ὅρκον, εἰς οὐδένα δὲ ἄλλον.

Νὰ χρησιμοποιήσω δὲ τὰς θεραπευτικὰς διαίτας πρὸς ὠφέλειαν τῶν πασχόντων, ὅσον δύναμαι καὶ ὡς κρίνω ὀρθόν, νὰ ἀποφύγω δὲ πᾶσαν βλάβην καὶ ἀδικίαν.

Καὶ νὰ μὴν χορηγήσω οὐδὲ νὰ συστήσω ὑπόδειξιν τοιαύτης φύσεως, παρομοίως δὲ νὰ μὴν ἐμπιστευθῶ εἰς ἔγκυον ἐκτρωτικὸν τὶ μέσον.

Νὰ διατηρήσω δὲ λευκὸν καὶ ἄσπιλον τὸν βίον μου καὶ τὴν τέχνην μου.

Νὰ μὴ εὐνουχίσω δὲ μηδὲ τοὺς ζητοῦντας ἔτι τοῦτο ἀφήνων τὴν ἐργασίαν ταύτην εἰς τοὺς χειρώνακτας τῆς τέχνης.

Εἰς ὅσας δὲ οἰκίας καὶ ἂν μεταβῶ νὰ εἰσέλθω πρὸς ὄφελος τῶν πασχόντων, μακρὰν πάσης ἑκουσίως προκαλουμένης βλάβης καὶ φθορᾶς παντὸς εἴδους, ἀλλὰ καὶ γενετησίων πράξεων καὶ ἐπὶ γυναικῶν καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν ἐλευθέρων ἢ δούλων.

Περὶ ὅσων δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θεραπείας ἤθελον ἰδεῖ ἢ μάθει ἢ καὶ ἐκτὸς τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀσχολιῶν κατὰ τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, περὶ τῶν ὁποίων ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει νὰ λεχθῇ τὶ εἰς τοὺς ἔξω, θὰ σιωπῶ περὶ αὐτῶν, ἔχων ὡς ἀξίωμα ὅτι ταῦτα πάντα πρέπει νὰ μένουν μυστικά.

Τὸν ὅρκον, λοιπόν, τοῦτον τηρῶν καὶ μὴ παραβαίνων, ἂς ἔχω βοηθὸν δι' ὅλης μου τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἵνα ἐκτιμῶμαι ἐσαεὶ παρ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν δὲ τὸν παραβῶ καὶ ἐπιορκήσω, ἂς πάθω τὰ ἐνάντια τῶν ἀνωτέρω εὐχῶν.

Ὁρκίζομαι εἰς τὸν Μέγαν αὐτὸν Θεὸν τὸν εὑρισκόμενον μεταξὺ τῶν ἀθανάτων, ὅτι δὲν θὰ μολύνω ποτὲ διὰ νόσου κανένα, οὔτε ξένον οὔτε ἐντόπιον ἐκτελῶν ὀλέθρια ἔργα, οὔτε ἂν ἤθελέ με πείσῃ κανεὶς διὰ δωροδοκίας νὰ διαπράξω βδελυρὰν παράβασιν καὶ νὰ δώσω εἰς τινα φθοροποιὰ φάρμακα τὰ ὁποῖα γνωρίζω ὅτι ἀπολήγουν εἰς ἀνθρωποκτόνον συμφοράν, οὔτε χαριζόμενος

εἰς φιλίας θὰ ἀνεχθῶ νὰ δίδωνται τοιαῦτα φάρμακα εἰς ἄλλον, ἀλλ' ὑψώνων εἰς ἐπιβεβαίωσιν τὰς καθαράς μου χεῖρας πρὸς τὸν λαμπρὸν οὐρανὸν καὶ μὲ διάνοιαν καθ' ὁλοκληρίαν ἀμέτοχον κακίας, θὰ πράξω ἐκεῖνα ὅσα θὰ ἀποκαταστήσουν τινα σῶον, παρέχων εἰς ὅλους τὴν ποθητὴν ζείδωρον ὑγείαν».

Οἱ Ἀθηναῖοι δικαστές, πρὶν ἀναλάβουν τὰ καθήκοντά τους, ἔδιναν πανηγυρικὸ ὅρκο, ὅτι θὰ τὰ ἐκτελοῦσαν εὐσυνείδητα. Μεταξὺ ἄλλων, ὁ ὅρκος αὐτὸς περιλάμβανε καὶ τὴν πιὸ κάτω περικοπή:

«Ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν».

Κατὰ μίαν ἐκδοχὴ —ποὺ δὲν ἔχουμε ὅμως γραπτά της κείμενα— ἡ περικοπὴ αὐτὴ ἀποτελοῦσε, τρόπον τινά, ἀπάντηση στὸν ἱερέα ποὺ ὅρκιζε, ὁ ὁποῖος ἔλεγε στὸν δικαστὴ ποὺ ὁρκιζόταν:

«Μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν μῦθον ἀκούσῃς». Δηλαδὴ δὲν θὰ ἐκδώσεις ἀπόφαση, ἄν δὲν ἀκούσεις τὴν ἱστορία καὶ τῶν δύο.

Ὁ Ὅρκος ποὺ ἔδωσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες στις Πλαταιὲς μπροστὰ στὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξη:

Οὐ ποήσομαι περὶ πλείονος τὸ ζῆν τῆς ἐλευθερίας, οὐδ' ἐγκαταλείψω τοὺς ἡγεμόνας οὔτε ζῶντας οὔτε ἀποθανόντας, ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων ἅπαντας θάψω. Καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τοὺς βαρβάρους τῶν μὲν μαχησαμένων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πόλεων οὐδεμίαν ἀνάστατον ποιήσω, τὰς δὲ τὰ τοῦ βαρβάρου προελομένας ἁπάσας δεκατεύσω· καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐμπρησθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων οὐδὲν ἀνοικοδομήσας παντάπασιν, ἀλλ' ὑπόμνημα τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἐάσω καταλείπεσθαι τῆς τῶν βαρβάρων ἀσεβείας». (Λυκούργου κατὰ Λεοκράτους 81).

(Ὁρκίζομαι ὅτι: Δὲν θὰ προτιμήσω τὴ ζωὴ τῆς ἐλευθερίας, οὔτε θὰ ἐγκαταλείψω τοὺς ἀρχηγοὺς οὔτε ζῶντας οὔτε νεκρούς, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ ἔπεσαν στὴ μάχη ἀπὸ τοὺς συμμάχους ὅλους θὰ θάψω. Καὶ ἂν νικήσω στὸν πόλεμο τοὺς βαρβάρους, ἀπὸ τὶς πόλεις ποὺ πολέμησαν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καμμίαν δὲν θὰ καταστρέψω, ἐκείνες δὲ ποὺ προτίμησαν νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν, θὰ τοὺς ὑποχρεώσω ὅλους νὰ πληρώνουν τὸ δέκατον (τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων, στὸ ἱερὸ τῶν Δελφῶν· καὶ ἀπὸ τοὺς ναούς, ποὺ κάηκαν καὶ καταστράφηκαν ἀπὸ τοὺς βάρβαρους κανέναν ἀπολύτως δὲν θὰ ἀνοικοδομήσω, ἀλλὰ θὰ ἀφήσω νὰ παραμείνουν (ἐρείπια) στοὺς μεταγενέστερους, γιὰ νὰ θυμοῦνται τὴν ἀσέβεια τῶν βαρβάρων).

ΛΟΓΟΠΑΙΓΝΙΟ

(Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν «ΗΛΙΟΥ»)

(ΛΟΓΟΠΑΙΓΝΙΟΝ = Παίγνιον τοῦ ἐνάρθρου ἢ γραπτοῦ λόγου, βασιζόμενον ἰδίως εἰς ἔντεχνον χρησιμοποίησιν τῆς πολλαπλῆς σημασίας τῶν λέξεων, εἴτε εἰς τὸν συνδυασμὸν ὁμοήχων λέξεων, διὰ παρετυμολογίας ἢ εἰς τὸν σκόπιμον πρὸς ἀλλήλας σύνδεσιν λέξεων, ἢ τὸν κατάλληλον χωρισμὸν αὐτῶν διὰ τὴν ἐπίτευξιν ὁμοηχίας, καὶ εἰς ἄλλους τέλος τρόπους. Κατὰ ταῦτα λογοπαίγνιον δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν ὁμοίων ἠχητικῶς καὶ ὀρθογραφικῶς λέξεων: Ρώμη = ἡ πόλις καὶ ρώμη = ἡ δύναμις. Ἐπίσης εἰς τὸν συνδυασμὸν τῶν ὁμοήχων λέξεων: θύρα = πόρτα καὶ θήρα = κυνήγιον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σκόπιμον σύνδεσιν τῶν λέξεων: σὰν εἶδα μὲ τὴν σημασίαν = σανίδα. Ἀκόμη ἐπὶ τῶν ὁμοίας ἢ ὁμοήχου ρίζης λέξεων: Πέτρος καὶ πέτρα. Σταμάτης καὶ σταματῶ κ.ο.κ. Τὸ λογοπαίγνιον ἀποδίδεται ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ διὰ τοῦ ὅρου *«καλαμπούρι»* ἐκ τοῦ γαλλικοῦ calembour.

Ἐνῶ ὁ ὅρος λογοπαίγνιον εἶναι ἐπινόημα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσσης, τὸ λογοπαίγνιον ὑπ' αὐτήν του τὴν σύγχρονον ἔννοιαν εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, τοὐλάχιστον ἐν Ἑλλάδι. Λογοπαίγνιον δημιουργεῖ ὁ Ὅμηρος ὅταν παρουσιάζῃ τὸν εἰς τὴν χώραν τῶν Κυκλώπων ἐμπλακέντα Ὀδυσσέα, πληροφοροῦντα τὸν Πολύφημον ὅτι ὀνομάζεται *Οὔτις*, δηλονότι *οὐδείς*. Μὲ τὸ λογο-

παικτικὸν αὐτὸ ὄνομα σώζεται ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τοὺς προσδραμόντας εἰς βοήθειαν τοῦ τυφλωθέντος Πολυφήμου Κύκλωπας, οἵτινες ἀκούοντες ὅτι *«Οὔτις αὐτὸν κτείνει δόλῳ»* ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἴδια, ἐκλαβόντες τὸν υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος ὡς παραφρονήσαντα (Ὀδυσ. 366 ἐφ., 408 ἐφ., 455 ἐφ.). Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων, πολὺ βραδύτερον, ἀνεφερόμενος εἰς τὴν προστάτιδα τῶν λεχωίδων Ἀρτέμιδα λογοπαικτεῖ ἐν *«Θεαιτήτῳ»* (149 Β), ἀναφέρων περὶ αὐτῆς:
«ὅτι ἄλοχος οὖσαν τὴν λοχείαν εἴληχεν»
(ὅτι ἐνῶ ἦτο ἄγαμος, ἐπροστάτευε τὴν λοχείαν).

Δεινὸς περὶ τὰ λογοπαίχνια ὑπῆρξε ὁ Διογένης ὁ Κυνικός. Ὡς ἀναφέρει ἐν Βίῳ αὐτοῦ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅτε Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ἀπέστειλεν ἐπιστολήν τινα πρὸς Ἀντίπατρον διά τινος ὀνόματι Ἀθλία, ὁ κατὰ χώραν παριστάμενος φιλόσοφος ἀνεφώνησεν:
«Ἀθλίας παρ' ἀθλίου δι' ἀθλίου πρὸς ἄθλιον»
Ὁ αὐτὸς φιλόσοφος ἰδὼν δύο Κενταύρους κάκιστα ἐζωγραφισμένους ἀνεφώνησε:
«Πότερος τούτων χείρων ἐστίν;» (ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο εἶναι χειρότερος;) λογοπαικτῶν μὲ τὴν διττὴν σημασίαν τῆς λέξεως χείρων, ἤτοι χείρων = ὁ χειρότερος καὶ Χείρων = ὁ Κένταυρος.

Καὶ ὁ τοῦ δευτέρου μ.Χ. αἰῶνος κυνικὸς φιλόσοφος Δημῶναξ, ὁ τόσον ἐκτιμώμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οὐδόλως ὑστέρει εἰς τὴν κατασκευὴν εὐφυῶν λογοπαιγνίων. Εἰς τόν *«Δημώνακτος Βίον»* ὁ Λουκιανὸς ἀναφέρει περὶ τοῦ φιλοσόφου τούτου

«Ἕνα γοῦν ἰδὼν κυνικὸν τρίβωνα μὲν καὶ πῆραν ἔχοντα, ἀντὶ δὲ τῆς βακτηρίας ὕπερον καὶ κεκραγότα καὶ λέγοντα ὅτι Ἀντισθένους καὶ Κράτητος καὶ Διογένους ἐστὶ ζηλωτής· μὴ ψεύδου, ἔφη, σὺ γὰρ Ὑπερείδου μαθητὴς ὢν τυγχάνεις».

Ὁ φιλόσοφος ἐνταῦθα λογοπαικτεῖ μὲ τὴν λέξιν *«ὕπερος»* (= τὸ γουδοχέρι, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὁ σκωπτώμενος κυνικὸς φιλόσοφος ἀντὶ βακτηρίας), τὴν ὁποίαν συνδέει μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιφανοῦς ρήτορος Ὑπερείδου.

Εἰς ἄλλο δὲ χωρίον τοῦ *«Δημώνακτος Βίου»* ἀναφέρεται:

«Δανάης δέ τινος πρὸς τὸν ἀδελφὸν δίκην ἐχούσης: Κρίθητι, ἔφη, οὐ γὰρ εἶ Δανάη ἡ Ἀκρισίου θυγάτηρ».

(Γιὰ κάποια Δανάη ποὺ βρισκόταν στὰ δικαστήρια μὲ τὸν ἀδελφό της, εἰπώθηκε: *«Πρέπει νὰ δικαστεῖς, διότι δὲν εἶσαι ἡ Δανάη ἡ κόρη τοῦ Ἀκρισίου»), ὑπονοῶν τὴν κατὰ μυθολογίαν θυγατέρα τοῦ Ἀκρισίου καὶ τῆς Εὐρυδίκης καὶ τὶς περιπέτειές της.*

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Λουκιανὸς ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν αὐτοῦ δημιουργεῖ πλεῖστα λογοπαίγνια. Εὐφυέστατον λογοπαίγνιον ἀποτελεῖ τὸ ἐπίγραμμα αὐτοῦ:

«Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται αἱ δὲ μέτ' αὐτὰς γράμμασι δεικνύμεναι, ΖΗΘΙ λέγουσι βροτοῖς).

(Οἱ ἕξι ὧρες ἀρκοῦν γιὰ ἐργασία, οἱ δὲ ὑπόλοιπες ὧρες τῆς μέρας (—ἂν χρησιμοποιήσουμε κατὰ σειρὰ τὰ τέσσερα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου— λένε στὸν κάθε ἄνθρωπο ΖΗΘΙ δηλ. ΖΗΣΕ).

Ἐνταῦθα ὁ Λουκιανὸς λογοπαικτεῖ μὲ τὴν διττὴν σημασίαν, γραμματικὴν καὶ ἀριθμητικήν, τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου: ἓξ ὧραι, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἀναφέρεται, εἶναι αἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου α,β,γ,δ,ε καὶ ς'· αἱ δὲ μέτ' αὐτὰς εἶναι αἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα ζ,η,θ καὶ ι. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ στοιχεῖα, τιθέμενα ὑπὸ τὴν ἀλφαβητικήν των σειράν, σχηματίζουν τὴν λέξιν ΖΗΘΙ, ἐφ' ἧς τὸ λογοπαίγνιον τοῦ Λουκιανοῦ. (Ἐπίσης δηκτικὸν τοῦ αὐτοῦ λογοπαίγνιον εἶναι τὸ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐπιγράμμασιν ἀναφερόμενον:

«Αἱ σαὶ τρίχες ἢν σιγᾷς φρένες εἰσίν, ἢν δὲ λαλήσῃς
ὡς αἱ τῆς ἥβης, οὐ φρένες, ἀλλὰ τρίχες».

(Ὅταν σωπαίνεις, οἱ τρίχες σου εἶναι τὸ μυαλό σου, ὅταν ὅμως μιλήσεις, οἱ τρίχες σου δὲν εἶναι τὸ μυαλό σου, ἀλλὰ τρίχες καὶ μάλιστα ὅπως τῆς ἐφηβείας).

Χαρακτηριστικώτατον ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ὁ σημερινὸς σκωπτικὸς χαρακτηρισμὸς ἀνοήτων ἢ ἀσυναρτήτων λόγων διὰ τῆς λέξεως *«τρίχες»* ἐχρησιμοποιεῖτο πανομοιοτύπως καὶ ὑπὸ τῶν προγόνων μας).

ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΕΡΙΕΡΓΟ ΤΡΟΠΟ ΠΕΘΑΝΑΝ 20 ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΟΦΟΥΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΑΙΣΧΥΛΟΣ: Ὁ θρύλος ἰσχυρίζεται ὅτι ἕνας ἀετὸς πέρασε τὴ φαλάκρα τοῦ ποιητῆ γιὰ βράχο, καὶ ἄφησε νὰ πέσει πάνω στὸ κεφάλι του μία χελώνα. (Ἔτσι σκοτώνει τὶς χελῶνες ὁ ἀετὸς καὶ μετὰ τὶς τρώει). Ὁ θρῦλος προσθέτει ὅτι κάποιος χρησμὸς τοῦ εἶχε προείπει: *«Οὐράνιόν σὲ βέλος κατακτενεῖ»*. Αὐτὴν τὴν ἐκδοχὴ πολλοὶ δὲν τὴν παραδέχονται.

ΑΙΣΩΠΟΣ: Τὸν Αἴσωπο τὸν ἔστειλε ὁ βασιλιὰς Κροῖσος γιὰ νὰ πάρει κάποιον χρησμὸ ἀπὸ τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Συκοφαντήθηκε ὅμως ἀπὸ τοὺς παρευρισκόμενους στὸ μαντεῖο, ὅτι ἔκλεψε τὴν ἀσημένια φιάλη τοῦ Θεοῦ Ἀπόλλωνα. Ἔτσι, καταδικάστηκε νὰ γκρεμιστεῖ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Παρνασσοῦ Ὑάμπεια· πρᾶγμα ποὺ ἔγινε.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ: Κι ἐδῶ ὁ θρύλος δίνει καὶ παίρνει. Λέγεται, λοιπόν, ὅτι ὁ Ἀνακρέων σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Ἵππαρχο στὴν Ἀθήνα. Ἐμεῖς ὅμως γνωρίζουμε ὅτι τὸν Ἵππαρχο τὸν εἶχε σκοτώσει πρὶν ἀπὸ αὐτὴ τὴ διάδοση ὁ Ἁρμόδιος. Ἄλλος θρύλος γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀνακρέοντα λέει πὼς πνίγηκε ἀπὸ μία ρώγα σταφυλιοῦ, ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι σύγχυση μὲ τὸ θάνατο τοῦ Σοφοκλῆ.

ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ: Ὁ προληπτικὸς ἀδερφὸς τοῦ βασιλιὰ τῆς Σκυθίας Σαύλιος, ἐπειδὴ νόμιζε ὅτι θέλει ὁ ἀδερφός του νὰ μεταφέρει τὴ λατρεία τῶν Ἐλευσινίων τῆς Ἀθήνας στὴ Σκυθία, τὸν σκότωσε μὲ τὸ τόξο, κατηγορῶντας τον γιὰ ἀσέβεια.

ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ: Φονεύθηκε κατὰ τὴν ἅλωση τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ ἀγροῖκο καὶ βάρβαρο στρατιώτη, τὸν ὁποῖο θέλησε νὰ διώξει ἀπὸ τὸ ἐργαστήριό του γιὰ νὰ μὴ τοῦ διακόψει τὶς σκέψεις του, λέγοντας τὸ γνωστότατο ἀπὸ τότε: *«Μή μοῦ τοὺς κύκλους τάραττε».*

ΒΙΑΣ: Βρῆκε τὸ θάνατο στὶς ἐπάλξεις τοῦ καθήκοντος, ἀφοῦ μίλησε γιὰ πολλὴ ὥρα, ἂν καὶ ὑπέργηρος, ὑπερασπίζοντας κάποιον ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ἔγειρε, μετὰ τὸ τέλος τοῦ λόγου του, τὸ κεφάλι του στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἐγγονοῦ του καὶ πέθανε.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ: Καταδικάστηκε μὲ ἀπαίτηση τοῦ Ἀντίπατρου σὲ θάνατο καὶ κατέφυγε στὸ ναὸ τοῦ Ποσειδῶνα στὴν Καλαυρεία, ἤπιε δηλητήριο καὶ πέθανε.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ: Πέθανε ξαφνικὰ στὴν Ἀρεθοῦσα, πολὺ κοντὰ στὴν Ἀμφίπολη, κατασπαραγμένος ἀπὸ τοὺς ἄγριους σκύλους τοῦ βασιλιὰ Ἀρχέλαου τοῦ ὁποίου ἦταν φιλοξενούμενος.

ΖΗΝΩΝ: Ὑποβλήθηκε σὲ μαρτυρικὸ θάνατο ἀπὸ ἄγριο κοπάνισμα μέσα σὲ μεγάλο γουδί, ὕστερα ἀπὸ διαταγὴ τοῦ τύραννου τῆς Ἐλέας Νέαρχου.

ΗΣΙΟΔΟΣ: Πῆγε στὴ Λοκρίδα καὶ ἔμεινε στὸ σπίτι κάποιου Μιλήσιου· ἐκεῖ φονεύθηκε ἀπὸ τοὺς γιοὺς τοῦ Μιλή-

σιου, οἱ ὁποῖοι νόμισαν ὅτι ἀτίμασε τὴν ἀδερφή τους καὶ τὸ σῶμα του τὸ ἔρριξαν στὴ θάλασσα.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ: Δολοφονήθηκε, διότι στρατηγεύοντας στὴν ἐκστρατεία τῆς Ἀμφίπολης δὲν μπόρεσε νὰ σώσει τὴν πόλη ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες καὶ τὸ στρατηγό τους Βρασίδα.

ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: Αὐτοκτόνησε, μὲ θάνατο ἀπὸ ἀσιτία, μετὰ τὴν ἧττα τῶν Ἀθηναίων στὴ Χαιρώνεια.

ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ: (Κορίνθιος) Παρανοϊκὴ μορφὴ φιλοσόφου, θέλοντας νὰ ἐξαφανίσει, σὲ μεγάλη ἡλικία, κάθε ἴχνος του, διέταξε δύο ἔμπιστους σωματοφύλακες νὰ παραφυλάξουν τὴ νύχτα σὲ ἕνα ὡρισμένο σημεῖο καὶ νὰ σκοτώσουν τὸν πρῶτο διαβάτη ποὺ θὰ περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἀμέσως νὰ τὸν θάψουν. Τὴν ἴδια ὅμως ἐντολὴ εἶχε δώσει καὶ σὲ ἄλλους τέσσερις, νὰ σκοτώσουν σὲ μικρὴ ἀπόσταση τοὺς δύο πρώτους, καὶ σὲ ἄλλους ὀκτὼ νὰ σκοτώσουν σὲ μεγαλύτερη ἀπόσταση τοὺς τέσσερις προηγούμενους. Ἡ διαταγὴ ἐξετελέσθη καὶ ἔτσι ἔμεινε ἄγνωστος ὁ τάφος τοῦ Περίανδρου, διότι ὁ διαβάτης ποὺ πέρασε ἀπὸ ἐκεῖ μεταμφιεσμένος σὲ χωρικὸ ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Περίανδρος.

ΠΟΛΥΒΙΟΣ: Πέφτοντας ἀπὸ τὸ ἄλογό του μὲ πολλὰ τραύματα ἄφησε τὴν τελευταία του πνοή.

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ: Κάηκε μέσα στὸ σπίτι του, ἀπὸ τὴ φωτιὰ ποὺ ἔβαλε ὁ Κύλων μὲ μία ὁμάδα ἐπαναστατῶν.

ΣΑΠΦΩ: Γκρεμίστηκε ἀπὸ ἕνα βράχο στὸ ἀκρωτήριο Λευκάτα, (στὴ Λευκάδα), ὕστερα ἀπὸ ἐρωτικὴ ἀπογοήτευση ποὺ δοκίμασε ἀπὸ τὸν ὡραῖο ἀλλὰ ἀκατάδεχτο ναυτικὸ Φάωνα.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ: Πνίγηκε καταπίνοντας μία ρώγα σταφυλιοῦ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καταδικάστηκε ἀπὸ τὸ Ἀθηναϊκὸ δικαστήριο σὲ θάνατο μὲ κώνειο.

ΧΙΛΩΝ: Πέθανε σὲ πολὺ μεγάλη ἡλικία στὴν Πίσα ἀπὸ ὑπερβολικὴ χαρά, ποὺ τοῦ δημιουργήθηκε ὅταν ἀγκάλιασε τὸ γιό του, ποὺ ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία νικητὴς στὸ ἀγώνισμα τῆς πυγμαχίας.

ΣΥΝΤΟΜΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΕΚΕΙΝΩΝ ΣΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΑΓΑΘΩΝ: Ἀγάθων τοῦ Τεισαμενοῦ, διάσημος θεατρικὸς συγγραφέας ἰσάξιος τῶν τριῶν κορυφαίων Ἑλλήνων τραγικῶν. Ὅλα τὰ ἔργα του χάθηκαν ἐκτὸς ἀπὸ λίγα ἀποσπάσματα. Ὕστερα ἀπὸ μία νίκη τρυ, ὁ Ἀθηναῖος αὐτὸς ποιητής, ἔδωσε ἕνα συμπόσιο, καὶ εἶναι τὸ συμπόσιο ποὺ ἔγραψε ἀργότερα ὁ Πλάτων. Γεννήθηκε τὸν 5ο αἰῶνα π.Χ. καὶ πέθανε γύρω στὸ ἔτος 400 π.Χ. Ὁ Ἀγάθων ἔβαλε καινούργια πρόσωπα στὴ σκηνή.

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ: Βασιλιὰς τῆς Σπάρτης τὸ 399 π.Χ. Ἦταν σπουδαῖος στρατηγὸς καὶ πολὺ ἁπλὸς ἄνθρωπος.

ΑΓΙΣ: Βασιλιὰς τῆς Σπάρτης ἀπὸ τὸ 427 π.Χ. μέχρι τὸν θάνατό του τὸ 401 ἢ 402 π.Χ. Ἦταν γιὸς τοῦ Ἀρχίδαμου.

ΑΓΙΣ: Γιὸς τοῦ Εὐδαμίδα, βασιλιὰς τῆς Σπάρτης, ὁ περιφημότερος ἀπὸ τοὺς ὁμωνύμους του. Βασίλεψε γύρω στὸ 230 π.Χ.

ΑΕΤΙΟΣ: Περιπατητικὸς φιλόσοφος, ἀστρονόμος καὶ μετεωρολόγος. Ἔζησε τὸν 2ο μ.Χ. αἰῶνα. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν καταγραφὴ φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν θεωριῶν.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Σοφιστὴς καὶ γραμματικὸς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (0-170 π.Χ.) συγγραφέας τοῦ πολύτιμου ἀπὸ τὰ 15 βιβλία του «Δειπνοσοφισταί». Σώθηκαν ἀποσπάσματα. Ἔχει πλῆθος ἀνεκδότων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σοφῶν.

ΑΙΑΣ: Ὁ Τελαμώνιος. Ὁμηρικὸς ἥρωας στὴν Τροία, γιός του Αἰακίδη Ταιλαμῶνος βασιλιὰ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς Εὔβοιας. Ὁ Ἕκτωρ λέει κάπου: «Σούδωσε ο Θεὸς ἀνάστημα καὶ δύναμη καὶ γνώση κι εἶσαι καὶ στῶν ὅπλων τὴν τέχνη ο ἀνώτερος μέσα στοὺς Ἀχαιούς» (Ἰλ. Η′ 288).

ΑΙΣΧΙΝΗΣ: Ἀξιόλογος Ἀθηναῖος ρήτορας, φιλομακεδόνας καὶ ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένη. Γεννήθηκε τὸ 389 καὶ πέθανε τὸ 314 π.Χ.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ: Ὁ πατέρας τῆς Ἑλλην. τραγωδίας (525-456 π.Χ). Ἔγραψε 70 τραγωδίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες μόνον ἑπτὰ σώθηκαν. Γεννήθηκε στὴν Ἐλευσῖνα καὶ πέθανε στὴ Γέλα της Σικελίας. Στὶς τραγωδίες του σφυρηλατεῖ γιγάντιους χαραχτῆρες, πελεκημένους σκληρά· ἀνεβάζει στὴ σκηνὴ μορφὲς συνταρακτικές, καὶ μεταχειρίζεται «ρήματα ἱπποβάμονα καὶ γομφοπαῆ», ὅπως τὰ χαρακτηρίζει ὁ Ἀριστοφάνης. Πολλαπλασιάζει τὰ πρόσωπα καὶ πλουτίζει τὰ σκηνικά.

ΑΙΣΩΠΟΣ: Διάσημος μυθοποιὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Γεννήθηκε στὸ τέλος τοῦ 7ου ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ 6ου αἰῶνα π.Χ. Τίποτα σχεδὸν δὲ γνωρίζουμε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του καὶ μερικοὶ ἀμφιβάλλουν ἂν ὑπῆρξε. Μᾶς ἄφησε πολλὰ ἀνέκδοτα καὶ μύθους. Λένε πὼς δὲν ἔγραψε τίποτα, τὸν θεωροῦσαν ὅμως σαν ἐφευρέτη τοῦ μύθου. Εἶχε σπάνια γνώση γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν κοινωνία.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς κοσμοϊστορικώτερες μορφές. Γεννήθηκε τὸ 356 π.Χ. στὴ Μακεδονία ἀπὸ τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τὸν Φίλιππο καὶ πέθανε (ἀρρώστησε) στὴ Βαβυλώνα τὸ καλοκαῖρι τοῦ 323 π.Χ.

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ: Περίφημος Ἀθηναῖος πολιτικὸς καὶ στρατηγός. Γεννήθηκε στὸ 452 π.Χ. περίπου καὶ δολοφονήθηκε στὴν Περσία τὸ 404 π.Χ. Η ζωή του ἦταν ἀκόλαστη καὶ δημιουργοῦσε συνεχῶς σκάνδαλα. Ὁ Ἀριστοφάνης στούς «Ἀχαρνῆς» καὶ στὸ ἀπόσπασμα ποὺ διασώθηκε ἀπὸ τούς «Δαιταλῆς», παριστάνει τὸν Ἀλκιβιάδη σαν ἀρχηγὸ τῶν «τρυφηλῶν» νέων τῆς Ἀθήνας

ΑΛΚΙΔΑΜΑΣ: Ρήτορας καὶ σοφιστὴς ἀπὸ τὴν Ἐλαία τῆς Μ. Ἀσίας, μαθητὴς τοῦ Γοργία. Ἔζησε τὸν 4ο αἰώνα π.Χ.

ΑΛΚΜΑΝ: Ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους λυρικοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας καὶ ὁ ἀληθινὸς ἱδρυτὴς τῆς χορικῆς ποίησης. Ἔζησε τὸν 7ο αι.π.Χ. Καταγόταν ἀπὸ τὶς Σάρδεις καὶ ἔζησε στὴ Σπάρτη.

ΑΜΦΙΣ: Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητὴς τῆς Μέσης Κωμωδίας τὸν 4ο αἰ, π.Χ. Σώζονται ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἔργα του.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ: Λυρικὸς ποιητὴς ἀπὸ τὴν Ἰωνία ποὺ ἔζησε τὸν 6ο αἰ. π.Χ. καὶ πέθανε σὲ ἡλικία 85 περίπου χρόνων. Τό «σκώμμα» του λεπτὸ ἀλλὰ καὶ δηκτικό. Στὸν ἔρωτά του φαίνεται «ἡδὺς καὶ ἄλυπος», τὸ δὲ κέφι του καὶ τὸ πιόσιμο τοῦ κρασιοῦ ἀπέχουν τῶν «σκυθικῶν ἀλαλητῶν καὶ θορύβων».

ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ: Ἕλληνας φιλόσοφος ἀπὸ τὶς Κλαζομενὲς τῆς Μ. Ἀσίας (500-428 π.Χ.). Ἀσχολεῖτο πιὸ πολὺ μὲ τὴν ἀστρονομία καὶ τὴν γεωμετρία καὶ πρόβλεπε κι ἐξηγοῦσε πολλὰ φυσικὰ φαινόμενα. Καταδικάστηκε καὶ γιὰ ἀσέβεια στὴν Ἀθήνα διότι ὅταν κάποτε ἕνας κεραυνὸς χτύπησε τὸ Ναὸ τοῦ Δία σε κάποιο μέρος, εἶπε ὅτι εἶναι ἀστεῖο νὰ ρίχνει τοὺς κεραυνοὺς ὁ Δίας τὴ στιγμὴ ποὺ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς γκρέμισε τὸ Ναό του καὶ ἄλλα πολλά.

ΑΝΑΞΑΝΔΡΙΔΗΣ: Διαπρεπὴς ποιητὴς τῆς Μέσης Κωμωδίας. Ἦταν ἀπὸ τὰ Κάμειρα τῆς Ρόδου καὶ ἔζησε τὴν ἐποχὴ τοῦ Φίλιππου τῆς Μακεδονίας.

ΑΝΑΞΑΡΧΟΣ: Ὀπαδὸς τῆς δημοκρίτιας φιλοσοφίας μὲ σκεπτικιστικὴ κατεύθυνση. Δάσκαλος τοῦ Πύρρωνα καὶ πιθανῶς τοῦ Μητρόδωρου ἢ τοῦ Διγένη τοῦ Σμυρναίου. Ἀκολούθησε τὸν Μ. Ἀλέξανδρο στὴν ἐκστρατεία του. Τὸ παρατσοῦκλι τοῦ ἦταν «Εὐδαιμονικός».

ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ: Φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Μίλητο τῆς Μ. Ἀσίας, μαθητὴς τοῦ Θαλῆ (610-546 π.Χ). Προέβλεψε σεισμὸ στὴ Σπάρτη καὶ ἔσωσε τοὺς κατοίκους διότι ἡ πόλη

καταστράφηκε. Στὴ Σπάρτη ἔστησε καὶ τό «γνώμονα». Ἀναδείχτηκε ὁ πρῶτος θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας, τῆς μαθηματικῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς ἐξελικτικῆς βιολογίας.

ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ (1): Ὁ τρίτος στὴ σειρὰ φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Μίλητο, γιὸς τοῦ Εὐρύστρατου. Γεννήθηκε τὸ 585-4 καὶ πέθανε τὸ 528-525 π.Χ.

ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ (2): Ἕλληνας ἀπὸ τὴ Λάμψακο, φιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Διογένη κι ἕνας ἀπὸ τοὺς παιδαγωγοὺς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ: Ἀρχαῖος φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Σκυθία μαθητὴς τοῦ Σόλωνα. Γεννήθηκε ἀπὸ μητέρα Ἑλληνίδα καὶ πατέρα τὸ βασιλιὰ νομαδικῆς φυλῆς στὸν Εὔξεινο Πόντο, Γνοῦρο. Στὴν Ἀθήνα ἔζησε τὸ 589 κι ἔπειτα, ἀφοῦ πῆγε μετὰ στὴν πατρίδα του δολοφονήθηκε ἀπὸ τὸν ἀδερφό του, ποὺ τὸν ζήλευε.

ΑΝΤΑΚΛΙΔΑΣ: Σπαρτιάτης πολιτικὸς ποὺ φαίνεται μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο.

ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ: Ἕλληνας φιλόσοφος ἱδρυτὴς τῆς Σχολῆς τῶν Κυνικῶν (444 π.Χ.-370). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γοργία, ἀλλὰ κατόπιν μάλωσε μαζί του, ὅπως καὶ μὲ τὸν Ἰσοκράτη καὶ ἔγινε μαθητὴς τοῦ Σωκράτη. Ὅταν πέθανε ὁ Σωκράτης ἄνοιξε κοντὰ στὸ γυμνάσιο τοῦ Κυνοσάργους Σχολή. Γύριζε ξυπόλυτος καὶ μὲ ἕνα φθαρμένο τρίβωνα, μ' ἕνα σακκούλι στὸν ὦμο κι ἕνα ραβδὶ στὸ χέρι.

ΑΝΤΙΦΑΝΗΣ: Κωμικὸς ποιητὴς τῆς Μέσης Ἀττικῆς Κωμωδίας (405-333 π.χ). Γεννήθηκε στὴ Ρόδο ἢ τὴ Σμύρνη. Ἀπὸ τὶς κωμωδίες του διασώθηκαν γύρω στὰ 300 ἀποσπάσματα. Πολιτογραφήθηκε Ἀθηναῖος μὲ πρόταση τοῦ Δημοσθένη.

ΑΝΤΙΦΩΝ (1) Ρήτορας ἀπὸ τὸν Ραμνοῦντα Ἀττικῆς.: Γεννήθηκε γύρω στὸ 480 π.Χ. Πρῶτος εἰσήγαγε καὶ δίδαξε τὴν ἔντεχνη ρητορική. Ἔγραψε 35 λόγους ἀπὸ τοὺς ὁποίους διασώθηκαν 15.

ΑΝΤΙΦΩΝ (2): Ἀθηναῖος σοφιστὴς τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Πιθανότατα ὑπῆρξε ὁ πρῶτος θεωρητικὸς τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τῆς ἰσότητας τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τὸ ἔργο του ἔχουν διασωθεῖ λίγα ἀποσπάσματα.

ΑΠΕΛΛΗΣ: Ὁ σπουδαιότερος ζωγράφος τῆς ἀρχαιότητας. Γεννήθηκε στὸν Κολοφῶνα, ἀλλὰ τὸν ἔλεγαν Ἐφέσιο καὶ Κῷο, ἐπειδὴ ἔμεινε πολλὰ χρόνια σ' αὐτὲς τὶς πόλεις. Ἡ 112 ὀλυμπιάδα ποὺ ἀναφέρει ὁ Πλίνιος (περὶ τὸ 360 π.Χ.) τὸν βρίσκει στὴ μέση τῆς σταδιοδρομίας του.

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ: Φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Ρόδο, ρήτορας καὶ ποιητὴς ἐπικὸς ἀξιολογώτατος. Γεννήθηκε στὴν Ἀλεξάνδρεια τὸ 295 π.Χ. καὶ πέθανε στὴ Ρόδο τὸ 215 ὅπου καὶ εἶχε γίνει ἐπίτιμος δημότης της. Ἔγινε γνωστὸς ἀπὸ τὸ ἐπικό του ποίημα «Ἀργοναυτικά».

ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ: Περίφημος ἀστρονόμος ἀπὸ τὴ Σάμο (320-250 π.Χ). Πρῶτος ὑποστήριξε ὅτι ἡ Γῆ κινεῖται γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ: Γιὸς τοῦ Λυσίμαχου. Ἀθηναῖος. Γεννήθηκε τὸ 540 π.Χ. Ὁ Ἀριστείδης ὁ δίκαιος διακρίθηκε καὶ ὡς στρατηγός.

ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ: Ἕλληνας φιλόσοφος μαθητὴς τοῦ Σωκράτη ἀπὸ τὴν Κυρήνη (439-355 π.Χ.). Το 370 ἵδρυσε στὴν Κυρήνη, τὴν Κυρηναϊκὴ φιλοσοφικὴ Σχολή. Συγγράμματά του δὲν διεσώθηκαν.

ΑΡΙΣΤΟΞΕΝΟΣ: Ὁ Ταραντῖνος ἢ ὁ Μουσικός. Ἐπιφανέστατος Ἕλληνας μουσικὸς καὶ φιλόσοφος. Ἤκμασε γύρω στὸ 320-300 π.Χ. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλη. Σώθηκαν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Ρυθμικὰ στοιχεῖα», ποὺ εἶναι βασικὴ πραγματεία γιὰ τὸ ρυθμό, ἡ ἀρχαιότερη ποὺ γράφτηκε ποτέ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ: Μεγάλος φιλόσοφος ἀπὸ τὰ Στάγειρα (384-324), ποὺ μαζὶ με τὸν Πλάτωνα, τὸ δάσκαλό του, ἀποτελεῖ «τὴν φαεινὴν δυάδα» τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀρ-

χαίου κόσμου. Τὸ 335 ἵδρυσε δική του Σχολή, τὸ Λύκειο, ποὺ ἀργότερα ὀνομάστηκε «Περίπατος» καὶ οἱ μαθητὲς τοῦ «Περιπατητικοί». Πέθανε στὴ Χαλκίδα ἀπὸ τὸ στομάχι του.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ: Ὁ διασημότερος κωμικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητας (452-385 π.Χ.). Τὰ περισσότερα γιὰ τὴ ζωή του μᾶς τὰ δίνει ὁ ἴδιος στὰ ἔργα του. Ἦταν Ἀθηναῖος ἂν καὶ πολλοὶ τὸν θέλουν Αἰγινίτη (ἀπὸ τὸ ἐπώνυμό του) καὶ ἄλλοι Ροδίτη (ἀπὸ τὴ Λίνδο). Ἔγραψε 44 κωμωδίες καὶ σώζονται 11. Ἀμφισβητοῦνται 4. Ἀπὸ τὰ μὴ σωζώμενα ὑπάρχουν ἀποσπάσματα. Ἦταν ὁ ἱδρυτὴς τῆς Μέσης Ἀττικῆς Κωμωδίας.

ΑΡΙΣΤΩΝΥΜΟΣ: Ἀθηναῖος κωμικὸς σύγχρονος τοῦ Ἀριστοφάνη. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ σώζονται ἐλάχιστα ἀποσπάσματα.

ΑΡΚΕΣΙΛΑΟΣ: Πιταναῖος φιλόσοφος, ἱδρυτὴς τῆς Μέσης Ἀκαδημίας. Γεννήθηκε τὸ 316 π.Χ. Τοῦ ὀφείλεται ἡ ἀπόδειξη σχετικὰ μὲ τὸ φαῦλο κύκλο.

ΑΡΡΙΑΝΟΣ: Γεννήθηκε τὸ 95 μ.Χ. στὴ Νικομήδεια τῆς Βιθυνίας. Μαθήτευσε κοντὰ στὸν Ἐπίκτητο καὶ διακρίθηκε γιὰ τὴ φιλομάθειά του. Ἦταν πολυμαθὴς καὶ ὑπῆρξε πολυγραφέστατος. Ἔγραψε πολλὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα «Διατριβές» καὶ τὸ « Ἐγχειρίδιο τοῦ Ἐπικτήτου».

ΑΡΧΙΔΑΜΟΣ: Βασιλιὰς τῆς Σπάρτης, γιὸς τοῦ Ἀγησίλαου καὶ τῆς Κλεόρας. Γεννήθηκε τὸ 400-1 π.Χ. καὶ σκοτώθηκε τὸ 338 σε μιὰ μάχη στὴν Ἰταλία.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ: Διάσημος λυρικός, ἰαμβογράφος καὶ καυστικώτατος σατιρικός, ποὺ τὸν ἔλεγαν «Ὅμηρο τῶν ἰάμβων» καὶ τὸν θεωροῦν πρόδρομο τῶν μεγάλων Ἑλλήνων κωμικῶν. Χρονολογίες πιθανὲς ποὺ ἔζησε: 725-650 π.Χ. καὶ σύμφωνα μὲ ἄλλους 708-628. Γεννήθηκε στὴν Πάρο.

ΑΡΧΥΤΑΣ: Στρατηγός, ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ὀπαδοὺς τοῦ Πυθαγόρα (428-347 π.Χ). Γεννήθηκε στὸν Τά-

ραντα. Κατ' ἄλλους ἔζησε τὸν 5ο αἰ.π.Χ. Διακρίθηκε ὡς ἀστρονόμος, μαθηματικὸς καὶ πολιτικός. (Διογ. Λαέρτ. VIII 79).

ΑΣΤΥΔΑΜΑΣ: Ὄνομα δύο ἀρχαίων τραγικῶν ποιητῶν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τοῦ 4ου αἰ.π.Χ. Τοῦ πατέρα Ἀστυδάμαντα τοῦ πρεσβύτερου καὶ τοῦ γιοῦ του, τοῦ νεώτερου. Τὰ σχετικὰ γιὰ τὴ ζωή τους καὶ τὸ ἔργο τους εἶναι δύσκολο νὰ διαχωριστοῦν.

ΒΑΚΧΥΛΙΔΗΣ: Μεγάλος λυρικὸς ποιητής. Γεννήθηκε στὴν Κέα (505-430 π.Χ.) πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του ἀνακαλύφθηκαν τὸ 1897 σὲ Αἰγυπτιακὸ πάπυρο.

ΒΙΑΣ: Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν Πριήνη τῆς Ἰωνίας (625-520 π.Χ). Τὰ ἀποφθέγματά του ποὺ σώζονται καὶ ποὺ ἦταν πολὺ διαδεδομένα στὴν ἀρχαιότητα ἔχουν κυρίως ἠθικὸ περιεχόμενο.

ΒΙΩΝ (1): Ἀρχαῖος Βορυσθενίτης κυνικὸς φιλόσοφος ποὺ ἔζησε στὸ τέλος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μὲ ἀρχὲς τοῦ 3ου αι. Ἄκουσε μαθήματα στὴν Ἀθήνα καὶ μετὰ πῆγε στὴ Ρόδο. Διακρίθηκε μᾶλλον ὡς σατιρικὸς παρὰ σαν φιλόσοφος.

ΒΙΩΝ (2): Ἐρωτικὸς καὶ βουκολικὸς ποιητής. Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη τὸν 3ο αἰ.π.Χ.

ΓΑΛΗΝΟΣ: Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Πέργαμο τῆς Μικρασίας (201 ἢ 210-131 π.Χ). Ὁ πιὸ περίφημος γιατρὸς μετὰ τὸν Ἱπποκράτη. Πατέρας τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας.

ΓΟΡΓΙΑΣ: Σοφιστὴς καὶ ρήτορας ἀπὸ τὴ Σικελία. Γεννήθηκε τὸ τὸ 483-388 π.Χ. Πέθανε στὴ Λάρισα ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε ἀνοίξει φιλοσοφικὴ Σχολὴ στὴν Ἀθήνα. Μαθητές του ὁ Κριτίας, ὁ Ἰσοκράτης, Ἀλκιβιάδης κ. ἀ. Ὁ Φιλόστρατος τό «καλῶς ὁμιλεῖν» τὸ ἔλεγε «γοργιάζειν» καὶ ὁ ἴδιος ὁ Γοργίας ἀποκαλοῦσε τοὺς φραστικούς του τρόπους «γοργιεῖα σχήματα».

ΔΗΜΑΔΗΣ: Ἕνας ἔξυπνος ρήτορας καὶ πολιτικός, ποὺ γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 380 π.Χ. Εδυσφήμησε μὲ ἐπι-

στολή του τὸν Ἀντίπατρο, ὁ ὁποῖος μετά, σκότωσε αὐτὸν καὶ τὸ γιό του.

ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ: Βασιλιὰς τῆς Σπάρτης. Γεννήθηκε στὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ αἰῶνα. Ὁ Δαρεῖος τὸν εἶχε προσλάβει σύμβουλό του, ὅταν τὸν ἔδιωξαν ἀπὸ τὴ Σπάρτη.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ: Ὁ πολιορκητής: Γιὸς τοῦ Ἀντίοχου τοῦ Μονόφθαλμου ἢ Κύκλωπα καὶ τῆς Στρατονίκης (337-285 π.Χ), ὁ πιὸ σημαντικὸς καὶ γενναῖος ἀπὸ τοὺς γιοὺς τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὁ Πλούταρχος ἔγραψε τὴ βιογραφία του.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ: Ὁ Φαληρεύς: Ἀθηναῖος φιλόσοφος ποὺ γιὰ μιὰ δεκαετία ἦταν «ἐπιστάτης τῶν Ἀθηναίων». Τὸ ἀξίωμα κράτησε μέχρι ποὺ τὸ 307 π.Χ. παρέδωσε τὴν πόλη στὸν Δημήτριο τὸν Πολιορκητή. Πέθανε τὸ 285 ἀπὸ δάγκωμα φιδιοῦ στὴν Ἄνω Αἴγυπτο.

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ: Μεγάλος φιλόσοφος καὶ φυσιοδίφης ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα τῆς Θρᾴκης στὸ 470- 369 π.Χ. Ἐπινόησε τὴν περὶ ἀτόμων θεωρία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς σύγχρονης φυσικῆς. Ἄκουσε μαθήματα ἀπὸ Χαλδαίους καὶ μάγους ποὺ εἶχε ἀφήσει περνῶντας ὁ Ξέρξης. Ὡς μαθηματικὸς βρίσκεται στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς παγκόσμιας διανόησης.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ: Δημοσθένης Δημοσθένους Παιανιεύς (383-322 π.Χ). Ὁ μεγαλύτερος Ἕλληνας ρήτορας καὶ ἐπιφανέστατος πολιτικός. Ἀντίπαλος τοῦ Φίλιππου τῆς Μακεδονίας (πρῶτος του ἐχθρός, καὶ ἡ πατρίδα του ἡ Ἀθήνα, ὁ δεύτερος ἐχθρός του (τὸν σκότωσαν οἱ πατριῶτες του τὸ 322). Ἀπ' τοὺς λόγους τοῦ σώθηκαν, ὄχι ὅλοι γνήσιοι, 27 δημόσιοι καὶ 34 ἰδιωτικοί.

ΔΗΜΟΧΑΡΗΣ: Ἀθηναῖος ρήτορας καὶ πολιτευτής, γιὸς τοῦ Λάχητα καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Δημοσθένη. Γεννήθηκε τὸ 355 καὶ πέθανε τὸ 270 π.Χ.

ΔΗΜΟΝΑΞ: Κύπριος φιλόσοφος ποὺ ἔζησε τὸν 2ο μ.χ. αἰῶνα. Πέθανε σὲ πολὺ μεγάλη ἡλικία (100 χρονῶν) καὶ οἱ

Ἀθηναῖοι τὸν ἔθαψαν μὲ μεγαλοπρέπεια. Καὶ τὴν πέτρα πάνω στὴν ὁποία συνήθιζε νὰ κάθεται, τὴν τίμησαν σαν ἱερή.

ΔΙΔΥΜΟΣ: Ἀλεξανδρινὸς γραμματικὸς διάδοχος τοῦ Ἐρατοσθένη στὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς στὴν Ἀλεξάνδρεια, (80-10 π.Χ.). Ὑπῆρξε πολυγραφότατος. Ἀπὸ τὰ ἔργα του σώζονται μόνο ἀποσπάσματα.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ: Ὁ Λαέρτιος: Ἔζησε πιθανῶς τὸν 3ο μετὰ Χριστὸ αἰῶνα. Ἔγραψε τὸ ἔργο «Βίοι Φιλοσόφων», ποὺ περιέχει πολυτιμότατες πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὶς δοξασίες τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ: Ὁ Κυνικός: Ὁ πιὸ ἐπιφανὴς ἀπὸ τοὺς κυνικοὺς φιλοσόφους. Γεννήθηκε στὴ Σινώπη (Εὔξεινος Πόντος) τὸ 404 π.Χ. Μαθητὴς τοῦ Ἀντισθένη. Κατηγορήθηκε ὡς παραχαράκτης. Πίστευε ὅτι ἡ φύση τὰ προσφέρει ὅλα στὸν ἄνθρωπο. Πουλήθηκε ὡς δοῦλος στὴν Κόρινθο. Ἔγραψε ἀρκετὰ ἔργα. Ο Πλάτωνας τὸν ἔλεγε «Σωκράτη μαινόμενο». Πέθανε τὸ 323 π.Χ στὴν Κόρινθο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ: Ὁ Συρακούσιος: Γεννήθηκε τὸ 430-1 π.Χ. καὶ πέθανε ἢ δηλητηριάστηκε τὸ 376. Ἦταν ὠμός, δεσποτικός, φιλόδοξος, δύσπιστος χαρακτήρας. Νίκησε σὲ δραματικοὺς ἀγῶνες στὴν Ἀθήνα μὲ τὴν τραγωδία του, «Ἕκτορος λύτρα» (Διοδ. ΙΒ' 74).

ΔΙΦΙΛΟΣ: Ἀπὸ τοὺς ἀξιόλογους ποιητὲς τῆς Νέας Ἀττικῆς Κωμωδίας. Γεννήθηκε στὴ Σινώπη. Ἔγραψε 100 κωμωδίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες σώζονται οἱ τίτλοι 60 καὶ μικρὰ ἀποσπάσματα.

ΔΙΩΝ: Ὁ Συρακούσιος: (409-354 π.Χ.). Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ δέχτηκε τὶς ἰδέες τοῦ Πλάτωνα μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε συνδεθεῖ καὶ προσωπικά. Ἀνέτρεψε τὸν τύραννο τῶν Συρακουσῶν Διονύσιο τὸν νεώτερο τὸ 357 καὶ ἀνακηρύχτηκε ἀπὸ τὸν λαὸ ἄρχοντας τῶν Συρακουσῶν.

ΔΡΑΚΩΝ: Νομοθέτης τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων (630 π.Χ.), ποὺ ἡ νομοθεσία του θεωρεῖται ὁ πρῶτος πολιτικὸς σταθμὸς τῆς πόλης, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τὸν Θησέα.

ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ: Μία ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες προσωκρατικὲς φυσιογνωμίες τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Γεννήθηκε στὸν Ἀκράγαντα τῆς Σικελίας, καὶ πέθανε τὸ 435 π.Χ. Στὸ κύριο ἔργο του «Περὶ φύσεως», ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐλάχιστο μέρος σώζεται, ἀναπτύσσει τὶς θεωρίες του γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ σύμπαντος καὶ τὴν καταγωγὴ τῶν ὄντων.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ: Ἀρχαῖος φιλόσοφος. Γεννήθηκε στὴ Σάμο (341-270 π.Χ). Ἦρθε στὴν Ἀθήνα 18 ἐτῶν καὶ μελέτησε τὴ φιλοσοφία τὸν Δημόκριτου. Ἵδρυσε δική του Σχολή· ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἀλλὰ διασώθηκαν μόνο λίγα ἀποσπάσματα.

ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ: Ἕλληνας στωϊκὸς φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Φρυγία (50-120 μ.Χ.). Ἀνήκει στὴν τρίτη καὶ τελευταία περίοδο τῆς στωικῆς φιλοσοφίας τὴν καλούμενη Νέα Στοά. Πέθανε στὴ Νικόπολη τῆς Πρέβεζας, φτωχός, χωρὶς οἰκογένεια, παρὰ μόνο τὴ Γῆ, τὸν Οὐρανὸ καὶ ἕνα ροῦχο ποὺ τὸν σκέπαζε. Δὲν ἔγραψε, ἀλλὰ ὁ μαθητὴς τοῦ Φλάβιος Ἀρριανὸς ἐξέδωσε τίς «Διατριβές» καὶ τό «Ἐγχειρίδιο τοῦ Ἐπικτήτου».

ΕΠΙΜΕΝΙΔΗΣ: Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Κρήτη σοφὸς ποὺ ἔζησε στὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνα π.Χ. καὶ κατὰ πᾶσα πιθανότητα διέπρεψε ὡς νομοθέτης.

ΕΠΙΧΑΡΜΟΣ: Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Κῶ, κωμικὸς ποιητὴς καὶ φιλόσοφος (540-450 π.Χ.). Πέθανε στὶς Συρακοῦσες. Ὁ πατέρας του γιατρὸς τοῦ βασιλιᾶ τῶν Συρακουσῶν Ἱέρωνα. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους κωμωδοποιοὺς τῆς Ἑλλάδας. Αὐτὸς κατήργησε τὸ Χορὸ κι ἔδωσε νέα μορφὴ στὴ Σικελικὴ κωμωδία.

ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ: Ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους λόγιους τῆς Ἀλεξάνδρειας. Γεννήθηκε τὸ 276 π.Χ. περίπου. Σπούδασε στὴν Ἀθήνα. Πέθανε τὸ 194. Εἶχε ἀνακατευτεῖ μὲ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες, ποτὲ ὅμως πρῶτος.

ΕΥΒΟΥΛΙΔΗΣ: Ἕλληνας φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Μίλητο σύγχρονος τοῦ Ἀριστοτέλη.

ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ: Ἕλληνας φιλόσοφος ἀπὸ τὰ Μέγαρα, ποὺ ἦταν καὶ μαθητὴς καὶ πολὺ ἀγαπητὸς τοῦ Σωκράτη. Γεννήθηκε τὸ 430-380 π.Χ., μαθητής του ἦταν ὁ Εὐβουλίδης.

ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ: Μεγάλος τραγικὸς ποιητὴς Ἀθηναῖος (480 ἢ 485-407 ἢ 406 π.Χ.), χωρὶς νὰ εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὸ χρόνο τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου του. Γεννήθηκε στὴ Σαλαμῖνα. Ἔγραψε 92 δράματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα διασώθηκαν μόνο 19.

ΖΑΛΕΥΚΟΣ: Φιλόσοφος καὶ νομοθέτης τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν τῆς μεγάλης Ἑλλάδας (Κάτω Ἰταλίας). Ἔζησε τὸν 7ο αἰῶνα π.Χ. Οἱ νόμοι του ἂν καὶ αὐστηροί, κατέστησαν τὴν πολιτεία τῶν Λοκρῶν εὐνομουμένη καὶ εὐτυχῆ.

ΖΗΝΩΝ: Ὁ Ἐλεάτης: Φιλόσοφος τῆς Ἐλεατικῆς Σχολῆς ἀπὸ τὴν Ἐλέα τῆς Κάτω Ἰταλίας (490-430 π.Χ). Ἦταν μαθητὴς τοῦ Παρμενίδη, θανατώθηκε ἀπὸ τὸν τύραννο τῆς πατρίδας τοῦ Νέαρχο.

ΖΗΝΩΝ: Ὁ Κιτιεύς: Ἱδρυτὴς τῆς Στωικῆς Σχολῆς ἀπὸ τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου (342-270 π.Χ.). Πέθανε στὴν Ἀθήνα. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐκτιμοῦσαν πολὺ καὶ τοῦ ἐμπιστεύονταν τὰ κλειδιὰ τῆς πόλης τους, καὶ μετὰ τὸν θάνατό του τοῦ ἀνήγειραν χάλκινο ἄγαλμα καὶ τὸν ἔθαψαν «δημοσίᾳ δαπάνῃ» στὸν Κεραμεικό.

ΖΕΥΞΙΣ: Διάσημος ζωγράφος τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας, ἢ ἀπὸ τὴν Ἡρακλεία ἢ ἀπὸ τὴν Ἰταλία ἢ ἀπὸ τὸν Πόντο. Τὸ μεσουράνημά του συμπίπτει στὸ τέλος τοῦ 5ου καὶ ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰῶνα π.Χ.

ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ: Ὁ Ποντικὸς τοῦ Εὐθύφρονα. Ἕλληνας φιλόσοφος ποὺ γεννήθηκε στὴν Ἡράκλεια τοῦ Πόντου στὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰῶνα καὶ πέθανε στὴν πατρίδα του τὸ 330 π.Χ.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ: Φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Ἔφεσο (540-475 περίπου π.Χ.). Θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ βαθυστόχαστους φιλοσόφους τῆς ἀρχαιότητας καὶ μαζὶ μὲ τὸ Δημό-

κριτο, πρόδρομος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἀτομικῆς ἐποχῆς μας. Ἀπὸ τὸ ἔργο του «Περὶ φύσεως», διασώθηκαν μικρὰ ἀποσπάσματα. Διεμόρφωσε τὸ λεγόμενο «ἀφοριστικό» ὕφος.

ΗΡΟΔΟΤΟΣ: Ἱστορικὸς ἀπὸ τὴν Ἁλικαρνασσὸ τῆς Μ. Ἀσίας (484-425 π.χ). Ὠνομάστηκε πατέρας τῆς Ἱστορίας. Τὸ ἔργο του περιλαμβάνει τοὺς πολέμους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ διαιρεῖται σὲ ἐννέα βιβλία μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἐννέα Μουσῶν.

ΗΣΙΟΔΟΣ: Ἕλληνας ποιητής, πατέρας τοῦ διδακτικοῦ ἔπους. Ἔζησε μεταξὺ 750 ἢ 850 π.Χ. Δολοφονήθηκε γύρω στὰ 700 ἢ 800. Μὲ τὰ διδακτικά του ἔπη δίνει παραγγέλματα ἠθικά, θρησκευτικὰ καὶ βιοτικά. Ἔργα του, ἡ «Θεογονία», «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» καὶ τὸ σημαντικὸ ἔπος ποὺ ἀποδίδεται σ' αὐτόν «Ἠοῖαι».

ΘΑΛΗΣ: Κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ ὁ πρῶτος Ἕλληνας φιλόσοφος καὶ θεμελιωτὴς τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης. Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς της ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἱδρυτὴς τῆς Ἰωνικῆς Σχολῆς. Γεννήθηκε στὴ Μίλητο (640-546 π.Χ.). Ἦταν καὶ γεωμέτρης, ἀστρονόμος, μηχανικός, μετεωρολόγος.

ΘΕΑΓΗΣ: Μαθητὴς τοῦ Πυθαγόρα. Ἔγραψε ἔργο «περὶ Ἀρετῶν».

ΘΕΜΙΣΤΙΟΣ: Ἕλληνας φιλόσοφος καὶ ρήτορας ἀπὸ τὴν Παφλαγονία. Ἔζησε τὸν 4ο αἰῶνα μ.Χ. Ἵδρυσε στὴν Κωνσταντινούπολη Σχολὴ ὅπου δίδαξε ρητορικὴ καὶ φιλοσοφία ἐπὶ 40 χρόνια.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ: Διακεκριμένος πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Ὁ ἥρωας τῆς μάχης τῆς Σαλαμίνας. Γεννήθηκε τὸ 526-5 καὶ πέθανε στὴν Περσία τὸ 461 π.Χ.

ΘΕΟΓΝΙΣ: Ἐλεγειακὸς ποιητὴς τοῦ 6ου αἰῶνα π.Χ. Ἔγραψε ἐλεγεῖες, παραινετικὲς ὑποθῆκες μὲ ἠθικὲς παραινέ-

σεις καὶ γνωμικά, ἐρωτικοὺς στίχους κ.ἄ. Ἐλάχιστα ἔχουν διασωθεῖ.

ΘΕΟΔΕΚΤΗΣ: Ἕλληνας φιλόσοφος, ρήτορας καὶ ποιητὴς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα. Μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτη, τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ: Ὁ μεγαλύτερος βουκολικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητας. Γεννήθηκε γύρω στὸ 305 π.Χ. καὶ πέθανε τὸ 245. Ἄλλοι τὸν λένε Συρακούσιο καὶ ἄλλοι ὅτι γεννήθηκε στὴν Κῶ. Ἔγραψε πολλὰ εἴδη ποίησης, βουκολικά, ὕμνους, ἐλεγεῖες, ἰάμβους κι ἐπιγράμματα. Διασώθηκαν 30 εἰδύλλια καὶ 24 ἐπιγράμματα.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ: Ἕλληνας ποιητὴς τῆς Μέσης Ἀττικῆς Κωμωδίας. Σώζονται μόνο ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐννέα δράματά του.

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ: Περιπατητικὸς φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Ἐρεσσὸ τῆς Λέσβου. Μαθητὴς καὶ πιστὸς φίλος τοῦ Ἀριστοτέλη. Γεννήθηκε τὸ 372 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 287 π.Χ. Τὸ ἔργο του εἶναι σημαντικὸ διότι προσπάθησε νὰ συμπληρώσει τὶς ἀριστοτελικὲς μελέτες.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ: Ἀθηναῖος ἱστορικός. Γεννήθηκε μεταξύ του 455 καὶ 460 καὶ πέθανε τὸ 396 π.Χ. Ἀναμφίβολα εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τῆς ἀρχαιότητας. Ἔγραψε τὴν ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

ΙΑΜΒΛΙΧΟΣ: Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Συρία. Ἤκμασε στὸ τέλος τοῦ 3ου καὶ ἀρχὲς τὸν 4ου αἰῶνα μ.Χ. Μαθητὴς τοῦ Πλωτίνου, τοῦ ὁποίου καὶ προήγαγε τὶς μυστικιστικές του ἀπόψεις. Φέρεται ὡς συγγραφέας τῆς βιογραφίας τοῦ Πυθαγόρα.

ΙΒΥΚΟΣ: Ἕλληνας λυρικὸς ποιητὴς τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνα. Γεννήθηκε στὸ Ρήγιο τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ἀπὸ τὰ ποιήματά του ἔχουν διασωθεῖ μερικὰ ἀποσπάσματα.

ΙΠΠΟΔΑΜΟΣ: Διάσημος Ἕλληνας ἀρχιτέκτων τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. ἀπὸ τὴν Μίλητο. Ἀναφέρεται καὶ ὡς φυσικός, μετεωρολόγος καὶ σοφιστής.

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ: Ὁ ἐπιφανέστερος γιατρὸς τῆς ἀρχαιότητας. Γεννήθηκε στὴν Κῶ τὸ 460 καὶ πέθανε τὸ 377 π.Χ. Ἀπὸ τὴ μητέρα του καταγόταν ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα του ἀπὸ τὸν Ἀσκληπιό. Θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς

ΙΠΠΩΝΑΞ: Ἰαμβογράφος ἀπὸ τὴν Ἔφεσο, ποὺ ἤκμασε γύρω στὸ 550 π.Χ. Θεωρεῖται ὅτι ἐφεῦρε τὴν παρωδία. Ἔχουν διασωθεῖ γύρω στοὺς 100 στίχους ἀπὸ τὸ ἔργο του.

ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: Ἀπὸ τοὺς διασημότερους Ἀττικοὺς ρήτορες (436-338). Ἵδρυσε δική του Σχολὴ καὶ ὑπῆρξε δάσκαλος μεγάλων ρητόρων. Σώζονται 21 λόγοι του καὶ 10 ἐπιστολές.

ΚΑΛΛΙΝΟΣ: Ἐλεγειακὸς ποιητὴς ἀπὸ τὴν Ἔφεσο τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνα. Σώζονται μόνο λίγα ἀποσπάσματα τῶν ἐλεγειῶν του.

ΚΑΡΚΙΝΟΣ: Τραγικὸς ποιητὴς τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνα, ἀπὸ τὸ Θωρικὸ τῆς Ἀττικῆς. Σώζονται ἐλάχιστα ἀποσπάσματα ἀπὸ 11 ἔργα του.

ΚΙΜΩΝ: Πολιτικὸς καὶ στρατηγός. Γιὸς τοῦ Μιλτιάδη. Γεννήθηκε τὸ 510 καὶ πέθανε τὸ 449. Πίστευε στὴν ἑνωμένη Ἑλλάδα.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ: Ἀπὸ τοὺς μεγάλους Στωϊκοὺς φιλοσόφους. Γεννήθηκε στὴν Τρωάδα (331-251 π. Χ.). Μαθητὴς τοῦ Ζήνωνα καὶ διάδοχός του στὴ διεύθυνση τῆς Στοᾶς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του σώζονται ἀποσπάσματα.

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ: Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς. Ἔζησε τὸν 6ο αἰῶνα π.Χ. καὶ γεννήθηκε στὴ Λίνδο τῆς Ρόδου. Σ' αὐτὸν ἀποδίδονται πολλὰ γνωμικά. Κατὰ τὸν Πλούταρχο ὑπῆρξε καὶ τύραννος τῆς Λίνδου (ΗΘ.148 Δ').

ΚΡΑΤΗΣ: Σπουδαῖος κωμικὸς φιλόσοφος. Γεννήθηκε στὴ Θήβα καὶ ἔγινε γνωστὸς τὸ 330 π.Χ.

ΚΡΑΤΙΝΟΣ: Δόκιμος κωμικὸς ποιητής, ποὺ θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς Κωμωδίας. Γεννή-

θηκε σύμφωνα μὲ ὑπολογισμοὺς τὸ 519 π.Χ. καὶ πέθανε τὸ 422.

ΚΡΙΤΙΑΣ: Ἀθηναῖος ρήτορας, πολιτικὸς καὶ σοφιστής, γύρω στὸ 450 π.Χ.

ΚΥΨΕΛΟΣ: Τύραννος τῆς Κορίνθου, ποὺ τ' ὄνομά του τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ τὸν εἶχε κρύψει ἡ μητέρα του Λάβδα γιὰ νὰ μὴ τὸν σκοτώσουν ὅταν ἦταν βρέφος. Ἔγινε τύραννος τὸ 657 π.Χ.

ΛΑΚΥΔΗΣ: Φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Κυρήνη, ποὺ διαδέχτηκε τὸν Ἀρκεσίλαο στὴ Σχολὴ τῆς Μέσης Ἀκαδημίας τὸ 241-215 π.Χ.

ΛΕΥΚΙΠΠΟΣ: Ἕλληνας φιλόσοφος τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Θεωρεῖται ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἀτομικῆς θεωρίας.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ: Γεννήθηκε στὴ Σαμόσατα τῆς Συρίας γύρω στὸ 120-125 μ.Χ. καὶ πέθανε τὸ 192. Εἶναι ὁ ἐπιφανέστερος σοφιστὴς τοῦ 2ου αἰῶνα μετὰ Χριστόν.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ: Ὀνομαστὸς νομοθέτης τῆς Σπαρτιατικῆς πολιτείας. Στὴ νομοθεσία του ὄφειλε ἡ ἀρχαία Σπάρτη τὸ μεγαλεῖο της. Ἔζησε γύρω στὸν 8ο αἰῶνα π.Χ.

ΛΥΣΙΑΣ: Ρήτορας (459-377 π.Χ.). Γεννήθηκε στὶς Συρακοῦσες. Ἀργότερα ἦρθε στὴν Ἀθήνα κι ἔγινε σπουδαῖος λογογράφος καὶ δάσκαλος τῆς ρητορικῆς. Ἔγραψε πολλοὺς λόγους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους διασώθηκαν 34.

ΛΥΚΩΝ: Ἡγέτης τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς. Γεννήθηκε τὸ 300 π.Χ. Βιογράφος τοῦ ἦταν ὁ Ἀντίγονος ἀπὸ τὴν Κάρυστο.

ΛΥΣΣΑΝΔΡΟΣ: Περίφημος Σπαρτιάτης στρατηγὸς καὶ πολιτικός. Κατάστρεψε τὸ στόλο τῶν Ἀθηναίων «εἰς Αἰγὸς Ποταμούς» τὸ 405 π.Χ. Φονεύθηκε τὸ 395 στὴν Ἀλίαρτο πολεμῶντας τοὺς Βοιωτούς.

ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ: Ἀθηναῖος. Ὁ ἐξοχώτερος κωμωδοποιὸς τῆς Ἀττικῆς Κωμωδίας. Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 342 καὶ πέθανε τὸ 292 π.Χ. Ἔγραψε περισσότερες ἀπὸ 100 κωμωδίες.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ: Ἀθηναῖος στρατηγὸς νικητὴς τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν. Γεννήθηκε τὸ 554 καὶ πέθανε στὴ φυλακὴ τὸ 489.

ΜΟΥΣΩΝΙΟΣ: Στωϊκὸς φιλόσοφος ἀπὸ την Τυρρηνία. Ἔζησε τὸν 1ο π.Χ. αἰῶνα. Εἶναι ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους εἰσηγητὲς τῶν Στωϊκῶν θεωριῶν.

ΜΥΣΩΝ: (Ὁ Χηνιεύς). Ἕλληνας φιλόσοφος τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνα. Ὁ Πλάτωνας τὸν βάζει στοὺς ἑπτὰ σοφούς.

ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ: Χαλκηδόνιος φιλόσοφος ἀπὸ τοὺς πρώτους μαθητὲς τοῦ Πλάτωνα. Σχολάρχης ἀργότερα τῆς Ἀκαδημίας. Γεννήθηκε τὸ 394 καὶ πέθανε τὸ 314 π.Χ.

ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ: Κολοφώνιος φιλόσοφος. Γεννήθηκε γύρω στὸ 570 καὶ πέθανε τὸ 480 π.Χ. Ἔγραψε ἐπικὰ ποιήματα, ἐλεγεῖες καὶ σίλλους (σκωπτικὰ ποιήματα σὲ ἑξάμετρους στίχους). Ἐγκαταστάθηκε ἀπὸ νέος στὴν Ἐλέα τῆς Κ. Ἰταλίας. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἱδρυτὲς τῆς Ἐλεατικῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς.

ΞΕΝΟΦΩΝ: Ἀθηναῖος ἱστορικός, φιλόσοφος καὶ στρατηγός (434-355 π.Χ.). Μαθητὴς τοῦ Σωκράτη. Φιλοσοφικά του συγγράμματα εἶναι τά «Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους», ὁ «Οἰκονομικός», ἡ «Ἀπολογία Σωκράτους» καὶ τό «Συμπόσιον».

ΟΜΗΡΟΣ: Ὁ μεγαλύτερος ἐπικὸς ποιητὴς τοῦ κόσμου. Γύρω ἀπὸ τὴ ζωή του καὶ τὸν τόπο τῆς γεννήσεώς του λέγονται πολλά. Πρέπει νὰ ἔζησε κατὰ τὸν 9ο π.Χ. αἰῶνα. Το πιθανώτερο εἶναι ὅτι γεννήθηκε στὴ Σμύρνη. Τοῦ ἀποδίδονται τὰ ἔπη «Ἰλιάς», καί «Ὀδύσσεια».

ΟΡΦΕΑΣ: Σημαντικὸς καὶ ἐξέχων Ἕλληνας ἱδρυτὴς μυστηρίων. Φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἔζησε γύρω στὸ 1250 π.Χ. Τὰ διασωθέντα Ὀρφικὰ κείμενα εἶναι: «Τὰ Ἀργοναυτικὰ» ἀπὸ 1384 στίχους, «οἱ Ὕμνοι» ἀπὸ 88 ὕμνους τῆς Ὀρφικῆς λατρείας, «τὰ Λιθικὰ» ἀπὸ 768 στίχους, «τὰ ἀποσπάσματα» καί «αἱ Ἐπιγραφαί».

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ: Ἐλεάτης Ἕλληνας φιλόσοφος. Γεννήθηκε στὴν Ἐλέα τῆς Κ. Ἰταλίας τὸ 540 καὶ πέθανε τὸ 475 ἢ 470 π.Χ. Κορυφαῖος ἐκπρόσωπος τῆς Ἐλεατικῆς Σχολῆς.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ: Περιηγητὴς τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ., ἀπὸ τὴ Μαγνησία τῆς Μ. Ἀσίας. Ταξίδεψε: Ἑλλάδα, Μ. Ἀσία, Συρία, Αἴγυπτο, Λιβύη, καὶ Ἰταλία. Ἔγραψε πολλὰ βιβλία ἀπὸ τὶς περιηγήσεις του. Τὰ ἔργα του: «Ἑλλάδος περιηγήσεις», εἶναι πολυτιμότατος ὁδηγὸς γιὰ τὴν ἀρχαιολογία, τὴν Τέχνη καὶ τὴν Τοπογραφία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ: Ὀνομαστὸς κακὸς τύραννος τῆς ἀρχαίας Κορίνθου (668-585 π.Χ.). Εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς ἑπτὰ σοφούς. Τὰ περὶ τῆς ζωῆς του εἶναι ἀντιφατικά. Ἔγραψε ποίημα δύο χιλιάδων στίχων, ἐπιγραφόμενα «Ὑποθῆκαι εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον», τοῦ ὁποίου σώζονται μόνο ἀποσπάσματα.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ: Ἕνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπέστερους πολιτικοὺς ἄνδρες τῆς Ἀρχαίας Ἀθήνας, (490-429 π.Χ.) σύζυγος τῆς Ἀσπασίας. Πέθανε ἀπὸ τὴν ἐπιδημία τῆς Πανούκλας.

ΠΈΡΙΚΤΥΟΝΗ: Ἑλληνίδα φιλόσοφος τῆς Σχολῆς τῶν Πυθαγορείων. Ὁ Στοβαῖος διέσωσε μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἔργα της «Περὶ σοφίας» καί «Περὶ γυναικὸς Ἁρμονίας».

ΠΙΝΔΑΡΟΣ: Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς λυρικοὺς ποιητὲς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Γεννήθηκε τὸ 522 π.Χ. στὸ χωριὸ τῆς Θήβας Κυνὸς Κεφαλὲς καὶ πέθανε τὸ 448. Ἔγραψε ὕμνους, παιάνες, διθυράμβους, προσόδια, παρθένια, ἐγκώμια, θρήνους καὶ ἐπινίκους. Ἀπὸ τὰ ποιήματά του διασώθηκαν μόνο οἱ ἐπίνικοι, ἀπὸ τ' ἄλλα μόνο ἀποσπάσματα.

ΠΙΤΤΑΚΟΣ: Ὁ Μυτιληναῖος (648-569 π.Χ.). Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς. Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη. Μαζὶ μὲ τὸν ποιητὴ Ἀλκαῖο ἐλευθέρωσε τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ Μελάγχου. Συνέταξε σοφοὺς νόμους γιὰ τὴν πατρίδα του.

ΠΛΑΤΩΝ: Ὁ ἐπιφανέστερος Ἀθηναῖος φιλόσοφος μαθητὴς τοῦ Σωκράτη ἀπὸ 20 χρόνων, (427-348 π.Χ.). Το 388 ἵδρυσε τακτικὴ Σχολή, τὴν Ἀκαδημία, ὅπου δίδαξε ἐπὶ 40 χρόνια. Ἔγραψε 36 ἔργα καὶ ὅλα, ἐκτὸς ἀπὸ τήν «Ἀπολογία τοῦ Σωκράτη» ἔχουν διαλογικὴ μορφή, μὲ τὸ Σωκράτη κύριο πρόσωπο τοῦ κάθε διαλόγου.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ: Ἱστορικὸς καὶ βιογράφος τῆς μετακλασικῆς περιόδου (50-125 μ.Χ.). Γεννήθηκε στὴ Χαιρώνεια τῆς Βοιωτίας. Ἔγραψε τὸ ἔργο «Βίοι Παράλληλοι», μὲ βιογραφίες σπουδαίων ἀνδρῶν καὶ τά «Ἠθικά», μὲ 85 ἐπιστημονικές, φιλοσοφικὲς καὶ ἱστορικὲς μελέτες.

ΠΛΩΤΙΝΟΣ: Ὁ ἱδρυτὴς τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας (204-270 μ.Χ.). Γεννήθηκε στὴν Αἴγυπτο καὶ δίδαξε στὴ Ρώμη.

ΠΟΛΥΒΙΟΣ: Ἕνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπέστερους ἱστορικούς (202-120 π.Χ.). Γεννήθηκε στὴ Μεγαλόπολη Ἀρκαδίας. Τὸ ἔργο του τὸ ἱστορικὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ 40 βιβλία, ποὺ πραγματεύεται τὴν ἱστορία τῶν Ἑλλήνων, Ρωμαίων καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπὸ αὐτὸ σώζονται μόνο 5 βιβλία καὶ μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἄλλο του ἔργο.

ΠΟΛΕΜΩΝ: Διάσημος ρήτορας καὶ σοφιστής, ἀπὸ τὴ Λαοδικεία. Ἔζησε στὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδριανοῦ. Αὐτοκτόνησε σὲ ἡλικία 56 χρονῶν.

ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ: Ἕλληνας νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος (232-304 μ.Χ.). Ὁ σημαντικώτερος μαθητὴς τοῦ Πλωτίνου. Διασώθηκε ἡ μελέτη του «Πυθαγόριος βίος».

ΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟΣ: Ποιητὴς τῆς Νέας Ἀττικῆς κωμωδίας τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνα, ἀπὸ τὴν Κασσάνδρα τῆς Μακεδονίας. Ἔγραψε 30 περίπου κωμωδίες, ποὺ διασώθηκαν ἀποσπάσματά τους.

ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ: Ἀπὸ τοὺς διαπρεπέστερους γλύπτες τῆς ἀρχαιότητας τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα. (Ἑρμῆς, Ἀπόλλωνας, Σαυροκτόνος κ.ἄ.).

ΠΡΟΚΛΟΣ: Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος καὶ μαθηματικός (485-410 π.Χ.).

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ: Μέγιστος σοφὸς τῆς ἀρχαιότητας (572-500 π.Χ.). Γεννήθηκε στὴ Σάμο. Μυήθηκε στὰ μυστήρια της Αἰγύπτου καθὼς καὶ στὰ Ἐλευσίνια. Κατέληξε στὴ Κ. Ἰταλία, τὴν Μεγάλη Ἑλλάδα, ὅπου ἵδρυσε στὸν Κρότωνα τὴν Πυθαγόρεια Σχολή. Δίδαξε τὴ μετενσάρκωση. Ἔργα του δὲν διασώθηκαν.

ΠΥΡΡΩΝ: Ἕλληνας φιλόσοφος, ἱδρυτὴς φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἀπὸ τὴν Ἤλιδα. (360-270 π.Χ.). Δὲν ἔγραψε, ἀλλὰ τὸ ἔργο του διατυπώθηκε γραπτῶς καὶ διαδόθηκε ἀπὸ τὸν μαθητή του Τίμωνα τὸν Φλιάσιο. Τὸ φιλοσοφικό του σύστημα ὀνομάστηκε Πυρρωνισμός.

ΠΩΛΟΣ: Πυθαγόριος φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Λευκανία τῆς Κ. Ἰταλίας. Ἀποσπάσματα συγράμματός του «Περὶ δικαιοσύνης» διέσωσε ὁ Στοβαῖος.

ΣΑΠΦΩ: Κορυφαία ποιήτρια, ποὺ μαζὶ μὲ τὸν Ἀλκαῖο ἐκπροσωποῦν τὴν Αἰολικὴ λυρικὴ ποίηση. Γεννήθηκε στὴ Λέσβο ἢ στὴν Ἐρεσσὸ στὰ μέσα τὸν 7ου αἰῶνα. Ἔγραψε ᾠδές, ἐρωτικὰ ποιήματα, ἐλεγεῖες καὶ ἐπιγράμματα. Σώζονται μόνο δύο ὁλόκληρα ποιήματά της. Τὴν ὑμνοῦσαν ὡς δεκάτη Μοῦσα.

ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ: Ἀπὸ τοὺς μεγάλους λυρικοὺς ποιητὲς τῆς ἀρχαιότητας ἀπὸ τὴν Κέα (556- 468 π.Χ.). Ἔγραψε ποιήματα ἀπὸ ὅλα τὰ εἴδη τῆς λυρικῆς ποίησης. Ὀνομαστὰ εἶναι τὰ ἐπιγράμματά του σ' αὐτοὺς ποὺ ἔπεσαν στὶς Θερμοπύλες καὶ γιὰ τοὺς Μαραθωνομάχους. Ὁ Σιμωνίδης εἶναι ὅμως κυρίως χορικὸς ποιητής, ἀφοῦ ἐκαλλιέργησε τὰ χορικὰ ἄσματα μὲ ἰδιαίτερη τέχνη καὶ τέλειο τρόπο.

ΣΟΛΩΝ: Νομοθέτης τῶν Ἀθηναίων, ἐλεγειακὸς ποιητὴς καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς, (639-559). Το 594 ἔγινε ἄρχοντας μὲ ἀπεριόριστη ἐντολὴ καὶ ἐξουσία νὰ θεραπεύσει τὶς κοινωνικὲς πληγὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔπασχε ἡ

Ἀθήνα. Ὁ Σόλων τὸ κατόρθωσε μὲ σειρὰ ἀπὸ νομοθετικὰ μέτρα.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ: Ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς τρεῖς μεγάλους Ἕλληνες τραγικοὺς τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. (469-406). Ἀπὸ τὰ 123 δράματα ποὺ ἔγραψε σώθηκαν μόνο 7 τραγωδίες, καθὼς καὶ 400 περίπου στίχοι ἀπὸ τὸ σατιρικὸ δρᾶμα «Ἰχνευταί». Διακρίθηκε καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ πῆρε ἐπίσης ἱερατικὸ ἀξίωμα.

ΣΠΕΥΣΙΠΠΟΣ: Ἀθηναῖος φιλόσοφος ποὺ γεννήθηκε τὸ 407 καὶ πέθανε τὸ 339 π.Χ. Ἀνεψιὸς τοῦ Πλάτωνα καὶ ποὺ τὸν διαδέχθηκε στὴν Ἀκαδημία.

ΣΤΗΣΙΧΟΡΟΣ: Λυρικὸς ποιητὴς καὶ μεγάλος χοροδιδάσκαλος. Οἱ πληροφορίες γιὰ τὴ γέννησή του εἶναι ἀσαφεῖς. Ἔγραψε πολλὰ ποιήματα, παιάνες καὶ ὕμνους σὲ Θεούς. Διασώθηκαν ἀποσπάσματα.

ΣΤΟΒΑΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ: Λόγιος τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνα. Ἀνῆκε στὴ Νεοπλατωνικὴ Σχολή. Ἔγραψε τὸ «Ἀνθολόγιο» καὶ τίς «Ἐκλογές» ὅπου περιλαμβάνονταν ἠθικὰ ἀποφθέγματα καὶ γνωμικὰ ἀπὸ σταχυολόγηση 476 συγγραφέων καὶ ποιητῶν.

ΣΥΝΕΣΙΟΣ: Ἕλληνας συγγραφέας: (370-431 μ.Χ.).

ΣΤΙΛΠΩΝ: Ἐπιφανὴς φιλόσοφος τῆς Μεγαρικῆς Σχολῆς, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἀρχηγός. Γεννήθηκε στὰ Μέγαρα καὶ ἔγινε γνωστὸς στὸ τέλος τοῦ 4ου, ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰῶνα.

ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΗ: Κόρη τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητῆ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους φιλοσόφους τοῦ κόσμου (470-399 π.Χ.). Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα. Ἀφιέρωσε τὴ ζωή του στὴ φιλοσοφία καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ὑπῆρξε ἔμπρακτη ἐφαρμογὴ τῆς διδασκαλίας του. Δὲν ἔγραψε. Ὁ βίος καὶ ἡ φιλοσοφία του μας εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ξενοφῶντα.

ΤΕΛΕΣΙΛΛΑ: Ἀρχαία ποιήτρια ἀπὸ τὸ Ἄργος ὀνομαστὴ γιὰ τὸ θάρρος της. Ἔζησε γύρω στὸ 540-480 π.Χ. Ἔσωσε τὸ Ἄργος ἀπὸ τὸν Κλεομένη τὸ 510 π.Χ.

ΤΕΡΠΑΝΔΡΟΣ: Ἀρχαῖος λυρικὸς ποιητὴς καὶ μουσικός. Ἄλλοι τὸν θέλουν ἀπὸ τὴ Λέσβο, ἄλλοι ἀπὸ τὴν Κύμη κ.ο.κ. Γεννήθηκε γύρω στὸ 700 π.Χ.

ΤΙΜΟΚΡΕΩΝ: Ρόδιος λυρικὸς ποιητὴς τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνα. Ἀπὸ τὸν Σουίδα κατατάσσεται στοὺς ποιητὲς τῆς παλαιᾶς κωμωδίας. Διασώθηκαν ἀποσπάσματα ἀπὸ ἔργα του.

ΤΙΜΩΝ: Ἀθηναῖος μισάνθρωπος-πλούσιος, ποὺ ἔζησε τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

ΦΙΛΗΜΩΝ: Ποιητὴς τῆς λεγόμενης Νέας Κωμωδίας. Γεννήθηκε στὶς Συρακοῦσες τὸ 361 π.Χ. Ἔγραψε περίπου 100 κωμωδίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες σώζονται μόνο ἀποσπάσματα.

ΦΙΛΟΛΑΟΣ: Πυθαγόρειος φιλόσοφος τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. ἀπὸ τὸν Κρότωνα ἢ τὸν Τάραντα. Ἀσχολήθηκε μὲ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἰατρική.

ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ: Στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας (255-183 π.Χ.). Νίκησε τοὺς τυράννους τῆς Σπάρτης Μαχανίδα καὶ Νάβι.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Βασιλιὰς τῆς Μακεδονίας πατέρας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Γεννήθηκε τὸ 386 περίπου καὶ δολοφονήθηκε τὸ 336 π.Χ.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Ἀρχαῖος Ἕλληνας κωμικὸς ποιητής. Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς τρεῖς γιοὺς τοῦ Ἀριστοφάνη.

ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΣ: Σοφιστής. Γεννήθηκε τὸν 2ο π.Χ. αἰῶνα.

ΦΡΥΝΗ: Περίφημη καὶ πανέμορφη ἑταίρα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Χρησίμευσε πρότυπο γιὰ ἔργα τοῦ Πραξιτέλη. Γεννήθηκε στὴ Βοιωτία τὸ 365 καὶ πέθανε τὸ 310 π.Χ.

ΦΩΚΥΛΙΔΗΣ: Ποιητὴς τοῦ 6ου αἰῶνα π.Χ. Καταγόταν ἀπὸ τὴν ἀρχαία Μίλητο. Ἔγραψε ἠθικοὺς κανόνες σὲ ἑξά-

μετρα καὶ δίστιχα. Ἔγραψε ἔπη, ἐλεγεῖες, καὶ παραινέσεις. Διασώθηκαν μόνο 50 πλήρη ἢ ἀτελὴ δίστιχα γνωμικοῦ καὶ συμβουλευτικοῦ χαρακτῆρα.

ΦΩΚΙΩΝ: Ἀθηναῖος πολιτικὸς καὶ στρατιωτικός (402-317). Ἀγωνίστηκε γιὰ τὴ συνεργασία μὲ τὸ Φίλιππο. Τὸν καταδίκασαν νὰ πιεῖ τὸ κώνειο.

ΧΑΡΩΝΔΑΣ: Νομοθέτης ἀπὸ τὴν Κατάνη τῆς Σικελίας τοῦ 7ου αἰῶνα π.Χ.

ΧΙΛΩΝ: Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς. Λακαιδεμόνιος. Ἔζησε κατὰ τὸν 6ο αἰῶνα π.Χ. Σὲ αὐτὸν ὀφείλονται τὰ περίφημα ἀποφθέγματα «*γνῶθι σαυτόν*» καί «*μηδὲν ἄγαν*» ποὺ ἦταν σκαλισμένα στὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφούς.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ: Ὁ κορυφαῖος τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας. Γεννήθηκε στοὺς Σόλους ἢ τὴν Ταρσὸ τὸ 281 ἢ 277 καὶ πέθανε τὸ 208 ἢ 204 π.Χ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀριστοφάνης: «Κωμωδίες»
Ἀριστοτέλης: «Μεταφυσική», «Φυσική», «Πολιτικὰ»
Αἰσχύλος: «Τραγωδίες»
Ἀθήναιος: «Δειπνοσοφιστές»
Βενιζέλος Θ.: «Περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων», «Παροιμίαι»
Διογένης Λαέρτιος: «Βίοι & Γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων»
Διόδωρος:
Δημόπουλος Π: «Ἤθη καὶ Ἔθιμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων»
Διοματάρη: «Ἡ γυναίκα στὸν Πλάτωνα»
Δημοσθένης:
Ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά: «Πυρσός», «Ἡλίου»
Ἐπίκουρος: «Ἐπιστολές»
Εὐριπίδης: «Τραγωδίες»
Ἔφορος:
Ἡσίοδος: «Θεογονία»
Ἡρόδοτος: «Ἱστορία»
Θουκυδίδης: «Ἱστορία»
Θεόκριτος: (BIONIS MOSCHI, RELIQUIAC, LIPSIAE, B. G. TEOBNERI, 1897 IAMBI ET ELEGI GRAECI, M. WEST, OXONI 197I
Ἱπποκράτης:
Ἰσοκράτης:
Λουκιανός: «Ἅπαντα»

Μαρσέλλος Β.: «Η σεξουαλική ζωή τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων»
Νατσούλη Τ.: «Λέξεις & Φράσεις Παροιμιώδεις» ΙΔ' ἐκ. 1995
Νατσούλη Τ.: «Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ Πνεῦμα» Β' ἔκδ. 1990
Ξενοφῶν: «Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους»
Ὅμηρος: «Ἰλιάς», «Ὀδύσσεια»
Παυσανίας: «DESCRIPTIO GRAECIAE, LIPSIAE, B. G, TEUBNERI, 1882
Πλάτων: «Πολιτεία», «Συμπόσιο», «Διάλογοι»
Πλούταρχος: «Βίοι Παράλληλοι»
Πίνδαρος: «CARMINA CUM FRAGMENTIS, C. M. BOWRA, OXONII 1965
Σοφοκλῆς: «Τραγωδίες».
Στοβαῖος Ι: «Ἀνθολογία»
Στράβων:
Σουΐδας:
Φιλήμων: «Ἀττικὸ λεξικό».
Φώτιος: «Λεξικὸ»
Φιλάρετος: «Τὰ συμπόσια παρὰ Ἀρχαίοις».

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

ΠΟΙΗΣΗ:

«Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΕΛΕΙΩΣΕ» 1945, (Μαυρίδης), ἐξαντλημένο
«ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ» 1983, (Μαυρίδης) »
«ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΑ» 1984, (Π.Ι. Χιωτέλλης) »
«ΔΙΑΛΟΓΙΣΜΟΙ» 1985, (Π.Ι. Χιωτέλλης) »
«ΑΝΑΠΟΛΗΣΕΙΣ» 1988, (Μαυρίδης) »
«ΘΥΜΗΣΕΣ» 1995, (Σμυρνιωτάκης)

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

«ΣΥΜΠΛΗΓΑΔΕΣ» 1946, Διηγήματα, (Μαυρίδης), ἐξαντλημένο
«ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ» (DE PROFUNDIS) 1989, Διηγήματα, (Μαυρίδης)
«ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΖΗΣΟΥΜΕ» 1990 Μυθιστόρημα, (Μαυρίδης)

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ - ΓΛΩΣΣΑ:

«ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΩΔΕΙΣ» (Προέλευση-Ἐτυμολογία-Ἑρμηνεία) 1972-1995 ΙΔ' ἐκδόσεις, (Ι. Χιωτέλλης, Σμυρνιωτάκης)
«ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ» 1975 Α' ἔκδοση, (Μαυρίδης), 1988 Β' ἔκδοση, (Π.Ι. Χιωτέλλης)

ΔΟΚΙΜΙΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ:

«ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ» 1982 Α' ἔκδοση, (Ι. Χιωτέλλης)
«ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ» 1988 Β' ἔκδοση, (Ι. Χιωτέλλης)
«ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ» 1995 Γ' ἔκδοση, (Νέα Θέσις)
«ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ Η ΜΑΝΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ» 1987 Α' ἔκδοση, (Ν. Νικολαΐδης), 1992 Β' ἔκδοση, (Σμυρνιωτάκης), 1995 Γ' ἔκδοση (Σμυρνιωτάκης).

ΘΕΑΤΡΟ:

«ΟΙ 3 ΑΡΓΥΡΗΔΕΣ» - «Ὁ Κος ΑΝΑΚΡΙΤΗΣ», (Παίχτηκαν στὸ Θέατρο «ΚΕΡΚΙΔΑ» τὸ 1987)

Κεντρικὴ διάθεσις
Ἐκδοσεις - βιβλιοπωλεῖον
«ΝΕΑ ΘΕΣΙΣ»
Ἱπποκράτους 65 - 106 80 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 36.34.932 Fax: 36.17.592